IHS

SCHOLIA IN QVATVOR EVANGELIA,

Ex selectis Doctorum sacrorum Sententijs Collecta.

PER R. P. EMANVELEM SÀ, Doctorem Theologum Societatis IESV.

Addita & quædam ab eodem Auctore.

LVGDVNI,
APVD HORATIVM CARDON.
M.D.CII.

REVERENDO ADMODVM IN CHRISTO PATRI FRANCISCO BORGIÆ PRÆPOSITO GENERALI SOCIETATIS IESV,

Emanuel Sà S.

EN tibi, Reuerende in Christo Pater, quod imperasti vt facerem, feci; si non quàm velles fortè perfectum, at quantum potui, alijs multis, vt scis, occupationibus impeditus: spero tamen opus hoc, cùm Deo gratum, cuius est præcipuè causa elaboratum, tum nostris quibus hoc compendio consultum voluisti, & alijs etiam qui vti volent, vtile futurum. Vale Pater plurimum in Christo reuerende, méque, vt soles, Deo commenda.

LECTORI.

ID quid sit quod damus,& titulus indicat, & notationes operi præfixæ ostendunt, quanto verò tuo commodo, assidua diligénsque lectio aperiet. Fecimus quod in nobis fuit,vt res tota & breuiter,& apertè traderetur. Est id quidem præstare difficile,sed non despero fore , vt Lector hic multa eáque præclara,& summa cum breuitate,quæ nusquam fortè alibi tam facile,reperiat. Quod nobis quanto labore constiterit, nolo multis exaggerare : Illud tantùm peto ab iis qui legent,vt pro me Deum orent,id mihi pro eo satis fuerit, si bene opere hoc de Lectoribus merui. Vale.

NOTATIONES AD SCHOLIORVM INTELLIGENTIAM.

CONFLATVM opus magna ex parte ex ſanctorum Doctorum ſententijs, itemq́ ex Interlineari Gloſſa, & ea quæ dicitur Ordinaria. addidimus & nos alia, vt inferius dicetur.

2. *Ex Interlineari, ob eius maximam apud omnes auctoritatem, multa accepta, ea verò poſita ferè ſemper in principio interpretationum. Multa quidem in illa ob breuitatem obſcura, ſed ipſi hîc ſæpè citantur auctores vnde ea ſumpta, qui rem eandem fuſiùs explicant, nonnulla deprauata, aut alieno loco poſita, ſed id nos, quidquid eſt erroris, collatis varijs exẽplaribus, conſultisq́ auctoribus, quoad eius fieri potuit, emendauimus. Multa in ſuum (vt putamus) certè in commodiorem, quàm quo antea fuerant locum, repoſuimus, quædam etiam prorſus corrupta, nullumq́ efficientia ſenſum, ne Lectori negotium faceſſerent, prorſus omiſimus; itemq́ illa quæ indoctos poſſent in errorem inducere: multa denique vno aut altero verbo addito illuſtrauimus.*

3. *Ex Gloſſa ordinaria ea tantùm exſcripſimus, quæ ad inſtitutum opportuna videbantur, ea tamen diligentia, vt nihil ſcitu dignum ex ea Lector poſſit deſiderare: vſi verò in ea citanda hoc ſigno Glo. nec voluimus illorum authorum nomina adſcribere, qui in ea citantur, quòd deprehenderimus multis in locis erratum eſſe. Maluimus itaque Gloſſæ nomen adponere, ſecuti quod certum eſt, idque cauentes, ne Lector erraret, dum putat eſſe Auguſtini, aut Hieronymi, aut alius Doctoris quod eis falsò in Gloſſa tribuitur.*

4. *Sanctorum ſententijs colligendis id egimus ſedulò, vt nec prolixitate Lector grauaretur; nec aliquid deſideraret, quamquam ſi id minus à nobis præſtitum eſt primis Matthæi capitibus, mirum nulli debet videri, fuit enim illud operæ noſtræ principiũ rudius, vt fit, & impolitius. Fuimus verò vſi ferè verbis quibus D. Thomas in catena, quamquam ſæpè auctoribus ipſis conſultis nonnulla mutauimus, ſimul vt breuitati conſuleretur, quæ nobis maximè cordi fuit.*

5. *Cùm auctoris alicuius nomen ſolùm adſcribitur, intelligendum eſt illud dixiſſe in Commentarijs ad eum locum, nam cùm alibi dixit, id additione aliqua ſignificatur, quod poteſt Lector facilè aduertere, quamquam in hoc fidem D. Thomæ, eorumq́ qui nuper eius opera emendarunt, ſecuti ſumus. Itaque ſi quando id*

fallet, non ea nostra culpa est, quibus non tãtum otij fuit, vt semper auctores ipsos consulere possemus, fecimus id quidem sæpè, correximusq́; non pauca, multa certè commodius certiusque posuimus.

6. In Euangelium Matthæi cùm citatur Chry. intellige auctorem operis imperfecti, cùm verò Chry. in hom. Chrysostomum ipsum in Commentarijs in Matthæum. Fecimus id distinctionis necessariæ causa, quod ille author falsò citetur sub Chrysostomi nomine, fuisset quidem apertius, si adscripsissemus, auctor operis imperfecti, sed id nimis longum visum breuitati studenti. Satis verò semel hic monuisse.

7. Ne quis fortè miretur in Interlineari, quæ sic notatur. Int. aliquando auctoris alicuius nomen præponi, aliquando verò postponi, sciendum est, cùm in principio ponitur post signum Int. esse partem ipsius Interlinearis, quæ sic interdum solet citare auctores, quando verò in fine adijcitur, illud nostrum est, qui plerisq́; in locis indicare voluimus, vnde illa Interlinearis accepta sit, quia verò accidet vt post eiusmodi Adiectionem, citetur statim auctor alius, tum intelligendum, priorem auctorem esse vnde, quemadmodum diximus, Interlinearis accepta est: posteriorem autem esse auctorem sententiæ quæ sequitur. Semper enim Doctorum sententijs eorum nomina præfigimus. Id verò quod diximus, vel hæc addita nota ¶ quam distinctionis gratia apponendam curauimus, Lectorem poterat facilè admonere. Aduertendum tamen aliquando auctorem quem post Interlinearem citamus, eundem esse qui & sequentia dixerit, & ex quo præcedens interlinearis sumpta sit, quod vt Lector intelligeret, vsi sumus huiusmodi dictionibus, enim, autem, quia, & similibus, quia verò interlinearis Glossa solet in eundem locum diuersa notare, nos ea ita reposuimus, vt signo hoc ¶ inter se distinguerentur.

8. Commentaria in Marcum quæ Hieronymi nomine & circumferuntur, & citantur à D. Thoma in catena, in Glossa ordinaria sub Isidori nomine citata interdum reperimus, id quod Lectorem admonere volui, ne erraret: quamquam & ego sub Hier. nomine cito, secutus in hoc & in alijs quibusdam quod est vulgo receptum.

9. Quæ interdum citantur hoc modo. Græc. Græci auctoris sunt, quem Photius in catena Græca ἄδηλον, id est, incertum vocat, id quod ex illustrißimo & doctißimo Cardinali Sirleto intellexi.

10. Vsi sumus catena aurea D. Thomæ, non solùm impressa, sed etiam manu scripta, codice scilicet vetustißimo ex Bibliotheca Marcelli Secundi Summi Pontificis, cuius nobis perliberaliter copiam fecit Reuerendißimus Dominus Heremius eius ex fratre nepos: quamquam quod suprà indicaui, sæpè sim coactus ipsos authores consulere, quòd mihi multa suspecta essent, nempe deprehendebam aut esse

depra

deprauata, aut eis auctoribus tribui, quorum non essent: itaque ne miretur Lector si viderit hæc nostra non per omnia cum D. Thomæ citationibus consentire. qui volet periculum facere, auctores ipsos legat, deprehendetq; quàm multa restituerimus.

11. *Distinximus, quo tota res esset facilior, vniuersam interpretationem in sensum Litteralem & Mysticum, quamquam non ignoramus, quædam posita in Litterali quæ ad Mysticum, nonnulla etiam in Mystico quæ ad Litteralem potiùs quibusdam fortè pertinere videbuntur, noluimus in re hac nimia vti religione, contentis viam aperuisse quà m doctiores possint facili negotio explanare.*

12. *Addidimus numeros ad singulos locos, quò essent interpretationes inuentu faciliores. quia verò necesse interdum fuit quædam suis etiam Scholijs illustrare, quæ fuerant inter dictandum omissa, ne iam adscriptos numeros perturbaremus, adhibuimus alphabeti litteras, & alia interdum signa, quod Lector facilè animaduertet.*

13. *Vsi sumus editione Complutensi, quòd ea emendatissima haberetur, certè maxima diligentia ad correctissima exemplaria emendata: nemo itaque miretur, si qua viderit aliter scripta quàm nunc soleant, frequentissimum id in antiquis codicibus.*

14. *Adiunximus tandem aliunde collecta quædam, in eos præsertim locos qui lucem maiorem requirere videbantur. eáque seorsim posuimus sub Additionis titulo; noluimus enim cæteris immiscere, quòd non essent tantæ auctoritatis, quanquam multa meo quidem iudicio non sunt, quod ad veritatem attinet, inferiora: sed de hoc, vt de opere toto, iudicabunt doctores, & nostræ ignoscent exiguitati. In ijs cùm scribitur, Gra. in principio quidem sententiæ legendum Græcè, in fine verò Græcismus. Sic Heb. in principio Hebraicè, in fine Hebraismus.*

EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM.

CAPVT I.

L[1]IBER generationis[2] Iesu[3] Christi[4] filij Dauid[5], filij Abraham[6]. Abraham genuit Isaac.

SENSVS LITERALIS, IN CAP. I.

1. GLo. Hebræi libris à principiis nomen imponunt. Chry. in hom. Librum generationis nominat, quia Deum hominem factum esse, totius est dispensationis summa, & radix bonorũ omnium: hoc enim facto, cætera sequebantur. Auctor. Notandum hîc obiter, mysterium Incarnationis & Redemptionis dici à Græcis doctoribus Oeconomiam seu dispensationem: fuit enim illud singularissimum quoddam Dei prouidentiæ opus, quo, velut domui paterfamilias, hominum generi consuluit.
2. Glo. Singulariter dicit, vnius enim generationis Christi causa generationes cæteræ hîc inducũtur.
3. Int. Saluatoris, non perditoris. Remig. Non erat scriptũ liber generationis Adæ, opponit itaque librum libro, Adámque nouum, per quẽ omnia restaurata; Adæ veteri, per quem omnia corrupta. 4. Gl. Regia & Sacerdotalis dignitas indicatur. Aug. lib. de q. vet. & nou. Test. qu. 49. Et Reges & Sacerdotes vngebantur. 5. Chry. Et Abrahæ & Dauid meminit, quia ad vtrũque promissiones factæ de Christo ex eis nascituro. Itẽ, quia Christus, Rex, Propheta, & Sacerdos. Abraham enim Propheta & Sacerdos. Dauid Rex & Propheta. Ostendit ergo promissiones in Christo impletas, & triplicẽ dignitatẽ in eo originali iure recognoscendam. 2. Int. Cui promissum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes: & Christus est semen illud. 6. Glo. ab eo congruè exorditur, cui Christus primùm promissus est. computat autem generationem descendendo, quia humanitatem ostendit per quam ad homines descendit. Lucas verò à baptismo in Deum ascendit, ostendens baptizatos ascendere ad hoc, vt sint filij Dei.

SENSVS MYSTICVS, IN CAP. I.

1. IN T. Liber hic apotheca gratiæ, in qua omnis anima, quod necesse habeat, inueniat. 5. Glo Abraham & Dauid duæ columnæ in lege, quasi in vestibulo ante ostium quod est Christus, quas ambit funiculus duodecim cubitorũ, id est, Fides Apostolorum. Auctor. Alludit ad illud quod, 3. Reg. 7 dicitur de duabus columnis in templi porticu. 6. Int. Abraham fides, Isaac spes, Iacob charitas. August. de consens. Euang. li. 2. cap. 4. Lucas quia Christum tanquam Sacerdotem in expiandis peccatis magis assignat, non ab initio Euangelij eius generationes enarrat, sed à Baptismo, vbi testimonium illud datum, Ecce qui tollit peccata mundi. Item descendens Matthæus, nostrorum peccatorum à Christo susceptionem significat; Lucas verò ascendens, eorum abolitionem.

ADDITIO AVCTORIS.

1. *EVangelium Latinè bonum seu iucundum nuncium. & describitur hic Christi in mundum aduentus, & quæ pro hominum salute præterea gessit. 1. Non est titulus libri sed proœmium, explicans quid primò dicendum sit. Liber verò, id est, scriptura. sic. Ier 32. libri, id est, scriptura. Quidam tamen titulum vocant, à quo more Scriptura sacra incipiatur. Sic Isa 1. Visio Esaiæ, &c. & Ier 1. Verba Ieremiæ &c. 2. Id est, generis, seu genealogia, scilicet, maiorum series, nempe catalogus eorum à quibus Christus secundùm carnem genus duxit, vult enim ostendere Christum esse ex semine Dauid: scilicet Iudæis scribebat. At Lucas qui Gentibus ad Deum seriẽ ducit, indicans Christi gratiã ad omnes homines pertinere: non enim Iudæorum Deus tantùm, sed & Gentium. 3. Id præcipuè vult ostendere in initio. 6. Hinc incipit, quòd ab eo soluerent Iudæi genealogias texere, quodq; ei primò facta de Christo promissio.*

[7] Isaac autem genuit Iacob. [8] Iacob autem genuit Iudam:& fratres eius. [9] Iudas autem [10] genuit Phares,& [11] Zaram de Thamar. [12] Phares autem genuit Esron. [13] Esron autem [14] genuit Aram. [15] Aram autem genuit Aminadab. [16] Aminadab autem genuit Naason. [17] Naason autem genuit Salmon. [18] Salmon autem genuit Booz de Raab. [19] Booz autem genuit Obeth ex Ruth. [20] Obeth autem genuit Iesse. [21] Iesse autem genuit

Sens. Liter. In Cap. I.

9 Glo. Fratres Iudæ memorat, non autem Isaac & Iacob fratres, quia hi à populo Dei repulsi quasi alieni,illi verò in libro vitæ scripti, in quibus etiam Apostolorum numerus signatus est. 13. Hieron. in genealogia Christi nulla sanctarum mulierum assumitur, sed quas Scriptura reprehendit: nempe propter peccatores venerat,vt omnium peccata deleret Ambr.in Luc.cap.3.simul ne puderet Ecclesiam de peccatoribus congregari,cùm Dominus de peccatoribus nasceretur.Postremò ne quis putaret originis maculam impedimento esse posse virtuti. 14. Glo. in Ægypto. 17. Int. iste fuit princeps tribus Iuda. Glo. sub Moyse per desertum, in quo genuit Salmon. 18. Glo. qui princeps in tribu Iuda, cùm Iosue in terram promissionis intrauit, vbi genuit Booz. 21. Chry. Hanc accepit Salmon, cùm esset nobilis,quòd videret fidelem,Deoque dilectam,& quasi magnam aliquam constitutam. 22. Glo. Elimelech de tribu Booz cum vxore Noëmi iuit ad Moabitas: eoque ibi mortuo & filiis, Ruth cum socru venit in Iudæam. 24. Glo. qui & Isai. 26 Glo. non quia solus in hac genealogia rex, sed quia primus de Iuda. 28. Glo. silentio nominis quod turpe est, tegit; nomen autem viri ponitur, vt immanitas sceleris memoretur.

Sens. Myst. In Cap. I.

7. Chry. Vt Isaac natus in vltima senectute lætitia suis: ita Christus in nouissimo tempore gaudium cunctis:ille de anu,iste per virginem;ambo contra spem naturæ. 8. Remig. Iacob supplantator, & de Christo dicitur, Supplantasti insurgentes in me. Glo. In prædictorum patrum semine Christus intrauit in Ægyptum;quod præsagiens inimicus,populum Dei premebat,& non feminas, sed mares interimebat,vt eum extingueret. 10. Int. Iudas confitens. Et Christus, Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ. 11. Int. Id est, diuisio. Glo. Illum significans qui segregabit oues ab hœdis. 12. Ambr. Per geminos gemina describitur vita,vna secundùm legem,altera secundùm fidem. Chry. Zaram populus Iudaicus, qui velut de tenebrosa vuluæ vmbra procedens, primus apparuit in luce fidei, coccus, Circumcisionis signum. Maceria lex antè faciem eius posita, quæ rupta per Christum. Primus ad fidem procedit Phares,id est,populus gentilis. Int.Zaram oriens,Thamar amaritudo. 13. Glo.Agnus in Pascha immolandus iussus assumi ex capris & ouibus, nempe erat Christus ex iustis & peccatoribus generandus. 14. Int.i.sagitta vel arcus. Glo.vel atrium.Christus enim penetrat corda auditorum, & latitudine charitatis etiam inimicos dilexit. 15. Int.i.electus vel excelsus.Glo.& de Christo dictum: Ecce puer meus quem elegi, & excelsus super omnes gentes Dominus. 16. Int.i.spontaneus, vel voluntarius. Glo. Et Christus voluntariè sacrificabo tibi. 17. Int.i.augurium vel serpentinus. Glo. nouit Christus præterita,præsentia,& futura,& more serpentis omnes cauit insidias. 19. Int.i. sensibilis.Glo.omnia enim sentit Christus. 20. Int.i.fortis.Glo. Dominus in fortitudine veniet. 21. Int. i.latitudo. Glo.vel fames, aut impetus. Ecclesia enim quam de Gentibus princeps ex tribu Iuda Christus accepit,dilatata est per orbem terrarum doctrinæ impetu,esuritque iustitiam.coccinus in fenestra in ore confessio passionis Christi. Ierico præsens seculum muris vitiorum vallatum tubisque prædicationum circumuallatum septem dierum tempore donec in nouissima tuba muri omnes corruant & nouissimè destruatur mors. 22. Int.i.festinans. Glo. vel videns. Ecclesia enim puro corde Deum videns festinat ab brauium supernæ visionis, estque de Moab, id est, gentibus, & ex petra deserti, id est, idololatria de qua suscitati filij Abrahæ, quæ oblita prioris gentis, venit ad fortem Christum, qui suscitat semen fratris sui, id est, Moysi. neminem enim ad perfectum adduxit lex. 23. Int. i. seruiens vel seruitus, quia non venit Christus ministrari sed ministrare. 24. Int. i. incendium vel incensum, & Christus est sacrificium vel incensum, qui pro nobis hostia factus est.

Addit. Avct. In Cap. I.

9. A quibus Iudæi omnes originem ducebant. 13. Huius meminit ob mysterium eius partu significatum,scilicet Iudæorum & gentium. 20. Putant quidam hunc fuisse Abesam Iudicem. 24. Potest Hebraicè legi & Isai & Iesse punctis variatis. 29. scilicet vxor.

Daui

[25] Dauid [26] Regem. Dauid autem Rex genuit [27] Salomonem ex [28] ea quæ fuit [29] Vriæ. [30] Salomon autem genuit [31] Roboam. Roboam autem genuit [32] Abiam. Abia autem genuit Asa. [b] Asa autem genuit [33] Iosaphat. Iosaphat autem genuit [34] Ioram. Ioram autem genuit [35] Oziam. [36] Ozias autem genuit [37] Ioatham. Ioatham autem genuit [38] Achaz. Achaz autem genuit [39] Ezechiam. Ezechias autem genuit [40] Manassem. Manasses autem genuit [41] Amon. Amon autem genuit [42] Iosiam. Iosias autem genuit [43] Iechoniam, & [44] fratres eius [45] in transmigra-

Sens. Liter. In Cap. I.

28. Glo. silentio nominis quod turpe est, tegit; nomẽ autem viri ponitur, vt immanitas sceleris memoretur. 35. Glo. non Oziam genuit, sed Ochoziã. Ochosias verò Ioaz. Ioaz autẽ Amaziam. Amazias verò Oziã, qui & Azarias. tres ergo reges de Christi generatione exclusit, vel quia propositũ erat Euãgelistæ tres tessaradecadas ponere, vel vt Ioram quod se miscuit generi Iezabel memoria tolleretur vsque ad tertiam generationem. Aug. de q. no. & vet. Test. q. 85. vel quia istorum continuata impietas sine interuallo. 43. Glo. Post Iosiam regnauit Ioachaz filius, eoq; capto à rege Ægypti regnauit Ioachim frater eius, cui successit filius Ioachin, qui & Iechonias. Chry. Ioachim qui & Eliachim sublatus de numero regũ, quia non à populo, sed à Pharaone regnum accepit. Aug. lib. de consens Euang. 2. cap. 4. vnus bis numeratur Ioachin. s. à quo facta est quædam ad exteras gentes deflexio, quando in Babyloniam migratũ est: vbi autem deflectitur angulus fit: & quod in angulo est bis numeratur. Chry. numeratur ante transmigrationem vt rex, post vt priuatus. Hier. Iechouias priori loco positus Ioakim per k, & m, secũdo autem loco positus Ioachin per ch, & n. Amb. in Luc. cap. 3. Est & Pater & Filius significatus ab Euangelista, vterque enim Iechouias dictus est. 44. Glo. Fratres ponit quorum similis vt iniquitas ita & miseria. Remig. quos Euangelista simul ponit similes fuerũt fama, vt Iudas & fratres, Phares & Zaram, aut infamia, vt Iechonias & fratres. 45. Glo. non in transmigratione genuit, non enim transmigrauit, sed secundum prædestinationem Dei ad transmigrandum. Remig. ad hoc enim nati sunt, vt pro suis & aliorum peccatis captiui ducerentur.

Sens. Myst. In Cap. I.

25. Int. Dauid manu fortis vel aspectu desiderabilis. Glo. Christus enim Dominus fortis & potens, & speciosus forma præ filiis hominum. 29. Glo. Dauid in solatio, Christus qui in sole posuit tabernaculum suum, Bersabee lex, Vrias Iudaicus populus, qui per legem de luce gloriatur, dumque legem implere nititur quasi epistolam fert vnde damnatur. huic Christus legem abstulit, noluit ille intrare domum, id est, in spiritualis legis intellectum, quia arca Domini in tabernaculis, id est, in figuris. Item Christus Goliam. i. diabolum superauit. Item Vrias, id est, lux mea, nempe diabolus qui dixit; similis ero altissimo, seque in Angelum lucis transformat, huic coniugatam Ecclesiam cùm Christus de solario paternæ maiestatis adamasset, sibi matrimonio copulauit Amb. in Luc. cap. 3. plerumque in illustribus viris grauia peccata reperies, vt quasi homines tentationi succumbere potuisse cognoscas.

30. Glo. Christus Salomon. i. pacificus: ipse enim est pax nostra quæ fecit vtraque vnum, & ipse Roboam, id est, populi impetus: velociter enim populos conuertit ad fidem. 31. Int. i. populi latitudo. Glo. de hoc dictum, dabo Roboam tribum vnam, vt remaneat lucerna Dauid cunctis diebus. quod ad litteram non potest accipi, sed Christus est lucerna æterna in cælesti Hierusalem. dicitur verò sedere super solium Dauid, quia Dauid regnum, figurauit Christi regnum æternum. 32. Int. Pater Dominus. Glo. & Christus tanquam Dominus omnia quæcumque voluit fecit. b. Int. i. attollens. Glo. abstulit enim Christus peccata mundi. 33. Glo. i. Iudicans vel iudicium Dei. Christus enim iudicat orbem terræ. 35. Int. i. excelsus. 36. Int. i. robustus Domini, & de Christo dicitur: Fortitudo mea Dominus.

37. Int. i. profectus s. Christus, de quo Ecclesia quotidie in melius proficit. 38. Int. i. cõprehendens. s. Christus, quia nemo nouit Patrem, nisi Filius. 39. Glo i. Fortis Dominus. 40. Int. i. obliuio. Glo. obliuiosus. Christus enim non recordatur iniquitatũ conuersi peccatoris. 41. Glo. i. fidelis vel nutritius, Christus enim fidelis est in omnibus viis suis: & conuocat filios vt gallina pullos. 42. Glo. i. salus Domini. 45. Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 4. transmigratio in Babyloniã significat transitum Apostolorũ ad gentes, in quo Christus factus lapis angularis, quod ostẽditur per Iechoniã bis positum

Addit. Auct. In Cap. I.

29. *s. vxor.* 43. *qui dictus etiam Ioacim, & Eliacim, & Sellum, eiusq; frater Ioachaz.* 44. *quorum duo etiã reges fuere. s. Ioachaz & Sedechias, qui & Matthanias.* 45. *pro, imminente transmigratione. Fuerunt autẽ tres transmigrationes, prima sub Ioacim qua abductus Ezechiel & Daniel. Secunda sub filio Ioachin post tres menses qua abductus Mardochæus. Tertia sub Sedechia post vndecim annos.*

tione Babylonis. Et poſt tranſmigrationem Babylonis, Iechonias[46] genuit[c] Salathiel. Salathiel[47] autem genuit Zorobabel. Zorobabel[48] autem genuit Abiud. Abiud[49] autem genuit Eliachim.[50] Eliachim autem genuit Azor.[51] Azor autem genuit Sadoch.[52] Sadoch autem genuit Achim. Achim[53] autem genuit Eliud. Eliud[54] autem genuit Eleazar. Eleazar[55] autem genuit Matham. Matham[56] autem genuit Iacob. Iacob[57] autem genuit Ioſeph[58] virum[59] Mariæ,[60] de qua[61] natus eſt Ieſus qui vocatur Chriſtus.[62]

SENS. LIT. IN CAP. I.

47. Glo. At in lib.Par.dicitur Zorobabel filius Phadaiæ.tradũt Hebræi trinomium fuiſſe Salathiel,vel dic Salathiel & Phadaiã fratres fuiſſe, & vtrumque filium ſuum vocaſſe Zorobabel, quanquam multa in lib.Par.dicuntur ſcriptorum vitio eſſe deprauata, ex quo ſecutę interminabiles genealogiæ quas iubet Apoſtolus vitari. Amb. in Luc. cap.3.quomodo ex ſemine Iechoniæ Chriſtus, cùm dicat Ieremias neminem ex illius ſemine ſeſſurũ in throno Dauid? Chriſtus non ſeculari honore regnauit, dicit enim regnum meũ non eſt de hoc mundo. Chryſ. De Salathiel nihil legimus, putamus tamen ſanctũ fuiſſe.
48. Chryſ. Sacerdotale & regale genus miſtũ in Zorobabel. huius fuit illa ſententia; Fortiorem eſſe omnibus veritatẽ. 49. Glo. ab Abiud vſq; ad Ioſeph nulla inuenitur hiſtoria in Par.lib.Sed fuerũt annales apud Hebræos de quibus multos herodes comburi fecit, vt confunderetur ordo ſtirpis regiæ.
58. Glo. Mathan & Mathat de eadem vxore genuerunt, Mathan quidem Iacob, Mathat verò Heli. Iacob verò ex vxore Heli ſine filiis defuncti,genuit Ioſeph,natura quidẽ ſuum.ſed ſecũdùm legẽ Heli filiũ.Ducta eſt autẽ generatio ad Ioſeph qui nõ genuit Chriſtũ,quia non ſolet Scriptura genalogiã per mulieres texere.Erat verò Ioſeph ex Mariæ tribu,vnde & in Bethlehẽ vterq; profitetur. Aug.de nupt. & conc.lib. 1.cap. 11.nihil deperit veritati,nam ex ſemine Dauid erat & Maria. Idem cont. Fauſt.lib. 23. cap.9.vtrumque Scriptura dicit, & Chriſtum ex ſemine Dauid,& eius matrẽ Mariam virginem.
59. Hier.ſolet Scriptura ſponſas vxores vocare,& ſponſos viros.Glo. Inuenitur autẽ in Maria etiam nuptiarum fructus. Aug.de nupt. & con. lib.1.cap. 11. omne nuptiarum bonum hic impletum, proles Chriſtus, fides quia nullum adulterium, Sacramentum quia nullum diuortium. Idem de conſ.Euang. lib.2.cap. 1. Hoc exemplo magnificè inſinuatur fidelibus pari cõſenſu ſeruata continentia coniugium permanere. 61.Int.non de quibus,quia ſine virili coitu,de ſola virgine natus.Aug.de Hæreſib.cap.11. Eſt hoc contra Valentinũ,qui Chriſtum dixit nihil aſſumpſiſſe de virgine,ſed per eam vt fiſtulam tranſiiſſe.Idem contra Fauſt.lib.26. cap.7. honorauit Chriſtus vtrumque ſexum, aſſumendo formam viri, & naſcendo de femina. 62. Aug.cont.Felicianum cap.2.Idem Chriſtus Dei & hominis filius:aliud tamen hominis,aliud Dei filius,aliud inquam,pro diſcretione ſubſtantiæ,non alius pro vnitate perſonæ ſicut in vno homine,aliud animus,aliud corpus.

SENS. MYST. IN CAP. I.

46. Int.i.præparatio Domini,quod conuenit Chriſto qui dicit: vado parare vobis locum. Glo.prior Iechonias reſurrectio Domini alter verò,præparatio Domini,vtrumque congruit Chriſto,qui eſt reſurrectio,& vita. 47. Glo.i.petitio mea Deus Conuenit id Chriſto,qui dicit:Pater ſancte ſerua eos quos dediſti mihi, &c. 48. Glo i. magiſter Babylonis, conuenit id Chriſto qui mundum ab errore ad veritatem reuocauit. 49. Glo. i.Pater meus.Ipſe inuocabit me,pater meus es tu. 50. Glo i.Dominus reſuſcitans; & ego reſuſcitabo eum, &c. 51. Glo. id eſt, adiutus, Ecce enim Deus adiuuat me.
52. Glo. i. iuſtus, Iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit. 53. Glo.id eſt, frater meus, narrabo nomen tuum fratribus meis. 54. Glo.id eſt,Deus meus,Deus meus vt quid dereliquiſti me. 55. Glo.id eſt, Deus meus adiutor; Deus meus ſperabo in eum. 56. Glo.id eſt, donans vel donatus, dedit dona hominibus; & datus eſt à Patre. 57. Int.ſupplantator vel luctator. 58. Glo.i.apponens:Chriſtus enim Iudæis gentes appoſuit. Chriſtus itaque horum patrum in ſe gerebat officium, dignumq́ue eſt per eam lineam ſanctitatis aſcendere in ipſum,per quam deſcendere ad nos dignatus eſt. 60. Int. Maria ſtella maris.Beda in Lucam,lib.1.cap. 3.& Domina Syriacè, quia & lucem ſalutis, & Dominũ mundo edidit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

45 hic prioris Iechoniæ filius, dictus etiam Ioachin & Neri. c. ſcilicet in Babylone. 60. quæ cum fratres non haberet, adeoq; poſſideret patris hæreditatem, neceſſario nubere debuit viro eiuſdem familiæ ob præceptum Num. cap. vltimo.

[63] Omnes itaque [d] generationes ab Abraham vſque ad Dauid, generationes quatuordecim. Et à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis generationes quatuordecim. Et à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim. Chriſti autem [e] generatio [64] ſic erat. Cùm eſſet [65] deſponſata mater eius Maria [66] Ioſeph: [*] antequam [67] conuenirent: [68] Inuenta eſt in [69] vtero habens de [70] Spiritu ſancto.

Sens. Lit. In Cap. I.

63. Glo. Prima ſeries vſque ad Dauid incluſiuè. Secunda à Salomone ad priorem Iechoniam. Tertia à ſecundo Iechonia ad Chriſtum. Chry. ab Abraham ad Dauid ſub Iudicibus Iudæi fuerunt, à Dauid ad tranſmigrationem ſub Regibus, hinc ſub Pontificibus vſque ad Chriſtum Iudicem, Regem, & Pontificem. Cuius figuræ, primi, Iudicum quidem Ieſus Naue, Regum Dauid, Pótificum Ieſus filius Ioſedech. e. Int. per quam dignatus eſt venire. 64. Glo. vt dictum eſt, & mox dicetur. Chry. non ſic vt patrum præcedentium. 65. Glo. Ideo deſponſata, vt per Ioſeph eius origo oſtenderetur, vel vt is eſſet teſtis caſtitatis, & vt viri ſolatio ſuſtentaretur, & diabolo partus occultaretur. Fiebat verò deſponſatio per aliquot dies ante aſſiduam cohabitationem, & interim erat vxor ſub cuſtodia viri. Chry. Et deſponſata, & domi habita. nam in ea quæ extra domum concepit ſuſpecta coniunctio. 67. Chry. in hom. non dicit antequam duceretur in domum ſponſi, iam enim intus erat, ſolebant enim olim domi deſponſatas habere. Glo. non quod poſtea cõuenerint, ſic enim dicimus antequam eum pœniteret, mortuus eſt. Hier. cont. Helui. Sic etiam dicimus antequam in portu pranderem, nauigaui. Remig. antequam ſolemnia nuptiarum celebrarent. Aug. de nup. & conc. lib. 1. cap. 12. non fuit concubitus, quia fieri non poterat in carne peccati ſine concupiſcentia, quæ accidit ex peccato, ſine qua concipi voluit qui futurus erat ſolus ſine peccato. Idem Serm. de Natiu. Fas non erat vt per corruptionem incorruptio naſceretur, nouoque ordine aduentare debuit qui vetuſtum mortis imperium deſtructurus venerat. 68. Int. à Ioſeph. Hier. qui penè licentia maritali omnia nouerat. Chry. quando geſta ſunt quæ narrat Lucas de aduentu Angeli, abſens erat Ioſeph. Aug. de conſ. Euang. lib. 2. cap. 5. ſi quis velit vnam narrationem ex dictis à Luca & Matthæo, poteſt ſic ordinare, Chriſti generatio ſic erat. Fuit in diebus Herodis, &c. manſit autem cum illa, &c. & reuerſa eſt in domum ſuam, & inuenta eſt in vtero, &c. 69. Int non aliunde quàm ex ſe gignendo: ecce illud nouum, mulier circumdabit virum. 70. Int. de poteſtate non ex ſubſtantia. Aug. Serm. de temp. 191. non enim, vt quidam ſceleratiſſimè opinantur, Spiritus ſanctus pro ſemine fuit. Aug. Serm. de natiu. qui ſcripſit lapideas tabulas ſine ſtylo ferreo, ipſe grauidauit Mariam de Spiritu ſancto. Idem in Enchir. cap. 38. etſi verò vna perſona nominatur in opere, vniuerſa tamen operari Trinitas intelligitur.

Sens. Myst. In Cap. I.

63. Glo. Tres diſtinctiones, Trinitatis fidem ſignificant, quam legis & Euangelij doctrina aſtruit: nam quatuor doctrina Euangelica, decem legis inſtitutio. Notantur verò tria tempora. Nam ante legem Abraham naturale ſeruat mandatum; poſt legem Iudæi præuaricantes captiuantur, poſt gratiam de captiuitate omnes ſoluuntur. in ſingulis bis ſeptem, quia gratia in homine geminatur, cor & carnem iungens, faciénſque exultare in Deum. Item ter 14. veram religionem ſignificat, via enim ad Chriſtum per decem verba legis, & quatuor Euangelia. idque in fide Trinitatis. Item Chriſtus terra promiſſionis ad quem per 42. manſiones venitur. Fides autem quæ in Abraham reputatur ad iuſtitiam, initium eſt viæ. Item 42. tempus Eccleſiæ præſens ſignificat, ſex enim ad opera, ſeptem ad requiem pertinent, ſepties autem ſex quadraginta duo. Item quatuor temporum curſu vita labitur, decem ſunt legis præcepta, duo verò teſtamenta, quibus nos regi oportet, vel duo præcepta charitatis, in quibus tota lex continetur. Aug. lib. 2. de conſen. Euang. ca. 4. numerus 40. qui eſt in generationibus, Chriſto excepto, ſignificat tempus hoc quo nos oportet à Chriſto regi, quatuor enim anni tempora & mundi partes, ſunt autem 10. progredienre numero ab vno ad quatuor, quater verò decem quadraginta. Auctor, intellige fieri decem ex 1. 2. 3. & 4. ſimul iunctis. 65. Glo. ideo deſponſata vt ſignificaret Eccleſiam, quæ eſt virgo & ſponſa. 66. Chry. ideo fabro lignario deſponſata, quia Chriſtus ſalutem erat operaturus per lignum crucis. 70. Aug. Ench. cap. 38. inſinuat hic natiuitatis modus gratiam Dei, qua homo nullis præcedentibus meritis verbo Dei copulatus eſt in perſonæ vnitate.

Addit. Auct. In Cap. I.

*d. id eſt, perſona generantes & genita. e. pro, natiuitas. *. ſic dicuntur iudices antequam cauſam cognoſcerent iudicaſſe, quo non ſignificatur poſtea cauſam cognouiſſe. 69. pro grauidam eſſe.*

Ioseph autem vir[71] eius cùm esset iustus[72], & nollet eam traducere[73]; voluit occultè[74] dimittere[75] eam.[76] Hæc autem eo cogitante[77]: Ecce[78] Angelus Domini[79] apparuit[80] in somnis[81] Ioseph, dicens[82]: Ioseph[83] fili Dauid[84], Noli timere[85] accipere Mariam coniugem[86] tuam. Quod enim[87] in ea natum[88] est[89], de Spiritu[90] sancto est.

SENS. LIT. IN CAP. I.

71. Int.id est,sponsus. 72. Glo.Iustus est conscientia castitatis seruans innocentem, sciebat inculpabilem,sed vnde,vel quid esset, ignorabat:elegit ergo effugiendi viam,vt nec innocentem proderet, nec rei incognitæ consentiendo,se reum faceret coram Deo. Aug. Serm.de natiu.Aestuabat secum disputans,si prodo,vitium crudelitatis incurro,si taceo,malo consentio;quia ergo tacere malum, adulterium prodere peius,dimittam.Chry.in hom.iustum dicit,id est,omni virtute perfectum,est enim iustitia vniuersalis virtus. 73. Glo.i.in coniugium ducere, ne videretur celare quod ignorabat,vel traducere ad pœnam.Int.pro traducere,Græcè habetur propalare.Aug.de verb.Dom.Ser.16.noluit diuulgare quia solus sciebat;voluit prodesse peccanti,non punire. Orig, hom.1.ex variis locis: dimittere volebat quia magnum in ea Sacramentum cognoscebat,cui appropinquare se indignum existimabat. 74. Int. ne si palàm esset,vt adultera puniretur. 75. Int.ne si retineret nesciens euentũ rei,quasi conscius esset peccati.Amb.in Luc.cap.2.quam volebat dimittere fatebatur acceptam,nemo enim dimittit quam non accepit. 76. Int.vt occultè dimitteret. 77. Chry.in hom.notatur mansuetudo Ioseph qui nulli enarrat suam suspicionem. 78. Remig. quia si dimitteret, multi suspicarentur Mariam adulteram, consilium Ioseph diuino mutatum est consilio.Chry.Apparuit Angelus Ioseph,ne homo iustus ignorans faceret rem iniustam,deinde ob honorem virginis,quæ si dimissa fuisset,apud infideles turpi suspicione carere non poterat, nõ venit autem ante conceptioné,ne culpam infidelitatis incurreret vt Zacharias. Incredibilius enim virginem posse concipere quàm anum. 79. Int.non delusor. Aug. Ser. de nat. Gabriel. 80. Int.ne vlterius premeret dubietas quem commendabat æquitas. 81. Chry. in hom. non manifestè vt pastoribus,quia valde fidelis erat, pastores autem rudes, virgini verò apertè quia fuit de maximis instruenda. 82. Int.familiarem & notum ostendit, cuius nomen & genus dicit. 83. Glo. recognosce quod promissum est domui Dauid,& vide impletum. 84. Chry.in hom.timebat ne offenderet Deum quasi adulteram habens, ostendit verò Angelus se cognitorem cordis eius,vt dicendis fidem faceret,& se à Deo missum,cuius est solius scire cordis secreta. Ideo autem virgo nõ dixit Ioseph nunciata sibi ab Angelo,quia non putabat sibi crediturum, præsertim iam in suspicionem adductum.

85. Chry.in hom.i.retinere Raba:vel accipere nuptiarum celebratione,& assidua cohabitatione. 86. Glo. coniux dicitur à prima fide desponsationis. Hier. cont. Helui. Solet Scriptura appellare sponsos viros, & sponsas vxores, vnde in Deut. Si quis dormierit cum virgine desponsata viro,morietur,quia humiliauit vxorem proximi sui. 87. Int. ne suspiceris quod de alio sit.Quod enim,&c.Chry.in hom. non solùm timorem aufert, sed lætitiam addit. 88. Glo.in ea nasci est concipi,de ea nasci, in lucem produci. 89. Int.id est,conceptum. 90. Glo.Spiritus sanctus dicitur Charitas, & charitas sola eum fecit incarnari. Aug.de q.ver.& nou. Test. q. 52. dicitur & Sapientia ædificasse sibi domum, Christus scilicet Corpus suum, Factum Spiritus sancti, factum Filij est propter naturæ & voluntatis vnitatem. Idem in Ench.cap.38.non dicimus autem Christi Patrem Spiritum sanctum: fecit enim Christum hominem, non genuit, nec verò quidquid de alio nascitur Filius eius dicitur, nascitur enim capillus de homine,& homo ex aqua & Spiritu sãcto,filiiq; nõ dicũtur,neque capillus hominis,neq; homo aquæ.

SENS. MYST. IN CAP. I.

72. Amb.in Luc.lib.2.Iustus opprobrio coniugis deprehenso se incruentum ab homicidio,& castũ ab adulterio præstare debet. 77. Glo.docemur diu deliberare in incertis ne peccemus temeritate. 81. Int.non manifesta visione,quia dubietate animi premebatur, velut somno infidelitatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

72. perfectus seu eximia probitate vir,certè qui deprehendens sponsam grauidam,nec cum ea expostularit,nec verò apud aliquem questus fuerit. 73. id lex permittebat, sed non præcipiebat. Græcè παραδειγματίσαι,q.d.exemplificare,seu exemplum facere,hic videtur significare propalare seu palam facere. 74. aut discedendo,aut dato libello occultè,sed repudij causa non explicata. 75. Adulteram putans secundùm Chry.& Aug.at secundùm Basil.reueritam conceptum de Spiritu sancto,seq; reputans indignũ tali vxore. 77. Græcè,cùm cogitasset. 81. Græcè,κατ' ὄναρ per somnium: virgini facta apparitio vigilanti,& quia eius expetebatur liber consensus, & ad maiorem rei certitudinem. 84. quasi ea re Deum offensurus. 85. id est,retinere seu recipere animo iam dimissam, vel in vita consuetudinem adiungere, iam enim in vxorem acceperat. 89. pro,conceptum. 90. Græcè & hic & suprà ex Spiritu sancto,id est, opera Spiritus sancti,sic illud, vnus Deus Pater ex quo omnia.

[91] Pariet autem filium,& [92] vocabis nomen eius [93] Iesum.[94] Ipse enim [95] saluum faciet [96] populum [f] suum à [97] peccatis [98] eorum.Hoc autem [g] totum [99] factum est,vt [100] adimpleretur quod dictum est à [101] Domino per Prophetam, dicentem : [102] Ecce [103] virgo in [104] vtero habebit, & [105] pariet filium : [106] & vocabitur [107] nomen eius Emanuel, quod est [108] interpretatum [109] nobiscum Deus. [110] Exsurgens autem [111] Ioseph à somno, [112] fecit sicut [113] præcepit ei [h] Angelus Domini : & [115] accepit coniugem [116] suam. Et non cognoscebat [117] eam donec [118] peperit filium suum primo- [119] genitum:& [120] vocauit nomen eius [121] Iesum.

SENS. LIT. IN CAP. I.

91. Glo.ne videretur Ioseph non esse necessarius Virgini. q.d. necessarius eris procurationi. Chrys.in hom. etiã ex futuris Angelus dicta confirmat.Chrys.non dixit, pariet tibi filium, non enim de ipso conceperat.Chrys.in hom.significat parituram orbi terrarum. 92. Int. non impones quod ab æterno impositum est. 93. Int. saluatorem. Hier.totius mundi. 94. Int. subdit causam nominis. 95. Int. quod solius est Dei. 96. Int. id est, quos prædestinauit. f. Hier. saluat non armis pugnando, sed peccata relaxando. 97. Int. quæ ex eis sunt. 98. Int. hoc quod narrat testimonio prophetico certiùs facit. Glo.citatur vetus Testamentum in Euangelio,vt confirmetur fides,facilius enim credimus cùm videmus impleta prædicta.Aug.cont. Faust.lib. 12. quæ Apostoli nunciabant demonstrantur à Prophetis prædicta,etsi enim attestabantur miracula, nõ defuissent qui ea magicæ potẽtiæ tribuerent. g. Glo. hoc quod propinquo desponsata, quod inuenta in vtero habens,quod peperit virgo, quod Iesus vocatus, quod saluat. 99. Remig.factum dicit in præscientia Dei, vel quia quando hoc scripsit iam totũ factum erat. 100. Glo. Prophetia non facit necessitatem eorum quæ prædicit, sed signum est præscientiæ Dei. 101. Inter. Esaiam.

102. Glo.admiratur Propheta, & quasi omnes de somno suscitat. 103. Hier. עלמה, Halma apud Hebræos ambiguum est.dicitur enim & adolescentula & abscondita, nempe virgo quæ nunquã virorum aspectibus patuerit.lingua etiam punica, virgo Halma appellatur nec vnquã memini me legisse Halmam de nupta,sed de virgine in annis adolescẽtiæ.& alioquin quale signũ esset si puella nõ virgo pareret? 104. Int. quasi ex substantia suæ carnis,non aliunde tanquã per coitum viri. Glo. Sequitur Isaiæ sensum non verba,pro concipiet, ponẽs in vtero habebit, & vocabũt, pro vocabis vel vocabitur.

105. Leo in epist.ad Flauianũ,ita salua virginitate editus,vt salua virginitate conceptus. Aug.Serm. de nat.quod in matre integrũ inuenit,non violauit nascendo. 106. Int.alias vocabunt.s.primò Angeli psallentes,in se Apostoli prædicantes,vel alij credẽtes.Chrys.in hom.non aliud est,vocabũt nomẽ eius Emanuel, quàm videbunt Deũ cũ hominibus.Hier.70.& reliqui interpretes transtulerunt,vocabis pro quo hic est vocabunt. Hebræum autem verbum potest intelligi,vocabit,scilicet,virgo quæ concipiet.

107. Glo. proprium id Christi, vt Iesus, quia cum his quos saluat, semper adiuuando perseuerat.

108. Remig. interpretatur non Euangelista, sed translator. significatur autem Diuinitas & humanitas in vna persona.Hier.super Esa. 7. cap. Putant Hebræi hoc prophetatum de Ezechia, quod ipso regnante capta sit Samaria.at cùm cœpit regnare Achaz, cuius primo anno hæc prophetia facta,iam nouem annorum erat Ezechias. Est autem sensus, iste puer qui nascetur ex virgine ò domus Dauid,nunc à te appelletur Emanuel,probabis enim à duobus regibus liberata,Deum te habere præsentem, postea autem vocabitur Iesus,quod sit vniuersum hominum genus saluaturus.ne ergo miteris si virgo Deum pariat qui tantam habeat potestatem, vt multo post tempore nasciturus, te nunc liberet inuocatus.

109. Int. i. in homine Deus. Remig. i. factus per omnia nobis similis absque peccato. Int. Verbum caro factum est & habitauit in nobis.

SENS. MYST. IN CAP. I.

110. Glo.qui à Deo monetur soluat moras,surgat à somno,faciat quæ iubetur. 111. Int.dubietatis.

113. Glo. perfecta obedientia, fecit enim non solùm quæ præcepit,sed sicut præcepit. 114. Glo. non relinquitur mentiendi locus,vbi officium Angelorum celebratur. h. Int. non malignus. 115. Int. propter prædictas causas. Glo. ad vitandam virginis infamiam, & celandum Saluatoris aduentum, & ad necessarium pueri obsequium. Chrys. non in domum accepit,nondum enim dimiserat,sed in animum de quo deposuerat. Remig.accepit celebratis nuptiis. Chrys. in hom omnem malam suspicionem virgo effugit, vir enim zelotypiam passus eam suscepit. & post conceptionem seruauit. 116. Int.scilicet, ad opus coniugale. 117. Hier. cont. Heluid. donec in Scriptura sæpe significat infinitum tempus,vt illud,donec consenescatis ego sum,numquid post non erit Deus?item,vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. numquid post abscedet?item oportet regnare donec ponat inimicos,&c.numquid post regnare desistet? nempe indicauit Euangelista nõ

eam cognitam vsque ad partum, vt multo magis intelligeremus non fuisse cognitam post. An Ioseph templum Dei post tanta miracula ausus esset attingere? Hilar. Si faciem Moysi non poterant Iudæi intueri, quanto minùs agnosci poterat quæ Deum in vtero habebat? Glo. dicitur quod Ioseph facie ad faciem Mariam videre non poterat vsque ad partum. 118. Int. substantiæ suæ. 119. Int. ante quem nullus, post quem non alius. Glo. Primogenitum dicitur omne quod aperit vuluam, siue aliud sequatur, siue non. Propriè autem dicitur Christus vnigenitus Dei Patris vel Mariæ. Hier. Si primogenitus non est nisi quem sequuntur fratres, non deberentur sacerdotibus primogenita, donec alia essent procreata. 120. Int. Die octauo quo fiebat circumcisio, & nomen imponebatur. 121. Remig. notum hoc nomen Patribus & Prophetis: vnde illa, Defecit in salutari tuo anima mea; defecit cor meum in salutari tuo, Exultabo in Deo Iesu meo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

93. sic vocati etiam alij. 1. Paralipom. 24. 2. Paralipom. 31. 1. Esd. 2. significat autem ישוע *salutem vel Saluatorem. vide Isa. 45. 103. Græcè ἡ παρθένος, virgo illa scilicet insignis Heb. apud Isa. 7. cap.* עלמה *quod abscônditam virginem significat, & quidem 70 illic παρθένος verterunt, & Punica lingua quæ est ab Hebræa deducta virgo Alma dicitur. 106. q. d. & credetur Deus esse & homo, taliq; dicetur. Vide Isa. 8 9. 62. Ier. 23. 109.* עמנו *nobiscum* אל *Deus. 110. Græcè expergefactus seu excitatus. 117 sic Gen. 8. dicitur non reuersus coruus donec siccarentur aquæ. Et 2. Reg. 6. Michol non esse natus filius vsque in diem mortis suæ.*

CAPVT II.

CVM[1] ergo natus esset Iesus[a] in Bethlehem[2] Iudææ,[3] in diebus Herodis[4] regis,[5] ecce[6] Magi[7] ab Oriente[8] venerunt[9]

SENS. LIT. IN CAP. II.

1 INT. Ecce natiuitas. Glo. quatuor ponuntur à Prophetis roborata, natiuitas, nomen, locus, & tempus. a. Int. nomen. 2. Int. locus. Glo. Bethleem prius dicta Ephrata. 3. Hier. puto scriptum ab Euangelista Iudæ, non Iudææ. ad differentiam alterius quæ & ipsa in Iudæa est. Glo. nempe in tribu Zabulon. 4. Int. tempus. Glo. hoc ponit vt videatur illud impletum, non deficiet princeps de Iuda, &c. occupauerat enim regnum Herodes alienigena. Chrys. demonstratur impleta prophetia Danielis: ex illo enim tempore ad regnum Herodis 70. hebdomadæ transierunt. Glo. impleta est prophetia quæ dicit, cùm venerit Sanctus sanctorum cessabit vnctio vestra. Amb. super Lucam lib. 3. fertur ab Idumæis latronibus Antipatrum Ascalonitam captum imbutum fuisse mysteriis Iudæorum, & ab Hircano Iudææ rege legatum missum ad Pompeium, Eius filius Herodes sub Antonio Senatusconsulto Iudææ regnum adeptus est. 5. Chry. in hom. alius fuit qui Ioannem interfecit. 6. Chry. confestim vt natus est. 7. Glo. i. philosophi Chaldæorum, & (vt dicitur) de genere Balaam, per quem de Israel nasciturum regem audierunt. Fuerunt verò reges, qui etsi tria obtulerunt, non ideò tres tantùm fuisse probantur. Remig. quidam magos Chaldæos dicunt, alij Persas, alij venisse de vltimis finibus terræ, alij, quod est verisimilius, fuisse nepotes Balaam in quibus fides gentium, vt primitiæ, Deo consecratur. Aug Serm. de Epiph. 2. pastores Israëlitæ, magi gentiles, illi propè, isti longè, vtrique tamē ad angularem lapidem cucurrerunt. 8. Remig. est enim illa regio Orientalis Iudæis. 9. Glo. non post annum (non enim inuenissent in præsepio) sed decimatertia die. Remig. nec mirandum tredecim diebus venisse, non enim longè distabant à terra promissionis si fuerunt successores Balaam Aug. serm. de Epiph. biennio ante visa est stella, sed nato Christo intellexerunt reuelatione cuius esset, & tunc profecti sunt. Chry. in hom. multo ante apparuit, quia multum temporis consumpturi erant in itinere. Fulgent. hom. de Epiph. die natiuitatis apparuit.

SENS. MYST. IN CAP. II.

2 GLO. Bethleem, id est, domus panis. quia ibi nasciturus erat panis viuus. in præsepio verò natus, vt irrationales faceret Angelorum socios. Ecclesia etiam domus est in qua panis viuus comeditur. 8. Remig. Omnes qui ad Dominum veniunt, ab ipso & per ipsum veniunt, ipse enim est oriens. Chry. ex oriente dies nascitur, & fides lumen est animarum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

3. Interdum Iudæa pro Iuda sumitur. vt inf. quod regnaret in Iudæa, &c. 7. vox Persica (etsi quidam Græcam putant) sapientem significans, seu philosophum. Erant verò hi Chaldæi, vt & Sibylla Erythræa quæ filia Berosi (Chaldæi) & successores Balaam. An fuerint etiam reges incertum, sed vulgo receptū, tres quidem fuisse testatur Leo primus. 9. die 13. à natiuitate Christi, vt habet Ecclesia traditio.

Hierosolymam, dicentes: vbi est qui natus est rex Iudæorum. vidimus enim stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex

SENS. LIT. IN CAP. II.

10. Int. vbi erat caput regni. Remig. crediderunt non nisi in vrbe regia nasciturum. Glo. per stellam intellexerunt natum in Iudæa, ideo Hierosolimam veniunt. 12. Int. ne de Herode quærere videantur. Glo. confusio Iudæorum qui à gentibus Christi natiuitatem discunt. Aug. Ser. de Epiph. vnde hoc sciuerunt? reuelatione aliqua. Leo Ser. de Epiph. præter stellam fulgentior claritatis radius eorum corda perdocuit. August. li. q. vet. & nou. Test. q. 63. sequebantur traditionem Balaam qui dixit, Orietur stella ex Iacob. videntes ergo stellam extra ordinem mundi, hanc intellexerunt quam ille prædixerat regis Iudæorum indicem. 13. Int. signa non fidelibus sed infidelibus data sunt. Glo. Ingressi Iudæam deferuntur indicio stellæ, vt cogantur ex lege inquirere. Chrys. ad confusionem Iudæorum, qui quem gentiles per alienas prouincias requirebant, ipsi in finibus suis natum non susceperunt. 14. Glo. noua stella, nouum hominem indicabat. hæc mox peracto officio esse desiit. Greg. hom. 10. Christum nondum loquentem muta stella prædicat, postea loquentem Apostoli nunciarunt. Iudæis vt ratione vtentibus Angelus nunciat, magos nondum ratione vtentes stella perducit. August. Ser. de Epiph. vtrisque tamen loquitur lingua cælorum, quia cessabat lingua Prophetarum. Greg. in homil. hinc Priscillianistæ confirmant errorem suum de fato, putantes nasci homines sub constitutionibus stellarum. sed absit à cordibus fidelium, vt esse quid fatum dicant. Chrys. si aliquis fit adulter vel homicida per stellam, magna est iniquitas Creatoris: & cur mali puniuntur, si non volũtate sed necessitate peccant? Ipsa Dei mandata ne peccemus, & hortamenta vt faciamus bonum, hanc insipientiam destruunt. quis enim iubet quod fieri non possit? Greg. Nyss. lib. 6. philos. cap. 1. destruunt ij contingentis naturã, tollunt liberum arbitrium, & omnia euertunt. August. lib. 5. ciuit. valent quidem syderei afflatus ad corporum differentias, solis enim accessibus & decessibus variantur tempora. Lunæ incrementis & decrementis, augentur quædam & diminuuntur. Voluntates autem animi positioni syderum non subduntur: quanta enim diuersitas in accidentibus & euentibus geminorum? sunt, tamen qui non astrorum constitutionem fatum dicunt, sed omnium connexionem causarum. si quis ergo humana fato tribuit, Dei voluntatem vel potestatem fatum appellans, sententiam teneat, linguã corrigat, non enim solet ita accipi fatum. Idem. 2. cont. Faust. c. 5. si sub fato nullius est hominis genesis, quãto minus illius qui est omnium Dominus? Stella ergo illa non ad decretũ dominabatur, sed ad testimoniũ famulabatur. nec erat ex illis quæ sunt initio creatæ. non ergo ideo Christus natus, quia stella exstitit, sed illa exstitit, quia Christus natus, est enim ad eum demonstrandũ exorta. Itaque si dici oportet, non stellam Christi, sed Christum stellæ fatum diceremus. ipse enim illi, non illa ipsi nascendi attulit causam. Chrys. in hom. nec est astronomiæ à stellis scire nascentes, sed ab hora natiuitatis futura prædicere. Hæc etiam non vna cælestium fuit, nulla enim hac via procedit, scilicet, ab Oriente in Meridiem, nec media die apparet, nec subinde occultatur, vt hæc quæ se occultauit cùm intrarent Hierosolimam, rursumque se ostendit. denique nunc ibat nunc stabat vt columna nubis in deserto. 15. Int. scilicet, propriam, quia hanc creauit ad ostensionem sui. 16. Glo. Dubium in Oriente ne orta, an visa. 17. Leo, Ser. de Epiph. Sufficere poterant illis credita & intellecta, sed diligentia illa quærendi vsque ad videndum puerum perseuerans, nobis seruiebat, vt profuit quod Thomas vestigia vulnerum explorauit. 18. Int. quia Deum intelligunt stella famulante. August. Ser. de Epiph. talem natum didicerant in quo adorando se salutem consecuturos non dubitarent. Chrys. Dum considerant regem futurum, non timent præsentem, adhuc non viderant Christum, & iam parati erant mori pro eo. ô beatos qui ante crudelissimum regem, antequam Christum cognoscerent, Christi facti sunt confessores.

SENS. MYST. IN CAP. II.

19. Int. Ciuitas Dei toto orbe refulget, in qua minus docti erudiuntur Diuina lege. 11 Aug. Ser. de Epiph. annuntiant, & interrogant, credunt, & quærunt tamquam significantes eos qui ambulant per fidem, & desiderant per spem. 14. Glo. stella, Christus, quem sequi debemus. item stella illuminatio fidei quæ ad Christũ ducit. dum diuertunt ad Iudæos eam amittunt, quia dum à malis consilium quæritur, vera illuminatio perditur. Leo Ser. de Epiph. ad credendum promissioni Abrahæ factæ de posteritate stellarum multitudini comparata, ortu noui sideris excitantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

14. τὸν ἀστέρα. s. certã quandam, & eximiã stellam. quid hæc significaret, maiorũ traditione acceperant. 15. indicem natiuitatis eius. 16. existentes s. vel ipsa ad Oriẽtem apparuerat. 17. præteriti temporis ἠκρίβωσε. 18. An vt Deum ex verbi significatione non constat, nam & homines adorantur in Scriptura.

[19] turbatus est:& [20] omnis Hierosolyma cum illo. Et [21] congregans omnes [22] principes sacerdotum,& [23] scribas [24] populi:sciscitabatur ab eis [25] vbi Christus [b] nasceretur. At [26] illi dixerunt ei, [27] in Bethleem [28] Iudæ: Sic enim scriptum est per [29] Prophetam. Et tu Bethleem [30] terra Iuda: [31] nequaquam minima es in [32] principibus Iuda. Ex te [34] enim exiet [35] dux qui [c] regat [36] populum meum Israël. Tunc Herodes [37] clam vocatis Magis, [38] diligenter didicit ab eis

Sens. Lit. In Cap. II.

19. Aug.Ser.de Epiph.Magi desiderant redemptorem,Herodes timet successorem.Glo.timet ob Romanorum iram qui decreuerant ne quis eis inconsultis rex diceretur. 20. Glo. Sæpe populus iis iniustè fauet,quos crudeles sustinet. 21. Glo. diligenter inquirit,vt si inueniat faciat quod volebat.sin autem,excusatus sit Romanis. 22. Int.id est,Pontifices. 23. Int.id est,moralium latores præceptorum.Remig.Erant hi legis doctores. 24. Int.palam quasi ex bono affectu.Glo.explorat tristes ne eos an lætos faciat eorum rex. 25. Int. sic vocat eum, quia nouerat inungi reges Iudæorum. 26. Glo. patet eos non ex ignorantia,sed cordis duritia credere noluisse. 27. Leo, Ser. de Epiph. qui formam serui susceperat, Bethleem prælegit natiuitati, Hierosolymam passioni. 28. Glo.non verba,sed sensum quodammodo ponunt. Hier. reprehenduntur de ignorantia, Propheta enim dicit, tu Bethleem Ephrata.Chry.præcidentes prophetiam, causa fuerunt necis paruulorum. Si enim Herodes intellexisset quod sequitur,scilicet,dies eius à diebus sæculi,non illos occidisset. Hier.Illud Iudæi tacuerunt,& alia mutauerunt, vel ob ignorantiã, vel vt Herodes melius intelligeret. 29. Int.Micheam. 30. Int. ad tribum Iudæ pertinebat.Hier.Est alia in Galgalis. 31. Hier.Propheta dicit,minima es in millibus Iuda, id est, & si paruus es vicus, inter millia ciuitatum Iuda. 32. Remi.id est,inter vrbes principatum habentes.Hier.inter ciuitates ex quibus principes prodierunt:Int in Hebræo,in millibus:arguuntur verò scribæ obliuionis, quod non ipsis verbis Prophetæ vsi sunt. 34. Chrys. in hom. Quomodo quidam id dictum putant de Zorobabel,qui in Babylonia natus est? 35. Chry.in hom. non dixit Filius Dei,ne scandalizarentur. 36. Chrys.in hom.id est,credentes ex Iudæis; tacuit verò de gentibus, ne scandalizaret Iudæos,mirabilis verò Dei dispensatio, discunt enim Iudæi à Magis, eosque docent vt Magi geminato testimonio stellæ,& Prophetæ ardẽtius expeterent. 37. Chry.ne si Iudæi,scirent, quos habebat suspectos, consilium proderent. Glo. Christúmque occultarent. 38. Remi. cùm esset callidus timerétque ne non reuerterentur, diligenter inquirit, vt possit occidere puerum.

Sens. Myst. In Cap. II.

19. Chrys. semper grandis potestas maiori timori subiecta est. rami excelsarum arborum leui etiam aura flante mouentur. humiles in tranquilitate consistunt. Aug. Ser. de Epiph. quid erit tribunal iudicantis,quando superbum regem facit timere natiuitas infantis? Leo, Ser.de Epiph.superfluo Herodes timore turbaris,non capit Christum regio tua,quem in Iudæa regnare non vis, vbique regnat:cruciatur diabolus vocatione gentiũ,& quotidiana potestatis suæ destructione torquetur.Chry.timet successorem regni sui Herodes terrenum,diabolus cælestem 20. Chry.de aduentu iusti non poterant gaudere iniqui. 26. August.Serm.de Epiph.similes isti fabris arcæ Noë, qui aliis vbi euaserunt præstiterunt,ipsi diluuio perierunt Et lapidibus qui viam ostendunt,nec ambulant. 27. Glo. Bethlehem domus panis,Ephrata speculum,vel frugifera, fidelium enim mentes panem Angelorum manducant, & gloriam Domini speculantur,coluntque agrum vitæ.

Addit. Avct. In Cap. II.

20. pro,maxima ciuium pars,turbata verò ob rei nouitatem,aut timore Romanorum,aut quod Herodi fauerent,itaque additur,cum illo. 22. id est,primarios sacerdotes,vel qui functi fuissent summo pontificatu,vt apud Romanos consulares dicebantur,qui consules fuissent. Sub Herode quidem venalis esse cœperat pontificatus,multiq; vicissim pontifices erant, fortè verò intelliguntur principes 24. familiarum, de quibus 1.Par.24. 23. id est,doctores qui consules ex Scripturis respondebant. Lucas vocat iurisperitos.Heb. סופרים. *q. librarij,à libris sacris euoluendis & explicandis,à* ספר *id est,libro,vel q. enarratores à* ספר *narraro. Græcè* γραμματεῖς, *quia scriba publici,seu cancellarij,quorum est scripta publica asseruare,promere,lectitare. b. id est,nasci deberet,scilicet, secundùm Scripturas. 31. Mich.5 paruula es in millibus Iuda.Septuaginta minima es vt sis in millibus Iuda.Matthæus sensum reddidit.s etsi paruula illa quidem,multis Iuda ciuitatibus comparata,vbi multa hominum millia, tamẽ non paruam habendam,qua tantum esset principem datura, & fortè Matthæus Syriacã editionem aliquam qua ita haberet, est secutus. 32. id est, præcipuis ciuitatibus. c.* ποιμανεῖ *pascet, seu pastoris more reget. 36. id est fideles quorum ille populus figura. 37. ne Iudæi putarent eum velle regi nato insidiari.*

tempus

tempus[39] stellæ quæ apparuit eis. Et mittens eos in Bethleem dixit,Ite & interrogate[40] diligenter de puero[41] : & cùm[d] inueneritis renunciate mihi : vt & ego veniens[42] adorem eum. Qui cùm audissent[43] regem[44], abierunt. Et ecce[e] stella quam viderant in oriente, antecedebat[f] eos vsque dum veniens[45] staret suprà vbi erat puer. videntes autem stellam[46], gauisi sunt gaudio magno valde.Et intrantes domum[47] inuenerunt puerum[48] cum Maria[49] matre eius, & procidentes[50] adorauerunt[51] eum[52] : & apertis[53] thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum[54] thus & myrrham. Et responso[55] accepto in somnis[56] ne redirent ad Herodem[57]:per aliam[58] viam

SENS. LIT. IN CAP. II.

39. Int.quia locum didicerat,quando nasceretur explorat. 40. Int.cognito loco,& tempore,restat cognitio personæ. 41. Chry.in hom.non regem vocat,non enim ferebat principatus nomen. 42. Int hoc subiungendo, ad renunciandum inuitat, vt alacrius redeant, & ne Iudæi quia rex eorum futurus erat,occultent.Chry.deuotionem promittit.& gladium acuit. 43. Int.æstimantes vera quæ dixerat. 44. Chry.apparet stellam deduxisse,& propè Hierusalem fuisse absconditam. 45. Int.quasi diceret, hic est quem natum testabar.Aug.Ser.de Epiph.deinde discessit.Glo.domui vicina erat vt discernerent. 46. Insinuento quod desiderauerant.Chry.intelligebant dignitatem regis. 47. Int.diuersorium illud quod Lucas commemorat. 48. Leo.Ser.de Epiph. quantitate paruum,alienæ opis indigum,fandi impotentem,& in nullo ab humanæ infantiæ generalitate discretum. Chry.vix vnam habentem tunicam ad tegumentum nuditatis.Glo sæpe puer nominatur,vt agnoscatur is de quo dictum est,puer natus est nobis. 49. Glo.Cur non Ioseph?ne aliqua malæ suspicionis occasio daretur gentibus. 50. Int.signũ humilitatis, sine qua nullus verè adorat. 51. Chry.vident hominem,& agnoscunt Deum. 52. Int. scilicet in carne verbum. 53. Int.fidem suam mysticis profitentur muneribus. Glo. reges Persarum cum muneribus solent adorare, magis tamen id diuina inspiratione factum est, ad significandum in Christo regiam potestatem,diuinam maiestatem,& humanam mortalitatem. 54. Int.aurum regi,thus Deo,myrrham mortali.Greg.in hom. Congruit enim regi aurum,thus in sacrificio ponebatur,myrrha cadauera condiuntur.Glo.Confunditur in thure Arius, qui soli Patri vult sacrificari : in myrrha Manichæus,qui mortuum non credidit:in auro vterque.Iste enim Christum negat de semine Dauid,ille seruum dicit.Chry.hæc etsi illi non intelligebant tunc quid significarent,at Dei gratia quæ facere hortabatur,ipsa ordinauerat vniuersa.Rem non singuli singula,sed singuli tria obtulerunt. 55. Int.quia intus quærebant quid vellet diuina voluntas de reuersione ad Herodem. Dei meruerunt responsionem. Glo.non loquitur puer ad eos,ne Diuinitas ante tempus reueletur. 56. Chry.in hom. non sunt scandalizati dicentes,quid necesse est occultè recedere?fides non quærit causas præcepti.

SENS. MYST. IN CAP. II.

42. Glo.Hypocritæ qui Deum fictè quærunt non merentur inuenire. 43. Remi.boni auditores faciunt bona quæ à prædicatoribus audiunt,sed eorum opera mala non imitantur. 46. Remi. magis gaudent homines de rebus perditis quàm de semper possessis. 53. Glo. munera clausa,fides cordis aperta,confessio oris. 54. Greg.hom.10.aurum offerimus,si sapientiæ lumine splendemus;thus,si orationis studio redolemus;myrrham,si carnis vitia mortificamus.Glo. offerenda primùm fides Christo,deinde oratio, tertio operatio:tres Magi significant gentilem populum de tribus filiis Noë procreatum ad fidem Christi venientem. Stella sermo propheticus, Herodes diabolus à quo recedentes ad Ecclesiam,in qua Christus est,gentes perueniunt.munera, physica,ethica,logica,vel historia,tropologia,allegoria. vel Trinitatis fides. 56. Int.quia cognita veritate non licet retroire. 57. Int.i. diabolum. Chry.qui relicto diabolo venit ad Christum,quia gaudet in bonis quę inuenit,& recordatur mala quæ euasit,difficile redit ad diabolum. 58. Int.i. fidem, spem, charitatem. Glo. non est ad diabolum redeundum, sed per semitas virtutum ad patriam veniendum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

d. volebat occidere, priusquã Iudæi natum rescirent. e. apparet non eos duxisse,sed visam tantum in Oriente. 47. id non negat fuisse præsepium. 53. Orientalium mos, non sine muneribus regem adorare. 54. aurum eleemosyna, thus oratio, myrrha ieiunium. 55. χρηματισθέντες, id est, oraculo admoniti. χρηματισμὸς quidem oraculum petentibus redditum. Apparet consuluisse Dominum quid facere deberent, dubius an ad Herodem redeundum esset.

[59] reuersi sunt in [60] regionem suam. Qui cùm [61] recessissent, Ecce Angelus Domini apparuit in [62] somnis [63] Ioseph, dicens: Surge & accipe [64] puerum, & [65] matrem eius, & [66] fuge in [67] Ægyptum: & esto ibi vsque dum dicam tibi: [68] futurum est enim vt [69] Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit [70] puerum, & matrem eius [71] nocte: & secessit in [72] Ægyptum. Et [73] erat ibi [74] vsque ad obitum Herodis: [75] vt adimpleretur quod dictum est à Domino per [76] Prophetam dicentem: Ex Ægypto vocaui [77] filium meum. Tunc Herodes videns quoniam [78] illusus esset à Magis,

Sens. Lit. In Cap. II.

59. Chry. si quæsissent vt regem terrenum, apud illum mansissent, nunc verò reuersi Deum prædicant & multos erudiunt, sunt verò postea, Thoma eo veniente, baptizati. 61. Rab. cùm rumor de puero inciperet dilatari. Int. impleto purgationis tempore prius, & Christo oblato in Hierusalem. Rab. quamuis enim timerent Herodem, non sunt ausi transgredi legem. Aug. lib. 2. de consens. Euang. cap. 11. quieuisse videtur Herodes, aliis impeditus, ab inquisitione pueri. itaque tutò templum ascendere potuerunt. 63. Int. hic Ioseph non quasi maritus, sed vt nutritius & custos asciscitur. 64. Chry. prius puerum dicit, quàm matrem, propter puerum enim mater, nō propter matrem puer. Dio. Areopag. Cælest. Hier. cap. 4. vide vt Iesus subditur Dei Patris per Angelos dispositionibus. 65. Int. gloriosam. Hilar. non coniugem vocat post partum, vt ostendatur virginitas. Chry. vides vt Ioseph ad ministerium Mariæ erat electus. 68. Int. ecce quod fraudes non latent Deum. 69. Aug. serm. de innoc. putabat infelix se Christi aduentu solio detrudendum, sed Christus non venit alienam gloriam inuasurus, sed suam donaturus. 72. Hil. idolis plenam. Remig. prædixit hoc Esaias, dicens: Ecce Dominus ascendet super nubem leuem (glo. id est, carnem sine peccato) & ingredietur Ægyptum, &c. 73. Glo. septem annis in Ægypto latuit. 75. Remig. solet Matthæus confirmare quod dicit, quia Iudæis scribit. 76. Hier. de opt. gen. interp. ita est Hebraicè apud Oseam, at Septuaginta verterūt ex Ægypto vocaui filios eius. vtitur autem Euangelista hoc testimonio, quia typicè refertur ad Christum. Chry. in hom. Prophetiæ lex est, dicere de aliis, & in aliis compleri. sicut illud dictum de Simeone & Leui, Diuidam eos in Iacob, &c. In nepotibus impletum est, potest & sumptum esse testimonium ex lib. Num. vbi dicitur: Deus ex Ægypto vocauit eum, gloria eius sicut vnicornis. 77. Int. consubstantialem, quia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. 78. Int. inde accumulatur ira iam turbato per natiuitatem. Glo. credidisse videtur magos fallaci stella deceptos, ideoque ad se non reuersos. quieuit ergo à pueri inquisitione. vulgatis verò iis quæ in téplo acta fuerant, sensit se illusum à Magis, deseuitque in pueros, post annum & quatuor dies (vt videtur) à Christi natiuitate. Romam enim profectus est, vel ideo se continuit tandiu ab inquisitione pueri, vt eum deprehenderet, nec elabi posset.

Sens. Myst. In Cap. II.

60. Int. i. paradisum, vel cælestem Hierusalem. Greg. hom. 10. regio nostra paradisus, à qua recessimus, superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo: redeundum ergo flendo, obediendo, visibilia contemnendo. 62. Remig. qui à terrenis quiescunt curis & negotiis, visione angelica frui merentur. 66. Glo. mira Christi humilitas, fugit qui est aliorum refrigerium, instruit verò fugiendo suos, vnde illud, si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. 67. Chry. quare in Ægyptum? recordatus Dominus quanta mala fecerit super Ægyptum, mittens filium, dat reconciliationis signum, vt decem plagæ vna medicina sanentur, & populus antè persecutor populi primogeniti, custos fiat filij vnigeniti, nec ad mare rubrum demergatur, sed ad aquas baptismi viuificetur. Aug. Ser. de Epiph. Moyses in Ægypto diem clauserat, Christus adueniens lucem reddidit. 70. Glo prædicatores Christum cum matre. i. Christi fidem & Ecclesiæ tulerunt ad gentes, relicta Iudæorum infidelitate. 71. Glo. relicta Iudæis nox, Chry. omnis persecutionis angustia nox est. Item in hom. si te incipiente in re spirituali deseruire, videas tribulari, ne turberis, sed viriliter fer, hoc habens Christi exemplum. Glo. quando redit, non fit mentio noctis, in fine enim mundi illuminabantur Iudæi suscipientes Christum tanquam ab Ægypto reuertentem. 74. Int. i. vsque in finem infidelitatis, qua Iudæa cōtra Ecclesiā fremit.

Addit. Auct. In Cap. II.

76. id de populo quidem Iudaico dictum, sed in figura Christi, & quia in Christum verè competit, ideo dicitur impletum.

iratus est valde,& mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius,à Bimatu & infrà:secundùm tempus quod exquisierat à Magis. Tūc adimpletum est quod dictum est per Hieremiam Prophetam,dicentem: Vox in Rama audita est,ploratus & vlulatus multus.Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.Defuncto autem Herode, Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph in Ægypto, dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius:

SENS. LIT. IN CAP. II.

79. Chry, inextinguibilis ira est, quam regni zelus accendit. 80. Int. Lingua vsus est pro gladio. Chry.vt fera vulnerata quidquid oculis occurrit,tanquam authorem vulneris dilaniat. Glo.in his forma martyrij nascitur. Aug. ser. de Innoc. ô paruuli de vestra corona dubitet qui paruulis baptismum prodesse non putat. 81. Int. vt hic qui natus erat non effugeret. 82. Int. vt in tanta multitudine latere non posset. 83. Int.vt nec loco nec tempore celaretur.Aug.ser. de Epiph. intellexerat à Magis visam stellam ante fermè biennium. Idem ser.de Innoc.vel timuit ne puer speciem suam transformaret,ætatisque tempus occultaret,vel fuerat impeditus aliis curis ab illa pueros interficiendi. 84. Int. scilicet ab ortu stellæ. 85. Chry.in hom.quia horrore impleuerat auditorem,mitigationem apponit prædicta esse hæc. 86. Hier.lib.6.in Ierem.cap.31.non ita est Hebraicè, nec apud 70. vt hic citatur. Auctor vide Græca quæ nunc extant,& confer cum 70.eadem enim ferè sunt. Glo. & si ad imminentem captiuitatem prophetia respicit,figura tamen est cædis infantium. 87. Int.in excelso.Glo. locus est iuxta Gabaa,12.miliario à Bethleem.Hier. non putemus loci nomen, sed in Rama. i. in excelso. f. longè lateque dispersa. 88. Chry.id est fletus paruulorum. 89. Chry.i.matrum lamentum. 90. Hier. quia sepulta est iuxta Bethleem,matris istorum nomen accepit., vel intellige multos etiam de Benjamin fuisse cæsos. Aug.q.vet.& nou.Test.q.62.quia filij Benjamin ad Rachel pertinentes fuerant olim extincti,atque in futurum etiam seculum erasi, videns Rachel sororis filios æternæ vitæ futuros hæredes,ex alterius felicitate infaustâ suâ luget. 91. Glo.hyperbole est,plorat verò non tam morte trāslatos, quàm supplicio peremptos. 93. Int.scilicet eo modo,vt in mundum reuocarentur. 94. Int.scilicet reuocandi.Hier.i.de hoc quod non essent.Hil.non enim non erant qui in æternitatem efferebantur. 95. Int.de quo prædictum est,Euseb.1.Eccles.hist.ca.10.morbus hunc inuasit, qui (vt refert Iosephus)eiusmodi erat vt à Vatibus diuina vltio diceretur, curauit verò interficiendos nobiles Iudæorū, vbi spiritum exhalasset, vt ipsius obitum, omnis Iudæa defleret inuita, necauerat ante filios Alexandrum & Aristobulum.Et paulo antè mortem Antipatrum filium iugulauit.Hier.huius filius,& Archelai frater fuit,qui Dominum in passione irrisit, quem Tiberius Cæsar Lugdunum relegauit. 97. Int. non filium tuum. 98. Int.non coniugem. 99. Glo.non determinat in quam partem, vt ad dubitantem iterum reuertatur.quia verò non distinxerat,Ioseph intellexit Iudæam, quæ dignior erat pars regni:putauit enim tali puero non nisi Hierosolymis habitandum, Angelus verò Galilæam intellexit.

SENS. MYST. IN CAP. II.

80. Beda hom.de Innoc.omnes martyres parui,id est humiles, & innocentes, binique. i. doctrina & oratione perfecti. qui verò infrà,simplices.quod verò Christus euasit,significat perimi quidem posse, sed ab eis Christum non auferri. 82. Beda hom. de Innoc. vbique, saeuitura persecutio in Ecclesiam significatur. 87. Glo.vox Ecclesiæ de nece membrorum gementis vsque ad Deum ascendit. 90. Glo. Rachel ouis,seu videns Deum,Ecclesiam significat,quæ Deum contemplatur,éstque ouis pastoris humeris reportata, dolétque pro suis, nec vult consolari in præsenti, vel quia scit in æternum victuros, vel ob eos quos æstimat in æternum mortuos, vel quia omnem spem & consolationem in æternam vitam transmittit, vel plorat quia dum parit,tristitiam habet. Hilar. vel quia sui ab his perempti quos filios retinere voluisset Ecclesia etiam vt Rachel diu sterilis nunc fœcunda. 95. Beda hom.de Innoc. Sopita Iudæorum perfidia, Helia & Enoch prædicantibus, Iudæa verbum Dei recipiet. Glo. cessante persecutione,Ecclesia ad cælestia inuitatur. 96. Id. quia nondum publicè reuelabatur cui Angelus hoc officium deferebat.

AVDIT. AVCT. IN CAP. II.

83. *i. qui duorum annorum essent,aut minores, tanta tamen ætate quantum erat tempus ab ortu stellæ.*
86. *iuxta septuaginta.* 87. *i.excelso.q.d.longè lateq;* *i. regio Bethleemitica vbi Rachel sepulta.*
94. *i. quod perijssent.* *g. vbi mansisse dicitur circiter annos quinque.*

& vade in terram Iſraël. Defuncti ſunt enim qui quærebant animam pueri. Qui cõſurgens accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Iſraël. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre ſuo, timuit illò ire: & admonitus in ſomnis ſeceſſit in partes Galileæ. Et veniens habitauit in ciuitate quæ vocatur Nazareth. vt adimpleretur quod dictum eſt per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur.

SENS. LIT. IN CAP. II.

100. Int. quia Scribæ & Phariſæi mortem Chriſti meditabantur cum Herode. Remig. dicitur autem Herodes occidiſſe nobiliores Iudæorum, aut defuncti dixit, pro defunctus. 101. Int. vitam. Remig. deſtruuntur qui negarunt Chriſtum ſumpſiſſe animam. 162. Int. Herodes, Philippus, Archelaus, & Liſanias, fratres fuerunt. Auctor. de hoc vide Luc. 3. Ioſephus lib. 17. cap. 1. habuit Herodes filios Antipatrum, Alexandrum, & Ariſtobulum, quos interfecit. Archelaum Iudææ, & Idumeæ tetrarcham, Herodem Antipam Tetrarcham Galileæ, Philippum Itureæ & Trachonitidis regionis. 103. Int. de qua putabat ſe admonitum. 104. Aug. lib. 2. de conſenſ. Euang. cap. 10. at ibant per omnes annos in Hieruſalem, verum, ſed latenter cum ingenti turba mox reuerſuri, vel tunc aſcendebant cùm non eſſet timendi cauſa. Chry. in hom. adde quod impetus omnis erat aduerſus Bethleem & fines eius. 105. Int. non mutat Angelus præceptum, ſed manifeſtiùs corrigit errorem pietatis. 106. Int. quæ & ipſa terra eſt Iſrael. quia & ipſam populus Iſrael incolebat. 107. Int. quæ eſt in Galilæa. 108. Hiero. ſi fixum poſuiſſet de ſcripturis teſtimonium, non diceret per Prophetas, ſed per Prophetam. Oſtendit ergo ſe non verba ſumpſiſſe, ſed ſenſum. vel illud intelligit Eſaiæ, Exiet virga de radice Ieſſe. Et Nazaræus de radice conſurget. Chry. fortè legerat aliquos Prophetas ita dicentes. 109. Inter. id eſt, ſanctus, quod conuenit Chriſto. Chry. vnde Chriſtiani prius Nazaræi vocabantur.

SENS. MYST. IN CAP. II.

100. Beda, hom. de Inno. Eccleſiæ perſecutiones perſecutorum morte vindicantur, pacéque reddita ſancti ad ſua loca reuertuntur. l. Glo. illis abſconderur Chriſtus, in quibus regnabit antichriſtus.

106. Rab. Galilæa tranſmigratio, Nazareth flos, quo enim ardentius Eccleſia ad cæleſtia tranſmigrat, eo magis virtutum flore abundat. 107. Glo. ſignificatur Chriſtus in ſanctitate nutritus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

102. ſingulare pro plurali. Sic Moſi dictum, Exodi 2. h. Toparcha nomine, ſed regia poteſtate.

104. fortè cogitarat ad templum adire, gratias Deo acturus. m. pro atque ita impletum eſt.

108. vide Iſa. 11. Zach. 6. Nazaræus quidem per ר *ſignificat ſeparatum, ſeu ſanctificatum, per* צ *vero florem, ſeu floridum, aut virgultum. 109. Marcus Latinos imitatus* Ναζαρηνὸς *ſcribit, Euangeliſta reliqui* Ναζωραῖος*. n. pro, erit. Hebr.*

CAPVT III.

IN diebus autem illis venit Ioannes Baptiſta prædicans in deſerto Iudææ, & dicens:

SENS. LIT. IN CAP. III.

1. IN T. Cùm adhuc Chriſtus habitaret in Nazareth. Aug. lib. 2. de conſenſ. Euang. cap. 6. decimoquinto anno Tyberij, vt ait Lucas. Glo. Multa Matthæus omittit. 3. Remig. niſi prius baptizari homines conſueſcerent, baptiſmum Chriſti abhorrerent. 4. Glo. præparans viam Domino. Chryſ. in hom. teſtimonium perhibens Chriſto, ne ſi de ſe Chriſtus perhiberet, Iudæi dicerent, tu de teipſo teſtimonium perhibes. 5. Int. ſic notans deſertum pœnitentibus conuenire.

SENS. MYST. IN CAP. III.

2. CHRY. Præcedens aurora aduentum diei demonſtrat. 5. Hier. prædicatur gloria Domini in deſerta gentium multitudine. Glo. Iudæos deſertos à Deo per pœnitentiam redire oportebat.

Pœni.

[6] Pœnitentiam [7] agite, [8] appropinquauit enim [9] regnum cælorum. [10] Hic est enim de quo dictum est per [11] Esaiam [12] Prophetam dicentem, [13] Vox clamantis [14] in deserto, [15] Parate viam Domini, [16] rectas facite [17] semitas eius. [18] Ipse autem Ioannes habebat [19] vestimentum de [20] pilis camelorũ, [21] & zonam [22] pelliceã circa [23] lumbos suos: esca autem eius erat [24] locustæ, [25] & mel

SENS. LIT. IN CAP. III.

6. Int. puniat quisque mala prioris vitæ, quia appropinquabit salus quam perdidimus, & facultas redeundi vnde cecidimus. August. lib. de pœnit. nouam vitam inchoare non potest quem veteris nõ pœnitet. Glo. hoc præco nunciat, quod postea veritas. Est autem pœnitere ante acta deflere, & deflẽda non committere. Quem verè pœnitet, punit in se præteritos errores, erigitque animum ad cælestia: concipitur autem hæc virtus timore, & dicitur pœnitentia à puniendo, quod illicitè commissum est. 7. Int. opere. Glo. pœnitentiam agere, est dignos pœnitentiæ fructus agere. 8. Int. hac promissione erigũtur animi. Chry. pœnitentia ad Christi susceptionem præparat. Aug. de consens. Euang. hæc verba alij Euãgelistæ omiserunt. 9. Glo. id est, Christus, vel Euangelium. Chry. benigni regis nuncius non minas intendit, sed indulgentiam promittit. Glo. regnum cælorum primus Ioannes prædicauit. Chry. in homil. quod nunquam Iudæi audierant. Remig. Regnum cælorum Christus, Scriptura, Ecclesia, & supernum solium, quæ hic omnia possunt intelligi. 10. Int. q. d. sic prædicauit, sic enim Propheta de eo prædixit. Aug. de consens. Euang. dubium verba ne sint Ioannis, an Euangelistæ. 11. Int. præco verbi verbum præcedit. Glo. nullum verbum sine voce auditur. vox viam verbo præparat. 12. Rab. Fortitudo prædicationis indicatur, clamatur quidem longè positis & surdis, & per indignationem. Beda. clamauit quidem per alios Deus, sed iste solus vox, quia præsens verbum ostendit. 14. Int. id est, praua abiicite opera, recta facite, non pro terrenis seruientes. 15. Int. Fides est via qua verbum ad cor ascendit. Glo. Via Domini ad cor dirigitur, cùm sermo eius diligenter auditur. Greg. hom. 20. parat viam Domino, qui rectam fidem & bona opera prædicat. 16. Int. id est, mores in melius mutare, & sic fient semitæ rectæ bene viuendo. 17. Int. strictas, sed mundas. 19. Chry. ipse testificabatur de Christo, & vita de ipso. 20. Int. non de lana, quia hoc austeritatis indicium est. illud luxuriæ mollities. Chry. de virtute animæ habitus corporis loquebatur. 21. Rab. hac & Elias cinctus, mortificationis scilicet indicium est. 22. Int. vbi magis regnat luxuria. 23. Int. non studio parata sicut conuenit eremitæ. 24. Iot. minuta animalia. Rab. quæ coctę in oleo pauperem gustum præbent. 25. Int. de truncis, vel de herbis. Rab. dicuntur in deserto Iudææ esse arborum lata folia & rotunda, lactei coloris, & melliti saporis.

SENS. MYST. IN CAP. III.

13. Int. quia solatium redemptionis nunciat Iudææ iam desertæ. Glo. desertum est sanctorum vita à mundi illecebris segregata. 18. Remig. Iohannes, id est, Dei gratia Christum significat qui mundo gratiam attulit, eius vestimentum Ecclesia est gentium. 19. Glo. habitus & victus conuersationem indicant. asperis vti vestibus monemur, & cibo non arte parato. 21. Int. zona est corporalis continentia. Hil. Zonæ præcinctio efficax in omne bonum opus apparatus. 22. Int. lumbi, voluptas peccati. 23. Hier. habitatori solitudinis non delitiæ quærendæ, sed necessitas. Rab. dulcis eius prædicatio turbis, sed cito finita, mel enim dulce, locustarum volatus cito deciduus Hil. fugaces locustę, nos olim voluntate vagi, nunc Sanctorum sumus alimonia & satietas Prophetarum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

6. *Hæc summa prædicationis Euangelicæ. Græcè μετανοεῖτε, id est, resipiscite, ad meliorem mentem redite, vbi ex vsu Scripturæ multa præterea intelliguntur, vt dolor, sollicitudo, satisfactio, &c. vide Corinth. 7. at quidem verbum Hebræum cui respondet μετανοεῖν significat affici pœnitudine.* 8. *id est propè est. alij legunt appropinquabit, scilicet, præteritum pro futuro, nam Græc. ἤγγικε, appropinquauit.* 9. *verò plus quam Propheta, qui primus annunciat regnum cælorum, id est, quo regnat Deus in fidelibus per gratiam, & gloriam, ipsique reges sunt.* 11. *sequitur editionem Septuaginta.* 12. *id est palam & libere apertéque prædicantis.* 16. *explicatio est proximè dicti, quasi dicat, auferte quæ aduenientem offendere possunt aut remorari. Id postea etiam declarat, dicens: Facite fructus, &c.* 20. *∫ contextum.* 21. *Elia similis.* 24. *animalia sunt quibus vesci licitum. vide Leuit. 11. dicuntur quidem Ægyptij iis vesci. vide Pli. l. 6. c. 30. & li. 11. ca. 29. & Hier. Ion. cap. 4.* 25. *quidam putant rorem cælestem ex arboribus collectum, alij folia quædam agrestium arborum melliti saporis, probabilius esse mel apium agrestium.*

syluestre. Tunc exibat Hierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem: & baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua. Videns autem multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarum quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios * Abrahæ. Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Ego quidem

SENS. LIT. IN CAP. III.

26. Int. propter nouitatem prædicationis, & asperitatem vestitus & cibi. Chry. plus resonabat eius conuersatio, quàm vox. 27. Chry. in hom. magnum in eo Eliam videbant, gratiáque Prophetarum reuersa videbatur, nouum etiam prædicationis genus erat, non de prælijs & victorijs, sed de regno cælorum, & supplicio gehennæ. 28. Int. Baptismo præcurrente, non peccata dimittente. 30. Glo. Iam tunc dabatur exemplum baptizandis, confitendi peccata, & promittendi meliora. Chry. confessio peccatorum testimonium est conscientiæ timentis Deum: perfectus enim timor soluit pudorem. Iubet verò Deus confiteri, vt verecundiam patiamur pro pœna. 31. Glo. hi sunt ex hæreticis Iudæorum, negant enim resurrectionem, dicentes animam mortalem, Prophetasque respuunt. 92. Int. non confitentes peccata sua. 33. Greg. lib. 3. pasto. cap. 1: pro qualitate audientium formandus sermo doctorum. 34. Glo. i. venenati, venenatorum filij. vipera patrem occidit, Iudæi Prophetas: item isti vt viperæ foris speciosi, venenosi intus. 35. Int. q. d. nemo quia nô pœnitetis, sed sine pœnitêtia non effugietis, vel nullus, nisi Filius Dei, quẽ vobis annuntio. 36. Int. demonstrabit, vel demôstrauit. 37. Int. vindicta. 38. Int. vt sic effugiatis. Chry. multa diligentia necessaria est post cõuersionẽ & baptismũ, vt vulnus peccatorum perfectè sanetur. 39. Int. carnis mortificationem. 40. Int. secundùm quantitatem culpæ. quod fit ex discretione quæ necessaria est pœnitenti. 41. Glo. pœnitentia timorem Dei, & metum pœnarum ante oculos ponit, gratia dolorem vulnerum sentit, & sanitatem quærit. 42. Glo. ad humilitatem prouocat; in superbia enim nulla est pœnitentia. 43. Int. cogitando, vel reputando. 44. Int. in semine Abrahæ. non confidatis, quasi ex hoc solo salus sit. Chry. magis erubescite quia patrem non imitamini. 45. Int. quia non filij carnis hi sunt in semine, sed qui filij Dei. vnde subdit, potens est, &c. 46. Int. i. gentibus quorum corda erant insensibilia. Rab. & lapides coluerunt. Chry. non difficultate crediderunt, sed firmiter fidem retinent. Hier. in lapide duritia, in carne mollitudo, vnde, auferam cor lapideum, & dabo carneum. 48. Int. si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ estis. 49. Chry. i. acutissima ira. Hier. prædicatio Euangelij. 51. Chry. quare non præcidit? quia rationabiles sunt arbores quæ bonũ facere possunt, aut non facere. 52. Chrys. in hom. etiãsi sit nepos Abrahæ. 53. Int. s. per securim. 54. Int. gehennæ. 55. Int. redit ad se modum sui baptismi determinans. Glo. ne videatur sua authoritate minari, ostendit quantæ dignitatis sit is, cuius præsentia minatur, vel beneficiis persuadet.

SENS. MYST. IN CAP. III.

27. Glo. nisi quis à malis exeat, non abluitur. 28. Remig. figura catechismi. 29. Remig. ibi aperitur regnum cælorum, vbi factus aditus ad terrã promissionis. Glo. Iordanis. i. descensio de superbia, scilicet ad humilitatem confessionis, & emendationis. c. Hier. prima fidei rudimẽta credere Dominum posse quidquid voluerit. 49. Greg. in hom. Christus ex manubrio & ferro. i. humanitate qua tenetur, diuinitate qua incidit. 50. Glo. arboris, id est, humani generis, rami aridi, pagani, sine fructu hypocritæ, venenosi hæretici, bonum fructum ferentes Catholici.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

a. pro maxima pars. 30. vel in genere, vel aliqua grauiora. vide Act. 19. Leu. 16. Nu. 5. Eccle. 4. b. Pharisæi, q. separati, vel expositores, s. legis à פרש *separo, expono, declaro. 31. sic dicti quia iusti* צדיק *iustus. 34. q. d. pessimorum patrum pessimi filij venenati & callidi. 35. Admirantis verba. q. d. quid hoc noui est? quæ hæc mutatio? mira Dei benignitas qui talem mentem dederit. 37. id est, gehenna supplicio. vide infra cap. 23. 41. id est, qui pœnitentiam deceat. 43. adeoq; securi esse, putantes id sufficere. 47. Ap pares demõstrasse lapides videtur autem alludere ad Saræ sterilitatem quæ petra dicitur. Isa. 51. * posteritatem. 48 datum est. 53. Greg. exciditur & mittitur. sed præsens pro futuro.*

[56] baptizo vos in [57] aqua in [58] pœnitentiam, qui autem post me [59] venturus [60] est, fortior me [61] est: cuius non sum [d] dignus [62] calceamenta portare. Ipse vos [63] baptizabit in Spiritu [64] sancto & [65] igni. Cuius [66] ventilabrum in [67] manu sua: & [68] permundabit [69] aream suam: & congregabit [70] triticum in [71] horreum suum; [72] paleas autem comburet igni [73] inextinguibili. [74] Tunc venit [75] Iesus à [76] Galilæa in [77] Iordanem, ad [79] Iohannem, vt [80] baptizaretur ab [81] eo. Iohannes autem [82] prohibebat eum, dicens,

SENS. LITER. IN CAP. III.

56. Greg. in hom. nasciturum nascendo, baptizaturum baptizando præuenit. Chrys. missus ad baptizandum, vt ad se venientibus Christi præsentiam prædicaret. Aug. in Io. tract. 4. Missus vt Christum baptizaret, non solum autem Christum baptizauit, ne eius baptismus maior quàm Christi putaretur.

57. Int. tantũ, non spiritu 58. Int. i. docendo pœnitere. 59. Remi. nascendo, prędicando, baptizando, oriendo, & ad inferos descendendo. 60. Int. ad prædicandũ, & ad baptizandum. 61. Glo. quia ego baptizo in pœnitentiam, ille in remissionem, regnum cælorum prædico, ille dat. Remig. ego homo, ille Deus & homo. 62. Glo. alij Euangelistæ, soluere corrigiam calceamenti: sed potuit vtrumque dicere eodem, vel diuerso tempore. Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 12. sententiæ ipsæ sunt necessariæ cognoscendæ veritati, quibuslibet verbis fuerint explicatæ. non est mendacium cùm quis voluntatem explicat dicentis, etiamsi aliquid dicat quod ille non dixit. Chry. in hom. i. non sum dignus vilissimam ministerij particulam suscipere. 64. Glo. Spiritu sanctificationis. Int. quia sanctificat à peccatis, & accendit amore Dei. Chry. in hom. copia gratiæ ostenditur. 65. Chry. in hom. vehementia gratiæ demonstratur. Int. tribulatione, vel purgatorio igne. Chry. tentationibus. ille tentandi habet licentiam, qui remunerandi habet potestatem. Hier. Ignis est Spiritus sanctus. Hil. baptizatis Spiritu sancto, reliquũ est consumari igne iudicij. 66. Int. i. discretio iudicij. 67. Int. i. potestate. Glo. Pater enim omne iudiciũ dedit Filio. 68. Int. à palea. Glo. à variis tentationibus, vel eiiciendo de Ecclesia peruersum ob manifesta peccata. Chry. non dixit mundabit, sed permundabit. leui tentatione mundatur, grauiore permundabitur. Rab. purgatio fiet missis Angelis qui colligent de regno omnia scandala. 69. Int. i. præsentem Ecclesiam. Chry. ager est mũdus, vnde præcisæ gentes à messoribus, id est, prædicatoribus, grana in palea, homines in carnalibus. Fidelis, & boni cordis leuiter tribulatus, venit ad Dominũ; qui modicæ est fidei vix cum grandi tribulatione: at infidelis, quamtumcumque contritus fuerit non transit ad Deum. ventus autem est persecutio. 70. Int. i. immobiles à spe æternorum. Hil. perfectos. 71. Int. s. cæleste.

72. Int. i. leues. Hil. infructuosorum hominum inanitatem. Rab. fidei sacramentis imbutos, sed non solidos: paleæ enim ex tritici semine. zizania verò de diuerso, nẽpe professione à bonorum sorte congregari. Glo. non fit zizaniorum mentio hîc: qui enim non credit, iam iudicatus est. 73. Glo. non extinguetur, nec extinguet, sed æternaliter puniet, alius ille est de quo, igne nos examinasti. Remig. Ignis purgatorij ad tempus accenditur & extinguitur. 74. Int. vt qui diu latuerat, manifestaretur. Glo. vt baptisma Iohannis cõprobaret, omnémque impleret iustitiam, & aquã sanctificaret, & vt nemo, quamuis sanctus, baptismũ recusaret. Chry. vt prædicationẽ Iohannis confirmaret, atque ab eo testimonium acciperet. 75. Glo. cùm triginta esset annorum, debet enim sacerdos & prædicator virilis esse ætatis, illa ætate Ioseph regnũ suscepit, & Dauid. Et prophetiam Ezechiel promeruit. 76. Int. quia in Nazareth habitauerat. 79. Int. maior ad minorem. Remig. Deus ad hominem, dominus ad seruum, rex ad militem, lux ad lucernam. 80. Aug. vt nobis fluenta mundaret ex quo enim mersus est in aquam, hęc peccata abluit, fluens enim de Christi baptismo benedictio, omnium gurgitum tractus & fontium venas impleuit. Item voluit facere quod faciendum aliis imperabat. 81. Int. dominus à seruo, nullus ergo dedignetur inferiorem. 82. Int. humilitatem regis imitatur miles.

SENS. MYST. IN CAP. III.

62. Glo. calceamentum, incarnationis mysterium, corrigia ligatura. Hil. Apostolis prędicationis gloriam dereliquit. Chry. Christi pedes, Christiani; calceamenta, infirmitates. 76. Glo. Galilæa, transmigratio; qui ergo vult baptizari, transmigret à vitiis. 78. Int. quia in eo figura baptismi præcessit, & ex nomine descensum de superbia exigit. 79. Chry. lux solis non expectat occasum Luciferi, sed eo præcedente egreditur, eiusque lumen obscurat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

60. Gr. præsens ἐρχόμενος, sed futuri significatione. d. ἱκανὸς idoneus. 63. pro, qui velut ignis purget, illuminet, & inflammet. 66. Instrumentũ est, quo grana in altum projecta, à paleis resurgantur. 82. agnouit enim Spiritus sanctus inspiratione qua confirmata signo columbæ. vide Io. 1. ita duobus modis cognouit.

[83] Ego [84] à te [e] debeo [85] baptizari, & tu [86] venis ad me? Respondens autem Iesus, [87] dixit ei, [88] Sine [89] modò: sic enim decet [90] nos [91] implere [92] omnem [93] iustitiam. [94] Tunc dimisit [95] eum. Baptizatus autem Iesus [96] confestim [97] ascendit de [98] aqua. Et ecce [99] aperti sunt [100] ei cæli, & [101] vidit [102] Spiritum Dei descendentem [103] sicut [104] columbam, &

Sens. Lit. In Cap. III.

83. Int. qui egeo. 84. Int. qui non eges. 85. Int. ab originali peccato mundari, quia tu es agnus Dei, qui tollis peccata mundi. 86. Int. cuius generatio non est vitiosa. 87. Hil. prohibetur vt Deus, docet vt homo fieri oportere. 88. Int. scilicet, impleri illud ad quod veni. Glo. à te baptizari, vt postea, quoduis, spiritu baptizeris. Chry. indicatur postea Ioannem à Christo baptizatum. 89. Int. subdit quare veniat baptizari. quia vita mea morum est disciplina. Sic id est, dum ego superior, & non indigens à te suscipio. Chry. sic implere omnem iustitiam, sicut iustitiam baptismi, faciendo. scilicet, prius, & postea prædicando. Glo. scilicet, per humilitatis exemplum reducere ad vitam.

91. Int. me suscipiendo, te baptizando. 92. Int. scilicet, ad baptismum inuitare, quia baptismus est consummatio omnis iustitiæ. Hil. per eum solum impletur iustitia, per quem lex. 93. Int. omne præceptum iustificans. Hier. & naturæ, & legis. Glo. humilitas est omnis iustitia, cuius gradus primus & sufficiens, subdere se maiori, & non præferre æquali, secundus & abundans, subdere se æquali, nec præferre minori. tertius, in quo omnis iustitia, subesse minori. 95. Int. id est, consensit. Glo. veram humilitatem obedientia comitatur, docuit Spiritus quod prius nesciuit, itaque humiliter impleuit quod prius timuit. 96. Int. sine mora. 98. Int. quæ est fundamentum ascensionis. 99. Hier. non reseratione, sed spiritualibus oculis. Chry. vnde dicitur aperti sunt ei. Chry. in hom. in principiis spiritualium rerum sensibiles apparent visiones, propter rudiores, vt si postea non fiant, ex semel factis fides habeatur. 101. Int. Iesus vidit, & Baptista, vt Iohannes ait. 103. Glo. verum corpus formatum ad horam in specie columbæ, expleto officio desiit, vt reliquæ figuræ in quibus Deus apparuit. Int. Spiritus in columba, Filius in homine, Pater in voce, ita Trinitatis præsentia baptismum consecrauit. Aug. 2. de Trin. cap. 6 Similis hæc visio flammæ quæ in rubo apparuit, & quam populus in eremo sequebatur. & fulgoribus ac tonitruis factis dum lex daretur.

Sens. Myst. In Cap. III.

97. Int. quia baptizati ad patriã per virtutes ascendere debent. Chrys. dignè baptizati ad cælestem dignitatem subleuantur. 98. August. ser. de Epiph. Christum genuit mater, & casta est, lauit vnda & sancta est, Spiritus sanctus in vtero adfuit, in gurgite circumfulsit. 99. Glo. nobis per acceptum baptismum, aditum cæli patere, qui per Adam clausus fuerat, monstratur. Flammam vibrantem quæ viam prohibuit, aqua baptismi extinxit. Chrys. nullam animam ante Christũ arbitror ascendisse in cælum. baptizato Christo aperti cæli, victo autem tyranno per crucẽ dicunt Angeli, tollite portas, non enim necessariæ erant cælo nunquam claudendo. baptizati cælestia vident spiritualibus fidei oculis.

100. Chrys. omnibus propter eam. 102. Remig. omnibus in baptismo dantur dona Spiritus sancti. 104. Chrysost. columba præ cæteris animalibus cultrix charitatis, quam solam non possunt immundi spiritus imitari, & nihil sic indicat Spiritum sanctum vt gratia charitatis. Glos. columba simplex & mansueta, Spiritus sancti natura simplex, Christus mitis. Item columba sine felle, non ore vel vnguibus lædit, puro vescitur grano, alienos pullos vt suos fouet, gemitum pro cantu habet, super aquas sedet, vt accipitrem præuisa vmbra declinet, docemur ergo iram vitare, studere innocentiæ, abstinentiæ, charitati, compunctioni, & esse solliciti. Remig. secus Scripturæ fluenta residentes incursum diaboli euadunt, sanas sententias eligunt, alios doctrina erudiunt, & exemplo, vtque columba in cauernis, nidificant in Christi plagis. Chrysost. in hom. in diluuio columba ramum tulit oliuæ, orbis tranquillitatem annuncians Glo. in columba super Christum Spiritus apparuit, venit enim nos per mansuetudinem colligere, super discipulos verò in igne, quos ad consumendam rubiginem peccati veniebat accendere.

Addit. Avct. In Cap. III.

e. χρείαν ἔχω opus habeo. Indigebat, scilicet, vt peccator à Christo mundari. 91. id est, me, vel, & me & te. 92. scilicet, praeundo caeteris exemplo. 94 quod Deo gratum est, seu quidquid praecepit Pater. 99. Aperti non re, sed apparitione. 101. scilicet, Christus, vidit & Ioannes. Ioan. 1. 103. non vera fuit columba, sed species columbæ.

venien

[105] venientem [106] super se. Et ecce vox de [107] cælis dicens. Hic [108] est [109] Filius [110] meus dilectus, [111] in quo [112] mihi complacui.

SENS. LIT. IN CAP. III.

105. Aug.2.de Trin.hæc operatio visibiliter expressa,missio Spiritus sancti dicta est,non est autem creatura hæc sic assumpta in vnitate personæ, vt à Christo humanitas. nec possumus dicere Spiritum sanctum Deum & columbam,vt Christum Deum & hominẽ. 106. Int.ad quem illa vox fiebat.Hier. Sedit super caput Iesu,ne quis putaret vocem ad Ioannem factam. 107. Int. hæc vox non vt ei indicet quod nesciat,sed quod auditoribus proficiat. 108. Aug.de fide ad Pet.cap.2 solus Pater est qui dixit,solus Filius super quem vox insonuit, solus Spiritus sanctus qui in specie columbæ descendit. 109. Int. demonstratiuè ad homines. 110. Int. consubstantialis. Hil. proprius & verus origine non adoptione,natiuitate,nõ creatione. 111. Aug.in Ioan.tract.14.vt vnicus. 112. Glo.i.beneplacitum meũ constitui,vt per te,& in te,id est,tibi fide & charitate iuncti,alij placeant. Remig.i.istum solum reperi sine peccato,quod si legas complacuit,scilicet per eum genus humanum redimere.Int.In Adam displicuit. vnde pœnitet me fecisse hominem.Aug.2.de cons.Euang. 14. variant alij Euangelistæ,locutione, sed salua sententia.

SENS. MYST. IN CAP. III.

110. sic qui baptizatur ostenditur filius Dei.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

110. ὁ υἱός, ille Filius,scilicet vnicus,naturalis,&c. 111. ὁ ἀγαπητός,ille dilectus vnicè. 112. εὐδόκησα.q.qui mihi singulariter gratus.vide Isa.42.

CAPVT IIII.

T[1]VNC Iesus ductus [2] est in desertum à [3] spiritu, vt tentaretur [4] à diabolo. Et cùm [5] ieiunasset

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

1. GLo. post baptismum.2. Int.locum certaminis.Glo.in deserto quod est inter Hierusalem & Iericho. Christus diabolum vicit, vbi figuraliter dixerat Adam incidisse in latrones. 3. Greg. in hom.f.sancto.Glo.sine quo in pugna cito caditur.Chry.non ducitur vt à maiori,nam & Andreas Simonem duxit ad Christum. 4. Aug.4.Trin.cap.13.vt mediator esset ad superandas tentationes etiam per exemplum. Chry.quia diabolus contra Christum ire non poterat, Christus contra diabolum processit. sciebat diabolum velle tentare, vt qui intellexisset Christum natum,Angelis,pastoribus,Magis & Iohanne referentibus.Greg.in homil.16.tentatio suggestione,delectatione & consensu agitur:in Christo verò sola suggestio fuit, omnisq; tentatio foris,non intus. Glo. non fuit indignum Christum tentari, qui venerat occidi. 5. Int.quod ieiunat diuinæ est potentiæ. Chry. tamdiu non esurire,non erat hominis.Glo.ieiunat vt tentetur,& exemplum det. Aug. ser.de Quadrag. non quia Christus post baptismum ieiunauit,post baptismum nos continuo ieiunare necesse est.sed tunc ieiunandum,cùm est acriore certamine cum tentatore confligendum, vt castigatione impleatur militia, & humiliatione impetretur victoria.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

1. GLo. Nulla mora est à tentatione. 2. Glo.post acceptam gratiam,contra diabolum præliandum, & mente seculum deserendum,& vitæ æternæ gaudium quasi manna esuriẽdum Chry.in hom. ideo arma accepisti cùm baptizatus es,vt prælieris, non vt vaces.tum maximè instat diabolus cùm viderit solitarios,vnde Euam tentauit sine viro inueniens.Glo.ad Christum euntes grauiores tentationes patiuntur. 4. Chry.in hom. ideo tentari permitteris, vt discas te fortiorem factum.2.ne extollaris. 3. vt diabolus experientia discat te ab eo discessisse.4.vt fortior reddaris.5.vt scias tibi creditum thesaurum,nec enim alioqui tentaret diabolus. Hil.diabolus victoriam magis optat de Sanctis. 5. Chry.in hom.post baptismũ ieiunio intendere oportet.Glo.nisi gula prius frenetur,frustra cõtra alia laboratur

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

3. ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ille.s.spiritu de quo proximè dictum.

[6] quadraginta diebus, & quadraginta [7] noctibus, postea [8] esuriit. Et [9] accedens [10] tentator dixit ei, [11] Si Filius Dei es, [12] dic vt [13] lapides isti panes fiant. Qui respondēs dixit, [14] Scriptum est, Non in solo [15] pane [16] viuit homo, sed in [a] omni [17] verbo quod procedit de ore [18] Dei. [19] Tunc [20] assumpsit eum diabolus in [21] sanctam ciuitatem, & statuit eum super

Sens. Liter. In Cap. IIII.

6. Chry. vt quadragesimæ nostræ ieiunij mensuram poneret. 7. Int. hoc addit ne in nocte comedisse putetur. Chry. in ho. nō vltra processit quàm Moyses & Elias, ne incredibilis videretur carnis assumptio. 8. Chry. ne manifestè intelligeretur Deus. Glo. latet potestas, patet infirmitas. Hil. naturæ suæ hominem dereliquit. 9. Chry. qui videns quadraginta diebus ieiunantem desperauerat, esurientem videns cœpit sperare. 11. Int. hoc explorat quod timet, nec ideo se ab eius tentatione abstinet. Glo. Deum confiteri videtur, & homini illudere conatur. nouerat venisse Filium Dei per Prophetas, vel Angelum, vel Ioannem, sed humilia videns de diuinitate ex superbia dubitauit. Chry. magis quia tandiu non esuriit, intelligere debuit esse Deum, quàm quia esuriit post, esse hominem. non enim illis diebus vt Moyses & Elias esuriebat, & sustinebat. 12. Int. quia sciuit scriptum esse, dixit & facta sunt. 13. Int. tētatio de gula, à gula incœpit, quo ordine deiecit Adam. Glo. voluit eiusmodi mutatione virtutem cognoscere, & si purus homo esset, panis oblectamento illudere. Hier. si potest hoc facere, frustra tentas; si non potest, frustra filium Dei suspicaris. 14. Rab. s. in Deuter. Int. temperat responsum ne cognoscat eū esse Deū. Hier. propositum erat humilitate vincere, non potestate, & honorare hominem, cùm ab eo diabolus vinceretur. 15. Glo. quasi dicat inferior pars hominis pane sustentatur, alia verbo Dei. qui ergo agis de inferiori parte, patet quod tentator sis. 16. Chry. non dixit viuo, ne de se dictum videretur. 17. Int. verbū Dei de ore procedit, quia voluntas Dei reseratur per Scripturas. 18. Int. i. iis per quos loquitur Deus. Glo. ex vno verbo. i. ex sapientia Dei procedit quidquid loquuntur Sancti, qui sunt os eius. 19. Int. hæc tentatio historialiter vltima fuit. Glo. Lucas sequitur ordinem historiæ. Matthæus verò tentationis Adæ. Aug. de consen. Euang 2. cap. 26. Incertum est quid prius factum sit. Chry. tunc. s. cùm ex Christi responso nihil certum discere potuisset, esserne Deus an homo, dicebat verò apud se, si Filius Dei non est, tamen sanctus est, qui fame non vincitur, ideoque cœpit tētare de vana gloria. 20. Int. ex permissione, non imbecillitate, vnde inimicus superbit. Glo. hæc omnia corporeis sensibus sunt completa. quia enim verba ad inuicem conferuntur, verisimile diabolum in humana specie apparuisse. Greg. in hom. non mirum hoc permisisse, qui se permisit crucifigi. 21. Int. sanctam ex vsu dicit Hierusalem vbi templum fuit, & cultus Dei. Rab. & sancta sanctorum.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

6. Glo. à quatuor partibus mundi Christus suos cōgregat, & decem præceptis armat. Ieiunauit Christus ante mortem cibo indigens quadraginta diebus, docens abstinendum in hac vita à seculi desideriis, totidem post resurrectionem comedit cibo non indigens, quia ipse est cibus noster omnibus diebus. Greg. in ho. quatuor elementis constat corpus, cuius voluntate decalogo contraimus, dignum ergo est vt quater decies carnem affligamus. In quadragesima dierum decimas offerimus, ieiunamus enim triginta sex diebus. 8. Hil. indicat esuriturum se humanam salutem post quadraginta dies, quibus post passionem hîc fuit. 9. Glo. in abstinentia non deest tentatio. 10. Chry. non dicas cùm tentaris, perdidi fructum ieiunij, si enim non profuit vt non tenteris, proficiet vt ne vincaris. 13. Int. lapis significat duritiem diaboli. 14. Glo. docet doctrina magis quàm miraculis pugnandum. Greg. in ho. cùm à prauis aliquid patimur, ad doctrinam excitemur, potius quàm ad vindictam. Int. sententiis vtitur instruens nos, vt vincamus non potentia, sed humilitate. 15. Int. id est, Sacramentali specie, seu verbo vitæ. 17. Glo. omne verbum charitas in qua cōplentur quæcūque procedunt de ore Dei. Rab. qui non vescitur verbo Dei, iste non viuit. 21. Remig. diabolus etiam in sanctis locis insidiatur.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

9. gradiens s. corporali specie. 10. ὁ πειράζων. s. ille qui solet tentare, seu ad malum sollicitare. dicitur & satan, id est aduersarius, & diabolus, id est, calumniator. vide 1. Pet. 5. Apoc. 12. 11. audierat vocem illam, hic est Filius meus, videbat esurire, dubitans itaque an verus esset Filius, explorat, crediturus esse, si faciat quod ei proponit, sin detrectet non esse, simul etiam volebat si posset, ad peccatum inducere. 12. id est, iube, effice solo verbo. a. occultat se Filium Dei esse, non negat. 17. id est, re. Hebr. 20. hæc secunda fuit tentatio, dicitur enim postea, Iterum assumpsit, deinde additur, Tunc reliquit eum, &c. Et quidem apud Lucam in quibusdam codicibus, idem est ordo qui apud Matthæum.

pinnaculum

[22] pinnaculum templi,& [23] dixit ei,Si Filius Dei es,[24] mitte te deorsum.[25] Scriptum est enim, [26] Quia Angelis suis mandauit de te: & in manibus tollent te: ne fortè offendas ad [27] lapidem [28] pedem tuum. [29] Ait illi Iesus rursum, [30] Scriptum est, [31] Non tentabis [32] Dominum Deum tuum.[33] Iterum assumpsit eum Diabolus in [34] montem [35] excelsum valde, & [b] ostēdit [36] ei omnia regna [37] mundi, & [38] gloriam eorum, & [39] dixit ei. Hæc omnia [40] tibi dabo, [41] si [c] cadens [42] adoraueris [43] me. Tunc dicit ei Iesus,[44] Vade retro me [45] sathana:[46] scriptum est enim,

Sens. Lit. In Cap. IIII.

22. Int.i.summitatem. ¶ non locus Deo dicatus cohibet eum.Glo.in Palestina plana tecta, & inde doctores populo loquebantur,vbi ergo multos ceperat vana gloria,magisterij honore inflatos, Christum tentat.Remig.in templo tria tabulata, & in vnoquoque pinnaculum. Chry. ipse fortè nesciente diabolo,sic agebat vt à nemine videretur. 23. Int.tentatio de vana gloria,sicut Adam,cui dixit, eritis sicut Dij.Hier.in omnibus tentationibus hoc agit,vt intelligat si Filius Dei sit. Glo. Christus verò ita respondet,vt ambiguum relinquat. 24. Chry.quomodo hinc cognoscat sit ne Filius Dei.volare enim per aërem non est proprium Dei,nec qui facit ob ostentationem ex Deo est. Glo. id suggerebat vt aliquo signo exploraret quantum apud Deum posset. 25. Int.Scripturis vtitur,non vt virtutes instituat, sed vt errores ingerat,sicut & sui.Ambr.in Lucam cap.4.transfigurat se Sathanas in Angelum lucis, & de Scripturis laqueum parat.Hier.hoc non de Christo,sed de viro sancto dictum, male ergo diabolus Scripturam interpretatur. Chry. Filius Dei Angelos portat,& si ab eis portatur, non ne offendat, sed propter honorem vt Dominus.illud verò astutè tacuit,super aspidem & basiliscum ambulabis. 28.Inter. mentis gressum. 29. Hier.falsas de Scripturis sagittas veris frangit Scripturarum clypeis. 30.Int. s.in Deuter. 31. Aug.contra Faustum.quando homo habet quid faciat,non debet Deum tentare.Glo. vnde Christus,Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. quod & ipse facit fugiendo & latendo,& nunc poterat aliter de templo descendere. 32. Hilar. se Deum protestatur, & Dominum. Chry.non dixit,me Dominum Deum tuum,sed id quod poterat dicere homo tentatus à diabolo, qui enim hominem Dei tentat,Deum tentat. 33. Int.Etsi victus,tamen non cessat.Chry.ruptis ventris & vanæ gloriæ retibus,retia ponit auaritiæ. 35. Chry. vnde spatiosior terra videri poterat. 36. Inter. non quia diabolus,sed virtus diuina hoc possit. Glo. Moysi ostendit Deus in momento totam terram promissionis virtute Deitatis,ita modo actum est. 37. Chry.non ostendit regna,vel ciuitates,sed partes terræ,in quibus vnumquodque regnum positum erat. 38. Remig.s.aurum,argentum,& bona temporalia.Int.Tentatio de ambitione.Glo.non concupiscentiæ oculo intuebatur Christus vt nos, sed vt medici morbos sine læsione. 39. Hier.arrogans & superbus de iactantia loquitur. 40. Int. id est, regem te faciam. tentatio de auaritia.Remig. quanta iactantia diaboli regna terrena promittentis ei qui dat cælestia. 42. Int.quod esset cadere.Glo. laborauit diabolus à principio vt sibi vsurparet quod Dei est,itaque idola in quibus coleretur inuenit. 43. Int.s.vt superiorem. 44. Int. à potestate quam habebas retro. ¶ in ignem æternum.Chry.finem tentandi ponit diabolo, ne vlterius progrediatur. Hiero. non ei dicit, vt Petro,vade retro me.i.me sequere.Chry.in aliis tentationibus nec turbatus est,nec diabolum increpauit,sed dum ille vsurpat honorem Dei,exasperatus est. 45. Int.quia saluti aduersarius. 46. Int. scilicet in pentateucho.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

22. Glo.diabolus ad alta semper ducit,vt per iactantiam præcipitet. 24. Glo.vox eius qui præcipitare desiderat.ostenditur verò infirmus qui non potest nocere,nisi ei qui se ipse præcipitet. 27. Int.i.legem in lapideis tabulis scriptam,in qua omnes offendebant. 30. Int.ideo à Deut. testimonia profert, vt secundæ legis Sacramenta confirmaret. 31. Glo. cùm deficit humana ratio, commendet se homo Deo. non tentet. 34 Int super montem superbiæ omnis auarus erigitur. 35. Int.alta petit. 38. Int. quanta est ei gloria trahere ad vitia. 41. Chry.dat diabolus per iniquitatem acquisita. 42. Ambr.ambitio vt dominetur prius seruit. 44. Chry. Dei iniuriæ nec ad auditum sufferendæ. 46. Glo. Dauid Goliam tribus lapidibus de torrente prostrauit.Christus diabolum tribus testimoniis de lege.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

22. Græ. πτερύγιον, q.d. alam s. extremitatem tecti templi. Sunt autem in Palestina plana tecta, & deambulationi apta. 26. Quid opus erat Dei Filio auxilio Angelorum? b. obijciens oculis per species à se firmatas. 40. Apertè iam ad peccatum inducit: nec addit, Si Filius Dei es, prò certo habens esse purum hominem. c. πεσὼν, prostratus, pronus. 45. vox Hebræa aduersarium significans.

[47]Dominum [d]Deum tuum [48]adorabis,& [49]illi [50]soli seruies. Tunc [51]reliquit eum [52]diabolus: & [53]ecce [54]Angeli [55]accesserunt,& [56]ministrabant ei. [57]Cùm autem audisset Iesus quod Iohãnes [58]traditus esset, [59]secessit in [60]Galilæam: & [e]relicta ciuitate [61]Nazareth, venit,& habitauit in ciuitate [62]Capharnaum maritima, in finibus Zab[63]ulon & Nephtalim. vt adimpleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam, dicẽtem: [64]Terra Zabulon, & [65]terra Nephtalim, [67]via [68]maris trans [69]Iordanem [70]Galilæa gentium: [71]populus qui [f]ambulabat in [g]tenebris [72]vidit [73]lucem [h]magnam: & [74]sedentibus in regione & [75]vmbra mortis, [76]lux [77]orta est eis:

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

47. Int.q.d.non ego te,sed tu me debes vt Deum adorare. d. Int.eni soli hoc debetur. 48. Int. ô homo ex debito. 49. Int.etiam cum hominibus seruis. 50. Int.secundùm Græcam interpretationem. Aug 10.ciu.cap.1.latriam nostri vbicumque Scripturæ habent, seruitutem sunt interpretati. dulia est seruitus quæ debetur hominibus. latria, quæ Deo. 51. Int. ad tempus, vt Lucas ait, per Iudæos postea pugnaturus. Chry. recessit virtute Christi excussus. Glo. victus diabolus in gula, vana gloria, & auaritia, in quibus Adam vicerat. 52. Int.s.victus, non inueniens iam quid ageret. 53. Int. vt victoris deitas comprobetur. 54. Glo. Agonem procul aspicientes. 55. Chry. non dixit descenderunt, semper enim in terris erant ad ministerium eius, recesserant verò iubente Domino, ne fortè videns diabolus eos appropinquare, non auderet. 56. Int.non adiuuabant. Aug. 9.ciu.cap.21. per hæc magis innotescebat dæmonibus quantus esset. Greg. in hom.& homo est quem diabolus tentat,& Deus cui ab Angelis ministratur. 57. Glo. prætermittit primum Christi aduentum in Galilæam, vbi post baptismum aquam in vinum mutauit, de quo Ioannes qui gesta scripsit primi anni prædicationis. 58. Chry.s.à Deo. nec enim potest quisquam aliquid in virum sanctum, nisi cum Deus tradiderit. 59. Int. à Iudæa post Pascha Chry. vt passionem suam opportuno tempore reseruaret, & nobis fugiendi periculum exemplum daret. Chry. in hom. 8. vt Iudaicam inuidiam mitigaret, & prophetiam impleret, & Apostolos qui in Galilæa erant, piscaretur. 60. Chry. gentium ad quas abiturus, à Iudæis causam accepit. Glo. duæ Galilææ, vna Iudæorum, altera gentium, data à Salomone regi Tyri. 61. Glo. vicus est in Galilæa iuxta montem Thabor. Int. flos interpretatur. 62. Int.i.villa pulcherrima. Glo. in Galilæa gentium est iuxta stagnum Genezareth. 63. Int. quæ est in Galilæa Iudæorum, sicut Nephtalim gentium. Glo. hic prima captiuitas ab Assyriis. vbi ergo prima legis obliuio, ibi prima legis prædicatio. in his tribubus fuere vinculi de quibus Apostoli, vnde illud, principes Zabulon & principes Nephtalim. 68. Hiero. mare appellat lacum Genezareth, qui Iordane influente efficitur, in cuius littore, Capharnaum Tiberias, Bethsaida, & Corozaim sitæ, vbi Christus maximè prædicauit. Glo. est in tribu Nephtalim vicina Tyriis, altera enim in tribu Zabulon iuxta Tyberiadem, in vtraque moratus Christus, sed in figuram vocandorum ex gentibus, ista hic memoratur. Hier. in hac dedit Salomon viginti ciuitates Hiram regi Tyri. g. Chry. in hom. tenebras vocat errorem,& impietatem. 72. Int. s.audiuit Christi prædicationem & miracula. 73. Hier. Ego sum lux mundi. h. Chry. in hom. alibi dicitur lumen verum. 74. Int. vel habitantibus. 75. Glo. mors in inferno, vmbra mortis, peccata quæ nunquam sine morte, qui vult ergo mortem fugere, vitet vmbram. 76. Int.i.agnitio veritatis, vel prædicatio Christi. 77. Chry. in

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

51. Chry. tamdiu diabolus tentat, quamdiu Christus permittit. 56. Hil. victo diabolo Angelorum ministeria,& in nos officia non deerunt. 62. Glo. de Nazareth.i.flore figurarum ad spiritualium fructum transeundum. quæ sunt in pulcherrima Ecclesia, quæ iuxta fluctus seculi posita, illecebris mundi inuolutos Euangelij retibus capit. 63. Rem. eo tempore & illis locis prædicãdum, quibus multis prodesse possis. Glo. Zabulon, habitaculũ fortitudinis, Nephtalim dilatatio. Rab. Apostoli de Iudæa electi, fortes fuerunt,& gentiũ Ecclesia per orbẽ dilatata est. 64. Int. Circũcisio. 65. Int. præputiũ. 67. Gl. Ecclesia iuxta mare seculi,& trans Iordanem. i. per baptismum ex erroribus liberata, facta est Galilæa, id est, transmigratio. 71. Int. ad mysticũ maximè est respiciendum. 75. Chry. in vmbra mortis gentiles idolorum & dæmonum cultores, in tenebris Iudæi quibus Dei iustitia nondum erat manifesta.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

50. λατρεύειν. quo verbo vsu Scriptura & Ecclesia significatur seruitus Deo soli debita. 55. s. corporali specie. 58. Herodi. s. opera inuidentiũ Pharisæorũ. e. i. præterita. 67. Gra. iuxta viã. Heb. via maris. i. loca maritima. 69 s. respectu Assyriorum, de quibus illic Propheta. f. id est, agebat. viuebat. Hebr. 71. id est, caliginosissima.

[78] Exinde cœpit Iesus prædicare, & dicere: [79] Pœnitentiam agite, [80] appropinquauit enim [81] regnum cælorum. [82] Ambulans autem Iesus iuxta [83] mare [84] Galilææ, [85] vidit duos fratres, [86] Simonem qui vocatur [87] Petrus, & [88] Andream [89] fratrem eius, [90] mittentes rete in [91] mare, erant enim [92] piscatores. Et ait illis, [93] Venite post me, & [94] faciam vos fieri piscatores hominum. At illi [95] continuò [96] relictis [97] retibus, [98] secuti sunt eum. Et procedens inde, vidit

Sens. Lit. In Cap. IIII.

hom. non enim ipsi quærentes inuenerunt, nec enim ambulabant in tenebris, sed sedebant.

78. Glo. postquam baptizatus est ipse, & Iohannes traditus. Chrys. ne si Iohanne prædicante prædicasset, illum vilem reddidisset. Chry. in hom. ne multitudo scinderetur, vnde & Iohannes nullum fecit signum, vt per miracula omnes traherentur ad Christum. 79. Int. consona prædicatio discipuli & magistri. Chry. confirmat Iohannis doctrinam, & eum testem verum fuisse demonstrat. Glo. ostēditur non alius esse quàm qui in voce clamauerat: hæc autem prædicatio Christi in Capharnaũ incœpta, vel post annum à baptismo, vel eodem calendis Maij. Int. Pœnitentia est correctio malæ mentis. Chrys. Pœnitentiam prædicat qua omnes indigebant. 80. Chrys. q. d. si mala non terrent, saltem bona delectent.

81. Int. i. Christus qui dat, vel Ecclesia cui promissum est, & paratum. Chry. in hom nihil adhuc de se manifestè prædicat, nondum enim de eo decentem habebant opinionem, nihil autem graue dicit, sicut Iohannes, securim & arborem incisam, &c. sed in principio benigna proponit. 82. Int. scil. ante hæc prædicta, & ideo non apponit tunc, vel deinde, vel forsitan post hæc prędicta. Glo. Cùm Iohannes dicit Christum descendisse Capharnaum cum discipulis, fortè discipulos vocat non qui essent, sed qui futuri essent. Chry. antequam Christus aliquid dicat vel faciat, vocat Apostolos, vt nihil eos lateat verborum Christi nec operum. 83. Int. quod idem dicitur stagnum Genezareth, mare Tyberiadis, lacus salinarum. 84. Remi. non tam corporaliter quàm spiritualiter ad corda eorum respiciens. 86. Int. qui vocatus est quando Andreas duxit eum ad Iesum. 87. Glo. inditum hoc nomen, vel cùm est ab Andrea ductus ad Christum, vel cùm dixit: Tu es Christus Filius Dei viui. 92. Aug. in Ioan. tract 7. volens Christus superborum ceruices frangere, non quæsiuit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est Imperatorem, magnus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator. 93. Int. non tam pedibus quàm imitatione, & affectu. 94. Aug. 2. de consen. Euang. cap. 17. hoc ait Lucas dictum Petro solum, sed potuit prius Petro dici, & postea vtrique. 96. Glo. etsi postea resumunt, sed non cupiditate. 97. Int. vbi magis pensatur affectus quàm sensus. Greg. in ho. multum reliquit qui sibi nihil retinuit. & cum re possessa concupiscentiis etiam renunciauit. tanta sequentes dimiserunt, quanta non sequentes concupiscere potuerunt. 98. Int. pedum incessu, sed magis obedientia & affectu. ¶ amplius ad propria non reuersi. Glo. sequuti. Io. 1. non inseparabiliter adhæserunt, sed ad propria sunt reuersi. Greg. in hom. nulla miracula Christi viderant, nihil de æterno præmio audierant, & tamen ad vnum præceptum, quod possidere videbantur, obliti sunt.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

78. Int. euacuata voce ipsum verbum venit. Rab. cōplens quod prædicauerat vox. Glo. Baptismus idoneos facit ad prædicandum. Chry. ille debet Christi iustitiam prædicare, qui ventri suo contradicere potest, & seculi bona contemnit, vanámque gloriam non desiderat. Hier. tradito Ioanne Christus incipit prædicare, desinente enim lege oritur Euangelium. 1. Remig. duo fratres, duo populi, Simon, id est obediens Iudaicus populus, Andreas, id est virilis, seu decorus, Gentilis, quia cognito Deo viriliter in fide permansit, Iudaicus etiam Iacobus, id est diaboli per Dei cognitionem supplantator. gentilis Ioannes, id est sola gratia saluatus. 85. Int. quia vnitatem fraternæ dilectionis probauit, sine qua nullus in ordine prædicatorum admittitur. 86. Int. qui interpretatur obediens. 89. Int. id est virilem. Glo. Doctorem virilem esse oportet, prius autem ponitur obediens & fortis, quia sine obedientia non intratur, sine fortitudine non perseueratur. & sunt hæ germanæ virtutes. 90. Int. intentos lucris vitæ præsentis. Glo. tales Christus solet cælestibus desideriis ad se vocare, & per eos alios de profundo iniquitatis eripere. 91. Int. mundum. Glo. piscaturus, per piscatoria vadit loca, nauis est Ecclesia, pisces boni & mali homines. 92. Int. electi ad spiritualem piscationem secundum gratiæ electionem. Chry. qui rete iactat, nescit quos pisces comprehensurus sit. sic prædicator. Remig. de his piscatoribus illud per Hier. Mittam in vobis piscatores, &c. 94. Int. Frustra laborat doctor, nisi Deus faciat vt proficiat.

95. Glo. perfecta obedientia est, sua imperfecta relinquere. 96. Chry. nemo potest terrena possidere, & perfecte ad cælestia peruenire. 97. Greg. in hom. non perpendit Deus quantum offeras, sed ex quanto. regnum Dei tantum valet quantum habes.

alios[99] duos[100] fratres,[101] Iacobum Zebedæi, & Iohannem fratrem eius in naui cum Zebe[m]dæo patre eorum reficientes[102] retia[103] sua: & vocauit[104] eos. Illi autem statim relictis[105] retibus & patre,secuti sunt eum.[106] Et circuibat Iesus totam[107] Galilæam,[108] docens in synagogis[109] eorum,[110] & prædicans[111] Euangelium[112] regni:[113] & sanans omnem languorem,[114] & omnem infirmitatem[115] in populo. Et abiit[116] opinio[117] eius in totam Syriam,[118] & obtulerunt[n] ei omnes malè habentes, variis languoribus[119] & tormentis[120] comprehensos:& qui dæmonia[121] habebant,& lunaticos,[122] & paralyticos,[123]

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

102. Int.i.reparantes ad lucrum.Chry.indicium magnæ paupertatis, noua enim vnde emerent non habebant.magna etiam pietas patrem habere in naui, non vt ab eo iuuentur, sed illum præsentia consolentur.Chry.in ho.magna virtus inopiam facile ferre,ex iustis laboribus viuere. 104. Glo. vocauit & alios,sed sufficit nominare istos.nihil his promittit vt prioribus, illorum enim obedientia iis viam præparauerat.audierant etiam ij multa de ipso tamquã familiares & consanguinei. 108. Glo. de motibus docet,prædicat de futuris. 110. Int.s.Iudæorum. 111. Int. non fabulas, sed quæ ad regnum æternum valent. Glo. ad Euangelium pertinet beatitudinis promissio, peccatorum remissio, adoptio, resurrectio,cælestis hæreditas,Angelorum societas. 112. Int.quo reges fiunt,quo datur regnum.Glo. Iustitiæ labor non suscipitur, nisi merces operis exspectetur. 114. Int.corporum, vel morbum inueteratum. 115. Int.aliam,vt animarum.non enim pauciores morbi animam vexant,quàm corpus.Chry. vel languor,aliqua animi passio,infirmitas,infidelitas, vel languor grauior morbus, infirmitas leuior. prius docet,postea sanat.illud enim magis necessarium. deinde quia verba per miracula commendantur.non contra.Glo.non magnum sanâre postea morituros, sed sic erant erigendi ad regnum. Chry. in ho.in introductione legis consueuit Deus miracula facere, vt suam virtutem ostendat, & dictis fidem faciat. 116. Int.s.sie. 117. Int.i.fama quam Iudæi offuscant. 118. Glo.Syria,in qua Palestina,omnis regio ab Euphrate ad mare magnum,& à Cappadocia vsque in Ægyptum. n. Chry.in ho.breuiter transcurrit signorum copiositatem. 119. Int. s.grauibus. 120. i.grauioribus, & acutis. 122. Glo. quorum.s.morbus in ascensione lunæ crescit,non faciente luna insaniam,sed diabolo qui lunæ tempora seruat,vt creaturam infamet in Creatoris blasphemiam. 123. Glo.Paralysis Græcè,Latinè dissolutio.Fuerunt verò inter hos quidam de quibus Marcus & Lucas plenius.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

99. Greg.in hom. duo præcepta charitatis,& minus quàm inter duos charitas haberi non potest. 100. Chry. sic in veteri Testamento super Moysem & Aaron fratres posuit initium ædificationis. Glo.in his quatuor numerus Euangelistarum præfiguratur.Remig.designantur in Petro prudentia, in Andrea iustitia,in Iacobo fortitudo,in Ioanne temperantia.Glo.aduerte quod narrat Lucas de captura piscium,prius factum esse,nec tunc fuisse à Domino vocatos,vt sequerentur. 101. Glo. Zebedeus fugitiuus.s.diabolus,Iacobus supplantator.qui à Ioanne,id est,Dei gratia iuuatur. m. Rab. duæ naues, duæ Ecclesiæ ex circumcisione.s.& præputio. 102. Chry.primi fortè propter Petrum, qui Euãgelium prædicauit,& non composuit dicti retia mittentes,isti propter Ioannem qui Euangelium composuit, componentes.Remig.retia mittunt concupiscentiæ in mundum iuuenes, reficiunt verò qui post peccata recuperant quæ perdiderunt. 103. Int.concupiscentiarum. 104. Int. ostendit personas non esse accipiendas. 105. Int.perfecta est conuersio,vbi cum cupiditate rerum carnalis quoque rumpitur dilectio.Chry.venienti ad Christum relinquenda tria.s.retia,id est carnales actus,nauis.i. substantia mũdi,& parentes. 106. Glo.impigrum oportet esse doctorem.Chry. congregato exercitu procedit rex ad pugnam,& medicus quærit ægrotantes. 107. Int.Ecclesiam. 109. Glo.vbi plures sunt prædicandum. 113. Int.benignus sit doctor dare quæcumque beneficia potest. 117. Int.fama propter eos qui foris sunt, quærenda est, non tamen amanda. Glo.opera salutis sine fama non satis relucent, nec fama sine opere proficit. 118. Glo.Syria,id est,elata,Galilæa,id est,volubilis.s. superbus mundus ad ima semper rotatur. 121. Glo.dæmoniaci idololatræ,lunatici instabiles,paralytici remissi, & torpentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

118. quæ ab Oriente Euphrate terminatur. 122. id est, comitiali morbo laborantes,quo ferè laborant nati interlunio,vel à dæmone vexatos secundùm certa lunæ tempora.

& cura

&c curauit eos:[124] & secutæ sunt[125] turbæ multæ de Galilæa,[126] & Decapoli,[127] & de Hierosoly-[128]mis, & de Iudæa,[129] & de trans Iordanem.

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

124. Chry. significantur omnes curati. Chry. in hom. à nullo verò eorum fidem requisiuit. nondum enim virtutem suam ostenderat, & venientes à longè non paruam fidem ostenderant. 125. Glos. alij ob cælestia, alij ob curationem, alij fama & curiositate ducti, alij per inuidiam volentes in aliquo capere, & accusare. 127. Int. quædam regio est decem tribuum. Remig. decem vrbium. Auctor. Erant quidē in ea decem ciuitates, vt nomen ipsum indicat, sed ipsa vna erat ex regionibus decem tribuum, quanquam fortè Interlin. vrbium dixit, non tribuum.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

126 Int. qui transmigrant ad virtutes. 127. Int. qui decem præcepta seruant. Remig. Decalogi transgressores. 128. Int. quos visio pacis, & confessio illustrat. 129. Int. qui baptismo transposito, terram promissionis intrant gressu fidei Christum sequentes.

CAPVT V.

VIDENS[1] autem turbas, ascendit[2] in montem;[3] & cùm sedisset,[4] accesserunt[5] ad eum discipuli eius, & aperiens[6] os suum, docebat[7] eos, dicens: Beati[a] pauperes[8]

SENS. LIT. IN CAP. V.

1. CHry. Omnis artifex opportunitatem operis videns, gaudet, vt faber arborem bonā, sacerdos Ecclesiam plenam, ita Dominus videns turbam, excitatur ad docendum. 2. Int. multitudinem vitans, vt solis discipulis loqueretur. 3. Remig. discedere solebat è turba Dominus in nauim vel montem, vel in desertum. Hier. erat hic mons in Galilæa, vel Thabor, vel alius excelsus. 4. Int. dignitas magisterij notatur. Aug. 2. de consen. Euang. cap. 19. Lucas ait sermonem habitum in loco campestri stante Domino. Fuit ergo ille alius sermo: vel intelligendum, cùm in aliqua parte mōtis elegisset duodecim, descendisse in campestrem locum, id est, in aliquam æqualitatem in montis latere; ibique stetisse donec turbæ congregarentur, postea sedisse. 5. Int. s. vocati. Aug. de serm. Dom. in monte, vt corpore viciniores essent audiendis præceptis, qui implendis animo appropinquabant. 6. Int. hæc circumlocutio longiorem promittit sermonem. Qui prius aperuit ora Prophetarum, ¶ thesaurum sapientiæ aperit vt bona diuidat suis. Remig. cùm legitur Dominum aperuisse os, magna sunt quæ sequuntur. 7. non tantum verbo, sed intus in corde scribendo, vt Deus. August. de serm. Dom. Est in hoc sermone perfectus vitæ Christianæ modus, vnde ita concluditur, Omnis qui audit verba mea, &c. a. Glo. Beatus est qui nihil mali vult, & omnia habet quæ vult. 8. Int. id est, humiles, Deum timentes. vnde bene incipit, quia initium sapientiæ timor Domini. vt superbia est initium peccati, qua petitur regnum terræ, hic verò regnum cælorum. Glo. paupertas cuius nutrix humilitas. duas habet partes, rerum abdicationem, & spiritus contritionem.

SENS. MYST. IN CAP. V.

3. CHry. in hom. docet à tumultibus discedere. Chry. impletur prophetia Esaiæ, super montem ascende tu: docet verò in altitudine virtutum consistendum iustitiæ doctori, & auditori. vel ad discendum mysteria veritatis in Ecclesiæ montem ascendendum, de quo, mons Dei mons pinguis. Hil. in Paternæ maiestatis celsitudine positus, cælestia vitæ præcepta constituit. August. in serm. Dom. ostendit maiora per Filium, quàm per Prophetas à Deo præcepta dari. Glo. Nouum testamentum in monte scribit in cordibus filiorum, incipiens à beatitudine, qui in monte Sinai vetus in lapidibus dedit seruis, incipiens à terrore. 4. Int. sessio est incarnatio, in qua docet. Glo. vnde, & mundus eum non cognouit ante incarnationem. Hier. non poterant eum intelligere in sua maiestate fulgentem. 5. Int. per fidem interius. Glos. vt à monte suscipiant pacem populo. 6. Int. otis apertio, mysteriorum quæ in Prophetis est reserato.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

2. scilicet, oraturus, & Apostolos electurus. 5. eligendi, vt ait Marcus. 6. scilicet, postquam descendisset in locum campestrem, vt ait Lucas, significat autem phrasis hac Hebræa prolixè locuturum. vide Iob 3. Danielis 10. 8. πτωχοὶ mendici, qui summè egent.

[9] spiritu: quoniam [10] ipsorum est regnum [11] cælorum. Beati [12] mites: quoniã ipsi [b] possidebunt [13] terram. [c] Beati qui [14] lugent: quoniam ipsi [15] consolabuntur. Beati qui [16] esuriunt, & [17] sitiunt [18] iustitiam: quoniam ipsi [19] saturabuntur. Beati [20] misericordes: quoniam ipsi [21] misericordiam [22] consequentur. Beati [23] mundo corde: quoniam ipsi [24] Deum videbunt.

SENS. LIT. IN CAP. V.

9. Int. id est voluntate. Aug. de serm. Dom. vulgò etiam magnum spiritum superbi habere dicantur, & rectè; nam spiritus ventus, illi vero inflati. Chry. in hom. quod rerum necessitate aliquid humiles sunt laus non est. Glo. Beatitudo incipit ab humilitate. Hier. spiritu, id est, propter Spiritum sanctum voluntariè pauperes. Ambr. 1. de offic. cap. 16. inde incipit beatitudo iudicio diuino, vbi ærumna æstimatur humano. 10. Int. in spe, quæ beatos facit. 11. Int. pauperibus conuenienter in præsenti promittuntur diuitiæ cælestes. Chry. reliqua vitia dimittũt ad inferos, maximè tamẽ superbia. Sic omnes virtutes inducunt in cælum, maximè tamen humilitas. 12. Int. s. sine asperitate mentis & sine liuore. Amb. in Lucam. 6. cùm contentus fuero inops, superest vt mores temperẽ. Glo. non est mitis qui prius pauper non fuerit. Aug. de serm. Dom. mites sunt qui cedunt improbitatibus, & non resistunt, sed vincunt in bono malum. Amb. in Luc. 6. non est minoris virtutis cohibere iracundiã, quàm non irasci. Glo. mitis est qui omnia æquanimiter sustinet, nec nocere cogitat. 13. Int s. viuentium, quæ terra dicitur ob stabilitatem & soliditatem. Amb. in Luc. 6. à qua euelli non possunt. Chry. corpus nostrum nunc est terra mortuorum, in gloria erit terra viuorum. Idem in ho quia Propheta dixerat, mansueti hæreditabunt terram, à consuetis verbis contexit sermonem. 14. Int. s. pro suis peccatis, & aliorum, & desiderio cælorum. Amb. in Luc. 6. Cùm sis pauper & mitis, memento quia peccator es, & lugeto peccata tua. Chry. Beati qui lugent peccata sua, sed beatiores qui aliena. Hier. sic fleuit Samuel Saulem, & Paulus eos qui post immunditiam pœnitentiam non egerunt. 15. Int. Spiritu paracleto, & æterna lætitia. Chry. non solabuntur indulgentiam consecuti. 16. Int. esuries iustitiæ, spiritu fortitudinis fulcitur, ne in via lassescant. Amb. Luc. 6. postquam delicta defleui, esurire incipio & sitire iustitiam: æger enim in graui morbo non esurit. Hier. non sufficit velle iustitiam, nisi esuriamus. Chry. esurit iustitiã qui secundùm Dei iustitiam desiderat conuersari, sitit, qui scientiam eius acquirere cupit. 18. Chry. in ho. vel vniuersalem, vel particularem auaritiæ contrariam. Glo. iustitia est sua cuique tribuere. s. sibi proximis, & Deo, hæc plenè non implebitur donec Deus sit omnia in omnibus. Ideo hìc possumus esurire, non saturari. 19. Int. adepto quod desiderant. Chrys. maiora præmia Dei quàm Sanctorum desideria. 20. i. qui aliis in quibuslibet assistunt quibus hoc à Deo rependitur vt liberentur à miseria. ¶ misericordia est dare, & dimittere. Glo. misericordia iustitiæ lumen; iustitia, misericordiæ virtus, misericordia sine iustitia, remissio & tepiditas, iustitia sine misericordia, seueritas & austeritas. Initium misereri sui, finis pro alio mori, vt Christus pro peccatoribus. Remig. misericors, qui alterius miseriam vt suam reputat. Hier. misericordia hìc non solùm in eleemosynis intelligitur, sed in omni peccato fratris, si alter alterius onera portemus. 21. Int. Iudicium sine misericordia fiet ei qui noluit misereri. Hil. in tantum Deus beneuolentiæ nostræ in omnes delectatur affectu, vt suam misericordiam solis sit misericordibus præstaturus. 22. Chrys. in hom. videtur esse æqualis retributio, sed est multo maior, non enim est æqualis humana misericordia diuinæ. 23. Int. i. quos non arguit conscientia peccatorum, templum enim Dei sanctum est. Ambr. Luc. 6. misericordiam amittit, qui non mundo corde miseretur. Aug. de serm. Dom. hoc est simplex cor quod mundum cor. 24. Int. hìc per spem, illic per rem. Glos. tantum videmus quantum seculo morimur. Hier. mundus Deus à mundo corde conspicitur. August. 1. Tri. cap. 8. visio, merces fidei, per quam corda mundantur. Idem 12. sup. Gen. ad lit. cap. 27. nisi huic vitæ quis funditus moriatur, siue omnino exiens de corpore, siue ita alienatus à sensibus, vt nesciat sit ne in corpore an extra, in illam non subuchitur visionem.

SENS. MYST. IN CAP. V.

14. Amb in Luc. 6. bene tertia beatitudo est peccata deflentis, quia Trinitas peccata condonat. Chry. in hom. qui filios vel alios defunctos lugent, non tunc desiderant pecuniam, aut gloriam, nec passione alia capiuntur, quod multo magis faciendum peccata lugentibus. 23. Glo. sexto loco munditia cordis, per quam sexta die homo conditus restituitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

9. id est, voluntate, non necessitate. 12. magna affinitas. Hebraicè inter pauperem, humilem, & mitem עני *pauper* ענו *mitis, humilis. b.* κληρονομήσουσι, *hæreditabunt. vide Psal. 36. c. hæc in Complut. codice sequitur statim post primam beatitudinem. 23 scilicet, ab omni vitio.*

Beati

[25] Beati pacifici : quoniam [26] filij Dei vocabuntur [d]. Beati qui persecutionem patiuntur [27] propter iustitiam : quoniam ipsorum [28] est regnum cælorum. Beati estis cùm [29] maledi- [30] xerint vobis homines [31], & persecuti [32] vos fuerint [33], & dixerint omne malum aduersum [34] vos, mentientes propter me : [35] gaudete [36] & exultate, quoniam merces [37] vestra [38] copiosa [39] est in [40] cælis: sic enim [41] persecuti sunt [42] prophetas, qui fuerunt ante [43] vos. [44] Vos estis [45] sal

SENS. LIT. IN CAP. V.

25. Aug. 19. ciu. cap. 12. Pax est tranquillitas ordinis, ordo autem parium dispariumque sua cuique loca tribuens dispositio, volunt autem omnes pacem, etiam qui bella gerunt. Hier. pacifici qui primum in corde suo, deinde inter dissidentes faciunt pacem. Aug. de serm. Dom. pacifici insequi motus animi rationi subiiciunt, & hanc Deo. & hæc est pax quæ datur hominibus in terca bonæ voluntatis. Chry. pacifici ad alios sunc, non solùm qui inimicos reconciliant, sed qui malorum immemores diligunt pacem. Glo. pacifici similes Patri suo qui est summa quies. pax bona voluntate nutritur, eam mundus dare non potest, sensum superat, sed fide capitur. 26. Hil. pacificorum beatitudo adoptionis est merces. 27. Int. nō propter scelera. Chry. in hom. propter virtutem, defensionē aliorum, & pietatem. Chry. qui propter causam Dei aliquid patitur, mercedem martyrij habet. 28. Chry. per illa quæ in cæteris beatitudinibus adduntur etiam intelligitur regnum cælorum. 29. Int. ex odio in faciem contumelias dixerint. Glo. antiqua translatio cùm oderint vos homines, & dixerint omne malum, & expulerint : sed idem est sensus. 30. Glo. ad præsentes loquitur, sed & alijs hæc conueniunt. vt verò Moyses posita præcepta per partes explicauit, ita Christus obscurè dicta latius exponit, præsertim octauam beatitudinem. 31. Int. persequi, est vim inferre, vel insidijs appetere. 32. Int. cùm absentium famam læserint. 33. Int. id est omnia genera verborum malignantium. 34. Int. qui mēdaciter blasphematur, & propter Deum, beatus est, sed si alterum deest, non est merces beatitudinis. 35. Int. quia pro iustitia gaudere ¶ mente. 36. Int. corpore. 37. Int. hoc est quod supra regnum cælorum. 38. Int. quia tanto merces vberior, quanto gaudio & exultatione in tribulatione fides erit deuotior. 39. Int. superioribus partibus mundi. Aug. Spiritualibus firmamentis vbi habitat sempiterna iustitia. 40. Int. i. maledictis & persecutione, nec tamē à veritate defecerūt. Glo. exemplo tēperat rigorem passionis. 41. Glo. fit persecutio odio, dictis, factis. 42. Int. quorum exempla vos inuitant, quorum prophetias in me cōpletas videris, cur ergo non potestis quod illi sine exemplo? Remig. mementote vos eius esse Apostolos cuius illi Prophetę. 43. Chry. in ho. mōstrat, eos Prophetas iam factos. 44. Int. dat causam quare non debent deficere. Glo. hoc specialiter ad Apostolos. Chry. in hom. quia excelsa præcepta dederat eos laudibus mitigat. 45. Int. secūdū intellectū & scientiā. Glo. condientes alios doctrina, & vitę exēplo.

SENS. MYST. IN CAP. V.

28. Aug. octaua ad caput redit, quia perfectum ostendit, & probat. Glo. significatur resurrectio post sabbathum, & numerus Pentecostes, quo missus Spiritus sanctus septies enim septem 49. & addito vno quasi octauo, fiunt quinquaginta. Amb. in Luc. 6. Propositum est regnum cælorum sanctis. & post mortem, & post resurrectionem. Aug. de serm. Dom. diligenter attendendus numerus harum sententiarum, qui congruit cum septiformi gratia Spiritus sancti, de qua Esaias, nisi quod ipse à summo incipit. docetur enim Filius Dei descensurus, hìc verò ab imo ascenditur. nempe ad Dei similitudinem. congruit ergo timor humilibus, pietas mitibus, scientia lugentibus, fortitudo sitientibus & esurientibus. consilium misericordibus, intellectus mundis corde, sapientia pacificis. Glo. vt hæ beatitudines impleantur, dona septem petuntur in orationis Dominicæ septem petitionibus. septem dona & vnus spiritus, septem petitiones & vna oratio, septem beatitudines & vna charitas. 29. Glo. qui gloriam cæli optat, non timet opprobrium in terra. 32. Greg. in hom. 9. in Ezech. linguas detrahentium non debemus excitare, ne pereant. sed excitatas æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat; aliquando tamen detractores debemus compescere, ne innocentium, qui à nobis audire bona poterant, corda corrumpant, dū de nobis malè disseminant. 39. Aug. hanc mercedem sentiunt qui spiritualibus gaudent. 45. Glo. Sal sterilem terram reddit, vnde victores destructas vrbes sale seminabant, ne quid oriretur. Apostoli peccati regno destructo, germen vitiorum compescebant. Sine sale non sapit cibus. nec vtilis sermo sine doctrina Apostolica, fit sal ex aqua. s. Spiritus sancti, & igne. s. tribulationis. Remig. nullum sacrificium sine sale, id est, sapientia cælesti. Hil. Apostoli quasi salientes, corpora æternitati seruant. Remig. Sapientia cælestis exsiccat honores, fœtorem aufert, & putredinem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

25. id est, pacis conciliatores εἰρηνοποιοί. d. vt qui reuera tales sint. 27. id est, rectè & iustè factum. 33. id est, quoduis. Hebr. 37. id est, præmium.

reuersi[59] sunt in regionem[60] suam. Qui cùm recessissent[61], Ecce Angelus Domini apparuit[62] in somnis Ioseph[63], dicens: Surge & accipe puerum[64], & matrem[65] eius, & fuge in[66] Ægyptum[67]: & esto ibi vsque dum dicam tibi[68]: futurum est enim vt Herodes quærat[69] puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum[70], & matrem eius nocte[71]: & secessit in Ægyptum[72]. Et erat ibi[73] vsque ad obitum Herodis[74]: vt adimpleretur[75] quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem: Ex Ægypto[76] vocaui filium meum[77]. Tunc Herodes videns quoniam illusus[78] esset à Magis,

SENS. LIT. IN CAP. II.

59. Chry. si quæsissent vt regem terrenum, apud illum mansissent, nunc verò reuersi Deum prædicant & multos erudiunt, sunt verò postea, Thoma eo veniente, baptizati. 61. Rab. cùm rumor de puero inciperet dilatari. Int. impleto purgationis tempore prius, & Christo oblato in Hierusalem. Rab. quamuis enim timerent Herodem, non sunt ausi transgredi legem. Aug. lib. 2. de consens. Euang. cap. 11. quieuisse videtur Herodes, aliis impeditus, ab inquisitione pueri, itaque tutò templum ascendere potuerunt. 63. Int. hic Ioseph non quasi maritus, sed vt nutritius & custos asciscitur. 64. Chry. prius puerum dicit, quàm matrem, propter puerum enim mater, nõ propter matrem puer. Dio. Areopag. Cælest. Hier. cap. 4. vide vt Iesus subditur Dei Patris per Angelos dispositionibus. 65. Int. gloriosam. Hilar. non coniugem vocat post partum, vt ostendatur virginitas. Chry. vides vt Ioseph ad ministerium Mariæ erat electus. 68. Int. ecce quod fraudes non latent Deum. 69. Aug. serm. de innoc. putabat infelix se Christi aduentu solio detrudendum, sed Christus non venit alienam gloriam inuasurus, sed suam donaturus. 72. Hil. i. idolis plenam. Remig. prædixit hoc Esaias, dicens: Ecce Dominus ascendet super nubem leuem (glo. id est, carnem sine peccato) & ingredietur Ægyptum, &c. 73. Glo. septem annis in Ægypto latuit. 75. Remig. solet Matthæus confirmare quod dicit, quia Iudæis scribit. 76. Hier. de opt. gen. interp. ita est Hebraicè apud Oseam, at Septuaginta verterũt ex Ægypto vocaui filios eius. vtitur autem Euangelista hoc testimonio, quia typicè refertur ad Christum. Chry. in hom. Prophetiæ lex est, dicere de aliis, & in aliis compleri. sicut illud dictum de Simeone & Leui, Diuidam eos in Iacob, &c. In nepotibus impletum est, potest & sumptum esse testimoniũ ex lib. Num. vbi dicitur: Deus ex Ægypto vocauit eum, gloria eius sicut vnicornis. 77. Int. consubstantialem, quia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. 78. Int. inde accumulatur ira iam turbato per natiuitatem. Glo. credidisse videtur magos fallaci stella deceptos, ideoque ad se non reuersos. quieuit ergo à pueri inquisitione. vulgatis verò iis quæ in templo acta fuerant, sensit se illusum à Magis, desæuitque in pueros, post annum & quatuor dies (vt videtur) à Christi natiuitate. Romam enim profectus est, vel ideo se continuit tamdiu ab inquisitione pueri, vt eum deprehenderet, nec elabi posset.

SENS. MYST. IN CAP. II.

68. Int. i. paradisum, vel cœlestem Hierusalem. Greg. hom. 10. regio nostra paradisus, à qua recessimus, superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo: redeundum ergo flendo, obediendo, visibilia contemnendo. 62. Remig. qui à terrenis quiescunt curis & negotiis, visione angelica frui merentur. 66. Glo. mira Christi humilitas, fugit qui est aliorum refugium, instruit verò fugiendo suos, vnde illud, si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. 67. Chry. quare in Ægyptum? recordatus Dominus quanta mala fecerit super Ægyptum, mittens filium, dat reconciliationis signum. vt decem plagæ vna medicina sanentur, & populus antè persecutor populi primogeniti, custos fiat filij vnigeniti, nec ad mare rubrum demergatur, sed ad aquas baptismi viuificetur. Aug. Ser. de Epiph. Moyses in Ægypto diem clauserat, Christus adueniens lucem reddidit. 70. Glo prædicatores Christum cum matre, i. Christi fidem & Ecclesiæ tulerunt ad gentes, relicta Iudæorum infidelitate. 71. Glo. relictis Iudæis nox; Chry. omnis persecutionis angustia nox est. item in hominis te in incipiente in re spirituali deseruire, videas tribulari, ne turberis, sed viriliter fer, hoc habens Christi exemplum. Glo. quando redit, non fit mentio noctis, in fine enim mundi illuminabantur Iudæi suscipientes Christum tanquam ab Ægypto reuertentem. 74. Int. i. vsque in finem infidelitatis, qua Iudæi contra Ecclesiã sæuiunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

76. id de populo quidem Iudaico dictum, sed in figura Christi, & quia in Christum verè competit, ideo dicitur impletum.

iratus est valde,& mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius,à Bimatu & infrà:secundùm tempus quod exquisierat à Magis. Tūc adimpletum est quod dictum est per Hieremiam Prophetam,dicentem: Vox in Rama audita est,ploratus & vlulatus multus.Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.Defuncto autem Herode, Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph in Ægypto, dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius:

SENS. LIT. IN CAP. II.

79. Chry. inextinguibilis ira est, quam regni zelus accendit. 80. Int. Lingua vsus est pro gladio. Chry.vt fera vulnerata quidquid oculis occurrit,tanquam authorem vulneris dilaniat. Glo.in his forma martyrij nascitur. Aug.ser. de Innoc. ô paruuli de vestra corona dubitet qui paruulis baptismum prodesse non putat. 81. Int. vt hic qui natus erat non effugeret. 82. Int. vt in tanta multitudine latere non posset. 83. Int.vt nec loco nec tempore celaretur.Aug.ser. de Epiph. intellexerat à Magis visam stellam ante fermè biennium. Idem ser.de Innoc.vel timuit ne puer speciem suam transformaret,ætatisque tempus occultaret,vel fuerat impeditus aliis curis ab illa pueros interficiendi. 84. Int. scilicet ab ortu stellæ. 85. Chry.in hom.quia horrore impleuerat auditorem,mitigationem apponit prædicta esse hæc. 86. Hier.lib.6.in Ierem.cap.31.non ita est Hebraicè, nec apud 70. vt hic citatur. Auctor vide Græca quæ nunc extant,& confer cum 70.eadem enim ferè sunt. Glo. & si ad imminentem captiuitatem prophetia respicit,figura tamen est cædis infantium. 87. Int.in excelso.Glo. locus est iuxta Gabaa,12.miliario à Bethleem.Hier. non putemus loci nomen, sed in Rama. i. in excelso. s. longè latèque dispersa. 88. Chry.id est fletus paruulorum. 89. Chry.i.matrum lamentum. 90.Hier. quia sepulta est iuxta Bethleem,matris istorum nomen accepit, vel intellige multos etiam de Benjamin fuisse cæsos. Aug.q.vet.& nou.Test.q.62.quia filij Benjamin ad Rachel pertinentes fuerant olim extincti,atque in futurum etiam seculum erasi, videns Rachel sororis filios æternæ vitæ futuros hæredes,ex alterius felicitate infaustā suā luget. 91. Glo.hyperbole est,plorat verò non tam morte trāslatos,quàm supplicio peremptos. 93. Int.scilicet eo modo,vt in mundum reuocarentur. 94. Int.scilicet reuocandi.Hier.i.de hoc quod non essent.Hil.non enim non erant qui in æternitatem efferebantur. 95. Int.de quo prædictum est,Euse.1.Eccles.hist.ca.10.morbus hunc inuasit, qui (vt refert Iosephus)eiusmodi erat vt à Vatibus diuina vltio diceretur, curauit verò interficiendos nobiles Iudæorū, vbi spiritum exhalasset, vt ipsius obitum, omnis Iudæa defleret inuita, necauerat ante filios Alexandrum & Aristobulum.Et paulo antè mortem Antipatrum filium iugulauit.Hier.huius filius,& Archelai frater fuit,qui Dominum in passione irrisit, quem Tiberius Cæsar Lugdunum relegauit. 97. Int. non filium tuum. 98. Int.non coniugem. 99. Glo.non determinat in quam partem, vt ad dubitantem iterum reuertatur.quia verò non distinxerat,Ioseph intellexit Iudæam, quæ dignior erat pars regni:putauit enim tali puero non nisi Hierosolymis habitandum, Angelus verò Galilæam intellexit.

SENS. MYST. IN CAP. II.

80. Beda hom.de Innoc.omnes martyres parui,id est humiles, & innocentes, binique. i. doctrina & oratione perfecti. qui verò infrà,simplices.quod verò Christus euasit,significat perimi quidem posse, sed ab eis Christum non auferri. 82. Beda hom. de Innoc. vbique sæuitura persecutio in Ecclesiam significatur. 87. Glo.vox Ecclesiæ de nece membrorum gementis vsque ad Deum ascendit. 90. Glo. Rachel ouis,seu videns Deum,Ecclesiam significat,quæ Deum contemplatur,estque ouis pastoris humeris reportata, doletque pro suis, nec vult consolari in præsenti, vel quia scit in æternum victuros, vel ob eos quos æstimat in æternum mortuos, vel quia omnem spem & consolationem in æternam vitam transmittit,vel plorat,quia dum parit,tristitiam habet. Hilar. vel quia sui ab his perempti quos filios retinere voluisset Ecclesia etiam vt Rachel diu sterilis nunc fœcunda. 95. Beda hom.de Innoc. Sopita Iudæorum perfidia, Helia & Enoch prædicantibus, Iudæa verbum Dei recipiet. Glo. cessante persecutione,Ecclesia ad cælestia inuitatur. 96. Int. quia nondum publicè reuelabatur cui Angelus hoc officium deferebat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

83. i. qui duorum annorum essent,aut minores, tanta tamen ætate quantum erat tempus ab ortu stellæ.
86. iuxta septuaginta. 87. i.excelso.q.d.longè lateq; 1. regio Bethleemitica vbi Rachel sepulta.
94. i. quod perijssent. g. vbi mansisse dicitur circiter annos quinque.

& vade in terram[99] Israël.[100] Defuncti sunt enim qui quærebant[101] animam pueri. Qui cõsurgens accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Israël. Audiens autem quod Archelaus[102] regnaret[k] in Iudæa[103] pro Herode patre suo, timuit[104] illò ire: & admonitus[105] in somnis[l] secessit in partes Galileæ.[106] Et veniens habitauit in ciuitate quæ vocatur Nazareth.[107] vt[m] adimpleretur quod dictum est per Prophetas,[108] quoniam Nazaræus[109] vocabitur.[n]

Sens. Lit. In Cap. II.

100. Int. quia Scribæ & Pharisæi mortem Christi meditabantur cum Herode. Remig. dicitur autem Herodes occidisse nobiliores Iudæorum, aut defuncti dixit, pro defunctus. 101. Int. vitam. Remig. destruuntur qui negarunt Christum sumpsisse animam. 162. Int. Herodes, Philippus, Archelaus, & Lisanias, fratres fuerunt. Auctor. de hoc vide Luc. 3. Iosephus lib. 17. cap. 1. habuit Herodes filios Antipattum, Alexandrum, & Aristobulum, quos interfecit. Aschelaum Iudææ, & Idumeæ tetrarcham, Herodem Antipam Tetrarcham Galileæ, Philippum Itureæ & Trachonitidis regionis. 103. Int. de qua putabat se admonitum. 104. Aug. lib. 2. de consens. Euang. cap. 10. at ibant per omnes annos in Hierusalem, verum, sed latenter cum ingenti turba mox reuersuri, vel tunc ascendebant cùm non esset timendi causa. Chry. in hom. adde quod impetus omnis erat aduersus Bethleem & fines eius. 105. Int. non mutat Angelus præceptum, sed manifestiùs corrigit errorem pietatis. 106. Int. quæ & ipsa terra est Israel. quia & ipsam populus Israel incolebat. 107. Int. quæ est in Galilæa. 108. Hiero. si fixum posuisset de scripturis testimonium, non diceret per Prophetas, sed per Prophetam. Ostendit ergo se non verba sumpsisse, sed sensum. vel illud intelligit Esaiæ, Exiet virga de radice Iesse. Et Nazaræus de radice consurget. Chry. fortè legerat aliquos Prophetas ita dicentes. 109. Inter. id est, sanctus, quod conuenit Christo. Chry. vnde Christiani prius Nazaræi vocabantur.

Sens. Myst. In Cap. II.

100. Beda, hom. de Inno. Ecclesiæ persecutiones persecutorum morte vindicantur, pacéque reddita sancti ad sua loca reuertuntur. l. Glo. illis absconderur Christus, in quibus regnabit antichristus.

106. Rab. Galilæa transmigratio, Nazareth flos, quo enim ardentius Ecclesia ad cælestia transmigrat, eo magis virtutum flore abundat. 107. Glo. significatur Christus in sanctitate nutritus.

Addit. Avct. In Cap. II.

103. singulare pro plurali. Sic Mosi dictum, Exodi 2. h. Toparcha nomine, sed regia potestate.

104. fortè cogitarat ad templum adire, gratias Deo acturus. m. pro atque ita impletum est.

108. vide Isa. 11. Zach. 6. Nazaræus quidem per ר significat separatum, seu sanctificatum, per צ vero florem, seu floridum, aut virgultum. 109. Marcus Latinos imitatus Ναζαρηνὸς scribit, Euangelista reliqui Ναζωραῖος. n. pro, erit. Hebr.

C A P V T I I I.

IN diebus autem illis venit[1] Ioannes Baptista[2] prædicans[3] in deserto[4] Iudææ,[5] & dicens:

Sens. Lit. In Cap. III.

1. IN r. Cùm adhuc Christus habitaret in Nazareth. Aug. lib. 2. de consens. Euang. cap. 6. decimoquinto anno Tyberij, vt ait Lucas. Glo. Multa Matthæus omittit. 3. Remig. nisi prius baptizari homines consuescerent, baptismum Christi abhorrerent. 4. Glo. præparans viam Domino. Chrys. in hom. testimonium perhibens Christo, ne si de se Christus perhiberet, Iudæi dicerent, tu de teipso testimonium perhibes. 5. Int. sic notans desertum pœnitentibus conuenire.

Sens. Myst. In Cap. III.

2. CHRY. Præcedens aurora aduentum diei demonstrat. 5. Hier. prædicatur gloria Domini in deserta gentium multitudine. Glo. Iudæos desertos à Deo per pœnitentiam redire oportebat.

Pœni.

[6] Pœnitentiam [7] agite, [8] appropinquauit enim [9] regnum cælorum. [10] Hic est enim de quo dictum est per [11] Esaiam [12] Prophetam dicentem, [13] Vox clamantis in [14] deserto, [15] Parate viam Domini, [16] rectas facite [17] semitas eius. Ipse autem [18] Ioannes habebat [19] vestimentum de [20] pilis [21] camelorũ, & zonam [22] pelliceã circa [23] lumbos suos: esca autem eius erat [24] locustæ, & [25] mel

SENS. LIT. IN CAP. III.

6. Int. puniat quisque mala prioris vitæ, quia appropinquabit salus quam perdidimus, & facultas redeundi vnde cecidimus. August. lib. de pœnit. nouam vitam inchoare non potest quem veteris nõ pœnitet. Glo. hoc præco nunciat, quod postea veritas. Est autem pœnitere ante acta deflere, & defléda non committere. Quem verè pœnitet, punit in se præteritos errores, erigitque animum ad cælestia: concipitur autem hæc virtus timore, & dicitur pœnitentia à puniendo, quod illicitè commissum est. 7. Int. opere. Glo. pœnitentiam agere, est dignos pœnitentiæ fructus agere. 8. Int. hac promissione erigũtur animi. Chry. pœnitentia ad Christi susceptionem præparat. Aug. de consens. Euang. hæc verba alij Euãgelistæ omiserunt. 9. Glo. id est, Christus, vel Euangelium. Chry. benigni regis nuncius non minas intendit, sed indulgentiam promittit. Glo. regnum cælorum primus Ioannes prædicauit. Chry. in homil. quod nunquam Iudæi audierant. Remig. Regnum cælorum Christus, Scriptura, Ecclesia, & supernum solium, quæ hic omnia possunt intelligi. 10. Int. q. d. sic prædicauit, sic enim Propheta de eo prædixit. Aug. de consens. Euang. dubium verba ne sint Ioannis, an Euangelistæ. 11. Int. præco verbi verbum præcedit. Glo. nullum verbum sine voce auditur. vox viam verbo præparat. 12. Rab. Fortitudo prædicationis indicatur, clamatur quidem longè positis & surdis, & per indignationem. Beda. clamauit quidem per alios Deus, sed iste solus vox, quia præsens verbum ostendit. 14. Int. id est, praua abiicite opera, recta facite, non pro terrenis seruientes. 15. Int. Fides est via qua verbum ad cor ascendit. Glo. Via Domini ad cor dirigitur, cùm sermo eius diligenter auditur. Greg. hom. 20. parat viam Domino, qui rectam fidem & bona opera prædicat. 16. Int. id est, mores in melius mutare, & sic fient semitæ rectæ bene viuendo. 17. Int. strictas, sed mundas. 19. Chry. ipse testificabatur de Christo, & vita de ipso. 20. Int. non de lana, quia hoc austeritatis indicium est. illud luxuriæ mollities. Chry. de virtute animæ habitus corporis loquebatur. 21. Rab. hac & Elias cinctus, mortificationis scilicet indicium est. 22. Int. vbi magis regnat luxuria. 23. Int. non studio parata sicut conuenit eremitæ. 24. Int. minuta animalia. Rab. quæ coctę in oleo pauperem gustum præbent. 25. Int. de truncis, vel de herbis. Rab. dicuntur in deserto Iudææ esse arborum lata folia & rotunda, lactei coloris, & melliti saporis.

SENS. MYST. IN CAP. III.

13. Int. quia solatium redemptionis nunciat Iudææ iam desertæ. Glo. desertum est sanctorum vita à mundi illecebris segregata. 18. Remig. Iohannes, id est, Dei gratia Christum significat qui mundo gratiam attulit, eius vestimentum Ecclesia est gentium. 19. Glo. habitus & victus conuersationem indicant. asperis vti vestibus monemur, & cibo non arte parato. 21. Int. zona est corporalis continentia. Hil. Zonæ præcinctio efficax in omne bonum opus apparatus. 22. Int. lumbi, voluptas peccati. 23. Hier. habitatori solitudinis non delitiæ quærendæ, sed necessitas. Rab. dulcis eius prædicatio turbis, sed cito finita, mel enim dulce, locustarum volatus cito deciduus Hil. fugaces locustę, nos olim voluntate vagi, nunc Sanctorum sumus alimonia & satietas Prophetarum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

6. Hæc summa prædicationis Euangelicæ. Græcè μετανοεῖτε, id est, resipiscite, ad meliorem mentem redite, vbi ex vsu Scripturæ multa præterea intelliguntur, vt dolor, sollicitudo, satisfactio, &c. vide Corinth. 7. at quidem verbum Hebræum cui respondet μετανοεῖν significat affici pœnitudine. 8. id est propè est. alij legunt appropinquabit, scilicet, præteritum pro futuro, nam Græc. ἤγγικε, appropinquauit. 9. vero plusquam Propheta, qui primus annunciat regnum cælorum, id est, quo regnat Deus in fidelibus per gratiam, & gloriam, ipsique reges fiunt. 11. sequitur editionem Septuaginta. 12. id est, palam & libere apertéque prædicantis. 16. explicatio est proximè dicti, quasi dicat, auferte quæ aduenientem offendere possunt aut remorari. Id postea etiam declarat, dicens: Facite fructum, &c. 20. s contextum. 21. Elias similis. 24. animalia sunt quibus vesci licitum. vide Leuit. 11. dicuntur quidem Ægyptij iis vesci. vide Pli. l. 6. c. 30. & li. 11. ca. 29. & Hier. Ion. cap. 4. 25. quidam putant rorem calestem ex arboribus collectum, alij folia quædam agrestium arborum melliti saporis, probabilius esse mel apium agrestium.

syluestre.

ſylueſtre.[26] Tunc exibat[27] Hieroſolyma,& omnis Iudæa,& omnis regio circa Iordanem: &[28] baptizabantur ab eo in Iordane,[29] confitentes[30] peccata ſua. Videns autem multos[b] Phariſæorum[31] & Sadducæorum[32] venientes ad baptiſmum ſuum,[33] dixit eis:[34] Progenies[35] viperarum quis[36] demonſtrauit vobis fugere à[37] ventura[38] ira? Facite ergo[39] fructum[40] dignum[41] pœnitentiæ. Et ne velitis[42] dicere intra vos,[43] Patrem habemus[44] Abraham:[45] dico enim vobis, quoniam[c] potens eſt Deus de[46] lapidibus iſtis[47] ſuſcitare[*] filios[48] Abrahæ. Iam enim[49] ſecuris ad[50] radicem arborum[52] poſita eſt. Omnis ergo arbor quæ non facit fru-[51]ctum bonum, excidetur,[54] & in ignem mittetur.[55] Ego quidem

SENS. LIT. IN CAP. III.

26. Int.propter nouitatem prædicationis, & aſperitatem veſtitus & cibi. Chry. plus reſonabat eius conuerſatio,quàm vox. 27. Chry.in hom. magnum in eo Eliam videbant, gratiáque Prophetarum reuerſa videbatur, nouum etiam prædicationis genus erat, non de prælijs & victorijs, ſed de regno cælorum,& ſupplicio gehennæ. 28. Int.Baptiſmo præcurrente,non peccata dimittente. 30. Glo.Iam tunc dabatur exemplum baptizandis,confitendi peccata,& promittendi meliora.Chry. confeſſio peccatorum teſtimonium eſt conſcientiæ timentis Deum: perfectus enim timor ſoluit pudorem. Iubet verò Deus confiteri,vt verecundiam patiamur pro pœna. 31. Glo.hi ſunt ex hæreticis Iudæorum,negant enim reſurrectionem, dicentes animam mortalem, Prophetaſque reſpuunt. 92. Int.non confitentes peccata ſua. 33. Greg.lib.3.paſto.cap.1:pro qualitate audientium formandus ſermo doctorum. 34. Glo.i.venenati,venenatorum filij.vipera patrem occidit,Iudæi Prophetas: item iſti vt viperæ foris ſpecioſi,venenoſi intus. 35. Int.q.d.nemo quia nõ pœnitetis,ſed ſine pœnitẽtia non effugietis,vel nullus, niſi Filius Dei,quẽ vobis annuntio. 36, Int.demonſtrabit,vel demõſtrauit. 37. Int.vindicta.38. Int.vt ſic effugiatis. Chry.multa diligentia neceſſaria eſt poſt cõuerſionẽ & baptiſmũ, vt vulnus peccatorum perfectè ſanetur. 39. Int.carnis mortificationem. 40. Int.ſecundùm quantitatem culpæ. quod fit ex diſcretione quæ neceſſaria eſt pœnitenti. 41. Glo. pœnitentia timorem Dei, & metum pœnarum ante oculos ponit, gratia dolorem vulnerum ſentit,& ſanitatem quærit. 42. Glo.ad humilitatem prouocat:in ſuperbia enim nulla eſt pœnitentia. 43. Int.cogitando,vel reputando. 44. Int. in ſemine Abrahæ. non confidatis,quaſi ex hoc ſolo ſalus ſit. Chry. magis erubeſcite quia patrem non imitamini. 45. Int.quia non filij carnis hi ſunt in ſemine,ſed qui filij Dei.vnde ſubdit,potens eſt,&c. 46. Int.i. gentibus quorum corda erant inſenſibilia. Rab. & lapides coluerunt. Chry. non difficultate crediderunt,ſed firmiter fidem retinent.Hier.in lapide duritia,in carne mollitudo, vnde, auferam cor lapideum,& dabo carneum. 48. Int.ſi autem vos Chriſti,ergo ſemen Abrahæ eſtis. 49. Chry.i.acutiſſima ira.Hier.prædicatio Euangelij. 51. Chry. quare non præcidit? quia rationabiles ſunt arbores quæ bonũ facere poſſunt,aut non facere. 52. Chryſ.in hom.etiãſi ſit nepos Abrahæ. 53. Int.ſ.per ſecurim. 54. Int.gehennæ. 55. Int.redit ad ſe modum ſui baptiſmi determinans.Glo.ne videatur ſua authoritate minari,oſtendit quantæ dignitatis ſit is,cuius præſentia minatur, vel beneficiis perſuadet.

SENS. MYST. IN CAP. III.

27. Glo.niſi quis à malis exeat,non abluitur. 28. Remig.figura catechiſmi. 29. Remig.ibi aperitur regnum cælorum,vbi factus aditus ad terrã promiſſionis.Glo.Iordanis.i.deſcenſio de ſuperbia,ſcilicet ad humilitatem confeſſionis,& emendationis. c. Hier.prima fidei rudimẽta credere Dominum poſſe quidquid voluerit. 49. Greg.in hom.Chriſtus ex manubrio & ferro.i.humanitate qua tenetur, diuinitate qua incidit. 50. Glo.arboris,id eſt,humani generis,rami aridi,pagani,ſine fructu hypocritæ,venenoſi hæretici,bonum fructum ferentes Catholici.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

a. pro maxima pars. 30. vel in genere,vel aliqua grauiora.vide Act.19.Leu.16.Nu.5.Eccle.4. b. Phariſæi.q.ſeparati,vel expoſitores.ſ.legis à פרש *ſeparo,expono,declaro. 31. ſic dicti quia iuſti* צדיק *iuſtus. 34. q.d. peſſimorum patrum peſſimi filij venenati & callidi. 35. Admirantis verba. q.d.quid hoc noui eſt? quæ hæc mutatio? mira Dei benignitas qui talem mentem dederit. 37. id eſt,gehenna ſupplicio. vide infra cap.23. 41. id eſt,qui pœnitentiam deceat. 43. adeoq. ſecuri eſſe,putantes id ſufficere. 47. Apparet demõſtraſſe lapides videtur autem alludere ad Saræ ſterilitatem quæ petra dicitur.Iſa.51. * poſteritatem. 48 datum eſt. 53. Greg. exciditur & mittitur,ſed præſens pro futuro.*

[56]baptizo vos in [57]aqua in [58]pœnitentiam,qui autem post [59]me [60]venturus est,[61]fortior me est:
cuius non sum [d]dignus [62]calceamenta portare. Ipse vos [63]baptizabit in [64]Spiritu sancto &
[65]igni. Cuius [66]ventilabrum in [67]manu sua:& [68]permundabit [69]aream suam : & congregabit
[70]triticum in [71]horreum suum ; [72]paleas autem comburet igni [73]inextinguibili. Tunc [74]venit
[75]Iesus à [76]Galilæa in [78]Iordanem, ad [79]Iohannem, vt [80]baptizaretur ab [81]eo. Iohannes autem
[82]prohibebat eum,dicens,

Sens. Liter. In Cap. III.

56. Greg.in hom.nasciturum nascendo,baptizaturum baptizando præuenit. Chrys. missus ad baptizandum, vt ad se venientibus Christi præsentiam prædicaret. Aug. in Io. tract. 4. Missus vt Christum baptizaret, non solum autem Christum baptizauit, ne eius baptismus maior quàm Christi putaretur.
57. Int.tantũ,non spiritu. 58. Int.i.docendo pœnitere. 59. Remi. nascendo,prędicando,baptizando,oriendo,& ad inferos descendendo. 60. Int.ad prædicandũ,& ad baptizandum. 61. Glo.quia ego baptizo in pœnitentiam,ille in remissionem,regnum cælorum prædico,ille dat.Remig.ego homo,ille Deus & homo. 62. Glo. alij Euangelistæ,soluere corrigiam calceamenti:sed potuit vtrumque dicere eodem,vel diuerso tempore.Aug.lib.2.de consen.Euang.cap.12.sententiæ ipsæ sunt necessariæ cognoscendæ veritati,quibuslibet verbis fuerint explicatæ. non est mendacium cùm quis voluntatem explicat dicentis,etiamsi aliquid dicat quod ille non dixit. Chry.in hom.i. non sum dignus vilissimam ministerij particulam suscipere. 64. Glo. Spiritu sanctificationis.Int.quia sanctificat à peccatis,& accendit amore Dei.Chry.in hom.copia gratiæ ostenditur. 65. Chry.in hom. vehementia gratiæ demonstratur.Int.tribulatione,vel purgatorio igne. Chry.tentationibus.ille tentandi habet licentiam,qui remunerandi habet potestatem.Hier.Ignis est Spiritus sanctus.Hil.baptizatis Spiritu sancto, reliquũ est consumari igne iudicij. 66. Int.i.discretio iudicij. 67. Int.i.potestate.Glo.Pater enim omne iudiciũ dedit Filio. 68. Int.à palea.Glo.à variis tentationibus, vel eiiciendo de Ecclesia peruersum ob manifesta peccata.Chry.non dixit mundabit,sed permundabit.leui tentatione mundatur,grauiore permundabitur.Rab.purgatio fiet missis Angelis qui colligent de regno omnia scandala. 69. Int.i.præsentem Ecclesiam.Chry.ager est mũdus,vnde præcisæ gentes à messoribus,id est,prædicatoribus,grana in palea,homines in carnalibus.Fidelis,& boni cordis leuiter tribulatus, venit ad Dominũ;qui modicæ est fidei vix cum grandi tribulatione:at infidelis,quamtumcumque contritus fuerit non transit ad Deum. ventus autem est persecutio. 70. Int.i.immobiles à spe æternorum.Hil.perfectos. 71. Int.s.cæleste.
72. Int.i.leues.Hil.infructuosorum hominum inanitatem. Rab.fidei sacramentis imbutos, sed non solidos:paleæ enim ex tritici semine.zizania verò de diuerso, nẽpe professione à bonorum sorte congregari.Glo.non fit zizaniorum mentio hic:qui enim non credit, iam iudicatus est. 73. Glo.non extinguetur,nec extinguet,sed æternaliter puniet,alius ille est de quo,igne nos examinasti.Remig.Ignis purgatorij ad tempus accenditur & extinguitur. 74. Int.vt qui diu latuerat, manifestaretur. Glo. vt baptisma Iohannis cõprobaret,omnémque impleret iustitiam,& aquã sanctificaret,& vt nemo,quamuis sanctus,baptismũ recusaret.Chry.vt prædicationẽ Iohannis confirmaret, atque ab eo testimonium acciperet. 75. Glo.cùm triginta esset annorum, debet enim sacerdos & prædicator virilis esse ætatis, illa ætate Ioseph regnũ suscepit,& Dauid.Et prophetiam Ezechiel promeruit. 76. Int.quia in Nazareth habitauerat. 79. Int.maior ad minorem. Remig.Deus ad hominem, dominus ad seruum, rex ad militem,lux ad lucernam. 80. Aug.vt nobis fluenta mundaret ex quo enim mersus est in aquam,hęc peccata abluit,fluens enim de Christi baptismo benedictio, omnium gurgitum tractus & fontium venas impleuit. Item voluit facere quod faciendum aliis imperabat.. 81. Int. dominus à seruo, nullus ergo dedignetur inferiorem. 82. Int.humilitatem regis imitatur miles.

Sens. Myst. In Cap. III.

62. Glo.calceamentum,incarnationis mysterium,corrigia ligatura.Hil.Apostolis prędicationis gloriam derelinquit.Chry.Christi pedes,Christiani;calceamenta,infirmitates. 76. Glo.Galilæa,transmigratio;qui ergo vult baptizari,transmigret à vitiis. 78. Int.quia in eo figura baptismi præcessit, & ex nomine descensum de superbia exigit. 79. Chry.lux solis non expectat occasum Luciferi,sed eo præcedente egreditur,eiusque lumen obscurat.

Addit. Avct. In Cap. III.

60. Gr.præsens ἐρχόμενος, sed futuri significatione. d. ἱκανὸς idoneus. 65. pro,qui velut ignis purget,illuminet,& inflammet. 66. Instrumentũ est,quo grana in altum proiecta, à paleis repurgantur. 82. agnouit enim Spiritus sanctus inspiratione qua confirmata signo columbæ.vide Io.1. ita duobus modis cognouit.

Ego[83] à te[84] debeo[e] baptizari[85], & tu[86] venis ad me? Respondens autem Iesus, dixit[87] ei, Sine[88] modò: sic[89] enim decet[90] nos[91] implere[92] omnem[93] iustitiam[94]. Tunc dimisit[95] eum. Baptizatus autem Iesus confestim[96] ascendit[97] de aqua[98]. Et ecce[a] aperti[99] sunt ei cæli[100], & vidit[101] Spiritum[102] Dei descendentem sicut[103] columbam[104],&

Sens. Lit. In Cap. III.

83. Int. qui egeo. 84. Int. qui non eges. 85. Int. ab originali peccato mundari, quia tu es agnus Dei, qui tollis peccata mundi. 86. Int. cuius generatio non est vitiosa. 87. Hil. prohibetur vt Deus, docet vt homo fieri oportere. 88. Int. scilicet, impleri illud ad quod veni. Glo. à te baptizari, vt postea, quod tu is, spiritu baptizeris. Chry. indicatur postea Ioannem à Christo baptizatum. 89. Int. subdit quare veniat baptizari. quia vita mea morum est disciplina. Sic id est, dum ego superior, & non indigens à te suscipio. Chry. sic implere omnem iustitiam, sicut iustitiam baptismi, faciendo. scilicet, prius, & postea prædicando. Glo. scilicet, per humilitatis exemplum reducere ad vitam.

91. Int. me suscipiendo, te baptizando. 92. Int. scilicet, ad baptismum inuitare, quia baptismus est consummatio omnis iustitiæ. Hil. per eum solum impletur iustitia, per quem lex. 93. Int. omne præceptum iustificans. Hier. & naturæ, & legis. Glo. humilitas est omnis iustitia, cuius gradus primus & sufficiens, subdere se maiori, & non præferre æquali, secundus & abundans, subdere se æquali, nec præferre minori. tertius, in quo omnis iustitia, subesse minori. 95. Int. id est, consensit. Glo. veram humilitatem obedientia comitatur, docuit Spiritus quod prius nesciuit, itaque humiliter impleuit quod prius timuit. 96. Int. sine mora. 98. Int. quæ est fundamentum ascensionis. 99. Hier. non reseratione, sed spiritualibus oculis. Chry. vnde dicitur aperti sunt ei. Chry. in hom. in principiis spiritualium rerum sensibiles apparent visiones, propter rudiores, vt si postea non fiant, ex semel factis fides habeatur. 101. Int. Iesus vidit, & Baptista, vt Iohannes ait. 103. Glo. verum corpus formatum ad horam in specie columbæ, expleto officio desiit, vt reliquæ figuræ in quibus Deus apparuit. Int. Spiritus in columba, Filius in homine, Pater in voce, ita Trinitatis præsentia baptismum consecrauit. Aug. 2. de Trin. cap. 6 Similis hæc visio flammæ quæ in rubo apparuit, & quam populus in eremo sequebatur. & fulgoribus ac tonitruis factis dum lex daretur.

Sens. Myst. In Cap. III.

97. Int. quia baptizati ad patriã per virtutes ascendere debent. Chryf. dignè baptizati ad cælestem dignitatem subleuantur. 98. August. ser. de Epiph. Christum genuit mater, & casta est, lauit vnda & sancta est, Spiritus sanctus in vtero adfuit, in gurgite circumfulsit. 99. Glo. nobis per acceptum baptismum, aditum cæli patere, qui per Adam clausus fuerat, monstratur. Flammam vibrantem quæ viam prohibuit, aqua baptismi extinxit. Chryf. nullam animam ante Christũ arbitror ascendisse in cælum. baptizato Christo aperti cæli, victo autem tyranno per crucẽ dicunt Angeli, tollite portas, non enim necessariæ erant cælo nunquam claudendo. baptizati cælestia vident spiritualibus fidei oculis.

100. Chryf. omnibus propter eam. 102. Remig. omnibus in baptismo dantur dona Spiritus sancti. 104. Chrysost. columba præ cæteris animalibus cultrix charitatis, quam solam non possunt immundi spiritus imitari, & nihil sic indicat Spiritum sanctum vt gratia charitatis. Glos. columba simplex & mansueta, Spiritus sancti natura simplex, Christus mitis. Item columba sine felle, non ore vel vnguibus lædit, puro vescitur grano, alienos pullos vt suos fouet, gemitum pro cantu habet, super aquas sedet, vt accipitrem præuisa vmbra declinet, docemur ergo iram vitare, studere innocentiæ, abstinentiæ, charitati, compunctioni, & esse solliciti. Remig. secus Scripturæ fluenta residentes incursum diaboli euadunt, sanas sententias eligunt, alios doctrina erudiunt, & exemplo, vtque columba in cauernis, nidificant in Christi plagis. Chrysost. in hom. in diluuio columba ramum tulit oliuæ, orbis tranquillitatem annuncians. Glo. in columba super Christum Spiritus apparuit, venit enim nos per mansuetudinem colligere, super discipulos verò in igne, quos ad consumendam rubiginem peccati veniebat accendere.

Addit. Avct. In Cap. III.

e. χρείαν ἔχω opus habeo. Indigebat, scilicet, vt peccator à Christo mundari. 91. id est, me, vel, & me & te. 92. scilicet, praeundo cateris exemplo. 94 quod Deo gratum est, seu quidquid pracepit Pater. 99. Aperti non re, sed apparitione. 101. scilicet, Christus, vidit & Ioannes. Ioan. 1. 103. non vera fuit columba, sed species columba.

venien

[105] venientem [106] super se. [107] Et ecce vox de [108] cælis [109] dicens. [110] Hic est Filius [111] meus dilectus, in [112] quo mihi complacui.

SENS. LIT. IN CAP. III.

105. Aug.2.de Trin.hæc operatio visibiliter expressa,missio Spiritus sancti dicta est,non est autem creatura hæc sic assumpta in vnitate personæ, vt à Christo humanitas. nec possumus dicere Spiritum sanctum Deum & columbam,vt Christum Deum & hominẽ. 106. Int.ad quem illa vox fiebat.Hier. Sedit super caput Iesu,ne quis putaret vocem ad Ioannem factam. 107. Int. hæc vox non vt ei indicet quod nesciat,sed quod auditoribus proficiat. 108. Aug.de fide ad Per.cap 2 solus Pater est qui dixit,solus Filius super quem vox intonuit, solus Spiritus sanctus qui in specie columbæ descendit. 109. Int. demonstratiuè ad homines. 110. Int. consubstantialis. Hil. proprius & verus origine non adoptione,natiuitate,nõ creatione. 111. Aug.in Ioan.tract.14.vt vnicus. 112. Glo.i.beneplacitum meũ constitui,vt per te,& in te,id est,tibi fide & charitate iuncti,alij placeant. Remig.i.istum solum reperi sine peccato,quod si legas complacuit,scilicet per eum genus humanum redimere.Int.In Adam displicuit.vnde pœnitet me fecisse hominem.Aug.2.de cons.Euang. 14. variant alij Euangelistæ,locutione, sed salua sententia.

SENS. MYST. IN CAP. III.

110. sic qui baptizatur ostenditur filius Dei.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

110. ὁ υἱός, ille Filius,scilicet vnicus,naturalis,&c. 111. ὁ ἀγαπητός,ille dilectus vnicè. 112. ᾧ εὐδόκησα.q.qui mihi singulariter gratus.vide Isa.42.

CAPVT IIII.

N[1]VNC Iesus ductus est in [2]desertum à [3]spiritu, vt [4]tentaretur à diabolo. Et cùm [5]ieiunasset

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

1. GLo. post baptismum.2. Int.locum certaminis.Glo.in deserto quod est inter Hierusalem & Iericho. Christus diabolum vicit, vbi figuraliter dixerat Adam incidisse in latrones. 3. Greg. in hom.s.sancto.Glo.sine quo in pugna cito caditur.Chry.non ducitur vt à maiori,nam & Andreas Simonem duxit ad Christum. 4. Aug.4.Trin.cap.13.vt mediator esset ad superandas tentationes etiam per exemplum. Chry.quia diabolus contra Christum ire non poterat, Christus contra diabolum processit. sciebat diabolum velle tentare, vt qui intellexisset Christum natum,Angelis,pastoribus,Magis & Iohanne referentibus.Greg.in homil.16.tentatio suggestione,delectatione & consensu agitur:in Christo verò sola suggestio fuit, omnisq; tentatio foris,non intus. Glo. non fuit indignum Christum tentari, qui venerat occidi. 5. Int.quod ieiunat diuinæ est potentiæ. Chry. tamdiu non esurire,non erat hominis.Glo.ieiunat vt tentetur,& exemplum det. Aug: ser.de Quadrag. non quia Christus post baptismum ieiunauit,post baptismum nos continuo ieiunare necesse est.sed tunc ieiunandum,cùm est acriore certamine cum tentatore confligendum, vt castigatione impleatur militia, & humiliatione impetretur victoria.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

1. GLo. Nulla mora est à tentatione. 2. Glo.post acceptam gratiam,contra diabolum præliandum, & mente seculum deserendum,& vitæ æternæ gaudium quasi manna esuriẽdum Chry.in hom. ideo arma accepisti cùm baptizatus es,vt prælieris,non vt vaces.tum maximè instat diabolus cùm viderit solitarios,vnde Euam tentauit sine viro inueniens.Glo.ad Christum euntes grauiores tentationes patiuntur. 4. Chry.in hom. ideo tentari permitteris, vt discas te fortiorem factum.2.ne extollaris. 3. vt diabolus experientia discat te ab eo discessisse.4.vt fortior reddaris.5.vt scias tibi creditum thesaurum,nec enim alioqui tentaret diabolus. Hil.diabolus victoriam magis optat de Sanctis. 5. Chry.in hom.post baptismũ ieiunio intendere oportet.Glo.nisi gula prius frenetur,frustra cõtra alia laboratur

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

3. ὑπὸ τοῦ πνεύματος illo.s.spiritu de quo proximè dictum.

[22] pinnaculum templi,& [23] dixit ei ,Si Filius Dei es,[24] mitte te deorsum.[25] Scriptum est enim, [26] Quia Angelis suis mandauit de te: & in manibus tollent te: ne fortè offendas ad [27] lapidem [28] pedem tuum. [29] Ait illi Iesus rursum, [30] Scriptum est, [31] Non tentabis [32] Dominum Deum tuum.[33] Iterum assumpsit eum Diabolus in [34] montem [35] excelsum valde, & [b] ostẽdit [36] ei omnia [37] regna mundi, & [38] gloriam eorum, & [39] dixit ei. [40] Hæc omnia tibi dabo, [41] si [c] cadens [42] adoraueris [43] me. Tunc dicit ei [44] Iesus,Vade retro me [45] sathana:[46] scriptum est enim,

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

22. Int.i.summitatem. ¶ non locus Deo dicatus cohibet eum.Glo.in Palestina plana tecta, & inde doctores populo loquebantur,vbi ergo multos ceperat vana gloria,magisterij honore inflatos, Christum tentat.Remig.in templo tria tabulata, & in vnoquoque pinnaculum. Chry. ipse fortè nesciente diabolo,sic agebat vt à nemine videretur. 23. Int.tentatio de vana gloria,sicut Adam,cui dixit, eritis sicut Dij.Hier.in omnibus tentationibus hoc agit,vt intelligat si Filius Dei sit. Glo. Christus verò ita respondet,vt ambiguum relinquat. 24. Chry.quomodo hinc cognoscat sit ne Filius Dei.volare enim per aërem non est proprium Dei,nec qui facit ob ostentationem ex Deo est. Glo. id suggerebat vt aliquo signo exploraret quantum apud Deum posset. 25. Int.Scripturis vtitur,non vt virtutes instituat, sed vt errores ingerat,sicut & sui.Ambr.in Lucam cap.4.transfigurat se Sathanas in Angelum lucis, & de Scripturis laqueum parat.Hier.hoc non de Christo,sed de viro sancto dictum , male ergo diabolus Scripturam interpretatur. Chry. Filius Dei Angelos portat,& si ab eis portatur , non ne offendat , sed propter honorem vt Dominus.illud verò astutè tacuit,super aspidem & basiliscum ambulabis. 28.Inter. mentis gressum. 29. Hier.falsas de Scripturis sagittas veris frangit Scripturarum clypeis. 30.Int. s.in Deuter. 31. Aug.contra Faustum.quando homo habet quid faciat,non debet Deum tentare.Glo. vnde Christus,Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate , fugite in aliam. quod & ipse facit fugiendo & latendo,& nunc poterat aliter de templo descendere. 32. Hilar. se Deum protestatur, & Dominum. Chry.non dixit,me Dominum Deum tuum,sed id quod poterat dicere homo tentatus à diabolo , qui enim hominem Dei tentat,Deum tentat. 33. Int.Etsi victus,tamen non cessat.Chry.ruptis ventris & vanæ gloriæ retibus,retia ponit auaritiæ. 35. Chry. vnde spatiosior terra videri poterat. 36. Inter. non quia diabolus,sed virtus diuina hoc possit. Glo. Moysi ostendit Deus in momento totam terram promissionis virtute Deitatis,ita modo actum est. 37. Chry.non ostendit regna,vel ciuitates,sed partes terræ,in quibus vnumquodque regnum positum erat. 38. Remig.s.aurum,argentum,& bona temporalia.Int.Tentatio de ambitione.Glo.non concupiscentiæ oculo intuebatur Christus vt nos, sed vt medici morbos sine læsione. 39. Hier.arrogans & superbus de iactantia loquitur. 40. Int. id est, regem te faciam. tentatio de auaritia.Remig. quanta iactantia diaboli regna terrena promittentis ei qui dat cælestia. 42. Int.quod esset cadere.Glo. laborauit diabolus à principio vt sibi vsurparet quod Dei est,itaque idola in quibus coleretur inuenit. 43. Int.s.vt superiorem. 44. Int. à potestate quam habebas retro. ¶ in ignem æternum.Chry.finem tentandi ponit diabolo , ne vlterius progrediatur. Hiero. non ei dicit, vt Petro,vade retro me.i.me sequere.Chry.in aliis tentationibus nec turbatus est,nec diabolum increpauit,sed dum ille vsurpat honorem Dei,exasperatus est. 45. Int.quia saluti aduersarius. 46. Int. scilicet in pentateucho.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

22. Glo.diabolus ad alta semper ducit,vt per iactantiam præcipitet. 24. Glo.vox eius qui præcipitare desiderat.ostenditur verò infirmus qui non potest nocere,nisi ei qui se ipse præcipitet. 27. Int.i.legem in lapideis tabulis scriptam,in qua omnes offendebant. 30. Int.ideo à Deut. testimonia profert, vt secundæ legis Sacramenta confirmaret. 31. Glo. cùm deficit humana ratio , commendet se homo Deo. non tentet. 34 Int.super montem superbiæ omnis auarus erigitur. 35. Int.alta petit. 38. Int. quanta est ei gloria trahere ad vitia. 41. Chry.dat diabolus per iniquitatem acquisita. 42. Ambr.ambitio vt dominetur prius seruit. 44. Chry. Dei iniuriæ nec ad auditum sufferendæ. 46. Glo. Dauid Goliam tribus lapidibus de torrente prostrauit.Christus diabolum tribus testimoniis de lege.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

22. Gra.πτερύγιον.q.d.alam.s.extremitatem tecti templi. Sunt autem in Palestina plana tecta, & deambulationi apta. 26. Quid opus erat Dei Filio auxilio Angelorum? b. obijciens oculis per species à se formatas. 40. Apertè iam ad peccatum inducit: nec addit,Si Filius Dei es , pro certo habens esse purum hominem. c. πεσών,prostratus , pronus. 45. vox Hebræa aduersarium significans.

Dominum[47] Deum[d] tuum adorabis,[48] & illi[49] soli[50] seruies. Tunc reliquit[51] eum diabolus[52]: & ecce[53] Angeli[54] accesserunt,[55] & ministrabant[56] ei. Cùm[57] autem audisset Iesus quod Iohánes traditus[58] esset, secessit[59] in Galilæam[60]: & relicta[e] ciuitate Nazareth[61], venit, & habitauit in ciuitate Capharnaum[62] maritima, in finibus[63] Zabulon & Nephtalim. vt adimpleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam, dicétem: Terra Zabulon,[64] & terra Nephtalim,[65] via[67] maris[68] trans Iordanem[69] Galilæa[70] gentium: populus[71] qui[f] ambulabat in tenebris[g] vidit[72] lucem[73] magnam[h]: & sedentibus[74] in regione & vmbra[75] mortis, lux[76] orta[77] est eis:

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

47. Int.q.d.non ego te,sed tu me debes vt Deum adorare. d. Int.cui soli hoc debetur. 48. Int. ô homo ex debito. 49. Int.etiam cum hominibus seruis. 50. Int.secundùm Græcam interpretationem. Aug 10.ciu.cap.1.latriam nostri vbicumque Scripturæ habent, seruitutem sunt interpretati. dulia est seruitus quæ debetur hominibus.latria,quæ Deo. 51. Int.ad tempus, vt Lucas ait, per Iudæos postea pugnaturus.Chry.recessit virtute Christi excussus.Glo.victus diabolus in gula,vana gloria,&auaritia, in quibus Adam vicerat. 52. Int.s.victus,non inueniens iam quid ageret. 53. Int. vt victoris deitas comprobetur. 54 Glo.Agonem procul aspicientes. 55. Chry. non dixit descenderunt, semper enim in terris erant ad ministerium eius, recesserant verò iubente Domino, ne fortè videns diabolus eos appropinquare,non auderet. 56. Int.non adiuuabant.Aug.9.ciu.cap.21. per hæc magis innotescebat dæmonibus quantus esset.Greg.in hom.& homo est quem diabolus tentat,& Deus cui ab Angelis ministratur. 57. Glo. prætermittit primum Christi aduentum in Galilæam, vbi post baptismum aquam in vinum mutauit,de quo Ioannes qui gesta scripsit primi anni prædicationis. 58. Chry.s.à Deo. nec enim potest quisquam aliquid in virum sanctum,nisi eum Deus tradiderit. 59. Int. à Iudæa post Pascha Chry.vt passionem suam opportuno tempore reseruaret, & nobis fugiendi periculum exemplum daret. Chry. in hom. 8. vt Iudaicam inuidiam mitigaret, & prophetiam impleret, & Apostolos qui in Galilæa erant,piscaretur. 60. Chry.gentium ad quas abiturus,à Iudæis causam accepit.Glo.duæ Galilææ,vna Iudæorum, altera gentium, data à Salomone regi Tyri. 61. Glo. vicus est in Galilæa iuxta montem Thabor.Int.flos interpretatur. 62. Int.i.villa pulcherrima. Glo.in Galilæa gentium est iuxta stagnum Genezareth. 63. Int.quæ est in Galilæa Iudæorum,sicut Nephtalim gentium. Glo. hic prima captiuitas ab Assyriis.vbi ergo prima legis obliuio,ibi prima legis prædicatio. in his tribubus fuere viculi de quibus Apostoli,vnde illud,principes Zabulon & principes Nephtalim. 68. Hiero. mare appellat lacum Genezareth, qui Iordane influente efficitur, in cuius littore, Caphatnaum Tiberias, Bethsaida,& Corozaim sitæ,vbi Christus maximè prædicauit. Glo. est in tribu Nephtalim vicina Tyriis,altera enim in tribu Zabulon iuxta Tyberiadem,in vtraque moratus Christus, sed in figuram vocandorum ex gentibus,ista hic memoratur. Hier. in hac dedit Salomon viginti ciuitates Hiram regi Tyri. g. Chry.in hom.tenebras vocat errorem,& impietatem. 72. Int. s.audiuit Christi prædicationem & miracula. 73. Hier.Ego sum lux mundi. h. Chry.in hom.alibi dicitur lumen verum. 74.Int. vel habitantibus. 75. Glo.mors in inferno,vmbra mortis,peccata quæ nunquam sine morte, qui vult ergo mortem fugere,vitet vmbram. 76. Int.i.agnitio veritatis, vel prædicatio Christi. 77. Chry. in

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

51. Chry. tamdiu diabolus tentat, quamdiu Christus permittit. 56. Hil.victo diabolo Angelorum ministeria,& in nos officia non deerunt. 62. Glo.de Nazareth.i.flore figurarum ad spiritualium fructum transeundum.quæ sunt in pulcherrima Ecclesia,quæ iuxta fluctus seculi posita, illecebris mundi inuolutos Euangelij retibus capit. 63. Rem.eo tempore & illis locis prædicádum,quibus multis prodesse possis. Glo.Zabulon,habitaculũ fortitudinis,Nephtalim dilatatio.Rab.Apostoli de Iudæa electi, fortes fuerunt,& gentiũ Ecclesia per orbẽ dilatata est. 64. Int.Circũcisio. 65. Int.præputiũ. 67. Gl. Ecclesia iuxta mare seculi,& trans Iordanem. i.per baptismum ex erroribus liberata, facta est Galilæa, id est,transmigratio. 71. Int.ad mysticũ maximè est respiciendum. 75. Chry.in vmbra mortis gentiles idolorum & dæmonum cultores,in tenebris Iudæi quibus Dei iustitia nondum erat manifesta.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

50. λατρεύσεις.quo verbo vsa Scriptura & Ecclesia significatur seruitus Deo soli debita. 55. s.corporali specie. 58. Herodi.s.opera inuidentiũ Pharisæorũ. e. i.prætersita. 67. Græ.iuxta vid.Heb.via maris. i loca maritima. 69 s.respectu Assyriorum,de quibus illic Propheta. f. id est,agebat.viuebat Hebr. 71. id est,caliginosissima.

Exim

[78] Exinde cœpit Iesus prædicare, & dicere: [79] Pœnitentiam agite, [80] appropinquauit enim [81] regnum cælorum. [82] Ambulans autem Iesus iuxta [83] mare Galilææ, [84] vidit [85] duos fratres, [86] Simonem qui vocatur [87] Petrus, & [88] Andream [89] fratrem eius, [90] mittentes [91] rete in mare, erant enim [92] piscatores. Et ait illis, [93] Venite post me, & [94] faciam vos fieri piscatores hominum. At illi [95] continuò [96] relictis [97] retibus, [98] secuti sunt eum. Et procedens inde, vidit

Sens. Lit. In Cap. IIII.

hom. non enim ipsi quærentes inuenerunt, nec enim ambulabant in tenebris, sed sedebant.

78. Glo. postquam baptizatus est ipse, & Iohannes traditus. Chrys. ne si Iohanne prædicante prædicasset, illum vilem reddidisset. Chry. in hom. ne multitudo scinderetur, vnde & Iohannes nullum fecit signum, vt per miracula omnes traherētur ad Christum. 79. Int. consona prædicatio discipuli & magistri. Chry. confirmat Iohannis doctrinam, & eum testem verum fuisse demonstrat. Glo. ostēditur non alius esse quàm qui in voce clamauerat: hæc autem prædicatio Christi in Capharnaū incœpta, vel post annum à baptismo, vel eodem calendis Maij. Int. Pœnitentia est correctio malæ mentis. Chrys. Pœnitentiam prædicat qua omnes indigebant. 80. Chrys. q. d. si mala non terrent, saltem bona delectent.

81. Int. i. Christus qui dat, vel Ecclesia cui promissum est, & paratum. Chry. in hom. nihil adhuc de se manifestè prædicat, nondum enim de eo decentem habebant opinionem, nihil autem graue dicit, sicut Iohannes, securim & arborem incisam, &c. sed in principio benigna proponit. 82. Int. scil. ante hæc prædicta, & ideo non apponit tunc, vel deinde, vel forsitan post hæc prędicta. Glo. Cùm Iohannes dicit Christum descendisse Capharnaum cum discipulis, fortè discipulos vocat non qui essent, sed qui futuri essent. Chry. antequam Christus aliquid dicat vel faciat, vocat Apostolos, vt nihil eos lateat verborum Christi nec operum. 83. Int. quod idem dicitur stagnum Genezareth, mare Tyberiadis, lacus salinarum. 84. Remi. non tam corporaliter quàm spiritualiter ad corda eorum respiciens. 86. Int. qui vocatus est quando Andreas duxit eum ad Iesum. 87. Glo. inditum hoc nomen, vel cùm est ab Andrea ductus ad Christum, vel cùm dixit: Tu es Christus Filius Dei viui. 92. Aug. in Ioan. tract. 7. volens Christus superborum ceruices frangere, non quæsiuit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est Imperatorem, magnus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator. 93. Int. non tam pedibus quàm imitatione, & affectu. 94. Aug. 2. de consen. Euang. cap. 17. hoc ait Lucas dictum Petro solum, sed potuit prius Petro dici, & postea vtrique. 96. Glo. etsi postea resumunt, sed non cupiditate. 97. Int. vbi magis pensatur affectus quàm sensus. Greg. in ho. multum reliquit qui sibi nihil retinuit. & cum re possessa concupiscentiis etiam renunciauit. tanta sequentes dimiserunt, quanta non sequentes concupiscere potuerunt. 98. Int. pedum incessu, sed magis obedientia & affectu. ¶ amplius ad propria non reuersi. Glo. sequuti. Io. 1. non inseparabiliter adhæserunt, sed ad propria sunt reuersi. Greg. in hom. nulla miracula Christi viderant, nihil de æterno præmio audierant, & tamen ad vnum præceptum, quod possidere videbantur, obliti sunt.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

78. Int. euacuata voce ipsum verbum venit. Rab. cōplens quod prædicauerat vox. Glo. Baptismus idoneos facit ad prædicandum. Chry. ille debet Christi iustitiam prædicare, qui ventri suo contradicere potest, & seculi bona contemnit, vanámque gloriam non desiderat. Hier. tradito Ioanne Christus incipit prædicare, desinente enim lege oritur Euangelium. I. Remig. duo fratres, duo populi, Simon, id est obediens Iudaicus populus, Andreas, id est virilis, seu decorus, Gentilis, quia cognito Deo viriliter in fide permansit, Iudaicus etiam Iacobus, id est diaboli per Dei cognitionem supplantator. gentilis Ioannes, id est sola gratia saluatus. 85. Int. quia vnitatem fraternæ dilectionis probauit, sine qua nullus in ordine prædicatorum admittitur. 86. Int. qui interpretatur obediens. 89. Int. id est virilem. Glo. Doctorem virilem esse oportet, prius autem ponitur obediens & fortis, quia sine obedientia non intratur, sine fortitudine non perseueratur. & sunt hæ germanæ virtutes. 90. Int. intentos lucris vitæ præsentis. Glo. tales Christus solet cælestibus desideriis ad se vocare, & per eos alios de profundo iniquitatis eripere. 91. Int. mundum. Glo. piscaturus, per piscatoria vadit loca, nauis est Ecclesia, pisces boni & mali homines. 92. Int. electi ad spiritualem piscationem secundum gratiæ electionem. Chry. qui rete iactat, nescit quos pisces comprehensurus sit. sic prædicator. Remig. de his piscatoribus illud per Hier. Mittam in vobis piscatores, &c. 94. Int. Frustra laborat doctor, nisi Deus faciat vt proficiat.

95. Glo. perfecta obedientia est, sua imperfecta relinquere. 96. Chry. nemo potest terrena possidere, & perfectè ad cælestia peruenire. 97. Greg. in hom. non perpendit Deus quantum offeras, sed ex quanto. regnum Dei tantum valet quantum habes.

alios

alios[99] duos[100] fratres, Iacobum[101] Zebedæi, & Iohannem fratrem eius in naui[m] cum Zebedæo patre eorum reficientes[102] retia[103] sua: & vocauit[104] eos. Illi autem statim relictis[105] retibus & patre, secuti sunt eum. Et circuibat[106] Iesus totam Galilæam,[107] docens[108] in synagogis[109] eorum,[110] & prædicans Euangelium[111] regni:[112] & sanans[113] omnem languorem,[114] & omnem infirmitatem[115] in populo. Et abiit opinio[116] eius[117] in totam Syriam,[118] & obtulerunt[n] ei omnes malè habentes, variis languoribus[119] & tormentis[120] comprehensos: & qui dæmonia[121] habebant, & lunaticos,[122] & paralyticos,[123]

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

102. Int.i.reparantes ad lucrum. Chry.iudicium magnæ paupertatis, noua enim vnde emerent non habebant. magna etiam pietas patrem habere in naui, non vt ab eo iuuentur, sed illum præsentia consolentur. Chry. in ho. magna virtus inopiam facile ferre, ex iustis laboribus viuere. 104. Glo. vocauit & alios, sed sufficit nominare istos. nihil his promittit vt prioribus, illorum enim obedientia iis viam præparauerat. audierant etiam ij multa de ipso tamquã familiares & consanguinei. 108. Glo. de moribus docet, prædicat de futuris. 110. Int.s.Iudæorum. 111. Int. non fabulas, sed quæ ad regnum æternum valent. Glo. ad Euangelium pertinet beatitudinis promissio, peccatorum remissio, adoptio, resurrectio, cælestis hæreditas, Angelorum societas. 112. Int. quo reges fiunt, quo datur regnum. Glo. Iustitiæ labor non suscipitur, nisi merces operis exspectetur. 114. Int. corporum, vel morbum inueteratum. 115. Int. aliam, vt animarum. non enim pauciores morbi animam vexant, quàm corpus. Chry. vel languor, aliqua animi passio, infirmitas, infidelitas, vel languor grauior morbus, infirmitas leuior. prius docet, postea sanat. illud enim magis necessarium. deinde quia verba per miracula commendantur. non contra. Glo. non magnum sanare postea morituros, sed sic erant erigendi ad regnum. Chry. in ho. in introductione legis consueuit Deus miracula facere, vt suam virtutem ostendat, & dictis fidem faciat. 116. Int.s.sic. 117. Int.i.fama quam Iudæi offuscant. 118. Glo. Syria, in qua Palestina, omnis regio ab Euphrate ad mare magnum, & à Cappadocia vsque in Ægyptum. n. Chry. in ho. breuiter transcurrit signorum copiositatem. 119. Int. s. grauibus. 120. i. grauioribus, & acutis. 122. Glo. quorum. s. morbus in ascensione lunæ crescit, non faciente luna insaniam, sed diabolo qui lunæ tempora seruat, vt creaturam infamet in Creatoris blasphemiam. 123. Glo. Paralysis Græcè, Latinè dissolutio. Fuerunt verò inter hos quidam de quibus Marcus & Lucas plenius.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

99. Greg. in hom. duo præcepta charitatis, & minus quàm inter duos charitas haberi non potest. 100. Chry. sic in veteri Testamento super Moysem & Aaron fratres posuit initium ædificationis. Glo. in his quatuor numerus Euangelistarum præfiguratur. Remig. designantur in Petro prudentia, in Andrea iustitia, in Iacobo fortitudo, in Ioanne temperantia. Glo. aduerte quod narrat Lucas de captura piscium, prius factum esse, nec tunc fuisse à Domino vocatos, vt sequerentur. 101. Glo. Zebedeus fugitiuus. s. diabolus, Iacobus supplantator. qui à Ioanne, id est, Dei gratia iuuatur. m. Rab. duæ naues, duæ Ecclesiæ ex circumcisione. s. & præputio. 102. Chry. primi fortè propter Petrum, qui Euãgelium prædicauit, & non composuit dicti retia mittentes, isti propter Ioannem qui Euangelium composuit, componentes. Remig. retia mittunt concupiscentiæ in mundum iuuenes, reficiunt verò qui post peccata recuperant quæ perdiderunt. 103. Int. concupiscentiarum. 104. Int. ostendit personas non esse accipiendas. 105. Int. perfecta est conuersio, vbi cum cupiditate rerum carnalis quoque rumpitur dilectio. Chry. venienti ad Christum relinquenda tria. s. retia, id est carnales actus, nauis. i. substantia mũdi, & parentes. 106. Glo. impigrum oportet esse doctorem. Chry. congregato exercitu procedit rex ad pugnam. & medicus quærit ægrotantes. 107. Int. Ecclesiam. 109. Glo. vbi plures sunt prædicandum. 113. Int. benignus sit doctor dare quæcumque beneficia potest. 117. Int. fama propter eos qui foris sunt, quærenda est, non tamen amanda. Glo. opera salutis sine fama non satis relucent, nec fama sine opere proficit. 118. Glo. Syria, id est, elata, Galilæa, id est, volubilis. s. superbus mundus ad ima semper rotatur. 121. Glo. dæmoniaci idololatræ, lunatici instabiles, paralytici remissi, & torpentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

118. quæ ab Oriente Euphrate terminatur. 122. id est, comitiali morbo laborantes, quo ferè laborant nati interlunio, vel à dæmone vexatos secundùm certa lunæ tempora.

&[114] curauit eos:[115] & secutæ sunt turbæ multæ de [116] Galilæa,& [117] Decapoli, & de [118] Hierosoly-mis,& de [129] Iudæa,& de trans Iordanem.

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

124. Chry.significantur omnes curati. Chry. in hom.à nullo verò eorum fidem requisiuit. nondum enim virtutem suam ostenderat, & venientes à longè non paruam fidem ostenderant. 125. Glos.alij ob cælestia, alij ob curationem, alij fama & curiositate ducti,alij per inuidiam volentes in aliquo capere,& accusare. 127. Int. quædam regio est decem tribuum. Remig. decem vrbium. Auctor. Erant quidē in ea decem ciuitates, vt nomen ipsum indicat, sed ipsa vna erat ex regionibus decem tribuum, quanquam fortè Interlin. vrbium dixit,non tribuum.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

126 Int. qui transmigrant ad virtutes. 127. Int. qui decem præcepta seruant. Remig. Decalogi transgressores. 128. Int.quos visio pacis, & confessio illustrat. 129. Int.qui baptismo transposito, terram promissionis intrant gressu fidei Christum sequentes.

CAPVT V.

VIDENS [1] autem turbas,[2] ascendit in [3] montem;& [4] cùm sedisset,[5] accesserunt ad eum [6] discipuli eius,& aperiens [7] os suum,docebat eos,dicens:[a] Beati [8] pauperes

SENS. LIT. IN CAP. V.

1. CHry.Omnis artifex opportunitatem operis videns,gaudet,vt faber arborem bonā, sacerdos Ecclesiam plenam,ita Dominus videns turbam,excitatur ad docendum. 2. Int. multitudinem vitans,vt solis discipulis loqueretur. 3. Remig.discedere solebat è turba Dominus in nauim vel montem,vel in desertum.Hier.erat hic mons in Galilæa,vel Thabor,vel alius excelsus. 4. Int.dignitas magisterij notatur.Aug.2.de consen.Euang.cap.19.Lucas ait sermonem habitum in loco campestri stante Domino.Fuit ergo ille altus sermo:vel intelligendum, cùm in aliqua parte mōtis elegisset duodecim, descendisse in campestrem locum, id est, in aliquam æqualitatem in montis latere; ibique stetisse donec turbæ congregarentur,postea sedisse. 5. Int.s.vocati.Aug.de serm.Dom.in monte,vt corpore viciniores essent audiendis præceptis, qui implendis animo appropinquabant. 6. Int. hæc circumlocutio longiorem promittit sermonem. Qui prius aperuit ora Prophetarum, ¶ thesaurum sapientiæ aperit vt bona diuidat suis. Remig. cùm legitur Dominum aperuisse os, magna sunt quæ sequuntur. 7. non tantum verbo, sed intus in corde scribendo, vt Deus. August. de serm. Dom. Est in hoc sermone perfectus vitæ Christianæ modus, vnde ita concluditur, Omnis qui audit verba mea, &c. a. Glo. Beatus est qui nihil mali vult, & omnia habet quæ vult. 8. Int. id est, humiles, Deum timentes.vnde bene incipit, quia initium sapientiæ timor Domini.vt superbia est initium peccati, qua petitur regnum terræ, hic verò regnum cælorum. Glo. paupertas cuius nutrix humilitas. duas habet partes, rerum abdicationem,& spiritus contritionem.

SENS. MYST. IN CAP. V.

3. CHry. in hom. docet à tumultibus discedere. Chry. impletur prophetia Esaiæ, super montem ascende tu:docet verò in altitudine virtutum consistendum iustitiæ doctori, & auditori. vel ad discendum mysteria veritatis in Ecclesiæ montem ascendendum, de quo, mons Dei mons pinguis. Hil.in Paternæ maiestatis celsitudine positus,cælestia vitæ præcepta constituit. August.in serm. Dom. ostendit maiora per Filium, quàm per Prophetas à Deo præcepta dari. Glo. Nouum testamentum in monte scribit in cordibus filiorum,incipiens à beatitudine, qui in monte Sinai vetus in lipidibus dedit seruis,incipiens à terrore. 4. Int. sessio est incarnatio,in qua docet.Glo.vnde,& mundus eum non cognouit ante incarnationem.Hier.non poterant eum intelligere in sua maiestate fulgentem. 5. Int. per fidem interius. Glos.vt à monte suscipiant pacem populo. 6. Int.oris apertio, mysteriorum quæ in Prophetis est reseratio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

2. scilicet,oraturus,& Apostolos electurus. 5. eligendi,vt ait Marcus. 6. scilicet,postquam descendisset in locum campestrem,vt ait Lucas,significat autem phrasis hæc Hebræa prolixè locuturum. vide Iob 3.Danielis.10. 8. πτωχοὶ mendici,qui summè egent.

spiritu:[9] quoniam ipsorum[10] est regnum cælorum.[11] Beati mites:[12] quoniã ipsi possidebunt[b] terram.[13] Beati[c] qui lugent[14]: quoniam ipsi consolabuntur.[15] Beati qui esuriunt,[16] & sitiunt[17] iustitiam:[18] quoniam ipsi saturabuntur.[19] Beati misericordes:[20] quoniam ipsi misericordiam[21] consequentur.[22] Beati mundo corde:[23] quoniam ipsi Deum videbunt.[24]

SENS. LIT. IN CAP. V.

9. Int. id est voluntate. Aug de serm.Dom.vulgò etiam magnum spiritum superbi habere dicuntur, & rectè; nam spiritus ventus, illi vero inflati. Chry. in hom. quod rerum necessitate aliquid humiles sunt laus non est Glo. Beatitudo incipit ab humilitate. Hier spiritu, id est, propter Spiritum sanctum voluntate pauperes. Ambr.1.de offic.cap.16.inde incipit beatitudo iudicio diuino, vbi ærumna æstimatur humano. 10. Int. in spe,quæ beatos facit. 11. Int.pauperibus conuenienter in præsenti promittuntur diuitiæ cælestes. Chry.reliqua vitia dimittũt ad inferos,maximè tamẽ superbia. Sic omnes virtutes inducunt in cælum, maximè tamen humilitas. 12. Int. s. sine asperitate mentis & sine liuore. Amb.in Lucam.6.cùm contentus fuero inops, superest vt mores temperẽ. Glo. non est mitis qui prius pauper non fuerit. Aug. de serm. Dom.mites sunt qui cedunt improbitatibus,& non resistunt,sed vincunt in bono malum. Amb.in Luc.6.non est minoris virtutis cohibere iracundiã,quàm non irasci.Glo. mitis est qui omnia æquanimiter sustinet, nec nocere cogitat. 13. Int s. viuentium,quæ terra dicitur ob stabilitatem & soliditatem.Amb.in Luc.6.à qua euelli non possunt. Chry. corpus nostrum nunc est terra mortuorum,in gloria erit terra viuorum. Idem in ho quia Propheta dixerat, mansueti hæreditabunt terram,à consuetis verbis contexit sermonem. 14. Int.s.pro suis peccatis,& aliorum,& desiderio cælorum. Amb.in Luc.6.Cùm sis pauper & mitis,memento quia peccator es, & lugeto peccata tua.Chry.Beati qui lugent peccata sua,sed beatiores qui aliena. Hier. sic fleuit Samuel Saulem,& Paulus eos qui post immunditiam pœnitentiam non egerunt. 15. Int.Spiritu paracleto,& æterna lætitia. Chry.non solabuntur indulgentiam consecuti. 16. Int.esuries iustitiæ, spiritu fortitudinis fulcitur, ne in via lassescant. Amb.Luc.6.postquam delicta defleui, esurire incipio & sitire iustitiam:æger enim in graui morbo non esurit.Hier.non sufficit velle iustitiam,nisi esuriamus. Chry.esurit iustitiã qui secundùm Dei iustitiam desiderat conuersari,sitit,qui scientiam eius acquirere cupit. 18. Chry.in ho. vel vniuersalem,vel particularem auaritiæ contrariam.Glo.iustitia est sua cuique tribuere.s.sibi proximis,& Deo,hæc plenè non implebitur donec Deus sit omnia in omnibus. Ideo hic possumus esurire, non saturari. 19. Int.adepto quod desiderant. Chrys.maiora præmia Dei quàm Sanctorum desideria.

20. i.qui aliis in quibuslibet assistunt quibus hoc à Deo rependitur vt liberentur à miseria. ¶ misericordia est dare,& dimittere.Glo.misericordia iustitiæ lumen;iustitia,misericordiæ virtus,misericordia sine iustitia,remissio & tepiditas,iustitia sine misericordia,seueritas & austeritas. Initium misereri sui,finis pro alio mori,vt Christus pro peccatoribus.Remig.misericors, qui alterius miseriam vt suam reputat.Hier.misericordia hìc non solùm in eleemosynis intelligitur,sed in omni peccato fratris, si alter alterius onera portemus. 21. Int. Iudicium sine misericordia fiet ei qui noluit misereri. Hil. in tantum Deus beneuolentiæ nostræ in omnes delectatur affectu, vt suam misericordiam solis sit misericordibus præstaturus. 22. Chrys.in hom. videtur esse æqualis retributio,sed est multo maior, non enim est æqualis humana misericordia diuinæ. 23. Int.i.quos non arguit conscientia peccatorum, templum enim Dei sanctum est.Ambr.Luc.6.misericordiam amittit,qui non mundo corde miseretur. Aug.de serm.Dom.hoc est simplex cor quod mundum cor. 24. Int.hìc per spem, illic per rem. Glos. tantum videmus quantum seculo morimur.Hier.mundus Deus à mundo corde conspicitur.August.1. Tri.cap.8.visio,merces fidei,per quam corda mundantur.Idem 12.sup.Gen.ad lit.cap.27. nisi huic vitæ quis funditus moriatur,siue omnino exiens de corpore,siue ita alienatus à sensibus, vt nesciat sit ne in corpore an extra,in illam non subuehitur visionem.

SENS. MYST. IN CAP. V.

14. Amb in Luc.6.bene tertia beatitudo est peccata deflentis,quia Trinitas peccata condonat.Chry. in hom.qui filios vel alios defunctos lugent,non tunc desiderant pecuniam,aut gloriam, nec passione alia capiuntur,quod multo magis faciendum peccata lugentibus. 23. Glo.sexto loco munditia cordis,per quam sexta die homo conditus restituitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

9. id est,voluntate,non necessitate. 12. magna affinitas. Hebraicè inter pauperem,humilem, & mitem עני pauper ענו mite,humilis. b. κληρονομήσουσι, hæreditabunt. vide Psal. 36. c. hac in Complut.codice sequitur statim post primam beatitudinem. 23 scilicet,ab omni vitio.

Beati pacifici[25] : quoniam filij[26] Dei vocabuntur[d]. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam[27] : quoniam ipsorum est[28] regnum cælorum. Beati estis cùm maledixerint[29] vobis[30] homines, & persecuti[31] vos fuerint, & dixerint[32] omne[33] malum aduersum vos, mentientes[34] propter me : gaudete[35] & exultate[36], quoniam merces[37] vestra copiosa[38] est in cælis[39]: sic[40] enim persecuti[41] sunt prophetas[42], qui fuerunt ante vos[43]. Vos[44] estis sal[45]

SENS. LIT. IN CAP. V.

25. Aug. 19. ciu. cap. 12. Pax est tranquillitas ordinis, otdo autem parium dispariumque sua cuique loca tribuens dispositio, volunt autem omnes pacem, etiam qui bella gerunt. Hier. pacifici qui primum in corde sno, deinde inter dissidentes faciunt pacem. Aug. de serm. Dom. pacifici insequi motus animi rationi subiiciunt, & hanc Deo. & hæc est pax quæ datur hominibus in terra bonæ voluntatis. Chry. pacifici ad alios sunt, non solùm qui inimicos reconciliant, sed qui malorum immemores diligunt pacem. Glo. pacifici similes Patri sno qui est summa quies. pax bona voluntate nutritur, eam mundus dare non potest, sensum superat, sed fide capitur. 26. Hil. pacificorum beatirudo adoptionis est merces.

27. Int. nō propter scelera. Chry. in hom. propter virtutem, defensionē aliorum, & pietatem. Chry. qui propter causam Dei aliquid patitur, mercedem martyrij habet. 28. Chry. per illa quæ in cæteris beatitudinibus adduntur etiam intelligitur regnum cælorum. 29. Int. ex odio in faciem contumelias dixerint. Glo. antiqua translatio cùm oderint vos homines, & dixerint omne malum, & expulerint : sed idem est sensus. 30. Glo. ad præsentes loquitur, sed & alijs hæc conueniunt. vt verò Moyses posita præcepta per partes explicauit, ita Christus obscurè dicta latius exponit, præsertim octauam beatitudinem. 31. Int. persequi, est vim inferre, vel insidiis appetere. 32. Int. cùm absentium famam lęserint.

33. Int. id est omnia genera verborum malignantium. 34. Int. qui mēdaciter blasphematur, & propter Deum, beatus est, sed si alterum deest, non est merces beatitudinis. 35. Int. quia pro iustitia gaudere ¶ mente. 36. Int. corpore. 37. Int. hoc est quod supra regnum cælorum. 38. Int. quia tanto merces vberior, quanto gaudio & exultatione in tribulatione fides erit deuotior. 39. Int. superioribus partibus mundi. Aug. Spiritualibus firmamentis vbi habitat sempiterna iustitia. 40. Int. i. maledictis & persecutione, nec tamē à veritate defecerūt. Glo. exemplo tēperat rigorem passionis. 41. Glo. fit persecutio odio, dictis, factis. 42. Int. quorum exempla vos inuitant, quorum prophetias in me cōpletas videris, cur ergo non potestis quod illi sine exemplo? Remig. mementote vos eius esse Apostolos cuius illi Prophetę. 43. Chry. in ho. mōstrat, eos Prophetas iam factos. 44. Int. dat causam quare non debent deficere. Glo. hoc specialiter ad Apostolos. Chry. in hom. quia excelsa præcepta dederat eos laudibus mitigat. 45. Int. secūdū intellectū & scientiā. Glo. condientes alios doctrina, & vitę exēplo.

SENS. MYST. IN CAP. V.

28. Aug. octaua ad caput redit, quia perfectum ostendit, & probat. Glo. significatur resurrectio post sabbathum, & numerus Pentecostes, quo missus Spiritus sanctus septies enim septem 49. & addito vno quasi octauo, fiunt quinquaginta. Amb. in Luc. 6. Propositum est regnum cælorum sanctis. & post mortem, & post resurrectionem. Aug. de serm. Dom. diligenter attendendus numerus harum sententiarum, qui congruit cum septiformi gratia Spiritus sancti, de qua Esaias, nisi quod ipse à summo incipit. docetur enim Filius Dei descensurus, hic verò ab imo ascenditur. nempe ad Dei similitudinem. congruit ergo timor humilibus, pietas mitibus, scientia lugentibus, fortitudo sitientibus & esurientibus. consilium misericordibus, intellectus mundis corde, sapientia pacificis. Glo. vt hæ beatitudines impleantur, dona septem petuntur in orationis Dominicæ septem petitionibus. septem dona & vnus spiritus, septem petitiones & vna oratio, septem beatitudines & vna charitas. 29. Glo. qui gloriam cæli optat, non timet opprobrium in terra. 32. Greg. in hom. 9. in Ezech. linguas detrahentium non debemus excitare, ne pereant. sed excitatas æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat; aliquando tamen detractores debemus compescere, ne innocentium, qui à nobis audire bona poterant, corda corrumpant, dū de nobis malè disseminant. 39. Aug. hanc mercedem sentiunt qui spiritualibus gaudent. 45. Glo. Sal sterilem terram reddit, vnde victores destructas vrbes sale seminabant, ne quid oriretur. Apostoli peccati regno destructo, germen vitiorum compescebant. Sine sale non sapit cibus. nec vtilis sermo sine doctrina Apostolica, fit sal ex aqua. s. Spiritus sancti, & igne. s. tribulationis. Remig. nullum sacrificium sine sale, id est, sapientia cælesti. Hil. Apostoli quasi salientes, corpora æternitati seruant. Remig. Sapientia cælestis exsiccat honores, fœtorem aufert, & putredinem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

25. id est, pacis conciliatores εἰρηνοποιοί. d. vt qui reuera tales sint. 27. id est, rectè & iustè factum. 33. id est, quodvis. Hebr. 37. id est, præmium.

[46] terræ. [47] quod [48] si sal euanuerit, in [49] quo salietur ? ad [50] nihilum [51] valet vltra, nisi vt mittatur [52] foras, & [53] conculcetur ab hominibus. [54] Vos estis [55] lux [56] mundi. [57] Non potest [58] ciuitas abs-[59]condi supra [60] montem posita, [61] neque accendunt [62] lucernam, & * ponunt eam sube [63] modio, sed super [64] candelabrum, vt luceat omnibus qui in [65] domo sunt. [66] Sic luceat [e] lux vestra [67] coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & [68] glorificent [69] Patrem vestrum [70] qui in [71] cælis est. [72] Nolite putare quoniam veni [f] soluere legem [73] aut Prophetas : non veni soluere; sed [74] adimplere. [75] Amen quippe dico vobis, [76] donec

SENS. LIT. IN CAP. V.

46. Chry. in hom. quasi dicat, pro vniuerso mundo vos mitto. Hierad. hominum genus vniuersum condiendum. Remig. Terræ.i. terrenorum hominum. 47. Int. aliorum fortitudo. 48. Int. id est, si doctor errauerit, aut in tribulatione defecerit. 49. Hier. id est, quo alio doctore emendabitur? Int. per quos infirmus populus confirmabitur? Glo. per quos à vobis error auferetur? 50. Glo. quia nec terræ vtilis, nec sterquilinio, quod non sinit fœcũdari. 51. Int. s. sal infatuatũ, id est, tribulationi cedentes.
52. Int. ab officio docendi, vel ecclesia. 53 Int. id est, dum vita eius contemnitur quæ ad nihilum valet, irrideatur ab hominibus carnalibus. Aug. non conculcatur qui patitur persecutionem, est enim in cælo corde fixus, sed qui eam timendo infatuatur. 54. Int. s. percipientes in Christo lucẽ veritatis.
55. Int. per quos. s. omnes illuminantur à tenebris ignorantiæ. Glo. prius sal quàm lux, id est, vita quàm doctrina. vita ad scientiam ducit, nec scientia caret qui Deum timet. 56. Int. nomine mundi, vel vniuersi, vel qui sunt de mundo electi, accipiuntur. 57. Int. q. d. aspicite quo positi estis. Chrys. in hom. decet esse solicitos, quasi in oculis omniũ positos. 58. Int. id est, soliditas Apostolicæ doctrinæ. Chrys. Ecclesia sanctorum quæ posita supra montem Christum. Aug. de Serm. Dom. vel supra magnam iustitiam. 59. Int. non licet clam esse bonos. 60. Int. i. Christum, vel Ecclesiam. ¶ Ipse mons manifestat ciuitatem. 61. Int. alia similitudo. 62. Chrys. id est, verbum diuinũ quod accendit Trinitas.
63. Int. scilicet, timoris, vel commodo vitæ præsentis. 64. Int. id est, vitæ integritatem. Chrysost. Ecclesiam. 65. Int. id est, Ecclesia, vel mundo. 66. Int. s. vt dico nõ sub modio posita, sed super candelabrum. Glo. quasi dicat ita hæc agite, vt non finem boni operis in laudibus hominum constituatis.
67. Int. verè docet, qui facit quod docet, aliter condemnat seipsum. 68. Int. in vobis. 69. Int. non vos. Chrys. disciplina Domini ex moribus familiæ demonstratur. 70. Int. cuius opus est quod cæli faciunt. 72. Glo. docet quid docturi sint. 73. Int. Christus est legis & Prophetarum virtus, per quem omnia implentur. 74. Glo. ve. faciendo quod dicit, vel supplendo quod deerat, & imperfectum erat. Int. implet qui figuras cessare docet, postquam res facta est. Glo. soluit qui spiritualiter facere vetat. Chrys. in hom. compleuit Christus dicta per Prophetas, &, quod lex per litterã facere non poterat, iustificauit homines per fidem. Aug. lib. 18 cont. Faust. cap. 7. In charitate Dei & proximi pendent lex & Prophetæ. 75. Int. implentur [illegible] Remig. Amen. i. verè, fideliter, seu fiat. vtitur verò ea voce Christus vel ob duritiam tardorũ [illegible], vel vt credentes attendant. 76. Int. i. antequam.

SENS. MYST. IN CAP. V.

55. Chrys. sal rem tenet ne deterior fiat; lux autem illustrando ad melius perducit. Itaque Apostoli, sal propter Iudæos Deum cognoscentes, lux propter gentes. Rem. Christus sol. 58. Hil. ciuitas, caro assumpta in qua velut quædã congregatio humani generis; non potest autẽ abscõdi, quia admiratione operũ offertur omnibus. 53. Aug. de ser. Dom. modius mensura, recipiet enim quisque quæ gessit in corpore; temporalia etiam bona dierũ mensura transeunt. Chry. modij, homines mundi, desuper vacui. s. in spiritualibus, subtus, pleni. i. in terrenis sapientes. Hil. Modius, Synagoga, certum obseruantiæ modum continens. Amb. in Luc. nemo fidem intra legis mensura includat, sed ad Ecclesiam conferat. Beda in hom. Christus accendit lucernam, qui testam humanæ naturæ flamma suæ diuinitatis impleuit, nec abscondit; aut intra vnius gentis terminos cohibuit. Hil. Christi lucerna in ligno per passionem suspensa. 71. Int. qui vos faciet cælestes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

*46 scilicet, vniuersæ. 48. μωρανθῇ infatuatus fuerit. i. fatuus insipidus. 49. id est, per quid eius virtus restituetur? ¶ * pro, vt ponant. 64. id est, Ecclesiam vide Apoc. 1. e. id est, perfectio vitæ & doctrinæ. 68 pro. videntes glorificent. Hebr. f. καταλῦσαι, dissoluere, destruere. 73. scilicet datam per Moysen. 74. s. seruando legem, implendo promissa, addendo noua præcepta, dando implendi virtutem.*

tran

[77] transeat [78] cælum & terra; [79] iota vnum, aut vnus [g] apex nõ [80] præteribit à lege: [81] donec [82] omnia fiant. [83] Qui ergo [84] soluerit vnum de mandatis [85] istis [86] minimis, & docuerit [87] sic homines: [88] minimus vocabitur in [89] regno cælorum. Qui autem [■] fecerit & [90] docuerit, hic [91] magnus vocabirur in regno cælorum. [92] Dico [h] autem vobis, quia nisi [51] abundauerit [94] iustitia vestra plus quàm [95] Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in [96] regnum cælorum. [97] Audistis quia dictum est antiquis: Non [98] occides: qui autem occiderit, reus erit [99] iudicio. Ego [100] autem dico vobis, quia omnis qui [101] irascitur [102] fratri suo,

SENS. LIT. IN CAP. V.

78. Int.i.donec elementa mutentur de hac mutabili forma in immutabilitatem. 79. Aug.de ser.do. Iota minima est literarum, apex verò eius particula in summo. significat ergo minima quæque ad effectum perducenda. 80. Int.non remanebit quin impleatur in capite vel in corpore. 81. Int.pro, quin.

82. Glo. Spiritualiter impleantur, vel imperfecta perficiantur, & significantia impletione consummẽtur. 83. Int.quia omnia fient, ergo qui, &c. 84. Int.vel non agendo, vel non credendo. 85. Chry.s.quę modo dictutus sum. 86. Chry.in hom.loquitur de præceptis suis humiliter. Int. minima sunt quæ inchoant homines. Aug.de ser.Do.præcepta legis minima, Christi magna. 87. Int.i.sicut soluit. 88. Int. i.despectissimus est in Ecclesia sanctorum. 89. Int.s.ab illis qui sunt in regno cælorum. Chry. in hom intellige supplicium & gehennam. Regnum enim dicitur etiam tempus resurrectionis. 90. Int.s. sic

91. Int.licet in præsentia abiectus. Aug.non qui illa minima, sed qui ea quæ Christi fecerit & docuerit, magnus. 92. Int.quomodo ergo faciendum? dico Glo. magnam vim & profundam intelligentiam habet illud, Dico autem. 93. Int quod fit spiritu consilij, & gratia misericordiæ Dei. Glo.i. nisi impleueritis etiam præcepta quæ addo. 94. Chry.iustitiam dicit vniuersalem virtutem, cõfirmat autem hîc vetus testamentum comparando ad nouum. 95. Int.quæ est in præceptis vitæ inchoatiuis. Aug. 9. de ciu.qui dicunt, & non faciunt. q.d.nisi faciatis quod docetis, non intrabitis, &c. 96. Aug.con.Faust.hoc nomen nescio an quisquam in veteri Testamẽto inueniat, propriè enim pertinet ad reuelationem noui. 97. Glo.ostendit quæ sit iustitia Pharisæorum. Chry.ostendit se esse qui locutus est in lege, ponens primam prohibitionem eorum quæ sunt contra proximum. 98. Aug 1.de ciu.c.20.non intelligitur de irrationabilibus, eorum enim vita & mors nostris vsibus subditur, sed de homine.s.non occides, nec alterum, nec te. contra quod tamen non faciunt qui potestate publica sceleratos puniunt, aut Deo iubẽte aliquem occidunt. Excusatur verò Sanson se occidens, quia latẽter Spiritus hoc iusserat. 99. Int.vt iudicio puniatur legis. 100. Int.plus impono, nõ irasci. Chry.in hom.nullus antiquorum ita locutus est, erant enim serui quæ sunt Domini annunciantes. 101. Glo.nesciebant homicidium esse, nisi peremptionem. ostendit ergo motum animi ad nocendum in homicidium computari. 102. Int. non fratri irascitur, qui peccato irascitur. Glo.quidam addunt sine causa. quia naturale est irasci. vnde: irascimini, & nolite [pec]peccare. iusta ira mater est disciplinæ. ira cum causa iudicium est, non ira. Aug.9.de ciu.cap.4. in disciplina Christiana non tam quæritur vtrum pius animus irascatur, sed vnde. Chry. qui cum causa irascitur, reus nõ erit. Si enim ira nõ fuerit, nec doctrina proficit, nec iudicia stant, nec crimina compescũtur. qui cũ causa non irascitur, peccat. Patientia enim irrationabilis vitia seminat, negligentiã nutrit, & ad malũ etiã bonos inuitat. Hie.in veris codicib.nõ additur sine causa. Aug.li.1.Rett.c.19. qui fratri nõ peccato irascitur, sine causa irascitur. Idẽ 14.ciu.c 9. Irasci vt proximus corrigatur, nõ reprehẽditur.

SENS. MYST. IN CAP. V.

77. Int.quia non omnia iam, sed sensim fient. 79. Rab.Iota Græcis decem, Decalogi verò apex & perfectio, Euangelium. Glo.ostenditur Sacramentis plena esse quæ minima putantur in lege. 89. Greg in hom.cuius vita despicitur, restat vt prædicatio contemnatur. Hier. non prodest docere doctrinam quam minima culpa destruit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

79. Iod minima Hebræorũ litterarũ. g.i. summũ litterarũ fastigiũ: vel quæ puncta dicuntur, & accẽtus. Quidam hæc post Hieronymi tempora inuenta dicunt: est autem hyperbole non enim de litteris sermo est quæ possunt interire sed de rebus. 85. s. legis, vel meis quæ addã. 86. id est, etiã si ex minimis sit. 87. s non esse seruanda. 88 i. indignus erit qui admittatur in cælum, aut qui inter fideles numeretur. h. s omnia. 91 s quia fecit, & docuit. l. Græc. enim. 95. quæ ferè sita in exterioribus Scribæ & Pharisæi optimi habebantur 99. s secundùm explicationem Scribarum. iudicio autem, id est, pœna, seu condemnationi. 101 Græ. additur eikẽ temerè, seu sine causa. 102. id est, proximo Hebr.

[103] reus erit [104] iudicio. [105] Qui autem [m] dixerit fratri suo, [106] racha: [107] reus erit concilio. Qui autem [108] dixerit, [109] fatue: reus erit [110] gehennæ ignis. [111] Si ergo offers [112] munus tuum ad [113] altare, & ibi recordatus fueris quia [114] frater tuus [n] habet aliquid aduersum te: [115] relinque ibi munus tuum ante [o] altare, & vade [116] prius reconciliare [117] fratri tuo: & tunc [118] veniens [119] offer munus tuum. [120] Esto [121] consentiens [122] aduersario tuo

Sens. Lit. In Cap. V.

103. Int. id est dignus accusatione. 104. Aug. de serm. Dom. in primo est ira sola, in secundo ira, & vox iram significans. in tertio vituperatio. tria etiam in reatu. iudicium, concilium, & gehenna. in primo defensioni locus, in secundo sententiæ prolatio, in tertio certa damnatio. 105. Int. qui de motu prorumpit in vocem indignationis. m. Aug. sub. sine causa. 106. Int. interiectio est indignationem exprimens. Chry. in hom. est verbum contemptus. Hier. significat vacuum, vt si diceremus hominem absque cerebro. Chry. indignum est hoc dicere homini habenti Spiritum sanctum. Auctor. vide additionem. 107. Int. id est concessui iudicum. Hil. concilio sanctorum. 108. Aug. sub. sine causa. Paulus quidem Galatas stultos vocauit, sed non sine causa. 109. Int. id est, vsque ad conuitia processerit. Chry. Racha, Iudæi non ex odio aut ira, sed ex motu vano dicebant. itaque differt à nomine fatui dicentis proposito. 110. Rab. id est, inferni cruciatui. ductum nomen ex valle idôlis consecrata iuxta Hierusalem, & cadaueribus plena. Chry. in hom. non parum æstimes fratrem stultum vocare, auferens ei intellectum quo homines sumus. Chry. concilium & iudicium pœnæ in præsenti, Gehenna in futuro. 111. Int. quia non licet irasci, ergo multo minus odio habere. 112. Int. boni operis sacrificium. 114. Int. scilicet, quem læsisti. Aug. de serm. Dom. nam si ille te læsit, habes aliquid contra ipsum, nec opus est pergas ad reconciliationem, sed tantum dimittas. Chry si ille te læserit, & prius rogaueris, magnam habebis mercedem. 115. Int. coram Deo. Glo. donec placabilius offeras, non enim munus repellit, sed charitatem proximi quærit. Chry. non vult Deus sacrificium à discordantibus, vide autem vt Deus plus hominum vtilitates respiciat quam suos honores. o. Augu. Absurdum est credere relicto munere quærendum illum esse per mare, si trans mare sit, pergendum ergo est non pedibus corporis, sed motibus animi ad reconciliationem. 116. Chry. qualis præcessit offensa, talis sequatur reconciliatio. s. vel cogitatione, vel verbis, vel opere. 117. Int. quantum in te est, emendando quod peccasti, quod facere nequit nisi spiritu humilitatis fundatus, & timens Deum. 118. Int. intentionem reuocans ad id quod cœperas. 119. Int. ex spiritu lenitatis. 120. Int. hactenus de proximo, hic pacem iubet habere cum aduersario. 121. Hier. Græcè beneuolus, seu benignus. 122. Aug. de serm. Dom. vel Deo qui superbis resistit, & vbique est, vel eius præcepto, quod aduersatur peccare volentibus. Hieronymus & ad concordiam proximi hortatur. Chrysostomus. Festinandum ad amicitiam inimicorum, quamdiu viuimus.

Sens. Myst. In Cap. V.

123. Int. id est, ad Christum.

Addit. Avct. In Cap. V.

103. i. obnoxius, ἔνοχος. 106. vox Chaldaa רקה nam Hebr. רק à ריק euacuare, quasi vacuus cerebro, seu fatuus. 107. συνεδρίῳ i. iudicium consensui. s. trahetur in ius. 110. pro, gehenna incendio. Hebr. dicta autem gehenna à Gehinnon seu Geben hinnon, i. valle filiorum Hinnon. vide Ios. 15. & 19. & Ier. 7. & 17. In ea Iudai idolo Moloch filios exustos offerebāt, dicta etiam Topheth, à Toph. i. tympano, quod pulsantes adolerent infantes. Sumitur verò gehēna pro inferno. Nota verò loci huius totius, alioqui obscuri, & haud scio an à quoquam intellecti eorum qui commentaria scripserunt, facilem explicationem acceptam ab eo qui me docuit prima Hebraica lingua rudimenta Sic ergo legendus locus, Qui dixerit fratri suo Raca, &c. sub. dictum antiquis, id enim ex persona illorum dicitur, non ex persona Christi. qui autem dixerit, fatue. sub. dico ego. itaque sensus est, vestra doctrina homicidam condemnat, ego irascentem etiā. vestra, dicentem Racha seu fatuum, ad concilium vocat, ego in infernum mitto. Similem loquēdi modum lege inf. ca. 23. vbi dicit Christus, Et quicumque iurauerit in altari, nihil est, vbi. sub. dicitis vos, nec enim Christus ex propria, sed ex illorum id persona dicit. Sic & Luc. 7. Magister dic, Duo debitores. sub. dixit Christus, alioqui ex contextu videntur verba Simonis. n. similis phrasis. Apoc. 2. o. s. f. opportunitas est loci, temporis, &c. 120. exemplo humano, & veluti parabola concordiam commendat, [illegible] ut præstat aduersario reconciliari, potius quàm ab eo in ius vocari, ita fratri læso priusquam ad [illegible] vocetis. 122. id est, qui in ius trahit, seu qui litem intendit ἀντίδικος.

citò

citò[123] dum es[124] cum eo in via:[125] ne fortè[126] tradat te aduersarius[127] iudici,& iudex tradat te ministro,[p] & in carcerem[128] mittaris. Amen dico tibi, non exies[129] inde donec reddas nouissimum quadrantem.[130] Audiftis quia dictum est antiquis,[131] Non mœchaberis.[132] Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit[133] mulierẽ ad concupiscendam[134] eam,[135] iam mœchatus est in corde suo. Quod si oculus[136] tuus dexter[137] scandalizat[138] te, erue[139] eũ,& proiice[140] abs te: expedit[141] enim tibi vt pereat vnum membrorũ[142] tuorum, quàm totum corpus[143] tuũ mittatur in gehennam.[144] Et si dextera manus[145] tua scandalizat[146] te, abscinde eam, & proiice abs te: expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum[147] tuorum, quàm totum corpus[148] tuum eat in gehennam. Dictum est autem,[149] Quicumque dimiserit vxorem suam,

SENS. LITER. IN CAP. V.

123. Glo. ne differas in crastinũ. Int. nemo enim nouit quãdo de hac vita exeat. 125. Glo. non aufert pœnitentiæ locum. 126. Glo. causa sit cur tradaris. Hil. manans in eũ ira, te arguit. 127. Aug. de ser. Dom. Iudex est Christus, ministri Angeli. 128. Int. in tenebras exteriores. 129. Int. s. numquam. Aug. de ser. Do. sẽper soluet quadrantẽ, quia pœna æterna. Chry. illic etiam de leuibus peccatis exigentur supplicia. 130. Hier. i. minuta peccata soluas, quadrãs enim duo habet minuta, Aug. de serm. Dom. nihil impunitum relinquitur. 131. Int. s. à Moyse. Chry. in hom. procedit ad secundum præceptum. 132. Aug. 19. con. Faust. cap. 23. putabant illi solam corporalem commistionem vocari mœchiam, illud enim; Non concupisces vxorem proximi, non de concubitu, sed de ablatione putabant intelligendum. 123. Int. si anima titillata fuerit, propassio dicitur; quæ, etsi culpam habet, non tamen crimẽ. Hier. si cõsenserit, de propassione transiuit ad passionem, & huic non voluntas deest peccati, sed occasio. Glo. visus ponitur pro omni motu qui est ad delectationem etiam interior. Propassio est subitus animi motus sine deliberatione: passi autem affectio deliberati animi, si sit locus perficiendi. 134. Glo. i. hoc fine & animo, vt concupiscat, quod iã non est titillari, sed planè consentire. Int. concupiscentia est mater adulterij. Greg. 21. mor. ca. 2. non debet videri, quod non licet concupisci. 135. Chry. quod viris dicit, hoc etiam ad feminas loquitur. Glo. vt bona voluntas, cùm deest facultas, remuneratur, ita deliberatio cum vitiorum molimine damnatur. 136. Aug. de serm. Dom. in oculo contemplatio, in manu actio rectè intelligitur. 137. Aug. de serm. Dom. fortè hoc additum ad augẽdam vim dilectionis, dextrum enim oculum magis timemus amittere. q. d. quidquid ita diligis, vt pro dextero oculo habeas. non erat autẽ opus meminisse sinistri, quandoquidem nec dextro parcendum est. Hier. in dextro oculo & manu propinquorum affectus intelligitur. 138. Aug. de serm. Dom. impedimẽto est ad beatitudinẽ. 139. Int. ne noceat errore, vel exemplo. 140. Int. ne aspicias quo malè pereas. Glo. eruitur oculus, cùm frangitur malus vsus. proiicitur, cùm nec intrare permittitur. 141. Chrysostom. id est, expedit sine vno respectu, aut vno opere bono saluari. 142. Int. i. ille quem habes, vt vnum membrum. 143. Int. id est, tu & ipse. 144. Glo. populus Israël relicto templo, immolabat idolo Baal filios suos, ad radicem montis Moria, in valle irrigua, & plena delitiis. nomine Gehennon, id est, vallis Hennon, quo nomine futura supplicia designantur. 145. Int. id est, operatio prospera. 146. Glo. non mẽbra corporis abscindenda, sed morum improbitas, & actionum. 147. Int. i. ille quem tu habes, vt membrum. 148. Int. i. tu cum illo. 149. Int. hic abundantior iustitia, quia ibi licet dimittere, hic nõ nisi causa fornicationis.

SENS. MYST. IN CAP. V.

124. Glo. Sermo Dei nobiscum est in via Christi, in via autem seculi aduersarius. 128. Chry. in angustias huius mundi plerumque peccantes mittuntur à Deo. 130. Aug. i. terrena peccata. terra enim elementorum quarta pars, & nouissima. Glo. prima ignis. i. charitas: secunda aër. i. vita: tertia aqua, qua renascimur: vltima terra. i. carnalis vita. 133. Chry. in hom. Femina quæ se ornando oculos omnium ad se attraxerit, etiamsi nulli plagam intulerit, pœnam patietur extremam, venenum enim confecit, etiamsi nullus bibat. 136. Aug de serm. Dom. oculus, consiliarius. dexter, in diuinis, sinister, in terrenis.
139. Glo. si contemplatio vertitur in tædium vel arrogantiam, dimitte eam; & transi ad actiuam, quia melius est per actiuam saluari, quàm per contemplatiuam perire. Chry. non solum pro nostris peccatis, sed etiam proximorum quos prohibere possumus, dabimus rationem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

p. id est, executori sententia. 130. Est quarta pars assis. dicitur etiam Teruncius à tribus vnciis. Mar. 12. duo minuta. 137. id est, charissima quæque & necessaria.

det

[150] det ei libellum repudij. [151] Ego autem dico vobis, quia omnis [q] qui dimiserit [152] vxorem suã, [153] excepta causa fornicationis, facit eam mœchari: & [154] qui dimissam duxerit, adulterat. [155] Iterum audistis quia [r] dictum est antiquis, Non periurabis: [156] reddes autẽ Domino iuramenta tua. [157] Ego autem dico vobis, non iurare omnino; [158] neque per cælum, [159] quia [160] thronus [s] Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius; neque per [161] Hierosolymam, [t] quia ciuitas est magni regis; neque per [162] caput tuum iuraueris, [163] quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. [164] Sit [165] autem sermo vester, [166] est, est: [167] non, non:

Sens. Lit. In Cap. V.

150. Int.promissio fuit, non præceptum. Chry.ideo iussit hoc, non quia bonum, sed quia remedium maioris mali: ne.s.interficerent, erant enim illi genere Israëlitæ, sed moribus Ægyptij. Hier. hoc ob duritiam cordis, non enim concedebatur dissidium, sed homicidium auferebatur. Aug.19.con.Faust.c.26. nolebat vxorem dimitti, qui hanc interposuit moram scribendi libelli, vt.s.refractus animus desisteret, præsertim cùm essent adeundi Scribæ, quorum erat concordiam suadere. 151. Int.non soluo, sed suppleo.q.Aug de serm.Dom.non contra hoc facit, qui cum vxore spiritualiter viuit, non carnaliter: beatiora enim coniugia pari consensu continentiam seruantium. 152. Int.non concubinam. 153. Aug. de serm. Dom. cæteras molestias iubet pro fide coniugali fortiter sustineri. Glo.in hoc rumpitur fides castitatis, & connubij, estque ipsa causa reatus sui, non ille eam facit mœchari. Qui autem dimittit, à fornicatione debet esse immunis, nec aliam ducere dum illa viuit. Aug.de serm.Dom.nihil autem iniquius quàm vxorem dimittere cum qui & ipse conuincitur fornicari. Chry. Si aliorum onera portare debemus, quanto magis vxorum? 154. Int.quia debet manere innupta, vel viro reconciliari. Chry.in hom.etiam postquam dimissa est, remanet dimittentis vxor. 155. Int.item in hoc non soluo, sed suppleo legem. 156. Glo.id est, si iurare contigerit, per Creatorem iurabis, non per creaturam. Hier.hoc tamquam paruulis concessum, vt iurarent per Deum, non quod rectè facerent, sed quod melius esset Deo hoc quàm dæmonibus exhibere. 157.Int.longè facio à periurio, dum iurare prohibeo. Chry. nemo frequenter iurat, qui non aliquando periuret. 158. Int.serm.fidelis pro iuramento debet haberi. Aug.cont.mend.vult Christus, vt quantùm in nobis est, iuramentum non affectemus. itaque non contra hoc fecit Paulus sæpe iurans. Glo.Paulus necessitate iurauit, vt ei crederetur. Non penitus iurare prohibuit Christus, sed quod perfectius, est, docuit; quod infirmitatis, indulsit; alterius infirmitas ad iuramentum cogit, dum veritati non credit. 159. Hier. Iudæorum pessima consuetudo per elementa iurandi, adeoque creaturas venerandi honore Dei, cùm eis esset præceptum non iurare nisi per Deum. Aug.de serm.Dom.non putabant se teneri iuramento, cùm per ista iurassent. Glo.qui per creaturam iurat, illi debet iuramentum qui eam creauit, & regit. 160. Int. & ita in eũ per Deum iuras. Aug.de ser. Dom.nõ habet Deus collocata membra, sed dicitur sedere in cælo tamquam præsentior sit illic vis diuina: terram autem calcare quod minimam speciem ordinet in extremis. 161. Int.quamuis iures per eam, non propter eam, sed quia culturæ Dei deputata est. 162. Int.quãuis ad te nihil magis videatur pertinere. 163. Int.q.d.quomodo nostrũ est, qui potestatem faciendi, vel commutandi non habemus? 164. Int.quãdo necessitas iurare nõ cogit. 165. Int.qui iurare prohibuit, loqui docet. 166. Int.de re quæ est. 167. Int. de re quæ non est.

Sens. Myst. In Cap. V.

159. Int.id est, per iustum. s. Int. id est, per peccatorem. Glo. qui per iustitiam in infimis ordinatur. 166. Glo.ideo bis dicitur, vt quod ore dicis, operibus comprobes: & quod verbis negas, factis non confirmes.

Addit. Avct. In Cap. V.

150. scilicet vt possit alteri nubere. 154. etiam ob fornicationem dimissa vxor manet, nec potest alteri nubere. r. Leuit.19. 156. fortè est explicatio, seu adiectio Scribarum, quasi dicat, præstabis quod iurasti. 158. s. quantum in vobis est. 160. sumptum ex Isaia vltimo: significatur verò per hæc Dei magnitudo, imperium, & in omnibus præsentia. t. sumptum ex Psal. 47. 163. q. d. quia caput tuum non est, sed omnia Dei, adeoq; per illa iurare, est per Deum iurare. 166. apparet Christum dixisse Amen, Amen: Græcè enim ναὶ, id est, verè, seu certè. vide 2.Cor.1. 167. vide Iacob.5. est autem sensus, de re quæ est, dicite est: de re quæ non est, dicite non est.

quo

quod autem [168] his abundantius [169] est, à [170] malo est. Audistis quia dictum est, [171] Oculum pro [172] oculo,& dentem pro dente.Ego autem dico [173] vobis,non [174] resistere malo : sed si quis te [175] percusserit in [176] dexteram [177] maxillam tuam,[178] præbe illi & [179] alteram:& [180] ei qui vult tecum in [181] iudicio contendere,& [182] tunicam tuam tollere,[183] dimitte ei & [184] pallium. Et [185] quicunque te [u] angariauerit [186] mille [187] passus,vade cum illo & [x] alia [188] duo.[189] Qui autem petit à te,

Sens. Lit. In Cap. V.

169. Glo. non tuo,sed illius qûi iurare cogit,eius enim infirmitas malum est. Chry.in hom.ab infirmitate horum quibus lex iurare permisit. 170. Int.nec hic legem soluo. 171. Int. scilicet, redder. 172. Int.in lege retributio.Aug.19.cont.Faust. 25. præceptum hoc ad reprimendas flammas in se inuicem sæuientium. quis enim facilè contentus est tantum rependere vindictæ,quantum accepir iniuriæ?immoderatæ ergo vltioni lex modum figés,pœnam talionis instituit. 173. Int.gratia in Euangelio.Glo. iustitia legis non plus reddere,quàm illatum est,iustitia Euangelij, non resistere malo. Int. agitur hoc spiritu mansuetudinis. Hier.in lege culpa emendatur, hic peccatorum auferuntur exordia. Aug.de serm. Dom.non excedere vindictæ modum, pacis inchoatio, perfecta autem pax nolle vindictam. vult autem Dominus, non solùm non rependere irrogatum, sed etiam non resistere, quominus aliud irrogetur. 174. Int. non peccato, sed temporali,de quo subdit, si quis te percusserit. 177. Int. tuam. 178. Int.non offerendo,sed non resistendo. Aug. de menda.ad Consent. cap.15. cùm Christus alapa percussus est, ostendit præbitionem alterius maxillæ in corde faciendam, fuit enim paratus,non solum in alteram maxillam cædi, sed toto corpore crucifigi. Chry. qui repercutit, non compescit, sed magis excitat,vt iterum percutiat. Aug. de serm.Dom. non prohibetur vindicta,quæ ad correctionem valet,pertinet enim ad misericordiam,nec impedit propositum plura perferendi,faciendum tamen hoc habenti rerum ordine potestatem.Punierunt Sancti quosdam morte,vt & viuéres timerent, & illi non grauius peccarent.quod posset accidere si viuerent.Idem Epist. 50. multis profuit prius dolore, vel timore cogi, vt postea possent doceri,aut quod didicerant facere;meliores quidem dirigit amor,sed plures sunt quos corrigit timor. Christus Paulum prius coegit, & postea docuit. 179. Int. id est,totum corpus ad affligendum. 180. Aug. de serm. Dom. sicut supra intelligebãtur omnia,quæ restitui non possunt, nisi vindicta. ita hic significãtur quæ sine vindicta restitui possunt id quod etiam ad præparationem cordis, & non ad ostensionem operis præcipitur. Et quod de tunica dicitur, intelligendum in aliis temporaliter nostris. 187. Int.s.altercationis. Aug.de serm. Dom. omnia ergo intelliguntur de quibus iudicio contendi potest. 182. Int. vestem interiorem. 183. Int.spiritu fortitudinis. Glo.infirmis licet sua repetere,sed non contendere.Chrys.indigna res est fidelem stare in iudicio, ante iudicem infidelem,adde,quòd omne iudicium irritatio cordis est,& cogitationum malarum Aug.de serm. Dom.si seruus rectius à te regitur quàm ab illo qui cupit auferre,nescio vtrum quisquã audeat dicere, c tui vt vestimentũ debere cõtemni. Greg.31.Mor.c.10.prohibendi quidam sunt ne rapientes non sua, seipsos perdant. 184. Int.exterius. 185. Int.nõ solum rua sine altercatione,sed reipsum præbe.Aug. de serm.Dom.tertium iniuriarum genus, quod etiam sine vindicta potest restitui. u. Chrys. in hom. angariare est iniustè trahere, & sine ratione vexare. 186. Glo.iter sabbari. 187. Int.non tam pede quàm animo. 188. Aug.de serm.Dom. s. millia, vt tria compleri voluerit, quo numero significatur perfectio : adde, quòd veluti gradus sunt in dictis: in altera enim maxilla minus perferre paratus es quam pertulisti,fuerat enim dextra percussa. In pallio, aut tantundem est, aut non multo amplius,hic autem duplum additur. 189. Int.hoc addit,quia parum est omnia tolerare,nisi des beneficium.

Sens. Myst. In Cap. V.

175. Int.disputando. 176. Int.s.conscientiam quæ secundùm Deũ est culpando,quod in nobis præcipuum est. 179. Hier.non sinistra, sed altera dextra mystico intellectu præbenda (iustus enim sinistram non habet) itaque oppugnanti vnum dogma, opponendum alterum. 184. Glos.pro tunica, id est,anima, pallium, id est, corpus dimittendum. Item cùm exigitur confessio vitiorum interiorum,ne erubescas etiam exteriora confiteri. 188. Glo.alia duo vadit, qui dum corpore in seruitutem redigitur,spiritu & anima,id est,ratione,& voluntate redigi paratus est.

Addit. Avct. In Cap. V.

168. ipsum s.iuramentum. 169. scilicet,proprio,aut alieno. 182. Luca 6 dicitur,tollenti vestimentum,seu pallium,& tunicam dimittendam:itaque sensus est,tollenti vnam vestem,etiam alteram dimittendam. u. id est,compulerit,seu inuitum deduxerit. x. Gr.non est alia.

[190] da ei:& [191] volenti mutuari à te,non [192] auertaris. Audiſtis quia dictum eſt, [193] Diliges [194] proximum [195] tuum,& [196] odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, [197] Diligite [198] inimicos veſtros, [199] benefacite his qui oderunt vos : & [200] orate pro perſequentibus , & calumniantibus vos : [202] vt [203] ſitis [204] filij [205] Patris veſtri qui [206] in cælis eſt,qui [207] ſolem [208] ſuum [209] oriri [210] facit ſuper [211] bonos & [212] malos,& [213] pluit ſuper

Sens. Lit. In Cap. V.

190. Int. rem,vel correptionem, quia iucundus homo qui miſeretur, & commodat; diſponit ſermones ſuos in iudicio,quia in æternum non commouebitur. Aug.de ſerm. Dom. da quæ honeſtè & iuſtè potes,non enim dixit omnia petenti da,ſed omni petenti. Glo.ſi deeſt facultas, da affectum verbo, vel obſequio,da ita,vt nec tibi noceat,nec alij.Aug.epiſt.48.vtilius eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus iuſtitiã negligat.Idem de ſerm.Dom.aliquando melius aliquid dabis,cùm iniuſtè petentẽ correxeris. 191. Glo.aliquando qui donat,non vult cõmodare. 192. Int.ne alienes voluntatẽ,hilarem enim datorem diligit Deus.Aug.cùm ex præcepto Dei facis,non poteſt eſſe infructuoſum, non ergo auertaris quaſi Deus non ſit redditurus,cùm homo reddiderit.Chry.mutuũ dandum, ſed non ſub vſuris, hoc enim eſt non ſua dare,ſed aliena tollere. 193. Int. beneficium quod inchoantis iuſtitiæ eſt. Gloſ.qui legem implere venit, in fine ad charitatem plenam perducit , quæ eſt impletio legis. 194. Aug.1.de doct.Ch.c.30.nullus homo excipitur,vt patet ex parabola ſemiuiui relicti. 195. Glo.fortè intelligendum iuxta illud,oculum pro oculo;vel ſubtrahendo officia humanitatis. 196. Int.maleuolum, quod eſt infirmis permiſſum non præceptũ.Aug.19.cont. Fauſt.c.24.oderimus inimicũ propter iniquitatem, diligamus verò in eo rationalem creaturam,quod bonũ eſt.Ferebantur Iudæi,cùm audirẽt,oderis inimicum tuũ,odio in homines,cùm deberent ſolum vitiũ odiſſe,& naturã diligere. 197. Int.quod perfectùm eſt,non impoſſibile.Greg.22.Mor.c.10.& 11.quẽ quis cecidiſſe lætatur,aut non vult eſſe meliorem,non eum amat,poteſt tamẽ accidere,vt non amiſſa charitate & inimici ruina lætificet, cùm eo ruente,quoſdã bene erigi credimus,& gloria cõtriſtet eum eo proficiẽte pleroſque iniuſtè opprimi timemus.Congaudendum quidem iuſtitiæ iudicis,ſed condolendum miſeriæ pereuntis. 198. Int.non ſolum non odio habeatis. ¶ hæc eſt latitudo conſummatæ charitatis. ¶ diligẽdi inimici,non tamen vitia odio,natura dilectioni eſt habenda.Glo.at Iohãnes tantùm videtur monere,vt fratres diligamus, ſed fratres vocat etiam qui credituri ſunt,pro quibus orandum,vt fraterno nobis fœdere ſocientur.

199. Glo.pugnãt aduerſarij cõtra Eccleſiam,odio,verbis,cruciatu,hæc verò cõtra diligit,bene facit, & orat,vt omnes partes malitiæ,bonitate vincantur,benefacit etiã,qui dicit,cum eiuſmodi nec cibum ſumere,omnia enim eò ſpectant vt fratres fiant. 200. Hier.hoc Chriſtus fecit,dicens: Pater ignoſce illis.Aug.de ſer.Dom.imprecationes Prophetarũ,ſunt futurorũ prædictiones.Quod autẽ Iohannes ait, non orandum pro peccante ad mortem, indicat eſſe aliqua peccata in fratribus, inimicorũ perſecutione grauiora.Stephanus enim pro perſequentibus orauit,iiſque,qui nondum Chriſto crediderãt,illa verò petitio martyrũ in Apocalypſi,vt vindicentur,non contra homines eſt , ſed contra regnum peccati, vt euertatur , quod fit partim correctione hominum , partim damnatione perſeuerantium in peccato, vel clamant,non voce,ſed ratione,vt ſanguis Abel , non enim tam impatientes ſunt , vt vrgeant fieri, quod ſciunt præfinito tempore eſſe futurum. 202. Int.vt dignitatẽ ſuam hæredes intelligãt.Chry.in hom.quia magnum erat præceptum,præclarum præmium ſubdit. ſ. fieri ſimiles Deo. 203. Int.in re quod iam eſt in ſpe. 204. Glo.non degeneres. 205. Glo.iam dicitur Pater,videte vt ſitis filij.Aug. de ſer.Dom. Si quis præcepta Dei cuſtodiat,filius Dei efficitur. 206. Int.qui ſimiliter facit. 207. Int. id eſt,in ſanctis electis. 208. Int. hoc exemplum pietatis eſt , quamuis & ſpiritualiter poſſit accipi.

209. Int.iuſtitiæ vnde dicitur,Vobis orietur Sol iuſtitiæ,vel hunc viſibilem. Auguſt.iniqui in libro Sapientiæ plangunt, Sol non ortus eſt nobis. Et ſcriptum eſt, Mandabo nubibus ne pluant.Gloſ.Item, ſuper vnam ciuitatem pluit,& non ſuper alteram. 210. Aug.quem ipſe fecit, quanto ergo magis nos præſtare debemus,quod eius munere accepimus? 211. Int.beneuolos. 212. Int.maleuolos.

213. Int.imbrem doctrinæ,vel pluuiam,vt terra fructificet.

Sens. Myst. In Cap. V.

209. Hil.In baptiſmi & ſpiritus Sacramento tribuit ſolem & pluuiam.Aug.de Serm. Dom.Sol iuſtitiæ,pluuia doctrinæ,bõnis enim & malis apparuit,& euangelizatus eſt Chriſtus.

Addit. Avct. In Cap. V.

192. id eſt,auerſeris,reijcias,vel ne ab eo auertaris. 195. ſic Scribæ legem interpretabantur,cùm alioqui Exod.23.contrarium dicatur. 203. imitatione,vel vos eſſe demonſtretis.

iuſtos

[214] iustos & [215] iniustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, [216] quam [217] mercedem habebitis? nonne & [218] publicani hoc faciunt? Et si [219] salutaueritis fratres vestros [220] tantùm, quid amplius facitis? nonne & [221] ethnici hoc faciunt? Estote [222] ergo vos [223] perfecti, [224] sicut & [225] Pater vester [226] cælestis perfectus est.

SENS. LIT. IN CAP. V.

214. Chry. Omnia bona Deus dat propter Sanctos, sed non separat peccatores, ne desperent, sicut à flagellis quæ propter peccatores, non separantur iusti, ne glorientur. Aug. 1. de ciu. cap. 8. & temporalia bona & mala, vtriusque communia, vt nec bona cupidiùs appetantur quando habent etiam mali, nec mala turpiter euitentur quibus & boni afficiuntur. 215. Int. Amare amantem, naturæ est; inimicum, charitatis. 216. Int. s. ex dilectione. q. d. in cælo nulla. 217. Int. merces filiorũ adoptio est. 218. Int. qui publica vectigalia exigunt, vel publica negotia seculi & lucra sectantur. Glo. exactores Romanorum, ita à Iudæis dicti, quod de republica curam gererent quamquam dicuntur nomen traxisse à Publio Romano primo eorum institutore. 219. Int. salutatio est quædam species orationis. 220. Int. q. d. in hoc nõ plus facitis quàm Gẽtiles, ex humano affectu hoc faciẽtes. 221. Int. i. gentiles, ethnos Græcè, Latinè gẽs. 222. Int. vt filij Patris esse mereamini. 223. Int. secundũ modũ hominũ, vt quæratis prodesse inimicis. 224. Int. imitatione, non æqualitate. 225. Int. tota Trinitas hîc intelligitur per Patrẽ. 226. Int. secũdũ quod Deus per naturã. Remig. Deus perfectus, vt Omnipotens; homo autẽ, vt à Deo adiutus. Chry. Filij carnales similes patribus in corpore, spirituales autẽ Deo in sanctitate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

215. *sub. tantum.* 218. *infames hi apud Iudæos.* 220. *περισσὸν eximium, aut supra cæteros.*

CAPVT VI.

A[1]TTENDITE ne [2] iustitiam vestram faciatis [3] coram hominibus, vt [4] videamini ab eis: alioquin [5] mercedem [6] non habebitis apud [7] Patrem vestrum qui

SENS. LIT. IN CAP. VI.

1. INT. q. d. in his omnibus finem iustitiæ ne ponatis in hominum laude. Glo. hactenus de misericordia, & Euangelij iustitia, nunc de cordis munditia. Chry. in ho. inuisibilis serpens est, quem obseruare iubemur, & latenter ingreditur. 2. Int. id est, opera iustitiæ quæ abundat plusquam Scribarum & Pharisæorum. 3. Int. s. appetendo laudem eorum. 4. Int. s. hoc fine. Chry. in hom. qui non facit vt videatur, non videtur coram hominibus fecisse, solum enim Deum in corde habet, propter quem facit. Aug. de ser. Do. Paulus omnibus per omnia placebat, vt eos ad Deum conuerteret. Sunt qui faciunt opera non vt videantur ipsi, sed opera, vt glorificetur Deus. Glo. non prohibet Christus videri, vt Deus laudetur, sed vt ipsi laudentur. 5. Int. hoc enim deputatur pro mercede, cuius amore fit. 6. Chry. quod enim propter Deum non fit, non Deo datur. 7. Int. cuius amore non fecistis. Glo. cuius gloriam filij quærere debent.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

4. CHRY. Concupiscentia vanæ gloriæ magis vexat seruos Dei, quàm seruos diaboli. Prosp. li. sent Aug. sent. 317. quas vires ea nocendi habeat, non sentit, nisi qui ei bellum indixerit, difficile quidem est gloria non delectari cùm offertur. Greg. 8. mor. cap. 38. infirmi quia perfectè contemnendo laudem, vanam gloriam non superant, necesse est vt bonum quod operantur abscondant. Chry. qui te laudat, si non propter Deum te agere putaret, vituperaret magis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

2. *id est beneficentiam, seu eleemosynam, hanc enim Scriptura solet iustitiæ nomine appellare. Et quidem nunc exemplaria Græca eleemosynam habent.* ἐλεημοσύνην. *& paulo post sequitur, Cùm ergo facis eleemosynam.* 4. *s. captantes humanam gloriam.*

in cælis est. Cùm[8] ergo facis[9] eleemosynam,[10] noli[11] tuba canere ante te,[12] sicut hypocritæ[13] faciunt in synagogis,[a] & in vicis, vt[14] honorificentur ab hominibus: Amen dico vobis, receperunt mercedem[15] suam. Te[16] autem[17] faciente eleemosynam, nesciat[18] sinistra[19] tua quid faciat dextera[20] tua: vt sit eleemosyna tua in abscondito,[21] & Pater[22] tuus qui videt[23] in abscondito,[b] reddet[24] tibi. Et cùm oratis,[25] nõ eritis sicut hypocritæ,[26] qui amant in synagogis, & in angulis[28] platearum[c] stantes[29] orare,[30] vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt[31] mercedem[32] suam.[33] Tu autem cùm oraueris,[34] intra in cubiculum[35] tuum,

Sens. Liter. In Cap. VI.

8. Aug. de serm. Dom. generaliter dicta per partes explicat. Chry. ponit verò eleemosynam, orationem, & ieiunium, contra tria de quibus tentatus Christus. s. gulam, auaritiam, & vanam gloriam. Amb. incipit ab eleemosyna, quia summa disciplinæ Christianæ in misericordia & pietate est. 9. Int. eleemosyna est pars iustitiæ. 10. Int. id est, noli velle innotescere. 11. Glo. fortè hoc faciebant, vt omnes irent quasi ad spectaculum. 12. Int. ad gloriam tuam. Glo. vt ante alios lauderis. 13. Int. hypocrita est, qui simulat quod non est. Isid. 10. Etym. cap. 8. ductum nomen ab his qui in spectaculis alterius personam agunt. 14. Int. eo fine. 15. Int. merces sua laus humana quam acceperunt. 16. Int. & non Dei. Aug. de serm. Dom. à Deo accipiunt fallaciæ supplicium. 17. Int. quia sunt aliqui qui fauorẽ quærunt cum aliqua mercede æterna. 18. non se misceat laudis appetitus, vel vitium aliquod. Glo. quod agit virtus, nesciat elatio. Chry. in ho. id est, si possibile est, tu ipse ignora. 19. Glo. id est, delectatio laudis. 20. Int. dum præcepta Dei implere contendis. Glo. dextera, intentio implendi præcepta Dei. 21. Int. id est in bona conscientia, vbi homo non videt. 22. Int. qui est discretor intentionum. 23. Glo. videre Dei, est approbare. 24. Aug. de serm. Dom. in multis Latinis exemplaribus habetur, reddet tibi palam, sed non in Græcis. Chry. manifestat Deus in hoc sæculo bonum opus, & in altero glorificat. Chry. in hom. si vis habere inspectores, non solùm Angelos habes, sed & Deum. 25. Chry. Eleemosyna præparatio est orationis, excitat enim fidem, & dat animæ confidentiam. itaque post eleemosynam de oratione nos instruit. Aug. de ser. Dom. non monet vt oremus, sed quo modo oremus, vt supra non eleemosynam faciendam, sed quo animo. Chry. Oratio est velut tributum de visceribus animæ Deo oblatum. 26. Chry. in hom. qui se fingunt orare vt homines circumspiciant. 27. Chry. In conuentu fidelium orare laudabile est, iuxta illud: In Ecclesiis benedicite Deum, modo ne vt ab hominibus videaris. Qui solum Deum aspicit, etsi oret in synagoga, in deserto videtur orare. 28. Int vt melius videri possent. Glo. anguli platearum vbi quadriuium fit. 29. Int. non humiliati. 30. Int. hoc fine, quia in hoc constituunt finem orationis. Aug. de serm. Dom. non, videri nefas, sed id agere vt videatis. 31. Chry. vbi quis seminat, ibi metit. 32. Int. laudem hominum, quam petierunt. 33. Int. suam, non Dei. 34. Int. non extra quærendo Deũ. Chry. Testis orantem grauat, non adiuuat. Cypr. de Orat. Do. ser. 6. conuenit orare in abditis locis, vt sciamus Deum vbiq; præsentẽ. 35. Aug. de ser. Dom, i. cor.

Sens. Myst. In Cap. VI.

13. Greg. 13. mor. cap. 11. aliud est infirmitate peccare, aliud callida simulatione, quod est hypocritarum. 21. Int. nihil extra quærat, sed abscondatur; sic, quod vita tua cum Christo sit abscondita. Glo. nullis misceatur tenebris, tenebræ enim extra, lux intus. 28. Glo. in angulo orat, qui in abscondito se orare simulat, est tamen in platea cùm famam captat. 35. Glo. id est, cordis secretum. ostium autem est carnalis sensus, cui resistendum est. intrandum est autem, id est, totus homo interior colligendus in se, vel ostium est amor & timor seculi, quibus clausis, id est, ablatis, orandum.

Addit. Avct. In Cap. VI.

11. tuba sonitu pauperes ad locum eleemosynæ conuocabantur, quod Dominus non improbat, sed abusum 13. hypocrita dicitur qui fictam personam in fabula agit. Inde pro eo sumitur qui fingit & simulat sanctitatem. a. id est, conuenticulis. 15. laudem humanam quam venabantur. 18 hyperbole, quasi dicat ita sit occulta vt ne tu ipse quidem scias si fieri potest. b. conscientiam scilicet tuam. 28. Flexibus viarum, quasi dicat iuxta compita & triuia. c. id est, latarum viarum, vbi maior populi concursus,

20. sic ferè orabant Iudæi, vt apparet ex oratione Pharisæi apud Lucam. 30. πρὸς τὸ θεαθῆναι, *vt spectentur velut in theatro.*

& clauso

& clauso[36] ostio, ora Patrem[37] tuũ in abscondito[38]:& Pater tuus qui videt in abscondito, reddet[40] tibi.Orãtes[41] autẽ nolite multũ[42] loqui,sicut ethnici[43] faciũt:putant[44] enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite[45] ergo assimilari eis:scit[46] enim Pater vester quid opus sit vobis,antequã petatis eũ.Sic[47] ergo vos[d] orabitis, Pater[48] noster[49] qui[50] es in cælis[51],

Sens. Lit. In Cap. VI.

36. Int.repulsis omnibus quæ improbè se ingerunt.Cypr.de orat.Dom.serm.6.Non clamoribus oris orandus Deus,sed tacito corde.Cass.coll.9.ca.34.orandum in silentio, vt inimicos nostros lateat petitionis nostræ intentio. 37. Int.sic ora,vt filius.s.secundùm quod renatus, & ad quod renatus.Glo.Patrẽ quẽ intus per fidẽ habes. Int.qui adoratur in spiritu,& veritate. 38. Int.i.cordis intimo. 40. Int. s.fructum orationis,& mercedem fidei. Chry.in hom.debitorem se tibi constituit. 41. Int. vult Deus vt oretur,ideo,vt desideranti det,& ne vilescat quod dederit. 42. Cass.colla.9. ca.35. Frequenter,sed breuiter orandum.Aug.epist.121.cap.10.non est multiloquium si diutius oretur,& Christus prolixius orauit,vt nobis exemplum daret.Dicuntur in Ægypto monachi crebras habere orationes, sed breuissimas,ne per productiores moras hebetetur intentio; quæ tamen si perduret, non est rumpenda. Multum loqui,est rem superfluis agere verbis,multum autem precari,est diuturna cordis excitatione pulsare.Nam plerumque hoc negotium plus gemitibus & fletu , quàm sermonibus agitur. 43. Glo.qui magis exercendæ linguæ operam dant,quàm menti mundandæ. 44. Glo. putant Deum persuasibilibus verbis mulceri,aut verborum ambagibus doceri. 45. verbis cor accenditur,& precibus serenatur.

46. Glo.cur ergo oramus? vt excitemus piæ deuotionis obsequium.Chry.in hom.non oras vt Deum doceas,sed vt flectas,vt familiaris efficiaris,vt humilieris,& peccatorum tuorum recorderis. Aug. epi. 121.nobis sunt necessaria verba quibus commoueamur,& inspiciamus quid petamus,non quibus Deũ docendum aut flectendum credamus.Idem de serm.Dom.Oratio cor purgat, & capacius efficit ad diuina munera. Deus semper paratus est dare , nos autem non semper accipere , cùm inclinamur in alia, sed oratione conuertimur ad Deum. 47. Int. q.d.ergo docendi estis quid petatis. ¶ etsi aliis verbis, tamen sic Cypr.de Orat Dom.docuit orare,vt dum oratione quam Filius docuit , apud Patrem loquimur,facilius exaudiamur. agnoscit enim Pater Filij,verba. Glo. non his solis verbis orandum , sed & aliis,sub eodem tamen sensu contentis. 48. Int.de malis remouendis,& bonis acquirendis. 49. Int. breuis beneuolentiæ captatio præmittitur,Pater noster qui es in cælis.Glo.breuibus verbis orationem composuit,vt cõfidamus citò daturum,quod breuiter vult rogari. nulla oratio magis spiritualis quàm ista. Aug. de ser. Do.Patris nomine charitas excitatur(quid enim charius filiis quàm pater?)& supplex affectus,& quædam impetrandi præsumptio: quid enim non det filiis , qui dedit vt filij essent? Chry. in hom.significatur peccatorum remissio,adoptio,hæreditas,fraternitas ad Christum,& spiritus largitio. 50. Aug.de serm.Dom.Fraternitatis admonemur , hoc non possunt dicere qui se fratres esse non agnoscunt.Glo.nemo dicat meus,quod solùm Christo conuenit. vnde , Vado ad Patrem meum, solus enim Filius per naturam.Chry.in hom.quid noceat inferior cognatio , quando secundùm superiorem sumus copulati? Cypr. de orat. Dom. Pacis & vnitatis magister noluit priuatim precem fieri , vt quis pro se tantùm precetur,sed pro omnibus,quia vnum sumus,& omnes ipse portauit. Chry. pro se orare necessitas cogit,pro altero autem charitas fraternitatis hortatur, quæ est apud Deum dulcior oratio.

51. Int.i.Sanctis.Chry.in hom.non in cælis Deum concludit,sed à terra abducit orantem. Augu. de serm. Dom.terra peccator dicitur,iustus cælum dici potest. Conuertimur verò ad Orientem , orantes vnde cælum surgit, vt admoneatur animus se ad Deum conuertere , adde , quod qui non possunt aliquid incorporeum cogitare, tolerabilius est vt Deum potius in cælo esse credant,quàm in terra.

Sens. Myst. In Cap. VI.

48. Aug. de serm. Dom. congruit iste numerus petitionum , septenario beatitudinum , timore Dei, Beati pauperes spiritu,& sanctificatur Dei nomen , pietate beati mites , & regno Dei non resistitur. Scientia beati qui lugent,quod non facient cùm fiet perfectè voluntas Dei. Fortitudine beati qui esuriunt, pane verò quotidiano ad saturitatem plenam venitur. Consilio , beati misericordes qui debita dimittunt.Intellectu,beati mundo corde,quod duplex fit consentiendo tentationibus. Sapientia,beati pacifici,& liberi sunt à malo filij Dei. 51. Chry.erubescant se substernere terrenis,qui Patrem habent in cælis.

Addit. Auct. In Cap. VI.

40. quanta bonitas etiam mercedem reddere pro eo quod rogatur. 42. βαττολογεῖν , futili verborum profusione vti. 47. id est, in hanc sententiam,& si alys verbis vti contingat. d. Emphasim habet, distinguit enim à Iudæis & Ethnicis.

Sanctificetur[52] nomen[53] tuum[54]. Adueniat[55] regnum tuum. Fiat[56] voluntas[57] tua, sicut in[58] cælo, & in terra. Panem[59] nostrum[60] supersubstantialem[61] da[e] nobis hodie[62]. Et dimitte[63]

Sens. Lit. In Cap. VI.

52. Int. i. tales fac in quibus sanctus appareas. Aug. dictum est, quis sit qui petitur, & vbi habitet: nūc quæ petenda. Sanctificetur. i. sanctum habeatur ab hominibus. Chry. in hom. id est, glorificetur per nostram vitam. 53. Int. quo filij dicimur. 54. Int. s. in nobis, vt qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod cœpimus perseueremus. Cypr. de orat. Dom. opus est nobis qui quotidie delinquimus, continua sanctificatione. 55. Glo. post adoptionem filiorū, regnum petimus quod filiis debetur. Aug. de ser. Do. adueniat, vt manifestetur hominibus. Hier. vt diabolus in mundo regnare desistat, nec regnet peccatū in nostro mortali corpore. Cypr. vt Christo dominante regnemus qui antè seculo seruiuimus, vel vt Christi aduentus citò nobis repræsentetur. Aug. de bono perseu. cap. 2. qui iam sancti sunt, orant vt in sanctitate perseuerent, perseuerantibus enim adueniet regnum Dei. 56. Chry. in hom. virtus non est studij nostri solùm, sed superioris gratiæ. petitur autem, vt vbique terrarum soluatur error, & plantetur veritas, expellatur malitia, & reuertatur virtus. Aug. de bono perseu. cap. 2. ex hoc ostēditur initium fidei esse Dei donum. 57. Glo. voluntas Dei est præceptorum eius custodia. 58. Aug. de serm. Dom. sicut in Angelis, ita in Sanctis qui sunt de terra, quātum ad corpus attinet, vel sicut in iustis, ita in peccatoribus, vel sicut in spiritu, ita etiam in carne, vt. s. non resistat spiritui, vel sicut in Christo, ita in Ecclesia. Chry. hoc etiam est intelligendum in superioribus. s. sanctificetur nomen, & adueniat regnum, sicut in cælo & in terra. Et nota quod non dicitur sanctifica, aut fac voluntatem, &c. nec sanctificemus, vt faciamus voluntatem, &c. sed impersonaliter, vt & Dei & hominis simul opus esse intelligatur.

59. Aug. tria prædicta hîc inchoantur, & quantum proficimus, augentur in nobis, perfectè verò in futura vita possidebuntur. Nunc quæ petuntur reliqua sunt temporalia ad æterna consequenda necessaria. Glo. Panis, Christi corpus. 60. Glo. quia Christus noster est factus Greg. 24. Mor. ca. 7. Panis, Dei est ex munere, noster autem per acceptionem. Chry. qui de iustitia acquisitum manducat, suum panem manducat, qui autem cum peccato, alienum. Hier. Græcè ἐπιούσιον, quod Septuaginta περιούσιον dicunt, vbi verbum Hebraicum præcipuum, vel egregium seu peculiarem significat: nempe petimus panem qui de cælo descendit, in Euangelio secundùm Hebræos habetur, panem nostrum crastinum, id est futurum, da nobis hodie. Cypr. hunc panem quotidie dari petimus. s. Christum. ne qui Eucharistiā quotidie accipimus, grauiore aliquo delicto à pane cælesti prohibeamur, & à Christi corpore separemur. Hier. Domini corpus omnes superat creaturas, quidam tamen intelligunt peti præsentem cibum. Aug. Epist. 121. Sufficientiam petimus, nomine panis totum significātes. Chry. Non solùm petimus panem, vt habeamus quid manducemus, quod est etiam peccatorum; sed vt de manu Dei accipiamus, quod est tantùm Sanctorum, qui eum iustitia præparant. vel vt quem Sacerdoti offerimus panem, ab eo sanctificatus nobis porrigatur. e. Int. qui solus potes. Aug. Epist. 121. Sufficientia vitæ non propter se appetitur, & cùm habetur, vt teneatur, cùm non habetur, vt habeatur orandum est. 62. Int. dum dicitur hodie, Cass. coll. 9. cap. 20. ostendit quotidie esse sumendum, vel hodie potest intelligi, id est, dum in hoc sæculo commoramur. Chry. in hom. non vult nos conteri sollicitudine superuenientis diei. Cypr. qui in vno conuiuio tantum expendit, quantum potest multis diebus sufficere, non quotidianum cibum manducat, sed multorum dierum. 63. Int. vt liberi redeamus ad patriam. Glo. post cibum petit veniam peccatorū, vt qui à Deo pascitur, in Deo viuat. Chry. Instruitur se peccare quotidie, dū pro peccatis quotidie iubetur orare. Aug. ca. 5. de bono persen. Confodiūtur hoc telo Pelagiani, qui dicūt, iustū in hac vita nullū habere peccatū. Chry. in ho. apparet cōtra Nouatianos post baptismū peccata dimitti.

Sens. Myst. In Cap. VI.

52. Int. donum est sapientia, virtus verò pax. 55. Int. donum est intellectus, virtus verò munditia cordis. Hier. grandis audaciæ, & puræ conscientiæ, postulare regnum Dei, iudicium non timere. Cypr. de orat. Dom. qui se Christo dedicat, non terrena, sed cælestia regna desiderat. 56. Int. donum consilium, virtus misericordia. 59. Int. donum fortitudo, virtus esuries, & sitis iustitiæ. Glo. Panis Dei verbum, vel ipse Deus, quo quotidie egemus, quique est super omnes substantias, vel spiritualia præcepta, quæ semper sunt exercenda. 63. Int. donum scientia, virtus luctus.

Addit. Auct. In Cap. VI.

52. id est, sanctè colatur, & prædicetur, & id verò, & sequentia verba optantis. 61. ἐπιούσιον, significat etiam quotidianum & crastinum. & quidem Hebr. מחר, id est, crastinum, secundùm Hier. Græci enim, ἐπιούσιον dicunt, subsequens ab ἔπειμι, accedo, quasi succedens. hic videtur significare ad substantiam nostram pertinentem. seu ad quotidianam essentia nostra vitam necessarium, vt ait Basil. quamquam Hier. putat idem esse quod περιούσιον, id est, eximium, peculiarem, præcipuum.

nobis

[64]nobis [65]debita noſtra,ſicut & [66]nos dimittimus [67]debitoribus noſtris.Et ne [68]nos [69]inducas in tentationẽ,ſed [70]libera nos à [71]malo.[72]Amen.[73]Si enim [74]dimiſeritis [75]hominib.peccata eorum: [76]dimittet & [77]vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra. Si autẽ non dimiſeritis hominibus:nec [78]pater veſter dimittet vobis peccata veſtra.Cùm [79]autẽ ieiunatis,[80]nolite fieri ſicut [81]hypocrytæ [82]triſtes , [83]exterminant enim facies ſuas , vt [84]appareant hominibus ieiunantes.Amen dico vobis quia receperunt [85]mercedem ſuam. [86]Tu autem cùm ieiunas,

SENS. LIT. IN CAP. VI.

64. Int.conuerſis. 65. Int.quibus tenemur peccata. 66. Int.eo pacto,aliter nullus totius orationis eſt fructus.Cyp.de orat.Dom.certa nos conditione conſtringit. Gregor.10.Mor. quod à Deo petimus primum proximo faciamus.Chryſ.qua ſpe orat qui inimicitiam ſeruat? 67. Int. veniam petentibus. Glo.pecuniam repetere conceditur,ſed non peccatori veniam petenti negare. 68. Chry.humilitatis doctrina.Aug de ſerm.Dom.quidam codices habent, Ne nos inferas, ſed idem eſt.ſ.ne nos patiaris induci tuo auxilio deſerendo.Cypr.nihil poteſt contra nos aduerſarius niſi Deus permiſerit. 69. Aug. de ſerm.Dom.non petimus vt non tentemur,nemo enim ſine tentatione probatur,ſed ne inferamur in tentationem. Int.in tentationem inducitur, qui tentatione frangitur. Cyp. admonemur imbecillitatis noſtræ.Aug.de bono perſeu.cap.6.quid hic petunt ſancti,niſi vt in ſanctitate perſeuerent?vbi admonemur à quo perſeuerantiam accipiamus. 70. Glo.hæc petitio tantum continet,quantum omnes ſuperiores. 71. omni viſibili & inuiſibili. Chry. in ho.malum vocat diabolum propter excellentiam malitiæ.in quibuſdam codicibus additur, Quoniã tuum eſt regnum,& virtus,& gloria. 72. Hier. id eſt, fideliter,ſeu verè.Aug.epiſt.121.deſiderium orantis exprimitur. Rab.ſignificat indubitanter conferenda quæ ritè poſtulantur ab iis qui conditionem additam non negligunt.ſ.ſi dimiſeritis,&c. Aug. epiſt. 121.cùm oramus rectè & congruenter,non aliud dicimus, quàm quod in iſta oratione Dominica poſitum eſt,etiamſi aliis verbis vtamur:qui autem id dicit quod ad hanc precem pertinere non poſſit,carnaliter orat , & illicitè. 73. Int. commendat conditionem. 74. Glo. in noſtra poteſtate poſuit qua conſcientia iudicium Dei prouocemus erga nos, & ſententiam temperemus,non aliud exigit iudex, quàm vt qualem volumus eum erga nos,tales nos præſtemus fratribus.Aug.de ſer.Dom.miſericordes nos eſſe vult Idem Ench.ca.73.non putet quis ſibi dimitti à Deo , ſi non dimittat fratri roganti & pœnitenti.Chry.non dixit vt prius Deus dimittat,& poſtea nos,ſcit enim homines mendaces, nec ſi prius acceperint remiſſionem,fratribus remiſſuros debita. 75. Int.qui in hoc quod peccant homines ſunt.

76. Int.ecce fiducia magna. 77. Chry.in hom.cælorum & Patris meminit,vt prouocet auditorem: nihil enim ſic Deo ſimilem facit , vt ignoſcere in te peccanti,nec decet ad cælum vocatum terrenum habere ſenſum. 78. Int.Iudicium ſine miſericordia fiet eis qui non faciunt miſericordiam. 79. Glo. & ieiunium ad munditiam cordis pertinet.Chry.Infirma eſt oratio ſine ieiunio , itaque de ieiunio loquitur poſt orationem. 80. Glo.non virtutem prohibet,ſed fictam virtutis ſpeciem.Chry.ſpinam vanæ gloriæ in bona terrà naſcentem iubet præcidi,ne ſuffocet ieiunij fructum. 81. Int.i.repræſentatores alterius perſonæ,qui non virtutibus ſtudent,ſed fauorem vulgi excitant. 82. Int.ipſa vultus triſtitia oſtentare ieiunium. 83. Int. pro, demoliuntur. Hier. exterminantur exules , quia extra terminos mittuntur. demolitur hypocrita faciem,vt triſtitiam ſimulet. Glo. exterminant, id eſt, extra terminos humanæ conditionis abducunt. 84. Int. vt diſſimiles aliis videantur,& ipſa vilitate vltra homines prædicentur. ¶ Finem intentionis vt ſupra reprehendit hîc. 85. Int. laudem quam voluerunt , non adoptionem filiorum. 86. Int. ſic vni dicit, quaſi omnibus.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

68. Int.donum pietas,virtus manſuetudo. 70.Int.donum timor,virtus paupertas. 83. Leo ſerm. de ieiun.Non ſunt caſta ieiunia quæ veniunt de arte fallaciæ,non de ratione continentiæ.Chry.ſi ieiunãs & triſtem ſe faciens,hypocrita eſt,quanto iniquior qui cùm non ieiunet,ſimulat? Augu. ètiam in ipſis ſordibus poteſt eſſe iactantia, eóque periculoſior quod ſub nomine ſeruitutis Dei decipit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

69. ſcilicet deſerendo. q.d. Ne nos permittas tentatione ſuperari, vel ne ſinas in tentationem incidere. 71. id eſt diabolo, vel malitia 82. σκυθρωποὶ tetrici. q.d. ne triſtitiam vultu præferatis. 83. ἀφανίζουσι demoliuntur, corrumpunt, ſcilicet affectato pallore, & ſeueritate.

vnge

vnge caput tuum,[87] & faciem tuam laua: ne videaris hominibus ieiunans,[88] sed Patri tuo[89] qui est in abscon so:[90] & Pater tuus qui videt in absconso,[91] reddet tibi.[92] Nolite thesauriza-[93] re vobis thesauros in terra,[94] vbi ærugo[95] & tinea[96] demolitur:[97] & vbi fures[98] effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis[99] thesauros in cælo:[100] vbi nec ærugo[101] nec tinea demolitur,[102] & vbi fures[103] non effodiunt, nec furantur. Vbi enim est thesaurus[104] tuus, ibi est & cor tuum. Lucerna[105] corporis tui est oculus tuus. Si igitur oculus[106] tuus fuerit

SENS. LIT. IN CAP. VI.

87. Hier. id est, lætum te ostende. Palestini in diebus festis solent capita vngere. 88. Int. hominibus ieiunat qui fauorem eorum captat. Glo. Deo ieiunat, qui pro eius amore se macerat, & quod sibi subtrahit, alteri largitur. 89. Int. cælesti. Rem. Sufficit vt qui est inspector conscientiæ, sit remunerator. 90. Int. abscondito, vel absconso. 91. Int. i. in conscientia, vbi ipse est. 92. Int. pendet de hoc quod dictum est, ne videaris hominibus ieiunans. Glo. ad munditiam cordis terrena erogari præcepit. Aug. de serm. Dom. non est cor mundum quod in terra volutatur, sordescit enim quod inferiori miscetur naturæ. Chry. in ho. Expulsa vanæ gloriæ ægritudine, docet contemnendas diuitias, quas illa maximè facit concupiscere. Chry. docet quæ pertinent ad illa tria. s. eleemosynam, orationem, & ieiunium, de quibus suprà vt primò de eleemosyna. 93. Int. diuitias reponendo spem vobis collocare in terrenis. 94. Int. id est, in transitoriis. 95. Glo. ærugo metalla consumit, tinea vestes; quod ab his intactum est, tollunt fures. 96. Chry. alia littera, vbi tinea & comestura. comedunt enim domini luxuriosè viuentes. 97. Int. id est, dissipat & consumit. 99. Int. non mihi, cui non prodest, sed vobis. 100. Int. in spiritualibus, & æternis. Aug. omne enim corpus pro terra habendum est, & cum cælum debeat transire, non in eo collocandus thesaurus. 101. Int. quia futuræ diuitiæ sanctorum incorruptibiles sunt. 102. Int. id est, dissipat, & in nihilum redigit. 104. Int. vniuersaliter de pecunia, & omnibus voluptatibus huius seculi. huiusmodi thesaurus est gula, libido, & similia. Hier. 105. Glo. persequitur mũditiam cordis, per exteriora docens officium interioris hominis, vt enim oculus membra dirigit, sic intentio & lux fidei, omnes virtutes. Chry. in hom. quasi dicat, à corporalibus interiora disce, quod enim oculus corpori, hoc intellectus animæ. 106. Int. id est, intentio, cuius merito opera lucis an tenebrarum sint, discernuntur. Aug. intentione munda & recta, facta munda sunt. nec quod quis faciat, sed quo animo, considerandum est. Aug. cont. mend. cap. 7. quæ constat peccata esse, nulla velut bona intentione facienda sunt.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

87. Int. cap. vngit qui spirituali lætitia interius pinguescit. Glo. reficienda mens lætitia, vt odor dilectionis fragret in operibus misericordiæ. Facies etiam, id est, cor mundandum à sordibus. Christus factus nobis vnguentum, & in passione effusum. Ecclesiam suo odore impleuit, eius causa ieiunandum est. Chry. facies animæ conscientia, quæ tum placet Deo si munda sit, hanc exterminant hypocritæ, semper enim vulnerata est conscientiá peccantis. Leo ser. de Ieiu. nullum magis sectandum continentiæ genus, quàm vt simus ab iniusta voluntate sobrij, & ab inhonesta actione ieiuni. Chry. Caput vngit qui Christum potat, cibat, &c. Aug. caput, ratio qua debemus de ieiunio gaudere. 90. Int. per fidem in corde. 94. Glo. qui ieiunat seruando quod non edit, vel gloriam quærẽdo, in terra thesaurizat, qui propter Deũ, in cælo thesaurum in terra condit, qui sensus in terrenis occupat, quos ærugo. i. libido consumit. 95. Int. i. superbia. Rab. ærugo, superbia; tinea, inuidia; fures, hæretici, & dæmones. 96. Int. id est inuidia. 98. Int. id est hæretici, & dæmones, qui semper ad hoc sunt intenti, vt spiritualibus expolient. Rab. 100. Chry. quæ stultitia, illic relinquere vnde exiturus es, & non illuc præmittere quo iturus es? Thesauriza vbi patriam habes. Glo. ponenda est spes in cælo, gradiendum fide, & amplectẽda charitas. 103. Int. quia ibi aduersus electos Dei nulla diaboli fraus præualebit. 104. Chry. qui collocat thesaurum in terra, non habet quid speret in cælo, & quid eò aspiciat vbi nihil repositum habet?

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

87. Metaphora est, pro dissimula ieiunium. Est quidem id apud Palestinos, & quod etiam de facie dicitur. latorum, vt contra tristium vnctione abstinere & lotione. vide Ruth 3. 2. Re. 12. & 14. 104. videtur id fuisse prouerbium illo tempore. 105. totus locus metaphoricus, à corpore ad animam transferendus q. d. lucerna vice fungitur oculus, oculi autem nomine intelligendus animus, corporis verò opera.

[107] simplex, [108] totum corpus tuũ [109] lucidum erit. Si autẽ oculus tuus [110] nequam fuerit, totũ corpus tuum [111] tenebrosum erit. Si [112] ergo [f] lumen quod in te est, tenebræ sunt: ipsæ [113] tenebræ quãtæ erunt? Nemo [114] potest [115] duobus [116] dominis seruire, aut enim [117] vnum odio habebit, & [118] alterum diliget: aut [119] vnum [g] sustinebit, & [120] alterum contemnet. [121] Non potestis Deo seruire [122] & [123] mãmonæ. [124] Ideo dico vobis, ne [125] solliciti [126] sitis [127] animæ vestræ quid [128] manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne [131] anima plus est quã esca: & corpus plus quàm vestimentum? Respicite [132] volatilia cæli, quæ non [133] serunt neque metunt, neque congregant in horrea: & Pater [134] vester cælestis [135] pascit illa. Nonne vos [136] magis pluris estis illis? Quis autem vestrum [137] cogitans, potest [138] adiicere ad staturam suam [h] cubitum vnum? Et

SENS. LIT. IN CAP. VI.

107. Int.i.vnus, & purus, de quo in Canticis, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum.i.charitate. Chry. si de corporali oculo loqueretur, sanum aut infirmum dixisset, non simplicem, aut nequam. Hier. simplex oculus & purus, simplicia intuetur & pura, lippientibus vnum multa esse videntur.
108. Int.i.congeries virtutum, vel actio tota. Aug. 109. Chry. i. sine peccato. 110. Int. intentio peruersa. 111. Glo. quia quod non est ex fide, peccatum est, intentio enim sequens opus informat.
112. Greg. 28. mor. cap. 13. i. si quod bene agere cœpisti, mala intentione offuscas. 113. Int. i. mala quæ fiunt intentione peruersa. 114. Int. quasi diceiti, non possum thesaurizare, & Deo seruire.
115. Int. vitiis & virtutibus. i. in cælo & in terra thesaurizare. 116. Int. inter se dissidentibus. Chry. in hom. contraria iniungentibus, concordia enim multos vnum facit. 117. Int. id est, diabolum.
118. Int. i. Deum. Glo. quidquid facis, ex amore Dei, aut ex seruitute diaboli facis. 119. Int. i. diabolum. Aug. quem super se dominantẽ vitiosi sustinent. 120. Int. i. Deũ postponet. Glo. Deum contemnunt homines cõcupiscentia victi, & diaboli persuasione, nec diabolum diligunt, sed cupiditate implicati eum patiuntur. 121. Int. exprimit qui sunt duo domini. 122. Int. bonus dispensator, non est seruus. 123. i. diuitiis. habere quidem licet eas, sed non seruire eis. Hier. mammona sermone Syriaco diuitiæ nuncupantur. aliud autem est seruire diuitiis, aliud habere. 124. Int. ne cura eorum retrahamini ab æternis, quia nihil sunt. 125. Hier. labor exercendus, sollicitudo autem quæ mentem perturbat, tollenda. Chry. non sollicitudine spirituali, sed labore corporali acquirendus panis. 126. Int. quia hoc est diuitiis seruire. 127. Aug. i. animali vita. 128. Hier. in quibusdam additur, nec quid bibatis, de spiritualibus cibis & vestimentis semper debemus esse solliciti, non de corporalibus. Aug. de heret. cap. 57. Euchitæ heretici dicebant, non licere sustentandæ vitę causa operari. Hier. qui maiora præstitit, vtique minora præstabit. Chrys. nisi voluisset conseruari, non creasset. 131. Int. i. vita. 132. Int. quæ perpetuo non erunt. Hil. possunt intelligi nomine volucrum immundi spiritus. 133. Int. Dei prouidentia aluntur absque cura. 134 Int. multo magis vos qui filij eius. Chry. animalia enim propter hominem, hominem verò propter se fecit. Hier. si volatilia Deus alit, quãto magis homines, quibus æternitas promittitur? 135. Int. multo magis vos, qui rationales estis, quibus promittitur æternitas.
136. quia rationales, & in filios adoptati. 137. Int. id est, sua sollicitudine, & sagacitate. 138. Aug. curam ergo corporis relinquite ei qui ad hanc mensuram perduxit.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

108. Hil. si lumen cordis simplex, & lucidum manebit, splendorẽ corpori infundet in resurrectione, alioquin vitiis meutis, natura corporis subiacebit. 113. Rem. si rector errauerit, quanto magis populus. 132. Glo. Sancti vt aues cælum petunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

107. id est purus. 109. id est, illuminatum. 110. πονηρὸς: malus, vitiatus. f. id est, oculus qui pro lumine datus. f. mens vel intentio. 124. & id videtur fuisse illo tempore prouerbium. g. ἀνθέξεται adhærebit. 123. Chal. vox diuitias significans. 125. f. anxiè & timidè. 127. id est, vita. 137. μεριμνῶν, anxiè & sollicitè cogitans. h. ideo meminit cubiti, quia statura mensura est. f. habet quisque cubitos suos 4. in longitudinem à capite ad pedes, totidemque extensis brachijs.

de [139] vestimentis quid solliciti estis. [140] Considerate lilia agri quomodo [l] crescunt: [141] nõ laborant, [142] neque nent. [143] Dico autē vobis, [144] quoniā nec Salomon [145] in omni gloria sua coopertus est sicut vnū ex istis. Si enim [m] fœnum agri, quod hodie est, [146] & cras in [147] clibanū mittitur, Deus [148] sic vestit: [149] quāto [150] magis vos [151] modicæ fidei? [152] Nolite ergo [153] solliciti esse, dicētes: [154] Quid mãducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? [155] hæc enim omnia gentes inquirunt. [o] Scit enim [156] Pater vester quia his omnibus indigetis. [157] Quærite ergo [158] primùm [159] regnum [p] Dei & [160] iustitiam [161] eius: Et hæc [162] omnia adjicientur [163] vobis. [164] Nolite [165] ergo [166] solliciti esse in [167] crastinum. [168] Crastinus enim dies [169] sollicitus erit [170] sibiipsi, [171] sufficit diei [172] malitia sua.

SENS. LIT. IN CAP. VI.

139. suprà de esca, hic de vestimento. 140. Int. hoc de indumento. ¶ non sunt hæc allegorica, sed vt de minoribus persuadeantur maiora. Aug. 141. Int. s. coloribus se ornando. Chrys. viros confortat. 142. Int. vt indumenta sibi conficiant. Chry. confortat mulieres. 143. Int. tamen. 144. Int. qui præ aliis floruit. Hier. quæ purpura, quæ pictura potest floribus comparari? 145. Chry. in homil. toto tempore sui regni. 146. Hier. cras in scripturis, futurum tempus significat. 147. Glo. aliàs in ignem. 148. Int. id est ornat. 149. Int. s. procurabit in necessariis. 150. Int. s. vestiet qui ad imaginē Dei estis & ad æterna vocati. 151. Glo. modica fides est, quæ nec de minimis est certa. 152. Int. non ait, nolite quærere. 153. Int. i. taliũ cura nolite impediri quominus cælestibus insudetis. Glo. sollicitudo suffocat verbum, & facit similē gentili. Remig. Repetit vt arctius cordi infigatur, est enim necessarium. 154. Rab. arguuntur qui lautiora requirunt, præ his cũ quibus viuunt. 155. Glo. quibus de futuris cura non est. Chry. nec Dei prouidentiam credunt. o. Aug. 12. ciuit. cap. 18. Omnis infinitas ineffabili modo Deo finita est: quia eius scientiæ incõprehensibilis non est. 156. Int. qui bonis filiis viscera sua non claudit. ¶ dum Patrē audis, ne dubites de voluntate. 157. Int. & dat, nisi infidelitas vestra auertat. 158. Int. Summa hæc nostra sit intentio. Glo. regnũ quærere est iustitiā operib. implere, vt Deus glorificetur, & nos ei per omnia placeamus. 159. Int. præcipuè omnia propter illud facite. Aug. cùm dicit primùm, significat hoc posterius quærendũ, non tēpore, sed dignitate, illud enim tamquam bonũ nostrum, hoc verò vt necessarium. p. Chry. regnũ Dei est retributio bonorum operũ, iustitia & via pietatis. 160. Int. per iustitiam venitur ad regnum, iustitia regni est quam suprà docuit, Nisi abundauerit iustitia, &c. 161. Int. vt per eũ, non per vos, iusti sitis. 162. Int. vtēda in via, propter illud, nõ propter se. 163. Int. quia intentionem æternorũ hæc comitantur. Aug consequenter, sine vllo impedimento. Chry. in hom. non dixit, dabũtur, sed apponētur, vt intelligas præsentia nihil esse ad magnitudinē futurorũ. 164. Glo. s. etiā non quærentib. aliquando tamen subtrahuntur ad probationē. Aug. nouit medicus quando apponat, & quãdo detrahat. 165. Int. quia omnia adiicientur. 166. Int. non labor & prouidentia damnatur, sed sollicitudo mentem suffocans. 167. Hier. i. in futurum. 168. Int. i. futurus. 169. Int. tunc enim de ipso, & non ante curabitis. Hier. afferet sollicitudinem suam secum. 170. Int. non eget alterius. 171. Int. dies malus non est, sed in eo fiunt mala. 172. Int. non peccatum, sed labor & angustia sæculi. Hier. Chry. in hom. nihil ita dolorem infert vt sollicitudo & cura. Aug. necessitatem vocat malitiam, quia pœnalis est nobis, pertinet enim ad mortalitatem quam peccando meruimus. Cùm videmus seruum Dei prouidere necessaria, non putemus agere contra Domini præceptum; nam & Dominus propter exemplum loculos habuit. & in Apostolorum actis legimus procurata necessaria in futurum ob imminentem famem, non prohibemur ergo procurare, sed ob ista militare.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

139. Hil. de specie corporũ in resurrectione, non oportet nunc esse sollicitos eos qui intelligunt Dei potentiam. Aug vlt. de ciu. Dei. c. 15. Accipiet quisque mensurā, quam vel habuit iuuenis, vel fuerat habiturus, si ante defunctus est. l. Hil. cælestium spirituum claritates. m. Hil. fœnum, gentes iudicij igni destinatæ. 170. Hil. Satis est vitæ nostræ malitia dierum, id est, vt meditatio, & labor versetur circa purganda vitæ nostræ peccata; nam æternæ claritatis, profectus Dei procurante bonitate, iam non sollicitis præparatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

l. i. flores. 141. s. vt viri. 142. s. vt feminæ. 145. quãdiu regnauit. n. s. in agro. 151. ὀλιγόπιστοι parũ fidētes, seu credētes. 159. i. ante omnia, maximè præcipuè. 161. Dei. s. qua verā Deo iusti sumus. 163 s. quantũ saluti expediet. 167. i. tempus futurũ. 171. s. præsenti. 172. i. afflictio quam affert, vt non debeas addere eam quæ pertinet ad diē sequentē, solet Scriptura aduersa & molesta mala vocare vt & vulgò vocãtur.

Nolite

CAP. VII.

NOLITE[1] iudicare[2],& non iudicabimini[3]. In quo enim iudicio[4] iudicaueritis[5], iudicabimini[6] : & in qua mensura[7] mensi fueritis,remetietur vobis. Quid[8] autem vides festucam[9] in oculo fratris tui: & trabem[10] in oculo[11] tuo non vides[12] ? Aut quomodo dicis[13] fratri tuo ; sine eiiciam festucam de oculo tuo : & ecce trabs[14] est in oculo tuo ? Hypocrita[15], eiice primùm[16] trabem de oculo tuo, & tunc videbis[17] eiicere festucam de oculo fratris tui. Nolite sanctum[18] dare[19] canibus : neque[20] mittatis[21] margaritas[a] vestras ante porcos[22] : ne fortè conculcent[23] eas pedibus suis:

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. AVG. Incertum enim quo animo procuret quis temporalia in futurum. 2. Glo.de dubiis.Aug. de consen. Euang quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem vult nos interpretari. 3. Int.s.à Deo. 4. Aug. de serm.Dom.temeritas qua punis alium, ipsa te puniet, nocet semper iniquitas iniuriam facienti. 5. Int.bono vel malo. ¶ id est, ipsum iudicium est causa quare à Deo iudicemini. 6. Int.id est,pœnis iudicij tui mali punieris. Glo. in qua voluntate feceris,recipies. 7. Int. iuxta mensuram culpæ,erit mensura pœnæ,etsi æternæ. Glo.iustè,quorum voluntas non habuit finem peccandi,nec habebit finem torquendi. 8. Hiet.loquitur de his qui cùm detineantur crimine mortali,minora peccata fratribus non concedunt. 9. Int.i.leuius quid,quod conturbat oculum mentis, sed non obcæcat. 10. Int. i. grauius crimen. Glo. in eo quod temerè iudicas, in oculo trabem habes.
11. Int.interiore intentione mentis. 12. Int.i.cõsideras. 13. Chry.si ex charitate vt sanes,te prius ipse sanares. 14. Int.trabs,alia littera trabes. 15. Int.appetens videri quod non es.Aug.accusare vitia officium bonorum,quod cùm mali faciunt, alienas partes agunt. Chry.in hom.vbi vult ostendere Christus magnum aliquod peccatum,à contumelia incipit. 16. Int. redi ad cautelam tui,primum te curans,deinde fratrem Glo.non est idoneus aliis mederi qui nondum se sanauit. 17. Int. antea cæcus, quia caligine peccati pressus. 18. Int. monet dispensatores Ecclesiæ,ne dent sanctum canibus. Chry. quasi dicat mandaui diligere inimicos,& benefacere de corporalibus vestris,non de spiritualibus meis, passim.Aliquando benedictionẽ damus malis non quia merentur,sed ne scãdalizati dispereant.Aug de serm.Dom. non est putãdus Dominus cõtra hoc fecisse cùm loqueretur præsentibus iis qui resistebãt, vel contemnebant, non enim his dabat,sed aliis qui capere poterant, & vtiliter audiebant. 19. Int. verbum prædicationis quod non debet corrumpi.Aug. Sanctum, quod nefas est corrumpere. Glo. eadem res dicitur sanctum,& margarita.s. Euangelium & Sacramenta. Aug. dicitur ex eo sanctum quod non debet corrumpi,margarita quia non contemni.Chry.Sanctũ vt baptismus;& gratia corporis Christi,&c.margaritæ mysteria veritatis inclusa diuinis verbis in maris profundo,id est,Scripturæ altitudine.Glo.res abscondita auidius requiritur,diu quæsita,charius tenetur. 20. Aug. canes, impugnatores veritatis;porci,contemptores.Rab.canes,ad vomitum reuersi; porci,nondum conuersi.Chry.canes.gẽtiles omnino immundi;porci hæretici. 21. Int.nõ facilè inuenies quod ei placeat,qui margaritas calcat. a. Int. quia possunt resipiscere ab immunditia. 23. Int.id est,vilipendant,porci scilicet.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

8. GLO. Vix quisquam inuenitur hoc vitio carens,vt suis fauens,aliena facilè reprehẽdat. 9. Chry. peccatum laici festuca,sacerdotis trabs. Hil Peccatum in Spiritum sanctum, tantum cætera excedit,vt trabs festucam. 13. Aug cùm necesse est alium reprehendere, si inuenerimus nos in eodem vitio,non obiurgemus,sed congemiscamus,& ad pariter conandum inuitemus,si habuimus aliquando illud vitium,tangat memoriam communis fragilitas, vt correctionem misericordia præcedat; si nunquam habuimus,cogitemus nos homines, & habere potuisse.rarò verò & ex magna necessitate obiurgationes adhibendæ sunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

2. scilicet temerariè,malignè. 4 scilicet vel cõdemnationis,vel benignitatis 7. fortè hæc erãt illo tẽpore prouerbia.sensus est.perinde nobiscum Deũ acturum, vt nos cum proximis egerimus. 9. κάρφος. ligni particulam. 17. Græcismus.pro despicies vt eiicias. 20. oblatrantibus veritati & immundis: a. i. pretiosam doctrinam. 22. i. immundos.

& canes [25]conuersi [26]dirumpant [27]vos. [28]Petite, & dabitur vobis : [29]quærite , & [30]inuenietis: [31]pulsate, & aperietur vobis. [32]Omnis enim qui [33]petit [34]accipit : & qui [35]quærit , inuenit: & [36]pulsanti aperietur. [37]Aut quis est ex vobis homo , quem si petierit [38]filius suus [39]panem: nunquid [40]lapidem porriget ei ? Aut si [41]piscem petierit , numquid [42]serpentem porriget [43]ei? Si ergo vos, cùm sitis [44]mali, nostis [45]bona data [46]dare filiis vestris : quanto magis [47]Pater vester qui in [48]cælis est , dabit [49]bona petentibus se ? Omnia [50]ergo quæcunque [51]vultis vt [52]faciant vobis homines, & vos [53]facite illis. Hæc [54]est [55]enim [56]lex & Prophetæ.

Sens. Lit. In Cap. VII.

25. Int.s.ad voluptates & vitia.Chry.in ho.fingunt mansuetudinem vt addiscant, & cum didicerint, detrahunt. 26. Int.canes impugnando veritatem. 27. Int. fidei vestræ simplicitatem , non arcana Dei, quæ incorruptibilia sunt. 28. Int.ita mundatis oculis, ad Deum & proximum, petite fide vires. Hier.ostendit quid petere debeamus : supra enim carnalia vetuerat postulari.Chry.petite precibus die ac nocte orantes,quærite studio & labore,donum enim Dei non datur negligentibus; pulsate oratione ieiuniis & eleemosynis. Qui ostium pulsat,manu pulsat.vel petite pro malis,quærite pereuntes,pulsate erroribus conclusos.Remig.petimus orando,quærimus rectè viuendo,pulsamus perseuerando.Aug. petitio pertinet ad impetrandam sanitatem, inquisitio ad inueniendam veritatem,possessio ipsa aperitur pulsanti.Idem lib.1.retrac.cap.19.tria ista ad instantissimam petitionem referuntur. Chry.¶in hom. cum multa instantia peti iubet. 29. Int.spe. 30. Int. vitam. 31. Int.charitate,ad ostium quod est Christus, & inuento instate. 32. Int.non enim diffidendum.Chry. omnis, siue iustus, siue peccator. Aug.in Iohann.trac.44. exaudit Deus peccatores.Idem lib.sent.87. quid infirmo sit vtile magis nouit medicus.itaque Deus aliquando misericorditer non audit.Idem ad Paulinum,Epist. 43 negat Dominus sæpe quod volumus,vt tribuat quod mallemus Idem de serm.Do.cùm Deus tardius dat,commendat dona,non negat.diu desiderata dulciora,citò data vilescunt.petendo & quærendo appetitus crescit, vt capias. Glo. non negat se petentibus , qui spontè obtulit se non petentibus.& quærentes inuenient eum , qui non quærentibus dedit vt inueniretur , & pulsantibus aperiet, qui clamat,ecce sto ad ostium & pulso. 33. Int.piè & perseueranter. 34. Int.qui non accipit,constat eum non bene petere. 35. Int. piè & perseueranter. 36. Int. piè & perseueranter. 37. Int.ostendit per simile quid sit petendum.

38. Chry.si propter peccata nostra desperamus , propter paternam bonitatem speremus. 43. Int.s. amatores seculi. 44. Chry.in hom. ad comparationem Dei omnes mali videntur , sicut ad comparationem solis omnia obscura.Hier.Cor hominis ad malum pronum ab infantia.Aug.malos vocat seculi dilectores. 45. Int.id est,vtilia.Aug aurum & argentum bona,non quod te faciunt bonum, sed vnde facias bonum. 46. Int.non vestra. 47. Int.cuius est omne quod est est. 49. Int.æterna,quæ dantur filiis tantùm. ¶ Spiritum sanctum bonum.Chry.Deus non dat omnia petentibus,sed bona tantum. Remig.Lucas dicit,dabit spiritũ bonum,omnia enim bona per gratiã Spiritus sancti dantur. 50. Int. quia regnum cælorum quærendum est,& iustitia eius,ergo,&c. Cypr. de orat. Dom. grande compendium præceptorum Christi. 51. Int.voluntas hìc tantùm de bonis dicitur.Aug.in malis enim propriè dicitur cupiditas,non voluntas. 52. Int.dictãte charitate. 53. Int.id est,diliges proximum tuũ sicut teipsũ.Chry.& tũc poteritis impetrare orando.Greg. 10. Mor.cap.6.sic malis bona, bonis meliora reddetis.Chry.in hom.apparet scire omnes quæ deceãt,nec aliquẽ ignorãtia excusari. 54. Int.quantũ ad proximũ diligẽdũ.Aug.itaq;nõ addit tota lex.Idẽ 8.Tri cap.7.ideò hîc tantùm dilectio proximi cõmemoratur,quia qui proximũ diligit,consequẽs est vt præcipuè diligat Deũ. 55. Int.i.In hoc vno impletur.Chry.vt innumerabiles rami in vna arboris radice, continentur. 56. Int.spiritualiter intellecta.

Sens. Myst. In Cap. VII.

39. Int.charitatem,vel Christum,qui est panis qui de cælo descendit.Glo.sine pane inops est mensa: ita sine charitate nihil sunt cætera. 40. Int.cordis duritiam.Chry. scandalum offensionis. Remig. panis,doctrina spiritualis;lapis ignorantia. 41. Int.inuisibilium fidem inter aquas scripturæ latitantem. Glo.fides de inuisibilibus locis capitur,& fluctibus huius mundi non frangitur.Remig.piscis, verbum de Christo,vel vndi baptismatis.serpens diabolus,vel infidelitas.Rab.Lucas addit ouum,quod significat spem;& scorpionẽ,id est,desperationẽ. 42. Int.infidelitatẽ ¶ venenum perfidiæ. 48. Int.in sanctis.

Admit. Avct. In Cap. VII.

26. lacerent, lanient, ὀῤῥαγῶσι. 28. per ista tria. s. quærite, petite, pulsate, orationis instantia significatur s. orandum silenter, diligenter, ardenter, & perseueranter. 34. s. si saluti expediat & nihil sit quod impediat. 51. s. rationabili voluntate.

[57] Intrate [58] per angustam [59] portam: quia lata [60] porta & [61] spaciosa via [62] est quæ ducit ad perditionem, [63] & multi sunt qui intrant per eam. [64] Quàm angusta [65] porta, [66] & arcta via est quæ ducit ad vitam: [67] & [68] pauci sunt qui [69] inueniunt eam? [70] Attendite à [71] falsis [72] prophetis qui veniunt ad vos [73] in vestimentis [74] ouium, [75] intrinsecus autem sunt lupi [76] rapaces: à [77] fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt [78] de spinis vuas, aut de [79] tribulis [80] ficus. Sic [81] omnis arbor bona, fructus bonos facit: [82] mala autem arbor, fructus malos facit. Non potest autem arbor [84] bona malos [85] fructus facere: neque arbor [86] mala bonos fructus facere: [87] Omnis arbor [88] quæ non facit fructum bonum, [89] excidetur, & in [90] ignem mittetur. [91] Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. [92] Non [93] omnis qui dicit mihi, Domine,

SENS. LIT. IN CAP. VII.

57. Int. s. ad vitam. Aug. incipit loqui de inuestiganda sapientia. Chry. pertinet hoc ad iustitiam ieiunij. 58. Int. etsi hæc dura, labores, ieiunia, tamen amantibus iugũ suaue est. Chry. porta angusta, Christus humilitatis ratione, porta perditionis, diabolus effrenatæ superbiæ licentia dilatatus. via vitæ omnis iustitia, per quam qui non ambulat, non potest ad portam, id est Christum peruenire. via perditionis iniquitas, spaciosa, quia intra regulam disciplinæ non inclusa. 59. Int. id est, charitatem quam pauci inueniunt. Greg. in Eze. lata quidem charitas, sed per angusta ducit. satis angustum omnia prætermittere, vnúmque solũ diligere. 60. Int. s. sæculi voluptas. 61. Int. vbi nulla corporis angustia. 62. Int. s. errantium. 63. Int. non quærunt eam, quia sponte se offert. Hier. 64. Chry. in hom. erigit Dominus desiderium, animosior enim fit miles cùm videt principem labores admirantem. 75. Int. s. in ingressu. 66. Int. s. in progressu. Chry. in hom. arcta via, sed non ciuitas. 69. Hier. nec qui inuenit statim ingreditur, multi enim capti voluptatibus seculi de itinere reuertuntur. Glo. nemo intrat sine labore, & animi puritate. 70. Int. q. d. & quia pauci inueniunt, ergo diligenter cauete. 72. Int. qui in humilitate ambulant ex falsa religione. 73. Int. vt decipiant. 74. Chry. oues, Christiani; vestimentum, spes Christianitatis. Glo. hæretici quadam pietatis veste teguntur. 75. Int. & ideo cauete ne vos dilaniẽt blanditiis & simulationibus. 76. Chry. Catholici doctores etsi peccatores non lupi rapaces, nõ enim propositum habent perdere Christianos. 77. Int. quomodo illi dignoscantur? Augu. fructus quibus cognoscimus arborem malam, sunt opera carnis, de quibus Apostolus ad Galatas. Chry. in hom. Hypocritæ facilè capiuntur, quia laborem non amant. Glo. non à veste, sed ab operibus manifestis, maximè verò per impatientiam in aduersis. 78. Int. etsi super eas pendeant vites, non tamen de eis, quia non sunt in vite. 79. Int. q. d. non. 80. Int. s. vt de spinis non colliguntur vuæ. 81. Int. id est voluntas bona. Aug. de hominibus loquitur. arbor est anima, fructus, opera. Idem lib. 1. contra Iulianum, cap. 3. opera mala, ex mala voluntate, mala autem voluntas fit, quia de nihilo facta est. 82. Int. id est voluntas mala. Glo. non natura mala, sed voluntas. 84. Int. s. dum bona est. Glo. non dicit, non potest arbor bona mala fieri, aut mala bona. 85. Int. quia à radice fructus arboris pullulat. Glo. sicut arbor in terra radicatur, ita voluntas in anima. 86. Int. s. dum mala est. 87. Int. sed non impune. 88. Int. i. anima. 89. Int. i. de numero fidelium separabitur. 90. Int. qui paratus est diabolo & angelis eius.

91. Int. quia mala arbor non potest facere fructum bonum.. 92. Int. confitentur se nosse Deum, factis autem negãt. Hier. vtrumque necessarium seruis Dei, vt opus sermone, & sermo operibus comprobetur. Chry. in ho. maximè tangit Iudæos. 93. Aug. ille propriè dicit qui voluntatem, & mentem suam voce enunciat, & sic intellige illud Pauli, nemo potest dicere Dominum Iesum nisi in Spiritu sancto: hìc autem Christus generaliter vsus est verbo dicendi.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

68. Chry. in ho. non multorum prosperitatibus attendendũ, sed paucorum laboribus. 71. Chry. quia Deus non sine iudicio vult seruos habere, ideo mittit tentationem; quia verò non vult perire, per ignorantiam præmonet. 78. Chry. botrus, Christus. grana, fideles. ficus, Ecclesia. vbi multi fideles dulci, charitate coniuncti, vt multa grana in vno ficu. spinæ & tribuli, hæretici pleni aculeis iniquitatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

71. id est, falsa docentibus. 81. loquitur de fructiferis. 82. σαπρὸν putris, marcida. 89. Græc. Exciditur, & mittitur, scilicet, excidi solet & comburi.

Domine, [94] intrabit in regnum cælorum: sed [95] qui facit voluntatem Patris [96] mei qui in [97] cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. Multi dicent [98] mihi in illa [99] die, Domine, [100] Domine, nõne in [101] nomine tuo [102] prophetauimus, & in nomine tuo [103] dæmonia eiecimus, & in [104] nomine tuo [105] virtutes multas fecimus? Et [b] tunc [106] confitebor illis, Quia [c] nunquam [107] noui vos: Discedite à me omnes qui [108] operamini iniquitatem. Omnis [109] ergo qui [110] audit [111] verba mea [112] hæc, & facit ea, assimilabitur viro [113] sapienti qui [114] ædificauit [115] domum [116] suam super [117] petram, & [d] descendit pluuia, & venerunt [119] flumina, & flauerunt [120] venti, & [121] irruerũt in [122] domum [123] illam, & non cecidit: fundata enim [124] erat supra [125] petram. Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit [126] viro [127] stulto, qui ædificauit domum suam

Sens. Lit. In Cap. VII.

94. Glo. iter regni Dei est obedientia, non nominis nuncupatio. Chry. qui non conuersatur secundũm verbum Christi non intrabit in regnum cælorum. 95. Aug. isti sunt fructus. 96. Chry. in ho. non dixit meam, propter imbecillitatem eorum, eadem tamen voluntas Filij & Patris. 98. Chry. in hom. monstrat se esse Iudicem. 99. Chry. quando opera singulorum loquentur, & ora tacebũt, nec alter pro altero interueniet. 100. Chry. significantur angustiæ, non enim semel sufficit dicere, Domine, timoris necessitate astricto. 101. Int. vt Balaam & Cayphas. 102. Int. q. d. organo nostro tu prophetasti. 103. Int. vt in Actibus Apostolorũ filij sacerdotis exorcistæ. 104. Chry. in nomine Christi, sed in spiritu diaboli. Hier. virtutes facere interdum non est eius meriti qui operatur, sed inuocatio nominis Christi hoc agit ad aliorum vtilitatem. 105. Int. ecce non magnum est virtutes operari. Greg. 20. Mor. cap. 8. probatio sanctitatis non est signa facere, sed proximum vt se diligere, de Deo vera, de proximo meliora quàm de se sentire. Hil. de nostro est beata æternitas promerenda, præstandúmque est aliquid de proprio. 106. Int. qui aliquando dicere dissimulaui. Hier. Chry. grandem enim iram, grandis dilatio præcedere debet, vt sit Dei iudicium iustius, & dignior peccatorum interitus.

107. Int. id est, in nullo approbaui, sed reprobaui. Glo. Non nouit lux tenebras, id est, non aspicit, si enim aspiceret, tenebræ non essent. 108. Hier. non dixit, operati estis, ne videretur tollere pœnitentiam: sed operamini, id est, habetis adhuc peccandi affectum. 109. Int. quia non hos nouit, igitur eos qui mandata eius custodiunt. 110. Int. i. intelligit. 111. Int. non sonum. 112. Aug. s. in monte habita. ostenditur hic sermo omnibus præceptis perfectus quibus vita Christiana informatur. 113. Int. in futurum prouidenti. 121. Int. s. hæc omnia. 123. Int. alias suam.

Sens. Myst. In Cap. VII.

97. Int. qui modo sanctos per fidem inhabitat, perducit eos ad visionem pacis. 114. Chry. Christus ædificauit Ecclesiam supra fortitudinem fidei, diabolus impios super inconstantiam infidelitatis. carnales homines dicuntur arena ob sterilitatem, & quia innumerabiles, nec sibi cohærentes. pluuia, est doctrina; nubes bonæ, Apostoli & Prophetæ; malæ, hæretici; venti boni, spiritus virtutũ & Angeli. mali autem venti, spiritus immundi. flumina bona, Euangelistæ & Doctores; mala, Philosophi & secularis scientiæ professores. Ecclesiam Christi non corrumpit mendax, pluuia, nec diabolicus flatus mouet; domum diaboli euertit verę doctrinæ pluuia, ventique, id est, spirituales gratiæ, aut Angeli & flumina, id est, Euangelistæ, & cæteri sapientes. Factáque ruina gentilitatis magna solutis erroribus, & destructis idolis. Glo. ille ædificat in Christo, qui, quod audit ab illo, facit. 115. Int. aurum, argentum, vel lapides preciosos. 116. Int. vnam cælestem. 117. Int. Christum. d. Glo. tribus modis diabolus impugnat, carnis concupiscentia, exterioribus mundi oblectamentis, vel per se. 118. Int. aëreæ potestatis impugnatio. 119. Int. potentum persecutio. 120. Int. minæ, blanditiæ, vel maligni spiritus.

122. Int. ædificium virtutum. 124. Int. quia stat fundata, non sibi, sed Christo tribuitur. 126. Int. gentili, vel Iudæo, vel diabolo. 127. Int. qui non prouidet.

Addit. Auct. In Cap. VII.

99. celebri. s. & expectata, nempe iudicij. 100. Hebræi geminatione exaggerant, vehementiam aut frequentiam, aut certitudinem significantes. 101. id est, tua virtute seu auctoritate. 102. i. explicuimus mysteria diuina, qui diu dissimulaueram. 106. id est, apertè dicam Hebr. c. ne tum quidem cùm causam meam agere videremur, fortè loquitur de prædestinationis notitia. 107. id est, inter meos agnoui. 121. id est, impegerunt.

super

[128] super arenam : & descendit pluuia,& venerunt flumina,& flauerunt [129] venti , & irruerunt in domum illam, & [130] cecidit : & fuit [131] ruina eius [132] magna. Et factum est , cùm con[133] summasset Iesus verba hæc : [134] admirabantur [135] turbæ super doctrina eius. [c] Erat enim docens eos sicut [136] potestatem habens,& non sicut [137] Scribæ eorum & Pharisæi.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

133. Int.quia nihil imperfectionis habet hic sermo. 134. Rab.aut infideles non credentes, aut omnes venerantes excellentiam sapientiæ.Chry.admiratur intellectus victus,quod enim dignè laudare non possumus,admiramur,isti si in Christum crederent, non mirarentur , minora enim sunt omnia Dei potentia. 135. Chry.populus vulgaris,non principes.Aug.de consen. Euāg.lib.2.c.19.Forte intelligitur turba discipulorum,ex quibus duodecim elegerat. 136. Int. vt Dominus Moysi addebat quæ minus erant,vel commutabat figuras in lucem.Chry.in hom.ostendebat se Dominum,apponens: Ego autem dico. 137. Int.qui tantum ea quæ in lege data sunt infirmis,docuerunt.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

128. Int.in spe æternorum,qui arenæ comparātur,propterea quia labiles, & à vento cito mutabiles. 129. Int.maligni spiritus. 130. Int.periit.Glo.omnis conscientia non fixa spe in Deum,in tentationibus non subsistit. 131. Int. Ite maledicti in ignem æternum.Rab. 132. quia æterna.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

134. ἐξεπλήσσοντο stupuerunt,attoniti facti sunt. c. id est,solebat docere. 136. ἐξουσίαν, auctoritatem seu faciendi ius.

CAP. VIII.

CVM autem [1] descendisset Iesus de monte, [2] secutæ sunt eum [3] turbæ multæ: & [1] ecce [4] leprosus veniens , [5] adorabat eum dicens : Domine [6] si vis, [7] potes me mundare. Et [8] extendens Iesus manum,

SENS. LITER. IN CAP. VIII.

1. GLo. quanto post, Capharnaum intrauerit,non apparet. 2. Int.aliæ à prædictis. Orig.hom.5.in diuersos locos Quidam propter charitatem , alij ob doctrinam , nonnulli ob curationem , & admirationem. 3. Hier.offertur occasio doctrinam per miracula confirmandi. 4. Aug.de consens. Euang.lib.2.cap.19. hoc Lucas narrat,sed non eodem ordine. 5. Int. cum humilitate postulat. Chry. adorabat vt Deum,opus fidei adoratio. 6. Orig. per quem omnia facta sunt. 7. Int. voluntati potestatem tribuit.Chry.Dominum eum fatetur,& potestatem omnium ei tribuit. Glo. non dubitat autem de Christi voluntate,sed an sibi expediat curatio illa.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

1. Orig.hom.5.in diuer.loc.Inclinauit se Dominus ad infirmitatem turbarum,quæ in mōtem. i.mysteriorum altitudinem peccatis depressæ,ascendere non poterant.Aimo.antequam humanitatem assumeret , notus tantùm in Iudæa Deus , postea verò secuta est turba nationum. ascendunt doctores in montem,cùm perfectiores docent,descendunt cùm infirmiores. 2. Int. qui ad altiora ascendere non valuerunt. 4. Int.qui nec ipse cum lepra tam alta audire poterat, sed sanatur, vt possit implere. Chry. lepra enim peccatum.Glo.non exprimitur locus,non enim vnum populū,sed omnes sanauit. 6. Chry. Spirituali medico spiritualem offert mercedem. s. fidelem orationem , qua nihil dignius Deo offerimus. 8. Int.qui misericordiæ tendit effectum. Beda in hom.extendit Deus manum , & contigit humanam naturam in Incarnatione,& eiectos à castris populi Dei , templo reddidit , vt possint offerre corpora sua hostiam viuentem,illi,cui dicitur,Tu es Sacerdos in æternum.Remig. extendit Dominus manum,quando auxilium diuinæ misericordiæ impendit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

1. id est,& sermonem habuisset,ante sermonem enim descendit,vt superiùs dictum est. 2. s. aliò migrantem. 5. id est reuerentiam exhibebat,se inclinans. 7. non dubitat,sed se eius voluntati submittit. 8. extensis in cruce manibus erat mundum sanaturus.

tetigit

[9] tetigit eum dicens, [10] Volo. [11] Mundare. [12] Et confestim [13] mundata est lepra eius. Et ait illi Iesus, [14] Vide [15] nemini dixeris, [16] sed [17] vade, ostende te sacerdoti, & [18] offer munus quod [19] præcepit Moyses in [20] testimonium illis. [21] Cùm autem introisset [22] Capharnaum, [23] accessit ad eum [24] centurio, [25] rogans eum, & [26] dicens, Domine, [27] puer meus [28] iacet in domo [29] paralyticus, & [30] malè torquetur. Et ait illi Iesus, [31] Ego veniam, & curabo eum. Et respondens Centurio, ait Domine non sum

Sens. Lit. In Cap. VIII.

9. Int.contra legem quam superat gratia. Chry.non fecit contra intentionẽ legis, iubebat enim hæc non tangere lepram, ne tangens inquinaretur. Chry.in hom.nemo eum incusat, quia nondum tenebantur inuidia auditores. Dama.lib.3.cap.15.per corpus, vt per organum, diuinæ actiones perficiebantur. Chry.in hom.non manus à lepra facta immunda, sed lepram sanauit, cùm autem posset solo verbo curare, tetigit, ostendens se supra legem. 10. Chry.poterat tacitè curare, sed nesciretur cuius virtute sanatus esset: loquitur ergo propter inspectantes. 11. Chry.in hom.confirmat opinionem plebis, & leprosi de eius potestate. 12. Hier. imperatiui modi est. 13. Int.dixit & facta sunt, nihilque est medium inter præceptum & opus. 14. Int.forma nostri est, ne nos iactemus de bonis operibus. Chry.in hom.docet non diligere ostentationem, & honorem. alibi verò iubet vulgari, vt detur gloria Deo, & non simus ingrati. 15. Int. non erat necesse vt sermone iactaret, quod corpore præferebat. Hier.

16. Glo.Marcus ait illum prædicasse vbique hoc, non quod aliquid voluerit Dominus, & non potuerit, sed exemplum suis dedit, vt latere velint, sed vt prosint aliis, prodantur inuiti. 17. Hier. mittit ad sacerdotes ob humilitatem, vt eis deferre videatur, deinde vt illi vel credentes saluentur, vel fiant inexcusabiles, denique ne legem infringere videatur. Chry.in ho. quandoque legem soluebat, præparans sapientiæ futuræ viam quandoque non Iudæorum imbecillitati condescendens. Orig. mittit ad sacerdotes vt cognoscant non legis consuetudine, sed gratiæ operatione mundatum. 18. Orig. vt omnes qui viderent portari munus, miraculum crederent. 19. Chry.in hom. non dicit quod ego iubeo, sed Moyses. Beda in ho. approbauit sacrificium Moysis, quia nondum corpus suum obtulerat per passionem. 20. Int.s.vt credant virtutem Dei magnam esse. Chry. in ho.non dixit in emendationem eorum. præuidit enim ex hoc nihil profecturos. 21. Int.hoc miraculum factum est sanato leproso continuò. 23. Int.fide & desiderio.Glo. Lucas enim dicit misisse seniores Iudæorum. Chry. in hom. credendum Centurionem, volentem ire ad Christum, prohibitum à Iudæis dicentibus, nos ibimus & adducemus. videtur autem postquam misit amicos, & ipse venisse. 24. Int.Alienigena. Aug.de verbo Dom.serm.6. iam enim Iudæa habebat militem Romani imperij. Chry. iste primus fructus è gentibus. 25. Int.per internuncios. 26. Int.nullus alius pro seruo. 27. Int.id est seruus. 28. Int.non in vno tantùm miserabilis, sed quod est paralyticus, & quod torquetur. hæc enim omnia cum dolore nominauit. Raba.vt angustias suas indicaret, & Dominum ad misericordiam commoueret. Chry. vide fidem, non enim dixit, veni & salua, sed infirmitatem tantùm exponit. 31. Int.s.virtute. virtus enim Christi præsens fuit, quæ suscitauit eum. Glo. ad filium reguli noluit venire, ne diuitias honorare videretur. hic autem ne seruilem conditionem spernere videretur, iturum se dicit. poterat verbo curare (& curauit in itinere, ne præsentia necessaria videretur) sed ob humilitatem visitare dignatur.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

9. Int.in quo humilitas.Chry.in hom.tetigit, ostẽdens mundo nihil esse immundum. sic non prohibebat manibus illotis manducare. Non corporis, sed animæ lepra impedimentum est ad virtutem.

11. Int.in hoc pietas. 12. Int.in hoc maiestatis potentia. 13. Orig. quia ille non distulit confessionem, non est dilata mundatio. 17. Int.disciplina nostri est, vt nos ostendamus sacerdoti nostro.

22. Aimo.Capharnaum.i. villa pinguedinis, seu ager consolationis, nempe Ecclesia ex gentibus collecta, spirituali pinguedine plena, inter pressuras sæculi de cælestibus consolatur. 25. Remig. primitiæ gentium pro salute totius gentilitatis Deo supplicauerunt. 28. Hilar. iacebant in sæculo gentes peccatorum morbis dissolutæ. 30. Int.repentina diaboli aggressione.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

9. supra legem se esse ostendit, quæ leprosi contactum vetabat. 12. Imperatiuum passiuũ, καθαρίσθητι, d. dicat ille, si vis potes, respondet se velle, & imperat. 20. s. meæ potestatis, vel quod non sum legis destructor, vel vt ipsi testes sint, aut apud istos testatum sit se verè liberatum. 27. pro, famulus. Græcis.

dignus

[32] dignus vt [33] intres sub tectum meum : sed [34] tantùm [b] dic verbo , & sanabitur puer meus: [c] nam & [35] ego homo sum sub [36] potestate constitutus,habens sub [d] me milites:&dico huic, [e] vade,& [37] vadit:& alio veni,& venit:& seruo meo,[38] fac hoc,& [39] facit. Audiens autem Iesus,[40] miratus est:& sequentibus se dixit:[41] Amen dico vobis, non inueni tãtam [f] fidem in [42] Israël. [43] Dico autem vobis,quod [44] multi ab [45] Oriẽte & [46] Occidente venient,& [47] recumbent cum [g] Abraham , & Isaac , & Iacob in regno cælorum : [48] filij autem regni [49] eiicientur in [50] tenebras [h] exteriores : ibi erit [51] fletus & [52] stridor dentium. Et dixit Iesus Centurioni, [53] Vade:& [54] sicut credidisti,fiat tibi.Et [55] sanatus est puer ex illa hora.

SENS. LITER. IN CAP. VIII.

32 Int.ecce humilitas.Raba. ob conscientiam vitæ gentilis,etsi enim fide præditus,nondum tamen Sacramentis imbutus.Aug.de verbo Dom.serm.6.dicendo se indignum dignum præstitit,in cuius cor Christus intraret,nec tanta fide & humilitate diceret,nisi Christum corde gestaret. 34. Int.magna fides quæ Dei dicere,credit esse facere. 35. Int.ecce prudentia.Hier.vidit enim latentem diuinitatem. 36. Int.s. habens alium dominum. 37. Int. mira fides in gentili. 38. Int.ita Angeli tibi seruiunt. 39. Int.quia suam intelligit maiestatem. 40. Int.non vt turbati animi,sed docentis nos,quos opus est moueri de huiusmodi,& mirari.Orig.attende quantum sit,aut quale quod Deus miratur.August.in Genes.cont. Manich. lib.1.c.8.ille fecerat in eo fidem qui admirabatur:miratur ergo nobis mirandum esse significans,tales enim motus eius non perturbati animi signa sunt,sed docentis magisterium. 41. Aug.cont.Faust.lib.22.c.74.Fidem laudat,non desertionem militiæ imperat. 42. Int.s.præsentis temporis,inuenit enim in antiquis. Hier.de præsentibus loquitur, non de Patriarchis & Prophetis. Chry.bonum laudatur secundùm quantitatem personæ.v.g.magnum est rusticũ dicere aliquid sapienter,quod de philosopho non est mirum. 43. Int. q. d. vnde prædico vobis quod multi ad exemplum istius,in quo fides gentium præfiguratur,&c. 44. Aug.de verb.Dom.non dicit omnes.Orig.electi per singulas generationes,pauci,simul verò congregati multi. 45. Int.q.d.ex omni gente. Aug.de verb. Dom.istis duabus partibus totus orbis designatur. 46. Int.s.ad fidem. 47. Int.i.requiescent feliciter epulaturi.Orig.in regno vbi lux,exultatio,& longæuitas vitæ æternæ. g. Aug.16.cont.Faust.cap.42. quod fidem tenuerunt Dei istorum. 48. Int.s.Iudæi in quibus antea regnabat Dominus.Hier.Aug.de verb.Dom.qui legẽ acceperunt,& futurorum figuras celebrabant.Chry.in hom.quib.regnum erat præparatum. 49. Int.s. à facie Domini. 50. Hier.expulsi foras à Domino. 52. Hier demonstratur vera corporum,& eorundem membrorũ resurrectio.Aimo.per metaphoram pœnas describit intolerabilis caloris,& frigoris, secundùm illud Iob : Transient ab aquis niuium ad calorem nimium. 52. Rab.significatur indignãtis affectus quòd sero pœniteat. 53. Int.pro mẽsura fidei,quia credidit omnia posse. ¶ Indicat per fidem meruisse. 54. Int.cuique sicut credit ita fit. 55. Int. probatur fides Domini, dum sanitas serui sequitur.Rab.potest meritũ Domini etiam famulis suffragari.Chry. in hom. non solùm curare,sed in momento temporis hoc facere,virtutem Christi ostendebat.

SENS. MVST. IN CAP. VIII.

33. Orig.quando corpus Domini manducas,tunc Dominus sub tectum tuum ingreditur:tu ergo dic, Domine nõ sum dignus,&c. d. Aimo. subiecti Centurionis naturales virtutes,quibus plurimi gentilium pollebant. e. Aimo. cogitationibus malis dicendum, vt abeant;bonæ autem vocandæ,seruumque corpus subiiciendum voluntati diuinæ. 42. Hieron. Fides gentium in Centurione præponitur Israëli. 45. Aimo.ab Oriente veniunt qui ab infantia Deo seruiunt,ab Occidente,qui in decrepita ætate conuertuntur. 52. Glo.strident dentes,qui de edacitate gaudebant; flent oculi qui per concupiscentias vagabantur;per fletum significatur animæ tormentum, per stridorem, corporis. 55. Aug.de ver.Dom.ser.6.Christus apud Iudæos corpore fuit,apud gentes virtute. Iudæa cognouit & crucifixit, Gentes audierunt,& crediderunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

b. pro,impera.Hebr. c. pro etenim. 40. secundùm scientiam experimentalem, vel composito vultu in modum mirantis. f. s. ex quo cœpi prædicare,& facere miracula. 42. i. populo Israëlitico Græc. ne in Israel quidem, [illegible] 48. quibus regnum peculiariter promissum , vel regno destinatis. h. id est,quæ extra regnum,vel quæ à luce longè sunt.

Et [56] cùm venisset Iesus in [57] domum Petri, [58] vidit socrum eius iacentem & febricitantem: [59] & tetigit manum eius, & dimisit eam febris, & [60] surrexit, & ministrabat ei. [61] Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes: & eiiciebat spiritus verbo: & [63] omnes [64] malè habentes curauit: vt [65] adimpleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras [66] accepit, & [67] ægrotationes nostras [68] portauit. [69] Videns autem Iesus turbas multas circum se, [70] iussit [71] discipulos ire [72] trans fretum. Et [l] accedens [73] vnus [74] Scriba, ait illi, [76] Magister, [75] sequar te, quocunque ieris. Et [77] dicit ei Iesus, [78] Vulpes foueas habent,

Sens. Lit. In Cap. VIII.

56. Int. ostendit non sequi ordine prædictum miraculum, quia ante sermoné montis fuit factum. Aug. de conf. Euang. lib. 2. cap. 21. intelligitur recoluisse quod prius omiserat. 57. Rab. quæ erat in Bethsaida. Chry. in hom. intrauit Christus cibum sumpturus, sequitur enim, Et surgens ministrabat eis, diuertebat Christus ad discipulos honorans eos, & ex hoc faciebat auidiores. 59. Chry. in hom. non semper solis verbis curat vt lateat. Glo. Lucas dicit quod rogauerunt pro ea. 61. Chry. in hom. perfecta sanitas. Hier. solent corpora post febrem lassescere. 62. Chry. in hom. erat iam aucta credentium multitudo, nec à Christo discedere patiebantur. Aug. de conf. Euang. indicatur eodé die factum. 63. Chry. in hom. quantam multitudiné miraculorum vno verbo cóplectitur? 65. Chry. in hom. ne incredibile illud videretur, confirmat ex Propheta. 66. Int. non vt sibi haberet, sed vt à nobis auferret. Rab. ¶ Remig. vt nos fortes faceret. Hil. Passione coporis sui infirmitates nostras absorbit. 67. Chry. in ho. cùm hoc de peccatis magis sit à Propheta dictū, Euangelista exponit de ægritudinibus, plures enim sunt ex peccatis. Int. à nobis. s. abstulit. 68. Int. sustinuit in Cruce. 69. Int. post sanationem istorū. 70. Aug. de conf. Euang. lib. 2. cap. 22. non postridie eius diei quo socrus Petri sanata, eo enim die Marcus & Lucas dicunt abiisse diluculo in desertum. 71. Hil. plures erant discipuli præter Apostolos. 72. Chry. in ho. non solùm curabat corpora, sed animas, ostendens nihil faciendum ad ostentationé, simul etiam mitigabat Iudaicam inuidiam. Remig. volebat quasi homo turbarum importunitatem declinare. Chry. in hom. non turbis dixit, recedite, sed discipulos iubens abire, spem dedit turbæ eundi etiam illuc.

l. Aug. de conf. Euang. lib. 2. cap. 23. hoc, vt ait Lucas, factum, cùm essent in via venientes. s. ad fretum.

73. Int. literæ occidentis seruus. 74. Int. hoc desiderans, quod Simon Magus voluit emere, vt de miraculis lucraretur. Hier. 75. Hier. si dixisset, Domine, non fuisset repulsus, sed æstimabat vnū magistrum de pluribus, & non erat spiritualis auditor, ideo Christus in eo non potest caput reclinare.

76. Chry. in hom. magnus tumor dedignantis connumerari cum turba, & se ostendentis super multos esse Hil. interrogat an sit securus, infidelitatis ergo affectum sub diffidentia interrogationis expressit. 77. Chrys. in hom. respondens non ad verba, sed mentem. 78. Int. q. d. dolositas latet in te profunda. Aug. de verb. Dom. Hier. q. d. quid me propter diuitias & seculi lucra sequi vis, cùm nec hospitiolum habeam. Chry. in hom. arguit malum consilium, concedit tamen si velit pauperem sequi, sed disce eius malitiam qui correctus non dixit, paratus sum sequi.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

57. Chry. in hom. non dedignatur vilia tugutia piscatorum intrare, docens humilitatem. 58. Rab. per leprosum intelligitur genus humanum, per seruum Centurionis, gentilis populus, per socrum Petri, synagoga. Beda in hom. Synagoga quodam modo est mater Ecclesiæ Petro commissæ, febris autem inuidiæ æstus dum persequebatur Ecclesiam. Remig. per socrum Petri, intelligitur lex quæ infirmabatur per carnem, id est, carnalem intelligentiam. Rab. anima carnis concupiscentiis, vt febribus æstuans, diuina misericordia tacta conualescit. 62. Glo. Occasus solis, mors Christi. Hier. quando granum tritici in terra moritur, multos fructus affert. 64. Int. per iram & odium. 72. Glos. amaros seculi fluctus transeundos docet.

Addit. Auct. In Cap. VIII.

57. scilicet, quam antea habitare solebat, aut quam eius cognati possidebant cum eo olim communem.
66. id est, abstulit curando.

& volucres[79] cæli nidos:Filus autem hominis[m] non habet[80] vbi caput[81] reclinet. Alius[82] autem de discipulis[83] eius ait illi, Domine[84] permitte me primùm ire, & sepelire patrem meum. Iesus antem ait illi,Sequere[85] me, & dimitte[86] mortuos[87] sepelire[n] mortuos[88] suos.[89] Et ascendente[90] eo in nauiculam,secuti[91] sunt eum discipuli[92] eius:& ecce motus magnus[93] factus est in mari,ita[94] vt:nauicula operiretur[95] fluctibus,ipse[96] verò dormiebat[97]. Et accesserunt[98] ad eum[99] discipuli eius,& suscitauerunt eum,dicentes,Domine,salua[100] nos, perimus.Et dicit eis Iesus,Quid[101] timidi estis modicæ[102] fidei? Tunc surgens imperauit[103] ventis & mari,& facta est tranquillitas magna[105]. Porrò

Sens. Lit. In Cap. VIII.

79. Int. elatio nidum fecit cor tuum.Aug.de verb.Dom.dolosus,& elatus non me sequeris.Idem de quæst.Euan. q.5.intelligitur hic miraculis motus ob iactantiam sequi voluisse, quam significant aues, & discipuli obsequium finxisse,quæ fictio vulpis nomine significata est. m. Glo.ita se vocat humilitatis causa. 80. Int. in te locum mea humilitas. 81. Int.humilitatem mortis. 82. Int.quem ad discipulatum vocabat,dignus in quo diuinitas quiescat. 83. Int.non de duodecim. 84. Int.non respuit esse discipulus,sed expleta pietate paterni funeris,vult liberior sequi.Glo. ille vocauit magistrū vt elatus,iste humiliter Dominum. 85. Aug.de ver.Dom.serm.7. quando Dominus parat homines Euangelio, nullam excusationem vult interponi carnalis huius temporalisque pietatis. 86. Int. illi carne mortuos condant,tu autem mortuos anima resuscita. Chry. in hom.nō iubet contemni amorem ad parentes, sed docet nihil magis necessarium quàm cælestia negotia. adde quod post sepulturam necesse erat testamenta scrutari,hæreditatis diuisionē,& alia huiusmodi quæ poterant à veritate abducere.denique erant qui possent officium hoc facere. 87. Int.scilicet,culpa,vel noncredentes. 88. Int.natura.

89. Int.carne.Chry.in hom.ostendit illum mortuum,non esse.huius,erat enim(vt puto)ille infidelis. Hil.inter fidelem filium & patrem infidelem ius paterni nominis relinqui admonuit.Glo.Lucas addit, Tu autem vade,& annuntia regnum Dei , minora enim bona propter maiora dimittenda. 90. Orig. hom.6.in diuersa loca cùm miranda fecisset in terra,similia facturus transit ad mare,vt se terræ & marisDominū ostenderet. 91. Int.infirmi, & spretores mundi.Orig.firmi & stabiles in fide. 92. Chry. in hom.athletas orbis terrarum,tentationibus & timoribus exercet. 93. Int.vt magna virtus liberatoris videatur.Orig non ex se orta tempestas,sed Christi imperio,qui volebat magnum opus ostendere.

94. Int. tanto magis conturbat timor discipulos. 95. Int. aliâs mergeretur. 96. Int. hic homo ostēditur. 97. Int.vt Apostolos suscitare faceret.Chry.in hom.vt daret tēpus formidini:si enim vigilaret,vel non timuissent,vel non rogassent,vel non crederēt posse tale quid facere. Orig.dormiebat corpore,vigilabat Deitate. 98. Int.adeo territi,vt nō modeste irruerēt & suscitarēt.Orig.sed turbulenter.

99. Int.semper vult rogari. 100. Int.quasi adhuc paruuli, & infirmi. 101. Orig. q. d. cognouistis potentiam in terra,cur non etiam in mari potentem creditis? Qui modicum credit , arguitur,qui nihil cōtemnitur.Chry.in hom.non decentem habebant de ipso opinionem , poterat enim etiam dormiens liberare. 102. Chry.in hom.ideo non fecit signū hoc præsentibus turbis,ne ab eis damnarentur discipuli modicæ fidei. 103. Int.hîc Deus ostenditur.Hier.sentiūt omnes creaturæ Creatorē,& quæ apud nos insensibilia sunt,illi sunt sensibilia. 105. Interlin.magna potestas,quia de magna tēpestate fit magna tranquilitas.Origen.decet magnum,magna facere.Chrysostom.in homil.confestim soluta est tempestas,& nihil turbationis mansit,impletumque illud,dixit,& stetit spiritus procellæ.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

79. Greg.19. Mor.cap.8. vulpes fraudulentæ in specubus absconduntur,& tortuosis anfractibus currunt.aues volatu se subleuant; significantur ergo fraudulenta & elata dæmonia in illius corde habitare,nec posse Christi humilitatem in superba mente quiescere.Rab.hæretici,vt vulpes versuti;volucres. i.maligni spiritus in Iudæorum cordibus nidos habebant. n. Greg.4.Mor.mortui mortuos sepeliunt, cùm peccatores peccatoribus fauent. 97. Glo.dormit Dominus. i. fides Domini , cùm negligentius agimus,& ideo tempestas.si verò fides resurgit,imperat ventis & fluctibus.Hier. figura huius,cùm Ionas dormiret, cæteris periclitantibus. 98. Chry.erat hæc turbatio typus futurarum tentationum.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

93. pro,tempestas. 102. scilicet,parum fidentes me præsente tutos esse.

[106] homines mirati sunt, dicentes, [107] Qualis est hic, quia venti & [108] mare obediunt ei. Et cùm venisset Iesus trans fretum in regionem [109] Gerasenorum; occurrerunt ei [110] duo habentes [111] dæmonia, de [112] monumentis exeuntes, [113] sæui nimis: ita vt nemo posset transire per viam illam. Et [114] ecce clamauerunt dicentes, [115] Quid nobis & tibi Iesu [116] Fili Dei? Venisti huc [117] ante tempus [118] torquere nos. Erat autem non longè ab illis

Sens. Lit. In Cap. VIII.

106. Int. non discipuli, sed nautæ, & cæteri qui erant in naui. Orig. numquam enim sine honore nominantur discipuli, sed semper aut Apostoli, aut discipuli. Hier. si quis contendat significari discipulos, dicendum appellari homines, quia nondum nouerant potentiam Saluatoris. 107. Int. dormit vt homo, imperat vt Deus. Orig. non interrogant, sed asserunt talem esse, & tantum cui mare & venti obediunt. 109. Rab. Gerasa vrbs Arabiæ trans Iordanem, iuncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manasse, non longè à stagno Tyberiadis quo porci præcipitati. 110. Aug. 2. de cons. Euang. cap. 24. Marcus & Lucas vnum commemorant. s. eum qui clarior erat, & formosior, & pro cuius salute regio illa magis sollicita. Chry. in hom. non dicunt illi fuisse vnum solum. 111. Int. legionem. 113. Chry. in ho. volebant imponere perniciosum dogma. animas. s. morientium dæmones fieri. Vnde & dæmoniaci clamant (vt decipiant audientes) anima illius ego sum. 113. Chry. in ho. quia nemo afferre audebat ad Christum propter sæuitiam, Christus ad eos vadit. 114. Int. non est voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio, quia timent eius præsentiam. Hier. vt si serui fugitiui post multum temporis dominum videntes, de verberibus deprecentur: putabant ij venisse Christum ad se iudicandos. 115. Int. q. d. nobiscum tibi nihil est commune, ne quis ergo dicat quod in principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Remig. nihil commune dæmonum malitiæ & gratiæ Christi, itaque rectè dicunt. 116. Aug. 9. de ciui. c. 21. tantum innotuit eis per sua virtutis effecta, quantum voluit, tantum voluit, quãtum oportuit. Hier. suspicari magis Filium Dei quàm nosse intelligendi sunt. Aug lib. de q. nou. & vet. test. q. 66. magis ex suspicione quàm ex cognitione dixisse credendi sunt, si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifigi permisissent. Remig. cum eius virtute torquebantur, & miracula videbant, putabant filium Dei. cùm viderent esuriem, sitim, & similia pati, credebant hominem purum; damnati verò merentur Iudæi & Arriani etiam dæmonum confessione. 117. Aug. 8. de ciu. cap 23. s. ante tempus iudicij, vel subitum illis fuit quod tardius futurum putabant. Chry. in hom existimabant ob mala quæ fecerant, non expectandum in eis tempus extremæ punitionis, quæ erit in die iudicij. 118. Chry. in hom. ab experientia clamant, flagellabantur enim inuisibiliter, intolerabilia patientes ex Christi præsentia. Hier. pręsentia Saluatoris tormenta sunt dæmonum. Glo. torquentur dum de corporibus eiiciuntur, in quorum tortura delectabantur. Aug. de cons Euang. lib. 2. cap. 24. diuerso modo verba dæmonum referunt Euangelistæ, sed vel in vnam sententiam redigi, vel omnia dicta esse intelligi possunt.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

108. Orig. Omnes in Ecclesiæ nauicula cum Domino per vndosum mundum supernatamus, dormit autem, id est, nostram patientiam, & penitentiam expectat, imperat ventis, id est, dæmonibus, qui concitant fluctus: id est, principes mundi ad persecutionem sanctorum: facit tranquillitatem, reddens Ecclesiæ pacem. Rab. mare, æstus sæculi: nauicula, arbor crucis, cuius auxilio venitur ad cælestis patrię littus, posito Christo in cruce, commotæ discipulorum mentes; dormire Christi, mori est. excitant discipuli, dum quærunt resurrectionem; ipse resurgens increpat duritiam eorum, imperat ventis, id est, diaboli superbiam prosternit; & mare, id est, Iudæorum vesaniam. o. Orig. soli homines Deo resistunt, & ideo in iudicio damnabuntur. 109. Rab. Gerasa. id est, colonum eiiciens, vel aduena propinquans, gentilitas. s. quæ diabolum à se eiicit, & propè facta est à Christo visitata per prædicatores. 110. Amb. in Luc. cap. 8. Gentes de duobus filiis Noë exierunt, nam familia Sem, in possione Dei fuit. Rab. duo, id est, Iudæi & Gentes, qui non in domo, id est, conscientia quiescebant, sed in monumentis, id est, operibus mortuis delectabantur, nec sinunt per viam fidei, quam impugnant, quemquam transire. 112. Rab. Sepulchra sunt perfidorum corpora. 113. Glo. Lucas dicit, ruptis vinculis agi in deserto; Gentes enim nullo legum vinculo poterant cohiberi.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

106. scilicet qui simul nauigabant. 109. Gerasa quæ & Gergesi vrbs Arabia iuncta monti Galaad, à qua non longè Gedara ciuitas, fortè à Gad tribu dicta, in cuius sorte erat. Est & Gadara alia in tribu Iuda. Ios. 15. 115. id est, quid tibi nobiscum rei est? quid nostra curas?

grex[119] porcorum multorum pascens[p]. Dæmones autem rogabant[120] eum dicẽtes, Si eiicis nos[121] hinc[122], mitte nos[123] in gregem porcorum. Et ait illis, Ite[124]. At illi exeuntes abierunt in porcos: & ecce magno[125] impetu abiit totus grex[126] per præceps[q] in mare: & mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt[127]: & venientes in ciuitatem, nunciauerunt hæc omnia: & de his qui dæmonia habuerant. Ecce tota ciuitas exiit obuiam Iesu, & viso eo[128], rogabant eum vt transiret à finibus eorum.

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

120. Greg. 2. Mor. ca. 8. sc't diabolus non se sufficere quodlibet agere ex semetipso. 123. Remig. nõ petunt mitti in homines, quia eum, cuius virtute torquebantur, humanam speciem gestare videbant, nec in pecora, quia munda animalia & in templo offerebantur. nullum autem animal porco immundius. vnde porcus quasi spurcus. nec in aërem, ob cupiditatem nimiam nocendi hominibus. 124. Int. permittit, vt sit occasio salutis hominum per interfectionem porcorum. Hier. Chry. in hom. non hoc fecit persuasus à dæmonibus, sed vt doceat magnitudinem nocumenti dæmonum qui illis hominibus insidiabantur; deinde nec contra porcos audere, nisi ipse cõcesserit, postremò grauiora facturos in homines quàm in porcos, si Deus permitteret. voluit etiam discerent homines illius regionis suam virtutem. 126. Chry. in hom. ideo porcos occiderunt, quia de hominum perditione lætantur, augebat etiam damni magnitudo facti famam, à multis enim diuulgabatur. Cà vexatis, à porcorum dominis, & pastoribus. 128. Chry. in hom cùm deceret adorare, & admirari virtutem. Quanta autem Christi mansuetudo, qui non restitit, sed recessit, dans eis doctores liberatos, & porcorum pastores. Hier. ex humilitate hoc faciunt, indignos se Christi præsentia iudicantes.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

119. Interlin. significat irrationales, & immundos homines. p. Interlin. in monte superbiæ.
121. Int. de electis. 122. Int. in eos dominari, siue qui in immunditia permanserint. 123. Hil. videntes dæmones non sibi relinqui locum in gentibus, vt patiatur se habitare in hæreticis deprecantur. Glo. nisi quis porci more vixerit, non in eum (nisi ad probandum) diaboli accipiunt potestatem.
125. Hil. liberato populo gentium increduli agunt sacrilegos ritus in abditis, cæca & profunda curiositate submersi. 127. Glo. quidam principes impiorum, etsi fugiunt fidem Christi, potentiam tamen eius mirando prædicare non cessant. 128. Glo. quidam consuetudine ligati mirantur quidem, & venerantur legem Christi, sed nolunt pati.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

122. Gra. permitte ire. q. id est, lacum. 128. s. timentes rebus suis qui porcos amiserunt, vel se eius præsentia indignos iudicantes.

CAPVT IX.

Et ascendens[3] Iesus in nauiculam[2], transfretauit, & venit in ciuitatem[1] suam. Et ecce offerebant[2] ei paralyticum[4] iacentem in

SENS. LIT. IN CAP. IX.

1. CHRY. in hom. poterat pede transire, sed non semper voluit mirabilia facere, ne incarnationis noceret rationi. 2. Int. de terra Gerasenorum. 3. Aug. de cons. Euang. potuit Galilææ dici ciuitas Christi, quia in Galilæa erat Nazaret. Chry. in hom. ciuitatem suam vocat Capharnaum, vbi continuè habitabat. Hier. ciuitatem eius intelligamus Nazareth. Aug. de cons. Euang. dicemus Matthæum prætermisisse gesta in Nazareth.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

3. HIL. Dei ciuitas, fidelium plebs; nauis, Ecclesia. 2. Glo. Doctores sunt, qui offerunt Christo monendo, & intercedendo. 4. Int. animam illecebris carnis resolutam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

3. scilicet Capharnaum, vbi ex quo reliquit Nazareth, habitare solebat.

lecto. videns autem Iesus fidem illorum, dixit paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se, Hic blasphemat. Et cùm vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit, Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere, Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere, Surge, & ambula? Vt autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam. Videntes autem turbæ, timuerunt, & glorificauerunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. Et cùm transiret inde Iesus, vidit hominem sedentem in teloneo, Matthæum nomine. Et ait illi, Sequere me. Et surgens,

SENS. LIT. IN CAP. IX.

6. Glo. quantum valeat apud Deum fides propria, apud quem sic valuit aliena, vt intus & extra sanaret hominem?. 7. Chry. credebat etiam infirmus, alioquin noo se permisisset submitti per tectum.
8. Int. in hoc innuit se Deum. 9. Hier. mira humilitas despectum hominem, & quem sacerdotes noo dignabantur attingere, filium vocat, filiũ verò dicit, quia dimittuntur ei peccata. 10. Hier. fortè prius dimittit peccata, vt ablatis caussis morbi sanitas restituatur. 11. Chry. in hom. Fecerũt isti æmulatione clarere hoc factum. 12. Int. quia in Prophetis dicit Dominus, Ego sum qui deleo iniquitates. ¶ cùm sit homo, quod Dei est, arrogat sibi. Hier. 13. Int. Deum se esse, & occultorum cognitione, & operum virtute indicat. 14. Int. q. d. qua potestate cogitationes vestras video, & peccata possum dimittere. Hier. Chry. in hom. Si non esset æqualis Patri, dixisset. oon vt vos putatis, me affirmo habere potestatem dimittendi peccata. 15. Hier. quamquam eiusdem virtutis est, corporis & animæ vitia dimittere, interdicere tamen & facere, multa est distantia. 16. Int. quod solus Deus nouit. 17. Int. quod ipsi viderent. Chry. in hom. per manifestum, occultum demonstrat. 18. Int. oon ad blasphemãtes, sed ad discipulos, & sunt verba Matthæi, vel Christi. 19. Int. quia idẽ est Filius hominis, & Deus. Chry. in hom. se ostendit Patri æqualem. 20. Int. s. positus. 21. Int. vt maius miraculum sit. Glo. vt quod fuit testimonium infirmitatis, sit probatio sanitatis. 24. Int. Iam quodammodo credentes.
25. Int. id est, hominem tam potenter operantem inter homines. 26. Int. de Galilæa. Chry. in hom. à loco vbi fecerat miraculum, ne Iudæorum zelum accenderet. 27. Int. oon tam corporeo, quàm miserantis intuitu. Aug. 2. de Cons. Euang. cap. 26. videtur memorare prætermissa: sunt enim electi duodecim ante sermonem habitum in monte, vt ait Lucas. 28. Int. pertinaciter lucris inhiãtem. 29. Glo. telos Græcè vectigal. Chry. in hom. cur noo de aliis Apostolis dicitur, quomodo, & quando vocati, vt de Petro, Iacobo, Andræa, Iohanne & Matthæo? quia horũ studia humilia & incõuenientia, nihil enim piscatione vilius, nec telonij officio deterius. 30. Hier. dicitur & Leui. 31 Int. amodo. 32. nõ lucra. 33. Chry. in ho. nec restitit, nec domum abire rogauit. Remig. officij sui rationes imperfectas reliquit.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

5. Int. in corpore vbi iacet anima. ¶ in voluptate seculi. Hil. paralyticus, vniuersitas gentiũ ab Angelis Deo oblata, filius dicitur, quia Dei opus. 6. Int. non væcordiam ægri. 10. Glo. quinque modis contingunt infirmitates, vel vt meritum augeatur vt Iob. vel ne superbiant vt Paulo, vel vt corrigantur peccata, vt huic paralytico, vel ad Dei gloriã, vt cæco nato, vel ad initiũ pœnæ, vt Herodi. 22. Int. ne Christiana fide curatus moreris in perfidia Iudæorum. 22. Rab. surgere est animã á desideriis carnalibus abstrahere. lectũ tollere, est carnem attollere ad volũtatem spiritus. domũ ire, est ad paradisum redire, vel ad sui custodiam internam. Hil. nullus in domum æternam reditus, nisi dimissis peccatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

8. i. bone esto animo. 10. ἀφίωνται, præteritum Atticum ponitur verò hic pro præsenti. 12. i. tribuit sibi quod Dei est solius. b. sub. efficaciter, propriaq́ authoritate. 18. æqualis enim vtrumque potestatis. certè efficaciter alterum per alterum probatur, nam falsum miraculo non potest confirmari.
c. Græc. admiratæ sunt ἐθαύμασαν. 29. locus est in quo sedent publicani exigentes tributum, quòd Græcè τέλος. 30. quidam putant accepisse id nomen, postquam est ad Apostolatum vocatus, cùm antea Leui diceretur.

secutus[34] est eum. Et factum est, discumbente[35] eo in domo: ecce[36] multi publicani & peccatores[37] venientes, discumbebant[38] cum Iesu & discipulis eius. Et videntes Pharisæi,[39] dicebant[d] discipulis[40] eius, Quare[41] cum publicanis & peccatoribus[42] manducat magister vester? At Iesus[43] audiens,[44] ait, Non est opus valentibus[45] medicus: sed[46] malè habentibus.[47] Euntes[48] autem discite[49] quid est, Misericordiam[50] volo,[e] & non sacrificium.[51] Non enim veni[52] vocare iustos, sed peccatores[53] ad pœnitentiam.[54] Tunc accesserunt[55] ad eum discipuli Ioannis, dicentes, Quare[56] nos & Pharisæi ieiunamus frequenter: discipuli autem tui non ieiunant? Et ait[57] illis Iesus. Numquid[58] possunt[59] filij[60] sponsi[61] lugere,[62]

SENS. LIT. IN CAP. IX.

34. Glo. relictis omnibus, vt ait Lucas. Hier. maiestas diuinitatis quæ in facie refulgebat, poterat videntes ad se attrahere primo aspectu. Chry. in hom. vocatus est post multa miracula, & multam Christi famam, quando eum aptiorem ad obedientiam Christus sciuit. 35. Int. s. Matthæi. Aug. 2. de Cons. Euan. cap. 27. vt dicunt Marcus & Lucas. 36. Int. qui publica vectigalia exigunt, & conducunt; & qui lucra seculi per negotia sectantur. Chry. in hom. conuocauit eos qui erant eiusdem artis. Glo. iam post se multos trahit, Apostolus & Doctor futurus. Hier. Tertullianus ait hos fuisse ethnicos, quasi verò Matthæus non fuerit Iudæus, aut Christus conuiuaretur cum ethnicis. 37. Hier. vidẽtes Publicanum locum inuenisse pœnitentiæ, non desperant salutem. 38. Int. vt ab eo spiritualiter pascerentur. Chry. in hom. conuescens emendabat sæpe malè dispositos. 39. Int. dupliciter errabant, quia se iustos putabant, cùm sint superbi, & illos reos cùm iam pœniteant. Rab. 40. Chry. in ho. volebant separare à Doctore discipulorum corda. 41. Aug. de Cons. Euang. Lucas aliquanto aliter, indicat enim Christo & discipulis obiectum; sed cùm discipulis obiicitur, Magistro obiicitur, vna ergo est sententia. 42. Int. quos lex damnat. 43. Glo. Pœnitentes amplius in fide confortans, superbos ad humilitatem, & pietatem prouocans. 44. Int. q. d. vos declino, quia non egere vos putatis. 45. Int. qui gratiã non quærunt. 46. Rab. se medicum dicit. 47. Int. hos iuuo, quia pœnitendo dant locum gratiæ, sed si sanari vultis, euntes, &c. 48. Int. s. à temeritate vituperationis. Rab. 49. Int. id est, diligentius Scripturas inquirite. Rab. Chry. in hom. q. d. cùm me accusatis, & meum Patrem accusatis, qui vult peccatorum emẽdationem. 50. Int. testimonium de Propheta. Hier. ex Osea. Sugillat verò illos qui se iustos æstimantes peccatorum consortia declinabant. 51. Int. s. sine misericordia, sine compassione delinquentium. 52. Int. q. d. misericordiam sequimini, sicut ego. 53. Int. id est, falsò se iustificantes. Hil. non erat necesse venire propter iustos. Chry. in hom. Ironicè loquitur, nullus enim iustus erat, omnes enim peccauerunt, vt ait Paulus. 54. Int. s. peccata attendentes. Aug. de cons. Euan. Lucas addidit, in pœnitentiam, ad explanationem sententiæ, ne putentur peccatores diligi quia peccatores sunt. 55. Aug. de Cons. Euang. à pluribus quæsitum est hoc, nam Lucas & Marcus ab aliis quæsitum indicant. Chry. in hom. Pharisæi hos secum acceperunt, vt Lucas indicat. Hier. reprehendendi Iohannis discipuli, & ob ieiunij iactantiã, & quia se iungebant Pharisæis à Iohanne condemnatis, & quia calumniantur à Iohanne prædicatum. 56. Int. superba interrogatio, & plena supercilio Pharisæorum. Hier. 57. Chry. in hom. pro publicanis respondens, vt eorum turbatam animã mitiget, exprobrantes vehemẽtius incusat, pro discipulis autem mansuetè. 58. Int. aufert ieiunium tristitiæ discipulis, propter præsentiã suam. 60. Int. s. Apostoli quos de Ecclesia genuit. 61. Int. s. Christi. Chry. in hom. in memoriã reducit verba Iohannis, qui habet sponsam sponsus est. 62. Int. i. ieiunio affligi, dũ eos oportet de sponsi præsentia gratulari; spirituali enim ieiunio nondũ sunt apti, donec me assumpto Spiritu sancto sint confirmati.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

36. Rab. per Matthæum, & publicanorum vocationem, fides gentium exprimitur, per superbiam Pharisæorum, inuidia Iudæorum de salute gentium.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

36. Non erant ij gentiles vt putauit Tertullianus. 37. publici. s. seu manifesti. 39. qui aderant, non conuiua, sed spectatores. d. scilicet post conuiuium. 46. scilicet vt curentur. e. sic Septuaginta. Hebraicè enim, volui. 51. pro, potius quàm sacrificium. Sequitur v. & scientiam Dei plusquam holocaustum. 61. id est, ad quos pertinet cum sponso versari, & nuptialibus gaudiis frui. 62. pro, ieiunare.

quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus, tollit enim plenitudinem eius à vestimento: & peior scissura fit. Neque mittunt vinum nouum in vtres veteres, alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur; & vtres pereunt. Sed vinum nouum in vtres nouos mittunt & ambo conseruantur. Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit, & adorabat eum, dicens; Domine filia mea modò defuncta est: sed

SENS. LIT. IN CAP. IX.

63. Chry. in hom. q. d. gaudij tempore non sunt introducenda tristia; est quidē delectabile ieiunium perfectioribus, sed imbecillioribus triste: ostendit verò Christus non gulæ esse quod fiebat, sed dispensationis cuiusdam. 64. Int. s. tempore passionis. Hier. ¶ Glo. erunt enim tunc in mœrore & luctu, donec per Spiritum sanctum consolati ieiunium lætitiæ celebrabunt nō solùm à cibis, sed à terrenis omnibus abstinentes. Hier. huius testimonij occasione Montanus etiam post Pentecosten facit quadragesimam. 65. Int. non solùm à cibis. 66. Chry. in hom. q. d. nondum mei discipuli effecti sunt fortes. itaque non sunt grauandi præceptis: qua in re docet mansuetè tractandos ad fidem venientes. Aug. de Cons. Euan. significat per sequentes similitudines veterem sensum habentibus non conuenire illud ieiunij genus quod pertinet ad gaudium mentis in spiritualia suspensæ, & ob hoc alienatæ à corporalibus cibis. 67. Int. i. partem. 68. Remig. Euangelicam doctrinam significat, cuius particula quædam ieiunium. 69. Remig. discipulos suos intelligit. 70. Int. q. d. si hoc solū eis importunè traditur, quibus præualet vetus consuetudo, citò quod habent, auferetur. Glo. q. d. perfectio vitæ nouæ diuiditur, & veteri fides aufertur. 71. Int. s. veteri. 72. Int. q. d. nouæ vitæ mysteria non sunt committenda mentibus nondum innouatis. Remig. 73. Int. q. d. id si fit, nec rudes mentes pati possunt. Remig. post resurrectionem vinū nouum receperunt discipuli, vnde quidam dixerunt, musto pleni sunt isti. 74. Int. i. ipsa doctrina nihil prodest. 75. Int. i. ipsæ mentes pondere præceptorum suffocantur. 76. Int. noua mysteria mentibus innouatis committuntur. 77. Int. i. doctrina memoriæ traditur, & mens non est sine fructu. 78. Chry. in hom. adiungitur opus quo Pharisæi obstruantur. Aug. de cons. Euan. alio ordine narratur hoc à Marco & Luca. f. Glo. Archisynagogus nomine Iairus. 79. Aug. de cons. Euang. alij duo Euangelistæ dicunt morti proximam. Matthæus ergo breuitatis causa non verba patris retulit, sed voluntatem, qui desperauerat viuam posse reperiri, itaque volebat (quod Dominus fecit) vt mortuā suscitaret: non mentitur autem, qui aliis verbis dicit, quod alius voluit; cuius verba non dicit, debent enim verba voluntati seruire. Chry. in hom. dixit mortuam, vt augeret calamitatem, sic enim solent rogantes, vt impetrent.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

64. Hier. cùm propter peccata à nobis recesserit, tunc indicendum ieiunium, & luctus recipiendus.
69. Hier. vestimentum vetus, & vtres veteres, Scribæ & Pharisæi, vestimentum, & vinum nouū, præcepta Euangelica, quæ illi non poterant sustinere maiorū traditionibus deprauati. 76. Rab. vino intus reficimur, veste foris tegimur, vestis ergo bona opera quę foris agimus, vinum autem, feruor fidei, spei, & charitatis, quo intus reformamur. f. Glo. Iairus. i. illuminans, vel illuminatus, Moyses. s. qui videns Dominum in carne venturum, rogat pro filia. i. synagoga, quæ lege & Prophetis educata, erroribus languens, in peccatis moritur. in domo tamen. i. Dei cultu. At Hæmorrhoissa. i. gentilitas in itinere sanatur præripiens salutem Iudæis paratam. Erogauerat verò substantiam omnem in medicos, quanto enim magis gentilitas vires naturalis industriæ in philosophorū pręceptis expendit, tāto minus potuit à sordibus liberari. 12. annis laborauerat quot nata filia Archisynagogi; ex quo enim synagoga cœpit Deo seruire, cœpit gētilitas idololatria pollui; accessit, credidit, locuta est, fide enim, verbo, & opere salus acquiritur. tetigit fimbriā, non vestē, non enim vidit in carne Dominū, sed fidem per Apostolos accepit. Hil. princeps, lex quæ pro plebe à se instituta Dominū orat. Rab. Synagoga 12. anno. i. tempore pubertatis, errorum languore consternata est. Fluxus sanguinis, idololatriæ pollutio, vel carnis & sanguinis delectatio, vestimentum, Christi Incarnationis mysterium, fimbriæ, verba de Incarnatione.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

68. id est à fullonibus nondum apparati ἀγνάφου. 70. sensus est, aufert id quod additum est à vestimento, plenitudinem eius. f. rumpens. 79. id dixit postquam intellexit defunctam, nam in principio id quod Marcus & Lucas. s. esse in extremis. vel sub. quantum credo, qui penè mortuam reliquerim.

veni,

[80] veni, impone [81] manum tuam super eam, & viuet. [82] Et surgens Iesus, sequebatur eum, & [83] discipuli eius. Et ecce [84] mulier quæ [85] sanguinis fluxum patiebatur duodecim [86] annis, [87] accessit [88] retrò, & [89] tetigit [g] fimbriam vestiméti eius. [90] Dicebat enim intra se, Si [91] tetigero tantùm vestimentum eius: [92] salua ero. [93] At Iesus conuersus, & [94] videns eam, dixit, [95] Confide [96] filia, [h] fides tua te [97] saluam fecit. Et salua facta est [98] mulier ex illa hora. Et cùm [99] venisset Iesus in domum principis, & vidisset [100] tibicines, & turbam tumultuantem: dicebat, recedite, [101] non enim [102] mortua est puella, [103] sed dormit. Et [104] deridebant eum. Et cùm [105] eiecta esset turba, [106] intrauit: & [l] tenuit [107] manum eius, & dixit, Puella surge.

Sens. Lit. In Cap. IX.

83. Chry. in hom. assumpsit, vt ait Marcus & Lucas, Petrum, Iacobum, & Iohannem, hos honorans, vt alij eis similes efficerentur. 85. Chrys. habebatur immunda hæc passio apud legem, ideo non liberè accessit, sed occultè. g. Remig. habebat Dominus fimbriam iuxta legis præceptum. 95. Int. i. habe spem. Rab. robur, & perseuerantiam fidei postulat: credebat enim quæ salutem petebat. 96. Int. ideo filia, quia fides tua, &c. h. Chrys. in hom. nondum de Christo perfectè sentiebat, non enim putasset eum latere, Dominus verò primò soluit ei timorem, secundò se non latuisse, deinde eius fidem commendat. 97. Int. iam in eo quod credidisti. Hier. 99. Chry. in hom. tardius ibat, & plura locutus est mulieri curatæ, vt moreretur interim puella, & manifesta fieret resurrectionis demonstratio.

100. Glo. carmen lugubre canétes. Amb. in Luc. adhibebãtur hi olim ad excitãdos luctus. 102. Rab. q. d. vobis mortua est, Deo autem dormit. 103. Int. quia Deo viuunt omnia. Chry. ostendit sibi facilè esse mortuos suscitare, sic de Lazaro dixit, simul docet non timendam mortem, ipso enim accedente somnus est. 104. Chrysost. in hom. ipsa derisio, tibiæ, & alia, mortem demonstrabant, vt negari postea non posset miraculum. 105. Int. non enim digni erant videre quod non credebant. Hier. indigni qui viderent mysterium resurgentis, suscitantem enim irriserant. 106. Glo. cum Petro, Iacobo, & Iohanne, & puellæ parentibus. Chry. quos introduxit, ne posset dici aliter curata.

Sens. Myst. In Cap. IX.

80. Int. s. incarnatus. 81. Int. s. misericordiæ, vel potentiæ. 82. Int. ad deuotionem patrum respiciens, Iudæis prius verbum vitæ per se, & per Apostolos prædicauit. Chrys. in hom mira Christi humilitas & mansuetudo, statim sequentis rogantem. Prælatis etiam hic sollicitudiné demõstrauit. 84. Int. i. Ecclesia gentium. 85. Int. carnalium delectationum. 86. Int. s. supetabundans vitiis. 87. Int. s. fide. 88. Int. i. post ascensionem. ¶ quia eum sequitur. 89. Int. s. manu fidei. 90. Int. corde credebat ad iustitiam. 91. Int. i si suscepero fidem incarnationis eius. 92. Int. id est, ab omni iniquitate mundabor. 93. Int. s. à iudicio ad misericordiam. 94. Int. quia quos præsciuit, & prædestinauit, hos & vocauit. 98. Int. ex hora Dominici aduentus cœpit habere salutem. Rab. 99. Int. assumptis electis gentium, fides Christi prædicatur in populo Iudæorum. 101. Int. q. d. dimittite persuasiones, quia quidquid mentiamini de Christo, electio salua erit. 102. Int. non fornicata est post Deos alienos.

104. Int. quod faciunt Iudæi, assensum dare nolentes veritati. 105. Greg. 18. Mor. cap. 28. eiicienda de corde secularium curarum multitudo, vt anima mortua resurgat. Rab. puella in domo mortua, anima mortua in cogitatione, dicitur dormire, quia potest per pœnit. etiam suscitari, tibicines adulatores: suscitatur in domo coram paucis, Lazarus coram multis, iuuenis extra portam, publica enim noxa publico eget remedio, leuis leuiori, & secreta potest deli pœnitentia. Glo. reprobatis irrisoribus intrauit Christus in electorum mentes. Hier. vsque hodie iacet mortua synagoga, & qui videntur magistri, tibicines sunt, carmen lugubre canentes, & turba Iudæorum non credentium est, sed tumultuantiũ. Hil. vt rarus electionis numerus intelligatur, turba expulsa est. 107. Hier. nisi prius mundatæ fuerint manus Iudæorum quæ sanguine plenæ sunt, synagoga mortua non surget.

Addit. Auct. In Cap. IX.

88. clam quod fœdus esset morbus, & pollueret etiam tangentes. 95. q. d. bono esto animo, ne time displicuisse mihi quod fecisti. 97. s. impetrando, & merendo. 100. qui concentu luctũ excitabant in amicis defunctis. l. id est, apprehendit.

[108] Et surrexit puella. [109] Et exiit fama hæc in vniuersam terram illam. [110] Et transeunte inde Iesu,[111] secuti sunt [112] eum [m] duo cæci clamantes & dicentes,Miserere nostri fili [113] Dauid.Cùm autem [114] venisset [115] domum [116] accesserunt ad eum cæci.Et [117] dicit eis Iesus, [118] Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei,Vtique Domine. Tunc [119] tetigit oculos eorum dicens, [120] Secundùm fidem vestram fiat vobis. [121] Et aperti sunt oculi eorum, & comminatus est illis Iesus,dicens,[122] Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes,[123] diffamauerunt eum in tota terra illa. Egressis autem illis, [124] ecce obtulerunt ei hominem [125] murum, [126] dæmonium habentem : & [127] eiecto dæmonio, [128] locutus est mutus, & miratæ sunt [129] turbæ, dicentes, [130] Numquam apparuit sic in Israël. [131] Pharisæi autem dicebant,[132] In principe dæmoniorum

SENS. LIT. IN CAP. IX.

108. Chry.iussit (vt dicunt alij Euangelistæ) ei cibum dari,vt probaretur vera resurrectio.

112. Aug.2.de Conf. Euang. cap. 29. de duobus cæcis, & muto, solus Matthæus narrat,nam cæci de quibus alij,non sunt isti,sed simile factum. m. Chry. ostenditur desiderium misericordiam postulantium,voluit autem Dominus sæpe sanare rogatus,vt ne putaretur captandi honoris causa miracula facere:vnde & hîc non in itinere curat,sed in domum ducens. 113. Remig. virgo enim Maria de stirpe Dauid. 117. Int.non quasi nescius interrogat, sed vt fides orando impetret, quod ipse vult dare. Chry.item vt ostendat illos dignos curatione,ne quis dicat,si misericordia solum saluabat, omnes saluari oportebat;adde quod dixerant eum filium Dauid.docet ergo oportere de se maiora sentire.

118. Int.fidem confessio promat.Remig.vt dum confitentur, digna fieret fides ampliori mercede.

120. Int.id est,sicut fides illuminat mentẽ, ita oculis restituat lucem. 122. Int.exemplum fugiendæ iactantiæ.Chryso. at alteri dicit,annuncia gloriam Dei Nempe docet prohibendos qui nos volunt laudare propter nos,non autem si propter Domini gloriam.Greg.19.Mor.cap.18.exemplum dat seruis vt virtutes suas occultari desiderent, tamen vt aliis prosint exemplo, prodantur inuiti. 123 Int.propter memoriam gratiæ,non possunt tacere. ¶ Nota aliquod iustum inter se esse contrarium.

125. Hier.in Scriptura quod dicitur Græcè κωφὸς cophos, vel surdum,vel mutum significat.Chrys. erat hæc passio non ex natura, sed ex dæmonis insidiis, itaque oportuit alij ducerent; colligabat eum lingua,animam dæmon, vnde Christus non ab eo fidem petit, sed statim sanat. 130. Int. quis similis tui in fortibus Domine?non Propheta,non Patriarcha.Chry.præponebant cæteris quia velociter curabat,& infinitas ægritudines, & insanabiles. 131. Int.quia virtutem negare non possunt, opera calumniantur. Remig.iuxta illud, In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. 132. Chry.quid dementius, dæmon enim dæmoni consentit; adde, quod Christus non solùm dæmones eiiciebat, sed sanabat,suscitabat peccata soluebat,regnum Dei prædicabat,&c.quæ dæmon facere non potest.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

108. Int.s. de morte infidelitatis. Glo. ostenditur facilis correctio peccati nondum opere perpetrati.

109. Int. quia in omnem terram exiuit sonus eorum. 110. Int. transire volente de mundo ad Patrem. 111. Int. s.secundùm humanitatem assumptam. 112. Int. s. aliqui ex Iudæis & gentibus, qui fuerant sine lumine veritatis. 113. Int. quem veram credimus assumpsisse carnem. 114. Int id est, cùm cælos ascendisset. 115. Int. domus in qua cæcos illuminauit, sancta Ecclesia est. 116. Int.i.in vnitatem fidei conuenerunt. 119. Int.cõfessio oris tactum meretur pietatis. 121. Int.non tamen in itinere sanati sunt,sed postquam venit domum,id est,cælos ascendit. 124. Int. scilicet, prædicatores. Remig. 125. Int scilicet, à confessione fidei. Glo. significatur populus gentilis, vel omne hominum genus.Hil.gentiũ plebs vndique malis circumsessa.Remig.in laudem Creatoris os aperire non poterat. muta idola colebat & diaboli imperiis subdita erat. 126. Int.scilicet, idololatriæ deditum. 127 Int. id est, ablata idololatria. 128. Int. id est, confessus est Christum. 129. Interlin.in turba nationum confessio.Hieron. 131. Glo.Iudæorum infidelitas significatur.Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

113. Messiam significant, sic Matth.15.& 20.Mar.10. Luc.8. 120. scilicet, coniunctam cum fiducia obtinendi. 123. id est.diuulgarunt, seu eius famam sparserunt. n. pro,quis talia faciens.

eiicit dæmones. Et circuibat[133] Iesus omnes ciuitates, & castella, docens in synagogis eorum,& prædicans Euangelium[134] regni,& curans[135] omnem languorem,[136]& omnem infirmitatem.[137] Videns[138] autem turbas,[139] misertus[140] est eis : quia erant vexati,[141]& iacentes[142] sicut oues non habentes[143] pastorem. Tunc dicit discipulis suis, Messis[144] quidem multa. operarij[145] autem pauci.[146] Rogate[147] ergo Dominum[148] messis vt mittat[149] operarios[150] in messem suam.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

133. Int. vbique indifferenter prædicabat, non personas discernens, sed salutem credentium quęrens. Chry. post contumelias beneficia præstat Dominus. 134. Int. id est prædicationem quæ ducit ad regnum cæleste. Remig. lex non dicitur Euangeliũ, quia non promittebat cælestia, sed terrena. 135. Int. vt quibus nou persuadebant verba, persuaderent miracula. Remig. 136. Remig. quos sanabat corpore, sanabat & mẽte. 137. Int. in populo. 140. Int. cõpassus est. Glo. viã veritatis aperiendo, & molestias corporales auferẽdo. 141. Rem. id est, attriti infirmitatibus & languoribus. 143. Chry. Principes Iudæorũ nocebant his potius more luporum, cùm enim admirarẽtur turbæ, isti dicebant, in principe dæmoniorum, &c. 144. Int. id est, turba populorum; suscipiendo verbo, & ferendo fructui apta.

145. Int. id est, prædicatores. 146. Remig. paruus numerus Apostolorum ad comparationem tantarum segetum. 147. Chry. ostendit magnum donum esse decẽter prædicare, dum dicit hoc esse orãdum. 148. Chry. latenter se Dominum ostendit, misit enim Apostolos metere quæ per Prophetas seminauerat. 149. Chry. multiplicauit Christus duodecim, non numerum adiiciens, sed virtutem. Remig. anctus numerus operariorum designatis aliis 72. & quando descendit Spiritus sanctus. 150. id est, prædicatores ad congregandam electorum Ecclesiam.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

133. Hil. salute gentibus data, ciuitates omnes, & castella, Christi virtute illuminantur, & sanantur.

138. Int. s. clementiæ intuitu. 139. Int. id est, genus humanum. 141. Int. scilicet per varios errores dæmonum. Rab. 142. Int. id est, vana securitate torpentes. & hoc ex vitio doctorum qui eos in viam veritatis non adduxerunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

141. *scilicet malis.* 142. *ἐῤῥιμμένοι, disiecti, sparsi.*

CAP. X.

ET conuocatis[1] duodecim[2] discipulis suis, dedit illis potestatem[3] spirituum[4] immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem[5] languorem,

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. INT. s. per gratiam, vnde dicitur non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Remig. quod paulo antè hortatus est, implere videtur. Glo. relata à curatione socrus Petri hucusque, facta sunt ante sermonem in monte habitum, quod patet ex electione Matthæi: fuit enim electus in monte. hic ergo redit ad ordinem rei, post curatum centurionis seruum. 3. Remig. hoc est misereri turbis. Hier. non inuidet benignus Dominus seruis suis virtutes suas. Glo. datur potestas hæc ad authoritatem prędicationis.

4. Int. s. tam visibiliter in corpore, quàm inuisibiliter in anima vexantium. 5. Int. s. tam intrinsecus quàm extrinsecus.

SENS. MYST. IN CAP. X.

2. REmig. Duodenarius numerus perfectus, nascitur enim ex senario in quo perfectio: constat enim ex partibus aliquot. Rab. duodenarius ex ternario & quaternario, significat prædicaturos Trinitatis fidem per quatuor mundi partes: significatus in 12. filiis Iacob, 12. principibus filiorum Israël, 12. fontibus Helim, 12. lapidibus rationalis, 12. panibus propositionis, 12. exploratoribus, 12. lapidibus vnde factum altare, 12. lapidibus sublatis ex Iordane, 12. bobus sustinentibus mare æneum, 12. stellis in corona sponsæ, de quibus in Apocalypsi, 12. fundamentis ciuitatis, 12. portis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

4. *scilicet eiiciendorum.*

& omnem infirmitatem. Duodecim [6] autem Apostolorum [7] nomina, sunt hæc: [8] Primus, [a] Simon qui [9] dicitur [10] Petrus: & [11] Andreas [12] frater eius, [b] Iacobus [13] Zebedæi, & [14] Iohannes frater [15] eius, [16] Philippus & Bartholomæus, [17] Thomas & [18] Matthæus [19] publicanus, & Iacobus [20] Alphæi, & [c] Lebbæus qui [21] cognominatus est Thaddæus, Simon [22] Chananæus, & [d] Iudas [23] Iscariothis, qui & [24] tradidit eum. Hos duodecim [25] misit Iesus: præcipiens eis, &

Sens. Lit. In Cap. X.

6. Hier. ponitur catalogus Apostolorum, vt excludantur pseudoapostoli. Glo. & vt eorum nomina in libro vitæ scripta significentur. 7. Int. alias discipulorum. 8. Hier. ordinem Apostolorum, & meritum distribuere, eius est qui corda rimatur. 9. Hier. Fuit enim alter Simon Cananeus ex Cana Galilcæ. 10. Rab. Græcè & Latinè Petrus, Syriacè Cephas. nomen à petra deriuatum in vtraque lingua. Glo. dictus ob primatum Apostolici ordinis Petrus, id est firmus. 11. Hier. Euangelista paria Apostolorum consociat. Chry. Marcus post Iohannem Andreā numerat, dignitatis ordinē secutus. 12. Chry. non parua hæc laus est. 13. Int. ad differentiam, quia sequitur Iacobus Alphæi. Hier. 14. Chry. non ordinat secundùm dignitatem, mihi enim videtur Iohannes etiam fratre maior. 16. Int. Syrum nomen. Rem. 18. Hier. cæteri Euangelistæ prius ponunt Matthæum quàm Thomam, nec publicanum vocant, ipse verò contrà, vt superabundet gratia, vbi superabundauit delictum. 20. Rab. iste in Euangeliis vocatur frater Domini, itemque in epistola ad Galatas. Maria vxor Alphæi, soror matris Domini quam Iohannes vocat Mariam Cleophæ, quia fortè idem Alphæus & Cleophas, vel defuncto Alphæo, nupsit Cleophæ. 21. Remig. hunc Lucas appellat Iudam Iacobi: scilicet fratrem, cuius epistola in Ecclesia legitur. Aug. 2. de Cons. Euang. cap. 50. quid prohibet duobus vel tribus nominibus vnum vocari? 22. Int. id est æmulator. Hier. ab alio Euangelista vocatur Zelotes: kana enim zelus. 23. Hier. vel à vico in quo ortus est, vel ex tribu Issachar. 24. Aug. lib. 18. de ciu. cap. 49. elegit hos Dominus natos humiliter, inhonoratos, & quidquid magnum essent, & facerent, in eis ipse esset, & faceret.
25. Int. s. principaliter. Chry. tunc eos mittit, cùm virtutem eius intellexerant per verba & opera.

Sens. Myst. In Cap. X.

a. Remig. Simon obediens, obediuit enim verbis Andreæ, & Dei præceptis, vel, vt quidam aiunt, deponens mœrorem, & audiens tristitiam, deposuit enim mœrorem surgente Domino, & audiuit, alius te cinget, &c. 11. Remig. id est, virilis, relictis enim omnibus, secutus est Christum. b. Remig. Iacobus supplantator, supplantauit enim vitia carnis, & hanc Herode trucidante contempsit. 14. Remig. Iohannes Dei gratia, meruit enim præ omnibus à Domino diligi, vnde supra eius pectus recubuit.
15. Int. i. os lampadis, quia oris officio lumen quo intus illustratus est, mox inuento fratri propinauit. 16. Remi. id est, filius suspendentis aquas. s. Christi, qui corda prædicatorum ad cælestia subleuat, & suspendit, vt auditorum corda prædicationis guttis inebrient & infundant. 17. Remig. id est, abyssus, seu geminus, qui Græcè didymus, quo diutius dubitauit, profundius mysteriū diuinitatis agnouit. Glo. Geminus ob dubium cor in credendo. 18. Int. donatus, vel assumptus. s. à massa perditorum. Remig. Dei enim munere de publicano factus est Euangelista. 19. Int. Iustus in principio accusator sui est. 20. Int. id est, docti. Rem. seu iusti, contempsit enim carnis curam, carnem numquam comedit, Vinum & siceram non bibit, balneis, & laneis vestibus non est vsus, die noctuque orabat genubus flexis. 21. Rab. Thadæus siue Lebbæus corculus, id est, cordis cultor. d. Aug. lib. 18. de ciuit. cap. 49. hoc malo benè vsus est Dominus in impletione suæ passionis, & tolerandorum malorum præbuit exemplū Ecclesiæ. 23. Hier. Isachar, id est, merces. nempe proditoris pretium. Remig. id est, memoria Domini: secutus est enim Dominum, seu memoriale mortis, cogitauit enim tradere Dominum in mortem: seu suffocatio, se enim strangulauit. per Iudam Iacobi significantur perseuerantes in fide, per istum verò, qui fidem relinquunt.

Addit. Avct. In Cap. X.

9. *id est, cognominatur. vide Act. 10.*
20. *scilicet filius. c. is apud Lucam vocatur Iudas Iacobi scilicet frater. Lebbæus autem interpretatur corculum, secundùm Hier.*

dicens, in viam gen[26]tium ne abie[27]ritis, & in ciui[e]tates Samaritanorum ne intraueritis; sed potius ite ad o[28]ues quæ pe[f]rierunt domus Israël. Euntes autem prædicare, dicẽtes, Quia ap[29]propinquauit regnum cælorum. In[30]firmos curate, mortuos suscitate, lep[31]rosos mundate, dæmones eiicite: gra[32]tis acce[33]pistis, gratis date. N[34]olite po[g]ssidere aur[35]um, neque argentum, neque pec[36]uniam in zonis ves[h]tris, non pe[37]ram in via, neque du[38]as tunicas, neque calc[39]eamenta, neque vir[40]gam: dig[41]nus est enim operarius

SENS. LITER. IN CAP. X.

26. Int. non prius ad extraneos, sed ad proprios. Hier. hoc ante resurrectionem, ne Iudæi dicerent se non recepisse Dominum, quòd Apostolos ad gentes miserit, at post resurrectionem, docete omnes gentes. Chry. prius ad Iudæos mittit, vt in Iudæa exercerentur velut pulli ad volandum, priusquam ad agones orbis terrarum intrarent. Hil. minor excusatio Israël quæ plus sedulitatis in admonitione senſit. 27. Chry. nec viam quæ ad gentes ducit pertingere concedit. 28. Int. vt ab eis repulsi ordine ad gentium vocationem transeatis. Hil. licet oues vocentur, in Christum tamen vt lupi & viperæ sæuiebant. 29. Rab. s. per fidem. Chry. in hom. non sensibilia iubentur dicere, vt Moyses & Prophetæ, sed noua & inopinata. 30. Int. vt magnitudinem promissorum, probaret magnitudo signorum. Hieron. ¶ Greg. in hom. vt fidem verbis daret virtus ostensa, & noua facerent qui noua prædicabant. Chry. post plantatam fidem rara miracula fuerunt. 32. Int. sicut ego sine pretio do vobis talem potestatem, & vos gratis date, ne Euangelij gratia corrumpatur venalitate. Hier. dona spiritualia si media merces sit, viliora fiunt. Glo. damnat perfidiam Simoniacæ hæreseos. Greg. in hom. præsciebat aliquos donum spiritus ad vsum negociationis inflexuros. 33. Greg. superbiam cõprimit, quasi dicat, nihil de vestro largimini. 34. Int. qui alios ad contemptum diuitiarum hortamini. Chry. radicem omnium malorum euellit. Remig. reuocat prædicatores ad primi hominis dignitatem, qui quamdiu cælestes possedit thesauros, ista non concupiuit. Chry. in hom. non prius hoc dixit Dominus, quàm eis prædictam daret potestatem, felix verò commutatio. 35. Hier. si hæc habuissent, viderentur causa lucri prædicare, non salutis hominũ. Chry. non vult discipulos esse suspectos, preterea liberat omni sollicitudine. 36. Chry. in hom. sola doctrina cura vult detineri. Int. propè necessaria amputat, ne curẽt de crastino, qui docent omnia regi à Deo. Hier. 37. Int. non cellariũ secum vehant, nec ipsa necessaria. Glo. duo genera necessariorum, quo emuntur. s. pecuniæ; & quæ emuntur, per peram significata, vbi reponuntur. Hier. arguuntur philosophi cellarium secum vehentes. 38. Int. nihil præter indumentum quo contentus esse pores. Hier. in tunica vestimentum intelligamus, ne scilicet alio vestitu, aliud timore futurorum reseruemus. Chry. in hom. nihil ita virtutem ostendit, vt nõ superfluis vti. 39. Hier. & Plato præcipit non velandum caput, nec pedes, nec assuefacienda mollitiei. Aug. 2. de Cons. Euan. cap. 30. Marcus dicit calceatos sandaliis, vel soleis quibus scilicet pes nec tectus desuper, nec nudus ad terram, nempe volebat Dominus non occultandum Euangelium, nec terrenis commodis innitendum; dixit ergo Dominus omnia quæ narrant Euãgelistæ, sed alia propriè, alia figuratè. 40. Int. i. auxiliũ baculi. ¶ nec minima. Hier. qui Domini habet auxiliũ, cur quærat baculi? 41. Int. ecce quare præcipit nihil ferre, quia omnia debentur eis. Hier. seueritatem præcepti temperat. q. d. tantum accipite, quantum in victu & vestitu necessarium est. Chry. in hom. vult ali à discipulis, vt nec superbiant, quasi omnia dantes, & nihil accipientes; nec despiciantur ab illis.

SENS. MYST. IN CAP. X.

26 Hier. non est eundum in errorem. 30. Remig. infirmi sunt, qui non habent vires bene viuẽdi, leprosi, immundi opere, vel delectatione carnali, mortui, opera mortis agentes, dæmoniaci, in diaboli potestatem redacti. 31. Int. i. hæreticos. 35. Hier. aurum pro sensu, argentum pro sermone, æs pro voce legimus, quæ non ab aliis accipienda, sed data à Deo possidenda. Glo. aurum, sapientia secularis; argentum, facundia; pecunia zonæ, sapientia abscondita; pera, onus seculi; calceamenta, mortuorum operum exempla. Hil. pera, id est, cura secularis substantiæ relinquenda: omnis enim thesaurus in terra perniciosus est; duæ tunicæ, post intelligentiam veram, falsa.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

26. i. ad gentes ducentem. e. Gra. ciuitatem. sing. pro plu. q. d. in nullam ciuitatem. Hebr. sic et non comminuetis, pro ossa, seu nullum os. Io. 19. f. pro perditas. sic Ps. 118 ouis quæ periyt. i. perdita. g. Gra. parare. h. olim itinerantes, & milites pecuniam in zonis gestabant. 38. i. binas, seu mutatorias.
40. f. vltionis aut defensionis causa, nam ad innitendum conceditur. Mar. 6.

[1] cibo suo. In [42] quamcumque autem ciuitatem, aut castellum intraueritis: [43] interrogate quis in ea [44] dignus sit, & ibi [45] manete donec [46] exeatis; Intrãtes autem in domum, [47] salutate eam dicentes. [48] Pax huic domui: & si [49] quidem fuerit domus illa digna, veniet [50] pax vestra super eam: si autem non fuerit digna, [51] pax vestra [m] ad vos reuertetur. Et quicumque non receperit vos, neque [52] audierit sermones vestros: [53] exeuntes foras de domo vel ciuitate illa: [54] excutite [55] puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis, [56] tolerabilius erit [n] terræ [57] Sodomorum & Gomorreorum in die iudicij, quàm illi ciuitati. Ecce [58] ego [59] mitto [60] vos sicut [61] oues in [62] medio [63] luporum. [64] Estote ergo

Sens. Lit. In Cap. X.

1. Chry. accipiant prædicatores sustentationem à populo, mercedem à Deo. Aug. de Conf. Euan. non præceptum est vt ab his sumant, quibus annunciant; Paulus enim victum labore manum quærebat, sed potestatem dat, quam virga nomine significauit apud Marcum. 42. Int. quomodo accipiemus? 43. Hier. fama hospes eligendus est populi, ne prædicatoris dignitas suscipientis infamia deturpetur: nondum autem eis dat vt sciant quis sit dignus, sed iubet scrutari. Ambr. in Lucam. ideo domus eligenda præcipit, vt mutandi hospitij causa non suppetat: non tamen hæc cautio receptori mandatur, ne dum hospes eligitur, hospitalitas minuatur. 44. Chry. in hom. quare ergo Christus ad publicanum diuertit? dignus fuerat factus ex conuersione. Hier. hospes magis se nouerit gratiam accipere quàm dare. 45. Int. non est cursitandum per domos. Glo. constantiæ mãdatum. Hier. ne alioquin suscipiens contristetur, & ipsi opinionem accipiant leuitatis. 46. Int. scilicet ad alia migraturi. Hier. 47. Int. pacem hospitio precamini, vt sopiatur omnis repugnantia contra veritatem. Chry. in hom. docet ante uertere alios saluando & honorando. 48. Hier. quod Græcè χαῖρε chære, & Latinè Aue, hoc Hebraicè scalem lach שלום לך, id est, pax tecum. q. d. Christus, quantum in vobis est, discordiæ bella sedate.
49. Int. id est, si fuerint ibi prædestinati ad vitam. Remig. 50. Int. id est, quam optatis. 51. Int. id est, prædicationis merces à Deo vobis recompensabitur. 52. Int. id est, obedierit. 53. Hil. existenti enim in loco, cum loco videtur esse communio. 54. Int. scilicet in signum terreni laboris inaniter expensi, vel vt ostendatis appetitum terrenorum non esse in affectibus vestris. 56. Int. quia cui plus commissum est, ab eo plus exigitur. Hier. ergo diuersitas est inter supplicia. 57. Int. quibus lex naturæ tantum, hi autem & legem litteræ spreuerunt, & dicta Prophetarum & Apostolorum. Remig. horum meminit, quia Deo magis odibilia peccata contra naturam. 58. Int. scilicet, qui elegi, qui docui, Chry. in hom. malorum consolatio mittentis virtus. 59. Chry. in hom. prædicit futura mala, primò, vt discant eius præscientiam. secundo, vt ne putentur ex infirmitate magistri contingere. tertiò, vt ne inopinantes opprimantur, nec turbentur tempore crucis. Glo. simile illud apud Iohannem, Sicut misit me Pater, scilicet ad passionem, & ego mitto vos. 60. Int. ideo sitis mansueti & humiles, innocentes.
61. Greg. in hom. sensum innocentiæ seruate, morsum malitiæ ne habeatis. 62. Chry. in hom. In eo apparet magis eius virtus, quod oues in medio luporum existentes eos superant & conuertunt.
63. Int. scilicet Scribarum & Phariseorum. Hier. ¶ Hilar. vesano furore in vos sæuiturorum.
64. Chry. in hom. oportet vt à vobis aliquid afferatis.

Sens. Myst In Cap. X.

55. Rab. puluis, terrenæ cogitationis leuitas, à qua etiam summi doctores immunes esse nequeunt.

Addit. Avct. In Cap. X.

l. alibi dicit mercedem, id est, debitum quoddam à similitudine operariorum, Paulus vocat stipẽdium, à similitudine militum quibus datur, non vt merces: quantum enim ad periculum quod subeunt? sed vt sustentatio debita? 43. ἐξετάσατε exquirite. 44. id est, probata vita, vel dignus tali hospite, aut pace Euangelica. Luca 10 dicitur filius pacis. 48. Salutatio more Hebræorum, qui dicunt, Pax tibi, Scalem lach, שלום לך imprecantes omnia prospera & læta. m. pro, vestrum erit meritum fecistis enim quod debuistis, vel nihil inde detrimenti accipietis. Græ. reuertatur, s. imperatiuus pro futuro Hebr. 54 In testimonium laboris vestri, & quod nihil ab illis accipere velitis, nec cum illis in aliquo communicare. 56. s. mitius punietur. n. id est, habitatoribus. 58. qui scio ita expedire, & possum subuenire. 59. id quidam referunt ad missionem post ascensionem. 62. non ad lupos.

pruden

[65] prudentes sicut serpentes,& [66] simplices sicut [67] columbæ. [68] Cauete autem ab [69] hominibus. [70] Tradent enim vos in [71] conciliis,& in [o] synagogis suis [72] flagellabunt vos:& ad præsides & [73] reges ducemini [74] propter me in [75] testimonium illis & [76] gentibus. Cùm autem tradent vos, nolite [p] cogitare [77] quomodo aut [78] quid loquamini: [79] dabitur enim vobis in illa hora [80] quid loquamini. [81] Non enim vos estis qui loquimini,sed Spiritus Patris vestri, qui lo- [82] quitur in vobis: [83] Tradet autem [84] frater fratrem in mortem: & pater filium, & insurgent filij in parentes,& morte eos afficient: & eritis [85] odio [86] omnibus hominibus pro- [87] pter nomen meum. [88] Qui autem [89] perseuerauerit vsque in [q] finem,hic saluus erit. [90] Cùm autem [91] persequentur vos in ciuitate ista,

SENS. LITER. IN CAP. X.

65. Int.s.vt viteris insidias,vt fidem seruetis. Hier. serpens expositio toto corpore,occultat caput.
66. Int.s.vt non faciatis mala. Hier. ¶ Remig simplicitas sine prudentia facile decipi potest,prudentia periculosa est,nisi simplicitate temperetur. 67. Chry.in hom.ira non per iram extinguitur,sed per mansuetudinem;non sufficit pati mala,sed nec turbari conceditur.quod est columbæ. 68. Int.hîc aperit quos lupos dixerit.Rab. 69. Int.id est,à persuasionibus hominum. 70. Int.præmunit eos. 71. Int. vbi potiori sententiæ dandus est locus. 72. Int.sub specie corrigendi,quia ille locus correctionis est.
73. Int. quasi ad maiorem audientiam, cùm per se vobis inferre vim non poterunt. 74. Chry. in hom.vnicuique malorũ mitigationẽ adiungit;nõ parua consolatio propter Christum pati. 75. Greg. in hom.s.qui persequendo mortem intulerunt,vel videndo non sunt mutati;mors Sanctorum bonis in adiutorium,qui inde exemplum capiunt,malis in testimonium,qui sine excusatione pereunt. Glo. Lucas,continget vobis in testimonium: persecutio enim testimonium malitiæ Iudæorum & gentium, & innocentiæ Apostolorum. 76. Int.contra terrores consolatio. q.d.nolite turbari. 77. Int.s.de modo proferendi ornatè an inornatè. 78. Int.s.de modo inueniendi. Remig. Christus enim subministrabat ei verba & sapientiam. 79. Hier.offerte voluntatem pro Christo,ipse pro se loquetur.Hil. sic Abrahã non defuit aries ad victimam. 80. Int.s.materia dicendi. 81. Int.quia non ex ingenio vel arte vestra verba procedunt,sed ex Spiritus sancti gratia.Hier.ad Prophetarum dignitatem reduxit, qui Dei spiritu sunt locuti.Remig.vos accediti sad certamen,ego prælior. 82. Int. s. velut organis. Remig. vnde Paulus,an experientiã quæritis eius qui in me loquitur Christus? 83. Int.adeo crescet persecutorum rabies,vt nullus sit inter eos affectus,quorum diuersa est fides. 84. Greg in hom. minorem dolorem ingerunt illata ab extraneis. 85. Chry.tanquam communes orbis terrarum hostes. 86. Int.non tantum amicis. 87. Int.quia amatores mundi sunt,inimici Dei. Chry. rursum consolatio apponitur.
88. Chry.alia consolatio. 89. Hier.non cœpisse,sed perfecisse virtutis est. Chry. indicat nunquam defutura quæ patiantur. 90. Int.non debetis desistere,sed ad tempus declinare, vt aliis possitis prodesse.Chry.in hom.ducit ad mansuetiora. 91. Int.non ante. Hier. hoc pertinet ad illud tempus, In viam gentium ne abieritis: itaque orta persecutione Hierosolymis dispersi sunt in vniuersam Iudæam,vt tribulationis occasio fieret Euangelij seminarium.

SENS. MYST. IN CAP. X.

65. Rab.Serpens per strictas rimas transiens,veterem pellem exuit:ita prædicator per angustam viã veterem hominem deponat.Remig.Serpens decepit primum hominem. q. d.callidus fuit hostis ad decipiendum,vos sitis prudentes ad liberandum; laudauit ille lignum,vos laudate crucis virtutem. Hil. ille molliorem sexum aggressus est,& immortalitatem spopondit: ita cuiusque natura inspectanda,& futurorum spes reuelanda,quódque ille mentitus est,verè prædicandum,futuros fideles Angelis similes. q. Glo. vnde hostiæ cauda iubetur offerri.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

65. scilicet ad cauendum. 66. s. ad mansuetè conuersandum. Græ. ἀκέραιοι sinceri. 69. ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ab illis hominibus. s. malis,de quibus statim loquitur. 70. s. examinandos,& iudicandos. 71. id est,consessu senatorum seu iudicum. o. id est,congregationibus. 75. s de me ferendum à vobis, vel erunt hæc in testimonium contra illos,qui cõuerti noluerint,tam multis ad id prouocati. p. μὴ μεριμνήσητε,ne solliciti & anxij sitis,nec enim prohibet cogitare. vide Mar.13.Luc.12. 85. id est,omni hominum generi. 87. id est,propter me. 89. ὁ ὑπομείνας qui sustinuerit. s. patienter tolerans. vide Mar.13.

fugite

[92] fugite in aliam. [93] Amen dico vobis,non [r] consummabitis ciuitates [s] Israël , donec veniat Filius hominis. [94] Non [95] est discipulus [96] super [97] magistrum,nec [t] seruus super dominũ suum: [98] sufficit discipulo vt sit sicut [99] magister eius : & seruo sicut [100] dominus eius. [101] Si [102] patremfamilias [103] Belzebub vocauerunt:[104] quanto magis [105] domesticos eius?Ne ergo [106] timueritis eos. [107] Nil enim [108] est opertum,quod non reueletur:& [109] occultum,quod non [110] sciatur. Quod dico vobis [111] in tenebris,[112] dicite in [113] lumine : & quod in [114] aure auditis,prædicate super [115] tecta. [v] Et nolite timere eos qui occidunt [116] corpus, animam autem non [117] possunt occidere:sed potius timete eum qui potest animam & corpus [118] perdere in

SENS. LIT. IN CAP. X.

92. Aug. contra Faustum. non vult Deus se tentet homo quando habet quid faciat, vt quod cauere oportet,euadat. Idem epist.180.ad Hono. Fugiant qui à persecutoribus quæruntur, & ab aliis qui non ita quæruntur non deseratur Ecclesia,cùm autem omnium commune est periculum,aut omnes ad loca munita transeant,aut hi quibus alij indigent, maneant. Remig. licentia fugiendi infirmis concessa.

93. Int.q.d.non mirum si à quibusdam fugitis,quia consummatio Israel non fiet in fide,donec Christus à mortuis resurgat. Chry. in hom.non præuenietis me circumeuntes Palestinam,donec vos assumam. 94. Chry.in hom. consolatur à seipso. Hier. vt gloriæ loco ducant,si Domino vel passionibus adæquentur. 95. Chry.in hom. s. donec fuerit discipulus. 96. Chry. in hom. secundùm honoris rationem , intellige verò secundùm quæ accidunt in pluribus. 97. Remig. se magistrum & dominum appellat. t. Chry.in hom. s. donec fuerit seruus. 98. Int. perfectio est discipuli non vlcisci iniurias, sicut ego feci. 99. Int.s.prius faciens quàm doces. 100. Int.qui potuit. 101. Remig.explicat quod dixit. 102. Int. cui famulantur cælestia & terrestria. 103. Hier. Idolum Acharon vocatur in libro Regum Belzebub, id est, idolum muscæ, zebub enim musca. Glo. Ninus Rex Assyriorum,posuit patri Belo statuam quam suscipientes Chaldæi vocabant Bel,Palestini Baal,Moabitæ Belphegor,Dei cultores Belzebub,id est,virum muscarum. s. ob spurcitiam sanguinis immolari. 104. Int.q.d.quid mirum de famulis? 105. Chry.in hom.multam familiaritatem ostendit, non enim dixit seruos, sic alibi,non dicam vos seruos. 106. Remig.s.persecuturos. 107. Hier.q.d.veniet dies iudicij,in quo & vestra virtus & illorum nequitia demonstrabitur. Hil.dies iudicij inania fuisse illorum facta reuelabit. Chry. in hom.q.d.vocant vos magos,& seductores,sed paulo pòst apparebitis saluatores orbis,& benefactores.

108. Int.s.corde. ¶ hoc ad bonos. 109. Int.hoc ad malos. 110. Int.s.actu. 111. Int.id est,in mysterio.Remig.q.d.cur timeatis persecutores,cùm tantæ sitis dignitatis,vt per vos mysteria legis & Prophetarum sint manifestanda.Chry. in hom. postquam à timore liberauit,opportunè loquitur de libera propalatione.Hil.non legimus Christum in tenebris docuisse,sed sermo eius carnalibus tenebræ sunt. Remig.in tenebris,id est,inter Iudæos incredulos.Glo.id est,dum adhuc in timore estis. 112. Int. id est,prædicate apertè. 113. Int.id est,Spiritu sancto.Hil.cum libertate fidei Remig. i. fidelibus. Glo.i. cum fiducia veritatis. 114. Int.id est,priuatim.Remig.secretè. 115. Int. id est , palàm seu publicè. Rab. iuxta morem Palestinæ loquitur vbi in tectis resident : quia non sunt cacuminata , sed æqualia. Chry.in hom.q.d.principium dedi,vos reliqua explete.Glo.quod docui in proprio Iudææ loco, in toto mundo prædicate. v. Chry.in hom.omnibus reddit superiores,mortem etiam contemnandam docens. 116. Int.scilicet tantum. 117. Int. scilicet quin eam Deus reddat corpori. 118. Int. scilicet mittendo in æterna supplicia.

SENS. MYST. IN CAP. X.

92. Hier.cùm persequentur in vno libro,aut testimonio,fugite ad alia volumina, veniet enim præsidium Saluatoris. 115. Int. id est, calcate carnalia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

92. scilicet alibi prædicaturi. r. id est, perambulabitis,vel non facietis prædicandi finem. s. Iudæorum,vel fidelium. q. d. etiamsi expellamini à multis ciuitatibus,semper erit vbi prædicetis , vsque in diem iudicij. 94. solet Christus sæpè vti vulgò receptis sententijs,& ad suum propositum accommodare. 103. id est, satanicum , vel cui satanas fauerit. vide cap.12.num. 61. 111. id est , secretò , quod etiam vocat in aure. 113. id est, palàm ,quod etiam vocat super tecta. 115. sunt hæc in Palestina plana , non cacuminata.

gehen

[119]gehennam. Nonne [120]duo [121]passeres [x]asse [122]veneunt?& vnus ex illis non [123]cadet super terram [124]sine Patre vestro? [125]Vestri autem [aa]& capilli capitis omnes [126]numerati sunt. [127]Nolite ergo timere: multis passeribus [128]meliores estis vos. Omnis ergo [129]qui [130]confitebitur me coram hominibus, [131]confitebor & ego eũ corã Patre meo qui in [132]cælis est. Qui autẽ [133]negauerit me [134]coram hominibus, [135]negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis est. [136]Nolite arbitrari quia [137]venerim [bb]pacem mittere in terram: non veni pacẽ mittere, sed [138]gladium: veni enim [139]separare hominem aduersus [140]patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam: [141]& inimici hominis, [142]domestici eius.

Sens. Lit. In Cap. X.

119. Hier. in valle quæ Gehenon dicta est, id est, vallis filiorum Enon, estque iuxta Hierusalem ad radices montis Moria, Iudæi Baal immolabant, filiosq; dæmoni incendebant, hanc Deus comminatus est olim se impleturum cadaueribus mortuorum; significantur ergo per eam supplicia perpetua peccatorum. 120. Int. q. d. nolite timere mortem corporis qui mori nõ potestis sine nutu Dei, quod in minoribus liquet. 122. Glo. Lucas, nonne quinque passeres veneũt dipondio, dipondius enim ex duobus assibus. 123. Int. non moritur sine prouidentia Dei, quanto magis vos? Glo. quid ergo illud, numquid de bobus cura est Deo? aliud est cura, aliud est scientia. 124. Int. id est, sine nutu Dei. 125. Int. q. d. vt taceam de corporis massa, etiam minimæ particulæ Dei prouidentia conseruantur. Hier. immensa Dei prouidentia, & ineffabilis affectus. 126. Hil. in numerum aliquid colligi diligentiæ est, indicat autem nihil ex nobis periturum. Hier. non dicit omnes capillos saluandos, sed numeratos esse, indicatur ergo scientia numeri, non numeri conseruatio. 127. Int. q. d. omnem curam in eum proiicite apud quem capillus non perit. 128. Int. quia rationales, quia æterni. 129. Int. ergo prædicate super tecta, quia omnis, &c. 130. Int. fidem corde, & ore. ¶ ne quis tempore persecutionis sufficere sibi putaret fidem cordis. ¶ ore confessio fit ad salutem. Chry. huius verbi obseruatio multos ad Apostolos adduxit. 131. Int. id est, perducam ad confessionem Patris, Venite benedicti Patris mei. Rab. confitebitur apud Patrem, habebit enim per Filium accessum ad Patrem. 132. Int. i. consortio Sanctorum.

133. Int. s. timore. Rab. confitetur quis fide per dilectionem operante mandata implendo, negat non obediendo. 134. Int. s. vbi prodesse debet mei nominis confessio. 135. Int. i. non perducam ad visionem Dei Patris, qua perfruentur Sancti. 136. q. d. sicut timor mortis non debet retrahere, sic nec carnalis affectus. 137. Int. q. d. non ad hoc inter homines veni, vt carnales affectus confirmẽ, sed spirituali gladio dissociem. Hier. missum est bonum bellum, vt rumperetur pax mala. 138. Int. s. verbi Dei. Chry. non dixit prœlium, sed quod difficilius, gladium, asperitate verborum excitans. 139. Chry. illorum malitia hoc facit, sed dicit se facere Scripturæ more: sic illud, dedit oculos vt non videant. Glo. id est, priuatos carnis affectus extinguere. 141. Int. non possunt inter eos esse iura pacis, inter quos est bellum fidei. Rab. ¶ Hier. hic locus prope eisdem verbis est apud Micheam. 142. Interlin. scilicet, qui non credunt.

Sens. Myst. In Cap. X.

121. Hil. duo, anima & corpus, quæ peccato venduntur; & cùm sint nata ad volandum in cælum, capiuntur, & præsentium voluptatum pretiis venduntur, fitque ex ipsis vnum in terram cadens. aa. Remig. caput, Christus; capilli, Apostoli, quorum nomina scripta sunt in cælis. 128. Hil. meliores electi infidelibus qui cadunt in terram. 139. Int. Verbum Dei diuidit terria in duo, id est corpus, animam, & voluntatem, contra patrem corporis, id est peccatum, & animæ matrem, id est infidelitatem.

140. Glo. Pater, ante diabolus, mater synagoga, eademque socrus, filia, Ecclesia, eademque de gentibus nurus, sponsus, Christus.

Addit. Avct. In Cap. X.

x. στρουθία passerculi. 122. Asses decem faciunt denarium argenteum nummum. Assis duplum dupondium dicitur Luca 12 quia verò hic Græcè est ἀσσάριον, videtur significari nummus minor asse. 126. adeoque Deo cura, vt qua sub numero commendantur. 129. pro, omnis autem. vide Luca 12. bb. scilicet, mundanam, vel exteriorem. 138. id est, dissidium, discordiam.

[143] Qui amat patrem aut matrem plusquam me,non [cc] est me dignus, [144] & qui amat filiũ aut filiam super me,non [145] est me dignus.[dd] Et qui [146] non accipit [ee] crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.[147] Qui inuenit [148] animam suam perdet illam,& qui [149] perdiderit animam suam propter me,[150] inueniet eam.[151] Qui recipit vos [152] me recipit:& qui me recipit, [153] recipit eum qui me [154] misit.Qui recipit Prophetam [155] in nomine [ff] Prophetæ,[156] mercedem Prophetæ [157] accipiet, & qui recipit iustum [158] in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Et [159] quicumque potum dederit [160] vni ex minimis [gg] istis calicem [161] aquæ [hh] frigidæ tantùm in [162] nomine discipuli:amen dico vobis,non [163] perdet mercedem suam.

Sens. Lit. In Cap. X.

143. Int.& huic religioni pietas non est anteponenda, quod facit, qui quod Deo minus amandum est,plus amat quàm Deum. Hier.amandi parentes,& filij post Deum;quod si vterque amot seruari non possit,odium in suos,pietas in Deum est.Chry.& in Deut.dicitur,qui dixerit patri & matri nescio vos, &c.hi custodierunt eloquium tuum. 144. Int.s.qui præponit carnalem affectum spirituali.Rab.
145. Chry.ad altiorem sermonem ducit. dd. Int.s.vel carnem domando,vel proximo compatiendo,& hoc intuitu æternorum. 146. Chrys. in his erudit, vt sermonem de passione eius magis suscipiant.Greg.in hom.Crux à cruciatu,hanc baiulamus vel per abstinentiam, vel per compassionem proximi.Glo.Peccata proximorum,Sanctorum frixorium. ee. Greg.in hom.s.propter me patiendo.
147. Int.q.d.nec aduersa timenda sunt,quia qui inuenire temporaliter vitam vult,æternaliter perdet eam. 148. Rab.i.præsentem vitam. 149. Int.i.paratus est eam hic perdere,omnia postponens amoti meo. 150. Int.s.in futuro.Chrysost.vtilitatem præceptorum quę grauia videbantur ostendit maximam. 151. Hier. præceptorum austeritatem temperat. Glos. ad susceptionem magistrorum discipulos prouocat. 152. Int.s.qui in vobis sum.Chry.quid huic honori æquale? 153. Int. quia non aliud recipit in Apostolis,quàm quod est in Christo. 154. Int.& in me est. 155. Int.i.pro eo quod nominatur Propheta.Hieron.non personas suscipiendas esse,sed nomina docet, nec perire mercedem etiãsi indignus suscipiatur. ff. Remig.quidam hic per Prophetam,& iustum Christum intelligunt,in cuius nomine recipientes Prophetam vel iustum,mercedem accipient. 156. Chry.s.qualem decet accipere Prophetam aut iustum,vel hos suscipientem. Chry. in hom. cum eo iustitiæ præmia recipiet quem sustentando adiuuit. 157. Int.ne & pseudo timeant recipere. 158. Int. i. pro eo quod nominatur iustus. 159. Int.ne quis se ab hospitalitate per paupertatem excusaret,hoc leui præcepto diluit.Hier.
160. Remig.non Prophetæ aut iusto,sed alicui ex minimis. Hil. etiamsi peccatores sint quibus meo nomine hoc fit.Glo.minimi sunt qui nihil habent in seculo. 161. Int.ne dicas deesse vnde calefieret? Hier. 162. Int.id est, pro eo quod nominatur discipulus. 163. Int. s. quam ex bono affectu meruit potius quàm ex actu.Glo.respicit magis Deus ad pium affectum quàm ad quantitatem rei datæ.

Addit. Avct. In Cap. X.

cc. Indignus qui sit meus discipulus.v.de Luc.14. 145. id est, qui non æquo animo fert molesta. ee. scilicet, imitatione, vel propter me patiens. 147. qui indulget, perdit; qui mortificat saluat, est autem inuenit præter.temp. 150. id est, custodiet in vitam æternam. 155. scilicet,quia Propheta est. 156. id est,particeps erit mercedis Prophetæ. 158. s. quia iustus est. gg. ποτήριον poculum. 161. id est, minimum quoduis beneficium. hh. potest coniungi cum præcedentibus,vel sequentibus.

CAPVT XI.

Et factum est, cùm consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum. Iohannes autem, cùm audisset in vinculis opera Christi: mittens duos de discipulis suis, ait illi, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Et respondens Iesus ait illis, Euntes renunciate Iohanni quæ audistis & vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Illis autem abeuntibus, cœpit Iesus dicere ad turbas de Iohanne. Quid existis in desertũ videre? arundinẽ vento agitatã? Sed quid existis videre? hominẽ mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiũtur, in

SENS. LIT. IN CAP. XI.

1. INT. scilicet sermones 2. Int. fecit, quod docuit prædicans Iudæis, non Samaritanis, non gentibus vt secundùm promissa prius offeratur Iudæis salutis occasio. Rab. Chry. in hom. subtraxit se, dans eis locũ, ipso enim præsente nemo ad discipulos accederet. 3. Int. s. Iudæorum. 4. s. positus. 5. Int. ne alium à se prædicatum putarent. Hil. ¶ Hier. discipulos mittit, vt per occasionem hanc interrogationis, videntes Christi signa, in eum crederent. a. Chry. in ho. fortè hos nouerat posse facilius, quàm cæteros persuaderi. 6. Int. scilicet per illos. 7. Int. hoc dicite. Greg. in hom. 6. non dubitat esse mundi redemptorem, sed quærit an sit ad inferni claustra descensurus. Hier. non dixit, qui venisti, sed qui venturus es. q. d. debeone te etiam inferis nunciare, an alium? Hil. non suæ, sed discipulorum ignorantiæ consulit. 8. Int. non ad interrogata, sed ad scandalum nunciorum. 9. Int. non respõdit Iohanni, quia non dubitabat, sed illis. 10. Int. cessent verba, loquantur opera. Chry. in Hom. à miraculis vult discant, testimonium enim à rebus credibilius est. 12. Int. pauperes spiritu, vel opibus, intus illuminantur, vt in prędicatione nulla distantia sit inter pauperes & diuites. Hier. 13. Int. in hoc nuncios percutit, sicut post ostenditur. Chry. latenter eos redarguit. Hil. ostendit cui rei Iohannes cauisset: misit enim eos ne scandalizarentur. 14. Glo id est, de diuinitatis potentia non dubitauerit. Greg. in hom. infideles scandalizati, cùm post tot miracula morientem Christum viderunt. 15. Chry. in hom. ne videretur homini adulari. 16. Int. quæ nesciebant mysterium interrogationis eius, ne suspicentur Iohannem liuore motum, & vt sciant illum non sibi, sed discipulis quæsisse. Chry. in hom. ostendit se nosse eorum occulta, nec durè loquitur, quia ex ignorantia peccabant. 17. Chry. in hom. docet per ea quæ ipsi egerant, non enim dimissis ciuitatibus in desertũ venissent, nisi magnus fuisset Iohannes, & mirabilis. 18. Int. qui omni vento agatur, vt leuitate mentis de me ambigat, quem prædicauit. Hier. ¶ Chry. in hom. dubitabant turbæ de leuitate Iohannis. Greg. in hom. carnalis animus fauore, & detractione tactus in partem quamlibet flectitur. 19. Int. q. d. non. 20. Int. an vana gloria ductus, lucra quærat, pro dapibus, vel vestibus, qui locustis viuit, & pilis camelorum induitus? Hier. ¶ Chry. in hom. si vellet mollibus vestiri non eremum habitasset.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

4. HIL. lex. ne Christus posset intelligi, peccatis plebis, quasi vinculis continebatur. 3. Int. lex ad gratiam Euang. mittit. a. Ambr. in Lucam cap. 7. duo populi Iudæorum. s. & gentium. c. Int. id est, per doctrinam Euangelij illuminantur. f. Hil. desertum, vbi non habitat Deus. arundo, inanitate vitæ speciosi, & fructu veritatis vacui, & ad omnium malorum spirituum flatus mobiles; mollis vestis, lasciuiens corpus. Domus regum, id est, dæmonum, qui mundo dominantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

1. id est, fecisset præcipiendi finem Græcis. 3. s. Iudæorum. sic Psal. 98 adinuentiones eorum. non Aaron, & Samuel, qui præcesserãt, sed Iudæorum. b. ἐρχόμενος ille venturus s. à Prophetis prædictus. c. de quo Isa. 31. Græc. [illegible] i. visũ recipiũt. d. εὐαγγελίζονται i. Euangeliũ audiũt & recipiũt. seu docẽtur, q. d. pauperibus prædicatur Euangelium. vide Isa. 61. 14. s. humili conuersatione mea, seu abiectione offensus, occultè notat discipulos Ioannis, simul ostendens se illorum corda nosse. g. i. vestimentis splẽdidis, & pretiosis.

[21] domibus regum sunt. Sed quid existis videre? [22] Prophetam? [h] Etiam dico vobis, & [23] plus quàm Prophetam. Hic est enim de quo [24] scriptum est, [25] Ecce ego [26] mitto Angelum meũ ante [27] faciem tuam, qui [28] præparabit viam tuam ante te. [29] Amen dico vobis, non surrexit inter [30] natos mulierum [31] maior Iohanne Baptista: qui autem [32] minor est [33] in regno cælorum, [34] maior est illo. A [35] diebus autem Iohannes Baptistæ vsque [36] nunc, regnum cælorum [37] vim patitur, & [38] violenti [39] rapiunt illud. Omnes enim [40] Prophetæ & lex vsque ad [41] Iohannem [42] prophetauerunt: & [l] si vultis recipere, ipse est [43] Helias, qui venturus [m] est. Qui habet [44] aures audiendi, [45] audiat. [46] Cui autem [n] similem æstimabo [47] generationem [48] istam? Similis [49] est [50] pueris sedentibus in [51] foro: qui clamantes [52] coæqualibus dicunt, [53] Cecinimus

Sens. Lit. In Cap. XI.

21. Int.s.vbi aliquid venentur. 22. Int.ponit quod erat. 23. Int.qui me non tantùm venturũ prædixit, sed etiam digito demonstrauit. Greg. ¶ Hier. ad priuilegium prophetale, accessit baptismi præmium, vt suum Dominum baptizaret. 24. Int.s.in Malachia. 25. Int.verba Patris ad Filium. 26. Int. id est, nuncium. Hier. non Angelus natura; sed officio. 27. Int.id est, manifestationem tuam. Chry. in hom prope te. 28. Int.id est, peruia, reddet tibi corda auditorum prædicando & baptizando. 29. Int. vt summam virtutum eius comprehendam. 30. Int.non virginis. Rab. mulieres enim propriè corruptæ vocantur, quamquam Maria aliquando vocatur mulier, id est, femina. 31. Int.etsi æqualis. Hier. non enim statim sequitur, si alij maiores non sunt, vt ipse sit maior. 32. Int.s.tempore. Glo. ego; quem multorum opinio minorem facit. 33. Int.id est, in cordibus Apostolorum. Aug. 2. cont. aduer. leg. & pro. ca. 5. in gloria, vel Ecclesia, vt significet vel beatos, vel se, qui minor tempore Ioanne, sed tũc ita legendum, qui minor est, in regno cælorũ maior est illo. Hier. omnis beatus maior est hic viuente, aliud enim est possidere coronam victoriæ, aliud in acie dimicare. 34. Int.s.dignitate. 35. Int.alia commẽdatio Iohannis. 36. Int.quàm diu dicetur nunc.i.semper. 37. Hier. grandis violentia in terra genitos cælum quærere, & possidere per virtutem, quæ non tenuimus per naturam. 38. Int.quibus nõ erat promissum. 39. Hil. gloria Israël promissa, & oblata, fide gentium occupatur & rapitur. 40. Int.s. præcedentes. 41. Int.vbi Christi tempus ostenditur, quem Iohannes ostendit. Hier. 42. Int.vel prædicauerunt. l. Chry. aliam coniecturam ponit aduentus sui, dicit autem vultis, ostendens libertatem.

43. Int.hoc esse mysticum, & indigere intelligentia ostendit, cùm subdit, qui habet. Hier. Helias, id est, in spiritu & virtute Heliæ veniens. 44. Int.s.cordis. Rem. 45. Int.id est, quod dixi mysticè intelligat. 46. Hil. exprobrat infidelitatem. Chry. ostẽdit nihil omissum ad eorũ salutẽ pertinens. 47. Int. tot monita salutis audientem, & non obedientem. 48. Int.s.Iudaicam. 49. Int. s. huic toti negotio.

Sens. Myst. In Cap. XI.

21. Hier. rigida vita, & austera prædicatio, aulas regum, & mollium hominum palatia vitare debet. Greg. in hom. si in studio preciosarum vestium culpa non esset, non laudasset Dominus Iohannem de vestimenti asperitate. Aug. 3. de doctr. cap. 12. in talibus non vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est.

50. Int. sicut Dauid, & Hieremiæ. Hil. Prophetæ in simplicitate sensus, vt pueri prædicauerunt.

51. Int.id est, Hierusalem, vbi lex & iura promuntur. Hil. id est, in medio synagogæ. 52. Remig. erant omnes de vna stirpe. 53. Hil. id est, ad confessionem Dei prouocauimus. Hier. prouocauimus ad bona opera. Chry. remissam vitam ostendit, & non estis persuasi. Iohannes duram vitam sustinuit, & non attendistis, dicit verò numero plurali, quia vtriusque vna intentio erat.

Addit. Avct. In Cap. XI.

h. Græc. vai. id est, certè. 23. scilicet quia Christi præcursor, regni cælorum prædicator, baptismi institutor, Angelus Dei. 27. pro, ante te. Hebr. 31. s. Propheta, vt patet ex Luc. 35. s. quibus cœpi prædicare. 37. id est, vt inuaditur, seu occupatur. 38. id est, qui ei vim afferunt, per sui mortificationem. 42. s. de Christo venturo, vel populum pro ratione illorum temporum docuerunt viuendi rationem. l. id est, si attentè aduertatis. m. pro erat. 45. indicat aduenisse iam Messiam. n. pro, assimilabo. 47. id est, genus hoc hominum. 50. s. qui ludendo solẽt repræsentare nunc læta, nunc tristia. 51. foro rerum venalium. 52. id est, coetaneis, sodalibus. 53. tibiis scilicet.

vobis,

vobis,[54] & non ſaltaſtis:[55] lamentauimus,[56] & non planxiſtis.[57] Venit enim Iohannes neque[58] manducans,neque bibens: & dicunt,dæmonium habet. Venit Filius hominis[o] manducans & bibens,& dicunt,ecce homo vorax,& potator vini,publicanorum & peccatorum amicus.[59] Et iuſtificata eſt[60] ſapientia à[61] filiis ſuis. Tunc cœpit[p] exprobrare ciuitatibus,in quibus factæ ſunt plurimæ virtutes eius: quia non egiſſent pœnitentiam.[q] Væ tibi[62] Corazaim,væ tibi[63] Bethſaida,quia ſi in[64] Tyro & Sidone factæ eſſent[r] virtutes, quæ factæ ſunt in vobis,olim in[65] cilicio &[66] cinere pœnitentiam egiſſent.[67] Veruntamen dico vobis,Tyro & Sydoni[68] remiſſius erit in die iudicij quàm vobis.[69] Et tu Capharnaū[70] numquid vſque in cælum exaltaberis? vſque in infernum[71] deſcendes:quia ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in te ,[72] fortè[73] manſiſſent vſque in hāc diem. Veruntamen dico vobis , quia terræ Sodomorum[74] remiſſius erit in

Sens. Lit. In Cap. XI.

57. Int.exponit prædictam ſimilitudinem. 58. Int.exemplo abſtinentiæ ſuæ pœnitentiam vobis indicens,& noluiſtis humiliari cum eo.Aug.16.cont.Fauſt.cap.31. non enim vtebatur victu , quo Iudæi. 59. Int q.d.quicquid me puteris,ego tamen Dei virtus,& Dei ſapientia , iuſtè facere intelligor ab Apoſtolis.Hier. 60. Hier.i.Dei diſpenſatio,& doctrina , vel Chriſtus. 61. Int. quibus Pater reuelauit,quæ prudentibus abſcondit.Aug.de quæſt. Euan. intellexerunt Apoſtoli regnum Dei non eſſe in eſca & potu.Hier.quidam codices habent ab operibus ſuis. p. Hier.ſ.cùm circuiret ciuitates & vicos,vt ſuprà legimus. q. Aug.2.de conſ.Euan.cap.32.& hoc Lucas commemorat,rei geſtæ,vt videtur ordinem ſecutus,niſi malimus bis fuiſſe hæc à Chriſto dicta,vt nonnulla alia. 62. Int. quæ quondam myſterium Dei tenuiſti.Rab.Corozaim,id eſt,myſterium meum. 63. Int. quæ fructum gignere debuiſti,ad quam ſpirituales venatores miſſi ſunt.Raba.Bethſaida,id eſt,domus fructuū, vel venatorum. ciuitates ſunt hæ Galileæ,in littore maris. 64. Int.id eſt,in ciuitatibus gentium,quas diabolus venator in anguſtia tentationum comprehendit.Raba.Tyrus,anguſtia; Sydon venatio. vrbes ſunt hæ Phœnicis.Aug.lib.de perſeu.Tyrij & Sydonij Dei iudicio in maſſa perditionis relicti,quibus,vt crederent, non eſt datum,& vnde crederent eſt negatum. 65. Int. ſcilicet pro memoria pungentis peccati.

66. Int.ſ.pro mortis conſideratione.Greg.35.Mor.cap. 2. vtrumque adhiberi ſolet ad pœnitentiam, vt in punctione cilicij cognoſcamus quid fecimus;in cinere,quid facti ſumus,mortui.ſ.pungente peccato. 67. Int.ſed nec factæ ſunt in eis,ne pœnituerunt,& tamen,&c. 68. Int. ſicut minor fuit culpa eius,quæ nuncios veritatis non habuit,quàm eius quæ refutauit,ita minor pœna. Hier. tantum enim naturalem legem calcarunt. 69. Int.quæ,& ſimili culpæ ſubiaces.Remig.Metropolis hæc Galileæ.

70. Hier.alia lectio,& tu Capharnaum,quæ vſque ad cælum exaltata es.ſ.meo hoſpitio,& ſigni: vſque ad inferna deſcendes,quia. ſ. credere noluiſti. 71. Int. ideo maioribus ſuppliciis punieris , quia credere noluiſti viſis virtutibus.Hier. 72. Int.id eſt,certè. Remig.indicatur liberum arbitrium.

73. Int.id eſt,non contigiſſet eis ſubuerſio,vbi fuiſſet correctio. 74. Int.quia minor culpa.Remig. diuerſa ſupplicia in inferno, vt diuerſæ manſiones in cælo.

Sens. Myst. In Cap. XI.

54. Int.id eſt,non aſſurrexiſtis operando. 55. Int. id eſt, pœnitentiæ lachrymas neceſſarias vobis prædiximus,& non acquieuiſtis,nec adhuc acquieſcitis. 56. Int. ſ.per compaſſionem. 57. Hil. Iudæis,& lex grauis viſa eſt, potibus & cibis præſcriptis, & dæmonium, id eſt, peccatum habere , nec in Euangelio vitæ libertas placuit. o. Int.id eſt,cibo & potu lætitiam futuri regni præſignans,& noluiſtis cum illo gaudere, ſed calumniati eſtis.

Addit. Avct. In Cap. XI.

59. id eſt,laudata,approbata,ſuſcepta,vel defenſa,vt qua nihil omiſerit ad ſalutem neceſſarium.

61. i.ſui participibus,& amicis, nempe verè ſapientibus. q. Execrantis vox. r. id eſt , miracula.

65.66. ſic olim fiebat pœnitentia. 67. pro , propterea. 70. videtur legiſſe ň , nunc enim ṅ q. d. num putas tibi iſtam gloriam diu duraturam ? erras.

die iudicij, quàm tibi. In illo [75] tempore [76] respondens Iesus dixit, [77] Confiteor tibi [78] Pater [79] Domine cœli & terræ, quia [t] abscondisti [80] hæc à [81] sapientibus & prudentibus, & [82] reuelasti [83] ea paruulis. [84] Ita Pater, [85] quoniam sic fuit [86] placitum ante te. [87] Omnia mihi [88] tradita sunt à Patre meo. Et [u] nemo [89] nouit Filium nisi Pater; neque Patrem quis nouit [90] nisi [91] Filius, & [92] cui voluerit Filius [93] reuelare. [94] Venite ad me omnes qui [95] laboratis, & [96] onerati estis, & ego [97] reficiam vos. Tollite [98] iugum meum super [99] vos, [100] & discite à [x] me, [z] quia [101] mitis sum, & [102] humilis [103] corde, & inuenietis [104] requiem animabus vestris. [105] Iugum enim meum [106] suaue est, & [107] onus meum [108] leue.

Sens. Lit. In Cap. XI.

75. Int. s. cùm exprobrasset Iudæis. 76. Glo. s. tacitæ obiectioni, cur Christum, quem gentilitas recepit, Iudæi reiecerunt? Chry. 77. Int. id est, gratias ago, in te exulto. August. de verb. Dom. serm. 8. Laudo te, non accuso me: est enim confessio alia laudantis Deũ, alia accusantis se. 78. Int. s. mi. Hier. si creatura esset, Dominum suum non Patrem appellasset, aut cæli etiam, & terræ patrem dixisset.

79. Int. non pater. 80. Int. id est, Sacramentum mei aduentus. Hier. 81. Int. s. Scribis & Pharisæis, qui sibi sapere vidētur. Hier. ¶ Aug. de verb. Dom. id est, à superbis; sequitur enim paruulis, id est, humilibus. Hil. sapientibus stultitiæ suæ præsumptione. 82. Int. & hoc per me. Chry. non vult discipulos de se magna sapere, reuelatio enim erat, non illorum studium. 83. Int. id est, humilibus spiritu. Greg. 27. Mor. cap. 9. non dixit stultis, damnat enim tumorem, non acumen. Hilar. paruulis malitia, non sensu. Chry. ob id lætatur, non quia sapientibus absconditum. 84. Hilar. facti æquitatem, paternæ voluntatis iudicio confirmat. Hier. blandientis affectu loquitur, vt inceptum in Apostolis beneficium compleatur. 85 Int. s. vt humilis redeat, qui superbiendo recessit. 86. Greg. 25. Mor. cap. 18. iniustum esse non potest, quod placuit iusto, ne temerè ergo discutiamus Dei consilia de aliorum vocatione, aliorum repulsione. 87. Int. Omnipotens est, & consubstantialis Patri. 88. Chry. hoc additum, ne quia gratias egerat, putaretur virtute priuatus. Hier. non cælum, & elementa dicit tradita, sed eos, qui per Filium accessum habent ad Patrem. Aug. cont. Maxim. lib. 3. cap. 12. non minor est potestate Patre, qui omnia habet, quæ Pater: dedit autem Pater gignendo. u. Chry. latenter se ostendit consubstantialem. Hil. eandem in mutua cognitione docet esse substantiam. 89. Chry. s. cognitione, qua ille.

90. Int. non quòd solus. Aug. 1. de tri. cap. 8. non separatur propter substantiæ inseparabilitatem Spiritus sanctus. 91. Int. hoc naturæ. 92. Int. hoc gratiæ. 93. Aug. 7. de Trin. cap. 3. reuelatur Pater per Filium, id est, verbum suum. Idem de quæst. Euang. & Pater, & Filius per filium reuelatur, & id significatur hoc loco. 94. Int. q. d. & quia per me habetis accessum ad Patrem, venite, credendo & obediendo. 95. Int. quasi victi. 96. s. peccatis, vel iugo legis. Hil. 97. Int. non tantùm exonerabo. Rab. Chry. in omni quiete constituam. 98. Rab. id est, Euangelium, quod Iudæos & gentes coniungit. Glo. id est, præcepta mea. 99. Rab. i. in honore habete. 100. Int. s. in fide combinatos. x. Glo. s. docente verbo & exemplo. 101. Int. s. moribus, quia nullum lædo. 102. Int. quia nullum dēspicio. Aug de verb. Dom. ser. 10. magnus esse vis? à minimo incipe, vis ædificare? prius cogita de fundamēto humilitatis. 103. Int. i. mente ¶ non fictè. 104. Int. s. hic spe, postea re. 105. Int. i. Euangelium.

105. Int. s. non detrectantibus, sed dilatato corde currentibus. Rab. At supra dicta via arcta, augusto quidem initio incipitur, sed in progressu, dilectione dilatatur. Aug. de verb. Dom. gustata requie spirituali, leuia vidētur, quę aspera sunt alioquin & grauia: omnia sęua & immania propè nulla efficit amor.

107. Int. i. disciplina. 108. Glo. momentaneum tribulationis, æternum gloriæ pondus operatur.

'Addit. Avct. In Cap. XI.

76. pro subiungens. Heb. vide Matt. 17. 77. id est, laudo, gratias ago. t. scilicet non reuelando. 81. quales Scribæ & Pharisæi. vide 1. Cor. 1. 83. νηπίοις infantibus, stultis, s. mundo, seu simplicibus. 84. ναί. i. certè, approbantis & confirmantis. 89. s. perfectè, seu comprehensiuè. 93. i. patefacere. 95. s. molestia aliqua. 96. s. curis, peccatis, miserijs, legis veteris onere. 97. i. recreabo, requiescere faciam: nam Græ. ἀναπαύσω. 98. id est, legem Euangelicam, quæ ligat, ne quis à iustitia discedat. z. pro, quod, vel q. d. sum enim mitis, non asper. 106. Græ. χρηστὸς commodum, placidum, blandum, facile, suaue.

CAP. XII.

IN [1] illo tempore [2] abiit Iesus per [3] sata [a] sabbato:discipuli autẽ eius [4] esuriẽtes cœperũt vellere [5] spicas,& [6] mãducare.Pharisæi autem videntes dixerunt ei,[7] Ecce discipuli tui faciunt,quod [8] non licet facere sabbatis.At ille [b] dixit eis, Non legistis quid fecerit [9] Dauid quando esuriit,& qui cum eo erant?quomodo intrauit in [c] domum Dei, & panes propositionis comedit, quos [10] non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant,nisi [11] solis sacerdotibus? [12] Aut non legistis in lege,quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum [13] violant,[14] & sine crimine sunt?Dico autem vobis,quia templo [15] maior est [16] hic.[17] Si autem sciretis quid est,Misericordiam [18] volo,[d] & non sacrificium : numquã condemnassetis [19] innocentes: [20] Dominus enim est Filius [21] hominis etiam sabbati.Et cùm inde [22] transisset,venit in [23] synagogam eorum.Et ecce [24] homo erat

SENS. LIT. IN CAP. XII.

1. GLO. transit Matthæus ad facta post mortem Iohannis. Aug.2.de cons.Euang.cap.34.fortè Matthæus rei gestæ ordinem tenuit; Marcus autem,& Lucas suæ recordationis. 2. Int.iterum datur occasio contradicendi Iudæis.Chry.dat occasionem soluendi sabbatum. 4. Chry.itaque non erãt accusandi.Hieron.nec vescendi habebant locum,vt alibi legimus. Chry. non eos à Christo vehemens fames separabat. 5. Int. austeræ vitæ est,non præparatos,sed simplices cibos quærere , vel comedere. Hier. ¶. Aug.5.cont.Faust.cap.6.non prohibet vellere spicas, vt futuros Manichæos conuinceret , qui herbam non euellunt,ne homicidium perpetrẽt. 7. Int.nota,quod Apostoli litteram sabbati destruũt. Hier. 8. Int.de vinea vel fruge vicini licebat edere,sed non falcem mittere,vel foras efferre.Aug.de ope.mon.præceptum lege Iudæis,vt in agris furem nullum tenerent,nisi qui aliquid vellet auferre,comedentem tãtùm,liberũ impunitumque abire sinerent;itaque non eos arguunt furti Pharisæi. a. Glo. vult sabbatum non ad litteram, sed spiritualiter intelligamus. 9. Chry.Dauid in mediũ adducit,quod eius multa gloria apud Iudæos.Hier.q.d.si illum fames excusauit,cur non hos? Chry.si quis dicat fuisse Prophetam illum:at eius socij non erant. adde quod nec Prophetis illud licebat. 10. Hier. melius arbitratus est Achimelech homines de famis periculo liberare , quâm Deo sacrificium offerre, hostia enim Deo grata, hominum salus. 11. Chry. plus erat sacram illam mensam tangere, quàm sabbatum transgredi 12. Glo. exempla duo attulit regis,& sacerdotũ,rex,& sacerdos,& sabbati Dominus.Aug. 1.de.q.Euang.q.2. 13. Int.s.dum tauros cædunt,pueros circuncidunt,& dum vnam legem seruãt,sabbatum destruunt.Hier. 14. Int.pro,& tamen. 15. Int.ipse Iesus Dominus templi. 16. Int.id est,in hoc loco. 17. Chry. sermo cum vehementia. 18. Int. quam & Abimelech fecit,dum esurientes pauit. 19. Int.i.Apostolos. 20. Int.id est,præest,& non subest veteri obseruantiæ , & ideo non peccat, qui secundùm eius ordinationem obseruat. 21. Remig.quem vos purum Dominũ putatis,Deus est. 22. Int.s.alio sabbato,vt Lucas ait.Aug.2.de cons.Euan.ca.31. 23. Hil.præmissa enim in cãpo gesta sunt. 24. Hier.dicitur fuisse cæmentarius in Euangelio Matthæi,quo vtuntur Nazaræi, & Ebionitæ.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

1. HIL. Sabbato in agrum profectio, est Domini in legis otio progressus in mundum. 3. Glo. sata,auditores,quorum salutem doctores esuriunt, vellúntque spicas, dum à terrenis retrahunt,comedúntque,id est,in corpus Ecclesiæ traiiciunt. sabbato,id est,spe salutis æternæ,vel sata Scripturæ,vnde testimonia assumuntur, & discutiuntur in sabbato, id est, quieta mente. 6. Int. peccatorum conuersio stultis sabbati defensoribus displicet, sed à sabbati Domino probatur. 18. Hil. opus salutis nostræ non in sacrificio legis, sed in misericordia est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

a. quodam scilicet. c. id est,templum,nempe atrium. 13. s. occupati sacrificijs , ob quæ multa faciunt alioqui seruilia. 16. i.hoc loco. d. id est, misericordiam antepono sacrificio Hebr.

manum

manum habens aridam,[25] & interrogabant[26] eum dicẽtes, Si licet Sabbatis curare?[e] vt accusarent eum. Ipse autẽ dixit illis, Quis[27] erit ex vobis homo qui habeat ouẽ vnam,& si ceciderit hæc sabbatis in foueã nonne tenebit,[28] & leuabit eam?[f] Quãto magis melior est homo oue?[29] Itaq; licet sabbatis benefacere.[30] Tunc ait homini, Extende[31] manũ tuam. Et extendit: & restituta est sanitati sicut altera. Exeuntes autem Pharisæi,[32] consilium faciebant[33] aduersus eum, quomodo perderent eum. Iesus[34] autem sciens[35] recessit inde: & secuti[36] sunt eum multi, & curauit[37] eos omnes: & præcepit[38] eis ne manifestum eum facerent, vt adimpleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam,[39] dicentem,[g] Ecce puer[40] meus quem elegi,[41] dilectus meus in quo bene complacuit[42] animæ[43] meæ. Ponam[44] spiritum meum super eum,[45] & iudicium[46] gentibus nunciabit.[47] Non contendet,[48] neque clamabit,[h] neque audiet aliquis in plateis[49]

SENS. LIT. IN CAP. XII.

26. Hil. arguendi occasionem ex responsiooe quærentes. Hier. si non curet, crudelitatis aut imbecillitatis. si curet, transgressionis volunt accusare. Aug. de cons. Euang. prius illi interrogarunt, deinde Dominus; vt ait Lucas & Marcus. e. Rab. præcipuè in sabbatis docebat Dominus, & operabatur ob frequentiam populi, quærens omnium salutem. 27. Hier. sic soluit quæstiooem, vt eos auaritiæ condẽnet. Rab. illi ex cupiditate violabant sabbatum, cùm Christus ex charitate ageret. 28. Iot. s. nõ animali, sed suæ auaritiæ consulens. Hier. 29. Int. s. quia illa die licet sibi vtile facere. 30. Int. s. alij. 33. Iot. s. liuore permoti, non enim culpa fuit vel hominem maoum extendere, vel Christum sanare. 34. Int. s. eorum insidias. Hier. 33. Int. vt homo fugit odientes. Remig. quia oon erat locus, oec tempus patiẽdi. Hier. secessit occasionem impietatis auferens. Glo. nota exemplum. si vos persequuti fuerint io vna ciuitate, &c. 36. Int. accessit vbi inuenit sequentes. 37. Remi. quia sequebantur dilectione, desiderij effectum consequuotur. 38. Hil. iactantiam declinat. Remig. ideo præcipit, ne persequentes deteriores fierent. 39. Int. s. in persona Patris de Filio. g. Remig. hoc testimonio multa confirmantur. illud enim, ecce puer, ad illud refertur, hic est Filius meus; ponam Spiritum, ad id quod descendit Spiritus sanctus super baptizatum, iudicium gentibus, &c. ad illud, cùm sederit Filius hominis, &c. oon contendet, &c. ad illud, quod pauca respondit pontifici, Pilato, & Herodi, arundineoi, &c. ad id quod persecutores declinauit, ne fierent deteriores; & in nomine, &c. ad id, euntes docete, &c. 40. Iot. quia io forma serui. Remig. 41. Int. s. ad opus quod nullus alius poterat facere. s. redimere genus humanũ. Rab. ¶ Remig. alia lectio, electus quem elegi. 42. Int. quia ipse solus est agnus sine macula. Rab. 43. Int. id est, voluntati meæ. Remig. significatur Dei affectus. 44. Int. quod alibi, requiescet super eum Spiritus Domini. 45. Int. noo Dei verbum, sed puerum. Hier. ¶. Remig. hoc factum cùm est incarnatus, tunc enim accepit plenitudinem Spiritus sancti. 46. Int. s. futurum, & modò iusta iudicia agit. 47. Int. s. per prædicatores noui testameoti. 48. Int. quia cùm malediceretur, noo maledicebat, sed sicut ouis ad occisionem ductus est, & non aperuit os suum.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

25. Rab. manus hominis, quia ad pomum extensa, arefacta est, manus etiam in synagoga arida, quia vbi maior scientia, ibi grauior transgressio. Hier. manus Iudæorum aridæ vsque ad aduẽtum Domini. 31. Rab. debilitas animæ eleemosynarum largitate curatur. erat languida dextera, quia ab eleemosynis torpebat; sinistra sana, quia suæ saluti intendebat, sed veniente Domino, quod congregauit cupiditas, distribuit charitas. 32. Int. id est, à lumioe recedentes. 49. Int. mysticè, qui latam viam insistunt, & noo audiunt vocem Christi. Hier. ¶ Remig. platea Græcè, latitudo; Christus autem suis dilectoribus, non delectabilia in hoc mundo promisit, sed aspera.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

f. διαφέρει *præstat.* *30. i. afficere beneficio.* *38.* ἐπετίμησεν *interminatus est.* *g. citat partim secũdum Hebraicã, partim secundùm 70. editionem, affert verò id testimonium ad demonstrandũ Christi mansuetudinem, de qua suprà, & euulgandũ esse Euangeliũ in gentes, repellentib. iã Iudæis, vt Marcus indicat.* *40. i. seruus, seu minister, vel filius.* *42. i. in quo placata anima mea, vel quem diligo vehemẽtissimè.* *43. pro mihi.* *46. id est, quod iustum & æquum.* *48. id est, litigabit.* *h. scilicet contentiosè.*

[l] vocem eius,[50] arundinem quassatam non confringet,[51] & linum fumigãs non extinguet: [52] donec eiiciat ad victoriam iudicium[53] & in[54] nomine eius[55] Gentes[56] sperabũt. Tunc oblatus est ei dæmoniũ habens,[m] cæcus &[n] mutus,[57] & curauit eum, ita vt loqueretur & videret.Et[58] stupebant omnes turbæ,& dicebant, Nũquid hic est Christus filius Dauid? [59] Pharisæi autem audientes dixerunt, Hic non eiicit[60] dæmones nisi in[61] Beelzebub principe dæmoniorum.Iesus autem sciens[o] cogitationes eorum,[62] dixit eis,Omne regnũ diuisum contra se,[63] desolabitur:&[64] omnis ciuitas, vel domus diuisa contra se non stabit. [65] Et[66] si sathanas sathanam eiicit, aduersus se diuisus est: quomodo ergo[67] stabit regnum eius?[p] Etsi ego in Beelzebub eiicio dæmones:[68] filij vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi

SENS. LIT. IN CAP. XII.

50. Hier. qui peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris, quassatum calamum confringit,qui scintillam fidei contemnit in paruulis,lignum extinguit fumigans. Aug. 20. de ciu.cap.30.persecutores Christi, perdita integritate, quassato calamo, & amisso lumine, lino fumanti comparantur, quibus pepercit,quia non venit iudicare. Hil. ostendit se posse eos facilè frangere, vt arundinem contritam,& eorum furorem extinguere. Rab. quassatæ gentes, non sunt contritæ, sed in salutem reseruatæ, nec Iudæi à vento agitati,condemnati statim,sed supportati patienter. 51. Ra.Gentes quæ extincto naturalis legis ardore fumi amarissimi,& oculis noxij, tenebrosæque caliginis inuoluebãtur erroribus,à Christo sunt in maxima incendia suscitati. 52. Chry.omnibus completis, vltionem inducet, cùm.s.claram fecerit suam victoriam.Rab.donec iudicium,quod in eo agebat,ad victoriam perueniat. Glo.tandiu prędicatio eius lucet mundo,donec ponat in terra iudicium,& impleatur.Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. 53. Chry.non solùm puniet,sed & orbem terrarũ ad se trahet. 54. Int.quia non est aliud nomen sub cælo in quo oporteat saluari. 55. Aug. 20. de ciu. cap. 30. hoc iam videmus impletum. 56. Remig. cùm exisset ex synagoga, vel aliquanto post. m. Aug. 2.de cons.Euang.cap. 37.Lucas mutum dicit tantum;,& non cæcum, sed de alio videtur loqui. 57. Beda tria miracula, cæcus videt,mutus loquitur,à dæmone liberatur. 58. Int.mirantur minus eruditi,& ob misericordiam & beneficium,filium Dauid prædicant. 59. Int.qui sapientes videntur,vel negant,vel detractant;quasi non sint opera Dei, sed immundi spiritus. 60. Int. in quo nescientes confitentur diuisionẽ dæmonum. 61. Remig. Idem Beel à patre Nini & Baal, quia in excelso colebatur. & Beelphegor à montephega. 62. Int. s.vt vel sic crederent in eum qui cordis oculta videbat. Hier. 63. Hier.vt concordia paruæ res crescunt,ita discordia maximæ dilabuntur.Glo.necessaria complexione arguit.q.d.si virtute Dei eiicio dæmones,cur calumniamini?si dæmonis,regnũ eius diuisum est. 65. Int. pro.& ideo. 66. Int.cuius intra se bellum,pax est hominum,vt iam non habeat in mundo locum. Hier. 67. Int. id est,nõ stabit,vt iam sit finis mundi.Hier. p. Chry.secunda solutio. 68. Int. s.exorcistæ Iudæorum, qui ad Dei nominis inuocationẽ eijciebant dæmones. Hier.vel Apostoli,quod magis intelligere debemus. Chry.non rebus ij,sed Christo aduersabantur.Itaq; ostẽdens inuidiã,Apostolos in mediũ adducit.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

57. Beda.in conuersione expellitur dæmon,illuminatur anima,& Deum laudat. 64. Hil.excidium Hierusalem denunciatur,quæ in Christum furore exarsit,& Apostolos fugauit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

l. s.tumultuosam,aut iactabundam. 51. id est,ellychnium.q.d.fouebit infirmos. 52. pro,donec faciat, vt iudicium vincat, vel atque ita fiet,vt veritas in orbe obtineat. 56. id est,illo tempore, factum enim posteà,vt patet ex Mar.& Luc. n. vox Græca etiã surdum significat,hic tamen videtur solum mutum significare,nihil enim de auditu dicitur: 61. Non à Belo,vt quidam putant,sed à Beel,seu potiùs Baal, id est Domino. sic enim Dij gentium vocabantur quasi Domini, inde Beelphegor, seu Baalphegor, Deus Moabitarum,& Baalberith.Iud.9.Beelzebub, Deus Accaronitarum. 1 Reg 4. q.Idolum muscæ; Zebub enim musca,aliquando Baal accipitur pro Deo Tyriorum,& Sydoniorum.3.& 4.Reg. o. s.animum quo dicerent,nempe calumniandi,& populum auertendi. 66. id est,si princeps dæmonũ,vt vos putatis; alios dæmones vi eijcit. 68. scilicet,exorcistæ,quales illi de quibus Act.19.

[69] iudices vestri erunt. Si autem ego in [70] Spiritu Dei eiicio dæmones: igitur [71] peruenit in vos [72] regnum Dei. [73] Aut quomodo [74] potest quisquam [75] intrare in [76] domum fortis, & [77] vasa eius [78] diripere: nisi prius alligauerit [79] fortem? & tunc domum [80] illius diripiet. Qui non est [81] mecum, contra me est: & qui non [82] congregat mecum, [83] spargit. Ideo dico vobis, omne [84] peccatum & [85] blasphemia remittetur hominibus: [87] spiritus autem blasphemia non remittetur. [88] Et quicunque dixerit verbum contra [89] Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra [90] Spiritum sanctum, non remittetur ei, [91] neque in hoc seculo, neque in [92] futuro. [93] Aut facite

SENS. LIT. IN CAP. XII.

69. Int.s.nō potestate, sed cōparatione, quia Deo tribuūt, quod illi Beelzebub. Hier. vel quia Apostoli sedebunt in duodecim soliis, iudicātes duodecim trib. Israël. Rab. cōscij erāt Apostoli nihil se malę artis à Christo didicisse. 70. Glo. Lucas in digito. i. Spiritu sancto. 71. Int. q.d. incipit destrui potestas Diaboli, vt regnet Deus in vobis. Chry. q.d. vobis veniūt bona: itaq; vestrā impugnatis salutē. 72. Hier. vel se dicit, vel regnū, quod Iohannes, & ipse prædicauerūt: est & regnum Scripturæ, quod ablatū à Iudæis, traditur Gentibus. Hil. diminutio regni diaboli, augmētatio est regni Dei. Aug. 1. de q. Euan. q. 3. regnū Dei dicit, quo impij à fidelibus secernūtur. 73. Chry. tertia solutio. q.d. tantū abest, vt vtar diabolo adiutore, vt prælier cum eo, & eius principem ligem. 74. Int. s. nisi præualeret diuina potentia.

75. Int. i. mundum, qui in maligno est. Hier. 76. Int. i. diabolus, à quo nemo poterat se eruere. Hier. non debemus esse securi, quādo victoris voce aduersarius noster fortis cōprobatur. Chr. fortitudo eius ex nostra desidia orta est. 77. Int. i. homines deceptos. 78. Int. i. à seductione electorū cōpescuerit, & potestatē ademerit. Aug. de q. Euan. 79. Int. i. ereptos diabolo per diuersos gradus Ecclesię ordinat.

80. Int. s. diabolus. Chry. quarta solutio. Glo. qui dissimilia meis opera facit, mihi cōtrarius est. 81. Int. q.d. opera mea non possunt operibus Beelzebub cōparari, quia ego cōgrego, ille dispergit. Chry. ostendit illos cōtra se esse, qui spargāt, quę ipse congregat. 82. Int. quia diabolicū est cōgregata dispergere.

83. Chry. excusando responderat, nunc terret. Hil. sæuerissima definitione condemnat illorum peruersitatem. 84. Int. s. facti. 85. Int. dicti. 86. Remig. si pœnitentiam agant: conuincitur autem hinc Nouatiani error. Auctor. negabant isti pœnitentiæ remedium lapsis post baptismum. 87. Int. est spiritus blasphemia, contra veritatem, cùm eam cognoueris, induratio. Aug. de verb. Dom. serm. 11. idem est illud Lucæ, qui blasphemauerit in Spiritum sanctum. 88. Aug. de verb. Dom. exponit, quod dixit.

89. Hier. s. scandalizatus carne mea, & me hominem tantū arbitrans. 90. Hier. id est, qui Dei opera calumniatur, inuidia stimulatus, & opera Spiritus sancti dicit esse Beelzebub. Hil. quid tam extra veniam est, quàm Christo paterni Spiritus substantiam adimere? 91. Glo. exigentibus enim meritis suis non perueniet ad pœnitentiam. Aug. de verb. Dom. serm. 11. an paganis, Iudæis, & hæreticis, qui blasphemant Spiritum sanctum, nulla est spes venię? Fortè in tota Scriptura nulla quæstio difficilior est aliqua blasphemia contra Spiritum sanctum, quæ nullam remissionem meretur, videlicet in pœnitentia, quæ est contra Spiritum sanctum, in quo peccata dimittuntur, de nullo tamen desperandum est, quamdiu viuit. Idē de serm. Dom. in monte lib. 1. peccati, quod Iohannes dicit ad mortem, id est, cùm quis post agnitionē Dei fraternitatē oppugnat, aut inuidet gratiæ, tanta est labes, vt deprecandi humilitatē subire non possit, si in hac peruersitate mentis finiat vitā, de nullo enim desperandū est, dum viuit, & hoc fortè est peccare in Spiritū Sanctum, id est, post acceptā gratiam, per malitiā, & inuidiam fraternam impugnare charitatē. Chry. Ignorabāt Christum quis esset, at Spiritus sancti sufficiens experimentum acceperant, itaque ineuitabilis eorū condemnatio. 92. Rab. cōuincitur hęresis Origenis, dicētis, post multa secula omnes veniā consequuturos. Greg. in dial. lib. 4. c. 39. datur intelligi, quasdam culpas in hoc sæculo, quasdam verò (paruas. s.) in futuro relaxari. 93. Int. i. existimate, vel iudicate. Chry. vult eos corrigere. Hier. ineuitabili syllogismo cōstringit. q.d. si diabolus malus est, bona facere nō potest, si bona facio, nō ex diabolo sum. Hil. arborē se ostēdit fructibus vberrimā. Aug. de verb. Do. ser. 12. hoc præceptum est. s. vt simus arbores bonæ, illud verò, facite arborē malam, &c. monitio est, vt caueamus,

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

69. q.d. id quod agunt illi, vos condemnabit, approbatis enim in eis, in me calumniantes. 72. i. Messias promissus. 77. i. bellica instrumenta. Hebr. q. in ouile. s. 87. i. contra Spiritū sanctum, sic suprà, potestas spirituū immundorum. r. i. aliquid. Heb. 93. q.d. aut me simul cum operibus laudate, aut condemnate: et cum opera non possitis meritò condemnare, fateamini necesse est, me spiritu bono agi.

94. arbo

[94] arborem bonam,& fructum eius bonum:aut facite arborem malam,& fructum eius malum;[95] si quidem ex fructu arbor agnoscitur.[96] Progenies viperarum,[97] quomodo potestis[98] bona loqui, cùm sitis mali?[99] ex abundantia[100] enim cordis os loquitur. Bonus ho[101]mo de bono thesauro profert bona :[102] & malus homo de malo[103] thesauro profert mala. [104] Dico autem vobis,quoniam omne verbum[105] otiosum quod loquuti fuerint homines, [106] reddent rationem de eo in die iudicij.[107] Ex verbis[t] enim tuis iustificaberis , & ex verbis [108] tuis condemnaberis.[v] Tunc responderunt ei quidam[109] de Scribis & Pharisæis,dicentes, [x] Magister , volumus à te signum[110] videre. Qui respondens, ait illis,[111] Generatio mala & [112] adultera signum[113] quærit:& signum non dabitur ei,[aa] nisi signum Ionæ[114] Prophetæ.[115] Sicut enim fuit Ionas[116] in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus:[117] sic erit Filius hominis.[118] in corde terræ[119] tribus diebus,& tribus

SENS. LIT. IN CAP. XII.

nec putemus si mali simus,bona opera habere,prius enim est mutandus homo, vt opera mutentur.

94. Glo.Arbor bona Christus;fructus,prædicatio,curatio,& redemptio.Mala,diabolus,& fui fructus, inuidia,detractio,&c. 95. Int.verũ autem bonus sit auctor an malus,ex fructu cognoscitur. 96. Int. id est,filij diaboli,eius veneno corrupti. Chry.quia pro Spiritu sancto loquitur,ita increpat.Glo.ostendit eos,vt malam arborem fructus blasphemiæ afferre. 97. Chry.separat à cognatione Abraham , de quo gloriabantur. Rab. detrahere bonis operibus diabolicum est. 98. Int. q.d. fructus vester est blasphemia. 99. Int.id est,cùm sitis arbor mala. 100. Int.non enim potest de ore vestro procedere nisi malitia , quæ abundat in cordis intentione. Chry.si dicta ab istis ita sunt mala , quantum putamus habebant in corde malitiæ,vbi solus Deus testis? 101. Int.quia tantum quis boni facit,quantum intendit. 102. Int. tantum quoque mali , quantum intendit. 103. Glo.ostendit ex quali thesauro proferant blasphemiam:vel significat,nec se posse mala,nec diabolum bona facere. 104. Chry.timorem incutit. 105. Int.id est,quod sine loquentis vtilitate dicitur,& audientis,vt de friuolis,& fabulis,at scurrilia non sunt otiosa,sed criminosa. Greg. in hom.6. scurrilia replicans, & cachinnis ora dissoluens, & aliquid proferens turpitudinis,criminosi verbi reus tenetur. 106. Hier.quanto magis vos de calumnia? 107. Int.s.si bona,& bona intentione.Remig. 108. Int.scilicet malis.Remig. 109. Int.s.quærentes adhuc calumniam. x. Chry.verba adulatione,& ironia plena,& ideo vehementer eos arguit,cum tamen ad conuicia mansuetè respondeant,ostendens se vtraque passione superiorem,qui nec in conuiciis irascatur, nec adulatione molliatur. 110. Int.de cælo, vt alius Euangelista ait.Hier. 111. Int.s. malos fructus faciens.Chry.ingrati semper,& beneficiis deteriores facti. 112. Int.quæ dimisso viro, multis amatoribus se copulauerat.Hier. 113. Int.s.potẽtiæ,qua indigna est. 114. Int.s.de profundo, non de sublimi;passionis,non gloriæ. 115. Int.exponit signũ Ionæ. 116. Int.s.vt Niniuẽ à subuersione liberaret. 117. Int.s.mundum redempturus. 118. Int.id est,in sepulchro. 119. Int.Synecdoche.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

116. Rab.Ionas,id est,columba, vel dolens,Christus,super quem Spiritus sanctus in specie columbæ descendit, & qui nostros dolores portauit. piscis deuorans, mors quam passus est in mundo: electio in aridam,resurrectio in gloriam.ostendit verò Christus istos,nisi pœniteant,subuertendos,quod sint criminosi,vt Niniuitæ. 119. Glo.tres dies,tria tempora, ante legem,sub lege, & sub gratia.tres noctes, tres mortui à Christo suscitati,ante legem latebat peccatum,& puella in domo iacebat,tamquam peccatum in conscientia , sub lege proditum peccatum, & filius viduæ ante portam, sub gratia peccatum grauius,& Lazarus fœtebat;cor terræ,habitantes in terra,in quibus iacet fides Christi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

s. scilicet particulari in morte,vel vniuersali in fine mundi. t. id est,iustus pronunciaberis. u. s. cum admirari & flecti oportebat. Respondere autem pro alloqui Heb. 109. alij à pr[illegible] vt patet ex Luc 110 scilicet de cælo,vt patet ex Luc. s probes te ista Dei virtute facere,& esse Messiam,&c. 113. s. vt petunt,vel toti genti Iudæorũ. aa. pro,sed sic Gal. 2.nisi per fidem,pro,sed per fidem. 118 pro,intra terram. Hebr.

[120] noctibus. [121] Viri Niniuitæ surgent in [122] iudicio cum generatione [123] ista, & [124] condemnabunt eam: quia [125] pœnitentiam egerunt in [126] prædicatione [127] Ionæ. Et ecce [128] plusquam Ionas [129] hîc. [130] Regina [bb] austri surget in iudicio cum generatione [131] ista,& [132] condemnabit eam: quia [133] venit [134] à finibus terræ audire sapientiam [135] Salomonis,& [136] ecce plus quàm Salomon hîc. [137] Cùm autem [138] immundus [139] spiritus exierit ab [140] homine, ambulat per [141] loca [cc] arida, [dd] quærens requiē, & non [142] inuenit, Tunc dicit: Reuertar in [143] domum [144] meam vnde [145] exiui. Et veniens inuenit [146] eam vacantem, [147] scopis mundatam,& [148] ornatam. Tunc vadit,& assumit [149] septem

SENS. LIT. IN CAP. XII.

120. Aug. de cons. Euang. quidam ignorātes Scripturæ locutionem noctem dixerunt tres horas, quibus obscuratus est sol,& tres insequentes, diem; sed vbi erit tertius dies? intellige ergo à parte totum. Idem 4. de Trinit. primus dies à parte extrema numeratur, tertius à prima. s. nocte. 121. Int. qui sunt Assyrij, gens incredula. 122. Int. s. in communi omnium resurrectione. Remig. etiam mali resurgent cum bonis, sed non ante diem iudicij, vt fabulantur Iudæi. 123. Int. quæ est populus Dei. 124. Int. s. non potestate, sed comparatione. Hier. 125. Int. s. non videntes signa Hieron. 126. Int. paucis diebus facta. Hier. triduo secundùm Septuaginta. 127. Int. scilicet minoris me. 128. Int. quia tanto tempore signa facio. 129. Int. s. in medio vestrum. Hier. aduerbium est. 130. Int. q. d. non tantū gens Niniuitarum condemnabit eam, sed etiam regina. 131. Int. quæ Dei sapientiam sibi loquentem non modò non audit, sed & blasphemat. 132. Int. s. comparatione facti melioris. 133. Chry. non expectauit vt Salomon ad se veniret, sed venit,& mulier,& barbara,& tantum remota. 134. s. cum magna difficultate,& imperio relicto. 135. Int. scilicet, quem fama nouerat. 136. Int. id est, inter vos.

137. Int. q. d. inter vos est maior Iona, vel Salomone, sed diabolus ad vos reuersus, dominatur. Chry. futuram in eis pœnam sub ænigmate indicat. 138. Glo. ego polluta mundo, sathanas mundata contaminat. 139. Int. s. in baptismo. 140. Int. s. hæretico,& malo Catholico. Hier. s. à Iudæis quando acceperunt legem, ad Iudæos enim, & non ad hæreticos, & quoslibet homines referenda parabola.

141. Hier. id est, gentium solitudines. Remig. corda gentium à Scripturis,& spiritualibus donis aliena. Rab. corda fidelium à mollitie cogitationum expurgata explorat. Greg. 23. mor. cap. 5. terrenorum mentes humore concupiscētiæ repletæ, fluidæ sunt. 142. Rem. credidit enim gentilitas. 143. Hier. id est, Iudæos, quos dimiseram. 144. Int. quæ per incuriam vacat. Hier. templum Iudæorum Christū hospitē non habebat, nec Dei & Angelorū præsidia. 145. Int. s. per virtutem Sacramenti. 146. Int. s. à bonis per negligentiā. Rab. 147. Int. s. à vitiis per baptismum. Rab. 148. Int. s. simulatis virtutibus. Hier. superfluis obseruationibus legis, & traditionibus Pharisæorum. 149. Int. id est, vniuersa vitia, quæ enim vel hæresis, vel cupiditas arripit, in imo omnium vitiorum prosternit. Hier. septem dicuntur, vel propter violationem sabbati, vel ob criminalia peccata contraria septem donis Spiritus sancti.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

121. Glo. Niniue, Gentilitas. 130. Hier. in Niniue,& regina Saba, fides nationum præfertur Israëli. Rab. Niniuitæ, qui peccare desistunt; regina, qui peccare nesciunt; peccatum enim pœnitentia abolet, sapientia cauet. Remig. Ecclesia gentiū regina, quia mores regit. Austri verò, quia ardore Spiritus sancti abundat. Salomon. Christus, qui est pax nostra. dd. Aug. lib. 1. de q. Euang. q. 8. cupiditas carnis expulsa per pœnitentiam, auidius redit. 142. Glo. dormit diabolus sub vmbra. i. tenebrosa conscientia. in secreto calami. i. simulatoribus, foris nitidis, intus vacuis,& locis humentibus. s. lasciuia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

120. adiiciuntur noctes, more Hebr. cùm satis esset dicere, tribus diebus. 134 id est, hoc loco. bb. Ex Æthiopia erat, vbi imperabat, & in Ægypto dicitur & Saba regina. erat autem regio in Meroe insula intra Nilum. præerant feminæ quæ Candaces dicebantur, vt Reges Ægypti aliquando Pharaones, aliquando Ptolomæi. Ita quidā hunc locum edisserunt, sed nos aliter sentimus. s. Arabiæ fuisse reginam, vide Scholia nostra 3. Reg. 10. Iosephus quidem. 8. Antiq. cap. 6. eam reginam dicit Æthiopiæ & Ægypti, sed ego magis Scripturæ credo, quæ loco citato Arabiæ reginam dicit, Felicis. s. quæ est inter Persicum sinum, & Arabicum, ad Oceanum, eoque ad Austrum dicitur respectu Iudææ. 131. id est, contra hoc hominum genus. cc. Gr. aquis carentia. 149. id est, multos. Hebr.

alios

alios spiritus secũ nequiores se:& intrantes habitant ibi:& fiunt nouissima hominis illius [150]peiora prioribus. [151]Sic [152]& erit generationi huic pessimæ. Adhuc eo [154]loquente ad [155]turbas,ecce [156]mater eius & [157]fratres stabant foris, quærentes loqui ei. [158]Dixit autem ei quidam,Ecce mater tua,& fratres tui foris stant quærentes te loqui. At ipse respondens dicenti sibi,ait. [159]Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos,dixit,Ecce mater mea,& fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est,ipse meus [160]frater,& soror & [161]mater est.

SENS. LITER. IN CAP. XII.

150. Int.quia faciunt eos,ad quos redeunt, deteriores quàm prius essent. melius est viam veritatis non cognoscere,quàm post agnitionem retroire. Chry. Grauior est pœna posteriorum peccatorum, vnde dictum paralytico,Noli peccare,ne deterius tibi contingat.Hier.multi nunc à pluribus dæmonibus possidentur, blasphemantes in synagogis Christum, quam in Ægypto ante legem. Chry. maiora passi,quia grauius occidere Christum,quàm Prophetas. 151. Int.quò tendat parabola,exponit.

152. Int.scilicet Iudææ. 154. Int.dum occupatus est officio prædicandi. 155. August. 2.de cons. Euang.cap.40.Lucas non tenuit rei gestæ ordinem, sed præoccupauit, & recordatum ante narrauit.

156. Int.id est,consobrini more veteris scripturæ. Hier.contra Heluid.fratres vocat Scriptura natura, vt Esau & Iacob; gente,vt omnes Iudæos; cognatione scilicet omnes ex eadem familia, affectu denique. erant autem hoc loco fratres filij materteræ Domini, quæ dicitur mater Iacobi minoris,Iosephi & Iudæ. 158. Hier.insidias tendit,vtrum spirituali operi carnem præferat. 159. Hier.nõ negat matrem,sed docet carni spiritum præferendum; se paternis affectibus,plus quàm maternis debere demõstrans. 160. Int.pro vtroque sexu. 161. Greg.in ho.3.frater & soror credendo; mater prædicando, si per eius vocẽ amor Domini in proximi mente generatur.Chry.vna nobilitas est, Dei facere volũtatẽ.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

157. Glo.mater,& frater,populus Iudæorum,qui intus docente Christo, non potest intrare; id est, spiritualiter verba eius intelligere negligit, sed Christum ad carnalia docenda vult exire, sed non agnoscitur à Christo, quia eis non assentit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII. *156. id est, cognati.*

CAP. XIII.

IN illo [1]die [2]exiens Iesus de [3]domo, sedebat secus [4]mare, & cõgregatæ sunt ad [5]eum [6]turbæ multæ,ita vt in nauiculam ascendens sederet: & omnis turba stabat in [7]littore, & [8]locutus est eis [9]multa in parabolis, dicens, [10]Ecce exiit

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

1. AVG. 2.de cons.Euang.cap.41.aut consequẽter,aut non multo pòst illud,quod proximè narratum est. vel dies pro tempore (more Scripturæ) sumitur. 6. Chry. volebat omnes ante se habere,& nullum à tergo. 8. Int.non omnia,quædam enim apertè,vt per ea ad obscura prouocentur. Hier. 9. Int.id est,similitudinibus. Chry.vt manifestatiorem sermonem faciat, sub aspectũ reponens, magisque memoriæ infigat.Hier.quia turbæ diuersarum sunt voluntatum,ideo in multis parabolis loquitur. 10. Int.s.de sinu Patris in mundum,vel de domo Iudæorum,parte assumpta ad gentes.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

2. RAB. relicta Iudæa,ad gentes significat se transiturum. 3. Int. s. Iudæorum. 4. Int. s. gentium. 5. Int. i. ad prædicationem eius per Apostolos factam. 6. Int. id est, Ecclesiam in medio non credentiũ,& contradicentium ædificandam.quam gratia sua illustrat, & in qua mãsionem sibi consecrat. 7. Int. i. in soliditate fidei,nondum tamen per gratiam baptismi recepti.Rab.

qui [11]seminat, seminare. Et dum [12]seminat, quædam ceciderunt secus [13]viam, & venerunt [14]volucres cæli & [15]comederunt ea. Alia autem ceciderunt in [16]petrosa, vbi non habebant [17]terram multam: & [18]continuò exorta sunt, quia non habebant [a]altitudinem [19]terræ. [20]Sole autem orto, [21]æstuauerunt, & quia non habebant radicem, [22]aruerunt. Alia autem ceciderunt in [23]spinas: & [24]creuerunt spinæ, & [25]suffocauerunt ea. Alia autem ceciderunt in terram [26]bonam, & dabant fructum: aliud [27]centesimum, aliud [28]sexagesimum, aliud [29]trigesimum. [30]Qui habet [31]aures [b]audiendi, audiat. Et accedentes [32]discipuli dixerunt ei, [33]Quare in parabolis loqueris [34]eis? Qui respondens ait illis: Quia [35]vobis datum est nosse [36]mysteria regni cælorum: [37]illis autem non est [38]datum. [39]Qui enim habet, [c]dabitur ei, & [40]abundabit: qui autem [41]non habet, & quod [42]habet [43]auferetur ab eo. [44]Ideo in parabolis loquor eis: quia [45]videntes non [46]vident, & [47]audientes non

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

11. Chry. solet enim & ad alia exire, vt scindat terram, spinas euellat, &c. 12. Int. s. semina. 13. Int. hi sunt, qui nec prædicatione compungũtur, nec benè agere incipiunt. Rab. via est mens malis cogitationibus trita & arefacta. 14. Glo. id est, dæmones, qui cælestis naturæ, & per aëra volitant. 15. Int. id est, rapuerunt. 16. Int. id est, in duritiam proteruæ mentis. Rab. ¶ Chry. in animabus quæ petra est, potest fieri terra pinguis; & quæ via non conculcari, & spina destrui: omnibus Christus loquebatur, & si præuideret futura, vt posset dicere, quid me oportuit facere, & non feci? in quo docet discipulos ne desides sint, etiam si plures audientium pereant. 17. Int. id est, lenitatem animæ obedientis, & probatæ Rab. 18. Int. quia dulcedine tantum auditi verbi, & promissionis ad horam delectantur, sed radicem non figunt. 19. Glo. s. desiderij salutaris. Rab. altitudo terræ probitas animæ disciplinis cælestibus institutæ. 20. Int. i. feruore persecutionis. Rab. 21. Int. s. per impatientiam, quia verbum non firmiter hæserat menti. 22. Int. id est, virorem fidei perdiderunt. 23. Int. id est, in corda diuitiarum ambitione sollicita. 24. Int. s. multiplicatæ sunt diuitiæ. 25. Int. id est, occupauerũt mentem, vt fructus spiritualis in ea proficere non possit. 26. Int. id est, fidelem, & deuotam conscientiam. 27. Int. cùm omnia æternitatis intentione nos facere docet. Remig. cùm vitam æternam promittit: centenarius enim de læua transit ad dexterã. Auctor. Intelligitur id in numeratione antiqua per digitos vtriusque manus, seu articulos. 28. Int. cùm perfectionem bonæ operationis docet. Remig. Glo. in numero senario mundi ornatus expletus est, ideoq; bonam operationem significat. 92. Int. cùm fidem sanctæ Trinitatis insinuat. Remig. 30. Int. quia hoc mysticũ est. Glo. cùm talis admonitio interponitur, mysticum insinuat esse quod dicitur. 31. Int. i. interiores sensus audiendi, obediendi, faciendique. Remig. 32. Hier. fortè cum ipso nauem ascenderant. 33. Int. i. per ænigmata. 34. Chry. pro aliis sunt solliciti. 35. Int. s. solis, & vestris sequacibus, qui ad me introeunt, non his qui foris sunt. 36. Int. i. abdita scripturarum. Remig. doctrinam Euangelicam. 37. Int. s. qui clausis sensibus non curant intrare. 38. Chry. ipsi sunt causa sibi malorum, vt patet ex sequentib. 39. Int. q. d. vos verò verbo intendite, quia qui habet verbi amorem, dabitur ei sensus intelligendi. Remi. qui habet studium legendi, dabitur facultas intelligendi, & habenti charitatem, dabuntur cæteræ virtutes. 40. Int. s. intelligentia. 41. Int. scilicet amorem verbi æterni. Chry. qui non affert, quod ad se pertinet. 42. Int. s. vel naturali ingenio, vel studio litterarum. 43. Chry. s. quia se indignum fecit. Hier. Iudæis non credentibus in Christum, etiam naturæ bonum tollitur, non enim possunt sapienter intelligere, qui sapientiæ non habent caput. Hil. perdiderunt Iudæi legem, non habentes fidem. 44. Int. nunc reddit causam Apostolis, quare turbæ loquitur in parabolis. 45. Int. id est, videre se præsumentes ingenio suo. 46. Int. id est priuantur spirituali intellectu. Glo. sic auarus nullas habet opes, quia ei inutiles sunt. Chry. voluntaria cæcitas, videntes enim non vident. 47. Int. s. foris.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

14. i. dæmones morantes in aëre caliginoso, qui natura subtili, veloci & superba. a. Gra. βάθ[illegible] i. profunditatem. 21. i. exusti sunt, vel æstu perierunt. 31. s. mentis quæ non omnibus à Deo dantur. v. de Deut. 29. b. id est, vt possit audire. 34. s. qui non credunt. c. s. quod debet. 41. s. quod debet. 46. scilicet ipsorum culpa & meritis.

audiunt,

audiunt,neque intelligunt,& adimpletur in eis prophetia Esaiæ dicentis, Auditu audietis,& non intelligetis:& videntes videbitis,& non videbitis.Incrassatum est enim cor populi huius,& auribus grauiter audierunt:& oculos suos clauserunt,ne quando videant oculis,& auribus audiant,& corde intelligant:& conuertátur, & sanem eos. Vestri autem beati oculi quia vident,& aures vestræ quia audiunt.Amen quippe dico vobis,quia multi Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis,& non viderūt: & audire quæ audistis,& non audierunt.Vos ergo audite parabolam seminãtis. Omnis qui audit verbum regni & non intelligit : venit malus, & rapit quod seminatum est in corde eius:hic est qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est:hic est,qui verbum audit,& continuò cum gaudio accipit illud; non habet autem in se radicem,sed est temporalis:facta autem tribulatione & persecutione propter verbum,continuò scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum Dei audit,& sollicitudo sæculi istius,& fallacia

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

48. Int.scilicet intus.Chry.visis & auditis aduersantur,ideoq́ue aufertur eis videre , & audire , nihil enim eis proficiunt nisi ad iudicium. Itaque in parabolis eis loquitur,cùm antea apertè loqueretur.

49. Int.s.expositionem litteræ,& si exponatur eis.Hier.perstrepentibus fluctibus non audiunt ad liquidum , quæ dicat Dominus qui ab eo diuiduntur. 50. Chry.inducit Prophetiam , ne videatur vt inimicus locutus. 51. Int.s.exteriori. 52. Int. s.oculo corporis. Chry. s. carnem. 53. Int. s. oculo mentis.Chry.s.diuinitatem. 54. Int.s.abundantia malitiæ.Rab. 55. Int.s.Iudæorum. 56. Int. aliàs eius. 57. Int. s. quia ingratè susceperunt verba Dei. Rab. 58. Int. id est , intuitum mentis per inuidiam auerterunt. Hier.ostenditur culpa arbitrij.Aug.de q.Euang.cap.14.alius Euangelista dicit , excæcauit oculos eorum,sed ipsi causa fuerunt,peccatisque suis meruerunt,vt non intelligerent , sed excæcarentur , adeóque non crederent: potest etiam dici quibusdam Iudæorum expediuisse , primò non credere , vt non credentes , & crucifigentes , post resurrectionem miraculis exterriti , & criminis sui reatu compuncti,prostrati ad pœnitentiam,& humiliati conuerterentur : nempe tanta eorum superbia tali humiliatione erat deiicienda. 69. Int.non ad horam , sed cum tanta mentis impœnitudine , vt nunquam conuertantur ad fidem. 60. Int. s. ad pœnitentiam. Glo. quia oculos & aures clauserunt, non meruerunt conuerti. 61. Int.id est,reddam innocentes.Chry.sanaret,si conuerterentur. 62. Int. non Scribarum. 63. Int.s.interiores. Hier. 64. Int.s.per fidem quod visuri sunt, quandoque per speciem 65. Int.s.interiores.Hie. 66. Int.i.obediunt. d. Chry.si Prophetæ contrarij Deo fuissent,Christum non cupiuissent. 67. Int.s.in præsentia. 68. Int.s.nisi à longè per alias species visionum , vos autem in præsentia cognoscentes,& quæ vultis interrogãtes.Hier. 69. Int.quia vobis datum est nosse mysterium regni Dei. 70. Glo.exponit primam parabolam,vt idem attendant in cæteris. 71. Int. id est,per quod promittitur regnum. 72. Int.id est.ad actum non perducit,nulla fide,nulla saltem occasione vtilitatis accipit. 73. Int.id est diabolus. 74. Int.s.vbi meatus cogitationum, verbum abolet, nec quicquam boni incipit. 75. Int.id est.in duritiam proteruæ mentis. 76. Int.s.ad tempus.

77. Int. quia & vtilitatem probant, & desiderium gustant. 78. Int.cœpit,sed non perseuerauit.

79. Int. s.charitatis. 80. Int. s. in loco suo. 81. Int.s.de loco ad locum. 82. Int.s.fidei. 83. Int. distat enim inter hunc & eum,qui multis pœnis compellitur , Christum negare. 84. Int.id est tranquillitatem mentis perdit. 85. Int.id est,spes acquirendi, timor perdendi. 86. Int.s.quia promittunt quod non dant,voluptatem & iucunditatem.Hier.lubrica est diuitiarum possessio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

51. citatur secundum 70. quod fortè factum ab interprete Græco. 63. s. corporis & mentis. [illegible] ex quo audit. f. suscepto semine. g. id est,ad tempus tantum durat. 86. pro, fallaces diuitiæ. s. [illegible] deducentes, id enim significat ἀπάτη.

diuitiarum

diuitiarum[87] suffocat verbum,& sine fructu efficitur.Qui verò in terram bonam[88] seminatus est[89]: hic est qui audit verbum,& intelligit[90],& fructum[91] affert, & facit aliud quidem[92] centesimum,aliud autem sexagesimum,aliud verò tricesimũ. Aliam parabolam[93] proposuit[94] illis,dicens[h]:Simile factum est regnum[95] cælorum homini,qui seminauit[96] bonum semen in agro[97] suo: cùm autem dormirent[99] homines, venit[100] inimicus[101] eius,& superseminauit[102] zizania[103] in medio[104] tritici,& abiit[105]. Cùm autẽ creuisset[106] herba, & fructum[107] fecisset[108]:tunc apparuerunt[l] & zizania[109]. Accedentes autem serui patrisfamilias,dixerunt ei,Domine nonne bonum semen seminasti in agro tuo?Vnde ergo habet zizania? Et ait illis.Inimicus homo hoc fecit.Serui autem dixerunt ei,Vis igitur[111] imus & colligamus ea?Et ait,Non[112]:ne fortè[113] colligentes zizania,eradicetis[114] simul cum eis & triticum[115]. Sinite[116] vtraque crescere[117] vsque ad messem[118]: & in tempore messis dicam messoribus[119], Colligite[120] primùm zizania, & alligate[121] ea in fasciculos[122] ad comburendum:triticum autem congregate[123] in horreum[124] meum.Aliam parabolam proposuit eis,

SENS. LITER. IN CAP. XIII.

87. Int.quia dum bonum desiderium ad cor trahere non sinit, quasi aditum vitalis flatus claudit. 88. Int.id est,fidelem & deuotam conscientiam. 89. Int.s.foris. 90. Int.id est,intus ædificatur. 91. Int.s.boni operis perducit ad maturitatẽ.Hier. primùm debemus audire,deinde intelligere, pòst, fructus reddere. 92. Aug.de q.Euang.centesimus martyrum, sexagesimus virginum, tricesimus coniugatorum. Hier.centesimus virginum, sexagesimus viduarum,& continentium, tricesimus coniugatorum.Remig.tricesimus in bona cogitatione,sexagesimus in bona locutione,centesimus in fructu boni operis. 93. Hier.diuersis cibis reficit,vt quisque secundùm naturã stomachi sui recipiat. 94. Int. s.sedens in naui. 95. Int.id est,Ecclesia.Remig.id est, Christus. 96. Int.bonum non seminat nisi bonus, qui semen bonæ voluntatis ad bona opera studet perducere. 97. Int.id est,.mundo. 99. Int.id est.inertia torpent. 100. Aug.de q.Euang.i.Præpositi Ecclesiæ negligẽtius agerent,vel Apostoli mortui essent. 101. Int.id est,diabolus. 102. Int.s.præcedente nomine Christi.Chry.error post veritatẽ existit. 103. Int.quæ non sunt de semine tritici, paleæ verò sunt hi,qui,etsi non vita,fide sunt de Ecclesia.Aug.de q.Euang. 104. Int.id est, hæreticos permiscuit electis. Aug. de q.Euang. 105. Int.id est,latuit,& occultissimus factus est.Aug.de q.Euang. 106. Int.id est,proficeret. 107. Int.id est,bonæ spei opera monstraret. 108. Int.id est,manifestauerunt se hæreticorum dogmata.Chry. tunc hæretici venenum effundunt,cùm aliquis sermone eis participauerit.Aug.de q.Euan.cùm homo cœperit esse spiritualis,tunc ei errores incipiunt apparere. l. Remig.s.mentis desiderio. 109. Int. id est, custodes messis. 111. Int.id est,vt excommunicemus eos. 112. Hier.datur locus pœnitentiæ,non citò amputandus frater,potest enim resipiscere.Glo.non exarsit in iram,nec mox vlcisci voluit. 113. Int. ecce discretio. 114. Int.sic nec tu reddas vicem malis,vt scandalizes bonos; sed patere. August.de q. Euan.boni dum sunt infirmi,opus habent malorum commixtione,vt per eos exerceantur, aut eorum comparatione inuitentur ad melius. 115. Aug.de q.Euan.multi primo zizania sunt,postea fiunt triticum,qui nisi patienter tolerentur,dum mali sunt,non fient triticum.Hier.dum herba est, magna est similitudo inter triticum,& lolium; itaque difficile discernuntur. Aug.lib.1.contra Episc. Parme. cap. 7. cùm quis dignus est anathemate, puniendus est; non ad eradicandum,sed ad corrigẽdum,si periculum schismatis non timetur,alioqui patienter ferendũ,quod non possis corrigere. 116. Int.longanimitas, quæ vsque ad finem necessaria est. 117. Int.s.in Ecclesia. 118. Int. i. iudicium.Aug.de q.Euan.cùm non restat tempus commutandæ vitæ. 119. Int.non vobis. 120. Int. i. separate à bonis. 121. Int. s. hîc vagos. 122. Int.non vnum fascem,quia pro modo peruersitatis suæ vnusquisque punietur. August.de q.Euan. 123. Int.vt qui vnitatem amauerunt. 124. Int. id est, in cælestes mansiones.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

h. pro, simile quid accidit in regno cælorum, ac si, &c. vide Mar. vel similis est Christus. 99. q. d. nactus opportunum tempus. 105. id est, latere studuit. 109. scilicet ministri iustitiæ.

dicens,

dicens, Simile est [125] regnum cælorum [126] grano sinapis, quod [127] accipiens [128] homo [129] seminauit in agro suo, quod [130] minimum quidem est omnibus seminibus; cum autem [131] creuerit, maius est omnibus [132] oleribus, & fit [133] arbor, ita vt [134] volucres cæli veniant, & habitent in [135] ramis eius. [136] Aliam parabolam locutus est eis, Simile est [137] regnum cælorum [138] fermento, quod [139] acceptum [140] mulier [141] abscondit in farinæ [142] satis [143] tribus, donec [144] fermẽtatum est totum. Hæc [145] omnia locutus est Iesus in parabolis ad [146] turbas: & sine [147] parabolis non loquebatur [m] eis, vt [148] impleretur quod dictum erat per Prophetam

Sens. Lit. In Cap. XIII.

125. Hier.i.prædicatio Euangelij,& notitia Scripturarũ,quæ ducit ad vitam. 126. Int. quod quanto plus teritur,tanto plus redolet. Aug.de q. Euang.granum sinapis,feruor fidei. 127. Int.i.acceptum habens. 128. Hier.i.Christus secundùm quosdam,qui seminat in animis credentium, vel ipse homo seminans in corde suo. 129. Int. Deus in iusto, vel iustus vit in corde suo granum prædicationis fouet. 130. Int.hæc prædicatio primò humillima est omnium disciplinarum propter scandalum crucis. Hier. ¶ Chry. imbecilles discipuli,sed in eis magna virtus. 131. Glo.i.quantæ sit virtutis innotuerit.

132. Chry. i.dogmatibus. 133. Hier. Pharisæorum dogmata crescunt in herbas quæ citò arescunt.

134. Hier.i.credentium animæ. 135. Hier.i.variis dogmatis. Greg. 19.Mor.cap.1.in Apostolorum dictis respirant sanctæ animæ à terrenis subleuatæ. 136. Int.vt pro varietate morborum,varia sit medicina. 137. Int.i.vita iustorum. 138. Int.charitatis feruorem intellige, vel sanctam doctrinam.

139. Int.s.à gratia Dei. 140.i.mater Ecclesia,vel sapientia Dei.Hier.i.prædicatio Apostolica.Hil.fermentum Dominus;mulier synagoga,quæ eum per iudicium mortis abscondit. 141. Int.i.commendat hominibus de tribus Noë filiis,originem ducentibus,quos Ecclesia ad fidei vnitatem colligit. Chry.q.d.cùm fueritis subiecti impugnatoribus,tunc superabitis,suffoditur fermentum,sed non destruitur.

142. Hier.satum mensura est, modium, & dimidium continens. 143. Chry.tria pro multis posuit. Aug.de q. Euang. intellige tria illa ex toto corde,ex tota anima, ex tota mente, vel centesimum,sexagesimum,tricesimum.Hier.spiritus,anima,& corpus,quæ redacta in vnum, non discrepant inter se:vel rationale,irascibile,& concupiscibile:vel secundùm quosdam, credulitas Patris,Filij,& Spiritus sancti: quæ nos ad vnius diuinitatis notitiam perducit.Hil.in satis tribus.quia quod lex constituit,& Prophetæ nunciarunt, euangeliorum profectibus expletur. 144. Raba. Charitas crescens totam mentem in sui perfectionem commutat, quod hic inchoatur, in futuro perficitur. 145. Int. non quia nihil propriè,sed quia nihil vbi non sit aliquid parabolæ. Aug.de q. Euan.Chry.aliquando sine parabolis,sed tunc nihil. 146. Int.non ad discipulos,quibus volebat apertè loqui. 147. Remig.Parabola Latinè similitudo.Chry. loquebatur idiotis & indigentibus per hæc induci. 148. Int.pro,&,sic impletum est.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

126. Greg.19.Mor. cap. 1. Christus in horto sepulturæ plantatus, arbor magna surrexit,granum per humilitatem & mortem, arbor per resurrectionem & potentiam excedit, qui sunt Iudæis, vt ægrotis olera dati.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

130. scilicet,proportione, si consideres quod ex eo nascitur,& quod ex alijs seminibus, vel q.d. paruum est valde inter omnia olerum semina. 133. s. in palestina q.d. regnum hoc quod in eo paruis incrementis, tandem summũ euadet. 142. satum, modius; qui apud Hebræos videtur paruus fuisse,vt patet Ruth 3. est autem tertia pars ephi,Ruth.2.Gomer verò decima,ephi autẽ decima pars cori,seu chomer Ezec.45. aliquando tamen pro ephi vertitur modius,vt Leu.19.Deut.25. Iud.7.& pro ephi ponitur satũ,& pro Batho,quæ est mensura liquidorum æqualis ephi,quæ est aridorum.Num.5.2.Par.2. Hic per tria sata intellige ephi,sic enim solebant illo tempore femina,vt Sara, Anna.Chal. seu Syr. סאה Hebr. סאה dicitur capere quantum. 144. ova gallinacea. 147. παραβολὴ collatio,seu comparatio,vertit aliquando interpres similitudo.sumitur etiam pro parœmia,seu prouerbio. Prou.1.& pro allegoria. Luc.14.pro ænigmate.i. obscura allegoria. Ezech.17.denique pro sententia graui & obscura. Heb. משל.m. s. tunc vel fermè.

dicentem,[149] Aperiam[150] in parabolis os meum: eructabo[151] abscondita à constitutione mundi. Tunc dimissis[152] turbis venit in domum Iesus: & accesserunt ad eum[153] discipuli eius, dicentes,[154] Edissere[155] nobis parabolam zizaniorum[156] agri, Qui, respondens ait illis, Qui seminat bonum semen, est Filius[157] hominis: Ager autem est mundus. Bonum verò semen hi sunt filij[158] regni. Zizania autem, filij sunt nequam.[159] Inimicus autem qui seminat ea, est diabolus.[160] Messis verò, consummatio[161] sæculi est. Messores autem, Angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania,[162] & igni comburuntur: sic erit in consummatione sæculi. Mittet Filius hominis Angelos[163] suos, & colligent[164] de regno eius[165] omnia scandala,[166] & eos qui faciunt[167] iniquitatem:[168] & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor[169] dentium. Tunc iusti[170] fulgebunt[171] sicut sol[172] in regno patris eorum. Qui habet aures[173] audiendi, audiat.[174] Iterum. Simile est regnum[175] cælorum thesauro[176] abscondito in agro:[177] quem qui inuenit[178] homo, abscondit,[179] & præ gaudio illius vadit,[180] & vendit[181] vniuersa quæ habet, & emit[183] agrum illum. Iterum simile est regnum cælorum homini

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

149. Int. s. in Psalmo 77. ex persona Domini. Hier. ille Psalmus Asaph Prophetæ inscribitur. Itaque quidam codices habent per Esaiam Prophetam dicētem: vitio. s. scriptoris, pro Asaph, Esaiam ponentis. Continet autem Psalmus ille historiam Israëlis, sed quæ sit parabolicè intelligenda. 150. Int. s. qui prius aperui ora Prophetarum. 151. Int. i. de profundo eiiciam. 152. Chry. nullus enim cùm interrogauit quid illæ parabolæ significarent. 153. Int. s. familiares. 154. Hier. secretò interrogant, quæ populus nec merebatur audire, nec poterat. 155. Chry. liberè interrogant, quia audierant, vobis datum est nosse mysterium regni. 156. Chry. Parabolam fermenti & sinapis omittunt, vt manifestiores, hæc autem conueniebat cum parabola de semine. 157. Remig. ita se appellat, vel humilitatē docens, vel quia futuri erant, qui eum negarent verum hominem. 158. Int. s. omnes iusti. 159. Aug. lib. 18. contra Faust. cap. 3. s. omnes impij & maligni. 160. Chry. s. cuius est semper veritati inserere errorem. 161. Chry. alibi aliter messis accipitur, vt cùm dicitur messis multa, operarij autem pauci. 162. Int. omnis immunditia in segete zizania dicitur. Aug. de q. Euang. 163. Int. s. bonos, quorum officio vindicta implebitur. Aug. de q. Euang. Chry. vide Dei amorem, per se seminat, per alios punit. 164. Int. s. prius, quia in tribulatione præcedēte separabuntur impij à piis. Aug. de q. Euang. 165. Aug. 20. de ciu. cap. 9. id est, Ecclesia. 166. Hier. id est, hæreticos. 167. Int. non qui fecerunt. 168. Hier. s. schismaticos. 169. Int. nota duplicem pœnam. Remig. s. nimij caloris & frigoris. 170. Int. quorum vita hîc æstimatur insania. 171. Remig. fulgent nunc in exemplum, tunc autem ad Dei laudem. 172. Int. s. sine defectu. 173. Rab. i. intellectum. 174. Int. quia mysticè omnia. Rab. 175. Int. i. conuersatio iustorum. 176. Int. thesaurus, cæleste desideriū est. Greg. in hom. Hil. prædicatio est Euangelica. Hier. thesaurus verbum Dei in carne absconditum, vel Scriptura. 177. Int. ager est cælestis studij disciplina. Greg. in hom. 178. Int. i. qui impetrat à gratia Dei. 179. Int. deprædari desiderat, qui thesaurum publicè portat in via. Greg. in hom. cæleste itaque desiderium ab humanis laudibus abscondendum. 180. Int. incipit ire, cùm incipit diligere. 181. Int. s. omnibus terrenis renunciat. Hil. cælestes diuitiæ nō sine damno sæculi possidentur. Aug. de q. Euang. cùm quis ex parte attigerit Scripturā, contemptu temporalium comparat sibi otium, vt sit diues cognitione Dei. 183. Int. i. per contemptum terrenorum venit ad studium æternorum.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

152. Int. Mysticè à tumultuantibus secessit ad electorum corda, qui digni erant instrui.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

151. proferam. 158. i. ad caleste regnum praparati, seu idonei. 159. τοῦ πονηροῦ diaboli, vel malitia. 166. id est, eos, qui alijs cadendi occasionem dederunt vita mala, aut doctrina. o. pro. s. p. i. fornacem. 178. prateritum est. 179. prateritum est.

negotia

negotiatori,quærenti bonas margaritas.Inuenta autem vna pretiosa margarita,abiit, & vendidit omnia quæ habuit,& emit eam.Iterum simile est regnum cælorũ sagenæ missæ in mare,& ex omni genere piscium congreganti:quam cùm impleta esset,edu centes,& secus littus sedentes elegerunt bonos in vasa,malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione sæculi:exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum,& mittent eos in caminũ ignis.ibi erit fletus & stridor dentium.Intellexistis hæc omnia?Dicũt ei,Etiam Domine.Ait illis,Ideo omnis Scriba doctus in regno cælorum,similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.Et factum est, cùm consummasset Iesus parabolas istas,transiit inde. Et veniens in patriam suam,docebat eos in synagogis eorum:ita vt mirarentur,& dicerẽt,Vnde huic sapientia hæc,& virtutes?Nõne hic est fabri filius?Nõne mater eius dicitur,Maria,&

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

184. Int.s.qui,cùm sit pauper,multis laboribus negociatur. 185. Int.id est,bonos homines cum quibus viuat,vel bona præcepta,vel bonos intellectus.Aug.de,q Euãg.Hier.legẽ & Prophetas. 186. Chry. vna est veritas. 187. Int.i.cælestis vitæ dulcedine,præ qua omnia vilescunt.Hier.i.scientia Saluatoris. Pro qua Paulus omnia contemnit,cuiusque comparatione omnis alia gemma vilior est. Chry.qui margaritam habet,scit se diuitem,alij nesciũt:sic Infideles Euangelij thesaurum nescientes,diuitias nostras ignorant.Aug.de q.Euang.id est, vno Christo sine peccato,vel dilectione proximi,in qua omnia cõtinentur,vel cognitione verbi , quod erat in principio, & in quo omnia , quod lucidum est & pulchrum veritate,& solidum æternitate. 188. Int.id est,renunciat omnibus suis,& sibi ipsi.Aug.de q.Euang.nõ habemus maius pretium quàm nos ipsos:non quia tãtum valet,sed plus dare non possumus.q:Int aliàs comparauit. 189. terret timore pœnæ , quos præmij amore inuitauit. r. Hier. contexta est sagena Euangelicorum dogmatum ex veteri & nouo testamento. 190. Int.id est,in mundum. 191. Int. ad veniã vocat omnis generis homines. 192. Int.vniuersaliter. 193. Int.id est,in fine seculi. 194. Int. quia tunc verum iudicium secernendorum patebit. Hier. 195. Int.id est,in æterna tabernacula.

196. Int.s.in infernum. 197. s.ad opus sibi iniunctum. 198. Int. apertè dicit de tormentis malorum,ne quis se excuset per ignorantiã. Greg.in hom. 199. Int.hæc ad Apostolos,qui sunt futuri magistri,quos non vult audire tantum vt populum.Hier: 200. Int.intelligentibus dignum testimonium reddit,dicens eos similes esse sibi.Chry.quia intellexerunt,laudat. s. Hil. Discipulos vocat Scribas ob scientiam. Hier. Apostoli Scribæ dicuntur , quasi Notarij Saluatoris,verba illius,& præcepta in tabulis cordis signantes. 201. Int.Nouũ testamẽtum præponit dignitate.Aug.20.de ciu.cap.26. 202. Greg. id est,vtriusque Testamenti prædicamentis vtitur. vetus est,pro culpa interire.nouum, conuersum viuere.q d.ille doctus prędicator in Ecclesia,qui & suauitate regni inuitat,& supplicio terret. 203. Aug. 2.de cons.Euan.ca.42.videntur potius Marcus & Lucas secuti ordinem rei gestæ,dum aliud subiungũt, quod Matthæus supra recolens interposuit. 204. Int.s.vt ibi doceat apertius. 205: Int.i. Galilæam, vel specialiter Nazareth. 206. Int.i.conuentibus. 207. Int.mira stultitia,mirãrium vnde habeat sapientiam sapientia,& virtutes virtus. 208. Int.s.ad doctrinam. 209. Int.tanta.Græci sapientiam,Iudæi signa petũt. 210. Int.i.miracula. 211. Aug.Ser.de natiu. Est quidem eius,qui fabricatus est mũdum,qui mentes rigidas explanat , cogitationes superbas excidit. Chry. insensati, quasi non extiterint insignes viri ignobilibus orti,vel ob hoc maximè honorare debuerant,qui talia ageret,talis(vt illi putabant)filius.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

194. scilicet piscatores. 201. q.d. quandoquidem intelligitis,scitote quod omnis: s. id est, doctor. t. Gra.ad regnum cælorum,scilicet prædicandum. u. id est,penario. 202. pro abundanter & varia, quæ satisfaciant cuiusque gustui:sic Cant. 7. poma noua & vetera,id est,abundanter,ad satisfaciendum cuiusque appetitui. 211. quidam fabrum ferrarium fuisse putant,alij lignarium. vox Græca significat, quod itali dicunt Artegiano,Galli Mecanique.

fratres eius Iacobus & Ioseph,& Simon & Iudas:& sorores eius nonne omnes apud nos sũt? Vnde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis, Non est Propheta sine honore;nisi in patria sua, & in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.

Sens. Lit. In Cap. XIII.

212. Int.i.cognati,more Scripturæ Hier.cõt.Heluid.s.filij matertera. 213. Int.hinc magna,hinc humilia. 214. Hier.error istorum,salus nostra,& hæreticorum condemnatio.in tantum enim cernebant hominem,vt putarent filium fabri. 215. Chry.vide Christi mansuetudinem. 216. Int.vel ego, vel quilibet alius. 217. Hier.s.in populo Iudæorum.Int.quia mos est ciuibus ciues inuidere,& recordari fragilitatem infantiæ.Hier. 218. Hier.ne ciues incredulos condemnaret.Chry.ne pœnam eis augeret.Fecit tamen pauca quædam,ne dicerent, si facta essent signa, credidissemus. Hier.pauca fecit,ne inexcusabiles essent,maiora quotidie in gentibus facit,non tam in corporum quàm in animarũ salute.

Addit. Avct. In Cap. XIII

214. id est,offendebantur generis humilitate. x. q.d. contemptior vsquam magisq; inhonoratus, quàm in patria sua.

Cap. XIIII.

IN illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu:& ait pueris suis, Hic est Iohannes Baptista: ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo. Herodes enim tenuit Iohannem,& alligauit eum:& posuit

Sens. Lit. In Cap. XIIII.

1. AVG. 2.de cons Euang.cap.33. non dixit illo die,vel hora. Narrant idem Marcus & Lucas, post missos Apostolos ad prædicandum, non tamen est necesse intelligere factum illo ordine.
2. Chry.in ho.negligentia,& superbia tyranni,qui non à principio didicerit virtutẽ Christi,sed post multum tempus. 2. Remig.mortuo Herodi, quo regnante natus est Christus, successit filius Archelaus,diuisum deinde regnum ab Augusto in tetrarchias. 3. Chry.magnum quid virtus;nam & defunctum Herodes timet.Aug.2.de cons.Euang.cap.53.vel hoc dicit dubius adhuc, vt ait Lucas,vel confirmatus ex aliorum verbis. 4. Rab. potuisse resurgere Iohannem fatetur alienigena, Iudæi ex inuidia de Christo negant. 5. Rab.omnium sententia est maiorem fore potentiam sanctorum,vbi resurrexerint. 6. Aug.2.de cons. Euang.cap.44.Lucas hoc alio ordine narrauit præoccupans quod multò post factum est.

Sens. Myst. In Cap. XIIII.

6. HIc, Iohannes,lex quæ Christum prædicauit;Herodes,Iudæi;fratres,gentiles populi (ex eodem enim omnes parente.) Admonebantur ergo à lege,ne sibi gentium opera iungerent. Herodias, voluptas ex infidelitate orta,quæ Iudæis se obtulit illecebræ cursibus,venalesque sibi fecit,& infidelitatis instinctu, caput Iohannis,id est,legis gloriam auferri imperat, conceduntque illi peccatis, tanquam Sacramento coacti,principumque adiacentium metu,& exemplo deprauati.

Addit. Avct. In Cap. XIIII.

1. scilicet circa tempus tertij Paschæ, cùm in Galilæa Christus post missum Iohannem in carcerem plusquam annum prædicasset. 2. Marcus regem vocat,quod esset eius potestas veluti regia,& quidem tetrarchiæ antiqui regni videbantur. Fuit autem hic Herodes filius eius,qui Infantes trucidauit, & frater Archelai. 3. id est,famulis, quanquam vox Græca etiam filios significat. 3. primum dubitauit, vt ait Lucas, aut id per interrogationem legendum: aut per ironiam Iudæi quidem pleriqua credebant animarum transmigrationem. 5. id est,miracula, seu potestates miraculorum. 4 ἐνεργοῦσιν, id est, efficaces sunt.q.d.per eum miracula fiunt.

in carcerem,propter [7]Herodiadem vxorem Philippi [8]fratris sui.Dicebat enim illi Ioãnes,[9]Non licet tibi habere eam.Et volens illum occidere,[10]timuit populum: quia sicut Prophetam eum [11]habebant. Die autem [12]natalis Herodis [13]saltauit filia Herodiadis in [14]medio: & placuit Herodi: vnde cum [15]iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. At illa [c]præmonita à [16]matre sua,Da mihi, inquit, hîc in disco caput Iohannis Baptistæ. Et [17]contristatus est rex: propter [18]iuramentum autem, & [19]eos qui pariter recumbebant,iussit dari.Misitque,& [20]decollauit Ioannem in carcere. Et allatum est caput eius in disco: & datum est puellæ,& illa attulit [21]matri suæ.Et accedentes discipuli eius,tulerunt corpus eius, & [22]sepelierunt [23]illud: & venientes [24]nunciauerunt Iesu.[d]Quod cum audisset Iesus,[25]secessit inde in [26]nauicula, in locum

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

7. Hier.hæc filia Aretæ regis Arabum,qui eam à genero ablatam ob inimicitiam,Herodi huic dedit, generi sui fratri.Auctor.vide additionem. 9. Int.i.fratre adhuc viuente, mortuo enim non prohibebat lex. 10. Int.facilè à iustitia deuiat,qui non habet Deum in causis.Hieron.vincebat vxoris amor. Glo.timor Dei corrigit,timor hominum differt, sed voluntatem non aufert. 11. Int. s. non tantum populus,sed & Herodes. 12. Hier. solos Herodem, & Pharaonem legimus obseruasse diem natalis sui,vt quorum erat par impietas,vna esset solemnitas. 13. Remig.impudica mulier impudicam filiam nutriuit,non pudorem docens,sed saltationem; nec minus reprehendendus Herodes,qui passus sit regiam aulam fieri à muliere theatrum. 14. Int.s.triclinio. 15. Hier. ad hoc fortè iurauit, vt futuræ occisioni machinas præpararet. 16. Int. s.timente ne Herodes aliquando cum fratre suo conueniret. Hier.& nuptiæ soluerentur. 17. Int.simulator tristitiam præferebat in facie, cùm lætaretur in mẽte. Hier.contristatus dicitur,quia id discumbentes putabant.Glo.talis tristitia eius,qualis pœnitẽtia Pharaonis. 18. Int.sub occasione pietatis impius fuit,dum iuramento scelus excusat.Hier. ¶ Isid.in malis promissis rescindenda fides,impia promissio est quæ scelere adimpletur. Glo. promissio quæ in peiorem vertitur exitum,consilio salubriori mutanda. 19. Int.vt omnes fierent consortes sceleris.Hie. luxuriosoque conuiuio cruentæ epulæ deferrentur. 20. Int. s. in Paschalibus diebus. Rab. erat propè Pascha,ait enim Iohannes,cùm factum est miraculum panum,fuisse proximum Pascha. 21. Int. s. vt habeat in potestate linguam, quæ illicitas nuptias arguit.Hier. 22. Rab. in castello Macherotte secundùm Iosephum truncatus,sepultus autem(vt dicitur in Ecclesiastica historia) in Sebaste, quæ olim Samaria dicta est.Glo. Iuliani tempore cremauerunt pagani ossa Iohannis,& disperserunt,sed à monachis Hierosolymitanis collecta maxima pars,& Hierosolymam delata,missa deinde Athanasio,& Alexandriæ seruata vsque ad Theophilum Episcopum. 24. Int.s.quod Iohannes passus est. 25. Aug. 2. de cons.Euang.cap.55.post hoc facta sunt illa,quibus Herodes motus dixit,hic est Ioannes. Hier.non secedit timore mortis,sed parcens inimicis,ne homicidium homicidio iungerent. vel differens mortem in Pascha,vel dans exemplum vitandæ temeritatis,vltrò se morti offerentium, vel vt credentium probaret fidem.Chry.in hom.non secessit antequam ei nunciaretur,vt demonstraret Incarnationis veritatem,alioqui sciebat ante per se quod factum erat. 26. Chry.in hom.vt nullus sequeretur.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

8. Int i.gentilis populi. 20. Hier.Iudæi Christum Prophetarum caput perdiderunt. Rab. apud Iudæos & linguam & vocem perdidit Propheta.Glo.mors Iohannis finis legis, qua finita, ad Christum itur,qui est finis legis.Greg.3.Mor.cap.4.premit Deus in infimis,muneraturus in summis,quid patientur reprobi,quando sic cruciat Deus quos amat?. 23. Hil.finitis legis temporibus, venitur ad Euangelium. 25. Hil.Dominus,finita lege,Ecclesiam adiit,& sequitur turba de synagoga. s. ad Ecclesiam tendens: curat autem, id est, ab infidelitate emundat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

7. s. filiam Aristobuli filij Herodis maioris, secundùm Iosephum,non Aretæ regis, vt habet mendosus codex Eusebij,vbi legendum,vxorem Herodis legitimam fuisse filiam Aretæ. 13. vt solet in choreis.

c. id est, prius instructa. 22. s. in Sebaste,quæ olim Samaria dicta. d. s. Herodis de Iohanne opinionem. vide Luc. 9.

desertum[27] seorsum: & cum audissent[28] turbæ, secutæ sunt eum pedestres[29] de ciuitatibus.[e] Et exiens[f] vidit[30] turbam multam, & misertus est eis, & curauit[31] languidos eorum. Vespere[32] autem facto accesserunt[33] ad eum discipuli eius, dicentes, Desertus[34] est locus, & hora iam præteriit: dimitte[35] turbas, vt euntes in castella, emant[36] sibi escas. Iesus autem dixit eis, Non habent[37] necesse ire: date[38] illis vos manducare. Responderunt ei. Non habemus[39] hic nisi quinque panes & duos pisces. Qui ait eis, Afferte[40] mihi illos huc. Et cùm iussisset turbam discumbere[g] super fœnum:[41] acceptis[h] quinque panibus & duobus piscibus, aspiciens[42] in cælum, benedixit[i] & fregit,[43] & dedit[44] discipulis panes:[45] discipuli[46] autem turbis. Et manducauerunt[47] omnes, & saturati sunt.

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

29. Int. vt mentis ardorem ostenderent. Hier. 30. Int. i. amauit. Glo. delectatur Dominus credentium deuotione. 31. Int. magna retributio laboris eorum. Chry. magna misericordia, quod omnes curat, & fidem non expectat. 32. Chry. in hom. fides turbarum ostenditur, quæ tam diu famem patientes expectarunt. 33. Chry. in hom. expectat se rogari, vt miraculum faciat, non prior insiliens, sed vocatus.

34. Chry. in hom. non dicunt, ciba eos: erant enim adhuc imperfecti. ideò verò Dominus in desertum exierat, vt fieret miraculum sine suspicione allati panis ex aliquo castello. 37. Chry. in hom. vide sapientiam, non dixit ego cibabo eos, non enim facilè suscepissent. 38. Hier. prouocat vt illis se non habere testantibus miraculi magnitudo appareret. Aug. 2. de cons. Euan. ca. 45. post ea, quæ dixerũt discipuli, intelligendum est dixisse Dominum Philippo quæ Iohannes narrat. Glo. quod Philippus respondit, Marcus ait discipulos respondisse, quia ex cæterorum ore Philippus respondit. 39. Chry. contemptibilia eis erant corpora, cùm enim essent duodecim, quinque panes tantùm habebant. 40. Chry. poterat ex nihilo creare cibum, sed obstruit Marcionis, & Manichæi os, qui creaturas alienant à Deo.

42. Int. vt nos sursum corda habere doceret. Hier. ¶ Oportebat credi eum esse à Patre; itaque ad ipsum omnia referebat. Notandum verò quod in minoribus cælum respiciat, vt intelligatur etiam in minimis à Patre virtutem habere. 43. Int. integri non in tot diuiderentur. Hier. 45. Chry. vt honoraret eos, & ne increduli essent, aut obliuiscerentur. 46. Chry. augebantur panes, & pisces in manibus discipulorum. Hilar. fragmenta fragmentis succedunt, crescitque materies in mensurarum loco, an in sumentium manibus, nescio. 47. Int. edent pauperes, & saturabuntur.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

27. Glo. i. in locum Ecclesiæ, quæ ante non habebat virum. 28. Int. cùm prædicatio Christi fieret in gentibus, multitudo credidit in eum. e. Hier. i. relictis pristinis conuersationibus, & dogmatis.

32. Hier. s. quando occubuit sol iustitiæ. 35. Rab. fastidium Iudæorum contra gentes, quas volebant quærere cibum in conuenticulis Pharisæorum, potiùs quàm pasci in Scripturis. 36. Int. s. à suis Pharisæis. 37. Int. s. vt aliundè quærant, cùm ego sim panis. Hil. non egent cibo venalis doctrinæ, nec opus habẽt à Iudæis mercari. 38. Glo. indicat per eos pascenda ieiuna corda. 39. Hil. quinque panes, quinque legis libri; duo pisces, Prophetarum & Iohannis prædicatio. Rab. pisces, prophetiæ & Psalmi; totum enim Testamentum vetus cõtinetur Lege, Prophetis, & Psalmis. Glo. quinque libri Mosis panes hordeacei iumentorum, rudium cibus, intus tamen medulla suauissimi sensus. 40. i. legis intellectum ad me referte. g. Glo. discubuerunt quinquageni, & centeni, diuersi enim in Ecclesia discubitus. quinquageni. i. qui à malis quiescunt actibus; centeni, qui etiam à prauis cogitationibus. 41. Int. s. studio continentiæ calcata carne. Hier. h. Rab. non noua creat cibaria, non enim alia, quàm quæ prædicta sunt, prædicabat, sed Legis & Prophetarum scripta mysteriis plena demonstrabat. 42. Chry. docet non prius tangendam mensam, quàm Deo gratias agamus. 43. Hier. frangitur lex & Prophetæ, cùm aperiunt mysteria. 44. Int. qui prius Apostolis dederat sensum vt intelligerent Scripturas, quæ per ministerium Apostolorum aliis exponuntur. 47. Int. id est, intellexerunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

f. s. de naui, vel aliquo loco, quo se receperat. 32. id est, in. i. i. bene precatus est, vel gratias egit.

Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantiũ autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis. Et statim compulit Iesus discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretũ, donec dimitteret turbas. Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi, nauicula autẽ in medio mari iactabatur fluctibus, erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis venit ad eos Iesus ambulans super mare. Et videntes eum discipuli supra mare ambulantem, turbati sunt, dicentes, Quia phantasma est. Et præ timore clamauerunt. Statimque Iesus locutus est eis, dicens, Habete fiduciam: ego sum, nolite timere. Respondens autem Petrus, dixit, Domine si tu es, iube me ad te venire super aquas. At ipse ait, Veni.

SENS. LITER. IN CAP. XIIII.

48. Chry. vt absentes discerẽt miraculũ. Hier. vt ex reliquiis appareret veros fuisse panes. 49. Chry. vt & Iudas suum cophinum portaret, fecit duodecim superabundare. 52. Hier. indicatur, recessisse inuitos, nolebant enim à Domino separari. 53. Glo. ad Bethsaidam (vt ait Marcus) ad quam etiam pertinebat desertus locus (vt ait Lucas.) 54. Chry. in hom. docet vitandam multitudinis gloriam. Glo. et crucifixoribus occurrit, vt. s. simus parati ad aduersa, cauti ad blanda. 55. Glo. pauit turbam vt Deus, ascendit orare vt homo. 56. Aug. 2. de cons. Euang. cap. 47. de monte in planiora descenderat, cùm turbam pauit. 57. Int. s. non pro se, sed pro nobis. Aug. 2. de con. Euang. cap. 47. Iohannes ait fugisse in montem, sed & tunc magna est causa orandi, cùm est fugiendi. 59. Hier. id est, in monte. 60. Int. dum Iesus aberat. Chry. paulatim ducit eos ad maiora. non enim vt antè cùm illis est periclitantibus.
p. Aug. de verb. Dom. serm. 13. i. extrema noctis parte: habet enim quatuor vigilias: vigilia autem tres horas. Hier. vigiliæ militares in trina horarũ spatia diuidũtur tota itaq; nocte sunt periclitati. 64. Int. etsi pondus carnis habens. 66. Chry. soluturus Dominus mala, difficilia, & terribilia inducit, volensque vt amplius luctentur iusti, auget certamina. 67. Int. magni timoris iudicium est confusus clamor, & incerta nox. Hier. 68. Int. quia propè est, omnibus timentibus eum. 69. Int. contra desperationẽ.
70. Int. non fantasma. Hier. ex voce nota poterant eum agnoscere. 71. Int. quia vbique ardentissimæ fidei est. Hier. 73. Int. quasi dicat in tua iussione fiant aquæ solidæ, & corpus leue contra naturam. Hier. ¶. Chry. quantus feruor fidei, non dixit, ora, sed iube. 74. Chry. quæsierat enim non propter ostentationem, sed propter amorem.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

m. Rab. quæ à rudibus capi nequeunt, ab Apostolis & eorum successoribus diligenter inquirenda.
n. Rab. cophinis seruilia opera aguntur, & Deus infirma mundi elegit. 50. Rab. quinque sunt corporis sensus, significantur autem hi qui rectè exterioribus vti nouerũt. 51. Hier. sexus fragilis, & ætas minor numero indigni sunt. Glo. nempe infirmi fide, nondũ pugnæ idonei. 55. Int. sic qui bene orat, mentem sursum à terrenis eleuat. 56. Aug. de verb. Dom. serm. 14. mons, cælum, in quod Christus solus ascendit. s. caput cum corpore, interpellat autem illic pro nobis Patrem. 57. Aug. de verb. Dom. non mergitur Ecclesia orante Christo. 58. Int. nocte tribulationis appropinquante dissimulat opem ferre. o. Hil. tempore passionis solus Christus, cæteris ab ipso trepidatione dilapsis. Hiero. turba ad sublimia sequi non potest. 61. Int. significat labores Ecclesiæ in hoc sæculo, dum tendit ad patriam.
62. Hil. periculum est vsque ad aduentum Christi. 63. Int. s. malorum spirituum flatus. 64. Aug. de verb. Dom. in fine sæculi veniet ad iudicium iniquitatis nocte transacta. Hil. veniẽs autem Christus inuenit Ecclesiam fessam, & Antichristi Spiritu, totiusque sæculi motibus circumactam: & quia ex Antichristi consuetudine ad omnem tentationum nouitatem solliciti erunt, etiam ad Domini aduentum expauescent, falsas rerum imagines metuentes. Rab. cùm humana fragilitas in pressuris suas vires considerat, tenebras cernit, sed ad supernum auxilium erecta, Luciferi ortum conspicit. 65. Int. s. comprimens pressuras sæculi. 72. Int. s. in persona præsentis Ecclesiæ & laborantis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

n. id est, sportas. 58. scilicet post solis occasum. q. scilicet spectrum quale solet opera dæmonis apparere. r. pro, locutus. Heb.

Et descen

Et descendens Petrus de nauicula, ambulabat super aquam, vt veniret ad Iesum. Videns verò ventum validum, timuit: & cùm cœpisset mergi, clamauit, dicens: Domine, saluum me fac. Et continuò Iesus extendens manum, apprehendit eum: & ait illi, Modicæ fidei, quare dubitasti? Et cùm ascendissent in nauiculam, cessauit ventus. Qui autem in nauicula erant, venerunt & adorauerunt eum, dicentes, Verè Filius Dei es. Et cùm transfretassent, venerunt in terram Genesar. Et cùm cognouissent eum viri loci illius, miserunt in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes, & rogabant eum, vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quicunque tetigerunt, salui facti sunt.

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

76. Hier. quod maius est superans à minori turbatur. talis est natura nostra, sæpe in magnis rectè habens in minoribus deficit. demonstrabat verò timor iste differentiam magistri, & discipuli. 77. Glo. relinquitur tentationi, vt augeatur fides; quod ambulauit super aquas, diuinæ potentiæ; quod mergitur, humanæ infirmitatis, ne superbiat. 79. Chry. vt mater pullum solet ante tempus ex nido exeuntem, & casurum alis reducere in nidum. 80. Int. quia vel parum timuit. 81. Int. ardebat fides, sed humana infirmitas in profundum trahit, & in hoc ei ostenditur, quòd non Domino æqualis sit. Chry. ostendit periculum non ventum, sed modicam fidem fecisse. 83. Int. s. nautæ & vectores. Rab. vel Apostoli. 86. Int. ita nominatam à vicinia lacus. Rab. est iuxta stagnum Genezareth. 86. Int. alij rumore, alij quoque facie. Hier. 87. Int. magna fides, quod non contenti salute suorum, aliorum quærebant salutem. 88. Chry. in hom. hanc sapientiam docuit mulier illa Hæmorrhoissa.

SEN. MYST. IN CAP. XIIII.

75. Int. id est, persecutionem vehementem. 76. Hil. Petrus tempore passionis conatus est mortem contemnere, sed timore mortis Christum negauit, clamor autem eius pœnitentiæ gemitus est. Rab. conuertit eum Dominus ad pœnitentiam, & indulgentiam tribuit, manum extendens. 78. Int. id est, impendens auxilium, quia non est volentis nec currentis, sed Dei miserentis. 79. Int. sic nullus prædestinatus perit. 82. Rab. cùm Dominus per gratiam adest, omnia bella quiescunt. Hil. æterna Ecclesiæ pax, & tranquillitas indicatur, post Christi aduentum. 84. Hil. veniet enim manifestus, eritque tunc confessio publica vniuersorum. 85. Hier. Ecclesia ex persecutione liberata ad portum tranquillissimum perducitur. Rab. Genesar interpretatur hortus principis, tunc enim plena erit tranquillitas, cùm paradisi hereditas restituetur. t. Hil. finitis legis temporibus, & Iudæorum quinque millibus cõuersis, reliqui ægroti offeruntur Domino: tactu fimbriæ, id est, virtute à Christo exeunte, & Apostolis data, salutem consecuturi. 88. Hier. fimbria assumptio corporis, per quam venimus ad verbum.
89. Chry. quanto ergo magis sanabimur, qui corpus Christi comedimus?

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII. *81. i. vacillasti. s. s. Messias.*

CAPVT XV.

TVNC accesserunt ad Iesum ab Hierosolymis Scribæ & Pharisæi, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim

SENS. LIT. IN CAP. XV.

1. AVG. 2. de cons. Euang. cap. 48. seruatur ordo consequentium rerum. 2. Chry. hom. erant per omnes tribus disseminati Scribæ & Pharisæi, sed Hierosolymitani omnium pessimi. 3. Int. mira stultitia, Filius enim Dei traditionibus hominum non est subiectus. Hier. 4. Remig. quæ fuerint, aperit Marcus. 5. Chry. multa noua induxerant.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV. *2. id est, qui ab Hierosolymis venerant.*

lauant

lauant manus ſuas cùm panem manducant. Ipſe autem reſpondens, ait illis, Quare & vos tranſgredimini mandata Dei propter traditionẽ veſtrã? Nam Deus dixit, Honora patrem & matrẽ; & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autẽ dicitis, Quicũque dixerit patri vel matri, Munus quodcũque eſt ex me, tibi proderit: & non honorificabit patrem ſuum aut matrem ſuam: & irritum feciſtis mandatum Dei propter traditionem veſtram. Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Iſaias, dicẽs, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Sine cauſa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Et conuocatis ad ſe turbis, dixit eis. Audite, & intelligite. Non quod intrat in os coinquinat hominem: ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Tunc accedentes diſcipuli eius dixerunt ei.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

6. Beda. carnaliter illud accipiebant, lauamini, mundi eſtote. Chry. Diſcipuli iam ſuperflua deſpiciebant, qui etiam neceſſarium cibum contemnebant. Rimig. Superflua erat illa traditio ſeniorum.

7. Chry. docet qui magna peccant, non debere pro aliorum paruis peccatis eſſe ſollicitos, nec verò probat factum diſcipulorum, ne det occaſionem calumniæ, nec vituperat, ne approbet traditiones illas.

8. Hier. ſ. Qui reprehenditis diſcipulos meos ſeniorum iuſſa paruipendentes, vt Dei præcepta cuſtodiant. 9. Int. i. imbecillitati conſulẽs. Hier. 10. Int. ſ. dando neceſſaria. Hier. honor in Scriptura eleemoſynas, & munera ſignificat, honora, inquit, viduas, &c. 11. Int. i. debitis obſequiis parentes indignos iudicauerit. 12. Int. ſ. æterna. 13. Chry demonſtras eos dignos morte. 14. Hier ſ. impietatem ſub pietatis nomine inducentes. b. Glo. id eſt, dicere poterit. 15. Int. ſ. Deo deuotum. 16. Hier q. d. non. Itaque non audebant Deo conſecrata tangere, ne ſacrilegium incurrerent. Glo. q. d. tibi proderit, ſi Deo dedero. 17. Int. ſub. ita. c. Int ſ. de ſuſtentandis parentibus. 18. Aug 2 contra aduer. legis, & Prophetarũ cap. 1. Lex Dei eſt, quam hæreticus blaſphemat Auctor. loquitur de hæreticis, qui in vetus teſtamẽtum inuehebantur, vt Manichæi. 19. Int. ſ. quæ veſtræ ſeruit auaritiæ. Aug. 2 contra aduer. legis & Prophetarum, cap. 1. has traditiones Paulus vocat prophanas fabulas. 20. Int. id eſt, ſimulatores. Remig. qui ſub honore Dei terrena lucra cumulatis. 21. Int. ſ. quia bene conuenit veſtris moribus.

22. Rab. ſ. præuidens ſimulationes Iudæorum. 23. Int. in perſona Domini. Rab. 24. Rab. cùm dicerent, Magiſter, ſcimus, quia verax es. 25. Remig. viſis enim ſignis, non crediderunt, nec ſuſcipere voluerunt. 26. Int. ideo. 27. Int. ſ. non habituri mercedẽ cum veris cultoribus. Rab. 28. Int. ſ. contemptis diuinis. Rab. 29. Chry. illis non emendatis, ad turbas conuertitur. 30. Int. quæ in Dei mandatis ſitiebant. 31. Chry. id eſt, attendite. 32. Int. Aug. non timeo immunditiam obſonij, ſed cupiditatis Hier. communicare, verbum Scripturæ proprium, vocant Iudæi communes cibos, quibus omnes alij homines vtuntur, vt ſuillam carnem, lepores, &c. immundum ergo commune dicunt. Aug. 16. cont. Fauſt. cap. 31. non eſt hoc teſtamento veteri contrarium, fuerunt enim illæ figuræ tempori congruentes, nec ſunt animalia immunda natura, ſed ſignificatione. Omnis enim creatura Dei bona eſt, vt ſi hoc nomen ſtultum, natura quidem dicamus mundum, ſed ſignificatione immundum, ſic porcus & alia in lege prohibita. Hier. quare idolothytis non veſcimur? idolorum inuocatio facit ea immunda apud eos, qui cum conſcientia idoli manducant, vt ait Apoſtolus; Vide verò vt vno ſermone Dominus omnem Iudæorum ſuperſtitionem eliſerit, qui in cibis ſumendis & abominandis religionem ſitam arbitrabantur. 33. Int. ſcilicet, verba malitiam cordis exprimentia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

a. pro, ritum. Hebr. 6. Iudæi etiam inter manducandum ſæpe lauabant. 9. Gr præcepit. 14. ſ. ſacerdotes qui ferè erant Scribæ & Phariſæi. b. ſententia eſt recitata ex Rabinorum doctrina, ideo obſcura, deeſt enim aliquid verbi gratia rectè facit, aut quid ſimile. 15. ſ. Deo oblatum. 16. ſ. apud Deum.

17. pro, ac ita fit vt non honorificet. c. pro, itaque. d. i. infirmaſtis, ſeu robore priuaſtis. vide Mar.

25. id eſt fruſtrà. f. de cibis loquitur, qui licitè edi poſſunt; & quidem non cibus ipſe etiam probi' i- ... coinquinat ſed inobedientia. 32. Gr. communicat. Iudæi enim commune vocant, quod Latini prophanum, aut impurum. 33. Non tamen omne, neque verò id ſolum.

Scis quia Pharisæi[34],audito verbo hoc,scandalizati[35] sunt? At ille respondens ait; Omnis plantatio[36] quam non plantauit[g] Pater meus cælestis, eradicabitur[37]. Sinite[38] illos, cæci[39] sunt,& duces[40] cæcorum. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadent. Respondens[41] autem Petrus dixit ei. Edissere[42] nobis parabolam[43] istam[44]. At ille dixit, Adhuc[45] & vos sine intellectu[h] estis? Non intelligitis quia omne[l] quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum[46] emittitur? Quæ autem procedunt de ore[47], de corde[48] exeunt, & ea coinquinant[49] hominem: & de corde[50] enim exeunt[51] cogitationes[52] malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ[m]. Hæc[53] sunt quæ coinquinant hominem[54]. Non lotis[55] autem manibus manducare, non coinquinat hominem. Et egressus[56] inde Iesus, secessit in partes[n] Tyri[57] & Sidonis[58]. Et ecce mulier Chananæa[59] à finibus[60] illis egressa

Sens. Lit. In Cap. XV.

34. Int.quorum religio est in cibis. 35. Chry. in hom.quia fuerant conuicti, non contradixerunt. Hier scandalum,offendiculum significat, vel ruinam, & impactionem pedis,vnde scandalizare est dicto vel facto occasionem ruinæ dare. 36. Int. s.doctores cum sequacibus suis,qui non habent fundamentum Christum,cor figentes in terrenis. ¶ carnalis cupiditas cui consuluut. Remi.falsa doctrina & superstitiosa obseruatio. 37. Int.s.de terra viuentium. Hier.non eradicabitur quod plantauit Paulus, erat enim Dei cooperator. Dei,inquit,agricultura estis, plantationem quidem Dei, quia in voluntate arbitrij est,nemo potest,nisi hac consentiente eradicare. Ego te plantaui vineam veram,quomodo versi estis in amaritudinem vitis alienæ? 38. Hier.ita Apostolus, hæreticum post primam & alteram correctionem deuita,&c 39. Int.id est,traditionibus tenebrosis,luce mandatorum Dei priuati.Rab.

40. Int.quia non solùm sibi non prospiciunt,sed etiam alios in præcipitium trahunt.Rab. 41. Int.s. ad prædicta. 42. Int.quasi mystica sit in hoc intelligentia. 43. Remig. putauit Dominum parabolicè locutum. 44. Int.increpatiuè.Remig.omnes reprehendit,quia ex persona ceterorum Petrus fuerat locutus. 45. Int.q.d. putaris mysticum,quod est propriè dictum? Chry.in hom.increpat,quia fuerant scandalizati. 46. Aug.de vera relig.ex alimentis,quæ apta sunt,assumũtur in membrorum fabricam, non apta verò per congruos meatus abjiciuntur. 47. Int.vt verba turpia & nociua. Aug.15. de Trin. cap.10.os hic non corporis,sed cordis intelligit. 48. Int.i.de cordis immunditia. 49. Int.s.inquinatum cogitatione,magis inquinant sordida locutione.Chry. 50. Hier.principale animæ non in cerebro,sed in corde secundùm Christum. 51. Hier.non à diabolo ergo immittuntur, sed ex propria voluntate nascuntur,est ille quidem adiutor,& incensor, sed non author, nec occulta quæque cordis rimatur,sed ex corporis habitu & gestibus æstimat.Chry.hoc primò ponit, quia Iudæorum vitium qui ei insidiabantur. 53. Int.s.intus latentia. 54. Remig.i.impurum reddunt. 55. Int.q.d.exteriora autem. 56. Hier. s. relictis calumniatoribus. 57. Int. quæ fuerunt ciuitates gentilium.Remig. Tyrus enim Chananæorum metropolis,Sidon autẽ terminus ad Aquilonem. Chry.in hom.at dixerat in viam gentium ne abieritis:primò, non erat obnoxius præcepto. secundò, non abiit prædicaturus; vnde & se occultauit,vt ait Marcus.Remig.iuit vt per gentilis fidẽ Pharisæorum nequitiã condemnaret. 58. Aug. de cons. Euang. venit hæc prius in domum,vbi erat Iesus(vt indicat Marcus) post secuta est egressum.

Sens. Myst. In Cap. XV.

56. CHry.in hom.Ereptis Iudęis ab obseruatione escatũ,gentibus ianua aperitur.sic Petrus iussus hanc legem soluere,ad Cornelium mittitur.Remig.relictis Iudeis transiturus erat Christus ad gentes. 59. Int.i.Ecclesia de gentibus.Remi. 60. Int.i.à pristina conuersatione. Remi.

Addit. Avct. In Cap. XV.

g prædestinatione s. 38. q. d. ne curetis illorum scandalum. 43. id est, sermonem illum obscurum. h. Grac. nondum ἀκμὴν. l. non dicit totum sed omne s. cibi genus. vide Mar. vbi ait, sic purgari escas,s. remanente puro alimento in corpore. m. id est, conuitia in Deum, aut homines, vel sermones impij derogantes Dei honori. n. i.loca vicina, vel ad eam regionem pertinentia. 59. s. à Chanaam descendens.

clamauit,

clamauit,dicens ei,Miserere mei Domine Fili Dauid:filia mea malè à dæmonio vexatur. Qui non respondit ei verbum.Et accedentes discipuli eius rogabant eum dicentes, Dimitte eam,quia clamor post nos. Ipse autem respondens,ait:Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. At illa venit,& odorauit eum dicens,Domine adiuua me. Qui respondens, ait Non est bonum sumere panem filiorum,& mittere canibus. At illa dixit,Etiam Domine, nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.Tunc respondens Iesus ait illi,O mulier,magna est fides tua fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia eius ex illa hora.Et cùm transisset inde Iesus,venit secus mare Galilææ;& ascendens in montem,sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbæ multæ,habentes secum mutos,cæcos,claudos, debiles,

SENS. LIT. IN CAP. XV.

63. Int. vt probaret patientiam & longanimitatem. Hier. ne videretur contrarius illi sententiæ , In viam gentium ne abieritis.& calumniantibus occasionem daret. 64. Int.mysterij ignari , vel miseri cordia moti,vel importunitate eius carere cupientes.Hieron. 65. Int.s.quam tenes non exaudiendo.
66. Int.s.corporali missione.Remig. 67. Chry.s.vbi vidit Apostolos nihil posse. q. Int.quæ à longè clamabat,consecuta est eum. 68. Int.s.vt Deum. 69. Int.suprà,Fili Dauid. 70. Glo.verbum salutis, quod prius debetur Iudæis. 71. Rab.Gentiles vocantur ob idololatriam,canes,qui esui sanguinis dediti & cadaueribus,vertuntur in rabiem. Hier.de Iudæis tamen illud dictum,Circũdederunt me canes multi. 72. Int.id est,verum est. 73. Int.q d.non mereor panem,vel sedere ad mensam,sed contenta sum reliquiis.Hieron. 77. Chry.ideo tardauerat Dominus, vt tanta mulieris virtus appareret.
78. Chry.similis hæc vox illi,fiat firmamentum. 79. Chry.impetrauit oratione quod non Apostoli. vult Dominus pro nostris noxis à nobis magis rogari quàm ab aliis. r. Hier.ita dictum ob adiacentẽ Galilæam; dicitur & Tyberiadis ob Tyberiadem ciuitatem. 81. Int. vt auditores erigat ad superna. Rab. 83. Int.s.mente deuota. 90. Hier.Græcè κυλλοὺς,id est,debilem manum vnam habentes.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

61. Int. scilicet,per fidem,vnde nouit clamare Filium Dauid.Glo.Christi Incarnationem confitens.
o. Remig.datur exemplum catechizandi paruulos,vbi fides pro eis promittitur.Non enim hæc dicit miserere filiæ, sed mei , & adiuua me. 62. Glo. rogat Ecclesia pro anima, vel homo pro fœdata conscientia.Aug.1.de q.Euang.cap.18 Ecclesia sibi est & mater,& filij,simul omnes mater,singuli filij.
r. Rem.filij intelliguntur Patriarchæ, & Prophetæ illius temporis. 72. Glo.mira Ecclesiæ fides patientia & humilitas. 74. Rem.mensa,Scriptura;micæ, minima præcepta,vel interna mysteria; catelli, humiles; crustæ, præcepta carnalia,quæ Iudæi obseruant. 75. Int.s.quas Iudæi vilipẽdebãt. 76. Int scilicet Iudæorum,quibus Scriptura primo loco apposita est. 77. Rab.magna fides gentium , quæ in auditu auris obediunt,nec lege,nec Prophetis instructæ. 79. Aug 1.de q.Euang.cap.18.quod puerum Centurionis,& hãc, non veniẽs ad eos,sanat, significat gentes,ad quas non venit,saluas fore per verbũ eius. 80. Rab.cùm plenitudo gentium intrauerit,tunc Israël saluus fiet. 81. Int.quia requies non nisi in cælestibus est quærenda.Rab. u. Rab.s.in cælorum arce. 83. Int.s.mente deuota. 84. Int.s.regnantem in cælo. 85. Int. s.fidelium. 86. Int.s.quos secum ducunt doctrina & exemplo. 87. Int. s. à confessione Christi. 88. Int.scilicet, à lumine fidei. 89. Int.per deuia praui operis,non rectè euntes. 90. Int.scilicet sarcina peccatorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

p. sic Messiam vocabant. 66. scilicet corporaliter. 71. κυνάριον,catellus.id est,gentilibus;sic enim à Iudæis vocabantur ob idololatriam,& peccatorum sordes. 72. ναὶ certè. 73. καὶ γὰρ etenim confirmat quod Christus dixerat. q. d.ita est sanè,catelli enim solis micas comedunt. Indicat verò se mica contentam.Christi enim velut micam esse,quod illa petit. Maria femina prudentia Dei sapientiam velut proprijs ipsius verbis illaqueans. s. id est,potis. 90. κυλλοὺς mancos,seu manu altera truncatos.Ioan. 5. dicuntur aridi.

& alios multos:& proiecerunt eos ante pedes eius: & curauit eos:ita vt turbæ mirarentur videntes mutos loquentes,debiles ſanos,claudos ambulantes,cęcos videntes, & magnificabant Deum Iſrael. Ieſus autem conuocatis diſcipulis ſuis,dixit,Miſereor turbæ, quia triduo iam perſeuerant mecum, & non habent quid manducent: & dimittere eos ieiunos nolo: ne deficiant in via.Et dicunt ei diſcipuli,Vnde ergo nobis in deſerto panes tantos, vt ſaturemus turbam tantam?Et ait illis Ieſus, Quot panes habetis?At illi dixerunt,ſeptem,& paucos piſciculos.Et præcepit turbæ vt diſcumberent ſuper terram.Et accipiens ſeptem panes & piſces:gratias agens, fregit, & dedit diſcipulis,&'diſcipuli dederunt populo, & comederunt omnes, & ſaturati ſunt. Et quod ſuperfuit de fragmentis,tulerunt ſeptem

SENS. LIT. IN CAP. XV.

93. Chry.in hom.ſcilicet ſtatim,non quia meliores Chananæa,ſed vt Iudæorum ora obſtrueret.
94. Chry.in hom.ſ.ob multitudinem & facilitatem curationis. 99. Int.ſcilicet Deum non recenté.
100. Hier.vel vt exemplum det maioribus cum minoribus conſilia communicandi,vel vt intelligāt diſcipuli ſigni magnitudinem. 101. Int. compatitur vt homo, paſcit vt Deus.Rem. 103. Int.ſ. pro curatione ſuorum. 104. Chry.in hom.quos ſecum attulerant cibos,iam conſumpſerant,ideo Chriſtus hoc fecit die tertio,conſtitutis.ſ.illis in neceſſitate. 105. Int.prius aufert debilitatem,poſt cibos offert ſanis. 107. Chry.in ho. apparet de longè veniſſe. 108. Int.rudes in fide,qui non recordantur quinque panibus,quinque millia hominū ſatiata fuiſſe. 110. Chry. in hom. facit hoc in ſolitudine, vt nę quis ſuſpicetur allatis aliunde panibus fuiſſe illos ſatiatos. 111. Int.non ignarus,ſed docendo reſponſurus. 112. Chry.in hom.reducit in mentem prius facta. 113. Chry.in hom.non illis multa menſæ cura. 115. Int.ſ.ſuper ipſius montis ſoliditatem,nullo fœno interpoſito. 122. Chry.Quare pauciora nunc colligunt?vel quia ſportę maiores cophinis,vel vt ex diuerſitate,vtriuſque miraculi recordentur.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

91. Int.quia mediatori per humilem aduentum curandos ſubiiciunt, ſancti prædicatores. 92. Int. quaſi confitendo humanitatē Chriſti. 94. Int. quia fideles ineſtimabili gaudio exultant. quando hæc vident.Rab.95. Int.id eſt,Chriſtum confitentes. 96. Int.ſ.per bona opera. 97. Int.ſ.credendo.
98. Int. dicunt, quis Deus magnus ſicut Deus noſter? 102. Int.in fide Trinitatis, lucidi pro ſuis ſuorumque peccatis inſtanter ſupplicant.Remig.ſe opere, ſermone, & cogitatione ad Dominum conuertunt,peccata per pœnitentiam corrigentes.Rab.tertium tempus eſt,quo gratia datur. primum enim ante legem.ſecundum ſub lege.quartum erit in futurum,ad quod tendens reficitur in via. 104. Int.ſ. pabulum Scripturæ. 106. Int.id eſt à ſacra admonitione vacuos. 107. Int. perit qui ſine cæleſti pane ad patriam tendit. 110. Int.Ipſi Apoſtoli deſertum,quia adhuc infœcundi. x. Glo. panes,prædicatores.q. d.vnde nobis facundia, quæ ſufficiat tam auidis auditoribus? 113. Int. ſ. Scripturā noui Teſtamenti Glo.in quo gratia Spiritus ſancti reuelatur, & datur.non ſunt hordeacei, quia non in figuris alimentum,quaſi palea tectum,non piſces duo.i.vt in lege rex & ſacerdos.ſed pauci,ſancti. ſ.de ſeculi fluctibus erepti. illic ſuper fænum, celſitudo enim Chriſti carnali ſpe & deſiderio tegebatur propter carnales. hic remota omni cupiditate carnali ſoliditas ſpei permanentis conuiuas continet. illic quinque millia,id eſt,quinque ſenſibus ſubditi,hic quatuor virtutibus præditi,prudentia,temperantia,fortitudine,iuſtitia.vtraque refectio in monte.vtraque enim Scriptura cæleſtia & Chriſtum prædicat, 114. Int. ſcilicet, Sanctos illius temporis,quo ea condita eſt,vel quorum fidem,vitam, & paſſiones continet.
116. Int. primum complens in ſe præcepta quæ dabat, & Sanctorum vitā in ſe præfigurans. z. Glo. ſeptiformi ſpiritu paſcit,adiuncta Apoſtolica authoritate. quaſi piſcium ſapore reficientium exemplo vitæ & mortis. 117. Int.ideſt,Sacramenta aperuit. 118.Int.quia miniſterio Apoſtolorum voluit Eccleſiæ diſtribui cibaria vitæ 119. Int.ſ.audiendo,& exempla intuendo. 120. Int. ſ.memoria recolendo,& operando. 121. Int.vt eſt,ſi vis perfectus eſſe,vende omnia,&c. 122. Int. intelligitur ſpiritualium ſumma perfectio.Glo.perfectorum corda ſeptiformi gratia illuſtrata Apoſtoli implent.

ſportas

ſportas plenas.Erant autem qui manducauerũt,quatuor millia hominũ,extra paruulos & mulieres.Et dimiſſa turba,aſcendit in nauiculam,& venit in fines Magedon.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

125. Chry.ne turba eum ſequatur. 126. Aug.2.de conſ.Euan.ca.51.dicitur à Marco Dalmanutha, nempe duobus nominibus appellata,quamquam quidam codices etiam in Marco, habent Magedam.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

a a. Glo.Sancti vt ſportæ,qui vt iuncus in aqua non areſcunt:habent enim cor in fonte vitæ, retinéntque in corde palmam æternæ retributionis. 123. Int. ſ.noui Teſtamenti populus, non quinque ſenſibus obnoxius,ſed quatuor animi virtutibus exornatus. Hier.hic numerus ſemper in laudibus ponitur. in quo & Euangelia conſecrata, & quadrangulus lapis non fluctuat. 124. Int. i. exceptis leuibus,& infirmis,qui in virum perfectum non creuerunt. 126. Rab.interpretatur poma, vel nuncia, & ſignificat hortum vbi creſcunt poma virtutum,& nunciatur nomen Domini: docentur autem prædicatores,miniſtrato verbo intra cordis cubiculum,refici virtutum pomis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

a a. id eſt, quantum tot ſporta capere poſſent: neque enim neceſſe eſt fuiſſe in deſerto tunc ſportas, quãquam potuit etiam id accidere, vt illa turba ſportas haberet. 126. Marcus dicit Dalmanutha. ſ. venit in fines vtriuſque loci, vel fortè alterum regionis nomen eſt, alterum vici.

CAP. XVI.

ET acceſſerunt ad eum Phariſæi & Sadducæi tentantes, & rogauerunt eũ vt ſignum de cælo oſtenderet eis. At ille reſpondẽs, ait illis, Facto veſpere, dicitis ſerenum erit, rubicũdum eſt enim cælum: & manè, hodie tempeſtas: rutilat enim triſte cælum. Faciem ergo cæli diiudicare noſtis: ſigna autem temporum non poteſtis? Generatio mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei: niſi

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

1. IN T. Legis fiducia inſolentes,dedignantes opera virtutum. 2. Remig.mira cæcitas,quaſi verò non feciſſet ſigna,quod autem ſignum peterent, Iohannes indicat, nempe manna de cælo. Glo. petunt vel ignem de cælo,vel tonitrua, &c. quaſi verò & illa non poſſent calumniari. 3. Remig. videns nec ſic credituros. 4. Hier.hoc Græcè non habetur in pleriſque codicibus. 7. Int.ſ. ex iſtis ſignis. 8. Glo.ſ.prædicta à Prophetis de me. 9. Int. nota eadem ſuperius dicta.Aug.2. de conſ. Euan. cap.51.ſæpe Dominus eadem dixit,quod ergo exiſtente contrario ſolui non poterit,bis dictum intelligatur. 10. Int.id eſt,incredula. e. Int. id eſt,pro ſpirituali carnalem intellectum habens. 11. Int. ſcilicet, de cælo.Rab.Apoſtolis datum ſignum de cælo cùm aſcendit,& ſpiritum Sanctum miſit.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

4. IN T. Ira in morte mea debetis reſurrectionem peccatorum per meum ſanguinem intelligere. Aug.1.de q.Euang.cap.20.indicatur primus & ſecundus aduentus, ſanguine enim Chriſti primo aduentu indulgentia peccatorum datur, & ſecundo igne præcedente venturus eſt. 5. Int. id eſt, futurum iudicium præuidere per præcedentes tribulationes Sanctorum. 6. Glo. patiuntur Apoſtoli, quod ſi eis non parco, nec parcam aliis in futuro.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

a. id eſt, potentia eius periculum facere volentes. 2. non vt crederent, ſed vt calumniari poſſent, ſi non faceret. 6. id eſt, rubicundum eſt, idem enim verbum quod ſuprà πυῤῥάζει. b. id eſt, turbulentum, vel triſtitiam afferens hominibus. c. id eſt, diſpoſitionem. 8. ſ. quæ Prophetæ dixerunt futura in aduentu Meſſiæ, vel miracula. d. ſcilicet aduentus Meſſiæ.

signum Ionæ Prophetæ. Et relictis illis abiit. Et cùm venissent discipuli eius trans fretum, obliti sunt panes accipere. Qui dixit illis, Intuemini, & cauete à fermento Pharisæorum & Sadducæorum. At illi cogitabant inter se, dicentes, Quia panes non accepimus. Sciens autem Iesus, dixit, Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum, & quinque millium hominum, & quot cophinos sumpsistis? neque septem panum, & quatuor millium hominum: & quot sportas sumpsistis? Quare non intelligitis quia non de pane dixi vobis, Cauete à fermento Pharisæorum & Sadducæorum. Tunc intellexerunt quia non dixerit cauendum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum. Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis? At illi dixerunt, Alij Iohannem Baptistam, alij autem Heliam, alij verò Hieremiam, aut

Sens. Lit. In Cap. XVI.

12. Int. s. de inferiori. 19. Int. vt infidelibus non dimissis. Rab. non dimissi dicuntur, sed relicti vt infideles. 16. Remig. ne ad punctum quidem ab eo recedere volebant. 17. Remig. nec necessaria curant. Glo. veri panis dulcedine capti. 18. Int. id est, à vanis traditionibus. Hier. modicum fermentum totam massam corrumpit, ita doctrina hæretica. 19. Int. non vult vt de panibus eorum accipiamus. 20. Int. s. cogitationes eorum. m. Chry. hæc increpatio opportuna, cùm dixerant, vnde nobis panes? &c. sed noluit tunc reprehendere, quia aderant turbæ: item ne se videretur ingerere ad miracula, nunc meritò reprehenduntur, qui duplex miraculum vidissent. 21. Glo. q. vobis defuturi sint.

22. Int. q. d. nec mysterium intelligitis, nec virtutem in memoria habetis. 23. Int. s. expensorum.

24. Int. s. expensorum. 25. per occasionem docet quid significarint panes, & hi quos panerat, si enim fermentum traditiones peruersas significat, & hæretica dogmata, panes illi significabant veram integrámque docttinam. 26. Int. s. corporali. 27. Chry. in hom. quamuis Christo non interpretante, eorum enim mentem erexerat. 28. Int. quam in honorem Tyberij Cæsaris, Philippus frater Herodis extruxit. Glo. hic Iordanis oritur ad radicem Libani, ex Ior & Dan duobus fontibus. Chry. in hom. longè educit à Iudæis, vt liberè dicant quod sentiant, est autem alia Cæsarea Stratonis. 29. Int. vt veræ confessionis mercedem reddat, non quasi nesciat. Rab. ¶ Orig. interrogat vt ex responsione discamus diuersas fuisse Iudæorum opiniones de Christo, & vt etiam nos scrutemur opiniones hominum de nobis, &c. Rab. quærit quid alij sentiant, vt expositis errantium sententiis probentur discipuli non opinione vulgi veritatem, sed reuelatione didicisse. 30. Hier. qui de Filio hominis loquuntur, homines sunt; nam qui diuinitatem intelligunt, dij appellantur. Chry. non Scribarum & Pharisæorum; sed plebis mentem inuestigat: erat enim hæc à malitia libera. 31. Int. non dicit me, ne insolenter loqui videatur. Hier. 32. Hier. vbi in veteri testamento legimus hominis, Hebraicè est filius Adam.

33. Orig. s. Herodis æstimationem secuti. 34. Hier. sic turbæ errare potuerunt in Helia & Hieremia, vt Herodes errauit in Iohanne.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

14. Int. s. Iudæis. 15. Int. s. ad gentes.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

f. pro, diligenter cauete. 18 suprà in bonam partem acceptum, cap. 13 hîc in malam, vt 1. Corinth. 5. Galat 5. g. [illegible] potest verti disceptabant, scilicet alij in alios culpam reycientes, vide Mar 8.

h. iung n lum id, & hic, & in Marco, cùm decantes. l. pro intra. 25. πῶς ὁ quomodo non. 28. sita est ad fontem Iordanis, primo Paneas dicta, postea à Philippo tetrarcha in honorem Cæsaris Augusti, Cæsarea vocata, tandem Cæsarea Philippi dicta ad differentiam eius, quam Herodes pater in Iudæa ædificarat in honorem Cæsaris, in loco qui turris Stratonis primo dicebatur. Hæc autem Philippi postea ab Agrippa rege ornata in honorem Neronis, dicta Neroniana. 31. sic se vocare solet modestia causa, & humilitatis, habet autem articulum, quo certius quidam significatur.

vnum

vnum ex Prophetis. [35]Dicit illis Iesus, [36]Vos autem quem me esse dicitis? Respondens [37]autem Simon Petrus dixit, Tu es [38]Christus [39]Filius [40]Dei [41]viui. Respondens autem Iesus [42]dixit ei, [43]Beatus es Simon Bariona: quia [44]caro & sanguis non reuelauit [45]tibi, sed [46]Pater [47]meus qui in cælis est. Et ego [48]dico tibi, quia tu es [49]Petrus: & super hanc [50]petram ædificabo Ecclesiam meam: & [51]portæ inferi non [52]præualebunt aduersus eam. Et [53]tibi dabo [54]claues [55]regni cælorum.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

35. Chry.euocat ad opinandum aliquid maius de ipso. 36. Int.s.discreti ab aliis, non homines, sed Dij.Hier. ¶ Chry.qui mecum semper estis,& maiora signa vidistis, non enim eos interrogauit, nisi post multa signa,& ideo non ab initio prædicationis. 37. Int.sciunt & Apostoli,sed Petrus respondet pro omnibus.Chry.Petrus tamquam os Apostolorum, & caput pro omnibus respondet. 38. Int.omnia complexus est,qui & naturam, & nomen expressit ¶ verum hominem, & verum Deum credit & confitetur.Orig.hæc nesciebant Iudæi,credebant hoc quidem discipuli,cùm prius mitterentur ad prædicandum, sed profecerunt in cognitione. 39. Chry.Filium Dei propriè ex Patre natum confitetur, alioqui non erat opus reuelatione,nec digna cõfessio beatitudine.Vnde nec illi beati dicti,qui in naui dixerunt tu es Filius Dei,nec Nathanael,non enim confessi sunt talem filiationem,qualem Patris.s.ex substantia patris. 40. Orig.qui solus habet immortalitatem,id est,fons vitæ. Hier. alij, qui putantur Dij mortui sunt,Saturnus, Iuppiter, & cetera idolorum portenta. 41. Int.in Petro omnibus respondit. 42. Int.s.tam altæ fidei confessione.Hier.reddit vicem Christus pro testimonio. 43. Chry.ostẽdit se naturaliter Filium Dei,vt Petrus est Filius Ionæ eiusdem cum eo substantiæ. 44. Int.id est,cărnalis quilibet. 45. Int.s.tantum arcanum. 46. Int.qui illustrat mentes hominum. 47. Int.qui credis in me. 48. Int.tu dixisti mihi Filius Dei, & ego dico tibi,cuius dicere est facere.Hier. 49. Hier. sicut ipse lumen Apostolis donauit vt lumen mundi appellentur, ita Simoni credenti in petram Christum Petri nomen dedit.Aug.2.de cons.Euan.cap. 53.non hic accepit hoc nomen,sed vbi Iohannes dictum ait tu vocaberis Cephas. Glo. est Petrus ob fidei fortitudinem, & confessionis constantiam.

50. Int.id est,Christum in quem credis.Chry. ¶ Hier.id est,ædificabo Ecclesiam super te.Aug.1.lib. retract.cap.21.aliquando exposui in Petro ædificatam Ecclesiam, sæpe verò super petram,id est,Christum,quarum sententiarum, quæ sit probabilior lector eligat. 51. Hier. ir vitia & peccata vel hæreticorum doctrina.Rab.tormenta, & blandimenta persecutorum. 52. Int. id est, non separabunt eam à charitate mea& fide.Chry.nec præualebunt contra petram,neque contra Ecclesiam. Chry. lib. thesau. Petri Ecclesia ab omni seductione,& hæretica circumuentione manet immaculata, super omnes Episcopos & Primates Ecclesiarum,solaque regnat inquassabiliter omnium hæreticorum ora obturans.

53. Rab.præ cæteris donatus est clauibus, qui regem cælorum maiori deuotione confessus est,vt constaret neminem sine ea confessione & fide,regnum cælorum posse intrare. 54. Int. id est,præsentis iudicij potestatem.Rab.discretionem,& potentiam. 55. Int. id est, Ecclesia.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

43. Int.id est,filius columbæ. Syriacè. Glo. quia Dominum pia simplicitate sequebatur, vel quia plenus gratia,Filius dicitur Spiritus sancti,qui ostensus est in columba. Hier. ex confessione sortitur vocabulum,quod reuelationem ex Spiritu sancto habeat.quod si,vt quidam volunt, Bar Iohanna, id est,filius Iohannis legendum sit,significatur Domini gratia,& donum spirituale.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

38. ὁ χριστὸς ille Christus,habent & tria verba sequentia articulum.q.d.ille verus Messias singulariter Filius Dei veri,viuentis,&c. 43. Bar.Filius Chal.Iona verò abbreuiatio est more Hebræo pro Iohãna.vide Io.vlt significat Iona columbam,Iohanna Dei gratiam.solent Hebræi vice cognominum,quibus carent addere patris nomen. 44. id est,homines.vide Gal.1. 49. iam sic vocabatur secundùm Aug.

50. de qua proximè dixerat,Tu es Petrus,Græcè enim idem πέτρος & πέτρα. & quidem Cephas, seu Cepha,qua voce Christus vsus,Syriacè lapis,seu saxum.Heb.Ceph. 51. id est, potentia Sathanæ,præsides enim militum in portis ciuitatum. vide Genes. 22. n. vltimo Iohannis data. 54. id est,plenam & supremam potestatem gubernandi Ecclesiam.vide Isa.22.Apocal.3. 55. præcipuè potestas est Petri circa spiritualia, scilicet, ad regnum cæleste pertinentia.

Et

Et [56] quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis:& [57] quodcũque solueris super terram,erit solutum & in cælis. Tunc præcepit discipulis suis, vt [58] nemini dicerent:quia ipse esset Iesus Christus. Exinde cœpit Iesus [59] ostendere [60] discipulis suis: quia oporteret eum ire Hierosolymam,& multa pati à senioribus & scribis, & principibus sacerdotum:& occidi,& [61] tertia die resurgere.Et [62] assumens eum [63] Petrus,cœpit [64] increpare [65] illum dicens. [66] Absit à te Domine,non erit tibi hoc. [67] Qui [68] couersus,dixit Pe[69]tro, Vade [70] post me [71] Sathana,scandalum es mihi:quia non sapis ea quæ Dei sunt,[72] sed ea [p] quæ hominum. Tunc Iesus dixit discipulis suis,Si [73] quis [74] vult post me venire,

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

56. Int. id est,quemcunque indignum remissione iudicaueris dum viuit,apud Deum indignus iudicabitur.Orig. vide quantam potestatem habet petra super quam ædificatur Ecclesia. 57. Int. i. quemcunque soluendum iudicaueris dum viuit, remissionem peccatorum consequetur à Deo.Rab. hæc potestas ligandi & soluendi,etiam cæteris quidem Apostolis data,estque etiam nũc in Episcopis,& presbyteris,sed ideo Petro specialiter,vt omnes intelligant ab vnitate fidei,vel societate eius se segregantes,nec à peccatis absolui posse,nec in cælum ingredi.Glo.soluunt ministri Ecclesiæ à peccato, nec audiendi(vt ait August.)qui negant Ecclesiam posse omnia peccata dimittere. Concil. Constant. 5. Non solum hoc de viuis intelligendum est , Sancta enim Romana Ecclesia quosdam Episcopos etiam post mortem anathematizauit. 58. Hier.aliud est prædicare Christum,quod suprà ausi sunt facere , aliud Iesum Christum,quod hic prohibentur. Christus commune dignitatis est nomẽ,Iesus verò, proprium Saluatoris,Orig.suprà,eum vt magnum virum & mirabilem prædicabant , non autem vt Christum,vel si hoc etiam, leuiter tamen. inutile verò erat prædicare Christum tacendo eius crucem , quod conueniebat fieri post resurrectionem. 95. Hier.quasi dicat,tunc me prædicate cùm passus fuero,non enim prodesset eius Maiestatem prædicare,quem essent visuri postea crucifixum.Glo. prodesset verò vbi resurrectio diuinitatis potentiam ostendisse .Orig.non ait dicere,aut docere, sed ostendere; ostendebat enim Christus quæ loquebatur , quamquam tunc cœpit ostendere ,quod postea capacioribus plenius demonstrauit. 60. Int.non aliis,sed prouectioribus. 61. Int.separatim,ne coram aliis magistrum arguat.Hier. 63. Orig.indigna hæc arbitrans Filio Dei,quasi verò is possit facere dignum aliquid increpatione. 64. Int. scilicet , amantis affectu. Hier. 65. Int.optando. Hier.Græcè est,propitius sis tibi Domine. 66. Int.id est,non potest esse vt Filius Dei occidatur.Hier. 67. Int. scilicet, à laude ad vituperium. 68. Hier.ignorantiam exprobrans. 69. Int.id est, sequere sententiam meam. Hil. id est, exemplo passionis meæ sequere me. 70. Int.id est,aduersariæ meæ voluntati.Hier.Sathanas enim aduersarius,seu contrarius interpretatur. Orig. per ignorantiam Deo contrarium sentiebat.Hil.in diabolum,per quem opinio illa sugerebatur, conuersus hoc adiecit,nec enim Petrum ita appellasset,post illa beatitudinis & potestatis præconia. Hier.illa beatitudo & potestas in futuro promissa,non in præsenti data,alioquin non ita errasset.Chry.in hom.apparet quæ fuerat deChristo confessus,non ex se locutum, qui ita turbatur in his,quæ non sunt reuelata. 71. Int.q.d.offendis me volendo præire. Orig.scandalo est Christo omnis qui peccat. 72. Hier.q.d.volũtatis meæ & Patris est pro salute hominum mori.

73. Int. quasi dicat, ego verè patiar,& si quis vult me imitari,renunciet voluptatibus suis.Chry.in hom.quasi dicat , nec saluari poteris,nisi vitæ abrenunceies.. 74. Chry.in hom.qui libertatem auditori relinquit,magis attrahit,qui vim infert,sæpè impedit.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

61. Orig.vt libertatis hoc donatet,vt baptizentur Spiritu,anima,& corpore,in nomine Patris,& Filij,& Spiritus sancti.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

o. Qui scilicet Iudæorum rempublicam sua auctoritate gubernabant. 62. scilicet,ad se,vt solent qui familiariter loquuntur, 64 scilicet amantium more. 65. ἵλεώς σοι propitius tibi.scilicet sit,vel sit Deus; sic enim solent Hebræi aliquid deprecari, propitius sit mihi Dominus.vide Genes.18.& 44. 2.Reg. 23. 3. Reg.21. 69. Græc. Abito post tergum meum, seu post me,pro, recede hinc.Hebr. 70. id est, aduersarie. Hilarius putat Diabolo id dictum,non Petro. 71. id est,impedimentum. 72. quasi dicat,Dei decretum non capis. p. id est,humana,quale fugere aduersa.

abneget

[75] abneget semetipsum,& [76] tollat crucem suam,& [77] sequatur me. [78] Qui enim voluerit animam suam [79] saluam facere, [80] perdet eam, qui autem perdiderit animam suam propter [81] me, [82] inueniet eam. Quid enim prodest homini,si mundum vniuersum [83] lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? [84] Aut quam dabit homo [85] commutationem pro [86] anima sua? [87] Filius enim hominis venturus est in [88] gloria [89] Patris sui cum Angelis suis: & tunc [q] reddet [90] vnicuique secundùm [91] opera eius. [92] Amen dico vobis, sunt [r] quidam de hîc stantibus,qui non [93] gustabunt mortem,donec [94] videant Filium hominis venientem in [95] regno suo.

Sens. Lit. In Cap. XVI.

75. Greg.in hom.nisi quis à se deficiat, ad eum, qui super ipsum est. non appropinquat, tunc autem nos abnegamus,cùm viramus, quod per vetustatem fuimus. 76. Chry. se oportet abnegare vsque ad mortem crucis,& non solùm vsque ad contumelias.Greg. in hom.tollitur crux afflixione corporis,vel compassione proximi.Hier.tollit crucē, qui mundo crucifigitur. 77. Int.s.faciendo hoc ex charitate. Chry.non sufficit passio malorum,nam & latrones multa patiuntur, patienda sunt mala propter Christum,eiusque virtutes adjiciendæ.Hier.Dominum sequitur is,cui mundus crucifixus est. 78. Chrys. mitigat ponens præmia. 79. Int.s.hic. 80. Int. s.in futuro. q. dicatur agrigolæ si frumentum seruas, perdis;si seminas,renouas.Orig.vel sensus est,qui vult veram salutem,perdet animam se abnegans.

81. Int.non propter vanam gloriam,vel aliud quodlibet. 82. Int.cùm deest persecutio custodiatur cor.Greg.in hom.persecutionis tempore ponenda est anima,pacis tempore frangenda desideria,distinxit itaque Dominus tempora in præceptis. 83. Orig.lucratur mundum quantum ad voluptates, qui se non abnegat.Chry.toto orbe non potest animam emere. 84. Int.Quid retribuam Domino pro omnibus,&c. 85. Int.nihil dabit pro anima,quia Filius hominis secundùm opera dabit. 86. Glo.s.nihil terrenum poterit dare pro anima perdita. 87. Hier.tristibus læta succedunt. Glo. ne videatur durum pati,non enim sunt condignæ passiones,&c. 88. Int.qui prius venit humiliter. Orig. non decebat in gloria constitutum peccata nostra portare. 89. Chry. ostenditur eadem gloria Patris & Filij, atque adeo vna substantia. q. Chry.s.supplicia & coronas. 90. Int.id est,omni conditioni,omni sexui.Hier.

91. stella enim differt à stella in claritate. Hier.non persona, sed opera considerantur. 92. Int.quod quia incertum est,Amen,&c.Hier.præsentem timorem præsenti compensat præmio. r. Chry.non dicit qui, ne alij velut despecti grauiter ferrent. 93. Int. à Sanctis mors quasi libando gustatur, vitam verò possident in futuro.Rab. 94. Chry.Reuelata illis gloria vt poterant capere,ne in Domini morte dolerent. 95. Int.id est, in ea claritate in qua erit peracto iudicio, quod completum est in transfiguratione,de qua statim agit Euangelista.Remi. ¶ Greg.in hom.Regnum Dei præsens Ecclesia,quam aliqui ex discipulis constructam, & contra mundi gloriam erectam conspecturi erant.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

75. s.vale dicendo proprijs affectibus. 76. s.ferende patienter & libenter aduersa. 86. s. perdita redimenda. 93. Metaphora ab epotantibus venenum. 96. i.in gloria regni sui apparentem,loquitur verò de transfiguratione,fortè autem de resurrectione etiam,& Euangelij propagatione.

CAPVT XVII.

ET post dies sex[1] assumpsit Iesus Petrum[2] & Iacobum & Iohannem fratrem eius, & duxit[3] illos in montem[4] excelsum[5] seorsum: & transfiguratus[6] est ante[a] eos. Et resplenduit[7] facies eius sicut sol[8]: vestiméta[9] autem eius facta sunt alba sicut nix[b]. Et ecce apparuerunt[10] illis Moyses[11], & Helias[12] cum eo loquentes[13]. Respondens autē[c] Petrus[14], dixit ad Iesum, Domine, bonum[15] est nos hîc esse: si vis[16], faciamus[17] hîc tria[18] tabernacula[19]: tibi vnum, Moysi vnum, & Heliæ vnum. Adhuc eo loquente, ecce nubes[20]

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

1. HIer. Lucas octo dicit, numerat enim primum & extremum. Chry. in hom. non statim à promissione duxit, vt interim qui assumendi erant, vehementius cuperent, adeoq; sollicita mente accederent. 2. Chry. ideo hos, quia aliis potiores, non occultat autem Matthæus sibi præpositos; erant enim Apostoli ab æmulatione & vana gloria mundi. 3. Int. s. gloriam maiestatis ostensurus.
4. Int. vt discant gloriam non in profundo huius sæculi, sed in regno supernę beatitudinis esse quærendam. Remig. 6. Int. non substantiam carnis amisit, sed gloriā futuræ resurrectionis ostendit. Hier. talis apparuit, qualis futurus est tempore iudicij. 7. Hier. non substantia tollitur, sed gloria commutatur. 8. Int. non habet clarius quid, cui compararet. Chrys. 10. Int. vt ostendant eum esse quem lex & Prophetæ promiserunt. Chry. vt appareat differentia seruorū, & domini, dicebant enim turbæ Christum esse vnum ex Prophetis. Item vt vitæ & mortis Dominus ostendatur, duxit enim mortuum, & viuum. Item, vt mitigaret crucem, ducit in medium qui se exposuerunt morti pro Dei voluntate. Denique vt discipuli imitentur Moysis mansuetudinem, & Heliæ zelum. 11. Int. Legislator. 12. Int. eximius Prophetarum. Hier. Apostolis signum de cælo datur, & ab inferis vt augeatur eorum fides, descendit enim Helias de cælo, Moyses ab inferis resurrexit. 13. Int. s. de passione eius, & resurrectione.
14. Int. oblitus regnum non in terra, sed in cælis esse promissum, nec mortali carne circundatos posse intrare. Orig. quia audiuit à Christo eundum Hierosolyma, pro eo timens, volebat vt hîc maneret.
15. Remig. adeò est delectatus, vt temporalia obliuiscèretur. 16. Remig. deuotio subditi, & obedientis. 17. Int. his non respondet Dominus, ostendens non improbum esse sed inordinatum, quod cuperet. Hier. erras Petre. & sicut alius Euangelista testatur, nescis quid dicas. Remig. errat, volens regnum electorum constitui in terra, seque & socios sine gustu mortis esse felices. Rab. cælesti conuersationi non erant necessaria tabernacula. 19. Orig. illic semper volebat esse. 20. Glo. vt discat in resurrectione non tegmine domorum, sed Spiritus sancti gratia protegendos.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

1. RAb. Post sex ætates futura resurrectio. Orig. sex diebus factus mundus, quem qui transcendit, potest Dei gloriam aspicere. 2. Hil. ostenditur de trium origine, Sem, Cham, & Iaphet, futura populi electio. Rab. multi sunt vocati, pauci verò electi. fruentur verò æterna visione qui fidem incorruptè seruant. Glo. sit quisque Petrus, id est, firmus in fide. Iacobus, id est, supplantator vitiorum. Iohannes, id est, omnia gratiæ diuinæ ascribens. 4. Remig. qui contemplari vult, non in voluptatibus iaceat, sed ad cælestia erigatur. Glo. qui resurrectioné expectant, in excelsis habitent, precibusque continuis insistant. 5. Remig. Sancti separati sunt à malis, & separabuntur in futuro. a. Orig. apparet Deus vnicuique vt capax est. 9. Int. id est, Sancti, quicunque baptizati estis, Christum induistis. Orig. id est, sermones Euangelici, quibus indutus est Christus. 10. Glo oracula legis, & prophetiæ electis in futuro patebunt. 12. Hil. cum his Israëlem, quibus testibus prædicatus est, iudicabit. Orig. qui spiritualiter legem & Prophetas intelligit, videt Moysem & Heliam in gloria cum Christo Glo. significantur regnaturi cum Christo. s. mortui, & qui viui inuenientur. 15. Glo. si ita afficitur videns gloriam humanitatis, quid putandum de videntibus diuinitatem? 18. Hier. errat, vnum enim est tabernaculum Euangelij, in quo lex & Prophetæ recapitulanda.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

4. s. Thabor, qui distat à Nazareth duabus leucis ad Orientem: altitudine, secundùm Iosephum, triginta stadiorum, planitie verò supra verticem viginti. b. Græ. φῶς lux. 11. Hic assumpto corpore aliquo, Helias verò in proprio. c. pro, locutus. Hebr.

[21] lucida obumbrauit eos. Et ecce [22] vox de nube dicens: Hic est [23] Filius meus [24] dilectus in quo mihi bene [25] complacui: [26] ipsum [d] audite. Et audientes [27] discipuli, [e] ceciderunt in faciem [f] suam; & [28] timuerunt valde. Et [29] accessit Iesus, & [30] tetigit eos: dixitque eis, [31] Surgite, & nolite timere. Leuantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi [32] solum Iesum. Et descendentibus illis de monte, præcepit eis Iesus, dicens, [33] Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis à mortuis resurgat. Et interrogauerunt eum discipuli, dicentes. [34] Quid ergo [35] scribæ dicunt, quod Heliam oporteat primùm [36] venire? At ille respondens ait eis, [37] Helias quidem venturus est primùm, & [38] restituet omnia. Dico autem vobis, quia [39] Helias iam [40] venit, [g] & non [41] cognouerunt eum, sed [42] fecerunt in eo quæcunque voluerunt. Sic & Filius hominis passurus est ab

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

21. Chry. in hom. non tenebrosa, vt in Sina, non enim terrere volebat, sed docere. Glo. in baptismo Spiritus sanctus in columba, hîc in nube lucida, vtrobique sanctæ Trinitatis mysterium ostenditur, videbimus enim quod credimus. 22. Chry. s. Patris. Hier. quia imprudenter interrogauerat, responsum Domini non meretur. respondet verò Pater pro Filio iuxta illud, Qui me misit, testimonium perhibet de me. 23. Hier. illi autem serui. 24. Chry. ne timeas ergo Petre, diligit enim eum Pater. 25. Int. qui prius dixit, pœnitet me fecisse hominem. Chry. id est, in quo requiesco, quem accepto, quare si crucifigi vult, non contra dicas, vna enim Filij & Patris voluntas. 26. Remig. q. d. recedant vmbræ, lumē Euangelij sequimini ostenditur verò ille esse, de quo Moyses Prophetam suscitabit vobis Deus, &c. habuit Dominus testes; è cælo vocem Patris; è Paradiso Heliam; ex inferis Moysem; ex hominibus Apostolos. vt in nomine Iesu omne genu, &c. d. Glo. altiore sensu vnam vtriusque Deitatem intellexerūt.
27 Int. homo fragilis maiorem gloriam non sustinet, sed cadit. Hier. 28. Int. non solum de Patris, sed & Filij maiestate. Hier. terrentur, quia se errasse cognouerant, vel quia operti nube, vel quia Patris vocem audierant. Chry. quare non simile accidit audita voce in baptismo? solitudo, altitudo, silentium multum, transfiguratio, lumen, & nubes causa erant stuporis. 29. Int. quia per se surgere non poterāt. Hier. 30. Int. vt metum fuget, & membra solidet. Hier. 31. Int. quos manu sanauit, sanat imperio. Hier. 32. Int. vbi cœpit filius designari, serui discesserunt. Hier. si mansissent, incertum videretur, cui vox testimonium daret. 33. Hier. non vult prædicari, ne incredibile esset, & post tantam gloriam sequens crux rudes scandalizaret. Remig. ne si eius maiestatem populus intelligeret, passionem impediret. Hil. silentium imperat, vsque dum essent Spiritu sancto repleti. 34. Int. s. cùm iam te in gloria vidimus. 35. Hier. traditio Pharisæorum est iuxta Malachiam, venturum Heliam ante Saluatoris aduentum. interrogant ergo si iam venisti in gloria, quomodo præcursor non apparet? 36. Int. s. ante aduentum Domini. Chry. in hom. Scripturæ duos Christi aduentus dant, Scribæ autem plebem euertentes tantùm secundum commemorabant, vt non haberetur Christus, quem Helias non præuenisset.
37. Int. s. præcursor Iudicis, vnde constat hunc non esse secundum aduentum. 38. Glo. s. à Propheta prædicta. Aug. t. de q. Euang. cap. 21. id est, perturbatos Antichristi persecutione. Chry. quare non tūc missus, quando quidem conuersurus erat Iudæos? putabant illi Christum Heliam, non tamen illi credebant, cùm autem venerit Helias post tantam expectationem credetur ei. 39. Int. s. precursor Redēptoris, vnde constat primū aduentū completum. Chry. Iohannem Heliam vocat. 40. Int. i. non corpore, sed virtute & spiritu. Hier. 41. Int. i. amauerunt. 42. Int. s. spreuerunt, decollauerunt. Pharisæi enim consenserunt. Hier. ¶ Hil. aduentum prænuncians, passionem quoque Domini præcurrit.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

27. Hier. quanto quis ampliora quæsierit, tanto magis ad inferiora labitur, si ignorauerit mensuram suam. e. Remig. Sancti in faciem cadunt, impij retrorsum. 32. Hier. discedente legis & Prophetarum vmbra, vtrumque in Euangelio reperitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

f. pro, vt in seu quia. Hebr. 34. sub cùm te Helias non præcesserit. 35. qui ex Malachia id colligebant. 38. scilicet conuertendo incredulos. g. pro, sed. Hebr.

eis.[43] Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis.Et cùm venisset[44] ad turbam:accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eum,dicens,Domine miserere [h] filio meo,quia lunaticus[45] est,& malè patitur:nam[46] sępè cadit in ignem,& crebro in aquam[47]:& obtuli[48] eum discipulis tuis,& non potuerunt curare eum. Respondens autem Iesus,ait, O generatio[49] incredula & peruersa[l]:quousque[50] ero vobiscum? vsquequo patiar vos?Afferte huc illum ad me. Et increpauit[51] illum[52] Iesus:& exiit ab eo dæmoniū,& curatus[53] est puer ex illa hora. Tunc accesserūt discipuli[54] ad Iesum secretò,& dixerunt,Quare[m] nos non potuimus eiicere illum[n]?Dixit illis Iesus:Propter incredulitatem[55] vestram. Amen quippe dico vobis, Si habueritis fidem[56] sicut granum[57] sinapis, dicetis[o] monti[58] huic,transi[59] hinc illuc:& transibit[60],& nihil impossibile[61] erit vobis.

Sens. Liter. In Cap. XVII.

43. Int.s.à Iudæis,Herode consentientē. Hier. 45. Orig.hanc passionem dæmon operatur. lunæ cursum obseruans, vt culpabilis Dei creatura existimetur.Glo.hunc Marcus surdum & mutum dicit. 46. Int.deprecans exponit omnia incommoda ægroti. 48. Hier.latenter accusat Apostolos,cùm tamen impossibilitas curandi interdum non ad imbecillitatem curantium, sed eorum, qui curandi sunt, fidem referatur. Chry.itaque Christus discipulos ab accusatione liberat. 49. Chry. non infirmum inuehitur, ne ipsum conturbaret, sed in omnes Iudæos. Probabile est enim multos malè de discipulis cogitasse. Orig.ad discipulos dicit hoc, qui non potuerant sanare ob modicam fidem. 50. Remig. à multo tempore Iudęorum improbitatem passus erat.Orig.hoc dixit quasi grauatus malitia humani generis. Hier. non tædio victus id dicit, sed vt Medicus videns ægrotum contra sua præcepta agere, ait, vsquequo artis perdam industriam? 51. Int. per ipsum Iudæos arguit. Hier. 52. Int. s. puerum non dæmonem,vt ostenderet traditum esse immundo spiritui propter peccatum suum,vel parentum.Chry. Dæmon increpatur non infirmus. 53. Int. quia ibi nullus morbus præualet, vbi omnipotentis interuenit manus.Rab. 54. Chry.in hom.dubitabāt,perdidissent ne potestatē,quam acceperant. 55. Hil. crediderant quidem,sed non perfectè, absente enim Domino torpor quidam eorum fidem retardauerat.Chry.non aderant illæ columnæ.s.Petrus,Iacobus,& Iohannes. 56. Int. vnde alibi,quæcunque in nomine meo petieritis,credite,quia accipietis. Hier. 57. Int.quod minimum contra montem. Greg. 10. moral.Grani sinapis,nisi teratur, virtus non agnoscitur: sic sanctitas in persecutione apparet. Orig. Modicum quid & vile apparet fides hominibus, sed consecuta bonam animam,in arborem magnam crescit. 58. Hier. non est parua fides quæ montes transfert. 60. Rab facit fides, vt omnia impetremus.Chry.vbi hoc fecerunt Apostoli? maiora fecerunt mortuos suscitantes,dicuntur & quidā Apostolis minores,montes transtulisse.quod potuerunt Apostoli,sed noluerunt,quia opus non fuit,nec Christus dixit quod facerēt,sed quod possent facere. adde quod non omnia miracula, quæ fecerunt scripta sunt. 61. Int.nulla incommoditas insanabilis.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

44. Orig. quasi de monte diuinitatis descendit ad turbam,vt his qui ob infirmitatem ascendere non poterant,proficiat. h. Orig. orat Angelus custos pro anima medicum. 45. Hier. lunaticus est qui per horas mutatur ad vitia.nunc in ignem concupiscentiæ, nunc in aquas voluptatum. Aug. 1.de q.Euang. cap.21.ignis ad iram pertinet,aqua ad voluptates.Orig.de inconstantia peccatoris dicitur,stultus vt luna mutatur. 47. Int.in aquam voluptatis,quæ emollit. 57. Aug. 1.de q.Euang.cap. 29. admonentur per fidei humilitatem,elationem curare. 58. Int.id est, superbo diabolo. 59. Int. s. ab obsesso corpore,in altum maris,id est,in profundum inferni.

Addit. Auct. In Cap. XVII.

43. scilicet impij. 49. id est,natio,seu vt vulgò dicitur,gens. l. διεστραμμένη distorta,quæ se dirigi non patitur,seu ad finem adduci.vide Deut 32. 50. significat se molestè ferre illorum incredulitatem. 52. s. Dæmonem,vt patet ex Marco,fuit verò increpatio imperium quo exire coëgit. m. s.quibus olim potestatem dedisti eiiciendi dæmonia. n.s.dæmonem cùm potius dicendum illud,quia præcessit dæmonium,sed vt comicus dixit scelus qui. 55. i.fidei imbecillitatem. 56. s.cum fiducia impetrādi coniunctam. 57. id est, acrē,feruentē, vehementem,efficacem.ita quidam.vide Mat.21.fortè.q.d.vel exiguā. o. pro.si dixeritis.

[62] Hoc autem genus non eiicitur nisi per [p] orationem & [63] ieiuniũ. Conuersantibus autem eis in Galilæa, [64] dixit illis Iesus. Filius hominis [65] tradendus est in manus hominum, & occident [66] eum, & tertia die resurget. Et [67] contristati sunt vehementer. Et cùm venissent Capharnaum, [68] accesserunt qui didrachma accipiebant ad [69] Petrum, & [70] dixerunt ei: Magister vester [r] non soluit [*] didrachma? Ait, [71] Etiam. Et cùm intrasset in domum, [72] præuenit eum Iesus, dicens, Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiũt [73] tributum, vel [74] censum: à filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit, ab alienis. Dixit illi Iesus, Ergo [75] liberi sunt [76] filij. Vt [77] autem non scandalizemus eos, vade ad [78] mare, & mitte hamum: & eum [79] piscem qui primus [f] ascenderit, tolle: & aperto ore eius, inuenies [80] staterem: illum [81] sumens, da eis [82] pro [t] me & te.

Sens. Lit. In Cap. XVII.

62. Rab. docet modum grauiora quæque superandi. Chry. de vniuerso dæmonum genere loquitur. p. Chry. nihil potentius homine decenter orante. 63. Remig. Ieiunium est non solùm à cibis, sed à peccatis abstinere, & oratio etiam in bonis operibus cõsistit: de qua Apostolus, sine intermissione orate. Chry. Ieiunium & oratio duæ alæ ventis leuiores. 64. Remig sæpè prædicit passionem, vt quando accideret, leuius ferrent, quasi præcognitam. Orig. suprà simile quid dixit, sed hîc plura. 65. Orig. s. à patre, & à contrariis potestatibus. 66. Int. si illud contristat, hoc lætificat. Hier. 67. Hier. non ex infidelitate, sed dilectione magistri. 68. Iot. id est, exactores tributi. Hier. post Augustum Cæsarem Iudæa facta est tributaria, subiacebat autem Nazareth, vbi nutritus Christus, vrbi Capharnaum, ideo hic petitur tributum. 69. Hier. pro signorum magnitudine non audent à Christo petere. Chry. in hom. videbatur Petrus primus esse discipulorum. 70. Chry. mansuetè, nec incusantes, sed interrogantes. Hier. malitiosè interrogant, vtrum reddat tributum, an contradicat Cæsari. 71. Int. id est, verè non.

72. Hier. ne scandalizarentur discipuli ad postulationem tributi videntes eum nosse se absente gesta.

73. Int. s. de terris. 74. Int. s. de capitibus. 75. Aug. 1. de q. Euan. ca. 23. id est, non vectigabiles.

76. Int. quanto magis Dominus regum? Aug. 1. de q. Euan. cap. 23. quanto magis filij regis sub quo sunt omnia regna? Hier. Dominus & secundùm carnem, & secundùm Spiritum filios regis Dauid. s. & Dei Patris, itaque tributa non debebat. Chry. proprium se filium ostendit, & Petri reuelationem confirmat. 77. Iot. id est, ne simus eis causa offensionis. Orig. prohibet Dominus hominibus scandalum fieri, ne amplius peccent, siue vt saluentur. aliquando verò contemnit scandalum Pharisæorum. est enim cùm contemnendum est. Greg. in Ezech. hom. 7. quantum sine peccato possumus scandalum proximorum vitare debemus: si autem de veritate scandalum sumitur, vtilius nasci permittitur, quàm veritas relinquatur. 78. Hier. tantæ paupertatis Dominus, vt vnde tributa solueret, non haberet. Chry. vult ostendere se maris & piscium Dominum. 79. Int. præscientia. Hier. 80. Int. mira potentia, quæ hoc dicendo creauit staterem. Hier. ¶ Idem, stater duo habet didrachma. 81. Orig. non Christus accepit, ne sit aliquando imago Cæsaris, apud imaginem inuisibilis Dei.

Sens. Myst. In Cap: XVII.

s. Hil. ostenduntur ascensuri plures. Stephanus primus ascendit, in cuius ore duo denarij, Dei enim gloriam, & Christum in passione prædicabat. Hier. primus piscis Adam, qui per secundum Adam liberatur. Orig. de fluctibus auaritiæ rationabili hamo subleuatur auarus ab aliquo veritatem docente, & de eius ore verbum pecuniæ auferente. Glo. Christus piscis, qui se in hoc mari primus morti obtulit pro redemptione, os eius prædicatio est, hamus mors. 82. Hiero. similitudo carnis ostenditur, dum eodem Dominus & seruus pretio liberantur.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

*62. s. pessimorum dæmonum vbi diu possederunt hominem. 63. s. addita fidei. r. pro, nonne solet soluere? soluebatur autem Romanis à singulis viris didrachma pro tributo quot annis. ¶ * sic est etiam Græc. s. numero plurali à δίδραχμον. 71. pro, certè. q. d. solet quidem soluere. 76. adeoq́; ego cum tota familia, qui Filius sum Regis regum. 80. continet 2. didrachmas, seu drachmas quatuor, drachma autem denarius Romanus stater & siclus, idem. t. vel tunc solus erat Petrus cum Christo, vel pro eo soluit, non pro alijs, volens illum præ cæteris honorare.*

CAPVT XVIII.

IN illa hora[a] accesserunt discipuli[1] ad Iesum, dicentes: Quis, putas, maior[2] est in regno[3] cælorum? & aduocans[4] Iesus paruulum[5], statuit eum in medio[b] eorum, & dixit, Amen dico vobis, nisi conuersi[6] fueritis, & efficiamini sicut[7] paruuli[8], non intrabitis in regnum cælorum. Quicunque[9] ergo humiliauerit[10] se sicut[11] pusillus[12] iste: hic est maior[c] in regno[13] cælorum. Et qui susceperit vnum paruulum[14] talẽ[d] in nomine[15] meo, me suscipit: qui[16] autem scandalizauerit[17] vnũ de pusillis[18] istis qui in me credunt, expedit[19] ei vt suspendatur mola[20] asinaria in collo eius, & demergatur[21] in profundum[e] maris. Væ[22] mundo[23] à scandalis[24]. Necesse[25] est enim vt veniant[26] scandala: veruntamen

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

1\. HIER. Soluto tributo pro Petro & Domino ex æqualitate pretij arbitrati sunt omnibus Petrum esse Prælatum. Chry. in hom. aliquid humanum passi sunt, cùm viderũt in vnum solum collatum honorem. 2. Orig. sciebant non esse æqualitatem sanctorum in regno cælesti. 3. Int. i. in collegio iustorum. Chry. in hom. nihil eorum quæ sunt in terris quærunt. Glo. Regnum Dei doctrina Euangelij. 4. Int. contra ambitionem gloriæ humilitatem proponit. 5. Chry. s. omnibus passionibus exutum. Hier. vt similitudinem innocentiæ demonstraret. 6. Int. s. à vestra elatione. 7. Int. s. nõ sensibus, sed malitia. Hier. 8. Int. s. innocentes & humiles per virtutes. Hil. id est, credentes vt pueri, qui patrem sequuntur, matrem amant, velle malum nesciunt, non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt. 9. Int. qui de se maiora non senserit, innocens erit. 10. Int. quia aliter non intratur. 11. Int. s. talem per virtutem, qualis iste per naturam. Hier. 12. Int. s. quem propono, vel q. d. qui me imitatus fuerit, qui me exinaniui, formam serui accipiens. Hier. 13. Remig. s. in cognitione gratiæ, vel æterna beatitudine. 14. Int. id est, humilem, meæ innocentiæ imitatorem. Hier. 15. Int. ne putent se honorari. Hier. 16. Chry. susceptibilem sermonem facit pœnam inducens. 17. Hier. generalis quidem sententia, sed etiam contra Apostolos dicta, poterant enim scandalizare alios, videntes ipsos de honore pugnare. 18. Int. magnus enim non potest moueri. Hier. qui scandalizatur paruulus est, nam maiores scandala non recipiunt. Aug. 1. de q. Euang. cap. 24. id est, ex humilibus. 19. Glo. melius est breuem pœnam suscipere, quàm æternam, non enim iudicabit Deus bis in idipsum. 20. Hier. Iudæi maiora crimina ligato saxo, & demerso reo puniebant. Chry. consequens erat dicere me non suscipit, quod omni pœna amarius, sed ea pœna non fuissent commoti. 22. Int. ergo væ, &c. 23. Orig. i. hominib. qui sunt de mũdo. 24. Int. s. quæ non cauet. Glo. non iudicatur quis secundùm vtilitatem ex scandalo prouenientem, sed secundũ exitum, quem intẽdit. 25. Chry. in ho. non destruit libertatem arbitrij, sed futurũ omnino prædicit. q. d. omnino venient. 26. Int. s. vt qui probati sunt meliores fiant. Hil. humilitas passionis scandalũ mundo, erat autem necesse cõpleri in Christo passionis humilitatem.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

20\. GReg. 6. Mor. cap. 6. mare, sæculum; mola asinaria, actio terrena, in laboris circuitum mittens mentem per stulta desideria, expedientius ergo peruersæ menti occupari terrenis negotiis, quàm contemplationi ad multorum perniciem vacare. 21. Aug. 1. de q. Euang. cap. 24. congruit vt cupiditas temporalium, cui cæci alligantur, pondere suo deducat ad interitum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

a. i. tempore. 3. regnum Messiæ intelligunt, quod etsi cuiusmodi futurum esset, nesciebant, futurum tamen cæleste & diuinum putabant. 5. creditur fuisse Martialis, postea à Petro ad prædicandũ in Germaniam missus. b. pro, inter eos. Heb. 6. s. ab ambitione ista. 11. i. cor. seu animum. 12. q. d. vt iste est ætate, & corpore, ita animo sit humilis. c. ὁ μείζων. i. maior ille de quo quæritis. d. qualem depinxi. s. humilem. 17. i. ruinæ spiritualis occasio fuerit, nam scandalũ significat ruinæ occasionem. s. id in quod quis impingit, seu offendit in via. 19. pro, melius ei esset, seu minus dãnosum. 20. id erat suppliciũ apud Iudæos maiorũ criminũ. asinaria autem dicitur, quod ab asino circum agatur. e. Græ. pelagus. s. in mediũ vbi mare profundius est. 22. pro, malè erit hominibus, siue quia scãdala euadere non poterũt, siue quia pro his pœnas dabunt. 25. s. præsupposita hominum prauitate: sic 1. Cor. 11. oportet hæreses esse.

væ ho

væ [27] homini illi per quem scandalum venit. [f] Si [28] autē [29] manus tua vel [30] pes tuus [31] scandalizat te: [32] abscinde ea, & [33] projice abs te: [34] Bonum tibi est ad vitā ingredi [35] debilem vel claudum, quàm [36] duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et si [37] oculus tuus [38] scandalizat te, erue eum, & projice abs te: bonum tibi est vnum oculum habentem in vitam intrare, quàm duos oculos habentem, mitti in gehennam ignis. [39] Videre ne contemnatis vnum ex his [40] pusillis : dico enim vobis, quia Angeli [41] eorum in cælis semper [42] vident [43] faciem Patris mei qui in cælis est. [44] Venit enim Filius hominis saluare quod [45] perierat. [46] Quid vobis videtur? Si [47] fuerint alicui [48] centum oues, & [49] errauerit [g] vna ex eis : nonne [50] relinquit [h] nonaginta nouem in [51] montibus, & [52] vadit quærere [53] eam quæ errauit? & si contigerit vt inueniat eam: amen dico vobis, quia

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

27. Hier. percutitur Iudas, qui proditioni animum præparauerat. 28. Chry. ex his disce non esse necessitatis absolutè scandala. 29. Int. id est, quantumcunque vtilis adiutor. Chry. non de membris corporalibus loquitur, sed de amicis. Hier. omnis truncatur affectus, ne per occasionem pietatis scādalis pateas. 30. Int. id est, discursor in tuos vsus. 31. Int. id est, lædit te in causa animæ. ¶. scandalizat, qui dicto vel facto minus recto occasionem dat ruinæ Rab. 32. Int. id est, rumpe affectu. 33. Int. id est, deuita eius societatem, quem castigare nequis. Hier. 34. Hier. melius est solitariam vitam ducere, quàm ob vitæ huius necessaria æternam perdere. 35. Int. id est, sine pernicioso adiutore, vel discursore. 36. Int. id est, quàm cum his. 37. Int. id est, prouisor in consiliis. 38. Int. id est, in errorem vult inducere. 39. Hier. austeritatem sententiæ subiecto præcepto temperat. quasi dicat quantum in vobis est nolite contemnere, sed post vestram salutem etiam illorum quærite sanitatem; sin autem perseuerent in peccatis, melius est saluari solum, quàm perire cum multis. Chry. in hom. supra docuit scandalizantium abscindere amicitias, hic exhibere sanctis honorem & curam. 40. Orig. pusilli sunt nuper in Christo nati, vel quasi nuper nati. Chry. perfecti æstimantur apud multos paruuli, id est, pauperes, & contemptibiles. 41. Int. id est, deputati eis ad custodiam. Hier. magna dignitas animarum, quod habeat vnaquæque ab ortu natiuitatis in custodiam Angelum delegatum. Greg. in hom. ait Dionysius ex minoribus solùm mitti ad ministerium. Hier. saluandorum orationes Angeli quotidie Deo offerunt.
42. Greg. 2. Mor. cap. 3. non sic à diuina visione foras exeunt, vt contemplationis gaudijs priuentur.
43. Aug. vlt. de ciu. facies Dei eius manifestatio est. 44. Int. quasi dicat non debetis curam hominū paruipēdere, pro quibus ego veni. Chry. alio ratio priori maior, cur non debeant contemni. 45. Rem. s. genus humanum. 46. Int. ad clementiam prouocat, qui præmisit, videte ne contemnatis. 47. Int. aliud de eadem re subdit exemplum. 50. Int. aliàs relinquit.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

29. Orig. Ecclesiæ oculi sacerdotes; manus, diaconi, & cæteri ministri.; pedes, populus, quibus non parendum si scandalum Ecclesiæ facti fuerunt, vel actus animæ peccans, manus; incessus, pes; visus, oculus; quæ præscindenda, si scandalum præbeant, sæpe enim in Scriptura opera pro membris ponuntur. 48. Greg. in hom. centenarius perfectus numerus, Deus ergo centum oues habuit cùm Angelorum & hominum substantiam creauit. 49. Int. quia rationalis creaturæ numerus pereunte homine fuit diminutus. g. Hil. in vnius Adæ errore omne hominum genus aberrauit. h. Hiero. quidam in nonaginta intelligunt iustos, in vna verò peccatores, iuxta illud, nō veni vocare iustos sed peccatores. Hil. 99. relicta cælestis gloriæ multitudo est. Beda, nonaginta nouem superbi, quibus ad perfectionem vnitas deest. 51. Int. in deserto, id est, cælo ab homine derelicto. ¶ Alius Euangelista dicit in montibus, id est, excelsis. 52. Int. s. in terram. 53. Int. id est, hominem, vt summa reintegretur. Rab.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

f. scilicet persecutione, læsione, malo exemplo aut doctrina. 32. id est, separa tales à tuo consortio. 34. pro, melius Heb. 39. id est, cauete. 41. scilicet, custodes.

gaudet

[54] gaudet super eam magis quàm super nonaginta nouem quæ non errauerunt.[55] Sic non est voluntas ante Patrem vestrum,[57] qui in cælis est, vt pereat vnus de pusillis istis.[58] Si autem[59] peccauerit[60] in te[m] frater tuus, vade,[61] & corripe eum[62] inter te & ipsum solum, si te[n] audierit,[63] lucratus eris fratrem tuum, si autem non te audierit:[64] adhibe tecum adhuc[65] vnum vel duos, vt in[o] ore duorum vel trium testium[p] stet omne verbum. Quod si non[66] audierit eos,[67] dic Ecclesiæ: si autem Ecclesiam non audierit,[68] sit tibi sicut[69] ethnicus &[70] publicanus.[71] Amen dico vobis, quæcunque

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

55. Int.s.sicut non est voluntas pastoris, vt vna de ouibus pereat. 56. Int.docet parabolam ideo propositam, vt pusilli non contemnantur. Hier. 57. Int.sed omni beneuolentia etiam ab his quos offendunt, corrigantur; si perit, non voluntate eius perit. 58. Chry.in hom.vult scandalizantes redargui. Aug.de ver.Dom.serm.16.admonet non negligere inuicem peccata. Glo.sic scādala vitanda, vt peccantem tamen zelo iustitiæ corripiamus. 59. Int.s.iniuria vel contumelia affecerit. 60. Hier.si enim in Deum, non est nostri arbitrij, si autem in nos, dimittendi habemus potestatem, immo necessitatem. m. Chry.s.tamquam sanus ad ægrotum. 61. Aug.1.de ciui.c.9.si quis non corripit, quia opportunius tempus quærit, aut quia metuit ne deteriores ex hoc fiant, vel aliis noceant, consilium charitatis est, longè autem grauior est causa præpositorum Ecclesiæ, vt peccantes corripiant. Chry. facilius sustinet correptionem qui fecit iniuriam, ab eo qui passus est, cùm videt suam salutem quærere, & non vindictam, maximè si solus corripiat. Aug.de verb.dom.serm.16.si amore tui corporis, nihil facis, si amore illius, optimè facis vnde sequitur, Si te audierit, &c.faciendum enim est vt illum lucreris. Glo.ita peccat, qui videns fratrem peccare, tacet; sicut qui pœnitenti non indulget. 62. Int.s.ne publicè correptus verecundiam perdat, qua perdita in peccato permaneat. Hier. ¶ Aug.de verb.Dom.serm.16.corripe studens correctioni, parcens pudori, fortè enim præ verecundia incipit defendere peccatum, & quem vis facere correctiorem, facis peiorem. Est quidem aliquando frater coram omnibus corripiendus (vt ait Paulus) at quando in te peccauit, id est, secretò, & te solo sciente, secretò corrigendus: nam si corā multis peccat, etiam in alios peccat. n. Rab.non passim dimittendum peccanti, sed audienti, id est, obedienti, & pœnitentiam agenti, ne vel difficilis sit venia, vel remissa indulgentia. 63. Int.& per alterius salutem salus tibi acquiritur. Hier. ¶. Aug.de verb. Dom.serm.16.periit qui in alium peccat. Chry.ostenditur damnum commune vtrique ex discordia. 64. Int.s.studio corrigendi, vel conuincendi sub testibus. Hier. ¶ Chry.non sit hæc correctio vindictæ gratia, sed emēdationis; itaque non statim iubet duos accipere, sed quando ille corrigi non voluerit. 65. Chry. q. d.habes testimonium, quòd totum fecisti quod tuum erat. 66. Int.id est, adhuc incorrigibilis extiterit. 67. Int. s. vt obiurgatio plurimorum eum corrigat. Hier. vt qui non potuit pudore saluari, saluetur opprobriis, multis dicendum est, vt detestationi eum habeant. Chry. Ecclesiæ, id est, his qui Ecclesiæ præsident. 68. Aug.de verb. Dom. serm. 16.q.d.noli illum deputare in numero fratrum. Orig. non est intelligendum hoc de minimis, & non mortiferis peccatis. 69. Int.id est, gentilis. 70. Hier. ostenditur maioris detestationis esse qui sub nomine fidelis agit opera infidelium, quàm qui apertè gentiles sunt. Int.id est, exactor publicorum vectigalium. Hier.per fraudes, furta; & periuria. 71. Hier.potestatem tribuit Apostolis, vt sciant qui à talibus condemnantur, humanam sententiam diuina corroborari.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

54. Int.quia maior gloria reformantis est, perdita restaurare, quàm ea quæ sunt immota retinere. Bed. mirabiliter Angelos creauit, sed mirabilius hominem restaurauit. Greg.in hom.quātum gaudium est, si humiliter plangat iustus, cùm gaudium sit si quod male gessit, damnat iniustus? Beda, cùm inuenerit peccatorem, magis super eū gaudet, id est, suos gaudere facit, quàm super iustos falsos. Glo. magis gaudet Dominus de nostra reparatione, quàm de Angelorum immutabilitate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

54. scilicet, actuali gaudio. 60. id est, te lædendo, vt patet ex seq. & Luc. 17. quamquam etiam reliqua peccata comprehendi charitas postulat, vel te præsente & vidente. l. id est, fidelis vel proximus. o. pro, sermone. p. pro, firmetur res tota, id est, vt duorum testimonio possit conuinci. 60. Iudæi ab Ethnicorum consortio prorsus abstinebant.

alliga

[72] alligaueritis super terram,erunt [73] ligata & in cælo;& quæcunque [74] solueritis super terram,erunt soluta & in cælo. [q] Iterum dico vobis:quia si [75] duo [r] ex vobis [s] consenserint super terram de omni [76] re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo qui in [77] cælis est. [78] Vbi enim sunt duo vel tres congregati in [79] nomine meo,ibi sum in [¶] medio eorum. Tūc accedens Petrus ad eum dixit,Domine quoties peccabit in me frater meus,& [80] dimittam ei? [81] vsque septies?Dixit illi Iesus, Nō dico tibi vsque septies,sed vsque [82] septuagies [83] septies.Ideo assimilatum est [84] regnum cælorum [85] homini regi, qui voluit [86] rationem ponere cum [87] seruis suis.Et cùm cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus qui [88] debebat ei [89] decem millia talenta.Cùm autem non [90] haberet vnde redderet, [91] iussit

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

72. Int.s.vinculo anathematis.Hil.i.peccatis innexos reliqueritis. 73. Int. s. diuino iudicio. Chry. in hom.duplex pœna,proiectio ab Ecclesia,de qua suprà,& futurū supplicium. 74. Hil.s.veniam dando. r. Chry.in hom.s.qui conuersationem Euangelicam ostenditis. s. Orig.vt in musicis,nisi fuerit concentus,non delectatur auditor,ita nec Deus,nisi sit in Ecclesia consensus. 76. Int. scilicet, quæsita pro salute corrigendorum. t. Chry. in hom. non impetrant aliqui, quia non petunt expedientia, vel quia sunt indigni,vel petunt misericordiam peccantibus,qui non pœnituerunt. 77. Int.id est,sanctis. 78. Int.q.d.in omnibus quæ iudicando aguntur in terra ad salutem hominum adsum cooperator.

¶ monuit ad concordiam,nunc præmium pollicetur,quod est in medio eorum. 79. Chry in hom. i.propter me. 80. Int.s.pœnitenti. 81. Chry.in hom. putauit se aliquid magnum dicere. 82. Aug. de verb.Dom.ser.15.q.d.quoties peccauerit,ignosce.Hier.toties dimitte,quoties peccare potest. Chry. non numero concludit remissionem,sed quod continuè & semper est,significat. 83. Chry. ne videretur graue quid iniunxisse,adjicit parabolam.Hier. familiare Syris ad omnem sermonem parabolā iungere,vt ab auditore teneatur,Præcipit verò Dominus sub hac comparatione Petro,vt dimittat conseruis peccantibus.Orig.vult nos esse faciles ad indulgendum his,qui nobis nocuerunt,maximè si satisfaciant & deprecentur veniam. 84. Int.i.vita iustorum.Remig.i.Ecclesia. 85. Int.huic toti negotio.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

75. Hier.id est,si spiritus,anima,& corpus consenserint. Orig.in quo duo testamenta consentiunt sibi,eius oratio de omni re acceptabilis Deo. 82. Aug. de verb. Dom. serm.15. decem legis præcepta, vndecim,peccatum,est enim transgressio denarij septem totum, septem enim diebus voluitur tempus, septies verò vndecim,septuagies septies, omnia ergo peccata dimitti voluit. 85. Int. typicè Christo, qui merita cuiusque examinat.Orig.regnum cælorum,id est,Filius Dei, factus est similis homini regi; vniens hominem sibi.Remig.potest hic intelligi Pater & Filius. 86. Orig.vitæ nostræ ratio ponenda, omnes enim oportet sisti ad tribunal Christi, facietque tunc Deus ineffabili virtute,vt omnia gesta ab omnibus,singulis quibusque citò in mentem veniant. 87. Orig.id est, dispensatoribus verbi. Remig. id est,omnibus hominibus. 88. Int.id est,populus Iudaicus, qui decalogo constrictus,multarū transgressionum reus erat.Rab. 89. Aug.de verb.Dom.serm.15. significantur omnia peccata, decem enim præcepta legis. 90. Int.id est,viribus suis hoc explere non posset.Remig. homo non potest à peccato suo conatu surgere. 91. Int.permisit iusto iudicio malignorum spirituum seruum fieri.Chrysost.non iussit ex crudelitate,sed amore,vt territus supplicaret.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

q. pro, præterea, seu rursus. 79. id est,propter me, seu causa rei ad me pertinentis. v. pro, adsum adiuturus. 82. pro,septuagesies & septies.s.77.vicibus, ut ita dicam.vide Gen.4. Gra.vtrobique ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ. q.d.septuagies septem.Ideo quidam intelligunt 490.vices, vtrunque sit, sensus est, vt si Latine dicas sexcenties s.numero finito pro infinito. 83. pro,ideo simile quiddam accidit in Ecclesia, vt si,&c. 89 faciunt coronatorum sexies mille millia, talentum enim 600. coronati, decem ergo talenta, sex millia coronatorum, seu aureorum,decem millia verò, sex milliones,vt ita dicam.

eum dominus eius venúdari,& [92]vxorem eius,& filios,& omnia quæ habebat, & reddi. [93]Procidens autem seruus ille,adorabat eum,dicēs:Domine,[94]patientiam habe in me, [95]& omnia reddam tibi,[96]Misertus autem dominus serui illius,dimisit eum : & [x]debitum [97]dimisit ei. [98]Egressus autem seruus ille,inuenit [99]vnum de conseruis suis,qui [100]debebat ei [101]centum denarios;& [102]tenens suffocabat eum,dicens,[103]Redde mihi quod debes.Et procidens conseruus eius ad pedes eius,[104]rogabat eum,dicens , Patientiam habe in me, & [105]omnia reddam tibi.Ille autem [106]noluit,sed [107]abiit,& misit eum in [108]carcerem, donec [109]redderet debitum. Videntes autem [110]conserui eius quæ fiebant:[111]contristati sunt valde : & [112]venerunt,& [113]narrauerunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc vocauit [114]illum dominus suus, & ait illi, Serue nequam , omne [115]debitum illud dimisi tibi , quoniam rogasti me:nonne ergo oportuit & te [116]misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum ? Et [117]iratus dominus eius,tradidit eum [118]tortoribus,

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

98. Chry.non multo pòst,sed quasi in auribus habens adhuc beneficium. 102. Int.non sinebat eum reddere rationem.Aug de verb. Dom.serm. 15. acriter insistebat , vt vindictam exigeret. 104. Orig. non adorabat,vt alter regem,sed rogabat.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

92. Aug.1.de q.Eu.c.25 pro cupiditate,& prauis operibus,tāquam vxore & filiis pœnas soluit.Remi. vxor stulti,stultitia,& cupiditas.Glo.non solùm populum,sed etiā prælatos cū tota familia,vel substantia tradidit exteris nationib. 93. Int.cùm spōte nollet,coactus populus ille pœnitet.Remi.peccatoris humiliatio,& satisfactio demōstrarut. 94. Int.i.parce peccatis.Remi.petit viuendi tempus,& spatium pœnitendi. 95. Int.s.credendo in te,qui es finis legis. 96. Remig.larga Dei clementia,semper enim paratus est per baptismū aut pœnitentiā peccata dimittere. x. Glo.i.pondere carnaliū obseruationum absoluit & dimisit priores trāsgressiones. 97. Glo.nō solùm misericors Dominus soluit captiuitatem Iudaicā,sed etiam peccatorum omnium veniam in aduētu Christi se daturū promisit.Remi.i.à peccatis absoluit.Chry.quantus amor Dei,plus dat,quàm petitur,dedisset etiam non rogatus,nisi vellet non solùm suum esse donum, sed & supplicationis illius voluit etiam prius ponere rationē,vt ille intelligeret quantis debitis liberaretur. 98. Int.scilicet,in libertatem fidei,vel de captiuitate liberatus. 99. Glo.s. Gentilem populum,quem fatigabat gratiam Christi non necessariā dicens, sed carnales obseruationes.

100. Int.id est,recognoscebat ab eo,salutem præstitam sibi. 101. Aug. de verb.Dom.serm.15.sumitur etiam hic numerus à decem,qui est legis,significantur ergo peccata vt in superiori numero, omnis enim homo & debitor est Dei,& debitorem habet fratrē.Chry.tanta,imò maior est differentia peccatorum in Deum & in homines , quàm istorum debitorum. Remig. per illum debitorem intelliguntur qui grauiora committunt crimina,per istum qui minora. 103. Int i.obserua carnales obseruantias.

105. Int.i.quicquid lex præcipit,spiritualiter implebo. 106. Int. s. spiritualia. 107. Int. i. à spiritualium intellectu recessit. 108. Int.i.arctam tribulationem. 109. Int. hoc intendens vt legem carnaliter impleret,quod videbatur debere. 110. Int.i.Angeli,qui referunt Deo gesta hominum,vel prædicatores Euangelij.Remi.vel quicunque fideles,qui contristantur cum quis non miseretur fratris.

111. Int.scilicet,propter afflictionem Christiani populi. 112. Remig.s.corde. 113. Int.pro salute credentium contra dolum persecutorū Dominum implorant. Remig.narrare est dolores cordis in suo affectu demonstrare. 114. Remig.id est,iussit migrare ex hoc sæculo. 115. Int. i.omnes præuaricationes. 116. Int.i.dignas misericordia gentes reputare,quoniam omnes peccauerunt , & egent gratia Dei. 117. Int.s.iusta animaduersione. Remig.ira Domini dicitur vindicta. 118. Int.i.in manus Romanorum,vel Tartareis ministris. Remig. tortores dæmones, semper ad hoc parati,vt perditas animas suscipiant & torqueant.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

102. scilicet, iniecta manu, obtorto collo trahebat, vt Græca indicant.

quoadusque redderet vniuersum debitum ei. Sic & Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

119. Int. s. in perpetuum. Rem. nullum respōsum legitur dedisse. nam post hanc vitam omnis excusatio cessabit. Chry. ostenditur æternaliter puniendus, etsi autem sunt irreuocabilia Dei dona, tamen malitia tantum valuit, vt hanc legem soluere videatur. Rem. serm. persoluet, sed numquam persoluet.
120. Int. i. repetet à vobis dimissa. Aug. de verb. Dom. serm. 15. si non dimiseris, replicabo tibi quicquid dimiseram. Glo. quod per pœnitentiam dimissum erat, non dimittenti exigitur. 121. Int. id est, non ficta pace. Hier. ¶ Aug. de verb. Dom. serm. 15. si per charitatem imponitis disciplinam, de corde lenitas non recedat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

120. scilicet puniet grauissimè ob ingratitudinem & inhumanitatem, ac si nihil prius remisisset. Alioqui nemo punitur ob culpas semel à Deo remissas.

CAP. XIX.

Et factum est cùm consummasset Iesus sermones istos, migrauit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem: & secutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi. Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa? Qui respondens, ait illis, Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos? & dixit, Propter hoc dimittet homo patrem & matrem; & adhærebit vxori suæ:

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

1. REMIG. Tota prouincia Israëlitarum Iudæa dicebantur, sed specialiter pars Meridionalis, in qua habitabat tribus Iuda, & Beniamin. 2. Int. scilicet de Galilæa. ¶ ex pietate, vt doceantur, & infirmi sanentur. Chry. quasi paruuli patrem peregrè proficiscentem. 3. Int. s. in Iudæa. 4. Int. s. ex liuore, vt decipiant. Hier. vt quasi cornuto eum teneant syllogismo, si dixerit d. mittendam, & aliam ducendam, pudicitiæ prædicator sibi videbitur dicere contraria, si negauerit, contra Moysis doctrinam facere. 5. Chry. in hom. intuere malitiam, ita enim interrogant, quasi Dominus de hac re nihil dixisset, opinantes nimirum eum oblitum eorum quæ dixerat. 6. Int. s. earum causarum quæ scribebantur in libro repudij. 7. Int. non sua respondit, sed historiæ veteris, & mandatorum Dei recordatur. Hier. ¶ Chry. in hom. non dixit, non licet, ne turbarentur, sed per probationē hoc constituit. 8. Hier. dicendo masculum & feminam: non autem feminas, ostendit duarum vitanda coniugia. 9. Rab. facta femina de viro, ne vir putaret à se diuersam. b. Aug. q. super Genesim cap. 19. cùm Scriptura testetur verba fuisse hominis, hîc intelligimus ea diuinitius, tamquam Prophetam dixisse. 10. Chry. in hom. ex modo legislationis monstrauit oportere vnum vni coniungi, & numquam rescindi. d. Chry. in hom. ex modo locutionis indiuisibilitas ostenditur. 11. Int. non vxoribus. Hier.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

3. ORIG. sanantur trans Iordanem vbi dabatur baptismus, in hoc enim omnes à spiritualibus infirmitatibus saluantur. Rab. curat Galilæos in Iudæa, vt peccata gentium in eam veniam, quæ Iudææ parabatur, admitteret. c. Rem. Christus quasi Patrem deseruit cùm de cælis descendit, deseruit verò matrem, id est, synagogam ob infidelitatem; & adhæsit vxori, s. sanctæ Ecclesiæ, suntque duo in vno corpore.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

*5. pro licet ne. 9. iungendum cum ab initio vide Mar. 10. * homines scilicet. b. scilicet per os Adæ. d. scilicet amore, cohabitatione.*

& erunt duo in carne vna.Itaque iam non sunt duo,sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit,homo non separet.Dicunt illi,Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij, & dimittere eam?Ait illis, Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras: ab initio autem non fuit sic.Dico autem vobis, quia quicunque dimiserit vxorem suam,nisi ob fornicationem,& aliam duxerit,mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur. Dicunt ei discipuli eius,Si ita est causa hominis cum vxore,non expedit nubere. Qui dixit illis, Non omnes capiunt verbũ istud,sed quibus datum est.Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt: & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus:& sunt eunuchi qui se ipsos

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

12. Int.non tres. 13. Int.in carnali copula.Hier.præmium nuptiarum est ex duobus vnam carnem, scilicet prolis fieri. 14. Chry.in hom.quod dixit,interpretatur,& legem inducit. 15. Int.quia vnum facit carnalis coniunctio.Chry.in hom.vt carnem incidere scelus est,ita mulierem à viro diuidere iniquum.Aug.13.de ciu.vnum dicuntur,vel propter coniunctionem,vel quia de viri latere femina creata est. 16. Chry.in hom.ostendit non solùm esse præter naturam vxorem dimittere, quia vna caro diuiditur,sed etiam præter legem,Deus enim iussit non dimitti. 17. Int.scilicet, faciendo vnam carnem. Hier. 18. Int.sed Deus.Hier. 19. Aug.19.cont.Faust,cap.29.ecce Iudæi ex libris Moysi conuincuntur non esse vxorem dimittendam. 20. Int.ecce aperiunt calumniam.Hier. 21. Int.q.d.quando quidem Deus sic ordinauit,quare Moyses superordinauit? 22. Chry.in hom. si Dominus esset alienus à veteri Testamento, non certasset pro Moyse, nec sua monstrasset veteribus conuenire. 23. Int. non Deus.Glo.seruus permisit,ego Dominus præcipio.Hie.cõsilium fuit hominis,non Dei imperium. maluit Moyses indulgere discordiam, quàm odia & homicidia perseuerare. 24. Int.nõ imperauit.Chry. quod precipimus,semper volumus;quod permittimus,nolentes indulgemus.permisit ergo facere mala ne facerent peiora,sed à peccato abstulit culpam peccandi,vt quasi secundùm legem agentibus peccatum,non videatur esse peccatum. 25. Int.id est, non sic habuit lex naturalis. ¶ doctrina Christi concordat legi naturali. 26. Chry.in hom. cum authoritate legem inducit. 27. Int.quæ vnam carnem diuidit in alteram,& separat.Hier.cùm illa se fornicatione separauerit à marito,non debet teneri.Chry. vt est crudelis & iniquus, qui castam dimittit, sic fatuus & iniquus, qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est,qui crimen celat vxoris.Rab.vna solùm est carnalis causa,id est, fornicatio; vna spiritualis,id est,timor Dei. vt vxor dimittatur,nulla autem causa est,vt viuente ea,quæ relicta est,alia ducatur Hier. sic priorem iubetur dimittere, vt secundam, prima viuente, non habeat. 28. Int.id est, mœcham facit. 29. Int.s.vt nullo modo sit dimittenda, nisi pro fornicatione. 30. Int.id est,bonum est continere.Chry.in hom.leuius est contra concupiscentiam prœliari, & contra seipsum, quàm contra mulierem malam. 31. Glo.quasi consentit quod non expedit. 32. Glo.non dixit,non possunt.

33. Int.quia non valemus nisi ex gratia Dei. Glo.non omnes possunt implere præceptum continentiæ,quia non omnibus datum est à Deo.Hier.his datum est à Deo,qui petierunt, qui voluerunt, qui vt acciperent,laborauerunt.Chry.ideo non omnes possunt,quia non volunt. auxilium gratiæ volentibus non denegatur dicit enim Dominus,Petite,& inuenietis. 34. Chry.in hom.ostendit esse possibile.

35. Int.id est,continentes. 36. Int.sine instrumentis; vel frigidæ naturæ. 37. Int. quorum neuter præmium habet,quia necessitate abstinet,non voluntate. m. Hier. possunt etiam intelligi,qui persuasione hæretica simulant castitatem, vt mentiantur religionis veritatem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

13. pro,vna caro,id est,homo vnus,adeoq; separari non poterunt. e. id est,posthac. 17. Gra.coniugauit,seu eodem iunxit iugo.nempe, omnes coniuges, ita voluit esse coniunctos, vt numquam,dum viuunt, possint separari. f. pro,ob. 24. repudiare permissum,dare libellum præceptum vide Mar.10.Dicunt verò quidam & fuisse peccatum dimittere, & non licuisse matrimonium contrahere cum alio. Alij vtrumque negant,& probabilius,dispensabat enim Deus. g. s.etiam ob fornicationem. 29. i.si ita habet negotium. h. id est, matrimonium contrahere, sic Græci 32. id est,suscipiunt, amplectuntur,vel non sunt capaces. l scilicet non expedire nubere

castrauerunt

[38] castrauerunt propter regnum [n] cœlorum. [39] Qui potest capere, capiat. [40] Tunc oblati sunt ei [41] paruuli, vt [42] manus eis imponeret & [o] oraret. [43] Discipuli autem [44] increpabant eos. Iesus verò [45] ait eis, [46] Sinite paruulos, & nolite eos [47] prohibere ad me venire: [48] talium est enim regnum cœlorum. Et cùm [49] imposuisset eis manus, abiit inde. Et ecce [50] vnus accedens, ait illi, Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? [51] Qui dixit ei, [52] Quid me interrogas de bono? [53] Vnus est [p] bonus, Deus. Si autem vis ad [54] vitam ingredi, serua [55] mandata. [56] Dixit illi, [q] Quæ? Iesus autem [57] dixit, [58] Non homicidium

Sens. Lit. In Cap. XIX.

38. Int.s.qui voluntate se deuouerunt castitati. Chry.illa est gloriosa continentia quam complectitur voluntas sancti propositi. Hier.istis promittitur præmium, superioribus autem quibus necessitas est castimonia, & non volũtas, nihil debetur. Chry.in hom.non membrorum dicit abscissionem, maledictioni enim obnoxius qui membrum abscindit, sed malarum cogitationum interemptionem: nec ita abscissio membri comprimit tentationes, vt cogitationum frenum. 39. Hiero. hortantis vox est, & milites ad pudicitiæ præmium cõcitantis. q.d. qui potest pugnare, pugnet, superet, ac triũphet. 40. Int. s.cùm de castitate esset sermo. 41. Chry.s. castitate mundissimi, putabant enim offerentes, corpore mundos tantum à Domino laudatos. 42. Int.s.vt eis manu & voce benediceret, quasi laudaret castos necessitate, non virtute continentiæ. Orig.erant experti impositione manuum eius, & oratione expelli mala. Remig Solebant veteres paruulos offerre senioribus, vt eorum manu vel ore benedicerentur.

43. Int.infirmi fide. Hier.nondum habentes plenissimam fidem. 44. Int. s. timentes eum importunitate offerentium lassari. Hier. ¶ Chry.in ho.expellebant pueros causa dignitatis Christi. 45. Chry. in hom.docens rumorem mundanum calcare, accepit pueros, & in vlnis tenuit. 46. Int.non enim personarum acceptor est Deus. 47. Chry.quis mereatur appropinquare Christo, si repellitur ab eo simplex infantia? Glo.q.d.si sancti futuri sunt, cur prohibetis? si mali, cur sententiã præfertis ante culpam?

48. Hier.non dixit istorum, sed talium, ostendens non ætatem regnare, sed mores. 50. Rab. audierat fortè solos paruulis similes dignos esse regno cælesti. Hier.erat iste diues, & superbus, nec voto discentis, sed tentantis interrogat. Chry.in hom.ego eum auarum non recuso dicere, at simulatorem nequaquam, non enim est securum de incertis iudicare, præsertim cùm Marcus dicat eum genu flexo rogasse, Christũmque inspicientem, eum amasse, quod si tentans accessisset, indicasset hoc Euangelista; & Christus vel manifestè, vel occultè insinuasset. 52. Int. i. quid me vocas bonum magistrum, quasi aliquem hominem. Aug.2.de cons.Euan.ca.63.intelligitur vtrumque dixisse, & hoc.s.& quod alij referunt, quid me dicis bonum? Orig. sciebat propositum interrogantis non esse, vt faceret; ideo ita respondit. 53. Hier.Sancti comparatione Dei non sunt boni. Glo.non se magistrum bonum negat, sed magistrum absque Deo vllum bonum esse. Hier.bonitatis testimonium nõ renuit, sed magistri absque Deo excludit errorem, docétque cognoscere eum, qui verè est bonus. 54. Aug.de verb.Dom. ser. 57. non dixit vitam æternam, sed vitam, eam definiens vitam, quæ fuerit æterna. 55. Int.s.viam, quæ ducit ad vitam. Remig. demonstratur his verbis, quod lex suis impletoribus non solùm temporalia dabat, sed etiam vitam æternam. 56. Int.s.tentando quasi non legerit, vel Dominus posset iubere contraria Deo. Hier. ¶ Chry.in hom.non dixit tentans, sed existimans alia esse præcepta præter legalia, quæ essent vitæ causa. 57. Remig. clementissimè legis præcepta exponens: commemorauit autem sola præcepta secũdæ tabulæ, quia dilectio proximi gradus est ad dilectionem Dei. Orig.fortè ita præcepta sufficiunt, vt quis in vitæ principiũ ingrediatur. 58. Int.hæc est puerilis innocentia, & castitas.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

41. Orig paruuli sunt adhuc carnales in Christo, & lacte opus habentes, qui non debent contemni, aut prohiberi venire ad Christum. Hil.infantes gentium formæ sunt, quibus per fidem & auditum salus redditur. 49. Int. vt humiles sua benedictione dignos significet. Remig. ¶ Chry. docentur parentes filios sacerdotibus offerre, in Christi enim nomine manus imponunt.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

38. s. continentia perpetua propositio. n. s. certius consequendũ. 39. consultĩs verba, non præcipientĩs. potest verò quisque capere, quia potest petere, & qui petit, accipit. o. i. benè eis precaretur 48. s. innocentium, & simpliciũ. p. sub. bonumq; dicis, vt est in Mar. & Luc. 53. solus Deus natura bonus, & bonitatis fons, ille Christũ purũ hominẽ putabat. q. nesciebat de quibus Christus præceptis loqueretur.

[r] facies, Non adulterabis, Non facies furtum,Non falsum testimonium dices,Honora patrem tuum, & matrem tuam, Diliges [59] proximum tuum sicut [60] teipsum. Dicit illi adolescens, Omnia [s] hæc custodiui à iuuentute mea: quid [61] adhuc mihi deest? Ait illi Iesus, Si [62] vis [63] perfectus esse, [64] vade, & [65] vende omnia [66] quæ habes, & da [67] pauperibus, [68] & habebis [69] thesaurum [70] in cælo: & [71] veni, sequere me. Cùm audisset autem adolescens verbum, [72] abiit [73] tristis: [74] erat enim habens [75] multas possessiones. Iesus autem dixit discipulis suis, Amen dico vobis, quia [76] diues [77] difficile [t] intrabit in regnum cælorũ. Et [78] iterum dico vobis, facilius est [79] camelum per foramen [u] acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes:

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

59. Int.non quod facit, sed quod factus, non vitium tuum, vel suum. 60. Glo. non tentans, nec mentiens, alioqui non eum intuitus Dominus dilexisset (vt ait Marcus) 61. Chry. in hom. signum vehementis desiderij. 62. Int.quia ex voluntate est.Rab.duæ vitæ proponuntur; actiua,ad quam pertinent legis mandata; contemplatiua,ad quam pertinet si vis perfectus esse,&c.actiua,ad legem pertinet; contemplatiua,ad Euangelium: sicut enim vetus Testamentum præcessit nouum, ita bona actio contemplationem. 63. Int.s.in dilectione Dei. 64. Genadius de Eccl.dog cap.71.bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare,melius est pro intentione sequendi Dominum simul donare,& absolutum sollicitudine egere cum Christo. 65. Int.non partem.Remig. 66. Remig.illa habemus,quæ iustè possidemus. 67. Remig.non dixit proximis aut diuitibus.Orig. qui pauperibus tradidit bona sua,ipsorum orationibus adiuuatur. 68. Int.s.sic dando. 69. Int.i.retributionem.Chry.in hom.in thesauro copia & permanentia retributionis ostẽditur.Aug.cont.Faust. non tamen soli qui dimittunt omnia sua,pertinent ad regnum cælorum. 70. Int.ecce contemplatiua, quæ ad Euangelium pertinet. 71. Int.non sufficit relinquere mala,nisi sequatur Dominum.i.imitetur.Hier.facilius enim sacculus contemnitur,quàm voluntas. 72. Orig.scribitur in Euangelio secundùm Hebræos, vbi illa Dominus dixisset,cœpisse diuitem scalpere caput.Hier. hæc est tristitia quæ ducit ad mortẽ. 73. Int. quare? erat enim,&c. 74. Int.s.cum amore. 75. Int.quæ semen Dei suffocauerunt.Hier. ¶ Chry.in hom.adiectio diuitiarum maiorem accendit flammam.Aug. ad Paulinum, & Therasiam, cùm superflua terrena diliguntur,arctius adepta,quàm concupita constringunt,aliud est enim nolle incorporare quæ desunt,aliud iam incorporata diuellere. 76. Int.s.amator diuitiarum.Chry.in hom.non pecuniis detrahit,sed his qui detinentur ab eis.Hil.habere diuitias criminis non est, sed modus in habẽdo retinendus est.Remig.exponens Dominus apud Marc.dixit, confidentes in diuitiis. i. omnem spem suam in diuitiis collocantes. 77. Int.non impossibile est,sed rarum,quia difficulter contemnuntur diuitiæ. Hier. Hil.periculosa cura velle ditescere,& graue onus innocentiæ subit,incrementis opum occupata, rem enim sæculi,famulatus Dei nõ sine sęculi vitiis assequetur. t. Glo.qui esse diuites desierũt, intrabunt. 78. Chry.in ho.dixit esse difficile,ostẽdit esse impossibile. 79. Int. ingẽ[illegible]ib. mẽbris enormẽ.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

79. Hier.quondam curui,& vitiorum grauitate distorti,deposita graui sarcina peccatorum, & totius corporis prauitate,intrare possunt per arctam viam,quæ ducit ad vitam, (sicut legimus apud Esaiam) cameli Madian & Epha veniunt in Hierusalem. Chry. Gentium animæ vt tortuosi cameli, cognitio cum Dei erectio est animarum: acus autem Dei filius,parte subtili constans,id est diuinitate, & crassiori,id est, humanitate: totus verò rectus, per cuius passionis vulnus gentes ingressæ sunt in vitam, hac acu consuta est immortalitatis tunica, hæc spiritui consuit carnem, hæc Iudaicum populum, ac gentilem iunxit,hæc amicitiam hominum, & Angelorum copulauit,facilius ergo est gentiles, quàm Iudæos diuites intrare in regnum cælorum. Greg. 35. Mor.camelus per foramen acus transiit, cùm Christus per angustias passionis intrauit,passio enim vt acus corpus dolore pupugit, & nisi ipse ita se humiliasset non se nostra superbia inclinaret.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

r. futura pro imperatiuo, more Hebræo. s. quantum Iudæi sufficere putabant. s. neminem lædendo, communiaq; charitatis offi tia exhibendo. 71. s. imitatione. 72. id est, tristitia affectus. v. s. quod habet a me, aut quod facit.

[80] Quis ergo poterit saluus esse? [81] Aspiciens autem Iesus, dixit illis, Apud homines hoc [82] impossibile est apud Deum autem omnia [83] possibilia sunt. Tunc respondens Petrus dixit ei, Ecce nos reliquimus [84] omnia, [85] & [86] secuti sumus te; [87] quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos qui secuti [88] estis me, in [89] regeneratione, [x] cùm sederit [90] Filius hominis in sede maiestatis suæ, [91] sedebitis & vos super sedes [92] duodecim, [93] iudicantes [94] duodecim [95] tribus Israël. Et [96] omnis qui [97] reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, [z] aut vxorem, aut filios, aut agros propter [aa] nomen meum, [98] centuplum [99] accipiet, & vitam æternam [bb] possidebit. [100] Multi autem erunt primi, [101] nouissimi: & [102] nouissimi, primi.

Sens. Lit. In Cap. XIX.

80. Aug. de q. Euan. cùm pauci sint diuites in comparatione pauperum, intelligendum est aduertisse discipulos omnes qui diuitias cupiunt, in diuitum numero haberi. 81. Int. suo aspectu attentos facit. Chry. in hom. mansueto oculo timidam eorum mentem mitigauit. 82. Int. s. vt per se à cupiditatibus suis conuertantur. Chry. in hom. multa opus est gratia vt homo in diuitiis dirigatur. 83. Remig. non intelligas possibile diuitem auarum, & superbum intrare in regnum cælorum, sed conuerti, & intrare.
84 Int. i. voluntatem habendi. Orig & si minima reliquerunt, sed ex tanta dilectione, vt si multa habuissent, omnia reliquissent. 85. Int. i. etiam. 86. Int. quod est perfectio. Hier. 87. Int. s. præmij.
88. Int. non qui reliquistis tantùm, quod & Socrates fecit. Hier. & multi alij, sed qui secuti estis me, quod est propriè Apostolorum, & credentium. 89. Int. s. quando mortui resurgent incorrupti. Hiero. ¶ Aug. 20. de ciu. ca 5. sic caro regenerabitur per incorruptionem, vt anima per fidem. Glo. duæ regenerationes, altera ex aqua & Spiritu sancto, altera in resurrectione. Ita duæ adoptiones, & duæ resurrectiones. Chry. ex quo gentes cœperunt credere, regenerati. s. per baptismum, sedit Christus in sede maiestatis iuxta illud, Regnabit Deus super gentes, &c. & ex tunc Apostoli sederũt super duodecim thronos, id est, in omnibus Christianis iudicantes Iudæos, per hoc quod recepta est fides à Gentibus.
90. Glo. i. cum serui forma, quæ iudicata est. 91. Chry. in ho. honorem & gloriã ineffabilem significauit, quam tamen Iudas non est consecutus, est enim lex posita per Ieremiam, si fecerit malum, pœnitebo, & ego de bono, &c. id est, si indignos se promissione faciant, non faciam quod promisi: adde quod non simpliciter hìc promittit, sed his qui se secuti fuerint. 92. Aug. 20. de ciu. ca. 5. duodenario numero vniuersa significatur iudicantium multitudo, ob duas partes numeri septenarij, quo plerũque vniuersitas significatur. 5. 3. & 4. quorũ altera per alterã multiplicata, 12. faciũt, alioqui Paul. vbi sederet, qui de se dicit, nescitis quia Angelos iudicabimus? Idem lib. de pœnit. hoc numero intelligantur qui propter Euangelium omnia reliquerunt, & secuti sunt Dominũ. 93. Hier. i. condemnãtes. 94. Aug. 20. ciu. c. 5. intelliguntur hoc numero omnes iudicandi. 95. Int. quia vobis credentibus, credere noluerũt. Hier. ¶ Chry. in hom. non dixit orbẽ terræ, sed tribus Israël, quia eisdẽ erãt educati legibus Apostoli & Iudæi. 96. Int. nõ tãtùm vos. 97. Int. i. omnes affectus charitati supposuerit. Hier. cõgruit hoc illi sentẽtiæ, Veni separare hominẽ, &c. z. Chry. in ho. nõ vult simpliciter nuptias diuelli, sed omnib. præferri fidei pietatẽ: nec haberi pro patribus aut coniugibus qui ad impietatẽ trahant. 89. Hier. qui carnalia pro Christo dimiserit, spiritualia recipiet, quæ cõparatione & merito, cẽtenario numero cõparãtur. Au. 20. de ciu. c. 7. cẽtuplũ pro vniuersitate ponitur aliquãdo. Vnde Apostolus veluti hoc explicãs, ait: Nihil habẽtes, & omnia possidẽtes. 99. Orig. i. in hoc sęculo multos inueniẽt fratres secũdùm fidẽ, & patres, & filios, &c. Glo. Mar. addit in tẽpore hoc cũ persecutionib⁹, in hac enim vita persecutionib⁹ plena gaudiũ regni degustãt. 100. Int. multi, prius feruẽtes, postea torpẽt, multi subitò inardescũt. Orig. per hoc exhortatur nuper accedẽtes ad fidẽ, vt festinẽt ad perfectũ ascẽdere. 101. Int. vt Iudas. Orig. vt Israëlitę. 102. Int. vt latro. Or. vt gẽtes: multi etiã natura nouissimi fiũt per vitã Ang. quibusdã superior.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

80. sub. cùm tã multi cupidi diuitiarũ itemq; multi peccata faciãt? 84 sub. nec tamẽ vt requiris pauperibus dedimus. 80. s. corporũ. x. s. Iudex. 91. alloquitur collegiũ Apostolorũ, vnde Iudas cecidit sed suffectus Matth. dicũtur verò sessuri i. cũ gloria adstituri. 93. Nõ solùm approbatione, id enim omniũ iustorũ, sed etiã auctoritate, tãquã principes regi propinquissimi. 94. i. vniuersos homines. aa. i. me. 98. i. multo plus, vt explicat Lucas Gr. singula centuplicata, seu centies tanto amplius. bb. Gr. hæreditabit.

Cap. XX.

S[1]Imile est [2]regnũ cælorũ homini [3]patri familias, qui exiit primo [4]mane conducere operarios in vineã suam. [5]Conuentione autem facta cum operariis ex [6]denario [7]diurno, misit eos in vineã suam. Et egressus circa horam [8]tertiam, vidit alios stantes in [9]foro [10]otiosos, & dixit illis, Ite & vos in vineam meam, & quod [11]iustum fuerit, dabo vobis. Illi autem abierũt. Iterum autem exiit circa [12]sextam & [13]nonam horam: & fecit similiter. Circa [14]vndecimam verò [15]exiit, & inuenit [16]alios stantes, & dicit illis, Quid hîc statis [17]tota die otiosi? Dicunt ei, Quia [18]nemo nos [19]conduxit. Dixit illis, Ite & vos in vineam meam. Cùm serò autem [20]factum esset, dicit [21]dominus vineæ [22]procuratori suo, [23]Voca operarios, & [24]redde illis mercedẽ, incipiens à [25]nouissimis vsque ad primos.

Sens. Lit. In Cap. XX.

1. INT. exponit per simile. 2. Int. i. præsens Ecclesia, vel vita iustorum. 3. Int. paterfamilias conditor, qui possidet electos in mundo, vt dominus subditos in domo. Chry. Christo cælum & terra quasi vna est domus, familia autem cælestium, terrestrium, & infernorum creaturarum. Vinea, iustitia, vires virtutes omnes, quæ generaliter iustitia appellantur; homines, vineæ cultores; sumus enim mercenarij conducti: quare debemus primùm aspicere quæ ad Dei gloriam pertinent, deinde quæ ad vtilitatem nostram: prius enim aspicit mercenarius opus, quàm cibum, totúmq; diem insumit in opere, vnam autem horam circa cibum, quem etiam petere erubescit, si opus non fecerit. Greg. in hom. Paterfamilias Deus, vinea Ecclesia, palmites Sancti: nullo verò tempore destitit mittere operarios, Patres Legis doctores, Prophetas, & ad extremum Apostolos: quamquam operarius etiam fuit quisquis cum recta fide bonæ actionis extitit. 4. Greg. in hom. mane, fuit ab Adam vsque ad Noë. Orig. totum hoc sæculum modicus dies est ad Dei vitam. Greg. vel mane pueritia, tertia adolescẽtia, sexta iuuentus, nona senectus, vndecima decrepita ætas. 5. Remig. laborat quisque in Ecclesia pro spe futuræ remunerationis. 6. Remig. designatur per denarium obseruati decalogi præmium. 7. Int. prima hora ab Adam vsque ad Noë. 8. Int. à Noë vsque ad Abrahã. Greg. 9. Int. quasi venales, si quis dignè emere vellet, à bono tamen opere cessantes. Orig. forum est, quicquid extra vineam. i. Ecclesiam Christi est.
10. Greg. otiosus est, qui fructum diuini operis non sectatur. Chry. otiosus est, qui opus Dei nõ operatur. 11. Chry. sub incerto pacto conducit. Fecit quidem Dominus certum pactũ ad Adam, ne quando diceret se neglexisse iustitiam, quia nesciebat quæ præmia esset recepturus, cũ istis autem non fecit pactum, quia paratus est retribuere quantum mercenarij recipere non sperabant. Orig. poterant isti facere æquale opus vocatis manè. 12. Int. ab Abraham vsque ad Moysem. Greg. 13. Int. à Moyse vsque ad aduentum Domini. Greg. ¶ Chry. ideo coniunxit sextam & nonam, quia in his vocati Iudæi.
14. Int. ab aduentu Domini vsque ad finem mundi. Greg. quo tempore vocati gentiles. 15. Int. id est, per seipsum apparuit, qui prius per patres innotuit. 16. Int. s. Gentilem populum à bono opere torpentem. 17. Int. id est, omni tempore pro salute laborare negligitis. Greg. ¶ Glo. q. d. vel in vltimis resipiscite. 18. Int. id est, vias vitæ nemo nobis prædicauit. Greg. Chry. in hom. hoc non dicit Dominus, sed operarij: ipse enim omnes quantum ad se pertinet, à prima ætate vocat. Exit enim primo mane, &c. 19. Chry. conductio, promissio vitæ æternę, gentes verò nec Deum, nec Dei promissa sciebant. 20. Int. id est, cùm finis mundi, vel cuiuslibet venisset. Chry. adhuc sæculo isto stante futurum est iudicium, & vnicuique reddenda merces. 21. Int. Pater. 22. Int. id est, filio cui omnia dedit in manus. Orig. alicui Angelorum, qui super mercedes retribuendas est positus. Rem. Christus ipse paterfamilias, & procurator, sicut ipse ostium, & ostiarius. 23. Int. id est, statue ante tribunal tuum. 24. Int. s. vnicuique secundùm opera sua, prout gessit. 25. Chry. nimia misericordia ordinem non aspicit. Aug. de spiritu & litter. cap. 24. velut priores reperiuntur hi, quia minus dilati sunt. Greg. plerũque ante remunerantur, qui vltima ætate vocati sunt. prius enim de corpore exeunt ad regnum, quàm qui in pueritia vocati. Glo. à nouissimis incepit, dùm prius latronem quàm Petrum in paradisum introduxit.

Addit. Avct. In Cap. XX.

1. Gra. simile enim, redditur enim ratio præcedentium; sensus est, simile quid accidit in Ecclesia militante, & triumphante. 4. Gr. mox vt diluxit. 4. s. dando per opera vnius diei.

Cùm

[26] Cùm venissent ergo qui circa vndecimam horam venerāt, [27] acceperūt singulos denarios. [28] Venientes autē & primi, [29] arbitrati sunt quod plus essent accepturi: acceperūt autē & ipsi singulos denarios. [30] Et accipiētes [31] murmurabāt aduersus patrēfamilias, dicentes, Hi nouissimi vna hora fecerunt: & pares illos nobis fecisti qui [32] portauimus pōdus diei & [33] æstus? [34] At ille respōdens vni eorū, dixit, [35] Amice, non facio tibi iniuriā: [36] nónne ex denario conuenisti mecū? [37] Tolle quod tuum est, & [38] vade: [39] volo autem & huic nouissimo [40] dare [41] sicut & tibi. [42] Aut non licet mihi quod volo facere? [43] An oculus tuus [44] nequam est quia ego bonus sum? [45] Sic erunt [46] nouissimi, [47] primi: & primi, nouissimi. Multi enim [48] sunt vocati, pauci verò [49] electi. Et [50] ascendens Iesus Hierosolymam, [51] assumpsit duodecim discipulos [52] secretò, & [53] ait illis, [54] Ecce [55] ascendimus Hierosolymam, & Filius hominis tra[56]detur Principibus sacerdotum, & Scribis: & condemnabunt eum morte:

SENS. LIT. IN CAP. XX.

26. Int.s.gentiles, vel qui decrepiti sunt vocati. 27. Int. i.eandem æternitatem cum his qui ab initio mundi vocati sunt. Greg.æqualem vitæ æternæ retributionem. 28. Int.i.Iudæi. 29. Int.s.digniorem locum in regno, qui prius in tabernaculo. 30. Int.id est, conformitatem claritati corporis Christi.

31. Greg.quia Patres antiqui vsque ad aduentum Domini non sunt ducti ad regnum, hoc ipsum murmurasse est. Chry. in hom. non oportet in parabolis totum quod dicitur inuestigare, sed intentionem, non ergo significantur aliqui inuidi, sed hos esse tanto potitos honore, vt aliis potuerit inuidia generari. Hier. Iudæi gentilibus inuident, & in Euangelij torquentur gratia. Glo. non omnes murmurabant, sed quidam mali.s.qui bonum quod inceperant, ad finē non perduxerunt, itaque præmio priuati, murmurant. 32. Int.id est, qui diu sub onere legis sudauimus, & longiora carnis tentamenta sustinuimus.

33. Int.carnis. 34. Int.quia par erat omnibus murmurandi ratio.s.primæ horæ operatio. Remi. possunt intelligi per vnū omnes, qui ex Iudæis crediderunt, quos amicos propter fidē nominat. 35. Int.s. reddo quod debeo. 36. Int.non enim promisi tibi nisi conformitatem meam. Hier. denarius figuram regis habet, recepisti similitudinem meam, quid quæris amplius? 37. Int. q. d. reddo tibi secundum opus tuum, in te itaque iustus sum. 38. Remig.s.in gloriam. 39. Interl.q.d.gratia est & misericordia vt coæqualis & concorporalis tibi fiat populus gentilis. 40. Remig.s.secundum meritum. 41. Aug. de sancta Virginitate c.26. omnibus datur vita æterna, sed in ea multæ mansiones sunt, honoratur enim alius alio clarius. 42. Int. q. d. nonne est potestas Iudicis, vel iustitiam facere, vel misericordiam cui vult impendere? 43. Int. i.intentio, qua ad primatum niteris. Remig. Iudæi de salute gentium dolebant. 44. Int.i.inuidia plenus, cui mea non placet benignitas. 45. Int.s.sicut ostensum est. 46. Int.s. gentiles, vel qui minoris videntur meriti. Chry. nō significat nouissimos digniores esse primis, sed coæquari, & nullam esse temporis causa differentiam. Chry. in hom. insinuat eos, qui à malitia reducti multos superarunt. Remig. Iudæi de capite versi in caudam, & nos de cauda in caput. 47. Int. i.Iudæi, qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Glo. nec omnes primi, nec omnes nouissimi ad numerum electorum pertinent. 48. Int.s.ad fidem. Gre. 49. Int.s.ad regnum. Greg. plerique enim Dominum vocibus sequuntur, moribus fugiunt. 50. Int. secundùm situm loci. 51. Orig. in quibus adhuc Iudas erat, fortè dignus audire cum aliis seorsum quæ Christus esset passurus. 52. Chry. semper pretiosior thesaurus in melioribus vasis includitur, si autem alij audissent passionem futuram, fortè turbarentur ob infirmitatem fidei. 53. Chry. in hom.s.manifestè. 54. Chry. q. d. ecce, iam tertio prædico vobis passionem meam, vt altius insideat mentibus vestris sæpius repetitum. Hier. crebrò de passione sua eis dixerat, sed quia poterat de memoria labi ducturus Apostolos Hierosolyma ad tentationē eos parat. Chry. leuior est tribulatio cùm expectata aduenit. 55. Chry. in hom. q. d. voluntariè vado ad mortem. Orig. sæpe oportet se offerre persecutionibus & periculis. 56. Int.s.à Iuda.

ADVERT. AVCT. IN CAP. XX.

33. Gra.& æstum. s.difficultatem. q.d per totum diem cum maximo labore. 44. id est, inuidus, parcus. q.d. itane inuides meam liberalitatem & benignitatem. 48. Sensus est, etsi multi vocantur, tamen cum quibusdam agitur benignius. 52. id est, sensim. 53. scilicet, iam tertio eis mortem suam prædicens.

& tradent eum[57] gentibus[58] ad illudendum,[59] & flagellandum & crucifigendum,[60] & tertia[61] die resurget.[62] Tunc accessit ad eum[63] mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans,[b] & petens[64] aliquid ab eo,[65] Qui dixit ei,[66] Quid vis?[67] Ait illi,[68] Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno[c] tuo. Respondens autem Iesus dixit,[69] Nescitis quid petatis.[70] Potestis bibere[71] calicem quem ego bibiturus sum?[72] Dicunt ei,[73] Possumus.[74] Ait illis, Calicem quidem meum bibetis: sedere autem ad dexteram meam vel sinistram,[75] non est meum[76] dare vobis:[77] sed quibus paratum

SENS. LIT. IN CAP. XX.

57. Int.s.Iudæi. 58. s. Pilato, & ministris Romanorum. 59. Int. Aue Rex Iudæorum. 60. Rab. ideo voluit Dominus grauia pati, vt ostenderet qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debemus. Aug. 18. cap. 49. Passione ostendit quid sustinere pro veritate; resurrectione, quid sperare in æternitate debeamus. 61. Int. vt tam cita resurrectio euacuet scandalum crucis. 62. Chry. in hom hoc dicit, vt cum tristia viderent, resurrectionem expectarent. Aug. 4. de ciu. vna mors Christi duabus mortibus nostris. s. animæ & corporis saluti fuit. Vna resurrectio duas nobis resurrectiones præstitit. 63. Hier. putauit post resurrectionem Christum regnaturum, & auiditate feminea præsentia cupit immemor futurorum. Chry. hęc est Salome, cuius magna laus, quod etiam ipsa virum reliquerat, Christum secuta, nisi quis dicat illo tempore iam mortuum Zebedæum, contulit autem se diabolus ad consueta arma, volens, vt Adam per mulierem spoliauit, ita istos per matrē superare. 64. Chry. fecerat ad petendum audacem naturæ affectus, petit verò reuerentia exhibita, vt impetret. 65. Int. non de ignorantia, sed vt illa palam proferat, & ipsa sit occasio docendi. Chry. vt illa exponente appareret irrationabilem esse petitionem. 66. Aug. 2. de cons. Euang. c. 64. quia filiorum voluntatem afferebat, dixit Marcus, hæc à filiis esse dicta. Chrys. in hom. videbant se honoratos præ aliis, primatumque cathedræ appetebant, timebant verò Petrum sibi præferri, non habebant autem intelligentiam regni superioris. 67. Glos. bonum desiderium, sed inconsiderata petitio. 68. Orig. muliebri simplicitate vel imperitia, talia petenda existimauit. Chrys. non terrena, sed cælestia filiis optabat. 69. Int. matre petente, filiis respondet, quorum voluntate illa petierat. Hier. non mirum est si ista arguatur imperitiæ, cùm de Petro dicatur, nesciens quid diceret. Chry. patitur sæpe Dominus discipulos aliquid non rectè dicere, aut agere, vt occasionem inueniat exponendi regulam pietatis. Chry. in hom. ostendit eos nihil spirituale petere, vel non fuisse ausuros tantum petere, si scirent quæ petebant. Hil. nesciunt quid petant, quia nihil de Apostolorum gloria ambigendum erat, iam enim dixerat iudicaturos. Rab. nesciebant quid peterent, quia sedem, quam nondum merebantur inquirunt. 70. Int. q.d. quid ante humilitatem passionis vult exaltari? Chry. sciebat ipsos posse imitari passionem, sed interrogat vt omnes intelligant, neminem posse eum eo regnare qui non eius passionem fuerit imitatus. 71. Hier. Calix in Scriptura passionem significat. Chry. in hom. q.d. vos mihi de honore & corona loquimini, ego vobis de agonibus, & sudoribus; non est enim hoc præmiorum tempus. 72. Chry. in hom ex modo interrogationis eos attrahit. Remi. vt ex cōmunione ad ipsum auidiores fiant. 73. Int. in expertis leuius videtur, quod experti timuissent. Chry. ¶ Chry. in ho. ex desiderio promittunt. 74. Hier. Ioāni martyrij animus non defuit, missus enim est in doliū feruētis olei, & relegatus in Pathmos insulam. 75. Hier. regnum Dei non est tantùm dantis, sed etiam accipientis, quicunque se dignū prębuerit, accipiet; quod non personæ, sed vitæ paratum est. Non dixit autem, Neque non sedebitis, ne duos confunderet, neque sedebitis, ne cæteros irritaret. Chry. in hom. q.d. si alius maiorem virtutem afferat, non vobis primatum dabo. Aug. 1. de Trin. ca. 12. secundum formā serui loquitur. 76. Int. s. nondum humiliatis, Remi. i. superbis, sed humilibus corde. 77. Chry. in hom. his. s. qui ab operibus possunt fieri clariores.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

59. id. & flagella inuentum gentilium, crucem Iudæi petierunt. b. i. inclinans s. se, & reuerentiā exhibens. 64. alibi filij dicuntur petijsse s. per matrem petierunt. c. id in terra futurū putabant. 69. nesciebant quale esset regnum, aut quomodo assequendum. 71. i. poculum. Accipitur in Scriptura interdum pro prosperitate, hic pro aduersitate. Metaphora à potione quæ bibitur. 74. i pro me patiemini, seu idem quod ego passurus sum, idem significat baptisma baptizari. 75. s. vt putatis, aut vt vultis.

est à

est à [78]Patre meo.Et audientes decem,[79]indignati sunt de [80]duobus fratribus.Iesus autem [81]vocauit eos ad se, & ait: Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui [d]maiores sunt, [e]potestatem exercent inter eos. [82]Non ita erit inter vos, [83]sed quicunque voluerit inter vos [f]maior fieri,sit [84]vester minister:& qui voluerit inter vos primus esse, erit vester [85]seruus: [86]sicut Filius hominis [87]non venit ministrari, [88]sed ministrare, & dare animam suam [g]redemptionem pro [89]multis.Et [90]egredientibus illis ab [91]Iericho,secuta est eum [92]turba multa.Et ecce [93]duo cæci sedentes secus viam,[94]audierunt quia Iesus

SENS. LIT. IN CAP. XX.

78. Aug.1.de Trin.cap.12.quod paratum est à Patre,& à Filio paratum est,sunt enim vnū. 79. Glo. vt illi carnaliter petierant,ita isti carnaliter contristati sunt. 80. Int.non de matre,quam illi miserant ad grandia petenda, ignorantes mensuram suam. Hier. ¶ Chry. in hom.ex increpatione intellexerunt petitionem esse discipulorum.Chry.velle esse super omnes vituperabile est. 81. Hier.humilis magister & mitis,nec duos arguit cupiditatis,nec reliquos indignationis.Chry.in hom.turbatos consolatur de propinquo eis loquens,duo enim propius stabant, seorsum Domino loquentes. 82. Chry.Principes Ecclesiæ fiunt,vt seruiant minoribus,& ministrent eis accepta à Christo,suisque neglectis,illorum vtilitates procurent,& mori non recusent pro illorum salute:primatum Ecclesiæ concupiscere nec iustum est,nec vtile,nullus sapiens vltrò se tali periculo subiicit, vt det rationem pro omni Ecclesia.

83. Int.cùm è contrà ad summam virtutem veniatur non imperando,sed ministrando. 84. Int.s.nō primatum ambiendo,sed humiliter deuitando. 85. Int.quod charitas, non conditio exigit. 86. Int. exemplum ponit,vt si verbis non credunt,erubescant ad opera.Hier. 87. Int.scilicet,non tantum prędicando,vel miraculis admonendo, sed animam quam pro nobis accepit,impendendo. 88. Orig.scilicet,in mortem.Chry.in hom. quantumcunque humiliatus fueris,non poteris tantū descendere quantum dominus tuus. 89. Int. non omnibus, sed prædestinatis. 92. Chry. neminem labor itineris impediuit,amor enim spiritualis fatigationem non sentit. 93. Aug.2.de cons.Euang.cap.65.Marcus vnū cæcum dicit,qui scilicet,ex duobus istis erat famosissimus in illa ciuitate.& vt eius nota calamitas erat, ita fuit clara miraculi fama. quod verò Lucas narrat,in alio cæco factum intelligendum est,nēpe cùm appropinquaret Christus Iericho:hoc enim quod Matth. narrat,fecit cùm inde egrederetur.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

90. INT. Post resurrectionem gentes credunt in eum.Glo.redeunte Christo de præsentis vitæ defectu ad cælos,cœpit vterque populus diu perfidia cæcus,spem salutis & illuminationis habere visum. 91. Int.id est,luna,& significat defectum nostræ mortalitatis. Rab. ¶ Orig.Iericho mundum significat,in quem Christus descendit. 93. Int.vterque populus sine Christo cæcus.Orig.duo cæci,Iuda & Israël,sedentes secus viam legis & Prophetarum,& secundùm carnem tantum intelligentes.Hier. quidam intelligunt Pharisæos,& Sadducæos, vel significantur quidam de vtroque populo credentes dispensationem temporalem,secundùm quam Christus via est,& desiderantes illuminari,id est,aliquid de verbi æternitate intelligere,quod impetrare cupiunt transeunte Iesu,id est, per fidem, qua creditur natus,& passus.Chry.quidam duos cæcos dicunt gentiles ex Cham & Iaphet,qui iuxta viam, id est,veritatem,quam inuenire non poterant, conuersabantur. 94. Int.iam verò Christum cognoscere cupientes,aduentus eius præconia audierunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

d. scilicet inter eos.Gr. μεγάλοι. Magnates cognomentum regum præsertim Persarum. e. scilicet,imperiosè cum fastu pro libito.Gr. potestatem exercent contra eos.id est,illorum malo seu incommodo, sic supra dominantur contra eos.potestatem autem,id est,ius seu authoritatem eorum autem,& eos,pro earum & eas.sic Psalm. 9.Iudicentur gentes:constitue legislatorem super eos. f. μέγας,magnus. 84. q.d.optet quiddam in quo cæteris seruiendum,&c. 87. id est,vtilitati omnium seruire. 88. id est,ponere vitam dicitur autē dare,quia patri obtulit eam, vt pretium in redemptionem humani generis ab eius ira,adeoque diaboli potestate. g. λύτρον,pretium. 89. scilicet efficaciter,vel multis positum pro omnibus,more scripturæ sic Rom.5:Peccatores constituti sunt multi,id est,omnes.

transiret:& [95] clamauerunt,dicentes, [96] Domine miserere nostri Fili Dauid. [97] Turba autem [98] increpabat eos,vt tacerent. At illi [99] magis [100] clamabant,dicentes:Domine miserere nostri Fili Dauid.[102] Et [103] stetit Iesus & vocauit eos,& ait: [104] Quid vultis vt faciam vobis? Dicunt illi:Domine vt aperiantur oculi nostri.Misertus autem eorum Iesus,[105] tetigit oculos eorum: & confestim [106] viderunt,& [107] secuti sunt eum.

Sens. Lit. In Cap. XX.

95. Int.magno desiderio illuminari postulauerunt,confessi Dauid filium. 96. Int.quem Deum credimus,Filium hominis factum. 98. Chry.videbant sordidas vestes,& non considerabant conscientiæ claritatem.Hil.acerbè audiunt quod negabant Dominum. s.esse filium Dauid. Orig. qui crediderant, nolebant appellare Filium Dauid,sed Filium Dei Chry.in hom. permittebat eos Christus vetari, vt plus eorum desiderium appareret. 99. Hil.Fides quando vetatur,magis accenditur,& ideo in periculis secura est,& in securitate periclitatur. 100. Int.orando,pulsando insistebant.donec strepitum turbæ vincerent. 102. Hier.ideo stetit, quia cæci quò pergerent ignorabant,nempe vt venire ad se possent. 103. Hier.ne turbæ prohiberent.Aug.1.de q.Euan.ca.28.pulsanti aperitur. 104 Int.non ignorat,sed audire vult confessionem,qui nouerat intentionẽ.Hier.interrogat,vt ex responsione, debilitas appareat,& virtus ex remedio,cognoscantur.Chry.Interrogat,vt dum cæci Dei Filium confitentur,cõfundantur videntes,qui eum tantùm hominẽ putant. 105. Int.oculos tangit,qui radiis suæ lucis conscientiã illustrat.Chry.tetigit vt homo,sanauit vt Deus. 107. Hier.non tã pedibus,quàm virtutibus.

Sens. Myst. In Cap. XX

97. Int.scilicet,carnalia desideria,vel persecutiones obstabant. Hier. ¶. Aug.de verb.Dom.Serm.10. bonos volentes facere præcepta Dei,mali & tepidi prohibent. 102. Int.transeunte Iesu cæci admoniti sunt,vt illuminentur,& à stante illuminati sunt.Aug.1.de q.Euang.cap. 28. Fides enim incarnationis temporalis ad æterna intelligenda nos præparat, temporalia transeunt, æterna stant. Orig. vt quasi de fonte stante misericordia defluat ad eos. Glo. transiens audit, stans illuminat, per humanitatem enim misertus,per diuinitatem lumen reddidit. 106. Int.scilicet,fide. 107. Int.scilicet,imitatione.

CAPVT XXI.

ET cùm [3] appropinquasset Hierosolymis, & venisset [1] Bethphage ad [4] montem [a] Oliueti, [5] tunc Iesus [6] misit [7] duos discipulos, dicens eis: Ite in [8] castellum quod

Sens. Liter. In Cap. XXI.

a GLo. prætermittit Matthæus facta ante ingressum in vrbem. 3. Remig. Bethphage viculus sacerdotum,in latere montis Oliueti,vno miliario distans ab Hierusalem, in quem se recipiebãt sacerdotes expleto ministerio. 7. Glo.quidam dicunt fuisse Petrum & Philippum.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

1. INT. Salute data credentibus,ingredi cupit pacis vrbem,& visionis Dei.Hier. 2. Glo. appropinquauit Dominus per incarnationem Ecclesiæ, in qua est visio pacis. 3. Int. domus buccæ interpretatur. Orig.domus maxillarum. maxilla enim pars erat propria sacerdotum in lege. 4. Int. Mons Oliueti significat Ecclesiam, vel celsitudinem Dominicæ dilectionis. a. Glo.oleum ministrat lucem, solatur in laboribus,& doloribus, & excellit cæteris liquoribus. 5. Int.scilicet,quando misericordiæ recordatus est. 6. Int.quia lucernam, quam accendit, non vult sub modio poni. 7. Int. id est, duos prædicatorum ordines,alterum in gentes, alterum in Circuncisionem. Rem. siue quia duo sunt præcepta charitatis,& duo testamenta,& litera & spiritus.Hier.duplex scientia,theorica,& practica. 8. Int. q.d.penetrare barbara & indocta mundi latera,quasi contra positi castelli mœnia.Hier.mundus contra Apostolos erat,nec lumen doctrinæ volebat accipere.

Addit. Auct. In Cap. XXI.

3. id est, domus maxillarum.Beth.domus.Pag.Chal.maxilla,vel domus oris vallis.Pe,os;Ge,vallis.erat autem villa sacerdotum in monte Oliueti, vnde in Ierusalem victima deducebantur. a. ἐλαιῶν. id est, oliuarum,quibus,scilicet,consitus erat. 8. id est,vicum,oppidum,scilicet,Bethphage.

contra

contra vos eſt : & ſtatim inuenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea : ſoluite, & adducite mihi : & ſi quis vobis aliquid dixerit, dicite, quia Dominus his opus habet: & confeſtim dimittet eos. Hoc autem factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam, dicentem, Dicite filiæ Sion, Ecce Rex tuus venit tibi manſuetus, ſedens ſuper aſinam * & pullum filium ſubiugalis. Euntes autem diſcipuli, fecerunt ſicut præcepit illis Ieſus. Et adduxerunt aſinam & pullum, & impoſuerunt ſuper eos veſtimenta ſua : & eum deſuper ſedere fecerunt. Plurima autem

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

13. Int.ſ.omnium rerum cui ſeruire debet omnis creatura. Chry. ipſe ſolus Dominus omnium hominum. 14. Chry.in ho.non paruum,hoc eſt,quis enim ſuaſit non velle contradicere? oſtendit verò ſe poſſe Iudæos prohibere,ſed nolle. 15. Int.ſ.veri Domini ſeruitio mancipandos. 16. Int.ſ.Zachariam. 17. Int.ſ.prædicatores. 18. Rab.filia Sion dicitur Hieruſalem ſita in monte Sion. 19. Int. q. d.Spiritu videte,non oculis.Chry.multi ante tempora dicebant,ecce quia iam erat antequam naſceretur. g. Chry.cùm ergo videritis nolite dicere,Non habemus regem niſi Cæſarem. 20. Chry. ſi intellexeris,vt ſaluet te,alioqui contra te. 21. Int.ſ.vt ametur, non vt per potentiam timeatur. Chry.

22. Int.ecce manſuetudo.Aug.de conſ. Euang. Matthæus aſinam dicit commemoratam à Propheta, ſecus tamen habent 70.qui eodem ſpiritu interpretati ſunt,quo erant,quæ interpretabantur dicta. Itaque nonnulla variarunt à voluntate tamen Dei non credendo,in quo oſtenditur non eſſe mendacium, cùm aliquid diuerſo modo narratur,ſi ab eius voluntate,cui eſt conſentiendum,non receditur : tacent etiam cæteri Euangeliſtæ de aſina,quod non magis debet permouere lectorem, quàm ſi Matthæus de pullo tacuiſſet:vbi enim vtrumque poteſt intelligi factum,nulla repugnantia eſt,præſertim cùm vnus vnum,alius vtrumque commemoret. 24. Int.Chriſti virtus, qui cor illius Domini ad dandum animal parauit. 25. Int.miniſterium Apoſtolorum. 27. Int.non ad litteram ſuper vtrumque ſedit, ſed in præcordiis vtriuſque populi.Hier. ¶ Remig.Fieri potuit vt ſuper vtrumque ſederit. Chry. in hom. non propter myſterium ſolum ſuper aſinam ſedit, ſed demonſtrans non eſſe neceſſe equis ferri, ſed ſufficere aſino vti,interroga verò Iudæos quis alius Rex ſuper aſinam intrauerit Hieroſolymam.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

9. Int. id eſt,Iudæos legis iugo domitos,ſed tamen peccatis irretitos.Hiero. aſina ſynagoga, pullus gentium populus,cuius Iudæa,ſecundùm Deum, mater eſt. Rab. vnde Matthæus, qui Iudæis ſcripſit, aſinæ meminit,vt Iudæi ſalutem ſperent,ſi pœniteat, Chry. homines ante Chriſti aduentum, vt aſini immundi,irrationabiles,ſtulti,ignobiles,& erroribus onerati,ligata verò aſina, id eſt, diaboli erroribus impedita,& niſi Deus ſoluat peccatis, ligatum vſque ad mortem in eorum vinculis permanebit. Hil.aſina & pullus duplex gentium vocatio ſ.Samaritanorum,& reliquarum gentium: per Philippum Samaria credidit,per Petrum Cornelius gentium primitiæ. 10. Int. ſ.à peccatis. ¶ quæcumque ſolueritis,ſoluta erunt.Chry.per doctrinam & miracula ſoluite. d. Chry. id eſt ad gloriam meam conuertite. 11. Int.i.obedientiam eorum denegare voluerit. 12. Int.q.d.non deſiſtatis prædicādo.Remig. 22. Int.non in curru,vel equo ſuperbiæ,vel belli,ſed in aſina pacis,quia in humilibus & quietis requieſcit.Chry. 23. Int. quia exemplo Iudæorum gentilis populus credidit. 26. Int. id eſt, fidem & mores.Hier. Veſtis Apoſtolica,doctrina virtutum,vel diſcretio Scripturarum,vel dogmatum Eccleſiaſticorum varietates,quibus niſi anima ornata ſit,ſeſſorem habere Dominum non meretur. Remig. Apoſtoli gloriam,quam acceperunt à Chriſto,gentibus dederunt. 27. Remig.Eccleſiæ præſides, animas,quas in ſæculo regunt,ad cæleſtem patriam introducunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

*b. i. è regione veſtri, ſeu in conſpectu veſtro. vide Luc.19. 9. volebat præter morem equitare, vt aliquod regni ſui exhiberet ſpecimen, coniunctum tamen humilitati, & paupertati : illud enim iumentum vile & alienum. e. id eſt, permittet, ſeu concedet vobis. f. ſenſum refert, non verba. 18. id eſt, ciuibus Hieroſolymitanis, ſic filia Tyri, filia Babylonis. Pſal. 44. 139. Sion autem arx erat regia, & regni Dauid ſedes. * ſuper vtrumque videtur viciſſim ſediſſe. h. ſ. ignorantes ſuper vtro eorum vellet ſedere, vel eos poſitum pro alterum, per ſynecdochen. 30. ſ. pallia, ſeu ſummas veſtes.*

turba strauerunt vestimenta sua in via. Alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via: turbæ autem quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant, dicentes: Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini, osanna in altissimis. Et cùm intrasset Hierosolymam, commota est vniuersa ciuitas, dicens, Quis est hic? Populi autem dicebant, Hic est Iesus Propheta, à Nazareth Galilææ. Et intrauit Iesus in templum Dei, & eiiciebat omnes

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

28. Int.f.Iudæorum.Hier.qui egressi de Iericho, secuti fuerant Christum. 29. Int. f. vt illæso pede pullus incederet.Hier. 31. Hier.f.fructiferis,quibus mõs Oliueti consitus est. 33. Int.id est,O Domine salua.Hier.pro eo quod in 70 habetur Psalmo 117. ὦ κύριε σῶσον δὴ, O Domine saluum fac, Hebraicè legimus, אנא יהוה הושיעהנא Anna Iehoua osianna,quod Symachus vertit:Obsecro domine,saluum fac obsecro. 34. Int.& tu à peccato immunis,qui prius in forma serui, tandem apparitutus es in gloria Domini. 35. Int. vnde & ipse, veni in nomine Patris mei.Hier. 36. Int. Excelsis aliàs altissimis.Hier.ostenditur aduentus Christi totius mundi salus esse: terrena iungens cælestibus. Orig.laudant humanam Christi dispensationem dicentes,Osanna filio Dauid,&c.restitutionem autem in sancta,dicentes,O sanna in excelsis.Hil redemptionis in eo exprimũt potestatem, filium autem Dauid nuncupant,vt in quo agnoscerẽt æterni regis hæreditatem.Glo.in excelsis,quia etiam Angelorum salus,quorum numerum implet. 37. Int.f.cum tanta turba.Rab.fuit introitus hic quinto die ante Pascha, vt constat ex Ioanne, & quidem decima die mensis primi iubebantur agnum immolandum in domum introducere. o. Glo.vt tempore passionis posset inueniri,in quo ostendit se non inuitum pati. 38. Int.f.mirans frequentiam,nesciens veritatem. Hier. ¶ Chry.videbant rem mirabilem,laudabatur homo quasi Deus,puto verò quod nec laudantes sciebant quid laudarent, sed spiritus in eos ingressus,veritatis verba fundebat. 39. Int.à minoribus incipit confessio. 40. Int.sicut & Moyses eum Prophetam dixit.Hier. 41. Chry.proprium boni filij ad domum currere patris,eiq́ue honorem reddere,fecit etiam vt bonus medicus,primum intendens ad originem morbi:si enim sacerdotium integrum sit,tota Ecclesia floret,si corruptum,marcida est.Glo.exemplum dat,vt quocũque imus,primùm orationis domum,si sit,adeamus. 42. Int.f.ardore spiritus concitatus.Hier. ¶ Aug. 2.de cons. Euang. cap.6.eiecerat & aliàs(vt Iohannes ait)sed hæc vltima eiectio, de qua alij Euangelistæ. Chry. in hom. maior Iudæorum accusatio, quòd cùm hoc aliàs factum fuisset, in sua tamen dementia persistebant. Hier.mihi inter omnia Domini signa,hoc videtur mirabilius, quod homo tantopere contemptibilis illo tempore,Scribis & Pharisæis contra sæuientibus, vno flagello tantam potuerit ejicere multitudinem;igneum enim quiddam & sydereum radiabat ex oculis,& diuinitatis maiestas lucebat in facie.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

29. Int.Iudæi legis mandata sternunt.Remig.credentes Iudæi gloriam,quam habebant ex lege contemnebant, vel vestimenta sunt corpora pro Christo tradita ad martyrium, vel per abstinentiam domita. 30. Int.id est,fidem & mores. 31. Remig.rami,exempla.Glo.rami, verba, & sententiæ de libris patrum exceptæ. 32. Int.primitiui Patres,& eorum sequaces, cum magno affectu fatebantur, quia salus adscribenda est homini à verbo Dei assumpto. l. Hier.vterque populus, qui. f. ante Euangelium, & qui post credidit, Christum consona voce laudauit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

33 Peculiaris apud Hebræos acclamatio,vt apud Græcos Io Paan,apud Romanos Io triumphe: vtuntur q́; sæpe in festo tabernaculorum, vbi & frondes gestant, & palmarũ ramos,id quod Spiritu sancto impellente,ad Christi in vrbem aduentũ fecerunt: vtuntur & sæpe se ad laudem Dei inuicẽ excitantes. Lucas affectum tãtum acclamantiũ expressit. fortè ea verò etiam præterea dixerũt,quæ Lucas scribit.Heb. הושיע נא. i.salua, seu saluifica obsecro: dicitur etiam הושע, vnde Hosanna, cum ב dagessato. m. pro filium Dauid.Heb.f precatur Messiæ omnem à Deo felicitatem, vt solent,qui dicunt,Viuat Rex. 34. i. benedicatur à Deo,prosperet Deus eius regnum. n. ὁ ἐρχόμενος,ille qui venturus.f.erat vel expectabatur. 35. i.à Domino missus. 36. sub. qui es,aut habitas. sic Psal. 148. Laudate eum in excelsis. f. habitantem,vel qui in excelsis estis,vel q.d. salua salute cælesti & æterna. p. f. cui sic acclamãt, quemq́; pro Messia suscipiunt. 42. anticipatio est; factum enim id sequenti die, vt ait Marcus.

[43] vendentes & [44] ementes in templo:& [45] mensas nummulariorum, & cathedras vendentium [46] columbas euertit,& dicit eis,[47] Scriptū est,Domus mea domus [48] orationis vocabitur:vos autem fecistis illam speluncam [49] latronū.Et [50] accesserunt ad eum [51] cæci,& claudi in templo : & [52] sanauit eos.Videntes autem principes sacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit,& pueros clamantes in templo,& dicentes, Osanna filio Dauid : [53] indignati sunt,& dixerunt ei,[54] Audis quid isti dicunt?[55] Iesus autem [s] dixit eis,Vtique:numquam legistis,[t] Quia ex ore infantium & lactentium [56] perfecisti laudem ? Et [57] relictis illis , abiit [58] foras extra ciuitatem in [59] Bethaniam:ibique [60] mansit. [61] Manè autem reuertens in ciuitatem,[62] esuriit. Et videns fici [63] arborem vnam [64] secus viam, [65] venit ad eam : & nihil inuenit in ea nisi [66] folia tantùm,& [67] ait illi,[68] Numquam ex te fructus nascatur in

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

43. Hier.confluente in templum innumera multitudine, plurimæ hostiæ offerebantur,maximè festis diebus,quæ ne deessent de longè venientibus,sacerdotes animalia ad sacrificia vendebant,eumque aliqui vnde emerent,non haberent, constituerunt nummularios , qui mutuam sub cautione pecuniam darent 44 Orig in quo orationibus tantum vacandum. 47. Orig. scilicet, in Esaia. 48. Int.vnde Augustinus,nemo in oratorio aliquid agat, nisi ad quod factum est, vnde & nomen habet. 49. Hier. latro est,qui lucta de religione sectatur. 50. Int. calumniatoribus virtutis potentiā ostēdit. 51. Int. testes vocis puerorum. 53. Int.non ausi manum mittere, opera calumniabantur, & testimonium populi. Hier. ¶ Chry. vt columna modicum inclinata, accepto pondere facilius cadit, sic cor peruersum visis operibus iustis magis ad inuidiam concitatur. 54. Int.q.d.ascribis tibi,hæc esse scripta de te?

55. Int.scilicet , perfidis contemptoribus. s. Hier.moderata responsio,nec dixit,benefaciunt,nec errant , sed testimonio Scripturæ puerorum dicta firmat. t. Chry. in hom. hæc non parua consolatio Apostolis prædicaturis,cùm essent idiotæ,daturus quippe erat illis sermonem,qui pueris dederat.

56. Int.perfectio laudis est,fieri ab indoctis,in quibus sola veritas operatur non ingenium hominis.

57. Int.s.incredulis,& contradicentibus.Chry.malum melius locum dando vinceés,quàm respondendo. 58. Hier. tantæ Dominus paupertatis, & ita nulli adulatus, vt in vrbe maxima nullum hospitem inuenerit. 61. Int.more studiosi operatoris qui manè surgit. Rab. 62. Int.pro veritate carnis. Hier.

67. Hier.passurus Dominus,discipulorum animas voluit signi anticipatione firmare. 68. Hil. Dominicæ bonitatis argumentum , exemplum enim procuratæ per se salutis , in hominum corporibus exercuit,at formam seueritatis in contumaces,in arbore indicauit. Chry.in hom.maledicit , vt discant Apostoli potuisse eum siccare crucifigentes,si vellet.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

45. Chry.in tēplo Dei non debent esse nisi spirituales nūmi Dei imaginem habētes. 46. Int.id est, gratiam sancti Spiritus,vt ordines,& c.Orig.qui tradunt Ecclesias quibus non oportet:columbas,id est Spiritus sancti gratiam vendunt. 51. Orig.in Ecclesia Dei non sunt omnes videntes nec rectè ambulantes. 52. Remig.non possunt homines sanari nisi in Ecclesia , cui data est potestas ligandi , & soluendi. t. Glo.Infantes sunt simplices; lactentes,qui miraculorum suauitate delectantur; panis enim, doctrina perfecta. 59. Int.id est,in domum obedientiæ,vocationem gentium præfigurans. Orig. requiescit Christus in obediente verbo suo,malósque & peccatores relinquit. 60. Int. s. vsque ad consummationem sæculi. 62. Int.s.salutem credentium. 63. Int.s.synagogā. Hier. 64. Int. non in via spiritus,sed litteræ.Hier. 65. Int. s. immobilem, sine pedibus Euangelij. 66. Int. i. eloquia legis & Prophetarum. Chry.traditiones Pharisaicas,iactationémque legis absque fructibus veritatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

45. qui pecunias commutabant. 49. allusit ad Ier.7. s. scilicet, audio. 56. Id secundùm Septuaginta : nam Hebr. aliquanto aliter. 60. id est, pernoctauit. 62. vt qui precedenti die toto ieiunarat, sobrieq; de more cœnauerat, & totam noctem orauerat, vt ait Lucas, vel dispensatione factum propter mysterium significandum. 64. Gra. in via.

sempiternum. Et arefacta est continuò ficulnea. Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes, Quomodo continuò aruit? Respondens autẽ Iesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, non solùm de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis, Tollete, & iacta te in mare: fiet. Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Et cùm venisset in templum, accesserunt ad eum docentem Principes sacerdotum & seniores populi, dicentes, In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? Respondens Iesus dixit eis, Interrogabo vos & ego vnum sermonem: quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismus Iohannis vnde erat? è cælo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se dicentes, Si dixerimus è cælo, dicet nobis, Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus ex hominibus: timemus turbam:

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

70. Chry. in hom. fecit miraculum in humidissima planta, vt maius appareret: ne quæras autem causam cur sit siccata, cùm tempus ficuum non esset, sed miraculum inspice, & mirare factorem. Glo. plebem quam docebat facto terruit, ne fortè habens folia, id est, verba iustitiæ, sine fructu operum mereatur excidi: non facit verò Creator iniuriam possidenti, si ad arbitriũ suum creatura vtitur. v. Aug. 2. de cons. Euang. cap. 6. scilicet, alio die. 71. Int. s. quãdo maledicta est. 72. Chry. in ho. apparet propter eos factũ fuisse, vt s. erigerentur ad cõfidendum. 73. s. quæ non frangatur aduersis. Glo. per dilectionem operantem. 74. Int. s. vos accepturos quod petitis. 75. Int. id ad literam, quando ratio exegit, iam in multis factum est, vel monti, id est, superbo diabolo. Hier. quærunt gentiles, vbi Apostoli hoc fecerint. Respõdemus multa esse facta, quæ scripta non sunt. 78. Int. s. quæ ad salutem pertinent.
79. Int. s. non hæsitantes. 80. Rab. non exaudimur, quia vel contra salutem nostram petimus, vel eorum, pro quibus petimus, peruersitas obstat, vel differtur in futurum, vt desideria crescant. 81. Int. vt si diceret se Christum velut arrogantem, & superbum, & sacrilegum inuaderent. Chry. videntes Christum cum magna gloria introeuntem, inuidia torquebantur. 82. Int. quasi non Dei, sed Belzebub, vt suprà. Hier. 83. Int. Filium Dei negant, quem non suis, sed alienis viribus operari putãt. Hier. ¶ Chry. si credidissent omnem potestatem ex Deo esse, non hoc interrogassent. 84. Hiero. poterat aperta responsione calumniam refutare, sed prudenter interrogauit, vt suo ipsi vel silentio, vel scientia condemnarentur. 85. Int. sub. dicite mihi. 86. Aug. super Iohannem, tract. 5. Baptismus Iohannis dicitur, solus enim tale donum accepit, vt baptismus ipsius diceretur, præparabat autem viam Domino, non interius mundabat. 87. Int. id est, ex statuto Dei. 88. Int. id est, an fictione hominum.
89. Hier. quid in sua malitia pertractarent, ostenditur. 90. Int. qui dixit, Ecce Agnus Dei qui tollit peccata mundi, qui mihi testimonium perhibuit, & in qua potestate hæc facio, demonstrauit. 91. Int. timent lapidationem, sed magis veritatis confessionem.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

u. Orig. etiam discipuli faciunt arescere ficum, cùm ostendunt aliquem vacuum esse Christo, vt Petrus Simonem. 75. Orig. mons, sathanas; mare, abyssus. Chry. mare, mundus, vbi aquæ salsæ, id est, populi iniqui. Aug. 1. de q. Euang. cap. 29, mons, superbia, quàm à se seruus Dei debet repellere, vel Dominus à Iudæis in gentes, tamquam in mare translatus. 76. Int. scilicet, de prædestinatis. 77. Int. scilicet, in turbulentos infideles.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

u. scilicet, sequenti die, vt ait Marcus. 73. scilicet, fiducia coniunctam. 75. s. Oliueti. 76. Gr. tollere & iactare, ἄρθητι καὶ βλήθητι. 79. scilicet, fide & fiducia nihil vacillãte, vide Iacobum. 82. ἐξουσίᾳ, authoritate. z. scilicet, ingressus tanta pompa, eiiciens templo, docens, &c. aa. pro vnam rem Hebr. 87. id est, è diuina ne an humana authoritate profectus. 89. διελογίζοντο cogitabant, & inter se conferebant, deliberantes. 90. scilicet, de me testificanti. 91. ne. scilicet, lapidet nos vt blasfemos.

omnes enim [bb] habebant [92] Iohannem sicut Prophetam. Et respondentes Iesu, dixerunt, [93] Nescimus. Ait illis & [94] ipse, Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. [cc] Quid autem vobis [95] videtur? Homo quidam habebat duos [96] filios: & accedens ad [97] primum, [98] dixit, [99] Fili, vade [100] hodie operare in vineam meam. [101] Ille autem [102] respondens ait, [103] Nolo. Postea autem pœnitentia [104] motus, abiit. Accedens autem ad [105] alterum, dixit similiter. At ille respondens [106] ait, [107] Eo domine, & [108] non iuit. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Di[109]cunt ei, [110] Primus. Dicit illis Iesus, Amen dico vobis, quia [111] publicani & [112] meretrices præ[dd]cedunt vos in [113] regno Dei. [114] Venit enim ad vos Iohannes in [115] via iustitiæ, & non credidistis ei: publicani autem & meretrices crediderunt ei: vos autem [116] videntes nec pœnitentiam habuistis [117] postea vt crederetis ei. Aliam [118] parabolam audite. [119] Homo erat [120] paterfamilias, qui plantauit

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

92. Int. cuius baptisma susceperant. Hier. 93. Hier. mentiti sunt. 94. Int. non ego dico vobis, quia non vultis fateri quod vtique scitis. Hier. ostendit illos scire, sed respondere nolle, & se nosse, sed non dicere, quia quod sciunt, tacent. Rab. ob duas causas occultanda veritas, cùm s. quęrens aut minus capax est, aut indignus, cui debeat aperiri. c c. Hier. infert parabolam, qua & illos impietatis arguat, & ad gentes regnum Dei transferendũ doceat. Chry. reos ipsos iudices facit. Magna fiducia iustitiæ, vbi aduersario causa committitur, vtitur autem parabola, vt non intelligant quomodo contra se sententiam dicant. 95. Int. s. Deus, qui paternè diligit omnes quos creauit. Chry. Se vult magis diligi vt Pater, quàm timeri vt Dominus. 96. Int. i. populos. 97. Int. s. gentilem, qui à Noë. ¶ quia prius fuit gentilis, quàm Iudæus. 98. Int. non in auribus, sed dans intellectum in sensibus. Chry. 99. Int. id est, in tempore huius sæculi. Chry. ¶ Glo. ex quo homo conditus est, legem habuit, quod tibi non vis fieri, alij ne feceris. 100. Int. s. quod tibi non vis, alij ne feceris. Hier. ¶ Chry. operari in vinea est iustitiam facere. 101. Int. s. superbè cùm bonum reliquit, & malum elegit. 102. Int. hic liberum arbitrium. Chry. gentes à principio noluerunt facere Dei iustitiã. 103. Int. s. in aduentu Christi. Hier. 104. Int. sermonis contumaciam labore correxit. Hier. 105. Int. s. Iudæum qui ab Abraham. 106. Int. s. Moysi. Hier. 107. Int. omnia quæcunque dixeris, faciemus. Hier. 108. Int. quia filium extra vineam interfecit. 109. Int. vt suo iudicio damnentur. Hier. 110. Chry. s. populus gentiũ. Hier. in veris exemplaribus non habetur nouissimus, sed primus, quod si legas nouissimus, intellige Iudæos nolle dicere quod sentiunt. 111. Int. vt Matthæus. Chry. nomine publicanorum intellige omnes viros peccatores, meretricũ verò nomine omnes peccatrices, abundat enim præcipuè in viris auaritia, assiduè enim versantur in actibus rerum diuersarũ. in mulieribus autem fornicatio, quæ maximè ex otio nascitur. Hier. quidam putant non gentilium, & Iudæorum esse parabolam, sed simpliciter peccatorum & iustorum. Chry. videbatur dicturus, gentes præcedẽt vos in regno Dei, sed possumus id ita intelligere. q. d. in tantum gentes magis placẽt Deo, quàm vos, vt etiam publicani, &c. Ostendit autem meliores esse populares, qui aliquando conuertuntur, quàm sacerdotes, qui numquam. 112. Int. vt Maria Magdalena.

113. Int. id est, in cælo, vel Ecclesia. Rab. in Euangelio, citius enim gentes, quàm Iudæi credere voluerunt. 114. Int. quare? Venit enim, &c. 115. Int. s. Christo, vel præceptis Dei. Rab. Christum, qui consummatio legis est, digito monstrauit. Chry. conuersatio eius peccatorum corda concutiebat.

116. Int. s. viam iustitiæ, quam prædicauit. 117. Int. saltem post completam eius prophetiam.

118. Int. vbi mortem suam eis improperauit. 119. Int. alias locutus est. 120. Int. scilicet, Dominus Sabaoth. Chry. homo dicitur similitudine, non veritate, natura Dominus est, beneuolentia Pater.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

b b. Gra. habent. 97. primus est apud Deum, peccator cùm pœnitet: postremus, qui iustitia decidit.
107. Gra. ego, pro præsto sum, seu eccum me Heb. 112. Hæ, & publicani præcipuè apud Iudæos infames. d d. id est potiores partes habent. 115. scilicet incedens. q. d. vir integerrima vita, & perfecta doctrina. 116. scilicet illorum pœnitentiam.

[121] vineam, & [122] sepem circundedit ei:& fodit in ea [123] torcular: & ædificauit [124] turrim:& locauit eam [125] agricolis:& [126] peregrè profectus est. Cùm autẽ [127] tempus fructuũ appropinquasset: [128] misit seruos suos ad [129] agricolas, vt [130] acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis [131] seruis eius, [132] alium ceciderunt, [133] alium occiderunt, alium verò [134] lapidauerũt. [135] Iterum misit alios seruos [136] plures prioribus, & fecerunt illis similiter. [137] Nouissimè autem misit ad eos filium suum, dicens, Verebuntur [138] fortè [139] filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se, Hic est [140] hæres, venite [141] occidamus eum: & [142] habebimus hæreditatem eius. Et apprehensum eum, [143] eiecerunt extra vineam, & occiderunt.

Sens. Lit. In Cap. XXI.

121. Hier. de qua Esaias, Vinea Domini Sabaoth, domus Israël est. 122. Int. i. communitionem, scilicet, murum vrbis, vel Angelorum custodiam, vel bellicosorum virorum, vt Dauid & Machabæorum. Chry. custodiam patrum iustorum. Orig. custodiam Dei. 123. Int. imposuit ei tormenta legalia, per quæ cogeretur ad bene viuendum. Hier. altare, aut torcularia, quorum titulo prænotantur Psalmus 8. 80. 83. s. martyres. Hil. Prophetas, in quos vbertas Spiritus sancti feruentis influeret. Chry. Verbum Dei quod cruciat hominem contradicente carne. 124. Int. i. templum. Hier. de quo per Michæam: Et turris nebulosa. Hil. eminentiam legis, quæ & in cælũ proueheret, & ex qua speculari Christi aduentus posset. 125. Int. qui suprà operarij in vinea. Chry. s. cùm Sacerdotes & Leuitæ populi regimen susceperunt. 126. Int. nõ mutando locum, sed operãdi relinquens liberum arbitrium. Hier. ¶. Chry. in hom. Longanimitate vtens, & non semper peccatis eorum pœnas inducens. Orig. non vt olim apparent in nube, & columna ignis. 127. Rab. tempus dixit non prouentum, nullus enim fructus populi contumacis. 128. Int. s. Moysen & Aarõ legiferos. Chry. in hom. Prophetas. 129. Int. qui se male colebant. 130. Int. vt inquirerent fructum legis. 131. Int. s. legis custodibus. 132. Int. vt Ieremiam. Hier. 133. Int. vt Esaiam. Hier. 134. Int. vt Zachariam, quem occiderunt inter templum & altare. Hier. 135. Chry. per singulos gradus malitiæ, Dei misericordia addebatur, & per singulos gradus misericordiæ Dei, Iudæorum malitia crescebat. 136. Int. s. Prophetarum choros. Hier. 137. Int. adhuc locum dat pœnitentiæ. Chry. in hom. quare non statim misit? vt ex his, quæ fecerant, ad alios se accusarent & verecundarentur propter filium aduenientem. 138. Int. ambigere dicitur Deus, vt libera voluntas homini reseruetur. Hier. ¶ Chry. in hom. ostendit quid facere deberent. Orig. impletum hoc in Iudæis, qui crediderunt. Glo. q. d. faciam quod meum est, ipsi videant quod suum est. 139. Chry. conuincuntur ex hoc loco qui dicunt Christum solum post incarnationem Filium Dei, vt cæteri sancti dicuntur. Filium enim vocat, cùm mittere cogitabat: deinde cur non & Prophetas filios vocauit? aut non Christum seruum? 140. Hier. constat hinc Principes Iudæorum non per ignorantiam, sed per inuidiam Dei filium crucifixisse, intellexerunt enim eum esse ad quem Pater, Postula à me, &c. 141. Chry. postquam eiecit ex templo, præcipuè hoc cogitarunt, ne. s. populus Christum secutus, sacrificia dimitteret, & ita lucrum perderent. 142. Chry. cogitatio sacerdotum carnaliũ, nõ quomodo viuat populus, sed quid in Ecclesia offerat. Rab. suam, quæ ex lege est, iustitiã volebãt præferre, extincta fide in Christum. Hier. hæreditas Christi, Ecclesia, quam sua morte acquisiuit. 143. Int. quia extra portam passus est, vel prius à cordibus incredulorum repulsus, deinde crucifigitur. Orig. quantum ad se alienum indicauerunt à vinea. Glo. à suis finibus excluserunt, & gentibus miserunt.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

121. Orig. vinea, doctrina; fructus, vita irreprehensibilis; sepes, littera; torcular, profunditas eloquiorum; turris, verbum de Deo & Christo; coloni, populus ante nos. Rab. vinea cuique colenda commissa est, cùm est baptizatus, seruus mittitur, cùm lex, Psalmus, aut prophetia legitur, eijcitur cùm contemnitur, vel blasphematur, hæredem occidit, qui Filium Dei conculcat, & spiritui gratiæ contumeliam facit, vinea alij datur, cùm gratiam à superbo spretam humilis accipit.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

122. *scilicet custodiam Angelorum, vel rectorum.* 123. *i. lacum, quo solet excipi expressum vinum, significat verò legem purum ab impuro discernentem.* 124. *i. tabernaculum, templum, & speculatores.* 138. *significat quod illos facere æquum erat.* *e e. pro, inter se.*

Cùm[144] ergo venerit dominus vineæ quid faciet[145] agricolis illis? Aiunt[ff] illi,[146] Malos malè perdet,& vineam[147] suam locabit alijs agricolis:qui reddāt ei fructum[148] temporibus suis. Dicit[gg] illis Iesus,Nunquam legistis in Scripturis,[hh] Lapidem quem reprobauerunt ædificantes,[149] hic est factus[150] in caput anguli: A Domino[151] factum est istud:& est mirabile in oculis[ll] nostris?Ideo[152] dico vobis,[153] quia auferetur à vobis[154] regnum Dei: & dabitur genti[155] facienti[156] fructus[mm] eius:& qui[nn] ceciderit super lapidem istum,confringetur[157]: super quem verò[oo] ceciderit:conteret eum. Et cùm audissent Principes sacerdotum & Pharisæi parabolas eius:cognouerunt[158] quod de ipsis diceret:& quærentes[159] eum tenere,[160] timuerunt[161] turbas:quoniam[162] sicut Prophetam eum habebant.

SENS. LITER. IN CAP. XXI.

144. Int.id est,iudicauerit. 145. Int.non ignorans quærit,sed vt sua responsione eos condemnet. Hier. ff. Aug.2. de cons.Euang.cap. 70. Marcus ait Dominum ipsum respondisse, sed potest intelligi illorum fuisse responsionem,quod tamen cum dixerunt,quia verum erat,de ipsis respondit qui veritas est.Chry. in hom. vtrumque factum est,responderunt & ipsi,& dominus postea iterauit. Aug. de cons. Euang.Lucas ait, respondisse absit,sed intellige quosdam ex plebe respondisse quod ait Matth.quosdā verò quod Lucas, intelligentes nimirum contra se parabolam dictam.Chry.ore dixerunt absit,in corde verò quod Matth.narrat.Chry.in hom.antequam intelligerent parabolam contra se sententiam protulerunt,postea verò dixerunt,absit. 146. Chry.veritas ipsis violentiam fecit.Orig.Prophetant isti vt Caiphas contra se. 147. Int.id est,Ecclesiam de alijs nationibus eliget.Orig. tollenda erant illis eloquia Dei,& danda gentibus,vel alij agricolæ sunt,qui ex Iudaïco populo crediderunt. 148. Int. scilicet verbi vel facti pro competentia temporis. hh. Glo.s.Christi fidem & iustitiam contemnentes.

149. Int.scilicet, suas traditiones. Hier. quos supra operarios & agricolas,nunc ædificatores vocat. Glo.qui de subdita plebe, quasi Deo domum struere videbantur. 150. Int. s. duos populos, in se vno condens.Hil. 151. Int.q.d.non humanis viribus,sed Dei potentia. 152. Int.concludo ex vestra concessione,& prophetica authoritate. 153. Int.s.Iudæis. 154. Int.i.sacra Scriptura. 155. Int.s.gentilibus. 156. Int.s.opera. 157. Hier. qui peccator est,& tamen credit, confringitur, sed non omnino conteritur,reseruatur enim per patientiam ad salutem:at conteritur qui Christum penitus negat.Chry. de eo quod confringitur,aliquid manet,quod autem comminuitur, quasi in puluerem vertitur.Chry. in hom.duas eorum perditiones ostendit,vnam quod offenderunt,& scandalizati sunt,aliam à captiuitate superuentura.Aug.1.de q.Euang.cap.30.cadunt super eum,qui modo contemnunt,vel iniurijs afficiunt,cadet verò cum veniet in iudicium perditurus,vt sint impij tamquam puluis quam proijcit ventus. 158. Int.scilicet,illas parabolas. 159. Chry.bonus comprehensus in peccato gemit,qui peccauit, malus verò magis contra corripientem irascitur. 162. Orig. non tamen magnitudinem eius intelligebant, secundùm quod erat Dei Filius.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

160. Orig. omnes non rectè sapientes de diuinitate, tenere volunt Iesum,& perdere.Chry.omnis malus quantum ad voluntatem suam, manus mittit in Deum,& occidit eum. 161. Rab. quotidie in Ecclesia,qui solo nomine frater est, vnitatem quam non diligit propter bonos vel erubescit impugnare,vel timet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

gg. respondet ad illud de quo Lucas 19. Absit, &c. 150. dicitur à Petro & Paulo summus angularis lapis,quia in summo,id est, extremo anguli ponitur sic à summis cœlis, id est,extremis. ll. scilicet, fidelium. mm. scilicet,regni Dei. nn. scilicet,volens perdere, & conculcare superbè. oo. scilicet,post ascensionem in cælum,descendens & puniens. 160. id est,manus inijcere.

CAPVT. XXII.

ET[1] respondens Iesus, dixit iterum[2] in parabolis eis, dicens, Simile[3] factum est regnum[4] cælorũ homini[5] regi, qui fecit nuptias[6] filio suo. Et misit seruos[7] suos vocare[8] inuitatos ad nuptias: & nolebant[9] venire. Iterum misit alios[10] seruos dicens, Dicite inuitatis, Ecce prandium[11] meum paraui: tauri[12] mei & altilia[13] occisa[a] sunt: & omnia parata[14]; venite[15] ad nuptias. Illi autem neglexerunt[16] & abierunt, alius in villam[17] suam, alius verò ad negociationem suam: reliqui[18] verò tenuerunt[19] seruos

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

1. INT. Obuiãs eorum prauæ cogitationi de morte sua. Chry. in hom ostendit cui genti sit vinea danda. 2. Aug. 2. de cons. Euang. cap. 71. parabolam hanc solus Matthæus narrat, nam quod Lucas, simile quidem est, sed aliud. Greg. in hom. hic per nuptias præsens Ecclesia, illic per cænam æternum cõuiuium designatur, à quo nemo semel ingressus exibit, si quis verò contendat idem esse, dicere potest ipsum prandium cænam vocari, quòd apud antiquos hora nona prandium fieret. 3. Int. hic de persecutione Apostolorum arguit. 4. Int. id est, congregatio iustorum, seu præsens Ecclesia. ¶ 5. Int. s. Deo Patri. Orig. Regnum cælorum secundùm eum qui regnat, simile est homini regi, secundum autem conregnantem filio regis, secundum verò ea, quæ sunt in regno, inuitatis ad nuptias. 6. Int. id est, per incarnationis mysterium Ecclesiam filio copulauit. Greg. in hom. quando in vtero virginis, qui thalamus fuit, filium naturæ humanæ coniunxit. Chry. cùm erit resurrectio sanctorum, suscipiet hominem vita, qui est Christus, mortalitatem nostram immortalitate sua absorbens: nunc enim quasi arrham futuri coniugij Spiritum sanctum accipimus. Orig. nuptias intellige coniunctionem Christi ad animam, partum autem, bona opera. 7. Int. prius Prophetas prænuncios incarnationis. Hier. seruum Moysem, per quem legem inuitatis dedit, quod si legas seruos, vt pleraque habent exemplaria, Prophetas intellige. 8. Int. Iudæos, quibus in Patriarchis hoc promiserat. Chry. inuitati sunt homines à tempore Abrahæ, cui Christi incarnatio promissa. 9. Int. id est, credere. 10. Int. Apostolos qui asserunt factum, vnde hic dicitur, prandium paratum est, id est, mysterium incarnationis impletum. Hier. si suprà legas seruum, intellige hic Prophetas, alioqui Apostolos. Orig. intellige aliam congregationem Prophetarum. Hil. Serui primò missi Apostoli, secundò autem viri Apostolici illorũ successores. 11. Int. id est, doctrinam iustitiæ, & mensam Scripturarum ex omnibus Prophetis ordinaui. vel q. d. Introitus regni apertus est in fide meæ incarnationis, qui ante fuerat clausus. Hier. per prandium, tauros & altilia, intellige opes regias, vel dogmatum magnitudinem. 12. Greg. in hom. id est, Patres veteris testamenti, qui ex permissione legis inimicos suos virtutis corporeæ cornu feriebant. q. d. Patrum mortes aspicite, & remedia vitæ vestræ cogitate. 13. Greg. in hom. ita dicuntur saginata, ab alendo, quasi altilia, vel alita. significantur verò Patres noui Testamẽti à terrenis ad sublimia contemplatione subleuati. Chry. altilia Prophetæ, tauri autem qui Prophetæ fuerunt & sacerdotes, vt enim tauri gregis duces, ita Sacerdotes Principes populi. Hil. tauri, martyres, qui tamquam hostiæ immolati, altilia, homines spirituales, tamquam cælesti pane saginati. Greg. in priori inuitatione non hæc memorantur, sed in secunda. Deus enim cùm audire nolumus, adiungit exempla, vt res non impossibilis, sed facilis appareat. Orig. quia prandium est Dei eloquium, quæ fortia sunt tauri, quæ suauiora, saginata vocantur. 14. Chry. id est, omnia requisita ad salutem, adimpleta sunt in Scripturis, vel parata dicit, quæ pertinent ad mysterium redemptionis. 15. Int. scilicet, fide cæteris concordando. Chry. fide & moribus. 16. Int. scilicet, salutis suæ præconium. 17. Hil. ambitione sæculi, vt villa homines detinentur. Chry. villam colit, qui labore lucrum sectatur, cùm autem sine labore, negociatio dicitur. Glo. in villam ire, est terreno labori immoderatè incumbere, negotiari verò, terrenis lucris inhiare. 18. Int. alij non solùm contemnunt, sed & persequuntur. 19. Int. de morte discipulorum dicit, qui suprà in alia parabola de morte sua dixit. Chrysostomus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

1. pro, exorsus sermonem. Hebr. 3. Hic incipit cap. 22. in codice Complutensi. 6. id est, conuiuium nuptiale, scilicet, doctrina Euangelicæ, Sacramentorum, gratiarum, &c. scilicet, ministros noui Testamẽti. 10. scilicet, post ascensionem. 13. id est animalia alimento impinguata. a. Græ. immolata, seu mactata: olim enim nuptialia conuiuia sacris epulis agebantur.

eius: & contumeliis affectos, occiderunt. [20]Rex autem cùm [21]audisset, [22]iratus est: & missis [23]exercitibus suis, perdidit [24]homicidas illos, & [25]ciuitatem illorum succëdit. [26]Tunc ait [27]seruis suis, [28]Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed [29]qui [30]inuitati erant, [b]non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus [31]viarum, & [32]quoscunque inueneritis, vocate ad [33]nuptias. Et [34]egressi serui eius in [35]vias, [36]congregauerunt omnes quos inuenerunt, [37]malos & [38]bonos: & [39]impletæ sunt nuptiæ discumbentium. [40]Intrauit autem rex, vt [c]videret [41]discumbentes: & vidit ibi [42]hominem non [43]vestitum veste nuptiali: & ait illi, [44]Amice, [45]quomodo huc [46]intrasti, non habens [47]vestem nuptialem? At ille [48]obmutuit. Tunc dixit Rex [d]ministris, [49]Ligatis [50]manibus & pedibus eius, mittite eum in [51]tenebras [52]exteriores: ibi erit

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

20. Hier. cùm inuitabat, & clementer agebat, homo dicebatur, nunc ad vltionem veniens rex dicitur. 21. Int. s. vocem sanguinis. 22. Int. tamen cum tranquillitate iudicans. Chry. Irasci Deus dicitur quando vlciscitur. 23. Int. s. Romanis sub Tito & Vespasiano. Hier. ¶ Chry. dicitur Romanus exercitus Dei, quia Domini est terra, & quia nisi excitatus à Domino, nõ venisset. Orig. exercitus sunt Angelorum agmina, per quos in homines iudicium exercetur. 24. Int. i. Iudæos interemit. 25. Int. s. Hierusalem. Orig. non solũ anima, sed caro quoque in qua habitauerat, cruciabitur in inferno. 26. Int. adhuc alios inuitat, quia sermo Dei & si alicubi laborat, alibi requiescit. 27. Orig. s. Apostolis, aut Angelis præpositis ad vocationem gentium. 28. Remig. i. Sacramentum humanæ dispensationis completum est. 29. Int. s. Iudæi. Remig. 30. Int. s. per legem & Prophetas. 31. Int. viæ sunt errores gentium. Remig. ¶ Chry. viæ sunt professiones huius mundi, & philosophiæ, & militiæ, & huiusmodi; iubet ergo cuiusque conditionis homines inuitari ad fidem. Hil. via, tempus seculi, iubetur ergo ire ad exitus, quia omnibus retroacta donantur. Greg. in hom. viæ, actiones; exitus, defectus; plerumque enim facilè conuertuntur, quibus prosperè non succedit. 32. Int. i. cuiuscũque conditionis. 33. Int. s. ad fidem. 34. Int. s. de Iudæa. Orig. vel de interioribus Angeli. 35. Int. i. sectas gentium. 36. Int. sicut Ecclesia inter cælum & infernum est, indiscretè malos & bonos colligit. 37. Hier. i. procliuiores ad vitia. 38. Hier. i. virtutibus deditos. 39. Int. s. crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam. 40. Int. ad iudicium veniens illuminabit conscientias. Orig. ingreditur Rex antequam apponatur prandium, vt habentes nuptialia vestimenta retineat, cæteros condemnet. Chry. vbi vult per iudicium aspicere, ibi dicitur præsens, dies autem aspectionis est dies iudicij. c. Glo. i. vt videri faciat iudicandorum merita. 41. Int. i. in fide requiescentes. Chry. super mensam scripturarum recumbentes. 42. Int. i. omnes, qui in malo sunt vnum. 43. Int. i. fidem habentem, non opera charitatis, per quam Dominus ad sociandæ sibi Ecclesiæ nuptias venit. Greg. ¶ Aug. 2. cont. Faust. ca. 19. i. suam, non Domini gloriam quærentem. Hil. vestis nuptialis, gratia Spiritus sancti, & candor habitus cælestis, qui bona interrogatione confessionis susceptus vsque in cælestem cœtum, immaculatus est reseruandus. Hier. opera quæ complentur ex lege & Euangelio, noui hominis efficiunt vestimentum. Glo. non omnes qui sunt in Ecclesia, digni sunt regno. 44. Hier. amicum vocat, quia est inuitatus ad nuptias.
45. Int. impudentiæ arguit. Hier. 46. Int. s. per fidem, non per operationem. 47. Int. s. noui hominis, sed veteris. Hier. 48. Int. quia non locus negandi ibi est. Hier. ¶ Orig. quia nulla excusatio.
49. Int. ligantur pœna, qui ligati fuerunt culpa. Greg. ¶ Aug. 11. de Trinit. prauatum voluntatum implicatio, vinculum est. 50. Glo. ibi singula membra pœnis subiicientur, quæ hîc singulis vitiis seruierunt. 51. Int. s. inferni. 52. Int. quia hic interiores habent tenebras. Greg. interiores tenebræ, cæcitas cordis; exteriores, æterna damnationis nox. Chry. quem Christus videt in Ecclesia sine veste nuptiali tradit magistris seductionis, qui eum mittunt in errores gẽtium, vel Iudæorũ, vel hæreticorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

21. s. quæ acta essent. b. s. se fecerunt indignos. 31. vbi s. viæ concurrunt, vel vbi terminantur. s. ad fines terræ. Psal. 18. 39. i. gentiles & Iudæos, qui sibi boni videbantur, vel qui tales in Ecclesia tandem futuri. 40. s. in fine sæculi. 42. significatur ne vnum quidem posse latere. 44. significatur non odio condemnari, sed zelo iustitiæ. 45. reprehendentis est. 47. i. charitatem, seu puram vitam. d. s. Angelis. vide Dan. 7. Matt. 13. 49. significatur violenta detentio, ita vt effugere nunquam possit.
52. id est, obscurissimas, & longè positas à vera luce.

[53] fletus & stridor [54] dentium. [55] Multi autem sunt [56] vocati, pauci verò [57] electi. Tunc abeuntes Pharisæi, [58] consilium inierunt vt [e] caperent eum in sermone. Et mittunt ei [59] discipulos suos cum [60] Herodianis, dicẽtes, [61] Magister, scimus quia verax es, & viam [f] Dei in [g] veritate doces, & non est tibi [62] cura de [63] aliquo. Non enim respicis personam [64] hominũ. Dic ergo nobis, quid tibi videtur, licétne censum dari Cæsari, an non? Cognita autem Iesus [65] nequitia eorum, ait: [66] Quid me tentatis [67] hypocritæ? [68] Ostendite mihi [69] numisma census. At illi obtulerũt ei [70] denarium. Et ait illis Iesus, [71] Cuius est imago hæc & superscriptio? [72] Dicunt ei, Cæsaris. Tunc ait illis, [h] Reddite ergo [73] quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt [74] Dei, Deo. Et [75] audientes, mirati sunt: & relicto eo, [76] abierunt. In illo [77] die

Sens. Lit. In Cap. XXII.

53. Int. s. oculorum in vanis vagorũ. Greg. 54. Int. qui de edacitate gauisi sunt. Greg. ¶ Hier. per hæc, membrorum corporalium magna tormenta ostenduntur. 55. Glo. q. d. etsi de vno dixi, de multis est intelligendum. 56. Int. s. ad nuptias fide. 57. Int. s. ad regnum. Hil. de iudicio meritorum, probitatis electio est. 58. Int. s. vt aliquid quasi eo ignorante extorquerent ab eo, in quo argui posset. Chry. Iudæorum malignitas ex vna parte confusa, alium sibi aditum inuenit. 59. Int. s. quasi minus notos, à quibus minus caueret, & reprehensi minus erubescerent. 60. Int. eo tempore Herodes erat Hierosolymis. Hier. Augustus Herodem, Antipatris filium, alienigenam, & proselytum, regem Iudæis constituerat, qui tributis præesset, & Romano pareret imperio. Herodiani ergo dicuntur Herodis milites, vel quos Pharisæi illudentes quòd Romanis tributa soluerent, Herodianos vocabant, Pharisæorum enim erat sententia non esse soluenda. Chry. in hom. volebant aliquid diceret contra Herodianos.

61. Int. quasi laudatus mysterium sui cordis simpliciter eis aperiat, eósque velit habere discipulos. Chry. 62. Int. s. non timens prælatam personam. Hier. illuc prouocant, vt Deum magis timeat, quàm Cæsarem, & dicat non debere solui tributa. 63. Chry. in ho. Herodem & Cæsarem occultè insinuant.

64. Int. i. indiscretè dicis veritatem maioribus, & minoribus. 65. Int. id est, dolositate. 66. Int. non secundùm verba eorum blandè, sed secundùm conscientiam eorum asperè. Chry. ita loquitur, vt considerantes eum corda cognoscere, desisterent, blandiebantur illi, vt perderent, Christus confundebat, vt saluaret, vtilior est homini Deus iratus, quàm homo propitius. 68. Hier. sapienter egit, vt suis ipsi sermonibus confutentur. 69. Int. id est, denarium, qui pro censu soluitur, & habet imaginem Cæsaris. Hier. 70. Int. genus nummi, quod pro decem nummis computabatur. 71. Int. satis pater quod non de ignorantia interrogat, sed vt ad verba eorum competenter respondeat. Hier. 72. Int. s. Tiberij, priuigni Augusti, sub quo passus est Dominus. Hiero. ¶ Hier. omnes Romani reges à primo Caio Cæsare Cæsares appellantur. 73. Int. s. tributum. Hiero. ¶ Chry. intellige si in nullo pietati noceant, alioqui diaboli tributum est. 74. Int. s. decimas, victimas. Hiero. ¶ Hil. oportet reddere Deo corpus, animam, & voluntatem. Dei enim numisma homo, in quo Dei imago figurata. 75. Int. qui credere debuerunt, mirantur quod non habent tentandi locum. Hier. 76. Int. s. infidelitatem reportantes. Hier. 77. Int. scilicet, quo Pharisæi abierunt.

Sens. Myst. In Cap. XXII.

73. Orig. danda corpori necessaria, Deo verò offerenda, quæ ducunt ad virtutem, qui ergo dicunt de corpore nihil curandum, sunt Pharisæi prohibentes dari Cæsari tributum. Qui corporibus volunt indulgeri, Herodiani sunt; Christus autem vult nec nimis seruiri carni, nec eam nimis grauari, vel reddenda Cæsari, id est, diabolo sua, id est, deponenda vniuersa malitia.

Addit. Avct. in Cap. XXII.

57. Multi enim noluerunt venire, nec qui veniunt omnes saluantur. e. id est, illaquearent παγιδεύσωσιν, nempe si diceret licere, fieret populi inimicus, si negaret, Cæsaris. 60. s. militibus, vel secta aliqua significatur Cæsari fauentium ab Herode primo nomen habens: quidam putant existimasse Herodem esse Christum, quod defecisset sceptrum de Iuda. f. id est, Deo gratum, qua ad Deum itur. g. id est, verè. 64. id est, non iudicas secundùm personarum qualitatem aliquam externam, sed secundùm causæ meritum. Heb. eodem sensu dicitur non respicere in faciem, & personam non accipere. 69. id est, quod solet pro censu, seu tributo solui. h. nempe ab illo acceptata.

[78] accesserunt ad eum [79] Saducæi:qui dicunt non esse [80] resurrectionem:& interrogauerunt eum,dicentes:Magister,Moyses dixit:Si quis mortuus fuerit, non habens filium : vt [l] ducat frater eius vxorem illius , & suscitet semen fratri suo. [81] Erant autem apud nos [82] septem fratres,& primus,vxore ducta,defunctus est : & non habens semen , reliquit vxorem suam fratri suo.Similiter secundus,& tertius,vsque ad septimum.Nouissimè autem omnium, & mulier defuncta est. In resurrectione ergo [83] cuius erit de septem vxor:omnes enim habuerunt eam.Respondens autem Iesus,ait illis,Erratis,nescientes [84] Scripturas , neque [85] virtutem Dei : In resurrectione enim neque [86] nubent , neque [87] nubentur : [88] sed erunt sicut [m] Angeli Dei in cælo. De [89] resurrectione autem mortuorum [90] non legistis quod dictum est à Deo dicente vobis,Ego sum Deus [n] Abraham,& Deus Isaac , & Deus Iacob ? Non est Deus [91] mortuorum , sed

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

78. Chry.in hom.oportebat eos confusis aliis, desistere, sed præsumptio inuerecundum quid est , & pertinax. 79. Int. qui interpretantur iusti.Chry.volebant, si non possent ratione superare , saltem per ipsam frequentiam subuertere sensum eius. Hier.duæ hæreses erant in Iudæis Pharisæorum, id est, diuisorum. s.à populo qui traditionum & obseruationum iustitiam præferebant,& Saducæorum, id est, iustorum,qui sibi vendicabant,quod non erant,& resurrectionem negabant. 80. Int. Pharisæi credebant & animæ & corporis resurrectionem, at Saducæi etiam animas interire cum corporibus. Hieron. Orig. ¶ Chry.introduxit hanc hæresim diabolus,vt omne faciendæ iustitiæ propositũ frangeret. Aug. in Enchiridio,ca.88.in quamcunque substantiam materia hominum vertatur , anima reddetur in puncto temporis. 81. Hier.fabulam fingunt,potest tamen fieri vt aliquando apud eos cõtigerit. 83. Int. opinabantur,quod si resurgerent,ita tunc sicut nunc in hoc sæculo viuerẽt. 84. Int. quæ resurrectionem asserunt.Chry.calumniatoribus oportet primùm Scripturam proferre, deinde rationem : interrogantibus autem per ignorantiam contrà:hi enim sunt docendi,illi conuincendi. 85. Int.s. qua potest corpora suscitare. 86. Int. s.viri producent.Hier.nubere de viris,nubi de mulieribus dictũ est. Chry. hic ducuntur vxores,vt nascendo suppleatur,quod moriendo minuitur:at illic mors non erit. 87.Int. s.feminæ,producentur. 88. Int. i. sine labe corruptionis visione Dei fruentur,qui ibi erunt. Chry. in hom.putabant fore resurgentium eandem conditionem,& ideo negabãt resurrectionem,causam ergo remouit,ostendens futuros alterius conditionis.Chry.Omnes quidem virtutes res Angelica,præcipuè tamen castitas.Aug.22.de ciuit.c.17.melius mihi videntur sapere,qui vtrumque sexum resurrecturum non dubitant.Hier.nemo dicit de rebus, quæ non habent membra genitalia , non nubent , neque nubentur. 89. Rab.hactenus de conditionibus resurrectionis, nunc de ipsa resurrectione. 90. Int. s. in Moyse,quem recepistis. Chry.in hom.per Moysem quem interrogantes citauerant,eos confutat.Hier. poterat vti apertioribus testimoniis ex Prophetis , sed Saducæi tantùm Moysi libros recipiebant.

n. Aug.in Iohannem tract.11.specialiter Deus dicitur istorum,quia in his omnes modi generationis filiorum Dei notantur.s.bonorum ex bonis, & malorum ex malis. vt ex libera Isaac, ex ancilla Ismaël. bonorum & malorum ex bonis,vt Iacob & Esau.bonorum ex bonis & malis, vt filij Iacob ex liberis & ancillis. 91. Hier.probato quod animæ permanerent post mortem , conuenienter introducitur corporum resurrectio,quæ cum animabus bona & mala gesserunt.Chry.in hom. non est illud contrarium, vt viuorũ & mortuorũ dominetur,significãtur.n.illic mortui,qui victuri sunt,nõ qui vltrà nõ resurgẽt.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

82. Aug.1.de q.Euang.cap.32.mysticè significantur impij qui per omnes septem mundi ætates , fructum iustitiæ non potuerunt afferre.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

79. negabant q́(vt ait Iosephus)animæ immortalitatem, & Dei prouidentiam, recipiebantq́; ex Scriptura solum Moysen. l. id est,propinquior cognatus. 86. olim nubere etiam viri dicebantur,vt & Græ. γαμεῖν. m. scilicet,liberi eiusmodi necessitatibus & rebus.

viuentium.

[92] viuentium. Et audientes [93] turbæ, mirabantur in doctrina eius. Pharisæi autem audientes [94] quod silentium [95] imposuisset Saducæis, [96] conuenerunt in [97] vnum: & interrogauit eum [98] vnus ex eis, legis [99] doctor, tentans eum. [100] Magister, quod est mandatum [101] magnum in lege? Ait illi Iesus, [102] Diliges Dominum Deum tuum ex toto [103] corde tuo, & in tota [104] anima [105] tua, & in tota mente tua. [106] Hoc est maximum, & [107] primum mandatum. [108] Secundum autem [109] simile est [110] huic, Diliges proximum tuum [111] sicut te [112] ipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex [113] pendet, & [114] Prophetæ. Congregatis autem [115] Pharisæis, interrogauit eos Iesus, dicens, Quid vobis videtur de Christo, [116] cuius filius est? Dicunt [117] ei, Dauid. Ait illis, [118] Quomodo ergo Dauid in [119] spiritu vocat eum

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

92. Hil. erant, quorum Deus erat, nihil enim habere poterant, neque Deum, si non erant. Orig. impossibile est vt Deus dicatur esse eorum, qui non sunt, est enim qui est. 93. Int. simpliciter gradientes, miracula venerantes, sequuntur doctrinam. 94. Int scilicet sapienti responsione. 95. Int. scilicet, nõ habentibus quid dicerent. Orig. mendacij vocem obmutescere facit claritas veritatis. 96. Hier. Maleuolentia & liuor nutrit impudentiam. Glo. conuenerunt, vt multitudine vincerent, quem non poterãt ratione. 97. Hier. Qui inter se contrarij sunt, ad tentandum Iesum consentiunt. 98. Int. scilicet, pro omnibus legis doctor, vt si vincat, omnes victores habeãtur. si vincatur, solus erubescat. Chry. 99. Int. non scire desiderans. Aug. 2. de cons. Euang. cap. 73. Marcus ait dixisse Dominum, Non longè es à regno Dei, sed potest fieri vt tentans accesserit, Domini tamen responsione correctus sit. vel illa tentatio non fuit decipere, sed experiri amplius ignotũ volentis. 100. Int. cuius nõ vult esse discipulus. 101. Int. id est, egregium. Orig. erat hæc quæstio inter Pharisæos. Chry. de magno interrogat, qui nec minimum obseruabat. 102. Int. id est, diligere debes. Chry. Timere seruorum est, diligere filiorum. vult Deus non seruiliter timeri, sed diligi vt Pater. 103. Int. id est, intellectu, vt nullum in confessione diuinitatis relinquas errori locum. 104. Int. id est, voluntate, vt nihil ei contrarium velis. 105. Int. id est, in memoria nihil reminiscens quo minus de eo sentias. Aug. 1. de doct. Christiana, cap. 22. ex toto corde, vt omnes cogitationes. ex tota anima, vt omnem vitam. ex tota mente, vt omnem intellectum in illum conferas. Orig. ex corde, id est, secundùm totam recordationem, operationem, & cogitationem. ex anima, vt paratus sis eã ponere pro pietate in Deum. in mente, vt nihil aliud proferas, nisi quæ Dei sunt. Glo. in primo integritas fidei, in secundo perfecta obedientia, in tertio perseuerantia ostenditur.

106. Int. scilicet, dignitate. 107. Int. s. ordine. 108. Int. etsi in executione sit primum. 109. Int. quia de dilectione ¶ Non par. 110. Aug. 1. de doct. Christiana, c. 30 omnis homo proximus: intelligitur verò etiam hoc præcepto contineri angelos, à quibus misericordiæ officia recipimus. Idem 8. de Trin. c. 6. amãdi homines, aut quia iusti sunt, & se etiam quisque sic amare debet. 111. Aug. 1. de doct. Christ. ca. 27. nemo se debet propter se diligere, sed propter Deum. Itaque qui rectè proximum diligit, hoc debet cum eo agere, vt toto corde diligat Deum: non est autem hic tui dilectio prætermissa: dicitur enim, vt diligas sicut te ipsum. Chry. diligitur Deus in homine, vt in imagine. 112. Int. i. ad hæc duo refertur totus Decalogus, & monita Prophetarum ibi habent finem. 113. Int. i. illo refertur. Aug. 1. de q. Euang. ¶ Rab. præcepta primæ tabulæ ad dilectionem Dei pertinent, secundæ verò ad dilectionem proximi. Aug. 8. de Trinit. cap. 7. non immeritò Scriptura plerumque pro vtroque vnum ponit, ex eadem enim charitate Deum, & proximum diligimus. 114. Int. qui ad tentãdum venerant, occasionem dederunt suæ confutationis. 115. Chry. in hom. vt ostendat se esse Deum, illi enim putabant hominem purum, alioqui non tentassent. 116. Int. s. secundùm carnem. 117. Int non reprehenduntur, quod Dauid filium dicunt, sed quia Filium Dei esse non credunt. 118. Int. s. si purus est homo? Chry. hoc etiam contra hæreticos posuit verbi diuinitatem negantes. 119. Int. q. d. non de corde suo, sed in Spiritu sancto. Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

92. quod si viuunt animæ, resument & corpora aliquando, vel significat illos velut dormientes aliquando à Deo excitandos, etsi hominibus mortui sint, nam Deo dormiunt. 94. Græ. os obturasset, seu occlusisset. 99. id est, experiri volens, an sibi bene responderet: 101. pro, maximum. 102. futurum, pro imperatiuo more Hebreo. 112. pro, Huc omnis Scriptura pertinet, seu hæc Scripturæ summa. 115. Mar. & Luc. aliquanto aliter, sed eodem sensu.

Domi

Dominum,[120] dicens,[121] Dixit[122] Dominus[123] Domino meo,[124] Sede[125] à dextris meis: donec[126] ponam inimicos[127] tuos[o] scabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid vocat eum Dominum:[128] quomodo filius[129] eius est? Et nemo[p] poterat ei respondere verbum: neque ausus[130] fuit quisquam[q] ex illa die eum amplius interrogare.

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

120. Int. qui non ante eum, secundùm vos. 121. Hier. Psal. 109. 122. Glo. dicere, est filium sibi æqualem generare. 123. Int. s. Pater. 124. Int. s. Filio. 125. Remig. in honore & æqualitate paternæ dignitatis mane. 126. Int. non ad horã. Remig. significãtur perpetuò subijciendi. 127. Int. s. inobedientes subijciam tibi volentes, vel nolentes. Chry. in hom. hoc subdit, vt timeant. 128. Int. quod est secundùm Deitatem. 129. Int. quod est secundùm carnem. Hier. Iudæi ad diluendam interrogationem hanc, multa confingũt, & hæc aiunt dicta in persona vernaculi Abrahæ, sed interrogemus eos, quomodo Abraham sit ante Luciferum genitus, & cætera quæ sequuntur? 130. Int. s. verbis, sed apertè comprehensum tradunt Romanæ potestati. Orig. si discendi voluntate interrogassent, non fecisset vt amplius interrogare non auderent. Rab. venena inuidiæ superari possunt, sed difficile conquiescunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

125. pro, à dextera mea, impletum id in ascensione. o. pro, subyciam tibi. p. scilicet, ex hostibus. q. vt solebant, seu illo modo.

CAPVT XXIII.

TVNC[1] Iesus locutus est ad turbas, & ad discipulos suos, dicens,[2] Super cathedrã[a] Moysi[b] sederunt[3] Scribæ & Pharisæi.[4] Omnia[c] ergo quæcunque dixerint vobis,[5] seruate,[d] & facite[6] ea: secundùm opera[7] verò eorum nolite facere, dicunt enim,[8] & non faciunt.[9] Alligant autem onera grauia & importabilia:[e] & imponunt[10] in humeros hominum: digito[11] autem suo[12] nolunt ea mouere. Omnia verò

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

1. INt. vt confusio illorum istis sit disciplina, confutarur malus, vt corrigatur bonus, quicquid facit malus propter bonos fit. 2. Int. i. doctrinam, quam docuit Moyses. a. Orig. s. legem Moysi interpretari se glorìantes. b. Orig. quia hos erat acusaturus, ne videretur eorum principatum cupere, vel ob inimicitiam facere, primùm à se hanc suspicionem amouet. 3. Chry. in hom. ne quis se excuset, quod malus sit doctor, hanc tollit occasionem. 4. Int s. ad cathedram pertinentia. Orig. quæ corrigunt mores. 5. Int. s. in corde. 6. Int. s. in opere. Chry. in hom. non enim sua dicunt, sed quæ Dei sunt. 7. Int. q. d. doctrinam tene, non vitam. Chry. sic aurum de terra eligitur, & terra relinquitur. 8. Int. quia non concordat vita cum doctrina. Chry. in hom. incipit reprehendere. 9. Int. s. vndecunque traditiones colligant, quæ conscientiam non leuant, sed grauant, quas viribus suis implere non possunt. Chry. non est graue pondus imponendum ad pœnitentiam venientibus, ne aut reijciant, aut dum sufferre non possunt, amplius scandalizentur, deinde si erramus parua imponentes, melius est propter misericordiam reddere rationem, quàm propter crudelitatem. Non sit dispẽsator tenax, vbi paterfamilias largus est, si Deus benignus, cur sacerdos austerus? circa te esto austerus, circa alios esto benignus, audiant te homines parua mandantẽ, & grauia faciẽtem. 10. Int. quasi ad hoc fortes sint. 11. Int. i. nec in minimis perficiunt, quæ sine gratia implenda docere præsumunt. 12. Chry. in hom. non dixit, non possunt. Hier. generaliter loquitur contra magistros, qui grandia iubent, & minora non faciunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

2. authoritas significatur docendi & præcipiendi; sic Petri cathedra dicitur Rom. Ecclesiæ authoritas. a. pro sedent. Heb. b. Hi ferè erant Sacerdotes & Leuitæ. Not. verò Christum sub hoc nomine Sacerdotes reprehendisse ob reuerentiam sacerdotij. 3. modò legi diuinæ non contraria. c. pro, præceperint. Græcis & Hebræis, sic inf. dicunt, pro præcipiunt. d. pro, id est. 9. velut in fasces præcepta varia. e. id est, obseruatu difficilia. vide Act. 15.

opera quæ faciunt, vt videantur ab hominibus, dilatant enim phylacteria sua, & magnificant fimbrias. Amant autē primos recubitus in cœnis: & primas cathedras in synagogis: & salutationes in foro: & vocari ab hominibus Rabbi. Vos autē nolite vocari rabbi, vnus est enim magister vester, omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram: vnus est enim Pater vester, qui in cælis est. Nec vocemini magistri: quia magister vester vnus est Christus. Qui maior est vestrum,

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

13. Int. hoc per partes ostendit, dicens, Dilatant, &c. 14. Int. s. eo fine vt venentur gloriam, & ideo non possunt credere Christo cælestia prædicanti. 15. Chry. in hom. ostendit in vilibus gloriari.

16. Hier. illud ligabis ea in manu tua, &c. id est, opere complebis, dieque & nocte meditaberis, Pharisæi malè interpretantes, decalogum scribebant in membranis, & in fronte velut coronam gestabant. Vocabant autem phylacteria, id est, conseruatoria, quod. s. ad sui custodiam ea gestarent. 17. Hier. iusserat Dominus in quatuor angulis palliorum fieri hyacinthinas fimbrias, vt etiam vestibus ille populus discerneretur, superstitiosi ergo doctores captantes auram popularem, & lucra, faciebant grandes fimbrias eisque acutissimas spinas ligabant, vt punctione subinde admonerentur seruitutis Dei.

18. Int. q. d. velut mercedem suæ religionis gulam sequuntur, & in publico gloriam quærunt. Chry. non vituperat recumbentes primo loco, sed id amantes, sunt autem multi humiles in capite recumbentes, & conscientia se in vltimo esse existimantes, contrà vero multi superbi, qui cùm in vltimo sedeant, quia laudabile est, cordis tamen elatione in capite recumbunt. Chry. in hom. si malū est diligere, quantum erit studere, vt potiaris? 19. Int. magistros primos sedere non vetat, sed eos arguit, qui hæc habita, vel non habita indebitè appetunt. Rab. 20. Int. i. Magistri. Chry. nomē appetunt, officiū negligunt.

21. Int. i. ne quod Deo debetur, vobis præsumatis, nec alios Rabbi vocetis, ne diuinum hominibus honorem deferatis. Chry. ¶ in hom. aliis omissis, quod erat omnium malorum causa, id est, thronum appetere magistralem, in medium adducit. 22. Chry. s. qui omnes homines naturaliter docet. Homines tantum exercent docendo, non intellectum præstant. 23. Int. s. ab vno facti vnius naturæ. Hier. contra Heluid. omnes homines fratres, ex vno enim Patre nati, Christiani etiam fratres vocantur.

24. Int. s. author naturæ, ex quo sunt omnia. Chry. non habemus vitæ initiū ex parentibus, sed per eos transitum vitæ accipimus. 25. Int. i. ne appetatis vocari. m. Hier. at Paulus se dixit doctorem gentium, & in monasteriis se inuicem patres vocant. Aliud est esse natura patrem vel magistrum, aliud indulgentia: non est homo author vitę, nec magister, nisi ex consortio veri magistri. 26. Int repetit propter filium, per quem sunt omnia, & per quem reconciliati sumus. 27. Int. cui quicquid scitis attribuendum est. Chry. in hom. vt hic non excluditur Pater, ita nec suprà Christus, cùm dicebatur Deus Pater noster. 28. Int. q. d. de primatu inter vos non sit contentio. Chry. in hom. non solùm prohibet primatus cupere, sed ad contrariū ducit. Glo. certantibus de prioratu discipulis (vt Lucas ait) Christus formam humilitatis ostendit. 29. Glo. id est, maioris meriti, vel præfectus aliis.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

18. ORig. & in Ecclesia Christi primos quidam recubitus appetūt, vt fiant diacones; quidam primas cathedras, vt presbyteri: quidam volunt Rabbi vocari, id est, Episcopi. Sunt verò desiderandi primi recubitus in cœnis spiritualibus, & curandum vt sedere super duodecim sedes cum Apostolis, & salutari in cælestibus congregationibus dignus fias bonis actibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

16. quasi conseruatoria. Erant hæ membranæ, quibus Pharisæi legem, vt eius viderentur obseruatores, scribebant frontique & brachys circumponebant. Non bene illud intelligentes Deu. 6. Ligabis ea quasi signum, &c. f. id est, magnas faciunt. 17. de quibus Num. 15. Deut. 22. erant hyacinthinæ, & gestabantur ad distinctionem ab alys gentibus, & ad legis memoriam. 20. id est, Magister mi. g. Gra. Ne vocemini, sed se vnum inter vos expressit. Nec enim in nostra potestate est. Ne vocemur, sed ne velimus vocari, prohibet autem honoris affectationem: nam alioqui & Paulus se doctorem vocat. h. s. propriè, & principaliter. 23. adeoq; non de cæteris velle cæteris præferri. l. Gra. ne vocetis. 24. s. verè, & propriè is qui omnia habetis. m. [illegible], institutores, gubernatores.

erit

erit[30] minister vester. Qui[31] autẽ se exaltauerit,[32] humiliabitur: & qui se humiliauerit,[33] exaltabitur.[34] Væ[35] autem vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui[37] clauditis[38] regnum[39] cælorum ante homines, vos enim non intratis,[40] nec introeuntes[41] sinitis[42] intrare. Væ[43] vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos[44] viduarum, orationes[n] longas orantes:[45] propter hoc amplius[46] accipietis iudicium. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis[47] mare, & aridam,[o] vt faciatis vnum proselytum:[48] & cùm fuerit factus,[49] facitis eum filium gehennæ[50] duplo quàm vos. Væ vobis[51] duces[52] cæci,[53] qui dicitis, Quicunque iurauerit[55] per templum,

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

30. Glo.id est, præueniat obsequendo, non superbè dominando, rectorem & matrem exhibeat pietas, & patrẽ disciplina, cauendũque ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa. 31. Int.id est, incautè eleuauerit. 32. Int.scilicet, à Domino, etsi non corã hominibus. 33. Int.s.de benefactis 34. Int. s.à Deo. 35. Orig.vt verè Filius Dei, qui legem dedit, secundum similitudinem benedictionum, quæ sunt in lege, beatitudines saluandorum posuit, & secundùm similitudinem maledictionem in lege positarum, ponit Væ. non maledicit autem pater filium, quod velit illum dignum maledictionibus fieri, sed vt ab eis diuertat. 36. Int.s.qui habetis notitiam legis, & Prophetarum. 37. Int.s.qui aduentum Christi doctrinæ simulatione absconditis, qui aperit regnum cælorum. 38. Glo.s.malo exemplo, vel mysteria Scripturarum tollendo. 39. Chry.Regnum cælorum Scripturæ, vel beatitudo; ianua, intellectus, vel Christus; clauicularij, sacerdotes, clauis, verbum scientiæ, apertio, interpretatio. 40. Int. id est, non creditis. 41. Int.id est, credere volentes. 42. Orig.derogantes doctrinæ Christi; & subuertentes de eo prophetias, eiusque opera blasphemantes. sic etiam in Ecclesia faciunt, qui aliquem sine ratione excommunicãt. 43. Int.s.qui vestrà superstitione nihil intenditis, nisi vt prædam de subiecta plebe faciatis. 44. Chry.sexus mulierum incautus est, & facilè flectitur in malum, vel bonum. ideoque sanctitatis simulatores circa mulieres maximè negociantur, præcipuè autem viduas, quæ non habent virum consiliarium, & de facultatibus suis faciliùs dant. 45. Int.q. d.seruus domini voluntatem sciens, & non faciens, vapulabit plagis multis. 46. Chry.quia & iniqui estis, & auaritiam religionis colore depingitis, vt ametur iniquitas, dum pietas, existimatur. Hil.debent enim pœnam proprij peccati, & alienæ ignorantiæ reatum. 47. Int.q.d.totum orbem, Chry.in hom. cum essent inefficaces ad aliorum salutem, multo labore indigebant ad vnius conuersionem. 48. Int. id est; ad legem conuertatis vnum aduenam de gentibus. Hil. proselyti sunt ex gentibus in synagogam recepti. Chry. non hoc faciebant volentes saluare, sed ob auaritiam, vt plures essent oblationes, vel ob vanam gloriam. 49. Int. s.dum videns vitia vestra, reuertitur gentilis factus, & pro præuaricatione maiori pœna dignus. Hier. ¶ Aug. 18.cont.Fau.ca.29.hoc dicit, non quia circuncidebatur, sed quia istorũ mores imitabatur. Chry. in hom.cuius opera quis facit, huius filius appellatur: sic dicitur filius perditionis, filius huius sæculi.

50. Hil. s. quia nec remissionem peccatorum consequitur, & societatem habet eorum qui Christum sunt persequuti. Chry.Malo enim exemplo magistrorum prouocatus peior eis fiebat. Orig.hinc apparet differentiam esse tormentorũ: vt enim iustus secundum numerum iustitiarum suarum augetur in gloria, ita peccator secundùm numerum peccatorum in gehenna. 51. Int.s.Scribæ & Pharisæi. 52. Int. s.aliorum. 53. Int.id est; stulti. 55. Hier.s.in iurgio, vel causæ ambiguo.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

47. Hil. maris & terræ peragratione significatur eos in toto orbe Euangelio obtrectaturos; & legis iugo contra fidei iustificationes aliquos subdituros. o. Hil.significatur raritas, non enim post Christi prædicationem, Iudæorum doctrinæ fides relicta est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

35. ex Luca apparet similia aliâs dixisse, octies verò dicit Va, vt octies suprà dixerat Beati. 37. In codice Complutensi prius legitur, qui comeditis domos, &c. quàm id, sed nos vulgatam lectionem secuti. 38. scilicet impedientes introitum. 41. id est, conantes ingredi. n. Gra sub obtentu longa orationis, vt est apud Mar. 46. id est, maiorem condemnationem s. quàm cæteri. 48. id est, aduenam: sic vocabatur ad Iudaismum conuersi: q. ad religionem aduentitij. 49. id est, æterna damnationi obnoxium. 50. communis loquendi modus tunc pro, plus.

[56] nihil est: qui autem iurauit in [57] auro templi, [p] debitor est. [58] Stulti & [59] cæci: quid enim maius est, aurum, an [60] templum quod [q] sanctificat aurum? [r] Et quicunque iurauerit in altari, [61] nihil est: quicunque autem iurauerit in [62] dono quod est super illud, debet. Stulti & cæci: quid enim maius est, [63] donum, an altare quod sanctificat donum? Qui ergo iurat in [64] altari, iurat in eo, [65] & in omnibus, quæ super illud sunt. Et quicunque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipso. Et quicunque iurat in [66] cælo, iurat in throno Dei, & in eo qui [67] sedet super eum. [68] Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui [69] decimatis [70] mentham, & anethum, & cyminum: & [71] reliquistis quæ [72] grauiora sunt legis, [73] iudicium, & [74] misericordiam & [75] fidem, [76] hæc oportuit [77] facere, & [78] illa non [79] omittere. Duces [80] cæci, [81] excolantes culicem, [82] camelum autem [83] glutientes. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: qui mundatis [84] quod [85] deforis est calicis & [86] paropsidis, [87] intus autem pleni estis [88] rapina, & [89] immunditia. Pharisæe

Sens. Liter. In Cap. XXIII.

56. Int. reus periurij non tenetur. Hier. 57. Int. q. d. in pecunia, quæ sacerdotibus offertur, si conuincitur, statim in quo iurauerit, cogitur exoluere. Glo. dicebant esse sanctiora oblata, vt homines promptiores facerent ad oblationem, quàm ad preces. Chry. 58. Int. id est, proterui. 59. Int. s. à vero lumine, qui putaris maius sanctificatum, quàm sanctificans. Hier. arguit stultitiæ & fraudulentiæ. 60. Glo. Templum & altare ad Dei gloriam pertinent, & hominum salutem, dona verò magis ad vtilitatem sacerdotum. 61. Int. id est, non est reus periurij. 62. Int. id est, in oblationibus, & victimis, & cæteris quæ offeruntur. Hier. 63. Int. s. sanctificatum. 64. Int. s. ex quo oblatorum sanctificatio deriuatur.

65. Int. q. d. astringitur sacramento continentis, & contenti, & sanctificantis, & sanctificati. 66. Orig. hoc subdit ad reprehensionem Iudæorum, qui per cælum iurare solebant. 67. Glo. qui iurat per creaturam, & per diuinitatem præsidentem creaturæ iurat. 68. Int. hic arguit eos auaritiæ, quia nihil prætermittunt de ijs quæ ad commodum suum sunt. Hier. 69. Int. id est, qui diligenter exigitis decimas cunctarum rerũ. Chry. id est, soluitis decimas minimarum rerũ. 70. Int. id est, viliora olera. 71. Int. s. incorrecta. 72. Int. s. si negligantur. 73. Int. id est, vt rectè iudicetur in discussione causarum.

74. Int. s. in pauperes & viduas. 75. Int. s. in Deum. 76. Int. s. maiora. 77. Int. principaliter vos, vel populum. 78. Int. s. minora, id est, decimas terrenorum fructuum exigere, vel illos dare. 79. Orig. hoc addidit, ne contemneretur minimarum rerum decimatio. Remig. etiã minima legis præcepta vult impleri. 80. Remig. non prosunt eleemosynæ, nisi à peccatis cesses. 81. Int. excolare, est aliquem liquorem magis purum facere, vt lac. 82. Int. id est, onera. Hier. camelus, quæ dixit grauiora, quæ negligentia deuorantur, culex autem decimatio olerum; in quibus adhibetur diligentia. 83. Orig. q. d. committentes maxima delicta, cauentes minima. 84. Int. illud, quod. 85. Int. s. fallaciter. 86. Int. vas quadratum est. 87. Int. i. in conscientia. 88. Int. id est, auaritia. 89. Int. id est, sordibus vitiorũ.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

60. Aug. 1. de q. Euang. cap. 34. Templum & altare Christus. aurum & donum, laudes & sacrificia, in eo, & per eum oblata. Orig. altare cor, dona, orare, ieiunare, & c. quæ sancta facit cor. 83. Greg. 1. Moral. cap. 14. Liquauerunt culicem, latronem dimitti petentes; camelum glutierunt, Christum extinguere conantes. culex susurrando vulnerat. camelus sponte se ad suscipienda onera inclinat.

Addit. Auct. In Cap. XXIII.

56. id est, non tenetur. 57. id est, per aurum. p. scilicet, pœna. q. id est, facit aurum sanctum haberi. scilicet, quod templo offertur. r. sub. dicitis. 69. id est, decimas soluitis. 72. id est, maioris momenti.

73. id est, iustitiam. 75. scilicet, in Deum, vel fidelitatem fraudi contrariam. 81. q. d. in paruis diligentes, in maximis negligentes. metaph. à percolantibus vinum si in illud culex. 86. discus est, seu patina, qua apponitur cibus.

[90]cæce,munda prius quod [91]intus est [92]calicis & parop∫idis, vt [93]fiat & id quod deforis est, [94]mundum.[95]Væ vobis Scribæ & Phari∫æi hypocritæ, quia ∫imiles [96]estis ∫epulchris dealbatis,quæ à foris parent hominibus ∫pecio∫a, [97]intus verò ∫unt plena o∫sibus mortuorum,& [98]omni ∫purcitia:[99]∫ic & vos à foris quidem [100]paretis hominibus iu∫ti,intus autem pleni [101]estis hypocri∫i & [102]iniquitate. Væ vobis Scribæ & Phari∫æi [103]hypocritæ, qui [104]ædificatis ∫epulchra Prophetarum, & ornatis monumenta [105]iustorum, & [106]dicitis: Si fui∫∫emus in diebus patrum no∫trorum, non e∫∫emus ∫ocij eorum in [107]∫anguine Prophetarum.[108]Itaque te∫timonio e∫tis [109]vobi∫metip∫is,quia filij e∫tis eorum qui Prophetas occiderunt.Et vos [110]implete men∫uram [111]patrum ve∫trorum.[112]Serpentes [113]genimina viperarum, quomodò [114]fugietis à [s]iudicio gehennæ? [115]Ideo dico vobis, Ecce ego mitto ad vos [116]Prophetas, & [117]∫apientes, & [118]Scribas, & ex illis [119]occidetis,& [120]crucifigetis: & ex eis [121]flagellabitis in ∫ynagogis ve∫tris: & [122]per∫equemini de ciuitate in ciuitatem, vt [123]veniat ∫uper [t]vos omnis [124]∫anguis iu∫tus, qui effu∫us e∫t ∫uper terram à ∫anguine

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

90. Int.∫.qui intus non vides. 91. Int.i.cor,& con∫cientiam à fraude & malis de∫ideriis. 92. Chry. non de ∫en∫ibili calice loquitur,∫ed de intelligibili. Chry.in hom. corpus per hæc intelligit. 93. i. vt po∫sis foris veraciter o∫tendere ∫anctitatem per opera. 94. Int.alioqui non e∫t mũdum, ∫i quod intus e∫t,∫ordidum e∫t. 95. Int.alia ∫imilitudine eos arguit. 96. Int.id quod ∫uprà ∫imilitudo calicis.Chry. iu∫torum corpora templa dicuntur (habitat enim in iu∫tis Deus)peccatorum autem ∫epulchra,e∫t enim mortua anima. 97. Int.∫ic peruer∫i magi∫tri,qui alia docent,& alia faciunt.Hier. 98. Int. i. putredine,& fœtore. 99. Int.omnes ∫uperiores ∫imilitudines breuiter hîc exponit. 100. Int.∫.habitu ve∫tis, phylacteriis,longa oratione.Greg.26.mor.ca.28.non po∫∫unt excu∫ationem habere de ignorantia, qui enim hominibus omnem modum ∫anctitatis o∫tendunt, ∫ibi te∫timonio ∫unt, quod bene viuere non ignorant. 101. Int.∫.amore vanæ laudis. 102. Int.∫.odio veritatis. 103. Int.hypocritæ omnia fallaciter faciunt propter opinionem vulgi. 104. Chry.in hom.non accu∫at opus, ∫ed intentionem; ad pompam enim faciebant.Chry.∫ed quid eis prode∫t laudari vbi non ∫unt,vbi ∫unt torqueri? Non gaudent martyres ex illis pecuniis honorari,in quibus pauperes plorant. 105. Int.∫.aliorum. 106. Int. ∫i non verbis,at opere,ambitio∫è ornando monumenta iu∫torum, quos à patribus non negant occi∫os e∫∫e.Hier. 107. Int.∫.effundendo. 108. Chry.in hom. occultè in∫innat malitiæ ∫imilitudinem.

109. Glo.∫.dum Chri∫tum & Apo∫tolos per∫equimini. 110. Chry.in hom.non dicit iniungens,∫ed prædicens futurum.Chry.prophetizat interfecturos & ∫e, & Apo∫tolos. Orig. implent men∫uram non credendo in Chri∫tum. 111. Int.∫.à Patribus cœptam. 112. Int. id e∫t, dolo∫i homicidæ. 113. Int. id e∫t,de homicidis nati.Hier. ¶ Chry. filij viperarum vterum ∫cindunt,vt egrediantur, ∫ic Iudæi Patres condemnant,reprehendentes eorum facta. 114. Int.non enim ædificando ∫epulchra. Chry. ∫ine cau∫a enim iu∫tos honorat,qui iu∫titiam ∫pernit,nec po∫∫unt ∫ancti amici e∫∫e iis, quibus Deus e∫t inimicus. 115. Int.∫.vt impleatis quod Patribus defuit,de me & meis. 116. Int. ∫.qui ventura dicant.

117. Int.qui Scripturas exponunt. 118. Int.id e∫t,moralium latores. Hil.Apo∫toli reuelatione futurorum Prophetæ,Chri∫ti agnitione ∫apientes,legis intelligentia Scribæ.Hier. varia dona di∫cipulorum Chri∫ti.Prophetæ,qui ventura prædicunt; ∫apientes, qui norunt quando debent proferre ∫ermonem; Scribæ in lege docti∫simi. 119. Int. vt Paulum. 120. Int. vt Petrum. 121. Int. vt Apo∫tolos in Actibus Apo∫tolorum. 122. Int. de Iudæa ad gentes. 123. Chry. timorem incutit, ne ∫e putent impunè facere. t. Glo. omnem malorum generationem alloquitur, omnes enim vna ciuitas ∫unt, vnum corpus diaboli. 124. Int. id e∫t, debita vltio pro effu∫ione ∫anguinis iu∫ti. Rab.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

107. i. cade. 110. qua∫i dicat, imitamini mores. 113. i.progenies: qua∫i dicat, pe∫∫imorum filij pe∫∫imi. s. id e∫t, ∫upplicio. t. id e∫t, i∫tam generationem malam. vt inf. dicitur.

Abel[125] iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ[126] filij Barachiæ[127], quem occidistis inter templum & altare. Amen[128] dico vobis, Venient[129] hæc omnia super generationem[130] istam. Hierusalem[131], Hierusalem[132], quæ occidis[133] Prophetas, & lapidas[134] eos, qui ad te missi sunt. Quoties[135] volui congregare[136] filios[137] tuos quemadmodum gallina[138] congregat pullos suos sub alas, & noluisti[139]? Ecce[140] relinquetur vobis domus[141] vestra deserta. Dico enim vobis, Non[142] me videbitis amodo[143] donec[144] dicatis, Benedictus[145] qui venit in nomine Domini.

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

125. Int. quasi dicat, cuiuslibet Laici. Hier. Iustus comprobatur Abel Genesis testimonio, vbi eius munera narrantur accepta Deo. 126. Int. Sacerdotis Hiero. hunc quidam dicunt ex duodecim Prophetis, & patris nomen consentit, alij patrem Iohannis, alij Zachariam occisum à Iohas rege Iudæ in atrio templi. Fuit autem is filius Ioiadæ, & quidem in Euangelio, quo vtuntur Nazarei, filium Ioiadæ scriptum est. Remig. hos duos commemorauit Dominus, quia per eos Martyres omnes designantur, laici scilicet, & sacerdotalis ordinis. Chry. in hom. Abel meminit, ostendens ex inuidia illos Christum & discipulos esse occisuros, Zachariæ verò, quia sanctus in loco sancto interfectus est. Orig. est quædam traditio, cùm Maria, genito Saluatore, stetisset in templo in loco virginum, prohiberentque qui nouerant genuisse, cùm Zacharias assereret eam virginem, dignamque virginum loco, occisum esse inter templum & altare. 127. Int. id est, Benedicti Domini. Hier. Barachias, id est, benedicens Deum. 128. Int. ne miremini super his, quæ dico, nam dico, &c. 129. Int. scilicet scelera.

130. Glo. quæ à primo parricida, vsque ad vltimum perditionis filium computatur. Chry. vt quæ meruerunt singulæ generationes præcedentes, illis donata sunt, qui receperunt Christum; ita quæ patinenuerunt præcedentes iniqui, super nouissimos Iudæos venerunt. Non statim quidem Deus punit gentem, cùm verò punit, videtur præcedentium generationum peccata illi reddere, patitur enim quod omnes merebantur. Chry. in hom. qui multos peccantes vidit, & incorrectus mansit, eadem vel grauiora faciens, maiori est pœnæ obnoxius. 131. Int. homines, non saxa plangit affectu patris. Hiero.

132. Chry. in hom. duplicatio, miserentis est, & valde diligentis. 133. Int. Dominum nunciantes Prophetarum. 134. Int. duritia cordis à te repellis, vel corporaliter vt Stephanum. Chry. occiderunt Esaiam, Ieremiam lapidarunt; Ezechielem per lapides tractum excerebrarunt; dixit autem occidis, & lapidas, id est, cousueuisti occidere, & lapidare. 135. Int. s. per Prophetas missos à me hactenus. Chry. in hom. quasi dicat, nec me tuis factis à beneuolentia auertisti. Orig. Fuit præsens Christus in Moyse, & Prophetis, & Angelis ministrantibus saluti humanæ. 136. Int. s. in vnitatem fidei. 137. Int. Patriarcharum hæredes. Orig. Ciuium successores dicimus præcedentium filios. 138. Chry. in hom. magnitudinem amoris ostendit. Aug. l. de q. Euang. cap. 36. magnus gallinæ affectus in filios, eorum infirmitate affecta, infirmatur & ipsa; alis protegens contra miluum pugnat, sic Dei sapientia carnis susceptione quodammodo infirmata, protegit nos, & resistit diabolo. 139. Orig. Qui congregatus non fuerit, iudicabitur, quasi noluerit congregari. 140. Int. s in proximo. 141. Int. id est, Templum, vel ciuitas Romanis tollentibus gentem, & locum: v. Glo. id est, auxilio Dei nudata. 142. Int. q. d. nisi pœnitentiam egeritis, & confessi fueritis me Filium omnipotentis Patris, meam faciem non videbitis. Hier. 143. Int. scilicet post passionem. Chry. in hom. 144. Hier. habent Iudæi statutũ tempus pœnitentiæ, confiteantur quod sequitur, & Christi ora conspicient. 145. Int. q. d. donec confiteamini Filium omnipotentis, quem benedictum, id est, à peccato immunem misit Pater ad glorificandum nomen suum. Chry. in hom. occultè significauit secundum aduentum, tunc enim eum adorabunt. Glo. confitebuntur tunc Filium quem crucifixerunt.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

141. Chry. vt corpus recedente anima frigescit, putrescit & soluitur: ita nos recedente spiritu.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

127. qui & Ioiada. 130. id est, hoc hominum genus. 143. id est, post breue tempus quo sum è mundo discessurus. 145. id est, felix vel prædicandus.

CAPVT XXIIII.

ET egreſſus Ieſus de templo ibat. Et acceſſerunt diſcipuli eius, vt oſtenderẽt ei ædificationes templi. Ipſe autẽ reſpondens dixit illis, Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur. Sedente autem eo ſuper montem Oliueti, acceſſerunt ad eum diſcipuli ſecretò, dicẽtes, Dic nobis, quando hæc erunt? & quod ſignum aduentus tui, & conſummationis ſæculi? Et reſpondens Ieſus, dixit eis, Videte ne quis vos ſeducat: multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego ſum Chriſtus: & multos

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

1. GLO. Quod comminatus eſt verbo, oſtendit ſigno, dum egreditur ab illis. 2. Int. non ignotas, ſed tamquam admirandas, quia videbatur quod numquam deſtrueretur tale opus, & fruſtra eſſet comminatio Chriſti. Orig. oſtendunt, vt flectant ad miſericordiam, ne faceret quod erat comminatus. 3. Int. q.d. videtis tam firmam ædificationem. 4. Int. quod quadrageſimo anno poſt paſſionem Domini factum eſt à Romanis. Rab. ¶ Remig. diuinitus procuratum eſt, vt reuelata gratia templum cum ceremonijs tolleretur, ne fortè videns aliquis fidelis illa permanere, ad Iudaïſmum tranſiret.

5. Chry. in hom. ſunt eius partes vſque ad fundamenta deſtructæ. 8. Glo. Marcus addit contra templum. 9. Int. Marcus ait, Petrus & Iacobus, Iobannes & Andreas. 10. Chry. erant enim de magnis interrogaturi. vehementer enim deſiderabant gloriam eius videre, itaque cupiebant diſcere diem aduentus eius. 11. Hier. Tria interrogant. quo tempore deſtruenda ciuitas, quando venturus ſit, & quãdo futura ſæculi conſummatio. Chry. Lucas ait ſolùm interrogaſſe de ciuitate, quaſi putarent futurum tunc Chriſti aduentum, & finem mundi, quando illa deſtrueretur. 13. Hil. primò, de ciuitatis occaſu. Chry. de malis, quibus ſtatim obuiandum erat. 14. Int. q.d. ne quis perſuadeat, quaſi hæc omnia mox ſint futura. 15. Int. ſ. Antichriſti, pro Chriſto, quorum primus Simon Magus, cui omnes in Samaria auſcultabant, dicentes: hic virtus Dei magna eſt. Hier. Reliquit Simon hic ſcriptum inter cætera in ſuis libris, Ego ſum ſermo Dei, ego omnipotens, ego omnia Dei. Ego verò exiſtimo omnes hæreſiarchas, Antichriſtos eſſe, & ſub nomine Chriſti, Chriſto contraria docere. Orig. veritas Chriſtus eſt, ſimulata veritas Antichriſtus. Omnes autem ſpecies boni, quas habet Chriſtus in veritate ad ædificationem hominum, habet diabolus in ſpecie ad ſeductionem. 16. Int. ante horum completionem. Glo. imminente Hieruſalem excidio, multi fuerunt qui dicerent ſe Chriſtos, & tempus libertatis prope eſſe. multi etiam temporibus Apoſtolorũ dicebant inſtare diem Domini. b. Orig. numquam legitur Chriſtus dixiſſe, Ego ſum Chriſtus; ſufficiebant enim ad id credendum eius doctrina & virtus. Auctor. legitur quidem Ioan. 4. 17. Orig. multi enim ſunt qui intrant per largam portam, quæ ducit ad perditionem.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

1 ORig. Vnuſquiſque cauſa eſt ſuæ deſertionis, vt egrediatur ab eo Chriſtus. 2. Orig. etiam modò Sancti ante conſpectum Chriſti intercedunt, ne deſerat genus humanũ propter peccata. 6. Hier. Recedente Domino de templo, omnia legis ædificia, & compoſitio mandatorum ita deſtructa, vt nihil à Iudæis poſſit impleri. Orig. qui poſtquam peccauit, curam ſui non habet, paulatim minuitur, donec ad plenum recedat à Deo, & ſic non relinquitur lapis ſuper lapidem mãdatorum Dei, qui non deſtruatur. 8. Int. i. fructiferam Eccleſiæ celſitudinem. Remig. in Eccleſia quieſcens, impiorum ſuperbiam condemnat. Orig. mons Oliueti, myſterium Eccleſiæ è gentibus. 12. Orig. duplex aduentus verbi in animam; primus, quando prædicamus Chriſtum natum & crucifixum: ſecundus, in viris perfectis, cui adiungitur conſummatio ſæculi in illis quibus mundus crucifixus eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

2. ad commiſerationem flectere volentes, vel mirantes poſſe talem molem dirui. 10. ſeorſum. ſ. à turbis, vel alijs diſcipulis. 14. id eſt, cauete. a. id eſt, nomen meum præ ſe ferentes. 18. Factum id ante vaſtationem Hieruſalem, vt refert Ioſephus.

ſedu

seducent.[18] Audituri[19] enim[c] estis prœlia,[20] & opiniones[21] prœliorum : videte ne turbemini,[22] oportet[23] enim hæc fieri,sed nondum[24] est[d] finis.Consurget[25] enim gens in gentem, & regnum in regnum:& erunt pestilentiæ,[26] & fames,& terræmotus per[e] loca. Hæc autem omnia initia[27] sunt dolorum.[28] Tunc[29] tradent vos[30] in[31] tribulationem, & occident vos:[32] & eritis[33] odio omnibus[34] gentibus propter[35] nomen meum. Et tunc[36] scandalizabuntur[37] multi,[38] & inuicem tradent:[39] & odio habebunt inuicem. Et multi

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

18. Orig. peius multò arbitror,non secundùm verissimam regulam Scripturarum sentire, quàm inuenire aliquem secundùm mores errantem. 19. Int. scilicet, ante excidium. August. ad Esichium epis.80.cùm dicat signa,quę ad illa tria pertinent.s.excidium ciuitatis,aduentum suum,& finem seculi, quid ad quid referendum sit,diligenter considerandum est. 20. Int.scilicet,hostium. 21. Int.id est, expectationes & rumores.In Luca seditiones. ¶ s.ciuium.Orig.qui audit voces,quæ fiunt in prœlis, audit prœlia,qui verò de prœliis longè gestis audit,opiniones audit,vel rumores prœliorum. 22. Int. s. quantum ad prœlia. 23. Int. constat hæc omnia contigisse tempore Iudaicæ seditionis , ante vltimam prouinciæ euersionem. 24. Hiero. i. nondum instat dies iudicij. Rab. nondum finis ciuitatis. Glo.vltima tribulatio multis tribulationibus præuenitur. 25. Int.audituri estis prœlia, & opiniones, &c.consurget enim gens. 26. Int.hæ sunt partes præliorum. Chry. in hom. ostendit & se etiam prœliaturum contra Iudæos.Rab.cùm dicitur consurget,&c.ostenditur perturbatio hominum; cùm pestilentiæ,inæqualitas corporum; cùm fames,sterilitas terræ;cùm terræmotus,respectus irę desuper.Glo. cùm tempestates secundùm Lucam,inæqualitas aëris:omnia ergo consummanda turbantur , vt qui in omnibus deliquimus , in omnibus feriamur:vnde pugnabit pro eo orbis terræ contra insensatos.

e. Orig.non simul vult Deus perdere genus humanum,sed iudicās per partes, dat pœnitētiæ locum.

27. Orig.vt ægrotant corpora ante mortem,ita necesse est ante mundi corruptionem, quasi lāguentem terram frequentius conquassari,aërem fieri pestilentem,excitari bella,&c.Si verò, vt quibusdam placet,fames & pestilentiæ,ab angelis sathanæ fiunt , hæc etiam tunc ab illis fient. Glo. hæc non consummatio,sed initia; quasi præconia Antichristi,vel excidij vrbis; pertinent enim hæc partim ad euersionem Iudæorum,partim ad diem iudicij,de vtroque enim Apostoli interrogauerant. 28. Int. s. futurorum.Hier.melius transfertur parturitionum,vt quasi conceptus quidam aduentus Antichristi,non partus intelligatur.Chry.in hom.dolorum,id est, Iudaicorum malorum.Orig. dolorum generalium in vniuerso mundo,& eorū qui sunt secuturi contra impios. 29. Rab.quo merito hæc Iudæis eueniant, subdit.Chry.in hom.grauia eis prænunciat,vt sollicitos faciat. Orig. traditi quidem & antè hæc Christiani in tribulationes,sed tunc maximè,nempe relicto à multis cultu idolorum, dicebant.s. gentiles malorum causam esse Christianos.s.famis.pestilentiæ,&c.itaque eos persequebantur. 30. Int.s.ministris. 31. Int.s.exercendos. 32. Int.per Apostolos omnium credentium persona signatur. 33. Int in fine mundi similes Apostolis tribulationibus sunt probandi. 34. Orig. omnibus, pro multis positum est ad exaggerationem;vel cùm contigerint quæ prædixit Christus, fient persecutiones generaliter vbique contra populum Dei. 35. Int.id est, propter assertionem veritatis. Chry. in hom. consolatur eos,quod propter se sint passuri. 36. Chry.in hom.posuit prœlium duplex.s.à seductoribus & inimicis,nunc ponit tertium.scilicet,à falsis fratribus. 37. Int.scilicet, discedent à fide timore, vel portentis,vel immanitate tormentorum. 38. Int.scilicet,gladio Domini ab inuicem separante eos, quod in principio prædicationis factum est,& maximè tempore Antichristi est futurum. 39. Int. scilicet, frater infidelis fratrem fidelem.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

26. Hier.pestilentiæ, eorum quorum sermo serpit vt cancer;fames,audiendi verbum Dei;terræmotus,commotio terræ,& à fide separatio;consurgit autem gens in gentem, cùm hæretici contra se inuicem dimicantes , Ecclesiæ victoriam faciunt. 30. Orig. qui visurus est aduentum gloriosum Dei in animam suam,necesse est secundùm mensuram profectus,vt quasi magnus athleta patiatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

c. Græ'è, autem. 21. id est,rumores.Græ.auditiones. d. scilicet,Hierusalem,& Iudæorum.

Pseudo

[40] pseudoprophetæ [41] surgent,& seducent multos,& quoniam abundabit [42] iniquitas, [43] refri- [44] gescet [45] charitas [46] multorum.Qui autem [47] perseuerauerit vsque in [48] finé,hic saluus erit. Et [49] prædicabitur hoc [50] Euágelium regni in [51] vniuerso orbe, in [52] testimonium omnibus gen- [53] tibus : & [54] tunc [55] veniet [56] consummatio. [57] Cùm ergo [f] videritis [58] abominationem desolatio- nis, quæ [59] dicta est à Daniele Propheta, stantem in [60] loco [61] sancto (qui legit [62] intelligat)

Sens. Lit. In Cap. XXIIII.

40. Glo.quorum primus Simon Magus, extremus Antichristus. 41. Int. s. vt miraculis seducant. ¶ Hoc tempore Iudaicæ vastitatis;plenè autem tempore Antichristi.Remig.imminente captiuitate Hierusalem.multi se Christianosdicentes,multos seduxerunt, quos Paulus vocat falsos fratres,Iohannes verò Antichristos. 42. Int.vnde Apostolus,erunt homines amantes se. 43. Int.s.infideiitas.
44. quæ ante tribulationem videbatur calere,vel calebat vtcunque in pace. 45. Remig. id est, vera dilectio erga Deum & proximum. 46. Hier.non dixit omnium,non enim Apostolorum & similium.
47. Int.s.in fide & charitate quocũque tempore incipiat. 48. Int.s.pręsentis vitę.Remig.s.vitæ suæ.
49. Chry.in hom promittit quod non solùm viuerent,sed vbique docerent. Remig. consolatur eos, quod multò plures credituri erant de gentibus,quàm de Iudæis perituri. 50. Int.s.ædificatorium Ecclesiæ,ante finem mundi,sicut ante destructionem Hierusalem. 51. Chry.in hom.prædicatũ est Euangelium vbique ante captam Hierusalem,vnde Paulus, fructificat, & crescit in omni creatura, quæ sub cælo est.Item,In omnem terram exiuit sonus eorum.Hier.Signũ Dominici aduentus prædicari Euangelium in toto orbe. Aug. ad Esichium epist.80. Non est Euangelium vbique prædicatum per Apostolos,sunt enim in Africa innumeri,quibus nondum est prædicatum. Illud autem in omnem terram,&c. Præteriti temporis est locutio,significat quod futurũ est, si verò latet quando implebitur orbis Euangelio, & finis sæculi latet. Orig. multæ sunt gentes quæ nondum audierunt Euangelium, cum autem omnes gentes audierint,erit finis sæculi. Hier. non puto remansisse gentem quæ Christi nomen ignoret,ex vicinis enim gentibus opinionem fidei non potest ignorare. 52. Int.s. suæ damnationis.Chry. in hom.in accusationem. 53. Int.s.non credentibus.Chry.in hom. credentes condemnabunt non credentes. 54. Int.s.post hæc omnia. 55. Int.non statim,sed non prius. 56. Chry. in hom.id est, finis Hierosolymorum.Remig.potest totus locus referri ad consummationem sæculi,tunc enim multi recedent à fide,videntes malorum multitudiné,& diuitias,& miracula Antichristi. 57. Chry.in hom. occultè insinuauerat Hierosolymæ finem,nunc manifestè ostendit. f. Chry.in hom.ostendit viuentibus quibusdam eorum hæc futura.Admiranda Christi virtus,& discipulorum fortitudo,qui in talibus temporibus prædicabant,quibus omnia Iudaica impugnabantur,cœperunt Romani infinita millia Iudæorum.At duodecim viros nudos & inermes nõ superarunt. 58. Int.i.hominem peccati,qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, qui destruet, & ad solicitudinem rediget suscepturos se. Chry.in hom exercitum dicit,quo desolata est ciuitas.Hier.potest intelligi de imagine Cæsaris,quam Pilatus posuit in templo,aut de Adriani equestri statua,quæ in sanctis sanctorũ stetit vsque in præsentem diem,abominatio enim secundùm veteré Scripturam Idolum dicitur,additur autem desolationis, quod in desolato templo positũ sit. Hil. abominatio dicitur, quia Antichristus honorem sibi Dei vendicabit;desolationis verò,quia bellis & cædibus terram desolaturus est. 59. Int.i.prædicta. 60. Int. scilicet,in templo Dei, vel vbi non debet, secundùm Marcum, quod idem significat. 61. Int.s. illam prophetiam vel sequentia. 62. Hier.ad mysticam intelligentiam prouocat.

Sens. Myst. In Cap. XXIIII.

60. Orig.Locus sanctus Scripturæ,vbi Antichristus,falsa interpretatio,quod cùm vides,fuge ad veritatis montes.

Addit. Auct. In Cap. XXIIII.

44. scilicet,peribit. 51. fortè intelligitur maxima orbis pars. vide Rom.10. Col.41. 52. vide suprà cap.10 num.25 56 τέλος finis,scilicet,mundi,vel Hierusalem destructio. 58. id est, exercitum idolatrarum, solet enim Scriptura idola,& eorum cultum abominationem vocare.
g scilicet, Hierosolymitana.vide Luc.21.
60 . scilicet. Hierusalem.
61. scilicet,librum Danielis.

tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad mōtes: & qui in tecto, non descēdat tollere aliquid de domo sua: & qui in agro, nō reuertatur tollere tunicā suam. Væ autē prægnātibus & nutrientib. in illis diebus. Orate autē, vt nō fiat fuga vestra in hyeme, vel sabbatho. Erit enim tunc tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi vsque modò, neque fiet. Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: sed propter

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

63. Remig. appropinquante Romano exercitu omnes Christiani (vt refert historia Ecclesiastica) diuinitus moniti recesserunt transito Iordane in ciuitatem Pellam regis Agrippæ, ibiq; aliquandiu manserunt. 65. Hil. Iudæam deseri monet, ne à mixtione plebis illius Antichristo crediturę vis aut contagio afferatur. 66. Chry. in ho. ostendit ineuitabilia mala, & infinitā Iudæorū calamitatem. h. Chry. in hom. eligibilius enim nudo corpore saluari, quàm intrare domum, vt tollas vestimentum, & occidi.
71. Chry. in hom. prægnantes non possunt fugere facilè, onere grauatæ; nutrientes autē detinet compassio filiorum. Orig. non erit tunc tempus miserendi prægnantium, nec lactantium, nec infantium.
74. Int. quia hæc tempora non sunt itineri conuenientia. Hier. in altero prohibet duritia frigoris ad solitudines pergere, & ibi latitare, in altero transgressio legis. Orig. Arbitrabantur Iudæi non oportere in sabbatho ambulare, nisi sabbathi iter. Auctor. s. vnum aut alterum miliare. vide Act. 2. Chry. in hom. contra Iudæos est sermo. Apostoli enim sabbathum non erant obseruaturi. 75. Int. hoc propriè temporibus Antichristi. Chry. in hom. vide dispensationē Spiritus sancti, nihil enim horū Iohannes scripsit, ne videretur ex eorū quæ facta sunt historiā scribere, vixit enim post captam ciuitatē multo tempore, sed qui nihil horum viderunt, ipsi scribunt, vt vndique fulgeat prænunciationis virtus. 76. Int. cuius non cōcutiatur fides, cùm persecutor pietatis erit operator virtutū? 77. Aug. ad Esichiū epist. 80. narrat Iosephus accidisse mala, quæ vix credibilia videātur; quod si tēpore Antichristi maior erit tribulatio, aut talis, intelligendū est illi populo talem non futurā: si enim est Antichristū recepturus, nō tribulationē patietur, sed faciet. Chry. in ho. Iudæis propter crucē apertè tāta mala euenerunt. 78. Chry. in hom q. d. si amplius durasset prœlium Romanorū, vniuersi Iudęi periissent. Aug. ad Esichiū, per dies, mala significātur, quæ dicuntur breuiari, vt Deo tolerantiam donante, minus sentirentur, quidā tamen putant dies breuiores futuros cursu solis celeriori. Hier. abbreuiabūtur non mensura, sed numero, ne temporum mora concutiatur credentium fides. Glo. Durabunt enim mala tribus annis & dimidio tantum.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

63. Glo. s. cùm hæreses & flagitia regnare cœperint. 64. Int. i. in confessione fidei. 65. Int. i. virtutum culmen altius ascendant. 66. Int. i. qui excedit carnem, animo non redeat ad aliquos actus pristinæ conuersationis. Hil. qui in cordis perfectione constiterit, non descendat in humiliora sæcularium cupiditate. 67. Int. i. carne, vel mundo. 68. Int. i. qui operatur in Ecclesia, vel qui exierit ciuitatem huius mūdi. Hil. positus in operatione præcepti ad curas pristinas nō reuertatur. Aug. ad Esichium epist. 80. in tribulationibus cauendū, ne aut ad carnalia descendas, aut ad posteriora respicias. 69. Int. i. rem secularem, qua se exuit vt nudus Christum sequatur. 70. Int. Væ ambitiosis. 71. Int. i. diuitias, quas adepti sunt fouentibus, quia sarcina grauati, fugere non poterunt. Hil. i. animabus peccatis repletis.
72. Int. i. qui initia fidei habent, & egent nutrimento magistrorum. Hil. infirmis animabus, qui tamquam lacte educantur. Aug. de verb. Dom. serm. 20. Prægnans est aliena concupiscens, nutriens qui iam rapuit quod concupierat, istis væ erit in die iudicij. 73. Int. q. d. non tunc primò incipiatis declinare à malo, cùm morte præueniente, iudicium Dei non potestis effugere. 74. Aug. 1 de q. Euang. cap. 37. i. tristitia, vel lætitia rerum temporalium. Hil. i. frigore peccatorum, aut otio bonorum operum. Glo. Lucas dicit, ne grauentur corda crapula & ebrietate, & curis huius vitæ. s. curæ quæ tristes sunt, ad hyemem pertinent, crapula & ebrietas ad sabbathū. 76. Orig. quæ maior tribulatio; quàm videre fratres nostros seduci, & nos moueri, & conturbari?

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

l. vt tollat, sed vt fugiat. 69. Gra. pallia, seu summas vestes. 70. facilè enim capientur. 72. Grae. lactantibus. 74. i. tempore ad fugam incommodo, intelligitur verò peccatorum frigus. m. quo non potest fieri longum iter q. d. in impedimento aliquo. intelligitur spiritualiter bonorum operum otium.

75. s. tempore excidij Hierosolymitani. n. s. huic genti, vt patet ex Luca. 78. s. numero q. d. si tribulatio illa diu duraret, nemo superesset. o. pro, vllus homo. Hebr.

electos

electos[79] breuiabuntur[80] dies illi. Tunc[81] si quis vobis[82] dixerit, Ecce hîc[83] est Christus, aut illic[84]:nolite credere. Surgent enim pseudochristi,[85]& pseudoprophetæ:& dabunt signa magna[86] & prodigia,ita vt in errorem inducantur(si fieri[87] potest)etiam electi.Ecce prędixi[88] vobis. Si ergo[89] dixerint vobis, Ecce[90] in deserto est:nolite exire[91]:ecce in penetrali[92]bus:nolite credere. Sicut[93] enim fulgur[p] exit ab Oriente[94],& paret vsque in Occidentem[95], ita[96] erit & aduentus Filij hominis.Vbicunque fuerit corpus[97],illuc congregabuntur[98]

Sens. Liter. In Cap. XXIIII.

79. Aug.ad Esichium, cùm euersa est ciuitas,erant in illo populo Dei electi. 80. Int.s.ne desperẽt electi. 81. Int.s.in illa pressura Chry.in hom.dixit de ciuitate,nunc de suo aduentu,prætermisit verò quod futurum erat à capta ciuitate,vsque ad initia consummationis mundi. 82. Int.id est,vestris imitatoribus. 83. Int.s.apud Arrianos Aug.1.de q.Euang cap.38.habet vnaquæque hæresis certas mundi partes;aut occultis conuenticulis curiositatem hominum decipit. 84. Int.s.apud Donatistas, vel huiuscemodi. 85. Int.s. membra eius qui se efferet super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Chry.in hom.loquitur de Antichristo,& quibusdam eius ministris,quales fuerunt multi tempore Apostolorum,sed ante secundum Christi aduentum multo erunt amariores.Hier.multi tempore captiuitatis Iudaïcæ se Christos dicebant,melius tamen intelligitur de mundi consummatione, potest & tertiò intelligi de pugna hæreticorum contra Ecclesiam. Orig.generaliter vnus est Antichristus,species autẽ eius multæ. 86. Aug.lib.83.q.79 q.admonet scelleratos miracula quædam facere, qualia Sancti facere non possunt,quod ideo non omnibus Sanctis tribuitur, ne putent infirmi in talibus esse maiora dona, quàm in operibus iustitiæ, faciunt miracula boni Christiani per publicam iustitiam Dei. s. iussu, mali verò per signa publicæ iustitiæ. Idem. 3.de Trin. malis Angelis non seruit ad nutum visibilium materia,sed Deo,à quo eis potestas datur; spargunt verò rerum semina,& ita generandarum rerum præbẽt occasiones.Greg.15.mor.ca.30.cùm Antichristus prodigia fecerit, post se homines trahet. 87. Orig. exaggeratio est,significatur enim valde persuasorios esse sermones hæreticorum.Rab.significantur electi,id est,qui humano iudicio electi videntur.Greg.33.mor.cap. 36. electorum constantia non mouetur,nec fieri potest vt in errorem capiantur. 88. Int.s.vt præscij vigiletis.Greg.in hom.iacula præuisa minus feriunt. 89. Int.s.quia præmoniti estis. 90. Glo.multi credent non venire in publicum,sed in deserto. 92. Glo. multi credent Christum dedisse secretiora aliqua præcepta fidei. 93. Int. contra hoc quod dixit,Ecce in penetralibus.Hier.ostendit secundum aduentum non in humilitate vt primus, sed in gloria demonstrandum. p. Aug.1.de q.Euang.cap.38. dixit se venturum in nubibus,sed & fulgur maximè solet de nubibus emicare. 94. Int.s.cunctis videntibus, non in secreto. 95. Int.contra hoc quod dixit,ecce hic,ecce illic.Aug.1.de q.Euang.cap.38. nomine orientis & occidentis totum orbem designat,per quem futura erat Ecclesia. 96. Int.nec vno loco,nec occultus erit aduentus Christi, sed in toto orbe manifestabitur.Hier.Stultum est quærere in paruo loco,vel in abscondito, qui totius mundi lumen est. 97. Int.id est, verus Christus,non fictitius. Hier.possumus per corpus seu cadauer, passionem Christi intelligere. 98. Int.eò festinat intentio Sanctorum,qui in veri splendore solis suos possunt figere intuitus.Greg.14.mor.Christus ad cælestem sedem vbi incarnatus præsidet,animas carne solutas subleuat.

Sens. Myst. In Cap. XXIIII.

90. Int.id est,Christus moratur in dogmate gentilium philosophorum. Hier. ¶ Orig.quando hæretici secreta Scripturæ proferunt ad confirmationẽ mendacij, videntur dicere:Ecce in deserto verbũ veritatis,sed nos non debemus exire à prima Ecclesiastica traditione,& regula fidei. 91. Int. s. à fide ad doctrinam eorum. 92. Int.s.hæreticorum,qui se iactant arcana Dei nosse.Hier. 94. Orig. s. veritatis fulgur ab initijs Christi vsque ad eius passionem;vel ab initio mundi vsque ad nouissimam Apostolorum Scripturam;vel oriens,lex,occidens autem,finis legis & Prophetiæ Iohannes.

Addit. Auct. In Cap. XXIIII.

79. scilicet,qui tunc erunt, vel qui nascituri ex superstitibus. 81. id est,post vastatam Hierusalem. Quæ sequuntur ad Christi aduentum secundum pertinent. Alloquitur verò in Apostolis fideles omnes.
85. id est,falsò se Christos esse iactantes. 96. scilicet,subitus & inexpectatus,sed omnibus manifestus & gloriosus. 97. Græ.cadauer.

&[99] aquilæ.[100]Statim autem post tribulationem[101] dierum illorum Sol obscurabitur,[102]& Luna non dabit lumen suum: & stellæ[103] cadent de cælo,& virtutes[104] cælorum commouebuntur:[105]& tunc parebit signum[106] Filij hominis in cælo.& tunc plangent[107] omnes tribus[q] terræ:[108]& videbunt[r] Filium hominis venientem[109] in nubibus[110] cæli cum virtute[111] multa[*] & maiestate.Et mittit[s] Angelos suos cum tuba,[112]&[t] voce[113] magna,&

Sens. Lit. In Cap. XXIIII.

99. Hier.Aquilæ & vultures etiam trans maria dicuntur sentire cadauera, quanto magis ergo multitudo credentium,debet ad Christum festinare,cuius fulgur exit ab Oriente,&c.Hil.ita sanctos vocat, ob volatum spiritualis corporis, quorum conuentum congregantibus Angelis futurum dicit in loco passionis,vbi claritatis aduentus expectabitur, illic enim gloriam æternitatis nobis passione operatus est. Orig. Non dixit vultures, aut coruos, sed aquilas, ostendens magnificos & regales omnes, qui in passione Christi crediderunt.Hier.Aquilæ appellantur,quibus iuuentus renouata est,vt aquilæ, penasque sumunt vt ad Christi veniant passionem. 100. Int.non tamen tota transacta.Aug.ad Esichium. ¶ Chry.in hom. Abbreuiabitur tribulatio, ideo addit,statim,ipse enim confestim aderit. 101. Chry. in hom.s. Antichristi,& pseudoprophetarum. 102. Orig.vt ex magnis ignibus succendi incipientibus, tenebræ ex fumo plurimo videntur extolli,sic in consummatione mundi ab igne obscurabuntur luminaria lumine ad tempus,sicut factum est tempore passionis Christi,sed innouato mundo maius lumen recipient,eritque(quod Esaias dicit)lux Lunæ & Solis,&c.Hier. non diminuetur lumen, sed comparatione veræ lucis omnia apparebunt tenebrosa. 103. Int.id est,lumine carebunt.Rab. 104. Int.timebunt Angeli,quanto magis homines?Hier. Angelorum multitudines significantur. 105. Orig.patientes stuporem conturbabuntur,remotæ.s.à primis functionibus suis. 106. Int.vel signum crucis,vt videant in quem transfixerunt,vel vexillum signum victoriæ triumphantis.Orig.vt in passione tenebræ factæ sunt,sic apparente signo Filij hominis lumina deficiet,quasi consumpta signi illius virtute.Chry. in hom.ne discipuli verecundentur de cruce,aut doleant, eam signum nominat cum quadam claritate. 107. Int.serò accusante conscientia.Orig.ob ignorantiam suam & peccata.Chry. in hom.quia crucifixerunt quem adorari oportebat. 108. Hier.qui municipatum non habent in cælis. r. Orig. s. corporalibus oculis speciem humanam. 109. Int.s.ad iudicandum. 110. Int.sic veniet quemadmodum eum vidistis euntem in cælum.Glo.id est,in sanctis.Orig.non super vnam nubem,sed super multas,& fortè veniet super nubibus rationis. 111. Int. qui quasi humilis & infirmus iudicatus est. * Aug. ad Esichium epist.80.s. magnam virtutem dabit sanctis,ne tanta persecutione vincantur. 112. Int. de qua Apostolus loquitur.Remig.non corporea, sed Archangelica voce , ad quam omnes mortui resurrectionem , ad gaudium, ad repræsentandum stuporem , ad dolorem relinquendum. 113. Int. tam aperta & intensa voce, vt vbique à mortuis audiatur.

Sens. Myst. In Cap. XXIIII.

102. Aug.ad Esichium epist. 80. Ecclesia non apparebit tunc impijs vltra modum sæuientibus; cadentque multi qui fulgere videbantur,& fortissimi turbabuntur Orig. Diabolus,qui se Solem simulat, arguetur;itaque Luna,id est Ecclesia malignantium, & claritatem suam amittent, & stellæ , id est , qui mendaciis seducebant. vnde in prouerbijs. Lumen impiorum extinguetur. tunc apparebit Dei claritas in his qui portarunt imaginem cælestis.cælestes lætabuntur,terreni plangent. 111. Orig.cum magna virtute venit quotidie ad credentes in nubibus propheticis.

Addit. Avct. In Cap. XXIIII.

*99. q.d. vt ad cadauer volant statim aquilæ, sic ad me electi. 100. Id dicitur iuxta illud.2.Pet 3. Mille dies ante Dominum sicut vnus. & 1.Ioan. 2. Nouissima hora est.vide etiam 1.Pet.4.Iac.5. 101. s. quibus affligendi Iudæi, vel ante diem iudicij Christiani. 102. solet sic Scriptura significare maximam Dei iram & vltionem vide Isa 13.Eze 32 Ier.15.Amos.8 probabilius tamen, euentura ad litteram. vt de Psal.74.Ioel 3.Agg.2.Heb.12 2.Pet.3. 103. id est,retrahent lumen suum,ita vt videantur cecidisse. 104 id est,astra,quæ dicuntur in Scriptura virtutes,id est,exercitus, & militia cæli.vide Psal 32.vel Angeli,qui cælestes virtutes sunt. 106. id est, crucis imago in maxima claritate obscuratis astris. 107. Græ.κόψονται,quod est,præ dolore se ipses cædentium, & lacerantium. q s.infidelium. vide Zach. 12. Apoc 1.tribus vero,pro, nationibus. 110. s ad temperandam claritatem, & declarandam maiestatē. * pro,magna. s. s priusquam appareat. t. pro,id est.Idem enim vox,tuba,& iussus.*

congregabunt

congregabunt[114] electos[u] eius à quatuor ventis[115]: à summis[116] cœlorum vsque ad terminos eorum. Ab arbore[117] autem fisci discite parabolam: cùm iam ramus[118] eius tener fuerit, & folia nata[119], scitis quia prope est æstas[x]: ita & vos cùm videritis hæc[120] omnia, scitote[121] quia[z] prope est in ianuis. Amen dico vobis, quia[122] non præteribit generatio[123] hæc[124], donec omnia ista fiant. Cœlum[125] & terra transibunt[126], verba autem mea non[127] præteribunt. De[128] die autem illa & hora nemo scit, neque Angeli cœlorum, nisi

Sens. Lit. In Cap. XXIIII.

114. Int.s.ad iudicium.Orig.congregabuntur omnes qui fuerunt à constitutione mundi, qui viderunt diem Christi,& exultauerunt in illam.Chry.congregatos ab Angelis nubes recipient. 115. Int. id est,mundi climatibus,Oriente,Occidente,Aquilone,Austro.Remig. ¶ Aug.ad Esichium. i. de toto orbe terrarum. 116. Remig.id est,à medio orbis,medio enim orbis summum cæli præsidet; per terminos autem,fines terræ significat,vbi cæli terræ insidere videntur, addidit autem hoc ne putarentur non esse congregandi à Mediterraneis etiam locis. Auctor. vide additionem. 117. Int. sub exemplo arboris docet de aduentu consummationis.Chry.in hom.vbi dicit quod est omnino euenturum, naturales necessitates in exemplum inducit. 118. Hier.s.cùm cauliculi teneri, & gemma erumpit in florem,cortéxque folia parturit. 119. Int.id est,intelligitis æstatis aduentum.Chry.in hom. prænunciat iustis post hyemem æstatem spiritualem,& tranquillitatem. 120. Int.s.quæ scripta sunt,quæ dixi suprà.Aug.ad Esichium:omnia dixit,in quibus est,quod videbitur Filius hominis, &c. 121. Int. ne putetis iam esse consummationem mundi, sed præcursiones quasdam, quæ ostendunt quod prope sit in [illegible] Int.q.d.credite quæ dixi. [illegible] morte ad [illegible], donec veniat dies Domini. 124. Int. vel omne genus hominum, vel gens Iudæorum quæ non deficiet donec veniat dies Domini.Hier. ¶ Chry.in hom. generatio fidelium quam nulla superabit tentatio. 125. Int. s. aëreum, non æthereum.Rab. 126. Int.id est,immouabuntur.Glo.permanebit enim substantia, vnde dicitur,terra in æternũ stabit.Hier.q.d.facilius est immobilia destrui, quam sermonum meorũ aliquid decidere,transibunt verò cæli & terra immutatione non abolitione sui. 127. Int. sed sicut dicuntur, sine vlla imminutione implebuntur.Hil.cælum enim & terra ex conditione suæ creationis. i. profecta de nihilo habent in se necessitatis vt non sint,verba autem Christi ex æternitate deducta, id continent virtutis,vt maneant.Chry.in ho.pretiosiorem ostendit Ecclesiam cœlo & terra. 128. Int.ne Apostoli quærerent certam horam aduentus Christi,qui intelligitur etiam in morte vniuscuiusque.

Sens. Myst. In Cap. XXIIII.

116. Orig. id est,ab eis qui viuunt in initiis Scripturarum, vsque ad eos qui viuunt in consummatione earum: congregabuntur autem tuba & voce, vt audientes se parent ad viam perfectionis, quæ ducit ad Filium Dei. 117. Hil.Synagoga,ficus; ramus,Antichristus; qui cùm virescere cœperit, proximus dies iudicij sentietur.Remig.cum synagoga germinabit,fidem accipiens, prædicantibus Enoch & Elia,prope erit finis sæculi.Glo.Iudæi,ficus damnata,ramus,fides & charitas; folia, verba prædicationis,ablata verò perfidia Israël,prope erit dies iudicij. 126. Orig. transibunt ad futura etiam cælestes homines, vt veniant ad meliora.

Addit. Avct. In Cap. XXIIII.

v. etiam mali congregabuntur. vide suprà cap.13. 115. pro orbis partibus, quasi dicat, ab omnibus mundi partibus. 116. id est, extremis. sic Psal.18. Deuteronom.4. Est autem idem in Scriptur. extremum cæli, & extremum terræ, vt patet Deuteronom.4. Fortè quod vbi terra, ibi videtur etiam cælum terminari,aut quia cælum pro orbe sumitur. Sensus ergo est ab vna terræ extremitate ad alteram.

118. Intelligit gemmam in surculis, vnde flores erumpunt. x. æstatem intellige, vt distinguitur ab hyeme,& vere etiam comprehendit. z. s. perfecta redemptio,regnique Dei possessio. 124. s. Iudæorum,vel fidelium,generatio verò, pro natione,vel gente. 122. s. in die nouissimo, vt dicitur 2. Pet. 3 Psal.101.nempe sui mutatione,vel q.d. prius cæli & terra peribunt, quàm verba mea reddantur inania. vide Luc.16.& suprà cap.5.

[129] Pater solus. [130] Sicut autem in diebus Noë: ita erit & aduentus Filij hominis: sicut enim erant in diebus ante diluuium [131] comedentes, [132] & bibentes, [133] nubentes, & nuptui tradentes: [134] vsque ad eum diem, quo intrauit Noë in arcam: & non [135] cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit & [136] aduentus Filij hominis: [137] tunc [138] duo erunt in [139] agro: vnus [140] assumetur, & vnus relinquetur: duæ [141] molentes in mola: [142] vna assumetur, & [143] vna relinquetur. Duo in [144] lecto, [145] vnus assumetur, & [146] vnus relinquetur. [147] Vigilate ergo,

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

129. Int.in quo Filius & Spiritus sanctus intelligitur. Hier.in quibusdam Latinis codicibus additum est, nec Filius, qui tamen non ignorat, omnia enim per ipsum facta sunt, & qui nouit Patrem, quomodo ignorat diem iudicij? Dicitur autem ignorare, quia non expedit hominibus nosse. Aug 1.de Trin. cap.12.nescit, id est, nescientes facit, sic illud dictum est, nunc cognoui, quod times Deum, id est, feci vt cognosceres. Hil. quomodo negauit hanc cognitionem, qui omnia dedit Filio? August. de verb. Dom.in Patre & Filius scit, quid enim est in die, quod in verbo non factum sit, per quod factus est dies? Idem lib.83.q.dicitur Pater scire, quia facit Filium scire, Filius autem nescire, quia non facit homines scire. Basil.quidam intelligunt filios adoptiuos, non ipsum vnigenitum. 130. Int.s.sic repentinus interitus incredulis superueniet, cùm dixerint, pax, &c. Chry. in hom. apparet ex hoc non eum ignorare diem iudicij. 131. Int.id est, gulæ dediti. 132. Int.ebrietati dediti. 133. Rab.nō damnantur coniugia, vel alimenta; sed immoderatus vsus. 134. Int.& his toti dediti, & iudicia Dei contemnentes, perstiterunt vsque in eum diem. Hier. apparet post bella, & pestilentias, &c. secuturam pacem breuem, quæ quieta omnia repromittat, vt fides credentium comprobetur, vtrum transactis malis sperent Iudicem [illegible] in hom Pax erit [illegible] sensibilibus, vnde Apostolus non dix[illegible] fuerit pax, sed cùm dixerint pax, insensibilitatem eorum ostendens. 135. Int.id est, cognoscere noluerunt, quamuis Noë prædicente. 136. Int.tanquam fur comprehendet filios noctis. 137. Int.s.in illa consummatione. Glo.Lucas in illa nocte, id est, tribulatione. 140. Hil.in promptuarium recondetur.

147. Int.ecce quò tendant quæ dixit.q.d. solliciti estote; hæc enim causa cur nescire vult nos diem aduentus sui. Hil.vt incerti quando venturus sit, semper credamus esse venturum. Greg. in hom. Vigilat qui ad aspectum veri luminis oculos apertos tenet; qui seruat operando quod credit; qui à se tenebras negligentiæ repellit. Aug.ad Esichium: omnibus hoc dicit Christianis. Imparatum inueniet dies ille, quem imparatum inuenerit suæ vitæ vltima dies.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

130. Glo.Noë, Christus; arca, Ecclesia, quæ cùm ædificatur, iniqui luxuriantur; cùm intratur, intereunt: ingredietur autem Christus in die iudicij præsentia suæ visionis æternus habitator. 138. Hil. s. fideles & infideles in sæculo. Int.prædicatores. Glo.qui in Ecclesiæ agro laborant, alij enim sincerè Christum annunciant, alij verbum Dei adulterant. 139. Int.in semente quidem pares, sed non æque metentes fructus. Hier. 141. Int.s.occupati secularibus. Glo.sequentes orbem rerum mobilium. Hil. mola, opus legis, ex Iudæis verò pars credidit; pars opera legis infructuosa molens incassum, relinquetur, non factura cælestis cibi panem. Hier. Synagoga & Ecclesia de iisdem scripturis videntur farinam terere præceptorum Dei, & hæreses ex Scriptura videntur molere farinam doctrinarum suarum.

142. Int. s.qui habuerunt tanquam non habētes. 143. Int.s.qui in incerto diuitiarum sperauerunt.

144. Int.s.cōtinentes, non occupati Ecclesiasticis vel secularibus. Glo.qui otium eligunt, & quietem, quæ significantur nomine lecti. Remig. tres ordines significantur. s. prædicatorum, quibus commissus ager Ecclesiæ; coniugatorum, qui velut diuersarum curarum molas voluunt; & continentium, quorum requies per lectum significatur. Glo.non sunt plura hominum genera, quàm hæc tria in Ecclesia, vnde Ezechiel tres viros liberatos vidit, Noë, id est, rectores; Daniel, id est, continentes; Iob, id est, coniugatos. 145. Glo s.qui propter Deum continent. 146. Glo.s.qui humana laude, aut aliqua vitiosa intentione.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

131. id est, securi, nihilq; minus quàm diluuium expectantes, rebusq; terrenis prorsus intenti.

133. id est, matrimonium contrahentes. 141. significatur etiam in vilissimo vitæ genere Christum suos habere.

quia[148] nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. Illud[149] autem scitote,quoniam si sciret paterfamilias[150] qua hora fur[151] venturus esset: vigilaret[152] vtique, & non sineret p er-fodi[153] domum suam. Ideo & vos estote parati[154]: quia nescitis qua hora Filius hominis venturus est. Quis[155],putas,est fidelis[156] seruus,& prudens[157]:quem constituit Domi nus[158] super familiam[159] suam[160],vt[161] det illis cibum[162] in tempore.Beatus ille seruus quẽ, cùm venerit Dominus[163] eius,inuenerit[164] sic facientem.Amen dico vobis:quoniam super omnia[165] bona sua constituet[166] eum.Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo:morã facit Dominus meus venire:& cœperit percutere[167] conseruos suos:mãducet[168] autem & bibat cum ebriosis:veniet dominus[169] serui illius in die qua non sperat,& hora qua ignorat:& diuidet[170] eum,partemque[171] eius ponet cum hypocritis[172]:illic erit fletus[173] & stridor[174] dentium.

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

148. Hil.non dixit, nescimus. 149. Int.probat quod debent vigilare & sobrij esse. 152. Int.scilicet,in illa hora,quæ sibi esset suspecta.Græ.Vltimam horam Deus voluit esse incognitam, vt semper possit esse suspecta,vt semper præparemur qui non possumus præuidere. 154. Int.s.sine macula & ruga. 155. Int difficultatem ostendit, non impossibilitatem virtutis Remi. ¶. Chry.in hom. non ignorantis est hoc,vt nec illud,Adam vbi es?Hil.specialem Episcopis sollicitudinem mandat. Glo.ratus est qui sit vocatus à Deo,& non se ingesserit,nec se magis pascat quàm oues. 156. Glo.Rarus est Domino propter Dominum seruiens. 157. Int.s.bene erogando pecuniam domini sui. Chry.in hom.Fidelis nihil des rebus domini inaniter consumit; prudens nouit dispensare vt oportet. Orig. esse fidelem & prudentem rarissimum est.multa quidem sapientia & fidelitate opus est ei,qui bene vult dispensare Ecclesiasticos reditus. 158. Int.s.Christus.Rab. 159. Int.id est,Ecclesiam.Rab. 160. Int.discernens capacitatem singulorum. 161. Int.s.pro capacitate auditorum. 162. Int.s.Sermonis diuini,vel exempli sui. 163. Int.s.Christus. 164. Int.id est,cibum ministrantem.Hil.id est,præcepto Domini sui obedientem. 165. Int. non vt soli,sed vt præ cæteris habeant æterna præmia,tunc pro vita sua,tum pro gregis custodia.Rab. ¶ Remig.Bonos auditores faciet discumbere,vt Lucas dicit,Bonos prædicatores super omnia bona constituet,magna enim distantia vt meritorum,ita & præmiorum. Orig.id est,corregnabit cum Christo cui omnia Pater tradidit. Hil. vltra Dei gloriam nihil est melius. 166. Int. ad contra si dissimulauerit iudicium Dei in proximo venturum, securitatem sibi ipsi faciens. Orig. ex ijs patet dominum constituere super familiam suam etiam malos 167. Int.id est, iniurijs afficere
168. Int q.d.ipse autem sit deditus gulæ,vel ebrietati,vel facinoribus, & illecebris sæculi plenus sit.
169. Int.in quo omnes mihi præpositi intelliguntur. 170. Int.s.à consortio fidei.Hier. à consortio Sanctorum.Orig.redibit spirituale donum ad Deum,anima cum corpore ibit in gehennam. 171. Int. id est,sortem. 172. Int.licet non fuisset hypocrita.Hier. cum his qui in agro & mola idem facere videbantur. 173. Int.ob calorem. 174. Int.ob frigus. Glo. per similitudinem membrorum magnitudo tormentorum ostenditur.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

150. Int.id est,Spiritus.Orig.id est,sensus hominis. 151. Int.s.Deus in morte.Orig.s. diabolus.
153. Int.id est,corpus.Chry. in hom.confundit eos , qui non tantum student animæ quantum ij pecuniis, qui furem expectant. 167. Rab.id est,conscientias infirmorum verbo vel exemplo vitiare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

155. pro, quisnam ἆρ' ἐστιν. 171. Solet Scriptura impios & iniquos hypocritas vocare : vide Scholia nostra in vniuersam Scripturam.

CAPVT

CAPVT XXV.

TVNC simile erit regnum cælorum decem virginibus: quæ accipientes lampades suas exierunt obuiam sponso, & sponsæ. Quinque autem ex eis erant fatuæ:& quinque prudentes,sed quinque fatuæ acceptis lampadibus non sumpserunt oleum secum, prudentes verò acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.Moram autem faciente sponso:dormitauerunt omnes,& dormierunt.Media autem nocte clamor factus est,Ecce sponsus venit, exite obuiam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ,& ornauerunt lampades suas.Fatuæ autem

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

1. INT. aliud de eodem exemplum. Hil. de magno die Domini sermo est. 2. Int.hæc parabola tam ad subiectos, quàm ad prælatos refertur. 3. Int.id est,Ecclesia permixta omnibus tam religiosè quàm superstitiosè continentibus. 4. Glo.Virgines sunt omnes qui se à luxu sæculi continent.Hier. nō ad virginalia corpora,sed ad omne hominum genus comparatio pertinet. 5. Int.id est,opera quæ secundùm continentiam fiunt.Orig.id est,organa naturalia.Hier.sensus.Hil.lumen.Aug.de verb.Dom. Serm.22.opera,iuxta illud,Luceant opera vestra. 6. Int.id est,cōcordauerunt voluntati sponsi,& matris Ecclesiæ. 7. Glo.omnes simul sunt sponsa, nubet verò cùm mortalis immortali coniungatur.

8. Int.quia veritati seruiunt pro laudibus hominum.Aug.de verb. Dom. ¶ Hier.terrenis fecibus inhiantes.Chry.in hom.maiorem enim sustinentes laborem, propter minorem omnia perdiderunt, non subuenientes indigentibus; maiori enim labore vincitur carnis cupido, quàm pecuniarum. 9. Int. quia veritati seruiunt pro æternis præmijs.Orig.vt se inuicem sequuntur virtutes, qui enim vnam habet,omnes habet,sic & sensus:itaque necesse est, aut omnes quinque prudentes esse,aut omnes fatuos. Aug de verb.Dom.serm.22. quinque partita est continentia à carnis illecebris. 10. Int.id est, accepta ostensione bonorum operum. 11. Int. id est,gloriam intra conscientiam;lætitiam mentis, quam habet qui intus Deo placet.Hil.oleum,fructus boni operis;vasa,humana corpora. Hier. oleum virtutum opera.Aug.de verb.Dom.oleum,lætitia,iuxta illud, Vnxit te Deus oleo exultationis, oleum ergo non habet,qui non propterea gaudet,quia Deo intrinsecus placet. 12. Int.id est,nitorem gloriæ. Aug. de verb.Dom.lætitiam bonorum operum.Chry.in hom.oleum,charitas,& circa indigentes auxilium.

13. Int.id est,conscientijs suis.Aug.de verb. Do. in corde & conscientia,iuxta illud,Probet seipsum homo,&c. 14. Int.id est,ostensione bonorum operum. 15. Int.id est, iudicium differente extremū. Hier.ostendit non paruum esse temporis inter priorem & secundum aduentum. 16. Int.s.ante mortem languoribus.Greg.in hom. 17. Int.s.electi & reprobi. 18. Int.s.somno mortis.Hier.dormitauerunt, id est,mortuæ sunt,dicuntur verò dormisse,quia suscitandæ sunt. 19. Hier.s. quando grauissimus sopor est.Aug.de verb.Dom.i. nullo sciente, vel sperante. Hier. traditio Iudæorum est Christum media nocte venturum,ad similitudinem aduentus in Ægyptum cùm Pascha celebratum est, & exterminator venit,&c. vnde reor & traditionem Apostolicam permansisse, vt die vigiliarum Paschæ ante mediam noctem populus non dimittatur,expectans Christi aduentū,vbi verò illud tempus transiit, præsumpta securitate festum diem agunt. 20. Int.i.insperato.Orig.i.in altitudine remissionis. 21. Int.s.in voce Archangeli,& in tuba Dei.Hier.per Angelorū clamorem & tubas,Christi resonabit aduētus. 22. Int. i.occurrere ei in aëra. 23. Int.s.à somno mortis. 24. Int.s.boni & mali. 25. Int.i.cōtinēres. 26. Int. i.numerauerunt secum opera sua pro quibus remunerationem expectant.Greg. ¶ Aug.de verb. Dom. serm. 22. aptarunt lampades. i. rationes reddendas operum. Hil. Lampadarum assumptio reditus est animarum in corpora lux,conscientia boni operis. 27. Int. s. sua fiducia deceptæ,intus vacuæ. Greg. ¶ Chry.in hom.Fatuæ erant,quia hinc recesserunt misericordia carentes.

SENS. MYST. IN CAP. XXV.

a GReg.in hom. Quinque sunt corporis sensus, iique geminati, ex quo denarius efficitur, ex vtroque etiam sexu, multitudo fidelium colligitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

4. Virgines dicuntur ob fidei integritatem,de fidelibus enim solis sermo est. 11. s. vt possent infundere cùm in lampadibus deesset. 16. s.primū. 18. s.tandem. 21. s. comitantiū sponsum,vel præcedentium.

sapientibus dixerũt:[28] Date nobis de oleo vestro:[29] quia lampades nostræ [30] extinguuntur. [31] Responderũt prudentes, dicẽtes:[b] Ne fortè non sufficiat nobis & vobis: [32] ite potius ad [33] vendentes,[34] & emite vobis.[35] Dum autẽ irent emere:[36] venit sposus, & quæ paratæ erant, intrauerũt [37] cum eo ad nuptias:[38] & clausa est ianua.[c] Nouissimè verò veniunt & reliquæ virgines,[39] dicentes, Domine, Domine aperi nobis. At ille respondens, ait: Amen dico vobis,[40] nescio vos.[41] Vigilate itaque quia nescitis diem neque horam.[42] Sicut enim homo [43] peregrè proficiscens, vocauit seruos suos, [44] & tradidit illis bona sua:[d] & vni dedit quinque [45] talenta:[46] alij autem duo:[47] alij verò vnum:[48] vnicuique secundùm propriam virtutem: [49] & profectus est statim.[50] Abiit autem qui quinque [51] talenta acceperat,

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

28. Int.s.testimonium laudum, dicendo de operibus nostris quod vidistis. Greg. cùm se intus vacuas inuenerint, testimonium foris quærunt. Aug. de verb. Dom. id semper inquirit animus vnde gaudere solet. 29. Int.i.opera nostra, quæ hominibus clara videbantur. 30. Aug. de verb. Dom. quorum facta aliena laude fulciuntur, eadem subtracta deficiunt. 31. Int. non auaritia, sed timore, quia in illo die testimonium cuiusque vix sufficiet sibi, ne dũ sibi, & proximo. Hier. non possunt in die iudicij aliorum virtutes, aliorum vitia subleuare. Aug. de verb. Dom. non iuuatur quis alieno testimonio apud Deum, cui secreta patent. 32. Int.ite.i.modò videamus quid vos adiuuent, qui vobis laudes vendere consueuerant. Aug. de verb. Dom. 33. Glo. adulatores, qui pro aliqua mercede laudant. Aug. de verb. Dom.
34. Int.q.d.venamini laudes vestro more. ¶ non dant consilium, sed ex obliquo commemorant crimen earum. Aug. de verb. Dom. ¶ Hier. emitur oleum multo pretio, quod non solùm in eleemosynis, sed in cunctis virtutibus intelligimus. Orig. vendẽtes, sunt doctores, emptio, acceptio est; pretium, perseuerentia; amor discendi, & diligentia. 35. Aug. de verb. Dom. i. dũ se inclinarent in externa, & solita gaudia requirerent. Hier. excesserat, emendi tempus; nec adueniente die iudicij, locus erat pœnitentiæ. Orig. quidam, qui quando debuerunt vtilia discere, neglexerunt, in exitu vitæ, dũ discere volunt, comprehenduntur à morte. 36. Int.s.quibus conscientia dabat bonum testimonium. Aug. de verb. Dom.
37. Int. vbi munda anima verbo Dei copulatur. Aug. de verb. Dom. Hil. nuptiæ, immortalitatis assumptio est. 38. Int. id est, aditus regni cælestis, qui precibus multis patebit post iudicium. Hier. post iudicium bonorum operum & iustitiæ occasio non relinquitur. 39. Int. dolore repulsionis compulsæ appellationem ingeminant dominationis. Greg. in hom. ¶ Hier. quid prodest voce inuocare, quem operibus neges? Aug. de ver. Dom. non dicuntur emisse oleũ, itaque intelliguntur nullo iam remanẽte de alienis laudibus gaudio, in magnis afflictionibus redire ad implorationẽ Dei. 40. Int.q.d. ideo vos desero, quia per vitæ meritum nõ recognosco. Aug. de verb. Dom. Magna eius securitas post iudicium, cuius antè ineffabilis misericordia prærogata est. Hier. nouit Dominus qui sunt eius, & qui ignorat, ignorabitur. Aug. de verb. Dom. non habet Dei sapientia vt intrent in gaudiũ eius qui non coram Deo, sed vt placerent hominibus, conati sunt aliquid secundùm eius præcepta operari. 41. Int. ecce quo parabola tendit. Hier. q.d. quia ignoratis diem iudicij, lumen bonorum operum præparate. Aug. de ver. Dom. qui paratus est in morte, paratus erit in die iudicij. 42. Glo. alia de eadẽ re parabola. 43. Gr. Christus in carne assumpta, abijt in cælum. Orig. Peregrinatur Dominus per fidem ambulantibus.
44. Int. dedit dona hominibus naturalia & gratuita. Hier. dedit Apostolis Euangeliorum doctrinam.
45. Int.i. exteriorum scientiã quinque sensibus acquisitam. Greg. 46. Int. i. intellectũ, & operationem. Greg. 47. Int.i. intellectum. Greg. 48. Int. non pro largitate, vel parcitate, alij plus, alij minus, sed pro viribus accipientium. Hier. 49. Glo. non locũ mutans, sed liberam potestatẽ operandi permittens. 50. Int.i. promouit. 51. Int.s. scientiam exteriorum, & si mystica non penetret. Greg.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

b. sub, timemus, vel non faciemus. c. ὕστερον.i. deinde, seu posterius. 40. pro, non estis mihi grata.
42. sub, sic accidit in regno Dei. 45. s gratias gratis datas ad aliorum vtilitatem, talentum. Hebr. ככר. *Est autem duplex talentum. Alterum sanctuarij siclorum 6000. Alterum congregationis siclorum 3000. Siclus autem drachma 4 & quidem illud si argenteum ducati 2400 si aureum 30000. id verò si argenteum ducati 1200 si aureum 15000. d. i. vires, facultatem.*

&[52] operatus est in eis,&[53] lucratus est alia quinque: similiter qui[54] duo acceperat,[55] lucratus est alia duo.[56] Qui autem vnum acceperat,[57] abiens[58] fodit in terram: & abscondit pecuniam domini sui.[59] Post multum verò temporis[60] venit dominus seruorum illorum: &[61] posuit rationem cum eis.[62] Et accedens qui quinque talenta acceperat,[63] obtulit alia quinque talenta,dicens:Domine, quinque talenta tradidisti mihi: ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi dominus eius.[64] Euge serue bone &[65] fidelis:quia[66] super pauca fuisti fidelis,super multa te constituam:[67] intra in gaudium domini tui. Accessit autem & qui duo talenta acceperat: & ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi: ecce alia duo lucratus sum. Ait illi dominus eius,[68] Euge serue bone & fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam:[69] intra in gaudium domini tui. Ac-[70]cedens autem & qui vnum talentum acceperat,[71] ait: Domine, scio quia homo[72] durus es:[73] metis vbi non seminasti: &[74] congregas vbi non sparsisti:

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

52. Int s.dum se à visibilium voluptate custodit,ab iisque etiam alios monendo compescuit. Greg.
53. Hier.acceptis terrenis sensibus, cælestium sibi notitiã duplicauit,ex creaturis intelligẽs creatorem;ex corporalibus incorporalia:ex breuibus,sempiterna. Hil.populus ex lege credentium,meritum ipsius rectè impletæ,Euangelicæ fidei operatione duplicauit. 54. Int.i.intellectum & operationem.
55. Int.s.prædicando,& mira operando,tales instruit,qui itidem florent scientia & opere.Greg.dum vtrique sexui prædicatur,quasi accepta talenta geminantur. Hil. gentium populus, fide & confessione filij & patris iustificatus,Christum Deum & hominem ex spiritu & carne confessus est; & vt Iudæi sacramentum in quinque talentis. i. in lege cognitum, fide Euangelij duplicarunt: ita isti incremento duorum talentorum,intellectum & operationem promeruerunt. 56. Int.i.intellectum. 57. Int. per se,sed non rediens per se. 58. Int.i.terrenis actibus se applicauit,nec lucrum spirituale quæsiuit. Gre. acceptum ingenium terrenis actibus implicauit.Orig.virtutem docẽdi, animabus proficiendi occultauit.Hil.Iudæorum populus propter inuidiam saluandarum gentium, nouæ prædicationis gloriam sub obtrectatione corporeæ passionis occultauit. 59. Int. s. quod est ab ascensione Domini vsque ad secundum aduentum.Hier. ¶ Chry.in hom.non confestim rationem expetit, est enim longanimis.
60. Int.s.ad iudicandum. 61. Glo.i.cœpit singulorum actus discutere. 62. Int. s. præparans se ad reddendam rationẽ.Orig.accessus est, transitus de hoc mundo. 63. Glo.quotquot ab errore conuertit,domino obtulit. 64. Rab.interiectio est lætantis. 65. Int. s.non tua quærens,sed quæ Iesu Christi.Chry. in hom. Fidelis nihil eorum quæ Domini sunt, sibi appropriat. 66. Hier. quæ in præsenti habemus, comparatione futurorum parua & pauca sunt. 67. Int. gaudens dominus in gaudium intrare iubet.Aug 1. de Trinit.hoc erit plenum gaudium nostrũ frui Deo Trinitate,ad cuius imaginem facti sumus.Hier.quid maius potest dari fideli seruo,quàm esse cum Domino, & videre gaudium eius?
68. Int.s.non tua quærens,sed quæ Iesu Christi. Hier.vtrũque simili recipit gaudio,non considerans lucri magnitudinem,sed studij voluntatẽ Orig.fortè nihil minus habiturus est apud Deum,qui minorem habuit virtutem,sed totam,secundùm quod oportuit,exercuit;hoc enim solùm quæritur,vt quicquid habuerit homo ex Deo,toto eo vtatur ad gloriam Dei. 69. Int.i. accipe quod oculus non vidit, nec auris audiuit. 70. Int. infelicissimum habens à sua consciẽtia testimonium. 71. Hier.ad pigritiam & negligẽtiam superbiæ crimen accessit, qui enim debuit simpliciter inertiã confiteri,calumniatur. 72. Int.aliàs austerus.Glo.quia ardua est via quæ ducit ad vitã. 73. Int.q. d.non parcis,sed præcidis falce iudicij tui eos quibus legem non commisisti. Orig. metit Dominus vbi non seminauit,sibi enim computat esse collata quæ in pauperes conferuntur.Hier.etiam gentiliũ philosophorum bonam vitam Dominus recipit. Glo. etiam inexcusabiles sunt qui legem vel Euangelium non audierunt, poterunt enim per creaturam Deum cognoscere. 74. Int. scilicet, in regno tuo bonos etiam ex gentibus,& ex eorum comparatione qui naturalem legem seruant, damnas eos qui negligunt Scripturas.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

64. id est,bene,rectè. 66. scilicet,præsentium. 73. quasi dicat,sciebam te auarum.

& timens[75] abij,[76] & abscondi[77] talentum tuum in terra:[78] ecce habes quod tuum est. Respondens autem Dominus eius, dixit ei: Serue[79] male[80] & piger:[81] sciebas quia meto vbi non semino:[82] & congrego vbi non sparsi:[83] oportuit ergo te committere[e] pecuniam meā nummularijs:[84] & veniens[85] ego recepissem vtique quod meum est cum vsura.[86] Tollite itaque ab eo talentum:[87] & date ei qui habet decem[88] talenta: omni enim habenti[89] dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet,[90] & quod videtur[91] habere,[92] auferetur ab eo. Et inutilem[93] seruum eiicite in tenebras exteriores:[94] illic erit fletus,[95] & stridor dentium. Cum[96] autem venerit[97] Filius[98] hominis in maiestate[99] sua, & omnes

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

75. Greg. s. melioris vitæ viam aggredi. Hil. populus Iudæorum metu veterum præceptorum se dicit abstinere ab Euangelio. Glo. quidam cùm se peccatores considerant, sanctitatis viam arripere timēt, & dum se vident infirmos, nolunt ad meliora progredi, ita dum moriuntur, vitam timent. 76. Int. s. per liberum arbitrium. 77. Glo. s. non prædicaui quod te donante intellexi. 78. Glo. in carnali vita subsistens, sicut habui, sic tenui, non augens vel minuens. 79. Int. id est, superbè, qui calumniam facis Domino. Hier. 80. Int. qui lucrum facere neglexisti. Hier. 81. Hier. quod pro excusatione dixit, in culpam vertitur. Orig. cætera concedit, non autem se durum esse, vt ille arbitrabatur, alioqui verè durus est abutentibus Dei misericordia ad suam negligentiam. 82. Int. quia etiam ab his exigo, quibus non commisi ad erogandum. 83. Int. id est, diuinum sermonem. Hier. eloquia enim Domini argentum igne examinatum. 84. Int. nummularij sunt qui prædicationem auditam valent verbis & opere exercere. Hier. id est, cæteris doctoribus, quod fecerunt Apostoli per singulas prouincias Episcopos & Presbyteros ordinantes: vel cunctis credentibus qui possunt pecuniam duplicare, vt quod discunt, opere expleant. Greg. exigitur etiam ab auditoribus, vt ex auditis studeant intelligere nō audita. 85. Int. id est, merita discutiens. 86. Int. s. & te per gratiam bene dispensatam, & per te acquisitos. 87. Int. id est, intellectum. Greg. 88. Int. id est, qui exteriora bene administrauit, sed intellectu adhuc vacuus fuit. Greg. ¶ Hier. maius debetur præmium ei, qui plus in Domini pecunia laborauit. 89. Int. s. studium habenti verbi erogandi dabitur gratia super gratiam. Greg. quisquis charitatem habet, alia etiam dona percipit. Chry. in hom. qui gratiam doctrinæ habet, si non vtitur, gratiam perdit, si studium adhibet, amplius attrahit donum. Hier. qui valent ingenio, si sint negligentes, ad comparationem eius, qui paulò tardior labore & industria compensauit, quod minus habuit, perdunt bonum naturæ, & præmiū sibi promissum vidēt transire ad alios. 90. Int. s. hoc studium vel charitatem. 91. Int. vel naturali ingenio, vel literali studio. 92. Int. quia nulla dulcedine internæ sapientiæ gaudebit. Hier. ei, qui fidē habet, & bonam voluntatem, etiam si quid minus vt homo in opere habuerit, dabitur à bono iudice: qui autem fidem non habuerit, etiam virtutes, quas videbatur naturaliter possidere, perdet. Greg. Quisquis charitatem non habet, etiam quæ percepisse videbatur, amittit. Hil. habenti vsum Euangelij, etiā legis honor redditur, non habenti autem fidem Christi, etiam quod ex lege videbatur esse honoris, aufertur. Glo. qui habet amorem verbi, datur ei sensus intelligendi; alioqui deficit. Et nota quod quicquid datur in rebus mundanis vel spiritualibus, pro talento imputatur, de quo est reddēda ratio. Greg. talenti nomine cuilibet reputabitur quod vel minimum acceperit. 93. Int. id est, infructuosum, qui sponte & negligentia sua corruit in interiores tenebras. 94. Orig. vbi nulla illuminatio, fortè nec corporalis. Greg. in exteriores cadent per pœnam, qui per culpam in interiores ceciderunt. Chry. in hom. non solùm punitur qui mala operatur, sed etiam qui bona non facit. Orig. vnde illud væ mihi si non Euangelizauero. 95. Int. non delectatio, vt in istis fuit. 96. Rab. post parabolas de fine mundi, exequitur modum futuri iudicij. 97. Int. scilicet, in secundo aduentu. 98. Int. qui est & filius Dei. August. in Iohannem Tract. 21. apparebit in forma humana in iudicio. 99. Int. scilicet in diuinitate, qua iudicauit, qui prius venit in humilitate. Orig. cum gloria reuertetur, vt corpus eius sit quale fuit in transfiguratione. Hier. tradendus cruci & illudendus, rectè promittit gloriam triumphantis, vt secutura scandala, pollicitationis præmio compensaret.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV.

e. Gr. deponere. 84. scilicet, qui pecuniam cum lucro restituunt. 99. id est, gloriæ

Angeli[100] cum eo[101]: tunc sedebit[102] super sedem[f] maiestatis suæ[103]: & congregabūtur ante eum omnes gentes[104]: & separabit eos ab inuicem[105]: sicut pastor segregat oues[106] ab hœdis[107]: & statuet[108] oues quidem à dextris[g][109]: hœdos autem à sinistris[110]. Tunc dicet Rex[111] his qui à dextris eius erunt[111]: Venite benedicti[112] Patris mei[113], possidere[114] paratum[115] vobis regnum[116] à constitutione[h] mundi[117]. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. Sitiui, & dedistis mihi bibere. Hospes erā, & collegistis me. Nudus, & operuistis me. Infirmus, & visitastis me. In carcere eram, & venistis ad me. Tunc respondebūt ei iusti[118], dicentes: Domine, quādo te vidimus esurientem, & pauimus: sitientem, & dedimus tibi potum? quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te: aut nudum, & cooperuimus te? aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? Et respondens

SENS. LITER. IN CAP. XXV.

100. Glo. qui testes sunt humanorum actuum, sub quorum custodia bene vel male egerunt. Chry. in hom. aderunt Angeli, testantes quantum administrauerunt ad salutem hominum. August. de pœnitentia. Angelos, id est, nuncios, rectè accipimus omnes qui cælestem salutem hominibus nunciauerunt. Idem 20. de ciuit. cap. 34. in illo finali iudicio, simul homines & Angeli iudicabuntur. Fiet autem virtute diuina vt cuique opera sua vel bona, vel mala, cuncta in memoriam reuocentur, & mira celeritate cernantur, vt accusat vel excuset scientia conscientiam. 101. Int. id est, regnabit. 102. Int. s. Ecclesiam in qua tunc apparebit omnis potentia eius. Orig. sedes dicuntur quidam perfectiores sanctorum, de quibus illud, Sederunt sedes in iudicio, vel quædam virtutes Angelicæ. 103. Remig. vera hominis resurrectio demonstratur. Aug 20. de ciuit. Fiet congregatio per ministerium Angelorum, quibus dicitur, Congregate illi sanctos eius. 104. Int. s. omnis temporis, omnis conditionis, omnis sexus, omnis ætatis. 105. Int. Qui posuit animam pro ouibus suis. 106. Int. id est, bonos. 107. Int. id est, malis. Orig. qui saluantur, oues dicuntur ob mansuetudinem, & quia ad occisionem parati fuerūt Christi imitatione, mali verò hœdi, qui aspera & dura saxa ascendunt, & per præcipitia incedunt. Chry. in ho. ouiū vtilitas multa; hœdorum nulla soler verò in Scripturis onis nomine simplicitas & innocentia designari. Hieron. hœdus lasciuum animal, & semper pro peccatis offertur in lege 108. Int. confirmabit in beatitudine bonos. Chry. in hom. segregat eos etiam situ. 109. Int. in miseria æterna. Orig. Sancti qui dextera opera fecerunt, dexteram accipiunt, in qua requies & gloria: mali verò, sinistram, id est, tristitiā tormentorum. 110. Int. regum. 111. Int. id est, qui ad beatitudinem pertinent. 112. Int. inuitat ad regnum, non expellit ad pœnā. Orig. propinqui sunt, & vocantur vt propinquiores fiant. 113. Glo. id est, beneficio Patris mei promoti ad obtinendam gloriam. Rab. id est, quibus pro meritis debetur æterna benedictio. 114. Rab. ad eum refert potestatē regni, à quo ipse Rex est genitus. 115. Chry. in hom. s. sicut bona paterna, sicut vestra, vobis antiquitus debita. 116. Hier. hæc iuxta præscientiam Dei accipienda sunt, apud quem futura iam facta sunt. 117. Rem. Sex opera misericordiæ commemorat, quæ quicunque implere studuerit, regnum accipere merebitur. Greg. 26. mor. cap. 25. Quidam electorum iudicantur & regnant qui vitæ maculas lachrymis tergunt, & peccata eleemosynis cooperiunt; alij non iudicantur, & regnant, qui præcepta legis perfectionis virtute transcendunt. Glo. Electorum alij iudicabunt, alij iudicabuntur; reproborum illi qui extra Ecclesiam sunt, non iudicabuntur.

118. Rab. non diffidentes de verbis Domini, sed stupentes de tanta sublimatione, vel quia paruum eis videbitur, quod fecerunt. Orig. humilitatis causa laude beneficiorū suorum se indignos proclamāt.

SENS. MYST. IN CAP. XXV.

103. Orig. non erunt tunc gentes dispersæ in dogmatibus falsis, & multis de Christo, manifesta enim fiet diuinitas eius.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXV

100. s. bona. f. id est, gloriosam, fortè pro sede erunt nubes. 103. s. Angelorum ministerio. g. Gra pro à dextera. 114. pro, à Patre scilicet electione & gratia. 115. κληρονομήσατε, in hæreditatem accipite. s. tanquam filij, & perpetuò possessuri. 116. scilicet, prædestinatione. h. imò etiam ab æterno, quamquam à creatione mundi locus præparatus.

Rex,

Rex,dicet illis,Amen dico vobis,[1] quamdiu fecistis vni [119] de his fratribus meis [120] minimis, [121] mihi fecistis. Tũc dicet & his qui à [122] sinistris erunt,[123] Discedite à [124] me [125] maledicti in [126] ignem æternum, qui [127] paratus est diabolo, & [128] Angelis eius. Esuriui enim, & [129] non dedistis [130] mihi manducare.Sitiui,& non dedistis mihi potum. Hospes eram, & non collegistis me: nudus, & non operuistis me. Infirmus,& in carcere,& non [131] visitastis me. Tunc [132] respondebunt ei & ipsi, dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere,& non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis,dicens, Amen dico vobis, quamdiu non [133] fecistis vni de [134] minoribus his, nec [135] mihi fecistis. Et ibunt hi in [136] supplicium [137] æternum.

Sens. Lit. In Cap. XXV.

119. Int.innuit se non dixisse generaliter de omnibus pauperibus,sed de iis qui pauperes sunt spiritu.Hier.ad quos extendens manum dixerat,Fratres mei sunt,qui faciunt voluntatem Patris mei.

120. Rab.ita vocat quia sunt humiles,pauperes,& abiecti; non intelligit verò per hos solùm Monachos,sed vnumquẽque fidelem,fratrem enim baptisma facit, & mysteriorum cõmunicatio. 121. Int. s.capiti in membris. 122. Int.à sinistris sunt,qui sinistra,id est,præsentia quamdiu vixerunt, ardenter amauerunt. 123. Int.vt tollatur impius,ne videat gloriam Dei.Orig. vt qui modò videntur esse ante eum,postea nec videantur. 124. Int.quia visi sunt esse cum eo, dum permixti sunt boni malis.

125. Orig.non dicit Patris mei,benedictionis enim ministrator est Pater,maledictionis autem quisque sibi per peccata est author. 126. Int.Iudicium fiet ei sine misericordia, qui non fecit misericordiam. 127 Int. i. præordinatus à constitutione mundi, vt bonis regnum. 128. Orig. qui saluantur Angelis sanctis,qui pereunt,diaboli angelis coæquantur.Aug.21.de ciuit.cap.10.hinc habetur, eodem igni cruciati homines & dæmones,mitis,sed veris modis,etiam spiritus potest pœna corporalis ignis affligi.Adhærebunt dæmones,licet incorporei,corporalibus ignibus cruciãdi, ex eis pœnam accipientes; non eis vitã dantes.Orig.fortè ille ignis inuisibilis est. 129. Glo.quid meretur,qui aliena rapuit, si æternaliter damnatur qui de suo non dedit? 130. Orig. patitur Saluator quæ corpus eius Ecclesia. Chry.in hom.sunt sufficientia ad pœnam.1.facilitas petitionis,panis enim erat.2.miseria petentis, erat enim pauper.3. compassio naturæ,erat enim homo.4.desiderium promissionis,regnum enim promisit. 5.dignitas accipientis,Deus enim per pauperes accipiebat. 6. superabundantia honoris, ab hominibus enim dignatus est accipere.7.iustitia dationis,ex suis enim à nobis accipit,contra quæ omnia homines per auaritiam excæcantur. 131. Orig.iustorum beneficia per singula numerauit, hic autem præscindens narrationem,vtrumque adunauit,misericordiæ enim iudicis est,benefacta largius prædicare,malefacta autem abbreuiare. 132. Greg.26.mora.cap.24.isti sunt mali fideles, infideles enim non iudicantur,nam cum damnatione suæ infidelitatis accedunt. Glo. excusare se satagunt quasi Deum fallere possint,qui homines fallebant.Orig.considera quod iusti immorantur in vnoquoque verbo,iniusti autem cursim dicunt,proprium enim est iustorum,benefacta in facie relata,diligẽter,& per singula refutare causa humilitatis; malorum verò,culpas suas excusationis causa,aut nullas esse ostẽdere,aut leues & paucas. 133. Int.s.solatiũ charitatis. 134. Int.s.humilibus spiritu. 135. Int. s.vt capiti vos exhibuisse gaudeatis. 136. Orig.suprà prius meminit bonorum, proprium enim Dei prius recordari benefacta,quã malefacta,hic verò prius nominat pœnam,vt prius vitemus mala,postea appetamus bona.

137. Glo.frustrà ergo Origenes spondet liberationem post multos annos dãnatis.Greg.4.dial.ca.44. at inquiunt,minatus est,vt à peccatis compesceret, si falsa minatus est, & falsa promisit; ita isti dum Deum perhibent misericordiã,fallacem prædicant.At,inquiunt, quomodo finitæ culpæ infinita pœna pertinet ad iustitiam vt nunquam supplicio careant, quorum mens nunquam voluit carere peccato. Aug.21.de ciu.nullius legis iustitia attendit,vt tanta sit mora pœnæ,quanta culpæ, certè eos qui morte multantur,in sempiternum leges auferunt à societate viuentium:& quidem exilium ignominia, seruitus,&c.quæ solent infligi,ideo æterna non sunt,quia nec homines qui his plectuntur:quid ergo illud,

Addit. Auct. In Cap. XXV.

I. ἐφ' ὅσον. i. quatenus,inquantũ. 119. i. Apostolis, eisq; similibus. 120. s. paupertate,abiectione,&c. vel,q.d.etiam infimis inter eos. 123. pœna damni. 126. pœna sensus. 134. Gr.minimis. m. pro itaque

Iusti autem in vitam[138] æternam.

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

In qua mensura mensi fueritis,&c. non æqualitas temporis significatur, sed mali vicissitudo, vt qui mala fecit,mala patiatur.Factus est autem homo malo dignus æterno,qui in se peremit bonum, quod posset esse in æternum.Greg.4.dial.ca.25.non pascitur Deus miserorum cruciatu,sed quia iustus est,ab iniquorum vltione non sedatur;cremantur autem iniqui semper,vt iusti tanto se magis debitores Dei gratia agnoscant,quanto vident in æternum puniri,quæ eius auxilio vitarunt.Aug.21. de ciu. cap. 17. ita erit anima connexa corpori,vt nullo dolore separetur; non erit nulla, sed sempiterna mors, viuit enim anima Deum habendo.Dixit autem Origenes, Dæmones aliquando illinc eruendos, & sanctis Angelis sociandos,ob quod & alia nonnulla,non immeritò est ab Ecclesia reprobatus.Greg.4. dial.ca. 44. orant quidem sancti pro inimicis, sed tempore, quo possunt ad pœnitentiam vtilem conuerti, at tunc nullatenus poterunt ab iniquitate commutari.Aug.21.de ciu. quidam ab illo supplicio liberationem,non omnibus,sed solis Christianis promittunt,alij solis Catholicis, sed iis omnibus contradicit Apostolus,dicens,qui talia agunt,regnum Dei non possidebunt. 138. Aug.19 de ciu.ca. 11.hoc summum bonum nostrum,& finis ciuitatis Dei.Idem 1. de Trin. cap.13. contemplatio promittitur nobis actionum omnium finis,& æterna perfectio gaudiorum:de qua Iohan.Videbimus eum sicuti est.

CAPVT XXVI.

ET factum[1] est cùm consummasset Iesus sermones hos[2] omnes,dixit discipulis suis:Scitis quia post biduum[3] Pascha[4] fiet,[5]& Filius hominis tradetur[6] vt crucifigatur. Tunc[7] congregati sunt Principes[8] sacerdotum, & seniores[a] populi in atrium Principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas: Et concilium fecerunt vt Iesum

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

1. HIL. Passurum se admonet post sermonem de reditu in claritate, vt Sacramentum Crucis admixtum esse gloriæ æternitatis,agnoscerent. 2. Orig.non dixit omnes,sed hos omnes, adhuc enim alia dicenda erant. 3. Rab.Pascha,dies appellatur quo agnus occidebatur.s.14.luna ad vesperam,15.verò succedebat festiuitas azymorum,Euägelistæ tamen vnum pro alio ponere solent. Glo. vnde Mat.erat Pascha & azyma post biduum.& Luc.dies azymorum, qui dicitur Pascha. Hier. Pascha quod Hebraicè פסח,Pesac,non à passione,vt plerique arbitrantur,sed à transitu nominatur, quod exterminator videns sanguinem in foribus,pertransierit; vel Dominus desuper ambularit, auxiliũ præbens Israëlitis.Remig.vel quia transierint Israëlitæ à seruitute in libertatem, & Christus etiam trãsiuit à mundo ad Patrem,& mundum à seruitute redemit. 4. Orig. s.quale nunquam factum est. 5. Int. prænouit & non declinauit,sed etiam,cæteris ire nolentibus,pergit intrepidus.Orig.præmunit eos,ne postea obstupescant. 6. Orig. impersonaliter posuit, tradidit enim Deus ex misericordia, Iudas ex auaritia; Sacerdotes ex inuidia; diabolus ex timore,ne per eius doctrinam amitteret genus humanum. 7. Int. qui debuerunt se parare ad Pascha,contra verum agnum se armant.Remig. tunc,id est, antequam Pascha celebraretur. 8. Chry.in hom. multi erant tunc Principes sacerdotum, cùm lex vnum tantùm esse vellet,eumque,dum viueret,sed postea annui facti sunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

3. HIER. Post duos dies luminis veteris & noui testamenti,verum Pascha celebratur; etsi terrena dimittentes ad cælestia festinemus,Pascha celebramus. Glo. immolato agno septem dies azymorum sequebantur:passo enim Christo, toto sæculi tempore viuendum est in azymis sinceritatis & veritatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

1. s.feria tertia:est autem Hebrais.Factum est,pro,&c. 3. transitum significat. vide Exod. 12. Hebr פסח *Chal.* פסחא*, vnde Pascha sumitur aliquando pro agno Paschali, aliquando pro ipsa festiuitate,s. vel 7.diebus,quibus durabat,vel prima die s.14.ad vesperam, qua 15. incipiebat, vt hic. Putant autem quidam Christum edisse Pascha feria quinta. At Iudæos feria sexta ad vesperã,vt solebant,cùm in diem sextum incidebat,nempe transferebant in sabbatum,ne duo dies simul essent,quibus non liceret operari. 6. A Iuda, Pontificibus,& Pilato. 7. s.feria quarta. 8. fortè intelliguntur Principes 24.familiarum sacerdotalium,de quibus 1.Par.24. a. Luc. vocat magistratus.*

dolo[9] tenerent,& occiderent. Dicebant autem, Non in die festo:ne[10] fortè tumultus fieret in populo. Cùm[11] autem Iesus esset in Bethania[12] in domo[13] Simonis[b] leprosi[14]: accessit ad eum mulier habēs alabastrū[15] vnguēti[c] pretiosi[16]:& effudit[17] super caput[18] ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli[19], indignati sunt, dicentes, Vt quid perditio hæc:

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

9. Int. nam si palam timebant ne eis tolleretur. 10. Int. non timentes seditionē, sed ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. Leo in serm. de pass. non festiuitati, sed facinori studebant, seditiones enim metuebant, non vt populus peccaret, sed ne Christus euaderet, diuino tamen consilio non nisi in Pascha furorem exercuerunt, oportebat enim manifestò impleri effectu, quæ diu figurato fuerant promissa mysterio. Chry. in hom. furore feruentes mutarunt consilium, & Christum in festiuitate occiderunt. 11. Glo. redit ad diem qui erat ante sex dies Paschæ. Aug. 2. de cons. Euang. hoc de vnguento, recapitulando Matthæus & Marcus posuerunt, itaque non dixerunt, Post hæc cùm esset Bethaniæ.
12. Aug. 2. de cons. Euang Lucas simile factum commemorat, sed aliud; credibileque est duos fuisse Simones. 14. Int. olim, sed postea à Christo mundati. Hier. mansit autem nomen pristinum, vt virtus curantis appareat. Chry. in hom. meminit lepræ, vt ostendat hinc fiduciam mulierem accepisse accepisse accedendi ad Christum, quod leprosum curasset. 15. Int. est genus marmoris in quo bene seruantur vnguenta sine detrimento. Rab. est autem candidum & varijs coloribus intinctum. 16. Hier. alius Euangelista dixit nardum pisticum, id est, verum, & absque dolo. Glo. Marcus spicatum, id est, de spicis & folijs confectum. 18. Glo. peccatrix super pedes, non peccatrix super caput. Orig. puto tres fuisse mulieres, vnam, de qua Matthæus & Marcus; alteram, de qua Lucas; tertiā, de qua Iohannes. Hier. alia est quæ super pedes effudit, s. meretrix, alia quæ super caput. Ambr. in Lucam. potest quæstio meriti & temporis diuersitate dissolui, vt adhuc illa peccatrix sit, iam ista perfectior. Chry. in hom. eadem est de qua Matthæus, Marcus, & Lucas; altera verò de qua Iohannes, Lazari soror. Greg. in hom. eadem est quam Lucas peccatricem, Iohannes Mariam vocat. Aug. 2. de cons. Euang eadem mulier est, quæ ad pedes accessit, vt narrat Lucas, & Iohannes commemorat: & que caput vnxit (vt ait Iohannes, Matthæus, & Marcus) vnxit autem tunc non solùm caput, sed etiam, quod Iohannes ait, pedes. Idem 3. de doct. Christiana, ca. 12. in talibus non vsus rerum, sed libido vtētis in culpa est, & quod in aliis personis plerumque flagitium est, in diuina vel prophetica, magnum signum est; odor enim bonus, fama bona est, &c. 19. Glo. Iohannes dicit hæc Iudam locutum: potuerunt vero alij consentire, vel idem dicere: non gratia cupiditatis (vt ille) sed ob curam pauperum. Chry. in hom. audierant dicentem, misericordiam volo, & non sacrificium; cogitabant ergo si holocausta non accipit, multo minus olei vsum. Hieron. synecdoche est; sic Paulus ad Hebræos de vno Esaia loquens, ait, Secti sunt. Aug. 2. de cons. Euang. potest intelligi alios discipulos idem sensisse, aut dixisse, sed alio animo. Iohannes verò solius Iudæ meminit, vt ea occasione eius furandi consuetudinem intimaret.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

12. Int. mundum redempturus, moratur in domo obedientiæ. Hier. 13. Glo. per domum hanc accipe populum credentem & curatum. Simon enim obediens. c. Orig. Oleum in Scriptura, aut opus misericordiæ significat, quo verbi lucerna nutrita clarescit; aut doctrinam, qua verbum fidei accensum nutritur; est autem oleum vulgare, opus bonum factum ex naturali iustitia non propter Deum, vt fit ab infidelibus; quod ipsum tamen Deus acceptat, sed non ad vitam æternam; si autem propter Deum fit, vnguentum est boni odoris, & quidem factum in vtilitatem hominum, vt faciunt pœnitentes eleemosynas pro remissione peccatorum vnctio est pedum Domini: si autem ad Dei gloriam, vt dum studetur castitati, ieiuniis & orationibus, vnctio est capitis Domini, & vnguentum pretiosum, cuius odore tota Ecclesia repletur, & hoc est proprium opus perfectorum: vel doctrina necessaria vnguentum est pedum: agnitio verò fidei ad solum Deum pertinentis vnguentum capitis. Hil. mulier, gentium populus: caput Christi, Deus: vnguentum boni operis, fructus: pauperes, Iudæi fide indigentes.
17. Glo. significatur Ecclesiæ fides, quæ dum Christi Deitatem prædicat, caput vngit, dum vero humanitatem, pedes.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

9. s. occultè, & per insidias. 10. potest verti etiam, ne fortè fiat, eruntq; tunc verba ipsorū. 12. diebus sex ante Pascha id contigit, vt ait Ioannes: itaque hic, per recapitulationem dictum. 14. Apparet à Christo fuisse sanatum, sed nomen à morbo retinuisse. c. s. liquoris suauis, & salutiferi odoris, quales solent esse aquæ odorifera. 18. s. postquam super pedes effuderat. 19 pro, discipulus. s. Iudas synecdoche, quamquam fortè etiam alij indignati, alio tamen affectu quàm Iudas.

potuit

138 Iusti autem in vitam æternam.

SENS. LIT. IN CAP. XXV.

In qua mensura mensi fueritis,&c. non æqualitas temporis significatur, sed mali vicissitudo, vt qui mala fecit,mala patiatur.Factus est autem homo malo dignus æterno,qui in se peremit bonum, quod posset esse in æternum.Greg.4.dial.ca.25.non pascitur Deus miserorum cruciatu,sed quia iustus est,ab iniquorum vltione non sedatur;cremantur autem iniqui semper,vt iusti tanto se magis debitores Dei gratia agnoscant,quanto vident in æternum puniri,quæ eius auxilio vitarunt.Aug.21. de ciu. cap. 17. ita erit anima connexa corpori,vt nullo dolore separetur; non erit nulla, sed sempiterna mors, viuit enim anima Deum habendo.Dixit autem Origenes, Dæmones aliquando illinc eruendos, & sanctis Angelis sociandos,ob quod & alia nonnulla,non immeritò est ab Ecclesia reprobatus.Greg.4. dial.ca. 44. orant quidem sancti pro inimicis, sed tempore, quo possunt ad pœnitentiam vtilem conuerti, at tunc nullatenus poterunt ab iniquitate commutari.Aug.21.de ciu. quidam ab illo supplicio liberationem,non omnibus,sed solis Christianis promittunt,alij solis Catholicis, sed iis omnibus contradicit Apostolus,dicens,qui talia agunt,regnum Dei non possidebunt. 138. Aug.19 de ciu.ca. 11.hoc summum bonum nostrum,& finis ciuitatis Dei.Idem 1. de Trin. cap.13. contemplatio promittitur nobis actionum omnium finis,& æterna perfectio gaudiorum:de qua Iohan.Videbimus eum sicuti est.

CAPVT XXVI.

ET factum est cùm consummasset Iesus sermones hos omnes,dixit discipulis suis:Scitis quia post biduum Pascha fiet,& Filius hominis tradetur vt crucifigatur. Tunc congregati sunt Principes sacerdotum, & seniores populi in atrium Principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas: Et concilium fecerunt vt Iesum

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

1. HIL. Passurum se admonet post sermonem de reditu in claritate, vt Sacramentum Crucis admixtum esse gloriæ æternitatis,agnoscerent. 2. Orig.non dixit omnes,sed hos omnes, ad huc enim alia dicenda erant. 3. Rab.Pascha,dies appellatur quo agnus occidebatur.s.14.luna ad vesperam,15.verò succedebat festiuitas azymorum,Euágelistæ tamen vnum pro alio ponere solent. Glo. vnde Mar.erat Pascha & azyma post biduum.& Luc.dies azymorum, qui dicitur Pascha. Hier. Pascha quod Hebraicè פסח,Pesac,non à passione,vt plerique arbitrantur,sed à transitu nominatur, quod exterminator videns sanguinem in foribus,pertransierit; vel Dominus desuper ambularit, auxiliū præbens Israëlitis.Remig.vel quia transierint Israëlitæ à seruitute in libertatem, & Christus etiam trāsiuit à mundo ad Patrem,& mundum à seruitute redemit. 4. Orig. s.quale nunquam factum est. 5. Int. prænouit & non declinauit,sed etiam,cæteris ire nolentibus,pergit intrepidus.Orig.præmunit eos,ne postea obstupescant. 6. Orig. impersonaliter posuit, tradidit enim Deus ex misericordia, Iudas ex auaritia; Sacerdotes ex inuidia; diabolus ex timore,ne per eius doctrinam amitteret genus humanum. 7. Int. qui debuerunt se parare ad Pascha,contra verum agnum se armant.Remig. tunc,id est, antequam Pascha celebraretur. 8. Chry.in hom. multi erant tunc Principes sacerdotum, cùm lex vnum tantùm esse vellet,cumque,dum viueret,sed postea annui facti sunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

3. HIER. Post duos dies luminis veteris & noui testamenti,verum Pascha celebratur; etsi terrena dimittentes ad cælestia festinemus,Pascha celebramus. Glo. immolato agno septem dies azymorum sequebantur:passo enim Christo, toto sæculi tempore viuendum est in azymis sinceritatis & veritatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

1. s.feria tertia:est autem Hebrais.Factum est,pro,&c. 3. transitum significat. vide Exod. 12. Hebr פסח Chal. פסחא, vnde Pascha sumitur aliquando pro agno Paschali, aliquando pro ipsa festiuitate,8. vel 7.diebus,quibus durabat,vel prima die s.14.ad vesperam, qua 15. incipiebat, vt hic. Putant autem quidam Christum edisse Pascha feria quinta. At Iudæi feria sexta ad vesperā,vt solebant,cùm in diem sextum incidebat,nempe transferebant in sabbatum,ne duo dies simul essent,quibus non liceret operari. 6. A Iuda, Pontificibus,& Pilato. 7. s.feria quarta. 8. fortè intelliguntur Principes 24.familiarum sacerdotalium,de quibus 1.Par.24. a Luc. vocat magistratus.

[9] dolo tenerent,& occiderent.Dicebant autem,Non in die festo:ne [10] fortè tumultus fieret in populo.[11] Cùm autem Iesus esset [12] in Bethania [13] in domo [b] Simonis [14] leprosi : accessit ad eum mulier habés [15] alabastrũ [c] vnguẽti [16] pretiosi:[17] & effudit super [18] caput ipsius recumbentis. [19] Videntes autem discipuli , indignati sunt , dicentes , Vt quid perditio hæc:

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

9. Int. nam si palam timebant ne eis tolleretur. 10. Int. non timentes seditionẽ, sed ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. Leo in serm.de pass.non festiuitati, sed facinori studebant , seditiones enim metuebant,non vt populus peccaret,sed ne Christus euaderet,diuino tamen consilio non nisi in Pascha furorem exercuerunt , oportebat enim manifestò impleri effectu , quæ diu figurato fuerant promissa mysterio.Chry.in hom. furore feruentes mutarunt consilium , & Christum in festiuitate occiderunt. 11. Glo.redit ad diem qui erat ante sex dies Paschæ.Aug.2.de conf.Euang.hoc de vnguento,recapitulando Matthæus & Marcus posuerunt,itaque non dixerunt , Post hæc cùm esset Bethaniæ.
12. Aug.2.de conf.Euang Lucas simile factum commemorat,sed aliud; credibileque est duos fuisse Simones. 14. Int. olim, sed postea à Christo mundati.Hier.mansit autem nomen pristinum,vt virtus curantis appareat. Chry. in hom. meminit lepræ , vt ostendat hinc fiduciam mulierem accepisse accepisse accedendi ad Christum, quod leprosum curasset. 15. Int. est genus marmoris in quo bene seruantur vnguenta sine detrimento.Rab.est autem candidum & varijs coloribus intinctum. 16. Hier. alius Euangelista dixit nardum pisticum,id est,verum,& absque dolo. Glo.Marcus spicatum,id est,de spicis & folijs confectum. 18. Glo. peccatrix super pedes,non peccatrix super caput. Orig. puto tres fuisse mulieres,vnam,de qua Matthæus & Marcus;alteram,de qua Lucas;tertiã,de qua Iohannes.Hier. alia est quæ super pedes effudit.s.meretrix.alia quæ super caput.Ambr.in Lucam.potest quæstio meriti & temporis diuersitate dissolui, vt adhuc illa peccatrix sit,iam ista perfectior.Chry.in hom. eadem est de qua Matthæus,Marcus,& Lucas;altera verò de qua Iohannes,Lazari soror.Greg.in hom.eadem est quam Lucas peccatricem,Iohannes Mariam vocat.Aug.2.de conf.Euang eadem mulier est,quæ ad pedes accessit,vt narrat Lucas,& Iohannes commemorat:& que caput vnxit (vt ait Iohannes,Matthæus, & Marcus) vnxit autem tunc non solùm caput , sed etiam , quod Iohannes ait,pedes. Idem 3.de doct. Christiana,ca.12.in talibus non vsus rerum,sed libido vtẽtis in culpa est, & quod in aliis personis plerumque flagitium est,in diuina vel prophetica,magnum signum est; odor enim bonus, fama bona est, &c. 19. Glo.Iohannes dicit hæc Iudam locutum : potuerunt vero alij consentire , vel idem dicere: non gratia cupiditatis (vt ille) sed ob curam pauperum.Chry.in hom.audierant dicentem , misericordiam volo,& non sacrificium; cogitabant ergo si holocausta non accipit,multo minus olei vsum.Hieron.synecdoche est; sic Paulus ad Hebræos de vno Esaia loquens,ait,Secti sunt.Aug.2. de conf.Euang. potest intelligi alios discipulos idem sensisse , aut dixisse , sed alio animo. Iohannes verò solius Iudæ meminit, vt ea occasione eius furandi consuetudinem intimaret.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

12. Int.mundum redempturus,moratur in domo obedientiæ.Hier. 13. Glo. per domum hanc accipe populum credentem & curatum.Simon enim obediens. c. Orig. Oleum in Scriptura , aut opus misericordiæ significat,quo verbi lucerna nutrita clarescit; aut doctrinam , qua verbum fidei accensum nutritur; est autem oleum vulgare,opus bonum factum ex naturali iustitia non propter Deum , vt fit ab infidelibus ; quod ipsum tamen Deus acceptat , sed non ad vitam æternam ; si autem propter Deum fit,vnguentum est boni odoris;& quidem factum in vtilitatem hominum,vt faciunt pœnitentes eleemosynas pro remissione peccatorum vnctio est pedum Domini : si autem ad Dei gloriam,vt dum studetur castitati,ieiuniis & orationibus,vnctio est capitis Domini,& vnguentum pretiosum,cuius odore tota Ecclesia repletur,& hoc est proprium opus perfectorum : vel doctrina necessaria vnguentum est pedum : agnitio verò fidei ad solum Deum pertinentis vnguentum capitis. Hil. mulier , gentium populus : caput Christi,Deus: vnguentum boni operis, fructus:pauperes,Iudæi fide indigentes.
17. Glo.significatur Ecclesiæ fides,quæ dum Christi Deitatem prædicat, caput vngit , dum vero humanitatem , pedes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

9. s. occultè,& per insidias. 10. potest verti etiam,ne fortè fiat,eruntq; tunc verba sp̃orũ. 12. diebus sex ante Pascha id contigit,vt ait Ioannes:itaque hic , per recapitulationem dictum. 14. Apparet à Christo fuisse sanatum,sed nomen à morbo retinuisse. c. s. liquoris suauis,& salutiferi odoris, quales solent esse aquæ odorifera. 18. s.postquam super pedes effuderat. 19 pro, discipulus.s. Iudas synecdoche.quamquam fortè etiam alij indignati, alio tamen affectu quàm Iudas.

potuit

potuit enim istud venundari multo,& dari pauperibus. Sciens autem Iesus, ait illis, Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me: nam semper pauperes habebitis vobiscum: me autem non semper habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum,ad sepeliendum me fecit. Amen dico vobis: vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, dicetur, & quod fecit hæc in memoriam eius. Tunc abiit vnus de duodecim,qui dicebatur Iudas Scarioth ad Principes sacerdotum: & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat opportunitatem vt eum traderet.Prima autem die azymorum

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

20. Chry.in hom. videbat Dominus mulieris mentem, cuius multa religio, & ineffabile studium; itaque permisit effundi vnguentum condescendens sicut Pater eius,odorem victimæ & fumum patiebatur. 21. Remig.apparet aliquid molesti locutos contra eam.Chry.in hom. vult Dominus bonum, & si non diligenter factum,suscipi & foueri;loquitur verò hæc ad consolationem mulieris. 22. Int.s. deuotionis & pietatis.Remig.q.d.non perditio est,vt dicitis. 23. Hier.s.præsentia corporali,quomodo nunc vobiscum sum,in omni conuictu & familiaritate. 25. Remig.mos erat mortuorum corpora aromatibus condire; futurum autem erat, vt hæc mulier id Christo officium non posset exhibere cùm vellet,ideo diuina prouidentia factum est,vt viuum vngeret. 26. Rem.i. moriturum me & sepeliendum ostendit. 27. Chry.in hom.rursus mulierem consolatur. 28. Int.id est,quocunque se dilatauerit Ecclesia. Rab. 29. Rab. Iudas contradicens, perfidiam infamiæ adeptus est,ista verò piæ deuotionis gloriam. 30. Int.Nota notitiam futurorum in Christo.Hier. ¶ Chry.in hom.ecce quod dixit factum est,& vbique videbis hanc mulierem famosam,quod multis regibus & ducibus non contigit,fecit hoc virtus prædicentis: quare autem solùm promittit sempiternam memoriam? cùm opus bonum dixit,satis indicauit mercedem accepturam. 32. Int. i. Ecclesia. 32. Int.i.obsequium quod mihi piè exhibuit. 33. Int.Mariæ. 34. Glo. quando congregati sunt Principes, congregati verò sunt quarta feria, accessit Iudas vt venderet.Chry.in hom.tunc.s.quando audiuit de prædicando Euangelio,&c.

35. Rab.non coactus,nec inuitatus,sed spontè sceleratum iniit consilium. Int. damnum de effusione vnguenti vult magistri pretio compensare.Hier. ¶ Orig.vt venderet pretio volentem redimere totum mundum. g. Chry.in hom.q.d. vnus de primo choro sublimiter electorum. 36. Chry. in hom: erat enim alius Iudas.Remig.Scariota villa vnde ortus Iudas. 37. Hier. quasi vile mancipium tradens in potestate ementium pretium ponit.Leo serm de pass.Inebriatus veneno dum sitit lucrum, Dominum vendit; Amanti pecuniam vilis est omnis affectio. 38. Int. idem pretium quo Ioseph venditus est à fratribus.Hier.Ioseph non 20.aureis,iuxta 70.interpretes,sed iuxta Hebraicam veritatem 20.argenteis venditus est.Orig.tantam mercedem constituerunt quantos annos Christus conuersatus fuerat in mũdo. 39. Int.s.qua sine turbis eum tradere posset,quod Lucas apertè ait.Orig. 40. Int. ecce opportunitas. 41. Int.s.Paschæ.Remig. ¶ Hier.14.mensis primi,prima dies azymorum,Chry.in hom. quinta feria ad vesperam,numerant autem Iudæi à vespera diem. Remig. eadem nocte qua agnus solebat immolari, tentus & ligatus à Iudæis Christus passionis suæ sacrauit exordium.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

38. Aug.1.de q.Euan.ca.41.significantur iniqui,qui persequẽtes temporalia, quæ ad quinque sensus pertinent,Christum habere noluerunt:factum autem hoc sexta ætate mundi,sexies quinque numerum illum efficiunt. 39. Orig. qui volunt perdere Dei verbum tempore persecutionis, opportunitatem hanc quærunt,quando multitudo credentium non est circa verbum veritatis.Glo.qui pro munere falsum testimonium dicunt, Iudam imitantur,Deum,qui veritas est,vendentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

22. i. egregium pulchrum,Græ.καλὸν. d. pro,habebitis. 25. q.d. velut sepeliendum vnxit. f. mota à Spiritu sancto,etsi id fortè nõ cogitarit,aut intellexerit. 30. f. Historia hæc de ys quæ feci,& passus sum pro hominum salute. e. pro, id quod. f. f. mulier, sic paulò post, eius. f. mulieris. 34. cùm. f. Principes congregati: de quo suprà. 38. intellige siclos,quod si prophani singuli valebant didrachmam, si sacri 4. drachmas. 40. f. feria quinta:ad cuius vesperam edebatur agnus.

accesse

[h] accesserunt [42] discipuli ad Iesum,dicentes : [43] Vbi vis paremus tibi comedere Pascha ? At Iesus dixit,[i] Ite in ciuitatem ad [44] quendam : & dicite ei,[m] Magister dicit , [45] Tempus meum propè est:apud te facio [46] Pascha cum [47] discipulis meis.Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus:& parauerunt Pascha. [48] Vespere autem facto, [49] discumbebat cum [50] duodecim discipulis suis.Et edentibus illis,[51] dixit, Amen dico vobis , quia vnus [52] vestrum me traditurus est. Et [53] contristati valde,cœperunt singuli dicere, [54] Numquid ego sum Domine ? At ipse respondens, ait, [55] Qui [n] intingit [56] mecum manum

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

42. Remig.puto inter hos fuisse Iudam proditorem. 43. Chry. in hom. non erat ei domus nec tugurium,nec verò discipulis. 44. Aug. 2. de cons. Euang. quem Marcus & Lucas dicunt patremfamilias , vel dominum domus , Matthæus , breuitati studens , tantùm insinuat , alioqui nemo ita loquitur, Ite ad quendam. Itaque duo hæc verba sunt interposita à Matthæo ex persona sua. Chry. in hom. dixit ad quendam,ostendens se ad ignotum mittere,& posse non pati si voluisset,qui huius menti persuasit,vt discipulos susciperet,cùm esset ignotus,& ea causa multorum odium incurreret. Auctor. vide additionem Hier.solet Scriptura nomen personarum,locorumque omittere. 45. Chry. in hom. multiplici passionis mentione præparat discipulos;simul & ostendit se voluntariè pati. 46. Chry.in hom. ostendit se vsque ad vltimũ diem non esse legi contrarium.Orig.factus est sub lege,vt eos qui sub lege erant erant, ex lege educeret. 47. Chry. in hom.hoc addit, vt sufficienter præparet, & ne existimaret ipsum velle occultari. 48. Remi. s.quod agnus immolari solebat. 50. Remig.in quibus adhuc Iudas, numero non merito.Hier.omnia sic agit Iudas,vt tollatur suspicio proditoris. 51. Hier. dabat pœnitentiæ locum,vt intelligens sciri cogitationes suas,resipisceret.Leo ser.de Pass.notam sibi esse proditoris conscientiam demonstrat,non asperè,& apertè confundens,sed leuiter & tacitè conueniens,vt facilius corrigeret pœnitendo. 52. Glo.nõ designat specialiter,ne fiat impudentior. 53. Int. s.quia non erant sibi huius reatus conscij. 54. Orig. Quanta discipulorum bonitas, qui plus Christi verbis credunt,quàm suæ conscientiæ.Glo.timentes fragilitatem,quærunt de peccato cuius non habẽt conscientiam. 55. Int.qui latenter notatus non resipiscit , manifestius arguitur , non tamen ex nomine. Hier. aliis à cibo retractis , qua impudentia tradidit ea manum cum Magistro mittit , vt bonam conscientiam mentiatur. Orig. proditorem demonstrat indicio Prophetæ dicentis , Qui manducat meum panem , &c. 56. Chry.in hom.Facit Christus vt Iudas secum intingeret,magis eum confundens,& in amorem attrahens.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

48. Int. quando verus Sol ad occasum properabat.Rab. 49. Int. quia eis æternam requiem præparabat,& per eos aliis.Rab. 56. Orig. tales sunt qui fratribus insidiantur,cum quibus ad eandem mensam corporis Christi simul fuerunt.

Addit. Auct. In Cap. XXVI.

h. s.à Christo vocati. 43. prius ipse iusserat parare,vt ait Lucas,quærunt ergo vbi. l. extra Ierusalem non licebat celebrare.vide Deut.19. 44. i.ad certum quendam,sic solent qui narrant,cùm tamen res proprys nominibus gesta sit. Hebræi in talib. solent dicere Almoni,& Peloni.Hispani Fulano,& Zutano,cùm scilicet certam personam volunt significare non expresso nomine,vt fit à narrantibus.Sensus ergo non quidem dixisse Christum,Ite ad certum quendam,sed misisse discipulos ad certum quendam.vide 1.Reg.21.& 2.Reg.15. m. apparet hunc fuisse vnum ex Christi discipulis,sic enim solebant ipsi Christum appellare,vnde Martha,Magister adest. 45. s.discedendi è mundo,vel aliò abeundi. 48. s. inter duas vesperas,quo tempore præceperat Deus agnum immolari. i. vt quidam interpretantur , inter declinationem Solis ad occasum,& ipsum occasum. At alij,quod magis probo, inter occasum, & noctem ipsam, scilicet in crepusculo vespertino.vide Scholia nostra in Exod.12. 49. & id potest dici etiam de eo, qui stat ad mensam,quo gestu probabile est solitos agnum edere,tenentes baculos,more accinctorũ ad iter, licebat & ante & post sedere,alia præter agnum edentes. n. Græ.intinxit , ὁ ἐμβάψας q.d.vnus ex ijs,qui mecum eadem lance vtitur:itaque apud Mar.ἐμβαπτόμενος,pro præterito accipiendum est.

in [57]paropside, hic me tradet. Filius quidem hominis [o]vadit, [58]sicut scriptum est de illo: [59]væ autem homini illi per quem Filius hominis [60]tradetur: [p]bonum erat ei si natus non [61]fuisset homo ille. [62]Respondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit, Numquid ego sum [63]Rabbi? [64]Ait illi, Tu dixisti. [65]Cœnantibus autem eis, accepit Iesus [66]panem, [q]& benedixit, [67]ac fregit: [68]deditque discipulis suis, & ait,

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

57. Rab. Marcus in catino, est autem catinum vas fictile. 58. Int. f. homo pacis meæ, qui edebat panes meos magnificauit super me supplantationem. Remig. ¶ Chry. in hom. hoc dixit ne infirmitatis esse existimarent discipuli quod passurus erat. 59. Hier. pœna prædicitur, vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia, quæcunque enim passus est prius à Prophetis prædicta sunt. Chry. in hom. hoc dixit vt corrigeret proditorem, etsi verò scriptum est passurum Christum, non ideo excusatur Iudas, non enim eius traditio salutem operata est, sed sapientia Christi, aliorum nequitiis vtebatur. 60. Orig. f. à diabolo, cuius Iudas minister. 61. Hier. multo meliùs non subsistere, quàm malè subsistere. 62. Int. f. ne tacendo videretur se prodere aliis interrogantibus. Orig. 63. Hier. blandientis fingit affectũ. Orig. vel dicit quasi subsannans, quod magister vocaretur, cùm non esset hoc vocabulo dignus. 64. Int. q. d. tu prodidisti, non ego. Remig. tu dicis & verum dicis; siue tu dixisti, & nõ ego: datur verò adhuc pœnitentiæ locus, dum non apertius manifestatur. Rab. potuit fieri vt nõ omnes ad hæc quæ dicebantur, aduerterent. 65. Int. finito veteri pasca, transit ad nouum. Hier. ad verum Paschæ Sacramentum transgreditur, vt se in veritate sui corporis & sanguinis repræsentet. Aug. ad Ianuariũ epist. 118. Apparet non ieiunos discipulos communicasse, sed placuit Spiritui sancto, vt in honorem tãti Sacramenti postea non nisi ieiuni Christi corpus acciperent; voluit Christus vt vehementius mysterij huius altitudinem commendaret, vltimum hoc infingere cordibus, & memoriæ discipulorum; ordinem verò quo deinceps sumendum erat, non præcepit, sed reliquit Apostolis constituendũ. Glo. oportebat prius Pascha typicum consummari & sic veteri Paschæ Sacramenta substitui. 66. Aug. in Iohannem tract. 26. commendauit Dominus corpus & sanguinem suum in rebus quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis; pacisque & vnitati nostræ mysterium in sua mensa consecrauit. Remig. ideo panem vt non esset difficultas in acquirendo, & homines de labore manuum suarum sacrificium Deo offerrent. Glo. Postquam carnes agni comederat cum Apostolis, panem assumit. Amb. 4. de Sacramẽtis cap. 4. Anteriora sunt mysteria Christianorum quàm Iudæorum, obtulit enim Melchisedech panem & vinum; Christus autem Sacerdos secundùm ordinem Melchisedech. Greg. in regist. Romana Ecclesia azymos offert, aliæ verò Ecclesiæ fermentatum. Ambr. 4. de Sacramentis cap. 4. vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi, tanta est vis in sermone Domini quo consecratio fit. Fit ergo ex pane corpus Christi, ex vino, sanguis. Aug. de verb. Dom. substantia panis & vini in corpus Christi & sanguinẽ consecratur. 68. Leo in Ser. de Pass. etiã traditori, vt ostẽderetur is nulla iniuria exaspetatus. Aug. in Iohannem tract. 26. accepit Petrus ad vitam, Iudas ad mortem. Chrysost. in homil. postea intrauit in eum sathanas,

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

60. Orig. Christum tradit, quicunque eius discipulos tradit. Remig. & Christum tradit, qui polluta conscientia ad eius mensam accedit. 66. Rem. fructum terræ obtulit, venerat enim vt maledictionem auferret, qua ob peccatum Adæ maledicta est terra. 67. Aug. lib. sent. pros. Cùm frangitur hostia, & sanguis in ora funditur, Christi corporis immolatio in cruce, & eius sanguinis effusio de latere designatur. Glo. fregit, vt ostenderet sua sponte passurũ. Dionys. in Eccles. Hierar. cap. 3. ostenditur per hoc simplex Dei verbum per humanationem compositum, & visibile ad nos peruenisse, nosque spiritualium bonorum distributorum participes fuisse.

Addit. Avct. In Cap. XXVI.

o. f. ad mortem. 58. f. in Prophetis. p. i. melius ei fuisset. 61. sed in vtere matris mortuus, vel si non fuisset conceptus, melius enim secundum Hieron. non subsistere, quàm malè subsistere. 62. f. simul cum aliis interrogantibus. 64. f. quod res est, id enim significare hanc phrasim apparet ex simil. Christi responsionibus: intelligẽdum verò id Christum adeo submissè dixisse, vt alij non intellexerint. 65. post cœnam agni lauit pedes discipulorum, iterumque mensa accumbens, instituit Sacramentum Græc. est ἐσθιόντων, edentibus, seu vescentibus. q. i. Deum laudauit, vel consecrauit panẽ. vide 1. Cor. 10. 67. Sic olim vnus panis cõsecratus fidelibus fractus distribuebatur. 68. nõ ore, vt nũc, sed manib. excipientibus.

Accipite,

Accipite,& comedite:hoc est corpus meum.Et accipiens calicem,gratias egit:& dedit illis,dicens,Bibite ex hoc omnes,Hic est enim sanguis meus noui testamenti,qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis vsque in diem illum,cùm illud bibã vobiscum nouum in regno Patris mei.Et hymno dicto,exierunt in montem Oliueti.Tunc dicit illis Iesus:Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte.Scriptum est enim,

SENS. LITER. IN CAP. XXVI.

vt ait Iohannes, grauius enim peccauit tali mente accedens ad mysteria,& non inde factus melior; nõ prohibuit autem Christus,vt scias nihil dereliquisse eorum quæ ad correctionem conueniunt.Remig. Reliquit exemplum Ecclesiæ neminem à societate sui,aut communione corporis & sanguinis Christi segregandi,nisi pro publico crimine.Hil.sine Iuda factum hoc est,discesserat enim. 69. Int.q.d.intelligite.Aug.de verb.Dom.Inuitat seruos,vt præparet eis cibum seipsum;quando manducatur Dominus reficit,sed non deficit: manducatur in Sacramento,& integer manet. 70. Int.scilicet,quod sub specie panis videtur. 71. Rem.ostendit se de nostra salute gratulari.Chry.in hom.docet qualiter mysterium hoc oporteat nos perficere, vtque pati debeamus cum gratiarum actione. 72. Int.ipse æqualis Deo Patri, quid ergo subditus faciet? 73. Chry. in ho.ne turbarẽtur,primùm ipse bibit sanguinem suum. Hier.contra Heluid.Dominus conuiuium fuit,ipse comedens,& qui comeditur. 74. Int.s.dedicator. 75. Int.non veteris, quod sanguine hircorum dedicatum est.Chry. in hom. quod promittebat vetus Testamentum,nouum continet;sanguis ille vitulorum,hic Domini. 76. Int.quia impossibile est sanguine hircorum peccata auferri. 77. Rem.multos enim venerat redempturus de omnibus gentibus. Chry.in hom.ostendit suam passionem mysterium esse salutis humanæ. 81. Int.s.genimen. v. Aug. t.de q.Euang.cap.43.per hoc suis immortalitatem promittit.Hil.ex hoc apparet non bibisse Iudas cum eo,non enim erat bibiturus in regno. 82. Int.s.immortalis, & impassibilis. 83. Chry.in hom. id est, resurrectione,vnde illud,Simul comedimus & bibimus cum eo postquam resurrexit; cùm autem dicit nouũ,nouũ modũ significat.nõ enim comedit & bibit tanquam cibo indigens,sed ad certitudinem resurrectionis. 84. Orig. Docebat discipulos hymnum dicere Patri pro benedictionis pane & calice. Glo.Cantabat Patri gratias agens. 86. Hier.Prædicit quid passuri sint, vt non desperent salutem, sed agentes pœnitentiam liberentur. 88. Int.s.in Zacharia vbi dicitur,Percute pastorem,scilicet, ex persona Prophetæ ad Deum.Hier. ¶ Chry.in hom.ostendit se secundum Dei consilium passurum:

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

78. Int mortalitatem bibit Christus,& legis vetustatem,dum ei placuit.Rem.q.d.non delectabor ceremonijs huius populi,in quibus præcipuum agnus Paschalis. 80. Int.id est,humanitatis.Glo.bibit in resurrectione factus immortalis, vel viris, Iudæi, qui ad corpus Christi accessuri erant, post ingressas gentes. 83. Hier.Regnum Patris,fides credentium ; quam cùm Iudæi receperint à Patre adducti ad Filium,tunc de vino eorum Dominus bibet. 84. Chry.in hom.audiant qui vbi manducatunt,gratias non agunt;& qui in sacris mysterijs vltimam orationem non audiunt,quæ huius hymni signum est.
85. Int.Spirituali cibo pastus conscendere debet ad montem virtutum,quibus vngatur,vel reficiatur.
87. Int.id est,in ista tribulatione ¶ nocte congruit scandalum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

70. his verbis consecrauit,vt nunc sacerdotes.Itemq́; sanguinem sequentibus,est autem sensus,id quod sub speciebus his continetur,est autem factiua oratio,ideoq́; ea finita res completur. r. ποτήριον poculum. 71. εὐχαριστήσας,unde dicta Eucharistia.q.Gratiarũ actio.Cum gratiarum enim actione offerri,& sumi debet. 75. ad distinctionem eius,quo firmatum est vetus. Exo. 24. sub. autem confirmatiuum. t. id est,fœderis,pacti.nam Hebr.ברית. & quidem Gra. διαθήκη, dispositionem etiam significat. quamquam potest etiam hoc loco pro testamento accipi scilicet,dispositione morituri.vide Gal 3 Hebr 8. 77. scilicet, efficaciter,nam sufficienter pro omnibus,potest & multis pro omnibus accipi,more Scriptura. t. scilicet,in cruce.Gra.presens est,sed pro futuro,vel qui nunc effunditur.scilicet,dum offertur,obtulit enim Christus tunc secundùm Cypr.& quotidie etiam secundùm Ambr.effunditur,quia quotidie offertur. 79. vinum, vocat suum sanguinem,quia sub vini speciebus.sic Paulus Eucharistiam panem vocat ob species,vel loquitur de vino,in mensa posito,unde calicem impleuerat. 84. i cùm laudes dixissent Deo, seu gratias egissent. x. pro, illo tempore, seu illa nocte,non enim id factum postquam exierunt, sed antè, vt patet ex Iohan & Luc. z. scilicet,fide amissa,vel vacillante. aa. scilicet,propter ea,quæ in me videbitis:

[89] Percutiam pastorem,& dispergentur oues gregis.[90] Postquam autem resurrexero,præcedam vos in [91] Galilæam. [92] Respondens autem Petrus,ait illi. Etsi omnes scandalizati fuerint in te:ego [93] nunquam scandalizabor. Ait illi Iesus, Amen dico tibi: quia in hac nocte antequam [94] gallus [bb] cantet,[95] ter me negabis.[96] Ait illi Petrus,[97] Etiamsi oportuerit me [98] mori tecum,non te [99] negabo.[cc] Similiter & omnes discipuli dixerunt. Tunc venit Iesus cum illis in [100] villam quæ dicitur [101] Gethsemani, & dixit discipulis suis,[102] Sedete hic, donec vadam illuc, & [103] orem.[104] Et assumpto Petro, & [105] duobus filijs Zebedæi, cœpit contristari [106] & mæstus esse.Tunc ait illis,[108] Tristis est [109] anima mea [110] vsque ad mortem:[111] sustinete

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

89. Hier. scilicet, vt ponat animam pro ouibus suis. 90. Chry.in hom. non relinquit in tristibus, sed læta prænunciat. 91. Orig.scilicet,Galilæam gentium. 92. Hil.efferebatur affectu Christi,& eius verba,suamque imbecillitatem non considerabat.Hier.ardebat affectu erga Dominum.Rem.quod dixerat Dominus præuidendo,iste negat amando permisit verò Christus eius casum,naturam humanam de fragilitate conuincens. 93. Petrus ex ardore promittit,Christus vt Deus,futura prædicit. 94. Int. Mar dicit,Antequam gallus bis vocem dederit, cæteri, Antequam gallus cantet.Augu.de cons.Euang. ante primum galli cantum cœpit negare, quod attenderunt tres Euangelistæ, quamquam & ante primum galli cantum tantus erat eius timor, vt ter negare potuisset. 95. Int.q.d.timor erit causa ter me negandi. 96. Aug.de cons.Euang. Apparet ex Euangelistis & Petrum ter expressisse præsumptionem suam,& ter illi à Domino responsum. 97. Orig.hic etiam Petrus nescit quid dicat. 98. Int.intellexit enim quod timore mortis prædiceret eum negaturum. Rab. 99. Int. scilicet, ex amore & ardore eodem.Rab. ¶ Chry.in hom.non sufficit desiderium hominis sine auxilio diuino. 100. Rab.est ad radicem montis Oliueti trans torrentem Cedron. 102. Int.q.d.non moueamini sicut nec loco, ita nec mente.Chry.in hom.consueuerat sine discipulis orare,docens quærendam solitudinem ad orationem. 103. Int.cuius oratio omnium redemptio.Orig.conueniebat priusquam proderetur,orare Damas. 3. lib.cap.24.orat,vt nos doceat à Patre petere;& nobis Patrem recōcilians, ipsumque vt principium honorans,& monstrans non se Deum contrarium. 104. Int. progressus parum. 105. Int.quibus secretiora manifestarat.Remig. 106. Hil.non de se orta est mœstitudo,sed de eis quos assumpserat.Hier. contristabatur non timore patiendi qui ad hoc venerat , sed propter infelicissimum Iudam,& Apostolorum scandalum,& Iudæorum reprobationem,& euersionem Hierusalem.Damas. 3.libr. cap. 23. Fugiunt omnia naturaliter non existere, quod fuit etiam in verbo homine facto , vnde habuit mortis timorem naturalem,& tristitiam. Hier. Contristatus est, vt veritatem probaret assumpti hominis. Aug. lib.93.q.q.80.habuit Christus affectiones quæ non possunt esse nisi in anima, miratus est enim, iratus & contristatus. Damas.lib.3.permittebat carni pati propria,sed nihil in Christo coactum, volens enim esuriit,timuit,& contristatus est. 108. Int.scilicet,pro Iuda damnanda. 109. Ambr. in Lucam,non diuina substantia,sed anima. 110. Hier.non propter mortem,sed donec Apostolos sua liberet passione. 111. Int.scilicet,pondus tribulationis. Orig.cæteros vt infirmiores sedere iussi, vos vt firmiores volo collaborare mecum in vigilijs & orationibus.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

94. Glo.ante Galli cantum id est,crescentibus tenebris negat,vicina autem luce culpam lachrymis lauat. 101. Hier.interpretatur vallis pinguissima.Rem.Orans in monte,docet cęlestia oratione quærenda;in villa autem seruandam in oratione humilitatem, in valle pinguedinis , quia pinguedine charitatis mortem suscepit,vultque nos,non aridos esse,sed pingues charitate.

Addit. Auct. In Cap. XXVI.

bb. bis.scilicet.vt ait Marcus:est autem secundus galli cantus præcipuus,scilicet,paucis ante lucem horis.nam primus post mediam noctem.vel, q. d. antequam gallus compleat cantum suum. cc. præsens est, [illegible] 100. χωρίον agrum,locum. 101. Est ad radices montis Oliueti nec inde procul sepulchrum.Origenis.Græ.vallis Heman,pinguedo,oleum. 106. id est.grauiter angi,ostendit se vt hominem mortem horrere. 110. id est.vt parum absim à morte.vel simili tristitia mortis,aut ei,quæ in morte accidere solet. 111. pro,manete.

hic,

[112] hîc, & [113] vigilate mecum. Et progressus [114] pusillum, [115] procidit in faciem suam orans, & dicens, Pater mi, si [116] possibile est, [117] transeat à me calix [118] iste: [119] veruntamen non sicut ego [120] volo, sed [121] sicut tu. Et [dd] venit ad discipulos suos, & inuenit eos [122] dormiētes, & dicit [123] Petro, [ee] Sic non [124] potuistis vna hora vigilare mecum? Vigilate & orate, vt [125] non intretis in tentationem. [126] Spiritus quidem [127] promptus est, caro autem [128] infirma. Iterum secundò abiit, & [129] orauit, dicens, Pater mi, si non potest hic calix transire, [ff] nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum, & inuenit eos dormientes: [131] erant enim [132] oculi eorum grauati. Et relictis illis, iterum abiit, & [133] orauit [134] tertiò eundem sermonem, dicens.

Sens. Lit. In Cap. XXVI.

113. Int.s.à somno infidelitatis & torpore mentis, ne diabolus obrepat. 114. Orig. nolebat longè fieri ab eis, vt viderent orantem, & discerent humilia de se sapere, & orare sollicitè. 115. Int. vt humilitatem mentis habitu corporis ostendat. 116. Aug. 3. de cons. Euan. q. d. si vis (vt ait Lucas) si enim voluerit, fieri potest. 117. Orig. hoc orat secundum quod cœpit pauere & tristari, suscipiēs enim carnem humanam, eius proprietates impleuit, vt veram carnem habere cōprobaretur: & nota quod Ioannes hoc non commemorauit, quia magis diuinam naturam exposuit. Hil. transeat. i. quomodo à me bibitur, ita ab his qui post me passuri sunt, bibatur sine diffidētia, sine metu mortis: dixit verò, Si possibile est, quia est difficile horum acerbitate corpora non vinci humana. 118. Hier. s. populi Iudæorū, quos non excusat ignorantia, quando habent Prophetas qui me vaticinantur. Orig. transeat vt Iudæi in passione mea non pereant. 119. Int. quasi in se reuersus hoc dicit. 120. Int. s. humano affectu. Hil. vellet suos non p[illegible], ne fortè in passione diffidant. Aug. in Enchir. ostendit priuatam quādam hominis voluntatem, sed quia rectum vult esse hominem, & ad Deum dirigi, hoc subdit. 121. Int. docet humanæ voluntati voluntatem Dei præponi. Leo in serm. de Pass. hæc vox omnes fideles instruit, omnes confess[illegible]res accendit, quis tentationes vinceret & aduersa, nisi Christus in omnibus, & pro omnibus Patri diceret, fiat voluntas tua? 122. Int. præ tristitia somnum vincere non possunt. Chry. in hom nox erat, & oculi tristitia grauati. 123. Int. quia præ cæteris erat gloriatus, præ cæteris erat increpandus. Hil. 124. Chry. in hom. quia alij idem dixerant quod Petrus, omnium infirmitatem arguit. 125. Int. non, ne tentemini, sed ne tentatione superemini. Hier. 126. Hil. non de se hoc dicit, ad eos enim sermo hic conuersus est. 127. Int. scilicet ad confitendum. 128. Int. s. ad tolerandum, ¶ quia nondum induti virtute ex alto. Remig. dicit spiritum suum promptum ad patiendum, sed carnem timere.

129. Int. s. similiter. Chry. in hom. ex affectu humanæ infirmitatis, quo mortem timebat, orationem repetit, certificans humanitatis veritatem, repetitio enim in Scriptura veritatis demonstratiuum est.

ff. Hil. transire non potest, nisi bibat, quia pati nisi ex eius passione non possumus. 131. Int. Languescebant enim eorum oculi vicina negatione. Hier. 132. Orig. non tantum corporum, quantum animarum. 133. Orig. docens orandum donec impetremus.

Sens. Myst. In Cap. XXVI.

112. Orig. vnusquisque in gradu suæ vocationis consistat. 122. Orig. absente Domino vigilare nec vna hora potuerunt; vigilat verò, qui facit bona opera. 128. Hier. quantum de ardore mentis confidimus, tantum de fragilitate carnis timeamus. Orig. qui spiritualior est, solicitior debet esse, ne magnū ipsius bonum grauem habeat lapsum. 134. Rab. s. vt à peccatis præteritis veniā, pręsentibus malis tutelam, futuris periculis cautelā oremus, & vt orationem omnem ad Patrem, Filiū, & Spiritum sanctum dirigamus; vtq; integer spiritus noster, & anima, & corpus seruetur. Remig. ter orat maximè pro Petro, qui ter erat negaturus. Aug. 1. de q. Euan. ter orauit, quia trina est tentatio cupiditatis, & trina timoris: nempe est cupiditas curiositatis, honoris, & voluptatis; timor mortis, ignominiæ, & doloris.

Addit. Auct. In Cap. XXVI.

114. s. vt possent discipuli spectare quid ageret. 117. i. libera me ab hoc acerbissimo mortis genere.
120. s. desiderio naturali. d d. & venit, & inuenit, & vtrumque præsens est. sic & inf. e e. q. d. Itáne Petre, qui tam multa pollicebaris! 125. i. ne succumbatis. 127. q. d. etsi spiritu estis prompti, ac carne infirma, vel tentator quidem fortis, at homo debilis. f f. Græ. vt non.

Tunc venit ad discipulos suos,& dicit illis,Dormite[135] iam & requiescite[136]: ecce appropinquauit[137] hora[gg], & Filius hominis tradetur in manus peccatorum[138]. Surgite[139], eamus, ecce appropinquauit qui me tradet. Adhuc eo[140] loquente,ecce Iudas, vnus[141] de duodecim venit, & cum eo turba multa[hh],cum gladiis[142] & fustibus[ll], missi à Principibus sacerdotum, & senioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum[143], dicens, Quemcumque osculatus fuero,ipse est:tenete eum.Et confestim accedens ad Iesum, dixit,Aue[144] Rabbi. Et osculatus[145] est eum. Dixitque illi Iesus, Amice[146], ad quid venisti[147]? Tunc[148] accesserunt,& manus iniecerunt in Iesum: & tenuerunt eum. Et ecce[149] vnus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum, exemit gladium[150] suum, & percutiens seruum[151] Principis sacerdotum, amputauit auriculam eius. Tunc ait illi Iesus,

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

135. Hil.metum demit.Chry. in hom.ostendit se non indigere horum auxilio, & oportere se omnino pati.Hil.Calicem bibens Dominus,infirmitatem nostram,& timorem,& mortis dolorem absorbuit. 136. Int.interposito aliquo silentio ait,Ecce,&c.Aug.3.de cons.Euang. vnde apud Marcum positum est,sufficit,scilicet,quod iam requieuistis. 137. Chry.in hom.ostēdit diuinæ dispositionis esse, quod gerebatur. 139. Hier. i. vltrò pergamus ad mortem. 140. Remig numero,non merito.

141. Remig.immane facinus,ex Apostolo factum proditorem. h h. Orig. arbitrabantur Christum quibusdam maleficiis posse fugere,ideo multi venerunt. 142. Glo. congruit factum mutatæ menti eius,qui quamdiu in pace fuit,tranquillè egerat. 143. Chry.in hom. sæpe enim detentus ab ipsis pertransierat,ideo signum dedit. Glo. timebat ne transformatus de eorum manibus laberetur. 144. Int. impudens confidentia, magistrum vocare, & osculum iungere ei quem tradidit. 145. Orig. voluit, secundùm quosdam,reuerentiam ad magistrum seruare,non audens manifestè irruere: secūdùm alios timebat,ne si manifestè ageret,Christus euaderet.Rab.suscipit Dominus osculum, ne proditionem fugere videatur. 146. Int.ironicè,vt suprà,Amice,quomodo huc intrasti,non habēs vestem nuptialem. Orig. 147. Aug.1.serm.de Pass.quasi dicat,oscularis,& insidiaris,amicum fingis cùm proditor sis.

148. Remig.s.quando ipse permisit. 149. Int.s.Petrus,eodem ardore mentis quo cætera zelatus sicut Phinees.Aug.22.cont.Faust.cap.70.Moyses post percussum Ægyptium,factus est princeps Synagogæ,Petrus post hoc peccatum,pastor Ecclesiæ.excessit vterque regulam, non detestabili immanitate, sed emendabili animositate. 150. Chry.in hom.audientes discipuli venire persecutores ad Christum capiendum, exeuntes à cœna gladios sumpserunt in auxilium. 151. Hier.s.Malchum.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

135. Orig.post vigilias & orationem,inuentóque tabernaculo Deo Iacob dādus oculis somnus. Hil. Primum obiurgat,2.silet.3.iubet quiescere,nam post resurrectionem primum diffidentes reprehendit, 2.grauatos oculis ad intuendam Euangelij libertatem misso Spiritu sancto visitauit.3.claritatis suæ reditu quieti,& securitati restituet. 138. Orig.& hoc fit cùm iustus in potestate peccatorum fuerit:habet enim in se Iesum. 142. Orig.& nunc multi spiritualibus gladiis,id est,diuersis dogmatibus militant contra Iesum. 151. Hier.Malchus.i.Rex quondam populus Iudæorum,qui seruus factus est impietatis,dexterámque perdidit auriculam,vt litteræ veritatem audiat in sinistram. Orig. Iudæi sinistro auditu audiunt legem nunc:Petrus verò gentes significat,qui credentes in Christum causa fuerunt, vt præcideretur Iudæis auditio dextera.Rab.Non tollit Petrus intelligentiam, sed diuino iudicio negligentibus ablatum pandit,restituitur verò his,qui ex eodem populo crediderunt.Glo.auris amputata,& sanata,auditus est ablata vetustate innouatus,quod est regnaturorum cum Christo, vnde & Malchus, id est, Rex; seruitus aurem, vetustas, sanitas, libertas.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

gg. pro,vt Filius hominis tradetur.Hebr. 138. i.flagitiosorum. ll. id est,lignis. 145. videtur pro more patria solitos discipulos alicunde ad Christum redeuntes, ipsum osculando salutare. 145. id est, quem amo,vel qui te amicum fingis. 147. oratio admirantis facinus.

Conuer

[152] Conuerte gladium tuum in locum suum, [153] omnes enim qui [154] acceperint gladiū, [155] gladio peribunt. An putas quia non possum rogare Patrem meum: & exhibebit mihi modò plusquam duodecim [156] legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur [157] Scripturæ, quia sic oportet fieri? In illa hora [158] dixit Iesus turbis, [159] Tamquam ad latronem existis cum [160] gladiis & fustibus comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam docens in [161] templo, & non me tenuistis. [162] Hoc autem totum factum est vt adimplerentur Scri[163]pturæ [164] Prophetarum. Tunc discipuli omnes, [165] relicto eo, fugerunt. At illi tenentes Iesum, duxerunt ad [166] Caipham Principem sacerdotum: vbi Scribæ & [167] seniores conuenerant. [168] Petrus autem [169] sequebatur eum [170] à longè, vsque in atrium Principis

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

152. Int.q.d.cesset vindicta, exhibeatur patientia; vt patientiam nostros doceamus, non vindictam. Leo Serm.de Pass.contra Sacramentum redemptionis erat, qui mori venerat, capi nolle. 153. Chry.in hom. vt persuaderetur discipulo comminationem addit. Int.si omnes ergo & Iudæi. 154. Int. id est, exercuerint vindictam; ipsa vindicta erit eis causa perditionis. Aug.22.cont.Faust.s.qui gladio vsus fuerit, non legitima potestate. 155. Hier.s.illo igneo, qui vertitur ante paradisum, & gladio spiritus. Hil. gladio oris Domini Rem.malitiæ suæ gladio. 156. Hier.vna legio apud veteres, sex millibus hominum complebatur, dicit ergo 72. millia Angelorum, in quot gentes hominum lingua diuisa est. Orig. sunt & Angelorum legiones contra dæmones militantium; loquitur autem Christus secundum Petri æstimationem volentis adiuuare; alioqui potius Angeli auxilio Christi opus habent. 157. Int.in quibus est illud, Tamquam ouis ductus est ad occisionē, &c. Hier. Frustrà cecinissent Prophetæ, nisi Christus eorum dicta passione confirmaret. 158. Orig. vt si præterita beneficia non recordantur, at præsentia recognoscant. 159. Orig.cuius officium nocere, & latitare. 160. Hier.stultum ita quærere se vltrò tradentem. 161. Chry.in hom. non ausi sunt in templo tenere propter turbam, ideò Dominus foras exiuit, vt capere possent. 162. Int. promptum animum ostendit ad patiendum, vt sua passione asserat Prophetarum dicta. Hier. ¶ Chry.in hom.ostendit Euangelista cur capi voluerit. 163. Int. Tāquam ouis ad occisionem ductus est. Hier. Item, Foderunt manus meas, &c. Item, Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. 164. Rem. Omnes Prophetæ prædixerūt Christi passionē. 165. Int. timorem mortis ostendentes. Rem.fugiunt immemores suæ promissionis. 166. Int.s.qui Pontificatū illius anni pretio sibi acquisierat ab Herode Romanorum Principe: prius tamen ad Annam (vt Iohannes ait) Aug.3. de cons.Euang. primò ad Annam ductus est. Hier. refert Iosephus Caipham vnius anni Pontificatum pretio redimisse, cùm tamen Deus præceperit Pontifices patribus succedere. 167. Rab. vt cum consilio omnia facerent. 168. Int.in hoc diuersus à cæteris. Chry.in hom.multus erat feruor Petri. 169. Int.hoc est, deuotionis. 170. Int. hoc timoris naturæ est: quod negat, obreptionis est, quod pœnitet, fidei est.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

156. Glo.non est timendum si contra Iesum nationes omnes insurgant, habet enim fortiores exercitus. 165. Rab. Petrus culpam lachrymis abluens, labentium in martirionio recupetationem ostendit: fugientes verò discipuli fugere docent minus idoneos ad toleranda supplicia. Glo. his enim tutius est latere, quàm se discrimini committere. 166. Rab. Caiphas, id est, inuestigator, vel sagax. s. ad implendam nequitiam: vel vomens ore, fuit enim impudens ad mendacium, & homicidium. 169. Remig. s. erat Dominum ad passionem euntem imitaturus. Aug.1. de q. Euang. significatur Ecclesiam secuturam Domini passiones, sed longè differenter, illa enim pro se patitur, ipse pro Ecclesia. 170. Chry. in hom. quia erat Dominum negaturus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

152. non prohibet defensionem, sed conflictum pro sui liberatione. 153. more suo vtitur sententia vulgò recepta. Sensus est, dignus est qui gladio pereat, quicumque gladio aduersus alterū vtitur, vel alludit ad legem, qua iubet homicidam interfici. 156. Gr. λεγεῶνας, vox Latina, continet legio sex millia hominum, quamquam quidam plus etiam dicant. 157. sub. dicentes. m m. s. talia oportere euenire.

sacerdo

sacerdotum.[171] Et ingressus[172] intro sedebat cum ministris:[173] vt videret finem. Principes autem sacerdotum, & omne concilium, quærebant falsum testimonium contra Iesum: vt eum morti traderent,[174] & non inuenerunt, cùm multi falsi testes accessissent.[nn] Nouissimè autem venerunt duo falsi[175] testes, & dixerunt: Hic dixit, Possum destruere templum[oo] Dei, & post triduum reædificare[176] illud[177] Et surgens Princeps sacerdotum,[178] ait illi, Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur? Iesus autem tacebat.[179] Et Princeps[180] sacerdotum ait illi, Adiuro[181] te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus Filius Dei. Dicit illi Iesus,[182] Tu dixisti,[183] veruntamen dico vobis: amodo[pp] videbitis Filium[184] hominis sedentem[185] à dextris virtutis Dei:[186] & venientem in nubibus[187] cæli. Tunc Princeps sacerdotum scidit[188] vestimenta sua, dicens, Blasphemauit: quid adhuc[qq] egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam quid vobis videtur?[190] At illi respondentes[191] dixerunt, Reus[192] est mortis.

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

171. Int. s. per discipulum notum Pontifici. 172. Int. exspectans vel amore discipuli, vel humana curiositate. Hiet. 173. Int. s. quid iudicaret Pontifex de Iesu. Hier. 174. Int. quia non erant (vt Marc. ait) conuenientia testimonia Orig. maxima Iesu laus, sic omnia fecisse, vt nullam verisimilitudinem inuenerint in eo reprehensionis multi mali, & astuti. 175. Hier. qui in verbis calumniātur, paucis mutatis, vt iustam faciant calumniam, quasi de Iudaico templo locutus sit. Chry. in hom. non attulerūt accusationem de solutione sabbati, sæpe enim super hoc fuerant confutati. 176. Int. motu corporis indicat insaniam mentis. Hier. 177. Int. iratus quia nō inueniebat calūniæ locum. Hiet: 178. Chry. in hom. volebat ab eo inexcusabilem responsionem elicere, vt eum caperet. 179. Int. s. sciens vt Deus quicquid respondisset torquendum in calumniam. Hiet. Chry. in ho. erat solùm illic figura iudicij, re uera autem latronum incursus. 180. Hier. Christi silentio magis furens. 181. Orig. adiurandi vsum in lege inuenimus, at secundùm Euangelium non puto esse vtendum, nisi ad dæmonia ex potestate Christi. 182. Orig. nec negat, nec manifestè confitetur, sed verbum illius qui Christi doctrina indignus erat, in eius redargutionem conuertit. Glo. similis est ad Pilatum & Caypham responsio, vt à propria sententia condemnentur. 183. Int. q. d. quamuis vt hominem condemnatis, tamen dico, &c.

pp. Orig. cœpit impleri hoc à tempore dispensatioois, viderunt enim discipuli resurgentem: vel quia secundùm æternitatem; quæ est apud Deum, à principio mundi vsque ad finem est vnus dies, spatium breuissimum significatur. 184. Glo. s. in forma quam iudicatis. 185. Orig. Firmitas quædam regalis significatur. 186. Int. s. ad iudicandum in nube, vel mirabiliter operantem in Sanctis. 188. Hier. furor qui de solio excusserat, ad scindendas vestes prouocat; solent autem Iudæi id facere, cùm audiūt aliquid contra Deum. Chry. in hom. fecit hoc vt accusationem redderet grauiorem. 190. Chry. in ho. dicit hoc quasi confesso peccato. 191. Chry. in hom. ipsi accusant, ipsi discutiunt, ipsi sententiā protulerunt. 192. Int. quia eū blasphemū putauerunt, ideo morti addixerunt. Orig. quantus error, principalē omniū vitam ream mortis pronunciare, & per tot resurgentium testimonia, non respicere fontē vitæ.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

179. Orig. docet contemnere calumniantium voces. 187. Orig. nubes, Prophetæ, & Apostoli Christi, quibus mandat pluere. 188. Hier. per hoc ostendit Iudæos, sacerdotalem gloriam perdidisse; & vacuam sedem habere Pontificis. Glo. vestis tamen Domini non potest scindi: manebit enim soliditas Ecclesiæ vsque in finem sæculi indirupta.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

174. s. idoneum. nn. ὕστερον. i. deinde, posterius. oo, Gra. per tres dies, seu triduo. 179. s sciens quicquid dixisset in calumniam rapiendum, nec quicquam profuturum. 182. pro, ita est vt dixisti vide Mar. & suprà, num. 64. 183. pro, & sanè. pp. s. post hoc tempus. q d. aliquando. 185. pro, consortem paternæ gloriæ, virtutis autem Dei, positum pro potentia Dei. Hebr.. 188. scilicet, fingens dolorem velut de blasphemia. qq. pro, quid præterea.

[193] Tunc expuerunt in faciem eius,& [194] colaphis eum eæciderunt. Alij autem [195] palmas in faciem eius dederunt, dicentes: [196] Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? Petrus verò [197] sedebat foris in atrio:& [198] accessit ad eum vna ancilla,dicens,Et tu eum Iesu Galilæo eras?At ille [199] negauit coram omnibus, dicens, Nescio quid dicis. [200] Exeunte autem illo ianuam:vidit eum alia ancilla,& ait [201] his qui erant ibi,Et hic erat cum Iesu Nazareno.Et iterum [202] negauit cum iuramento:quia non [203] noui hominem. Et post [204] pusillum accesserunt qui stabant:& dixerunt Petro,Verè & tu ex illis es:nam & [205] loquela tua te manifestum facit. Tunc cœpit [206] detestari, & iurare, quia non nouisset hominem. Et continuò [207] gallus cantauit. Et [208] recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat, Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et [209] egressus foras, [210] fleuit amarè.

SENS. LIT. IN CAP. XXVI.

193. Hier. vt compleretur illud, dedi maxillam meam alapis, & faciem meam non auerti à confusione sputorum. 195. Int.aliàs alapas. 196. Glo.id dicunt in contumeliam ei qui se Prophetam haberi voluit. Hier. stultum erat verberantibus respondere, cùm palam percutientis insania videretur. Chry.in hom.vide vt diligenter Euangelista opprobria exponat, gloriam maximam existimās Dominum orbis pro nobis talia sustinere,in his ergo gloriemur. Aug.3.de con.Euang.inter prędictas Domini contumelias trina Petri negatio facta est. 197. Int. non appropinquabat Iesu, ne ministris aliqua suspicio oriretur.Hier. 198. Glo.per feminam seductus Adam, per feminam princeps Ecclesiæ compulsus negat. 199. Int.quia manifestare se expauit,qui adhuc nolebat mori.Rab. ¶ Leo in Serm. de Pass.hæsitare permissus est,vt in Ecclesiæ Principe remedium pœnitentiæ conderetur, & nemo de sua virtute confideret.Chry.in hom.breui tempore ter negauit. 200. Aug.3. de con. Euang. intelligitur postquam exiit,cùm semel negasset,gallum cātasse primum,quod Marcus dicit. 201. Int.s.cum quibus calefaciebat se Petrus. 202. Int.s.ab illis inquisitus quibus ancilla propalauerat. Aug. 3. de con. Euan. Non foris negauit, sed cùm exiret, visóque eo,ancilla illa diceret,regressus ad focum negauit, vel non audiuit,quod dictum fuit,cùm exiret,sed postquam rediit dictum est ei,quod Lucas commemorat. 203. Hier.friuolum est quod quidam dicunt,negasse hominem, non Deum, sensumque esse, nescio hominem,quia scio Deum. 204. Int. Lucas ait,quasi facto interuallo vnius horæ. August.3.de con.Euang. v v. Glo Iohannes & Lucas vnum dicunt,quia vnus præcipuè dicebat, quem cæteri sunt secuti;vel est hîc plurale pro singulari. 205. Int. Hierosolymitæ & Galilæi æquè sunt Hebræi vnius linguæ,sed quæque prouincia habet suum sonum.Hier. 206. Rab.primum dicit,Nescio secundò,cum iuramento negat.Tertiò,cum detestatione,perseuerare enim in peccato dat incrementum scelerum,& qui minima spernit,cadit in maiora. 208. Int. s. respiciente se Domino. Hier. fieri non poterat vt in tenebris permaneret,quem lux respexerat. 209. Int.s.vt haberet liberum locum flendi.Hier.

210. Leo Serm.de Pass.Felices lachrymæ, quæ ad diluendam culpam virtutem sacri habuere baptismatis,citò petra ad soliditatem rediit.

SENS. MYST. IN CAP. XXVI.

193. Int.significat eos,qui gratiæ eius præsentiam respuunt.Aug.1.de q.Euang. 194. Int.colaphis cædunt qui honores suos præferunt.Aug.1.de q.Euang. 195. Int. significat eos qui eum venisse negant;tanquam præsentiam eius à se repellentes.Aug.1.de q.Euang. 199. Rab. & Christum negat, qui se negat Christianum esse,cùm sit. 206. Rem.prauorum colloquia coëgerunt Petrum negare;per hoc autem quod ante primum galli cantum negauit,designantur qui ante resurrectionem Christi non credebant eum esse Deum;per hoc verò,quod negauit post galli cantum,ij, qui in vtramque Domini naturam errant.Prima autem ancilla,cupiditas;secunda,carnalis delectatio,astantes,dæmones. Orig.prima ancilla,synagoga,secunda,gentilitas,astantes,ministri hæresium.Aug.1.de q.Euan.ter negauit, nam errant hæretici,aut de diuinitate, aut de humanitate, aut de vtroque. 207. Rab. i. doctos Ecclesiæ somnolentos increpans,Euigilate iusti,& nolite peccare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVI.

193. quod apud Iudæos ignominiosissimū. 194. i.pugnis. 195. i.alapas, vel colapho intellige percus-

sum cellum aut caput, palmis, faciem. 196. i. diuina. r r. id per ironiam, & conuitium. s s. τῷ πυλῶνα. in vestibulum s. priorem atrij partem, intellige ergo ianuam, qua ex vestibulo in atrium ibatur. t t. non statim, sed post id, quod narrat Luc. & Iohan. quosdã illum similiter interrogasse. 204. quasi post horam, vt ait Lucas. 206. καταναθεματίζειν. i. deuouere, execrari. x x. Gra qui dixerat.

CAPVT XXVII.

MANE autem facto: consilium inierunt omnes Principes sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderét. Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. Tunc videns Iudas, qui eum tradidit, quod damnatus esset: pœnitentiã ductus, retulit triginta argẽteos Principibus sacerdotum, & senioribus, dicens: Peccaui, tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris. Et proiectis argenteis in templo, recessit: & abiens, laqueo se suspendit. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt, Non licet eos mittere in corbonam: quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum: propter hoc vocatus est

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

1. INt. vide quàm solliciti in malo tota nocte vigilauerunt, vt facerent homicidiũ. Hier. ¶. Aug. 3. de cons. Euang. perduxerat Matthæus narrationem vsque ad gesta manè, interposita ergo negatione Petri, eò redit. 2. Orig. putantes se ita extincturos eius doctrinam, & fidem. 3. Int. quem vinxerant in horto, vt Ioannes ait. Rab. 4. Int. mos erat, vt quem morti adiudicassent, ligatum iudici traderent. Hier. ¶ Chry. in hom. studuerunt publicè occidere, vt gloriæ eius detraherẽt, quam tam multi admirabantur. 5. Orig. quod suum peccatum agnouit ex seminatione virtutis, fuit, quæ seminata est in omni anima rationali, quam quia non coluit, cecidit in peccatum. 6. Orig. s. Christus, vel Iudas sensit malum suum, & se damnatum. 7. Chry. in hom. non permittit diabolus videre malum, antequam factum sit. 8. Int. quanto magis qui emerunt. 9. Leo Serm. de Pass. non Dei Filium, sed hominem credidit. 10. Int. emisse se audiunt, & tamen extra reatum se credunt, & in vendente scelus constituunt. Glo. quasi dicat, quid ad nos pertinet pretium? fac tu inde quod vis. 11. Glo. vt eius pœnitentia infructuosa, ita hæc oblatio execrabilis. 12. Int. vt se ostenderet perosum cælo, & terræ. Rab. ¶ Orig. si locum pœnitentiæ requisisset, fortè inuenisset. 13. Chry. in hom. condemnati à propria conscientia, quia occisionem emerant. 14. Hier. verè culicem liquantes, & camelum glutientes, si hoc non licuit, cur sanguinem effundere? 15. Int. scilicet, gazophylacium. Hier. ¶ Int. corbona interpretatur oblatio.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

12. ORig. diabolus vbi induxit in peccatum, inducit tristitiam, quæ absorbeat. 14. Int. oblatio impiorum abominabilis est Domino, quæ offertur ex scelere. f. Aug. Serm. de cœn. Dom. Christus viuos redimit, & mortuos suscipit, ager, est mundus; figulus, Deus; peregrini, homines toto orbe exules, quibus Christi sanguine requies prouidetur; nempe qui renunciantes sæculo, nihil possident in mundo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

a. scilicet, cùm ad Pilatum ductus esset, vel duceretur. 6. i. à sacerdotib. morti addictus. b. siclos, scilicet, seu didrachmas solent Iudæi siclos vocare argenteos. vide 1. Reg. 18. Isa. 7. Ier. 32. siclus autem sanctuarij drachma 4. communis dua. 9. Gra. insontem, seu innocentem ἀθῷον, sanguinem verò pro hominem dictum. Hebr. 10. i. Quid nostra refert? c. q. d. tua est cura, non nostra. 11. s. ante illorum pedes. d. i. atrio templi. 15. i. Gazophylacium, quod erat in atrio. Corbona vox Chald. nam Hebr. Corban. e. id est, quo fuit empta cædes hominis.

ager

ager ille Acheldemach: hoc eſt, ager ſanguinis, vſque in hodiernum diem. Tunc impletum eſt quod dictum eſt per Ieremiam Prophetam dicentem. Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appreciauerunt à filijs Iſraël: & dederunt eos in agrum figuli: ſicut conſtituit mihi Dominus. Ieſus autem ſtetit ante Præſidem, & interrogauit eum Præſes dicens, Tu es Rex Iudæorum? Dicit illi Ieſus, Tu dicis: & cùm accuſaretur à Principibus ſacerdotum, & ſenioribus, nihil reſpondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis quanta aduerſum te dicunt teſtimonia? Et non reſpondit ei ad vllum verbum, ita vt miraretur Præſes vehementer. Per diem autem ſolemnem conſueuerat Præſes populo dimittere vnum vinctum, quem voluiſſent: habebat autem tunc vinctum inſignem, qui dicebatur

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

16. Hier. hoc in Ieremia non inuenitur, ſed in Zacharia, non verbis, ſed ſenſu. Aug. 3. de conſ. Euang. quidam codices non habent Ieremiam, ſed plures habent, & antiquiores; videturque deletum ab imperitis. poſuit verò Matthæus Ieremiam, inſinuans omnes Prophetas vno ſpiritu locutos, & quæ dixerunt ſingula eſſe omnium, & omnia ſingulorum; deinde quia eſt apud Ieremiam aliquid de emptione agri argento, quod etiam huc pertinet, alioqui quod ſequitur, quem appretiauerunt, &c. nec apud Zachariam, nec apud Ieremiam reperitur, vnde magis ex perſona Euangeliſtæ accipiendum eſt, qui reuelatione cognouerit ad hoc quod narrabat pertinere. Hier. de opt. gen. interp. Matthæo cura fuit nõ verba, & ſyllabas aucupari, ſed ſententias dogmatum ponere. Chry. in hom. Legi in quodam Hebraïco volumine Ieremiæ apocryphum, in quo hoc ad verbum ſcriptum eſt, mihi tamẽ videtur ſumptum ex Zacharia non verbis, ſed ſenſu Apoſtolorum more. 17. Int. in Zacharia legitur, appenderunt. 19. Int. ſ. Chriſti. 20. Int. ſ. me. 21. pluris me facientes, quam vile mancipium. 22. Glo. ſ. à quibus minus oportuerat. 23. Aug. de conſ. Euang. ad ordinem narrationis redit. 24. Orig. fortè deridens, aut dubitans. 25. Chry. in hom. hoc interrogat, quod aduerſarij, ſcientes enim Pilatum non curaturum legalia, ita accuſarant. Glo. non quærit de ſenſu, dandus ne ſit Cæſari, quod audierat reſpondiſſe reddenda Cæſaris Cæſari. 26. Int. ſic reſponſum temperat, vt ſermo eius calumniæ non pateat, & tamen verũ dicat. Orig. Pilati ſententiam confirmat. Chry. in hom. confeſſus eſt ſe regem, ſed cæleſtem. 27. Int. vt verum patientiæ det exemplum, ſicut flagellatus ante, ita modò ſilet accuſatus. Hier. Pilato, qui inuitus promebat ſententiam aliqua ex parte reſpondit; iſtos verò indignos ſuo ſermone iudicauit. 28. Int. Ethnicus eſt, qui condemnat Ieſum, ſed cauſam refert in populum Iudæorum. Hier. ¶ Chry. in hom. volebat eum liberare, ſi ſe excuſando reſponderet. 29. Int. ſ. ne crimen diluens dimitteretur à Præſide, & crucis vtilitas differretur. Hier. ¶ Chry. in hom. quia peruerſo iudicio agebantur, tacet aliquando verò reſpondet breuiter ne pertinax videatur. 30. Orig. ſ. conſtantiam, & inturbabilem grauitatem.

31. Int. non imperiali ſanctione; ſed ductus populi conſuetudine, cui placere volebat. Orig. Fuit hæc conſuetudo aliquando apud Iudæos, ſic enim liberatus Ionathas petente populo. Chry. in hom. volebat Pilatus eum liberare per hanc conſuetudinem. 32. Int. ſcilicet, propter ſeditionem, & homicidium.

33. Int. id eſt, vulgatum in malitia. Chry. in hom.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

26. Hil. interroganti Pontifici, dixit, Tu dixiſti, futurum enim Chriſtum ex lege ſemper dixerat. Pilato verò, tu dicis, per fidem enim præſentis confeſſionis ſalus gentium eſt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

g. Chald. eſt חקל *Chakal, ager. Dema* דמא, *ſanguis; Ager verò ſanguinis id eſt, emptus pecunia qua hominis mors empta fuit. 16. Ier. 32. aliquid ſimile eſt, plus in Zacharia ſecundùm 70. cuius hic locus ſenſus potius quàm verba. Hier. ait ſumptum ex quodam apocrypho Ieremia, quod ſe legiſſe teſtatur, ſic Paulus citat Apocryphum quoddam ad Iamne & Mambre. 19. id eſt, æſtimati à filijs Iſraël, ſic enim coniungẽdum ſcilicet, tanti eſt ab eis æſtimatus filijs autem pro filio ſcilicet, Iuda. h. pro, præcepit per me.*

24. ſcilicet, poſt accuſationes Iudæorum, de quibus Lucas. l. ὁ βασιλεὺς. Rex ille ſcilicet expectatus.

29. ſciens nihil profuturum, & quia vel Pilati ipſius teſtimonio innocens erat. 30. ſcilicet, & manſuetudinem, & mortis contemptum. m. ſcilicet, ex propoſitis à Præſide. 33. ſcilicet flagitijs.

Barrabas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an Iesum, qui dicitur Christus? sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum. Sedente autem illo pro tribunali: misit ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi & iusto illi; multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Principes autem sacerdotũ & seniores persuaserunt populis vt peterent Barrabam: Iesum verò perderent. Respondens autem Præses, ait illis, Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barrabam. Dicit Pilatus. Quid igitur faciam de Iesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes, Crucifigatur. Ait illis Præses, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes, Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret:

SENS. LITER. IN CAP. XXVII.

35. Hier. Non dubitabat Iesum potius eligendum. Chry. in hom. q. d. si non vultis vt innocentem, saltem vt condemnatum festiuitati dimittite, & vide quod cùm petitio soleret esse plebis, nunc petente principe plebs ferocior redditur. 36. Int. s. timentes ne omnes crederent in eum. Rem. sic enim est apud Iohannem. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. 37. Rab. Tribonal, sedes Iudicum; solium, Regum; cathedra, magistrorum. o. Aug. Serm. de Pass. terretur iudex in coniuge; & torquetur, antequam torqueat. Rab. intelligens diabolus se per Christum spolia amissurum, vult per mulierem liberare. 39. Hier. Gentilibus sæpè à Deo somnia reuelantur. Chry. in hom. non Pilatus somnium videt sed vxor, quia magis digna, vel quia fortè ille non dixisset. 40. Int. egressa est iniquitas à senibus & Iudicibus. Chry. in hom. inuidia excæcati plebem corrumpunt. 41. Glo. filium diaboli elegerunt pro Filio Dei, quæ petitio etiam hodie hæret eis amissa gente, & libertate, qui datorem libertatis perdere voluerunt. 42. Orig. s. volens tantæ iniquitatis pudorem ineutere. 43. Glo. multas quærebat occasiones eum cum populi beneuolentia liberandi. 44. Int. s. Rex vester est. r. Orig. multiplicarunt impietatem, petentes non solùm homicidam ad vitam, sed & iustum ad mortem. Rab. cogitabant de morte pessima, sed eis non intelligentibus, erat electa à Domino; erat enim crucem, superato diabolo, tanquam trophæum in fidelium frontibus positurus. 45. Int. vt vxor mandauerat, nihil tibi & iusto illi. Hier. hoc verò dicendo absoluit Iesum. 46. Int. s. quantò plus audiebant quod Palatus vellet eum liberare. 47. Hier. vt impleretur illud, Circundederunt me canes multi, & cet. & illud Ieremiæ, Dederunt super me vocem suam. 48. August. 3 de con. Euang. multum enim conatus est, vt eriperet Iesum furori eorum, sæpiusq; hoc egit, cum Iudæis, vt dimitteretur.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

34. Glo. Barrabas, Antichristus, Pilatus verò, diabolum significat, per quem Dominus vasa sua permittit probari. Hier. Christo Antichristum prælaturi significantur. Rab. seditiosus Iudæis dimissus, scilicet, diabolus, ideo pacem habere non possunt. 38. Int. in Pilato & vxore eius Christum iustum confitentibus gentilis populi testimonium est. Hier. 41. Orig. qui malè agit, ei solutus est Barrabas, & Christus vinctus; contrà verò si bene agat. 57. Hier. isti nescientes, Sacraméta nobis tribuebant; Christus chlamyde opera gentium cruenta sustentat, corona maledictum soluit antiquum; calamo venenata occidit animalia. Hil. Christus cocco id est, martyrum sanguine perfunditur: spinis. i. gentium peccatis coronatur, inde enim Christo corona victoriæ contexitur; calamum. i. gentium infirmitatem, & inanitatem firmat. Rem. Chlamys, Domini caro; corona, susceptio peccatorum nostrorum. Rab. percutiunt caput calamo, qui errorem de diuinitate Scripturæ confirmant; conspuunt faciem, qui præsentiam gratiæ respuunt; falsò adorant, qui malis eum actibus despiciunt. Aug. 2. de q. Euang. cap. 51. sua veste exuunt alia induunt hæretici, qui verum corpus habuisse negant. Hier. cùm flagellatur. Dominus, & conspuitur, non habet propria vestimenta, sed quæ propter peccata nostra sumpserat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

n. & de more petentibus vnũ vinctum ob festi reuerentiam. 38. pro, cum iusto illo nihil tibi sit. id est, illum missum fac. p. pro, hac nocte. 39. id est, in somnis quidam putant agente dæmone, ne Christus occideretur; alij Deo sic volente Christi innocentiam comprobare. q. id est, perdendum curarent.

sed

ſed magis tumultus fieret: accepta aqua, lauit manus coram populo, dicens, Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius: vos videritis. Et reſpondens vniuerſus populus, dixit, Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Tunc dimiſit illis Barrabam: Ieſum autem flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur. Tunc milites Præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorio, congregauerunt ad eum vniuerſam cohortem, & exuentes eum chlamydem coccineam circundederunt ei: & plectentes coronam de ſpinis, poſuerunt ſuper caput eius: & arundinem in dextera eius: & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Aue Rex Iudæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt eum chlamyde: & induerunt eum veſtimentis eius, & duxerunt eum vt crucifigerent. Et exeũtes autem inuenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem: hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius. Et venerunt in locum qui dicitur

Sens. Lit. In Cap. XXVII.

49. Int. i. rebellionis crimen ei contra Cæſarem impingeretur. Hier. 50. Int. quodammodo conteſtans, ego innocentem volui liberare. Remig. ita ſolebant antiqui ſe oſtendere immunes ab aliquo crimine. 51. Int. non in hoc Deum fallit; particeps eſt, ſed innocentior illis, qui dicũt, Crucifige, crucifige. Leo Serm. de Paſſ. non euaſit reatum, qui in crimen tranſiuit alienum. 52. Int. q. d. ego miniſter ſum legum, veſtra vox ſanguinem fundit. Hier. 53. Int. i. culpa, & pœna. Hiero. perſeuerat adhuc hæc imprecatio ſuper Iudæos. Chry. in hom. vide inſaniam, ſibi ipſis, & filiis maledicunt: ſed Deus ſententiam eorum non firmauit, ſed eos ſuſcepit, qui pœnitentiam egerunt. 54. Int. vnde per Eſaiam, Si leuaueritis manus ad me, non exaudiam, manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. 55. Int. Ideo flagellatus, vt nos à flagellis liberemur. Hier. Romanis legibus crucifigẽdus priùs verberabatur. 56. Int. quia obiiciebatur ei, quòd vſurpaſſet imperium in populo Iudæorum, illuſionibus hoc oſtẽdunt. Hier. ¶ Glo. ideo Pilatus flagellauit, & illudendum dedit, vt ſatiati Iudæi, eius mortem amplius non ſitirẽt. 57. Int. ſ. propriis veſtimentis. Hier. 58. Int. pro purpura, qua Reges vtebantur. Hiero. ¶ Aug. 3. de conſ. Euang. eſt rubra quædam purpura cocco ſimillima, vnde Mar. purpuram dixit: apparet verò Marcum iſta recapitulando commemoraſſe, ſunt enim geſta, antequam traderetur à Pilato crucifigendus, vt Ioan. indicat. 59. Int. pro diademate. Hier. 60. Int. pro, ſceptro. Hier. 61. Int. adorant, vt Regem. Hier. 62. Aug 3. de conſ. Euang. ſ. cùm duceretur ad crucifigendum, poſtquam Pilatus eum tradidit. 63. Chry. in ſerm. de Paſſ. extra ciuitatem voluit pati, ne putaretur pro illo populo tantùm oblatus. 64. Hier. prius Chriſtus portauerat, vt ait Iohannes. Orig. non ſtatim, vt angariauerunt: ſed prope locum in quo erant ſuſpenſuri, iſti crucem impoſuerunt.

Sens. Myst. In Cap. XXVII.

64 Conueniebar etiam nos crucem portare. Hier. Crucem ſuſcipiunt nationes. Hil. indignus erat Iudæus Chriſti crucem ferre. Rem. Simon. i. obediens, erat verò iſte aduena ex Cyrene ciuitate Lybiæ, & ſignificat gentes Dei teſtamentorum peregrinas. Glo. venit iſte de villa, id eſt, gentilitate, quæ relicto pago, id eſt, paganis ritibus Chriſtum imitatur.

Sens. Myst. In Cap. XXVII.

51. q. d. ego hunc iuſtum non interficie, ſed vos. s. i. cædes, vel vltio ſanguinis. 53. i. nobis mors eius imputetur, à nobis & filijs noſtris pœna exigantur. 55. φραγελλώσας, voce Latina vſus eſt. t. id per recapitulationem, factum enim ante condemnationem ad crucem. v. εἰς τὸ πραιτώριον, & hic Latina vox. x. eſt circiter decima pars legionis. 57. ſ. veſtibus omnibus. Hæc omnia iuſſu ne Pilati fecerint, an Iudæorum ſuaſu, incertum. 58. Chlamys veſtis erat Regum & militum, quæ & paludamentum. ſ. militare pallium. 59. hanc capiti infixerunt, vt etiam Tertull. teſtatur lib. de Coron. mil. 60. ſ. ſceptri loco. 62. relicta, vt apparet corona in capite. z. i. coegerunt: dicitur eſſe vox Perſica. 64 quod Chriſtus non videretur poſſe ferre diutius, & Iudæi mortem accelerarent.

Golgotha,[65] quod est[66] Caluariæ locus. Et[67] dederũt ei vinum bibere cum[68] felle mixtum. Et[69] cum gustasset, noluit bibere. Postquam autem[70] crucifixerunt eum, diuiserunt[71] vestimenta eius, sortem mittentes, vt impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem, Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem[72] meam miserunt sortem. Et sedentes,[73] seruabant[74] eum. Et imposuerũt[75] super caput eius causam[76] ipsius[aa] scriptam, Hic est Iesus Rex Iudæorum. Tunc crucifixi sunt[77] cum eo duo latrones, vnus à dextris, & vnus à sinistris. Prætereuntes[78] autem blasphemabant[bb] eum, mouentes[79] capita sua, & dicentes, Vah[80] qui destruis templum Dei, & in triduo[81] illud reædificas, salua temetipsum: si[82] Filius Dei es,

Sens. Lit. In Cap. XXVII.

65. Int.vt vbi erat area damnatorum,ibi sint vexilla martyrum.Hier. ¶ Rab.Golgotha Syriacè, Latinè Caluaria. 66. Int.s.decollatorum.Hier.non est autem vt quidam volũt,illic sepultus Adam, sed iuxta Hebron. 68. Aug.3.de cons.Euan.Marcus ait myrrhatum,Matthæus autem fel posuit pro amaritudine,fieri tamen potest,vt felle,& Myrrha mistum esset. Hier. impletur illud, Dederunt in cibum meum fel. 69. Aug.3.de cons.Euang.Marcus ait non accepisse.s.vt biberet. 70. Aug.lib.83.q.q.25. Crucifigi voluit Christus,vt nullum homo genus mortis metueret:hoc enim nihil erat execrabilius, & formidabilius.Chry.serm.de Pass.Ideo in excelso ligno passus est,vt aërem etiam mundaret:terrámque decurrente sanguine. 71. Chry.in hom.magna Christi abiectio: diuisio enim vestimentorum fit in valde vilibus,& nihil aliud habentibus. 72. Int. s.tunicam inconsutilem. 73. Hier. s. milites.
74. Int.diligentia hæc nobis profecit,vt apertior virtus resurrectionis appareat.Hier. 75. Int. s.Pilatus,& ministri.Hier.forsitan illudentes hoc fecerunt. Remig. diuinitus hoc procuratum fuit, vt intelligeretur nec per mortem imperium amisisse. a a. Glo. pro qua eum Iudæi Pilato tradiderunt.
77. Hier.sicut pro vobis factus est maledictũ, ita inter noxios crucifigitur. 79. Int.Sicut mobiles gressu corporis,ita & mente,& sermone. 80. Int.fatuus populus cõcordat voci falsorum testiũ. Hier. ¶ Remig.Vah,interiectio est insultãtis,siue irridentis. 81. Hil.quid ergo veniæ erit,cùm post triduũ resurrexerit?. 82. Chry.ser.de Pass.Ideo non descendit quia Filius est,venit enim vt crucifigeretur.

Sens. Myst. In Cap. XXVII.

67. Int.quia omnes conuersi sunt ei in amaritudinem vitis alienæ.Hier. 69. Int.Gustauit quidem mortem ad horam,sed tertia die resurrexit.Aug.3.de cons.Euang. 70. Rab.Crucis latitudo, hilaritas operantis:manus enim,opera:altitudo,expectatio retributionis ex Dei iustitia : longitudo, tolerantia: profundum,Sacramenti secretum.Glo.ex profundo consurgit,quod eminet , ex occulta enim Dei voluntate vocatur homo ad participationem gratiæ,alius sic ; alius autem sic. 76. Orig. portabat sacerdotum Princeps in capite sanctificationem Domini scriptam ; & Christus verus Princeps & Rex scriptum habet Rex Iudæorũ.Rab.super crucem Regis maiestas fulgebat. 77. Leo ser.de Pass. in ipsa patibuli specie mõstrata est omnium hominũ in iudicio facienda discretio.Hil. significatur omne humanũ genus ad Passionis Sacramentũ vocari.Rem.qui à dextris, significat cõtinentes intẽtione Deo placendi,alter verò cõtinentes non tali intentione. 78. Int.i.non in via veritatis pedem ponentes.Hier.

Addit. Avct. In Cap. XXVII.

65. Heb.Gulgoleth,Caluaria.Chald.Golgotha. 66. illic enim malefici puniebantur,& eorum capitibus locus plenus. 68. i. amara myrrha, vt Mar.ait. 70. milites.s. 71. s.per ludibrium, & auaritiam. idq; in quatuor partes,vt ait Ioan. nempe quatuor erant milites qui crucifixerant:dicuntur autem fuisse vestimenta tria.s. tunica inconsutilis,velut indusium:vestis talaris,& pallium , seu vestis suprema. 72. ἱματισμόν. i. vestitum:videntur quidem misisse sortem,non solùm super tunicam , vt ait Ioan. sed etiam super reliquarum vestium partes quatuor , vt indicant alij Euang. quidam tamen putant solùm super tunicam missam sortem. vide Ioan. 74. s. ne quis eriperet. a a. αἰτίαν,quod etiam accusationem,& crimen significat. b b. id est, maledicebant, conuitiabantur.

descen-

descende de cruce. Similiter & Principes sacerdotũ illudentes cum Scribis & senioribus,dicebant,Alios saluos fecit:seipsum non potest saluum facere.Si Rex Israël est, descendat nunc de cruce,& credemus ei. Confidit in Deo, liberet eum nunc si vult. Dixit enim quia Filius Dei sum. Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei.A sexta autem hora tenebræ factę sunt super vniuersam terram, vsque ad horam nonam. Et circa horam nonam clamauit Iesus voce magna, dicens: Heli, heli, lamasabachtani? hoc est, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?Quidam autem illic stantes,& audientes,dicebant,

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

83. Chrysostomus Sermone de Passione imitantur vocem Patris, diabolus enim dicebat,Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Leo Sermone de passione nunquid legistis, O Iudæi, Dominus descendit de cruce,& non potius Dominus regnauit à ligno? Rab. si descenderet, virtutem patientiæ non demonstraret;qui de cruce surgere noluit,de sepulchro resurrexit. Hieronimus hoc suggesserunt dæmones,vt enim Christus crucifixus est,senserunt virtutem crucis,& suas virtutes fractas esse intellexerunt; id ergo agunt, vt de cruce descendat. 84. Int.nolentes verum dicunt,& qui hoc potuit,posset vtique illud,sed minus nolebat,vt faceret maius.Hier.sua istos condemnat sententia. Qui enim alios saluos fecit,se etiam,si vellet, saluum posset facere. 85. Hier.fraudulenta promissio, plus enim est resurgere,sed non ideo crediderunt. 86. Chry. in hom. quasi verò Prophetæ & iusti non fuerint, quos Deus à periculis non eripuit. 87. Chry. in hom.volunt ostendere eum pati tanquam seductorem, & superbum. 88. Int.plurale pro singulari.Aug.3.de cons.Euang.sic in epistola ad Hebræos.Clauserunt ora leonum,cùm solus Daniel significetur.Hier.dici potest,prius vtrunque blasphemasse,sed postea visis signis,alterum esse conuersum d d. Glo.Crucifixus est hora quasi sexta.Marcus ait hora tertia,quia tunc Iudæi,vt crucifigeretur clamarunt. 89. Int.s.ne sol pendentem Dominum videret, vel ne impij sua fruerentur luce. ¶ compatiuntur elementa conditori suo.Chry.Serm. de Pass. non poterat creatura ferre iniuriam Creatoris, retraxit ergo Sol radios, ne videret impiorum facinora. Orig. non erat illo tempore coniunctio Lunæ ad Solem,erat enim plenilunium.Dionys.epi.7.videbamus mirabiliter Soli incidentem Lunam, non enim erat tempus coniunctionis, vidimus etiam eclipsin ex Oriente inchoatam. Orig.narrat Phlegon in Chronicis suis mirabile hoc factum in principatu Tiberij. e e. Orig.s. Iudææ vel Hierusalem,sic 3.Regum. Non est gens aut regnum scilicet,circa Iudæam,vbi te non quæsierit Dominus meus.Chry.in hom.mirandum in omni terra tenebras factas,quod nũquam prius contigerat:& mirabilius hoc fieri eo crucifixo,quàm si fieret ambulante super terram;sufficiebat verò hoc eos conuertere,sed multa malitia,& desidia tenebantur. 90. Int.ne putetur consueta eclipsis per tres horas tenebræ factæ sunt.Chry.in hom.Eclipsis in momento transire solet. 91. Chry.in hom. ostẽdit se viuere, & illud miraculum fecisse. 92. Int.susceptæ naturæ in primis parentibus corruptæ deplorat miseriam.Hier.vsus est principio Psalmi 21. Chry. in hom. vsque ad vltimam horam testimonium perhibet veteri Testamento. Hil. querela derelicti, morientis infirmitas est: non miteris verborum humilitatem formam serui sciens. 93. Int.humana natura erat derelicta,non Dei Filius. Orig. Forte videns peccata hominum, pro quibus patiebatur, hoc dixit. Rab. quorum suscepit culpam, deplorat miseriam. 94. Hier.s. Romani milites non intelligentes Hebraicum sermonem, vel Iudæi, qui suo more Christum imbecillitatis infamant, qui Eliam imploret.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

88. Hil.scandalũ crucis vniuersis fidelibus futurũ significatur.Hic latrones duo,Iudæi,& gentes, primò Christum blasphemãtes,sed gentes per signa conuersæ,Iudæos increpant blasphemãtes. 89. Ori. extendente Moyse manus in cælũ,factę sunt tenebræ super Ægyptios,tenẽtes seruos Dei in seruitute: sic nũc super Iudæos:illic tres dies,hic tres horæ,priuati enim lumine Patris,Christi,& Spiritus sancti. 90. Orig.Iterum enim lumen refulsit,nempe vbi plenitudo gentium intrauerit, Israël saluus fiet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

c c. pro,amat.Heb.s.eum. 88. pro,latro Synecdoche. e e. etiam extra Iudæã,vt ait Dionys. Areopag.epistolâ ad Apollophanem. f f. ad significandum dolorem. 92. non quæritur,nec causam quærit,sed est expressio quædam doloris maximi,& cruciatus. g g. Chald. sabathani, nam Hebr. עזבתני.

Heliam[95] vocat iste. Et continuò currens vnus ex eis, acceptā spongiā[96] impleuit aceto: & imposuit arundini, & dabat ei bibere. Cæteri verò dicebant, Sine[hh] videamus an veniat Helias liberans eum. Iesus autem iterum clamans[97] voce[*] magna[98], emisit spiritum[99]. Et[ll] ecce velum[mm] templi[100] scissum est[101] in duas partes[102], à summo vsque deorsum[103]: & terra mota est, & petræ[104] scissæ sunt: & monuméta aperta[105] sunt, & multa corpora sanctorum[nn] qui dormierant, surrexerunt[106], & exeuntes[107] de monumentis, post[108] resurrectionem eius venerunt[oo] in sanctam[109] ciuitatem, & apparuerunt multis[110]. Centurio autem, & qui cum eo[111] erant custodientes Iesum: viso terræmotu, & his[112] quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes[113]: Verè Filius Dei erat iste. Erant autem ibi mulieres[pp] multæ

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

95. Int. ex eo quod dixit Heli. Hier. 96. Glo. hoc factum (vt ait Iohannes) vt illud impleretur: In siti mea potauerunt me aceto. 97. Int. Quid dixerit Lucas aperit, scilicet, Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Aug. 3. de cons. Euang. * Chry. in ho. se Deum verum ostendit, homines enim cùm moriuntur, vix tenuem vocem emittere possunt. 98. Int. non alius extorsit. Hier. diuinæ hoc potestatis erat, vnde ipse, Nemo potest tollere animam meam à me, &c. 99. Hier. id est, animam, huius enim substantia spiritus est. Aug. Serm. de Pass. pro seruis mori charitatis immensæ. Prima ergo passionis Christi causa, quia sciri voluit quantum amaret hominem Deus. Secunda, vt sententiā mortis aboleret; nec mirandum pro nobis posuisse animam, quam suscepit à nobis, qui tanta pro nobis fecit, & talia largitus est. Idem contra Felici. cap. 18. Mortuus est, non secundùm pœnam iniustitiæ, quam non habuit, sed secūdùm legem naturæ, quam pro hominum redemptione suscepit. Damasc. 3. lib. cap. 27. permansit inseparabilis diuinitas ab anima & corpore. 100. Augu. 3. de cons. Euang. scilicet, cùm emisit spiritum. 103. Hier. crucifixum Dominum suum, cælum, terra, & omnia demonstrant. 106. Hier. non tamen antequam Dominus resurgeret, vt esset primogenitus ex mortuis. Rem. Resurrexerunt, vt essent testes Dominicæ resurrectionis; credendum verò est ascendisse in cælum, cum Domino ascendente, nec iterum fuisse mortuos, vt quidam volunt. 107. Int. quo ordine hoc, & quando considerandum est. 108. Int. scilicet, ad testimonium Dominicæ resurrectionis. 109. Hier. quæ sancta appellabatur, ob templum, & sancta Sanctorum, & distinctionem vrbium, in quibus idola colebantur.
110. Int. i. idoneis, non omnibus, quia non generalis resurrectio. Hier. 111. Int. scilicet milites.
112. Aug. 3. de cons. Euang. inter quæ & illud, quod Lucas ait Centurionem fuisse miratum.
pp. Chry. in hom. magna mulierum fortitudo, quæ, cùm discipuli fugissent, adfuerunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

96. Hil. vinum quod in Adam coacuit, immortalitatis est honor, aut virtus: potauit ergo, ad se in communionem immortalitatis ea, quæ in nobis erant vitiata transfundens. Remig. Acetum, Iudæi à patribus degenerantes; spongia, fraudulenta corda; arundo, scriptura sacra, quæ hoc facto implebatur.
100. Orig. concisum est velum exterius tabernaculi, non quod velat sancta sanctorum: vt ab initio mundi vsque ad finem occultata mysteria publicentur: cùm autem venerit quod perfectum est, tunc auferetur etiam secundum velum. 102. Int. i. ab initio mundi, quando homo conditus est, vsque ad consummationem sæculi. 104. Hil. omnia fortia penetrat Dei verbum. Glo. petræ, corda gentilium, vel terrenorum, qui Christi passione commutantur. 105. Int. in typum futuræ resurrectionis. Hil. erant mortis claustra reserata. 113. Rab. in Centurione, fides Ecclesiæ designatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

95. Apparet dixisse id milites Romanos, non intelligentes Syriacam linguam. hh. i. omitte, q. d. ne des. 96. s. vt celerius moreretur: dicitur enim vinum, & acetū, ex vulnere mortem accelerare. 97. κράξας, cùm clamasset. 98. s. post horam nonam, tempore vespertini sacrificij. ll. Christo, scilicet, mortuo. mm. s. quod erat ante propitiatoriū. 100. velut templo præ indignatione vestem scindente. nn. pro, fidelium. 106. non tamen ante Christum: quidam putant ad vitam immortalem surrexisse, alij negant. 107. pro nam exeuntes. oo. monumenta enim extra ciuitatem. 113. vel diuinitatem agnouit, vel sanctitatis excellentiam significat, vt Luc. indicat.

à longè,

[114] à longè, quæ secutæ erant Iesum à Galilæa [115] ministrantes ei: inter quas erat [116] Maria Magdalene:& [117] Maria Iacobi,& [118] Ioseph mater: & [119] mater filiorum Zebedæi. Cùm autem serò factum esset, venit quidam homo [120] diues ab [121] Arimathia, nomine Ioseph, qui & ipse erat [122] discipulus Iesu. Hic [123] accessit ad Pilatum: & petiit corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi corpus. Et accepto corpore, [124] Ioseph inuoluit illud in syndone [125] munda: & [126] posuit illud in [127] monumento suo nouo: quod [128] exciderat in petra. Et aduoluit saxum [129] magnum ad ostium monumenti,& abiit. [130] Erant autem ibi Maria Magdalene, & [99] altera Maria sedentes contra sepulchrum. Altera autem die quæ est post [131] Parasceuen, [132] conuenerunt Principes sacerdotum, & Pharisæi ad Pilatum, dicentes: Domine recordati sumus,quia [133] seductor ille [134] dixit adhuc viuens,Post [135] tres dies resurgam.Iube ergo custodiri sepulchrum vsque in diem tertium: ne fortè veniant discipuli eius, &

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

114. Aug.3.de conf.Euang.Aliæ à longè erant,aliæ iuxta crucem,vt Ioannes ait, vel, à longè erant comparatione turbæ circunstantis; propè verò, quia in conspectu propè aderant, vel cùm prius iuxta fuissent,recedentes,à longè stabant. 115. Hier. apud Iudæos mos erat,vt mulieres de substantia sua victum & vestirum præceptoribus ministrarent,quod,ne gentibus scandalum faceret Paulus abiecit.
116. Int.s.de qua Dominus eiecerat septem dæmonia. 117. Int.soror matris Domini.Hier.quæ & vxor Alphæi,quam & Ioannes Mariam Cleophe vocat. 118. Int.s.minoris. 119. Int.quæ regnū suis postulauerat filiis.Orig.hanc Marcus vocat Salome. 120. Hier.hoc refertur,vt ostendat cur à Pilato corpus potuerit impetrare, in alio autem Euangelio appellatur consiliarius, & de ipso quidam putant illud scriptum,Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. 121. Int.ipsa est Ramata Helcanæ,& Samuelis ciuitas. Remig. estque sita in regione Chananitica iuxta Diospolim. 122. Glos.occultus prius,vitans inimicitias Iudæorum,sed de illis non curans nunc. 123. Chry. in hom. in periculum mortis se tradidit,inimicitias ad omnes assumens. 127. Hier.ne surrexisse alius fingeretur. 128. ne si ex multis lapidibus esset suffossis fundamētis,ablatus furto diceretur. 129. Int. vt non posset aperiri sepulchrum sine auxilio multorum.Hier. ¶ Aug.Serm.de Sabbato sancto,si paruus esset,poterant dicere se dormientibus sublatum. 130. Remig.cæteris abeuntibus, solæ mulieres perseuerant. Hier. expectabant quod promiserat Iesus;ideo meruerunt primæ videre resurrectionem. 131. Int.i.præparationem Paschæ.Rab.Sexta sabbati præparabant necessaria sabbatho. 132. Hier. etiam post mortem Christi nequitiæ virus exercent. 133. Int. non sufficit scelus mortis, nisi post mortem famam eius lacerent.Hier. ¶ Int.quod erant Domino imponunt. Hier. ignorantes, verum dicunt,seductor enim erat Christus à falsitate in veritatem,à vitiis ad virtutes;à morte ad vitam ducens. 135. Remi. dixerat enim,Sicut fuit Ionas tribus diebus,&c.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

125. Remi.Sindon,Christi corpus significat,ex terra.i.virgine sumptum, & per passionis laborem ad immortalitatis candorem perductum.Raba.primitiuæ mos Ecclesiæ sacrificium altaris, non nisi in lino terreno celebrandi;quod à beato Siluestro legitur statutum. Hieron. Corpus Domini linteamine puro obuoluendum est, quod spiritualiter facit, qui pura mente suscipit. 126. Int.in simplici sepultura Domini,condemnatur ambitio diuitum, qui nec mortui diuitiis carent.Hier. ¶ Aug.Serm.de Sabbato sancto,ideo in aliena sepultura,quia pro aliorum moriebatur salute. 127. Hier.nouum sepulchrum Mariæ vterus. 128. Hil.per Apostolorum doctrinam, gentilium durities Christum recepit,nullo ante ingressu timoris Dei peruium. 131. Rab.Sexta die factus homo.Septima Deus requieuit.Sexta Christus moritur,Sabbato quiescit in sepulchro. 135. Aug.in Serm.de Pass.vt in eius passione Trinitatis totius assensus monstraretur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

119. quæ dicta Salome.Mar.15. 120. & nobilis,vt ait Mar. 99. & alia,vt scribit Luc.
133. πλάνος,impostor.deceptor.

furentur eum,& dicãt plebi,Surrexit à mortuis:& erit nouissimus error, peior priore. Ait illis Pilatus: Habetis custodiam. Ite custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes, munierunt sepulchrum, signantes lapidem cum custodibus.

SENS. LIT. IN CAP. XXVII.

137. Int.ignoranter verũ dicunt,quia peior est contẽptus pœnitentiæ,quàm error ignorantiæ. Rab. 139. Int.quanto diligentius seruatur,tanto magis virtus resurrectionis ostenditur.Hil.quanta stultitia,& infidelitas,signare sepulchrum eius,quem viderant mortuũ de sepulchro suscitasse.Chry.in hom. nolentes demõstrant veritatem resurrectionis:quia enim custoditũ est sepulchrũ, nulla fraus facta est.

SENS. MYST. IN CAP. XXVII.

136. Raban. ablatam discipuli à Iudæis Scripturam, in Ecclesiæ vsum contulerunt, Christumque illis infidelitate torpentibus auferentes,gentibus credendum tradiderunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVII.

rr. Græ. κουστωδίαν, Latina vox milites custodes custodia dicebantur,quòd ciuitatem custodirent. ss. ἀσφαλίσασθε, munite. tt. σφραγίσαντες, sigillantes,ne quid scilicet fraudis fieret.

CAPVT XXVIII.

VESPERE autem sabbati,quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrum. Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cælo:& accedens,reuoluit

SENS. LIT. IN CAP. XXVIII.

1. AVg.3.de con.Euang.à parte prima noctis noctem significauit, in cuius fine venerunt,diluculo enim venerunt(vt ait Mar.)Rab.Vespere venire cœperunt,parauerunt enim aromata, &c. sed lucescente mane peruenerunt.Hier.crebrò abibant,& redibant mulieres. 3. Int.s. quãdo primum licuit operari.Aug.3.de.con.Euang.Glo.Sabbato ad vesperam emerunt aromata,& quia nocte non poterant,mane ad sepulchrũ venerunt. 5. Hier.quæ foris aguntur ostendunt Filium Dei.Chry.in hom. Factus est terræmotus,vt euigilarent milites,probabile est enim quosdam obdormisse. 6. Int.s.præbens obsequium Domino suo.Beda in hom.inter acta humanitatis Christo Angelorum ministeria non desunt. 7. Int.non vt egressuro ianuas aperiat,sed vt egressum eius pandat iam factum.Beda in hom. qui enim clauso vtero potuit nasci,potuit clauso sepulchro resurgere. Seuerianus in Serm. Paschæ,aduolutus lapis probauit mortem;reuolutus,resurrectionem;sepulchrum,mortem, non mortuum deuorauit;recepit mortuum,viuum reddidit.

SENS. MYST. IN CAP. XXVIII.

2. REmig.Indicatur noctis illius dignitas,alioqui enim vespera non lucescit in diem,sed obtenebrescit in noctem;sed Dominus noctem illam totam luce suæ resurrectionis festiuam,& coruscam reddidit.Beda in hom.antea dies noctem præcedebat, cecidit enim homo à luce Paradisi in seculi tenebras,nunc dies sequitur;per fidem enim resurrectionis à peccato in lucem reducimur. Seueri. Serm.Paschæ,illuminatur per Christum sabbatũ,non deletur, non enim venit soluere legem. 3. Seueri,serò mulier currit ad veniam,quæ maturè cucurrit ad culpam. 4. Seueri.Ecclesia ex duobus populis.i.gentilibus,& Iudæis veniens,vna esse significatur , vno duarum feminarum nomine. Glo. duæ plebes pari deuotione , Christi passionem ,& resurrectionem sunt amplexæ. 5. Hil.concusso mortis aculeo,& illuminatis tenebris,inferorum trepidatio commouetur. Beda in hom.terrena corda per fidem passionis & resurrectionis ad pœnitentiam permouentur. Seuer.Serm.Paschæ. Si ita terra tremuit resurgente Domino ad veniam,quid erit cùm surget ad pœnam,dicente Propheta, Terra tremuit cùm resurgeret in iudicium Deus? 7. Remi.lapis,lex quæ in lapide scripta est,reuolutio, Sacramentorum reseratio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVIII.

1. id est,in fine noctis,qua lucescit,&c. itaque significatur crepusculum matutinum. Nota Christum post mediam noctem resurrexisse,& ante ortum solis,quanto vero ante,incertum. Quidam putant diluculo,alij paulo post mediam noctem. 6. idea,species,forma.

lapidem,& ſedebat ſuper eum.Erat autem aſpectus eius ſicut fulgur,& veſtimentum eius ſicut nix,præ timore autem eius exterriti ſunt cuſtodes:& facti ſunt velut mortui.Reſpondés autem Angelus, dixit mulieribus,Nolite timere vos,Scio enim quod Ieſum,qui crucifixus eſt,quæritis. Non eſt hîc. Surrexit enim, ſicut dixit. Venite, & videte locum vbi poſitus erat Dominus,& citò euntes dicite diſcipulis eius,quia ſurrexit:& ecce præcedet vos in Galilæam,ibi eum videbitis:ecce prędixi vobis.Et exierunt citò de monumento cum timore,& gaudio magno,currentes nunciare diſcipulis eius.Et ecce Ieſus occurrit illis,dicens: Auete.Illæ autem acceſſerunt, & tenuerunt pedes eius:& adorauerunt eum.

SENS. LITER. IN CAP. XXVIII.

8. Seuer.vt fidei doctor,& reſurrectionis magiſter.Aug.3.de conſ. Euang.Marcus ait,viſum Angelum ab introeuntibus ſedentem in dextris;ſed fuerunt duo Angeli;vel vnus fuit:intraſſe verò dicuntur in monumenta mulieres, id eſt, in aliquem ſeptum locum ante monumentum. 12. Seueri. in Serm. Paſchæ. Surgente Domino terrenis redditur cæleſte commercium; & mulieri, cui fuerat cum diabolo lætale conſilium, fit cum Angelo vitale colloquium. 13. Hier. q. d. illi timeant, in quibus permanet incredulitas. 14. Int. quia multi hoc nomine dicebantur, determinat qui crucifixus eſt. 15. Seuer. ita earum fidem paſſionis procella turbauerat, vt adhuc mortuum requirerent,cæliq; Dominum quærerēt in ſepulchro. 16. Int.ſ.per præſentiā carnis.Rab. c. Seuer.in eadē carne rediȷt Dominus,& nos redibimus. 17. Int.impoſſibile eſt enim nō fieri quæ dixit. 18. Int.q.d.etſi verbis nō creditis,venite,&c.Hier. 19. Seuer.locum oſtendit,ne alter,& non idem reſurrexiſſe crederetur. 20. Rab.Non ſolis vobis gaudium hoc teneatis. e. Aug.3.de conſ.Euang.id eſt,ab illo loco vbi erat horti ſpatium ante monumentum. 22. Hier.ſcilicet, de magnitudine miraculi. 23. Hier. ſcilicet, ex deſiderio reſurgentis. 24. Int.quia ſic intentæ. g. Aug.3.de conſ.Euang.bis collocutionem Angelorum habuerunt. prius vnum videntes,de quo Matth.& Marc.poſtea duos,de quibus Lucas & Iohan.Item,Domini bis, ſemel cùm Maria hortulanum putauit,& nunc cùm occurrit in via. 27. Rab.pedes præbuit,vt veram ſe carnem habere demonſtraret.

SENS. MYST. IN CAP. XXVIII.

8. Seueri. lapis,mortem ſignificat omnes prementem, quam Chriſtus ſua virtute ſubiecit. Beda in hom.ſtans Angelus aduentum Chriſti prædixit, ſignificans venire ad diabolum debellandum; ſedens autem reſurrectionem,ſignificans ſedem regni perpetui. 9. Int.ipſo habitu terribilem futurum reprobis, & blandum ſignificat iuſtis.Greg.hom.in fulgore enim terror, in candore blandimentum. Seueri. Fulgur de cælo,nix de terra eſt. ſignificatur ergo claritas cæleſtis naturæ, & gratia communionis humanæ; figurat autem Angelus noſtrum habitum & formam in reſurrectione. Hier. in candido veſtitu ſignificatur gloria triumphantis. 10. Int.quia terribilis impijs.Seuer. quomodo Domini præſentiam ſuſtinebit,qui Angeli non potuit? 11. Int.quia vitam viuere deſperabant.Seuer.Ser.Paſchæ. ſtare nō poteſt,quem conſcientia deſtituit,impellit reatus. 12. Int.quia blandus iuſtis. 20. Seueria. q. d. reuertere ad virum mulier iam ſanata;& ſuadè fidem, quæ ante perfidiam ſuaſiſti. 21. Hier. in volutabrum gentilium,vbi ante error,& lubricum. Bĕda. in hom.iam Dominus de morte ad vitam,de corruptione ad incorruptionem tranſierat,Galilæa enim tranſmigratio.Glo.nos ſi à vitijs ad virtutes migremus, reſurrectionis gloriam videbimus. 25. Rab. iter virtutum inchoantibus Chriſtus adiuuando occurrit. 26. Int.vt maledictum Euæ in mulieribus ſolueretur.Hier. 27. Seuer.Pedes Chriſti tenēt, qui fide aſtringant veſtigia Saluatoris; tenuerunt autem iſtæ pedes, vt ſcirent in Chriſti capite virum eſſe,ſe in pedibus;datumque ſibi virum ſequi,non præire.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVIII.

12. id eſt,alloquens.Hebr. 21. Illic plurimi diſcipuli,& locus ſecurior à Iudæorum perſecutione. d. ſcilicet,quod res eſt. f. ſcilicet,poſtquam intus viderunt duos Angelos,de quibus Lucas. 25. ſcilicet, cùm ad eos perueniſſet Magdalena,è monumento reuerſa,viſo Ieſu Chriſto. 26. χαίρετε, id eſt; Auete,gaudete.

Tunc ait illis Iesus, Nolite[28] timere[29]. Ite, nunciate[30] fratribus[31] meis,vt eant in Galilæam,[32] ibi[33] me videbunt. Quæ cùm abiissent[h]: ecce quidam de custodibus[34] venerunt in ciuitatem,& nunciauerunt[35] Principibus sacerdotum omnia[36] quę facta fuerant:& congregati[37] cum senioribus,consilio accepto,pecuniam[38] copiosam dederunt militibus,dicentes.Dicite quia discipuli[39] eius nocte venerunt,& furati[40] sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc[41] auditum fuerit à præside,nos suadebimus[42] ei,& securos vos[43] faciemus.At illi accepta pecunia[44], fecerunt sicut erant edocti. Et diuulgatum[45] est verbum istud apud Iudæos[46],vsque in hodiernum diem. Vndecim[47] autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem[l] vbi constituerat illis Iesus,Et videntes[48] eum

SENS. LIT. IN CAP. XXVIII.

28. Seueri Idem dicit quod Angelus, vt quas ille firmauerat,redderet firmiores. 29. Hier. in veteri & nouo Testamento,cùm augustior apparuerit visio,primùm timor pellitur,vt mente placida possint quæ dicuntur audiri. 30. Glo. vt mulier mortifera serpentis verba narrauit,ita nūc viuificatoris. 31. Glo. ostendit se eandem humanitatem resumpsisse, & illos idem sperare debere. 34. Chry. in hom. Angeli apparitione,& terræ motu fuerant milites stupefacti. 35. Chry.in hom.veritas à contrarijs diuulgata,magis refulget. 36. Int.scilicet,miracula,quæ viderant. 37. Int.astuta duplicitas modum quærit,quomodo astruat falsitatem Raba. 38. Int. scilicet, de templo acceptam, sicut prius triginta argentos.Hier. 39. Seueri. non contenti interfecisse magistrum, discipulos etiam perdere moliuntur. 40. Seuer.non furto,sed fide,viuum,non mortuum sustulerunt. Chry. in hom. quomodo furarentur,qui nec apparere audebant?&si viuum adhuc videntes fugerunt,quomodo mortuo milites nō timuissent?& quare non prima potius nocte furati essent,quando nemo aderat?& si essent furati,an sudarium reliquissent? an in eo exuendo morarentur? certè confirmant isti resurrectionem, confitentur enim corpus non esse in sepulchro:non esse autem sublatum ostendit custodia militum, & pauor discipulorum.Rem.Si custodes dormierunt,quomodo furtum viderunt? 41. Int.scilicet,furtim eum sublatum. 42. Int.s.ne quicquam à vobis exigat. 43. Int.i.absque periculo. 44. Chry.in hom.nō mirum est superatos pecunia milites, quæ Iudam fecit Magistri proditorem. 45. Int.error empti mendacij perseuerat, ne in Christum credant.Rab. sicut & sanguinis reatus, quem sibi & posteris imprecabantur. 46. Seue.non apud Christianos. 47. Beda in hom.iam enim vnus perierat. 48. Int.Credētes,se ante eum humiliauerunt.Aug 3. de cons.Euang.non illo die, quo Dominus resurrexit, nec octo sequentibus, sed postea; est autem visus Dominus post resurrectionem decies. Primò,ad monumentū mulieribus.Secundò,iisdem in itinere.Tertiò,Petro.Quartò,euntibus in castellum. Quintò,pluribus, absente Thoma.Sextò,eo præsente.Septimò,ad mare Tiberiadis.Octauò,in Galilæa,vt ait Matthæus. Nonò,recumbentibus,vt ait Marcus.Decimò,in nube,cùm in cælum ascenderet.Hæc narrant Euangelistæ,sed non omnia scripta sunt.crebro enim cum illis conuersabatur per dies quadraginta.

SENS. MYST. IN CAP. XXVIII.

32. Aug. 3. de con.Euang.Galilæa transmigratio,vel reuelatio, gratia autem Christi de populo Israël transmigratura erat ad gentes, præparante Domino viam in cordibus, vnde dictum præcedet vos in Galilæam. illa autem erit reuelatio tanquam vera Galilæa,cùm eum videbimus sicuti est,ipsaq́;beata transmigratio ex sæculo in illam æternitatem. 33. Int. s. non in Iudæa,sed in gentibus. Aug. 3. de cons.Euang.ibi membra mea inuenient,viuumq́ue corpus in suscipientibus se agnoscent. 35. Int.Indocta simplicitas fatetur veritatem.Rab. 45. Hil. pecunia,& cupiditate Christi gloria denegatur.

l. Rab.Corpus de terra susceptum,iam super terrena subleuauerat resurgendo; & qui resurrectionis celsitudinem cupiunt videre,ad superna oportet vt transeant; præcedit quidem Christus primitiæ dormientium,sequuntur hi qui sunt Christi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXVIII.

h. Non secundo isto reditu è monumento,sed priori,de quo alij Euangelistæ. 36. scilicet,de Angelo, qui apparuerat sublato lapide deq́; iis quæ mulieribus dixerat. 42. pro,suadebimus,seu placabimus. l. fortè Thabor. 48. scilicet,cum alijs multis,fortè illis. 500. de quibus 1.Cor.15.

adorauerunt:

adorauerunt: quidam autem dubitauerunt.[49] Et accedens Iesus,[50] locutus est eis, dicens,[51] Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, Euntes ergo,[52] docete omnes[53] gentes,[54] baptizantes eos in nomine[55] Patris, & Filij, & Spiritus sancti: docentes eos seruare[56] omnia quæcunque[57] mandaui vobis. Et ecce[58] ego vobiscum[59] sum[60] omnibus[61] diebus, vsque ad consummationem[62] sæculi.

Sens. Lit. In Cap. XXVIII.

49. Int. dubitatio horum nostram auget fidem. Hier. ¶ Remig. existimabant, (vt refert Lucas) se Spiritum videre. 50. Remig. vt omnem dubietatem auferret, & corroboraret in fide. 51. Int. vt qui ante regnabat in cælo, per fidem regnet in terris. Hieron. ¶ Rab. de assumpta humanitate loquitur. Remig. sic Psalmista, Constituisti eum super opera manuum tuarum. 52. Int. id est, primum catechizate, quia sine fide impossibile est placere Deo. Glo. Primò docendus est auditor: deinde fidei Sacramentis imbuendus: tum ad seruanda mandata instruendus: non enim potest mundari, si non insistat bonis operibus. 53. Beda in hom. non ad solos Iudæos venit, nec (vt aiunt Donatistæ) in sola est Africa. 54. Int. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum cælorum. 55. Int. In inuocatione nominis. Didymus 2. lib. de Spiritu sancto: si quis contrarius legis datori vnum de prædictis nominibus omittat, sine perfectione baptizabit: nec à peccatis liberare poterit. Colligitur autem hinc indiuisa Trinitatis substantia. 56. Int. quia fides sine operibus mortua est.
57. Int. quæ quidem non sunt pauca, vel leuia. 58. Chry. in hom. quasi dicat: ne dicatis difficile esse iniunctum negotium, Ego vobiscum sum, qui omnia facio leuia. 59. Chry. in hom. sicut vni corpori fidelibus loquitur, non enim ad finem sæculi Apostoli mansuri erant. 60. Int. scilicet, diuinitate. Beda in hom. 61. Rab. nunquam defuturi sunt, qui diuina inhabitatione sint digni. 62. Int. cùm finitis laboribus mecum regnabitis. Chry. in hom. vult futura inspiciant, & sine fine mansura. Beda in hom. finitum pro infinito ponitur, qui enim manet nunc protegendo, manebit etiam post remunerando. Hier. ostendit se nunquam à credentibus recessurum. Leo serm. de Pass. ipse deorsum confortat ad patientiam, qui sursum inuitat ad gloriam.

Addit. Avct. In Cap. XXVIII.

49. scilicet, aliqui illum esse Christum, qui apparebat. 55. id est, authoritate, virtute, vel inuocatione nominis. 59. scilicet, Spiritu, & in Eucharistia.

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

CAPVT I.

INITIVM Euangelij Iesu Christi Filij Dei: sicut scriptum est in Esaia Propheta. Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam: qui præparabit viam tuam ante te: Vox

SENS. LIT. IN CAP. I.

1. HIER. Euangelium, Latinè bona annunciatio, quod propriè ad regnum Dei, & remissionem pertinet peccatorum: quatuor autem Euangelia vnum sunt, & vnum quatuor. 2. Int. i. Saluatoris. Hier. 3. Int. i. vncti. Hier. i. Regis, & Sacerdotis, dicitur autem Hebraicè Masciach, Græcè χριστός. 4. Beda. Matth. ait, Filij Dauid, Dei enim & hominis Filius est. Hil. de Trin. Christus Dei Filius verus, & proprius; origine, non adoptione; veritate, nō oratione. 5. Beda. & Iudæos ad suscipiendum Euangelium instituit: & gentiles ad suscipiendum authoritatem legis & Prophetarum prouocat.

b. Hier. de optimo gen. interpre. ca. 3. non in Esaia scribitur, sed in Malachia. Chry. duorum Prophetarum prophetias in vnum congregauit: in Esaia enim est, Vox clamantis. in Malachia, Ecce ego mitto, &c. Aug. de q. vet. & noui Testam. vtriusque Prophetæ verba ad vnum sensum pertinentia, sub vnius Prophetæ persona iungit. Beda, est in Esaia sensus, etsi non verba. 6. Int. Vox Spiritus ad Patrem de Filio, vel Patris ad Filium de Iohanne. 7. Int. s. Iohannem qui Angelus, id est, nuncius: scilicet, nūciat de Christo. Post me venit qui ante me factus est. Beda. Iohannes, Angelus, non natura, sed officio: venientem enim Dominum in carne, mundo nunciauit: Sic Sacerdotes ob Euangelizandi officium apud Malachiam Angeli nominantur. Theophil. Iohannes Angelus ob vitam Angelicam. 8. Theophyl. id est, iuxta te: iuxta Reges ambulant qui propinquiores sunt. 9. Theophyl. s. per baptismum. 10. Int. id est, pœnitentiam. Hieron. per hanc enim descendit ad nos Deus: & nos ad illum ascendimus.

11. Int. id est, Filium, vel ante præsentiam, aut Incarnationem. 12. Int. s. Iohannes, de quo clamat Dominus ad Iudæos, Inter natos mulierum non surrexit. Beda, vox, quia verbum Dei sonando præibat, prius vox sonat vt verbum possit audiri.

SENS. MYST. IN CAP. I.

4. BEda. Matthæus Filium hominis. Marcus, Filium Dei: à minoribus enim ad maiora paulatim assurgendum, & per humanitatis fidem & Sacramenta ad diuinitatis agnitionem ascendendum: aptè etiam descripturus humanam generationem, à Filio hominis cœpit, inchoaturus autem ab initio Euangelicæ prædicationis, Filium Dei nominauit: diuinæ enim potentiæ fuit Euangelium mundo prædicare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

a. s. tale fuit, vel quasi dicat, sic Christi Euangelium cœpit, sicut, &c. quidam id titulum vocant, alij Proœmium, quo ostendit velle à Christi prædicatione incipere, vt & Matthæus à generatione. 1. id est, Euangelicæ prædicationis, seu felicis nuncij per Christum mundo allati. b. coniunge id cum, vox clamantis, nam alia Malachiæ sunt. 6. s. pro, mittam. 7. τὸν ἄγγελον, vt certus quidam nuncius significetur. 8. pro, ante te. Hebr.

clamantis

clamantis in deserto, Parate viam Domini: rectas facite semitas eius. Fuit in deserto Iohannes baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio; & Hierosolymitæ vniuersi, & baptizabantur ab illo in Iordanis flumine: confitentes peccata sua. Et erat Iohannes vestitus pilis camelorum, & zona pellicea circa lumbos eius: & locustas, & mel siluestre edebat. Et prædicabat, dicens, Venit fortior me post me: cuius non sum dignus, procumbens, soluere corrigiam calceamentorum *

SENS. LIT. IN CAP. I.

13. Int. s. Christi ad surdos obturantes aures voci. Hier. clamor ad surdos & longè positos, siue cum indignatione fieri solet; Iudæi & longè positi, & aures obturarunt, & indignationem, & iram, & tribulationem à Christo audire meruerunt. c. Hier. s. pœnitentiam agite, & prædicate. 15. Int. quas incuruastis declinando ad dexteram vel ad sinistram. Beda, Rectas semitas facit qui mundas cogitationes in animo per prædicationem format. Hier. qui se diligit & non proximum, ad dexteram declinat: qui proximum, & non se, ad sinistram. 17. Int. Beda, vt ita baptismum quo peccata soluuntur, suo baptismate quo peccata solui non possent, præcurreret. Hier. qui consummatur per sponsum, initiatur per paranymphum. 18. Beda Baptismum qui peccata solueret, quia dare nõ poterat prædicabat; remissio enim peccatorum in solo Christi baptismo tribuitur. Theophy. Baptismus Iohannis ad pœnitentiam inducebat; suum ergo baptismum pœnitentiæ prædicabat, & sic inducebat homines in peccatorum remissionem per Christum accipiendam. Hier. per Iohannem sponsi amicum, inducitur sponsa ad Christum. 19. Int. sub. ideo. 20. Int. Iordane, vel Iordanis. 22. Int. q.d. merito egrediebantur, & baptizabantur à Iohanne, quia Iohannes erat vestitus, &c. 23. Int. cõueniens vestis prædicatori. 25. Beda. vt Helias. Mortificationis inditium est. 28. Int. s. misericordia, gratia. Hieron. ¶ Beda. nondum manifestè Dei Filium prædicat, non enim auditores rudes adhuc capere poterant, sed paulatim introducendi erant. 31. Chry. in Matth. q.d. nec in ministri ordine deputari sufficiens sum.

SENS. MYST. IN CAP. I.

14. Int. s. Iudæa. Hier. deserti erant Iudæi, à Spiritu Dei, à Propheta, Rege, & Sacerdote. 15. Hier. via, pœnitentia, semitę, mandata moralia. Theoph. via, nouum Testamentum; semitę, vetus. 16. Hier. Iohannes & Iesus quærunt quod in deserto amissum est, vbi vicit, diabolus vincitur; vbi cecidit, homo exsurgit. 20. Hier. Iordanis, id est, descensio aliena, alienati enim à Deo per superbiam, per baptismũ humiliati erigimur in alta. 21. Beda. exemplum sumitur confitendi peccata, & meliorem vitam promittendi eis qui baptisma desiderant. 24. Int. diuites gentium. Hier. ¶ Theoph. vestis, doloris indicium, oportet enim pœnitentem dolere: zona autem Iudæorum mortificationem significat. 25. Int. pauperes. Hier. 26. Int. sapientes. Hier. ¶ Theoph. Locusta in altum salit, & cadit, ita Iudæi in altum intelligentiæ salientes cadebant. Greg. 31. mor. cap. 19. Iudæi saltabant per vocem promittentis adimpletionem præceptorum, sed cadebant per actionem. Int. habitatores solitudinis non decet ciborum delitias quærere, sed tantùm necessitatem supplere. Hier. Iohannis vestis cibus & potus prædicatorum austeram vitam significant. 27. Int. fideles. Hier. ¶ Theoph. Scripturæ mel ex apibus. i. Prophetis, quo vescebantur Iudæi, sed siluestre, quia non bene intelligebant. Greg. 31. mor. ca. 19. mel siluestre est infructuosæ gentilitatis dulcedo. Beda. vestis aspera, peccantium increpatio: zona, mortificatio; locustæ & mel, alacer volatus & dulcedo, dulcis enim illius prædicatio, turbis putantibus esse Christum, sed citò adempta est illa opinio. 30. Int. i. explicare. 31. Int. s. quam fecit sibi de nostra mortalitate.
¶ * mysterium incarnationis Dei. Hier. calceamentum, in extrema parte corporis est, & in fine est Saluator incarnatus: vnde illud, In Idumæam extendam calceamentum meum. Greg. in hom. calceamentum ex morte animalium fit, Christus ergo quasi calceatus apparuit natura nostra assumpta.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

16. s. prope Iordanem, vt ait Lucas. 17. an certa aliqua forma incertum, quidam putant baptizasse in nomine Christi venturi. d. vel quod baptizarentur ab illo in testimonium pœnitentiæ, vel quod ad pœnitentiam, dum baptizaret, hortaretur, vel quod prædicaret Christi baptismum, per quem remittenda peccata: Baptismus quidem Iohannis peccata non remittebat, sed ad id per Christum faciendum disponebat. e. pro, ex omnibus Iudææ partibus. 25. ablatiuus est. f. præsens, pro futuro. g. ἱκανὸς, idoneus, sufficiens.

cius.

eius.[h] Ego[32] baptizo vos in aqua:[33] ille[34] verò baptizabit[35] vos Spiritu sancto.[36] Et factum[37] est in diebus illis: venit Iesus à Nazareth[38] Galilææ,[39] & baptizatus[40] est à Iohanne[41] in Iordane. Et statim ascendens[42] de aqua, vidit cælos[43] apertos:[44] & Spiritum sanctum tamquam columbam descendentem,[45] & manentem[46] in ipso. Et vox[47] facta est de cælo, Tu[48] es filius meus dilectus, in te complacui. Et statim[49] spiritus[50] expulit eum in desertum.[51] Et erat in deserto[52] quadraginta diebus,[53] & quadraginta noctibus:[54] & tentabatur[55] à sathana,[56] eratque cum bestiis,[57] & Angeli ministrabant[58] illi.[59] Postquam autem traditus est Iohannes:[60] venit Iesus[61] in Galilæam:[62] prædicans Euangelium regni[63] Dei: & dicens,[64] Quoniam impletum est tempus,[65] & appropinquauit[l]

Sens. Lit. In Cap. I.

32. Int.s.quia homo purus. 33. Int.non spiritu. 34. Int.s.Deus. 35. Int. Beda. non solùm in die baptismi, sed quotidie cùm per gratiam Spiritus proficimus, 36. Int.qui ferebatur super aquas. Hier. ¶ Beda. solus Deus gratiam Spiritus sancti dat. 37. Int.scilicet, cùm Iohãnes baptizaret. 40. Chry. Baptizatus est, vt notus fieret omnibus, & vt iustitiam impleret, mandatum enim erat hominibus subire baptismum Prophetæ. Beda. Baptizatus est, vt Iohannis baptisma comprobaret, & vt aquam sanctificaret: & vt per columbam monstraret Spiritus sancti aduentum in baptismo. 42. Int. s. post baptismum. 44. Beda. non reseratione elementorum, sed spiritualibus oculis. 45. Chry. in Matth. vt ipsũ omnibus, tamquam digito demonstraret. Beda. Sedit super caput Iesu, ne quis putaret vocem factam ad Iohannem. 46. Beda. hoc Christo speciale, vt implens eum Spiritus sanctus, numquam recedat. Glossa manet in eo Spiritus ex quo conceptus est. 47. Beda. per quam non ille docetur, sed nos.
48. Int. non Iohannes. Augustinus 2. de cons. Euangelista Matthæus alijs verbis, sed eadem sententia. 49. Int.s.post Baptismum. 50. Int. s. Sanctus. Beda. vt Lucas indicat, plenus, inquiens, Spiritu sancto regressus est à Iordane. 51. Chry. in Matth. vt doceret baptizatos tentationes patienter sustinere, suumque honorẽ cognoscere, non enim accedit diabolus, nisi vbi viderit aliquem maiori honore constitutum; dedit verò Christus diabolo occasionem etiam loco, tunc enim maximè se ingerit cùm viderit solitarios. 52. Int. vt & nos mundi illecebras fugiamus. Beda. 55. vt nos post baptismum non solùm ad bona agenda, sed etiam ad mala toleranda accingamur. 56. Int. scilicet, vt homo. Beda.
57. Chry. Ostendit quale esset desertum. s. inuium hominibus, & bestijs plenum. 59. Int. s. vt Deo; Beda. 60. Beda. non statim traditus est Iohannes post tentationem in deserto, multa enim Christus ante docuit, & fecit quæ omissa ab alijs Euangelistis Iohannes narrat. 62. Chry. recessit ad doctrinas, & sanationes, priusquam pateretur se conseruans. Theoph. docet persecutiones non expectandas, sed si inciderint, sustinendas. 63. Int. i. quod ducit ad regnum. 64. Int. s. hoc quod sequitur. 65. Int. Beda, de quo vbi venit plenitudo temporis misit Deus Filium suum, &c. Theoph. quasi dicat, vsque huc operabatur lex, amodo verò conuersatio secundùm Euangelium.

Sens. Myst. In Cap. I.

38. Int. id est, flore. 39. Int. id est, tota. Hier. debemus de volubilitate mundi post sponsum currere, & per baptismum ad cælestia ascendere, suscepto Spiritu sancto. 43. Int. qui aperiuntur baptizatis, clausi Adæ interposito Cherubim, & flammeo gladio, qui extinguitur in aqua baptismi. 45. Beda significabatur nobis conferendam gratiam in batismo: in colũbæ verò specie, quia simplicia corda quærit: ostenditur verò mysterium Trinitatis in baptismo Filius baptizatur, Spiritus in specie columbæ, Pater in voce. 53. Int. s. in prosperis. 54. s. in aduersis. Beda, & in prosperis, & in aduersis aduersarius tentat 40. verò seculi tempus significant, quadripartitus enim mundus 10. verò præcepta. 58. Chry. vincenti tentationem Angeli ministrant. Beda; bestiales hominum mores impolutamente tolerantes ministerium merentur Angelorum, ad æternam beatitudinem solutos corpore transferentiũ. 60. Int. i. lex. Beda. desinente lege, oritur Euangelium. Hier. Iohannes in carcere, lex in Iudæa. Iesus in Galilæa. salus in gentibus. 61. Int. i. Euangelium. 62. Int. id est, gentes.

Addit. Auct. In Cap. I.

h. abundat, more Scripturæ. 44. pro, diffindi, seu scindi, σχιζομένους. l. præt. pro præsenti.

[66] regnum Dei. [67] Pœnitemini, [68] & credite Euangelio. Et præteriens secus mare [69] Galileæ: vidit [70] Simonem & [71] Andream fratrem eius, [72] mittentes retia in mare, erant enim [73] piscatores. Et dixit eis Iesus, [74] Venite post me: & faciam vos fieri piscatores [75] hominum. Et protinus [m] relictis [76] retibus, secuti sunt eum. Et [77] progressus inde pusillũ, vidit [78] Iacobum [79] Zebedæi, & [80] Iohannem fratrem eius: & ipsos [n] componentes retia in naui: & statim vocauit illos. Et [81] relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenariis, secuti sunt eum. Et [82] ingrediuntur [83] Capharnaum, Et statim [84] sabbatis ingressus in synagogam, do-[85]cebat eos. Et stupebant super doctrina eius. [o] Erat enim docens eos [p] quasi [86] potestatem habens: & non sicut Scribæ. Et erat in [87] synagoga eorum homo in spiritu [88] immundo, & clamauit, dicens, [89] Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? [90] venisti [91] perdere nos, [92] scio quod sis [91] Sanctus Dei. Et [q] comminatus est ei Iesus, dicens,

Sens. Lit. In Cap. I.

66. Chry.i.quo Deus regnat in regione viuentium. 67. Int Beda, Renunciate operibus mortuis. Hier.amaritudinem radicis dulcedo pomi compensat, periculum maris spes lucri delectat; dolorẽ medicinæ spes salutis mitigat, qui desiderat nucleum frangit nucem. 68. Int. aliter non intelligeretis, non fiunt opera vt sit fides, sed fides vt sequantur opera. Hier. 72. Int.s.mundanis intentos lucris.

73. Int.prius mittuntur piscatores ad prædicandum, vt fides credentium in virtute Dei putetur esse, non in eloquentia, vel doctrina hominum. Beda. 74. Theoph. hæc est secunda vocatio respectu eius quæ legitur in Iohanne. 75. Remi. Pisces cùm capiuntur, moriuntur; homines capti prædicatione viuificantur. 76. Int.s.omnino Beda. quod narrat Lucas, prius factum est, & ad capturam piscium remearunt, postea verò, quod narrat Marcus. 77. Int.s. post vocationem horum. 81. Int.obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. 82. Hier. Marcus non historiæ ordinem sequitur, sed mysteriorum. 84. Theoph. quando Scribæ congregabantur. 85. Theoph.s.arguendo, non adulando, vt Pharisæi. 86. Int.s.substantialem & propriam. Beda. vt Deus addebat in lege, & mutabat. 87. Int.s.cùm doceret. 88. Chry. quia se immundis & prauis operibus immiscet. 89. Int.s.commune. 91. Int. Præsentia Iesu tormenta sunt dæmonum. Beda. Dominum in terra cernentes dęmones, se continuò iudicandos credebant. Chry. q.d. nobis non das locum in hominibus dum diuina doces. Theoph. exire ab homine perditionem suam dicit. 92. Glo. non est voluntatis cõfessio, sed necessitatis extorsio. Chry. non firmam & certam habebat aduentus Dei notitiam. Aug. 9. de ciu. cap. 21. tantum eis innotuit, quantum voluit, tantum voluit quantum oportuit, innotuit verò per quædam suæ virtutis effecta.

93. Chry. per articulum Græcum significatur vnus, non de pluribus.

Sens. Myst. In Cap. I.

69. Int.i.mundum volubilem. 70. i.obedientem. 71. i.virilem. 74. Int.s. cum retibus Euangelij. m. Hier. relinquenda retia aranearum, quibus velut culices tenebantur. 78. Int.i.supplantatorem. 79. i.fugitiui. 80. Int.i.gratiam. Hier. hac piscatorum quadriga vehimur ad æthera. Sicut Helias: his quatuor angulis construitur prima Ecclesia. Quatuor virtutibus in imaginem Dei conuertimur, obedientes prudentia, viriliter agentes iustitia, serpentem calcantes temperantia, & Dei gratiam merentes fortitudine. Theoph. prius vocatur Petrus.i.actio, deinde Iohannes.i.comẽplatio. 83. Int. id est, villam consolationis. Hie. Homo in Spiritu immundo.i.genus humanum in quo immunditia regnauit, requie & consolatione sanatur. Beda. per liberatum à dæmone, intelligimus animũ ab immunda cogitatione purgatum, per feminam verò, à febribus curatam, carnem à concupiscentiæ feruore per continentiæ præcepta frenatam. 84. id est, requie.

Addit. Avct. In Cap. I.

n. vel sarcientes, vel complicantes. p. pro, tanquã. 86. nam & præcipiebat Dominus, & mira efficacia docebat, & magna libertate, denique miraculis doctrinã confirmabat. vide 1. Cor. 2. 2. Cor. 10. 88. pro, habens spiritum immundum. Hebr. 89. i. quid tibi nobiscum est rei? q. ἐπετίμησεν, increpauit.

Obmutesce,[94] & exi de homine. Et discerpens[95] eum spiritus immundus: & exclamans voce magna[t] exiit[96] ab eo. Et mirati sunt omnes: ita vt conquirerent[97] inter se dicentes, Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc noua? quia in potestate[98] spiritibus[99] immundis imperat:[100] & obediunt[101] ei. Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilææ. Et protinus[102] egredientes de synagoga, venerunt in domum[103] Simonis & Andreæ cum Iacobo & Iohanne. Recumbebat autem[t] socrus[104] Simonis febricitans:[105] & statim dicunt[106] ei de illa. Et accedens[107] eleuauit eam, apprehensa[t] manu eius: & continuo[108] dimisit eam febris: & ministrabat eis. Vespere autem facto cùm occidisset[110] Sol,[111] afferebant ad eum omnes malè habentes, & dæmonia habentes: & erat omnis ciuitas congregata ad ianuam,[112] & curauit multos[113] qui vexabantur variis languoribus:[114] & dæmonia multa ejiciebat, & non sinebat ea loqui, quoniam[*] sciebant[116] eum.

Sens. Lit. In Cap. I.

94. Chry. nolebat veritas testimonia spirituum immundorum, docetque non credendum dæmonibus, quantumcunque veritatem annuntient. 95. Chry. id permisit Christus, vt ostenderet dæmonem esse qui loquebatur. Theophy. & vt per miraculum crederent, vidētes à quo esset malo liberatus, Beda. aliàs conuexans, est autem hoc quod Lucas dicit, cùm proiecisset eum in medium. 96. Int. s. quia exiens ei non plus nocuisset. 97. Beda. ad hoc signa fiebant, vt prædicationi certius crederent.

98. Int. s. propria, alij enim in accepta. 99. Int. pro, etiā spiritibus. 100. Int. s. vt Deus. 101. Int. s. quia tanta faciebat. 102. Int. s. Iesus, & discipuli. 104. Theoph. s. vt ibi comederent. 106. Beda. Rogantes (vt ait Lucas). 108. Int. non remanente molestia ægritudinis, vt solet, sanitas quæ datur, imperio Domini tota simul redit. Beda. Theoph. Considerantes turbæ non licere die Sabbathi curare, Solis occasum expectarunt. 113. Chry. i. omnes iuxta Scripturæ consuetudinē. Theoph. Sanauit eos, qui fidem habebant, infideles autem ob incredulitatem non sunt sanati. Glo. plures sanauit per Apostolos post mortem suam, quàm dum Iudæis prædicaret. 116. Aug. de q. no. & vet. Test. Sciebant esse Christum lege promissum, videbant enim in eo omnia signa dicta à Prophetis, sed diuinitatis mysterium ignorabant. Beda. per signorum potentiam intellexit dæmon, vel potiùs suspicatus est esse Filium Dei, persuasit verò Iudæis vt crucifigerent, quia non præuidebat se illius morte damnandum.

Sens. Myst. In Cap. I.

94. Beda. Lingua quæ prima virus sparsit, primò occluditur, deinde femina, quæ, primò seducta, curatur, tertiò, vir mundatur, vt sit idē ordo restaurationis, qui fuit perditionis. 95. Hier. Appropinquante salute, appropinquat tentatio. Pharao dimissus persequitur Israël, diabolus cōtemptus surgit in scandala. 103. Int. Circuncisionē Petro commissam. 104. Int. Allegoricè synagoga, quodammodo mater Ecclesiæ commissæ Petro. 105. Int. scilicet, inuidia æstibus laborans, & Ecclesiam persequens.

107. Int. i. in spiritualem vsum erexit carnalia eius opera. t. Hier. febris, intemperantia, de qua per manum disciplinæ, desiderij eleuatione sanamur, & sanantis voluntati ministramus. Theoph. Si ratio retineat manum, ira effrenati, surgit, & rationi ministrat. 110. Int. Beda. morte. 111. Int. Beda. Christus, qui dicit, quamdiu in mundo sum, lux sum mundi. 112. Int. i. pænitentiam. Hier. Ianua regni cælorum pænitentiam cum fide, quæ operatur salutem vitiis variis quibus languescit ciuitas mundi.

114. Int. id est, vitiis.

Addit. Avct. In Cap. I.

*95. σπαράξαν. i. cùm discerpsissent. s. debilitasset, & huc illuc distraxisset, nam Luc. 4. dicitur nihil nocuisse. r. sed nihil significante, prohibitus enim à Christo loqui. s. pro decumbebat. 110. s. quo tempore die Sabbathi operari licebat. 113. pro, omnes, vt est apud Matt. quamquā omnes multi sunt. 114. i. morbis. 115. nolebat Christus se à dæmonib. prædicari, non enim decebat, & quidem eo ipso quod dæmon aliquid dicit, non est credendum, est enim mendax. * q. d. nolebat vt dicerent quod ipsum nossent.*

Et dilu

Et diluculo valde [117] surgens, egressus abijt in [118] desertum locum: [119] ibique orabat. Et prosecutus est eum Simon, & qui cum illo erant. Et cùm inuenissent eum, [u] dixerunt ei. Quia omnes quærunt te. Et [121] ait illis, [122] Eamus in proximos vicos & ciuitates, vt ibi prædicem, ad hoc enim [123] veni. Et erat [124] prædicans in synagogis eorum: & in omni Galilæa: & dæmonia [125] eiiciens. Et venit ad eum [*] leprosus deprecans eum, & [x] genu flexo dixit, [126] Si vis, potes me mundare. Iesus autem misertus eius, extendit [127] manum suam: & [128] tangens eũ, ait [129] illi, Volo, [130] Mundare. Et cùm [131] dixisset, [132] statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. Et comminatus est ei: statimque [z] eiecit illum: Et dicit ei, [133] Vide nemini dixeris: sed [134] vade [aa] ostende te Principi sacerdotum, & [135] offer pro [bb] emundatione tua quæ [136] præcepit Moyses in [137] testimonium illis. Et [138] egressus [139] cœpit prædicare, & diffamare [cc] sermonem: ita vt non iam posset [dd] manifestè introire in ciuitatem, sed [140] foris in desertis locis esset: & conue[141]niebant ad eum vndique.

SENS. LIT. IN CAP. I.

119. Chry. non quia indigeret, sed nobis exemplum dans. v. Chry. hoc etiam (vt Lucas ait) turbæ dixerunt. 121. Int. s. iam facto sermone. 122. Theophyl. transit ad magis indigentes. Chry. volebat etiam reliquos participes facere suæ doctrinæ, tanquam non multo tempore in mundo moraturus.

123. Chry. ostendit se sponte in mundum venisse. 124. Aug. 2. de con. Euang. in hac prædicatione intelligitur etiam sermo habitus in monte, quem Marcus omnino non commemorauit, sed quasdam sententias à Domino alijs locis dictas. 125. Theoph. prædicationem miraculis confirmabat. * Aug. 2. de cons. Euang. Iste est quem Matthæus ait mundatum, vbi Dominus descendit de monte post sermonem. x. Beda. humilitatis, & pudoris signum. 126. Int. ostendit vulnus, remedium postulat. Beda. ¶ Theoph. si vis, inquit, ipsum credens Deum. Beda. non de voluntate Domini dubitauit, sed colluuionis suæ conscius non præsumpsit. 127. Int. in hoc humilitas. 128. Int. gratia superat legem, nõ timet contaminari qui alios liberat. Beda. ¶ Chry. ostendit se Dominum legis, alioquin non erat necessarium tangere. 129. Int. in hoc pietas. Beda. ita sanat, vt fuerat obsecratus. Glo. dicit volo, propter Photinum, imperat propter Arrium, tangit propter Manichæum. 130. Int. in hoc potestas. Beda. Imperatiuum est. 131. Int. s. illud, volo mundare. 132. nihil medium inter præceptum & opus.

133. Chry. q. d. non indigeo tua prædicatione. 134. Chry. mittit ad probationem medelæ, & ne ille extra templum fieret, sed oraret cum populo. Item, vt legem adimplens. Iudæorum os obturaret. Beda, vt intelligeret sacerdos illum Dei gratia supra legem esse curatum. 135. Theoph. confirmat legem. Beda. Iudaicum sacrificium approbat, nondum enim obtulerat in passione holocaustũ suum, non oportebat autem auferri significantia sacrificia priusquam significatum prædicatum esset Apostolorum prędicatione & fide credentium. 136. Int. s. secundùm legem offerri. 137. Int. s. salutis. 138. prohibitus est dicere, at ille egressus &c. Theoph. oportet beneficiatum gratias reddere, etiamsi benefaciens non indigeat. Greg. 19. mor. cap. 18. taceri Dominus iussit, & taceri non potuit, vt eius membra in magnis quæ faciunt, latere velint, sed vt alijs prosint, prodantur inuiti. 139. Int. q. d. sed nec ad horam potuit abscondi. Greg. 19. mor.

SENS. MYST. IN CAP. I.

117. Int. s. à morte. 118. Int. scilicet, ad gentes. 119. Beda s. in suis, quorum corda a[...]rationis virtutem excitabat. 121. Int. obediens. 122. Int. non decet otiosum esse prædicatorem. Theoph. non conuenit doctrinam concludere in vno loco, sed vbique radios eius extendere. 127. Int. id est misericordia affectum. Beda. Incarnato Dei verbo, & humanam contingente naturam, ab erroris varietate liberata est. 128. nullum spernamus, etsi maculosum videamus. 133. Chry. docet ex nostris operibus honorem apud homines pro retributione non quærere. 137. Int. s. si Deo credat, si impietatis lepra discedat. 140. Int. s. tumultuosas carnalium mentes fugit, secretos à mundanis curis visitat. Hier. nõ manifestatur Iesus proprijs voluntatibus seruientibus, sed delectationes mundi deserẽtibus. 141. Int. Allegoricè hi sunt quos nihil potest separare à Charitate Christi. Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

117. surrexit quidẽ valde mane, sed die est egressus, vt ait Luc. vel dies dicitur etiam cùm diluculũ est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

130. Imperatiuum est passiuum. z. pro,ablegauit. aa. apparet huic fuisse reseruatum solemnem mundandi leprosum ritum. bb. fiebat hæc per sacrificia.Leu.14. cc. pro,rem.Hebr. dd. quin scilicet, plurimi sequerentur,vel non poterat ob vim populi concurrentis.

CAPVT. II.

ET iterum[1] intrauit Capharnaum[2] post dies octo:& auditum est quòd in domo[3] esset,[4]& conuenerunt multi,[5]ita vt non caperet neque ad ianuam,[6]& loquebatur[7] eis verbum.Et venerunt[8] ad eum ferentes paralyticum,[9] qui à quatuor[10] portabatur. Et cùm non possent offerre eum illi præ turba,[11]nudauerũt tectum[12] vbi erat:& patefacientes[13] submiserunt grabatum[14] in quo paralyticus[15] iacebat.Cùm autem vidisset[16] Iesus fidem illorum,ait paralytico,[17] Fili,[18] dimittuntur tibi peccata tua.Erant autem illic quidam de Scribis sedentes,[19]& cogitantes[20] in cordibus suis,[21]Quid[22] hic[23] sic loquitur? blasphemat[24].Quis potest[25] dimittere peccata,nisi solus Deus?[26]Quo statim cognito, Iesus spiritu[a] suo quia sic cogitarent intra se:dicit illis,[27]Quid ista cogitatis in

SENS. LITER. IN CAP. II.

1. IN T. Beda.s.post desertum,sed quia nec carnales deserit,iterum intrauit in Capharnaum. 2. August.2.de con.Euang.Matthæus indicat Chrystum miraculum sequens in ciuitate sua fecisse, quia scilicet,factum est in Galilæa,in qua erat Nazareth.Chry.dicta est Capharnaum ciuitas Domini,quod eò sæpius iret, ibique multa miracula faceret. 4. Int.ideo.s. 5. Int.s.domus. 6. Int.Beda.tamen.
12. Int s.domus. 16. Chry. contingit aliquem conualescere fide alterius.Beda.quantum valet propria fides apud Deum,vbi tantum valuit aliena,vt totus homo interius & exterius sanaretur? Theoph. etiam ipsius paralytici fidem vidit,non enim se sineret portari, nisi curationis fidem haberet. 17. Beda.mira humilitas,despectum & dissolutum,filium vocat;aut filium vocat quia dimittuntur ei peccata.
18. Beda.curaturus,prius dimittit peccata,vt ostenderet eum ob culpam pati:affliguntur verò homines corporis molestijs,aut ad augmentum meriti,vt Iob & martyres.aut ad humilitatis conseruationẽ, vt Paulus.aut ad correctionem peccati,vt soror Moysi. & hic paralyticus.aut ad Dei gloriam,vt cæcus natus.aut ad initium dãnationis,vt Herodes. 20. Int.ideo inuidẽt,quia dixit dimittuntur tibi peccata.
22. Int despectiuè. 23. Int.s.tam altè. 24. Int.pro,quis enim. 25. Beda.etiam per eos dimittit, quibus dimittendi tribuit potestatem. 26. Int.quia perfidos saluare desiderat, occultorum cognitione, & operum virtute, se Deum esse manifestat. 27. Beda. quasi dicat, qua potentia cogitationes vestras intueor,possum peccata dimittere.

SENS. MYST. IN CAP. II.

2. THeoph.id est,domum consolationis.s.Ecclesiam. 3. Int.Beda.i.in Iudæa. 7. Int.Beda.scilicet, per Apostolos.Beda.prædicante Domino in Iudæa , gentiles ad audiendum intrare non valuerunt,ad quos foris positos,locutus est per prædicatores suos. 8. Int.scilicet, doctores. 9. Int. Beda. allegoricè humana mollitie carnis torpentem. 10. Int quia quatuor libris Euangelij omnis doctrina firmatur. Beda.Quatuor virtutibus ad promerendam sospitatem homo fiducia mentis erigitur, scilicet,Prudentia,Fortitudinẽ,Temperantia,& Iustitia. 11. Int.scilicet,cogitationum. Beda.anima prisca cõsuetudine retardatur,& cogitationum turba. 13. Int.s.Scripturarum mysteria. Beda. ¶ Theoph. tectum,intellectus;tegulæ,terrena,quæ tollenda sunt. 14. Int.s.carnem. Beda. significatur in homine adhuc in ista carne constituto Christum debere cognosci. 15. Int.id est,torpens. 17. Theoph.filius Dei fit aliquis propter mandatorum operationem. 19. Int.s.in incredulitate non surgentes ad fidem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

3. quò se clam.receperat. 5. q.d non caperent,pro locum non haberent. a. non alieno,vt Propheta, qui diuino.

cordibus vestris? [28]Quid est [29]facilius dicere paralytico, [30]Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: [31]Surge, tolle grabatum tuum & [32]ambula? Vt autem sciatis quia Filius hominis habet [33]potestatem in [34]terra dimittendi peccata, ait paralytico, Tibi dico, [35]surge, [36]tolle grabatum tuum, & [37]vade in domum tuam. [38]Et statim surrexit ille: & sublato grabato abiit inde coram omnibus: ita vt [39]mirarentur omnes, & [40]honorificarent Deum, dicentes, Quia nunquam sic vidimus. [41]Et [42]egressus est rursus ad [43]mare, omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cùm præteriret, [44]vidit [45]Leui [46]Alphæi sedentem ad [47]telonium: & ait illi, [48]Sequere me: Et surgens [49]secutus est eum. Et factum est cùm accumberet in domo [50]illius, multi [51]publicani & [52]peccatores simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius. Erant enim multi qui [53]sequebantur eum, Et Scribæ & Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, [54]dixerunt discipulis eius: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit [55]magister vester? Hoc audito Iesus, [56]ait illis, Non necesse habent [57]sani medico;

SENS. LIT. IN CAP. II.

28. Int.s.mihi.Theoph. certificat de curatione animæ, per curationem corporis, quod facilius est, sed Pharisæi credebant difficilius. 29. Int.Hier.q.d.eiusdem potentiæ est animam sanare, & corpus.
30. Int.quod spirituale, quod solus Deus nouit, qui facit. 31. Int. quod corporeis oculis videri potest. 32. Int.vt visibile miraculum probet inuisibile.Beda.fit carnale signum, vt probetur spirituale.
33. Chry.hoc dicit, vt ostendat humanæ naturæ diuinitatem vnitam, nec per eam quicquam diminutam, aut impeditã, ne diuina operetur. 34. Glo. s.per diuinitatem. 36. Theoph. ad maiorem miraculi certitudinem, ne putaretur secundum phantasiam sanatus, simul ostẽdens non solum curasse, sed etiam fortitudinem dedisse. 38. Int.mira Domini virtus, sine mora salus in iussu est, Beda. 39 Beda. s.quod minus erat, sed apparebat, corporis.s.sanitatem. 40. Int.damnata blasphemia, ad laudem vertuntur. 41. Int.s.post curatum paralyticum. 42. Int. s. Capharnaum. 43. s. vt maritimos colligat. Beda.vt etiam habitatoribus maris prædicet. Theop.volebat solitarius esse, sed turba iterum concurrit.
44. Int.oculis misericordiæ. 45. Chry.apud Matthæum, Matthæus dicitur. Sunt & alij in Scriptura binomij, vt Ietro etiam Raguel vocabatur. Beda. Matthæus etiam se Publicanum vocat (quod Mar. & Luc.ob Euangelistæ honorem tacuerunt) vt ostendat neminem debere de salute diffidere. 46. Chry. s.Filium. 47. Int.s.ad curam vectigalium, telos enim Græcè, Latinè vectigal. Beda. 48. Int. i. imitare. Beda. 49. Int.s.pauper pauperem. Beda. reliquit propria qui rapere solebat aliena, reliquit etiam imperfectas rationes vectigalium & incompositas, Dominus enim ita accenderat, vt mox vocantem sequeretur. 50. Int.Beda.s.fecit ei conuiuium, quod Lucas dicit. 51. Beda.i. publicorum vectigaliũ exactores, seu conductores, vel lucra seculi sectantes: videntes ij publicanum ad meliora conuersum, non desperant salutem. 52. Beda.it Christus ad peccatorum conuiuia, vt occasionem habeat docẽdi.
53. Int.s.pœnitentes. 55. Int.s.cum peccatoribus iustus. 56. Int.magister pro discipulis respondit.
57. Int.s.superbi.Beda. qui suam iustitiam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti: sugillat autem Scribas & Pharisæos, qui iustos se putantes, peccatorum consortia declinabant.

SENS. MYST. IN CAP. II.

29. Int.dixit, & facta sunt. 30. Beda datur intelligi ob peccata plerosque morbos euenire. 35. Beda.s. à carnalibus desideriis. 36. Int.Beda.i.carnem per continentiam, spe cælestium à terrenis segrega. Theoph.non solùm animas Deus à peccato conuertit, sed virtutem tribuit ad operandum boni.
37. Int. i. paradisum, quæ prima domus hominis fuit. Beda.vel ad tui custodiam internam. 45. Int. id est, additus. Hier. appositus. 54. Beda. torquentur Iudæi de gentium salute.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

39. Gra. essent attoniti, & velut extra se. 47. mensam Publicanorum significat.

sed qui malè habent[58]: non[59] enim veni vocare iustos[60], sed peccatores[61]. Et erant discipuli Iohannis & Pharisæi ieiunantes[62]: & veniunt[63] & dicunt illi, Quare discipuli Iohannis & Pharisæorum ieiunant: tui autem discipuli non ieiunant? Et[64] ait illis Iesus, Numquid possunt[65] filij[66] nuptiarum[67] quamdiu sponsus[68] cum illis[69] est[70] ieiunare? Quanto[71] tempore habent secum sponsum[72], non possunt ieiunare. Veniét autem dies[73] cùm auferetur[74] ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt[75] in illis diebus. Nemo[76] assumentum[77] panni rudis[b] assuit[78] vestimento veteri: alioquin[79] aufert[80] supplementum nouum à veteri, & maior[81] scissura fit. Et nemo mittit vinum[82] nouum in vtres veteres[83], alioquin dirumpet[84] vinum[85] vtres, & vinum effundetur, & vtres peribunt[86]: sed vinum[87] nouum in vtres nouos[88] mitti debet. Et factum[c] est iterum cùm Dominus sabbathis ambularet per sata: & discipuli eius cœperunt progredi & euellere[89] spicas: Pharisæi autem dicebant[90] ei, Ecce quid faciunt discipuli tui sabbathis quod non licet?

SENS. LIT. IN CAP. II.

58. Int.s.humiles.Beda.qui Christi gratiæ se subiiciunt. 59. Int.sub. ideo vos declino. 60. Int. s. vos.qui tanquam iusti fugitis peccatores,qui vestram iustitiam statuentes, iustitiæ Dei non estis subiecti. 61. Int.s.qui se peccatores agnoscunt,non per legem iustificari se videntes, Christi gratiæ colla submittunt,ideo ad peccatores declino. 62. Int.causam quæstionis sequentis præmittit. 63. Aug. de cons.Euang.s.conuiuæ qui aderant,quos hoc mouerat.Glo.fuit hoc à pluribus obiectũ,à Pharisæis,à discipulis Iohannis,à conuiuis,vel quibusuis aliis.Chry.s.discipuli Iohannis & Pharisæorum. 65. Int.i. debent. 66. Int.i.Apostoli.Glo.de spirituali connubio Christi & Ecclesiæ creati Apostoli. 67. Int.s. Christi & Ecclesię Aug. 68. Int.s.Christus.Chry.desponsatio est datio arrhæ,id est,gratiæ Spiritus sancti. 69. Int.s.corporis præsentia. 70. Int.q.d.nõ. 71. Int.pro,quia quanto. 72. Int.cuius plus proficit præsentia,quàm corporalis abstinentia. Chry. considerans sponsus filiorũ infantiam, dignatur eos tunc non ieiunare. 73. Int.s.ascensionis,vel passionis. 74. Int.s.corporaliter. 75. Int.Beda. s. tam à cibis quàm à mundi amore.Chry.Ieiunabunt sponsi aduentum affectantes, vt spiritus illi coniungant, per corporales angustias emundatos. 76. Int.Ideo non ieiunant,quia nemo,&c.Chry.q.d. prædicatores noui Testamenti veteribus legibus seruire possibile non est. 77. Int. s. seueriora præcepta nouæ vitæ. b. Beda.id est,noui. 78. Int.s.Apostolis veteri consuetudini deditis. 79. Int.s.si assuit. 80. Int. q.d.repugnat noua vita veteri. 81. Int.quia si quid boni inerat, nimio quasi pondere pressum perit. 82.Int.s.Spiritualia præcepta. Beda. 83. Int.s.Apostolos. Beda:erunt autẽ noui cùm post ascensionem Domini innouabuntur,& nouo vino.i.Spiritus sancti feruore replebũtur.Theoph.Discipulis ob infirmitatem non erat imponẽda ieiunij grauitas. 84. Int.non possunt pati,quia carnales adhuc. 85. Int. s.doctrina spiritualis memoriæ non commendatur. 86. Int.i.qui habent,perduntur. 87. Int. i.Spiritualis doctrina. 88. Int.id est,spirituales. 89. Beda:erant qui veniebant tam multi, vt manducandi spatium non haberent.Glo.nota contra Ebionitas,Apostolos litteram Sabbathi destruere. 90. Aug.de opere monach.c. 23.non calumniantur de furto,poterat enim per legem impunè aliquid

SENS. MYST. IN CAP. II.

74. Glo.cùm Christus pro peccato recedit,ieiunium indicendum,& luctus multiplicandus. 76. Beda.non debet doctor animæ in vetustate malitiæ perduranti, nouorum mysteriorum secreta committere. 89. Beda.Discipuli,doctores:sata,instituti in fide,quos dum illi visitant,eorum salutem esurientes,à terrenis eruunt,& manibus,id est,exemplis à carnis concupiscentia,quasi à folliculis exuũt:manducant autem,id est,Ecclesiæ membris incorporant:in Sabbatho verò, quia pro se futuræ quietis hoc fit,vel sata,eloquia sacra.Sabbathum otium à turbulentis cogitationibus: vellunt, cùm meditantur & discutiunt,donec medullam dilectionis inueniant.displicet hæc refectio stultis; sed Domino probatur.Theoph.qui in passionibus habent requiem,alios possunt ad virtutem ducere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

67. pro.qui nuptijs intersunt.Hebr. 77. ἐπίβλημα,id est,immissuram. 82. s. mustum, c. id dicitur propter alteram Pharisæorum calumniam. 89. pro, progrediendo vellere.

Et ait illis, Nunquid[91] legistis quid[92] fecerit Dauid[93] quando necessitatem habuit, & esuriit ipse,& qui cum eo erant:quomodo introiuit in domum Dei sub Abiathar[94] Principe sacerdotum, & panes propositionis manducauit, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus[96]:& dedit[97] eis,& qui cum eo erant? Et dicebat[98] eis, Sabbathum propter hominem[99] factum est, & non homo propter Sabbathum. Itaque[101] Dominus est Filius hominis etiam Sabbathi.

SENS. LIT. IN CAP. II.

ex agris non quidem auferri,sed comedi. 91. Int. veterem historiam obijcit. 92. Int.s.in Nobe.
93. Int.s.fugiens Saulem. 94. Beda.aderat iste cum patre Abimelech, successitque in summo sacerdocio,& quia excellentior patre, meruit sui memoriā fieri quasi summi sacerdotis, etiā viuente patre.
97. Int.s.Abimelech.Glo.illud secutus, Misericordiam volo, & non sacrificium, melius iudicauit à fame liberare,quàm sacrificium afferre. 98. Int.aliter probat idem. 99. Beda. Maior cura sanitati, & vitæ hominis adhibēda,quàm custodiæ Sabbathi.Machabæi, ob necessitatem Sabbatho pugnarunt.
101. Beda.q.d. Si Dauid illud licuit,quanto magis Domino Sabbathi. Chry.Legis latori & Domino lex non dominatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

94. id est,tempore Abiathar,qui paulo pòst patri interfecto successit,vel Achimelech etiam Abiathar dicebatur,sicut ipse Abiathar dicebatur etiam Achimelech,vt patet 2.Reg 8 & 1.Par.19. 95. pro,propositi scilicet,ante Dominum. Heb. 96. vide Leu.24. 100. id est, institutum. 101. q d.dico id factum à meis,vt cognosceretis me Dominum Sabbathi,qui possum illud, quando velim,abrogare.

CAPVT III.

Et introiuit iterum in synagogam[1]:& erat ibi homo[2] habens manum aridam. Et obseruabant[3] eum si sabbatis curaret, vt accusarent illum.Et ait[4] homini habenti manum aridam,Surge in medium[5].Et dicit[6] eis, Licet sabbatis benefacere[7], an malè[8]?animam[9] saluam facere,an perdere[10]? At illi tacebant[11]. Et circunspiciens eos cum ira[12] contristatus[a] super cæcitate[b] cordis eorum[c],dicit homini,

SENS. LIT. IN CAP. III.

3. BEDA.s.calumniari volentes,vt si curaret transgressionis: si non curaret, crudelitatis,aut imbecillitatis arguerent. 4. Int. calumniam præuenit. Beda. 5. Int. vt ab omnibus videatur. Chry.Statuit in medium,vt terrerentur aspectu,eoque viso,compaterentur, & malitiam deponerent.
6. Aug.2.de cons.Euang.interrogarūt illi prius Christum(vt Matthæus ait)licétne Sabbatho curare? postea Christus,vt refert Mar.& Luc.eos interrogauit. 8. Beda: æstimabant illi à bonis operibus feriandum,cùm lex à malis iuberet. 9. Beda.i.hominem curare,an non:vocat enim Scriptura hominem animam:vel hoc ita dictum est, quoniam miracula illa Christus ob animæ salutem faciebat. 10. Beda. Dei non saluare, Scriptura perdere vocat. 11. Int.non audentes respondere. Chry. Sciebant eum omnino curaturum. 12. Int. quasi incredulitati eorum irascens.

SENS. MYST. IN CAP. III.

1. INT. Vbi maius donum scientiæ,ibi maius periculum culpæ.Beda. 2. Int.s.genus humanum. Beda: quod in fœcunditate boni operis arefactum: cuiusque dextera primo homine vetitum pomum decerpente aruerat,sed Redemptoris gratia manus in cruce tendentis,restituta est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

7. pro, prodesse, an lædere. 9. id est, vitam. 10. ἀποκτεῖναι, occidere. a. id est,condolens, seu condolescens: συλλυπούμενος. s. vitijs irascebatur, hominibus condolebat. b. πωρώσει, significat etiam duritiam. c. ait Hier. in Euangelio Hebræo legi istum fuisse cæmentarium.

Exten

Extende[13] manum tuam. Et[14] extendit: & restituta est manus illi. Exeuntes autem Phari-[15]sæi statim cum Herodianis[16], consilium[17] faciebant aduersus[18] eum, quomodo[19] eum perderent. Iesus[20] autem[d] cum discipulis suis secessit[21] ad mare[22]: & multa[23] turba à Galilæa[24] & Iudæa[25] secuta est eum: & ab Hierosolymis[26], & ab Idumæa[27], & trans Iordanem[28]: & qui circa Tyrum[29] & Sidonem[30], multitudo magna, audientes[31] quę faciebat, venerũt ad eum. Et[33] dixit Iesus discipulis suis, vt in nauicula[34] sibi deseruirent propter turbam, ne comprimerent[35] eum, multos[36] enim sanabat: ita vt irruerent in eum, vt illum tangerent[37], quotquot habebant plagas[38]. Et spiritus immundi cùm illum videbant, procidebant[39] ei: & clamabant[40], dicentes, Tu[41] es Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis[43] ne manifestarent illum[44]. Et ascendens in montem[45], vocauit[46] ad se[47] quos voluit[48] ipse, & venerunt[49] ad eum. Et fecit vt essent

SENS. LIT. IN CAP. III.

14. Int. s. ilico. 15. Int. Hier. Similis similem quærit. 16. Int. quia sóli non possunt. Theoph. Surrexerat quædam hæresis quæ Herodem Christum dicebat, quod defecissent Principes de Iuda. isti ergo cum Pharisæis Christum interficere conabantur. Beda Herodis ministri ob inimicitiam eius aduersus Iohannem, etiam Christum, quem Iohannes prædicabat persequebantur. 17. Int. magna insania, qui salute indigent, de nece Saluatoris consiliantur. 18. Beda. quasi non ipsi maiora in Sabbatis agerent, cibos portando, & cætera ad victum necessaria exequendo. 19. Int. quia ratione vincuntur, mortem machinãtur. 20. Int. Medicus cedit insano populo. d. Int. sub. ideo. 21. Int. odientibus cedit, amãtibus accedit. Beda. nondũ venerat passionis hora. Theoph. Secedit, vt plurimis benefaciat. 29. Theoph. alienigenæ sequuntur, propinqui Iudæi persequuntur. 31. Int. quia audierant. 33. Int. sub ideo. 35. Theoph. gloriam suam occultat. 36. Int. ideo confluebant. 38. Theoph. id est, infirmitates. 39. Beda. vt diuini timoris coacti dæmones, infirmi verò intentione obtinendæ salutis. 40. Int. s. scilicet, dæmones. 41. Beda quod vel dæmones confitentur cùm adhuc mortalis Christus. Arriani post resurrectionis immortalitatem negant. 43. Int. s. dæmonibus, & curatis. Beda. 44. Int. s. Deum esse, ne differretur passio. Beda. 45. Theoph. vbi (vt ait Lucas) orauit. 46. Int. non meriti id, sed diuinæ gratiæ est Beda. 47. Int. non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Beda. prohibuit dæmonibus se prædicare, eligit qui prædicent. 48. Chry. multi enim sequebantur.

SENS. MYST. IN CAP. III.

13. Hier. auaris dicitur, vt manus extendant. Glo. debilitas animæ eleemosynæ largitionę curatur: frustra in oratione manus ad Deum expãdit, qui eas ad rogantem viduam non extẽdit. 16. Theoph. Herodiani. i. carnales: Herodes enim, id est, pelliceus. 21. Beda. Exemplum dat, si in vna ciuitate te persequantur, in alteram fugiendi. 22. Beda. relicta Iudæa ob perfidiam, ad gentes diuersis erroribus iactatas transit. 23. Beda. prædicantibus Apostolis multæ nationes ad Christum veniunt. 24. Int. id est, rota. 25. Int. i. confessione. 26. Int. id est, visione pacis. 27. Int. id est, sanguinea. 28. Int. id est alienam descensionem. 29. Int. id est, angustia. 30. Int. id est, venationem piscis. 34. Int. id est, Ecclesia de gentibus congregata. Beda. gaudet verò Dominus manere in his qui gloriam sæculi spernũt. Theoph. id est, corpore, corpus enim nostrum Christo, id est, rationi debet seruire. 35. Int. s. discordes. Beda. Dominum tangit, qui per fidem & dilectionem corde suscipit: comprimit, qui carnalibus cogitationibus aut factis pacem turbat. 37. Int. s. fideles. 45. Hier. Christus, mons, ex quo fluunt aquæ viuæ, & vbi lac paruulis præparatur, & pinguedo spiritualis agnoscitur. Beda. mons, altitudo iustitiæ, in qua erant Apostoli instituendi, quámque erant hominibus prædicaturi. 49. Int. s. libero arbitrio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

16. i. Herodis militibus. 43. s. dæmonibus, vel à se curatis, vt ait Matt.

duodecim

duodecim[50] cum[e] illo:& vt mitteret eos prædicare.Et dedit eis potestatem[51] curandi infirmitates,& ejiciendi dæmonia.Et imposuit[52] Simoni nomen Petrus:[53]&[54] Iacobum[55] Zebedæi,[56]& Iohannem[57] fratrem Iacobi:& imposuit eis nomina Boanerges:[f]quod est filij tonitrui,[58]& Andream,[59]& Philippum,[60]& Bartholomæum,[61]& Matthæum,[62]& Thomam,[63] & Iacobum Alphæi[64], & Thadæum[65], & Simonem[66] Chananæum[67], & Iudam[68] Scarioth,[69] qui & tradidit[g] illum.Et veniunt[h] ad domum.Et conuenit[70] iterum

Sens. Lit. In Cap. III.

51. Beda, vt promissorum cælestium manitudini attestaretur magnitudo factorum. 52. Theoph. numerat propter falsos apostolos vitandos. Aug. de con. Euang. non tunc imposuit nomen Petro, sed longe antè,vt ait Iohannes.Mat.ergo id recapitulãdo commemorat.Beda.Voluit Dominus aliter eum prius vocari, vt ipsa commutatione nominis Sacramentum commedaretur. 53. Beda.idem Græcè, seu Latinè Petrus, quod Syriacè Cephas. petra, Christus, Simoni Petræ nomen dedit, vt lucis nomen Apostolis lux ipse. 54. Int.s.vocauit ad se Beda. 58. Chry.magna enim,& clara diuinitatis adicta orbi debebant diffundere. 62. Glo. alij Euanglistæ Matthæum præponunt, & publicanum non dicunt, ipse se post Thomam ponit,& publicanum dicit. 64. Int.ad differentiam Iacobi Zebedæi. Glo.Maria Alphæi, matris Domini soror,quam Iohannes vocat Mariam Cleophe. Forte enim idem Alphæus & Cleophas,vel mortuo Alphæo,Cleophæ nupsit. 65. Beda.hunc lucas vocat Iudam, Iacobi.s.fratrem, vt ipse in Epistola sua ait. 67. Int.ad differentiã Simonis Petri.Beda.est autem ita dictus à Cana vico Galileæ. 69. Beda.à vico in quo ortu, est,vel ex tribu Isachar. 70. Int. Felix occupatio Saluatoris, felix studium turbæ confluentis.

Sens. Myst. In Cap. III.

50. vt ter quaterni fidẽ charitatis per quatuor orbis partes prædicarẽt,vnde ab Oriẽte portæ tres,ab Austro portæ tres,ab Aquilone portæ tres,ab Occasu portæ tres. Hier.Speciẽ Iacobi dilexit Dominus, vt essent super thronos duodecim, iudicãtes duodecim tribus Israël.Beda.in hoc Sacramẽto filij Israël iuxta tabernaculum castra metabantur,ternis videlicet per quadrum tribubus manentib.ex omni parte.
55. Int.id est,supplantatorem.Hier.qui supplantata habet carnis desideria. 56. Int.id est,fugitiui.
57. Hier.s.qui gratia accepit,quod alij per laborem tenent. Glo. virginitatis gloria meruit supra pectus Domini recumbere. 59. Beda, id est, virilem à Græco ἀνὴρ, quod est vir,quia viriliter Domino adhæsit. 60. Int. i.os lampadis, vel lampadarum. Hier.Solent verò in Scriptura Hebræa nomina ad mysterium significandum imponi. 61. Int. id est,filium suspendentis aquas s.vnde vberius inebrient corda terrenorum. 62. Int.id est,donatum.Hier. 63. Int.id est,abyssum.vel geminum Græcè Didymus. 64. Int.id est,docti,vel millesimi.Hier. 65. Int.id est,corculus,scilicet,cordis custodem.Hier.
66. Int.id est,ponentem tristitiam.Hier. 67. Hier.id est,Zelotem.quem,scilicet,zelus domus Dei comedit. 68. Int.huius casus confirmat alios in humilitate.Theoph.discimus hinc Deum non repellere aliquem propter futuram malitiam.Hier.Iudas,id est,confitens, vel gloriosus. 69. Int.id est,memoria mortis.Hier. h. Beda.Electos Apostolos domum reducit, admonens post acceptum Apostolatus gradum,ad conscientiam suam redeant.Hier.Domus primitiua, Ecclesia: turbæ impedientes panem manducare; peccata & vitia. Qui enim manducat indignè, &c. Glos. qui aliorum curam susceperunt,debent sollicitì conscientiam custodire.

Addit. Avct. In Cap. III.

50. velut duodecim principes populi Christiani. No. quod figura duodecim Apostolorum 12. filij Iacob,12 fontes Elim,12. lapides rationalis,12. exploratores,12. panes propositionis,12. lapides Iordanis,12. boues maris anei,&c. e. id est,illi familiarissimè adhærerent, discerentq; perfectè mysteria regni cælestis. 51. postea id de quo Matth.10.Marc.6. Luc.9. 52. aut tunc, aut illo tempore, de quo Ioan.1. aut Matth.16. 54. sub,vocauit,vel designauit. f. Chald. est seu Syriacum, dicendum verò Bonaerges,sed commutata littera in Græc.Hebr. בנר*, filij,* רגש*,sonitruum,vel strepitus,vel tumultus.*
58. pro,tonantes,scilicet,diuina dogmata.Hebr.. 63. Græcè,Didymus,id est, geminus,à תאם*, geminare. 64. scilicet, filium. 65. qui & Lebbaus, & Iudas, Iacobi, scilicet,frater. 67. à Cana Galilææ secundùm Hier.Is frater Iacobi Minoris, & Iuda Thadai, dictus & Zelotes, id enim significat Cananaus. Nam,* קנא*, zelus. 69. à vico,vel à tribu Issachar, dicitur & Iudas Simonis, scilicet, filius.Ioan.6. g. præsens est.*

turba:[71] ita vt non possent[72] neque panem manducare. Et cùm audissent[73] sui,[74] exierunt tenere[75] eum, dicebant[76] enim, Quoniam in furorem[77] versus est. Et Scribæ[78] qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant,[79] Quoniam Belzebub[80] habet:[81] & quia in[82] principe dæmoniorum ejicit[83] dæmonia. Et conuocatis[84] eis, in parabolis dicebat illis, Quomodo potest sathanas[85] sathanam[86] ejicere?[87] Etsi[88] regnum[89] in se diuidatur,[90] non potest regnum[91] illud stare. Et[92] si domus[93] super semetipsam dispartiatur:[94] non potest domus illa stare. Et[95] si[96] sathanas consurrexerit[97] in semetipsum, dispartitus est, & non poterit stare, sed finem habet. Nemo[98] potest vasa[99] fortis[100] ingressus in domum eius[101] diripere: nisi prius fortem[102] alliget,[103] & tunc[104] domum eius diripiet.[105] Amen dico vobis, quoniã[106] omnia dimittentur[107] filiis hominum[108] peccata, & blasphemiæ[109] quibus blasphemauerunt. Qui autem blasphemauerit[110] in Spiritum[111] sanctum, non[112] habebit remissionem in æternum: sed[113] reus erit æterni

Sens. Lit. In Cap. III.

71. Int. scilicet, idiotæ minus eruditi. 72. Int. nec etiam. 73. Int. s. discipuli. Theoph. s. propinqui. 74. Theoph. quem faciunt alij magnum, sui despiciunt, quia non est Propheta sine honore, nisi in patria sua. 75. Int. s. tanquam furiosum. 76. Int. quia sapientiæ eius altitudinem capere nõ poterant, alieno sensu locutum putabant. Beda. 77. Int. in hoc errabant discipuli. Theoph. id est, dæmonium habet, & furit ideoque volebant tanquam dæmoniacum incarcerare. 78. Int. id est, sapientes. 79. Int. hoc quod sequitur. 80. Int. Hier. patitur ipse quod nos pati docuit, dicens: Beati eritis cùm maledixerint vobis homines. 81. Int. vir muscarum. Beda. Deus erat Acharon ita vocatus ob sordes immolati cruoris. 82. Beda. quod negare nequeunt, sinistra interpretatione peruertere laborant. 83. Int. vt probet ratione, quia neque mente captus est, neque in Belzebub ejicit dæmones. 84. Int. s. vt non intelligant donec capiantur. 86. Int. s. sicut dicitis, me in Belzebub ejicere dæmonia. 87. Int. q. d. nullo modo. 89. Chry. dæmonum regnum in hoc est, vt homines subditos teneant. 90. Int. scilicet, vt dæmones pugnent contra se. 91. Discordia maximæ res dilabuntur. 92. Int. aliter probat idem.

93. Int. id est, contra. 94. Int. s. pugnando. 96. Int. scilicet, de cuius regno estis. 97. Int. id est, contra. 98. Int. Vos dicitis quia in Belzebub ejicio dæmonia, sed nemo potest, &c. 99. Int. id est, homines à diabolo deceptos. Hier. dæmoniacos. 100. Int. scilicet, diaboli. Beda. 101. Int. Bed. s. mundum in maligno positum, in quo vsque ad aduentum Saluatoris, quasi in pacato imperio sine contradictione quiescebat. 102. Int. s. diabolum. 103. Int. s. à seductione compescat. Beda. 104. Int. Christus ereptos à diabolo Ecclesiæ adunauit, & per distinctas graduum dignitates ordinauit. Beda.

105. Int. q. d. dicitis me immundum spiritum habere, sed dico, &c. Beda. ostendit eorũ grande scelus.

106. Int. hæc contra Nouitianum, qui in martyrio lapsis veniam negat. Beda. 107. Int. scilicet, digni pœnitentibus. Beda. 108. Int. scilicet, in quoslibet. 109. Int. s. in Deum. 110. Int. id est, qui intelligens opera Dei, eum negare non possit, ex inuidia contradicit, & opera Spiritus sancti dicit esse Belzebub. m. Aug. de ver. Dom. ipsa impœnitentia est blasphemia Spiritus sancti, quo peccata dimittuntur, dono enim remissionis resistit. qui duritiam cordis impœnitentis habet. 111. Int. s. quia pœnitere dignè non potest. Auctor. intellige dum est obstinatus, vel non potest, id est, difficillimè potest, adeoque non pœnitet. 112. Beda. contra Orig. qui asserit post iudiciũ vniuersale cunctos peccatores veniam consecuturos. 113. Int. s. quia similis diabolo contra conscientiã suã majestatẽ Dei oppugnat.

Sens. Myst. In Cap. III.

73. Glo. in propria venit, & sui eum non receperunt.

Addit. Auct. In Cap. III.

72. pro, cibum. Heb. 73. qui ex illius familia, aut cognatione. 75. ne. scilicet, se turba comitteret. 77. pro, mente alienatus est Gra. ἐξέστη 84. id est, similitudinibus. l. Græ. ἐφ' ἑαυτὸν, contra seipsum. 99. pro, bellica instrumenta Heb. m. scilicet tribuendo opus Spiritus sancti spiritui immundo. 112. s. nunquam. quia. s. tales ferè obstinati, & in sensum reprobũ dati. n. sub. & in eo eijcit dæmones.

delicti:

[114] delicti: Quoniam dicebant, Spiritum immundum habet. [115] Et veniunt mater eius & [116] fratres: [117] & foris stantes miserunt ad eum vocantes eum, [118] & sedebat circa eum [119] turba: [120] & dicunt ei, Ecce mater tua, & fratres tui foris quærunt te. Et respondens eis, ait, [121] Quæ est mater mea, & fratres mei? [122] Et circunspiciens eos qui in circuitu eius sedebant, ait, [123] Ecce [124] mater mea, & fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus & [125] soror mea & mater est.

Sens. Lit. In Cap. III.

114. Int. quia ipse æternè delinquit qui nunquam pœnitet. Chry. pro hoc alius Euangelista, nec in hoc seculo, nec in futuro. Theoph. veniam nō consequentur, nisi pœniteant. Hier. Non merebitur pœnitentiam agere, vt recipiatur, qui Christum intelligens, principem dicit dæmoniorum. 115. Int. s. eo prædicante. Theoph. quia propinqui tenere volebant, vt in furiam versum, venit mater ex cōpassione.
116. Beda. non filij virginis, nec Ioseph ex alia vxore, sed cognati. 121. Chry. hoc dicit, non matrem & fratres reprobans, sed ostendens super omnem cognationem temporalem, oportere propriam animam præhonorare. Beda. non refutat maternæ pietatis obsequium, sed paternis mysteriis ostendit debere se plus quàm maternis affectibus, opusque spirituale cognationi carnis præfert, religiosiorem docens cordium copulam, quàm corporum. 122. Int. s. vt attentos faciat. 123. Chry. ostendit propinquos fide præ consanguineis honorandos. 124. Prædicator quasi Dominum parit, quem cordi audientis infundit. Theoph. non negat matrem, sed ostendit eam non solùm dignam honore, quia genuit, sed & propter omnem aliam virtutem. 125. Int. id addit, propter vtrumque sexum fidelium. Glo. Soror & frater credendo, mater prædicando.

Sens. Myst. In Cap. III.

116. Int. s. populus Iudæorum. 117. Int. s. in littera. Beda. 118. Int. s. foras. Beda. Iudæi Christum ad docenda carnalia volunt exire, ipsi ad discenda spiritualia nolunt ingredi. 119. Beda. i. in spirituali intelligentia quiescebat. 120. Int. s. gentilium. Beda differente Iudæa, gentilitas fluxit ad Christum. 121. Int. nos, si quoque foris stemus, non cognoscemur.

CAPVT IIII.

Et [1] iterum cœpit docere ad mare: [2] & congregata est ad eum [3] turba multa: ita vt [4] nauim ascendēs [5] sederet in mari: & omnis [6] turba circa mare super terram erat: & docebat eos in [7] parabolis multa, & dicebat illis in doctrina sua, [8] Audite:

Sens. Lit. In Cap. IIII.

1. Int. s. eodem die, vnde Matth. post superiorem sermonem continuò subiunxit, In illo die exiens de domo sedebat iuxta mare, &c. Beda. 5. Chry. s. vt omnes auditores ante faciem haberet.
7. Hier. Parabola est rerum natura discrepantium sub aliqua similitudine facta comparatio. Loquitur verò in parabolis, vt qui cælestia capere non poterant, per similitudinem terrenam audita perciperent. Chry. erigit per parabolam audientium mentem. 8. Theoph. non Moysis, aut Prophetarum.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

2. Int. i. gentes tumidas & amaras. Hier. Locus indicat auditores amaros & instabiles. Beda. relicta synagoga, ad gentes venit, per Apostolos colligendas. 3. Int. Beda. i. frequentiam populorū, ad fidem confluentium. 4. Beda. i. Ecclesiam in medio nationum ædificandam. 6. Int. s. fidelium.

Addit. Auct. In Cap. IIII.

8. id est, iuxta suum docendi genus.

Ecce exijt[9] seminans ad seminandum,[10] & dum seminat:[11] aliud cecidit[12] circa[13] viam, & venerunt volucres[14] cæli & comederunt illud. Aliud verò cecidit super petrosa,[15] vbi non habuit terram[16] multam: & statim[17] exortum est: quia non habebat altitudinem[18] terræ: & quando exortus est sol,[19] exæstuauit, & eo quòd non habebat radicem,[20] exaruit.[21] Et aliud cecidit in spinas:[22] & ascenderunt spinæ,[23] & suffocauerunt[24] illud, &[25] fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam[26]: & dabat fructum ascendentem & crescentem, & afferebat[a] vnum tricesimum,[27] & vnum sexagesimum,[28] & vnum centesimum.[29] Et dicebat,[30] Qui habet aures[31] audiendi, audiat.[32] Et cùm esset singularis,[33] interrogauerunt eum hi qui cum eo erant duodecim[34] parabolam. Et dicebat[35] eis, Vobis datum est nosse mysterium[36] regni Dei: illis autem qui foris[37] sunt,[38] in parabolis omnia[39] fiunt[b]: vt videntes[40] videant,[41] & non videant:[42] & audientes audiant,[43] & non intelligant[44]: nequando[45] conuertantur,[46] & dimittantur eis peccata. Et ait illis, Nescitis[47] parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis? Qui seminat, verbum seminat.

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

9. Int.s.Christus de sinu Patris in mundum, vel de Iudæá ad gentes. vnde Abacuc, Egressus es in salutem populo tuo. Chry. exiuit non loco, qui omnibus præsens est, sed dispensatione per carnis amictum. 10. Chry. Exit aliquando seminans, vt malas herbas euellat, aut aliud operetur, iste autem ad seminandum. 11. Int.s.verbum per se, vel per suos. 12. Theoph. non dicit proiecit, seminans enim quantum est in se, in bonam terram proijcit; sed illa, si mala sit, corrumpit verbum. 13. Theop. Infideles sunt circa viam, id est, extra Christum Beda. Via, mens malarum cogitationũ motu trita, vel circa viam sunt negligentes, & desides. 14. Beda. Dæmones ita dicti quod spiritualis naturæ sint, vel quia in aëre habitent. 15. Beda id est, duritiam proteruæ mentis. 16. Int.Beda.id est, lenitatẽ animi obedientis. 17. Int.Beda.quia audito verbo ad horam delectantur. 18. Int.id est, probitatem animi cælesti disciplina exercitati, & ad obediendum regulariter instituti. Beda. 19. Int.id est, feruor persecutionis. Beda. 20. Int.s.firmi desiderij. Beda. salutaris desiderij. 21. Int.quia huiusmodi ad horam tantùm audito sermone delectantur. 22. Int.s.corda diuitiarum cura sollicitata. Theoph. animas multa curantes; spinæ enim, curæ. 23. Int.id est, multiplicatæ sunt diuitiæ. 24. Int.s.vt non posset fructificare verbum. 25. Int.& ideo. 26. Int.id est, fidelem mentem. Theoph. pauci saluantur: quarta enim tantùm pars seminis inuenitur saluata. Chry. perit semen. animæ audientis vitio; possibile est enim petram fieri pinguem, & viam non conculcari, & destrui spinas, alioqui non ibi seminasset. 27. Int.s. fidem sanctæ Trinitatis in coniugatis. 28. Int.s.in viduis. 29. Int.s.in virginibus. 30. Int.significat se alta dixisse. Hier. admonitio hæc in Euangelio, & Apocalypsi, indicat mysticum esse quod dicitur.

31. scilicet, cordis. Hieron. 32. Int.id est, intelligat. 33. Int.id est, secretus à turba. 34. Int.s.discipuli. 35. Int.s.qui mecum; non his qui foris sunt. 36. Int.id est, secreta Scripturarum. 37. Int.id est, nolunt accedere Beda. non sunt digni addiscere, propter eorum malitiam. 38. Int.non in naui mecum. 39. Int.non modò verba, sed & facta, quia non poterant capere spiritualia quæ in eis tegebantur

40. Int.s.exterius. Beda. quasi dicat, vt impleatur Prophetia quæ hæc dicit. 41. Int.s.exteriora.

42. Int.s.corde. 43. Int.s.exterius. 44. Int.s.corde. Chry. quod audiant & videant, est ex Dei gratia, non intelligunt verò, quia gratiam nolunt accipere, nec dictis acquiescere. Theoph. excæcat Deus ne grauius peccent, nolentes facere quæ non intelligunt. Aug. de q. Euang. Peccatis suis meruerunt vt non intelligerent. 45. Int. id est, vt non. 46. Int.q.d. ideo non conuertuntur, nec remittuntur eis peccata. 47. Int. excitat attentionem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

18. id est profunditatem. 21. id est, exustum est, seu æstu perijt, ἐκαυματίσθη. a. scilicet, semen. 33. id est, solus, seu solitarius καταμόνας. 36. id est, arcanum, seu secretum non communicandum prophanis. 37. id est, extraneis. b. pro, proponuntur, vel contingunt. 40. q. d. Dei iudicio fit, ob illorum peccata. 47. id est, non intelligitis.

Hi

Hi autem ſunt qui circa viam,[48] vbi ſeminatur verbum:& cùm audierint,confeſtim venit ſathanas,[49] & aufert verbum quod ſeminatum eſt in cordibus eorum.Et hi[50] ſunt ſimiliter qui ſuper petroſa ſeminantur:qui cùm audierint verbum;ſtatim cum gaudio accipiunt illud:& non habent radicem[51] in ſe,ſed temporales[52] ſunt: deinde[53] orta tribulatione,[54] & perſecutione[55] propter verbum,confeſtim ſcandalizantur.Et alij ſunt qui in ſpinis[56] ſeminantur:hi ſunt qui verbum audiunt,& ærumnæ[c] ſeculi,[57] & deceptio[58] diuitiarum,& circa reliqua concupiſcentiæ[59] introeuntes ſuffocant[60] verbum,& ſine fructu efficitur.[61] Et hi ſunt qui ſuper terram bonam[62] ſeminati ſunt:qui audiunt verbum & ſuſcipiunt,[63] & fructificant:vnum triceſimum,[64] vnum ſexageſimum,[65] & vnum centeſimum.[66] Et dicebat illis, Nunquid venit lucerna[68] vt ſub modio[69] ponatur,aut ſub lecto?[70] nonne[71] vt ſuper candelabrum[72] ponatur? Non enim eſt aliquid abſconditum quod non manifeſtetur:[73] nec factum eſt occultum[d] quod non veniat in[74] palam.Si quis habet aures audiendi[75] audiat.[76] Et dicebat illis,Videte quid audiatis.[77] In qua menſura menſi fueritis, remetietur[78] vobis:& adiicietur vobis.Qui[79] enim habet,[80] dabitur[81] illi:

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

48. Int.i.in quibus. 49. Beda.quia nulla fide,nullo intellectu, nulla ſaltem vtilitatis occaſione percipiunt. 50. Int.Beda.hi vtilitatem probant, deſiderium guſtant, ſed aduerſa impediunt quæ formidant. 51. Int.id eſt, fidem firmam. 52. Int.ſ.ad tempus credunt. 54. Int.ſ.interiori. 55. Int.ſ. de loco in locum. 56. id eſt,diuitijs quæ diuerſis curis pungunt,quia permultis indigent,qui permulta poſſident. 57. Int.ſ.curarum. 59. Int.ſ.acquirendi. 60. Int.id eſt, ſtrangulant guttur mentis,nec bonum deſiderium ad cor tranſire ſinunt. 61. Beda.excipiuntur à dictis hominum differentijs; Gentiles,qui verba vitæ nec audire merentur. 62. Int.id eſt,fidelem conſcientiam. 63. Beda.hi excipiũt, conſeruant,& fructificant. 64. Int.ſcilicet,fidem Trinitatis in electorum cordibus.Beda. ¶ Theoph. ſcilicet,laici,& qui in coniugio ſunt. 65. Int.ſcilicet,perfectionem bonæ operationis,quia ſex diebus ornatus mundi expletus eſt.Theoph. continentes,& qui in cœnobio ſunt. 66. Int.Beda. ſ. perpetuam beatitudinem,quia centenarius à læua trãsfertur in dexteram digitali computatione.Hier. 30.60.100. Lex,Prophetia,& Euangelium. 68. Int.quaſi dicat, vobis datum eſt noſſe myſterium regni,ſed cæteris per vos idem myſterium reuelandum;& ideo carnali timore non abſcondatis. Chry.q.d.non eſt dicta parabola,vt occulta maneat;ſed vt dignis manifeſtetur. 69. Int.ſcilicet, verbi Dei. Hier. ¶ Chry, Lucerna,eſt intellectualis natura,quæ ſi negligat meditationes, quæ lumen nutriunt, extinguitur.

70. Theoph.Modius,ciborum cura;lectus,quies:nemo autem qui eſcis ſtudet,& requiem diligit,poteſt eſſe lucerna omnibus lucens. 71. Int.id eſt,carne.Hier.modius,aut lectus,auditus eſt inobedientium. 72. Int.id eſt,corpus,vt ſ.dominetur. Theoph.id eſt,altitudinem conuerſationis. Beda. ſuper candelabrum lucernam ponit,qui corpus ſuum miniſterio verbi Dei ſubijcit. 73. Int.alias,reueletur. 74. Beda.quaſi dicat,nolite erubeſcere Euangelium,ſed inter tenebras perſecutorum lumẽ verbi Dei ſupra corporis veſtri candelabrum fixa mente retinentes diem quo illuminabit Deus abſcondita tenebrarum. 75. Int.id eſt,intelligendi verbum Dei.Beda. 76. Int.id eſt, memoriæ mandet,nõ ſe ſubtrahat,non auditum ad fabulas cõuertat. Theoph.q.d.nihil eorum quæ à me vobis dicuntur ſubterfugiatis. 77. Int.quaſi dicat,omnia quæ poteſtis ſolerter facite,quia in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis. 78. Int.ſ.in præſenti ſenſus intelligendi,& effectus operãdi,& in futuro bona æterna retributionis adicijentur vobis. ¶ Hier.ſecundùm menſuram fidei vnicuique diuiditur intelligentia myſteriorum. 79. Int.q.d. verbo quod auditis operam date,qui enim habet,&c. 80. Int.ſ.amorẽ verbi.Hier.qui habet opus verbi,habebit intelligentiam myſterij.Chry.qui habet affectum, & voluntatem audiendi,& petendi dabitur ei. 81. Int.ſ.ſenſus intelligendi,quod amat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

c. μέριμναι.i ſolicitudines. 58. pro,diuitiæ deceptrices, Hebr. d. ſ.vt occultum maneat.Græ.Nec factũ eſt occultũ,ſed vt in palã veniat.Loquitur autẽ ſecundùm quoſdã de occultis ſcriptis de ipſo in Prophetis.

& qui non [82] habet, etiam quod [83] habet [84] auferetur ab eo. Et dicebat, Sic est [85] regnum Dei, quemadmodum si [86] homo iaciat [87] sementem in [88] terram, & [89] dormiat: & [e] exurgat [90] nocte & [91] die: & semen [92] germinet, & increscat dum [93] nescit ille. [94] Vltrò enim terra fructificat primùm [95] herbam, deinde [96] spicam, dein plenum [97] frumentum in spica. Et cùm ex se produxerit fructus, statim mittit [98] falcem, quoniam adest [99] messis. Et dicebat, Cui assimilabimus [100] regnum Dei; aut [g] cui parabolæ comparabimus illud? Sicut granum sinapis: quod cùm [h] seminatum fuerit in [101] terra, [102] minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra: & cùm natum fuerit, ascendit in arborem: & fit [104] maius omnibus [105] oleribus: & facit [106] ramos [l] magnos; ita vt possint sub [107] vmbra illius aues [108] cæli habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout [109] poterant audire: sine parabola autem non [110] loquebatur eis. [m] Seorsum autem [111] discipulis suis [112] differebat [113] omnia. Et ait illis, [n] in illa die cùm [114] sero esset factum, transeamus [o] contrà. Et dimittentes turbam, [p] assumunt eum ita vt erat in naui: & aliæ [q] naues erant cum

Sens. Liter. In Cap. IIII.

82. Int.s.amorem. 83. Int.s.naturali ingenio, vel litterarum exercitio. 84. Beda.id est, nulla veræ sapientiæ dulcedine gaudebit. Chry.id est, quod contingit habere, scriptæ legis auferetur ab eo. Beda. negligentia amittitur sapientia ab ingeniosis, labore degustatur à tardis. 85. Int.id est, Ecclesia. Hier. Ecclesia regitur à Deo, & regit homines. 86. Int.s.Filius hominis. 87. Int.id est, verbum. 88. Int. i.corda. Chry.mundum. Hier.corda humana. 89. Int.i.moriatur. Hier. e. s.semen. Chry.i.Christus.s. nos ad fructificationem erigat. 90. Int.i.aduersus. Hier. 91. Int.i.prosperis. Hier. 92. Int.s.in opere. 93. Int.i.nescire facit. Hier. 94. Int.quia in arbitrio hominis est. Chry. 95. Int.s.timorem. Hier. 96. Int.s.pœnitentiam lachrymosam. Hier. 97. Int.s.charitatem. Hier. ¶ Chry.herba in lege naturæ, spica in lege Moysis, frùmentum in Euangelio. Theoph.herba, in principio boni; spica, cùm resistimus tentationibus fructus perfecta operatio. 98. Int.s.mortem, vel iudicium. Hier. 99. Int.s.finis seculi. 100. Int.Beda.i.prædicationem Euangelij, quæ ducit ad regnum Dei, de qua dicitur, Auferetur à vobis regnum, &c. h. Beda.s.à Christo, seu ab homine. 101. Beda. id est, in corde credentibus, vel in mundo. 102. Int.s.in timore. Hier. ¶ Glo. prædicare Deum hominem mortuum crucifixum, philosophorum sapientia comparatum minus videtur. 104. Int.s.charitate. Hier. 105. Int.omnis caro fœnum. Hier. ¶ Glo. s. philosophicis disciplinis. 106. Int. s. prædicatores ex ipsa prædicatione nascentes, vel ramos misericordiæ, & compassionis. l. Theop. Apostolorum enim quidam Romam, alij in Indiam, alij aliò diuisi sunt. 107. Int. i. protectione Dei, de qua sub vmbra illius quem desiderauerã, sedi, &c. 108. Int.i.sancti. Theoph.contemplatiui, & sapientes. 109. Int. Lac potum dedit vobis, nõ escam. 110. Theop.vt mouerentur ad accedendum, & interrogandum. Glo. nullus eius sermo inuenitur, in quo non sit aliquid parabolæ. m. Int.scilicet, à turba. 111. Int.scilicet, spiritualibus spiritualia dignis intelligere. 112. Int.s.apertè. 113. Theoph.s.de quibus interrogabant.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

114. Int.scilicet, appropinquante occasu veri Solis, Bedæ. q. Beda. scilicet, fide Dominicæ crucis imburi, non tamen tribulationibus pulsari.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

89 pro, dormiat nocte, & exurgat die, vel, quasi dicat, & transigat securus, & aliud agens dies & noctes. f. pro, Dicebat praterea. Heb. g. id est, qua similitudine declarabimus. 112. ἐπέλυε, dissoluebat, exponebat. n. pro, illo tempore quo in Galilaa pradicabat, non enim die qua parabolas dixit. o. εἰς τὸ πέραν, id est, in vlteriorem partem. p. id est, susceperunt eum traijciendum, vt se composuerat in naui super ceruicali scilicet, iacentem.

illo.[115] Et facta[116] est procella magna venti,& fluctus mittebat[e] in nauim: ita vt impleretur[117] nauis. Et erat ipse in puppi[118] super ceruical[119] dormiens[120] : & excitant[121] illum : & dicunt[122] illi, Magister,non ad te pertinet[123] quia perimus?Et exurgens[124] comminatus est vento,[125] & dixit mari,[126] Tace,[127] obmutesce. Et cessauit ventus:& facta est tranquillitas[128] magna. Et ait illis,Quid[s] timidi estis? necdum habetis[129] fidem?[130] Et timuerunt[t] timore magno:& dicebãt ad[v] alterutrum,Quis putas[131] est iste?[132] quia ventus & mare obediunt[x] ei.

Sens. Lit. In Cap. IIII.

116. Chry.ne discipuli superbirent,quod eos solos assumpserat,periclitari permittit,vt etiam discant tentationes viriliter sustinere. 117. Int.aliàs,naui. 120. Int. s. corporaliter,vt homo.Chry.vt futuri miraculi maiorem eis sensum imprimat dat tempus,timori,dormiendo si enim vigilasset,aut non timuissent,aut eum facere tale aliquid non putassent. 121. Chry.quod surgens posset ventis imperare credebant,quod dormiens,nequaquam. 123. Int.q. d. non est tibi curæ. 127. Int. imperat vt Deus Glo.Sentit omnis creatura imperium Creatoris. 128. Int.ideo timidi erant. 130. Theoph. si fidem habuissent,credidissent etiam dormientem posse seruare. 131. Theop. Videbatur eis Deus qui mare iussu placaret,homo verò qui dormiret. 132. q.d.verè mirabilis.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

117. Int.i.Ecclesiam.Beda.i.passionis arborem,per quam fideles ad littoris securitatem perueniunt. 118. Hier.i.Ecclesiæ initio. 119. Int.i.corpus,cui diuinitas sicut caput inclinatum recumbit.Hier. 120. Beda.s.nauigantibus nobis inter æquoris huius fremitus,amoris flamma interdum refrigescit. 121. Int.Beda. s. ne diutius resurrectione dilata perirent omnino. 122. Int.s.discipuli turbati precantes resurrectionem. 124. Int.s.à morte: per mortem enim destruxit eum qui habebat mortis imperium. 125. Int.s.diabolo. 126. Int.s.persecutoribus. 127. Int.Beda Iudæorum rabiem per resurrectionem repressit,quæ caput quatiens,clamauit:Si Filius Dei est,descendat nunc de cruce. 128. Int. scilicet,pax in Ecclesia post pressuras:vel theorica post actiuam.Hier. s. Beda.post resurrectionem exprobat eis incredulitatem.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

15. scilicet,simul profecta. r. s.procella. 124. pro,excitatus increpauit διεγερθεὶς ἐπετίμησε. s. Gra. quid sic timidi estis,id est,tantopere. Dixit autem id priusquam sedaret tempestatem,vt patet ex Matth. 130. s.perfectam. t. verentes.s. ne non satis dignè de Christo sensissent eumq; essent venerati. v. pro, inter se. 131. τίς ἄρα,quisnam. x. vide Psal.64.Isa.51.

Capvt V.

ET venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum.[1] Et exeunti ei de naui,statim occurrit de monumentis[a][2] homo in spiritu[b] immundo:

Sens. Lit. In Cap. V.

1. Beda.Gerasa vrbs insignis Arabiæ trans Iordanem,iuxta montem Galaad,quam tenuit tribus Manasse,non longè à stagno Tyberiadis.Chry.legendum Gergesenorum. Gergesa enim ciuitas antiqua iuxta eam quæ nunc Tyberias nuncupata, nam Gerasa vrbs est Arabiæ, nec mare, nec stagnum proximum habens. 2. Aug.de cons.Euang.Matth.duos dicit,sed eorum vnus quem Mat.& Lucas cõmemorãt,clarior erat,quemq; regio illa maximè dolebat. Chry. non dicit Marcus fuisse vnum solum.

Sens. Myst. In Cap. V.

1. INt. Beda.s.gentes quæ dæmoniacis illusæ doctrinis, idola colunt.Hier.i. desperatissimus gentium populus,nec lege Dei, nec humano timore alligatus. Glo. Gentes Dominus post resurrectionem suam missis prædicatoribus, visitare dignatus est. Beda. Gerasa, seu Gergese(vt quidam legunt)id est, colonum eijciens,seu aduena appropinquans,gentes enim hostem de corde repulerunt, & cùm longè essent,factæ sunt prope.

Addit. Avct. In Cap. V.

a. pro,è quodam monumento. b. pro,habens spiritum immundum.Heb.

qui

qui domicilium habebat in monumentis [3], & neque cathenis iam poterat eum quisquam ligare: quoniam sæpe compedibus & cathenis vinctus, dirupisset cathenas,& compedes comminuisset: & nemo poterat eum domare, & semper die ac nocte [7] in [8] monumentis [9] & in montibus [10] erat clamans [11],& concidens se lapidibus [12]. Videns autem Iesum à longè, cucurrit,& adorauit eum:& clamans voce magna dixit, Quid [13] mihi & tibi [14] Iesu Fili Dei altissimi [15]? adiuro [c] te per Deum ne me torqueas [16]. Dicebat [17] enim illi, Exi [d] spiritus immunde ab homine isto. Et interrogabat [18] eum, Quod [e] tibi nomen est? Et dicit ei, Legio [19] mihi nomen est: quia multi sumus. Et deprecabantur eum multum, ne se expelleret [20] extra regionem [21]. Erat autem ibi circa montem [22] grex porcorum magnus pascens in agris. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes:

Sens. Lit. In Cap. V.

4. Chry. s. vt crederent homines decedentium animas in dæmones conuerti. 12. Int. quoniam arreptis cautibus seipsos furibundi concidebant. 13. Beda. q.d. nihil commune nobis. ¶ hoc contra Iudæos, qui dicunt, ejicit dæmones in Belzebub. Chry. q.d. cur me ejicis ab hominibus cùm sint mei?
14. Int. hoc contra Arrium, qui negat Filium Dei credunt dæmones Filium Dei, & contremiscunt.
15. Int. aliàs summi. 16. Cyrill. emissionem reputabat tormentum, vel etiam inuisibiliter torquebatur. Beda. Magnum tormentum homini à læsione hominis cessare; & tanto dimittit grauius, quanto possidet durius. 17. Cyrill. Christi verba, dæmoni ignis & flamma. 18. Theoph. Interrogat, vt cæteri sciant multitudinem inhabitantium dæmonum. Beda. vt confessa publicè peste curantis, virtus gratior appareat, sed & nunc qui per exorcismos dæmones ejiciunt, dicunt non aliter patientes posse curari, nisi, quantum possunt, quod à dæmonibus quolibet corporis aut animi sensu pertulerunt, exponant pateneter. 20. Int. sed mitteret in gregem porcorum. 21. Chry. Luc. ait in abyssum, merentur quidem dæmones mitti in tenebras exteriores, sed permisit eos Christus in terra, ne absentia tentatoris homines à victoriæ corona priuaret. Glo. rogant ne mittantur in abyssum, sciebant enim hoc futurum aliquando per Christi aduentum Prophetarum dicta recolentes. 22. Aug. 2. de cons. Euang. Lucas ait in monte, sed tam magnus erat grex, vt pars esset in monte, pars circa montem.

Sens. Myst. In Cap. V.

3. Int. quia gentes mortuis operibus, id est, peccatis delectantur. 4. Int. Beda. perfidorum corpora animæ peccatis mortuæ, sunt sepulchra. 5. Int. s. legibus diuinis, quia non erat dignus. Glo. compedes & cathenæ, duræ gentium leges quibus à peccatis cohibebantur. 7. Int. id est, prosperis. Beda. 8. Int. id est, aduersis. Beda. 9. Int. id est, in fœditate operum. Beda. 10. Int. id est, in fastibus superbiæ. Beda.
11. Int. scilicet, per verba durissima infidelitatis. 12. Beda. id est, idolis. 19. Beda. quia populus gentium diuersis idololatriæ cultibus erat mancipatus. Glo. Legio, scilicet, decem millia, quæ cadunt à dextera Patris, quæ est Christus.

Addit. Avct. In Cap. V.

4. quæ Iudæis extra ciuitatem in agris, desertisq; locis, vel è rupe excisa, vel in speluncis exstructa.
c. adiurare in Scriptura aliquando facere iurare, vt Gen. 24. I s. 2. aliquando iuramento execratorio maledictioni subijcere. Num. 5. 3. Regum 14. Aliquando religione obstringere, scilicet, metu religionis violata ad aliquid faciendum adigere: hic ergo, quasi dicat, per obedientiam Deo debitam te obstringo, vel peto à te vt mihi per Deum iures, quod me non torquebis Græc. ὁρκίζω, seu ἐξορκίζω. 16. scilicet, pellendo hinc, vel mittendo in infernum. d. non dixerat vt statim exiret, alioquin iam exijsset. e. pro, quis tu es? 19. λεγιὼν, vox Latina, continet autem cohortes 10. cohors verò 50. manipulos. Manipulus 25. milites, adeoque legio 12500. milites, hic verò non tot dæmones, sed significatur tantùm multitudo: vsurpant dæmones nomen militare, vel quod hostes hominum, & Dei, vel per superbiam quia illud bonis Angelis conuenit. 21. delectantur dæmones ijs regionibus, quibus se putant plus hominibus posse nocere.

Mitte nos in [23] porcos:vt in eos introeamus. Et [24] concessit eis statim Iesus. [25] Et exeuntes spiritus immundi, introierunt in [26] porcos: & magno impetu grex præcipitatus est in mare,ad duo [f] millia,& [g] suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant porcos, [27] fugerunt, & [28] nunciauerunt in ciuitatem, & in [h] agros. Et egressi sunt videre quid esset factum: & [29] venerunt ad Iesum,& vident illum qui à dæmonio vexabatur, [30] sedentem, [31] vestitum,& sanæ mentis: & timuerunt. Et narrauerunt illis qui viderant qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat,& de porcis. Et [32] rogare cœperunt eum vt discederet de finibus eorum. Cumque ascenderet nauim,cœpit illum [33] deprecari qui à dæmonio vexatus fuerat,vt esset cum [34] illo,& [35] non admisit eum, sed ait illi, Vade in domum tuam ad tuos,& [36] annuncia illis quanta tibi fecerit [37] Dominus,& misertus sit tui. Et abiit,& cœpit prædicare in [38] Decapoli quanta sibi fecisset Iesus: & omnes mirabantur. Et cùm ascendisset Iesus in nauim rursus trans fretum,conuenit multa turba ad eum: & erat circa mare. Et [39] venit [40] quidam de archisynagogis nomine

SENS. LIT. IN CAP. V.

23. Remi.in Matt.non petunt in homines,quia humanam in eo,cuius virtute torquebantur,speciem videbant, nec io pecora: offerebantur eoim in templo,vt munda animalia;sed in porcos, quod est immuodissimum animal, semper enim spurcitiis delectatur, petunt verò sibi concedi, noo enim possunt oocere hominibus, nisi permissione diuina. 24. Int.s. vt porcotum perditio hominibus esset salutis occasio,pastores enim videntes,statim nunciauerunt ciuitati.Beda. ¶ Chry.permisit, vt virtus & furor dæmonũ,quem,si permitteretur,in homioes exercerent,appareret. 25. Int.s.accepta potestate à Deo, aliter enim oec pecoribus nocerent. f. Glo.erubescat Manichæus,ex eadem substantia hominum & bestiarum animas dicẽs,ob vnius enim hominis salutem, duo millia porcorũ suffocantur. 27. Titus. s.ne cum porcis perirent. 29. Titus. adduxit illos damni necessitas, sæpe enim Deus cùm in rebus homioes damnet,confert beneficium animabus. 30. Glo.s.ad pedes Christi (vt ait Lucas.) 32. Int. s.conscij fragilitatis suæ,adhuc infirmi,pondus sapientiæ eius sustioere oon poterant. Theoph.contristari de porcorum perditione Christi præsentiam renuunt. Beda. præsentia Domini se iudicabant indigoos. 33. Theoph.timebat ne iterum dæmones intrarent in eum, sed Dominus remittit eum in domum suam innuens se etiam absentem posse custodire,simul vt curatus aliis prodesset. 36. Chry.hoc aliis sanatis prohibuerat, huic verò etiam præcipit, tota enim illa regio dæmonibus detenta, sine Deo manebat 37. Theoph.vide humilitatem,non enim dicit,quanta tibi feci. 39. Aug.2.de cons.Euan. quanto postquam transfretarit,oon apparet, est autem ante hoc factum conuiuium io domo Matthæi, vt ipse indicat..

SENS. MYST. IN CAP. V.

26. Beda. Liberato gentium populo à dæmonibus qui Christo credere noluerunt,sacrilegos agunt ritus. Theoph.intrant dæmones in homioes voluptatibus deditos. Glo. non habet potestatem dæmon (nisi fortè ad probandum) nisi in eos qui porcorum more viuunt. 27. Hier.Stulto flagellato sapiens prudentior fit. 28. Glos.quidam etsi legem Christianam fugiuot, stupendò tamen & mirando, eius poteotiam prædicant. 31. Glos.s.virtutum studio,quod vesana mente perdiderat. 34. dissolui,& esse cum Christo multo melius est. 35. Int.quia manere io carne propter alios necessariũ est. Greg.7. mor. prius sudandum in opere, quàm reficiaris per contemplatiooem. 38. Hier. A Romaoo regno tuoe Iudæi conuertuntur,qui in littera tantùm decalogi pendent. 40. Int. s. Moyses legislator.Hier. cùm intrauerit plenitudo gentium,omnis Israël saluus fiet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

f. s. porcorum,vt patet ex Græco. h. seu pagos. 35. οὐκ ἀφῆκεν, non permisit seu passus est, sic inf.

[41] laytus : & videns eum, [42] procidit ad [43] pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens, [44] Quoniam filia mea in [45] extremis est, [46] Veni, impone [47] manum tuam super [48] eam, vt salua sit, & [49] viuat. Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa, & [50] cōprimebant eū. Et [51] mulier quæ erat in profluuio sanguinis annis [l] duodecim, & fuerat multa perpessa à complurib. medicis, & erogauerat [52] omnia sua: nec quicquā profecerat, sed magis deterius habebat: cùm audisset de Iesu, [53] venit de turba [54] retrò, & tetigit vestimentū eius, dicebat enim, Quia si vel vestimentum eius tetigero, salua ero. Et confestim siccatus est [55] fons sanguinis eius : & sensit corpore quia sanata esset à [m] plaga. Et statim Iesus in semetipso [56] cognoscēs [n] virtutē quæ exierat de illo : cōuersus ad turbā, aiebat, [57] Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebāt ei discipuli sui, Vides [58] turbam [59] comprimentem te, & dicis, Quis me tetigit? Et [60] circunspiciebat videre eam quæ hoc fecerat. Mulier verò timens & tremens, sciens quod factum esset in se; venit & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. Ille autem [61] dixit illi, [62] Filia, fides tua te saluam [63] fecit : vade in [64] pace,

SENS. LIT. IN CAP. V.

41. Chry. nomen ponit, propter Iudæos qui tunc erant. 45. Chry. Matth. refert dixisse mortuam, est enim ei annunciatum, filiam suam mortuam esse. Aug. 2. de cons. Euang. ita desperauerat, vt non crederet se viuam posse reperire. 46. Theoph. hic ex parte fidelis, procidit enim, sed non quantum oportuit, precatur enim vt veniat, at oportebat dicere, Dic verbo, & sanabitur. 51. Int. Hæmorrhoissa.

54. Chry. non audebat in manifesto accedere, erat enim secundum legem immunda. 56. Chry. s. mulierem salutem recepisse. 57. Int. Beda. interrogat vt salus quā mulieri dederat, declarata, & agnita fidei virtute, multis proficiat. Chry. vt mulieris fidē prædicaret, & virtus miraculi appareret. Theoph. vt archisynagogum ad confidentiam prouocaret, & mulierem à timore solueret. 61. Beda. ideo Christus interrogauit, vt confessa veritatem, confirmaretur in fide, & aliis præberet exemplum. 62. Int. quia fidelis. 63. Int. Beda. non dicit, in eo enim quod credidit, iam salua facta est. 64. Theoph. id est, requiesce. Chry. mittit eam in finem bonorum, in pace enim Deus habitat, vt cognoscat se etiam à peccatis mundatam.

SENS. MYST. IN CAP. V.

41. Hier. id est, illuminans, seu illuminatus. s. populus Iudaïcus deposita litteræ vmbra. 42. Int. Beda humiliat se. 43. Int i. Incarnationem. ¶ caput Christi Deus, pedes, Incarnatio. Hier. 44. Int. id est, plebs Iudaica. Hier. Abraham, Moyses, & Samuel, rogant pro plebe mortua, sequiturq; Iesus preces eorum. 45. Int. s. in desperatione. 46. Int. s. in carnē. 47. Int. s. misericordiæ. 48. Int. s. à vitiis.

49. Int. s. in virtutibus. 50. Beda. præbens Dominus Iudæis salutaria monita, noxia carnalium populorum consuetudine est grauatus. 51. Beda. s. Ecclesia de gentibus congregata; fluxus sanguinis, idololatriæ pollutio, & quę carnis & sanguinis delectatione geruntur. Theoph. humanę naturę profluuium, peccatū; medici, sapientes huius mundi, & lex, & Prophetæ; fimbria, caro Christi, quā tangit qui credit Filium Dei incarnatum. l. Glo. puella duodenis, & hæc duodecim annis sanguine fluxit, adeoque cœpit ægrotare, cùm illa nasceretur, eadem enim fere seculi ætate, & Synagoga in Patriarchis nascitur, & gentilitas idololatria fœdatur. 52. Int. s. naturalē industriā. 53. Int. s. per fidem. 54. Beda. præsentem enim in carne Dominum non vidit. Glo. retrò i. post resurrectionem. 55. Int. id est, radix immundæ cogitationis. 58. Int. id est, inordinatos. 59. Int. s. hæresibus, & prauis motibus. 60. Int. Beda. oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum, iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

41. penult prod. est enim ει 44. θυγάτριον, filiola. 55. id est, scaturigo. m. μάστιγος, id est, flagello. n. s. effectu, seu efficacia, vel virtus pro effectu.

& esto

[65] & esto sana à plaga tua. Adhuc eo loquente, veniunt [o] nuncij ad archisynagogū, dicentes, Quia filia tua [66] modò mortua est: [67] quid vltrà vexas Magistrū? Iesus autē audito verbo quod dicebatur: ait archisynagogo, Noli [68] timere: tantūmodo [69] crede. Et non [p] admisit quenquam se [q] sequi, nisi Petrum, & Iacobum, & Iohannem fratrem Iacobi. Et veniūt in domum archisynagogi, & vidit tumultum, & [70] flentes, & eiulantes multum. Et ingressus, ait illis, Quid turbamini, & ploratis? puella [r] non est mortua, sed [71] dormit. Et irridebant eum. Ipse verò [72] eiectis omnibus, assumit [73] patrem & matrem puellæ, & qui secum erant: & ingrediuntur vbi puella erat iacens. Et tenens [74] manum puellæ, ait illi, [75] Thalita cumi: quod est interpretatum, Puella, tibi dico, surge, & [76] confestim surrexit puella, & [77] ambulabat, erat autem annorum duodecim, & obstupuerunt stupore magno. Et præcepit illis vehementer vt nemo id sciret: & [78] iussit dare illi manducare.

SENS. LIT. IN CAP. V.

68. Aug. 2. de conf. Euang. non diffidentem reprehendit, sed credentem confirmat. 71. Hier. q. d. vobis mortua est, mihi dormit. Beda. mos apud Christianos obtinuit, vt mortui, quia resurrecturi sunt, dormientes vocentur. 72. Int. s. irrisoribus. Beda. indigni erant qui potentiam resuscitantis viderent. Chry. eiecit ad vitandam ostentationem, voluit tamen aliquos adesse testes. 73. Int. s. qui miraculum venerentur. 74. Chry. Manus Christi viuificatiua. 75. Hier. de optimo genere interpretandi addidit Euangelista de suo, tibi dico, vt sensum vocantis, & imperantis exprimeret. 68. Chry. vt ostenderet verè suscitatam.

SENS. MYST. IN CAP. V.

65. Int. Beda. s. perseuerando in eadem fide. Qui enim perseuerauerit, &c. 66. Beda. cùm gentium Ecclesia mundata est, Synagoga perfidiæ & inuidiæ zelo soluta est, in Christum credere nolēs, & quod Ecclesia crederet dolens. 67. Beda. id etiam dicunt qui statum Synagogæ restaurari posse non credunt. 69. Beda. s. si cœtus doctorum credere voluerit, Synagoga eis subiecta salua erit. p. Glo. blasphemis, & irrisoribus non sunt reuelanda mysteria. 70. Beda. Synagoga, quasi inter flentes mortua iacet, quia lætitiam Dominicæ inhabitationis meritò infidelitatis amisit. 72. Bed. eiicienda secularium curarum multitudo à corde, vt anima suscitetur. 74. Int. Bed. prius mundat manus Iudæorum sanguine plenas, aliter puella non resurgeret. 76. Int. Beda. s. à vitiis. Greg. 4. mor. suscitatur puella in domo, id est, qui latet in peccato. Iuuenis extra portam, id est, qui publicè peccat. Lazarus in sepulchro, id est, qui peccati consuetudine grauatur. Beda. Leuiora peccata leuiori pœnitentia curantur, nam puella facili voce suscitatur. at suscitaturus Christus quatriduanum fremit, turbat se, lachrymatur, grauius enim peccatum indiget pœnitentis feruore. Item, publica noxa, publico eget remedio, vnde Lazarus publicè suscitatus, at puella paucis arbitris. Glo. puella in domo, consensus in peccatum; iuuenis extra portam, consensus in actum, productus; Lazarus fœtens, consuetudo peccati; male olens; & alios corrumpens. 77. Int. Beda. s. in bonis operibus. 78. Beda. Resuscitata anima cælesti debet pane satiari.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

o. Gra. ab Archisynagogo, id est, domo Archisynagogi. q. s. in domum ingredientem, vt ait Lucas. r. nempe Christo velut dormiebat. 75. legendum Thalita, id est, puella. Chald. est. Cumi autem, id est, surge. Hebraum est.

CAPVT VI.

ET egressus inde,[a] abijt in patriam[1] suam: & sequebantur eum discipuli sui. Et facto sabbatho,[2] cœpit in synagoga[3] docere, & multi audientes admirabantur in doctrina eius dicẽtes, Vnde huic hæc omnia? & quę est sapientia[4] quæ data est illi,[5] & virtutes[6] tales quæ per[b] manus eius efficiuntur? Nonne hic est faber[7] filius Mariæ, frater[8] Iacobi, & Ioseph. & Iudæ, & Simonis? nonne & sorores eius hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur[9] in illo. Et[10] dicebat illis Iesus, Quia non est Propheta[11] sine honore, nisi in patria[12] sua: & in cognatione sua, & in domo sua, & non poterat[13] ibi virtutem vllam facere: nisi paucos[c] infirmos impositis manibus curauit: & mirabatur[14] propter incredulitatem eorum, & circuibat castella[15] in circuitu docens. Et Vocauit duodecim: & cœpit eos mittere binos,[16] & dabat illis potestatem spirituum immundorum. Et præcepit eis ne quid tollerent[17] in via, nisi virgam[18] tantùm: non

SENS. LIT. IN CAP. VI.

1. IN T. scilicet, Nazareth, vbi natus fuit. Theophyl. non ignorabat se contemnendum, sed voluit occasionem tollere dicendi, Si venisses, credidissemus tibi. 3. Int. scilicet, vt pluribus proficiat. 4. Int. id est, doctrina. Beda. 6. Int. Beda. id est, sanitates, miracula. 7. Aug. de cons. Euang. Matthæus, fabri filius, sed eò credebant fabrum, quò & fabri filium. 8. Int. id est, cognatus. Beda. 9. Int. scilicet, hac de causa. Beda. Iudæorum scandalum, nostra salus est, & Hæreticorum condemnatio, in tãtum enim sperocbant, vt fabrum, & fabri filium vocarent. 11. Int. Prophetam suscitabit vobis Deus. Beda. 12. Beda. propemodùm naturale est, ciues ciuibus inuidere, non enim considerant præsentia opera, sed fragilem recordantur infantiam 13. Theoph. non quia impotens esset, sed parcebat eis, ne maiori reprehensione digni essent, factis etiam miraculis non credentes; adde, quod in miraculis faciẽdis requiritur fides recipientium. 14. Beda. quod mirandum Christus intimate vult, mirari se ostendit. 15. Theoph. vt discamus parua non contemnere, sed vicis etiã abiectis prædicemus. 16. Theoph. melius est enim simul esse duos quàm vnum, si autem plures quàm duos misisset, non sufficerent ad multa castella. 17. Beda. Confidere enim debet prædicator, non sibi defutora necessaria. Chry. volebat per habitum ostenderent quantum à diuitiarum desiderio distarent. Theophyl. volebat prædicaturos paupertatem, nihil habere. Aug. 2. de cons. Euang. cùm subiecit, vt est apud Matth. Dignus est enim mercenarius cibo suo, demonstrauit, hoc eis deberi ab his quibus prædicarent, alioqui enim aliunde viuere poterant, vt Paulus, labore manuum suarum. 18. Int. id est, potestatem viuendi de Euangelio. Aug. 2. de cons. Euang. Matth. & Luc. aiunt nec virgam, sed alia sigoificatione. id est, nec minimas quidẽ res, hic autem potestas significatur, vtrumqoe ergo Dominus dixit, sic & calceamenta. Matth. dicit non

SENS. MYST. IN CAP. VI.

2. IN T. male Sabbatum celebrat, qui vacat à bonis operibus. 7. Hier. Filius est eius qui fabricatus est auroram & Solem, id est, Ecclesiam primam, & sequentem, in quarum figura mulier & puella sanantur. 12. Beda. despicitur Christus in populo Iudæorum. c. Beda. maiora quotidie facit in gentiũ populo. 16. Int. scilicet, caritate concordes. Greg in hom. Duo sunt præcepta charitatis, Dei, scilicet, amor. & proximi, & minus quàm inter duos charitas haberi non potest. Qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere noo debet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

a. scilicet, à Capharnaum. b. pro, per eum Hebr. 7. τέκτων, artifex. ita vocant, vt solam fabri filij vocari. 13. scilicet, quia illi incapaces, vel non poterant, pro, non conueniebat. sic illud, Non possunt filij sponsi, vel, animus eius non ferebat. 18. id est, baculum ad sustentationem.

peram

peram,[19] non panem,[20] neque in zona æs,[21] sed calceatos sandalijs:[d] & ne induerentur duabus[22] tunicis. Et dicebat eis, Quocumque[23] introieritis in domum: illic manete, donec exeatis inde: & quicunque non receperint vos, neque audierint, exeuntes inde excutite[24] puluerem de pedibus vestris in testimonium[e] illis. Et exeuntes[25] prædicabant vt pœnitentiam[26] agerent: & dæmonia multa eijciebant, & vngebant oleo[27] multos ęgros, &[28] sanabantur. Et audiuit[29] rex[30] Herodes[31] (manifestum[32] enim factum est nomen eius) & dicebat,[f] Quia Iohannes[33] Baptista resurrexit à mortuis: & propterea virtutes operantur in illo. Alij autem dicebant, Quia Helias[34] est Alij verò dicebant, Quia Propheta est quasi vnus[35] ex Prophetis.[36] Quo audito, Herodes ait, Quem[37] ego decollaui Iohannem, hic à[38] mortuis resurrexit. Ipse enim Herodes misit ac tenuit Iohannem, & vinxit eum in carcerem propter Herodiadem vxorem

SENS. LIT. IN CAP. VI.

esse portanda, significans prohibitam curam. Marcus autem dicit calceatos sandalijs, mysticè aliquid significans. s. pedem nec tectum desuper, nec nudum ad terram, id est, non occultandum Euangelium, nec terrenis commodis innitendum, nec induendas duas tunicas, id est, non dupliciter, sed simpliciter esse ambulandum; nec putandum est non potuisse Christum in vno sermone quædam figuratè, alia propriè ponere. Chry. non portare calceamenta, nec baculum ostēditur, vt perfectissimum; portare verò, vt permissum. 22. Int. s. ne alia induti, aliam in futurum reseruent. non quod vna tunica in locis glacialibus cōtenti esse debeamus. Beda. 23. Int. alienū est à prædicatore per domos cursitare, & hospitij iura mutare. Beda. ¶ Theoph. non vult eos de gula reprehendi. 24. Theoph. s. ostendentes longum propter eos vos iter suscepisse, sed nihil profuisse. Item, nihil ab eis accepisse, nec puluerem. Chry. in testimonium suscepti pro eis laboris in via. 25. Int. s. accepta potestate, & auditis præceptis à Domino.

26. Int. quæ est prima via salutis. 27. Chry. hoc solus Marcus narrat. Beda. ab ipsis ergo Apostolis Ecclesiæ mos traditus energumenos, vel alios ægrotos vngendi oleo, pontificali benedictione consecrato. 28. Int. s. sic. 29. Int. s. quia tot signa fiebant. 30. Chry. filius Herodis, sub quo Iesus ductus in Ægyptum, Tetrarcham vocat Matth. dominabatur enim quartæ parti regni patris sui, à Romanis diuisi in quatuot partes. 31. Hier. non est fas lucernam abscondi sub modio. 32. Int. scilicet, Christi.

33. Int. Beda. bene sentit de Resurrectione, quod. s. maioris potentiæ sunt sancti futuri post Resurrectionem. 34. Theoph. dicebat enim multis, Genimina viperarum. 35. Int. s. esset. Chry. mihi videntur hunc Prophetam dicere de quo Moyses, Prophetam suscitabit vobis Deus, &c. sed quia manifestè dicere timebant, Hic est Christus, Moysis voce vtebantur. 36. Int. non Dominus Prophetarum.

37. Int. Beda. hæc pronuncianda, vel affirmatiuè, vel dubitatiuè. 38. Int. Hier. per ironiam. Aug. 2. de cons. Euang. intelligendum est Herodem post hæsitationem, de qua Luc. confirmasse in animo quod ab alijs dicebatur, vel hæc hæsitans dicit.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

19. Int. i. onus seculi. Beda. 20. Int. i. delicias. Beda. 21. Int. i. occultam sapientiam. Beda. Doctor enim nec secularibus curis deprimi, nec desiderijs carnalibus resolui, nec talentum verbi sub otio abscondere debet. 27. Chry. oleum, labores curat, luminisque & hilaritatis causa est: significat verò Dei misericordiam infirmitatis medelam, & cordis illuminationem. Theoph. significat etiam gratiam Spiritus sancti, per quam à laboribus transmutamur, lumenque & lætitiā spiritualem suscipimus. 30. Int. i. pelliceus. Hier. corpus sepultum, littera tecta; caput in disco, spiritus qui honoratur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

d. genus est calceamenti, plantas solùm pedum defendens, supernè ansulis, seu funiculis alligatum; soleas quidam appellant. Actor. 12. vertit caligas. Quod verè Matth. 10 prohibetur, genus est calceamenti diuitibus conueniens. 22. scilicet, mutatorys vicissim vtentes. e. quasi dicat, nihil ab eis velitis, nec eis in aliquo communicare. f. aly legunt dicebant, scilicet, quidam de turba.

CAPVT VI.

ET egressus inde, abijt in patriam suam: & sequebantur eum discipuli sui. Et facto sabbatho, cœpit in synagoga docere, & multi audientes admirabantur in doctrina eius dicẽtes, Vnde huic hæc omnia? & quę est sapientia quæ data est illi, & virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur? Nonne hic est faber filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioseph, & Iudæ, & Simonis? nonne & sorores eius hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. Et dicebat illis Iesus, Quia non est Propheta sine honore, nisi in patria sua: & in cognatione sua, & in domo sua, & non poterat ibi virtutem vllam facere: nisi paucos infirmos impositis manibus curauit: & mirabatur propter incredulitatem eorum, & circuibat castella in circuitu docens. Et Vocauit duodecim: & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum. Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantùm: non

SENS. LIT. IN CAP. VI.

1. IN T. scilicet, Nazareth, vbi natus fuit. Theophyl. non ignorabat se contemnendum, sed voluit occasionem tollere dicendi, Si venisses, credidissemus tibi. 3. Int. scilicet, vt pluribus proficiat. 4. Int. id est, doctrina. Beda. 6. Int. Beda. id est, sanitates, miracula. 7. Aug. de cons. Euang. Matthæus, fabri filius, sed eò credebant fabrum, quò & fabri filium. 8. Int. id est, cognatus. Beda. 9. Int. scilicet, hac de causa. Beda. Iudæorum scandalum, nostra salus est, & Hæreticorum condemnatio, in tãtum enim spernebant, vt fabrum, & fabri filium vocarent. 11. Int. Prophetam suscitabit vobis Deus. Beda. 12. Beda. propemodùm naturale est, ciues ciuibus inuidere, non enim considerant præsentia opera, sed fragilem recordantur infantiam. 13. Theoph. non quia impotens esset, sed parcebat eis, ne maiori reprehensione digni essent, factis etiam miraculis non credentes; adde, quod in miraculis faciẽdis requiritur fides recipientium. 14. Beda. quod mirandum Christus intimare vult, mirari se ostendit. 15. Theoph. vt discamus parua non contemnere, sed vicis etiã abiectis prædicemus. 16. Theoph. melius est enim simul esse duos quàm vnum, si autem plures quàm duos misisset, non sufficerent ad multa castella. 17. Beda. Confidere enim debet prædicator, non sibi defutura necessaria. Chry. volebat per habitum ostenderent quantum à diuitiarum desiderio distarent. Theophyl. volebat prædicaturos paupertatem, nihil habere. Aug. 2. de cons. Euang. cùm subiecit, vt est apud Matth. Dignus est enim mercenarius cibo suo, demonstrauit, hoc eis deberi ab his quibus prædicarent, alioqui enim aliunde viuere poterant, vt Paulus, labore manuum suarum. 18. Int. id est, potestatem viuendi de Euangelio. Aug. 2. de cons. Euang. Matth. & Luc. aiunt nec virgam, sed alia significatione. id est, nec minimas quidẽ res, hìc autem potestas significatur, vtrumque ergo Dominus dixit, sic & calceamenta. Matth. dicit non

SENS. MYST. IN CAP. VI.

2. IN T. male Sabbatum celebrat, qui vacat à bonis operibus. 7. Hier. Filius est eius qui fabricatus est auroram & Solem, id est, Ecclesiam primam, & sequentem, in quarum figura mulier & puella sanantur. 12. Beda. despicitur Christus in populo Iudæorum. c. Beda. maiora quotidie facit in gentiũ populo. 16. Int. scilicet, caritate concordes. Greg in hom. Duo sunt præcepta charitatis, Dei, scilicet, amor. & proximi, & minus quàm inter duos charitas haberi non potest. Qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere non debet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

a. scilicet, à Capharnaum. b. pro, per eum Hebr. 7. τέκτων, artifex, ita vocant, vt solam fabri filij vocari. 13. scilicet, quia illi incapaces, vel non poterant, pro, non conueniebat. sic illud, Non possunt filij sponsi, vel, animus eius non ferebat. 18. id est, baculum ad sustentationem.

peram-

[19] peram, non [20] panem, neque in [21] zona æs, ſed [d] calceatos ſandalijs: & ne induerentur [22] duabus tunicis. Et dicebat eis, [23] Quocumque introieritis in domum: illic manete, donec exeatis inde: & quicunque non receperint vos, neque audierint, exeuntes inde [24] excutite puluerem de pedibus veſtris in [e] teſtimonium illis. [25] Et exeuntes prædicabant vt [26] pœnitentiam agerent: & dæmonia multa eijciebant, & vngebant [27] oleo multos ęgros, [28] & ſanabantur. Et [29] audiuit [30] rex [31] Herodes (manifeſtum enim factum eſt nomen [32] eius) & [f] dicebat, Quia [33] Iohannes Baptiſta reſurrexit à mortuis: & propterea virtutes operantur in illo. Alij autem dicebant, Quia [34] Helias eſt Alij verò dicebant, Quia Propheta eſt quaſi [35] vnus ex [36] Prophetis. Quo audito, Herodes ait, [37] Quem ego decollaui Iohannem, hic [38] à mortuis reſurrexit. Ipſe enim Herodes miſit ac tenuit Iohannem, & vinxit eum in carcerem propter Herodiadem vxorem

SENS. LIT. IN CAP. VI.

eſſe portanda, ſignificans prohibitam curam. Marcus autem dicit calceatos ſandalijs, myſticè aliquid ſignificans. ſ. pedem nec tectum deſuper, nec nudum ad terram, id eſt, non occultandum Euangelium, nec terrenis commodis innitendum, nec induendas duas tunicas, id eſt, non dupliciter, ſed ſimpliciter eſſe ambulandum; nec putandum eſt non potuiſſe Chriſtum in vno ſermone quædam figuratè, alia propriè ponere. Chry. non portare calceamenta, nec baculum oſtẽditur, vt perfectiſſimum; portare verò, vt permiſſum. 22. Int. ſ. ne alia induti, aliam in futurum reſeruent. non quod vna tunica in locis glacialibus cõtenti eſſe debeamus. Beda. 23. Int. alienũ eſt à prædicatore per domos curſitare, & hoſpitij iura mutate. Beda. ¶ Theoph. non vult eos de gula reprehendi. 24. Theoph. ſ. oſtendentes longum propter eos vos iter ſuſcepiſſe, ſed nihil profuiſſe. Item, nihil ab eis accepiſſe, nec puluerem. Chry. in teſtimonium ſuſcepti pro eis laboris in via. 25. Int. ſ. accepta poteſtate, & auditis præceptis à Domino.

26. Int. quæ eſt prima via ſalutis. 27. Chry. hoc ſolus Marcus narrat. Beda. ab ipſis ergo Apoſtolis Eccleſiæ mos traditus energumenos, vel alios ægrotos vngendi oleo, pontificali benedictione conſecrato. 28. Int. ſ. ſic. 29. Int. ſ. quia tot ſigna fiebant. 30. Chry. filius Herodis, ſub quo Ieſus ductus in Ægyptum, Tetrarcham vocat Matth. dominabatur enim quartæ parti regni patris ſui, à Romanis diuiſi in quatuor partes. 31. Hier. non eſt fas lucernam abſcondi ſub modio. 32. Int. ſcilicet, Chriſti.

33. Int. Beda. bene ſentit de Reſurrectione, quod. ſ. maioris potentiæ ſunt ſancti futuri poſt Reſurrectionem. 34. Theoph. dicebat enim multis, Genimina viperarum. 35. Int. ſ. eſſet. Chry. mihi videntur hunc Prophetam dicere de quo Moyſes, Prophetam ſuſcitabit vobis Deus, &c. ſed quia manifeſtè dicere timebant, Hic eſt Chriſtus, Moyſis voce vtebantur. 36. Int. non Dominus Prophetarum.

37. Int. Beda. hæc pronuncianda, vel affirmatiuè, vel dubitatiuè. 38. Int. Hier. per ironiam. Aug. 2. de conſ. Euang. intelligendum eſt Herodem poſt hæſitationem, de qua Luc. confirmaſſe in animo quod ab alijs dicebatur, vel hæc hæſitans dicit.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

19. Int. i. onus ſeculi. Beda. 20. Int. i. delicias. Beda. 21. Int. i. occultam ſapientiam. Beda. Doctor enim nec ſecularibus curis deprimi, nec deſiderijs carnalibus reſolui, nec talentum verbi ſub otio abſcondere debet. 27. Chry. oleum, labores curat, luminiſque & hilaritatis cauſa eſt: ſignificat verò Dei miſericordiam infirmitatis medelam, & cordis illuminationem. Theoph. ſignificat etiam gratiam Spiritus ſancti, per quam à laboribus tranſmutamur, lumenque & lætitiã ſpiritualem ſuſcipimus. 30. Int. i. pelliceus. Hier. corpus ſepultum, littera tecta; caput in diſco, ſpiritus qui honoratur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

d. genus eſt calceamenti, plantas ſolùm pedum defendens, ſupernè anſulis, ſeu funiculis alligatum; ſoleas quidam appellant. Actor. 12. vertit caligas. Quod verò Matth. 10 prohibetur, genus eſt calceamenti diuitibus conueniens. 22. ſcilicet, mutatorys viciſſim vtentes. e. quaſi dicat, nihil ab eis velitis, nec eis in aliquo communicare. f. alij legunt dicebant, ſcilicet, quidam de turba.

Philippi[39] fratris[40] sui:quia duxerat eam. Dicebat enim Iohannes Herodi,Non licet tibi habere vxorem fratris tui.[41]Herodias[42] antem insidiabatur illi:& volebat occidere eum, nec poterat. Herodes[43] autem[44] metuebat[45] Iohannem, sciens eum virum iustum & sanctum:& custodiebat[g] eum:& audito eo,multa faciebat, & libenter eum audiebat. Et cùm dies opportunus[h] accidisset, Herodes natalis[46] sui cœnam fecit principibus & tribunis,[l] & primis Galilææ.Cumque introisset filia ipsius Herodiadis,& saltasset,& placuisset Herodi,simulque recumbentibus:rex ait puellæ, Pete à me quod vis, & dabo tibi.& iurauit[47] illi, Quia quicquid petieris dabo tibi,licet dimidium regni mei. Quæ cùm exisset,dixit matri suę,Quid petam?At illa dixit,[48]Caput Iohannis Baptistæ.Cumque introisset statim cum festinatione ad regem,petiuit dicens,Volo vt protinus[m] des mihi in disco[49] caput[50] Iohannis Baptistæ. Et contristatus est rex[51] propter iusiurandum, & propter[52] simul discumbentes noluit eam contristare:[n]sed misso spiculatore[53] præcepit afferri caput eius in disco[54] Et decollauit[55] eum in carcere,& attulit caput[56] eius[57] in disco, & dedit illud puellæ:& puella[58] dedit matri[59] suæ. Quo audito,discipuli eius venerunt, & tulerunt corpus[60] eius:& posuerunt illud in

SENS. LIT. IN CAP. VI.

39. Beda.Filius erat vterque Herodis sub quo Christum fugit in Ægyptum,duxit verò Philippus Herodiadem filiam regis Aretæ, qui ob simultates quasdam cum genero, filiam suam ab eo ablatam, Herodi,eius inimico,copulauit. Auctor.vide additionem in Matth.14. 40. Int.Beda.s.Tetrarchæ Ituræx,& Traebonitis regionis. 41. Int.s.adhuc viuentis. 42. Beda.s.timens ne Herodes resipisceret, & nuptiæ soluerentur. 44. Int.vel.enim. 45. Theoph. sed vincebatur à concupiscentiæ rabie.Rem. in Matth libido coëgit interficere Iohãnem,factumque est peccatum minus,causa maioris. 46. Beda. Soli Herodes & Pharao leguntur diem natalem gaudijs festiuis celebrasse,vterque autem natalem sanguine fœdauit. 47. Beda. fortè ideo, vt occasionem occidendi inueniret. 48. Int Beda. timebat ne aliquando Herodes resipisceret, vel fratri amicus fieret. m. timebat enim ne resipisceret Herodes.
50. Int.dignum saltatione sanguinis præmium.Beda. 51. Int.s.opinione,non re.Beda.putabant hoc discumbentes, dissimulator enim tristitiam præferebat: solet Scriptura sic res narrare, vt ab omnibus credantur, sic Ioseph à Maria appellatur pater Iesu. 52. Int. Beda. vult omnes simul sceleris sui esse consortes,vt in luxurioso conuiuio cruentæ epulæ deferrentur. 53. Theoph.id est,carnifice.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

55. Greg.3. mor.c.4.premit Deus suos in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis.quid illi passuri sũt,quos Deus reprobat,si hîc sic cruciat quos amat?Theoph.Herodes,populus Iudæorum; Vxor,inanis gloria;Filia,falsus intellectus Scripturarum; Iohannes decapitatus,verbum Propheticum sine Christo.Hier.Caput legis Christus,de corpore,id est,Iudaïco populo abscissus,datur puellæ,id est, Romanæ Ecclesiæ,quæ matri dat adulteræ,id est,synagogæ credituræ in fine.Glo.truncatur capite Ioãnes,id est,fama qua credebatur Christus minuitur, Christus autem in cruce exaltatur,agnoscitur enim Dominus Prophetarum, qui propheta tantùm credebatur. vnde & Iohannes natus cùm dies minui incipiunt,Christus autem cùm crescere. 56. Int.scilicet, Christum. 57. Int. scilicet, legis. 58. Int.id est,Ecclesia de gentibus. 59. Int.id est,Synagogæ. 60. Int.id est,litteram.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

g. pro,obseruabat,verebatur. h. scilicet,Herodiadi,vel Dei ordinationi. 46. Gra. natalitijs suis. l. Gra. χιλιάρχοις id est,præfectis millenorum. n. ἀθετῆσαι,id est reijcere, repellere. 53. Gra. σπεκουλάτωρ, Vox Lat.

monumento.

[61] monumento.Et conuenientes [62] Apostoli ad Iesum,[63] renunciauerunt ei omnia quæ egerant & docuerant.Et ait illis, [64] Venite seorsum in [65] desertum locum,& requiescite pusillum. [66] Erant enim [67] qui [68] veniebant & [69] redibant multi:& nec [70] spatium [71] manducandi habebant.[72] Et ascendentes in [73] nauim,abierunt in desertum locum.[74] Et viderunt eos abeuntes,& cognouerunt multi: & pedestres de omnibus ciuitatibus [75] cucurrerunt illuc, & [76] præuenerunt eos.Et exiẽs vidit turbam multam Iesus:& misertus est super eos:quia erant sicut oues non habentes pastorem,& cœpit illos docere [77] multa.Et cùm iam [78] hora multa fieret,[79] accesserunt discipuli eius dicentes,Desertus est locus hic,& iam hora præterijt, dimitte illos: vt euntes in proximas villas & vicos, emant sibi [o] cibos quos manducent.[80] Et respondens ait illis,[81] Date illis manducare.Et dixerunt ei,[82] Euntes eamus emamus ducentis denarijs panes, & dabimus illis manducare.Et dicit eis, Quot panes habetis?Ite & videte. Et cùm cognouissent,[p] dicunt,[83] Quinque, & [84] duos pisces. Et præcepit illis vt accumbere facerent omnes, [85] secundùm contubernia [86] super viride fœnum.Et [q] discubuerunt in partes,[87] per centenos & [88] quinquagenos. Et acceptis quinque [r] panibus,& duobus piscibus:

SENS. LITER. IN CAP. VI.

61. Glo.narrat Iosephus truncatum Iohannem in castello Macheronte, Ecclesiastica autem historia,sepultum in Sebaste, quæ olim Samaria dicebatur, postea verò sunt ossa delata Hierosolymam, atque inde Alexandriam,vbi sunt in templo Serapis expurgato,& in honorem sancti Iohannis consecrato reposita. 62. Int.s.rini ad fontem. 63. Int.s.gratias agentes. 67. Int.ideo oportuit discipulos requiescere,erant enim,&c. ¶ Felix verò studium discentium. 70. Int.felix labor docentium. 72. Int. non soli discipuli,sed cum Domino,vt Matth.dicit.Beda. 73. Beda.tentat fidem turbarum,& an sequi curent,explorat. 76. Beda non in aliam ripam venerant,sed in proxima eiusdem loca. 77. Beda.curauitque languidos eorum,vt ait Matth.Theoph.prius apponit cibum spiritualem,deinde corporalem.
78. Int.s.vespere,vnde Luc.dies autem cœperat declinare.Beda. 79. Theoph.s.turbarum miserti.
80. Theoph.tentat eos. 81. Int.q.d.vestrum est officium.Beda.prouocat ad fractionem panis,vt illis se non habere testantibus,miraculum notius fieret. 82. Theoph.s.turbati.Aug.de cons. Euang.dixit hoc Philippus,sed ex ore cæterorũ,vel posuit Marcus plurale pro singulari. p. Aug.de cons.Euang. plurale pro singulari, Andreas enim dixit vt est apud Iohannem. 85. Theoph. Græcè per distributa conuiuia,id est,diuersis mensis.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

64. Hier.seorsum ducit Dominus quos elegit. 65. Theoph. qui laborant in opere,& sermone, requiem merentur. 66. Int.hic breuis requies sanctis, longus labor. Hier. 68. Int.s.vt latro.Hier.
69. Int.s.vt Iudas.Hier. 74. Int. ignis non absconditur qui semper lucet. 75. Beda. Christum deserta gentium petentem multæ fidelium cateruæ relicta prisca conuersatione sequuntur. 78. Beda.fine seculi propinquante turbas Christus reficit, vel sole iustitiæ pro nobis occumbente,sumus fame liberati. 83. Int.s.libros Moysi. Beda. 84. Int. s. Prophetas, & Psalmos. Beda. ¶ Theoph.Epistolas,& Euangelium. 85. Int.s.diuersos ordines.Greg.16.mor.cap.26.Ecclesiarum distinctiones significantur, quæ vnam Catholicam faciunt. 86. Int.id est,continentem carnem. Beda. s. calcatis concupiscentijs
87. Int. s.perfectam requiem. 88. Int. s.requiem. r. Beda non noua creat cibaria, Christus enim non alia quàm quæ prædicta sunt prædicat,sed legis & Prophetarum mysteria aperit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

66. i.parumper. 78. i.multum dies præteriisset. o. Gra panes pro cibis Hebr 85. Gra.conuiuia,conuiuia,pro,per singula conuiuia,seu conuiuiorũ ordines.Heb. q Gra.areola,areola seu herbaria q.d per distinctas areolas,seu viridaria.Hebr. 87. s vt numerus posset facilè constare.

intuens

intuens[89] in cælum, benedixit[s], & fregit panes, & dedit[90] discipulis suis vt ponerent[91] ante eos:& duos pisces diuisit omnibus. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sustulerunt[t] reliquias fragmentorum duodecim[92] cophinos plenos:& de piscibus. Erant autem qui manducauerunt quinque millia[93] virorum. Et statim[94] coegit[95] discipulos suos ascendere nauim, vt præcederent eum trans fretum, ad Bethsaidam[96], dum ipse dimitteret populum. Et cùm dimisisset eos, abiit in montem[97] orare[98]. Et cùm serò esset, erat nauis[99] in medio mari, & ipse solus in terra. Et videns[100] eos[v] laborantes in remigando (erat enim ventus[101] contrarius eis) & circa quartam[102] vigiliam noctis venit ad eos ambulans[103] supra mare:& volebat præterire[104] eos. At illi vt viderunt eum ambulantem supra mare, putauerunt phantasma[105] esse, & exclamauerunt. Omnes enim viderunt eum, & turbati sunt. Et statim locutus est cum eis, & dixit eis, Confidite[106], ego sum: nolite timere[107]. Et ascendit ad illos in nauim[108]:& cessauit[x] ventus. Et plus magis[z] intra se stupebant[109]: non enim intellexerunt[aa] de panibus, erat[110] enim cor eorum obcæcatum. Et cùm transfretassent, venerunt in terram Genesaret:&applicuerunt. Cumque egressi essent

Sens. Lit. In Cap. VI.

89. Chry. ad Patrem retulit quod erat facturus. Theoph. docet à Deo petere escã, simul etiam ostendit se non esse Deo contrarium. 90. Theoph. vt dum tractant panem, miraculum videatur.

92. Theoph. s. quisque Apostolorum suum, operatur autem Christus superabundanter tanquam Dominus. 94. Int. quia sicut Iohannes post hanc refectionem statim continuat, venturi erant vt caperent, & facerent eum regem. 95. Chry. difficilè enim ab eo poterant separari. 96. Beda. Luc. indicat hic esse factum miraculum, sed intelligendum non ipsum ciuitatis locum de quo Marcus, sed desertum dicere, ad Bethsaida pertinẽtem. Glo. Bethsaida ciuitas prope stagnum Genezareth. 97. Theoph. Requiem enim & silentium oratio exigit. 98. Int. Beda. Pro se obsecrat, sed pro me impetrat. Chry. Orat vt homo. 102. Chry. hora scilicet decima, vel post, habet enim vigilia tres horas. 104. Int. scilicet, ad horam, vt gratior esset liberatio. Aug. 2. de cons. Euang. Volebat præterire, vt clamorem eliceret, cui subueniri oportebat. 105. Int. non enim putabant super aquas verum corpus incedere posse. Beda. hoc hæretici adhuc putant, scilicet Christum phantasma fuisse, nec veram assumpsisse carnem. 107. Chry. Cognouerunt eum in voce, & timor solutus est. 109. Int. scilicet, magnitudine miraculorum, & non cognitione Deitatis, & hoc est, non enim, &c. Beda.

Sens. Myst. In Cap. VI.

89. Int. sursum dirigendam aciem mentis significat, ad lucem scientiæ quærendam. Beda. 90. Beda insinuat per Apostolos pascenda ieiuna corda litteris, & exemplis. 91. Int. id est, aperirent. t. Beda. Sacratiora mysteria, quæ rudes capere nequeunt, non negligenter omittenda, sed inquirenda perfectis.

93. Beda. scilicet, qui exterioribus bene vti nouerunt, quinque enim sensus sunt exteriores. 99. Int Sic Ecclesia in fluctibus seculi tendens ad littus patriæ cælestis. 100. Int. pietatis affectu suos corroborat. Beda. & aliquando manifesto adiutorio liberat. v. Beda. Laborat Ecclesia inter vndas seculi, ad cælestem patriam nitens peruenire. 101. Int. scilicet, flatus dæmonum. 102.. Chry. Prima vigilia vsque ad diluuium. Secunda, vsque ad Moysem. Tertia, vsque ad aduentum Domini. In quarta venit Dominus. 103. Int. Comprimens omnia pericula mundi. 104. Beda. Sæpe Dominus suos in tribulatione deserere videtur. 106. Int. Isid. Videbimus eum sicuti est. Hier. 108. Int. id est, Ecclesiam.

x. Beda. In quem Dominus per gratiam ascendit, in eo vitiorum bella quiescunt.

Addit. Avct. In Cap. VI.

s. pro, bene precatus est, vel gratias egit. Hab. z. Græc. λίαν ἐκ περισσοῦ. i. valde suprà modum.
aa. id est, prudentiores facti non fuerant ob miraculum panum, vel non meminerant miraculi.

de naui

de naui, [111] continuò cognouerunt eum: & [112] percurrentes vniuersam regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui se malè habebant [113] circumferre, vbi audiebant eum esse. Et quocunque introibat in vicos, vel in villas, aut ciuitates: in plateis ponebant infirmos; & deprecabantur eum vt vel [114] fimbriam vestimenti eius tangerent: & quotquot tangebant eum, [115] salui fiebant.

SENS. LIT. IN CAP. VI.

111. Int.s.incolæ.Theoph. ¶ Beda.Cognouerunt rumore, multis etiam notus erat. 112. Int. Mira fides, non præsentium tantùm salute contenti sunt, mittunt ad alios per circuitum, vt currãt omnes ad medicum.Beda. 114. Theoph.Miraculum Hæmorrhoissæ ad multorum aures deuenerat.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

114. Beda.i.carnis assumptionẽ. 115. Int.hoc in futuro, quando aufugiet dolor & gemitus.Hier.

CAPVT VII.

ET [1] conuenerunt ad eum Pharisæi, & quidam de Scribis venientes ab Hierosolymis. Et cùm [2] vidissent quosdam ex discipulis eius [3] communibus manibus, id est, non lotis manducare panes, [a] vituperauerunt. Pharisæi [4] enim & [5] Iudæi omnes, nisi crebrò lauerint [6] manus, non manducant: tenentes [7] traditionem seniorum: & à [8] foro venientes, nisi baptizentur, non [9] comedunt, & alia multa sunt quæ tradita sunt illis seruare: baptismata calicum & [b] vrceorum, & æramentorum, & [c] lectorum. Et interrogabant eum Pharisæi & Scribæ. Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed [10] communibus manibus manducant panem? At ille respondens dixit eis, Bene prophetauit Esaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est, Populus hic [11] labiis me honorat: cor autem eorum [12] longè est à me. [d] In vanum autem me colunt: [13] docentes doctrinas & præcepta [14] hominum. Relinquentes enim [15] mandatum Dei tenetis [16] traditiones [17] hominum, [18] baptismata vrceorum, & calicum:

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. Beda.non ad quærendum medelam, sed ad monendas quæstionum pugnas. 2. Int.aperit quare venissent. 5. Beda. Prophetarum verba carnaliter accipientes; & quæ de cordis & operis castigatione præcipiebantur, de lauando corpore intelligentes; & superstitiosa hominũ traditione seruantes. 7. Int.nõ Dei. 9. Int.i.lauentur. 10. Int.i.immũdus. 11. Int.s.extrinsecus. 12. Int.& quia longè est eor in vanum, &c. 14. Int.non Dei. 15. Int.quasi dicat, necessaria. 16. Int.s.vanas. 17. Int.s.non Dei. 18. Int.pro, scilicet, baptismata.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

3. quasi dicat, immundis. Metaphora à rebus quæ communes sunt, & à multis tractantur, eoq́ sordes colligunt. a. ἐμέμψαντο, id est, vitio dederunt, seu accusauerunt. 8. scilicet, rerum venalium, vbi gentiles alloqui, & quædam immunda tangere cogebantur. b. Græc. ξεστῶν, unde apparet fuisse lignea ξεστὰ enim, quæ torno poliuntur, aut sculpturis ornantur. c. id est, tabularum lecti. d. id est, frustrà, seu vano cultu.

[19] & alia similia facitis multa. Et dicebat illis, * Bene irritum fecistis præceptum Dei: vt traditionem vestram seruetis. Moyses enim dicit, [20] Honora patrem tuum, & [21] matrem tuam:& qui maledixerit patri,vel matri,morte moriatur. Vos autem dicitis, Si dixerit [22] homo patri aut matri,Corban(quod est donum)[23] quodcũque ex me tibi [24] profuerit: [25] & vltra non dimittis eum [26] quicquam facere [27] patri suo aut matri:[28] rescindentes [29] verbum Dei per [30] traditionem vestram quam [31] tradidistis,& similia huiusmodi [32] multa facitis. Et [33] aduocans iterum turbas,dicebat illis. Audite [e] me omnes & intelligite. Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare; sed quæ de [34] homine procedunt,illa sunt quæ [35] coinquinant hominem.[36] Si quis habet aures audiendi,audiat. Et cùm introisset in domum à [37] turba,interrogabant eum discipuli eius [38] parabolam.Et ait illis,Sic & vos imprudentes estis?Non intelligitis quia omne extrinsecus introiens in hominem,non potest eum [39] coinquinare, quia non intrat in cor eius: sed in ventrem vadit,& in secessum [40] exit,purgans omnes escas? Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa coinquinant hominem. Abintus enim de [41] corde hominum malæ cogitationes procedunt,adulteria,fornicationes,homicidia,furta,auaritiæ, nequitiæ, dolus,[f] impudicitiæ,[42] oculus malus,[43] blasphemia, [g] superbia,& [44] stultitia. Omnia hæc abintus procedunt,& [h] coinquinant hominem.Et inde egressus abiit in fines

SENS. LIT. IN CAP. VII.

19. Int.s.superstitiosa,& inutilia. 20. Int.non tantùm salutatione, & officio deferendo,sed munere,sicut illud est, Honora viduas.i.tribue necessaria.Beda. 21. Int.q.d.bene potest dicere. 22. Int.s. filius. 23. Int.id est,quod Deo voui. 25. Int.pro.& sic. 26. Int. scilicet, boni. 27. Int. qui debet sustentari necessariis huius vitæ. 28. Int. q. d.in hoc rescinditis. 29. Int.s.de parentibus. 30. Int. s.vestræ auaritiæ. 31. Int.non Deus. 32. Int.s.contra mandatum Dei. 33. Int. confutatis superbis, humiles aduocat, & docet. Theoph. vult instruere obseruationes escarum,secundùm legem, non esse corporaliter intelligendas. 34. Int id est,de corde hominis. 35. Int.aliàs communicant, commune enim dicunt Iudæi immundum. 36. Int.attentos facit. 37. Int. scilicet,relicta. 38. Int.s.exponere. 39. Int.aliàs communicare. 41 .Int.in quo est sedes animæ Beda. Animæ locus principalis iuxta Platonem in cerebro,iuxta Christum in corde est.Chry.Mens hic cor nominatur. Beda.hinc patet cogitationes ex propria nasci voluntate,quarum tamen diabolus incentor,& adiutor esse potest,aut hoc esse non potest. 42. Int.id est,inuidia.Theoph.odium,& adulatio. 43. Theoph.id est,iniuria in Deum. g. Theoph.cùm,scilicet,bonum quod operaris, non Deo, sed tuæ virtuti adscribis. 44. Theoph. id est,iniuria in proximum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

* *bene,id est,valde,vel ironia est* 22. *aliquid subaudiendum, fortè is parentes honorat.* 23. *scilicet,Deo offertur.Corbona Chald.est,quod sumitur Matth.27 pro gazophylacio,in quod mittebantur pecunia Deo oblata.* 28. *id est,irritum facientes, seu abrogantes.* e. *quasi dicat,me,potius quàm Pharisæos & Scribas.* f. *scilicet,reliqua.præter concubitum naturalem.* 42. *i.inuidia.vide Eccl.14 31. Matth 20.vel cupiditas rerum conspectarum.* 44. *Græc.ἀφροσύνη,id est,immodestia,petulantia, stultiloquium,vanitas.* h. *id est,conspurcat.*

[45] Tyri & Sidonis:& ingressus [46] domum, neminem [47] voluit scire:& non potuit latere. Mu[48]lier enim [49] statim vt [50] audiuit de eo, cuius [51] filia habebat [52] spiritum immundum [53] intrauit, & procedit ad [54] pedes eius. Erat enim mulier [55] Gentilis, [56] Sirophænissa genere. Et [57] rogabat eum vt dæmonium eijceret de filia eius. [58] Qui dixit illi, Sine prius saturari filios: non est enim bonum sumere panem [l] filiorum & mittere [59] canibus. At illa [60] respondit,& dixit [m] illi, Vtique Domine, nam & [61] catelli comedunt sub [n] mensa de [62] micis puerorum. Et ait illi, [63] Propter hunc [64] sermonem vade, exijt dæmonium à filia tua. Et cùm abijsset domû, inuenit puellam iacentem supra lectum,& dæmonium [65] exijsse. Et [66] iterum exiens de finibus [67] Tyri, venit per [68] Sidonem ad [69] mare Galilææ, [70] inter medios fines [71] Decapoleos.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

45. Chry. Tyrus & Sidon loca Chananæorum erant. Glo. per fidem gentilis feminæ voluit Iudæorum perfidiam arguere. 46. Chry. nondum enim tempus aduenerat gentes adducendi. Theoph. Clam ingreditur, ne Iudæi occasionem sumerent contra eum, tanquam ad immundas gentes transisset.

47. Aug. de q. vet.& nou. Test. hoc voluit, quod factum est à suis noluit prædicari, nondum enim tẽpus erat gentibus prædicandi; requiri autem se voluit,& ita factum est. Beda. Præcipit discipulis ne se quis esset aperirent. 53. Aug. 2. de cons. Euang. Ingressæ in domum, non respondit Dominus, estque illa secuta egredientem, vt ait Matth. 55. Chry. voluit Dominus discipulis ostendere etiam gentibus apertum esse salutis ostium. 56. Chry. id est, de Syria Phœnicis. 57. Int. hic fides qua credit filiam posse saluari. 58. Beda. q. d. Futurum est vt vos etiam salutem consequamini, sed oportet prius Iudæos cælesti pane refici. Chry. poterat quidem omnibus benefacere, sed nolebat Iudæos irritare.

l. Theoph. id est, Iudæorum, quibus panis, id est, beneficium promissum. Non exaudit autem statim Dominus, sed gratiam differt, vt mulieris fidem ostendat, nosque doceat non deficere cùm oramus.

59. Int. id est, gentibus. 60. Int. hic patientia, qua toties contempta (vt Matth. dicit) perseuerat.

61. Int. hic humilitas qua se non canibus, sed catellis comparat. n. Int. non ad mensam. 62. Int. mysticè loquitur mulier gentilis. Theoph. q. d. micas postulo. id est, modicam beneficij partem. 63. Beda. scilicet, humilem, & fidelem. 64. Int. Hier. Prudens & humilis meretur quod poscit. 65. Int. scilicet, ab ea. 66. Theoph. noluit illic diutius morari, ne Iudæis calumniandi occasionem daret quasi legem transgrederetur gentibus se admiscens. 70. Int. aliâs contrà. 71. Beda. Decapolis, regió decem vrbium trans Iordanem, ad Orientem, contra Galilæam, non intrauit ergo Dominus fines Decapolis, sed ad locum qui fines trans mare positos respiciebat.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

47. Beda. In exhibitione miraculorum humani fauoris gloriam suos vult declinare; nec tamen à pio opere cessare, quando vel fides bonorũ meretur, vel infidelitas prauorum necessariò requirit. 48. Int. id est, Romana Ecclesia. Hier. filia verò, eius dæmoniaca barbarica, est Occidentalis natio, cuius fides fecit de cane ouem; micas autem, spiritualis intellectus, non panem infractum litteræ sumere cupit. Glo. mensa, Scriptura; mica, interna mysteria; catelli, gentiles despecti. Theoph. mulier, anima; infirma filia, actus praui. 50. Int. In auditu auris obediuit mihi. 51. Int. scilicet Occidentalis Ecclesia.

54. Int. id est, ad humanitatem. 62. Int. f. intellectus. 63. Beda. datur exemplum catechizandi,& baptizandi infantes; per fidem enim & confessionem parentum liberantur à diabolo paruuli. 67. Int. id est, angustiæ. Hier. significatur Iudæa, cui Dominus dicit, coangustatum est stratum, &c. 68. Int. id est, venationis. Hier. Fera indomita nostra natio est. 69. Int. id est, fluctuosam volubilitatem. Hier.

71. Int. id est, Decalogi. Hieron.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

46. Ne Iudæi dicere possent Messiam non esse qui ad gentes iret, aut legem violare, qui cum gentibus conuerseretur. 47. id est, fecit quod in se est vt lateret, sed satis non fuit. 55. Gra: Ἑλληνίς, id est Græca, sic enim vocantur Gentiles, vt patet ex Actis & Paulo. 56. id est, ex Syrophœnicia. m. sub dictis quod res est, nam catellis mica tantùm dantur. 70. subtransiens 71. decem ciuitatum regio est, partim cis, partim trans Iordanem.

Et adducunt ei surdum[72] &[71] mutum:& deprecabantur[74] eum vt imponat illi manum.[75] Et apprehendens eum[76] de turba[77] seorsum,misit digitos[78] suos in auriculas eius:& expuens,[79] tetigit[80] linguam eius: & suspiciens[82] in cælum,[83] ingemuit,[84] & ait illi,Effeta,[85] quod est,adaperire.Et statim apertæ[86] sunt aures eius:& solutum[87] est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè. Et præcepit[88] eis ne cui dicerent. Quanto[89] autem magis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant,[90] & eo amplius admirabantur, dicentes,bene omnia fecit:& surdos[91] fecit[o] audire:& mutos loqui.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

76. Int.aliàs illum. 77. Chry.ne miraculum faceret manifestè,nos instruens vanam gloriam eiicere,& tumorem. 78. Chry.poterat solo verbo sanare,sed voluit ostendere diuina virtute ditatum corpus diuinitati vnitum. 79. Theoph.sputum superfluitas est,sed in Christo omnia diuina fuerunt. 82. Int.quia homo.Beda. 83. Int.quia inde verba mutis,auditus surdis,medela cunctis infirmis.Beda. 84. Int.gemere nos docuit,vel pro nostris,vel pro nostrorum reatibus supplicantes.Beda. ¶ Chry. ingemuit,naturæ misertus humanæ. 85. Int.vno sermone curauit,quia Deus.Beda. 88. Int.quia non est in altis gloriandum,sed in cruce & humilitate.Hier. ¶ Chry. præcepit occultare miraculum,ne Iudæos accenderet ad homicidium ex inuidia. 89. Int.Humilitas præcedit gloriam.Hier. 90. Theoph. qui benefacit,non debet laudes petere;qui beneficia accipit,debet benefactores etiam nolentes prædicare.Aug.de cons.Euang. Voluit Dominus prohibendo docere, quanto feruentius eum prædicare debeant,quibus iubet vt prædicent,quando illi qui prohibebantur tacere,non poterant.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

72. Int.s.genus humanum.Hier.genus humanum in protoplasto cæcatur,dum malè videt,surdus fit cùm audit,obmutescit cùm loquitur. 74. Int.s.Patriarchæ vel Prophetæ incarnationem Domini desiderantes.Hier. 75. Int.scilicet,misericordiæ. 77. Int.s.de strepitu mundi.Hier.à turbulentis cogitationibus,actis inordinatis, sermonibusque incompositis educitur, qui sanare meretur. 78. Int.Isid. id est,verba spiritus.Hier. 79. Int scilicet,sapientiam.Hier.Glo Sputum Domini sapor sapientiæ,quæ dicit,Ego ex ore altissimi prodij,terræ admixtum,id est,humanæ naturæ,cæcum illuminauit;caput vnde descendit,Deus. 80. Int.scilicet, vt dicat, Credo in Deum Patrem,&c. Hier. 83. Int.Docens cor ad Dominum dirigi.Hier. 86. Int.scilicet,ad hymnos,& cantica,& psalmos.Hier. 87. Int.vt eructet verbum bonum.Hieron.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

74. Gre μογιλάλον,id est,vix loquentem,scilicet,balbum,seu impedita lingua. Itaque sequitur,& loquebatur rectè. 77. docens fugere popularem laudem. 84. scilicet,commiseratione de hominum malis.
85 Chald.est.dicit aurem, & auribus,& lingua,seu homini, quantum ad vtrumque membrum.
o. Gra.ποιεῖ,facit.

CAPVT VIII.

IN diebus illis iterum cùm turba multa esset cum Iesu, nec haberent quod manducarent:[1] conuocatis discipulis,[2] ait illis,Misereor[a] super turbam:quia

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

1. IN τ. materiam miraculi præmittit. 2. Int.scilicet,suis. a. Beda.quod miseretur,affectus est humanæ fragilitatis;quod pascit,diuinæ virtutis opus.

ecce iam triduo ſuſtinent me, nec habent quod manducent: & ſi dimiſero eos ieiunos in domum ſuam, deficient in via: quidam enim ex eis de longè venerunt. Et reſponderunt ei diſcipuli ſui, Vnde illos quis poterit hic ſaturare panibus in ſolitudine? Et interrogauit eos, Quot panes habetis? Qui dixerunt, Septem. Et præcepit turbæ diſcumbere ſuper terram. Et accipiens ſeptem panes, gratias agens, fregit, & dabat diſcipulis ſuis, vt apponerent: & appoſuerunt turbæ. Et habebant piſciculos paucos: & ipſos benedixit, & iuſſit apponi. Et manducauerunt, & ſaturati ſunt: & ſuſtulerunt quod ſuperauerat de fragmentis ſeptem ſportas. Erant autem qui manducauerant quaſi quatuor millia: & dimiſit eos. Et ſtatim aſcendens nauim cum diſcipulis ſuis, venit in partes Dalmanutha. Et exierunt Phariſæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo ſignum de cælo, tentantes eum. Et ingemiſcens ſpiritu, ait, Quid generatio iſta ſignum quærit? Amen dico vobis, ſi dabitur generationi iſti ſignum. Et dimittens eos, aſcendit iterum nauim: & abiit trans fretum.

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

c. Beda. cauſam Matthæus docet, infirmorum ſcilicet curationē. 3. Int. pro, & ideo. 5. Theoph. nondum intelligentes, nec eius virtuti ob miracula priora credentes. 6. Remig. in Matth. interrogat, vt dum illi reſpondent, miraculum notius fieret. 8. Int. oſtendit quantum gaudeat de ſalute noſtra, & nos docet gratias agere de carnali & ſpirituali refectione. 17. Theo. ſ. ne propter miraculum ipſum turbæ caperent, & facerent regem. 18. Aug. 2. de conſ. Euang. qui locus vocatur Magedā apud Matth. & plerique codices non habent ſecundùm Marcum, niſi Magedan. 19. Theoph. ſ. vt ſolem vel lunam ſiſtat, aërem immutet, &c. Credebant enim de cælo ſignum non poſſe facere. 20. Int. vt verus homo pro infidelitate eorum. 21. Int. ſ. incredula. 22. Int. Apoſiopeſis. q. d. non dabitur ſicut illud eſt, ſi Dauid mentiar. Aug. 2. de con. Euang. apud Marcum eſt, ſignum non dabitur ei. ſ. quale petebant, nempe de cælo, prætermiſit autem Mar. illud de Iona, quod Matth. commemorauit. 23. Int. ſcilicet, vt infideles. Beda. Non erat dandúm cæleſte ſignum tentantibus, ſed quærentibus Dominum datum eſt, cùm cernentibus Apoſtolis aſcendit Chriſtus in cælum.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

b. Beda. triduo ſuſtinent. i. in fide ſanctiſſimæ Trinitatis: vel conuertentes ſe opere, verbo, & cogitatione. d. Glo. deficiunt cōuerſi peccatores, ſi ſine doctrinæ pabulo dimittātur. 4. Int. Iudæi de prope, lege & Prophetis edocti; Gentes de longè veniunt ad Chriſtū, nullis doctoribus de eius fide præmonitæ. Beda. qui etiam poſt flagitia ad pœnitentiā redeunt, de longè veniunt. 7. Int. Hier. ſ. ſeptem dona Spiritus ſancti. Theoph. Spirituales ſermones: ſeptenarius enim Spiritus ſancti numerus. 9. Int. id eſt, Sacramenta aperuit. Beda. 10. Int. quia ſpiritualem ſcientiam tradidit eis, & per eos aliis. Beda. 11. Int. ſ. libros noui Teſtamenti. Hier. 12. Int. ſ. attentè audiendo. 13. Int. Edent pauperes & ſaturabuntur. f. Beda. altiora perfectionis præcepta quæ turba nequit attingere, ad illos pertinent qui populi conuerſationem tranſcendunt. 14. Int. ſ. myſticus intellectus. Hier. 15. Int. ſ. primas Eccleſias. Hier. 7. Eccleſiaſt Glo. Spiritus ſancti gratia ſeptiformi repletos, fiunt enim ſportæ de iuncis, & palmarum foliis; iuncus naſcitur iuxta aquas. ſ. fontis vitæ, palma victorem coronat. 16. Int. vt in ipſo numero ſe doceant paſtos eſſe Euangelij præceptis. Hier. ¶ Theoph. ſ. quatuor virtutibus perfecti: itaque veluti fortiores plura comedētes, pauciora reliquerunt; in miraculo autem quinque panum ſuperfuerunt 12. cophini. erant enim quinque millia, id eſt, quinque ſenſibus ſeruientes. 23. Theoph. vbi ſpes correctionis eſt, ibi morandum eſt; vbi malum incorrigibile eſt, inde recedendum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

c. i. me expectant, vel me ſequendo perdurant. e. pro, quomodo. 8. hoc eſt, benedicere, de quo paulo poſt. g. i. diſputare, altercari, quod miracula non eſſent à Deo, aut non ſufficienter probarent eum eſſe quem ſe haberi volebat. 20. pro, ingemiſcens ex intimo cordis, vel intra ſe. 22. pro, non Hebr.

Et obliti[24] sunt panem sumere:& nisi vnum panem[25] non habebant secum in naui. Et præcipiebat eis,dicens, Videte & cauete à fermento[26] Pharisæorum, & fermento[27] Herodis.Et cogitabant ad alterutrum,dicentes,Quia panes[28] non habemus. Quo cognito,ait illis Iesus, Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoscitis nec intelligitis?[29] Adhuc[30] cæcatum habetis cor vestrum?oculos habentes non videtis?[31]& aures habentes non auditis? Nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque millia: & quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei, Duodecim. Quando & septem panes in quattuor millia:quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei,Septem.Et dicebat eis, Quomodo nondum intelligitis[32]? Et veniunt Bethsaida[33],& adducunt ei cæcum[34],& rogabant eum vt illum tangeret[35].Et apprehensa[36] manu cæci,eduxit[37] eum extra vicum:& exspuens[38] in oculos[39] eius,impositis manibus[40] suis, interrogauit[41] eum si quid videret[42].Et aspiciens,ait, Video homines velut arbores ambulantes[h].Deinde iterum[l] posuit manus super oculos eius: & cœpit videre[43]: & restitutus est,ita vt clarè videret omnia[m] Et misit illum in domum[44] suam,dicens,Vade in domum tuam:& si in vicum introieris,

Sens. Lit. In Cap. VIII.

24. Int.s.discipuli.Beda.parum illis curæ erat carnis refectio.Theoph. dispensatiuè factum est, vt reprehensi meliores fierent,& ad virtutis Christi notitiam peruenirent. 28. Int.q.d. hoc ideo dicit quia panes,&c. 29. Int.s.spiritualem sensum. 30. Iot.s.post tot miracula. 31. Int.s.interius.
32. Int.s.post tot miracula. 35. Beda.sciebant tacto posse illuminare. 37. Theoph non enim erat vera adducentium fides. 41. Chry significat ob imperfectam eius & adducentium fidem oculos non esse omnino apertos.¶ Theoph.secundùm fidem datur medela. h. Beda.paulatim curat,vt magnitudinem humanæ cæcitatis ostendant.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

25. Int.mysticè Christum panem vitæ,cuius qui reficiuntur amore,minus curant de terreno pane.
26. Int.s.legem Dei traditionibus hominum postponere,verbis prædicare;factis impugnare; Dominum tentare,doctrinæ eius vel operibus non credere.Beda. 27. Int.quod est adulterium,homicidiũ, temeritas iurandi,simulatio religionis.Beda.¶ Theoph.Fermentum est doctrina damnosa,corruptiua, & malitia veteri plena. 33. Int.Hier.id est,donum vallis, scilicet,mundum, qui est vallis lachrymarum.Beda. 34. Int.s.qui non videt,quod fuit,quod est,& quod erit. 35. Int. s. vt lamentationem de cæcitate cordis agat,flens cum Hieremia subuersionem ciuitatis Dei,id est,animæ suæ.¶ tangitur,qui compungitur. 36. Int.vt ad bonum opus confortet.Beda. 37. Int.id est,ciuitatem malorum.s. Corrumpunt bonos mores colloquia mala. 38. Chry.expuit,& manus imponit,volens ostendere diuinũ verbum operationi adiunctum mirabiliter perficere.Beda.sputum gratia Spiritus sancti. 39. Int. s. vt videant voluntatem Domini per flatum Spiritus sancti.Hier. 40. Int.s.misericordiæ. 42. Int. s.maiestatem,à magnitudine.o.creaturæ cognoscitur creator. 43. Int.s.mundo corde. m. Hier.id est,per visibilia inuisibilia intelligeret, clarumque animæ suæ statum. 44. Int.id est, cor. Hier. ¶ Theoph. domus vniuscuiusque nostrum cælum est.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

27. *Fortè Sadducæi Herodiani dicebantur,quòd eis faueret Herodes, aut ipsi Herodi. Fermentum autem doctrinam intelligit.* 32. *s.potentiam meam.* 34. *non à natiuitate,nouerat enim arbores.*
37. *s. Bethsaida.* h. *coniungendum cum homines,vt patet ex Græco.*

nemini

[45] nemini dixeris. Et ingressus est Iesus & discipuli eius in castella Cæsareæ [46] Philippi: & [47] in via interrogabat discipulos suos, dicens eis, Quem me dicunt esse [48] homines? Qui responderunt illi, dicentes, alij Iohannẽ Baptistam, alij Heliam, alij verò quasi [49] vnum de Prophetis. Tunc dixit illis, [50] Vos verò quem me esse dicitis? Respondens [51] Petrus, ait ei, Tu es Christus. Et [52] comminatus est eis, [53] ne cui dicerent de illo. Et [54] cœpit docere eos quomodo [55] oportet Filium hominis pati multa: & reprobari à Senioribus, & à summis Sacerdotibus & Scribis, & occidi, & [56] post tres dies resurgere. Et [n] palam [57] verbum loquebatur. Et [58] apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum. Qui [59] conuersus, & videns discipulos suos, comminatus est [o] Petro, dicens, [60] Vade retro me [61] sathana: quia non sapis quæ [62] Dei sunt, sed quæ [63] hominum. Et [64] conuocata turba cum discipulis suis, dixit eis, Si [65] quis vult me sequi, [66] deneget [67] semetipsum: & tollat [68] crucem suam, & [69] sequatur me. Qui enim voluerit

Sens. Liter. In Cap. VIII.

45. Theoph. hoc præcipit, ne ab infidelibus in anima læderetur; & ne ipsi, non credentes, grauius peccarent. Beda in Luc. Exemplum dat fauorem vulgi non requirendi. 46. Hier. frater hic Herodis erat, & in honorem Tyberij Cæsaris, Cæsaream Philippi appellauit, quæ nunc Paneas dicitur. Glo. sic eius pater Herodes in honorem Augusti Cæsaris, Cæsaream nuncupauit, quæ prius Turris Strathionis vocabatur. Est autem Cæsarea Philippi ad radices Libani, vbi Iordanis oritur. 47. Int. nec in eundo docere cessat. 48. Beda. prius hominum sententiam interrogat, ne discipulorum confessio vulgi opinione firmata videretur. 49. Int. non Dominum Prophetarum opinantes. 50. Int. vos. s. qui Dij. Chry. ex interrogationis modo reducit eos in maiorem sensum, & æstimationem de ipso. 51. Beda. vnus pro omnibus, omnes enim idem sciebant. Chry. respondet vertex discipulorum, Apostolorum os.

52. Theoph. volebat interim suam gloriam occultare, ne multi scandalizarentur, & pœnam mererẽtur maiorem. 53. Int. s. eum Filium Dei esse. 54. Int. præmunit ne passione deficiant. Theoph. postquam confessi sunt Deum verum, reuelat eis crucis mysterium. 55. Int. Nota quod eum quem tot pati oporteat, Filium hominis appellat, quia passo in carne Christo, diuinitas impassibilis mansit.

56. Int. Spe resurrectionis confortat. 57. Int. s. de morte, & resurrectione. 58. Int. s. seorsum Beda. s. amantis affectu. Chry. non acceperat Petrus reuelationem de passione. Quod Christus Filius Dei viui esset, reuelatione didicerat, mysterium verò Crucis & Resurrectionis nondum ei fuerat reuelatum.

59. Int. s. ad discipulos. 60. Int. non contra. Chry. id est, sequere me, & ne passionis consilio resistas. Glo. id est, sequere sententiam meam. 61. Int. id est, aduersarie siue contrarie, quia contraria loqueris voluntati meæ. Theoph. Sathanas Christum pati nolebat, ne genus humanum saluaretur. Petrus ergo sapiebat quæ sunt Sathanæ. 62. Int. s. vt pro salute hominum moriar. 63. Theoph. id est, secundùm affectionem carnalem. Glo. Errabat Petrus pietatis affectu. 64. Int. prius solis discipulis loquebatur altiora arcana. 65. Int. siue discipulus, siue alius. Chry. q. d. Tu me Petre increpas pati volentem, Ego autem dico tibi quod saluari non poteris, nisi moriatis. 66. Int. s. alter factus ex altero. Hieron. ¶ Chry. patienter sustinendo aduersa, seque periculis exponendo, & ita se habendo ac si alius pateretur.

67. Int. id est, veterem hominem exuat, nouum induat. vnde Paulus, Viuo ego iam non ego, viuit verò in me Christus. Glo. nisi quis à se deficiat, ad Deum non appropinquat. 68. Chry. id est, abneget se vsque ad mortem exprobrabilissimam. Beda. Tollitur crux, cùm per abstinentiam corpus affligitur, aut anima per compassionem. 69. Chry. oportet pati propter Christum, & se ei conformare.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

45. Int. Hieron. id est, cæcitatem tui cordis prædica, non virtutem. vnde Paulus, blasphemus fui, & persecutus sum Ecclesiam Dei.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

56. scilicet, ab initio passionis, cum est comprehensus. n. id est, apertè, seu liberè. o. Græ. ἐπετίμησεν, id est, increpauit. 62. id est, diuina. 63. id est, humana.

animam

animam[p] suam saluam facere,perdet[70] eam:qui autem perdiderit[71] animam suam propter me,& Euangelium,saluam faciet eam.Quid[72] enim proderit homini si lucretur[71] mundum totum,& detrimentum animæ suæ faciat? Aut quid homo commutationis dabit pro anima sua[q]? Qui enim me confessus[74] fuerit, & verba mea in generatione ista adultera[75],& peccatrice:& Filius hominis confitebitur eum,cùm venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

p. Remig.id est,vitam. 70. Int.ac si dicatur agricolæ,frumentum si seruas,perdis. 71. Int.si seminas,renouas. 72. Int.q.d.in aduersitate perdenda est anima, in pace autem est muniendum omni custodia. 73. Int.s.tempore pacis. 74. Int.scilicet,corde,ore,opere.Theoph.non sufficit fides solùm in mente consistens. 75. Chrys.quæ Deum verum animæ sponsum dereliquit,& dęmonibus prostrata,semen impietatis suscepit.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

q. scilicet,perdita recuperanda. 74. alij legunt.confusus,& confundetur,id est,quem mei puduerit, & eius pudebit Filium hominis,id est, dedignabitur inter suos numerare, sic enim Græca postulant.
75. scilicet,quod à Deo defecerit ad idola aut creaturas.

Capvt IX.

ET dicebat illis: Amen[1] dico vobis,quia sunt[2] quidam[3] de[4] hîc stantibus,qui[5] non gustabunt mortem[6] donec videant regnum[7] Dei veniens[8] in virtute. Et post[9] dies sex[10],assumpsit Iesus Petrum[11] & Iacobum, & Iohannem:& duxit illos in montem[12] excelsum solos,& transfiguratus[13] est coram ipsis.

Sens. Lit. In Cap. IX.

1. Theoph. Quia dixerat de sua gloria, vult ostendere quod non inania promittebat. 2. Int. consolatoria promissio. 3. Theo scilicet,Petrus,Iacobus, & Iohannes. Chry. Non nominauit, ne reliqui aliquid humanum paterentur; prædicit verò, vt dociliores fiant. 4. Int.s.discipulis. 6. Int.s. corporalem. 7. Beda.pia prouisione factum est,vt contemplatione æterni gaudij delibata fortius aduersa tolerarent. 8. Int.aliàs venientis,vel viuentis. 9. Hier.post comminationem crucis,Resurrectionis gloria ostenditur,ne timerent opprobria crucis. 10. Chry. Lucas dicit octo. Numerat enim diem quo Christus locutus,& quo assumpsit;ideo verò post sex dies vt vehementius desiderantes,sollicita mente attenderent quæ videbant. 11. Int.multi vocati,pauci verò electi. Theoph. Petrum, vt se diligentem;Iohannem,vt dilectum;Iacobum,vt vocatissimum theologum. 12. Chry.s.conuenientem locum ad gloriæ sublimitatem ostendendam. 13. Int. non substantiam veram carnis amisit. ¶ gloriam resurrectionis ostendit. Beda. ¶ Theoph.non est figura immutata;sed addita inenarrabilis claritas.Beda.talis apparebit post iudicium cunctis electis.

Sens. Myst. In Cap. IX.

10. Theoph.post hoc seculum,quod sex diebus constat,assumet Iesus suos in cælum. 11. Glo.qui fidem Trinitatis incorrupta mente seruauerint, æterna Dei visione merebuntur lætari.
12. Glo.qui fructum resurrectionis expectant,mentem in excelsis habeant.

Addit. Avct. In Cap. IX.

8. Græc.venisse.

Et[14] vestimenta eius facta sunt splendentia[a] & candida nimis,velut nix,qualia fullo[16] non potest super terram candida facere. Et apparuit illis Helias[17] cum Moyse, & erant loquentes cum Iesu. Et[18] respondens Petrus,ait Iesu, Rabbi, bonum[19] est nos hîc esse: & faciamus tria tabernacula: tibi vnum, & Moysi vnum, & Heliæ vnum. Non enim sciebat[20] quid diceret:erant enim timore exterriti[b]:& facta est nubes[21] obumbrans eos:& venit[22] vox de nube[23],dicens, Hic est Filius[24] meus charissimus[25], audite[26] illum. Et statim[27] circunspicientes,neminem viderunt,nisi Iesum tantùm[28] secum. Et descendentibus[29] illis de monte,præcepit ne cuiquam quod vidissent,narrarent[30]:nisi cùm Filius hominis à mortuis[31] resurrexerit. Et verbum continuerunt[32] apud se: conquirentes quid[33] esset[34] cùm à mortuis resurrexerit.Et interrogabant eum,dicentes,

SENS. LITER. IN CAP. IX.

17. Chry. hos introducit, quia turbæ dicebant Christum Heliam, aut vnum Prophetarum. Item,de transgressione legis accusabant, quod si esset, ei isti non assisterent; dedit enim legem Moyses, Helias verò gloriæ Dei zelator fuit. Item, vt scirent eum vitæ & mortis potestatem habere. Viuebat enim Helias, Moyses mortuus erat. Item, vt ostenderet legis & Prophetarum doctrinam pædagogum ad Christum fuisse denique coniunctionem noui & veteris Testamenti; quodque in Resurrectione cum Prophetis Apostoli coniungerētur. Glo. vt ostenderet se Lege & Prophetis promissum. 18. Int.s.stupefactus tanta claritate. 19. Int.quamuis stupefactus, insitum tamen sibi affectum indicat.Beda.

¶ Theoph.quia propè erat tēpus passionis,nolebat de monte descendere,quòd si ascenderent Iudæi, satis præsidij putat in Moyse,qui Ægyptios debellauit; & Helia,qui igne misso de cælo,quinquagenos interfecit. 20. Int.quasi stupefactus.Beda.Oblitus est regnū,non in terra,sed in cælis esse promissum.

21. Beda.qui materiale quæsiuit tabernaculū, nubis accepit vmbraculum; vt disceret in resurrectione non tegmine domorum, sed Spiritus sancti gloria sanctos protegendos. 22. Int.s.Patris pro Filio respondentis.Beda. 23. Chry. vt crederetur vox Dei,in nube enim consueuit apparere. 24. Int.q.d. Moyses & Helias serui; huic faciendum tabenaculum, huic seruiendum,non illis. 25. Chry. vna Patris & Filij voluntas ostēditur. 26. Int.& Moyses de eo,ipsum audietis. Beda. 27. Int. vbi cœpit Filius designari,mox serui discesserunt,ne ad illos vox facta putaretur.Beda. 29. Int.scilicet,post transfigurationem. 30. Theoph.s.ne scandelizarentur qui Christum erant visuri crucifixum, tam gloriosa de ipso audientes. Glo. ne incredibile esset pro magnitudine. 31. Theoph. tum enim credibile videretur. 32. Int.s.nemini dicentes. 33. Chry.s.resurrectionis mysterium ignorabant. 34. Int.s.hoc.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

14. Int.id est,sancti.Greg.32.mor.adhærebunt enim ei in gloria fulgentes.Chry. Vestimenta alba, Euangelica & Apostolica scripta, omnium clarissima, quibus nullus expositorum similia facere potest.

16. Int.de quo, Amplius laua me ab iniquitate mea. Non potest autem in terra dare claritatem fidelibus suis,quam eis consetuat in cælis.Beda. ¶ Remig.in Matt. Fullo,sancti prædicatores,& animarum purgatores.Orig.in Matt.Fullones,sapientes seculi. 17. Beda.significant hi gloriam omnium Sanctorum,qui.s.iudicij tempore,vel viui reperientur, vel mortui.Theoph.Significatur nos visuros in gloria legem & Prophetas cum Christo loquentes. i. consonata esse eius gestis; reuelabit & tunc nobis Pater Filium,& obumbrabit Spititus sanctus. 20. Beda.Impetitiæ notatur,qui legi & Prophetis & Euangelio tria tabernacula facere cupit,cùm hæc nullatenus valeāt adinuicem separari.Glo.sed vnum habent tabernaculum.s.Ecclesiam Dei. 22. Beda. Sicut in Baptismo,ita in transfiguratione Trinitatis mysterium declaratur: quod enim in Baptismo confitemur,in resurrectione videbimus; apparuit verò Spiritus sanctus illic in columba; simplici enim corde credendum esthîc verò in lucida nube,apertè enim videbimus quod credidimus. 28. Beda. cùm se manifestauerit electis, splendebit Christus, caput cum corpore.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

a. *Gr.splendentia, candida.q. d.ex splendore candida.* b. *i.velut extra se,ad tantam rei nouitatem.*

[35]Quid ergo dicunt Pharisæi & Scribæ,quia Heliam oportet venire [36]primùm?Qui respondens,ait illis, [37]Helias cùm venerit primò,[c]restituet [38]omnia: & quomodo scriptum est in Filium hominis,vt multa [39]patiatur,& [d]contemnatur. Sed [40]dico vobis,quia & Helias venit,& [41]fecerunt illi quæcunque [e]voluerunt,sicut scriptum est de eo. Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas [43]conquirentes cum illis. Et confestim omnis [44]populus videns Iesum,[45]stupefactus est,& [46]expauerunt: & occurrentes,[47]salutabant eum. Et [f]interrogauit eos,Quid inter vos [48]côquiritis? Et respondens vnus de turba,dixit:[49]Magister, attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum:qui,[g]vbicunque eum apprehenderit,[h]allidit illum,& [50]spumat: & [51]stridet dentibus, & [52]arescit. [l]Et dixi discipulis tuis vt ejicerent illum,& non potuerunt. Qui respondens [m]eis dixit,O [53]generatio [54]incredula,quamdiu apud vos [55]ero? Quamdiu vos [56]patiar? Afferte [57]illum ad me. Et [n]attulerunt eum. Et cùm vidisset eum:

SENS. LIT. IN CAP. IX.

35. Int.q.d.si iam apparuisti in gloria,quid ergo,&c. 36. Int.non aliter est secundus aduentus,nisi ille præcedat. 37. Int. q.d.non est hic aduentus quem putatis, quem præceder Helias, Helias enim cùm venerit, &c. 38. Beda. quod Malachias dicit. 39. Int. s. sic & Helias. Beda. ¶ Theoph. Sensus est, si primi aduentus Helias est præcursor , vt putant Iudæi, cum sit pacificaturus Iudæos,& ad fidem adducturus,quomodo scriptum est Filium hominis debere pati? 40. Int.q.d.venturus est Helias, ipse in corpore,sed etiam venit in spiritu & virtute.s.Iohannes.Theoph.Erat Iohannes redargutor,& zelotes,& eremita,vt Helias. 41. Int.s.spreuerunt,decollauerunt. 42. Int.s.de morte. 43. Int.i.disputantes.Theoph.absente Christo volebant eos ad se attrahere. 44. Int.indocti,non Scribæ sapientes.

47. Theoph.quidam dicunt aspectum ex transfiguratione speciosiorem factum,turbam ad salutationem attraxisse. 48. Beda.videtur fuisse quæstio,quare cùm essent discipuli Saluatoris,saluare dæmoniacum non possent. 49. Int,deprecando per conquestionem exponit incommoda filij. Chrys. infirmum istum in fide fuisse ostenditur post ex verbis Christi. l. Glo.culpam rejicit in discipulos, cùm sæpè curatio,non curantium,sed curandorum vitio impediatur. 53. Chry.in illum & Iudæos accusationem intendit,probabile est enim multos scandalizatos non conuenienter de discipulis cogitasse.

54. Int.q.d.Incredulitas vestra impedit salutem. 55. Chry.ostendit se mortem desiderare, & graue ei esse cum illis conuersari. 56. Beda. apparet nō homini iratum,sed vitio. 57. Int.scilicet, puerum.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

45. Int.timor non est in charitate.Hier. 46. Int.quasi serui. Hier. timor seruorum, stupescere stultorum. f. Glo. vt confessio pariat salutem. Dic tu iniquitates tuas prius, vt iustificeris. 50. Int. Hier. allegoricè peccatorum spuma,stultitia. 51. s.iracundia.scilicet,Hier. 52. Int scilicet,ignauia. Hier. 53. Beda.Christus sursum discipulis mysteria reserat,deorsum turbis infidelitatem exprobat,& spiritus ejicit. 50. Beda.dùm post peccatum ad Dominum conuerti volumus,magis à diabolo impugnamur,vt vel odium virtutis incutiat,vel expulsionis vindicet iniuriam. Hier.discerpit dæmon ad salutem appropinquantem per terrores,& damna.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

c, inugendum cùm venerit , vt patet ex Matth. 30. scilicet , sic Eliæ accidet , vel sic eueniet Christo. 40. pro,immò verò. e. vbi id scriptum,incertum,nisi intelligas , venit sicut scriptum est, scilicet,venturum. 46. scilicet , vel ob inopinatum & subitum aduentum , vel ob maiestatem in vultu relucentem. f. scilicet,Scribas & discipulos. 48. id est,disputatis. g. vel quandocunque,id enim etiam significat Græca vox. h. ῥήσσει,id est,lacerat. 52. id est,sine sensu efficitur,vel contabescit. m. scilicet,qui ad-rant.Græc.et. n. scilicet,puer Christum.

statim

ſtatim ſpiritus conturbauit illum:& eliſus in terram, volutabatur ſpumans. Et interrogauit patrem eius, Quantum temporis eſt ex quo ei hoc accidit? At ille ait, Ab infantia: & frequenter eum in ignem & in aquam miſit, vt eum perderet: ſed ſi quid potes adiuua nos, miſertus noſtri. Ieſus autem ait illi, Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti. Et continuò exclamans pater pueri cum lacrymis aiebat, Credo Domine: adiuua incredulitatem meam. Et cùm vidiſſet Ieſus concurrentem turbam: comminatus eſt ſpiritui immundo, dicens illi: Surde & mute ſpiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et exclamans, & multùm diſcerpens eum, exijt ab eo: & factus eſt ſicut mortuus: ita vt multi dicerent quia mortuus eſt. Ieſus autem tenens manum eius, eleuauit eum, & ſurrexit. Et cùm introiſſet in domum, Diſcipuli eius ſecretò interrogabant eum, Quare nos non potuimus eijcere eum? Et dixit illis: Hoc genus in nullo poteſt exire: niſi in oratione & ieiunio. Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam: nec volebat quemquam ſcire. Docebat

SENS. LIT. IN CAP. IX.

58. Chry. hoc permiſit, vt pater pueri hoc videns, ad fidem futuro miraculo traheretur. Theoph. permittit vt appareret dæmonis impietas qui occidiſſet, niſi Chriſtus adiuuiſſet. 59. Int. non quaſi ignorans interrogauit, ſed vt diuturnitas infirmitatis oſtenſa, curationem gratiorem faciat. 60. Beda. Erubeſcant qui negant originale peccatum. Quid enim habuit iſte vt à dæmonio vexaretur, ſi nullo peccati originalis vinculo tenebatur? 63. Int. Libertatem arbitrij indicat. Hier. 64. Int. ſ. quæ in nomine Ieſu poſtulantur. Hier. p. Hier. Fides cum lachrymis optata capit. 65. Chry. incipiens credere, orat vt reliquũ apponatur, eſt enim fides introductoria, eſt & perfecta. Beda. alia ſunt virtutis exordia, aliud profectus, aliud perfectio, creſcit virtus gradibus ſuorum meritorum. Hier. Infirma eſt credulitas noſtra, niſi innixa ſubſiſtat adiutorio Dei. 66. Int. aliàs credulitatem. 67. Int. aliàs credentem.
68. Int. comminatio, potentia eſt. 69. Int. cuius præcipere eſt facere. 70. Chry. Promptus erat ad reintrandum, nondum enim ille in fide perfectus. 72. Beda. veram ſe carnis naturam habere tactu declarat. 73. Chry. timebant ne fortè gratiã ejiciendi ſpiritus amiſiſſent. 74. Theoph. ſ. Lunaticorum, vel ſimpliciter omnium. 75. Theoph. ſ. curantis, & curandi. 76. Int. ſ. ſe ibi eſſe. 77. Theoph. ne putaretur inuoluntariè pati. Beda. Miſcet proſperis triſtia, vt cùm repentè venerint, non terreant.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

60. Hier. Gentilis populus à natiuitate coluit idola, & alij ignem, & alij aquam venerabantur.
61. Int. moraliter, iræ vel libidinis. 62. Int. ſ. cupiditatis. Beda. ignis ad iracundiam referendus, aqua ad voluptates. q. Beda. qui peccantem emendare deſiderat, vitium increpando & execrando debet exterminare, ſed hominem amando fouere. 71. Int. ſ. mundo. Greg. 10. mor. Qui ſpiritualiter viuere neſciunt, carnalia bona non ſequentem extinctum arbitrantur. Hier. Sanatis dicitur, mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto. 72. Theoph. Si Ieſus, id eſt, Sermo Euangelicus teneat manum, id eſt, actiuam virtutem, à dæmone liberabimur. r. Theoph. Primò Deus nos iuuat, deinde requirit vt operemur, additur enim, & ſurrexit. 75. Beda. grauiora tentamenta, orationibus & ieiuniis ſuperanda ſunt; eſt autem ieiunium generale, non ſolùm ab eſcis, ſed à vitiis abſtinere, & oratio non ſolùm in verbis, ſed in omni Dei obſequio, iuxta illud, Sine intermiſſione orate. Hier. Ieiunio paſſiones corporis, oratione mentis peſtes ſanandæ ſunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

o. pro, lapſus. 66. q. d. etſi eſt imperfecta fides mea, da tamen quod peto. 68. id eſt, cùm imperio præcepit. s. pro, enici. s. id eſt, iter faciebant per 76. ſ. ſe ire inſtituiſſe in Ieruſalem, ne iter impediretur.

autem discipulos suos, & dicebat illis, Quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum:& occident eum:& occisus, tertia die resurget. At illi ignorabant verbum: & timebant interrogare eum:& venerunt Capharnaum. Qui cùm domi esset, interrogabat eos, Quid in via tractabatis? At illi tacebant. Si quidem in via inter se disputauerant, quis eorum maior esset. Et residens vocauit duodecim, & ait illis, Si quis vult primus esse, erit omnium nouissimus, & omnium minister. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum: quem cum complexus esset, ait illis, Quisquis vnum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit. & quicunque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me. Respondit illi Iohannes, dicens, Magister, vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, qui non sequitur nos:& prohibuimus eum. Iesus autem ait, Nolite prohibere eum, nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit citò malè loqui de me. Qui enim non est aduersum vos, pro vobis est. Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christus estis: amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Et quisquis

SENS. LIT. IN CAP. IX.

78. Theoph. post tristia læta adiungit, vt discamus angustias sequi lætitiam. 79. Beda non tam ingenij tarditate, quàm Saluatoris amore, putabantque figuratè loqui. 81. Int. scilicet, præ verecundia. 82. Int. id est, quia. 83. Beda. Viderant enim Petrum, Iacobum, & Iohannem seorsum ductos in montem. Item Petro regni cælorum claues promissas. 84. Chry. appetebant illi honorem à Domino: non ergo eorum desiderium impedit, sed humilitatem introducit. 85. Chry. volebat humiles essent & simplices; paruuli enim ab inuidia, vana gloria, & ambitione mundi. aa. Beda significat humiles, suo dignos complexu, & dilectione. 86. Int. q. d. formam virtutis seruent propter me, rationis auxilio, quam paruuli ætatis beneficio. 87. Beda. Pauperes Christi docet recipiendos ab his qui volunt esse maiores vel suadet in malitia paruulos esse. 88. Int. scilicet, solum. 89. Int. scilicet, suscipit. ¶ Int. quia inter eum & me nihil distat. Beda. tantum se credi vult, quantus Pater. Theoph. quantum valet humilitas, quæ Trinitatis in habitationem meretur. 90. Beda. excludendum beneficio putabat, qui non rectè officio vtebatur. 91. Theoph. quidam increduli per nomen Iesu signa faciebant; volebat enim Dominus etiam per indignos nomen suum ampliare. Chry. prouocat Dominus ad finem etiam per indignos. 92. Beda. Docet neminem à bono arcendũ quod habet; sed prouocandũ ad id quod nondum habet. 93. Chry. hæretici, vt Simon, & Menander, & alij, non miracula in Christi nomine faciebant, sed facere videbantur. 94. Chry. honorat enim operando virtutes, nomen meum. ee. Aug. 4. de cons. Euang. s. inquantum aduersus non est, prohibebant enim discipuli id in quo aduersus non erat, sed cum ipsis erat, nomen. s. Christi commendans. 95. Int. q. d. quisquis vnum ex huiusmodi, &c. sed ne paupertatis excusationem prætendaris, quisquis enim, &c. Theoph. quasi dicat, non solùm nomine meo miracula operantem non prohibeo, sed quisquis, &c. 96. Int. Leuissimo præcepto excusationem diluit. Chry. ne quis paupertatem alleget, ponit id quo non contingit egere. 97. Chry. non pretium dati, sed dignitas recipientium, & affectus dantium facit opus dignum mercede. Aug. 4. de cons. Euang. non tamen securus debet esse, si Christo non incorporetur. 98. Chry. quasi dicat, qui honorant vos propter me, mercedem habent, qui inhonorant, vltionem. Glo. Potest hoc etiam referri ad Apostolos, qui de primatu disputantes, poterant alios exemplo perdere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

v. scilicet, antequam illa contigissent quæ de didrachma scribuntur. Matth. 17. x. pro, sit, vel fiat. z. id est, postremus. aa. Græ. posuisset in vlnis, vt solemus infantulos. qua re ostenditur quantum diligat innocentiam. bb. pro, propter me. Hebr. cc. pro, non tam me, quàm, &c. sic solemus dicere quod pauperi das, non pauperi das sed Deo. dd. pro locutus est autẽ Hebr. ff. s. discipuli. 97. s. hic vel in futuro.

scandali

ſcandalizauerit[gg] vnum ex his puſillis[99] credentibus in me:bonum eſt[100] ei magis ſi circundaretur[101] mola aſinaria collo eius,& in mare mitteretur.Et ſi ſcandalizauerit[hh] te manus[102] tua,abſcinde illam.[103]Bonum eſt tibi[104] debilem introire in vitam : quàm duas[105] manus habentem ire in gehennam,[106] in ignem inextinguibilem, vbi vermis[107] eorum non moritur:[108]& ignis non extinguitur.Et ſi pes[109] tuus te ſcandalizat[110], amputa[111] illum : bonum[112] eſt tibi claudum introire in vitam æternam , quàm duos pedes habentem , mitti in gehennam ignis inextinguibilis : vbi vermis eorum non moritur , & ignis non extinguitur. Quod ſi oculus[113] tuus ſcandalizat te,eijce eum:bonum[114] eſt tibi[11] luſcum introire in regnum Dei,quàm duos oculos habentem , mitti in gehennam ignis : vbi vermis eorum non moritur , & ignis non extinguitur.Omnis enim igne[115] ſalietur[116] : & omnis victima[117] ſale[118] ſalietur.Bonum eſt

SENS. LIT. IN CAP. IX.

gg. Greg.in Ezech.Aliquando in bono opere cauendum ſcandalum proximi,quantum ſcilicet, ſine peccato poſſumus;aliquando verò contemnendum,vtilius enim naſci permittitur, quàm veritas relinquatur. 99. Int.magni nullo modo,mouentur,puſilli occaſiones quærunt.Beda. 100. Chry.oſtendit grauius malum manere. 101. Glo ſecundùm morem prouinciæ loquitur: erat enim hæc maiorum criminum pœna. 102. Chry.Non de membris dicit,ſed de propinquis amicis,nihil verò tam nociuū, vt perniccioſa ſocietas.Beda.Manus,amicus neceſſarius. 103. pro,quia bonum. 104. Int. id eſt, ſine cupito principatu.Hier. 105. Hier.duæ manus,principatus,humilitas & ſuperbia,abſcinde ſuperbiam & tenes humilem principatum. 106. Int.inferni pœnas enumerat, vt exterreat. 107. Int.id eſt,putredo gehennæ. ¶ dolor interius accuſans eos. Beda. 108. Int. Hier. pœna exterius ſæuiens inconſumpta. vnde Propheta, Ambulate in lumine ignis veſtri,in flammis quas ſuccendiſtis vobis.Aug. 21. de ciuit. Dei,cap. 9. Etſi erit illud dolor, corporis & animæ,puto tamen vermem & ignem hoc loco ad corpus pertinere poſſunt enim animalia etiam in ignibus viuere potentia Creatoris. 109. Int. id eſt, amicus neceſſarius, cuius tibi quotidianis vſibus ſeruit diſcurſus, Beda. 110. Glo. Scandalizat fratrem, qui dicto,vel facto occaſionem ei ruinæ præbet. 111. Int.id eſt,cùm corrigere nequeas,amputa à ſocietate tua. Aug. 4. de conſ. Euang. Hoc ipſo ſeparas à ſocietate , quod mala ſuadenti non ſuadenti non conſentis, ſi tamen innoteſcat omnibus peruerſitas,ab omni ſocietate, & Sacramentorū participatione ſeparandus eſt. 112. Int. pro, quia bonum. 113. Int. id eſt, qui tibi prouidet ¶ in oculo, noſtri carnaliter amici,& ſpiritualiter aduerſarij ſignificantur. 114. Int. pro, quia bonum.

114. Int. pro, quia bonum. 115. Int. id eſt, Gratia Spiritus ſancti, vel tribulatione. Chry. Simile eſt illud, Vniuſcuiuſque opus opus quale ſit, ignis probabit. 116. Beda. Sal, vermis putredinem arcet; quod verò igne ſalitur, id eſt, ignibus ſale aſperſis reconditur, non ſolùm vermes abiicit , ſed & carnem conſumit ; condiendum ergo corpus continentia, & mens ſapientia : ſal enim ſapientia ignis, Spiritus ſancti gratia. Glo. Igne ſaliti ob Chriſti amorem, eſt proximos nobis & dilectos abnegare, de quo ſuprà. 117. Int. ſcilicet, humanum genus. Hier. ¶ Beda. Altare electorum cor;hoſtiæ, bona opera ; ſal, ſapientia. 118. Int. ſcilicet purgatorio igne. Hier.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

101. Greg. in Paſtot. Mora ſecularis vitæ circuitus, & labor ; maris profundum,æterna damnatio: melius ergo erat, qui alios verbo vel exemplo deſtruit,conſtringi terrenis actibus,quàm in ſacris officiis ſcandalizare,toletabilior enim pœna ſi ſolus caderet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

100. pro , melius ei eſſet ſi,&c. 101. Gra.ſaxum molare. hh. i.impedimento fuerit ſ. ne ſalutem conſequàris. 104. i. manu altera carentem,ſeu mancum. Gra. κυλλὸν. 117. i. conſcientia remorſus, ſumptum id ex Iſaia vltimo. ll. μονόφθαλμον, id eſt, vnoculum, 115. quaſi dicat, oportet electos per ignem tranſire, more victimarum, & ſale condiri, ſcilicet,multa pati, & ſal habere ſapientia: victima in lege cum ſale, offerebantur, & igni cremabantur,vel ſignificat damnatos in inferno velut victimas perpetuo igni cremandos,veluti ſale, in ſupplicio incorruptos, vel, quaſi dicat, vt olim nulla hoſtia ſine ſale Deo accepta:ita nemo ſine tribulatione ei gratus.

ſal:[119] quod ſi ſal inſulſum[120] fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis ſal,[121] & pacem[122] habete inter vos.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

119. Int.id eſt,ſapientia. ¶ Int. Hier.Bonum eſt verbum Dei audire,ſale ſapientiæ cor condire, immo eum Apoſtolis ſal eſſe,id eſt,alijs ſapientiam miniſtrare. Theoph.conſeruat ſal carnes,ſic ſermo doctoris,non ſinit in hominibus carnalibus inextinguibilem ignem generari. 120. Int. Hier. Sal inſulſum eſt,qui amat principatum,& qui increpare non audet,nec confiteri,ne de Synagoga eiiciatur,diligens gloriam hominis,magis quàm Dei. Theo.id eſt, ſi virtutem deſiccatiuam & conſeruatiuam non habet. 121. Int.id eſt,iuſtitiam. ¶ Int.Hier.Sal correctionis,amor proximi temperet,& dilectionem Sal iuſtitiæ condiat. 122. Int.id eſt,dilectionem. ¶ Qui ſapienter loquitur, magnopere metuat ne eius eloquio vnitas rumpatur.Glo.habere ſal ſine pace,non virtutis eſt donum, ſed damnationis argumentum,quo enim meliùs quiſque ſapit,eò deterius delinquit.

CAPVT X.

ET[1] inde exurgẽs venit in fines Iudeæ[2] vltra Iordanem:& conueniunt iterum turbæ ad eum:& ſicut conſueuerat, iterum docebat illos.[3] Et accedẽtes Phariſæi,interrogabãt[4] eũ,Si licet viro vxorem dimittere?tẽtantes eum. At ille reſpondẽs dixit eis,Quid[5] vobis præcepit Moyſes? Qui[6] dixerunt,Moyſes permiſit libellum repudij[7] ſcribere,& dimittere. Quibus reſpondens Ieſus,ait, Ad duritiam[8] cordis veſtri ſcripſit[9] vobis præceptum iſtud. Ab initio autem creaturæ maſculum & feminam[10] fecit eos Deus. Propter hoc relinquet homo Patrem ſuum & matrem : & adhærebit[11] ad vxorem[12] ſuam,& erunt

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. BEDA.Hactenus narrauit geſta in Galilæa,deinceps geſta in Iudæa. 2. Bedá. omnis prouincia Iudæorum generaliter dicta Iudæa,ad diſtinctionem aliarum gentium;ſpecialiter tamen,Meridiana plaga ad diſtinctionem Galilææ,& aliarum in eadem prouincia regionum. Theoph. Iudæam ſæpe ob Iudæorum æmulationem reliquerat ; non aſcendit verò adhuc Hieroſolymam ob maliriam Iudæorum. 3. Theoph. vt per interrogationes eum confunderent, & ab eo turbam auerterent.

4. Glo. hoc interrogant,vt ſi neget Moyſi contrarius videatur; ſi concedat,ſibi,qui pudicitiam prædicet. Temperauit ergo Dominus reſponſum, Scripturam declarans, naturæque legem,& primam Dei ſententiam , ſecundæ opponens , quæ non Dei voluntate , ſed peccantium neceſſitate conceſſa eſt.

5. Chry.non ſtatim reſpondit,non licet,ne tumultuarentur. 6. Aug.2.de conſ.Euang. aliter aliquãto Matth.narrat,ſed poteſt intelligi prius factum quod ait Mar.ſ.illos interrogantes,Dominum rurſum interrogaſſe,cumque reſpondentibus dixiſſet quæ Matth.refert de coniugij inſtitutione,illos idipſum quod dixerant repetiuiſſe , dicentes (vt ait Matth.) quid ergo mandauit Moyſes, &c. tum Dominum oſtendiſſe cauſam.ſcilicet,duritiam cordis,&c. 7. Aug.19.cont.Fauſt.cap.26.Nolebat dimitti vxorèm, qui hanc interpoſuit moram, vt vir deſiſteret, præſertim cùm ſolis Scribis (vt aiunt) fas fuerit litteras Hebræas ſcribere ad hos igitur quos oportebat eſſe prudentes legis interpretes , & iuſtos repudij diſſuaſores,lex virum mittebat;quod ſi tantum eſſet odium vt extingui non poſſet,tunc ſcribendus libellus,quando non poterat à propoſito reuocari. 8. Aug.19. cont. Fauſt.cap.26. Magna duritia quæ nec libelli interpoſitione flecti poterat.Glo.Maluit Moyſes virum vxorem dimittere,quàm interficere,aut in odio perſeuerare. 9. Int.ſ.Moyſes.q.d.hominis eſt conſilium,non Dei imperium. 10. Int.non feminas. In hoc oſtendit ſecunda eſſe vitanda coniugia. 11. Chry. inſeparabilitas matrimonij demonſtratur. 12. Int.non ad vxores.Beda.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X. *8. pro,ob duritiam.*

[13] duo in carne vna. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus [14] coniunxit, homo non [15] separet. Et in domo [16] iterum Discipuli eius [17] de eodem interrogauerunt eum. Et ait [a] illis, [b] Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit: adulterium committit super [18] eam. Et si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur. Et [19] offerebant illi paruulos vt tangeret illos: Discipuli autem [20] comminabantur offerentibus. Quos cùm videret Iesus, indignè tulit, & ait illis: Sinite paruulos venire ad [21] me, & ne [22] prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei. [23] Amen dico vobis, quisquis non [c] receperit regnum Dei velut [24] paruulus, non introibit in illud. Et [25] complexans eos, & [26] imponens manus super illos, [d] benedicebat eos. Et cùm egressus esset in via, [e] procurrens [27] quidam genuflexo ante eum, rogabat eum, dicens: [28] Magister bone, quid faciam [f] vt vitam æternam percipiam? Iesus autem dixit ei: [29] Quid me dicis bonum? Nemo [30] bonus, nisi [31] vnus Deus. [32] Præcepta nosti, Ne adulteres, Ne occidas,

Sens. Lit. In Cap. X.

13. Int. non tres. 14. Int. s. faciẽdo vnam ca[illegible]m viri & fœminæ. Beda. 15. Aug. 19. cont. Faustum ex libris Moysi conuincuntur, vxorem non esse dimittendam. Beda. Non homo, sed Deus separat, quando ex consensu propter seruitutem Dei vxores habentur, tanquam non habeantur. 16. Theoph. qui scandalizabantur, quasi non eis fuisset plenè satisfactum. 17. Int. s. de quo Pharisæi. a. Chry. Matth. ait dictum fuisse Pharisæis hoc, sed intelligendum vtrisque dictum. b. Beda. vna sola est dimittendi causa carnalis quidem fornicatio, spiritualis autem Dei timor: sicut multi religionis causa fecisse leguntur, nunquam tamẽ licet vxore viuente alteram ducere. 18. Chry. s. super secunda, quam introducit. 19. Int. forsan quia paruulum statuerat in medium Discipulorum, & complexatus fuerat. Theoph. ostenditur multa turbarum fides. 20. Chry. prohibebant ob Christi dignitatem. Glo. putabant eum offerentium importunitate lassari. 21. Orig. & Christus cùm in forma Dei esset, humilians se, factus est puer. 22. Theoph. id est, habentium studio innocentiam, & simplicitatem, quam habent pueri ex natura. Glo. non dixit istorum, sed talium, mores enim regnant, non ætas, malitia (inquit Paulus) paruuli estote. 23. Int. verè talium, quia Amen dico vobis. 24. Beda. id est, nisi sit innocens & purus. Glo. non perseuerans in ira; videns pulchram mulierem, non concupiscens; non aliud habens in ore, aliud in corde. 25. Int. vt significet tales sua dilectione, & gratia, & benedictione esse dignos. Beda. 26. Chry. humano modo agebat, tãquam verus homo. 27. Beda. audierat à Domino; tantùm paruulis similes, dignos regno cœlorum. 28. Theoph. alij pro infirmitatibus ad Christum accedebant, hic pro vita æterna. 29. Chry. accesserat ille tanquam ad hominem, & vnum ex Iudaicis Doctoribus. 30. Int. s. comparatione Dei. 31. Int. qui solus bonus ex se, alij per ipsum boni. Beda. non excluditur Filius, qui ait: Ego sum pastor bonus; nec Spiritus sanctus, de quo, Dabit spiritum bonum petentibus se: non negat ergo Dominus se bonum esse, sed ait neminem bonum esse, sine Deo. Theoph. voluit eleuare mentem iuuenis, vt ipsum cognosceret tanquam Deum; docuit etiam agnoscendum Deum omnis boni authorem, cùm aliquem laudas. 32. Beda. in his est innocentia puerilis, quæ nobis imitanda proponitur. Notandum verò, iustitiam legis suo tempore custoditam, contulisse etiam vitam æternam.

Sens. Myst. In Cap. X.

24. Beda. Regnum Dei, id est, doctrina Euangelij cum metu & obedientia suscipienda est, & sine contradictione.

Addit. Auct. In Cap. X.

14. ζευγνύειν, id est, coniugauit. 18. pro, contra eam, seu in illius iniuriam. 20. scilicet, increpabant. c. id est, vitam & doctrinam Euangelicam. 24. id est, imitando paruuli simplicitatem, & innocentiam. 25. Græ. suscipiens in vlnas, ἐναγκαλισάμενος. d. id est, bene precabatur. e. pro, accurrens, seu præcurrens. f. id est, pueritiam.

Ne fure

Ne fureris, Ne falſum teſtimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora patrem tuum & matrem. At ille reſpondens, ait illi, Magiſter, hæc om[33]nia obſeruaui à [f] iuuentute mea. Ieſus autem intuitus [34] eum, [35] dilexit eum, & dixit ei. Vnum tibi [36] deeſt: vade, [37] quæcunque habes vende, [38] & da pauperibus, [39] & habebis theſaurum in cælo: [40] & veni, [41] ſequere me. Qui contriſtatus in verbo, [42] abiit mœrens: erat enim habens [43] multas [44] poſſeſſiones. Et circumſpiciens Ieſus, [45] ait diſcipulis ſuis, Quàm difficile [g] qui pecunias ha[46]bent, in regnum Dei introibunt! [47] Diſcipuli autem obſtupebant in verbis eius. At Ieſus rurſus reſpondens, ait illis, Filioli, quàm diffi[h]cile eſt [48] confidentes in pecuniis in regnum Dei [49] introire! [50] Facilius eſt camelum per [51] foramen acus tranſire, quàm [52] diuitem [53] intrare in regnum Dei. Qui [l] magis [54] admirabantur, [m] dicentes ad [55] ſemetipſos: Et quis poteſt ſaluus fieri? Et intuens illos Ieſus, Ait, Apud homines impoſſibile eſt, ſed non apud [56] Deum: [57] omnia enim poſſibilia ſunt apud Deum.

SENS. LIT. IN CAP. X.

33. Beda. non eſt mentitus, vt patet ex ſequentib[us] dilexit enim eum intuitus Chriſtus. 34. Int.ſ. arcana cordis eius. Orig. Vidit eum ex bona conſcientia confitentem. 35. Chry. Amore dignus erat quod legem obſeruaſſet. Beda. Diligit Dominus eos qui mandata legis quamuis minora cuſtodiunt.

36. Int.ſ.ad perfectionem. 37. Int.omnia omnino non partem, ſicut Ananias. Beda. 38. Int. Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. Chry. non hiſtrionibus & luxurioſis. 39. Int. quem nec ærugo, nec tinea demolitur. 40. Int.ſ.quia hoc ſolùm non ſufficit. 41. Int. ſ. imitando, & ſicut ego ambulo, ambulando. 42. Chry. adiectio diuitiarum maiorē flammam cupiditatis accēdit. 44. Hier. quaſi ſpinas naſcentes, & tribulos, quæ ſementem dominicam ſuffocauerunt. 45. Chryſoſt. ſcilicet vt inopiam non erubeſcant, & intelligant cur eos nihil habere conceſſerit. 46. Theoph. ſcilicet, vt retineant & cuſtodiant. Gloſ. qui multiplicandis diuitiis incumbunt, patet quod alterius vitæ gaudia quærere contemnant. 47. Int. ſcilicet, quia non poterant intelligere. Chryſ. pro aliorum ſalute dolentes.

h. Beda. non ait impoſſibile. Chryſ. dicens difficile, oſtendit eſſe impoſſibile, idque oſtendit exēplo.

48. Int. non dicit habentes, ſed in eis confidentes. Beda inter habere & amare multa diſtantia eſt; vnde Salomon non ait, qui habet, ſed qui amat diuitias, fructū non capit ex eis. Gloſ. non eſt ſcriptum, Diuitiæ ſi affluāt, nolite ſuſcipere, ſed nolite cor apponere. 49. Int. verè difficile, quia. 50. Theop. aut animal dicit, vel funem quo naues magnæ vtuntur. 52. Int.ſ. diuitias amantem. 53. Int. quod eſt pauperum. 54. Int.ſ. quod antè, quia idem repetendo, confirmauit. 55. Int. cùm penè omnes cupiant fieri diuites. Beda. Intellexerunt, qui diuitias amant, in diuitum numero deputari. 56. Beda. qui poteſt cupidos & ſuperbos conuertere. Chry. oſtendit multa eſſe gratia opus. 57. Theoph.ſ. entia, peccatum enim non eſt ens.

SENS. MYST. IN CAP. X.

50. Int. id eſt Chriſtum. Beda. qui infirmitatis noſtræ onera ſuſtulit. 51. Int.ſ. anguſtias paſſionis. Beda. acus, punctiones ſignificat, foramen ergo anguſtiæ paſſionis; qua, ſciſſa noſtra quaſi veſtimenta naturæ reſarcire quodammodo dignatus eſt. Facilius quidem Chriſtum pati pro dilectoribus ſeculi, quàm illos ad Chriſtum poſſe conuerti.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

33. ſcilicet, tanquam ſalutem vehementer appetentem. 36. ſcilicet, ad perfectionem, vel ad ſalutem, quod, ſcilicet, ad hanc ei eſſent impedimento diuitiæ, ob affectum ad eas nimium. g. multas, ſcilicet, loquuntur enim de diuitibus. 49. Hyperbole ſignificans ſummam difficultatem. vide Prouerb. 17. Eccleſ. 22. Ier. 13. l. περισσῶς, *id eſt, ſupra modum. 54.* ἐξεπλήσσοντο, *id eſt, obſtupeſcebant. m. id eſt, inter ſe, ſeu ad ſeſe mutuo.*

[58] Et cœpit ei Petrus dicere, Ecce, nos dimisimus [59] omnia, & secuti sumus te. [60] Respondēs Iesus, ait, Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut [61] patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter [62] me, & propter [n] Euangelium: qui non accipiet [63] centies tantum, nunc, in tēpore hoc, [64] domos, & fratres, & [65] sorores, & [67] matres, & filios, & agros [66] cum persecutionibus: & in seculo futuro vitam æternā. Multi autem erunt primi, [68] nouissimi; & [69] nouissimi, primi. Erant autem in via ascendentes Hyerosolymam: & [70] præcedebat illos [71] Iesus, & [72] stupebant: & sequentes [73] timebant. Et as[o]sumens iterum duodecim, [74] cœpit illis dicere quæ essent ei [75] ventura. Quia ecce ascendimus Hierosolymam: & [76] Filius hominis tradetur Principibus sacerdotum, & Scribis, & Senioribus: & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei: & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum: & [77] tertia die resurget. Et [78] accedunt ad eum Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, dicentes, Magister, volumus vt [79] quodcumque petierimus, facias nobis. At ille dixit eis, [80] Quid vultis vt faciam vobis? [81] Et dixerunt, Da nobis vt vnus ad dexteram tuam, & alius ad sinistram tuam sedeamus

SENS. LIT. IN CAP. X.

58. Int. quia audiuit diuites non posse intrare in regnum cælorum. 59. Beda. q. d. fecimus quod iussisti. 60. Beda. scilicet, vniuersaliter. 61. Beda. non vult relinqui parentes, & non adiuuari; nec separari ab vxoribus; sed docet præferendum honorem Dei rebus secularibus. Chry. videtur occultè prænunciare futurum, vt multi patres filios; & vxores viros ad impietatem inducerent. 62. Chry. idem est quod Lucas ait, propter regnum Dei. 63. Glo. Spiritualia bona ad carnalia ita se habent, vt ad paruum numerum centenarius. 64. Hier. Petrus vnam domum relinquens, postea omnium discipulorum domos habebat. 65. Hier. multæ mulieres sollicitæ erant de Apostolorum cibo & vestimentis, & eis ministrabant. 66. Int. hoc enim persecutionibus plenum est tempus. Beda. qui propter regnum Dei temporalia bona spreuerunt, in hac vita persecutionibus plenissima, eiusdem regni gaudium fide certa degustant. 67. Beda. multi virtutū studia non qua intentione incipiunt, consummant, sed quod spiritu cœperunt, carne consummant. 68. Int. Iudas de Apostolo apostata. 69. Int. vt latro. Hier. qui Christum secuti sunt, fuerunt nouissimi in hoc seculo. 70. Int. quasi caput, vnus moriturus pro omnibus. Theoph. ostendit se non refugere mortem. 71. Int. ad mortem imperterritus. 72. Beda. Meminerant enim sermonis de Passione. 73. Beda. s. ne ipsi cum eo occiderentur, vel saltem ille, cuius vita & magisterio gaudebant. o. Theop. s. seorsum. 74. Int. quia videbat eos timere. Beda. præuidebat turbandos ex passione. Theoph. volebat eorum corda confirmare, vt postea leuius sustinerent, & in repentinis non formidarent; itemque ostendere se voluntariè pati. 75. Int. hæc. s. 76. Int. ad quem pertinet pati, quia non potest diuinitas pati, vel lædi. Chry. singula commemorat, ne, si quid prætermitteret cernentes, postea turbarentur. 77. Chry. vt cōtristati ob passionē, resurrectionē expectent. 78. Chry. audierant de suo regno loquentem, quod non putabant post eius mortē futurū; accedunt verò seorsum eum assumentes: erubescebant enim quod aliquid humanum passi erant. Glo. putabāt eum more hominum regnaturum. Theoph. credebant eum Hierosolyma ascendere vt regnaret, & postea pateretur.
79. Int. astutè sine nomine petunt munus. 80. Int. interrogat, vt stultitiam confessos, corrigat.
81. Aug. 2. de con. Euang. per matrem (vt ait Matth.) Chry. petierunt ipsi simul cum matre.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

n. id est, doctrinæ Euangelicæ obseruantiam. 66. pro, etiam in medijs persecutionibus, vel id etiam beneficij accipient, vt pro Christo patiantur vide Phil 2. 70. scilicet, ostendens promptitudinem, & alacritatem ad mortem subeundam, simul discipulis metum adimens. 72. scilicet, quod sic se in vitæ periculum daret. 73. scilicet, commune periculum.

in gloria tua. Iesus autem ait eis, [82] Nescitis quid petatis, potestis [83] bibere calicem quem ego bibo:aut [84] baptismo quo ego baptizor,baptizari?At illi [85] dixerunt ei,Possumus. Iesus autem ait eis,Calicem quidem quem ego bibo,bibetis : & baptismo quo ego baptizor baptizabimini : [86] sedere [87] autem ad dexteram meam , vel ad sinistram , non est meum dare [p] vobis : sed quibus [88] paratum est. [89] Et audientes decem,indignati sunt de Iacobo & Iohanne. Iesus autem vocans [90] eos,ait illis, Scitis quia hi qui videntur principari gentibus,dominantur eis:& [q] principes eorum potestatem habent ipsorum? Non ita est autem in vobis:sed quicunque voluerit fieri [91] maior,[r] erit vester [92] minister:& quicunque voluerit in vobis primus esse , erit omnium seruus. [94] Nam & Filius [95] hominis non [96] venit vt ministraretur ei, sed vt [97] ministraret , [98] & daret animam suam redemptionem pro [99] multis.Et veniunt [100] Hierico:& proficiscēte eo de Hierico, & discipulis eius, & plurima multitudine , filius Timæi Barthimæus [101] cæcus sedebat iuxta viam mendicans. Qui cùm audisset quia Iesus Nazarenus est, cœpit clamare, & dicere, Iesu fili [102] Dauid miserere [103] mei.

SENS. LIT. IN CAP. X.

82. Int.q. d.regnare vultis, qui non meruistis? culmen honoris sine exercitio laboris? Theoph. q. d. non sum(vt creditis)temporaliter regnaturus.Chry. q. d. vos de honore loquimini , ego de agonibus, non est hoc tempus præmiorum,sed præliorum. 83. Int.i.passionem, vnde appropinquante passione sua,Pater,si vis,transfer calicem hunc à me.Theoph.Passionem vt potum dulciter suscepit. 84. Int.i. tinctura passionis.Glo.idē id quod calix.Theoph.Christi crux nostra peccata emūdauit. 85. Theoph. s.non intelligentes quod dixerat , putabant enim loqui de calice sensibili ,& baptismo quo Iudæi vti solebant ante cibum. 86. Chry.i.patiemini vt ego, sed non sufficit hoc,ad id quod vultis,sed illud is obtinebit,qui maiorem virtutem possederit. Beda.Iohanni martyrium animo non defuit; missus enim in dolium feruentis olei,& relegatus in Patmos insulam. 87. Chry. nullus à dextris nec à sinistris sedet,inuius enim creaturæ omni thronus ille:respondit verò ita intentioni illorum condescendens, qui primatum petebant , & aliis præesse. p. Beda.s.superbis.Glo.non est acceptio personarū apud Deum: sed dignus accipiet,quod non personę,sed vitę paratum est. 88. Chry.s.à Patre,& à me. 89. Int.s.petitionem eorum. 90. Chry.ostendens honorem vsurpare,& desiderare primatum, gentilium esse.Glo. Humilis, & pius, & mitis,nec duos cupiditatis,nec decem indignationis arguit. 91. Int. s. in cælo.

92. Int.in terra. 94. Int.quod debetis amplecti. 95. Int. nota eum qui ministrat Filium hominis appellari. 96. Int. s. in carne. 97. Int. q. d. intantum vt etiam animam daret. 98. Theoph. quod maius est,quàm ministrare. 99. Int.non pro omnibus,sed pro his,qui credere voluerint.Beda.

101. Beda.Duo erant(vt ait Matth.)sed iste præcipuus.Aug.2.de cons.Euang.Lucas de alio cæco loquitur. 102. Chry.ita vocat,turbæ prætereuntis laudem audiens. 103. Int.s.peccatoris.

SENS. MYST. IN CAP. X.

100. Glo.deserentes Hiericho,pacis visioni appropinquant.Beda.Hiericho defectus nostræ mutabilitatis,quo appropinquans Dominus. i.veniens in carne ad passionem, illuminauit cæcum.i.multos ad finem adduxit.Hier.illuminantur Iudæi in fine.Beda.Appropinquās Hiericho, vnum illuminauit:proficiscens duos,ante passionem enim Iudæis solùm prædicauit, post passionem verò, per suos & Iudæis & gentibus. 101. Beda.id est,gentium populus, nondum iter veritatis ingrediens. 102. Hier.per merita Patriarcharum Iudaicus populus illuminatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

q. μεγάλοι Magni,seu Magnates,sic 2.Reg.7. iuxta nomen magnorum qui sunt in terra. 91. μέγας, magnus. r. pro,sit. Hebr. sic inf.

Et

[104] Et comminabantur illi multi vt taceret. At ille multo magis clamabat, Fili Dauid misĕrere mei. Et [105] stans Iesus, præcepit [106] illum vocari: & vocant cæcum, dicentes ei, Ani-[107]mæquior esto: [108] surge, [109] vocat te. Qui [110] proiecto vestimento suo [111] exiliens, venit ad eum. Et respondens Iesus dixit illi. Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei, [113] Rabboni vt vi-[114]deam. Iesus autem ait illi, [115] Vade, fides tua te saluum fecit: & confestim vidit, & seque-[116]batur eum [117] in via.

SENS. LIT. IN CAP. X.

105. Int. qui transiens audiuit. 106. Int.s.per Apostolos. Orig. illum de quo Lucas, non iussit vocari, sed ad se adduci, quasi non valentem per se venire. 112. Beda. petit, vt excitet. Chry. ne putatet aliud dare velle, quàm ille cupiebat. Solebat quidem Christus voluntatem curandorum, manifestam facere, & tunc mederi; vt illos ostenderet gratiæ dono dignè potiri. 113. Int. id est, Magister.

SENS. MYST. IN CAP. X.

104. Int. dæmones compescunt clamorem pauperis, quem exaudiuit Dominus. Beda. Gentibus Christi participes fieri volentibus multi contradicebant. s. Beda. stare Dei, est immutabiliter cuncta disponere. 106. Beda. vocate gentes ad fidem per prædicatores. 107. Int. id est, perseuera in oratione. 108. Int.s.per pœnitentiam. Hier. Primò audimus per Prophetas; deinde clamamus per fidem; postea vocamur per Apostolos; surgimus per pœnitentiam; exuimur per baptismum; interrogamur per voluntatem. 109. Int.s.per baptismum. 110. Int.s.nudus veteri homine. Hier. ¶ Glo. abiectis mundi curis. 111. Hier. Segnitiem enim deponens Iudaïcus populus, Patriarchas, Prophetas, & Apostolos, in altis considerans, ad superna se extendit. 114. Int. Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt videam voluptatem Domini. 115. Int. id est, vide. 116. Beda. Christum sequitur qui imitatur. 117. Theoph. id est, in hac vita. Hier. Via est quæ dixit, Ego, sum via, veritas, & vita.

ADDIT. AVCT. CAP. X.

104. id est, increpabant. 107. id est, bono esto animo, seu, confide. 111. ἀναςὰς, surgens. s. pro, alloquens. Hebr. 113. id est, Magister mi, Syriacum est: Hebr. Rabbi. 114. ἀναβλέψω, visum recipiam. sic infrà. 115. non præcipit, sed permittit.

CAPVT XI.

E[1]T cùm [2]appropinquarent Hierosolymæ, & [3]Bethaniæ ad montem Oliuarum: [4]mittit duos ex discipulis suis, & ait illis, Ite in castellum quod contra vos est: & statim introeuntes illuc inuenietis [5]pullum [6]ligatum: super quem nullus adhuc

SENS. LIT. IN CAP. XI.

3. Beda. Villula est in latere montis Oliueti. Glos. stadijs 12 ab Hierusalem distans. 5. August. 2. de cons. Euang. Matthæus etiam meminit asinæ.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

2. Int. id est, visioni pacis, in qua immobilis felicitas; quæ est mater omnium nostrum. Hier. 3. Beda. Bethania domus obedientiæ; fecit enim ante passionem multos sibi obedientiæ domum. In monte verò Oliueti, Ecclesiam enim vnctione spirituali, & luce refouet. 4. Int. charitate iunctos. ¶ propter dilectionem Dei & proximi. Hier. Charitas non consistit cum vno; duo educunt Hebræos de Ægypto, duo portant botrum de terra sancta; duo præpositis iungenda semper. s. opus & scientia, duo vectes arcam Domini portant; & inter duos Cherubim cognoscitur Dominus. Glo. duo ordines prædicatorum, vnus in gentes, alius in circũcisionẽ. 5. Int. i. Gẽtes. Beda. pullus lasciuus & lib. 6. Int. s. peccatis. Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

1. alij legunt, appropinquaret. 3. iam ex Bethania exierat. vide Matth. & sic etiam Lucam intellige.

[7]hominum sedit. Soluite illum,& adducite. Et si quis vobis dixerit, Quid facitis? dicite, quia Domino necessarius est:& continuo illum dimittet hûc. Et abeuntes inuenerunt pullum ligatum ante [8]ianuam foris [a]in biuio,[b]& soluunt eum, & quidam de illic stantibus dicebant illis. [c]Quid facitis soluentes [9]pullum? Qui dixerunt eis [10]sicut praeceperat illis Iesus:& [11]dimiserunt eis. Et duxerunt pullum ad Iesum:& [12]imponunt illi [13]vestimenta sua,& [14]sedit super eum. [15]Multi autem [16]vestimenta sua strauerunt in via: alij autem [17]frondes cædebant de [18]arboribus;& sternebant in [19]via. Et qui præibant, & qui se[20]quebantur clamabant [21]dicentes, [22]Osanna, [d]benedictus qui venit in nomine Domini, be[e]nedictum quod venit [f]regnum patris [23]nostri Dauid, Osanna in [24]excelsis. Et [25]introiuit Hierosolymam in [26]templum: & [27]circunspectis omnibus, cùm iam [28]vespera esset hora, [29]exijt in Bethaniam cum [g]duodecim. Et alia die

Sens. Lit. In Cap. XI.

10. Int. s. quia Domino necessarius est. 11. Int. s. pullum. 14. Chry. non ex necessitate, sed significandi causa. 16. Int. vt inoffenso pede pullus transitet. 21. Hier. multitudo nondum corrupta cognouit quod congruum erat. 22. Int. id est, saluifica. Hier. 23. Theop. Christus enim de semine Dauid. Chry. sæpe Prophetæ Christum Dauid vocant, quia ex eo originem duxit. Beda. aliquando fugit, ne facerent eum regem, nunc passurus, patitur se regem vocari, docens se non temporalis, sed æterni regem, eoque per contempum mortis venire. 24. Chry. i. hymnus, & gloria sit Deo qui est in excelsis. Hier. saluifica in excelsis, vt iusti ædificentur in ruinam Angelorum. 25. Beda appropinquabat tempus passionis, voluit ergo ostendere se sponte pati. 27. Int. s. an quis eum hospitio susciperet; tantæ enim paupertatis fuit,& ita nulli adulatus, vt in tanta vrbe nullum hospitium inueniret. Beda. 29. Int. vt qui in vrbe non inueniebat, in agro paruulo apud Lazarum & sorores eius haberet hospitium. Beda. non semel autem hoc fecit, sed per omnes quinque dies, vsque ad passionis tempus; per diem enim in templo docebat, nocte verò in monte Olliueti morabatur.

Sens. Myst. In Cap. XI.

7. Int. id est, rationabilium doctorum. s. corrigendo. Beda. 8. Int. s. fidei. Hier. id est, extra Ecclesiam. Ambr. super Lucam, Extra Christum. a. Beda. non enim certam viam tenebat, sed plures,& dubios sectarum calles sequebatur erroneus. Hier. in libertate arbitrij dubitans inter vitam & mortem. b. Ambr. in Lucam. alteni alligant vt possideant; Christus soluit vt teneat. Theoph. Soluunt per Baptismum & fidem. 9. Int. q. d. Quis potest dimittere peccata? Hier. Theoph. Prohibent dæmones, sed Apostoli fortiores. Beda. Hi sunt magistri erroris. 12. Int. s. per baptismum. 13. Int. id est, primam stolam immortalitatis. Hier. ¶ Beda. vestimenta. doctrina virtutum; vel discretio Scripturarum; vel Ecclesiasticorum dogmatum varietatis, quibus omnium corda ante nuda & frigida. vt Christus sedeat, operiuntur. 15. Int. Hi sunt qui corpora sua per abstinentiam domant, vt menti iter parent; vel bona exempla sequentibus præbeant. Beda. Martyres etiam se carnis amictu exuentes, simplicioribus viam suo sanguine parant. 17. Int. id est, sententias. 18. Int. id est, de libris. Theoph. arbores, Sancti, de quibus ramos cædit, qui eorum virtutem imitatur. Hier. Iusti vt palma angusti radicibus, lati floribus & fructibus.

19. Int. s. Prophetæ.& Patriarchæ. Hier. Glo. etiam priores salutem à Christo quæsierunt. 20. Int. s. Apostoli. Hier. 25. Int. mane venit ad Iudæos Christus. Hier. 26. Beda. Formam religionis præmonstrat, vt primùm ad Ecclesiã diuertamus. 28. Int. in vespera mundi visitat nos. Hier. 29. Theoph. templum relinquit desertum,& in rapinam. Beda. non inueniens in contradicentibus veritati, vbi caput suum reclinet, secedit ad fideles; Bethania enim domus obedientiæ.

Addit. Avct. In Cap. XI.

c. pro, quid vultis facere vbi solueritis? 11. accipere scilicet, Apostolis, & adducere. d id est, missus à Domino. e. id est, felix, faustumq́; sit. f. pro, Rex. 24. sub qui habitas. 27. scilicet ijs quæ fiebant in templo, vt postridie redargueret, vel num se quis inuitaret, nemoq́; fuit post tantam licet gloriam, & miracula. 28. Int. id est, vespertinum tempus esset. g. id est, postridie.

cùm exiret à Bethania,esurijt. Cumque vidisset à longè ficum habentem folia, venit si quid fortè inueniret in ea. Et cùm venisset ad eam,nihil inuenit præter folia: non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei, Iam non amplius in æternum ex te quisquam fructum manducet.Et audiebant Discipuli eius. Et veniunt iterum Hierosolymam. Et cùm introissent in templum, cœpit eijcere vendentes & ementes in templo: & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit: & non sinebat vt quisquam transferret vas per templum: & docebat dicens eis, Nonne scriptum est, Quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? vos autem fecistis eam speluncam latronum.Quo audito,Principes Sacerdotum & Scribæ,quærebant quomodo eum perderent: * timebant enim,quoniam vniuersa turba admirabatur super doctrina eius. Et cùm vespera facta esset, egrediebatur de ciuitate. Et cùm manè transirent, viderunt ficum aridam à radicibus. Et recordatus Petrus, dixit ei, Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit. Et respondens Iesus ait illis, Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicunque dixerit huic

SENS. LITER. IN CAP. XI.

30. Int.veritatem humanæ carnis ostendit. 34. Chry.hoc dicitur secundùm suspicionem Discipulorum,qui putabant eum illa causa venire. 36. Chry. maledicit propter Discipulos,vt confidant; poterat enim Iudæos persequentes siccare si vellet, ob hoc ergo venit ad ficum: quid enim impedisset domi priùs comedere? aut cur vellet ex ficu fructum non habente? propriam ergo volebat virtutem demonstrare, ne frangerentur animis in Passione. 37. Beda. quod per figuram fecit, maledicendo ficum,ostendit apertiùs. 38. Int. quod soli orationi dedicatur. 39. Theoph. id est,campsorum.

41. Int. s. immundum,vel mercandi gratia,vel non Deo dedicatum. 42. Int. s. in Esaia. 43. Int. non taurorum,vel hircorum. Beda. 44. Int. non in Iudæa,vel Hierusalem tantùm.Beda. 45. Int. in Hieremia. 46. Theoph. ad hoc enim in templo erant, vt vel non dantes corporaliter persequerentur; vel dantes spiritualiter necarent. Aug. 2. de cons. Euang. Factum hoc Ioannes aliter narrat: est enim factum non semel à Domino. aduertendũ verò Matthæum,ordinem rei gestæ secutum,non Marcum. 48. Int. ad aliam beneuolam. Hier. 50. s.ipse cum Apostolis. 51. Theo. quod ait Matthæus vidisse,intelligendum est (vt ait Mar.) in crastinum. Aug. 2. de con. Euan. non tunc aruit cùm viderunt, sed cùm maledicta est. 54. Chry. admirati sunt non habentes perfectam fidem, nec Christi virtutem manifestè cognoscentes.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

30. Int. s. salutem hominum,æstuans ad incredulitatem Israëlis. 31. Int. id est, synagogam, vestitam mandatis hominum; & superstitionibus scopatam, cui denegat fructum in æuum, vnde templum ingrediens,eijcit vendentes & ementes,&c. 32. Int.id est,verba. 33. Int.s. homo factus. 34. Int.s. boni operis. 35. Int. reliquiæ in fine fructificabunt. 36. Beda.damnauit Iudæos,quia fructum boni operis non habebant. h. Glo.domus Domini, cor: eiectio, purificatio est. 40. Columbæ, Spiritus sancti charismata,quæ,qui vendunt,ante homines vel Deo sacerdotio priuantur. Theoph.Columbam vendit,qui gratiã dæmoni propter peccatũ tradit. 47. Int.quia in Iudæis tenebras reliquit,Sol egrediens Hieron. 49. Int. cùm Sol occidit Iudæis,oritur Apostolis. Hier. 52. Int. id est, Synagogam. 53 Int.scilicet Cain,& cæteris,à quibus sanguis iustus requiritur ab Abel vsque ad Zachariam.Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

*35. Indicat factum id ad aliquid significandum. 41. id est,quippiam vtensile. 44. id est,etiam alienigenis,vide 3.Reg 8. *. adeoq; manus inijcere non audebant,vel perdere volebant, timentes ne populum contra ipsos concitaret. l. id est,malè precatus es. m. pro,fiduciam in Deo.*

[55] monti tollere,& mittere in [56] mare,& non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit quia quodcunque dixerit, fiat: fiet ei. Propterea dico vobis, Omnia quæcunque [57] orantes petitis,credite quia accipietis, & euenient [58] vobis. Et cùm [59] stabitis ad orandum,dimittite si [60] quid habetis aduersus [61] aliquem,vt & [62] Pater [63] vester qui in cœlis est,dimittat [64] vobis peccata vestra. [65] Quòd si vos non dimiseritis:nec Pater vester qui in cœlis est,dimittet vobis peccata vestra.Et [66] veniunt rursus Hierosolymam.Et cùm ambularet in templo, [67] accedunt ad eum summi [n] Sacerdotes,& [o] Scribæ,& [p] Seniores,& dicunt ei:In qua [68] potestate hæc facis? & quis [69] dedit tibi hanc potestatem,vt ista facias? Iesus autem respondens ait illis , [70] Interrogabo vos & ego vnum verbum, & respondete mihi : & dicam vobis in qua potestate hæc faciam. Baptismus Ioannis de cœlo erat , an ex hominibus?Respondete mihi: At illi [71] cogitabant secum,dicentes, Si dixerimus,de cœlo,dicet nobis: Quare ergo non credidistis [72] ei?Si dixerimus,ex hominibus,timemus populum. Omnes enim habebant Ioannē,quia verè Propheta esset. Et respōdentes dicunt Iesu, nescimus.Et respōdens Iesus ait illis, [73] Neq; [74] ego dico vobis in qua potestate hęc faciā.

SENS. LIT. IN CAP. XI.

55. Beda. quærunt Gentiles,quando hoc factum à fidelibus? Non omnia quæ facta,scripta sunt, quanquam factum est & hoc Gregorij Neocæsariensis precibus,datusque locus cuidam Ecclesiæ.
57. Theoph. qui se totum dedit Deo,cum lacrymis intercedens,& quasi Domini pedes in oratione tenere se cogitans, quæ iustè postulat, consequetur. 59. Int. s. vos qui tantæ perfectionis non estis. Beda. 60. Int.s.quærimoniæ. 61. Int. s.qui vos læsit. 62. Int. magna fiducia. 63. Int. non vnius, omnes enim fratres estis. 64. Int. id est, iustis. 65. Int. tremenda sententia. 66. Int. s. à Bethania.
67. Hier. vt tentent. 68. Int. quasi dicant,in Belzebub eijcis dæmonia. Theoph. si diceret in mea, vt eum tenerent; si in aliena, vt populus ab eo discederet. 69. Int. apertè Filium Dei negant , quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere. Beda. 70. Beda. interrogat vt suo, vel silentio, vel sententia cōdemnentur. Theoph. interrogat de Ioanne quod de se testimonium perhibuisset. 71. Int. s.cornuto coarctati syllogismo. 72. Beda.s.de me testimonium perhibenti. 73. Int.s.quia non vultis fateri quod vos scitis.Hier. 74. Hier. occultāda veritas,cū aut quęrēs minùs capax est,aut indignus.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

55. Int.id est,Christo,qui est mons crescens de lapide abscisso sine manibus.Hier. ¶ Beda.Diabolus mons ob superbiam, qui à Doctoribus de cordibus electorum eijcitur,& se ad turbulentas infidelium mentes transfert. 56. Int.id est,gentes.Hier.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

n. qui sacrificia tractabant, o. qui scripturas interpretabantur. p. qui temporalia cum auctoritate administrabant. q. pro,rem vnam. Heb.

CAPVT

CAPVT XII.

ET cœpit illis in parabolis loqui, Vineam[1] pastinauit[*] homo[2], & circumdedit sepem[3], & fodit lacum[4], & ædificauit turrim[5], & locauit eam agricolis[6]: & peregrè profectus[7] est. Et misit ad agricolas in tempore[8] seruum[9], vt ab agricolis acciperet de fructu[10] vineæ. Qui apprehensum eum cęciderunt[11], & dimiserunt vacuum[12] Et iterum misit ad illos alium[13] seruum: & illum in capite[14] vulnerauerunt, & contumeliis affecerunt. Et rursum alium[15] misit, & illum occiderunt: & plures alios: quosdam cædentes, alios verò occidentes. Adhuc ergo vnum habens filium[16] charissimum, & illum misit ad eos nouissimum, dicens: Quia reuerebuntur[17] filium meum. Coloni autem dixerunt ad inuicem, Hic[18] est hæres, Venite, occidamus eum: & nostra erit hæreditas[a]. Et apprehendentes eum, occiderunt, & eiecerunt extra vineam[19]. Quid ergo faciet Dominus[b] vineæ[c]? Veniet[20], & perdet[21] colonos: & dabit vineam alijs[22]. Nec[23] scripturam hanc legistis, Lapidem[24] quem reprobauerunt

SENS. LIT. IN CAP. XII.

1. IN t. scilicet, domum Israël plantauit. 2. Int. s. Deus Pater humano affectu. Hier. 3. Int. id est, custodiam Angelorum. Hier. ¶ Int. vel murum vrbis. Beda. ¶ Theoph. Legem prohibentem alienigenis commisceri. 4. Int. id est, legem. Hier. ¶ Beda. lacus, seu torcular, altare. 5. Int. id est, templum. Hier. 6. Int. id est, Sacerdotibus. Hier. ¶ Int. operarijs conductis hora tertia, sexta, & nona.
7. Beda. Liberum operandi arbitrium derelinquens. 8. Int. non fructus, quia nullus erat. 9. Int. s. Prophetas. Beda. 10. Int. fructus vineæ obedientia. Beda. 11. Int. alij Prophetæ cæsi, alij vulnerati, alij occisi. Beda. 12. Beda. seruum primò missum, Moysem, demiserunt vacuum; irritauerunt enim Moysem in castris. 13. Beda. Dauidem, & cæteros Psalmistas. 14. Beda. Psalmistarum carmina paruipendentes, & Dauid abijcientes. Quæ nobis pars, inquiunt, cum Dauid? Glo. Dauid caput psalmodiæ, & fons. 15. Beda. s. Prophetarum chorum, & quem Prophetarum non sunt persecuti? significantur ergo tribus his seruorum gradibus, omnes sub Lege Doctores; vnde Dominus, necesse est impleri scripta in lege, & Prophetis, & Psalmis de me. 16. Int. s. Christum vnigenitum. Hier. 17. Int. per ironiam. Hieron. ¶ Theoph. non ignorabat quid futurum esset, sed hoc dicit ostendens quid eos decebat facere. 18. Beda. manifestissimè probatur Principes Iudæorum, Christum non per ignorantiam, sed per inuidiam crucifixisse; intellexerunt enim hunc esse, cui dictum est, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. a. Beda. Hæreditatem Christo occiso præripere moliebantur, dum crucifigentes eius fidem extinguere, & suam ex lege iustitiam gentibus inserere conabantur. 19. Int. id est, plebem, dicentes, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes. Hier. ¶ Theoph. extra ciuitatem. b. Theoph. s. Pater.
20. Aug. 2. de cons. Euang. Matthæus ait ab illis responsum, Malos male perdet; possumus & hic intelligere esse hanc eorum responsionem, quod si indicatur esse Domini responsio, ideo est, quia cùm verum illi dixerunt, de illis hoc ipse respondit qui veritas est. 21. Theoph. s. tradens Romanis.
22. Theoph. scilicet, Apostoli. Hier. id est, ab Oriente & Occidente, & Aquilone, & Austro venientiqus, & recumbentibus cum Abraham, Isaac, & Iacob. 23. Int. q. d. quo alio modo impletur hæc Scriptura? Beda. 24. Int. scilicet, Christum. Beda.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

1. BEda. cuique fidelium quasi vinea excolenda locatur in Baptismo; sed missum seruum eiicit, cùm auditum sermonem contemnit, hæredem occidit, qui Filium Dei conculcat, datur vineæ, alteri, id est, gratia humili, quam superbus spreuit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

* *id est, suffossa terra excoluit. Gra. ἐφύτευσε plantauit. 2. pro, quidam. Hebr. 4. fossa est in quam excipitur vinum è torculari. 14. scilicet, lapidibus. vt est. Gra. c. genitiuus est. 20. Verba sunt Christi (vt patet ex Luc.) dicta post illorum responsum, de quo Matth. quod de se illi dictum intelligentes, responderunt (vt est apud Lucam) Absit.*

ædificantes,

ædificantes,[25] hic factus est in caput[26] anguli.[27] A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?[28] Et[d] quærebant eum[29] tenere:&[e] timuerunt[30] turbã cognouerunt enim quoniam ad[31] eos parabolam hanc dixerit.[32] Et relicto eo abierunt. Et mittunt[33] ad eum quosdam ex Pharisæis & Herodianis,[34] vt eum caperent in verbo. Qui venientes dicũt ei, Magister,[35] scimus quia verax es,& non curas quemquam;nec enim vides in[f] faciem hominum,sed in veritate viam Dei doces,licet dari tributum[g] Cæsari,[36] an nõ dabimus? Qui sciens versutiam illorum,ait illis,Quid me tentatis? Afferte[37] mihi denarium[38] vt videam. At illi obtulerunt ei. Et ait illis,Cuius[39] est imago hæc,& inscriptio? Dicunt ei, Cæsaris. Respondens autem Iesus,dixit illis,Reddite[40] igitur quæ sunt Cæsaris,[41] Cæsari:&[42] quæ[43] sunt Dei, Deo. Et mirabantur[44] super eo.[45] Et venerunt ad eum Saducæi,[46] qui dicunt resurrectionem non esse. Et interrogabant eum, dicentes, Magister, Moyses nobis scripsit, vt si cuius frater mortuus fuerit, & dimiserit vxorem: & filios non reliquerit: accipiat frater eius vxorem, & resuscitet semen[h] fratri suo. Septem[47] ergo fratres erant, & primus accepit vxorem: & mortuus est non relicto semine. Et secundus accepit eam, &[48] mortuus est: & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

25. Int. s. Magistri, qui se,& alios Deo dignam domum ædificare debebant. Beda. 26. Int. s. duos condens in semetipso,ex vtroque populo vnam ciuitatem,& vnum templum sibi ædificans.Beda.

27. Theoph.s.Ecclesiæ coniungentis Iudæos & Gentiles.Hier.finito veteri Testamento,inchoatum nouum. 28. Int. s. fidelium,infideles enim miraculis detrahunt. 29. Int. quasi mentitum contra se; in quo magis probant eum vera dixisse, ipse enim est hæres, ipsi mali coloni. 30. Int. ad modicum timore retardantur,quia nondum venerat hora eius. 32. Int. id est, propter. 32. Int. aliàs, dixerit.

33. Beda. quod per se non possunt,per alios efficere tentant. 34. Int. id est, militibus Herodis, qui Hierosolymis erant illis diebus. 35. Int. mellitis sermonibus circumdant,sicut apes,mel portantes in ore,aculeum in dorso.Hier. ¶ Theoph. cum adulatione Christum decipere volunt. 36. Beda. volebant, diceret non soluenda. vt Herodiani haberent seditionis auctorem contrà Romanos.Glos.Iudæa nuper erat facta stipendaria sub Augusto Cæsare, vnde magna orta seditio, alijs dicentibus soluenda tributa,alijs negantibus,quod adeo inualuit,vt post resurrectionem Domini,patriam,& omnia perdere maluerint, quàm esse tributarij.Theoph.Si diceret censum dandum Cæsari,prouocarent contra eũ plebem,quasi populum in seruitutem reducentem. 37. Int. Sapientia sapienter agit, vt suis sermonibus capiantur. 38. Beda. pro decem nummis computabatur. 39. Beda.non quasi ignorans interrogat, sed vt ad eorum sermonem conuenienter respondeat. 40. Int.quod necessitatis. Hier. Reddite nummum coacti Cæsari;vos autem libenter Deo. 41. Int.id est,tributum, pecuniam. Glo. Fecit hoc Christus,pro se & Petro tributum soluens. 42. Int.quod voluntatis. 43. Int.id est,vos,& primitias, & decimas. Glo. Fecit hoc Christus Patris voluntatem implens. 44. Int. quia insidiarum calliditate præualere non poterant. 45. Int. id est,super sapientia eius. 46. Theoph. negabant hi Spiritum & Angelos,& resurrectionẽ. 47. Beda.Fabulã fingunt,potest tamen fieri vt verè acciderit. 48. Int.s.ipse.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

30. Beda.quidam Ecclesiasticam fidem,& pacis vnitatem,propter cohabitantium multitudinem,aut erubescunt, aut timent impugnare. 41. Theop. quasi Cæsar est ineuitabilis corporis necessitas, cui danda cibaria,& vestitus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

d. pro,itaque Hebr. e. pro,sed.Hebr. 34. militibus.scilicet,vt quidam interpretantur. f. pro,in personam. g. Græ.κῆνσον.vox Latina.

Et acceperunt eam similiter septem,& non reliquerunt semen.[*] Nouissima omnium defuncta est & mulier.[l] In resurrectione ergo cùm resurrexerint: cuius de his erit vxor? Septem enim habuerunt eam vxorem. Et respondens Iesus ait illis, Nonne ideo erratis,[49] non scientes Scripturas,[m] neque virtutem[50] Dei?[51] Cùm enim à mortuis resurrexerint, neque nubent,[52] neque nubentur:[53] sed sunt sicut Angeli[54] Dei in cælis. De mortuis[55] autem quod resurgant, non legistis in libro[n] Moysi super rubum:[56] quomodo dixerit illi Deus, inquiens,[57] Ego[o] sum Deus Isaac,& Deus Abraham,[p] & deus[58] Iacob? non[59] est Deus mortuorum, sed viuorum. Vos ergo multum erratis. Et accessit vnus de Scribis qui audierat illos conquirentes,[q] & videns quoniam bene illis responderit: interrogauit eum quod esset primum[60] omnium mandatum. Iesus autem respondit ei, quia primum[61] omnium mandatum est: Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus[62] est. Et[r] diliges Dominum Deum tuum ex toto corde[63] tuo,& ex tota anima[64] tua,& ex tota mente[65] tua, & ex tota virtute tua. Hoc est primum[66] mandatum. Secundum autem simile[67] est illi, Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Maius horum aliud mandatum non est. Et[s] ait illi Scriba: Bene Magister, in veritate dixisti: quia vnus est Deus,& non est alius præter eum. Et vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tanquam seipsum, maius est omnibus

Sens. Lit. In Cap. XII.

49. Int.i.quia non scitis. m. Theoph.s.per quas potest probari resurrectio. 50. Int.pto, & ideo nec. 51. Int.s.Christum. 52. Theoph.erũt enim immortales, nuptiæ autem sunt propter corruptionem, vt per successionem generis persistamus. 53. Int.nubere de viri, nubis de vxoribus scriptum est. 54. Int.nemo ibi moritur, nemo nascitur; nec infans, nec senex ibi.Hier. 55. Int. soluta quæstione, probat resurrectionem esse. n. Glo. multa erant aperriora testimonia de resurrectione; sed Sadducæi tantùm quinque libros Moysis recipiebant. 56. Hier. in quo est similitudo vestra, quos inflammat eloquium meum, sed spinas vestras non consumit. 57. Int.hic probat æternitatem animatum.
o. Theoph.non dixit ego fui, sed sum, tanquam illi præsentes existãt. p. Theoph.Abraham vtrumque importat.s.corpus & animam; viuit autem corpus apud Deum.i.in Dei ordinatione. 58. Hier.ter Deum nominando, Trinitatem insinuauit, Deum vero iterans, dicendo, Non est Deus mortuorum, vnam substantiam significat. 59. Beda. eùm probauerit animas manere post mortem, consequenter introducitur corporum resurrectio, quæ cum animabus bona & mala egerunt. 60. Int. cùm in diuersis libris diuersè ordinentur. 61. Hier.s. quod ante omnia debemus in corde quasi vnicum pietatis fundamentum locare. 62. Int.Dij gentiũ multi sunt. 63. Theoph id est, vi naturali. 64. Theoph. id est, virtute animali. 65. Theoph.id est, vi rationali. 66. Int.id est, maximum. 67. Theoph.conuertuntur enim reciprocè duo hæc mandata: qui enim diligit Deum, hominẽ debet diligere,& contrà.

Sens. Myst. In Cap. XII.

l. Hier. mulier sterilis, synagoga relicta à spiritu septiformi. Int.id est, mundana conuersatio.

Addit. Avct. In Cap. XII.

** id est, prolem. 51. scilicet, qui potest resuscitare mortuos. 52. verbum Græcum, tam de viris, quàm de feminis dicitur. n. Moysen isti citarant, solumq́; recipiebant. 56. pro, iuxta rubrum. q. id est, disputantes. r. pro, itaque. s. scilicet, deposito iam tentandi animo.*

holocaustomatibus & sacrificiis. Iesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi, Non es longè à regno Dei. Et nemo iam audebat eum interrogare. Et respondens Iesus, dicebat docens in templo. Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse Dauid. Ipse enim Dauid dicit in Spiritu sancto, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum? Ipse ergo Dauid dicit eum Dominum: & vnde est filius eius? Et multa turba eum libenter audiuit. Et dicebat eis in doctrina sua, Cauete à Scribis, qui volunt in stolis ambulare, & salutari in foro: & in primis cathedris sedere in synagogis: & primos discubitus in cœnis. Qui deuorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis, hi accipient prolixius iudicium. Et sedens Iesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba iactaret æs in gazophylacium: & multi diuites iactabant multa. Cùm venisset autem vna vidua pauper,

Sens. Lit. In Cap. XII.

68. Beda. apparet grauem inter Scribas & Pharisæos quæstionèm fuisse, aliis hostias & sacrificia, aliis fidei & dilectionis opera præferentibus, in qua iste sententia erat. 69. Int. quia noui Testamenti sententiæ, & Euangelicæ perfectioni consentit. Beda. ¶ Hier. Longior est ignorantia à regno Dei, quàm scientia. Aug. 2. de cons. Euang. Matthæus dicit hunc accessisse tentantē, sed fieri potest, vt Domini responsione correctus sit; vel tentatio nō mala fuit, tanquam decipere volentis, sed cautè volentis amplius experiri ignotum. 70. Hier. quia fuerant confutati. 71. Int. Hier. palam loquitur, vt inexcusabiles sint. Theoph. opinionem falsam corrigit Iudæorum, Christum Dauid filium, sed non Dominum dicentium. 72. Int. non reprehenduntur, quia Christum Dauid filium dicunt; sed quia Filium Dei esse non credunt. Beda. 73. Int. s. hominem esse simplicem. Beda. 74. Int. non errore, non propria voluntate.
75. Theoph. non significatur infirmitas filij, sed vnitas naturæ, qua alter in altero operatur, nam & filius subjicit inimicos Patri, eum enim clarificat super terrā. 76. Int. s. rātum, & non Deus? 77. Int. Hier. vt ignis eorum arida exempla incendit. 78. Int. voluntatem arguit, non gradum. 79. Int. s. cultioribus vestimentis ad publicum procedere. Beda. ¶ Theoph. hoc faciebant, vt præhonorarentur.
80. Beda. non vetat primos sedere, vel discumbere, quibus officij ordine competit; sed hæc indebitè amantes docet cauendos, animum non gradum redarguens, licet culpa non careat eosdem in foro litibus interesse, qui in cathedra Moysi synagogæ magistri cupiunt appellari. 81. Int. s. quàm qui amant in angulis stantes orare, hi enim non solùm laudes hominum, sed etiam pecuniam quærunt. Beda. cùm porrecta manus pauperi preces iuuare soleat; quidam vt nummum pauperi tollant, in precibus pernoctant. Theoph. prolixius quàm cæteri Iudæorum peccantium. 82. Int. id est, diuitiarum custodiam. Beda. Græcè φυλάττειν, seruare, gaza, Persica lingua diuitiæ; erat autem arca in qua donaria populi conseruabantur ad vsus templi necessarios, porticus etiam in quibus seruabantur, ita appellabatur, vnde in Euangelio, hæc locutus est in gazophylacio docens in templo. Theoph. ponebantur etiam in gazophylacio pro sacerdotibus, & pauperibus, & viduis, vt inde alerentur.

Sens. Myst. In Cap. XII.

83. Glo. offerentes iusto examine discernit, vt retribuat singulis secundùm cor & opera. 84. Beda. scilicet, Iudæi de iustitia legis elati. 85. Int. s. Ecclesia. Beda. pro ea enim Christus mortem pertulit, ideo vidua dicitur. 86. Int. scilicet, spiritu.

Addit. Avct. In Cap. XII.

69. s. qui viam scias, & approbes, sed necesse est per eam ambulare. t. pro, verba faciens. Hebr. v. pro, docens. Hebr. 77. s. Ne vos corrumpant exemplo. 79. vestes sunt talares. q.d. vestibus splendidioribus. x. i. publicè. a a. i. substantiam, facultates. b b. i. prætextu. 81. περισσότερον, abundantius. c c. i. condemnationem. 82. i. Arcam quæ in atrio templi; in quam mittebat quisque pecuniam pro templi reparatione, & ministrorum pauperumque sustentatione. vide 4. Reg. 12. Gaza Persica lingua diuitiæ. φυλάττω, custodio. d d. id est pecuniam.

misit[87] duo minuta, quod[88] est quadrans. Et conuocans[88] discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis: quoniam hæc vidua[89] pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt: hæc de penuria sua omnia quæ habuit misit, totum[90] victum suum.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

88. Beda. quadrantem vocant calculatores quartam partem cuiuslibet rei, fortè hîc quarta pars sicli, id est, quinque oboli. 89. Beda. Deus non substantiam offerentium, sed conscientiam pensat, nec quantum, sed ex quanto proferatur, perpendit.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

87. Int. id est, dilectionem Dei, & proximi. Beda. vel fidei & orationis munera. 88. Hier. quadrans prompta voluntas, quæ dicitur quadrans, quia cum tribus consistit: scilicet, cogitatu, verbo, & facto.
90. Beda. Iudæus ex abundanti mittit, qui de iustitia sua præsumit: Ecclesia autem omnem suum victum mittit, quia omne quod viuit, non sui meriti, sed diuini muneris esse intelligit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

88. id est, quartam partem assis. As autem decima pars denarij. Græ. κοδράντης, vox Latina corrupta. 88. προσκαλεσάμενος, aduocans. 89. scilicet, proportione, item, affectu maiori.

CAPVT XIII.

ET cùm egrederetur[1] de templo, ait illi vnus ex discipulis suis, Magister, aspice quales[2] lapides; & quales structuræ. Et respondens Iesus, ait illi, Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem[3] qui non destruatur. Et cùm sederet[4] in monte oliuarum contra[5] templum[6], interrogabant eum separatim Petrus & Iacobus, & Iohannes & Andreas: Dic nobis quando ista fient? & quod signum erit quando hæc omnia incipient consummari? Et respondens[7] Iesus

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

1. THeoph. quia multa circa destructionem Hierusalem Dominus locutus fuerat, mirabantur discipuli tam magna & pulchra ædificia esse diruenda, ideoque ei ostendunt templi decorem.
3. Theoph. etsi aliquæ remanserint reliquiæ, tamen vsque ad consummationem vniuersalem non relinquetur lapis super lapidem, adde quod Adrianus ciuitatem & templum à fundamentis dicitur euertisse. Beda. diuinitus procuratum est, vt diuulgato Euangelio, templum cum cærimoniis tolleretur, ne si illa permanerent quæ fuerant à Deo instituta, infirmi in fide ad Iudaismum laberentur. 4. Int. s. de ruina templi, & exilio gent s disputans. Beda. 5. Int. ipse situs corporis, congruit verbis. 6. Int. quia prædixerat omnia esse destruenda, discipuli secretò tempus & signa destructionis quærunt. Beda.
7. Aug. ad Esichium, respondit ex illo tempore secutura, siue de excidio Hierusalem, vnde orta est interrogationis occasio, siue de aduentu suo, per Ecclesiam, in qua vsque ad finem venire non cessat, dum eius quotidie membra nascuntur, siue de fine in quo apparebit viuos iudicaturus, & mortuos

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

1. BEda. Recedente Christo de templo, omnia legis ædificia, & compositio mandatorum ita destructa, vt nihil à Iudæis impleri possit, capiteque sublato, membra inter se compugnant. 4. Beda. quietus manet in sanctis, superborum detestatur amentiam, mons enim oliueti, fructifera Ecclesiæ celsitudo. Glo. non gignit infructuosas arbores mons ille, sed oliueta, quibus lumen alitur, vmbra fugatur, requies lassis tribuitur, infirmitas soluitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII. *5. id est, è regione templi.*

cœpit dicere illis[8]: Videte ne quis vos seducat[9]. Multi enim venient in nomine meo dicẽtes quia ego sum:& multos seducẽt. Cùm audieritis autẽ bella[10],& opiniones bellorũ[11],ne timueritis:oportet enim hæc fieri[12]:sed nondum finis. Exurget enim gens[13] contra gẽtem,& regnum[a] super regnum:& erunt[14] terræmotus per loca:& fames. Initiũ dolorum, hæc. Videte[b] autem vosmetipsos. Tradent[15] enim vos in[c] concilijs, & in synagogis vapulabitis[16]:& ante præsides[17] & reges[18] stabitis propter me in testimonium illis[19]. Et in omnes[20] gentes primùm[d] oportet prædicari Euangelium[22]. Et cùm duxerint[21] vos tradentes, nolite[24] præcogitare[e] quid loquamini[25]: sed quod datum vobis fuerit[26] in illa hora, id loquimini: non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus[27]. Tradet[28] autem frater fratrem in mortem,& pater[29] filium:& consurgent filij in parentes, & morte afficient eos,& eritis odio omnibus propter[30] nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem[31], hic saluus erit. Cùm autem

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

8. Theoph.mentem eorum confirmat,ne seducantur. 9. Beda.imminente Hierosolymorum excidio,multi se Christos dicebant,tempusque libertatis appropinquare;multi etiam temporibus Apostolorum,Hæresiarchæ prodiere, multi,in nomine Christi, Antichristi venerunt,quorum primus Simon Magus. 10. Int.s.hostium.Beda. 11. Int.id est, seditiones ciuium.Beda.à tempore passionis Domini in populo Iudæorum,qui latronem seditiosum elegerunt,& Saluatorem abiecerunt,seditiones ciuium non cessauerunt. 12. Beda.admonentur,ne Hierusalem Iudæamque deserant, differtur enim desolatio in quadragesimũ annum. 13. Theoph.s.Romani contra Iudæos tributa non reddentes. 14. Int. Lucas,terræmotus magni erunt per loca,& pestilentiæ, & fames. Beda. constat hæc ad litteram contigisse;possunt verò intelligi pestilentiæ eorum, quorum sermo serpit,vt cancer;& fames audiendi verbum Dei;& commotio vniuersæ terræ, & à fide separatio, in hæreticis magis intelligi, qui contra se inuicem dimicantes,Ecclesiæ victoriam faciunt. 15. Beda. hæc maxima causa excidij fuit,quod post occisum Saluatorem,eius,fidei præcones impia crudelitate vexabant. 16. Theoph.vt Agrippam,Neronem,Herodem. 17. Int.constantes animos tam bona causa dabit. 18. Theoph. non modica consolatio propter Christum pati. 19. Theoph.vt scilicet, sint inexcusabiles. 20. Int.quasi dicat, ne de perditione vestræ gentis tristemini,qui socios de omnibus gẽtibus estis habituri.Beda. 21. Theoph. hoc subdit,ne crederent tribulationes impedituras prædicationem. 22. Aug.2.de cons.Euang.Matth. addit,& tunc veniet consummatio:sed Mar. dicens primùm, significauit antequam veniat consummatio. Beda. Refertur in Ecclesiasticis historiis Apostolos omnes multo antè excidium ad prædicandum toto orbe fuisse dispersos,exceptis Iacobo Zebedæi, & Iacobo fratre Domini, qui in Iudæa pro verbo Domini prius sanguinem fuderant Auctor. prius intellige,id est,ante excidium. 23. Int.s.ante præsides. 24. Int.q d.voluntatem tantùm offerte,ego loquar, qui sum in vobis;& gratia Spiritus sancti in respondendo aderit. Beda. 25. Int.s.ante præsides. 26. Int.s.à Spiritu sancto. 27. Int. de quo,quod continet omnia,scientiam habet vocis. 28. Int.hoc in persecutionibus frequenter visum est.Beda.

29. Int.non est eorum fidus affectus,quorum diuersa est fides. Beda. 30. Int.tam bona constanter causa tuenda fuit. Theoph.causa sufficiens patienter ferendi,est pati propter Christum. 31. Int.finis, non pugna coronat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

11. id est, rumores. a. pro, contra. b. pro,cauete vobis, vel, quasi dicat, ad vos pertinent quæ dicturus sum. c. pro,in concilio. d. pro,prius.
24. Gra.ne sitis ante solliciti,seu anxij.

videritis abominationem[32] desolationis stantem[33] vbi non debet, qui legit[34] intelligat. Tunc[35] qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: & qui super tectum, ne descendat[e] in domum, nec introeat vt tollat quid de domo sua: & qui in agro erit, non reuertatur retro[f] tollere vestimentum suum. Væ autem prægnantibus[36] & nutrientibus[37] in illis diebus. Orate[38] verò vt in hyeme[g] non fiant. Erunt[39] enim dies[40] illi tribulationis tales, quales[41] non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit Deus, vsque nunc: neque fient.[42] Et[43] nisi breuiasset[44] Dominus dies, non fuisset salua omnis[h] caro: sed propter electos[45] quos elegit, breuiauit[46] dies. Et tunc[47] si quis vobis dixerit, Ecce, hîc est Christus, ecce illic, ne credideritis. Exurgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ: & dabunt signa[48] & portenta ad seducendos, si fieri[49] potest, etiam electos. Vos ergo videte, ecce

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

32. Int. id est, Antichristum, vel imaginẽ Adriani, vel Cæsaris. Beda. Abominatio secundùm veterem scripturam idôlum nuncupatur, ideò addidit Desolationis, quòd in desolato templo positum sit. Aug. ad Esichium epist. 80. Cùm videritis (inquit Dominus apud Lucam) circũdari ab exercitu Hierusalem, scitote quia appropinquauit desolatio eius; tunc ergo fuit abominatio desolationis cum expugnata Hierusalem. 33. Int. Matth. in loco sancto, quod idem est, nam abominatio in loco sancto stare non debet. Aug. 2. de con. Euang. 34. Int. s. Prophetas, qui hoc prædixerunt. 35. Beda. Hæc iuxta literam facta; appropinquante enim Romano bello, moniti oraculo, Christiani longiùs discesserunt; manseruntque trans Iordanem in ciuitate Pella, sub tutela Agrippæ Regis, cuius mentio fit in Actis Apostolorum. 36. Beda. Grauatæ enim impedientur, ne possint fugere. 37. Theoph. videtur mihi in his filiorum esus ostendi, fame enim & pestilentia afflicti, manus filijs iniecerunt. 38. Int. Matthęus ait, Orate autẽ vt non fiat fuga vestra hyeme vel Sabbato. g. Glo. prohibet frigus fugere ad solitudinem, & in desertis latere. 39. Int. ideò orandum. 40. Int. hæc propriè ad Antichristum, quando crebriora & acerbiora tormenta inferentur fidelibus; & quod grauius est, signa quoque comitabantur. Beda.
41. Aug. ad Esich. narrat Iosephus accidisse, quæ vix credibilia videantur. 42. Aug. ad Esich. Si Antichristi tempore talis tribulatio, aut maior forsitan erit, intelligendum est de illo populo dictum, talem eis amplius non futuram; si enim populus ille præcipuè Antichristum est recepturus, tribulationem potiùs facturus est, quam passurus. 43. Beda. hoc solùm in tantis malis refugium, vt Deus, qui dat virtutem patiendi, breuiet potentiam persequendi. 44. Theoph. id est, nisi citò bellum terminatum fuisset, nullus Iudęus euasisset: sed quia præsciebat Deus multos eorum credituros, nõ permisit ex toto destrui. Aug. ad Esich. Dies breuiati. i. mala. donante enim Deo tolerantiam, minùs sentiebantur, ac si breuia fierent. 45. Hier. ne malitia mutet intellectum eorum. 46. Beda. tribus enim annis, & dimidio, quantum ex Daniele & Apocalypsi conijci potest, Ecclesia per orbem impugnanda creditur.
47. Theoph. loquitur de aduentu Antichristi, illud verò tunc, non significat statim post supradicta, sed circa tempus Antichristi. Beda. quidam hoc referunt ad tempus captiuitatis Iudaicæ, sed meliùs de hæreticis accipiendũ est, mentientibus se esse Christos, quorum primus Simon Magus, extremus Antichristus. 48. Aug. 20. de ciuit. Dei, cap. 19. Soluetur tunc Sathanas, & per Antichristum mirabiliter, sed mẽdaciter operabitur, seducẽtur autẽ qui seduci merebũtur. 49. Greg. super Ezech. hom. 9. exprimit hoc in electis trepidationem mẽtis, tẽtabuntur enim ad calendũ per signa prędicatorũ Antichristi.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

32. Beda. abominatio, hæreses, & flagitia quæ cũ viderint regnare inter eos qui cœlestibus mysteriis videbantur consecrati, qui in Iudæa. i. veræ fidei confessione persistunt, virtutum culmen ascendant.
e. Hier. non descẽdat ad ima, qui ascẽdit ad alta. Beda. qui spiritualiter viuit, animo carnalia excedẽs, nõ descẽdat ad pristinos cõuersationis actus, nec relicta desideria repetat: domus enim vel mũdus hic, vel caro nostra. g. Hier. i. ne finiantur fructus nostri operis cum fine temporis: hyeme enim finitur fructus, Sabbato verò tẽpus. Theop. oportet nos à peccato fugere cum feruore, & nõ frigidè & quietè. Beda. non debet refrigescere fides nostra, & charitas nec debemus torpere in opere Dei, vt otiosi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

32. vide Matt. f. s. ad ea quæ reliquit à tergo. 37. Græ. lactantibus 40. pro, diebus illis. Hebr. Nota quod alij legũt tribulationes, at Cõplut. legit tribulationis. h. pro, vllus homo. Heb. 46. Prat. pro futuro.

[50] prædixi vobis omnia. Sed in illis diebus post tribulationem illam Sol contenebrabi[51]tur, & luna non dabit splendorem [52] suum, & stellæ cœli erunt decidentes [53]: & virtutes [54] quæ in cœlis sunt, mouebuntur. Et tunc [l] videbunt Filium hominis venientem in [m] nubibus, cum virtute [55] multa & gloria. Et tunc mittet [56] Angelos suos, & congregabit [57] electos suos à quatuor [58] ventis, à summo terræ [59] vsque ad summum cœli. A ficu [60] autem discite parabolam. Cùm iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia [61]: cognoscitis quia in proximo sit æstas [62]. Sic & vos cùm videritis hæc fieri, scitote quod in proximo [63] sit in ostijs. Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio [64] hæc, donec omnia ista fiant. Cœlum [65] & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. De die [66] autem illo, vel hora nemo scit: neque Angeli [n] in cœlo, neq; [67] Filius [68]: nisi Pater [69]. Videte, vigilate [70], & orate [71], nescitis enim quando tempus [72] sit. Sicut homo [73] qui peregrè profectus reliquit domum [74] suam, & dedit seruis suis potestatem [75] cuiusque operis:

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

50. Aug. ad plebem Hippon. Mala prædixit, vt cùm ea sentiremus, bona post finem sæculi secutura certiores expectaremus. 51. Theoph. s. ob abundantiam claritatis Christi. Beda. Sidera in die iudicij obscurati videbuntur, non diminutione lucis, sed superueniẽte claritate Christi; vel ad tempus lumine priuabuntur, vt Sol tempore Passionis. 54. Theoph. stupebunt virtutes Angelicæ ad tanta magnalia Hier. mouebuntur ad iram vindictæ, quando mittentur à Christo. Glo. quid mirum homines tremere, si tremunt Angeli? l. Aug. primo de Trinit. etiam mali. m. Aug. ad Esich. veniet sicut abijt nube susceptus, venit etiam quotidie in membris suis tanquam in nubibus. 55. Hieron. qui priùs sicut pluuia descendit in vellus cum humilitate. 56. Theoph. mittit Christus Angelos, sicut Pater. 57. Int. s. vt triticum ventilatum de area totius terræ. 58. Beda. i. à quatuor mundi partibus. 59. Beda. id est, ab extremis terræ finibus, ad vltimos terminos, vbi cœlum insidere videtur: nullus enim remanebit electus, qui non Domino in aëra occurrat. 63. Aug. ad Esich. non tunc erit finis, sed in proximo.

64. Int. vel omne genus hominum, vel specialiter Iudæorum. Beda. ¶ Theoph. scilicet, Christianorum: consolatur verò Discipulos ne crederent defecturam fidem. 65. Beda. s. aëreum, quod cum terra transibit, non secundùm essentiam, sed secundùm eam quam nunc habet imaginem, quocunque verò peruenit aqua diluuij, perueniet (iuxta beati Petri sententiam) ignis iudicij. 66. Int. q. d. signa illius diei prænuncia dixi, de die autem illa, &c. Theop. Voluit Discipulos impedire ab interrogatione illius diei & horæ; si enim dixisset, scio sed nolo reuelare, eos contristasset. 67. Int. s. nobis. Glo. scit quidem, sed non nobis, vt semper simus solliciti; vnde, Videte, vigilate, &c. Theoph. si nunc ignorantes finem non curamus, quid faceremus si finem sciremus? 68. Int. Hier. id est, corpus eius in terra positum, quod est Ecclesia. Hilar. 9. de Trin. non ignorat Filius, in quo sunt omnes thesauri scientiæ, sed ignorare dicitur, quia in eo latet. Glo. Filius & Spiritussanctus nesciunt à se, sed Pater qui à se est. 69. Int. in quo & Filius. 70. Int. Hier. vigilia opus est mentis, ante mortem corporis. 71. Theoph. multi vigilant, sed in prauitate. 72. Int. s. iudicij. 73. Beda Christus ad Patrem ascendens, Ecclesiam corporaliter reliquit.
74. Int. locus carnis propriè terra est. Beda. 75. Int. Hier. s. octo talenta, secundùm Matthæum, decem mnas, secundùm Lucam. Beda. id est, facultatem bene operandi.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

51. Int. s. ad gelida corda. Hier. 52. Hier. ob tẽpestatem dissentionum, non splendebit serena. Hier. s. semen Abrahæ stellis assimilatum penè deerit. 60. Beda. ficus, Synagoga, quæ diu sterilis fructum reddet, cùm enim intrauerit plenitudo gentium, omnis Israël saluus erit. 61. Int. id est, verba. Hier.
62. Hier. in die iudicij manifestabitur vnaquæque arbor, aridáne an viridis. Theoph. post Antichristi angustias, Christi aduentus, æstas erit iustis ex hyeme, peccatoribus verò hyems ex æstate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

54. s. commouebuntur in impios Angeli. n. Gra. qui sunt in cælo. 68. s. vt reuelet, sic dicimus, non habeo s. vt dem. & Christus alibi ait, Nota feci omnia quæ audiui à Patre. s. indicanda, seu nota faciẽda. 73. sub. sic se habet regnum Dei, vel ita vigilate.

&[76] ianitori præcepit vt vigilet[77]. Vigilate ergo, nescitis[78] enim quando Dominus domus veniat, sero[79], an media[80] nocte: an galli[81] cantu, an mane[82]: ne cùm venerit repentè, inueniat vos dormientes[83]. Quod autem vobis dico[84], omnibus dico, Vigilare[85].

SENS. LITER. IN CAP. XIII.

76. Int. qui. s. ducit in domum cæli. Beda. ordini pastorum, omnes etiam vigilare præcipimur, ianuas cordium custodientes. 77. Hier. qui dormit, non corpora vera, sed fantasmata intuetur, sic mundani. 77. Theoph. non dicit, nescio. 79. Theoph. cùm quis moritur in senect. 80. Theop. cùm quis moritur in media iuuentute. 81. Theoph. cùm puer incipit secundùm rationē viuere; tunc gallus in eo vociferatur, excitans à somno sensualitatis. 82. Theoph. id est, puerili ætate. 83. Int. hoc fine concludit sermonem, vt commune omnium præceptum nouissimi per primos audiant. 84. Int. scilicet, generale bonum est, non singulare. 85. Aug. ad Esich. Imparatum inueniet dies illa, quem imparatum inuenerit vitæ suæ vltimus dies.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

79. Notantur fines quatuor vigiliarum. 81. s. gallicinio.

CAPVT XIIII.

ERAT autem Pascha[1] & Azyma[2] post biduum: & quærebant summi Sacer[a]dotes & Scribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem, Non in die festo[b], ne fortè tumultus[3] fieret in populo. Et cùm esset[c] Bethaniæ[4] in domo Simonis[5] Leprosi[6], & recumberet[d]: venit mulier[7] habens alabastrum[8] vnguenti nardi[9] spicati[10] pretiosi[e]: & fracto[11] alabastro,

SENS. LITER. IN CAP. XIIII.

1. INT. id est, transitus, quod Hebraicè Phase. Beda. Videns enim exterminator sanguinem in foribus Israëlitarum, pertransibat. 2. Beda Pascha dicitur dies quo agnus occidebatur ad vesperam. s. decimaquarta luna mensis primi; decima verò quinta succedebant festa azymorum, quæ septem diebus durabant; Euangelistæ tamen indifferenter azymorum diem pro Pascha, & è contrà ponunt: nam & Paschæ dies in azymis celebratur. a. Hier. qui templum, & vasa, & se ad esum agni purificare debuerant. b. Theoph. Christus tamen tempus constituerat passioni. 3. Int. non seditionem timebant, sed ne auxilio populi de manibus eorum tolleretur. Beda. c. Aug. 2. de cons. Euang. ante sex dies Paschæ (vt ait Ioannes). 6. Int. nomen pristinum manet, vt virtus curantis appareat, Leprosus enim fuerat, sed à Domino curatus erat. 7. Aug. 2. de con. Euang. hæc bis vnxit Christum, semel, vt narrat Lucas, meminítque etiam Ioannes; deinde iterum quod hîc dicitur: perfudit verò non solùm caput, vt ait Matth. & Mar. sed etiam pedes, vt ait Ioannes. 8. Beda. Alabastrum, genus marmoris candidi, varijs coloribus, quod cauari solet ad vnguenta: seruat enim ea incorrupta. 9. Beda. Nardus, frutex aromaticus crassa radice, sed breui, nigra, & fragili: redolet vt cupressus, aspero sapore, paruo densóque folio; cuius cacumina in aristas se spargunt. 10. Beda. erat enim non solum de radice, sed etiam de spicis, & folijs confectum. Theoph. Græcè πιστικῆς, id est, fidelis. s. sine dolo confecti.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

b. HIer. Vitant diem festum, non enim est festiuitas ijs qui vitam & misericordiam perdiderunt. 4. Beda. i. in domo obedientiæ. Hieron. Obediens Christus Patri vsque ad mortem, à nobis obedientiam petit. 5. Int. Simon enim obediens dicitur. Hier. Simon Leprosus, mundus infidelis primò, posteà fidelis. d. Hier. humiliat se, vt eum tangeret fides peccatricis. 7. Int. Hier. s. Ecclesia, quę dicit: Nardus mea dedit odorem suum. 8. Int. s. carnale desiderium. Hier. quod frangitur ad caput ex quo est omne corpus compaginatum. 11. In. id est, carnali desiderio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

2. plurale est, pro dies azymorum, quibus vescebantur azymis. 10. id est, ex spica nardi factum, reddidit interpres sensum: id enim significat fidelis Græcè, nisi fortè Græcè spicati dixit, vt solet aliquando, vti Latinis vocibus, & mutatum est in πιστικῆς. e. coniungendum cum vnguenti.

est

effudit[f] super caput eius. Erant autem[12] quidam indignè ferentes intra semetipsos, & dicentes, Vt quid perditio ista vnguenti facta est? [13]Poterat enim vnguentum istud venundari plusquam trecentis denariis, & dari pauperibus. Et [14]fremebant in eam. Iesus autem dixit, [g]Sinite eam, Quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. Semper enim pauperes habebitis vobiscum: & cùm volueritis, potestis illis benefacere: [15]me autem non semper habebitis. [16]Quod habuit hæc, fecit: [17]præuenit vngere corpus meum in [18]sepulturam. [19]Amen dico vobis: vbicunque prædicatum fuerit Euangelium istud in vniuerso mundo: & quod fecit hæc, narrabitur in memoriam eius. Et [20]Iudas [21]Scariothis vnus de duodecim [22]abiit [23]ad summos [24]Sacerdotes, vt [25]proderet eum illis. Qui audientes, gauisi sunt: & [26]promiserunt ei [h]pecuniam se [l]daturos: & quærebat quomodo illum [27]opportunè [28]traderet. Et [29]primo die [30]Azymorum quando Pascha immolabant: dicunt ei [31]discipuli, [32]Quò vis eamus & paremus tibi vt [33]manduces Pascha?

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

12. Theoph. videntur discipuli plures arguisse, quod sæpe Christum audissent de eleemosyna docentem; Iudas verò non eadem intentione indignè tulit; sed propter amorem pecuniæ; itaque Iohannes ipsum solum commemorat. Glo. fortè alij discipuli hoc etiam dixerunt, vel senserunt. 14. Int. Beda. hoc de solo Iuda synecdochicôs. Theoph. molesti erant, exprobrantes ei & iniurias inferentes.

15. Beda. s. ita vt nunc in conuictu & familiaritate. 16. Hier. id est, quod potuit. 17. Int. s. antequam veniret qui excluderet. 18. Beda. q. d. non perditio est, sed sepulturæ officium; nec mirum mihi dedisse bonum odorem fidei, cùm ego pro ea fusurus sim sanguinem. Theoph. id est, in signum sepulturæ futuræ. 19. Theoph. duo prophetat, & prædicandum Euangelium in vniuerso mundo, & opus mulieris laudandum. 20. Int. Rem. damnum effusi vnguenti vult compensare pretio Magistri. Beda.

21. Chry. Serm. de Pass. erat enim alter qui Iudas Iacobi & Zelotes vocabatur. 22. Chry. Serm. de Pass. auget detestabilitatem proditoris. Hier. erat vnus ex illis numero non merito, corpore nō animo.

23. Int. non inuitatus, non coactus; pretium quoque in voluntate ementium posuit, quasi vilis mancipij, Quid vultis mihi dare, &c. 25. Theoph. s. annunciaret quando solus esset, timebant enim inuere quando docebat, propter turbam. 29. Beda. s. decimaquarta primi mensis, qua fermento abiecto, agnus ad vesperam immolabatur; qua etiam Christus passionis suæ sacrauit exordium, corporis & sanguinis sui mysteria celebranda tradens; & à Iudæis tentus, & ligatus. 31. Chry. Serm. de Pass. Iudas de traditione tractabat, Discipuli erant de Paschæ præparatione sollicit. 32. Theoph. apparet Christum hospitium non habuisse, nec Discipulos proprias domos, alioqui eò duxissent.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

f. Glo. facit hoc quotidie Ecclesia; vnde Deo autem gratias, qui semper triumphat, nos in Christo Iesu, & odorem suæ notitiæ manifestat per nos, &c. Laudat enim, & prædicat potentiam diuinitatis Christi, quæ illi vna est cum Patre. 13. Hier. sub prætextu auaritiæ mysterium fidei loquitur Iudas, fides enim nostra trecentis emitur denarijs, in decem sensibus, interioribus. s. & exterioribus, per corpus, animam, & spiritum triplicatis. 16. Int. Hier. non aliundè quæramus quod in nobis habemus.

28. Beda. imitantur Iudam, Deumque produnt, qui pro muneribus charitatis & veritatis iura spernunt. 30. Hier. Azyma quæ cum amaritudine, id est, lactucis agrestibus manducantur, redemptio nostra est; amaritudo verò Passio Domini. 32. Int. Hier. cum voluntate Dei dirigamus gressus nostros.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

g. id est, desinite calumniari. 16. pro quod potuit, Græcis. 17. s. quod postea facere non poterit. q. d. quod breui sepeliendum est. 18. q. d. fecit quod sepultis solet exhiberi. l. s. vbi eum tradidisset.

33. Interlinearis legit comedere, sed monet legi etiam, Vt manduces.

Et

Et mittit[34] duos ex discipulis suis, & dicit eis, Ite in ciuitatem[35]: & occurret[m] vobis homo[36] lagenam[37] aquæ baiulans, sequimini eum: & quocumque introierit, dicite domino[n] domus, quia Magister dicit, Vbi est refectio[38] mea, vbi Pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse demonstrabit vobis cœnaculum[39] grande stratum, & illic parate nobis. Et abierunt discipuli eius: & venerunt in ciuitatem, & inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerunt Pascha[40]. Vespere[41] autem facto: venit cum duodecim[o]. Et discumbentibus[42] illis & manducantibus, ait Iesus, Amen dico vobis, quia vnus[43] ex vobis tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperunt contristari[44], & dicere ei singulatim, Numquid ego? Qui ait illis, Vnus ex duodecim qui intingit[45] mecum manum in catino, & Filius quidem hominis vadit[p] sicut scriptum est de eo. Væ[46] autem

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

34. Theoph. s. Petrum & Iohannem. m. Beda. indicium præsentiæ diuinitatis; nouit enim quod alibi futurum esset. 37. Aug. 2. de con. Euang. Lucas amphoram dicit. s. alter vasis genus, alter modum significauit, vterque sententiæ veritatem custodiuit. Auctor. Græcè apud vtrumque eadem vox est. s. κεράμιον, vas fictile. 40. Chry. Ser. de Pass. non nostrum, (est enim Christus) sed Iudæorum, quod Christus manducauit, quia factus est sub lege, vt eos qui sub lege erāt, redimeret; & vt legi cessationem daret, ne quis v[illegible] diceret ideo euacuasse legem, quia eam vt arduam implere non valeret, prius impleuit, & sic eam fecit cessare. 42. Theoph. at lex præcipiebat stantes Pascha comedere, probabile est prius adimplesse Pascha legale, deinde discubuisse, cùm cœpit proprium tradere Pascha. 43. Chrys. Serm. de Pass. non apertè publicat, ne fieret impudentior, nec tamen silentio præterit, ne celari arbitratus, audacter ad proditionem properet. Beda. dat pœnitentiæ locum, vt intelligens sciri cogitationes suas, resipisceret. 44. Theoph. magis credunt illi qui omnium corda nouit, quam sibi. Glos. timentes fragilitatem suam, interrogant de peccato, cuius conscientiam non habent. 45. Beda. Iudas, cæteris contristatis, & manum retrahentibus, mittit manū in catinum; arguit ergo eum, manifestius, quia perseuerabat in malo. Glo. impletur illud, Qui edebat panem meum, magnificauit, &c. p. Theoph. ostenditur Christi mors voluntaria. 46. Hier. pœna prædicitur, vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

34. Int. charitas non est sola. 35. Int. i. Ecclesiā. Hier. fidei muro cinctam. 36. Int. i. primitiuus populus. Hier. ¶ Beda. non ponitur huius nomē, nec domini domus, vt significetur omnibus verū Pascha celebrare volentibus. i. Christi Sacramentis imbui, eumque mentis hospitio suscipere, danda facultas.

37. Int. i. legē litteræ. Hier. ¶ Beda. aqua, lauacrū gratiæ, lagena, fragilitas eorū per quos erat in mundo prædicanda. Theop. lagenā portat aquę, qui baptizatus est. Glo. significatur huius Paschæ mysterium pro ablutione mundi celebrandum. n. Hier. s. Petro, cui Dominus domū suam credidit, vt sit vna fides sub vno pastore. Theoph. Dominus domus, intellectus, qui ostendit cænaculum grande. i. altitudinem intelligentiarum, quod etsi altum est, sternitur tamen, & planum fit humilitate, ibique paratur Christo Pascha à Petro & Iohanne. i. actione & contemplatione. 39. Hier. Ecclesia magna est, strata varietate virtutum, & linguarum. Beda. cœnaculum, lex; quæ de angustiis litteræ egrediens, in alto mentis solario Christum recipit. 41. Int. i. fine mundi. Hier. circa vndecimam enim veniunt nouissimi, qui primi denarium accipiunt. Glo. ante crucem enim Abraham in inferno, post crucem verò latro in paradiso. Auctor. intellige inferni nomine patrum locum inferiorem, sic dicitur Christus descendisse ad inferos.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

37. s. vas fictile. 38. Lucas diuersorium. Gr. apud vtrumq; eadem vox s. καταλυμα. 39. Fuisse in superiori parte adium apparet ex verbo Graco ἀνώγεον. q. à terra exaltatum. Hic creditur latuisse discipulos post passionem. Erat in monte Sion. vide Act. 1. o. sic vocatur collegium Apostolicum, etiamsi aliquis desit. & Luc. 24. vocantur vndecim etiam absente Thoma, vel hic duo illi missi iam fuerant reuersi.

[f] effudit super caput eius. [12] Erant autem quidam indignè ferentes intra semetipsos, & dicentes, Vt quid perditio ista vnguenti facta est? [13] Poterat enim vnguentum istud venundari plusquam trecentis denariis, & dari pauperibus. Et [14] fremebant in eam. Iesus autem dixit, [g] Sinite eam, Quid illi molesti estis: Bonum opus operata est in me. Semper enim pauperes habebitis vobiscum : & cùm volueritis, potestis illis benefacere: [15] me autem non semper habebitis. [16] Quod habuit hæc, fecit : [17] præuenit vngere corpus meum in [18] sepulturam. [19] Amen dico vobis : vbicunque prædicatum fuerit Euangelium istud in vniuerso mundo: & quod fecit hæc, narrabitur in memoriam eius. [20] Et Iudas [21] Scariothis vnus de duodecim [22] abiit ad [23] summos [24] Sacerdotes, vt [25] proderet eum illis. Qui audientes, gauisi sunt: & [26] promiserunt ei [h] pecuniam se [i] daturos: & quærebat quomodo illum [27] opportunè [28] traderet. Et [29] primo die [30] Azymorum quando Pascha immolabant: dicunt ei [31] discipuli, [32] Quò vis eamus & paremus tibi vt [33] manduces Pascha?

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

12. Theoph. videntur discipuli plures arguisse, quod sæpe Christum audissent de eleemosyna docentem; Iudas verò non eadem intentione indignè tulit; sed propter amorem pecuniæ; itaque Iohannes ipsum solum commemorat. Glo. fortè alij discipuli hoc etiam dixerunt, vel senserunt. 14. Int. Beda. hoc de solo Iuda synecdochicôs. Theoph. molesti erant, exprobrantes ei & iniurias inferentes.

15. Beda. s. ita vt nunc in conuictu & familiaritate. 16. Hier. id est, quod potuit. 17. Int. s. antequam veniret qui excluderet. 18. Beda. q. d. non perditio est, sed sepulturæ officium; nec mirum mihi dedisse bonum odorem fidei, cùm ego pro ea fusurus sim sanguinem. Theoph. ad est, in signum sepulturæ futuræ. 19. Theoph. duo prophetat, & prædicandum Euangelium in vniuerso mundo; & opus mulieris laudandum. 20. Int. Rem. damnum effusi vnguenti vult compensare pretio Magistri. Beda.

21. Chry. Serm. de Pass. erat enim alter qui Iudas Iacobi & Zelotes vocabatur. 22. Chry. Serm. de Pass. auget detestabilitatem proditoris. Hier. erat vnus ex illis numero non merito, corpore nô animo.

23. Int. non inuitatus, non coactus; pretium quoque in voluntate ementium posuit, quasi vilis mancipij, Quid vultis mihi dare, &c. 25. Theoph. s. annunciaret quando solus esset, timebant enim irruere quando docebat, propter turbam. 29. Beda. s. decimaquarta primi mensis, qua fermento abiecto, agnus ad vesperam immolabatur; qua etiam Christus passionis suæ sacrauit exordium, corporis & sanguinis sui mysteria celebranda tradens; & à Iudæis tentus, & ligatus. 31. Chry. Serm. de Pass. Iudas de traditione tractabat, Discipuli erant de Paschæ præparatione solliciti. 32. Theoph. apparet Christum hospitium non habuisse, nec Discipulos proprias domos, alioqui eò duxissent.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

f. Glo. facit hoc quotidie Ecclesia; vnde Deo autem gratias, qui semper triumphat, nos in Christo Iesu, & odorem suæ notitiæ manifestat per nos, &c. Laudat enim, & prædicat potentiam diuinitatis Christi, quæ illi vna est cum Patre. 13. Hier. sub prætextu auaritiæ mysterium fidei loquitur Judas, fides enim nostra trecentis emitur denarijs, in decem sensibus, interioribus. s. & exterioribus, per corpus, animam, & spiritum triplicatis. 16. Int. Hier. non aliundè quæramus quod in nobis habemus.

28. Beda. imitantur Iudam, Deumque produnt, qui pro muneribus charitatis & veritatis Iura spernunt. 30. Hier. Azyma quæ cum amaritudine, id est, lactucis agrestibus manducantur, redemptio nostra est; amaritudo verò Passio Domini. 32. Int. Hier. cum voluntate Dei dirigamus gressus nostros.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

g. id est, desinite calumniari. 16. pro, quod potuit, Græcis. 17. s. quod postea facere non poterit. q. d. quod breui sepeliendum est. 18. q. d. fecit quod sepultis solet exhiberi. l. s. vbi eum tradidisset.

33. Interlinearis legit comedere, sed monet legi etiam, Vt manduces.

Et

Et mittit [14] duos ex discipulis suis, & dicit eis, Ite in [35] ciuitatem: & occurret [m] vobis [36] homo [37] lagenam aquæ baiulans, sequimini eum: & quocumque introierit, dicite domino domus, quia Magister dicit, Vbi est [38] refectio mea, vbi Pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse demonstrabit vobis [39] cœnaculum grande stratum, & illic parate nobis. Et abierunt discipuli eius: & venerunt in ciuitatem, & inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerunt [40] Pascha. [41] Vespere autem facto: venit cum duodecim. Et [42] discumbentibus illis & manducantibus, ait Iesus, Amen dico vobis, quia [43] vnus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperunt [44] contristari, & dicere ei singulatim, Numquid ego? Qui ait illis, Vnus ex duodecim qui [45] intingit mecum manum in catino, & Filius quidem hominis [p] vadit sicut scriptum est de eo. [46] Væ autem

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

34. Theoph. s. Petrum & Iohannem. m. Beda. indicium præsentiæ diuinitatis; nouit enim quod alibi futurum esset. 37. Aug. 2. de con. Euang. Lucas amphoram dicit. s. alter vasis genus, alter modum significauit, vterque sententiæ veritatem custodiuit. Auctor. Græcè apud vtrumque eadem vox est. s. κεράμιον, vas fictile. 40. Chry. Ser. de Pass. non nostrum, (est enim Christus) sed Iudæorum, quod Christus manducauit, quia factus est sub lege, vt eos qui sub lege erãt, redimeret: & vt legi cessationem daret: ne quis v[illegible] diceret ideo euacuasse legem, quia eam vt arduam implere non valeret, prius impleuit, & sic eam fecit cessare. 42. Theoph. at lex præcipiebat stantes Pascha comedere, probabile est prius adimplesse Pascha legale, deinde discubuisse, cùm cœpit proprium tradere Pascha. 43. Chrys. Serm. de Pass. non apertè publicat, ne fieret impudentior, nec tamen silentio prætetit, ne cælari arbitratus, audacter ad proditionem properet. Beda. dat pœnitentiæ locum, vt intelligens sciri cogitationes suas, resipisceret. 44. Theoph. magis credunt illi qui omnium corda nouit, quam sibi. Glos. timentes fragilitatem suam, interrogant de peccato, cuius conscientiam non habent. 45. Beda. Iudas, cæteris contristatis, & manum retrahentibus, mittit manũ in catinum: arguit ergo eum, manifestius, quia perseuerabat in malo. Glo. impletur illud, Qui edebat panem meum, magnificauit, &c. p. Theoph. ostenditur Christi mors voluntaria. 46. Hier. pæna prædicitur, vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

34. Int. charitas non est sola. 35. Int. i. Ecclesiã. Hier. fidei muro cinctam. 36. Int. i. primitiuus populus. Hier. ¶ Beda. non ponitur huius nomẽ, nec domini domus, vt significetur omnibus verũ Pascha celebrare volentibus. i. Christi Sacramentis imbui, eumque mentis hospitio suscipere, danda facultas.

37. Int. i. legẽ litteræ. Hier. ¶ Beda. aqua, lauacrũ gratiæ, lagena, fragilitas eorũ per quos erat in mundo prædicanda. Theop. lagenã portat aquę, qui baptizatus est. Glo. significatur huius Paschæ mysterium pro ablutione mundi celebrandum. n. Hier. s. Petro, cui Dominus domũ suam credidit, vt sit vna fides sub vno pastore. Theoph. Dominus domus, intellectus, qui ostendit cænaculum grande. i. altitudinem intelligentiarum, quod etsi altum est, sternitur tamen, & planum fit humilitate, ibique paratur Christo Pascha à Petro & Iohanne. i. actione & contemplatione. 39. Hier. Ecclesia magna est, strata varietate virtutum, & linguarum. Beda. cœnaculum, lex; quæ de angustiis litteræ egrediens, in alto mentis solario Christum recipit. 41. Int. i. fine mundi. Hier. circa vndecimam enim veniunt nouissimi, qui primi denarium accipiunt. Glo. ante crucem enim Abraham in inferno, post crucem verò latro in paradiso. Auctor. intellige inferni nomine patrum locum inferiorem, sic dicitur Christus descendisse ad inferos.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

37. s. vas fictile. 38. Lucas diuersorium. Gra. apud vtrumq; eadem vox s. κατάλυμα. 39. Fuisse in superiori parte adium apparet ex verbo Graco ἀνώγεον. q. à terra exaltatum. Hic creditur latuisse discipulos post passionem. Erat in monte Sion. vide Act. 1. o. sic vocatur collegium Apostolicum, etiamsi aliquis desit. & Luc. 24. vocantur vndecim etiam absente Thoma, vel hic duo illi missi iam fuerant reuersi.

homini[47] illi per quem Filius hominis tradetur. Bonum[48] erat ei si[49] non esset[50] natus homo ille. Et manducantibus[q] illis, accepit[51] Iesus panem,[52] & benedicens[53] fregit,[54] & dedit eis, & ait: Sumite,[55] hoc est corpus[56] meum. Et accepto calice,[r] gratias[57] agens, dedit eis, & bibe-[58]runt ex illo omnes.[59] Et ait[s] illis. Hic est sanguis meus noui[60] Testamenti, qui pro multis effundetur.[61] Amen dico vobis, quod iam non bibam de genimine[62] vitis[t] vsque in diem illum, cùm illud bibam nouum[63] in regno[v] Dei. Et hymno[64] dicto, exierunt[65] in montem[66] Oliuarum. Et ait[67] eis Iesus, Omnes

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

47. Beda. & hodie væ illi homini, qui ad mensam Domini malignus accedit, tradit enim Filium hominis in exemplum Iudæ peccatoribus membris suis. 49. Int. s. latens materno vtero. 50. Int. aliàs fuisset. ¶ melius est non esse, quàm ad tormenta esse. Hier. 51. Beda. Finitis Paschæ veteris solemniis, transit ad nouum; vt pro carne agni & sanguine, sui corporis & sanguinis Sacramentum substitueret.

52. Beda. vt se illũ monstraret esse, cui Dominus iurauit, Tu es Sacerdos in æternũ, &c. 53. Theoph. id est, gratias agens. 55. Theoph. s. quod nunc do, nunc sumitis. 56. Theoph. panis in propriũ Christi corpus transmutatur, vnde; Panis quem ego dabo, caro mea est, non apparet autem ob infirmitatem nostram: si enim cerneremus, sumere non sustineremus; condescendens ergo infirmitati nostræ panis & vini, in carnem & sanguinem suum conuersorum species conseruat. Chry. Serm. de Pass. & nunc etiam Christus corpus facit suũ & sanguinẽ; Sacerdos verba profert, sed Dei virtute, & verbo isto, Hoc est corpus meum, proposita consecrãtur, vox ista semel dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiæ, vsque ad aduentum eius præstat Sacrificio firmitatem. 57. Int. Hier. Gratia, non meritis saluati [illegible]us à Deo.

58. Hier. felix ebrietas, satietas salutaris. 59. Theoph. Quidam dicunt Iudam non participasse mysteriis, sed antè exiuisse, alij aliud putant. Chry. Serm. de Pass. Christus proditori sanguinem offerebat, vt haberet peccatorum remissionem, si voluisset. Hier. Bibit Iudas, sed non extinguit sitim ignis æterni, quia indignè sumit. Chry. Serm. de Pass. vt cibus occupatum ventrem malis humoribus amplius lædit, ita iste cibus malignitate pollutum magis perdit, non natura sua, sed accipientis vitio. 60. Int. non veteris, de quo, hic sanguis Testamenti est quod mandauit ad vos Deus. Beda. 61. Int. Hier. pro multis effunditur, sed non omnes emundat. 62. Theoph. q. d. non bibam de vino vsque ad resurrectionem; posteà enim bibit cum discipulis & comedit, ostendens se eundem esse qui passus fuerat. 63. Theop. s. nouo modo, non enim post resurrectionem habebat corpus indigens cibo. 64. Theoph. ostendit se libenter pro nobis mori. Beda. Potest intelligi hymnus ille quem secundùm Iohannem Patri gratias agens, decantabat; in quo & pro se, & pro suis, eleuatis sursum oculis precabatur. 65. Theoph. s. vt solitarium caperent sine tumultu, in ciuitate enim fortè fuisset populus conturbatus, haberentque inimici ansam interficiendi tanquam populi concitatorem. 67. Beda. prædicit quid passuri sint, vt cùm passi fuerint, non desperent salutem; sed pœnitentiam agentes liberentur.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

53. Beda Benedixit, quia naturã quam assumpsit, gratia diuinæ virtutis impleuit. 54. Beda. vt ostenderet sui corporis fractionem non absque sua voluntate futuram. 56. Hier. Corpus Christi, Ecclesia, quæ accipitur in fide, benedicitur in numero, frangitur in passionibus; datur in exemplis; sumitur in doctrinis. r. Beda. quia nos in Christo, & Christum in nobis manere oportet, vino in calice aqua miscetur, aquæ enim populi. 62. Theoph. Vitis, Christus, genimen, intellectus occultus quem ipse generat, qui docet hominem scientiam; in futuro ergo seculo bibet cum suis, cùm noua quædam & occulta reuelabit. Beda. vitis, seu vinea, synagoga. q. d. non vltrà carnalibus cærimoniis delectabor, in quibus Paschalis præcipuum locum tenuit; aderit tẽpus cum gloria immortalitatis sublimatus, de salute populi spirituali gratia regenerati, vobiscum gaudio perfundar. 64. Hil. docuit ante cibum, & post gratias agere. 65. Beda. significatur per acceptionem sacramẽtorum, ad altiora esse ascendendum. 66. Hier. in monte Oliueti, vnde ad cælos ascendit, tenetur Christus; inde enim ascendimus ad cælos, vnde vigilamus, oramus, ligamur nec repugnamus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

48. Bonum erat q. d. melius ei fuisset. q. pro, vbi manducassent, s. agnũ. Heb. 53. i. cùm benedixisset. 54. s. antequã discipulis daret. 57. pro, gratias egisset. Heb. s. s. cùm daret, vt patet ex Matth. 62. i fructu. v. pro, regnans, à Patre accepto regno. 64. i. cùm laudes Deo dixissent.

scanda

[68] ſcandalizabimini in me in nocte iſta,quia ſcriptum [69] eſt,Percutiam [70] paſtorem & diſpergentur [71] oues.[72] Sed poſteaquam reſurrexero,præcedam vos in Galilæam. Petrus autem ait illi,[74] Etſi omnes ſcandalizati fuerint in te,[75] ſed non ego. Et ait illi Ieſus,Amen dico tibi,quia tu hodie in nocte hac,priuſquam [x] gallus vocem [76] bis dederit, ter me es negaturus.At ille amplius loquebatur,Et ſi oportuerit me ſimul commori tibi,non te negabo.Similiter autem & omnes dicebant.Et veniunt in [z] prædium,cui nomen [77] Gethſemani.Et ait diſcipulis ſuis, Sedete hîc donec [78] orem.Et aſſumit [79] Petrum & Iacobum & Iohannem ſecum:& cœpit [80] pauere & [aa] tædere. Et ait illis, [81] Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem:ſuſtinete hîc,& [82] vigilate.Et cùm proceſſiſſet paululum,[83] procidit ſuper terram,& orabat vt [84] ſi fieri poſſet, tranſiret ab eo [bb] hora:& dixit, [85] Abba Pater, [86] omnia tibi poſſibilia ſunt, transfer calicem hunc à me:[87] ſed non quod ego [88] volo, ſed quod tu. Et [cc] venit,& [dd] inuenit eos dormientes.Et ait Petro,Simon

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

68. Theoph.permiſit eos cadere ne in ſeipſis confiderent. 69. Beda.in Zacharia aliis verbis; & ex perſona Prophetæ ad Dominum. 70. Theoph.id eſt,dimittam percuti. 71. Int.ſ.Apoſtoli.Theoph. 72. Int.Hier.promittitur reſurrectio,ne deſperent. 74. Int. non eſt temeritas,nec mendacium;ſed fides,& ardens affectus. 75. Int.Petrus ex ardore fidei promittebat, ſed Chriſtus,vt Deus futura præ-nouerat.Beda.Hier.Sine pennis in altum volare nititur. 76. Aug.de conſ. Euang. ante primum galli cantum cœpta eſt trina negatio,quod attenderunt reliqui Euangeliſtæ;quamquam & ante primũ galli cantum in animo Petri tota concepta eſt.Theoph.poſt primam negationem cantauit ſemel gallus;poſt alias duas cantauit ſecundò. 77. Beda. monſtratur hodie locus Gethſemani, in quo Chriſtus orauit, ad radices montis Oliueti. 79. Theoph.aſſumit inſpectores gloriæ ſuæ in monte Thabor,vt qui glorioſa viderant,viderent & triſtia,verumque eſſe hominem agnoſcerent. 80. Theoph.homines naturaliter inuiti tendunt ad mortem; aſſumpſit autem naturales hominis proprietates. 81. Beda. omnia ſuſcepit quæ corporis ſunt. Theoph.quidam putant triſtari ob peccata Iſraëlitarum, qui ſe erant crucifixuri. 82. Beda.ſ.ſõno infidelitatis,& torpore mentis. 83. Int.humilitatẽ mẽtis oſtendit habitu corporis.Beda. 84. Aug.3.de con.Euan non dixit, ſi facere poſſet,ſed ſi fieri poſſet, ac ſi diceret,ſi vellet, fieri enim poteſt quod ille voluerit. 85. Auguſt 3. de conſ.Euang. fortè Dominus propter aliquod Sacramentum vtrumque dixit,volens oſtendere ſe ſui corporis,id eſt,Eccleſiæ perſonam ſuſcepiſſe,cui factus eſt angularis lapis. 86. Aug.de conſ.Euang.oſtendit non ex impoſſibilitate,ſed ex voluntate Patris dictum,ſi fieri poteſt. 87. Hier.vſque in finem docet Patrum noſtrorum voluntatem noſtræ præponere. 88. Glo.non venerat facere voluntatem ſuam quam ſumpſit ex virgine,ſed quã habuit æternus cum Patre.Beda.facit hoc contradicentes vnã tantùm in Chriſto eſſe operationem,& voluntatem

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

68. Hier.omnes cadunt,ſed nõ omnes iacent,cadere carnale eſt,iacere diabolicum. x. Hier.Gallus lucis nuncius , Spiritus ſanctus , cuius voce in Prophetis & Apoſtolis excitamur de trina negatione ad amariſſimos fletus,qui malè de Deo cogitauimus,locuti ſumus ad proximos:fecimus ad noſipſos

77. Beda Gethſemani vallis pinguium,ſeu pinguedinum,inſinuatur: ergo in orationibus humilitas, & internæ dilectionis pinguedo ſeruanda , Chriſtus etiam valle humilitatis & pinguedine charitatis, mortem pro nobis ſubijt. 78. Theoph. Solebat ſolus orare , docens ſolitudinem & ſilentium in orationibus quærere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

z. Græ.χωρίον,id eſt,agrum,locum,prædium,villam. 80. ἐκθαμβεῖσθαι,cum ſtupore pauere. aa. ἀδημονεῖν,grauiter angi,penéq; deficere præ mœrore. Apud Matth.vertit mœſtus eſſe. b b i. tẽpus, ſ. Paſſionis, ne pateretur. 85. Syriaca vox, quam ſtatim Euangeliſta interpretatur. Hebr. Ab dicitur, nec enim veriſimile Chriſtum Græca voce vſum. cc. dd. vtrumque præſentis temporis.

dormis?non potuisti vna hora vigilare? Vigilate, & orate vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro verò infirma. Et iterum abiens orauit eundem sermonem, dicens. Et reuersus, denuo inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati, & ignorabant quid responderent ei. Et venit tertiò, & ait illis, Dormite iam & requiescite; sufficit. Venit hora: ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite: eamus: ecce qui me tradet, propè est. Et adhuc eo loquente, venit Iudas Scarioth, vnus de duodecim, & cum eo turba multa cum gladiis & lignis missi à summis Sacerdotibus, & Scribis, & Senioribus. Dederat autem traditor eis signum dicens, Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite cautè. Et cùm venisset, statim accedens ad eum, ait, Aue Rabbi: & osculatus est eum. At illi manus iniecerunt in Iesum, & tenuerunt eum. Vnus autem quidam de circumstantibus educens gladium, percussit seruum summi Sacerdotis: & amputauit illi auriculam. Et respondens Iesus ait illis, Tanquam ad latronem existis cum gladiis & lignis comprehendere me? Quotidie eram apud vos in templo

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

89. Hier. sicut dormiunt mente, ita dormiunt corpore. 90. Hier. quasi dicat, quomodo ergo mortem spernes? 91. Hier. s. negandi me. Beda. non dicit, ne tentemini, id enim est homini impossibile, sed ne intretis, id est, ne vos tentatio superet. Hier. in tentationem intrat, qui orare negligit. 92. Theoph. scilicet, vester. 93. Theoph. s. ad me non negandum. 64. Theoph. s. vestra. 95. Beda. temerarios reprimit, qui putant quidquid crediderint se consequi posse: quantum ex mentis ardore confidimus, tantùm ex fragilitate carnis timeamus. 96. Theoph. per secundam orationem, verum se hominem confirmat. 97. Int. Languescunt oculi Apostolorũ negatione vicina. 98. Theoph. s. somno. 99. Theoph. Ironicè, vt patet ex eo quod dicit, sufficit. 100. August. 3. de cons. Euang. Intelligendum est post illud, Dormite, siluisse Dominum aliquantulum; postea dixisse, sufficit. s. quod requieuistis. 101. Theoph. non vt fugiant, sed vt inimicis obuiam eant. 102. Beda. postquam Apostolorum timorem sequente pœnitentia impetrauerat corrigendum, pergit ad persecutores. Glo. q. d. non inueniant nos timentes, sed gaudium & confidentiam videant. 103. Theoph. hoc ponitur ad maiorem proditoris redargutionem.

h h. Beda. habet adhuc aliquid de verecundia discipuli, cùm non palam tradit, sed per signum osculi. Hier. Dat signum osculi cum veneno doli, sic Caim obtulit sacrificium subdolum, & reprobatum.

105. Beda. Scelerata confidentia: suscepit verò Dominus osculum, ne proditionem fugere videatur; simul illud complens: Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. 106. Hier. adest Ioseph vinctus, venditus à fratribus. n n. Theoph. tacet nomen, ne videatur suum laudare magistrum, quasi pro Christo zelantem. 107. Beda. fecit hoc eodem mentis ardore, quo cætera. Sciebat Phinees puniendo sacrilegos, mercedem accepisse. 110. Beda. quasi dicat. stultum est cum gladiis & fustibus quærere vltrò se tradentem; & in nocte, quasi latitantem inuestigare, quotidie in templo docentem.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

gg. Hier. trina dormitio discipulorum, tres mortuos significat à Domino suscitatos, scilicet, in domo, ad sepulchrum, de sepulchro: trina autem Domini vigilia, docet nos orando de præteritis, præsentibus, & futuris veniam precari. 104. Hier. Confidit de virtute seculi, qui desperat de auxilio Dei.

108. Theoph. Summi Sacerdotes Scripturas negligebant, quasi serui non audientes facti. 109. Int. Hier. prædicatio Petri auditum abscidit à Iudæis. Theoph. si habuissent isti aures audientes Scripturas, non dominum gloriæ crucifixissent.

ADDIT. AVCT. CAP. XIIII.

e e. id est, succumbatis. ff. Græ. coniungitur cum dormientes. 90. Ironicè. q. d. Non est dormiendi tempus. 100. scilicet, dormisse hactenus. ll. scilicet, circumspectè scilicet, ne euadat. m m. prius id factum quàm quod Iohannes dicit, Christum obuiam processisse.

docens:

docens:& [111]non me tenuistis. Sed vt impleantur [oo]Scripturæ. Tunc Discipuli eius [112]relinquentes eum, omnes [113]fugerunt. [114]Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super [115]nudo: & tenuerunt eum. Et ille [116]reiecta sindone, nudus profugit ab eis. Et adduxerunt Iesum ad [117]summum Sacerdotem, & [118]conuenerunt omnes Sacerdotes & Scribæ & Seniores. [119]Petrus autem à [120]longè secutus est eum, vsque intrò in [121]atrium summi Sacerdotis: & sedebat cum ministris ad [122]ignem, & calefaciebat se. [123]Summi verò Sacerdotes, & omne cõcilium quęrebant aduersus Iesum testimonium, vt eum morti traderent: [124]nec inueniebant. Multi autẽ testimonium falsum dicebant aduersus eum, & [pp]conuenientia [125]testimonia non erant. Et quidam surgentes, [qq]falsum testimonium ferebant aduersus eum dicentes: Quoniam nos audiuimus eum dicentem, [126]Ego dissoluam templum hoc [127]manufactum, & post triduum aliud non manufactum [128]ædificabo. Et non erat conueniens testimoninm illorum.

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

111. Theoph. non potuerunt eum capere, nisi cùm voluit. 112. Int. Hier. adimpletum est, Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à me. 113. Beda impletur illud, Omnes scandalizabimi. Glo. etsi turba permittente ad petitionem Domini fugerunt, promptiores tamen erant ad fugam, quàm ad patie li fiduciam. 114. Theoph. videtur fuisse de domo in qua Pascha comederant, quidam tamen dicunt fuisse Iacobum, fratrẽ Domini, qui fuit pòst Episcopus Hierosolymitanus. Greg. 14. mor. cap. 26. videtur fuisse Ioannes, potuit verò mox resumpto indumẽto, redire, séque turbis immiscere. 115. Beda. s. corpore. Int. nihil indumenti habebat, nisi solam sindonem. Beda. ¶ Auct. vel hinc appatet, non fuisse aliquem ex Apostolis. vide Additionem. 117. Beda. s. Caypham, qui erat (vt Ioannes ait) Pontifex anni illius, emerat verò Pontificatum à Principe Romano, vt testatur Iosephus. 118. Int. Hier. fit congregatio taurorum, in vaccis populorum. 119. Hier. timor retrahit, charitas trahit. Glo. quod timet, naturæ est: quod sequitur, deuotionis: quod negat, obreptionis: quod pœnitet, fidei. 123. Theoph. Lege præcipiente, vt vnus esset summus Sacerdos, multi fiebant per Principem Romanorum. s. annis singulis. summos ergo Sacerdotes dicit, qui summo Sacerdotio functi fuerant. 124. Int. mentita est iniquitas sibi, vt Regina aduersus Ioseph, Sacerdotes aduersus Susannam: sed ignis sine materia defecit. Hier.

125. Int. quod variatur incertum est. Hier. qq. Hier. falsus testis est, qui in eo sensu dicta intelligit, quo non dicuntur. 126. Int. Dominus dixit, Soluite nos, sed non ego, quia nemo debet sibi inferre mortem. 127. Int. hoc addunt, vt videatur propriè de templo Iudaico dixisse. 128. Int. Dominus dixit, Suscitabo, viuum animal significans, & spirans templum. Hier.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

113. Beda. sicut Petrus culpam lacrymis abluens, recuperationem in martyrio labentium: ita Discipuli fugiendo, cautelam fugiendi docent minùs idoneos ad toleranda supplicia. 116. Glo. significantur illi, qui vt securiores sint, omnia mundana abijciunt. 120. Beda. meritò à longè sequebatur qui erat proximè negaturus, quod non faceret, si Christo adhæsisset. Glo. significatur Ecclesia secutura Christi Passionem, sed longè differenter: Ecclesia enim pro se patitur, ille pro Ecclesia. 121. Hieron. atrium, secularis circuitus: ministri, dæmones, cum quibus qui manet, flere peccatum nõ potest: ignis carnale desiderium.

122. Beda. quoniam abundat iniquitas, refrigescit charitas, hoc frigore torpebat ad horam Petrus, prunísque ministrorum Cayphæ calefieri cupiebat, id est, temporale solatium perfidorum societate quærebat: significabat verò ignis ille ignem cupiditatis in maligna synodo contra Christum accensum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

oo. s. id vobis permittitur, vel hæc fiunt. 114. apparet hunc transeuntium strepitu excitatum è lecto, surrexisse, opertum sindone. 115. s. corpore. 116. hinc apparet quãti periculi fuerit illa nocte Christum sequi. pp. s. inter se, vel parum ponderis habitura apud Pilatum ad Christum condemnandum.

[129] Exurgens autem summus Sacerdos in medium, interrogauit Iesum dicens: Non respondes quicquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his? [130] Ille autem tacebat, & nihil respondit. Rursũ summus Sacerdos [131] interrogabat eum:& dixit ei,Tu es Christus [132] Filius [133] Dei benedicti? [134] Iesus autem dixit illi, [135] Ego [rr] sum,& videbitis [136] Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei: & [137] venientem cum [ss] nubibus cœli. Summus autem Sacerdos [138] scindens vestimenta sua,ait, Quid adhuc [tt] desideramus testes? Audistis [139] blasphemiam: quid vobis videtur? Qui omnes cõdemnauerunt eum esse reum mortis. Et cœperunt quidam [140] conspuere eum, & [141] velare faciem eius: & [142] colaphis eum cædere, & [143] dicere ei, [uu] Prophetiza: & ministri [144] alapis eum cædebant. Et cùm esset Petrus in atrio deorsum: [145] venit vna ex ancillis summi Sacerdotis: & cùm vidisset Petrum calefacientem se: aspiciens illum,ait:Et tu cum Iesu Nazareno eras.

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

129. Beda.s.furore superatus,vt sermonis occasione locum inueniat accusandi:demonstrat vero insaniam mentis corporis motu. 130. Int. sicut ouis ad occisionem ducitur, & obmutuit,& siluit à nobis. ¶ Theoph. sciebat quòd non attenderet verbis eius:vnde apud Lucam: Si dixero vobis,non credetis. Glo.præuidebat quidquid respondisset in calumniam vertendum. 131. Theoph. s. vt occasionem aliquam captaret.Hier.expectabant de lõgè,quem propè non vident. 132. Theoph. multi erant Christi, id est,vncti vt Reges,& summi Sacerdotes.sed nullus Dei Filius dicebatur. 133. Theoph id est,semper collaudati. 134. Int. Hier.s. vt inexcusabiles sint. Theoph. sciebat non credituros,sed respondit ne dicerent postea,Si audissemus aliquid ab eo,credidissemus. 135. Int. Beda.Marcus Ego sum Matthæus. Tu dixisti, quod idem est. Aug.3. de cons. Euang. rr. Hier. Sacerdos interrogauerat Filium Dei, ipse respondet,Filium hominis:idem enim Filius Dei,& Filius hominis. 136. Int.Hieron.s.in vita regnantem sempiterna, & virtute diuina. 137. Theoph. non sine corpore veniet, sed qualis apparuit crucifigentibus, talis in Iudicio eis apparebit. ss. Hier. in corpore solo quod sumpsit à Virgine, ascendit, & cum multiformi Ecclesia,quæ corpus ipsius & plenitudo est,ad iudicium veniet. 138. Leo. s. ad exaggerandam auditi sermonis inuidiam: nesciens verò quid hæc significet insania, Sacerdotali se honore priuauit, oblitus illius præcepti: de capite cidarim non deponet, & vestimenta sua non dirumpet. Glo. rabies quem de sede excusserat,ad scissionem vestium prouocat. Theoph.Solebant Iudæi cùm aliquid intolerabile & triste occurrebat, vestimenta scindere. 139. Int.pro,& ideò. 140. Int.id passus,vt nos lauaret.Hier. ¶ Int.faciem meam non auerti à conspuentibus in me. 141. Int.vt velamenta cordium auferret.Hier. 142. Int. vt caput nostrum,quod Adam est,sanaret. Hier. 143. Int. etiam opprobrijs exhonoratur. vv. Beda. quasi in contumeliam faciunt,quòd se Prophetam haberi voluit. 144. Int. vt applaudamus ei manibus.Hier.¶ Int.dedi maxillam meam alapis. Aug.3. de con. Euang. hæc passus est Dominus vsque ad manè in domo Principis Sacerdotum,quò priùs adductus est.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

138. Glo.Surgens de sede,& vestimenta sciudens,significat Iudæos Sacerdotalem gloriam perdidisse, & sedem vacuam esse.Beda.in Passione Domini Pontifex vestimenta discindit: s. Ephod,cùm Domini tunica, nec à militibus scindi potuerit: erat enim Sacerdotium Iudæorum pro Pontificum sceleribus scindendum,soliditas autem Ecclesiæ non potest dirumpi. 140. Glo. opprobria Christi nostrum opprobrium obstruxerunt, vincula liberarunt: corona diadema regni attulit, vulnera sanarunt, sepultura eius resurgimus,descensu ad inferos ascendimus ad cœlos:hîc inuenitur mel in ore leonis mortui.

141. Glo. gratiam cognitionis à se abscondunt, manet verò hoc velamen adhuc super cor eorum.

144 Glo. nunc etiam cæditur blasphemijs falsorum Christianorum. 145. Int. s. tribulatio. Hier. ¶ Beda. prima cum prodit ancilla, cùm viri magis potuerint recognoscere, vt & iste sexus peccasse in necem Domini videretur,& per eius Passionem redimeretur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

129. s. præ ira. tt. pro,requirimus.Gra.Quid opus habemus.

At

At ille[146] negauit,dicens,Neque ſcio,neque noui quid dicas. Et exiit foras ante atrium:[x x] & gallus[147] cantauit. Rurſus autem cùm vidiſſet illum ancilla,[148] cœpit dicere circumſtantibus,quia hic ex illis eſt. At ille iterum negauit.[149] Et poſt puſillum rurſus qui aſtabant,[150] dicebant Petro,Verè ex illis es:nam & Galilæus es.[151] Ille autem cœpit anathematizare[z z] & iurare,Quia neſcio[152] hominem iſtum quem dicitis.Et ſtatim iterum gallus cantauit. Et recordatus eſt Petrus verbi quod dixerat ei Ieſus, Prius quàm gallus cantet bis: ter me negabis.Et cœpit[153] flere.

Sens. Liter. In Cap. XIIII.

146. Hier.ſine ſpiritu voci ancillæ cedit; cum ſpiritu nec regibus cedit.Glo. negat Chriſtum qui ſe eius negat diſcipulum.Theoph.Permiſit hoc Dominus,ne ſe extolleret,& vt peccatoribus miſereretur. 147. Beda. De hoc galli cantu cæteri Euangeliſtę tacent,non tamē negant. 148. Int.non quę prius, nam Matthæus , vidit eum alia ancilla. 149. Aug. 2. de conſ. Euang. Io ſecunda negatione à duobus compellatus eſt. ſ.ancilla,de qua Matth. & Mar.& ab aliquod,de quo Lucas,Negauit autem ſecundò ad focum ſtans,in atrio,redierat enim.Beda.Chriſtum negat,qui ſe negat eſſe Chriſtianum,negauit enim Chriſtum Petrus,cùm ſe negauit eius diſcipulum:dixerat namque Dominus, me negabis. 151, Hier. Galilæi Hebraicè loquebantur, ſed habet vnaquæque regio ſuas proprietates, & vernaculum loquendi ſonum. 152. Beda.negat inter infideles ſe noſſe hominem,quem inter diſcipulos Deum fuerat confeſſus. 153. Theoph. confundantur Nouatiani, qui remiſſionem negant poſt baptiſmum peccantibus, ſunt Sanctorum defectus ſcripti,vt eorum exemplo ſperemus per pœnitentiam ſubleuari.

Sens. Myst. In Cap. XIIII.

147. Int.ſcilicet, prædicator qui dicit, Vigilate iuſti, & nolite peccare. 148. Int. ſcilicet , conſenſus. Hier. 150. Int.ſcilicet,actus.Hier. 153. Glo. nocte negat;ad galli cantum pœnituit; quod enim in tenebris obliuionis errauit,ſperatæ lucis rememoratione correxit.

Addit. Avct. In Cap. XIIII.

x x. Gra.in veſtibulum atrij, ſcilicet, intra domum erat, ſed extra atrium. z z. id eſt, deuouere, deteſtari,vt aliàs vertitur. 153, Gra.ἐπιβαλὼν ἔκλαιε,id eſt,prorupit in fletum,vel ſubitò fleuit.

CAPVT XV.

Et[1] confeſtim manè concilium facientes ſummi Sacerdotes, cum Senioribus & Scribis, & vniuerſo conſilio, vincientes[2] Ieſum, duxerunt[3] & tradiderunt[4] Pilato.Et interrogauit eum Pilatus,Tu[5] es Rex Iudæorum? At ille reſpondens

Sens. Lit. In Cap. XV.

1. INT. Vide quàm ſint ſolliciti in malo, tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium. 2. Beda. Solebant Iudæi quem morti adiudicaſſent ligatum Iudici tradere:ligauerant autem eum in horto comprehenſum, vt Ioannes ait. 3. Int. non ſolùm ad Pilatum , ſed etiam ad Herodem quoque ductus eſt,vt illuderet ei vterque. 4. Theoph. Tradiderunt eum Romanis, & ijs quoque ipſi traditi ſunt: vt illud impleretur , Secundùm opera manuum eorum tribue illis. 5. Beda. nec falsò quidem inuenire potuerunt Iudæi quod obiicerent Saluatori.

Sens. Myst. In Cap. XV.

2. GLO.adeſt Samſon vinctus à Dalila,id eſt,Synagoga.

Addit. Avct. In Cap. XV.

2. id eſt,cùm vinxiſſent,intellige verò aut prima vincula ei fuiſſe ſoluta in domo Cayphæ, aut ſemper fuiſſe ligatum.

ait illi, Tu dicis. Et accuſabant eum ſummi Sacerdotes in multis. Pilatus autem rurſum interrogauit eum,dicẽs,Non reſpondes quicquam? Vide in quantis te accuſant? Ieſus autem amplius nihil reſpondit:ita vt miraretur Pilatus. Per diem autem feſtum ſolebat dimittere illis vnum ex vinctis quemcunque petiiſſent. Erat autem qui dicebatur Barrabas:qui cum ſeditioſis erat vinctus, qui in ſeditione fecerãt homicidium. Et cùm aſcendiſſet turba: cœpit rogare,ſicut ſemper faciebat illis. Pilatus autem reſpondit eis,& dixit,Vultis dimittam vobis Regem Iudæorum?Sciebat enim quòd per inuidiam tradidiſſent eum ſummi Sacerdotes. Pontifices autem concitauerunt turbam vt magis Barrabam dimitteret eis. Pilatus autem iterum reſpondens, ait illis, Quid ergo vultis faciam Regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt, dicentes, Crucifige eum. Pilatus verò dicebat illis, Quid enim mali fecit?At illi magis clamabant,Crucifige eum. Pilatus autem volens populo ſatisfacere,dimiſit illis Barrabam, & tradidit Ieſum flagellis cæſum, vt crucifigeretur Milites autem duxerunt eum in atrium prætorij:& conuocant totam cohortem: & induunt eum purpura: & imponunt ei plectentes ſpineam

SENS. LIT. IN CAP. XV.

6. Beda.ſic reſpondet vt eius ſermo calumniæ non pateret.Theoph.dubia reſponſio, poteſt enim intelligi,tu hoc dicis, ego non dico: & nota quòd Pilato, qui inuitus ferr,ſententiam ex parte reſpondet, Sacerdotes autem & Principes ſuo ſermone indignos iudicauit. 7. Aug.3.de conſ.Euang vt quod ſubuerteret gentem,prohiberet tributa dari Cæſari, &c. vt ait Lucas. 8. Int.ne crimen diluens à Præſide dimitteretur,& crucis vtilitas differretur.Beda. 9. Theoph.ſ.quod cùm eſſet legis doctor,& eloquens, potenſque accuſationem eorum infringere, non reſponderet. 10. Beda.multas Pilatus liberandi Saluatorem occaſiones dedit. 11. Aug.3.de conſ.Euang.alia Pilati Matthæus verba refert, ſed eadem eſt ſententia; niſi quod Marcus tacet de Barraba, dicens ſolùm quod ad Chriſtum pertinebat. 12. Beda. hæret adhuc Iudæis ſua petitio: quia enim pro Ieſu latronem, pro Saluatore interfectorem elegerunt, meritò ſalutem perdiderunt & vitam: ſéque ita latrocinijs & ſeditionibus ſubdiderunt,vt patriam & regnum perdiderint,& libertatem corporis & animæ nunquam receperint. 14. Beda. aliam dat occaſionem liberandi Chriſtum. 15. Aug. 3. de con.Euang. hoc ſignificauit Matthæus dicendo Chriſtum:dicebantur enim Chriſti Reges Iudæorum. 16. quãta Iudæorum prauitas. 17. Int.hoc dicendo,Ieſum abſoluit. Glo. hoc dicit ſecundùm illam vxoris ſuggeſtionem, Nihil tibi & iuſto illi. 18. Int. inſaniæ ſuæ ſatisfacientes, non interrogationi reſpondentes Præſidis. Beda. 19. Beda. impletur illud: Facta eſt mihi hæreditas mea ſicut leo in ſylua, dederunt contra me vocem ſuam. d. Beda. iuſſit Pilatus flagellari:vt ſatiati Iudæi, mortem eius vltrà ſitire deſiſterẽt. e. Theoph.militaris vana gloria ſemper inordinatis gaudens,& opprobrijs,ſibi propria oſtendit. 23. Theoph id eſt,totum ordinem militiæ.

24. Beda. quia Rex Iudæorum fuerat appellatus,hoc illudentes faciunt:purpura enim Reges vtebantur. Aug. 3. de con.Euang. Matthæus dicit chlamydem coccineam:hanc enim pro regia purpura adhibuerunt illudentes,quanquam eſt rubra quædam purpura cocco ſimillima.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

13. Int.ſ.vt hircũ emiſſariũ. 20. Int. hircũ emiſſariũ. Hier.qui cum peccato populi in deſertũ inferni abſolutus dimittitur:alter enim pro peccatis abſolutorum,vt agnus occiditur. 24. Int.ſ.Gẽtili Eccleſia

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

6. ſ. quod res eſt. a. Paſcha. ſ. b. ſ. turba Græc. petere. ſ. vt vinctum vnum dimitteret. c. ſ. Pilatus. 11. Ironicè.

[25] coronam:& cœperunt salutare eum, Aue Rex Iudæorum. Et percutiebant[f] caput eius arundine:& conspuebant eum,& ponentes genua, adorabant eum.[26] Et postquam illuserunt ei,[27] exuerunt illum purpura[28] & induerunt eum vestimentis suis[29]: & educunt illum[30] vt crucifigerent eum. Et angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem[g] Cyrenæum,[*] venientem[h] de villa: patrem Alexandri[i] & Ruffi, vt tolleret[31] crucem eius. Et perducunt illum in Golgotha locum : quod est interpretatum Caluariæ[32] locus. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum[33]:& non accepit.[34] Et crucifigentes eum,[35] diuiserunt[36] vestimenta[37] eius[38] : mittentes

Sens. Lit. In Cap. XV.

25. Beda.pro,diademate. 26. Beda.quasi qui se Deū falsò dixisset.Hier.opprobria Christi,nostrum opprobrium abstulere,vulneribus eius sanati sumus. 27. Aug.3. de cons. Euan. hoc factum est in fine cùm adduceretur ad crucifigendum. g. Theo.nominat ad maiorem fidem.viuebat. n. adhuc ille,qui poterat circa crucem facta enarrare. ¶ Beda. Cyrene Lybiæ ciuitas. h. Hier. alij per merita patrum commemorantur; hic per merita filiorum qui discipuli erant, vnde admonemur, adiuuari parentes per natorum merita. 31. Theoph.Primò Christus baiulauit crucem(vt ait Iohannes)postea iste. 32. Bed. Locus erat extra ciuitatem vbi truncabantur capita damnatorum. Hier. tradunt Iudæi in hoc montis loco immolatum arietem pro Isaac. 33. Int. amara vitis,amarum vinum facit,& propinat Iesu, vnde: Dederunt in escam meā fel,& in siti mea potauerunt me aceto.Beda. ¶ Aug.3.de cons.Euan.Matthæus dixit cum felle mixtum,fel ponens pro amaritudine, & myrrhatum vinum amarissimū est; quanquam fieri possit vt myrrha & fel amarissimū redderent.Theoph.videntur attulisse quidam acetum & fel,alij myrrhatum vinum. 34. Int.noluit bibere,secundùm Matthæum.Aug.3.de cons.Euan.non accepit.s.vt biberet,sed gustauit,vt Matth.ait. 35. Int.Maledictus omnis qui pēdet in ligno, factus est maledictus, vt nostrum tolleret maledictum.Hier.Primum lignum scientiæ boni & mali, secundum boni tantùm & vitæ,extensio manus ad illud mortem apprehendit,extensio ad hoc vitam inuenit, ligno hoc vehimur per mare vndosum ad terram viuentium. 36. Int.s.in quatuor partes, secundùm Ioannem. 37. Int.s.alia præter tunicam. 38. Int.aliâs sua.

Sens. Myst. In Cap. XV.

25. Beda.corona spinea,nostrorum est susceptio peccatorum.Theoph.est arcta vita. f. Beda.caput Christi percutiunt arundine, qui verum Deum negant, errorem que suum ex Scriptura confirmare conantur; conspuunt in faciem, qui gratiæ præsentiam verbis execrandis respuunt. 28. Beda.purpura, caro Christi quam passionibus obiecit.Glo.purpura,passionem & regnum significat. 29. Int.s.Iudæis. Hier. Cùm enim intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israël saluus erit. 30. Int. tanquam Cain fratrem Abel in agrum.Hier.Adest etiam hic Isaac cum lignis; Ioseph cum tunica sanguine lita, Moyses cum serpente suspenso in ligno;bottrus in ligno portatus;Elisæus ad quærendam securim demersam, id est,genus humanum;Ionas sorte in mare missus. g. Beda. significat iste gentiles qui olim peregrini & hospites testamentorum obediendo hæredes Dei sunt; Simon obediens Cyrene hæres interpretatur;venit autem de villa,villa,Græcè pagus, vnde paganos appellamus à Dei ciuitate alienos, relictis enim paganis ritibus gentiles Christi vestigia sunt amplexi. 32. Hier.hic decaluatur Christus.i.à carne sua carnali.s.Iudæa separatur. 35. Hier.species crucis forma quadrata mundi,vertex Oriens,dextera Arctos;læua Auster,sub plantis Occidens,vnde Apostolus,vt sciamus quæ sit altitudo,latitudo,longitudo,& profundum; & aues volantes, & natantes homines forma crucis vtuntur. Beda. Crucis latitudo, hilaritas operantis;altitudo,expectatio retributionis;longitudo,tolerantia;profundum, secretum sacramentum.Glos.hic pullus Iudæ ligatur ad vitem;pallium tingitur in sanguine vuæ. 36. Int.s.in quatuor ordines.Hier.s.coniugatos,viduatos,præpositos, & separatos. Auctor. Anachoretas videtur intelligere.Glos. Ecclesia Christi per quatuor orbis partes distributa. 37. Int.s.mandata Hier.quibus regitur corpus Christi,id est,Ecclesia.

Addit. Avct. In Cap. XV.

i. Christi discipuli hi duo. 34. gustauit,vt ait Matth.sed non bibit. 35. Genus mortis ignominiosissimum,& acerbissimum.Græc.cùm crucifixissent.

sortem[39] super eis, quis quid[m] tolleret. Erat autem hora tertia[40]: &[n] crucifixerunt eum. Et erat titulus causæ eius inscriptus[41], Rex[42] Iudæorum. Et cum eo crucifigunt[43] duos[o] latrones: vnum[44] à dextris, & alium[45] à sinistris eius. Et impleta est Scriptura quæ dicit, Et cum iniquis[46] reputatus est. Et prætereuntes blasphemabant[47] eum, mouētes capita sua, & dicentes, Vah qui[p] destruis templum, & in tribus diebus reædificas: saluum[48] fac temetipsum descendens[49] de cruce. Similiter & summi Sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant, Alios[50] saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Christus Rex Israël descendat[51] nunc de cruce: vt videamus & credamus[52]. Et qui cum eo crucifixi[53] erant, conuiciabantur ei. Et facta hora sexta, tenebræ[54] factæ sunt per totam terram vsque in horam nonam. Et hora nona[55] exclamauit

Sens. Lit. In Cap. XV.

39. Theop.s.illudentes, quasi regis vestimenta diuiderent, erant enim vilia. Narrat quidem Iohannes cætera vestimenta diuisa à militibus in quatuor partes, iuxta eorum numerum, sed de tunica inconsutili missam sortem. 40. Aug.3.de cons.Euang.hora quasi sexta.i.sexta inchoata (vt ait Iohānes) traditus est à Pilato crucifigendus; completa sexta, Christoque pendente tenebræ factæ sunt; ait verò Marcus, tertia crucifixum, recapitulans, volensq́; ostendere magis Christum crucifixum à Iudæis qui clamauerant vt crucifigeretur, quàm à militibus. Idem de q.vet.nou.Testamenti Marcus sententiam de crucifixione Christi tertia hora datā, vult intelligi. 41. Int.s. Hebraicè, Græcè, & Latinè. Hier. 42. Theop. scripserunt causam ob quam est crucifixus, quasi vituperantes quod se Regem fecisset; & ne prætereuntes misererentur, sed improperarent tanquam tyranno. Beda. nec occidendo potuerunt efficere, vt cum Regem non haberent, qui eis secundùm sua opera redditurus est. Glo. simul Rex, & Pōtifex, Patri carnis suæ hostiā offerens, nec per crucē perdidit, sed confirmauit imperiū. 43. Theoph. vt homines, prauam de eo opinionem conciperent, quòd latro esset, & maleficus. 45. Hier. ille antecedit Petrum in paradisum, iste Iudam in infernum; confessio breuis vitam acquisiuit longam, blasphemia finita pœna plectitur æterna Auctor. videtur sentire. Hier. seu quicunque est iste Auctor, Iudam post Christi passionem se suspendisse. 46. Int.s.latronibus. 47. Theoph. exprobrantes tanquam seductori. 48. Int. insultant nefarij ne faceret salutem quam inchoauerat. Hier. 49. Theoph. Suggerebat hoc diabolus, sciens salutem fieri per crucem; simulque tentans, vt si à cruce descenderet, sciret non esse Filium Dei.

50. Theoph. hoc dicunt, quasi non verè miracula fecisset, sed secundùm apparentiam. Beda. etiam nolente confitentur quod alios saluos fecit, sua ergo sententia condemnantur: qui enim alios saluos fecit, seipsum saluare poterat. 51. Hier. maius præstitit dum resurrexit, & non crediderunt. 52. Int. fraudulentā promissio. 53. Int plurale, pro singulari. Aug.3. de cons. Euang ¶ Theoph. vterque à principio conuiciabatur. 54. Int. Sol refugit, quia non potest videre mortem Christi; & collaborat laborantis vel ne impij blasphemantes, sua luce fruerentur. Theoph. decima quarta luna erat, cùm naturalis eclipsis fieri non potest. Glo. adest Noë inebriatus, & nudatus cæli & terræ pallio tectus tenebroso.

55. Beda. qua hora Adam mortem inuexit, Christus mortem moriendo destruxit.

Sens. Myst. In Cap. XV.

39. Hier. Sortiti sunt tunicam indiuisam, quæ est pax & vnitas. Glo. Sors, Dei gratia, solius enim Dei iudicio venit vel cadit sors. 41. Hier. inscriptum tribus linguis, vt omnis lingua commemoraret perfidiam Iudæorum. o. Beda. significant hi sub fide & confessione Christi, martyrium, vel arctiorem disciplinam subeuntes, quorum alij hoc pro æterna gloria faciunt, alij humanæ laudis intuitu. Theoph. duo latrones, Iudaicus, & Gentilis populus, vterque iniquus sed hic pœnitens, ille vsque in finem blasphemus; in medio Dominus, tanquam lapis angularis vtrumque coniungens. 44. Int. Oues à dextris. ¶ hîc assumitur. 45. Int. hœdos à sinistris. ¶ hic relinquitur.

Addit. Auct. In Cap. XV.

m. sub. vt viderent. n. pro. cum Heb. p. id est, qui te iactabas posse destruere.

Iesus voce magna[56] dicens,Heloy[q],Heloy,lamasabacthani, quod est interpretatū,Deus[57] meus,Deus meus vt quid[58] dereliquisti me?[59] Et quidam de circunstantibus audientes dicebant:Ecce,Heliam vocat. Currens autem vnus, & implens spongiam[60] aceto[61], circumponensque calamo[r],potum[62] dabat ei[63],dicens, Sinite[s] : videamus si veniat Helias ad deponendum eum.[64] Iesus autem emissa voce[65] magna[66], expirauit. Et velum templi scis-[67]sum est in duo,à summo vsque deorsum.Videns autem Centurio[68] qui ex aduerso stabat,quia sic clamās expirasset,ait,Verè hic homo[69] Filius Dei erat.Erant autem& mulieres de longè aspicientes:inter quas erat Maria Magdalene,& Maria Iacobi minoris,[70] & Ioseph mater,& Salome[71]:quæ cùm esset in Galilæa,sequebantur eum,& ministra-[72]bant ei:& aliæ multæ quæ simul cum eo ascenderant Hierosolymam. Et cùm iam[73] serò esset factum:quia erat Parasceue[74],quod est ante sabbatum : venit Ioseph ab Arimathia[75],nobilis[76] decurio[77]:qui & ipse erat expectans regnum Dei,

SENS. LIT. IN CAP. XV.

56. Int.Beda.vt homo loquitur,vt homo loquitur,vt homo flet, vt homo crucifigitur , vt homo turbatur. 57. Int.Hiet.Principiū est vicesimi primi Psalmi:quod enim in medio ponitur,Respice in me, in Hebræo non habetur. 58. Theoph.pro me loquitur, nos enim homines sumus derelicti,ipse nunquam à Patre derelictus fuit:dixit etiam pro Iudæis ex quibus erat:quasi dicat,vt quid Hebraïcum populum dereliquisti vt tuum filium crucifigerent; ergo me,id est,humanam naturam vel Iudaïcum populum. 59. Beda s.Romani milites Hebraïci sermonis proprietatem non intelligentes : vel Iudæi , vt eum imbecillitatis infament. 64. Int.qui de cælo. 65. Int.illa,scilicet,Pater in manus tuas commendo spiritum meum. 66. Int.nos cum nulla,vel cum minima,qui de terra sumus.Hier.ille cum exaltata voce expirauit,qui de cælo descendit.Theoph.sicut Dominus potestatiuè expirat. 68. Theoph.Cēturio dicitur centum militum princeps. 69. Int. Beda hominem & Deum confitetur; Theoph. conuertitur ordo dum Iudæi occidunt,gentiles confitentur;discipuli fugiunt,mulieres expectant. 70. Int. ad differentiam Iacobi Zebedæi,qui inter primos Apostolos vocatus est,& electus à Domino. Beda.Iacobus verò minor,dicebatur Iacobus Alphæi;& frater Domini,cuius mater Maria Cleophe, soror Virginis. 71. Theoph.hæc mater filiorum Zebedæi. 72. Int.Beda. mos erat vt mulieres præceptoribus de sua substantia ministrarent.Hier.Sicut non excluditur muliebris sexus à salute,per Mariam virginē; ita non expellitur à mysterij crucis scientia,& resurrectionis,per viduam,Mariam Magdalenam,& cæteras matres. 74. Beda.id est,præparatio, sic Iudæi inter Græcos morantes vocabant sextam Sabbati, præparabant enim eo die ad Sabbatum necessaria. 75. Int.quæ & Ramatha , ciuitas Helcanæ , & Samuelis.Beda. 76. Beda.per iustitiam tali ministerio dignus; per nobilitatem potentiæ secularis,facultatem potens obtinere ministrandi. 77. Beda.de ordine curiæ,& curiæ officium administrans.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

61. Int.scilicet,dolo,malitia.Hier. ¶ Glo.erant ipsi acetum degenerantes à vino Prophetarum,& Patriarcharum,corq; habentes sicut spongiam, cauernosis & tortuosis latibulis fraudulentum. 62. Int.s. amaritudinem. 63. Int. s. dulcedini. 65. Int.cælum aperitur. Hier. ¶ Theoph. significatur Spiritus sancti gratia à templo scindenda.Item caro, velum est mentis nostræ, virtus autem carnis contra spiritum scissa est Christi passione ab Adam vsque ad vltimos homines. Glo. Scissum est velum , vt Sacramenta legis quæ tegebantur apparerent,& ad gentes transirent. 73. Int.id est,in fine. 74. Beda Sexta die factus homo , & reparationis humanæ arcanum per crucem impletum. 75. Hier.interpretatur deponens.Int. Allegoricè Iudaïcus populus deponens desperationem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

q. Ab Eleha,cuius plurale Elohim. apud Matth.Eli,ab El. r. id est,arundini. s. Cùm ei alij dixissent,Sine, vt est apud Matthæum, dixit ille, Sinite me facere. 68. Gra. κεντυρίων, vox Latina. 70. τοῦ μικροῦ,minoris videtur fuisse cognomen.

& audacter introiuit ad Pilatum,& petiit corpus Iesu.Pilatus autem mirabatur si iam obiisset:Et accersito centurione, interrogauit eum si iam mortuus esset. Et cùm cognouisset à centurione,donauit corpus Ioseph.Ioseph autem mercatus sindonem,& deponens eum inuoluit sindone:& posuit eum in monumento quod erat excisum de petra:& aduoluit lapidem ad ostium monumenti:Maria autem Magdalene, & Maria Ioseph aspiciebant vbi poneretur.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

x. Beda.quod medioctis & ignotus facere,& corpus impetrare non poterat. 79. Theoph.putabat enim diutiùs victurum,vt latrones viuebant. 80. Theoph. sciebat Domini corpus pretiosum pretiosè sepeliendum. 81. Beda hinc mos Ecclesiæ,vt Sacrificium altaris non nisi in lino terreo celebretur,sicut à beato Syluestro legimus statutum. 83. Beda dicitur monumentum Domini fuisse domus rotunda, de rupe excisa,tantæ altitudinis,vt vix extenta manu posset homo culmen attingere;introitus ab Oriête,cui lapis magnus impositus,in eius parte Aquilonari sepulchrum Domini ex eadem petra factũ,longitudine septem pedum, altitudine à pauimento trium palmorum;patens non desuper,sed à latere Meridiano,vt corpus inferretur,colore albo,& rubeo. 84. Int.aliâs in. 89. Beda.remeantibus ad sua noctis Iesu,solæ mulieres quæ arctius amabant,aspiciebant quomodo poneretur corpus;vt ei tempore congruo munus possent deuotionis offerre.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

78. Int.id est,ad Christianos.Hier.Iudaïcus populus in fide credens,nobilitatur fide,vt sit filius Abrahæ,deponit desperationem, expectat regnum Dei; intrat ad Christianos vt baptizetur; quod significat nomen Pilati,id est,malleatoris, qui domat ferreas gentes,vt regat in virga ferrea;& petit Sacrificium quod donatur pœnitentibus in fine viaticum,& corde mundo,& peccatis mortuo inuoluit munimine fidei;stabilitum operculo spei;per opera charitatis concludit,aspicientibus à longè electis,qui sunt stella maris;quando(si fieri potest)scandalizabuntur etiam electi. 80. Int.scilicet,cor mundum,& peccatis mortuum.Theoph.corpus purum, quo suscipiendus Christus;corpus enim animæ indumentum.

81. Glo.ex simplici Domini sepultura , ambitio diuitum condemnatur , qui nec in tumulis possunt carere diuitiis. 82. 82. Int.in munimine fidei. 85. Int.quæ est Christus. Theoph. illa anima ex petra excisa,id est,Christo,quæ non obliuiscitur Deum. 86. Int. per opera charitatis. 87. Int.operculum spei. 88. Int.electi,qui sunt stella maris. 89. Int.à longè, quia scandalizabuntur, si fieri potest, etiam electi.Beda.animæ humiles quo ordine sit Christi passio completa perpendunt,vt imitentur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

v. Indicat non sine periculo fuisse ausum. z. scilicet,vt suo tempore vngerent.

CAPVT XVI.

ET cùm transisset sabbatum , Maria Magdalene , & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata,vt venientes vngerent Iesum.Et valde mane

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

1. INT. post tristia sabbata,felix irradiat dies,Hier. 3. Glo.reuertentes à monumento , vt ait Lucas, parauerunt aromata,& vnguenta,dum licuit operari,id est,vsque ad solis occasum; & quia explere non potuerunt transacto sabbato, id est,occidente sole,vbi operari licebat, aromata emere festinarunt, vt ait Marcus. 4. Theoph.secundùm Iudæorum consuetudinem, vt odoriferum maneret corpus , & conseruaretur;aromata enim desiccant:non sapiebant enim dignitatem diuinitatis Christi. 5. Aug. 3 de cons.Euang.Lucas valde diluculo.Iohannes,cùm adhuc tenebræ essent.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

2. INT. id est, electi, qui sunt stellæ maris. 4. Greg.in hom.odore virtutum,& opinione bonorum operum quærendus Christus. 5. Beda. Illuminata facie , discussisque vitiorum tenebris odorem bonorum operum Domino,& orationum suauitatem studeamus offerre.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI. *a. Ita vocabatur,& non Maria Salome.*

[6] vna [7] sabbatorum, veniunt ad monumentum: [8] orto [9] iam Sole. Et dicebant ad inuicem[a] Quis reuoluet nobis [10] lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes, [11] viderunt [12] reuolutum [13] lapidem. Erat quippe [14] magnus valdè. Et introeuntes in [15] monumẽtum [16] viderunt iuuenem [17] sedentem in [18] dextris, coopertum [19] stola candida: & [20] obstupuerunt. Qui dicit illis, Nolite [21] expauescere: Iesum [22] quęritis Nazarenum, [23] crucifixum: surrexit, [24] non est [25] hîc: [26] ecce locus vbi posuerunt eum. [c] Sed ite, [27] dicite Discipulis eius, & [28] Petro: quia [29] præcedet vos in [30] Galilæam: ibi eum [31] videbitis, sicut [32] dixit vobis. At illæ exeuntes, fugerunt de monumento. Inuaserat enim eas tremor, & [33] pauor: & [d] nemini quicquam [34] dixerunt: timebant enim.

Sens. Lit. In Cap. XVI.

6. Int. id est, prima à Sabbato, eadem prima Sabbati dicitur, quę nunc Dominica appellatur. Theoph. id est, prima dierum hebdomadæ, Sabbata námque dies hebdomadæ nuncupantur. 7. Int. id est, requietionum, quæ in Sabbatis custodiębantur. Beda. 8. Aug. 3. de con. Euang. scilicet, cùm cœlum ab Orientis parte albesceret, needum enim videbatur Sol per terram. 12. Beda. scilicet, per Angelum, vt narrat Matthæus. 15. Int. Beda. in domum scilicet rotundam, quæ erat excisa in petra. 17. Theoph. quem priùs viderunt sedentem super lapidem (vt ait Matth.) ipsum viderunt posteà intus in monumento (vt ait Mat.) quidam tamen dicunt alias fuisse mulieres, quæ dicuntur à Matthæo, alias quæ à Marco. Aug. de con. Euang. duos Angelos viderunt, illum de quo Matthęus foris: & hunc de quo Marcus intus, vel vnus erat qui supra lapidem sedebat à dextris: intra aliqua septa maceriæ, ante petram in qua excisa, locus erat sepulturę. 18. Beda. s. ad meridianam partem sepulchri, erat enim sepulti caput ad Occasum. 19. Seuer. non ex mortali vellere, sed cœlesti lumine splendens. Greg. in hom. candor vestis splendorem nostræ solemnitatis & festiuitatis denunciat. 21. Int. Deus charitas est, timor nõ est in charitate. Greg. in hom. quasi dicant, quid timetis, quæ vestros conciues videtis? 22. Int. à loco. Greg. 23. Int. à causa. Greg. hæc duo dicit, vt intelligatur de quo Iesu loquitur. Theoph. Non erubescit Crucem, in hac enim salus hominum. 24. Int. radix amara Crucis euanuit, flos vitæ cum fructibus erupit, qui iacuit in morte, surrexit in gloria. Hier. 25. Greg. in hom. s. per præsentiam carnis. 26. Theoph. ideò lapidem reuoluerat, vt locum ostenderet. 27. Int. Mulieribus dicitur vt nuncient Apostolis, quia per mulierem mors nunciata est, per mulieres vita resurgens. Hier. 28. Hieron. qui se indignum iudicauit Discipulatu, quòd ter Dominum negasset magistrum: sed peccata præterita non nocent, quando non placent. Greg. in hom. si Angelus non nominasset, venire inter Discipulus nõ auderet: vocatur ergo ex nomine, ne desperet ex negatione. 29. Aug. 2. de cons. Euang. non exprimitur quando id futurum sit.

32. Int. non sicut vidistis. 33. Int. s. Angelorum & hominum. Theoph. s. ob visionem Angeli, & admirationem Resurrectionis. 34. Theoph aut propter Iudęos, aut timore visionis deterritæ. Aug. de con. Euan. i. respõdere Angelis nõ sunt ausę, aut nemini custodũ, alioquin (vt Matt. ait) Apostolis nunciarunt.

Sens. Myst. In Cap. XVI.

8. Int. s. post occasum corporis. 9. Int. i. Christo. 10. Int. s. legem mortis. 12. Beda. reuolutio significat reserationem Sacramentorum Christi, quæ velamine literæ tenebantur: Lex enim lapide scripta est. 17. Int. hic iuuenis formam Resurrectionis timentibus mortem ostendit. Seuer. nescit Resurrectio senectutem. Ibi ætas nec admittit detrimenta, nec indiget incrementis. 18. Greg. in hom. sinistra præsens vita, dextra perpetua, quam Angelus nunciare venerat. 19. Int. i. vera lætitia. s. hoste depulso, regno adepto. Hier. 20. Int. Hier. s. stupenda sunt quæ præparauit Dominus diligẽtibus se. 30. Greg. in ho. Galilæa, transmigratio: iam quippe Christus à Passione ad Resurrectionem, à morte ad vitam migrauerat: & nos eius gloriam videbimus, si à vitijs ad virtutes migremus. Qui in sepulchro nunciatur. i. mortificatione carnis agnoscitur, in mentis transmigratione videtur. 31. Aug. de con. Euang. gratia Christi erat de populo Israël ad gentes transmigratura, præparante Domino viam, videbitis ergo eum .i. membra eius inuenietis. 34. Theoph. mulieribus audire, non loqui datum est: discere, non docere.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

6. pro. prima Hebr. 7. id est, dierum hebdomada. 8. .s. peruenerunt, cùm diluculò essent profecta. b. id est, locum vbi monumentum. c. pro, itaque. d. scilicet, occurrentium in via.

[35] Surgens autem Iesus [36] manè prima Sabbati, [37] apparuit [e] Mariæ Magdalenæ: de qua eiecerat [38] septem dæmonia. Illa vadens [f] nunciauit his qui cum eo fuerant, [39] lugentibus & flentibus: & illi audientes quia viueret, & visus esset ab ea: non [40] crediderunt. [41] Post hæc autem [g] duobus ex his [42] ambulantibus ostensus est in [43] alia effigie euntibus in [44] villam: & illi euntes nunciauerunt cæteris: nec illis [45] crediderunt. [46] Nouissimè autem recumbentibus illis [47] vndecim apparuit: [f] & [48] exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis: quia his qui viderant eum resurrexisse, non [49] crediderunt. Et [h] dixit eis, [50] Euntes in mundum vniuersum prædicare Euangelium omni [51] creaturæ. Qui [52] crediderit, & [53] baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non [54] crediderit, condemnabitur.

Sens. Lit. In Cap. XVI.

35. Beda. impletur illud, ad vesperam demorabitur fletus, & ad matutinũ lætitia. Greg. in hom. Samson media nocte de Gaza exijt, & portas tulit: Christus ante lucem resurgens, inferni claustra destruxit. 36. Theoph. eùm apparuit, coniungẽdum est, non cùm surgens. 37. Int. quomodo, & vbi hæc apparitio facta sit, Ioannes plenissimè dicit. Beda. e. Beda. mulier culpæ inductrix, quæ mortem primò gustauit, Resurrectionem primò videt, ne perpetui reatus apud viros opprobriũ sustineret. 38. Greg. in hom. id est, vniuersa vitia, quia enim septem diebus omne tempus comprehenditur, septenario vniuersitas significatur. Theoph. id est, septem virtutibus spiritus contrarios. Hier. meretrices & Publicani præcedent Synagogam in regnum Dei. Beda. vbi abundauit peccatum, superabũdauit & gratia: ne quisquam dignè pœnitens, de venia desperaret. 39. Hier. beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. 40. Greg. in hom. fuit hoc nõ tam illorum infirmitas, quàm nostra futura firmitas: dum enim illis dubitantibus, multis argumentis Resurrectionem legimus demonstratam, solidamur. 41. Int. quomodo factum sit, Lucas exponit. 43. Aug. de con. Euang. tenebantur enim (vt ait Lucas) eorum oculi, ne eum agnoscerent. Seuer. Christus Resurrectione non vultus substantiam perdidit, sed gloriam acquisiuit. 44. Aug. de con. Euang. Lucas castellum dicit, & hic Græcè ager magis est, quàm villa: agri verò nomine etiam castella vocari solent. 45. Int. s. aliqui eorum. Theoph. non de vndecim Apostolis dicit, sed de quibusdam alijs. 46. Int. s. die Ascensionis. 47. Int. vt omnes testes sint, & omnibus narrent quod cõmuniter viderunt & audierunt. Hier. 48. Greg. in hom. vt verba quæ discedens diceret, in corde audientium arctiùs impressa remanerent. 49. Aug. de con. Euang. s. antequam viderent, cùm tamen ipsis prædicantibus, gentes quæ non viderant, essent crediturae. 50. Int. Hier. nunc post acceptum Spiritum sanctum, tanquam vasa limosa, per ignem confirmata. 51. Greg. in hom. id est, homini qui habet aliquid commune cum aliqua creatura: & propter quem in terra cuncta creata sunt: vel omni gentium nationi, erat enim prius dictum, in viam gentium ne abieritis. Theoph. s. credenti, & non credenti. Aug. ad Esich. non iussit Apostolos ipsos solos prædicationis munus implere, sicut non propter solos dictum est, sed propter vniuersam Ecclesiam. Ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. 52. Int. Beda. s. fide, quæ per dilectionem operatur. Greg. in hom. si fidem operibus teneat, vera enim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, operibus non contradicit. 53. Theoph. non enim sufficit credere. 54. Beda. in Ecclesia per alios paruuli credunt, sicut ex alijs peccatũ pertraxerunt.

Sens. Myst. in Cap. XVI.

f. Seuer. suprà vt fœmina tacebat, nunc Ecclesiæ personam gestans, nunciat & loquitur. g. Seuer. gentibus & Iudæis Resurrectionis fides prædicanda monstratur. 42. Int. id est, laborantibus. Hier. Fides hic laborat agens vitam actiuam: illic contemplatiua secura visione regnat.

Addit. Auct. In Cap. XVI.

37. de quo Ioannes 20. 43. ita vt non agnoscerent. 44. id est, castellum, seu pagum. 45. aliqui, scilicet. Nam aliquos credidisse constat ex Luca. 46. Græc. ὕστερον, deinde, seu posteà. Hanc quidam aiunt fuisse apparitionem primam factam Discipulis, de qua Lucas & Ioannes, alij vltimam.

47. sic vocabantur Apostoli, etsi aliqui deessent, tunc quidem aberat Thomas. h. id est, posteà dictum. f. Cùm apparuit in Galilæa plurimis, dixit autem, pro, præcepit. Hebr.

[l] Signa autem eos qui crediderint,hæc ſequentur. [m] In nomine meo dæmonia eiicient, [55] Linguis loquentur nouis, [56] Serpentes tollent. Et ſi mortiferum quid biberint,non eis nocebit. [57] Super ægros manus imponent,& bene habebunt. [58] Et Dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis,[59] aſſumptus eſt [*] in cælum,[60] & ſedit [61] à dextris [n] Dei. Illi autem [62] profecti [63] prædicauerunt vbique:[o] Domino cooperante, & ſermonem confirmante,[64] ſequentibus ſignis.

Sens. Lit. In Cap. XVI.

m. Greg.in hom.Fuerunt hæc ſigna neceſſaria in Eccleſiæ exordio;vt enim fides creſceret,miraculis,tanquam aqua planta fuit nutrienda,cùm fixa radix eſt,à rigando ceſſamus; fiunt etiam quotidie in Eccleſia ſpiritualiter,eiiciunt enim Sacerdotes dæmones,manus credentibus imponentes per exorciſmi gratiam;fideles ſancta loquentes, linguis loquuntur nouis;qui malitiam de aliorum cordibus auferunt exhortationibus;ſerpentes tollunt,qui peſtiferis ſuaſionibus non conſentiunt, à veneno non læduntur, qui bono exemplo aliorum vitam roborant,ſuper ægros manus imponunt, vt bene habeant;ſunt hæc miracula tanto maiora,quanto ſpiritualia,& non corpora,ſed animas ſuſcitantia. 55. Int.Beda.ſcilicet, bonis exhortationibus malitiam auferendo ab aliorum cordibus. 56. Theoph.ſ.intellectuales,vel etiã ſenſibiles,vt Paulo accidit. 57. Theoph.ſæpe in hiſtoriis legimus multos venena bibita Chriſti munitos ſignaculo, lædere non potuiſſe. 58. Int.qui de cælo deſcendit. 59. Aug.de conſ.Euang.ſ.ſupradicta,& quæ in Actis Apoſtolorum commemorantur. * Glo.Pſalmiſta dicit ad Orientem id factum, ſignificans Hieruſalem,quæ eſt in Orientis partibus collocata. 60. Int.ſcilicet,vnde venerat Greg. in hom.non aëreum,vt Helias,qui ſubleuatus eſt,vt in ſecreta quadam terræ regione,magna carnis & ſpiritus quiete viueret vſque ad mundi finem,cum redibit, & mortis debitum ſoluet. Aſcendit verò Helias in curru,alieno enim, vt homo purus, adiutorio indigebat. Chriſtus autem ſua virtute ferebatur.

61. Greg. in hom. ſedere iudicantis eſt,ſtare pugnantis, vel adiuuantis. Sic Stephano in certamine poſito apparuit, vt adiutor. Aug. de Symbolo. Non intelligamus ſeſſionem, quaſi humanis membris poſitus ſit ad dexteram ſedentis Patris : ſed ſedere, id eſt, habitare intelligitur in dextra, id eſt, poteſtate quam accepit vt homo; vt veniat iudicaturus qui primò venerat iudicandus: dicitur etiam beatitudo Patris dextera: nulla enim illic ſiniſtra miſeria. 62. Int.præceptum obedientia,obedientiam ſigna comitantur. Greg. in hom. 63. Beda. incepit Marcus ab initio prædicationis Euangelicæ à Ioanne facto,& ad prædicationem Apoſtolorum peruenit. 64. Theoph.ſermo per opera confirmatur.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

l. id eſt,miracula. m. ſ.cùm opus erit. 61. ſignificatur quies beatitudinis,& poteſtas iudiciaria. n. id eſt,optimo loco poſt Patrem,quatenus homo. o. ſ.vbicunque ſe offerebat opportunitas.

PROOEMIVM B. LVCÆ. IN EVANGELIVM SVVM. *

QVONIAM quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis: visum est & mihi assecuto omnia * à principio diligenter ex ordine tibi scribere optime Theophile, vt cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.

SENSVS LITERALIS.

1. INT. vt Basilides, & Appelles, & qui sub nomine Thomæ, vel Mathiæ, vel aliorum Apostolorum falsa scripserunt. Ambr. sicut in populo Iudæorum fuerunt pseudoprophetæ, sic in nouo Testamento qui Euangelia scribere conati sunt, à bonis numulariis non probata, vt Basilides, &c. Beda. Multos dicit, non tam numero, quàm hæresum diuersitate. Chry. possunt intelligi, & qui bene, & qui secus Euangelia scripserunt; sed per sequentia ostendit, de quibus loquatur, addit enim, quæ in nobis completæ sunt rerum, & sicut tradiderunt, &c. a. Glo. cœperunt, nec perfecerunt. 2. Int. non nos, sed in nobis Deus fecit. c. Orig. id est, manifestissimè ostensæ. 3. Int. s. s. Euangelij. Orig. non secundùm phantasiam, vt aiunt hæretici, sed re vera negotium Christus egit. 4. Chry. ad Apostolos totum refert: par verò erat, vt tradita propagarent, facerentque qui accipiebãt quod fecerant qui tradiderant. d. Theop. Lucas non fuit ex primis discipulis. Beda. alios etiam Euangelistas oportuit ab aliis, qui ipsi interfuerãt, intelligere multa, vt Christi infantiam, pueritiam, &c. ¶ Int. non solùm corporali, sed potius mentis intuitu. Chry. Concordat illud Iohannis, Et vidimus gloriam eius. e. Glos. Duplex in homine perfecto virtus, intentio, & actio, vtrumque in Apostolis, viderunt enim, & ministrarunt. 6. Int. Verbi, quod caro factum est. 7. Int. non humana voluntate, sed Spiritu sancto intus instigante; cuius gratia geritur, vt id quod bonum est, nobis etiam bonum videatur. 8. Ambr. nõ negat Deo visum, à Deo enim præparatur voluntas hominum. 10. Ambr. assecuto omnia, non omnia scribere visum est, nec enim mundus caperet: consultò etiã prætermit ab aliis scripta, vt propriis quibusdam Euangelia singula rebus eminerent. Glo. ea scripsit, quæ ad fidem confirmandam idonea credidit. g. Glo. Studium fuit magis Lucæ res historicè describere, quàm præcepta exprimere. 11. Theoph. Erat Theophilus vir inclytus, & fortè princeps; optime enim, non nisi principibus, & præsidibus, dicebatur. Sic Paulus ad Præsidẽ. Optime Feste. 13. Beda. id est, quo quidque ordine gestum, dictúmve est. Chry. id est, vt certitudinem habeas, & securus sis.

SENSVS MYSTICVS.

12. BEDA. Theophilus, id est, amans Deum, vel amatus à Deo: qui ergo Deum amat, siue à Deo amari desiderat, ad se scriptum Euangelium putet; & vt commendatum pignus conseruet.

ADDIT. AVCT.

* *Fuit patria Antiochenus, arte Medicus, Pauli Discipulus. b. id est, contexere. c. Græc. rerum certissimæ fidei, vel quæ plenè credita, & cognita à nobis. πεπληροφορημένων πληροφορέω, plenam fidem facio. πληροφορία, certa fides. 4. 5. ita completa, seu credita. e. cooperatores. 6. pro, rei. Hebr. vel Christi, qui verbum Dei. 9. quidam affectate verterunt, sed & in eum sensum potest accipi assecuto.*
* *coniungenda cum assecuto. q. d. res ab initio gestas omnes. f. καθεξῆς, deinceps, q. d. ordine quo quæque aliam sequatur. 11. Græca vox, etiam potentissimum significat, apparet fuisse virum primarium.*
h. pro, agnoscas, agnoscuntur vtcunque cognita. l. Græc. velut Catechismo doctus, seu voce eruditus. 13. ἀσφάλειαν, certitudinem.

EVAN

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

CAPVT I.

FVIT in diebus Herodis[1] regis Iudææ[2], Sacerdos[3] quidam nomine Zacharias, de vice Abia[3]: & vxor illius[4] de filiabus Aaron, & nomen eius Elizabeth[5]. Erant autem iusti[b] ambo[6] ante[7] Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus[8] Domini sine querela[9], & non erat illis filius,

SENS. LIT. IN CAP. I.

1. INt. iam alienigena regnabat. Chry. qui Iohannem occidit, Tetrarcha fuit, hic autem Rex. Beda. prædictum fuerat, Non deficiet Princeps de Iuda, nec Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est; ex quo enim exierunt ex Ægypto vsque ad Samuelem Iudices suæ gentis habuerunt, inde Reges vsque ad transmigrationem; post reditum Pontifices gubernabant, vsque ad Hircanum, Regem simul & Pontificem, ab Herode interfectum, cui ab Augusto Cæsare Iudææ regnum datum, cuiusque vigesimo primo anno aduenit Christus. 2. Amb. nō solùm à parentibus, sed etiam à maioribus Ioannis nobilitas propagatur, religionis successione venerabilis. Beda. in hom. Ioannes de sacerdotali prosapia, vt eo potentiùs mutationem sacerdotij prædicaret. Glo. per vitulum hoc Euangelium figuratum, inchoat enim à Sacerdotibus, & in vitulo, id est, Christo pro mundo immolato, consummatur. 3. Beda. Erant Sacerdotes tam de Filiis Eleazar, quàm de filiis Ithamar, quorum vices secundùm ministeria sua, vt ingrederentur domū Dei, vigintiquatuor sortibus Dauid distinxit, in quib. familiæ Abiæ octaua contigit. 4. Theoph. non permittebatur de alia tribu vxorem accipere. b. Beda. in hom. Iustitiæ præcepta quæ populis daret, velut hæreditario iure à progenitoribus Ioannes acceperat. 7. Int. qui non fallitur, vt homines. Amb. perfecta laus ante Deum iustum esse. 8. Amb. Cùm mandatis cælestibus obedimus, in mandatis Domini incedimus; cùm congruè iudicamus, tenere Domini iustificationes videmur. 9. Int. non quod non peccauerint, sed quia per gratiam Dei abluti, peccare desierint. Amb. prouidere oportet bona etiam corā hominibus, nulla querela est, vbi & mentis bonitas concordat, & facti.

SENS. MYST. IN CAP. I.

3. GLo Abia, id est, pater dominus, & congruè in tempore officij patris Domini conceptus est qui patrem Dominum prædicaret.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

1. quasi dicat, regnante in Iudæa Herode, cuius primo anno regni legitimi natus Christus, vbi enim sustulit Sanhedrim. i. Regiorum consiliariorum collegium, Iudæi, quibus antea inuitis regnabat, eum in Regem legitimum susceperunt. Huius filij Herodes & Philippus Tetrarcha, & Aristobolus, cuius filius Herodes Agrippa, qui Iacobum interfecit, paterque fuit Agrippæ iunioris, qui cum Paulo locutus, vterque autem Agrippa rex Galilææ, Itureæ & Traconitidis. 2. s. totius partis Palestinæ, à 12. tribubus inhabitatæ. 3. Dauid Sacerdotes in 24. familias diuiserat, vt dicitur. 1. Par. 24. vt vicissim per vnam hebdomadam deseruirent, eo ordine, qui tunc sorte cuique obtigit, obtigit verò familiæ Abia octauus locus.

6. i. teste Deo, qui omnia nouit. 8. i. ceremonijs. 9. id est, de quibus nemo queri meritò posset, sic Phil. 2. vt sitis sine querela. Græ. ἄμεμπτοι, inculpati, irreprehensibiles.

[10] eò quod esset Elizabeth sterilis : [11] & ambo [12] processissent in diebus suis. Factum est au tem cùm sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine [13] vicis suæ ante Deum, secun dùm consuetudinem [c] sacerdotij, [d] sorte exiit [14] vt incensum poneret [15] ingressus in [e] tem plum Domini : & omnis multitudo populi erat orans [f] foris hora incensi. [16] Apparu autem illi Angelus Domini [17] stans à dextris [18] altaris incensi. Et Zacharias [19] turbatus est videns:& timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus, Ne [20] timeas Zacharia quoniam exaudita est [21] deprecatio tua : & [g] vxor tua Elizabeth [22] pariet tibi filium & vocabis nomen eius

Sens. Lit. In Cap. I.

10. Int.duæ causæ memorantur,vt maior appareat virtus. 11. Chry non erat peccati effectus,sterili tas,nam & iustis acc debat; hæc verò sterilitatis causa, vt audientes Virginem parientem credant. Glo Diuinitus procuratum,vt de sterili Ioannes nasceretur,vt inopinato ortu,&stupore miraculi,pararentu homines auditui Prophetæ. 12. Theoph. non solum secundùm corpus, sed etiam secundùm spiritum ascensiones in corde suo ponentes. 13. Glo. à Sabbato hi ad Sabbatum ministrabant tempore vici suæ.Amb.tunc vices erant,nunc est perpetuitas. d. Beda.non noua sorte electus est,cùm incensum es set adolendum,sed prisca sors significatur, qua in vicem Abiæ succedebat. 14. Amb.videtur Summus designari sacerdos, solus enim is intrabat in secundum sanctuarium semel in anno. Beda. Incensum in Sancta sanctorum deferebatur à Pontifice die expiationis,seu propitiationis,scilicet,decima die septimi mensis. 15. Int.notatur summus.Chry. Ingressus est vt oraret pro cunctis. 16. Amb. scilicet,repentè: solet verò dici in Scriptura apparere, quod non potest præuideri. Chry. Manifestè apparuit, & non in somniis,nimis enim arduum annunciabatur;itaque manifestiore visione opus erat.Damasc.lib.2.cap.13. non apparent Angeli vt sunt,sed trãsfigurati,vt possint homines aspicere. 18. Basil. Erat enim alterum holocaustorum. 19. Chry.non potest homo,quantumcumque iustus,absque timore Angelum cerne re.Orig.Noua facies apparens,mentem turbat. 20. Athanas.in vita Antonij. Si post timorem succedit gaudium,à Domino est visio, securitas enim animæ præsentis maiestatis inditiũ est:si verò incussa for mido permanserit,hostis est qui videtur. 21. Int.facta pro populi redemptione,non pro sobole,quam desperabat se posse habere Aug.de q.Euang.vsque adeo desperabat,vt nec Angelo promittenti crederet.
22. Int.Beda.Ecce ordo salutis exprimitur,cùm illius natiuitas prædicitur,qui Redemptori sit iter fa cturus, prædicando pœnitentiam,& fidem Christi.Chry.probat exauditam orationem,quòd esset,habi turus filium qui clamaret,Ecce qui tollit peccata mundi.

Sens. Myst. In Cap. I.

e. Glo.ingressus Christus in cælum,vt interpellaret pro eorum peccatis,qui adhuc pro foribus expe ctant orantes.& diligunt aduentum eius. 17. Amb. Apparet Angelus in templo : veri enim Sacerdotis annunciabatur aduentus;& cœleste Sacrificiũ parabatur, in quo Angeli ministrarent:non enim dubites assistere Angelum quando Christus immolatur: apparuit verò à dextris altaris, quia diuinæ misericor diæ insigne deferebat;Dominus enim à dextris est mihi ne commoueat.

Addit. Avct. In Cap. I.

c. id est, sacerdotalis functionis. d. inter sacerdotes eiusdem familiæ sors mittebatur, vt sciret quo quisque illa hebdomada officio functurus esset,scilicet,vel adolendi incensum, vel offerendi holocau sto. Hinc apparet non fuisse summum Sacerdotem (quod multi putarunt) non enim sorte opus fuisset,ita que non id incensum,de quo Leu 16.diei,scilicet,expiationis,sed quod quotidie,manè ac vespere addeba tur,de quo Exod.30. e. scilicet,in sanctum,non in sancta Sanctorum. f. scilicet, in atrio populi.
16. ὤφθη. visus est,scilicet,corporali visione. 19. scilicet, ad Angelicæ maiestatis aspectũ,& fortè sibi timuit, vt illi de quibus Iudi.6.& 13. 21. scilicet.pro populo(nam de prole desperauerat)vel pro Messiæ aduentu.Itaque pro eo gratias egit in Cantico. g. pro,nam.Heb. 22. quasi dicat,& præ cursoris Messiæ tu pater eris,illi dicitur parere mulier,ex quo concipit.

Iohannem:[23] & erit gaudium[h] tibi & exultatio, & multi in natiuitate[l] eius gaudebunt,[24] erit[25] enim magnus coram[26] Domino,& vinum[27] & siceram[28] non bibet[m]: & Spiritu sancto replebitur[29] adhuc ex vtero matris suæ: & multos filiorum Israël conuertet ad Dominum[30] Deum[n] ipsorum:& ipse[31] præcedet[o] ante illum in spiritu[32] & virtute[33] Heliæ[34]: vt conuertat[35] corda patrum in[36] filios,& incredulos ad prudentiam[37] iustorum:parare[38] Domino plebem[39] perfectam. Et dixit[40] Zacharias ad Angelum,Vnde[p] hoc sciam? ego enim sum senex:& vxor mea processit in diebus suis.Et respondens Angelus, dixit ei.Ego sum Gabriel[41] qui asto[42] ante Deũ:& missus sum loqui ad te,& hæc tibi euangelizare.Et ecce[q]

SENS. LIT. IN CAP. I.

23. Beda.singularis meriti indicium imponi à Deo nomen,vel mutari. Chry.in Iohannem. quorum virtus ab infantia refulgere debebat,à principio diuinitus nomen sumebant. Beda.Ioannes,id est,in quo est gratia,vel Domini gratia.Glo ne qua esset dubitatio,futuri nomen designatur. h. Glo.non paruum Dei munus est, dare liberos propagatores generis, successionis hæredes. 24. Glo. Gaudet pater filio, & tali filio,gaudent alij quibus regni cælestis euangelizaturus erat ingressum:gaudẽt multi nato Ioãne quia salutem prædicat,nato verò Christo,quia dat. 25. Int.non virtute corporis,sed animi magnitudine. 26. Theoph.multi magni dicuntur,sed corã hominibus. 27. Amb.delicias hominũ,corporisq; lasciuiam,magna animi virtute depressit. 28. Siceræ nomine Hebræi vocant omne quod potest inebriare. 29. Int.id est,manens in vtero. Glo.s.quando intrante Virgine exultauit in vtero genitricis,& præcursoris officium,quoad potuit,impleuit. 30. Beda.Patet Christum Deum esse Israël,in eius enim fide Iohannes baptizabat. 31. Int.prius natus,prius prędicat,prius moritur.s. pręcurrit preco Iudicem.

32. Int.scilicet,sancto. 33. Int.s.signorum.Amb nunquam sine virtute spiritus,vel sine spiritu virtus. Orig.non dicit in anima Heliæ,sed in spiritu & virtute. 34. Amb. in Helia virtus conuertendi populus à perfidia;virtus abstinentiæ,& patientiæ,& spiritus prophetandi.In deserto Helias,& Iohannes;ille gratiam Achab non quæsiuit, hic spreuit Herodis;ille Iordanem diuisit, hic ad lauacrum salutare conuertit;hic prioris,ille sequentis Dominici præcursor aduentus. 35. Beda.quod de Helia per Malachiã dictum est. 36. Beda. scilicet, spiritualem sanctorum antiquorum scientiam, populis prædicando infundens.Græcus Iohannes & Apostoli,patribus suis,id est,Iudæis,contra Euangelium sæuientibus, veritatem monstrabant, in propriam iustitiam & prudentiam eos attrahentes. 37. Beda. quæ est non de legis operibus, iustitiam præsumere; sed ex fide salutem quærere. 38. Int.præcedet. 39. Theoph. id est,præparatam ad suscipiendum Christum. 40. Chry.scilicet,respiciens propriam ætatem,& coniugis sterilitatem. 41. Int.id est,fortitudo Dei Beda.q.d.cùm promittat Angelus,dubitare non decet.

42. Int.aliâs assisto.Greg in hom. Angeli quocunque veniant intra Deum currunt. q. Chry.s.in hoc instanti. ¶ Int. Beda. dat signum quod rogatur, vt quia discredendo locutus est,iam tacendo credere discat.Chry. non hic parcitur intuitu sacerdotij,sed eò amplius plectitur,quod circa fidẽ cæteris præesse debebat.Glo.taciturnitas, & signum est fidei,quod quæsiuit; & infidelitatis pœna,quam meruit.

SENS. MYST. IN CAP. I.

27. Beda.Non decet vino inebriari,qui Spiritus sancti musto impleri desiderat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

23. significat Dei gratiam, vel Dominus misertus est,quod cohæreret cum illo,exaudita est deprecatio. h. s. iste filius causa gaudij. l. pro,de. 28. sic dicitur quicquid inebriare potest, à verbo סכר *quod est inebriari. m. s.velut Deo perpetuò consecratus,vt Nazaræi, de quibus Num.6. 29. pro,iam inde ab vtero, vel in ipso etiam vtero. n. pro,nam. Heb. o. s.Christum qui Deus. 33. Duo hæc sæpè coniungit Scriptura, sic Spiritus sanctus superueniet, & virtus Altissimi. Accipietis virtutem superuenientis Spiritus. 34. id est,quibus Elias venit,& iterum venturus est.vide Eccl.48.Mal. vltimo.*

35. id est, vt antiqui Patres posteros agnoscant pro filiis germanis,dum Christo credunt,vel efficiat ea vt in posteris sit mens & fides quæ fuit in Patribus. 38. id est,vt paret. 39. instructam, apparatam. s. ad Christi fidem & doctrinam recipiendam. p. ex incredulitate id. 41. interpretatur fortitudo mea Deus.Reducit autẽ in mẽtẽ reuelationes à se factas Danieli. 42. s.contẽplans,& ad obsequium paratus

eris tacens,[43] & non poteris loqui[44] vſque in diem[45] quo hæc fiant : pro eo quòd non credidiſti verbis meis,quæ implebuntur in tempore ſuo.Et erat plebs expectans Zachariam,& mirabantur quod tardaſſet ipſe in templo.Egreſſus autem non poterat loqui ad illos,& cognouerunt[46] quod viſionem vidiſſet in templo. Et ipſe erat innuens[47] illis, & permanſit mutus. Et factum eſt vt impleti ſunt dies officij[r] eius,abiit in domum[48] ſuam. Poſt hos autem dies[49] concepit[50] Elizabeth vxor eius : & occultabat[51] ſe menſibus quinque,[52] dicens,[s] Quia ſic fecit mihi Dominus in diebus,[53] quibus reſpexit[t] auferre opprobrium[54] meum[55] inter homines. In menſe autem ſexto,[56] miſſus eſt Angelus Gabriel[57] à Deo in ciuitatem Galilææ,cui nomen Nazareth,[58] ad virginem[59]

SENS. LIT. IN CAP. I.

44. Theoph. tanquam inobediens ſurditatem incurrit, tanquam contradictor taciturnitatem , nam verbum Græcum, etiam ſurdum poteſt ſignificare. 45. Chry. q.d.cùm oſtendero quod dico , & noueris te iure punitum,tum de pœna eripiam. 46. Int.per hoc ſcilicet. 47. Theoph.taciturnitatis cauſam forte interrogantibus. 48. Beda. Pontifices tempore vicis ſuæ,non ſolum ab vxoribus, ſed à domorum ſuarum ingreſſu abſtinebant. 49. Int.ſ.officij Zachariæ. Beda. geſta ſunt hæc menſe Septembri,æquinoctio , quo incipit nox maior eſſe die. 50. Beda. quia ſacerdotalis ſucceſſio ex ſtirpe Aaron quærebatur,dabant Sacerdotes operam liberis; nunc verò,quia non ſucceſſio carnalis,ſed perfectio ſpiritualis inquiritur, ſacerdotibus,vt ſemper altari queant aſſiſtere,ſemper caſtitas obſeruãda præcipitur.

51. Amb.eſt enim pudor in ea ætate geſtare fœtus indicia; ſunt enim quædã tempora præſcripta cõiugio,quando dare operam liberis decorum eſt,dũ.ſ.anni vigent.Erubeſcit onus parentis,quandiu neſcit myſterium religionis; a ſtauit enim ſe poſt,quia genuiſſet Prophetã.Glo. Datur intelligi deſiiſſe cõiugi, neque enim erubeſcere partum, ſi coitum non erubeſceret. 52. Orig. i. donec fœtus exultans cum gaudio propheraret. 53. Int. ſcilicet, iſtis. 54. Ambr. quamuis partus erubeſcit ætatem , gaudet ſe opprobrio caruiſſe,pudor enim eſt feminis nuptiarum præmia non habere,quibus hæc ſola eſt cauſa nubendi. 55. Int.quod non eſt opprobrium Domini. 56. Int.vigeſimoquinto Martij Dominus conceptus eſt,& paſſus.Beda. ¶ Glo.Sexto millenario miſſus eſt Chriſtus. 57. Greg.in hom.ſ.Archangelus,ſummum enim Angelum decuit ſummum omnium nunciare. 59. Beda.in hom.Aptum humanæ reſtaurationis principium , prima enim perditionis cauſa, ſerpens à diabolo miſſus ad mulierem. Glo. Mulier à diabolo ſeducta,mortem intulit,Mulier ab Angelo edocta,ſaluté edidit.Hier.in Ser.Aſſumpt. ſemper Angelis eſt cognata virginitas.Aug.de ſancta virginitate. Oportebat caput noſtrum de virgine naſci,quo ſignificaret membra eius de virgine ſecundùm ſpiritum naſcitura.

SENS. MYST. IN CAP. I.

50. Beda.Zacharias ſacerdotium Iudæorum,Elizabeth,lex quæ ſpirituales Deo filios gignere non valebar,neminem enim ad perfectionem adduxit lex. Iuſti ambo,quia bona lex ,& Sacerdotium ſanctum. proceſſerant in diebus,adueniente enim Chriſto,incuruantur ad ſenium;ingrediente Zacharia templũ, foris,erat multitudo,myſtica enim penetrare nequit, dum thymiama imponit, Iohannem naſciturum agnoſcit,reperiunt enim doctores Dei gratiam,cùm diuinæ lectionis flamma ardent. Amb. obmutuit, tranſiuit enim ad nos Dei verbum;mutus eſt,qui non intelligit legem; innuit populus Iudæorum, ſuorum enim actuum non poteſt reddere rationem Beda.Concipit Elizabeth.interiora enim legis Chriſti Sacramentis abundant;quinque menſes,quinque Moyſis libri,vel Chriſti diſpenſatio in quinque mundi ætatibus. 56. Beda. Chriſti incarnatio ſexta ætate ſæculi , eſt autem Chriſtus æquinoctio vernali conceptus,natus ſolſtitio brumali, nempe lucis incremento,illuminat enim omnem hominem venientem in hunc mundum. 57. Greg. in hom. Gabriel Dei fortitudo , per Dei fortitudinem nunciandus erat, qui virtutum Dominus & potens in prœlio, ad debellandas poteſtates aëreas veniebat. 58. Int. quia Nazaræus,id eſt,Sanctus ſanctorum nunciabatur futurus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

43. etiam ſurdus factus ſecundùm Amb.itaq. innuebant ei,& quidẽ κωφὸς,qui nec audit,nec loquitur,& Heb.Charas,obſurdeſcere & ſilere ſignificat,quo verbo veriſimile eſt vſũ Angelũ.vide Pſal.27 ver.1. y. Gr.λειτουργίας,i,miniſterij ſacri. 48. tẽpore miniſterij prope tẽplũ habitabãt in domũculis.deſtinatis. s. q.d. læta tamen dicebat, Deo gratias agens. t. pro,vt auferret,q.d.cura ei fuit auferre.

deſponſatam

desponsatam[60] viro, cui nomen erat Ioseph[61], de domo[62] Dauid: & nomen virginis Maria[63]: Et ingressus[v] Angelus ad eam[64], dixit: Aue[x] gratia plena[65], Dominus tecum[66], benedicta[z] tu[aa] in mulieribus[67]. Quæ cùm audisset[bb], turbata[68] est in sermone[69] eius, & cogitabat[70] qualis esset ista salutatio[71]. Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria[72], inuenisti[cc] enim gratiam[73] apud Deum. Ecce[74] concipies in vtero[75], & paries filium, & vocabis[76] nomen eius Iesum[77], hic erit magnus[78], & Filius Altissimi vocabitur[79]. Et dabit illi Dominus Deus sedem[80] Dauid[dd] patris[ee] eius[ff]: & regnabit[81] in

SENS. LIT. IN CAP. I.

60. Ambr. ne temeratæ virginitatis aduretur infamia, maluit Dominus de suo ortu, quàm de matris pudore dubitari: nec decuit sinistra virginibus opinione viuentibus velamen excusationis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur: viderentur etiam Iudæi natum ex adulterio persequi. Adde quòd diabolus desponsatam videns, partum non potuit habere suspectum. Origin. Si desponsata non esset, cogitasset diabolus conceptum esse diuinum. Amb. Locupletior etiam testis pudoris maritus adhibetur, qui vindicasset opprobrium si non cognosceret Sacramentum. Glo. voluit nasci de desponsata, vt per Ioseph texeretur genealogia: & ne quasi adultera lapidaretur, & vt haberet solatium viri. 61. Int. Ioseph saluator, quia saluauit Aegyptum à fame: sic iste Mariam ab infamia.
62. Int. non solùm ad Ioseph, sed ad Mariam hoc referendum est. Beda in hom. oportebat enim de sua quemque tribu, aut familia vxorem accipere. 64. Amb. sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperiret. 65. Hier. in serm. Assumpt. cæteris per partes præstatur, Mariæ simul se totam infudit gratiæ plenitudo. Glo. plena gratia, quia prima inter fœminas virginitatis munus Deo obtulit, & gratiæ authorem mundo edidit. 66. Aug. serm. de Natiu. tecum magis quàm mecum Hier. serm. Assumpt. præcessit nuncium suum Dominus. 67. Glo. quæ virgo & mater, materque Dei.
68. Int. more humanæ fragilitatis, de Angelica visione, & de insolita salutatione. Amb. trepidare virginum est, & ad omnes ingressus viri pauere: omnes viri affatus vereri. 69. Græcus. non visione, assueta enim erat visionibus his. 70. Amb. benedictionis nouam formulam mirabatur. Græcus. nec obstat per incredulitatẽ, vt Zacharias: nec statim patet ex leuitate, vt Eua. 71. Orig. si similem legisset ad aliquem factum sermonem, vtpote docta in lege, non fuisset salutatione quasi peregrina exterrita.
72. Beda. quasi familiarius notam vocat ex nomine. 73. Chry. humilibus Deus dat gratiam. Gręcus. splendore pudicitiæ gratum se habitaculum Deo præparatat. 74. Græcus. celeritatem & præsentiam denotat. 75. Int. hic verum hominem de substantia materna carnis Angelus asserit. 76. Græcus. s. tu non pater. 77. Beda. id est, Saluatorem, seu salutarem. Cyril. Nomen nouum quod os Domini nominauit. 78. Glo. Magnus erat ante partum Virginis: sed potentiam, quam Filius Dei naturaliter habet, homo ex tempore erat accepturus. Amb Ioannes magnus vt homo, hic vt Deus. Græcus. Carnis assumptio Deitatis celsitudini non derogat, sed humanitatis humilitatem sublimat. 79. Græcus. non dicit fiet, vel generabitur, est enim ab æterno. 80. Basil. id est, regnum, sed indissolubile. Glo. Israëliticam plebẽ. ee. Beda. in duabus naturis vna persona demõstratur. 81. Int. in pręsenti vita corda inhabitans, regnabit in futuro, de exilio ad gloriam vocans.

SENS. MYST. IN CAP. I.

60. Glo. Maria, typus Ecclesiæ immaculatæ, & nuptæ, quæ nos de spiritu concipit. 63. Int. Beda Maria maris stella, vel domina, quæ lucem fluctuantibus in sæculo genuit, & Dominum totius mundi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

60. viroq́; traditam. v. corporali specie. x. χαῖρε, salue, Aue, gaude fortè dixit, שָׁלוֹם לָךְ pax tibi. 65. κεχαριτωμένη, valdè gratiosa s. apud Deum, seu valdè Deo grata χαριτόω, gratum facio, sic solemus dicere sermonem plenũ gratia. 66. s. est faciens, & inhabitans: sic Angelus Gedeoni, & boz messoribus. z. i. apud Deũ benedictione extollenda, sic Iudith. 13. aa. q. d. tu sola inter mulieres expers maledictionis. 67. pro, inter mulieres. bb. vidisset. 68. incertum an solita fuerit Angelos videre. cc. pro, obtinuisti Heb. 76. alludit ad Isa. 7. vbi ipsa Virgo dicitur vocatura, nempe ipsa mater, non Ioseph pater. 78. quippe Deus: itaque non additur vt in Ioanne corã Domino. 79. q. d. semper fuit. 80. iuxta illud Isa. 9 super solium Dauid, &c. dd. Dauid promissam semini, & in illius fide adumbratam: regnauit enim prius super Iudam, tum super alias tribus: & Christus priùs super Iudæos, tũ super gentes. ff. pro, id est.

[82] domo Iacob in [83] æternum:& [84] regni eius nō erit [85] finis. [86] Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo [87] fiet iſtud, [88] quoniam [89] virum non cognoſco? Et reſpondens Angelus dixit ei, Spiritus ſanctus [90] ſuperueniet in te, & [gg] virtus [91] altiſſimi [92] obumbrabit tibi. Ideóque & quod naſcetur [93] ex [94] te ſanctum vocabitur Filius [95] Dei. [96] Et ecce Elizabeth [97] cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua: & hic menſis [ll] eſt ſextus illi quę [mm] vocatur ſterilis: quia non erit [98] impoſſibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria, [99] Ecce an- [100] cilla Domini, [101] fiat mihi ſecundùm verbum tuum. [102] Et diſceſſit ab illa Angelus. Exurgens autem Maria in diebus illis, [103] abijt in

Sens. Lit. In Cap. I.

82. Chry.ſ.his qui ex Iudæis crediderunt.Beda.ſcilicet Eccleſia. 83. Græc. Solius Dei eſt regnare in æternum. 84. Int.Beda Eſaias.Et pacis eius non erit finis. 85. Græcus.etiam in quantum homo.

86. Int. in ſæcula ſæculorum laudabunt te. 87. [illegible]t. Amb. faciendum credit, quæ, quomodo fiet, quærit.Amb.legerat,Ecce virgo concipiet,ideò futurum credidit:ſed quomodo fieret,non legerat.Greg. Niſſ.Angelus partum annunciat,ipſa virginitati innititur,apparet autem hinc non cauſa copulę deſponſatam fuiſſe,alioqui non fuiſſet admirata. 88. Int. ſ. vt concipiam, & pariam, quæ in virginitate manere diſpoſui. 89. Int. ecce tangit,quod ipſa vouerat caſtitatem. 90. Chry. quaſi dicat, non quæras ordinem naturalem in his,quę naturam ſuperant,imò ſi virum experta fuiſſes,non habereris digna myſterio:decebat Dominum participare nobiſcum natiuitatem,itaque ex vtero naſcitur:& diſcrepare,ideò ex Virgine.Greg.Niſſ.tabulas naturæ noſtræ culpa confractas,denuò vetus leg ſlator dolat. 91. Chry. ſ.Chryſtus. 92. Int.ſ.contra omnia incentiua vitiorum. ¶ q. d.dabit tibi vmbram contra omnem tribulationem. Greg. 18. moral. cap. 12. ſignificatur vtraque natura,vmbra enim à lumine & corpore fit: erat autem incorporeum lumen incorporandum:obumbrabit ergo,id eſt,incorporeum corpus accipiet. Beda.concupiſcentiæ non erit æſtus,vbi vmbram faciet Spiritus ſanctus. 93. Baſil.lib.de Spirit.ſanct. ſignificatur naturæ communio,cum matre. 94. Int.quia non per virilem coitum. Greg 18.moral.nos etſi ſancti efficimur,non tamen naſcimur. 95. Theoph. declarauit Trinitatem Angelus, Spiritum ſanctum commemorans, & filium,& Patrem. 96. Chry.ſermonem per ſenſibilia ſuadet.non memorauit autem Saræ,vel Rebeccæ exempla: quia antiquiora. Glo. non quaſi incredulam exemplis hortatur ad fidem,ſed credenti alia myſteria replicat. 97. Gregor. Nazianzen. nutu ſuperno contigit,vt Regium genus Sacerdotali iungeretur, vt Chriſtus Rex & Sacerdos, ab vtriſque ſecundùm carnem naſceretur: & quidem Aaron coniugem, ex tribu Iuda accepit Eliſabeth. Gloſ. & Ioada Pontifex de tribu Regali vxorem habuit Ieſabeth. h h. Int. ſcilicet, Matrius. l l. Int. ſcilicet, à Conceptione.

98. Auguſtin. 26. cont. Fauſt. cap. 5. vt præterita non fuerint, fieri non poteſt: quomodo enim vera in eo quod vera falſa ſint? 99. Intel. ecce prompta obedientia. 100. Ambroſ. vide humilitatem:ancillam ſe dicit quæ mater eligitur:decebat humilitatem profere, quæ humilem erat paritura.

101. Int. quaſi dicat,fiat ſine virili ſemine conceptus in virgine. 102. Beda. ſcilicet, accepto virginis conſenſu. Euſebius. ſtupens in virgine virtutis plenitudinem. 103. Ambroſ.non dubitans, ſed læta pro voto,religioſa pro officio.

Addit. Avct. In Cap. I.

82. ſpiritualis,ſcilicet,Eccleſia. 87. non dubitat,ſed modum quærit,vouerat enim etiam ante deſponſationem virginitatem, ſecundùm Aug. 89. ſic ſolet qui vouit. v.g abſtinere à vino dicere, Non bibo vinum. gg. id eſt,cœlitus illabetur ſic Actor.1. Superuenientis Spiritus ſancti. 92. id eſt,conteget te.ſic ſcapulis ſuis obumbrabit tibi,pro,te:ſignificatur verò pro viri virtute & complexu,futurum Dei complexum,& virtutem. 93. id eſt,tua ſubſtantia. 94. non, vt alij,immundi naſcuntur. 97. miſcebantur interdum tribus per matrimonium. Erat autem Eliſabeth patre Aaronita,matre ex Dauid. m m. nota erat vulgò ſterilitas. 101. Conſentientis id,ſimul & optantis.

103. comitante, vt creditur Ioſeph, præſertim cùm propè eſſet Paſcha, quo omnes aſcendebant Hieruſalem.

[104]montana cum [105]festinatione in ciuitatem Iuda: & intrauit in [106]domum Zachariæ, [107]& salutauit Elizabeth. Et [108]factum est vt [109]audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, [110]exultauit infans in [111]vtero eius, & repleta est Spiritu sancto Elizabeth, & [112]exclamauit [113]voce [114]magna, & [115]dixit, [116]Benedicta tu inter mulieres, & [117]benedictus [118]fructus [nn]ventris [119]tui. [120]Et vnde hoc mihi, vt veniat [oo]mater Domini mei ad me? Ecce enim, vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, [121]exultauit in [122]gaudio infans in vtero meo,& [123]beata quæ credidisti, quoniam [pp]perficientur ea quæ [qq]dicta sunt tibi [rr]à Domino.

Et ait Maria,

SENS. LIT. IN CAP. I.

104. Int. non retardat asperitas itineris. Theoph. Habitabat Zacharias in montanis. 105 Int. non gaudet diu in publico videri. Amb. præ gaudio festinat. Orig. festinabat Iesus Ioannem sanctificare Amb.nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. 106. Int. vt grandæuæ pregnanti iuuencula deseruiret. Amb. venit iunior ad seniorem, superior ad inferiorem, non à publico virginitatis pudor,non à studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardat. 107. Int. quasi congratulans de dono,quòd eam accepisse didicerat.Amb.Prior salutauit,decet enim virginem humilem esse,& deferre senioribus. 108. Amb.citò præsentiæ Dominicæ beneficia declarantur. 109. Amb. hęc vocem prior audiuit,Ioannes prior gratiam sensit:illa Mariæ,iste Domini sensit aduentum. 110. Int. quia senserat aduentum Domini. Græcus. Propheta acutiùs parente videt,& audit, salutatque Prophetatum, & quia verbis non potest, saltat:sirque tripudium natiuitate antiquius: inspexit non palpebris, sed Spiritu. ex tunc Dominus Ioannem in Prophetam cōstituit Glo.inchoat præcursoris officium,apparet verò quod Angelus dixerat,Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero. 111. Orig. s. propter Filium. Glo. Filius repletus,replet & matrem. 112. Amb. quæ se antè occultauerat,iactare cœpit,quia generauerat Prophetam. 113. Int. non tam clamosa, quòd deuota. 114. Int. quia magna dona Dei cognouit. 115. Int. Prophetant matres spiritu paruulorum. 116. Int. non solùm inter mulieres benedicta, sed inter benedictas maiori benedictione insignis. Orig. nulla vnquam tantæ gratiæ particeps. Beda.eadem voce quà à Gabriele benedicitur:nempe Angelis,& hominibus veneranda. 117. Theoph. ratio est,solet enim in Scriptura,&,accipi pro quia. 118. Int.non sicut alij homines benedicti: sed sicut Apost. ait, Qui super omnia Deus benedictus in sæcula,& per quē benedictio venit alijs. nn. Beda.de quo illud, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. 119. Orig. ex sola enim Maria processit.Euseb.hoc contra Eu-ticetem,Fructus enim eiusdem naturæ cum planta. 120. Int.Amb.quasi dicat,quantum bonum mihi accidit, quod mater Domini venit ad me; sed qua mea iustitia , quibus meis meritis? Orig. Conuenit Cum filio,nam & Ioannes se indignum sentiebat aduentu Christi ad se. 121. August. ad Dardanum. Cognouit quid illa exultatio significaret,scilicet, venisse matrem infantis,cuius esset futurus præcursor.
122. Aug.ad Dard. non dixit in fide,fortè tamen acceleratus est Ioanni vsus rationis & voluntatis.
123. Ambro. Non dubitauit Maria,sed credidit. p p. Greg.in Ezech.non solùm de præterito,& de præsenti , sed & de futuro prophetauit. q q. Glo. apparet verba Angeli ad Mariam dicta, per spiritum intellexisse.

SENS. MYST. IN CAP. I.

104. Amb.quo iam Deo plena,nisi ad superiora cum festinatione conscenderet? Beda.cōcepto mente Dei verbo,ascendendum ad virtutum cacumina amoris gressu:& ciuitas Iudę,id est,confessionis & laudis penetranda:& in perfectione fidei,spei,& charitatis,quasi tribus mensibus commorandum.
105. Amb. Discite virgines non demorari in plateis,non in publico miscere sermones.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

105. ob lætitiam,& pudorē manendi diu in publico,& quia à Spiritu sancto agebatur. 110. ἐσκίρτησε· salijt,suo saltauit , videtur Christum agnouisse, vnde Ecclesia,Senserat Regem thalamo manentem.
111. s.accepit maiorem gratiam. 116. Eadem verba Spiritus sanctus per hanc profert, quæ paulò antè per Angelum,quasi dicat,felissima tu,& felicissimus fructus, &c. 117. pro,quia.Heb.sic Psal.107. Et vana salus, pro,quia vana salus. 120. pro,quo meo merito. o o. simul conceptus fœtus, & animatus,& verbo vnitus. 122. Græc. ἀγαλλιάσει, gesticulatione lætantis. r r. id est,Domini nomine,vel iunge cum,perficientur.

Magni

[124] Magnificat anima mea [125] Dominum : & [126] exultauit [127] spiritus [128] meus [11] in Deo [129] salutari meo.
[130] Quia respexit [131] humilitatem ancillæ suæ : [11] ecce enim [132] ex hoc beatam me dicent omnes [133] generationes. [134] Quia fecit mihi [135] magna qui potens est:& [136] sanctum nomen eius. Et [137] misericordia eius [138] à progenie in progenies [139] timentibus eum. [140] Fecit [xx] potentiam [141] in brachio suo:[142] dispersit superbos [a] mente cordis sui.[b] Deposuit [143] potentes de sede : [144] & exaltauit humiles.[145] [c] Esurientes [146] impleuit bonis:& [147] diuites [d] dimisit inanes. [148] Suscepit [149] Israël [e] puerum

Sens. Liter. In Cap. I.

124. Int.audita responsione Elizabeth,qua beatam prædicauit,matrem Domini appellauit,fide forrem laudauit,non amplius tacere poterat dona quæ perceperat;& quæ virginali pudore acceptum oraculum tegebat silentio, iam congruo tempore patefecit.Ambr. congruè ante Ioannem Elizabeth prophetat,& Maria ante Dominum natum; vt à mulieribus sicut peccatū cœpit,ita bona inchoatur. Orig. Magnificatur Deus,quando eius imago grandis efficitur. Glo.Deo nihil potest adiungi,sed magnificatur in nobis,dum Christo per iustitiam conformamur. 125. Int.Amb.Anima & spiritu Deo Patri deuota & Filio, vnum Deum ex quo omnia,& vnum Dominum per quem omnia,pio veneratur affectu.

126. Int.s.Patrem. 127. Basil.primus fructus Spiritus,pax,& gaudium. 128. Basil.idem animam dicit & spiritum. 129. Int.s. Filio Saluatore. 130. Græcus. q. d. se prouidit, non ego expectaui, humilibus etiam contenta.Aug.Serm.Assumpt. Respexit,id est,approbauit. Glo. totum gratiæ attribuit.

131. Aug.Serm. Assumpt. Facta est Mariæ humilitas scala per quam Deus descendit ad terras. Orig. Humilitas virtus est quæ à philosophis modestia dicitur. 132. Græcus. hoc Spiritu sancto tacta, prædicit. 133. Int.Iudæorum,& Gentium. ¶ aliàs:omnes gentes.Theoph.id est,credentium nationes.

134. Int.sub.&. 135. Theoph. s. vt creatura ederem Creatorem. Beda. Respicit hoc ad initium carminis,Magnificat anima mea Dominum.Sola enim anima cui Deus magna facere dignatur, dignis eū præconiis magnificare potest. 136. Int.quia singularis potentiæ culmine omnia quæ fecit longè transcendit, & inuocatio huius nominis sanctitatis facit participes. 137. Beda.à specialibus donis , ad Dei generalia iudicia se conuertit. 138. Beda.quasi dicat,non mihi solum magna fecit,sed in omni gente, qui timet Deum,acceptus est illi. 139. Græcus.Miseretur his,quos timor compescit:quique ad fidem, & pœnitentiam conuertuntur:obstinati enim sibi claudunt ianuam pietatis. Theoph.timentes,& nunc & in futuro sæculo misericordiam consequuntur. 140. Int.& hoc per Filium. 141. Beda. id est,Filio. per quem fecit mundum. 142. Cyril.s.dæmones.Theoph.s.Iudæos. 143. Int.i. voluntate. 144. Int. pro,deponat.Græcus.De cordibus hominum dæmones expulit. 145. Glo. qui se exaltat,humiliabitur: qui se humiliat,exaltabitur. 146. Basil.super Psal.5.Gentiles Christo adhærentes. Glo.s. æterna desiderātes. 147. Basil.s.Iudæos,Lege & Prophetis diuites.Glo.s.terrenis gaudētes. 148. Int. Beda.sicut Medicus ęgrū. Glo. post generalē diuinę pietatis,& iustitiæ cōmemorationē,ad Incarnationis dispēsationē cōuertitur. 149. Basil.s.spiritualē,Deū per fidē vidētem, vel etiā carnalem: nā multi Iudęi crediderunt.

Addit. Avct. In Cap. I.

124. pro,laudibus effert,magnum prædicat,sic beatificare,beatum prædicare. 125. i.interiora , non sola lingua. 127. præteritum pro præsente,est verò id affectus,vt magnificare intellectus. 128. pro,anima repetitio,more Hebr.q.d.anima quanta est. 11. i.propter Deum,vel Dei beneficio. 129. i.Saluatore,sic illud,Exaudi nos Deus salutaris noster. 130. i. Non est auersata tanta Maiestas. 131. ταπείνωσιν.paruitatem,abiectionem:nam virtus dicitur ταπεινοφροσύνη,Latinè modestia,animi submissio,sic illud,Reformabit corpus humilitatis nostræ.i.vile,ignobile. 11. scilicet,tempore,vel hac de causa.

133. fidelium.s.qui nunquam defuturi. 135. μεγαλεῖα,magnalia,magnifica. 136. id est, purum,colendum,& quidem ἅγιος,quasi ἄζιος, ab ἅζομαι,colo veneror.& Hebr.קדוש reuerendus,purus.

138 id est , in omnes omnium sæculorum. 139. Religiosè colentibus , respondet potentia , & sanctitati timor & reuerentia. ¶ κράτος,robur, 141. scilicet,Filio,vel virtute q.d.exerto brachio ostendit quantum posset. xx. scilicet,perdens,vires auferens,conatus frustrans,sunt autem præterita pro præsenti.

142. Græc. διανοίᾳ,cogitatione,sic Psal. 32. Dominus dissipat consilia gentium. a. Græc. αὐτῶν, ipsorum. b. δυνάστας,primores. c. id est,abiectos in oculis suis. d. ἐξαπέστειλε,emisit scilicet,à se.

148. ἀντελάβετο, quod est propriè succurrentis, aut manum porrigentis. e. id est, seruum,se colentem scilicet.

suum

[150] suum memorari misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad patres nostros Abraham, & [151] semini eius in secula. [152] Mansit autem [f] Maria cum illa quasi mensibus tribus: & [153] reuersa est in domum suam. Elizabeth autem [154] impletum est tempus pariendi: & peperit filium. Et audierunt vicini, & cognati eius, quia [g] magnificauit Dominus misericordiam suam [155] eum illa, & congratulabantur ei. Et factum est in die octauo venerunt [156] circuncidere puerum, & [157] vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondens [158] mater eius, dixit, Nequaquam, sed [159] vocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illam, Quia [160] nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. [161] Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum. Et [162] postulans [h] pugillarem, [163] scripsit, dicens, Ioannes est nomen eius. Et [164] mirati sunt vniuersi. [165] Apertum est autem ilicò os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum. Et factus est [166] timor super omnes vicinos eorum: & super omnia

SENS. LIT. IN CAP. I.

150. Int. id est, vt memor esset. Basil. impleuit Abrahæ promissum. Glo. quod hominem redemit, non meritum hominis, sed diuinæ pietatis donum. 151. Beda. Non tam carne, quàm fide. 152. Glo. & in finem seculi non deerunt credenres; & erit beatitudo perpetua. 153. Int. s. post partũ eius. Amb. quantum putamus præsentia profuisse, quæ solo ingressu tantum profuit? Theoph. Recessit quando Elizabeth erat paritura; non enim cõueniebat pręsentem esse virginem multitudini ad partum conuenturæ. 155. Amb. habet sanctorum editio lætitiam plurimorum. 156. Chry. præfixit Deus hunc terminum, vt in renertima ætate leuior esset dolor. 157. Chry. post eircuncisionem imponebatur nomen, prius enim oportet sumere signaculum Domini, & postea nomen humanum. 158. Int. Amb. Beda. Spiritu prophetiæ didicit, quod non didicerat à marito; non poterat ignorare prænuncium, quæ prophetauerat Christum. 159. Int. Amb. Beda. Sicut ab Angelo Zachariæ erat prænunciatum. 160. Int. Amb. Beda. aduerte hoc nomen non esse generis, sed vatis. 161. Int. Amb. quia incredulitas affatum ei eripuit & auditum, nutu interrogatur. 163. Int. Amb. Beda. hoc nomen nos non imponimus, quia iam à Deo accepit, habet suum nomen, quod agnouimus, non quod elegimus. 164. Int. s. conuenientiam inter patrem & matrem. 165. Int. Amb. Iam soluit fides linguam, quam incredulitas ligauerat. Greg. Naz. Editus Ioannes Zacharię soluit silentium; absurdum enim voce verbi progressa, patrem manere elinguem.
166. Theoph. Fiebant omnia dispensatiuè, vt Christi testis fide dignus haberetur. Beda. Futurus Propheta præmissis commendatur auspiciis.

SENS. MYST. IN CAP. I.

154. Ambr. Verbum plenitudinis in sola iustorum generatione ponitur, plenitudinem enim habet iusti vita; dies impiorum inanes. 155. Amb. in ortu iusti futuræ vitæ insigne præmittitur; & exultatione vicinorum præfiguratur. 156. Glos. Circuncisio resurrectionis figura octauo die. s. post Sabbatum factæ. 165. Beda. Loquitur Zacharias octano die: per Domini enim resurrectionem legalis Sacerdotij arcana patuerunt. Glo. multi sacerdotes obedierunt fidei, & Christi dona prædicarunt. 166. Glos. tempore resurrectionis Domini prædicata Christi gloria, salubris timor, & Iudæorum, & exterarum gentium corda concussit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

150. id est, vt se memorem declararet. 151. sub exhibenda. s. misericordia, vel sicut locutus est. Solent in Scriptura casus variari, sic Psal. 102. Iustitia illius in filios filiorum, ijs qui seruant testamentum eius, semen autem Isaac, Iacob, Dauid. 152. i. in perpetuum. f. vsque ad partum, secundùm quosdam, quod negant alij meritò ob pudorem virginis, & multitudinem eo tempore confluxuram. g. s. magna vsus misericordia, liberans opprobrio sterilitatis, & talem dans prolem. 155. συνεχαίρον, congaudebant, ita illud impletum, Multi in natiuitate eius gaudebunt. 157. i. vocari volebant, imponebant nomen in circuncisione, vt nunc in baptismo. s. quo tempore quis Dei populo adscribitur. 158. Edocta. s. à Spiritu sancto, nec enim citauit mariti auctoritatem. 162. s. per nutus. h. id est, tabulam ceratam qua stilo scribitur. Græc. πινακίδιον, tabellam. 163. q. d. id ei nomen omnino imponendum, quia sic Deus vult.
166. scilicet ex admiratione.

montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc:& [m]posuerunt omnes qui audierant in [n]corde suo,dicentes,Quis putas puer iste erit? [o]Etenim manus Domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto, & [167]prophetauit dicens, [168]Benedictus Dominus [p]Deus Israël:quia [169]visitauit,& fecit [170]redemptionem plebis [171]suæ.Et ere[172]xit cornu [q]salutis nobis in [173]domo [174]Dauid pueri sui: Sicut [r]locutus est per os [s]sanctorum, [175]qui à seculo sunt Prophetarũ eius. [176]Salutem ex [177]inimicis nostris,& de manu [178]omnium qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum [179]patribus nostris: & [180]memorari [t]testamenti sui sancti. [181]Iusiurandum quod iurauit ad [182]Abraham [183]patrẽ nostrũ, [184]daturum [185]se nobis. Vt, sine timore,de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi. In [186]sanctitate & [187]iustitia coram [188]ipso

SENS. LIT. IN CAP. I.

m. excitati miraculo, & timore stupefacti. n. Int.tacitè euentum rei expectantes. 167. Amb.Bonus Deus non solùm ablata restituit, sed etiam insperata concedit; nouit mutare sententiam, si noueris emendare delictum. 168. Int.s.est,vel sit. 169. Int.Beda.s.longa infirmitate tabescentem. ¶ Int.quasi dicat,apparens in carne,quasi longius à se recedentes iustificare curauit.Beda.quod proximè faciendum cognouerat,prophetico more,quasi factum narrat. 170. Int.Sanguine filij redemit, sub peccato vendita.Beda. 171. Int.quam suam visitando fecit. Beda. 172. Int.i.firmam celsitudinem salutis. Beda. cornu excedit carnem,& regno Christi mundus,& carnis gaudia superãtur; in cuius figuram Dauid & Salomon cornu olei sunt Reges consecrati. Chry.Cornu vocat potestatem,gloriã,& famã,brutis enim loco muniminis,& gloriæ cornua data.Orig.sic illud,Vinea facta est in cornu.i.in Christo. Glo. cornu, nec caro,nec os,& in Christo nec tãtum caro, nec tantùm diuinitas. 173. Int. quia de Iudæis nascetur. 174. Int.s.de femore Dauid natus. 175. Beda. tota enim vetus Scriptura propheticè de Christo processit, redduntque ei testimonium Adam, & cæteri Patres factis suis. 176. Beda. explicat proximè dictum. 177. Origen. scilicet, spiritualibus. 178. Glos. scilicet, hominum & dæmonum. 179. Theoph. Christi gratia etiam ad illos qui mortui erant extenditur, omnes enim per eum resurgunt;impleuit etiam Patrum spem & desiderium.Glos.misericordiam Patribus promissam in nobis impleuit. 180. Int.i.memorem se ostenderet, vel memores nos faceret. t. Theoph de quo, benedicens benedicam tibi,& multiplicabo te. 181. Int.sub,& ad faciendum. 182. Int. Beda.s.in te benedicentur omnes cogitationes terræ. Basil. Verbum Dei, est loco iuramenti. 183. Beda. Abrahæ sanctus Ecclesiæ cœtus promissus,Dauid autem Christus ex eo nasciturus, ideo Dauid in Cantico præmissus. 184. Int.s.per carnem,vel per fidem. 185. Orig.quidam liberantur ab hostibus, sed non absque timore,Christus nos repentè ab eis segregans adduxit ad sortis propriæ mansionem. 186. Int.intellectu. 187. Int.operatione. Chry. Sanctitas circa Deum, iustitia circa homines. 188. Int. non in conspectu hominum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

l. pro,res Heb. m. pro,attentè cogitarũt. o. verba Euãgelista.Gra.& pro,quia,sensus est, potentiam enim suam Deus in eius ortu declarabat. 168. scilicet,sit,id est, laudetur. p. s. à Iudæis singulariter cultus. 169. scilicet,per filium,vel ipse filius,qui Dominus Deus;sensus est,visitando redemit populum.

172. Cornu,potentiam significat,& gloriam,quasi dicat,salutem robustam & inuictam. q. pro,salutare. 174. s.suscitans regnum spirituale collapsum.vide Psal.131.Ezech.29.vbi idem verbum Heb. quod illic versum,producam hic pullulabit,significat facere germinare. r. loqui,pro,promittere.Heb sic suprà,Sicut locutus est ad Patres nostros. s. scilicet,Sancto spiritu afflatorum. 175. pro,qui à seculo fuerunt. 176. scilicet,erexit,vel locutus,scilicet,se liberaturum nos. 179. s. etiam illi participes redemptionis.vide Zach.9.vel sensus est, vt pro sua misericordia faciat quod patribus promiserat.

180. pro,memorem se declararet. t. s.promissionis, & pacti. 181. pro, iurisiurandi: legitur enim Græcè à memorari,vel sub vt præstet,seu faciat. 185. iungendum,cùm seruiamus. 186. i.pietate in Deum. 187. scilicet,erga homines.

omnibus diebus[189] nostris.Et tu puer,[190] Propheta Altissimi vocaberis:[191] præibis enim ante faciem Domini[192] parare vias eius.Ad dandam scientiam[193] salutis plebi eius:[194] in remissionem peccatorum eorum.Per[195] viscera misericordiæ Dei[196] nostri,in[197] quibus visitauit nos, Oriens[198] ex alto.[199] Illuminare his qui in tenebris,[200] & vmbra mortis sedent,[201] ad dirigendos[202] pedes[203] nostros in viam[204] pacis.[205] Puer autem crescebat,[206] & confortabatur spiritu:[207] & erat in desertis,[208] vsque in diem[209] ostensionis suæ ad Israël.

SENS. LITER. IN CAP. I.

189. Int.non ad horam. Beda. qui ante mortem ab eius seruitio discedit,vel coram hominibus tantum iustus esse contendit,nondum perfectè liberatus. 190. Amb. conuertitur ad Prophetam, ne cùm publica numeraret, sua quasi ingratus tacuisse videretur; potuit verò vocem patris audire natus, qui in vtero Mariæ salutationem audiuit;habebat intelligendi sensum,qui exultandi habebat affectum. Beda. propter eos qui aderant ita loquitur, prædicans quæ per Angelum didicerat. 191. Beda. Audiant Arriani Christum vocari altissimum, sicut in Psalmo dicitur,Ipse fundauit eam Altissimus. ¶ Theoph. f. ei testimonium perhibendo. 194. Beda.ne temporalis salus intelligeretur. Theoph. Dei est dimittere peccata. 195. Int.non hominum meritis. 196. Int.id est,per quæ viscera. 197. Int.scilicet,assumpta carne. 198. Int.scilicet, verbum Patris ortum veræ lucis aperiens.Beda. 199. Int.scilicet, visitauit vt illuminaret. 200. Greg. 4. mor. i. mentis obliuione, in qua Iudæi vel carnis morte:vera enim mors qua anima separatur à Deo, vel imitatione diaboli qui in Apocalypsi mors dicitur. 201. Chry. non ambulabamus in tenebris,sed sedebamus. 202. Int.Beda.prius illuminantur corda,postea opera diriguntur. 203. Theoph.id est, affectus. 204. Theoph. via pacis, est via iustitiæ. 206. Int.scilicet, corpore.Orig.scilicet,spiritu semper ad meliora tendens. 207. Theoph. simul cum corpore spirituale donum crescebat.Orig.natura humana infirma,itaque spiritu confortanda. 208. Beda.Prędicator pœnitentiæ futurus,vt liberius auditores à mundi illecebris sustollat. Orig. in desertis apertius cælum, familiarior Deus,illic vacabat orationibus,cum Angelis conuersabatur.Theoph.vt extra multorum malitiam nutritetur, & neminem vereretur arguere. 209. Theoph. scilicet, donec Deo placeret ipsum demonstrare.

SENS. MYST. IN CAP. I.

192. Greg.19.mor.qui prædicando corda audientium mundat,venientis sapientiæ ad cor viam præparat. 205. Amb.multis prophetizat Zacharias,paucis Elizabeth.mulieris enim magis diuina discere, quàm docere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

192. pro,adparendum,quod quid sit statim explicat. 193. non salutem. 194. id est,quæ per remissionem obtinetur. 195. quæ contingit, & non meritis. 196. pro,per quæ. 198. nomen est,& accipitur pro Messia.vt Zach.6. v. iungendum,cùm visitauit. 199. pro,vt illuminet. 200. id est,tenebris morti similibus, vel quæ mortis metum incutiunt. 201. scilicet,non valentes ambulare. 203. id est,affectus. 205. pro,pacificam, prosperam, nempe viam iustitiæ cuius opus pax. 207. id est,fiebat robustus.

208. ne hominum commercio labem contraheret,vt liberè posset reprehendere neminem reueritus,vt diu cum Deo colloqueretur; vt rigidam vitam ageret, maioriq; postea authoritate prædicaret.Denique ne suspectum esset de Christo testimonium,si cum illo fuisset conuersatus. 209. anno vitæ suæ.29.eo enim se cœpit manifestare, & Christum prædicare.

CAPVT II.

FACTVM est autem in diebus illis exiit edictum à Cęsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes vt profiterentur, singuli in suam ciuitatem. Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam, in ciuitatem Dauid quæ vocatur Bethleem: eo quòd esset de domo & familia Dauid, vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante. Factum est autem cùm essent ibi: impleti sunt dies vt pareret. Et peperit filium suum primogenitum, &

SENS. LIT. IN CAP. II.

1. IN T. quibus crescebat Ioannes; vel quibus Maria in domum reuersa est, post tres menses, quibus cum Elizabeth mansit. 2. Græcus. s. quadragesimo secundo eius imperij anno. ¶ Beda. Pacatissimo tempore nasci voluit pacis amator; nullum maius pacis indicium, quàm totum orbem describi, cuius moderator Augustus, qui maxima duodecim annis circa Christi natiuitatem pace regnauit, bellis toto orbe sopitis. Glo. fiebat hoc vt agnosceret Rex numerum hominum: est autem hic primùm Iudæa facta stipendiaria Romanis. 4. Græc. s. ad tributa soluenda. 6. Beda. s. earum quæ totum orbem concluserunt, vel primùm cœpit quando iste in Syriam missus est. c. Glo. in qua Iudæa est media, & quasi vmbilicus totius terræ: ibi ergo primùm census exigitur, & inde vsque ad fines terræ; soluebatur autem denarius Cæsari, id est, decem nummi. 7. Ambr. Additur nomen, vt temporum series designetur.
8. Beda. Diuina dispensatio, vt Dominus alibi conceptus, alibi natus, Herodis furorem facilius euaderet. 10. Inter. vbi conceptus est Christus. Int. qui gerebat typum Christi. Græg. iudicatur completa esse promissio facta Dauid, de fructu ventris tui, &c. 13. Beda. Christus ob nostri liberationem seruitio subditur. 14. Greg. Nise. quod ex muliere nascitur, humilitatem redolet; quod verò ex virgine hominem transcendit, huius iucunda portatio, partus facilis, & cum gaudio, absque corruptela natiuitas.
15. Int. Beda. non postquam alij, sed ante quàm nullus. Hier. contra Heluit. Si non est primogenitus, nisi quem sequitur alius, non deberentur Sacerdotibus primogenita, nisi alij etiam nascerentur.

SENS. MYST. IN CAP. II.

3. GReg. in hom. mundus describitur, quia ille apparebat in carne, qui electos scriberet in æternitate. Amb. abolito synagogæ censu vetusto, nouus census Ecclesiæ probatur. Non Augusti, sed Domini est terra, & plenitudo eius. Beda. Christus, Aug. id est, augere desiderans, & sufficiens. a. Theoph. Colendus erat vnus Deus, vnde vnus Rex orbi imperasse describitur. 9. Beda. ciuitas, nostra patria beata, ad quam, crescentibus quotidie virtutibus, ire debemus. e. Orig. describitur Christus cum omnibus, vt omnes sanctificet Beda. quotidie Ecclesia suo doctore comitata de Galilæa, id est, tota mūdanæ conuersationis ascendit in ciuitatem Iuda, id est, confessionis, & laudis, vt censum deuotionis persoluat. 12. Int. domus panis, quia ibi natus est qui suos reficit æterno pane. Greg. Futurum erat vt in carne appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. Beda quotidie Christus in Nazareth concipitur, flore. s. verbi suscepto, & in Bethleem nascitur his. s. qui se domos æterni panis efficiunt. 13. Int. vbi profiterentur iustus, & virgo, nisi vbi Christus nascitur id est, in pacato corde, prope est verbum in corde tuo, & in ore tuo. Amb. Professio mentium est, & census iustitiæ. 14. Int. non in domo parentum sed in via nascitur, quia per humanitatem quasi in alieno nascebatur. Greg. in hom. Beda. In via nascitur, qui factus est via qua ad patriam adduceremur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

1. scilicet, anno imperij Augusti circiter 42. 3. Fiebat descriptio, vt cognosceretur quàm latè pateret Romanum imperium. Declarabat verò quisque quas haberet possessiones & facultates, seq; dato nomine, agnoscebat subiectum Romano imperio, soluebatq; argenteum numum. vide Act. 5. a. Hyperbole vel sub Romano imperio subiectus. 6. scilicet, omnium, nulla enim ante istam generalis. Quidam tamen putant primam dici earum, quæ sub Cyrino facta: nam factas aliquot eo præside. b. id est, cùm præsidem ageret. c. In qua Iudæa, cuius tum Rex Herodes. d. scilicet, se Romanis subiectos. 9. scilicet, vnde oriundi. 11. ibi enim natus. 12. etiam arx Sion dicta ciuitas Dauid, quod ab eo ædificata, & in sedem regni electa. f. apparet etiam fœminas solitas describi, alioqui cur grauida eo proficisceretur?

pannis eum inuoluit: & reclinauit eum in præſepio: quia non erat eis locus in diuerſorio. Et paſtores erant in regione eadem vigilantes, & cuſtodientes vigilias noctis ſuper gregem ſuum. Et ecce Angelus Domini ſtetit iuxta illos: & claritas Dei circumfulſit illos: & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus, Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus eſt vobis hodie Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. Et hoc vobis ſignum: Inuenietis infantem pannis inuolutum, & poſitum in præſepio. Et ſubitò facta eſt cum Angelo multitudo militiæ cœleſtis laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

SENS. LIT. IN CAP. II.

16. Hier. contra Heluit. nulla ibi obſtetrix, nulla muliercularum ſollicitudo interceſſit, ipſa pannis inuoluit, ipſa mater & obſtetrix. 19. Int. Beda. loco eget, vt nos plures in cœlis habeamus manſiones. 22. Amb. diuina Curia fidem adſtruit. Angelus Mariam, Ioſeph, & paſtores docet. 23. Int. vt non ſolùm voce ſermonis, ſed etiam diuinæ lucis claritate ortus veri hominis aſtruatur. Chry. Ioſeph in ſomnijs, paſtoribus autem viſibiliter, vt rudioribus:, erant autem ſinceri, antiquam Patriarcharum conuerſationem colentes. Beda in hom. Nuſquam in veteri Teſtamento reperimus Angelos cum luce apparuiſſe. Seruabatur id tempori Chriſti. Max. ſerm. de Natiuit. ſi tibi panni vileſcunt, Angelos collaudantes admirare: ſi credis vilia, crede mirifica. 24. Crebra ſunt de Chriſti infantia teſtimonia, vt altiùs cordibus infigatur. 25. Int. Beda. fidelium populo de cunctis diuerſitatibus gentium congregando, æternum gaudium nunciatur. 26. Int. homo, & Deus. 27. in Bethlehem, vnde Dauid natus. 28. Int. ſignum ſalutis fidelibus, humilitas Saluatoris, quæ eſt oppoſita ſuperbiæ, per quam mors in mundum intrauit. 29. Int. ne parua vnius Angeli videatur authoritas. Beda. 30. Iot. quæ Chriſtum ducem ſequitur. Beda. 31. Beda. ſuo nos inſtruunt exemplo. Chry. olim Angeli ad puniẽdum mittebantur, nunc canunt, gratias agentes. Greg. 28. moral. cap 4. gaudent ſuum numerum impleri. Orig. gaudent veniſſe Medicum, qui præſtet quod ipſi non poterant. 32. Cyril. pax per Chriſtum facta, qui nos Deo reconciliauit: duoſq; populos in vnum hominem pacificauit, & cœlicolas, & terrenos in vnum gregem compoſuit. 33. Beda. non enim eſt pax impijs. Aug. 13. de Trin. c. 13. pertinet iuſtitia ad bonam voluntatem.

SENS. MYST. IN CAP. II.

16. Beda. vilibus inuoluitur, vt nos ſtolam primam recipiamus. Græc. ab ipſis primordijs humanam ſuperbiam calcat, non tantùm homo fit, ſed homo pauper ex paupere matre. 17. Iot. ponitur in præſepio, id eſt, corpus Chriſti ſuper altare. 18. Int. Beda. vt ſancta animalia carnis ſuæ frumento reficiat, qui panis eſt Angelorum. Cyr. Reperit hominem factum beſtialem in anima, idcò in præſepio, loco pabuli, ponitur: vt vitam beſtialem mutantes, non fœno veſcamur, ſed cœleſti pane. 22. Int. Amb. grex, populum: nox, ſæculum: paſtores, Sacerdotes, vel etiam Angeli. Greg. in hom. illi præ cæteris ſublimia videre merentur, qui fidelibus ſollicitè præſunt. Beda in hom. paſtores, Doctores, & rectores fidelium: nox, pericula tentationum: bene paſtores vigilant nato eo, qui eſt paſtor bonus. 23. Glo. ſignificatur præceſſiſſe nox, & dies appropinquaſſe.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

g. id eſt, faſcij. 18. ſcilicet, inter bouem, & aſinum. ſecundùm Græc. Niſſ. & Naz. h. ignobilia mundi elegit Deus. l. Græ. in agris agentes, ſeu ſtabulantes: ſcilicet, nocte ſeruantur greges in ſeptis.

m. Φυλάκας cuſtodias ſcilicet, viciſſim, vt fit, onere in plures partito. n. ſcilicet, qua Chriſtus natus. o. ἐπέστη ſcilicet, ſupereminens. 23. δόξα, gloria. p. id eſt, à Deo immiſſa. q. ad inſolitum ſplendorem. r. id eſt, affero vobis lætum nũcium gaudij magni. 25. Iſraëlitico, vel totius mundi. s. hominum cauſa. 28. quo poſſitis cognoſcere. t. illo ſcilicet, noto, & communi. Erat in extrema parte Bethlehem ad Orientem, ſub rupe exciſum, propè ciuitatis murum. 29. ſcilicet, ne vnius parua videretur auctoritas, & ne paupertate Chriſti paſtores offenderentur. 30. id eſt, exercitus: ſcilicet, annunciabant Dominum Sabaoth, id eſt, exercituum. v. ſcilicet, fit, vel debetur. 32. ſcilicet, date. 33. Græc. εὐδοκία, beneplacitum: ſcilicet, Dei, ſeu gratuita beneuolentia. q. d. pax ex Dei beneplacito inter Deum & homines, qui Deo placent.

Et factum est vt discesserunt ab eis Angeli in cœlum, pastores loquebantur ad inuicem: Transeamus vsque Bethlehem, & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Et venerunt festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierant, mirati sunt: & de ijs quę dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores, glorificantes, & laudantes Deum in omnibus quæ audierant, & viderant, sicut dictum est ad illos. Et postquam consummati sunt dies octo vt circuncideretur puer: vocatum est nomen eius Iesus: quod vocatum est ab Angelo, priusquam in vtero conciperetur.

SENS. LIT. IN CAP. II.

34. Int. credentes verbis Angeli pastores, testimonium dant vero Agno. 35. Int. Amb. cùm caro Domini videtur, verbum videtur, quod est Filius. 36. Int. Beda. quod in principio apud Patrem, factum est caro: & sic ostēsum nobis, quod in Deitate non poterat videri. 37. Int. s. caro. 38. Int. Pater, Filius, & Spiritus sanctus fecit. & sic factum ostendit. 40. Int. ministros natiuitatis. 41. Int. hominem natum. 43. Int. recto ordine per cognitionem natiuitatis, venerunt ad cognitionem verbi. 44. Int. quod erat in principio. 45. Glo. de Incarnationis mysterio. 46. Glo. qui fingere nescirent, sed vera prædicarent. 48. Beda in hom. pudica virgo non diuulgat, sed confert quæ facienda legerat, cum his, quæ facta cognoscit. Glo. expectat tempus congruum, quo Deus vulgari velit. Græc. confert audita ab Angelo, & à pastoribus. 49. Int. s. ab Angelis. Beda. 50. Int. scilicet, in Bethlehem. Beda. 51. Beda. s. inuenerunt quod dictum erat, vel laudant sicut erant edocti ab Angelis. 52. Epi. hær. 30. Circuncisus est, vt ostenderet carnis veritatem: & circūcisionem à se institutam confirmaret, Iudæisque occasionem adimeret non recipiendi tanquam incircuncisum. Beda in ho. vt obedientiam nobis exemplo commendaret. Athan. Exprimebat circuncisio generationis vetustæ spoliationem: nempe signum erat futuri per Christū baptismatis, quo veniente, cessauit figura. Cyril. octauo die celebrabatur, octauo enim & Christus resurrexit. Beda in hom. idem remedium contra originale peccatum in circuncisione fuit tempore Legis, quod postea in Baptismo, nisi quòd cœlum Antichristi non intrabant. Glo. non respuit qui in similitudinem carnis peccati venerat, nec circuncisionem, nec baptisma. 54. Cyril. Editus enim ad totius orbis salutem, quam sua circuncisione præfigurauit. 55. Int. nō docuit tam gloriosum nomen primùm ab hominibus appellari, sed ab excelletiori natura, ne homo videatur machinator huius nominis

SENS. MYST. IN CAP. II.

z. Beda in hom. Transeamus abiectis cōcupiscentijs, toto mentis desiderio in Bethlehem supernam, id est, panis viui domum. 35. Int. non aspiciamus retrò, nec ad dexteram, vel sinistram: nisi in solum Christum. 39. Glo. non cum desidia quærendus est Christus. 40. Beda in Lucam. Maria, Ecclesiæ pulchritudo: Ioseph, Doctorum cœtus: præsepe, Scriptura, vbi Christus inuenitur. 42. Int. id est, in carne. 46. Beda in hom. non debent pastores celare, sed auditoribus ostendere quæ in Scripturis didicerunt. c c. Beda in Lucam. Magistri spirituales, nunc cæteris dormientibus, cœlestia contemplantur: nunc fidelium exempla quęrendo circumeunt: nunc ad officium suum docendo reuertuntur. dd. Beda. Christus post septimam Sabbati resurrexit, & nos post sex huius sęculi ætates, & septimam Sabbati animarum, quę nunc in alia vita geritur, quasi octauo tempore resurgemus. Glo. tunc ab omni corruptione circuncisi erimus, & verum præputium auferetur, quia nec nubent, nec nubentur. 56. Beda. vt à Christo Christiani, ita à Saluatore Saluati, vocantur electi: idque non solùm antequam in vtero Ecclesiæ per fidem concipiantur, sed etiam ante tempora sæcularia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

x. id est, inter se. 36. pro, rem. Heb. a a. &, non est Græcè, nec in omnibus Latinis. b b. pro, res. Hebr. 48. scilicet, inter se.

Et postquam impleti sunt dies purgationis[57] eius secundùm legem[58] Moysi, tulerunt[ee] illum in Hierusalem, vt sisterent[59] eum Domino, sicut scriptū est in lege Domini, Quia omne[ff] masculinum adaperiens[60] vuluam, sanctum[61] Domino vocabitur, & vt darent hostiam[62] secundùm quod dictum[gg] est in lege Domini: par[63] turturum, aut[64] duos pullos columbarū. Et ecce homo[65] erat in Hierusalem cui nomen Symeon, & homo[hh] iste iustus & timoratus[67], expectans consolationem[68] Israël, & Spiritus[69] sanctus erat in eo, & responsum acceperat[70] à Spiritu sancto: non visurum[71] se mortem[72], nisi

Sens. Lit. In Cap. II.

57. Int. Mariæ. Beda. erat virgo à legali iure immunis, nec enim suscepto semine peperit, sed vt Christus, ita & ipsa legi est sponte subiecta. 58. Titus. reuerentia enim non indigebat. e e. Glo. portabātur ad templum paruuli de toto regno Iudæorum, post trigesimū tertium à circuncisione diem: quod si de tribu essent Leui, in ministerium templi destinabantur; si de alia tribu, pretio dato à parentibus redimebantur. 59. Int. id est, offerrent, & consecrarent. Athanas. Propter nos sistitur, vt discamus Deo præsentare nos ipsos, sicut & circunciditur, vt spiritualiter circuncidamur. ff. Glo. scilicet, tam hominis, quàm pecoris, quod si immundum esset animal, redimebatur. 60. Int. Beda. consueto natiuitatis more loquitur, non quod dominus ventris hospitium egrediens deuirginasset. Beda. significatur hoc loquendi modo, hominis & pecoris primogenitum. 61. Greg. Nyss. Vnde & Gabriel quasi hoc decretum ad ipsum solum pertineret, dicebat, Quod ex te nascetur sanctum, &c. Ambr. Solus per omnia in natis de femina sanctus Iesus, qui contagia corruptelæ cælesti maiestate depulerit. 62. Cyril. O profunditas sapientiæ Dei, hostias offert qui per singulas hostias honoratur cum patre; figuras Legis custodit Legis conditor. 63. Beda. Erat hæc pauperum hostia, eorum scilicet qui non poterant agnum offerre cum turture, aut columba. 64. Glo. s. vnum in holocaustum, alterum pro peccato. h h. Amb. non enim suam, sed populi gratiam requirebat. 67. Beda. Difficulter iustitia sine timore custoditur, quo iustus Deum ardentiùs diligit, eò solertiùs offendere cauet. 68. Greg. Nyss. scilicet. translationem à legis vmbra ad veritatem. 69. Greg. Nyssen. à quo iustificabatur. 70. Int. mente. 71. Int. id est, experturum. Beda. 72. Int. scilicet carnis.

Sens. Myst. In Cap. II.

59. Beda. nemo, nisi circuncisus vitiis, Dominico dignus est conspectu; nemo nisi mortalitatis nexibus absolutus, superna gaudia perfectè subit. 63. Int. turtur, castitatem; columba, simplicitatem significat, & casta, & simplex iustorum conuersatio, gratum Deo offert sacrificium. Beda in hom. si enim coniugem casu perdiderit turtur, non aliam quærit. Cyril. turtur loquacissima in auibus; columba, mansuetum animal, talis Christus mansuetudinem colens, & hortum suum replens melodiis. offerebatur turtur & columba, in figuram passuri Christi. Beda in Lucam. columba gregatim volans, actiuæ vitæ frequentia; turtur singularitate gaudens, contemplatiua; vtraque accepta Domino, nec Lucas dixit vtra illorum essent oblata, ne istorum alterum præferret, sed vtrumque viuendi ordinem sequendum doceret. Beda in hom. vtraque auis ob consuetudinem gemendi Sanctorum luctus designat; sed turtur solиuagus secretas lacrymas, columba gregatim volans, publicos Ecclesiæ conuentus. 64. Athanasius. bina iubentur offerri, quia postulat à nobis Deus & corporis & animæ castitatem, & mansuetudinem.

Addit. Avct. In Cap. II.

57. scilicet, caremoniarum, quibus puerpera & fœtus lustrabantur, vt possent in templum ingredi.
58. illa enim non egebat purgatione, vel quasi dicat, vt lex præcipiebat. 60. id est, primum nascens. Hebr. 61. id est, consecratum: redimebatur tamen pretio, ne seruiret in templo: quasi dicat, Domino consecrabitur. 62. Non pro prole, sed pro matre. vide Leuit. 12. illud autem Ecclesia obtulerunt pro eo, intellige, id est, pro eius partu. Redimebatur autem primogenitus siclis quinque. Num. 18. g g. vbi quod dicitur suscepto semine: Hebr. est. semen fecerit, id est, prolem: scilicet, conceperit. 63. scilicet, alterum in holocaustum, in gratiarum actionem: alterum pro peccato, id est, partus immunditia, ob quam à sacris prohibebatur, quaque figura peccati, vel pro peccatis. quòd nemo sit sine peccato. h h. scilicet, respectu hominum. 67. scilicet, respectu Dei. Græc. pius, religiosus non videtur fuisse Sacerdos, nec enim id Lucas tacuisset. 69. etiam per donum prophetiæ 70. scilicet, interiori inspiratione.

prius

prius viderent[71] Christum[74] Domini. Et venit in spiritu in templum[75]. Et cùm inducerent puerum Iesum parentes[76] eius: vt facerent secundùm consuetudinem legis pro eo: & ipse accepit eum in vlnas[77] suas, & benedixit[l] Deum, & dixit, Nunc[78] dimittis[79] seruum tuum Domine[80], secundùm verbum[81] tuum in pace[82]: Quia viderunt[83] oculi[84] mei salutare[85] tuum, Quod[86] parasti[87] ante faciem[mm] omnium populorum: Lumen[88] ad reuelationem[89] gentium, &[90] gloriam[91] plebis tuæ Israel. Et erat Ioseph[92] & mater eius mirantes[oo] super his quæ dicebantur[93] de illo. Et benedixit[oo] illis[94] Simeon[91]: & dixit ad Mariam[pp] matrem eius:

Sens. Lit. In Cap. II.

73. Int. s. oculis carnis. Amb. sciebat quia beati oculi, qui viderent. Greg. 18. Moral. hinc discimus quanto desiderio Sancti viri incarnationis mysterium videre cupierunt. 74. Int. Messias Hebraicè, Christus Græcè, Vnctus Latinè. 75. Int. Beda. eadem gratia, qua venturum prænouerat, venientem cognouit. 76. Orig. putabatur enim Ioseph pater. 77. Beda. magna humilitas Saluatoris, qui loco non capitur, grandæui hominis vlnis gestatur. Orig. si ad tactum fimbriæ sanata est mulier, quid putandum est de Simeone, qui accepit in vlnas? 78. Int. s. viso redemptore. 79. Int. q. d. dimitte ad mortem carnis. Basil. omnes iusti super mundo, & eius flebili mora ingemiscunt. Heu mihi, dicit Dauid, Quia incolatus meus prolongatus est. 80. Theoph. s. mortis & vitæ. 81. Int. quia responsum acceperat à Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi priùs videret Christum Domini. 82. Int. in sinu Abrahæ requieturum. 83. Int. beati qui vident quod Simeon vidit. 84. Int. & carnis hominem, & cordis Deum.

85. Int. s. Christum. 86. Int. q. d. quem postmodum omnibus populis quærendum dilectione, & conspiciendum fide præuidi, iam carnis & mentis oculis Saluatorem cõtemplor. 87. Cyril. scilicet ante mundi originem. Glo. in primo aduentu, vt credant & diligant: in secundo, vt iudicentur. mm. Theop. id est, vt omnibus eius incarnatio pateret. 88. Int. ipse Saluator, ipse lux illuminans. Græcus. Infantis ineffabile iubar illustrauit Simeonem, vt futura præuideret. 91. Athan. gentes in tenebris erant cognitione diuina priuatæ: Israël licet tenuiter Lege illuminabatur: ideò non dicit lumen Israël, sed gloriam, quia abiecto veteri velamine, erant de gloria in gloriam transformandi. Cyril. Christus, singulariter gloria Israël, quia secundùm carnem ex eis processit. Beda. bene reuelatio gentium Israëlis gloriæ præfertur, cùm enim plenitudo gentium intrauerit, omnis Israël saluus fiet. 92. Int. qui ad conseruandam famam Mariæ, pater est ab hominibus reputatus, & quia erat nutritius. Aug. 2. de con. Euan. pater dici potuit, sicut & vir Mariæ, maior coniunctio illa quàm si adoptasset. 93. Int. s. ab Angelis, à pastoribus, à Simeone. 94. Int. Deo. s. & Mariæ. Græcus. s. adducentibus puerum.

Sens. Myst. In Cap. II.

73. Beda. fœlix videt mortem carnis, qui Christum priùs videre sategerit, conuersationem habendo in cœlesti Hierusalem, & templi Dei limina frequentando, id est, Sanctorum, in quibus Deus habitat, exempla sectando. 75. Orig. Si vis tenere Iesum & amplexari, enitere vt ducem habeas spiritum, & venias ad templum Dei. 77. Beda. accepit senior infantem, vt significetur sæculum quasi senio iam defessum ad infantiam, & innocentiam Christianæ conuersationis rediturum. Glo. Simeon & Anna prouecti, Iesum excipiunt & laudant: fidelis enim Synagoga post lõgam expectationem promissionum fide non ficta prænunciatum recepit. 82. Orig. in pace discedit de sæculo, qui intelligit quòd Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, & nihil habet inimicum Deo, sed omnem pacem bonis in se operibus assumpsit.

Addit. Avct. In Cap. II.

75. i. à Spiritu sancto actus. ll. i. laudauit, gratias egit. 79. ἀπολύεις, soluis velut vinculo. q. d. si nunc dimittas, in pace dimittis. 81. pro, vt promisisti. 82. i. animo quieto, & voti compote. sic illud, In pace dormiam, & requiescam. 85. i. Saluatorem. mm. pro, in conspectu, vt omnes scilicet illum aspiciant, salutem ab eo expectantes. 89. i. illuminationem. 91. i. quòd ex Iudæis ortus, ijs promissus, cum ijs conuersatus, vide Isa. 49. nn. aucta admiratio, quæ antè cœperat, ob alia. oo. s. fœlicia precatus, seu fœlices prædicans. pp. vt ad quam magis puer pertinebat.

Ecce positus est hic in ruinam,[96] & in resurrectionem[97] multorum[98] in Israël.[99] & in signum[100] cui contradicetur,[101] & tuam ipsius animam pertransibit gladius,[102] vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.[103][104] Et erat Anna Prophetissa,[105] filia Phanuel,[106] de tribu Aser:[107] hæc processerat in diebus multis,[109] & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua.[110][111] Et hæc vidua erat vsque ad annos octoginta quatuor,[112] quæ non discedebat de templo,[113] ieiuniis,& obsecrationibus seruiens nocte ac die.[114]

SENS. LIT. IN CAP. II.

96. Int.quia lapis offensionis. 97. Int.s.non credentium. Orig.Gregor.Nyss.ruinam dicit à salute spirituali,& etiam vrbis,& Iudæorum destructionem. Glos.ruinam illorum qui steterant; resurrectionem illorum qui ceciderant;vel ruinam vitiorum,resurrectionem virtutum;est & Christus in suis prædicatoribus in ruinam,& resurrectionem, vnde Paulus, Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salui fiunt,& in iis qui pereunt,bono enim odore alij saluantur,alij pereunt. 98. Int.quia lumẽ,quia gloria.
99. Int.s.credentium.Orig.Greg.Nyss.Diuinum propositum,est salus singulorum, sed casus & subleuatio consistit in intentione credentium,& non credentium. Ambr.pro nostrorum qualitate factorum supplicia decernit & præmia Chry.Resurrectio est conuersatio noua. 100. Greg.Nyss.grauiores pœnæ Israël,quàm cæterarum gentium,quod dudum prophetatum,& ex eis productum,non susceperunt.
101. Int.s.Euangelium,in quo dicitur,Veni hominem separare aduersus matrem,&c.Basil.signum cui contradicitur crux.Greg.Nyss.Christus signum tanquam supra naturam existens;& signorum author. Orig.omnibus quæ de Christo narrantur ab infidelibus contradicitur. 102. Orig. s.dolor Dominicæ passionis;ex sua enim carne procreatum,non sine dolore potuit videre crucifigi. 103. Greg.Nyss.designatur per hanc particulam euentus,& quidem alij Deum fatebantur in cruce,alij nec à criminationibus desistebant. 104. Int.i.vt malæ cogitationes quæ prius occultabantur, proferãtur in publicum,& destruantur à Deo;quandiu enim occultantur,non possunt sanari. Orig.si enim reuelauerimus peccata nostra , non solum Deo,sed ijs qui possunt mederi vulneribus nostris, delebuntur.Glos. incertum erat ante,qui Iudæorum Christum reciperent, qui non. 105. Ambr.Prophetauerant Simeon , & copulata coniugio,& virgo debuit,& vidua prophetare,ne qua professio deesset aut sexus.Glo.quia per virum & mulierem vita mundi perdita est,in testimonio vitæ per Christũ redeuntis,Anna cõiungitur Simeoni.
106. Theop.immoratur circa descriptionem,patrem,& tribum enarrans,quasi multos testes adducẽs, qui patrem,& tribum nossent.Greg.Nyss.ita describit,quia aliæ etiam eodem nomine vocabantur.
109. Int.i.prouectæ ætatis erat. 111. Int.i.à tempore amissæ virginitatis. 112. Amb.& stipendiis viduitatis,& moribus talis inducitur,vt digna fuisse credatur,quæ Redemptorem omniũ nunciaret.Orig. Bonum est primum virginitatis gratiam possidere; & si euenerit vt amittas virum,viduam perseuerare, quod etiam eo viuente habendum est in animo , vt voluntas coronetur , Iustè vero Anna spiritum prophetandi meruit accipere longa castitate & ieiuniis. 113. Glos. id est , frequens erat in templo.
114. Int.aliâs orationibus.

SENS. MYST. IN CAP. II.

102. Beda.vsque ad sæculi finem Ecclesiæ animam tribulationis gladius pertransire non cessat, dum multos videt Christo resistere,& reuelare.i.apparere zizania,vbi fuerat Dei verbũ seminatũ. 105. Int. Anna,quæ gratia Dei,figura est Ecclesiæ Orig.Simeon formam legis gerebat,nam & nomẽ notat obedientiam;Anna,gratiæ,inter quos Christus medius,illum dimisit cum lege morientem, hanc fouet viuentem per gratiam.Beda.Anna,Ecclesia Christi morte quasi viduata, anni viduitatis , tempus quo Ecclesia peregrinatur à Domino.Septem enim seculi cursus 12.perfectio doctrinæ Apostolicæ,septies autem 12.octoginta quatuor.7.verò anni cum viro,id est,cum Christo in carne versante,perfectionem significat. 113. Glo.Sancta Ecclesia in prosperis & aduersis Deo seruiens,à cælo non recedit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

97. scilicet,spiritualem per occasionem,dum non credent. 98. s.spiritualem dum credent.vide Isa 8. Ioan.9. 101. i.portentum,rem insolitã.vide Isa.8.vel erit quasi vexillarius sublato vexillo. qq. s.verbis,& re. rr. i.penetrabit.q.d.medium cor scindet,sic Psal.56. Ferrum pertransiit animam eius.
102. scilicet,contradictionis,vel doloris in passione. 103. coniungendum cum,positus in ruinam. ss. scilicet,ætatis. tt. velut holocaustis. 114. velut incenso.

Et hæc ipsa[115] hora superueniens[116] confitebatur Domino,& loquebatur de illo omnibus qui expectabant[117] redemptionem Israël.[118] Et vt perfecerunt omnia secundùm legem Domini,[uu] reuersi sunt in Galilęam,in ciuitatem suam Nazareth.[119] Puer[120] autem crescebat,[121] & confortabatur[122] spiritu,plenus sapientia;& gratia Dei erat in illo,[123] & ibant[xx] parentes eius per omnes[124] annos in Hierusalem[125] in die solemni[a] Paschæ. Et cùm factus esset annorum[126] duodecim : ascendentibus illis in Hierosolymam secundùm consuetudinem diei festi, consummatisque[127] diebus cùm redirent, remansit[128] puer Iesus in Hierusalem, & non cognouerunt[129] parentes eius,existimantes autem illum esse in comitatu,[130] venerunt[b] iter diei : & requirebant eum inter cognatos & notos[131], & non inuenientes, regressi sunt in Hierusalem, requirentes eum. Et factum est , post triduum[132] inuenerunt

Sens. Lit. In Cap. II.

115. Int.qua Simeon Christum accepit. 116. Int.i.laudabat. 117. Gloss.s.ciuitates,& populi à tyrannide alienigenæ. 118. Beda. Prætermisit Lucas quæ nouerat à Matthæo satis exposita , de discessu in Ægyptum , & reditu in Galilæam. Solent enim Euangelistæ omittere quæ ab aliis commemorata viderunt,vel commemoranda in spiritu præuiderunt. 119. Theoph.Bethleem ciuitas eorum sicut patria,Nazareth, sicut habitaculum. 120. Int.s.ætate. 121. Int.s.corpore. Theoph. vt verus esse homo appareret. Athanas. Si secundùm quosdam , caro in diuinam naturam mutata est, quomodo capiebat augmentum? 122. Cyril.iuxta mensuram enim ætatis sapientiam reuelabat.Theoph.Si paruus ætate omnem sapientiam demonstrasset,prodigium videretur. 123. Int.secundùm quod homo. 124. Aug. de con.Euang.Quomodo regnante Archelao poterant inter tam ingentem turbam latenter ascendere? mox reuersuri;vel tunc ascendebant,cùm iam non timeretur Archelaus, nec enim dicunt Euangelistæ quandiu regnarit. 125. Int.s.ad immolandas hostias. Glos.Meritò Lucas vitulo comparatur , versatur enim maximè circa templum, & Hierusalem. 126. Græc. quo tempore penes nos discretionis ratio perfici consueuit, Christi sapientia demonstratur. 127. Int. quia octonis protelabatur diebus. Græc. Septem diebus durabat solemnitas. 128. Græc. scilicet latenter , ne parentes impedimento essent disputationi peragendæ cum legisperitis, & ne videretur contēnere,si mandantibus non pareret. 129. Beda.in hom. Solebant seorsum viri & feminæ incedere Hierosolymam confluentes , vel ad propria redeuntes ; putabat ergo vterque cum altero esse puerum. 130. Int. id est , inter eos qui simul fuerant comitati. 131. Int.scilicet vicinos. 132. Glo. Vna die reuersi sunt ab Hierusalem , secunda quærunt, tertia regrediuntur.

Sens. Myst. In Cap. II.

126. Int.per 12.annos significantur duodecim tribus , quæ ad Christum veniunt. Glo. per 12. Apostolos fides propaganda erat. Beda. Duodenario, qui multiplicatis inter se inuicem, septenarij partibus constat,vel rerum,vel temporum vniuersitas, & perfectio designatur , sumit ergo exordium à duodecimo anno, Christi iubar, quo sint omnia loca,& tempora occupanda. 131. Orig. non inuenitur Iesus inter cognatos,maióresq; est mortali notitia, quære Iesum in tēplo Dei,id est,in Ecclesia. 132. Amb. post triduum se ostendit resurgens, qui mortuus credebatur. Glo. quæsitus aduentus Christi à Patriarchis ante Legem,& à Prophetis & iustis sub Lege, & non inuentus , gentibus sub gratia quæsitus , inuentus est. Item pater, id est, Ecclesia,mater, id est Synagoga, per tres leges quærentes Christum, non inueniunt, nisi per Euangelium.

Addit. Avct. In Cap. II.

116. scilicet Christum venisse.Gra.confessione respondebat s.Simeoni, & alijs,confessio autem intelligitur laudis,& gratiarum actionis. vv. s. ex Ægypto. 122. id est , magis magisq; in eo elucebat spiritus fortitudo. xx. s. itinere dierum trium. 124. id est , quotannis. a. in alijs enim duobus festis de quibus Exodi 23. Deut.16. dispensabatur cum longè dissitis,sic parentes Samuel semel tantùm ascendebant. 126. quo tempore incepit iudicij specimen apparere. b. s.profecti ab Hierusalem. 131. s.quibus putabatur adhæsisse in via. 132. s.die tertio.

illum

illum in templo ſedentem in medio doctorum : audientem illos , & interrogantem[133] eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant , ſuper prudentia & reſponſis[134] eius. Et videntes[135] admirati[136] ſunt. Et dixit[c] mater eius ad illum, Fili, quid feciſti nobis ſic? ecce pater[137] tuus & ego dolentes[138] quærebamus te. Et ait ad illos , Quid eſt quod me quærebatis? neſciebatis[139] quia in his[d] quæ Patris mei ſunt, oportet me eſſe? Et[e] ipſi non intellexerunt verbum quod locutus[140] eſt ad eos. Et deſcendit[f] cum eis, & venit Nazareth : & erat ſubditus[141] illis. Et mater eius conſeruabat[142] omnia verba hæc in corde ſuo. Et Ieſus proficiebat[143] ſapientia & ætate[g], & gratia apud Deum[144], & homines[145].

Sens. Lit. In Cap. II.

133. Orig. Interrogabat, vt erudiret; ex vno quippe doctrinæ fonte manat interrogare, & reſpondere ſapienter. 134. Intel. ſcilicet, ſuper reſponſorum prudentia. Beda. ad oſtendendum ſe hominem , humiliter audiebat ; ad probandum ſe Deum , ſublimiter reſpondebat. Chryſoſt. in Iohan. Nullum miraculum fecit in pueritia , hoc vnum tantùm prodit Lucas , per quod mirabilis videbatur.

135. Int. ſcilicet, hoc. 136. Int. ſcilicet, Maria, & Ioſeph, vel quicunque alij hoc videntes. 137. Int. putatiuè. 138. Orig. ne fortè reuerſus eſſet ad cælum , deſcenſurus iterum cum ei placuiſſet. d. Glo non vituperat quod quærant vt filium ; ſed quis ſit ſibi verus pater inſinuat , ſimul oſtendens templum non minus ad ſe , quàm ad Patrem pertinere. 140. Beda. de ſua diuinitate. f. Int. verè deſcendit , qui humiliatur ſub illis. 141. Orig. Subjiciebatur Ieſus Ioſeph , & ego ſubjiciar Epiſcopo , qui mihi conſtitutus eſt pater. Sæpe ſubiectus melior eſt , non ergo ſuperior eleuetur ſuperbia. Baſil. cùm eſſent egeni ; Ieſus obediens illis , labores ſuſtinebat. Ambr. non mirum eſt deferre Patri , qui ſubditur matri.

142. Int. quaſi ſub ſignaculo recondebat. Beda. Recondebat diligentius ſcrutanda. Greg. quædam in præſenti contemplabatur, alia ſpectabat in futurum clariùs reuelanda. 143. Int. in natura humanitatis. Theoph. Proficiebat humanitas in Chriſto , & paulatim creſcente corpore , manifeſtabat ſeipſum , & quotidie ſapientior apparebat. Glo. Sapientiam paulatim demonſtrabat , & gratiam quam habebat apud Deum, & homines , nempe proficiebat Deo ad laudem, hominibus ad ſalutem. 144. Græ. Paternum opus peragens.

Sens. Myst. In Cap. II.

138. Orig. oportet Ieſum quærere non negligenter, ſed cum labore , & dolore. 139. Græc. Deficit homo à perfectione per affectum cognatorum. 145. Theoph. prius oportet placere Deo , poſtea hominibus.

Addit. Avct. In Cap. II.

133. reſpondebat etiam, vt patet ex ſequentibus. 136. ſcilicet, neſcientes facti huius rationem. c. ſcilicet, ſeorſum, non coram doctoribus. 138. ſcilicet , ne fortè amiſiſſent, aut ei quicquam mali accidiſſet. e. plenè , ſcilicet. 142. quæ poſtea docuit Apoſtolos. ¶ aliàs vertit ſtatura. Matth. 6. Luca 19. Græ. ἡλικίᾳ. 144. id eſt, Deo probante. 145. Quid egit vſque ad baptiſmum? Reſp. vacabat contemplationi, iuuabat etiam ſecundùm quoſdam, parentum inopiam labore manuum, arte ſcilicet Ioſeph fabrili.

CAPVT III.

ANNO autem quintodecimo imperij Tiberij Cęsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam: Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha Itutææ, & Trachonitidis regionis: & Lysania Abilinæ tetrarcha: sub Principibus sacerdotum Anna & Caipha: factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto. Et venit in omnem regionem Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, sicut scriptum est in libro sermonum

SENS. LIT. IN CAP. III.

2. GRæc. qui in monarchia successit Augusto, à quo Romani Principes Augusti dicti. 3. Beda. Hic duodecimo Tiberij anno in Iudæam missus, decem illic annos procurationem tenuit. 4. Beda. vt Iudææ regnum minus validum fieret, per tetrarchias ab Augusto diuisum est. 5. Beda. hic & Philippus & Lysanias, filij Herodis, sub quo natus est Dominus, quorum frater Archelaus, qui decem annis regnauit, accusatus à Iudæis apud Augustum, exilio apud Viennam periit. Auctor. vide Additionem. 6. Int. terra. 7. Int. regio est. 9. Beda. Annas illo anno administrauit Sacerdotium, Cayphas autem anno quo Christus crucifixus est, tribus aliis in medio pontificatu perfunctis; commemorat verò Lucas hos, quia ad Domini passionem pertinent. Nulli autem iam Pontificatus vitæ, vel generis merito, sed Romana potestate dabatur. 10. Int. s. istud vade, & prædica baptismum. Chrys. verbum, mandatum Dei dicit. 12. Theoph. in quo fuit vsque ad ostensionem, vt nulla esset suspicio quod affinitatis aut conuersationis gratia de Christo testificaretur. Gre. Nyss. Amotus à conuersatione humana, inuisibilium speculationi vacabat. 13. Int. idem præco prænunciat, quod post per se ipsam veritas.

14. Chry. in Ioan. Hortabatur enim ad pœnitentiam Iudæos, vt veniã impetrarent credentes in Christum, ad cuius fidem ille baptismus præparabat. Greg. in hom. Baptismum qui peccata solueret, quia dare non poterat, prædicabat; itaque sicut verbum incarnatum præcurrebat verbo prędicationis, ita pœnitentiæ baptismum baptismate suo. Amb. Iohannes, vt lex quę peccatum denunciare potuit, sed non donare. Greg. Nazianz. Baptizauit Iohannes, sed non omnino spiritualiter vt Christus. 15. Int. Ecce Ioannis prædicatio, firmatur Prophetæ testimonio.

SENS. MYST. IN CAP. III.

1. GReg. in hom. quia Ioannes illum prædicare veniebat, qui ex Iudæis quosdam, & ex gentibus multos redempturus erat per regem gentium, & principem Iudæorum prędicationis eius tempora designantur. 2. Orig. in Prophetis, qui solis Iudæis prædicant, solum Iudæorum regnum describitur; at in Euangelio toto orbi prædicando eius dominium, qui totius orbis Dominus videbatur, & quia etiam Iudæos oportebat credere, etiam Iudæorum regna describuntur. 4. Greg. in hom. quia Iudæa pro culpa perfidiæ dispergenda erat, in ea plurimi principabantur. 8. Greg. in hom. quia Iohannes illum prædicauit, qui rex est & sacerdos, etiam sacerdotum mentio fit. 12. Orig. Iordanis. i. descendens, illic decebat perambulare qui pœnitentiæ baptismum prædicabat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

2. Qui regnauit annis 22. eius autem duodecimo missus Pilatus in Iudæam, cuius anno 3. aut 4. cœpit Ioannes prædicare. a. Gr. i. ἡγεμονεύοντος, præsidem agente. s. postquam Archelaus decimo anno regni sui missus est ab Augusto in exilium Viennam Galliæ. Dati enim Iudææ præsides Coponius, Marcus, Annius Rufus, sub quo obijt Augustus, Valerius Gratus, & Pilatus, sub quo obijt Tiberius. 4. Erat Syria diuisa in quatuor partes, singularumque præsides tetrarchæ vocabantur, quod nomen retentum, etiam vbi plures esse cœperunt. Plinius enim in Calesyria ait fuisse tetrarchias 17. erant autem instar regnorum. Tres verò istas, de quibus hic dicitur, Agrippa postea à Caio obtinuit. putarunt autem quidam, vt Eusebius Chronicis etiam, Lysaniam fuisse Herodis filium, at alij negant, dicentes filium Ptolomæi Minæi apud Lybanum tyranni, eique successisse, non autem in vlla Herodis regni parte, huic enim soli filij tres successerant, Augusto testamentum eius confirmante, nempe Archelaus, Herodes, & Philippus. 8. ante à Pilato largitionibus obtinuerant, vt Pontifices fierent vicissim, vel Cayphas coadiutor erat Annæ, aut Anna Cayphæ. 10. i. iussio, vel inspiratio. b. pro, ad q. d. Dominus est Ioannem allocutus. c. Græc. περίχωρον. id est, circa regionem scilicet finitimam Iordanis. 12. qui effluit ab Antilibano ex Ior, & Dan fontibus factusque primum lacum Samachoniten, deinde Tiberiadem, absorbeturque tandem lacu Asphaltite, seu mari mortuo interpretatur fluuius Iudicij, Ieor enim fluuius, Dan Iudicium.

Esaiæ Prophetæ: Vox[16] clamantis in deserto[*] : Parate[17] viam Domini, rectas[18] facite semitas eius, omnis[19] vallis[20] implebitur,& omnis[21] mōs & collis humiliabitur,& erunt praua[d] in directa[e]:& aspera[f] in vias[22] planas[g] : & videbit[23] omnis caro salutare[24] Dei[25]. Dicebat ergo ad[26] turbas[27] quæ exibant vt baptizarentur ab ipso. Genimina[28] viperarum[29], quis[30] ostendit[31] vobis fugere à ventura[32] ira[33]? Facite ergo fructus[34] dignos[35] pœnitentiæ & ne cœperitis dicere[36],Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis,quia potens est Deus de lapidibus[37] istis suscitare filios[38] Abrahæ. Iam enim securis[39] ad radicem arborum[40] posita est. Omnis ergo arbor[41] non faciens fructum bonum,excidetur:& in ignem

SENS. LIT. IN CAP. III.

16. Int.Iohannes est verbi vox. * Greg.s.relictæ,& destitutæ Iudææ solatiū redemptionis annunciantis. 17. Int.q.d.prauitates abiicite,fidem,& bona opera accipite. 18. Int.s.vt non pro terrenis seruiatis. 19. Int.Omnis qui se humiliat,exaltabitur. 20. Orig.s.bonis operibus,& Spiritus sancti fructibus. 21. Int.Et qui se exaltat,humiliabitur.Chry.montes,superbi;colles,operib. steriles;collis enim nullos fructus producit. Orig. montes & colles aduersariæ potestates Christi aduentu prostratæ. Greg. in hom.vallis,gentilitas;montes & colles,Iudæi. 22. Cyril. Aduentu Christi explanata sunt omnia, & reddita ad eundum facilia.Chry.significatur facilis via ad salutem.Greg.in hom.praua fiunt directa,cùm detorta per iniustitiam corda,ad iustitiæ regulam diriguntur;aspera verò plana,cùm immites ad mansuetudinem redeunt. 23. Int.s homo Iudæus,& gentilis,vir & mulier,iuuenis & senex. Greg.in hom. Christum in die Iudicij omnes & electi,& reprobi videbunt. 24. Int.s.Christum. 25. Cyril s.Patris, qui Filium in sit saluatorem. 26. Int.Beda.s.Pharisæorum,& Saducæorū; qui pœnitentia & correctione maximè indigebant. 28. Int.q.d.venenati venenatorum filij, qui bonis inuidetis, & persequimini. Greg. ¶ Chry.imponit Scriptura nomina secundùm passiones, procaces, canes vocans ; luxui deditos, equos;dementes,asinos;rapaces,& petulantes,leones & pardos; dolosos,aspides. 29. Chry.ferunt viperam matem coeundo necare,perimi verò excrescente fœtu,prodit enim rescisso parentis vtero. Sic Iudæi spirituales patres occidebant. 30. Int. Beda. q d. quare non prius deponitis venenum, vt sic ad baptismum veniatis? Auctor videtur legisse,ostendet. 31. Int.q.d.nemo,cùm non pœniteatis ; sed ego demonstro,& hoc est,Facite ergo fructus dignos. 32. Int.i. vindicta. Greg.in hom.i. animaduersione vltionis extremæ. 33. Greg. in hom. fugere enim ab ira non valet , qui ad lamenta pœnitentiæ non recurrit. 34. Chry.non satis est peccata dimittere,sed opus est fructus ferre;Declina à malo,& fac bonum;euulsa sagitta,oportet vulneri medicamen apponere.Dicit autem non fructū,sed fructus, copiam designans. 35. Int.s.pro æqualitate culpæ.Greg.in hom.q.d.tanto maiora sint bonorum operum lucra per pœnitentiā, quanto grauiora damna illata per culpam. 36. Greg.in hom. ideo se nolebant agnoscere peccatores,quia de Abrahæ stirpe descenderant.Chry.quid confert carnalis generositas,nisi consimilibus studiis fulciatur? 37. Int.Beda.i.de gentilibus,quorum corda insensibilia.Amb.Gentiles,vt lapides,quia lapidibus seruiebant,sic & infra homines arboribus comparantur, mutatur autem comparatio,vt profectus aliquis intelligatur.Lapides enim deformes ad vsum;nudi,ad ornatum; steriles,ad fructum:arbores verò decoræ ad vsum ; venustæ ad aspectum ; opimæ ad fructum. 38. Int.de quibus dictum.Si autem vos Christo,ergo Abrahæ semen estis,quia semini eius Christo per fidem vniti.

39. Int.i.seueritas iudiciaria ad funditus extirpandos infructuosos præparata est.Orig.Israëlitici populi præcisio significatur.Cyrill.decisi fuerunt rami,non radicitus planta extirpata,reliquiæ enim Israël saluæ fient. 41. Int. vt gentiles,& hypocritæ,qui nullum;& hæretici,qui malum.

SENS. MYST. IN CAP. III.

27. Orig.Non venit ritè ad baptismum, qui mores pristinos , & consuetudinem non relinquit ; qui vult baptizari egrediatur. 40. Greg in hom.arbor,genus humanum ; securis,Christus,qui ex manubrio,& ferro,id est,humanitate,& diuinitate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

20. pro,impleatur,futurum pro imperatiuo,more Hebr. & sic insequentibus,vt sit explicatio superiorum,scilicet,quomodo paranda via,&c. d. Græc.σκολιὰ,obliqua,tortuosa. e. Græc.εὐθεῖαν, rectam scilicet viam. f. Græc.τραχεῖαι,aspera, scilicet via. 22. Græc.λείας, id est, leuis. g. scilicet , etiam oculis carnis. 26. quibus permisti Pharisæi & Saducæi,vt patet Matth.3. 28. alias vertit progenies. 31. præteritum est.

 mittetur.

[42]mittetur.Et [43]interrogabant eum turbæ,dicentes,[44]Quid ergo faciemus? Reſpõdens autem,dicebat illis:Qui habet [45]duas [46]tunicas,det non [h]habenti: & qui habet eſcas,ſimiliter faciat.Venerunt autem & [47]publicani vt baptizarentur,& dixerunt ad illum, Magiſter, quid faciemus? At ille dixit ad eos, Nihil amplius, quàm quod conſtitutum eſt vobis faciatis.Interrogabant autem eum & milites, dicentes, Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminem [48]concutiatis, neque [49]calumniam [50]faciatis, & contenti eſtote [51]ſtipendiis veſtris.Exiſtimante autem [m]populo,& cogitantibus omnibus in cordibus ſuis de Iohanne,ne [52]fortè ipſe eſſet Chriſtus. [53]Reſpondit Ioannes, dicens omnibus: Ego quidem [54]aqua baptizo vos: veniet autem [55]fortior me, cuius non ſum [n]dignus [56]ſoluere [57]corrigiam calceamentorum eius:ipſe vos baptizabit in [58]Spiritu

Sens. Lit. In Cap. III.

42. Amb.faciat ergo fructum,qui poteſt,gratiæ;qui debet,pœnitentiæ. 43. Int.ex verbis Ioãnis terrore perculſi,conſiliũ quærunt,Greg.in ho. 44. Int.ſ.ne excidamur, & ne in ignẽ mittamur. 45. Int.i. ſuperfluas. Baſil.hic docemur ex omni quod affluit debere nos erogare ei qui non habet. Greg. in ho. idcirco de diuidendis duabus tunicis datur præceptum, quia ſi vna diuiditur, nemo veſtitur. 46. Greg. in ho.neceſſaria vſui noſtro cũ proximis diuidere ad fructũ pœnitentiæ pertinet; quantum verò valent miſericordiæ opera, quæ hic præ cæteris præcipiuntur? Amb.miſericordiæ cõmunis eſt vſus,ideo commune præceptũ,miſericordia plenitudo virtutũ eſt. 47. Beda.i.vectigalium exactores, ſeu conductores,vel qui huius ſeculi lucra per negotia ſectantur. 48. Beda.ſ.per violentiam. 49. Int.i.timore, aut amore. 50. Beda.per fraudulentam malitiam. 51. Amb.ideo conſtituta ſtipendia,ne dũ ſumptus quæritur,prædo graſſetur.Aug 22.cont.Fau.c.74.Si bellum non liceret,reſpondiſſet,arma abjicite, militiam deſerite;milites ſalutis publicæ defenſores ſunt;nocendi cupiditas,vlciſcẽdi crudelitas,implacabilis animus,libido dominandi,& ſimilia in bellis iure culpantur. Chry. in Matt. publicanos & milites ad maiora traduxiſſet,ſi idonei fuiſſent. 52. Int.i.an. Glo. erat Iudæis notum ſecundum Scripturas, Meſſiæ tempus adeſſe,ſed mira cæcitate,quæ in Ioanne ſponte credebant,in Chriſto tantis ſignis & virtutibus approbato,Ioanne etiam teſtante,non credunt. 53. Beda. miſſis enim ad eum Sacerdotibus & Leuitis,an eſſet Chriſtus inquirebant(vt ait alius Euangeliſta)Amb.videbat Ioannes cordis occulta. 54.Int. q.d tingo corpora aqua,& inſtituo vſum baptizandi, donec veniat qui abluat animas per Spiritum. 55. Int.q.d Etſi ego magnus reputor,tamen ille fortior,quia Deus. Amb.nõ facit cõparationem, quia nulla cõparatio inter Dei filium,& hominem,itaq; addit,cuius non ſum dignus,&c. 56. Aug 2.de cõſ. Euang.Matthæus,calceamenta portare,eadem tamen ſententia eſt, ſignificatur enim Chriſti excellentia,& Iohannis humilitas. 58. Int.Beda.Spiritu qui ſanctificat,& accendit amorem Dei; hic Spiritu,in futuro igni purgatorio permundabit. Ambroſ.aqua corpus abluitur, Spiritu animæ delicta mundantur. Baſil.Non eſt putandum integrum eſſe baptiſma, in quo ſolius Spiritus ſancti nomen inuocatur, oportet enim ſemper manere illibatam traditionem, & ſicut credimus, ita baptizare, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. addere enim,vel minuere quicquam, excludit à vita perpetua.

Sens. Myst. in Cap. III.

57. Int.id eſt,ligaturam myſterij Gre.Calceamenta enim ex mortuis animalibus fiunt, itaque Chriſtus,qui noſtram mortalitatem aſſumpſit, quaſi calceatus apparuit; vel, quaſi dicat Redemptoris veſtigia denudare non valeo, qui ſponſi mihi nomen non vſurpo. Soluebat olim calceamentum ſponſam ſibi competentem repudianti,qui eam accipiebat propinquitatis iure.

Addit. Auct. In Cap. III.

h. Gra.μεταδότω,impartiatur,ſeu communicet,nempe det è duabus unam. 47. ſ. qui Pop. Rom.vectigalia conducebant,dicti à publico,id eſt,Pop.Rom.bonis,infame hominum genus, ob auaritiam,& rapinas,odioſumq́ Iudæis,qui tributa iniqua cenſebant. l. Gra.πράσσετε, quod etiam verti poterat exigatis. 48. i.per terrorem potestatis pecuniam extorqueatis, id enim ſignificat interdum & verbum id Latinum & Gracum διασείω. 49. ſ. deferendo apud Præſidem prouinciales falſo crimine impoſito.
m. videtur legiſſe ἐκδεχομένου,nunc legitur προσδοκῶντος,expectante,ſeu ſperante. 55. ſcilicet, virtute ad ſaluandum. n. Grac. ἱκανὸς, idoneus, ſufficiens.

ſancto,

ſancto,[59] & igni[60]. cuius ventilabrum in manu[61] eius,& purgabit[62] aream[63] ſuam[64]: & congregabit[65] triticum[o] in horreum[66] ſuum: paleas autem comburet igni[67] inextinguibili. Multa quidem & alia exhortans[p],euangelizabat[q] populo[68]. Herodes autem tetrarcha cùm corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris ſui Philippi, & de omnibus malis quæ fecit Herodes,adiecit & hoc ſuper omnia,& incluſit[69] Iohannem in carcerem.[70] Factum eſt autem cùm baptizaretur omnis populus,& Ieſu baptizato,[71] & orante,[72] apertum[73] eſt cælum,& deſcendit[74] Spiritus ſanctus[75] corporali ſpecie[76] ſicut columba in ipſum: & vox[77] de cælo facta eſt,Tu[78] es filius[79] meus dilectus,in te

SENS. LIT. IN CAP. III.

59. Chry. ſignificatur virtus gratiæ,ſcilicet, feruor, & peccatorum conſumptio. 60. Int.id eſt, diſcretio iuſti examinis.Græc.non ſolùm munificus,ſed etiam vltor; eſt autem ventilabrũ iudicij promptitudo, in inſtanti enim ſeparat damnandos à ſaluandis. 61. Int. quia omne iudicium dedit Pater Filio. 62. Int.ſcilicet, à paleis Beda.dum vel in præſenti ob manifeſta peccata ejicitur quis ab Eccleſia,ſacerdotali caſtigatione;vel poſt mortem,ob occulta,damnatur. 63. Int.i.præſentem Eccleſiam. 64. Cyril.eſt enim Chriſtus Eccleſiæ Dominus. 65. Int.i.immobiles à ſpe æternorum.Amb.Solida merita,fructúſque virtutis. 66. Amb.i.infructuoſam leuitatem.Cyril.inanes, & vento peccati volubiles.Baſil.Conferunt hi bonis,vt paleæ tritico,nõ tamen faciunt intuitu charitatis.Orig.tẽtatio oſtendit ſit ne quis palea,an triticum.Glo.paleæ ſacramentis imbuti,ſed non ſolidi:zizania enim, id eſt,profeſſione etiam ab electis ſeparati, non ventilantur, quia iam iudicati ſunt. 67. Int.Beda.quia nec extinguetur,nec extinguet cruciatos,ſed æternaliter puniet, dicitur autem ſic ad differẽtiam illius,de quo dicitur,Igne nos examinaſti.Greg.15.mor.cap.14.corporalis eſt ille ignis,& ſemel creatus,inextinguibilis durat. 68. Euſeb duxerat hic filiam Aretæ Regis Arabum , Philippi fratris ſui vxorem ſacrilego more;habebat enim prolem ex priori viro.Auctor.vide Additionem Matth.14. 69. Beda.Factum hoc poſt aliqua geſta à Chriſto, ſed eſt præoccupatum à Luca ad exaggerandam Herodis malitiam, qui cùm videret confluere multos ad Ioannem,& baptiſma ſuſcipere, nõ ſolùm contemnit,ſed in vincula conjecit, & occidit. 71. Int.ſ.à Ioanne, quod alij plenius dicunt.Ambroſ.non mundari volente, ſed mundare aquas, vt baptiſmatis ius haberent. Greg. Nazianz. vt totum veterem hominem immergeret aqua. Chry. Baptiſma Iudaicum ſordes carnis amouebat, non conſcientiæ crimina, vt noſtrum, Ioannis baptiſma monebat à vitio in virtutem conuerti, nec remiſſionem exhibebat. 73. Chry. hactenus reclusum.Beda.virtus baptiſmatis oſtẽditur,inde enim egredienti, cæleſtis ianua aperitur. 74. Aug 15.de Trin.cap.26.habebat quidem Chriſtus Spiritum ſanctum,ſed voluit præfigurare corpus ſuũ, id eſt,Eccleſiam,in qua baptizati præcipuè accipiunt Spiritum ſanctum. 75. Int.quia in natura diuinitatis à mortalibus non poterat videri.Amb. 76. Chry.vt Chriſti manſuetudinem ad ignoſcendum declararet,in Pentecoſte autem,ſpecie ignis, reſtat enim examinis & iudicij tempus.Cyprian.de ſimpl. Prælat.Columba ſimplex,& lætum animal,non felle amarum,non morſibus ſæuum,non vngulæ lacetatione violentum;vnius domus noſſe conſortium, conuerſatione communi vitam degere, oris oſculo concordiam pacis agnoſcere; legem circa omnia vnanimitatis implere. 77. Amb.Patrem quem videre non poſſumus,audiamus. 78. Int.non Ioannes. 79. Int. Conſubſtantialis.Athanaſ.lib.de Syn. Nic. additur articulus, vt ſignificetur filius ſecundum naturam.

SENS. MYST. IN CAP. III.

72. Chry.Suſcepto baptiſmate, opportuna eſt iugis oratio.Beda.Etſi peccata baptiſmo laxata ſunt, manet tamen carnis fragilitas; quaſi enim trãſito mari rubro gratulamur ſubmerſos Ægyptios,ſed occurrunt alij hoſtes in deſerto mundanæ conuerſationis, qui ſunt duce Chriſti gratia, noſtro ſudore vincendi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

59. ſic dictus Spiritus ſanctus ob efficaciam,& quia in igne appariturus. 60. id eſt,iuſtum iudicium. 62. ſcilicet,tribulatione,hic,vel poſtea die Iudicij,Græc. διακαθαριεῖ,perpurgabit,permundabit. 63. ſcilicet,Iudæos,vel totam Eccleſiam. o. i.regnum cælorum. 67. vt eſt Iſaiæ vltimo. p. ſ.ea bona opera. q. ſcilicet,de Chriſto,& regno Dei. 69. pro,vt includeret.Heb.

compla

complacuit mihi.[80] Et ipſe Ieſus[r] erat incipiens[ſ] quaſi annorum[t] triginta: vt putabatur[81] filius Ioſeph,[82] qui fuit Heli,[83] qui fuit[u] Mathat,[84] qui fuit Leui,[85] qui fuit Melchi,[86] qui fuit Iannæ,[87] qui fuit Ioſeph,[88] qui fuit Mathatiæ,[89] qui fuit Amos,[90] qui fuit Naum,[91] qui fuit Heſli,[92] qui fuit Nagge,[93] qui fuit Mahat,[94] qui fuit Mathatiæ,[95] qui fuit Semei,[96] qui fuit Ioſeph,[97] qui fuit Iuda,[98] qui fuit Iohanna,[99] qui fuit Reſa,[100] qui fuit Zorobabel,[101] qui fuit Salathiel,[102] qui fuit Neri,[103] qui fuit Melchi,[104] qui fuit Abdi,[105] qui fuit Coſan,[106] qui fuit Elmadam,[107] qui fuit Her,[108] qui fuit Ieſu,[109] qui fuit Heliezer,[110] qui fuit Iorim,[111] qui fuit Mathat,[112] qui fuit

Sens. Lit. In Cap. III.

80. Int.i.placitũ meum conſtitui,ſcilicet,per te facere quod mihi placet. ¶ in Adam diſplicuit.Greg. ſuper Ezechielem,Pœnitet me,inquit,feciſſe hominem,quaſi enim ſibi diſplicuit in peccatoribus,quos creauit,in ſolo autem Chriſto ſibi placuit,quia non inuenit culpam. Aug.2.de conc.Euang. Matthæus, Hic eſt Filius meus,ſed eadem eſt ſententia,indicauit autem Matth.factam vocem propter eos qui aderant; Chriſto enim non erat neceſſe,qui ſciebat ſe Filium Dei. t. Chryſ. vſque ad illam ætatem, quæ peccata cuncta recipit,expectat,totam legem perficiens; ne quis dicat legem ſoluiſſe, quod non poſſet perficere. 81. Int.quia natura non erat,ſed putabatur,quia Maria eum genuit,quę Ioſeph erat deſponſata.Amb.Erant verò ex eadem tribu & patria,ideóque Ioſeph generatio explicatur, nempe viri, more Scripturæ. 83. Int. ſecundùm legem Ioſeph filius eſt Heli,ſed ſecundùm carnẽ Iacob. Greg.Nazian. abſurdum eſt,quod quidam dicunt,eoſdem eſſe qui à Luca & Matthæo numerantur,à Dauid vſque ad Ioſeph.initium enim eſt Nathan, & Salomon, itaque diuerſæ generationes. Euſeb. Emiſſ. Ioſeph verè Iacob filius,vt ait Matth.putatiuè verò,vt ait Luc. Heli,plurimi enim hoc putabant.Aug 2.de q.Euang. aut vnus Euangeliſta Patres nominauit, alter verò auum maternum, vel aliquem de cognatis maioribus,aut vnus erat pater naturalis, alter per adoptionẽ; aut cùm vnus ſine liberis diſceſſiſſet, alter filium à ſe genitum mortuo deputauit.Amb. Mathan Iacob filium genuit, & vxore ſuperſtite deceſſit, ex qua poſtea Melchi genuit Heli,qui ſine liberis decedẽte Iacob fratre ſuo genuit ex eius vxore Ioſeph.Beda. Iacob ex fratris Heli ſine liberis decedentis vxore genuit Ioſeph. Aug. de q.nou.& vet.Teſta.q.56.Filium dicit Lucas per adoptionem,ſuſcepit enim deſcriptionem originis adoptionis,per hanc enim efficimur filij Dei. v. Glo.non dicit genuit, ſed qui fuit, deſignans ſe etiam adoptiuos filios interponere, & meritò,per adoptionem enim efficimur filij Dei credendo in Filium Dei.

Sens. Myst. In Cap. III.

r. Græc.ſignificatur ſpiritualis regeneratio,viros perfectos parere. Beda. ſignificatur baptiſmi myſterium, ſ.ob Trinitatis fidem,& operationem decalogi. Greg. Nazian. Baptizandus eſt tamẽ infantulus ſi neceſſitas vrgeat, nam Chriſtus baptiſmo non indigebat. Glo. reprimuntur temerarij, qui omnem ætatem ad docendum idoneam credunt. 82. Int.id eſt,auctus. 83. Int.id eſt,Deus meus,vel ſcandẽs. 84. Int.id eſt,donans.ſ.peccata. 85. Int.i.additus. 86. Int.i.Rex meus. 87. Int.i.dexter. 88. Int. i.auctus. 89. Int.i.donum Dei. 90. Int.id eſt,onerans. 91. Int.i.conſolatio,vel conſolator. 92. Int. id eſt,adiuua me. 93. Int.id eſt,meridies, vel meridianum. 94. Int.i.deſiderium. 95. Int. id eſt,donum Dei. 96. Int.i.obediens. 97. Int.i.augmentum. 98. Int.i. confitens. 99. Int.id eſt, Dominus gratia eius, vel Dominus miſericors. 100. Int.i.miſericors. 101. Int.i. Princeps, vel magiſter Babylonis. 102. Int.i.petitio mea Deus. 103. Int.i.lucerna mea. 104. Int.i.regnum meum. 105. Int.i. robuſtus,vel violentus. 106. Int i.diuinans. 107. Int.id eſt, Dei menſura. 108. Int.id eſt, vigilans, vel vigilia, vel pelliceus. 109. Int. i. Saluator. 110. Int. id eſt, Deus meus adiutor. 111. Int. id eſt, Dominus exaltans. 112. Int.vt ſuprà.

Addit. Avct. In Cap. III.

80. pro,tu mihi places,ſeu gratus es.Heb. r. pro, incipiebat eſſe,ferè, &c. poteſt etiam intelligi cœpiſſe tunc prædicare. ſic trigeſimo anno ætatis cœperunt imperare Ioſeph,& Dauid,vterq; Chriſti figura. ſ. ὡσεὶ, apud quoſdam non legitur,putant quidem Chry & alij cõpleto trigeſimo anno,ad baptiſmum veniſſe.Epiphan.ait menſe Nouembris fuiſſe baptizatum,quod verò Eccleſia canit die Epiphaniæ, Hodie Chriſtus baptizari voluit,ſolum probat eo die celebrari ab Eccleſia Chriſti baptiſmum. 83. id eſt,patris Mariæ,qui dictus Ioachim,& Eliacim,& Eli: ſenſus eſt,Chriſtus putabatur filius Ioſeph, ſed re vera erat Eli patris Mariæ,ſeu potius qui Ioſeph erat gener Eli: vt enim ad Ioſeph referatur,Græca poſtulant. 101. & iſte,& Salathiel,alij ſunt ab alijs qui apud Matthæum leguntur.

[113] Leui, qui fuit [114] Symeon, qui fuit [115] Iuda, qui fuit [116] Ioseph, qui fuit [117] Iona, qui fuit [118] Heliachim, qui fuit [119] Melcha, qui fuit [120] Menna, qui fuit [121] Methata, qui fuit [122] Nathan, qui fuit [123] Dauid, qui fuit [124] Iesse, qui fuit [125] Obeth, qui fuit [126] Booz, qui fuit [127] Salmon, qui fuit [128] Naasson, qui fuit [129] Aminadab, qui fuit [130] Aram, qui fuit [131] Esron, qui fuit [132] Phares, qui fuit [133] Iudæ, qui fuit [134] Iacob, qui fuit [135] Isaac, qui fuit [136] Abrahæ, qui fuit [137] Thare, qui fuit [138] Nachor, qui fuit [139] Satuch, qui fuit [140] Ragau, qui fuit [141] Phaleg, qui fuit [142] Heber, qui fuit [143] Sale, qui fuit [144] Caynan, qui fuit [145] Arphaxat, qui fuit [146] Sem, qui fuit [147] Noë, qui fuit [148] Lamech, qui fuit [149] Mathusalé qui fuit [150] Enoch, qui fuit [151] Iared, qui fuit [152] Malalehel, qui fuit [153] Cainan, qui fuit [154] Enos, qui fuit [155] Seth, qui fuit [156] Adam, qui fuit [157] Dei.

SENS. LITER. IN CAP. III.

136. Chry. Matthæus qui Iudæis scribebat, non vlterius scripsit, cõtentus ostendere processisse Christum ex Abraham & Dauid. Lucas verò, qui omnibus loquebatur, vlterius procedit. 144. Beda. nomẽ huius, & generatio non inuenitur iuxta Hebraicam veritatem, in qua Arphaxat dicitur genuisse Sela, seu Sale, sumpsit ergo Lucas ex 70. editione hanc generationem. 147. Amb. non erat prætermittendus typus Christi fabricatoris Ecclesiæ. 157. Amb. pulchrè à Dei filio generatio incipiens, ad Dei filium ducitur, præceditque creatus in figura, vt natus in veritate sequeretur. Aug. 2. de cons. Euang. Ex hoc apparet Lucam non dixisse Ioseph filium Heli, quasi de illo genitum, nec enim Adam genitus ex Deo, sed factus.

SENS. MYST. IN CAP. III.

113. Int. i. additus. 114. Int. i. audiens tristitiam, vel signum. 115. Int. i. confitens. 116. Int. i. augmentum. 117. Int. i. columba, vel dolens. 118. Int. i. Dei resurrectio. 119. Int. i. Rex eius. 120. Int. i. viscera mea. 121. Int. i donum. 122 Int. id est, dedit, vel dans. 123. Int. i. manu fortis. 124. Int. i. incensum. 125. Int. i. seruitus. 126. Int. i. fortis. 127. Int. i. sensibilis, vel pacificus. 128. Int. i. auguriũ, vel serpentinus. 129. Int i. populus voluntarius. 130. Int. i. excelsus. 131. Int. i. sagitta. 132. Int. i. diuisio. 133. Int. i. confitens. 134. Int. i. supplantator. 135. Int. i. risus, vel gaudium. 136. Int. i. pater multarum gentium, vel vidẽs populum. 137. Int. i. exploratio, vel pastura, siue nequitia. 138. Int. i. requieuit lux. 139. Int i. lorum, vel corrigia, vel dependens, vel perfectio. 140. Int. i. ægrotans, vel pascens. 141. Int i. diuidens, vel diuisus. 142. Int. i. transitus. 143. Int. i. tollens. 144. Int. i. lamentatio, vel possessio eorum. 145. Int. i. sanans depopulationem. 146. Int. i. nomen, vel nominatus. 147. Int. i. requies. 148. Int. i. humiliatus, vel percutiens, vel percussus, vel humilis. 149. Int. i. mortis emissio, vel mortuus est, & interrogauit. 150. Int. i. dedicatio. Beda. pulchrè septuagesimo gradu Enoch ponitur qui translatus est; significatur enim regeneratos in æternam requiem suscipiendos. septem enim requies, decem decalogi impletio. 151. Int. i. descendens, siue continens. 152. Int. i. laudatus Dei, vel laudans Deum. 153. Int. i. lamentatio, vel possessio eorum. 154. Int. i. homo, vel desperans, vel violentus. 155. Int. i. positio, siue posuit. 156. Int. i. homo, vel terrenus, 157. Theoph. Finit in Deum, vt credatur Christi generatio sine semine fuisse, fuit enim sine semine Adam factus. Aug. 2 de cons. Euang Lucas Christum tanquam Sacerdotem peccata mundantẽ assignans, ascendit ad Deum, cui expiati reconciliamur; numerat verò septuaginta septem personas, quo numero significatur peccatorum remissio; vndecim enim peccatum, transgressio enim denarij, i. perfectionis; septem, numerus hominis, qui transgreditur, tria enim, pars incorporea, quatuor corpus, septies verò vndecim septuaginta septem; multiplicatio verò numerum motum significat hominis, quo transgressio fit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

144. *Sumptum id ex Septuaginta, nam secundùm Heb. Arphaxat genuit Sale.*

CAPVT IIII.

IESVS autem plenus Spiritu sancto, regressus est à Iordane, & agebatur in Spiritu in deserto diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo. Et nihil manducauit in diebus illis: & cõsummatis illis, postea esuriit. Dixit autem illi diabolus, Si filius Dei es: dic lapidi huic vt panis fiat. Et respondit ad illum Iesus, Scriptum est, Quia non in pane solo viuet homo, sed in omni verbo Dei. Et duxit illum diabolus in montem excelsum: & ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis. Et ait illi, Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriã illorum:

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

1. ORIG. Et Apostoli pleni Spiritu sancto, sed non æquales Saluatori, sic & vasa multa plena, sed inæqualia. 2. Græc. vt locum daret tentanti. Amb. vt diabolum prouocaret, vt ostenderet nobis diabolum ad meliora tendentibus inuidere. 3. Glo. in deserto, quod est inter Ierusalem & Hiericho, vbi figuraliter dixerat victum Adam à diabolo. 4. Basil. per quadraginta dies mansit intentatus, non enim audebat accedere dæmon ad ieiunantem, & non famescentem. Orig. Tentabatur quadraginta diebus, sed quibus tentationibus, nescimus. c. Glo. non erat indignum tentari, qui occidi venerat.
5. Basil. ostendens sobrietatem necessariam ei qui se ad pugnas tentationum accingit. Gre. Nazian. nihil manducauit, erat enim Deus, nos ieiunium possibilitati accommodamus. 6. Chry. non excessit numerum Moysis & Heliæ, ne videretur non veram carnem sumpsisse. 7. Basil. Concessit naturæ pati quæ sua sunt, prouocans diabolum ad duellum, vbi enim fames, ibi imbecillitas. Glo. Esurit humilis Deus homo, ne inimico innotescat sublimis homo Deus. 8. Int. tentatio à gula. Ambr. Inde cœpit, vnde vicit Adam, tria præcipuè tela diaboli, gulæ, iactantiæ, ambitionis. 9. Ambr. cognouerat Filium Dei esse venturum, sed venisse per hanc infirmitatem corporis non putabat, profitetur se credere, & homini conatur illudere. 11. Int. quia sciuit scriptum, Ipse dixit, & facta sunt. 13. Int. s. in Deuteronomio. q.d. persuasio tua tentatio est, quia agis de cibo corporis, & non de cibo mentis. Glo. docet pugnare magis doctrina, quàm miraculis; humilitate, quàm potentia. f. Ambros. ostendit hominem esse tentatum, non diuinitatem. 14. Cyril. Terrenis cibis alitur corpus, Dei verbo anima. Amb. non potest qui Dei verbum sequitur, panem desiderare terrenum. 15. Glo. Lucas narrat ordine, vt gestum est, Matthæus autem non sequitur ordinem historiæ, sed tentationum Adæ. Aug. 2. de cons. Euan. incertum est quo ordine gestum est. 16. Greg. in hom. non mirum permisisse se à diabolo in montem duci, qui se pertulit ab eius membris crucifigi. 17. Int. tentatio de ambitione. Theoph. tentat de cupiditate, seu auaritia, ostendit verò, vt quidam dicunt, imaginationi; ego verò dico quod sensibiliter apparere fecit. Tit. descripsit orbem verbo. 18. Orig. s. quomodo in mundo regnaret per gulam, vel superbiam, &c.
19. Orig. scilicet, statim vt Christus aciem mentis ad contemplandum vertit, & peccata regnantia, & eos qui regnarentur vitiis, conspexit. 20. Int. nõ quia hoc posset. 21. Int. i. Regem te faciam horum.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

3. IN r. in quo Adam exulauerat, nec quomodo redire posset, habebat. dux ergo ad erroneum accedit. Glo. sic nos accepta in baptismo remissione contra insidias diaboli accingi, & seculum debemus deserere, vt quasi manna deserti, sola æterna esuriamus. 6. Amb. mysticus numerus, tot enim diebus. Aquæ abyssi effusæ, & percepta lex: totque annis in deserto panem Angelorũ Patres consecuti sunt. Augu. 2. de con. Euang. numerus hic laboriosi huius temporis Sacramentum quo sub Christi disciplina dimicamus, tempora enim annorum quadripartitis vicibus currunt: quadraginta autem quater habent decem. Glo. decem sunt præcepta legis, quatuor partes mundi. 12. Int. duritiam significat diaboli. Orig. hæretici lapides comedunt pro pane. 19. Amb. in momento cuncta illa prætereunt, & sæpe honor seculi abiit, antequam venerit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

a. Græc. ὑπέστρεψεν, reuertit. b. pro, vi spiritus. c. apparet etiam illis diebus fuisse tentatum, idq; etiam sentit Orig. 6. intellige dies naturales, quibus etiam noctes includuntur. d. pro, cibo Hebr.
e. pro, viuere solet. Heb. 14. pro, re, quam Deus voluerit, seu iusserit, aut dixerit. 19. Græc. στιγμῇ, puncto. 21. .s. gloriam qua ex illorum administratione proficiscitur.

quia mihi [22] tradita sunt; [23] & cui volo do illa. Tu ergo procidens [24] si adoraueris corã me, erunt tua omnia. Et respondens Iesus, dixit illi, [25] Scriptum est, Dominum [26] Deum tuum [27] adorabis, & illi soli seruies. Et [28] duxit illum in Hierusalẽ, & statuit eum super [g] pinnam templi: & dixit illi, Si [29] Filius Dei es, [30] mitte te hinc [31] deorsum. Scriptum est enim quod Angelis suis mandabit [32] de te, vt conseruent te: & quia in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedẽ tuum. Et [33] respondens Iesus, [h] ait illi, Dictũ est, Non [34] tentabis [35] Dominum Deum tuum. Et consummata [36] omni tentatione, diabolus [37] recessit ab illo vsque ad [38] tempus. Et [39] regressus est Iesus in [40] virtute Spiritus in Galilæam: & fama exiit per vniuersam [l] regionem de illo. Et [m] ipse docebat in Synagogis eorum, & [n] magnificabatur ab omnibus. Et [43] venit Nazareth vbi erat [41] nutritus: & intrauit

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

22. Amb. à Deo potestas est, à malo ambitio potestatis. Glo. omnis dignitas seculi diabolicæ subiacet potestati. 23. Titus. In vtroque mentitur, nec habet, nec conferre potest. 25. Int. scilicet, in Deuteronomio. 26. Int. qui solus remunerat fructu amplissimo. 27. Beda. seruitus debita Deo, vocatur latria, at quæ etiam hominibus exhibetur, dulia. 28. Orig. sequebatur quasi athleta sponte. 29. Amb. sequitur iactantiæ telum. Glo. in omnibus tentationibus hoc agit, vt intelligat si sit filius Dei. 30. Amb. diabolica vox, quæ mentem hominis de gradu altiori meritorum præcipitare contendit. 31. Amb. diabolus de Scripturis sæpe fidelibus laqueum parat, sic & hæretici Scripturas citant. 32. Orig. non de Christo, sed de Sanctis generaliter scriptum est: non enim ille indiget Angelorum auxilio, qui, si non adiuuaret, offenderent Angeli pedem: & tu ideo diabole cecidisti, quia credere in Dei filium noluisti: quare autem siles quod sequitur, Super aspidem & Basiliscũ ambulabis, nisi quia tu basiliscus es, tu draco, tu leo. 33. Amb. non putans de se prophetizata, ad arbitrium diaboli esse facienda. 34. Int. O homo. Chry. diabolicum est se injicere ad pericula, & tentare an eripiat Deus. Glo. pertinet ad sanam doctrinam quando habet homo quid faciat, non tentare Deum, quando verò deficit humana prouidẽtia, se totum diuinæ committere potentiæ non est tentatio. 35. Int. s. Patrem & Filium, quia ego & Pater vnum sumus. 36. Ambr. in tribus enim præmissis est omnis materia delictorum. s. carnis oblectatione, spe gloriæ, auiditate potentiæ. Glo. vicerat diabolus Adam, quem tentauit de gula, vt scilicet, ederet; & de vana gloria, eritis sicut Dij; & auaritia, scientes bonum & malum. 37. Amb. cedit diabolus virtuti, & formidat instare, ne triumphetur. 38. Int. s. passionis, quando non tantùm dolis, sed apertè impugnauit. Sic etiam nos ille antiquus hostis aliquando tentare intermittit, vt quasi securos repentè rediens, facilius irrũpat. Amb. postea non tentaturus, sed apertè pugnaturus venit. Theoph. in crucis tempore de tristitia tentaturus erat Maximus. Postea prouocauit ad illius insidias Pharisæos & Scribas.

39. Iot. cùm iam traditus esset Iohan. iterum venit in Galilæam. De primo autẽ Lucas aduentu tacet.

40. Int. i. signis miraculorum. Beda. 41. Synagoga, Latinè congregatio, quo nomine etiam significatur domus in quam conueniebatur à Iudæis. sic Ecclesias nos, & loca, & choros fidelium vocamus. vtimur verò potius nomine Ecclesiæ, id est, conuocationis, quam Synagogæ, congregantur enim etiam & pecora, conuocantur solùm ratione vtentia. 43. Int. vnde illis vilescebat.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

24. Int. qui diabolũ adorat, ante corruit. Tit. habet forensis gratia domesticũ periculũ, vt dominetur alijs, prius seruit. 30. Amb. nemini potest diabolus nocere, nisi ipse deorsum se miserit. 36. Int. Galias prostratus tribus lapidibus de torrente, id est, testimoniis de lege. 43. Theoph. docemur prius benefacere propriis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

28. pro, iam autem duxerat, & statuerat. g. scilicet, fastigium quod planum erat. h. pro, dixerat.
38. rediturus, scilicet, ad tentandum, vel oppugnandum. vnde Ioan 14. Venit princeps huius mundi.
40. s. apertius se exerente prædicatione & miraculis. l. Græ. περίχωρον, finitimam regionem.
m. pro, ipse enim. n. id est, glorificabatur. Græ δοξαζόμενος.

secundùm consuetudinem suam die sabbathi[44] in synagogam:& surrexit[45] legere[46]. Et traditus[47] est ille liber Esaiæ Prophetæ. Et vt reuoluit[48] librum, inuenit locum vbi scriptum[n] erat, Spiritus[49] Domini[o] super me, propter quod vnxit me euangelizare pauperibus[50]; misit me sanare contritos[p] corde, prædicare captiuis[51] remissionem[q],& cæcis[52] visum[r], dimittere[53] confractos[54] in remissionem[s], prædicare annum Domini acceptum, & diem[56] retributionis[57]. Et cùm plicuisset librum, reddidit ministro[58],& sedit. Et omnium[59] in synagoga oculi erant[t] intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta[60] est hæc scriptura in auribus[v] vestris. Et omnes[x] testimonium[61] illi dabant, & mirabantur[aa] in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius, & dicebant[62], Nónne[63][64] hic est filius[65] Ioseph? Et ait illis, Vtique[bb] dicetis mihi hanc similitudinem[cc], Medice[66] cura teipsum[67]: quanta audiuimus[68] facta in Capharnaum,

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

44. Int. quando, scilicet, omnes confluebant ad legis monita quieto corde meditanda. Ad publicos Christus conuentus accedit, vbi doctrina illius à multis audiatur. 45. Amb. ne lectoris quidem aspernatur officium. 46. Glo. vt quos signorum operatione non conuerterat, propheticæ lectionis attestatione corrigeret. 47. Int. s. ab illis qui Christi aduentum desiderantes, etiam ipsius aduentus manifesta indicia reliquerunt. 49. Athanas. s. hominē. 50. Int. vt beati pauperes spiritu. Orig pauperes gentes, non possidentes legem, nec Deū, nec virtutes. p. Cyril. scilicet, debiles, & resistere insultibus passionum non valentes. Basil. habentes contritum cor per peccatum, hoc enim cor humanum prosternitur. Beda. Cor contritum & humiliatum Deus non spernit, qui sanat contritos corde. 51. Theoph. s. Iudæis & Gētibus, vel mortuis, qui inferni dominio soluti sunt per Christi resurrectionē. 52. Int. tam Iudæis quàm Gentibus. 53. Int. misit. 54. Beda. Legis pondere importabili depressos. 55. Orig. Annus Domini, tempus Ecclesiæ, quo peregrinatur à Domino. Beda. Ecce nunc tēpus acceptabile. 56. Int. s. prædicare. 57. Int. s. Iudicij. Beda. quando reddet vnicuique secundū opus suum. 59. Cyril. stupentium litteras nosse quas non didicerat. 60. Int. impleta est, quia sicut illa prædixerat, & magna faciebat, & maiora euangelizabat. Beda. 61. Beda. s. eum esse de quo Propheta cecinerat. 62. Int. pro, & tamen. 63. Int. s. Scribæ & Pharisæi inuidentes. 64. Int. Beda. magna cæcitas cum quē verbis & factis Christum esse cognoscunt, ob solam generis notitiam contemnunt, quia apud se nutritum, & per ætatum tempora profecisse viderant. 65. Glo. verè filius fabri, id est, mundi fabricatoris. 66. Cyril. commune prouerbium apud Hebræos, ad improperium excogitatum. 67. Int. quid prouerbiū contineat aperit. s. quanta audiuimus, &c. 68. Int. q. d. non credimus quod incerta fama vulgauit, cùm apud nos nihil tale feceris, quibus conuenientius talia impendenda erant beneficia.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

48. Glo. i. mysterium incarnationis in Prophetis obscurum aperuit. 55. Int. Annus Domini quatuor habet tempora. i. quatuor Euangelia, duodecim menses. i. duodecim Apostolos. 58. Beda ad cælestia reuersurus his qui ab initio viderant, & ministri sermonis fuerant, euangelizandi officium tradidit, plicatum verò librum reddit, non enim omnia omnibus dicenda, sed pro captu audientium dispensandum est verbum à doctore: reddito libro, residet, id est, se supernæ quietis solio restituit: prædicator etiam surgat & legat, id est, operetur & prædicet, & resideat, id est, præmia quietis expectet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

45. stans legit, ob authoritatem Scripturæ, eiq; debitam reuerentiam. 46. Gra. ἀναπτύξας i. cùm explicuisset. o. pro, nam. p. pro, fracto animo præditus. q. i. dimissionem, liberationem. r. Gra. ἀνάβλεψιν, i. reuidentiam. s. pro, per. q. d. dimittendo, vel absoluendo illos. 55. i. tempus quo Deus homines in gratiam per Christum recepit, sic Isa. 49. In tempore placito exaudiui te. vide Psal. 68. 2. Cor. 6. dicitur & dies retributionis, seu vltionis respectu hostium superatorum. vide etiam Isa. 35. t. expectabant. s. aliquam nouam doctrinam. v. pro, verbis audientibus. Heb. q. d. ego sum de quo dicit. x. pro, plerique.
61. i. illum commendabant, laudabántq; bono testimonio. aa. i. gratiosis, seu plenis gratia. bb. Gra. πάντως οἶδα. cc. Gra. παραβολήν, prouerbium.

[69] fac & hîc in patria tua. Ait autẽ, Amen dico vobis,quia [70] nemo Propheta acceptus est in patria [71] sua.In veritate dico vobis,multæ viduæ erant in [72] dieb.Heliæ in Israël,quãdo clausum est cælum annis tribus,& mensibus sex,cùm [73] facta esset fames magna in omni terra;& ad nullam illarum [74] missus est Helias, nisi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem [75] viduam.Et multi leprosi erant in Israël sub Helisæo Propheta, & nemo eorum mundatus est,nisi [76] Naamam Syrus. Et repleti sunt omnes in synagoga ira,hæc audientes. [77] Et surrexerunt,& eiecerunt illum extra ciuitatem:& duxerunt illum vsque ad supercilium montis,super quem ciuitas illorum erat ædificata, vt [78] præcipitarent eum. Ipse autem [79] transiens per medium illorum,[dd] ibat.Et [80] descendit in Capharnaum ciuitatẽ Galilææ : ibique docebat illos [81] Sabbathis, & stupebant in doctrina eius,quia in [82] potestate erat sermo ipsius. Et in [83] synagoga erat [84] homo habens dæmonium [ee] immundum,

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

69. Chry.abstinuerat à miraculis,ne prouocaret ad maiorem inuidiam. 70. Int.q.d.ideo non operor inter vos,quia vos increduli,non quia patriã oderim.Amb.aspernator est Deus inuidorũ. 71. Cyril. familiaris,quia semper præsto est,debita reuerentia priuatur à notis. Glo.propemodum naturale est ciues ciuibus inuidere,nec virtutem considerant,sed fragilem recordantur infantiam.Orig.omnium Prophetarum patria circuncisionis populus. 72. Amb.i.quibus Helias operatus est. 73. Basil.per famem illis ieiunium attulit,quo culpa cohibeietur, facti autem sunt iusto corui ministri cibi, qui aliorum pabula vsurpare consueuerunt. 74. Chry.fecit cum Deus per longum iter pergere , vt visa mundi peste, posceret à Domino pluuiam. 77. Amb.Non mirum perdidisse salutem, qui eiecerunt Saluatorẽ.Glos. ostendunt facto vera Christum dixisse. 78. Beda.Peiores isti diabolo,ille enim ait,Mitte te deorsum, isti mittere conantur. 79. Beda.s.illorum mente mutata subitò,vel stupefacta.Ambr.quando vult,capitur;quando vult,elabitur.Beda.Nondum venerat hora Passionis , nec hoc mortis genus elegerat,nec hunc passioni locum. Glo.quod non tenetur,sed transit, maiestatis est; dicitur autem ad tactum vestis Domini subterfugisse saxum,& instar ceræ æqualem locum dedisse Christo, in quo vsque hodie apparent rugæ vestis Domini expressæ. 80. Ambr. Immemor iniuriæ,memor clementiæ nunc docendo, nunc sanando,corda demulcet.Cyril.Sicut bonus medicus,vltima laborantes ægritudine,sanare tentat.

81. Chry.vacabant enim tunc. 82. Chry.Imperio sanabat,nec dicebat, more Prophetarum , Hæc dicit Dominus , sed tamquam legis Dominus loquebatur. Beda. Sermo Doctoris est in potestate cùm operatur quæ docet. 83. Cyril.dogmatibus plerumque admiscet ardua opera , vt quos ratio non disponit ad cognoscendum,signa moueant.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

69. Orig erit cùm dicet populus Israël,quæ ostendisti vniuerso orbi,ostende & nobis. 75. Amb, vidua,typus Ecclesiæ.Beda.Sydonia,venatio inutilis;Sarepta,incendium,vel angustia panis. s.gentilitas negotiis seculi seruiens,& carnalium cupiditatum incendium,panisque spiritualis angustias patiẽs. Helias,Propheticus sermo,qui receptus,pascit corda credentium. Basil. viduata anima virtute & notitia diuina receptum verbum diuinum,nutrit virtutum panibus. Glos.filium pauperem vidua nutriebat.i.verbum secularis scientiæ. 76. Beda.Naaman.i.decorus,septies lauatur,baptisma enim septiformi spiritu regenerat. 81. Amb.ibi noua creatura incipit, vbi vetus desierat, ostendit se etiam Creatorem, prosequens opus quod cœperat. 84. Amb.s.populus Iudæorum,qui Spiritum sanctum amiserat.Theoph.& nunc multi dæmonia habent,qui, scilicet, dæmoniorum desideria implent, Dominus verò in Synagogam venit,cùm fuerit hominis mens congregata.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

d d. scilicet,quo voluit. 82. id est,auctoritate,sic infr. e e. id est,qui immunditia delectatur.

&[85] exclamauit voce magna,dicens:Sine,[ff] quid[86] nobis & tibi Iesu Nazarene?[gg] venisti perdere nos?[87] scio te qui sis,Sanctus[88] Dei.Et increpauit[89] illum Iesus,dicens, Obmutesce,[90] & exi ab eo.Et cùm proiecisset[91] illum dæmoniũ in medium,exiit ab illo : nihilque illum nocuit.[92] Et factus est pauor[hh] in omnibus,& colloquebantur ad inuicem,dicẽtes, Quod est hoc verbum,[93] quia in potestate[94] & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt. Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. Surgens autem Iesus de Synagoga , introiuit in domum[ll] Simonis. Socrus[mm] autem Simonis tenebatur magnis febribus : & rogauerunt[95] illum pro ea. Et stans super[nn] illam imperauit febri,& dimisit illam.[96] Et continuò[97] surgens ministrabat illis. Cùm autem sol occidisset,[98] omnes qui habebant infirmos variis languoribus ducebant illos ad eum. At ille singulis manus[99] imponens curabat eos.Exibant autem dæmonia à multis,

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

85. Cyril.non ferebant dæmones congressum Deitatis. 86. Chry. quæ communicatio Christi ad Belial? Beda.q.d. paululum à me vexando quiesce,cui nulla est societas cum nostra fraude. 87. Int.i. vehementer opinor. Glos. Extorta confessio non habet meritum , sed est veluti fugitiui serui,qui post multum tempus videns dominum,de verberibus deprecatur. 88. Athanas.cum articuli adiectione, est enim naturaliter sanctus:non dicebat autem hoc quasi veraciter nosset, sed se cognoscere fingebat. Cyril.putabant dæmones huiusmodi laude alliciendum,vt desisteret eis repugnare. Chrys.voluit dæmon Apostolorum rapere dignitatem. 89. Athan.nephas est cùm adsit nobis Scriptura,à diabolo instrui.

90. Glo.occluditur serpentina lingua,ne virus vltra spargat. 91. Beda. Permissione diuina,vt Saluatoris virtus appareret,hoc est autem quod Marcus ait,discerpens eum. 92. Int.s.nullum membrum amputauit.Beda. 93. Int.i.res digna verbo. 94. Beda.s.propria,Sãcti enim in Dei verbo. ll. Chry. manebat Christus apud discipulos , honorans ipsos , & ob hoc animosiores reddens.Cyrill.manet apud pauperem virum Christus. 95. Int.alij Euangelistæ non dicunt quod rogassent. 96. Chry.id ars medicinæ efficere non potest,post febris enim sedationem multo opus est tempore vt quis restituatur pristinæ sanitati.Glo.Sanitas quæ Domini datur imperio,tota simul redit. 98. Theoph.magnum turbæ desiderium quæ Solis occasu non impeditur.Orig.circa Solis occasum ducebant, quia verecundabãtur, vel timebant Pharisæos , vel quia de die intenti erant circa alia , vel quia putabant non licere sanari in Sabbatho. 99. Cyril.poterat verbo sanare,sed tangit, ostendens propriam carnem efficacem ad præstanda remedia;erat enim Dei caro,sic ignis vasi æneo imprimit caliditatis effectum.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

85. Glo.omnis amaritudo,ira, & clamor immundi spiritus furor est. m m. Amb.post liberatũ virum,substituitur feminæ sanitas,vtrumque enim sexum Dominus curaturus aduenerat,sed prior sanari debuit,qui prior creatus est.Beda. Vir liberatus à dæmonio,anima est,ab immunda cogitatione purgata,femina verò à febribus,caro à concupiscentiæ feruore per continentiæ præcepta frenata. Glos. domus Petri,circuncisio eius Apostolatui commissa,Socrus,Synagoga quodammodo mater Ecclesiæ Petro commissæ : febris inuidiæ æstus. 95. Hieron.in Matth.modo rogatus,modò vltrò curat ægrotos, annuit enim semper contra peccatorum passiones fidelium precibus, & quæ ipsi non intelligunt , in se vel intelligenda dat,vel non intellecta dimittit. 97. Glos. membra quæ seruierant immunditiæ, seruiunt iustitiæ. 98. Glos. Solis occasus , Christi passio , per quam plures sanantur , quàm dum viueret Christus. 99. Int.misericordiæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

ff. id est,dimitte nos,vel sine torquere. 86. pro,quid tibi nobiscum est negotij? g g. q. d.an nos venisti mittere in infernum?nondum tempus est.vide Matth.8. 87. adulatur vt desistat. 88. Gra.ὁ ἅγιος, ille Sanctus.s.de quo Propheta præcipuè Dan 9.Nesciebat quidem certò,sed suspicabatur. h h. s.stupores.q.d.expauerunt stupentes.Græc.θάμβος,quod aliàs vertit,stupor,& Marci 1.ἐθαμβήθησαν,vertit,mirati sunt. 93. id est,res,vel doctrina.vide Mar.1. n n. flexo,scilicet,corpore sic 2.Regum 1. Sta super me,& interfice. Græc. ἐπιστὰς, astans.

claman

clamantia & dicentia, Quia tu es Filius Dei, & increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Facta autem die, egressus ibat in desertum locum: & turbæ requirebant eum, & venerunt vsque ad ipsum: & detinebant illum ne discederet ab eis. Quibus ille ait, Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei: quia ideo missus sum: Et erat prædicans in Synagogis Galilææ.

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

100. Beda. dæmon cùm fatigatum ieiunio videret, hominem verum esse intellexit, cùm non præualeret tentando, an esset Dei Filius dubitauit. Per signorum verò potentiam intellexit, vel potius, suspicatus est esse Filium Dei. Persuasit autem Iudæis crucifigere, quia se morte illius non præuidit damnandum hoc enim (vt ait Apostolus) si cognouisset, numquam crucifixisset. 101. Chry. non oportebat eos surripere officij Apostolici gloriam, nec decebat Iesu mysterium lingua fœda publicari. Theoph. nolebat inuidiam accendere Iudæorum, ex hoc quod ab omnibus laudaretur. Glo. prohibet ne dum quis audit vera prædicantem, sequatur errantem. 103. Chrys. maiora putantur miracula post absentiam operantis. 104. Chrys. Pharisæi scandalizabantur, populi sequebantur. 105. Græc. Apostolorum vestigia sequentes. 106. Græc. quasi tempore suæ præsentiæ non multum duraturo, gaudebat quidem detentus, sed volebat etiam alios suæ doctrinæ esse participes. 107. Græcus. Marcus, ad hoc veni, ostendens diuinitatis celsitudinem, & voluntariam exinanitionem. Lucas, Ad hoc missus sum, incarnationem ostendens, & Patris beneplacitum missionem appellans.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

102. Beda. Solis occasus, mors Domini; dies rediens, resurrectio, cuius manifestata luce, à credentiũ turbis requiritur, & in gentium deserto inuentus, ne abeat retinetur, maximè cùm id contigerit prima Sabbathi, qua resurrectio celebrata est. p p. Chrysost. Exemplum dat vt perambulemus, & sequamus ouem perditam: vna enim anima recuperata, poterit aliquis mille delicta abolere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

o o. pro, dicere se scire ipsum esse Christum.

CAPVT V.

FACTVM est autem cùm turbæ irruerent in eum, vt audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genezareth. Et vidit duas naues stantes

SEN. LIT. IN CAP. V.

1. CHRY. Diligebant, mirabantur, tenere cupiebant. 2. Int. qui magna fecit in terra, transit ad mare, vt & ibi faciat, & Dominus maris terræque appareat. 3. Beda. idem dicitur mare Galilææ, à prouincia adiacente, & mare Tyberiadis, à proxima ciuitate. est autem haustu dulcis & ad potandum habilis, vocant autem Hebræi omnem congregationem aquarum mare.

SENS. MYST. IN CAP. V.

1. INT. Conuentus turbarum, fidem designat populorum. 3. Int. i. legem. Glo. præsens seculum. 4. Beda. circumcisionem & præputium: vidit autem, quia nouit in vtroque populo qui sint eius piscatores, doctores rectæ fidei, comprehendentes nos, & terræ viuentium aduehentes, retia modò laxantur in capturam, modò lota plicantur, non enim omne tempus doctrinæ habile, nunc exercenda est lingua doctori, nunc sui cura gerenda. Petri nauis, Ecclesia primitiua, vna dicitur, quia credentium erat cor vnũ, & anima vna. Aug. 2. de con. Euang. Inde Christus docet turbas, i. de authoritate Ecclesiæ gentes Reducitur à terra pusillum, turbis enim nec terrena præcipienda, nec profunda sacramentorũ committenda: vel primùm proximis regionibus prædicandum erat, deinde in altum, i. ad remotiores gentes eundum. Ambr. Fluctuat Petri nauis apud Matthæum, secundùm Lucam, repletur piscibus, vt principia Ecclesiæ fluctuantis, & posteriora exuberantis agnoscas.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

a. Pro staret. b. Heb. Cinereth, vel Cinereth, Num. 34. Deut. 3. Ios. 11. & 12. Chald. Ginosar. itaque Genesar, vel Genezareth, corruptum est.

secus stagnum:[5] piscatores autem descenderant,[6] & lauabant[7] retia. Ascendens[8] autem in vnam nauim quæ erat Simonis,[9] rogauit eum à terra reducere[10] pusillum. Et sedens docebat de nauicula turbas. Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem, Duc in altum,[12] & laxate[13] retia vestra in capturam. Et respondens Simon,[14] dixit illi, Præceptor,[c] per totam noctem[15] laborantes, nihil cœpimus: in[d] verbo autem tuo laxabo rete. Et cùm hoc fecissent, concluserunt[16] piscium multitudinem copiosam, rumpebatur[17] autẽ rete eorum. Et annuerunt[18] sociis qui erant in alia naui, vt venirent & adiuuarent eos. Et venerũt, & impleuerunt[19] ambas nauiculas; ita vt pene mergerentur.[20] Quod cùm videret Simon Petrus,[e] procidit ad genua Iesu, dicens, Exi à me Domine, quia homo peccator[21] sum. Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant in caprura piscium quam cœperant. Similiter[22] autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simonis.[23] Et ait ad Simonem Iesus, Noli[24] rimere:

SENS. LIT. IN CAP. V.

6. Int.s.à naui in littus. 7. Chry. secundùm Matthæum reficiebant, adeò pauperes erant. 8. Chry. vt omnes facie ad faciem cernerent. 9. Theoph. vide Christi mansuetudinem. 10. Chry. existens in mari piscatur existentes in terra. Greg.Naz. vult extrahere piscem. i. hominem natantem in mobilibus rebus, & amaris huius vitæ procellis. 12. Chry. sicut magos per sidus vocauit, sic piscatores per piscatoriam artem. 13. Theoph. non sine mercede Dominum nauiculæ relinquit. primò enim dat multitudinem piscium, tum discipulum facit. 17. Aug. 4. de cons. Euang. ad hoc respexit Ioannes, cùm dixit, ad mare Tyberiadis post resurrectionem non dirupta retia. 18. Theoph. ex stupore loqui non poterant. 21. Cyril. reducebat ad conscientiã patrata delicta. 22. Int.s. circumdederat stupor. 23. Aug. 2. de con. Euang. non nominat Andræam, sed illic erat secundum Matthæum & Marcum.

SENS. MYST. IN CAP. V.

5. Int.s. legem. 10. Int.s. ab amore terrenorum. 12. Int.s. ad Christum ascendentẽ in altum. Amb. soli Petro dicitur, duc in altum. i. in profundum disputationum. 13. Int. quia boni & gẽtiles parati erant accipere legem. Ambr. Apostolica instrumenta retia sunt. non enim captos perimunt, sed reseruant, & fluctuantes de infimis ad superna traducũt. Glo. retia dicta quasi retinentia. 15. Int. q.d. per veterẽ legem laborantes, nullum duximus ad vitam. Amb. non est humanæ facundiæ opus, sed supernæ vocationis munus. 16. pisces sunt, qui hanc vitam enauigant. Cyril. figura hoc futuri: Euangelicæ enim doctrinæ rete tendentes, greges gentium erant aggregaturi. Aug. 2. de q. Euang. tanta erat carnalium multitudo futura in Ecclesia, vt per hæreses & chismata scinderentur. Beda. rumpitur rete, sed non labitur piscis, seruat enim Dominus suos inter scandala persequentium; quando vero rumpitur rete, vocantur alij; aliis enim retrò abeuntibus, alij vocantur. 18. Cyril. multi sequuntur Apostolorum labores.

19. Int. quia Ecclesiam & Synagogam conuertit. Amb. omnes in Iesu nomine genu flectunt, siue Iudæus, siue Græcus. 20. Beda. non submerguntur, sed periclitantur, in nouissimis enim diebus erunt tempora periculosa, &c. e. Aug. 2. de q. Euang. Ecclesia turbis carnalium impleta, & eorum moribus penè submersa, regnum spiritualium, in quibus maximè Christi persona eminet, à se quodammodo repellit. 24. Beda. Confortat Dominus carnalium timorem, ne quis de sua culpæ conscientia tremens, vel aliorum innocentia stupens, sanctitatis iter formidet aggredi. Aug. 2. de q. Euang. Spirituales turbarum peccatis commoti, vt securiùs & tranquilliùs viuant, munus Ecclesiasticum deserere non debent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

12. id est, profundiorem locum, sub nauim. c. Græ. ἐπιστάτα. q.d. præfecte. d. pro, tuo iussu. Heb. 18. scilicet, non valentes clamare, aut loqui præ admiratione.

[25] ex hoc iam eris [26] homines capiens. Et subductis [27] ad terram nauibus, relictis [28] omnibus, secuti sunt eum. Et factum est, [29] cùm esset [30] in vna ciuitatum & ecce vir [f] plenus lepra videns Iesum,& [31] procidens in faciem suam, rogauit eum dicens, Domine, [32] si vis, [33] potes me mundare. Et [34] extendens [35] manum, tetigit [36] eum, dicens. [37] Volo, [38] Mundare. Et confestim [39] lepra discessit ab illo,& ipse [40] præcepit illi vt nemini diceret: Sed [41] vade, & ostende te, [42] Sacerdoti,& [43] offer pro emundatione tua sicut præcepit [44] Moyses, in [g] testimonium illis. Perambulabat autem magis sermo [45] de illo:& [46] conueniebant turbæ mulrę vt audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis. Ipse autem [47] secedebat in desertum, & [48] orabat. Et factum est in vna dierum,& ipse [49] sedebat docens. Er erant Pharisæi sedentes & legis

SENS. LIT. IN CAP. V.

25. Int.nondum eligitur in Apostolatum,sed prædicitur quod aliquando sit eligendus. Aug.2.de con. Euang. Matthæus & Marcus hoc narrant ambobus fratribus dictum; sed potuit hoc prius Petro dici, postea ambobus; vel prius factum est quod Lucas commemorat, deinde quod Matthæus & Marcus cùm.f.non subductis nauibus ad terram, tanquam cura redeundi:sed ita sunt secuti,tanquam vocantem aut iubentem sequi: remeauerant etiam ad propria Petrus & Andreas,cùm fuissent secuti Christũ iuxta Iordanem,vt ait Ioannes. 26. Amb. Quàm bonus Deus qui hominibus viuificandi tribuit potestatem. 27. Int.quia adhuc habent volnntatem redeundi. 28. Cyril. talem obedientiam requirit à nobis Christus,vt eam non prætermittamus,etiamsi aliquid necessarium valde vrgeat. 29. Int.aliàs venisset in vnam ciuitatem. 31. Ambr.humilitatis & pudoris signum. 32. Int. Beda. Ambr.voluntati potestatem tribuit,nęc quasi incredulus dubitat, sed suæ colluuionis conscius, non præsumit. 33. Cyrill.viderat ipse alios curari. 34. Int.Beda non quod sine tactu sanare non posset, sed vt indicet se non subiectum esse Legi.Amb.non timebat contagium,vt homines. 35. Int.in hoc humilitas. 36. Int.in hoc pietas. 37. Int.In hoc maiestatis potẽtia.Amb.dicit volo,propter Photinũ,imperat propter Arriũ, tangit propter Manichæum. 38. Int. quia dixit, & facta sunt.Theoph.Christi caro purgatiua,& vitã tribuens,vtpote verbi Dei caro. 39. Int.Amb.nihil medij inter pręceptum & opus. 40. Amb.meliores putabat qui fide magis spontanea, quàm speratis beneficiis credidissent. 41. Int.mittit ad sacerdotes,propter humilitatem; & vt videntes,credant ei; vel non credentes,inexcusabiles sint.Amb.vt intelligeret sacerdos gratia Dei supra Legem esse curatum. 42. Ambr. ostendit se legem non soluere, sed adimplere. 43. Int pro emundatione offerebant tortam panis, turtures duos, & sextarium olei.

44. Chrys.f.quod maior esset Christus Moyse,qui sororem lepra non potuit liberare,sed orauit Dominum.Cyril.ad reprehensionem eorum, & probationem quod legem reuereretur. 45. Int.f.de sanitate & doctrina. 46. Beda vnius perfecta saluatio, multas ad Dominum cogit turbas. 47. Greg.6. mor. prædicatoribus innuens, ne contemplationis gaudia operationis nimietate contemnant, sed contemplantes sorbeant, quod loquentes profundant.Greg Nazian.ostendit licere parum quiescere, vt mente sincera cum Deo colloquamur. 49. Glo.in ciuitate sua,secũdum Matth.Marcus dicit in Capharnaum, quam non natiuitate,sed miraculorum operatione suam fecerat virtutibus illustrando.

SENS. MYST. IN CAP. V.

30. Ambro.non exprimitur certus locus,non enim vnus populus, sed omnes sanati. f. Beda.leprosus,humanum genus,omnes enim peccauerũt,& egent gratia Dei.extensa manu,id est, verbo Dei humanam contingente naturam mundari offerunt corpora hostiam viuam. Theoph. vbi qui mundatus est,dignus est offerre corpus & sanguinem Domini. 32. Titus.Diuino beneplacito totum committamus. 40 Amb.ne lepra transeat in medicum,vitanda iactantia est. 48. Glo.quando orat, theoricam vitam; quando sanat,actiuam informat, sanat vt Deus,orat vt homo, docet verò,nec pro cura proximi amorem Dei,nec pro amore Dei,curam proximi dimittendam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

30. vel iuxta vnam. Leprosi non poterant in ciuitatibus habitare. Leu. 13. sed poterant transire.
37. passiuum est imperatiuum. 44. scilicet, quod verè mundatus sis, & ego Legem seruo, & Legislator sim,qui talia possum. g. f.Sacerdotibus.

doctores qui venerant ex omni castello Galilææ, & Iudææ, & Hierusalem, & virtus Domini erat ad sanandum eos. Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus: & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non inueniẽtes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, & per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium ante ipsum. Quorum fidem vt vidit, dixit, Homo, remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisæi, dicentes, Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, respondens, dixit ad illos, Quid cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius dicere, Dimittũtur tibi peccata tua, an dicere: Surge, & ambula? Vt autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico, Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et cõfestim cõsurgens coram illis, tulit lectũ in quo iacebat, & abiit in domum suam, magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes: & magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes, Quia vidimus mirabilia hodie. Et post hæc exiit,

SENS. LITER. IN CAP. V.

51. Chry. & paralyticus credebat, alioqui non se permisisset inferius submitti. Ambr. aliorum merito ignoscit aliis Dominus. 52. Aug. de cons. Euan. eo ipso quod homo, non poterat dicere, non peccaui. 53. Beda. primò peccatorum vincula absoluit, ostendens ob culpas ægrotare. 54. Chry. metu multitudinis suam intentionem aperire nõ audebant. n. Beda. verum dicunt, nam & per eos dimittit Deus, quibus dimittendi tribuit potestatem. o. Glo. videbat magnus Sacerdos lepram in cordibus Iudæorum. p. Amb. ex occultorum cognitione Deum se esse demonstrat. 55. Ambr. ab ipsis testimonium accipit, validius enim est ad fidem quod confitentur inuiti. 56. Cyril. Facilius quidem est corpus consolidare, sed apertius & illud quod non credebant demonstrans. Glo. non minoris potentiæ est signum hoc visibile. 57. Int. i. dicto facere. 58. Int. quod solus noui, qui dimitto. 59. Int. quod vos etiam videre potestis. 60. Int. quia idem est Filius hominis, & Deus. 61. Theoph. dum sumus in terra peccata delere possumus, postea clauditur ianua. q. Cyril. Sortiti sumus & nos ab eo tam mirabilem gratiam, quorum, inquit, remiseritis peccata, remittuntur eis. 62. Int. vt quod fuit testimonium infirmitatis, fit probatio sanitatis. Cyril. ne reputetur apparenter, & non verè factum. 64. Cyril. tuam correcturus familiam. 65. Int. Beda. magna virtus vbi sine mora salus imperium comitatur, vnde meritò qui aderant, relictis blasphemiis, stupentes ad laudem conuertuntur tantæ maiestatis. 66. Chry. paulatim serpunt Iudæi, non tamen putant eum Deum esse. Amb. si credidissent, non timuissent, sed dilexissent, perfecta enim dilectio timorem excludit.

SENS. MYST. IN CAP. V.

l. Aug. de q. Euang. Paralyticus, anima dissoluta membris, i. operationibus, Christum quærit, i. voluntatem Dei, impeditur à turbis. s. cogitationum, per tecta, i. operta Scripturarum aperta ad Christi notitiam peruenit, ad eius humilitatem fidei pietate descendens. Ponitur à bonis Ecclesię doctoribus cum lecto, i. in carne ista adhuc constitutus; iubetur tollere lectum, vt non in carnalibus gaudiis, tanquam in lecto requiescat anima, sed magis affectiones contineat, & tendat in domum suam, i. requiem secretorum cordis sui. Amb. Sanat Dominus totum, plenam resurrectionis spem ostendens: domum repetere, est ad paradisum redire, ea enim verè domus quæ hominem prima suscepit, non iure amissa, sed fraude: restituitur ergo per Christum, qui veniat nexum fraudis abolere, & ius reformare. 50. Int. i. diuinitatem cognitam. 63. Int. i. ne Christiana fide curatus, moreris in perfidia Iudæorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

h. pro se, exharebat. 51. s. & portantium, & ægroti. m. s. coniunctam fiducia sanitatis impetranda. 66. s. glorificabant, ἐδόξαζον. r. Gr. παράδοξα, incredibilia. s. s. ad mare, vt patet ex Marco.

& vidit

[67] & vidit publicanum nomine [68] Leui,[69] sedentem ad telonium,[70] & ait illi, [71] Sequere [72] me. Et [*] relictis [t] omnibus, surgens [73] secutus est eum. Et fecit ei [74] conuiuium [u] magnum Leui in domo sua:& erat [75] turba multa [76] publicanorum, & aliorum qui cum illis erant [77] discumbentes. Et [78] murmurabant [79] Pharisæi & Scribæ eorũ,dicentes ad discipulos eius,[80] Quare cum publicanis & peccatoribus [81] manducatis & bibitis? Et respondens Iesus dixit ad illos, [82] Non egent qui [83] sani sunt, [x] medico: sed qui [84] male habent. Non veni vocare iu-[85] stos,[86] sed peccatores ad [87] pœnitentiam. At illi dixerunt ad eum, [aa] Quare discipuli Ioannis ieiunant frequẽter,& obsecrationes faciunt, similiter & Pharisæorum:tui autem [88] edunt & bibunt? Quibus [89] ipse ait, Numquid [bb] potestis filios sponsi, dum cum illis est [90] sponsus,facere ieiunare? Venient autem dies, & cùm ablatus fuerit ab illis

SENS. LIT. IN CAP. V.

67. Int.non tam corporeo, quàm miserantis intuitu. 68. Beda. Lucas & Marcus propter nomen Euangelistæ nomen tacent vulgatum. Matthæus se etiam publicanum nominat, ne quis salutem desperet. Cyril. fuerat vir auarus, alieni amator, hoc enim publicanorum officium. 69. Int. pertinaciter lucris inhiantẽ. 71. Amb.non gressu corporis, sed mentis affectu. 72. Int. amodo non lucra. * Amb. propria dereliquit,qui rapiebat aliena. 73. Int.non leuitate ductus, sed virtute operum,& diuina potentia intus operante, sequitur tam corpore quàm mente. Chry. nec in propriam domum ire voluit, vt suis intimaret. Basil.etiam pericula contempsit quæ sibi & suis accidere poterant, dum calculos telonij dimittit imperfectos. 74. Chry. vocatum Dominus honorauit,& hoc ei maiorẽ præstabat fiduciam.

75. Int.Beda. viderant publicanum à peccatis ad meliora conuersum, locum inuenisse pœnitentiæ, & ob id etiam ipsi non desperant salutem. Chry. ipse glorians de præsentia Christi, conuocauit omnes.

76. Nec publicanos vitabat propter vtilitatem sequentem, nisi enim tangeret saniem, non liberaret à morbo. 77. Chry. Christus non solùm disputando, sanando, redarguendo, sed etiam comedendo errantes corrigebat, instruens quodlibet opus & tempus posse vtilitatem afferre. Amb. cum peccatoribus manducando, etiam cum Gentibus non prohibet nos inire conuiuium. 78. Int. dupliciter errant qui & se iustos putant, cùm sint superbi,& illos reos,cùm iam pœniteant 79. Int. scilicet, de ieiunio gloriantes. 80. Ambr. hanc primam vocẽ serpens emisit, patris ergo sui venena diffundũt. 81. Cyril. cùm lex iubeat immundo non communicare. Aug 2.de cons.Euan. Matthæus & Marcus narrant obiectum discipulis de Christo,magis enim ei objiciebantur, quàm discipulis qui eum sectãdo imitabãtur.

82. Int.q.d.ideo vos declino,quia putatis vos non egere. 83 Int.s.qui gratiam non quærunt. x. Gl. Christus miro medicandi genere vulneratus est propter iniquitates nostras. 84. Int.q.d.hos iuuo,qui pœnitendo dant locum gratiæ. 85. Int.s.qui iustitiæ suæ cõfidunt.Chry.Ironicè,sicut illud,Ecce Adam sicut vnus nostrũ.Greg.Nyss.Angelos. 86. Int.s.conuerti volentes.Greg.Nyss.homines. 87. Aug.2.de con.Euan.nõ diligit Christus peccatores,hoc ipso quod peccatores sunt,sed vult ab iniquitate conuerti. Amb.Si gratia est ex pœnitẽtia,qui fastidit pœnitentiã,abdicat gratiam. a a. Aug. 2.de con. Euã. Matt. ait accessisse discipulos Iohãnis ad Christũ,aderant enim & ipsi,& omnes certatim, vt quisq; poterat, hoc obiecerũt. 89. Aug.2.de con.Euan.duplex ieiuniũ,vnũ in tribulatione, aliud in gaudio; de vtroq; respondet Christus,sed de illo prius. b b. Aug.2.de con.Euang. indicatur illos facturos vt lugentes filij spõsi ieiunarent,erant enim spõsum occisuri. 90. Chry.q.d præsens tempus lætitiæ est,nõ sunt ergo admiscenda tristia. Cyril. Saluatoris in hoc seculo apparitio quædam fuit festiuitas copulãs illi naturam nostram quasi sponsam:filij ergo sponsi sunt, qui ab eo sunt vocati per Euangelicam disciplinam. Glo. Sponsus,Christus;Spõsa,Ecclesia,de hoc cõnubio Apostoli creati,vnde Marcus filios nuptiarũ appellat.

SENS. MYST. IN CAP. V.

68. Int. Leui additus,vel assumptus,quia diuina eum electio assumpsit, & in numero Apostolorum addidit. Beda. Matthæi electio,fides gentium,quæ prius mundanis inhiabant, Iudæorum autem inuidia de gentium salute torquetur. Amb.libenter Christus in eius recumbit affectu,qui se recipit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

t. s negotijs,postea verò etiam rebus. v. id est, splendidum.

ſponſus, tunc ieiu[91]nabunt in illis diebus. Di[92]cebant autem & ſimilitudinem ad illos, Quia nemo commi[93]ſſuram à nouo veſti[94]mento mittit in veſti[95]mentum vetus:alioquin & nou[96]um rumpit, & veteri non conuenit commiſſura à n[97]ouo. Et nemo mittit vinum nouum in vtres ve[98]teres, alio[99]quin rumpit vinum nouum vtres, & vinum effundetur,& vtres peribunt.ſed vinum no[100]uum in vtres nouos mittendum eſt, & v[101]traque conſeruantur. Et nemo bibens vetus, ſt[102]atim vult nouũ,d[103]icit enim,Vetus m[cc]elius eſt.

Sens. Lit. In Cap. V.

91. Int. ſcilicet,ab amore mundi,& non ſolùm à cibis. Aug. 2. de conſ. Euang.q.d.tunc in mœrore & luctu erunt,donec eis per Spiritum ſanctum gaudia conſolatoria retribuantur. Glo. poſt Paſſionem & Reſurrectionem ieiunabunt deſiderantes Iudicis aduentum. 92. Int.ſcilicet, oſtendens quare nondum conueniat Apoſtolis ieiunium. 93. Int.id eſt,particulam. Amb. 94. Int.ſcilicet, ablatum.Amb. 95. Amb.q.d.non ſunt actus noui & veteris hominis miſcendi. 96. Int. ſcilicet, quia incipit diſplicere,etſi ante placuerit.Aug.de q.Euang.pannus nouus, particula doctrinæ, ad nouæ vitæ temperantiam pertinentis, & docentis generale ieiunium non à concupiſcentia ciborum tantùm, ſed ab omni lætitia temporalium delectationum,cuius particulam quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus, adhuc veteri conſuetudini deditis,impartiri. 97. Int. ſcilicet ablata. ¶ vitæ nouæ myſteria non ſunt committenda mentibus nondum innouatis. 98. Aug.de q.Euan. veteribus vtribus comparantur Apoſtoli,qui nouo vino,quaſi ſpiritualibus præceptis, facilius dirumpuntur,quàm contineant. Erunt autem noui vtres,cùm poſt Aſcenſionem innouabuntur. Beda. veteres vtres,Scribæ & Phariſæi ; nouus pannus,& nouum vinum,præcepta Euangelij.Greg.Niſſ.antiqui vtres,id eſt,ob incredulitatem inueterati, nouum teſtamentum non capiunt:imò ſcinduntur excellentia doctrinæ. 99. Int.q. d. nec rudes mentes hoc pati poſſent,& ipſa doctrina nihil prodeſt, & ipſæ mentes pondere peccatorum ſuffocantur,vel perimuntur. 100. Int.q.d.noua myſteria innouatis mentibus committantur. 101. Int. q. d. doctrina memoriæ traditur,& mens non eſt ſine fructu. 102. Int. vult tamen poſtea, ſi innouatur, quod etiam corrigit Apoſtolis. 103. Beda. Iudæis vitæ veteris ſaliua imbutis,nouæ gratiæ præcepta ſordebant.

Sens. Myst. in Cap. V.

91. Beda. Quamdiu ſponſus nobiſcum eſt,in lætitia ſumus,nec ieiunare poſſumus, nec lugere:cùm autem per peccata recedit,tunc indicendum ieiunium,& recipiendus luctus.Amb.nemo tibi Chriſtum auferre poteſt,niſi te illi auferas. 98. Amb. Fragilitas humanæ conditionis aperitur,cùm corpora noſtra exuuiis defunctorum animalium comparantur. Glo. hos vtres ſi pleni ſunt, gratia ſeruat;ſi vacui, tinea & ærugo conſumit. 100. Beda. vino intus reficimur,veſte foris tegimur;veſtis ergo bona, opera quæ foris agimus;vinum,feruor fidei,ſpei & charitatis.

Addit. Avct. In Cap. V.

94. pro panno. cc. quaſi dicat,aſſueti veteri legi,non facilè eam poſtponunt noua ; prius ergo aſſuefaciendi noua paulatim. melius autem, pro ſuauius, blandius. Grae. χρηστότερος, ſic Matth.11. Iugum meum ſuaue.Grae. χρηστός.

CAPVT VI.

FACTVM est autem in Sabbatho[a] secundo[1] primo, cùm transiret per sata, vellebant[2] discipuli eius spicas[b], & manducabant[c] confricantes[d] manibus. Quidam autem Pharisæorum dicebant illis[e], Quid facitis quod non licet[3] in Sabbathis? Et respõdens Iesus ad eos, dixit, Nec hoc legistis[4] quod fecit Dauid, cùm esuriisset ipse, & qui cum illo erant? quomodo intrauit in domũ[f] Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducauit, & dedit his qui cum ipso erant, quos non licet manducare, nisi tantùm Sacerdotibus[5]? Et dicebat illis, Quia Dominus[6] est Filius hominis etiam Sabbathi. Factum est autem in alio Sabbatho[7], vt intraret in synagogam & docecet[8]. Et erat ibi homo[g], & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem Scribæ & Pharisæi si in Sabbato curaret: vt inuenirent vnde accusarent[9] eum. Ipse verò sciebat cogitationes[10] eorum: & ait[11] homini qui habebat manum aridam, Surge, & sta in medium. Et surgens, stetit. Ait[12] autem ad illos Iesus, Interrogo vos, si licet Sabbathis

SENS. LIT. IN CAP. VI.

1. THeoph. Iudęi omnem festiuitatem Sabbathum nuncupabant, Sabbathum enim requies, cùm ergo in Parasceue contingebat festiuitas, sequens Sabbathum vocabant Sabbathum secundò primum. b. Glos. non habentes spatium manducandi, ob importunitatẽ turbarũ, esuriebant. c. Beda. alij dicunt hæc fuisse obiecta Domino, sed potuerunt à diuersis obiici & Domino, & discipulis. 3. Int. s. secundum præceptum legis. Cyrill. Et vos in Sabbatho nonne frangitis panem? quid ergo reprehenditis? 4. Chrysost. cùm Christus pro seruis loquitur. i. discipulis, seruos inducit. s. Dauid & Sacerdotes; quando autem pro se, Patrem. 6. Int. i. præest, non subest veteri obseruantiæ. 7. Int. Beda. Sabbathis maximè curat & docet, non solùm propter insinuandum spirituale Sabbathum, sed etiam propter celebriorem populi conuentum. 8. Cyril. præcedente doctrina, diuinam ostendebat virtutem. 9. Beda. vt arguerent vel transgressionis si faceret, vel si non faceret, crudelitatis, aut imbecillitatis. 10. Int. Dominus nouit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. 11. Cyril. fortè vt excitaret ad pietatem crudelem Pharisæum, & mitigaret liuorem. 12. Beda. præueniens calumniam sibi ab illis præparatam. August. 2. de con. Euang. Matthæus ait Christum interrogatum ab illis, liceret ne Sabbatho curare, prius enim illi interrogauerunt, postea Christus constituto in medio ægroto, eos interrogauit.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

2. EPiph. Dissolutũ est vinculum Sabbathi, vbi magnũ aduenit Sabbathum. s. Christus. b. Amb. ager, mundus, seges humani generis, fœcunditas; spicæ, fructus Ecclesiæ, quibus Apostoli pascuntur, nostro se alentes profectu. c. Beda. mortificant veterem hominem à terrena intentione extrahendo, atque Ecclesiæ membris incorporant. 5. Amb. figurabatur sacerdotalem cibum ad vsum transire populorum, omnes enim debemus vitam sacerdotalem imitari, & Deo offerre sacerdotales hostias. g. Beda. s. humanum genus fœcunditate boni operis arefactum, manu primi parentis ad pomum extensa, quam sanauit extensa Christi manus in Cruce. Et bene in Synagoga arida erat, vbi enim maior scientia, grauior transgressio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

a. Hoc nomine significatur in Scriptura & dies septimus, & festa aliqua celebria (quia & in ijs quiescebatur ab operibus, Sabbathum enim, requies. vide Leuit. 23. quamquam die septima nec cibum licebat parare, licebat autẽ in alijs festis, vide Exod. 12.) & interdum tota hebdomada. Itaq; dicitur prima & secunda Sabbathi. vide Marci vltimo. 1. Cor. vlt. 1. significatur festum succedens Sabbatho, vel Sabbathum festo, vel vltimus dies festi, quod per multos dies durabat, pari enim cũ primo honore celebrabatur. Fortè dies septimus azymorũ qui adeò venerabilis erat vt dies Pascha, excepto esu agni, vel Sabbathum concurrens cum alia solennitate, adeoq; veluti duplex Sabbathum. f. id est, atrium tabernaculi.

benefacere,[13] an male:[14] animam saluam [h] facere,an perdere?[15] Et circumspectis omnibus,dixit homini,[16] Extende manum tuam.Et extendit:& restituta est manus eius.[18] Ipsi autem repleti sunt [19] insipientia,& colloquebantur ad inuicem,quidnam [20] facerent de Iesu.Factum est autem in illis diebus [l] exiit [21] in montem orare : & [m] erat pernoctans in oratione [22] Dei. Et cùm dies factus esset , vocauit discipulos suos , & [23] elegit [24] duodecim ex ipsis quos & [n] Apostolos nominauit.[25] Simonem quem cognominauit [26] Petrum, & [o] Andream fratrem eius , Iacobum & Iohannem ,[27] Philippum & [28] Bartholomæum,[29] Matthæum & Thomam, Iacobum Alphæi, & Simonem [p] qui vocatur Zelotes, & Iudam [30] Iacobi, & Iudam Scarioth , [31] qui fuit proditor. Et descendens cum illis stetit in loco campestri; & turba discipulorum eius , & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Hieru-

SENS. LIT. IN CAP. VI.

13. Int.expositio præcedentis. 14. Int.i.hominem curare.Aug.2.de q. Euang.Animam dicit corpus curaturus,vel quia miracula faciebat propter fidem,vbi est salus animæ,vel animã, pro homine posuit.
h. Int.i.à perditione saluam non facere.Glo. quos Deus non saluat,perdere dicitur. Chry.q.d Sabbathum ad opus pietatis introductum est,vt.s.famuli & iumenta quiescerent, qui ergo pecorũ miseretur, quomodo non hominis grauiter ægroti? 15. Int.quasi iratus illis obmutescentibus. Titus,quasi collectis omnium oculis,& incitata eorum mente ad considerationẽ negotij. 17. Int.quia statim Dei imperium sequitur miraculum. 18. Titus quos oportebat in miraculo stupere. 19. Int.i.inuidia Glos. magna insipientia de eius nece tractare , cuius beneficiis plurimum indigebant. 20. Int.i.quomodo eum perderent.Orig vt narrat Matthæus,exeũt,& conciliantur,vt occidant eum. 21. Int.Forma præscribitur quam debeas æmulari.Amb. non orat quasi infirmus, vt impetret, quod implorare non possit, sed ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo. Cyrill. docet nos orare semotos, nemine vidente.
m. Amb.quid te oportet facere pro salute tua,quando pro te Christus in oratione pernoctat?quid te facere conuenit cùm vis aliquod officiũ pietatis adoriri,quando Christus missurus Apostolos,prius orauit?Chry.purior est anima tempore noctis , ipsæque tenebræ & silentium possunt ad compunctionem perducere. 23. Amb.non sapientes aliquos,non diuites,non nobiles,ne diuitiis aut potentiæ nobilitatisque authoritate traxisse aliquos ad suam gratiam videretur, sed piscatores & publicanos, vt veritatis ratio præualeret. 25. Cyril.nominatim enumerat Euangelista,ne quisquam audeat alios Apostolorum catalogo inscribere. 26. Beda.Cùm ab Andrea adducto dixit,Tu vocaberis Cephas.Glo.nominis commutatione petræ Sacramentum audientibus cõmendatum. o. Int. s. vocauit. 27. Euseb.hunc dicit Iohannes fuisse de Bethsaida ciuem Andrææ & Petri. 28. Euseb. & hic vir simplex & expers scientiæ mundanæ. 29. Beda.Cæteri Euangelistæ Matthæũ præponunt Thomæ,ipse humilitatis causa se postponit. 30. Aug.de cons.Euang Matthęus Thadęum appellat,sed quid prohibet vnũ duobus vel tribus nominibus vocari? 31. Amb.eligitur proditor,non per imprudentiã,sed per prouidentiam,voluit Dominus ab Apostolo tradi,vt tu à socio proditus,moderatè feras,tuũ errasse iudiciũ,periisse beneficium.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

16. Int.s.ad pauperem,vt proximum iuues,viduæ præsidiũ feras,extende ad Deum pro peccati ; tuis orando.Amb. & caue ne auaritia,vel sacrilegio contrahatur.Glo.infructuosa debilitas animę eleemosynarum largitate curatur,frustra ad Deum manus extendit pro peccatis rogaturus , qui has ad pauperes pro posse non extendit. l. Glo.sic Moyses legem spiritualiter intelligens,montis verticẽ, in quo Deus erat,ascendit. Beda. mons,altitudo iustitiæ qua instruendi erant Apostoli,& eam prædicaturi,sic & lex in monte data. 24. Int.vt quadratum orbem fide Trinitatis insignirent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

13. id est,vitam,vel hominem.Heb. 15. an.s.aliquis vellet respondere. 19. Græ.ἄνοιας,dementia.
22. id est,qua Deum precabatur.q.d.totam noctem Deum precabatur. n. i.missos, seu nuncios , qui ore nunciant,vt legati & oratores. p. pro,vocabatur,vel qui nunc vocatur.

ſalem, & mari[31]tima Tyri & Si[32]donis, qui venerant vt audirent eum, & ſanarentur à languo[33]ribus ſuis. Et qui vexabantur à ſpiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tan[34]gere: quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. Et ipſe ele-[35]uatis oculis in diſcipulos ſuos, dice[36]bat, Beati pau[37]peres: quia ve[38]ſtrum eſt regnum Dei. Beati qui nunc e[39]ſuritis: quia ſaturabimini. Beati qui nunc fle[40]tis: quia ride[41]bitis. B[r]eati eritis cùm vos ode[42]rint homines, & cùm ſepa[43]rauerint vos, & expro[44]brauerint, & eie-[45]cerint nomen veſtrum tanquam malum pro[46]pter [47]Filium hominis. Gaudete in illa die & exultate: ecce enim merces veſtra mul[48]ta eſt in cœlo. ſecun[49]dùm hoc enim faciebant [50]Prophetis patres eorum. Verum[51]tamen [52]væ vobis diuitibus, quia ha[53]betis

SENS. LIT. IN CAP. VI.

q. Beda. à mari magno cognominatur, non à mari Galilææ. 32. Cyril. & Tyrus & Sidon idolis ſeruiebāt. Beda. tanta erat fama virtutis Chriſti, vt externę etiam ciuitates concurrerent ad ſanitatem, & doctrinam capeſſendam. 36. Aug. de conſ. Euang. hunc ſermonem exorſus eſt Lucas ſicut Matthæus, & in vtriuſque narratione multa ſimilia. & concluſio prorſus eadem. Poſſet ergo facilè credi idem eſſe, niſi Matthæus diceret in monte habitum ſedente Domino. Lucas autem in loco campeſtri, eo ſtante: quanquam dici poteſt in aliqua excelſa mõtis parte, fuiſſe Dominum primò cum diſcipulis, cùm ex eis duodecim elegit, deinde deſcendiſſe in aliquam montis partem, quæ multas turbas capere poſſet, ibiq; donec congregarentur ſteriſſe; poſtea verò ſediſſe, propiuſque accedentibus diſcipulis cæteriſque turbis, vnum, de quo Matthæus & Lucas, habuiſſe ſermonem. 37. Int. ſ. ſpiritu hi à peccato abſtinent ſeculum calcant, illecebroſa non quærunt. Ambr. Matthæus octo beatitudines ponit, ſed illæ in iſtis quatuor ſunt. Eſt autem prima beatitudo paupertatis, & parens quædam virtutum, non enim poteſt quis meritum regni cæleſtis adipiſci, qui à mundi cupiditate non emerſerit. Cyrill. pauper ſpiritu, apud Matthæum, qui intellectum habet modeſtum hic non addito ſpiritu appellat pauperes diuitias contemnentes. 38. Euſeb. Fecerat eos paupertatis cultores, vnde in perſona eorum dicit, Quia veſtrum, &c. Int. ſ. iuſtitiam. Cyril. i. qui caſtigatis corpus in fame & ſiti Beda. amandus eſt quotidianis iuſtitiæ profectus, ad cuius perfectam ſaturitatem nõ in hoc, ſed in futuro ſeculo poteſt perueniri, Satiabor cùm manifeſtabitur gloria tua. 40. Int. ſ. de præſenti miſeria de dilatione bonorum. Chry. Sæpius eſt reperire lugentem Dominum, ridentem nequaquam. 41. Beda promittitur mera & impermixta triſtitiæ alacritas. r. Amb. in prima temperantia. in 2. iuſtitia, in 3. prudentia, in hac fortitudo. habet temperantia cordis munditiam; iuſtitia, miſericordiam; pacem, prudentia; manſuetudinem, fortitudo: connexæ ſibi ſunt & concatenatæ virtutes, ſed quæ in ſanctis fuerit vberior, & merito copioſior, præmiĩ habebit redundantius. 42. Int. ſ. corde. Beda. 43. Int. ſ. pellendo de ſynagogis. Beda. 44. Int. ſ. nomen crucifixi. Beda. 45. Int. quantum ad Iudæos & gentiles nomen Chriſtianum ſępe à memoria abraſum, & eiectum eſt ab hominibus. Beda. 46. Int. nulla alia cauſa. Beda. 47. Int. cuius nomen veſtrum facitis cognomen. Beda. 48. Int. multa patientibus in terris, multa merces erit in cælis. Chryſ. Quantum erit quod Deus multum dicit? nempe intellectum quemlibet tranſcendit. Baſil. multa erit abſolutè, non vt ea quæ ad parua comparata multa dicuntur. 49. Euſeb. munit ad pugnam quam erant toto orbe paſſuri.

50. Int. qui timore non deficiebant à veritate. 51. Int. omne quidem poſſunt exprobrare & deiicere, ſed inde eis væ. Beda. in monte ſolùm beatitudines proborum deſcribit, in campo verò etiam væ reproborum, rudes enim neceſſe eſt terroribus ad bona cõpelli, perfecto ſatis eſt præmiis inuitari. 52. Chry. hæc dictio ſemper in Scripturis dicitur his qui non poſſunt euadere à futuro ſupplicio. Amb. in pecuniis multa ſunt lenocinia delictorum; non eſt autem cenſus, ſed affectus in crimine.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

33. Ambr. vbi deſcendit, inuenit infirmos, in excelſis enim infirmi eſſe non poſſunt. Beda. raró inuenies vel turbas Dominum ad altiora ſequi, vel quempiam debilem in monte curari, ſed extincta febre libidinum, accenſáque ſcientiæ luce, pedetentim quemque ad virtutum culmen ſubire. 34. Beda. tangere, eſt in eum fideliter credere. 35. Amb. leuare oculos, eſt interius lumen aperire.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

36. Idem eſt ſermo cùm illo Matth. 5. ſimiliter enim incipit & deſinit. 43. vt ſit excommunicando. 44. id eſt, probris affecerint. 45. i. aboleuerint memoriam, vel poſteris abominabilem reddiderint. 48. id eſt, copioſum præmium. 53. Græc. ἀπέχετε, id eſt, accepiſtis, ſeu, receptam habetis.

consolatio

[54] consolationem vestram.[55] Væ vobis qui[56] saturati estis:quia esurietis.[57] Væ vobis qui ridetis nunc : quia lugebitis & flebitis.[58] Væ cùm benedixerint vobis omnes homines , secundùm hæc enim[59] faciebant pseudoprophetis patres eorum. Sed vobis dico qui auditis,[60] Diligite[61] inimicos vestros ,[62] benefacite his qui oderunt vos.[63] Benedicite maledicentibus vobis : & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam,[64] præbe illi & alteram.[65] Et ab eo qui aufert tibi[66] vestimentum, etiam[67] tunicam noli prohibere.[68] Omni autem te petenti ,[69] tribue : & qui aufert[70] quæ tua sunt , ne[71] repetas. Et[72] prout vultis vt faciant vobis homines , & vos facite illis similiter. Et si diligitis eos qui vos diligunt,[73] quæ vobis est gratia[bb]?

SENS. LIT. IN CAP. VI.

54. Int.scilicet,quam quæritis. 55. Int.quia nullam veri boni famem patimini. 56. Basil.subiectio corporis per nihil aliud sic obtinetur, sicut per abstinentiam. Est hæc amocio passionum , & vitæ spiritualis initium : non est autem possibile cunctis eundem modum & mensuram præscribere,sit tamen communis intentio non expectare repletionem. 57. Basil. cùm Dominus palam arguat ridẽtes,nunquam erit fideli tempus risus,præsertim cùm tam multi in peccato moriantur, pro quibus lugere oportet. 58. Beda.nutrix peccati, adulatio, ei fomentum vt flammis oleum ministrans. Chry. perniciosum quid inanis gloria,si inde vis diuertere,dirige semper ad Deum aspectum, & esto contentus ea quæ est apud Deum gloria,& si à Deo gloriam cupis, vita laudem humanam, de nullo quidem magis cõsueuimus admirari,quàm de respuente gloriam. 59. Int.i.benedicebant pseudoprophetis,qui ob captãdum vulgi fauorem,de corde suo prophetabant. 60. Int.hoc perfectum nõ impossibile.Amb.ordinat charitatem.Glo.non sufficit non odisse,sed præcipitur diligere, quod vltra naturam humanã est. 61. Int. homines nõ vitia.Basil.omnis qui qualitercumque nocet alicui, dicitur inimicus. 62. Int.ministrando cibum mentis,vel etiam corporis. 63. Int.i.bona optate ; hinc Apostolus,maledicimur,& benedicimus; blasphemamur,& obsecramus.Chri.qui pereuntiunt animas proprias,digni sunt fletibus, nõ maledictionibus,est tibi datum os,non vt mordeas, sed vt aliorum vulnera sanes, homo es,non aspis. Beda.inueniuntur tamen imprecationes in Prophetis contra inimicos , sed illi futurum cecinerunt , non optantis voto, sed spiritu præuidentis. 64. Chry.& medici cùm calce feriuntur ab insanis, tunc maximè miserentur, & se ad eorum remedia accingunt. Beda. omnes fere contra hoc mandatũ agimus. Glo. cum charitas patiens sit,debet sustinere;cùm sit benigna,non debet respondere maledictis; nec resistere rapienti , cùm non quærat quæ sua sunt ; nec odisse inimicum , cùm non æmuletur. 65. Cyril.vult Dominus nos esse rerum contemptores. 66. Int.s.exterius. 67. Int.s.interius vestimentum. 68.Int. quia parum est non nocere,addit de beneficiis. Aug.in Serm. Dom. non dicit omnia petenti ; dandum enim quæ iustè & honestè poscis,aliquando melius tribuis,cùm iniusta petentem corrigis. 69. Int. s. rem,vel correctionem.Chry.hic multum peccamus,non solùm non dantes,sed etiam increpantes.Cur, inquis,ille non laborat, cur otiosus alitur, &c. Abraham quia cunctos recipiebat, recepit & Angelos.

70. Int. scilicet,domum,fundum,& generaliter quamcunque pecuniam. August.in Serm.Dom.non oportet autem sic seruum possidere, vt equum aut argentum : si enim honestius à te regitur , quàm ab illo qui cupit auferre,non debes contemnere. 71. scilicet,cum lite & contentione. Glo.si de necessariis hoc imperatur,multo magis superflua contemnenda. 72. Chry. est nobis naturalis insita lex,per quam dignoscimus quid sit virtus & vitium. 73. Int. id est,ideo quia.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

54. Ambr. possumus intelligere Iudæorum populum,vel hæreticos, vel philosophos , qui vbertate verborum, & quodam ambitioso facundiæ patrimonio delectati, veræ fidei simplicitatem supergressi, thesauros inutiles condiderunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

s. scilicet,cùm tempus flendi. t. scilicet,animo. v. scilicet,corpore. x. scilicet , mundani. a a. id est precessores eorum.s.hominum. 63. id est,bene precamini. 66. Gra. ἱμάτιον , pallium, seu, summam vestem. 72. s.voluntate rationabili. b b. s.habenda,aut quam gratiam facitis.

nam

nã & peccatores[74] diligentes ſe diligunt.Et ſi benefeceritis his qui[75] vobis benefaciunt, quæ vobis eſt gratia? ſiquidem & peccatores hoc faciunt.Et ſi mutuum dederitis his à quibus ſperatis[cc] recipere,quæ[76] gratia eſt vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur,[77] vt recipiant æqualia. Veruntamen diligite inimicos veſtros : benefacite,& mutuum date, nihil inde ſperantes:[78] & erit[79] merces[dd] veſtra multa, & eritis filij[80] Altiſſimi:[81] quia ipſe benignus[82] eſt ſuper ingratos & malos.Eſtote ergo miſericordes,[ee] ſicut &[83] Pater veſter miſericors eſt.Nolite iudicare,[84]& non iudicabimini.[85]nolite condemnare,[*] & non cõdemnabimini.[86] Dimittite,[87]& dimittemini.[88] Date,[89]& dabitur vobis,[90]menſuram bonam,[91]& confertam,[92] & coagitatam,[93] & ſupereffluentem[ff] dabunt in ſinum[94] veſtrum. Eadem[gg] quippe menſura qua menſi fueritis, remetietur[95] vobis.Dicebat autem[96] & illis ſimilitudinem:Nunquid poteſt cæcus[97] cæcum ducere?nonne ambo in foueã[98] cadent? Non eſt diſcipulus[99] ſuper magiſtrum:[100] perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. Quid autem vides feſtucam[101] in oculo fratris tui:trabem[102] autẽ quæ in oculo[103] tuo eſt,non conſideras?Aut quomodo[104] potes dicere fratri tuo:Frater

SENS. LIT. IN CAP. VI.

74. Int.ſ.ethnici, & publicani. 75. Int.pro,ideo quia. 76. Int. ex hoc ſolo quod ſperatis recipere, non pro Deo datis. 77. Int.i.commodant.Beda.mutuant. 78. Int.ſ.vltra ſortem. Greg. Nyſſen. Fœnorum excogitationem ſi quis appellet furtum & homicidium,non peccabit.Baſil.hic auaritiæ modus meritò dicitur τόκος,i.partus,ſtatim enim vt oritur,incipit procreare,cùm animalia non niſi temporis progreſſu pariant. 79. Int.ſ.in cælo. dd. Baſil.quod das pauperi charitatis intuitu, donum eſt; quia non ſperas retributionem,mutuum verò ob munificentiam Domini qui retribuit,Deum tu pro pauperibus perſolutorem repudies?Chry.pauper recipit, Deus obligat ſe. 80. Int.Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. 81. Int.& cohæredes Chriſti. 82. Beda. vel temporalia bona largiendo, vel cæleſtia dona inſpirando. 83. Cyril.magnum præconium pietatis, facit enim Deo conformes. 84. Int.non tãtùm in largitate beneficiorum ſitis miſericordes,ſed etiã in iudicando.Chry.non facilè reperies quemquam expertem huius erroris.non ſunt iudicanda incerta qui ſeuerè aliena diſcutit, nunquam propriorũ reatuum merebitur veniam.Glo.de apertis,quę bono animo fieri non poſſunt,permittitur nobis iudicare. 85. Greg. Nyſſ.iudicium vocat damnationem. 86. Int.ſ.à Deo. 87. Int.ſ.iniurias. 88. Int.i.dimittetur peccatum veſtrum. 89. Int.ſ.beneficia. 90. Int.ſ.vita æterna. 91. Int.i.vtilem. 92. Int.i.plenam. 93. Int.i.conquaſſatam. 94. Int.ſ.erunt cauſa vt Deus det, quia occaſio promerendi fuerunt. Aug.2. dę q. Euan. per illorum merita quibus vel calicem aquæ frigidæ in nomine diſcipuli dederunt, mercedem cœleſtem recipere merebuntur. gg. Theop.non dicit tanta,ſupereffluentem enim menſuram recipiet. 95. Cyril.qui parcè ſeminat,parcè & metet; qui autem in benedictionibus, de benedictionibus & metet.Glo.Secundùm opera ſingulorum reddet Deus. 96. Cyril.erant enim diſcipuli futuri mundi doctores. 97. Int.i.ſtultus ſtultum docere. Beda.q.d.ſi te ita contra violentum, & contra petentem auaritia cæcauerit,nunquid mẽte vitiata vitium eius curare poterit? 98. Int.i.perditionem. 99. ſ.Apoſtolus homo fragilis. 100. Int.ſ.Chriſtum Deum omnipotentem. Beda.ſi Chriſtus cùm poſſet vlciſci iniurias,maluit patiendo perſecutores reddere mitiores,itidem neceſſe eſt faciant diſcipuli, qui ſunt puri homines. 101. Int.ſ.leuius crimen, vel quidquid turbat oculum mentis. 102. Int.ſ. grauius crimen. 103. Int.i.intentione. 104. Int.q.d.non potes minus,vt iram in fratre emendare,donec maius,vt odium vel inuidiam pepuleris de corde tuo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

*cc. ſimile ſ. beneficium. 77. i.mutuum dant. 78. ſ.ſimilis beneficij. ee. i.benefici, miſericordia interdum pro beneficio ſumitur,vt Gen.20.21. 84. i.accuſare ſeu condemnare. * videtur explicatio præcedentium. 88. pro, dimittetur,vobis. 91. i.iuſtam. 92. Gra.πεπιεσμένον, preſſam. 93. i.bene concuſſam. ff. i.effuſiſſimam. 94. pro,dabitur.*

ſine ejiciam feſtucam de oculo tuo : ipſe in oculo tuo trabem non vides? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo : & tunc perſpicies[105] vt educas feſtucam de oculo fratris tui. Non eſt enim arbor[106] bona quæ facit fructus[107] malos : neque arbor[108] mala faciens fructum[109] bonum. Vnaquæque enim arbor de fructu[hh] ſuo cognoſcitur. Neque enim de ſpinis colligunt ficus, neque de rubo[110] vindemiant vuam. Bonus[111] homo de bono theſauro[112] cordis ſui, profert bonum[113]: & malus homo de malo theſauro profert[114] malum. Ex abundantia[115] enim cordis os[116] loquitur[117]. Quid[118] autem vocatis me Domine[119], Domine: & non facitis quæ dico? Omnis qui venit[120] ac me, & audit[121] ſermones meos, & facit eos : oſtendam vobis cui ſimilis ſit. Similis eſt homini[122] ædificanti domum[123], qui fodit in altum, & poſuit fundamentum ſupra petram[124] inundatione[125] autem facta, illiſum eſt flumen[126] domui[127] illi, & non potuit[128] eam mouere : fundata[129] enim erat ſupra petram[130]. Qui autem audit[131], & non facit[132] : ſimilis eſt homini[133] ædificanti domum[134] ſuam ſupra terram ſine fundamento : in quam illiſus eſt fluuius[135]: & continuò cecidit[mm], & facta eſt ruina[136] domus illius magna[137].

Sens. Lit. In Cap. VI.

105. Int. non enim eſt doctor alij idoneus mederi, qui nõdum ſe ſanauerit. Glo. ſi ſimilis es ei quem vis reprehendere, pariter ingemiſce, & pariter conari mone, ſi non es ſimilis, non ex odio, ſed ex miſericordia argue, raro, nec ſine magna neceſſitate ſunt obiurgationes adhibendæ, & non niſi reſpectu Dei, remotáque ab oculo trabe. 106. Int. i. voluntas. Beda. quaſi dicat, ſi veram, & non fictam vis habere iuſtitiam, quod verbis oſtentas, facto compenſa. 107. Int. i. opera. 108. Int. i. voluntas. 109. Int. i. opera. hh. non à veſte, ſed ab operibus. 110. Amb. nemo de peccatis fructum acquirit animæ. Beda. ſpina & rubus, ſeculi curæ, & punctiones vitiorum; ficus & vua, dulcedo nouæ conuerſationis, & feruor dilectionis. Suſtentat quidem palmitem ſepes, ſic aliquando mali proſunt bonis. Gloſſ. ſpinæ, & rubus, hæretici qui conſcindunt & cruentant approximantes, à quibus non poſſis ſanitatem vel virtutem inuenire. 111. Int. q. d. ſed bonus. 112. Int. ſ. intentione cogitationis. Beda. idem eſt theſaurus cordis, quod radix arboris. 113. Int. i. prouentum operis. 115. Int. quaſi ex theſauro. 116. Beda. per oris locutionem inſinuat quæ vel dicto, vel facto, vel cogitatu de corde proferimus, ſolet enim Scriptura verba pro rebus ponere. 117. Iut. Deo, etſi non hominibus. 118. Beda. ne quis putaret verba ſolùm, & non magis opera à Chriſtiano requiri. 119. Cyrill. ſoli ſupremæ naturæ conuenit dominationis nomen & res. Athanaſ. non hoc verbum hominis, ſed Dei. 120. Int. ſ. per fidem. 121. Int. ſ. cum deuotione. 122. Int. ſ. ipſi Chriſto mediatori. 123. Int. ſ. Eccleſiam, in qua perpetuò manet. ll. Beda. ſ. præceptis humilitatis terrena de cordibus fidelium eruit. 124. Int. nõ in terrenis. ¶ petra erat Chriſtus, cuius fidei & dilectioni ſancta Eccleſia nihil præponit. Beda. Fundamentum domus, intentio bonæ conuerſationis. Amb. Fundamentum omnium virtutum obediẽtia cœleſtium præceptorum. 125. Int. i. perſecutione inſurgente. Beda. immundorum ſpirituum, vel improborum hominum, vel ipſa mentis aut carnis inquietudine. Glo. hanc inundationem alibi portas inferi appellat. 126. Int. vniuerſæ impulſiones. 127. Int. i. ædificationi virtutum. 128. Int. poteſt irruere, ſed non diruere. ¶ Deus in medio eius non commouebitur. 129. Int. quod ſtat, non ſibi, ſed Deo tribuitur. 130. Int. i. Chriſtum.

131. Int. ſ. exterius. 132. Int. ſi fœda eſt conuerſatio, nullam parit fides vtilitatem. 134. Cyril. ſine fundamento ædificat, qui ſuper arenam dubietatis ædificat. mm. Glo. omnes mali, vel fictè boni, ingruente qualibet tentatione, peiores fiunt. 137. Int. ſ. in ignem æternum.

Addit. Avct. In Cap. VI.

112. id eſt, ex ijs quæ in corde ſuo concernata habet, velut theſaurum.

CAPVT VII.

CVM autem impleſſet omnia verba ſua in aures plebis, intrauit Capharnaum. Centurionis autem cuiuſdam ſeruus malè habens, erat moriturus: qui illi erat pretioſus. Et cùm audiſſet de Ieſu, miſit ad eum ſeniores Iudæorum, rogans eum vt veniret & ſaluaret ſeruum eius. At illi cùm veniſſent ad Ieſum, rogabant eum ſollicitè, dicentes ei, Quia dignus eſt vt hoc illi præſtes. diligit enim gentem noſtram: & ſynagogam ipſe ædificauit nobis. Ieſus autem ibat cum illis. Et cùm iam non longè eſſet à domo, miſit ad eum Centurio amicos, dicens, Domine noli vexari, Non enim ſum dignus vt ſub tectum meum intres propter quod & meipſum non ſum dignum arbitratus vt venirem ad te: ſed dic verbo, & ſanabitur puer meus. nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites: & dico huic, vade, & vadit: & alio, veni, & venit: & ſeruo meo, fac hoc, & facit. Quo audito, Ieſus miratus eſt: & conuerſus, ſequentibus ſe turbis dixit, Amen dico

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. IN T. ſ. ſtans in loco campeſtri. 2. Int. ad quam deſcenderat de cacumine montis. 3. Aug. de conſ. Euang. prius tamen leproſus mundatus eſt, de quo Matthæus. a. Euſeb. erat iſte militibus Romanis præfectus. 4. Ambr. ſ. niſi fuiſſet ſanatus à Chriſto. Int. niſi fide precantis Deũ, & miſerentis Chriſti pietate, fuiſſet vitæ redditus. 5. Aug. de conſ. Euang. Matthæus dicit eum acceſſiſſe, nempe per alios. Chry. credibile eſt illum voluiſſe ire ad Chriſtum, ſed retractum à Iudæis, promittentibus ſe Chriſtum ducturum. Gln. diuina prouidentia factum eſt, vt mitterentur, eiſq; præſentibus ſanaretur ſeruus. vt inexcuſabiles ſint, ſi credere noluerint. 6. Beda. i. locũ quo conueniebant. 7. Euſeb. nõ quia ſynagogam illi ædificauerat, ſed volens generare credulitatem in cunctis mortalibus. Ambr. poterat abſens curare, ſed formam humilitatis dare voluit. Ad reguli filium noluit ire, ne videretur diuitiis detuliſſe, venit ad Centurionis famulum, ne conditionem ſeruilem deſpexiſſe videretur. 8. Int. militari tumore depoſito, reuerentiam ſumit, ad fidem facilis, ad honorificentiam promptus. Amb. ¶ Amb. coniecit non hominis, ſed Dei poteſtate, dari à Chriſto hominibus ſanitatem. 9. Glo. propter vitæ gentilis conſcientiã, grauari ſe magis dignatione putauit, quàm iuuari, nec poſſe habere hoſpitem Chriſtum, cuius nondũ erat Sacramentis imbutus, ſed quod infirmitas humana non præſumit, diuina gratia dare nouit. 10. Int. magna fides quæ Dei dicere credit eſſe facere. Chry. non dicit ora, ſed iube. 11. Int. ita Angeli tibi ſeruiũt. 12. Int. ſ. quod ſuam intelligit maieſtatem. Beda. nobis mirandum eſſe ſignificat, omnes enim tales motus de Chriſto dicuntur, non perturbati animi ſigna ſunt, ſed docentis magiſtri.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

b. AM B. Seruus hic myſticè populus nationum, qui mundanæ ſeruitutis vinculis tenebatur. Beda. Centurio, electi, ex gentibus qui Dominum in carne non viderunt, ſed ad Deum per fidem accedunt. Seniores Iudæorum, Summi Eccleſiæ viri, qui nos ad Dominum præceſſerunt, & pro noſtris peccatis intercedunt. Ambr. non vult Cẽturio Ieſum vexari, quem enim Iudæorũ populus crucifixit, inuiolatũ ab iniuria manere deſiderat populus nationum. Beda. ſerui Centurioni obedientes, virtutes naturales, quarum copiam multi ad Dominum venientes, deferunt ſecum. Theoph. Centurio, intellectus; ſeruus, infirmus, irrationabilis animæ pars; Iudæi, mediatores confeſſionis, cogitationes & verba.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

c. Gra. ἤμελλε τελευτᾷν, quod aliàs vertit, incipiebat mori, ſcilicet, agebat animam, morti proximus. d. id eſt, in pretio habitus, ſeu charus. e. ſ. per Iudæos, qui ſic petierunt. ille enim ſolùm repræſentauerat ſerui neceſſitatem, vt ait Matth. f. Gra. σπουδαίως, ſtudioſè, ſedulò. g. pro, & tamen dico.

vobis, nec in [13] Israël tantam fidem [14] inueni. Et reuersi qui missi fuerant, domum, inuenerunt seruum qui languerat, [15] sanum. Et factum est deinceps ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur [16] Naim: & ibant cum eo [h] discipuli eius, & turba [17] copiosa. Cùm autem appropinquaret portæ ciuitatis: ecce [18] defunctus [l] efferebatur filius [19] vnicus matris suæ: & hæc [20] vidua erat: & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cùm vidisset Dominus, [21] misericordia motus super eam, dixit [22] illi, Noli flere. Et accessit, & [23] tetigit loculum. Hi autem qui portabant, steterunt: Et ait, Adolescens, tibi dico, surge. Et [24] resedit qui erat mortuus, & cœpit [25] loqui. Et dedit illum [26] matri suæ. Accepit autem [27] omnes timor, & [m] magnificabant Deũ, dicentes, Quia Propheta magnus surrexit in nobis: & quia Deus visitauit plebem suam. Et exiit hic [n] sermo in vniuersam Iudæam de eo, & in omnem circa regionem. Et [28] nuntiauerunt Iohanni discipuli eius de [o] omnibus his. Et conuocauit duos de discipulis suis Iohannes: & misit ad Iesum, dicens, [29] Tu es qui

SENS. LIT. IN CAP. VII.

13. Int. s. præsentis temporis, inuenit enim in antiquis. Beda. 14. Int. etsi ille à Prophetis edoctus. Beda. hic autem nemine docente, spontè credidit. 15. Amb. potest meritum Domini etiam famulis suffragari. Beda. dixerat Dominus (vt refert Matthæus) vade, & sicut credidisti, fiat tibi, sed Lucas solet quæ pleniùs alij Euangelistæ exposuerant, abbreuiare, vel etiam prætenire. 16 Beda, Galileæ ciuitas est secundo miliario à monte Thabor. Glo. est ad Meridiem. 17. Beda. factum hoc diuino nutu, vt multi essent tanti miraculi testes. 18. Gre. Nyss. diceret aliquis de puero Centurionis, quod moriturus non erat, vt igitur temerariam linguam compesceret, obuiam fit defuncto. 19. Greg. Nyss. ærumnæ molem breuiter explicuit. 21. Int. misericordia mouetur, in quo imitandæ pietatis exemplum: postea suscitat, in quo fides mirandæ potestatis astruitur. Beda. 22. Int. s. mortuum, quem mox resurgere videbis. Beda. 23. Cyril. vt ostendat efficax esse suum corpus, ad humanam salutem: vt enim ferrũ igni adiunctum, facit opus ignis; sic caro verbò vnita, viuificat. 25. Tit. indicium hoc veræ resurrectionis. 28. Beda. inuidia stimulante. 29. Int. sub. hoc dicite.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

18. Beda, defunctus, hic, homo lætali funere criminum sopotatus; & animæ mortem quasi per ciuitatis ostia propalans; vidua mater, Ecclesia. loculus male secura conscientia. qui sepeliendum portãt, immunda desideria vel blandimenta sociorum quæ Domino tangente stant. i. coërcentur. Theoph. vidua, anima virum amittens. i. diuinum sermonem; filius, intellectus; loculus, corpus Glo. defunctus, Iudaicus populus, quem mater Ecclesia multis populorum turbis circumsepta, pio affectu plorat, & ad vitam lachrymis reuocare laborat. quod interim in paucis, & tandem in plenitudine impetrat. 20. Int. vidua, est Ecclesia, quæ Sponsi morte redempta, ab ipso peregrinatur tempore sui incolatus. 22. Chry. monet præsentibus defunctis consolationem recipere resurrectionem sperantes. 23. Amb. posteaquam Christus lignũ tetigit, proficere cœpit ad vitam; nempe salus est per Crucis patibulum refusa. 24. Int. s. interna compunctione reuiuiscens. Glo. suscitauit Dominus filiam Archisynagogi in domo. i. cogitatione, istum in porta i. verbo; Lazarum in monumento. i. opere. 26. Int. Sacerdotali iudicio sociatus communioni Ecclesiæ. 27. Int. quanto desperatior mors animæ ad vitam reuocatur; tanto plures eo exemplo corriguntur, & pietas Domini maior intelligitur. o. Amb. Ioannes lex Christi prænuncia, discipuli missi, duo populi. ex Iudæis. s. & Gentibus. Gloss. Lex pectoribus perfidorum quasi carceribus luce euacuatis inclusa tenebatur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

16. non longè à Capharnaum. h. Græ. additur ἱκανοὶ, sufficientes. i. multi. l. scilicet extra ciuitatem sepeliendus. 19. Græc. μονογενὴς, vnigenitus. 27. scilicet, ex stupore. m. Græc. ἐδόξαζον, glorificabant. n. id est, rumor, seu factum.

venturus

venturus es,an alium expectamus?Cùm autem venissent ad eum viri,dixerũt,Iohannes Baptista misit nos ad te,dicens, Tu es qui [30] venturus es, an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curauit à languoribus suis,& plagis,& spiritibus malis:& cęcis multis donauit visum. Et respondens dixit illis, Euntes renunciate Iohanni quæ [31] audistis, & vidistis: Quia [32] cæci vident, claudi ambulant,leprosi mundantur,surdi audiunt,mortui resurgunt,[33] pauperes euangelizantur:& beatus est quicumque non fuerit [34] scandalizatus in me.Et cùm [q] discessissent nuncij Iohannis, cœpit de Iohãne [35] dicere ad [36] turbas,Quid existis in desertum videre,arundinem vento [37] agitatam? Sed quid existis videre?[38] hominem [39] mollibus vestimentis indutum? Ecce,qui in veste [40] pretiosa sunt, & delitiis,in [41] domibus regum [r] sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? vtique dico vobis,& [42] plus quàm Prophetam,hic est de quo [43] scriptũ est, Ecce ego mitto [44] Angelum meum ante [45] faciem tuam,qui [46] præparabit viam tuam ante te. [47] Dico enim vobis,[s] maior inter natos [48] mulierum Propheta Iohanne Baptista nemo est.Qui autem

Sens. Lit. In Cap. VII.

30. Cyr.q.d.tu-ne ille es qui prædictus à Prophetis venturus?nouerat quidem vt præcursor,sed voluit constare discipulis.Christus itaque sciens quo animo misisset,fecit tunc vberiora miracula. 31. Cyril. q.d.perfici à me vidistis,quę per Prophetas audistis, 32. Amb.à Propheta dictum fuerat,Dominus erigit elisos,soluit compeditos,illuminat cæcos. Theoph. Esaias dicit,Tunc aperientur oculi cæcorũ, &c. 33. Int.s.spiritu,vel opibus vt in prædicatione nulla sit distantia inter pauperes & diuites. 34. Int.in hoc nuncios percutit.Cyril.ostendit non latere se quid in eorum cordibus versaretur. Scandalizabantur enim de ipso. Amb.Crux etiam electis scandalum posset afferre, sed nullũm maius est diuinæ personæ testimonium,nihil enim magis vltra humana,quàm toto vnum se obtulisse pro mundo. q. Græc.noluit eis præsentibus Iohannem laudare,ne blandientis verba putarentur. 35. Int. ne turbæ Iohannẽ liuore motum suspicarentur,& vt sciant eum quæsisse non sibi, sed discipulis. Cyril. cognoscebat aliquos dicturos,Si Iohannes ignorat,quomodo eum ostendit,dicens,Ecce Agnus Dei,&c. 36. Int.s.quæ nesciebant mysterium interrogationis eius. 37. Int.s.qui omni vento agitatur, vt leuitate mentis de me ambigat,quem prædicauit? 38. Int.qui vana gloria ductus,lucra quærat pro dapibus,vel vestibus, qui locustis viuit,& pilis camelorum induitur. 39. Græc.significat in delitiis viuentes.Chry.mollis vestis dissoluit rigidam animam.Gloss.nemo putet in luxu & studio vestium peccatum non esse,nam alioqui de asperitate vestium Ioannes non laudaretur. 41. Int.vbi aliquid venerentur. 42. Int.qui me venturum non tantùm prædixit,sed etiam digito demonstrauit.Cyril. ¶ Isidor. Abbas , ab ipso enim matris vtero prophetauit,& positus in tenebris,lumen quod iam venerat,agnouit. 43. Int.s.in Malachia.

44. Int.i.nuncium. 45. Int.i.manifestationẽ. Græc. propinquitas designatur,apparuit enim hominibus prope Christi aduentum. 46. Int.i.perma reddet tibi corda auditorum,per pœnitentiam,prædicando & baptizando.Amb.viam parauit non solùm nascendi ordine,& fidei nuncio,sed etiam præcursu quodam passionis. 47. Int.vt summam virtutem eius comprehendam. s. Glo.non præfertur in hoc Patriarchis,& cunctis hominibus , sed æquales cæteris Sanctis ostenditur. 48. Int.non virginis,nulla enim collatio cum Filio Dei.

Sens. Myst. In Cap. VII.

37. Glos.arundo, carnalis animus qui fauore vel detractione tactus in quamlibet partem inclinatur. 39. Amb.indumẽta mollia,deliriosi actus & mores,quod qui sequũtur sub tectis.b.mũdi,& tenebrarum sunt. 40. Int.s.qui ponunt puluinaria sub cubito,qui vitam peccantium palpant,non pungunt.

Addit. Avct. In Cap. VII.

p. id est,cruciatibus. 40. *Grac.ἐνδόξῳ, splendida,gloriosa.* 41. *Grac.βασιλείοις,palatijs regum.* *r. id est,versari solent.*

[49] minor est in regno Dei,[50] maior est illo.[t] Et omnis populus audiens,& publicani,[51] iustificauerunt Deum,baptizati baptismo Iohannis. Pharisæi autẽ & legisperiti [52] consilium Dei spreuerunt [53] in semetipsos,non baptizati ab eo.Ait autẽ Dominus,Cui ergo similes dicam homines [54] generationis huius?[55]&,cui similes sunt?Similes sunt pueris [56] sedentibus in [57] foro,& loquentibus ad [58] inuicẽ,& dicentibus,[59] Cãtauimus vobis tibiis, & non saltastis:[60] lamentauimus, & non plorastis.Venit autem Iohannes [61] Baptista [62] neque manducans panem,neque bibens vinum,& dicitis,dæmonium habet.Venit Filius hominis [63] manducans & bibens : & dicitis,Ecce homo [64] deuorator,& bibens vinum,amicus [65] publicanorum & peccatorum. Et [66] iustificata est [67] sapientia ab omnibus

SENS. LIT. IN CAP. VII.

49. Int.s.tempore.Glos.egn quem multorum opinio minorem facit. 50. Int.s.dignitate.Beda.duplex sensus,alter,qui minor est in regno Dei,maior est illo,maior enim quilibet Angelus quonis iusto portante corpus quod aggrauat animam,alter, qui minor est.s.nascendi tẽpore, maior est illo in regno Dei.i.Ecclesia,est enim Christus Deus. Chrys. nolebat ex laudibus Iohannis occasio præberetur præferendi ipsum Christo.Glo.Omnis Sanctus qui est iam cum Deo, maior est eo qui adhuc est in mundo.

t. Beda.verba sunt Euangelistæ,vel Christi,vt quibusdam placet. 51. Amb.qui peccat, & cõfitetur peccatum,iustificat Deum,credens ei,& ab eo gratiam sperans.Euseb.iustificauerũt.i. apparuit eis iustus in omnibus quæ fecit. 52. Int.quo mundum per passionem Christi saluare decreuit.Beda. ¶ Amb.Dei consilium in Iohannis baptismate. 53. Int.i.contra se,quia qui gratiam Dei respuit,contra seipsum facit,vel ad seipsos missum Dei consilium stulti & ingrati respuerunt. Beda. 54. Int. s. tot monita salutis respuentes. 55. Int.s.Iudaïcæ. 58. Chry.solebant ita ludere Iudæorũ pueri,ridentes præsentis vitæ rerum mutationem repentinam:canebant.s.hinc quidam,inde alij mœrebant:& nec gaudentibus cõgaudebant mœrentes , nec se flentibus conformabant gaudentes deinde se inuicem arguebant. 59. Greg. Nyss.canticum & lamentatio,excessus sunt gaudij,& mœroris. 61. Aug.2.de q.Euang. Illud lamentauimus,& non plorastis,ad Iohannẽ pertinet,cuius abstinentia à cibis & potu luctum pœnitentiæ significabat:illud autem cantauimus,& non saltastis,ad Christum,qui vtendo cum cæteris cibo & potu lętitiam regni significabat. 62. Int.exemplo abstinentiæ suæ pœnitentiã nobis indicens, & noluistis humiliari cum illo. 63. Int.cibo & potu lętitiã sæculi præsignãs,& noluistis cum illo gaudere,sed calumniati estis.Titus.Noluit Christus ab huiusmodi cibis abstinere,ne occasionẽ daret hæreticis,qui dicunt creaturas malas,& vitupe ãt carnes & vinũ. 64. Cyril.vbi hoc possunt ostẽdere?vbique enim reprimit immoderantiã,& ad modestiã inducit. 65. Cyril.Sol irradians super immunda corpora,non inquinatur;nec Christus læditur conuersando cum prauis, quilibet tamen propriã fragilitatẽ considerans, vitet consortia taliũ,Corrũpunt enim bonos mores colloquia praua. 66. Amb.s.per baptisma,dum non per contumaciã refutatur,sed per iustitiã Dei munus agnoscitur.Ang.2.de q.Euan.ostẽdit filios sapiẽtiæ intelligere,nec in abstinẽdo,nec in mãducando esse iustitiã,sed in æquanimitate tolerandi inopiam, non enim vsus, sed concupiscentia reprehendenda est , dummodo congruas in generibus alimentorum his cum quibus tibi viuẽndum est.Glo.i.iustè facere intellecta est. 67. Amb.i.Dei Filius.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

56. Int.i.monitoribus. Beda. habuerunt Iudæi doctores Prophetas,de quibus dicitur , Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.Glo.i.doctoribus spiritu humilibus. 57. Gloss.id est,synagoga.

58. Int.s.ad illos quos monent. 59. Amb. cantauerunt Prophetæ spiritualibus modulis salutis oracula,fleuerintque dura Iudæorum corda , idque in Hierusalem , ipsa est enim Dominicum forum in quo præceptorum cælestium iura conduntur. 60. Int. vt conuertamini in toto corde vestro,in ieiunio & fletu,&c.sed stultus populus me non cognouit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

51. id est,iustum declarauerunt,seu confessi sunt,qui Iohannẽ miserit. 52. s quod erat in bonum ipsorum. 53. i contra semetipsos.s.in suam perniciem,vel intra se,seu,in animo suo. 62. q.d.Ioannes cecinit vobis lugubria,& non plorastis.Christus læta,& non saltastis,id est,lætati non estis

filiis

[68] filiis [69] suis. Rogabat autem illum quidam de Pharisæis vt manducaret cum illo. Et in[70]gressus domum Pharisæi,discubuit. Et ecce mulier quæ erat in ciuitate [71] peccatrix, vt [72] cognouit quod Iesus accubuit in domo Pharisæi: [73] attulit [74] alabastrum vnguenti. & [75] stans retrò secus pedes eius, [76] lachrymis cœpit rigare pedes eius, & [77] capillis capitis sui [78] tergebat,& [79] osculabatur pedes eius, & [80] vnguento vngebat. [81] Videns autem Pharisæus qui vocauerat eum,ait intra se,dicens,

SEN. LIT. IN CAP. VII.

68. Int.i.iustis,& post iniustitiam pœnitentibus. Chry.i.à sapientibus consueuit Scriptura bonos filios appellare informatos eos virtutis. 69. Beda. factis ostendit Euangelista iustificatam sapientiam à iustis & pœnitentibus. 70. Greg.Niss.vt impartiretur de propria iustitia. v. Græc. tres puto fuisse mulieres,scilicet,Mariam sororem Lazari,de qua Ioannes,quæ vnxit pedes Iesu in propria domo,alteram,quæ in Bethania in domo Simonis effudit vnguentum super caput;tertiã, de qua hic Lucas. Chry. duæ sunt,vna de qua Iohannes,altera,de qua tres reliqui Euangelistæ.Amb.potest eadem esse,potest & non esse eadem.Aug.2. de con.Euan. vna est quæ pedes vnxit (vt ait Lucas) & fecit postea quod narrant alij tres. 71. Int.sed iam pœnitens. 73. Int.sed iam pœnitens. 73. Int.prętendit præripere gratiam hospitis. 74. Int.genus est marmoris,in quo incorrupta seruantur vnguenta.Beda.est autẽ candidum,variis coloribus intersinctum. 75. Greg. Nyss.indignitatem suam ostendens, stabat post tergum,deiectis luminibus,& effusa coma; pedes amplectens,lachrymisq; perfundens,rebus ipsis tristem animum ostendebat, veniam implorans.Greg.in hom.quia turpitudinis suæ maculas aspexerat,lauanda ad misericordiæ fontem cucurrit;& quia se grauiter erubescebat intus,nihil esse credidit,quod verecundaretur foris.quo dolore ardet,quæ flere etiam inter epulas non erubescit? 76. Int.oculos, quibus terrena concupierat,iam per pœnitentiam conterens,plorat.Greg.in hom. 77. Int.quos ad compositionem vultus exhibuerat.Greg.in hom. 78. Int.s.lachrymas.Greg.in hom. 79. Int. ore quo superba dixerat. Greg.in hom. 80. Int.quod sibi pro odore suæ carnis exhibuerat. Greg.in hom.quot ergo in se habuit oblectamenta, tot de se inuenit holocausta.Chry.hæc quidem agebantur exterius,sed quæ interius reuoluebat, multo erant his feruentiora. 81. Int.de falsa iustitia superbus, nulla compassione naturæ motus,suæ fragilitatis oblitus.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

72. Int.in domo Pharisæi peccatrix meretur veniam,quia cognitio peccati per legem, sic lex mittit ad gratiam. 81. Greg.in hom.Pharisæus , Iudaicus populus de falsa iustitia præsumens, mulier peccatrix,gentilitas.Amb.Princeps huius seculi quidam leprosus est,domus eius;terra in quam Dominus descendit,vt sanaret mulierem, i. animam,seu Ecclesiam.Gregor. vnguentum,bonus odor opinionis,ex rectis operibus,quo Dei Ecclesia aspergitur; retro, secus pedes Christi stat, qui Christi vestigia sequitur,quem impugnabat.Lachrymis pedes Domini rigamus , si eius vltimis membris cõpassionis affectu inclinemur.Capillis pedes tergimus,quando ex charitate compatimur, & ex his quæ nobis superfluunt, miseremur. Osculamur,si studiosè diligimus,vel cùm Incarnationis mysteriũ ex toto corde diligimus; vngimus,cùm humilitatis Christi potentiam,sacri eloquij bona opinione prædicamus. Vident Iudæi & inuident,suaque apud se malitia tabescunt,qui nec osculum Deo dederunt. i.ex charitate amare noluerunt,sed seruierunt timore,nec aquam pedibus dederunt.i.ea quæ extra se erant, pro Domino non tribuerunt;cùm gentilitas pro Domino etiam sanguinem fuderit; nec vnxerunt oleo caput,quia nec diuinitatem digna laude prædicarunt. Gentilitas autem etiam incarnationis mysterium prædicat. Ambr. in domo Pharisæi.i.Legis,& Prophetarum,non Pharisæus,sed Ecclesia iustificatur. Duo debitores, populi duo,fœneratori illi thesauri cælestis obnoxij,qui. s. debent ei,non materialem pecuniam, sed virtutes, quarum merita grauitatis pondere,iustitiæ specie,sono confessionis expẽduntur, non mediocris autem est denarius,in quo Regis imago formatur.Glo.Pharisæus Dominum ad conuiuium inuitat,quẽ enim venientem non credidit Iudaïcus populus, venturum sperare non desiit. Domus , Pharisæi lex & Prophetæ,vbi se habitare gloriabatur,huc Dominus ingreditur , quia non venit soluere legẽ, sed adimplere.Et discumbit,factus est enim visibilis per formam serui,cognoscit mulier.i. gentilitas misisse Deum Filium suum,&c Denarij quingenti,peccata gentium,quinque sensibus commissa,quinquaginta autem peccata Iudæorum,minus enim debet Iudæus,cui lex per seruum datur, quàm Christianus,cui per Filium gratia vitæ committitur,neuter tamen potest suis viribus reddere quod debet.

Hic[82] si esset Propheta, sciret vtique quæ & qualis est[83] mulier quæ tangit eum: quia peccattrix[84] est. Et respondens Iesus, dixit[85] ad illum, Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait, Magister dic, Duo[86] debitores erant cuidam fœneratori[aa] vnus debebar denarios quingentos, & alius quinquaginta non habentibus illis vnde redderent: donauit vtrisque. Quis ergo eum plus diligit[bb]? Respondens Simon dixit, Æstimo quia is cui plus donauit, At ille dixit ei, Rectè iudicasti.[87] Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni, Vides[88] hanc mulierem? Intraui[89] in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lachrymis[90] rigauit pedes meos, & capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intraui[cc], non cessauit osculari pedes meos. Oleo caput meum non vnxisti: hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi, Remittuntur[dd] ei peccata multa*, quoniam dilexit[91] multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam, Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt, qui simul accumbebant, dicere intra se, Quis[92] est hic qui etiam peccata dimittit? Dixit[93] autem ad mulierem, Fides[94] tua te saluam fecit,[95] vade in pace.

SENS. LIT. IN CAP. VII.

82. Int. Medicum reprehendit, quia subuenit. Grc. in hom. 83. Int. q.d. vnguentũ eius vitare deberet. 84. Int. ægrũ reprehẽdit de ægritudine. Greg. in hom. oportet verò cùm peccatores conspicimus, nos prius defleamus, quia in similibus, aut lapsi sumus, aut labi possumus, destructionẽ debemus vitiis, compassionem naturæ, si feriendus est peccator, nutriendus est proximus, cùm verò ipse per pœnitentiam percutit quod fecit, iam peccator non est. 85. Int. conuincens superbum, & sub specie mulieris commendans Ecclesiæ meritum. Greg. in hom. aderat Medicus inter duos ægros, sed vnus in febre sensum tenebat, alter sensum perdiderat mentis. Titus. cogitationes eius dominus inspiciebat. 86. Tit. q. d. nec tu absque debito es. 88. Int. corporaliter quidem vides, sed mysterium non vides. 90. Chry. vt post imbrem vehementẽ, fit serenitas; ita post lachrymas effusas, tranquillitas; peritq; caligo reatuum. 91. Greg. tanto amplius peccati rubigo consumitur, quãto peccatoris cor magno charitatis igne concrematur. 92. Int. quia intelligunt hoc opus esse solius Dei. 93. Int. confortans sanatam per pietatis sententiam. 94. Greg quia quod petiit, posse se accipere non dubitauit. 95. Int. quasi dicat, ne à via veritatis in viam scandali vlterius labatis. Theop. in pace, i. in iustitia quæ est pax hominum ad Deum, sicut peccatũ est inimicitia inter Deum & hominem. q.d. operare omnia quæ ad pacem Dei te ducunt.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

87. Int. scilicet, per misericordiam. 89. Int. iam olim intrauit cùm legem dedit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

*v. Græc. mulier in ciuitate illa, quæ erat peccatrix putant autem quidam id in Galilæa contigisse. 71. scilicet carnali peccato, quo propriè fœminæ infamantur. 74. id est, vas ex lapide alabastrite. 45. apparet triclinium more veterum in edito fuisse, vt stans pedes posset attingere. z. i. sic humectare, vt tergi opus esset. 78. puluerulentos. s. aa. Græ. δανειστῆ, creditori. bb. Græ. ἀγαπήσει, diliget. cc. apparet illam statim, ingresso Domino, ad illius pedes accessisse. dd. quantum ad pœnã, vel etiam quantum ad culpam, charitas enim in iustificatione, est causa præcipua remissionis. * Nota, quod videbatur dicturus, & ideo dilexit multum. id enim videtur postulare consequentia propositi exempli, itaque putarunt quidam positum esse quoniam, pro, ideoq; sed sensus potius est, Cui multum dimittitur, multum diligit, quod si ei remisissem, deberet certè hæc me multum diligere, cùm verò tãtum ostenderit amorem, etiam ante remissa (quod sciat) peccata sua, facere non possum quin ei prorsus omnia remittam. Vide Scholia nostra in vniuersam Scripturam. 95. i. bono esto, seu tranquillo animo.*

CAPVT VIII.

ET factum est deinceps,[1] & ipse iter faciebat per ciuitates & castella,prædicās,[2] & euangelizans regnum Dei:[3] & duodecim cum illo, & mulieres[4] aliquæ[a] quæ erant curatæ à spiritibus malignis,& infirmitatibus.[5] Maria quæ vocatur Magdalene,[6] de qua septem dæmonia exierant, & Iohanna vxor Chusæ procuratoris Herodis, &[7] Susanna,& aliæ multæ[8] quæ ministrabant ei de facultatibus suis.[b] Cùm autē turba plurima conueniret,& de ciuitatibus properarent ad eum, dixit per[9] similitudinem:[10] Exiit[11] qui seminat,[12] seminare semen suum.[13] & dum seminat, aliud cecidit[c] secus viam,[d] & con[e]culcatum est,& volucres cæli comederunt illud.[14] Et aliud cecidit supra[15] petram:& natum aruit,quia non habebat[16] humorem.Et aliud cecidit inter[17] spinas, & simul exortæ spinæ suffocauerunt illud.Et aliud cecidit in terram

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

1. GREG. Naz. vadit de loco ad locum, non solum vt plures lucretur, sed etiam vt multa dedicet loca,dormit,& laborat,vt somnum & laborem sanctificet,plorat, vt det pretium lachrymis,&c. 2. Isid.Abbas.Dei dicitur à regnante,cælorum verò, à subditis Angelis & Sanctis, qui cæli dicuntur. 3. Beda.more aquilæ,pullos ad volandū prouocantis, discipulos ad sublimia erigit,&c. 4. Theop. ne femineus sexus prohiberetur sequi Christum. 5. Beda.de cuius pœnitentia proximè dictum est. 6. Int.i.vitia vniuersa, quibus plena fuerat: in figura Ecclesiæ de gentibus sordidæ Greg.in hom.Septem dæmonia,vniuersa vitia,septenario enim numero vniuersitas figuratur, quia septem diebus tempus omne comprehenditur. 8. Hier.cont.Vigilant.nō ducebatur in culpam apud Iudæos, vt mulieres de substantia sua victum & vestitum præceptoribus darent; sed id quia gentibus scandalo esse poterat, Paulus abiecit:ostendebat verò in eo Christus magistros victu & vestitu de discipulis debere esse contentos. b. Glo.quoties in Euangelio turba nominatur, vt diuersitas hominum, ita & voluntatum significatur.Christum quidam bono,alij malo animo sequebantur,sed omnibus beneficia præstabat,docendo,alendo,sanando. 9. Int.s.parabolam.Theoph.implet illud: Aperiam in parabolis os meum; loquitur autem per similitudinē Dominus,vt attentiores faceret,& ne indigni mystica caperent. 10. Beda.de sinu Patris egrediens,venit in mundum.Chry.per amictum carnis nobis appropinquauit, eramus exclusi à Deo,& eiecti,exiuit ergo,vt recōciliaret, & dignos factos aspectu regio,introduceret. 11. Int. cuius est declarare voluntatem Patris. 12. Theoph. sæpe agricola ob aliam causam exit. Euseb.exierunt Angeli,& ad homines descenderunt,non vt sererent,sed in ministerium missi.Moyses etiā & Prophetæ non inseruerunt hominibus mysteria regni cælorum,sed ab errore retrahendo, quasi in noualia redigebant. 13. Titus.non mutuatum,vt Paulus & Ioannes,profert enim doctrinam ex sua natura vnde Iudæi,quomodo hic literas nouit quas non didicit? c. Theoph.non seminans proiecit: sed sermo diuersimodè cadit in audientes. d. Cyril.incultæ viæ sunt frequentatæ immundis spiritibus. e. Glo. à pessimis cogitationibus. 14. Int. vt nec in memoria mens teneat quod opere exercere neglexit. 15. Int.vbi non est altitudo terræ.i.studium disciplinæ, Beda.i.durum & indomitum cor. 16. Int.i. amorem,& perseuerantiam virtutis. 17. Int.s.in corda sollicitudinibus agitata Chry.non est possibile viam non esse viam,aut petram terram fieri,aut spinas nō esse spinas:in rationabilibus autem secus est, potest enim petra conuerti in terram pinguem,& via non conculcari,& spinæ dissipari.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

7. INT. i.lilium, propter odoriferum cælestis vitæ candorem,Beda. & propter aureum internæ dilectionis ardorem,interpretatur verò Maria amatum mare,propter pœnitentiam.Magdalena autem turris,vel turrita,à turre de qua factus est, Spes mea turris fortitudinis, Iohanna, Dominus gratia eius, vel Dominus misericors. 10. Glo. secundùm alios Euangelistas hanc parabolam dicturus, de domo exiisse dicitur,situ corporis significans verbi progressum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

a. à Magdalo(vt quidam putant)castello Galilææ quod ad eius virum aiunt pertinuisse.Nam Bethaniā ad illam ex paterna hæreditate,alij tamen vtrumque id negant, & quidem probabilius. 6. vel vitia,vel spiritus.

[18] bonam:& ortum,fecit [19] fructum [20] centuplum.Hæc dicēs clamabat,Qui habet [21] aures audiendi, [22] audiat.Interrogabant [23] autem eum discipuli [f] eius quæ esset hæc [24] parabola.Quibus ipse [25] dixit,Vobis datum est nosse [26] mysterium regni Dei, [27] cæteris autem in parabolis,vt [28] videntes non videant, & audientes nō [29] intelligant.[30] Est autem hæc parabola:Semen,est verbum Dei.Qui autem secus viam:hi [31] sunt qui audiunt,deinde venit diabolus,& tollit verbum de corde eorum,ne credentes salui fiant.Nam qui supra petram, qui cùm audierint,cum gaudio [32] suscipiunt verbum,[g] & hi radices non habent : quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui audierunt, & à sollicitudinibus & [33] diuitiis, & voluptatibus vitæ, [h] euntes, suffocantur, & non referunt fructum.Quod autem in bonam terram : hi sunt, qui in corde [i] bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in [34] patientia. [35] Nemo autem lucernam accendens operit eam vase,aut subtus lectum ponit : sed supra candelabrum ponit,vt intrantes videant lumen.Non est enim [36] occultum

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

18. Int.mite cor & docile. Cyril. mentem mundam. 19. Int. bonorum operum. 20. Beda.i.perfectum,denarius enim numerus perfectionem significat,in decem enim præceptis custodia legis, & quia centenarius fit multiplicatione denarij,magnam perfectionem significat. 21. Int.i.intelligentiā mentis. 22. Int.i.Spiritualiter hæc verba intelligat. Beda. quoties hæc admonitio in Euangelio ponitur, aut Apocalypsi, mysterium esse quod dicitur , & intentiùs quærendum ostenditur. 23. Beda.cùm esset singularis,vt ait Marcus. 24. Orig.parabola est sermo quasi facti , possibilisque fieri , ænigma autem quasi facti,sed non possibilis,sicut quod dicitur in libro Iudicum , ligna iuisse, vt vngerent sibi regem, &c. 25. Int.s.quia fideles estis ; sed Pharisæis incredulis sancta non sunt danda. Greg.Nazianz. vobis, i.volēribus,& similiter dignis. 26. Int.s.intelligētiam Scripturarum,de quo regno alibi dicitur,auferetur à vobis regnum Dei. 27. Int.s.qui foris sunt (vt Mar.ait) qui nec intueri, nec cognoscere curant veritatem. 28.Theoph.videre se putant, sed non vident. 29. Theoph.s.ne grauius puniantur, si contemnant. 30. Greg.in hom.dignatus est exponere, vt sciamus in aliis quæ per se non exposuit, rerum significationes quærere.Glo hæc prima parabola,quæ cum sua interpretatione posita est. 31. Beda.sed nulla fide,nullo intellectu. 32. Cyr. sed egressi Ecclesiam obliuiscuntur. 33. Greg.in hom. hæ spinæ sunt,quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant,& cùm ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant ; adiungit verò sollicitudines & voluptates , quia per curam mentem opprimunt , & per affluentiam resoluunt ; suffocant autem semen importunis cogitationibus guttur mentis strangulantes, nec bonum desiderium intrare sinentes. Glo.ab alio Euangelista fallaces diuitiæ vocantur,quia mentis inopiam non implent , nec diu manent. 34. Greg.in hom.nulla enim sunt bona quæ agimus;si non æquanimiter etiam proximorum mala toleramus. 35. Beda.ostendit per eos aliquando etiam cæteris idem mysterium reuelandum. Aug. de q.Euang.docet his verbis fiduciam prædicandi, ne quis timore carnalium incommodorum,lucem scientiæ abscondat : vas enim & lectus, caro ; lucerna, verbum,cuius manifestationi non est caro præponenda; sed subjiciendum corpus,vt superior sit prædicatio veritatis.hoc enim est ponere lucernam super candelabrum.Maximus. Dominus lucerna, domus mundus, candelabrum, Ecclesia vas aut lectus , corporalis cultus legis. 36. Euseb.q.d. quamuis multi videntes non videant,&c.propter suam incredulitatem,totus tamen sermo patebit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

21. pro,cui à Deo donatum audita intelligere.vide Deut.29. 26. i.obscura,quæ ad regnum Dei pertinent. f. pro,quid significaret. g. pro.at.Hebr. h. s.post diuitias,vel conuersantes in mundo.vel Hebraus est pro temporis progressu. i. Gra.bono , & bono, seu honesto & bene,i.optimo.Hebr. 34. i.per patientiam seu patientē expectationē mercedis. 36. Quidam subaudiunt ex Matthæi 10.Ne timeatis eos.

quod

quod non manifestetur: nec absconditum quod non cognoscatur, & in palam[m] veniat. Videte[37] ergo quid[38] audiatis. Qui enim habet[39], dabitur[40] illi: & quicunque non habet, etiam quod putat[n] se habere, auferetur[41] ab illo. Venerunt autem ad illum mater & fratres[42] eius: & non poterant adire eum præ turba[43]. Et nunciatum[o] est illi, Mater tua[44], & fratres[45] tui stant foris[46], volentes te videre. Qui[47] respondens dixit ad eos, Mater[48] mea & fratres mei hi sunt, qui[49] verbum Dei audiunt & faciunt[50]. Factum est autem in vna dierum, & ipse ascendit in nauiculam[p], & discipuli[51] eius, & ait illos, Transfretemus trans stagnum[q]. Et ascenderunt. Et nauigantibus illis, obdormiuit[52]: & descendit procella venti in stagnum, & complebantur[r], & periclitabantur[53]. Accedentes autem suscitauerunt eum, dicentes, Præceptor[54], perimus[55]. At ille surgens[s] increpauit ventum & tempestatem aquæ: & cessauit, & facta est

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

37. Int.q.d.studiosè audite. 38. Iot. vt est in vestro pectore continuo ruminetis, & alieno eructare sufficiatis.Beda. 39. Beda.scilicet,amorem verbi. 40. Beda scilicer, sensus intelligendi quod amat. 41. Glo.Iudæi solam litteram sequentes, etiam quod videntur habere, perduot.Beda Sæpe desidiosus ingenium aceipit,vt de oeglìgentia iustius puniatur, quia quæ sine labore assequi potuit,scire cootemnit: studiosus verò tarditate intelligentiæ premitur, vt eò maiora præmia inueniat, quò magis laborat. 42. Int.id est,cognati. Titus. putabant fratres dimissurum populum reueritum maternum nomen. o. Theoph.quidam putant istos iouideotes,& subsannãtes hoc dixisse,tanquam eum ignobilem demonstrantes. 47. Chry.quasi increpando,quale enim esset inchoata iam doctrina, & populo ab ore eius pendeote,foras exire? 48. Amb.præscripturus cæteris Dominis relinquendum patrem,matrẽ,&c. Seotentiæ huic primum se subjicit, ostendens se paternis mysteriis amplius debere,quàm maternis affectibus,religiosiotesq; esse copulas mentium,quàm corporũ. 49. Iot.s. qui dicto vel facto,vel exemplo in cordibus proximorum generant Deum.Beda. 50. Int.voluntatem Patris mei,qui io cælis est. Beda. 51. Cyril.vt & ipsi io se etiam Christi virtutem experiantur. 52. Cyril. dans locum timori: si enim vigilasset,oon timuissent, vel ooo credidissent eum posse tale aliquid facere, si vigilaote eo accidisset tempestas. 55. Cyril.sic manifestior fieret diuinæ maiestatis poteotia. 54. Aug 2.de con.Euan. quod Marcus & Matthæus dicunt,eadem est sententia,oec interest ad rem, quid eorum quæ commemorant,Christus dixerit; quamquam fieri potuit vt pluribus excitantibus, omnia, aliud autem ab alio diceretur. 55. Cyril.ooo erat possibile perire,existente cum eis Omnipotente.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

43. Int scilicet,Gentium ad fidem Christi confluentium. 44. Int.scilicet,Synagoga. 45. Int. scilicet,populus Iudæorum. 46. Int.scilicet,quia non habeot spiritualem intelligentiam.Amb.non debet foris stare qui Christum quærit, foris stantes,oec ipsi agnoscuntur parentes: significatur etiam synagoga,ex qua Christus secundùm carnem, cui erat Ecclesia præferenda. Beda. docente intus Christo, oon intiant Iudæi,qui spiritualiter dicta oegligunt, sed Christum volunt ad caroalia docenda exire; intrat autem gentium turba. p. Beda. naucula,arbor crucis,cuius beneficio adiuti, maris, id est, mundi fluctibus emersi,obtinemus littus patriæ cælestis,ascendunt & discipuli, ait enim, Si quis vult venire post me,tollat crucem suam,&c.obdormit Christus tempore.s.passionis. exorta tempestas, id est,persecutio dæmoniacis flatibus excitata; excitant Domioum discipuli, cuius mortem viderant, Resurrectiooem optantes,surgit celeri resurrectione;ventum increpat, id est, superbiam diaboli, sedat tempestatem, id est,insultantium Iudæorum rabiem labefactat;increpat discipulos, exprobrauit enim post resurrectionem incredulitatem eorum. 53. Glo. meritò turbatur nauis in qua proditor est; & qui suis meritis firmi fuerant,turbantur alienis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

m. i.apertum. n. δοκεῖ ἔχειν, videtur habere. q. scilicet,in altum mare. nam Græc. ἀνήχθησαν, sub ducti sunt, scilicet, in altum. r. fluctibus,scilicet. s. Græ.ἐγερθεὶς,experrectus.

tranquillitas.[56] Dixit[57] autem illis, Vbi est fides[58] vestra? Qui timentes,[59] mirati sunt, ad inuicem[60] dicentes, Quis putas hic est, quia[61] & ventis & mari[62] imperat, & obediunt ei? Et nauigauerunt ad regionem Gerasenorum[64] quæ est contra Galilæam. Et cùm de naui egressus esset ad terram, occurrit illi vir[65] quidam qui habebat dæmonium iam têporibus multis: & vestimento non induebatur: neque in domo manebat, sed in monumentis.[66] Is vt vidit Iesum, procidit ante illum: & exclamans voce magna, dixit, Quid[67] mihi & tibi est Iesu fili Dei Altissimi? obsecro te ne me torqueas.[t] Præcipiebat enim spiritui immũdo vt exiret ab homine, multis enim temporibus arripiebat illũ, & vinciebatur cathenis, & compedibus custoditus: & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta.[68] Interrogauit[69] autem illum Iesus, dicens, Quod est tibi nomen? At ille dixit, Legio,[70] quia intrauerunt[v] dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illum ne

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

56. Cyril. ostendit se esse eum cui dicitur, Tu dominaris potestati maris, &c. Beda. qui vt homo dormiebat, mare vt Deus coërcet. 57. Cyril. soluens tempestatem animorum ipsorum. 58. Aug. 2. de con. Euã. Matthæus & Marcus aliis verbis, sed totum dici potuit. s. Quid timidi estis, vbi est fides vestra modicæ fidei? 59. Amb. non ignorantes, nouerant enim Deum esse; sed mirantur tantæ potestatis abundantiam. Beda. mirantur non discipuli, sed nautæ, & alij qui in naui erant. 60. Amb. i. qualis & quantus. 64. Tit. veriora exemplaria Gergesinorum. est autem Gergesa vrbs iuxta Tyberiacum stagnũ. Beda. Gerasa, vrbs Arabiæ trans Iordanem, non lõgè à stagno Tyberiadis, eã tenuit tribus Manasse. 65. Aug. 2. de cons. Euan. Matthæus duos dicit fuisse dæmoniacos, sed Marcus & Lucas clarioris & famosioris meminerunt. Chry. hic sæuior erat. 66. Chry. vt putarent homines mortuorum animas dæmones fieri. Cyril. permittit Deus quosdam subesse dæmonibus, vt ædificentur, plures perpendentes, quales sint dæmones erga nos, renuantq; illis subjici. 67. Cyril. attende timorem audaciæ, & desperationi coniunctum. t. Glo. tormentum diaboli est, ab hominum læsione cessare; & quo diutius possidet, difficilius dimittit. 69. Int. non vt ignarus inquirit, sed vt confessa peste, quam furens tolerabat, virtus curantis gratior emineat. Chry. ¶ Beda. & Sacerdotes qui per exorcismos dæmones ejiciunt, dicunt patientes non posse curari, nisi quæ à spiritibus pertulerint, confiteantur. 70. Int. scilicet, sumus non vnus spiritus tantùm. Greg. Nyss. Imitantes legiones Angelicas, dicunt se legionem.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

61. Int. s. dæmonibus. 62. Int. i. mundanæ motioni. 63. Int. velint, nolint. 64. Beda. Gerasa, gentium natio, quas Christus post resurrectionem per prædicatores visitauit; vnde Gerasa, vel Gergesi, vt quidam legunt. i. ejiciens colonum. s. diabolũ, vel aduena propinquans. Amb. dæmoniacus. populus gentilis, multo tempore. i. à diluuio vsque ad Christi aduentum vexabatur, nudus. s. virtute. Aug. 2. de q. Eu. non habitabat in domo. i. in conscientia sua non requiescebat, sed in monumentis. i. mortuis operibus, peccatis. s. delectabatur. Ferrei compedes, gentium leges duræ peccare prohibentes, sed quibus diruptis, id est, transgressis, agebatur in desertum. i. scelera, vulgarem consuetudinem excedentia, legio, multitudo dæmonum cui seruiebat; porci, immundi & superbi homines dæmonibus subiecti, præcipitatio in stagnum, cæca & profunda submersio; fugientes pastores nunciant. i. impiorum primates quidam potentiam Christi, cuius legem fugiunt, stupendo & mirando prædicant. Geraseni Christum rogant vt discedat, nolunt enim multi vetustate delectati, Christi legem pati, quam dicunt se non posse implere. iubetur autem sanatus redire in domum, &c. Redeundum enim in conscientiam bonam post remissionem peccati, & seruiendum Euangelio propter aliorum salutem. Ambr. Geraseni Iudæi, qui volũt Christum discedere, discessitq; ad Ecclesiam. 68 Int. scilicet, in loca spiritualium infœcunda virtutum, fient profusus à lege, discretus à Prophetis, remotus à gratia. v. Glo. multa dæmonia, multi cultus idololatriæ in gentium populo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

57. priusquam tempestatem sedaret, vt patet ex Matthæo.

imperaret illis vt in abyssum[71] irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte[72]: & rogabant[73] eum vt permitteret eis in illos[74] ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & introierunt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in stagnum, & suffocatus[75] est. Quod vt viderunt factum qui pascebant, fugerunt[76]: & nunciauerunt in ciuitatem, & in villas. Exierunt auté videre quod factum est: & venerunt[77] ad Iesum, & inuenerunt hominem sedentem à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente ad pedes eius, & timuerunt. Nuntiauerunt autem illis & qui viderant, quomodo sanus factus esset à legione, & rogauerunt[78] illum omnis multitudo regionis Gerasenorum vt discederet ab ipsis: quia magno timore[79] tenebantur. Ipse autem ascendens nauim[80], reuersus est. Et[81] rogauit illum vir à quo dæmonia exierant, vt cum eo esset. Dimisit[82] autem eum Iesus, dicens, Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus[83]. Et abiit per vniuersam ciuitatem, prædicans quanta illi fecisset[84] Iesus. Factum est autem cùm redisset Iesus, excepit[x] illum turba.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

71. Int.i.gehennam. Chry. instant, ne citò pœnam sustineant, putabant enim Christũ non expectaturum tempus supplicij, propter excessum eorum quæ faciebant. Theoph. volebant adhuc cum hominibus conuersari. Max. vnicuique peccato Deus consonam pœnam statuit; gehẽnam, ob carnis incẽdium; stridorem dentium, ob risum lasciuum; sitim, ob voracitatem & crapulam; vermem, ob malignum cor; caliginem, ob ignorantiam & fallaciam; abyssum, ob superbiam: itaque dæmonibus, vt superbis abyssus delegatur. Glo. Sciebant ex Prophetarũ dictis se per Christi aduentũ aliquando in abyssum mergendos. 72. Aug 2. de cons. Euang. pars gregis erat in monte, pars verò circa montem, vt Marcus ait, Erant enim duo millia porcorum. 74. Cyril. Immundi, immundum gregem petũt. Athanas. in vita Antonij, Si in porcos potestatem non habent, multo minus in homines; Deus ergo solus timendus, contemnẽdi illi. 75. Cyril. dæmones praui sunt, & hostes, subditis sibi, itaque permisit Christus, vt ex euentu appareret eorum crudelitas. 76. Titus. s. ne cum porcis perirent. 77. Tit. duxit eos damni necessitas, dum Deus homines punit, in rebus confert beneficium animabus. 78. Titus. Oportebat eos supplicare ne recederet, sed custodiret regionem, ne infestarentur à dęmonibus. Glo. conscij fragilitatis pręsentia Domini se indignos iudicãt. 79. Theoph. Timebãt ne aliquod damnũ paterentur iterũ, vt passi fuerant in submersione porcorũ. 80. Chry. vide Christi humilitatẽ. Glo. nõ curat inuitos. 81. Theoph. Timẽs ne elongatus à Christo, inuaderetur à dæmonibus. 82. Int. vt iactantiæ causa vitetur, & infidelibus sit exemplum. 83. Theoph. Formã præbet humilitatis, vt bona referamus in Deum. Titus, iubet vulgari, quia regio illa Deũ ignorabat, dæmonum cultibus irretita: & aduerte, quod, cùm in Patrem refert miraculum, dicit, narra: cùm de se loquitur, prohibet dicere. 84. Titus, nouerat Deum esse Iesum.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

75. Amb, nisi quis porci more vixisset, non in eum diabolus accepisset potestatem, aut non vt perderet, sed probaret. 76. Amb. nec philosophiæ professores, nec Principes Synagogæ pereuntibus poterãt ferre medicinam. 80. Glo. Christus qui relictis Iudæis, ad Gentes transierat, in patriam reuertitur, vbi enim plenitudo gentiũ intrauerit, omnis Israël saluus fiet. x. Amb. reliquerat Christus synagogam, & quẽ sui non receperãt, recipimus alieni. Beda. in fine seculi redibit Christus ad Iudæos, & ab eis per fidei confessionem excipietur. Glo. expectant eum, sicut ait Propheta, Dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris cum viro, Synagoga enim nunc nec Christo subdita, nec fornicatur cum idolis.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

71. Græca vox, significans aquarum profunditatem, sumitur verò in Testamento nouo ferè pro inferno, vbi velut immersi damnati. 82. id est, abs se ablegauit.

Erant autem omnes expectantes eum.[85] Et ecce venit[86] vir cui nomen Iayrus,[87] & ipse Princeps[88] synagogæ erat: & cecidit ad pedes Iesu,[89] rogans eum vt intraret in domum eius,[90] quia vnica[91] filia erat ei fere annorum duodecim,[92] & hæc moriebatur. Et contigit, dum iret, à turbis comprimebatur.[aa] Et mulier[93] quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam, nec ab vllo potuit curari: accessit[94] retrò & tetigit fimbriam[bb] vestimenti eius: & confestim[95]

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

85. Theoph.s.propter doctrinam & miracula. 86. Aug.2.de con.Euang.non continuò, prius enim factum est conuiuium publicanorum(vt ait Matth.) 87. Tit.ponitur nomen Iudæorum causa,qui nouerunt quod accidit. 88. Titus,accedit Princeps,vt magis obturentur Iudæorum ora;accedit verò necessitatis causa. In chamo & freno maxillas eorum constringe,quia non approximant ad te. 89. Chry. Ignorabat absentē posse liberate;si enim sciuisset,dixisset vt Cēturio, Dic verbo,& curabitur filia mea. 90. Græc.domus fundamentū,successio generis. 92. Græc.in ipso ætatis flore. a a. Cyril.cōculcabat Christus superbiā;non enim eum à longè sequebantur. 93. Amb.Suscitaturus mortuā, ad faciendum fidem, Hæmorrhoissam ante curauit. Glos. sic Elizabeth sterilis paritura indicatur,vt conceptura virgo credatur. 94. Cyril.non licebat immundis tangere sanctos,vel eis appropinquare. Chrys.reputabatur hæc passio legis ritu immunditia magna. 95. Theop.vt qui oculum lucernæ lucenti adhibet, aut igni stipulam,statim operationem experitur;sic illa fidem afferens potenti curare, statim consequitur curationem.Chry.non sola vestimenta sanauerunt, nam & milites ea sortiti sunt, sed fidei intentio. Theoph.tetigerat prius Christum mente.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

87. Int.i.illuminans.Moyses enim dicitur Iayrus,qui diuinis præceptis populū instruxit. 88. Amb. Princeps Synagogæ,Lex,cuius contemplatione Dominus Synagogā non penitus dereliquit.Beda.Princeps Synagogæ,Moyses;vnde Iayrus.i.illuminans, vel illuminatus. Illuminatus enim à Spiritu sancto, illuminauit cæteros;cecidit verò ad pedes Iesu,nam cum tota patrum progenie ipse Christum sibi præferendum cognouit;Caput Christi,Deus;pedes,incarnatio,qua terram nostræ mortalitatis tetigit;rogauit vt intraret in domum suam,desiderabat enim eius aduentum;filia vnica,Synagoga,duodecimo anno tempore pubertatis appropinquante, moriebatur, cùm scilicet spirituales fructus gignere debebat; & si Christus non succurreret,errorum languore consternata,corruisset, comprimitur in via, præbens enim Iudææ salutaria monita,carnalium populorum est consuetudine grauatus.Amb.accedit mulier in via.i. Ecclesia gentium,paratamque Iudæis fide præripuit sanitatem.Beda. sanguinis fluxus, idololatriæ prostitutio,& carnis & sanguinis oblectatione patrata crimina.Amb.hæc duodecim annis laborabat, vt illa duodecimo moriebatur,quandiu enim Synagoga viguit,Ecclesia laborauit.Beda. eadem pene ætate seculi nata Synagoga in Patriarchis,& Gentes idololatria fœdatæ.Amb.erogauerat omnem substantiam in medicos,amiserant enim gentes omnia dona naturæ. Beda. Medici, falsi Theologi, seu Philosophi, legumque secularīū doctores,multa de virtutibus & vitiis disserentes, vel immundi spiritus se pro Deo colendos ingerentes,quibus audiendis,quanto magis gentilitas naturalis industriæ vires expendit,tanto minus à sordibus potuit curari.Amb.audiens ægrotare Iudæorum populum, sperare cœpit salutis remedium,cognoscens venisse tempus venturi de cælo medici,surgit vt occurrat,fide promptior, pudore cunctatior,infirmitatem agnoscens;non desperans veniam;peccatum erubescens vt deserat,fidē deferēs vt credat,deuotionē exhibens,vt roget;sapientiā induens,vt sanitatem suā sentiat,retro tangit,quia scriptum est,Post Dominum Deum tuum ambulabis. Beda. Si quis mihi ministrat,me sequatur, vel quia præsentem in carne Dominum non videns,per fidem secuta est.Greg.3.Mor.premente turba vna tāgit, premunt enim carnales,tangunt humiles.Beda.diuersæ hæreses inordinatè Christum affligunt, cor Ecclesiæ Catholicæ fideliter quærit.Glo.quidam tangentes,non tangunt,sicut videntes,non vidēt,audientes non audiunt.Amb.Exiit de Christo virtus,Dei enim munus est salus gentium,tangitur fimbria,non superiora vestimenta;totus enim non potest comprehendi, sed beatus qui vel extremam partem verbi tangit.Glo.fimbriam tangit,qui Incarnationis mysteria perfectè amat, & credit, donec ad maiora capienda perueniat. 91. Int.Synagoga Lege & Prophetis instructa.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

93. Amb.lib.de Salomone c.5.putat fuisse Martham,sed aliter Euseb.l.7.c.14. b b. gestabant Iudæi omnes fimbrias in quatuor angulis vestis inferioribus,vt à cæteris gentibus discernerentur. vide Nu.15. Deut.22.id ergo potius tetigit,quod esset velut insignere religionis Iudaicæ.

stetit

stetit fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus, [96] Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cũ illo erant, [97] Præceptor turbæ te cõprimunt, & affligũt, & dicis, [98] Quis me tetigit? Et dixit Iesus, [99] Tetigit me aliquis. nã & ego noui virtutẽ de me exisse. [cc] Videns autẽ mulier quia nõ [dd] latuit: tremẽs venit, & procidit ante pedes eius, & ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo: & queadmodum confestim sanata sit. At ipse dixit ei, [100] Filia, [101] fides tua tẽ saluam [102] fecit. [103] Vade in pace. [104] Adhuc illo loquente, venit quidam [ee] ad Principem Synagogæ, dicens ei, [105] quia mortua

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

96. Cyril. qui cuncta cognoscit, quasi nesciret, interrogat. Glo. non quærit vt doceatur, sed vt fides mulieris appareat. 97. Int. q. d. multi sunt qui te tetigerunt. 98. Int. q. d. non quæro de tactu corporis, sed de tactu fidei. Græ. sic etiam dicebat, Qui habet aures audiendi audiat, quamuis omnes habeãt corporalem auditum, non verè tangit, qui infideliter tangit. 99. Cyril. propalat quod factum est, non ambitione gloriæ, qui sæpe præceperat taceri sua miracula, sed quia spectabat ad vtilitatem eorum qui vocabantur per fidem ad gratiam. cc. Chry. vult mulierem prædicare quod factum est, vt suspicione miraculum careat. 100. Int. s. per fidem. 101. Chry. primò soluit femineum metum, ne remorsum conscientiæ pateretur, quasi furata gratiam, correxit etiam eam, quia latere putauerat, denique fidẽ eius expressit, vt & alij imitentur, nec minus fuit miraculum retentione sanguinis, dum ostendit sibi cuncta patere. Cyrill. Principi etiam synagogæ sic persuadebat credere liberatum iri filiam. 102. Int. in eo enim saluata es, quod credidisti. 103. Orig. i. esto sana. Euseb. in hist. lib. 7. cap. 14. mulier hæc in Cæsarea Philippi, vnde fuit oriunda, statuit ad limina domus suę super altam basim simulacrum æneum, mulieris flexis genibus, iunctisque manibus, quasi precantis, aliudque instar viri amicti diploide, & manus versus mulierem extendentis, ante cuius pedes planta quædam oriri solita, cùm ad vestis oras pertingeret, omnium passionum medicina dicebatur. 104. Chry. Expectabat Dominus puellæ mortem, vt appareret resurrectionis miraculũ, itaque tardius incedebat, & cũ muliere diutius loquebatur. 105. Aug. de cons. Euan. Matthæus scribit Archisynagogum dixisse Christo filiam mortuam, considerans quod Christus fecit, itaque dixit rogatum Dominum, vt mortuam suscitaret, quia hoc fecit Christus: nempe attẽdit nõ patris de filia verba, sed voluntatẽ, vnde nec is, veniẽtibus nunciis, & prohibẽtibus ne Christus veniret, consensit; nec eum Christus vt diffidentẽ reprehendit, sed credentẽ robustius confirmauit.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

105. Beda. filia Principis mortua nunciatur, id est, Synagoga, perfidia scilicet & inuidia, sanata mulier, id est, Ecclesia mundata, Principis seruus nuncians, qui synagogæ statum videntes à Deo destitutum, restaurari posse non credunt; itaque non putant supplicandum pro suscitatione; pater puellæ; doctorum legis cœtus, qui, si credere voluerit, etiam subiecta ei Synagoga, salua erit. Ambrosius domum veniens, paucos resurrectionis arbitros asciuit, non enim à multis Iudæis continuò credita est resurrectio; nam quod viduæ filius publicè suscitatur, pietas Domini fuit, quod mater vidua non pateretur moras. Significabatur etiam citò ecclesiam credituram, dicit Christus non esse mortuam, vbi enim resurrectionis fides est, non est mortis species, sed quietis. Beda. Synagoga, quia Sponsi lætitiam amisit, qua viuere posset, quasi inter plangentes mortua iacet, nec ipsum, cur plangatur intelligens. Amb. tenet Christus manum puellæ: Beatus cuius sapientia manum tenet, in penetralia sua inducit, cælestem panem manducare iubet. Venite, (inquit Sapientia, quæ corporis & sanguinis Dei alimentis altaria repleuit) edite panes meos, & bibite vinum, &c. Glo. tenet manũ, nisi enim manus Iudæorum, quæ sanguine plenæ prius fuerint mundatæ, Synagoga non surgit. Beda. Surrexit puella, resipiscit enim homo Christo confortante. Significat verò Archisynagogi filia, mortuos cogitatione peccati, filius viduæ, qui opere malum complent; Lazarus, peccati consuetudine corruptos, quanto autem grauior mors, tanto acrior debet esse pœnitentia; ista leui voce suscitata est, iuuenis pluribus prius dictis. Lazarus, fremitu & lachrymis, voceque magna, publica etiam noxa, publico eget remedio, leuia peccata secreta pœnitentia delentur, vnde hic pauci arbitri, in aliorum suscitatione multi.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

d d. putauerat posse Christum latere. e e. Græc. à Principe, id est, à domo Principis. Sic apud Comicum, exit à nobis, id est, domo nostra.

est si

est filia tua,noli vexare illum. Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellæ, [106] Noli timere,crede tantùm,& salua erit.Et cum venisset domum, non [107] permisit intrare secum [108] quemquam,nisi Petrum & Iacobum, & Iohannem: [109] & patrem & [110] matrem [111] puellæ.Flebant autem omnes & plangebant illam. At ille dixit. Nolite flere,non est [112] mortua puella,sed [113] dormit.Et deridebant eum scientes quia mortua esset. Ipse autem [114] tenens manum eius,[ff] clamauit,dicens,Puella surge.Et reuersus est [115] spiritus eius,& surrexit [116] continuò. Et iussit illi [117] dare manducare. Et stupuerunt parentes eius, quibus [118] præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

106. Athanas.fidem exigit,non quia indigeat adminiculo aliorum,ipse enim fidei largitor est,sed ne videatur ex acceptione personarũ sua dona conferre,credentibus fauet. 107. Theoph.nihil ad ostentationem facit,docet etiam facturum miracula non decere esse in medio plurimorum, sed ab aliis separatum. 108. Theoph. Solos intromisit discipulorum vertices, & qui poterant miraculum occultare. nolebat enim reuelari,fortè ob inuidiam Iudæorum. Chry. cæteros discipulos non assumpsit, prouocans ad appetitum maiorem; & quia nondum erant plenè dispositi. 109. Chry. assumpsit & parentes in testes,ne quis diceret fallax esse resurrectionis indicium. 111. Chry.exclusit etiam flentes, indignos ostendens eiusmodi visione. 102. Chry. erat enim vinificaturus,quasi à somno suscitans. 113. Int.qui non credit,deridet.Amb. ¶ Chry.derisio ipsa fuit mortis indicium. 114. Chry.vt sic disponeret videntes ad resurrectionis fidem. 115. Chry.eadem anima quæ expirauerat, restituta est. 116. Int.ad testimonium vitæ,vt non phantasma,sed veritas crederetur.Chry. 117. Chry.non propinat ipse, sed aliis mandat,sic & in Lazaro dixit,Soluite eum. 118. Græc.ostendens se bonorum largitorem, non gloriæ cupidum,totúmque dare nihil recipientem.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

108. Int.Petrus,Iacobus & Iohannes, fides, spes, & charitas. 109. Int.pater,Episcopus. 110. Int. mater,Ecclesia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

ff. absentem animam vocans, simul vocis vim indicans.

CAPVT IX.

CONVOCATIS autem Iesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem & potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent. Et misit illos [1] prædicare regnum Dei:& sanare infirmos.Et ait ad illos,[2] nihil

SENS. LITER. IN CAP. IX.

1 GLO. Vt noua facerent, qui noua prædicarent. Cyril. decebat institutos ministros sacratum doctrinatum posse miracula facere per quæ crederentur Dei ministri. dat verò Christus virtutem ex promptuariis propriis. 2. Greg.Nazianz.multa iniungit,quantum summa est, tales eos debere esse, vt non minus propter modum viuendi eorum quàm propter verbum euangelica doctrina propagetur. Chry.Reddit eos insuspectos,& à quauis cura sequestrat, vt totum studium adhibeant verbo.Euse.vult eos carere cupidine rerum,& sollicitudinibus vitæ,nullus enim militans Deo,implicat se vitæ secularis negotiis.Amb. Euangelizanti verbum Dei non sunt subsidij secularis adminicula requirenda, magis enim suppetent, quo minus requiret.Aug.2.de con.Euang.possidere hæc Dominus discipulos noluit,vt hæc eis deberi monstraret,ab illis quibus Euangelium annunciarent, quam potestatem virgæ nomine significauit,cùm diceret apud Marcum, ne quid tollerent in via,nisi virgam. Theoph.iubentur nõ thesaurizare,quod pera significat multa congregans,nec esse iracundi, quod significat baculus; nec ficti,& duplici corde,quod significat tunica duplex.Gl.simplex vestimentum, quidquid est necessarium alicui secundùm qualitatem loci vel temporis,duplex,quod vltra necessitatem est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX. *2. id est,nihil ad iter tollatis.*

tuleritis in viam; neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque [a] duas tunicas habeatis. Et in quamcunque domum [3] intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicunque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem pedum vestrorum excutite, in [4] testimonium [b] supra illos. Egressi autem circuibant per castella euangelizantes, & [5] curantes [6] vbique. Audiuit autem [7] Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo: & [8] hæsitabat eò quod diceretur à quibusdam, quia Iohannes [9] surrexit à mortuis: à quibusdam verò, quia Helias apparuit: ab aliis autem, quia Propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes: [10] Iohannem ego decollaui. Quis est autem iste de quo ego talia audio? Et [c] quærebat [11] videre [12] eum. Et reuersi Apostoli, narrauerunt illi quæcunque [d] fecerunt: & assumptis illis [13] secessit seorsum in locum [e] desertum,

SENS. LIT. IN CAP. IX.

3. Int. s. quamdiu in illa ciuitate prædicabitis. Cyril. iubet in vna domo manere, vt nec hospitem grauent dimittendo, nec gulositatis, & leuitatis suspicionem incurrant. Amb. alienum à prædicatore cursitate per domos, inuiolabilis hospitij iura mutare. Glo. secundùm Matthæum domus eligenda prius est, vt mutandi hospitij necessitas auferatur. 4. Beda. in testimonium laboris vestri quod ingressi sitis ciuitatem, & prædicaueritis, vel quod ab eis nihil accipitis, qui Euangelium spernunt. 5. Euseb. Euangelizant vt doctores, remedia præstant vt medici. Glo. prædicabant (vt est apud Marcum) vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa ejiciebant, & vngebant oleo ægros, & sanabant. 6. Int. dum hæc fierent à Domino in Galilæa, Herodes decollauit Iohannem. 7. Theoph. Filius Herodis Regis, qui pueros interemit. 8. Chry. peccatores quemuis strepitum pertimescunt, nempe reddit peccatum timidos. Aug. 2. de con. Euang. post hæsitationem intelligendum est confirmasse in animo suo quæ ab aliis dicebantur, cùm ait, vt refert Matthæus, hic est Ioannes, ipse surrexit à mortuis vel ita sunt verba Matthæi pronuncianda, vt adhuc hæsitantem indicent. 9. Glo. Iohannem, cuius nullum signum viderant, resurrexisse dicebant, quod de Christo summa malitia negabãt, cuius multa miracula viderãt. 10. Chry. verbum est consolantis timorem animæ perturbatæ. 11. Int. vt fortè si ipse sit Iohannes, possit cognoscere. 12. Aug. 2. de cons. Euang. Matthæus & Marcus ex præcedentium occasione narrant Iohannis mortem: sed Lucas, qui iam eius meminerat, alia subiungit. d. Beda. itemque quid Iohannes eis in docendo occupatis, passus sit. 13. Int. non timore mortis, sed vt parceret inimicis, ne homicidium homicidio iungerent. Beda. simul etiam opportunum passioni tempus expectans. e. Theoph. ne quis diceret facto miraculo, de proxima ciuitate fuisse panes allatos.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

e. AMB. Gratiæ cœlestis alimentum Christus impartitur, non otiosis, aut in seculari dignitate residentibus; sed se inter deserta quærentibus Beda. petentem gentium deserta Christum fidelium turbæ sequuntur, relictis priscæ conuersationis mœnibus. largitur verò pabula ipse relicta Iudæa (quæ prophetiæ caput non credendo abstulerat) in deserto Ecclesiæ, quæ virum non habebat, die autem declinante, turbam reficit, i. in fine seculorum, vel cùm Sol iustitiæ pro nobis occubuit. Non erant Apostolis nisi quinque panes Mosaicæ legis, & duo pisces vtriusque Testamenti, in abdito mysteriorum, quasi in aquis latentes. Sequuntur quinque millia, i. qui exterioribus vti nouerunt, quinque enim exteriores sensus; diuersi discubitus, diuersi per orbem terrarum conuentus, qui vnicam Catholicam faciunt. Amb. nondum intellexerant Apostoli cibum non esse venalem, Christus nouerat suas epulas esse gratuitas; est autem panis quem Christus frangit, Dei verbum, quod cùm diuiditur, augetur. Beda. Christus non noua creat cibaria, sed acceptis quę habebant discipuli, benedixit, veniens enim in carnē, non alia, quàm quæ prædicta fuerant, prædicat, prophetiæ dicta mysteriis grauida demonstrans; respicit in cælum, docens illuc dirigendam mentem, ibi lucem scientiæ quærendam; distribuit discipulis: Legis enim & Prophetiæ Sacramenta, vt per mundum prædicarent, eis patefecit. implentur duodecim cophini, duodecim enim Apostoli & sequentes doctores, foris quidem despecti sunt, sed intus salutaris cibi reliquiis cumulati.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

a. i. binas, seu mutatorias. b. i. contra. 8. i. perplexo erat animo. c. i. optabat.

qui eſt[14] Bethſaidæ[15].Quod cùm cognouiſſent turbæ, ſecutæ[16] ſunt illum:& excepit[17] eos, & loquebatur[18] illis de regno[19] Dei,& eos[20] qui cura indigebant,ſanabat.Dies autem cœperat declinare.Et accedentes duodecim, dixerunt illi, Dimitte turbas, vt euntes in caſtella villáſque quæ circa ſunt,diuertant,& inueniant eſcas:quia hîc in loco deſerto ſumus.Ait autem ad illos.Vos date[21] illis manducare,At illi dixerunt,Non[22] ſunt nobis pluſquam quinque panes,& duo piſces : niſi fortè nos eamus,& emamus in omnem hanc turbam eſcas. Erant autem ferè viri quinque[f] millia. Ait autem ad diſcipulos ſuos, Facite illos diſcumbere per conuiuia[g] quinquagenos[23]. Et ita fecerunt. Et diſcubuerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, & duobus piſcibus:reſpexit in cælum[24],& benedixit[h] illis : & fregit,& diſtribuit[25] diſcipulis ſuis, vt ponerent ante turbas. Et manducauerunt[i] omnes, & ſaturati ſunt. Et ſublatum eſt quod ſuperfuit illis fragmentorum[26] cophini duodecim[27].Et factum eſt,cùm ſolus eſſet orans,erant cum illo & diſcipuli:

SENS. LIT. IN CAP. IX.

14. Int.ſ.pertinens,& vicinus Bethſaidæ ciuitati Galilææ. 15. Beda.ciuitas Andreæ,Petri,& Philippi,prope ſtagnum Genezareth. 16. Cyrill.alij vt curarentur à dæmonibus, vel languoribus; alij eius doctrina oblectari.Glo. ſequuntur non iumentis,aut vehiculis, ſed proprio labore pedum, vt ardorem mentis oſtendant. 17. Int. fatigatos.Beda. 18. Int.docet inſcios.Beda. 19. Int. non de ſecularibus. Amb. 20. Int.ſ.ægros. Beda. 21. Theoph. hoc dicit volens eos inducere ad dicendum quot panes haberent, vt miraculum appareret. 22. Aug 2.de conſ. Euang. coniunxit Lucas in vnam ſententiam reſponſionem Philippi & Andreæ, quanquam aliqua verborum varietate, in quo docemur nihil quærendum in verbis,niſi loquentium voluntatem. f. Cyrill.exceptis mulieribus,& pueris,vt alius Euangeliſta refert. 23. Aug.2.de con.Euan.& centenos,vt ait Marcus. 24. Chry.vt crederetur à Patre veniſſe.Cyrill.docet in principio menſæ panē Deo offerre, & dicere ſuper ipſum benedictionē ſupernam. 25. Chry.ſ.honorando eos,& ne obliuiſcantur miraculi,non autem facit eſcas ex non entibus, vt obturet os Manichæi,aſſerentis alienam ab eo creaturam, ſeque oſtendat eſſe qui dixit, Germinet terra, &c.l.Gre.Nyſſen.Panis paratur,factus in manibus miniſtrantium.Amb.Inter diuidentium manus, quã non fregerant,particulæ multiplicantur. 26. Chry. fecit ſuperabundare non panes, ſed fragmenta, vt oſtenderetur illorum panum eſſe reliquias. 27. Chry.ſ.quot erant diſcipuli.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

mulati. Ambroſius, Soluitur illud populi Iudaici, manus eius in cophino ſeruierunt, colligebat is populus ante lutum in cophinis, ſed iam per Chriſtum cœleſtis vitæ alimoniam operatur, 12. verò numerus omnium tribuum. Gloſſ. Bethſaida, domus fructuum interpretatur ; excipit Chriſtus ad ſe venientes, & curat vt plena fides ſtatim præmium conſequatur.ſanati reficiuntur, poſt remiſſionem enim peccatorum,tribuitur alimonia cæleſtis,piſces duo,Legis Reges & Sacerdotes,in quibus non erat plena refectio,quinque panibus aluntur,quos neceſſe eſt legalibus adhuc præceptis inſtitui,& legali timore comprimi : nam qui quatuor millia ſunt propter Euangelicam doctrinam, ſeptem panibus, i.ſeptiformi Spiritus gratia reficiuntur; quinquageni,qui in pœnitentia peccatorum poſiti; nam quinquageſimus pœnitentiæ Pſalmus, centeni, qui æternæ vitæ deſiderio ſuſpirant, centenarius enim de læua tranſit ad dexteram;quod ſupereſt tribus,diſcipuli tollunt, quod enim rudes non capiunt, perfecti inquirunt,frangendo multiplicat panes Chriſtus,i.legem exponendo, ſaturatur populus,fames enim in perpetuũ ab electis repellenda,miniſtrant Apoſtoli, erãt enim diuiſuri corpus Dominicum & ſanguinem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

g. Græ. κλισίας, accubitus. h. ſ.imprecans diuinam gratiam, qua multiplicarentur, vel,q.d gratijs actis,multiplicauit illos.Hebr.

& inter

& interrogauit illos, dicens, Quem me dicunt esse turbæ? At illi responderunt, & dixerunt, Iohannem Baptistam: alij autem Heliam, alij verò quia vnus Propheta de prioribus surrexit. Dixit autem illis, Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit: Christum Dei. At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc, dicens, Quia oportet Filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus, & Principibus sacerdotum & Scribis, & occidi; & tertia die resurgere. Dicebat autem ad omnes, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet illam: nam qui perdiderit animam suam propter me, saluam faciet illam. Quid enim proficit homo si lucretur vniuersum mundum: se autem ipsum perdat, & detrimentum sui faciat? Nam qui me erubuerit & meos sermones: hunc Filius hominis erubescet cùm venerit in maiestate sua & Patris, & sanctorum Angelorum.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

28. Cyril. s. vt eos à plurium opinione auferret, & rectam eis fidem insereret. 29. Beda. hoc prius interrogat, ne discipulorum confessio vulgi videatur opinione formata. Glo. meritò vocantur turbæ qui diuersa de Christo sentiunt. m. Glo. fortè Iohannem, qui in vtero matris Christi præsentiam sensit: Heliam, quia raptus in cælum, & venturus creditur. Hieremiam, quia sanctificatus in vtero. 30. Cyril. qui censura mea vocati estis ad Apostolatum, testes miraculorum meorum. 31. Int. vnus, pro omnibus. 32. Int. non populi sententiam, sed suam promens. 33 Cyril. est Græcè cum articulo, multi enim fuerunt Christi vocati. Amb. in vno hoc nomine diuinitatis & incarnationis expressio est, & fides passionis. 34. Cyril. vnum confessus est Christum esse Filium hominis, & Filiũ Dei de Patris substantia procedentem. 35. Amb. iubet eos tacere, vt fallat principem mundi, declinet iactantiam doceat humilitatẽ, simul ne imperfecti discipuli prædicationis tantæ mole opprimantur. Chry. voluit expectari tempus opportunum. Cyril. decebat prius crucem & resurrectionem impleri, vnde subdit, Oportet Filium hominis multa pati, &c. 36. Ambr. fortè id addidit, quia sciebat discipulos passionis & resurrectionis mysterium difficilè credituros. 37. Cyril. duces strenuos ad audaciam prouocat, ostendens per certamina gradiendum eius gloriam obtinere cupienti. 38. Chry. nullum prius & benignus inuitum aut coactum vult habere famulum, sed spontaneos, & gratias agentes pro famulatu, ideo persuadendo & bene faciendo attrahit. 39. Basil. s. conuersationis imitatione. o. Beda. nisi quis à se deficiat, ad eum qui supra ipsum est, non appropinquat. Basil. abnegatio sui, est totalis recessus à propriis voluntatibus. Orig. Abnegat se, qui vitam mutat. 40. Int. non tantùm sua, sed etiam seipsum, secundùm quod fuerat homo vetus. 41. Basil. s. appetitu mortis pro Christo, mortificatione membrorum, vitæ præsentis contemptu, &c. Greg. in hom. tollitur crux, dum vel per abstinentiam affligitur corpus, vel per cõpassionẽ animus. Græc. rectè coniungit hæc duo, abneget se, & tollat crucẽ, paratus enim crucem ascendere, sumit in mentem mortis intentionem, nec ampliùs vitam præsentem æstimat. 42 Beda. propriam crucem baiulantem. 43. Int. i. qui tempore passionis vult præsentem vitam custodire. Orig. qui vult præsentem vitam in sensibilibus seruare. 44. Int. scilicet, in futuro. 45. Int scilicet, vitam æternam. 46. Int. è contra 10. 47. Int. vitam præsentem Orig. qui negligit sensibilia pro veritate se morti exponens. 48. Greg. in ho. persecutionis tempore ponenda est anima, quod proximè dictum est, pacis autem tempore frangenda terrena desideria, quod nunc docetur. 45. Greg. in hom. plerumque labẽtia cuncta despicimus, sed humana verecundia præpediti, rectitudinem quam seruamus in mente, nõ valemus voce exprimere. huic ergo vulneri medicamentum subiungit. Theoph. erubescit Christum qui dicit, Numquid credam crucifixo? sermones verò eius, qui Euangelij ruditatem contemnit. 50. Int. i. abjiciet. Theoph. vt paterfamilias seruum prauum nominare erubescit. 51. Cyril. incutit timorem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

n. i. intercedens, seu interminatus. p. s. quacunque occasione oblata. 47. i. vitã. q. Gr. δόξα, gloria.

Dico [52] autem vobis verè, sunt aliqui hîc astantes, qui non gustabunt [53] mortem donec videant [54] regnum Dei. [55] Factum est autem post hæc verba ferè [56] dies octo, & [57] assumpsit [58] Petrum, & [59] Iacobum, & [60] Iohannem, & [61] ascendit in montem vt oraret. [62] Et facta est, dum oraret, species vultus eius,

Sens. Lit. In Cap. IX.

52. Amb. Semper Dominus infirmitatem mentis humanæ præsentium remuneratione sustentat, arduum quippe est crucem tollere, animam periculis, morti corpus offerre, negare qui sis, cùm velis esse quod non sis: raróque quamuis excelsa virtus futuris commutat præsentia, ne quis ergo desperatione frangatur, aut tædio, continuò se videndum fidelibus pollicetur. 53. Int. scilicet, temporaliter.
54. Int. s. glorificationem corporis in transfiguratione, ¶ repræsentationem futuræ beatitudinis. Theop. gloriam in qua erunt qui me confitentur. Glo. visa æterna gloria, etsi in transitu, & ad breue momentum, fortiores tamen contra aduersa facit. 55. Euseb. ne solis verbis credere viderentur, processit ad opera. Glos. dat Apostolis signum de cœlo, vt fides eorum augeatur, quod Scribis dare noluit vt indurarentur. 56. Damas. Matthæus & Marcus sex dicunt, quia non numerant primum & vltimum, scilicet, quo pollicitus est, & quo præstitit. 57. Int. vt tribus idoneis testibus totus mundus crederet. Damasc. quare non vocauit omnes? solus Iudas indignus erat, sed si solus fuisset dimissus, ad maiorem fuisset malitiam prouocatus, itaque alios etiam dimisit, assumpsit verò tres, vt in duobus vel tribus stet omne verbum. Glo. Sciebat Christus hos cæteris perfectiores. 58. Int. qui claues regni cælorum accepit. Ambr. ¶ Damasce. vult testimonium eius per Patris testimonium confirmari, assumpsit etiam quasi præsidem futurum totius Ecclesiæ. 59. Int. qui primus solium Sacerdotale conscendit. Ambros. ¶ Damasc. tanquam moriturum pro Christo ante omnes discipulos. 60. Int. cui mater committitur. Amb. ¶ Damasc. tanquam theologiæ purissimum organum, vt visa gloria Filij, quæ non subiacet tempori, resonet illud, In principio erat verbum. Theoph. assumit hos tamquam rem hanc celare potentes.
61. Theoph. docet nos solitarios, & ascendentes orare, ad nihil terrenorum declinantes. 62. Damas. aliter orabat, quàm serui qui per intellectus ascensum ad Deum orant, eius enim intellectus secundùm hypostasim Deo vnitus; docet verò se Deo aduersarium non esse, & Genitorem veneratur, allicitq́; tyrannum explorantem an Deus esset.

Sens. Myst. In Cap. IX.

1. Amb. Soli non queunt gustare mortem, qui stare possunt cum Christo. 56. Amb. qui Christi verba audit, & credit, resurrectionis gloriam videbit, quæ octaua die facta est. Beda. post sex ætates seculi, & septimam quietem animarũ, quæ interim in alia vita geritur, quasi octaua ætate resurgemus. Amb. Matth. & Marcus, post sex dies. i. mundi temporibus impletis, sex enim diebus creatis, resurrectio erit, & qui mundum hunc transcenderit, futuræ resurrectionis fructus exspectabit. Beda. montem ascendit oraturus, & se transfiguraturus, qui enim resurrectionis fructum exspectant, mente in excelsis inhabitare, & continuis precibus debent incumbere. Ambr. tres eliguntur, nemo enim resurrectionis gloriam videbit, nisi trinitatis mysterium fidei sinceritate incorruptum seruauerit. Glo. Multi vocati, pauci electi, significantur etiam qui habent fidem, spem, & charitatem; vel per Petrum præpositi seu coniugati; per Iacobum, pœnitentes, vel actuales, per Iohannem, virgines, vel theorici. Beda. vestitus Domini, sanctorum chorus, qui Domino in terris consistente despectus videbatur, sed cùm apparuerit, similes ei erimus. Amb. vestimenta, sermones scripturarum, & quædam intellectus diuini indumenta, quæ in oculis mentis albescunt. Moyses verò & Helias, Lex & Propheta Glo. per Moysem infernales, per Hel ā cælestes, per Apostolos terrestres ad iudicium venturi significantur, vel per Moysem mortuum sancti defuncti vsque ad diem iudicij, in ipso iudicio resuscitandi, per Heliam viuentem. qui viui inuenientur, videntur autem in maiestate, quia cum Christo regnabunt gloriosi; excessum eius dicũt, laudabunt enim tunc Domini misericordiam pro ipsis mortuis, vident Moysem, & Heliam in maiestate, videbunt enim in gloria sancti melius quomodo Dominus Legem & Prophetas impleuerit; tria tabernacula, verba, cogitationes & opera errabat verò Petrus, lex enim, Prophetæ, & Euangelium, non tria, sed vnum habẽt tabernaculum. i. Ecclesiam Dei. accepit autem nubis obumbraculum, in resurrectione enim non domorum tegmine, sed Spiritus sancti gloria sancti protegentur. timuerunt verò, quanto enim quis ampliora quæsierit, tanto magis ad inferiora collabitur, si mensuram suam ignorauerit, cernitur autem Iesus solus, ablata nube, & euanescentibus Moyse & Helia, Legis enim & Prophetarum vmbra discedente Euangelij gratia & lumen reperitur.

Addit. Auct. In Cap. IX.

s. non enim integri.

altera:

[63] altera:& vestitus eius [64] albus & refulgens.Et ecce duo [65] viri [66] loquebantur cum illo. Erāt autem Moyses & Helias,[67] visi in maiestate:& dicebant [68] excessum eius, quem completurus erat in Hierusalem.Petrus verò,& qui cum illo erant, [69] grauati erant somno. Et [70] vigilantes,viderunt maiestatem eius, & duos viros qui stabant cum illo. [x] Et factū est [v] cùm discederent ab illo,ait [71] Petrus ad Iesum,Præceptor,[72] bonum est nos hic esse:& fa-[73]ciamus tria tabernacula,[x] vnum tibi,& vnum Moysi,& vnū Heliæ,[74] nesciens quid diceret.Hæc autem illo loquente,facta est [75] nubes,& [76] obumbrauit eos:& [77] timuerūt intrantibus [aa] illis in nubē Et vox facta est de nube,dicēs,[78] Hic est [79] Filius meus dilectus: ipsum audite.Et dum [bb] fieret vox,[80] inuentus est Iesus solus. Et ipsi tacuerunt, & [81] nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his quæ viderant. Factum est autem in sequenti die,

SENS. LITER. IN CAP. IX.

63. scilicet,sicut Sol.Cyril.non mutata humana forma, sed quadā splendida gloria superueniēte.Damasc. videns diabolus refulgentē,recordatus est Moysi,cuius glorificata facies;sed id extrinsecus adueniente gloria;Christus autē innato diuinę glorię fulgore.Beda.qualis nūc apparuit Apostolis,post iudicium cunctis apparebit electis. 64. Damasc.per diuinæ lucis participationem. 65. Damasc. vt noui & veteris Testamenti,itemque viuorum & mortuorum Dominus ostenderetur. 66. Dama.tamquam famuli domino assistentes.Chry.quia vulgus asserebat esse Heliam,vel Hieremiam,voluit vt appareret differentia,itemque se non esse aduersarium Dei & Legis; denique vt horū virtutes discipuli imitarentur,mansuetudinem.s.Moysis,Heliæ zelum. 67. Damasc. oportebat viderent conseruorum gloriam, vt fortificarentur in laboribus. 68. Cyril.i.salutiferam passionem. 69. Theoph.infirmi erant. Chrys. somnum vocat nimium stuporem,lucis enim excellentia grauabat oculorum debilitatem. v. Aug.2. de con.Euang.hoc Matthæus & Marcus tacuerunt. 71. Cyr.putabat fortè imminere tēpus regni Dei. Chry.audierat oportere Christum mori,& considerauit tutū esse locum. 72. Int.vnde Apostolus, cupio dissolui,& esse cum Christo.Damasc.non est tibi bonum Petre quod Christus ibi moretur,nō enim obtineres claues regni,nec mors tyranni abolita esset,ne quæras ante tempus felicia,vt Adam Deificationem. 73. Amb.suum ministerium pollicetur. Damasc. non te Dominus tabernaculorū,sed vniuersalis Ecclesiæ constructorem constituit. x. Gloss.quomodo noscunt quem non viderant? per lucē super eos venientem,sic in resurrectione vnusquisque alterum cognoscet. 74. Cyril.quomodo oportebat Christum volentem pro mundo pati,desistere? Titus,non oportebat tribus tria tabernacula facere, non enim connumerantur Domino famuli. Amb. quod ignorabat conditionis fuit, quod promittebat deuotionis.Glo.errabat in hac mortali carne cupiens regnum. 75. Theoph.vt se ostenderet nō minorem Patre,in veteri enim Testamento in nube Dominus habitare dicebatur.Basil. erat nubes causata à luce. 76. Int.s.maiori luce suffudit. 78. Amb.s.quē solum videtis,non Helias,nō Moyses. 79. Cyr. verè & naturaliter,ad cuius exemplar alij adoptiui. 80. Theop ne quis putaret de Moyse vel Helia dictū. Amb.recesserāt illi vbi cœpit Dominus designari. 81. Orig.non vult Christus dici ante passionē quę ad ipsius gloriā spectāt,fuissent.n.offensi præcipuè vulgus vidēs crucifigi,qui sic fuerat glorificatus. Damas.pręcepit id Christus sciēs discipulos imperfectos,ne corda corū qui nō viderāt,subuerterētur tristitia, & proditor incitaretur ad inuidiæ rabiē.Glos.iussit Dn̄s taceri,ne esset pro rei māgnitudine incredibile.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

70. Int.nemo nisi vigilans videt gloriam Dei.Amb. x. Theoph. vsque ad tempus aliquod lex & Prophetę post Euangelium. 75. Beda.vt in Iordane,ita hic Trinitatis mysterium declaratum,gloriam enim quam in baptismate confitemur,in resurrectione videbimus:illic Spiritus sanctus in columba,hic in nube lucida,qui enim fidem simplici corde seruat,clarè postea quod credidit,videbit. Basil. ostenditur nubis operimento quies futuræ mansionis:nebula enim tranquillitatis signum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

68. Grac.ἔξοδον,exitum,i.mortem. 69. s.Christo orante,antequam viderent transfiguratum,& cum eo Moysem & Heliam. v. nondum tamen discessissent, scilicet, discedere incipiebant. aa. scilicet, Moyse & Helia. bb. pro,facta esset.

descendentib.[cc] illis de mōte:occurrit[82] illis turba multa.Et ecce vir de turba exclamauit, dicēs,Magister,obsecro te respice[83] in filiū meū,quia vnicus est mihi:& ecce[84] spiritus[dd] apprehendit eū,& subitò clamat,& elidit,& dissipat[ee] eū cum spuma,& vix discedit dilanians eū:& rogaui[85] discipulos tuos vt eiicerēt illū,& nō potuerūt.Respondens autem Iesus, dixit, O generatio[86] infidelis & peruersa[87] : vsquequo ero apud vos[88], & patiar vos? Adduc[89] huc filiū tuū.Et cùm accederet,elisit[90] illū dęmoniū,& dissipauit[ff].Et increpauit Iesus spiritū immundū,& sanauit puerū:& reddidit[91] illū patri eius. Stupebant autem omnes in magnitudine[gg] Dei:omnibusq; mirantibus[92] in omnibus quę faciebat,dixit[93] ad discipulos suos, Ponite[94] vos in cordibus vestris sermones[hh] istos , Filius enim hominis futurum est vt tradatur[95] in manus hominum. At illi ignorabant verbum[96] istud[ll]:& erat velatum ante eos, vt non sentirent[mm] illud:& timebant[97] eum interrogare de hoc verbo.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

82. Beda.loca rebus cōgruunt:in monte orat,transformatur,&c.descendens, turbæ occursu excipitur. 83. Titus,sapiēter dictū,sufficit.n.hoc ad salutē,sic Propheta,Respice in me,& miserere mei. 84. Titus,explicat passionē,vt ad pietatē moueat. 85. Titus.q.d.nō leuiter ad te veni,cogor enim,nā discipuli non potuerūt curare.Glo.latēter discipulos accusat impossibilitatis cùm hæc aliquando non ad curatorem,sed ad curandū referatur. 86. Titus,non ipsum increpat dæmoniaci patrē,sed genus incredulum. Chry erat etiā hic infirmus in fide,vt patet ex Euāgelijs.Cyr.puto dęmoniaci patrē incredulū reputatum quod Apostolos obiurgauit,dicēs,nō posse eos imperare dæmonibus,offenditur Christus accusatis sanctis,increpat ergo eum,q d.ob infidelitatē tuam gratia effectum,sortita non est.Chry.non ad eum tantùm sermonē dirigit,sed ad omnes etiā Iudæos. 87. Theop.non naturaliter,sed per malitiam.Cyril.s. nesciens procedere rectis incessibus. 88. Chry.non illi graue crucis patibulum,sed magis illorū cōuersatio.Beda.non tædio superatus,sed more medici,ægrorū videntis,contra sua præcepta agētis,& dicētis, Vsquequo accedam ad domū tuam? 89. Titus,poterat solo visu liberare,sed propalat passionē,subijciēs infirmum præsentiū visioni,vt prodita prius passione,remediū adhibeatur. 90. Titus.i.Dominum sentiens,voluit Dominus patrē ad fidem futuri miraculi induci , videntē dæmonium conturbari ob solam vocationem. 91. Cyril.s.antea non patris erat,sed dæmonis occupantis. 92. Cyr.irradiabat quiddam præcipuum,& diuinū in qualibet Christi operatione,iuxta illud, Gloriā & decorē impones super eum. 93. Cyr.ne postea turbarentur,eum pati videntes.Glo.ne subita veniens passio terreat, sed leuius feratur cogitata. 94. Cyril.distinguit ab alijs,non enim oportebat vulgares scire illum passurū. Glos. vos, quibus arcana mea manifestius aperui. 95. Titus,cunctis admirantibus signa ipse prænunciat passionem,non enim signa saluant,sed crux beneficia præstat. 96. Theop.infirmitati eorum condescēdens, intelligere non permisit dictum de cruce.Beda.ignorantia hæc non tam de tarditate est,quàm de amore.s.carnalis adhuc,quem Deum verum crediderant,mortuum credere nequeunt,sed figuratiuè,vt solebat,loqui putabant. 97. Theoph.vide reuerentiam,timor enim magnæ est reuerentiæ.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

cc. Beda.Dñs perfectos sublimius extollēdo glorificat,de æternis instruit,& ijs quę à turbis audiri nō valēt,at descendēs ad terrenos & insipiētes,cōfortat,docet,& castigat. dd. Beda.dæmoniacū hūc Matthæus Lunaticū,Marcus surdum & mutū describit, significantur ergo hi qui vt luna mutātur,nec fidei sermonē audiūt,nec fidē confitentur,eliditur autē puer accedens ad Dominū,plerumque enim grauius à dæmonib.pulsantur ad Dominū conuersi,vt odiū virtutis incutiant,vel suæ expulsionis iniuriam vindicent;increpat Dominus dæmonium,vitium enim arguendo & odiendo depellere debet,qui peccantem emendare desiderat,hominem verò amando fouere donec emendatū Ecclesiæ precibus reddere possit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

cc. Græc.κατελθόντων,vbi descendissent. ee. id est , lacerat. 87. i.distorta. ff. i.concerpsit. gg. Græc.μεγαλειότητι,magnificentia,seu maiestate quam.s.per Christum ostendebat. 94. pro, diligenter auscultate.Heb. hh. id est,quæ iam dicam. ll. id est,rationē,modum,mysterium,alioqui enim quæ dicebantur intelligebant.vide Matth.17. mm. id est,planè intelligerent. 97. scilicet,ne reprehenderentur vt Petrus,aut ne audirent quæ nollent.

[98] Intrauit autē [aa] cogitatio [99] in [100] eos,quis eorū maior esset. At Iesus [101] videns cogitationes cordis illorū,[102] apprehēdit puerum,& statuit illū secus se,& ait illis , Quicunque suscepe-[103] rit puerum istum in [104] nomine meo , me recipit : & quicumque [105] me receperit , recipit [106] eum qui me misit. Nam qui [107] minor est inter vos omnes , [oo] hic maior est. [108] Respondens autem Iohannes, dixit, Præceptor, vidimus quendā in nomine tuo ejicientē dæmonia,& prohibuimus eum:[109] quia non sequitur nobiscum. Et ait ad illum Iesus , [110] Nolite prohibere : qui enim non est aduersum nos , [111] pro nobis est. Factum est autem dum [112] complerentur [113] dies assumptionis [pp] eius , & ipse [114] faciem suam [115] firmauit vt iret in Hieru-[116] salem. Et misit nuncios ante conspectum suum : & euntes intrauerunt in [qq] ciuitatem

Sens. Lit. In Cap. IX.

98. Cyril.multis modis diabolus insidiatur,& cupidinis laqueos effugientibus,gloriæ suscitat passionem. 99. Cyril.nō in omnes puta,sed ne quemquā nominaret,indeterminatè loquitur. 100. Theophil.videtur ortum hoc quod dæmoniacum curare non valuerant,nempe altercantibus,& vno dicente, non propter suam impotentiam,sed alterius,non potuisse curari,accensa contentio quis eorum,&c.Beda.quia viderant tres illos seorsum ductos in montem,& Petro claues regni cælorum promissas.Gloss. vel quia in tributi solutione Petrum Domino parificatum viderant, cæteris præferendum arbitrabātur. Est autem quæstio ista,& ante tributum , & post tributum solutum facta. 101. Int. intelligens causas errorum, vult desiderium gloriæ humilitatis cōtentione sanare.Cyril.amaritudinis radicem priusquam crescat radicitus euellit;cùm inchoatur passio, facilè vincitur, aucta difficilius ; est autem solius Dei rimari corda & renes. 102. Cyril.depascitur inanis gloria vplurimum eos qui præeminēt aliis;puer sincera est mente,immaculato corde,simplici cogitatione,non ambit honores. &c.tales Dominus amplexatur & diligit. 103. Cyril.q d.eadem est merces,siue minimus sit,siue præclarus, qui Christi nomine suscipitur. 104. Beda.se in puero suscipi decet. 105. Int.non solùm secundùm quod homo extra videor, sed etiam secundum Deitatem qua sum Patri æqualis.Beda.tale ac tantum se credi vult, qualis & quantus Pater. 106. Int.quia idem sum cum illo. 107. Cyr.nihil de se sublime putans. 108. Theophyl. timebat Iohannes ne fortè male fecisset prohibendo ; qui enim prohibet , videtur aliquid maius sapere. 109. Amb.excludendum putat beneficio, qui non vtatur obsequio.Cyrill.putabant solis sibi licere. 110.Amb.docetur,vt nouerit infirmorum esse,firmorumque distāriam.remunerat Dominus fortiores,non excludit infirmos. Ioseph & Nicodemus occulti discipuli propter metum, in tempore Christo officium non negauerunt.Glo.docentur neminem à bono quod ex parte habent,esse arcendum,sed potius ad id quod non habet prouocandum. 111. Chry.at alibi,qui non est mecum,contra me est,&c. illic de diabolo,& Iudæis sibi contrariis loquebatur.Theoph.Christi gratia etiam per indignos,& non discipulos operatur; sic per Sacerdotes, non sanctos sanctificantur homines. Beda. in hæreticis & malis non Sacramenta in quibus nobiscum sunt,sed diuisio paci & veritati contraria detestanda est,& prohibenda. 112. Int.id est,imminente tempore quo pati debuerat. 113. Int.id est,passionis Beda.tempus crucifixionis quasi Deus præuidebat. 114. Titus.s.non huc & illuc ibat, sed recta versus Hierusalem.

115. Int.obfirmata,& imperterrita mente,locum quo pati decreuerat,petit.Beda. 116. Tit. oportebat verum agnum offerri,vbi figuralis immolabatur.

Sens. Myst. In Cap. IX.

x x. Amb.vulpes,hæretici fallaces,insidiis intenti ac rapinis;vulpes etiam nunquam mansuescit,vnde Apostolus,hæreticum post vnam correptionem deuita,volucres verò spirituales nequitiæ,quę nidos struunt in pectoribus improborum; itaque dominante versutia, nulla est diuinitatis possessio , habitat enim mentem innoxiam.

Addit. Avct. In Cap. IX.

98. scilicet,occasione eorum quæ dixerat de morte sua & resurrectione , sic postea eadem occasione de primatu cogitarunt,seu primo loco in Christi regno. n n. verti etiam poterat disputatio. 100. pro,quis eorum maior futurus esset. 103. i similem puero isti.vide Matth.& Mar. o o. Græc.magnus erit.

109. s.te. 112. s incipiebat impleri,post sex namque menses passus. 113. s.ex mundo per mortem.

p p. abundat,more Hebraïco. 114. i.iter instituit imperterrita mente morti occursurus,constantiam etiam vultu præferens. q q. κώμην*,castellum,vicum,oppidum.*

Samaritanorum [117] vt [118] pararent illi. Et non [119] receperunt eum, quia facies [120] eius erat euntis in Hierusalem. Cùm vidissent autem discipuli eius [r r] Iacobus & Ioannes, dixerunt, Domine, [s s] vis dicimus vt [121] ignis descendat de cælo, & consumat illos? Et conuersus in[122]crepauit illos, [123] dicens, [t t] Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed [124] saluare. Et abierunt in aliud castellum. Factum est autem ambulantibus illis in [v v] via, dixit quidam ad illum, [125] Sequar te quocunque ieris. Dixit illi Iesus, Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, Filius autem hominis non [126] habet vbi caput suum reclinet. Ait autem ad [a] alterum, [*] Sequere me, ille autem dixit, Domine, [127] permitte mihi primum ire & sepelire patrem meum. Dixítque ei [128] Iesus, Sine vt

Sen. Lit. in Cap. IX.

117. Int.s.hospitium. 118. Cyril.& comitantibus. 119. Int. Samaritani, quia conspiciunt eum ire Hierusalem.non receperunt; quia non coütuntur Iudæi Samaritanis.Beda. ¶ Amb.recipi noluit ab his quos sciebat non simplici mente cōuersos.nam si voluisset ex indeuotis deuotos fecisset;sed Deus;quos dignatur vocat,& quem vult religiosum facit.Cyr.sciebat quidem non recepturos, sed iussit præcedere suos,volens præmittere quasi quoddam præludium passionis,Samaritanorum repulsam,docensque patientiam.adde quod erant futuri discipuli doctores mundi, quos non essent alicui recepturi.docuit igitur plenos esse debere patientia,& mansuetudine,non hostiles & iracundos. 120. Theoph.q.d.nō iuit in Samariam, quia Hierosolymam volebat ire. 121. Ambr. sciebant Phinees reputatum ad iustitiam quod sacrilegos interemerat, & ad preces Heliæ ignem descendisse de cælo ad iniuriæ vindictam.Tit. censent iustius esse Samaritanos perire Dominum nō admittentes,quàm quinquaginta Heliam excludere tentantes.Bed.Sancti quorundam peccata morte punierunt,vt aliis metus incuteretur; & ne in illis peccatum si viuerent,augeretur. 122. Tit.non habet vltionis studium perfecta virtus,nec vlla iracundia vbi plenitudo est charitatis,non excludenda infirmitas, sed iuuanda. 123. Beda.non amabant correptionem,sed odio desiderabāt vindictam. 124. Beda.vos ergo qui eius spiritu signati estis, acta eius imitamini.Amb.non semper in peccatores vindicandum, nonnunquam amplius prodest clementia,tibi ad patientiam,lapso ad correptionem, denique Samaritani à quibus ignis arcetur,citius crediderunt.

125. Cyril.plenus ostenditur impudentia, non enim simpliciter Christum sequi petebat, sicut plures de populo, sed insiliebat ad Apostolicas dignitates.Athanas.Ausus est æquiparare se incomprehensibili Saluatoris potestati,qui loco non circumscribitur,dicit enim, sequar te quocunque ieris. 126. Int.q.d. in tuo humili pectore,non habet diuinitas vbi familiari māsione quiescat.Cyrill.decebat eum accipere crucem suam ad sequendum Christum,& abrenunciare præsentis vitæ affectibus.Theoph.viderat Dominum multum populum adducentem,putauit ergo si Christum sequeretur, posse pecuniam congregare. Beda. q.d. quid me propter diuitias & lucra seculi cupis sequi, cùm nec hospitiolum habeā. Glo. miraculis motus,ob inanem iactantiam sequi voluit, quam significant aues; & obsequium finxit, quæ finctio per vulpem significatur. Chry. vide Domini paupertatem.Cyril.q.d.asturæ dæmonum potestates in te habitant, qualiter Christus in te requiescet?quid luci commune & tenebris? a. Amb. respicitur iste, Dominus enim non obsequiorum speciem, sed puritatem quærit affectus, & qui repudiauit fraudulentum elegit innocentem. * Amb.Dominus quos miseratur,etiam imprudentes aduocat.

127. Beda.expleta paterni funeris pietate,liberior sequi desiderat.Cyril.erat pater senectute grauatus, putauit ergo honestum obseruare ei debitam pietatem,& decrepitum sustentare vsque ad mortem.nec enim Dominus impedisset defunctum patrem sepelire volentem.

Addit. Avct. In Cap. IX.

*117. hospitium, scilicet. 120. Samaritani ascendentes festiuitatis causa Hierosolymam non recipiebant, indignè ferentes alibi adorari quam in templo suo, in monte Garizim. r r. fortè hi duo missi ad parandum. s s. εἴπωμεν, dicamus, id est, iubeamus. t t. pro, esse vos oporteat, seu ad quem spiritum delecti sitis, scilicet mansuetudinis & tolerantiæ potest & interrogatiuè legi, quasi dicat, an ignoratis debere vos esse mansueto spiritu? v v. non illa de qua proximè, sed alia. vt patet ex Matth. 8. * non iubet statim ire, sed sensus est, assume officium prædicandi Dei regnum.*

mortui

[129] mortui ſepeliant [130] mortuos ſuos: [131] tu autẽ [132] vade, & annuncia regnũ Dei. [133] Et ait alter, Sequar te Domine, ſed permitte mihi primũ [134] renunciare his qui domi ſunt. Ait ad illum Ieſus, [135] Nemo mittens manus ſuas ad aratrum, & [b] aſpiciens [136] retrò, aptus eſt regno Dei.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

129. Int.i.non credentes. Amb.docet humana poſthabenda diuinis.prius ſunt obeunda quæ maxima. Apoſtoli ne occuparentur ſtudio diſpenſandi, miniſtros pauperibus ordinarunt, qui diuidit curam, differt profectum; non prohibet Dominus ſepulturam paterni funeris, ſed diuinæ religionis pietatem neceſſitudini patris vult anteferri; adde quod nõ reuocatur ab officio patris filius, ſed fidelis à perfido communicatione ſecernitur. Chry.docet præferre ſpiritualia cunctis admodum neceſſariis, inſiſtit diabolus volens aliquem aditum inuenire, & per modicam negligentiam plurimum obeſt. Cyril.docet pietatẽ qua Deo tenemur, præferendam amori parentum. 130. Int.hoc conſortibus relinquitur. Amb. 131. Int.i. qui de corpore ſine fide exierunt. Ambr.mors altera naturæ, altera culpæ, eſt & tertia qua peccato morimur, Deo viuimus. 132. Chry.oſtendit hunc non eſſe mortuum ipſius, puto enim fuiſſe infidelem. 133. Int. hoc mandatur electis. Amb.¶ Glo.maius eſt animas mortuorum prędicando ſuſcitare, quàm corpus mortui terra abſcondere. 134. Auguſt.2. de conſ.Euang. ne fortè, vt fieri ſolet, quærant me. 135. Cyril.velle conſulere proximos non conſenſuros, erat vtcumque labentis, appoſuit manum aratro, qui habet affectum ſequendi, tamen reſpicit retro qui dilationem petit occaſione redeundi domum, & cum propinquis conferendi. Aug. de verb.Dom.q.d.vocat te Oriens, & tu attendis Occidentem? Beda. manum ad aratrum mittit, qui quaſi compunctionis inſtrumento ligno, & ferro Dominicæ paſſionis duritiam cordis atterit, & ad operum fructus aperit, ſed non eſt cum vxore Loth ad ea quæ reliqueris reſpiciendum, etſi ſecuturus Dominum; quia vel domi renunciare vult, arguitur quid fiet illis qui ſæpe nulla vtilitatis gratia eorum quos in mundo reliquerunt domos viſitant. Græc.crebri intuitus eorũ quæ deſeruimus propter conſuetudinem trahit, violentum enim quiddam vſus eſt ex quo habitus, ex habitu autẽ natura naſcitur, quam amouere vel alterare difficile, redit enim ad ſeipſum velociter.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

136. Glo.arans ſi retrò reſpiciat, aut inutilem, aut tortuoſam faciet ſulcum, aut boum veſtigia vulnerabit, ita qui ſpirituali vomere vitia perſulcat; ſi ſe ad impia & vana conuertat, corpus & animam vulnerabit, & itineris periculoſum incurret errorem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

134. i.vale dicere datis mandatis. vide Act.8. vbi idem verbum Græcum. b. i.vita melioris inſtitutum. 136. ſcilicet, cogitatione, ſolicitudine, &c.

CAPVT X.

POST hæc autem deſignauit Dominus & alios [1] ſeptuaginta duos: & miſit illos [2] binos ante faciem ſuam in

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. BEDA. quia totidem mundi gentibus Euangelium prædicandum erat. ſic primũ duodecim propter 12. tribus Iſraël, vt autem in duodecim, forma Epiſcoporum, ſic in his presbyterorum, tametſi in principio Eccleſiæ vtrique & presbyteri, & Epiſcopi vocabantur, quorum altero ſapientiæ maturitas, altero verò paſtoralis induſtria ſignificatur.

SENS. MYST. IN CAP. X.

1. AVG. de q.Euang. 24. horis totus orbis luſtratur, ſic illuſtrandum orbem Euangelio Trinitatis in 72. diſcipulis intimatur, ter enim 24. 72. Cyril. huius figura fuit cùm iubente Deo, elegit Moyſes 70. & in Elim duodecim erant fontes aquarum, & 70. palmæ nempe ſignificabantur 12. Apoſtoli, & qui nunc à Chriſto 72. deſtinantur. 2. Greg.in hom.duo enim præcepta charitatis Dei, ſ. amor, & proximi, & minus quàm inter duos charitas haberi non poteſt. inſinuatur verò qui charitatem non habet, ſuſcipere prædicationis officium non debere. Orig. binos famulari Dei verbo antiquum eſt, Eduxit Iſraël per manus Moyſi & Aaron, Ioſue & Caleph concordant, frater à fratre adiutus, vt ciuitas vallata. Glo.bina animalia miſſa in arcam, immunda prius in carnali generatione, ſed mundata Eccleſiæ Sacramento, per Spiritualem gratiam in diſcipulorum prædicatione.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

1. Gr. Septuaginta, & ſic legit Hier. lib. de manſionibus. & Amb.

omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus. Et dicebat illis, Messis quidem multa, operarij autem pauci: rogate ergo Dominū messis vt mittat operarios in messem suam. Ite: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta: & neminem per viam salutaueritis. In quamcunque domum intraueritis, primùm dicite, pax huic domui.

Sen. Lit. In Cap. X.

4. Theophil. ideo multos designauit. Chrysost. vocat Euangelium messem, quasi dicat, mitto vos ad paratam collectionem fructuum; eodem die & serere potestis, & metere, ite ergo alacriter, &c. 5. Gregorius in homil. plenus est mundus sacerdotibus, sed in messe Dei rarus operator; officium sacerdotale suscipimus, opus officij non explemus. Beda. messis multa, turba credentium, operarij pauci, Apostoli, & eorum imitatores. Gloss. licet messis Dei verbo sata sit, tamen culturæ laborem requirit, & sollicitū operarij munus. a. Chrysostom. magnum donum, operarios mitti in messem, quando super hoc Dominus rogandus est. Greg. debent subditi pro pastoribus rogare, vt digna valeant operari, sæpe pro sua nequitia prædicantium lingua restringitur; sæpe autem ex subiectorum culpa id contingit. 6. Cyril. ipse Christus postmodum hoc egit, ipse ergo est Dominus messis. 7. Erat inter omnia pericula solatium, virtus mittentis, Ego, inquit, mitto vos. 8. Isid. Abbas. denotat simplicitatem, & innocentiam. 9. Int. lupi, Scribæ & Pharisæi. Beda. ¶ Amb. lupi, hæretici, qui more luporum Christi stabula intrare non audent, & ideo non sanantur, sicut curatus est ille in stabulo, qui incidit in latrones, sed circa caulas nocturno tempore fremunt; semper enim perfidis nox est, explorant somnum canum, pastoris absentiam, aut desidiam, præsentibus enim pastoribus oues Christi incursare non possunt, ouium guttur inuadunt, vt citò strangulent, feri, rapaces, natura rigidiores, non enim à suo errore deflectunt, si prius hominem vident, vocem eripiunt, versuta, scilicet, disputatione prænenientes, faciunt obmutescere, quod non accidit si prius deprehendātur impietatis eorum commenta. Greg. in Pastorali. multi cùm regiminis iura suscipiunt, ad lacerandos subditos inardescunt, terrorem potestati exhibēt, domini videri appetunt, discipuli vt agni inter lupos mittuntur, vt sensum seruantes innocentiæ, morsum malitiæ non habeant, prædicator mala inferre non debet, sed tolerare. & qui subditum foris quasi insequendo castigat, intus paterna pietate diligat. Chry. manifestum indicium præclari triumphi, circumdatos esse discipulos Christi ab hostibus vt agnos inter lupos, eósque conuertere. Amb. Bonus pastor lupos gregi timere non nouit, efficitq; vt lupi in agnos audere nihil possint. 10. Greg. in Ezech. Prædicator Deo fidere debet, & scire sibi non defuturos vitæ sumptus, ne dum occupatur mens eius ad temporalia, minus aliis prouideat æterna. 11. Int. q. d. in via non salutetis, sed in domo. Cyril. distractionem studij prohibet. q. d. recta ad opus procedite, nec salutationibus impediamini. Amb. non Christo displicet beneuolentiæ officium, sed prosequendæ deuotionis intentio plus placet, nec salutationis officium aufertur, sed deuotionis obstaculum. Greg. Naz. vult eos esse sollicitos, nec verbis detineri. Glo. festinare iubet, & confabulationibus non detineri, quando diuina mandantur, paulisper sequestranda humana. 12. Int. offerte pacem, & ipse ingressus pacis benedictione celebretur. Ambros. 13. Chryso. bonorum omnium mater pax. 14. Tit. id est, domum habitantibus.

Sens. Myst. In Cap. X.

3. Int. vbi verba prædicationis præcurrunt, venit Dominus ad mentis habitaculum. Grego. in hom. vnde prædicatoribus dicitur, Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. 10. Greg in ho. pecunia in sacculo, sapientia occulta, cum scilicet quis proximo erogare negligit. pera, onera seculi, calceamenta, mortuorum operum exempla quibus non se debet concionator munire, quasi autem in itinere salutat, cùm non amore æternæ patriæ, sed præmiorum ambitu salutem audientibus prædicat. Amb. nihil Dominus in nobis mortale vult; calceamentum iubetur Moyses soluere, iubentur verò in Ægypto calceati agnum comedere, cauendi enim morsus serpentis ab eo qui est in Ægypto, & qui minister est veritatis, venena non trepidat.

Addit. Avct. In Cap. X.

b. id est, crumenam. c. s. ad reponendos cibos. 11. id est, inter eundum non prohibet officia humanitatis, sed id quod possit remorari, aut præpedire, vide 4. Regum, 4.

& si

& si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin autẽ ad vos reuertetur. In eadem autẽ domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt. dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domũ. Et in quamcunque ciuitatẽ intraueritis, & susceperint vos, manducate quæ apponũtur vobis: & curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis, Appropinquauit in vos regnum Dei. In quamcunque autẽ ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eius, dicite, Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos: tamen hoc scitote, quia appropinquauit regnũ Dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quàm illi ciuitati. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis. olim in cilicio, & cinere sedentes pœniterent. Veruntamẽ Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio, quàm vobis. Et tu Capharnaum vsque ad cœlum exaltata: vsque ad infernum demergeris.

SENS. LIT. IN CAP. X.

15. Int. s. prædestinatus ad vitam, sequitur cæleste verbum quod audit. Greg. 16. Int. i. si audire noluerit. Gre. 17. Int. i. laboris vestri fructu non priuabimini. Greg. pro labore operis merces vobis recompensabitur. 18. Greg. qui peram & sacculum portare prohibuit, sumptus & alimenta ex prædicatione concedit. dignum est vt terrena ab eis stipendia consequamur, quibus patriæ cælestis præmia offerimus. Chry. maiora illi suscipiunt, quàm dent. 19. Int. i. cibo suo. Greg. vni operi nostro duæ merces debentur, vna in via quæ in labore sustentet, alia in patria quæ remuneret. Prædicator non ideo debet prædicare, vt hic mercedem accipiat, sed mercedem accipere, vt prædicare valeat. 20. Amb, sed amore hospitali seruate constantiam. 21. Theoph. quamuis modica & vilia sint, nihil amplius inquirentes. 22. Theoph. sic enim credent per miracula attracti. 23. Chry. non bona terrena prædicant, qualia in Moyse & Prophetis, sed noua & mirabilia Maxi Regnum Dei potentia est in omnibus credentibus, actu verò in his qui dicere possunt, Viuo, non ego, sed in me Christus. 24. Beda. ad contestationem laboris, pro illis suscepti, vel vt nihil ab eis terrenum se quærere ostendat. 25. Theoph. aduentus Regis, quibusdam est ad pœnam, aliis ad honorem. 26. Euseb, non enim illic defuit, qui Angelos susciperet hospitio. Beda. Loth, iustus quidẽ, sed non talia docuit, aut fecit. qualia Apostoli. Glos. cui multum donatum est, multum ab eo quæritur. 27. Beda. hæ ciuitates sunt Galilææ in littore lacus Genezareth, qui ab Euangelistis mare Galilææ, vel Tyberiadis appellatur. 28. Beda. hæ postea euangelizantibus Christi discipulis credidere, cùm illæ præsente Domino, credere noluerint, itaque impletum est quod hic dixit Dominus. 29. Beda. cilicium, quod de pilis fit caprarum, asperam peccati pungentis memoriam significat, cinis, mortis considerationem, per quam in puluerem redigimur, sessio humilitatem conscientiæ. n. Glo. quare sit prædicatum non crediturus, & non prædicatum credituris, nouit ille qui omnia nouit. 30. Chry. hoc & ad nos dicitur, nisi receperimus prædicatores. 31. Chry. habitabat in ea Dominus, multáque signa faciebat. 32. Chry. respondet punitio exaltationi. 33. Bed. quia te in cœlum exaltasti per superbiam, vel quia meo hospitio & signis exaltata, credere noluisti.

SENS. MYST. IN CAP. X.

g. Orig. Ciuitates quæ non recipiunt sanam doctrinam, plateas habent iuxta illud, Lata est via quæ ducit ad perditionem. h. Beda. puluis terrenæ cogitationis leuitas, à qua & summi doctores immunes esse nequeunt, qui ergo spreuerit doctrinam, docentium labores & pericula ad suæ damnationis testimonium inflectunt. Orig. extergendo puluerem quodammodo dicunt, puluis peccatorum vestrorum meritò veniet super vos.

ADDIT. AVGT. IN CAP. X.

15. pro dignus pace. Heb. vide Matt. 10. d. id est, orationem vestram precationem consequetur. 16. pro. sin minus. e. Gra. ab illis, scilicet, offeruntur. 33. id est, Messias, Rex à Deo promissus. f. regnum pro Rege, vel gratia, qua regnum cæleste acquiritur & per quam Deus in suis regnat. l. q [illegible] m. id est, iampridem.

Qui vos audit,[34] me audit: & qui vos spernit,[35] me spernit. Qui autem me[36] spernit, spernit eum qui misit me.[37] Reuersi sunt autem septuaginta duo cum gaudio[38] dicentes, Domine, etiam dæmonia subjiciuntur[39] nobis[o] in nomine tuo. Et ait illis,[40] Videbam[41] sathanam[42] sicut[43] fulgur de[p] cœlo cadentem.[44] Ecce, dedi[q] vobis potestatem calcandi supra serpentes[45] & scorpiones,[46] & super[47] omnem virtutem[r] inimici, & nihil vobis nocebit.[48] Veruntamen in hoc nolite[49] gaudere, quia spiritus vobis[50] subjiciuntur:[51] gaudete autem quia nomina[52] vestra scripta[53] sunt in cælis. In ipsa[54] hora exultauit in Spiritu[55] sancto, & dixit: Confiteor[56] tibi Domine, Pater[57] cæli[58] & terræ,[59] quia abscondisti hæc à sapientibus[60] & prudentibus,[61] & reuelasti[62] ea paruulis.

SENS. LIT. IN CAP. X.

34. Beda extenditur increpatio ad eos qui Euangelium despiciunt. 35. Cyril. ineuitabilis imminet hæreticis pœna, qui Apostolorum verba spernunt. 36. Int. s. nolens credere in Filiũ Dei. Beda. 37. Int. quia ego & pater vnũ sumus. Beda. 38. Cyril. s. magis quod miraculorum essent authores, quàm quod prædicationis ministri. 39. Int. quod in lege non fuit. 40. Gre. 24. Mor. s. elationẽ eorũ comprimens exemplo magistri elationis. 41. Id. s. tunc quando corruit, præsens eram. 42. Basil. ita dicitur, quia aduersatur bono, diabolus verò, quia cooperatur in malo, & accusat, est autẽ natura eius incorporea, locus aëreus. 43. Int. s. ita præcipitem de supernis ad ima lapsum. ¶ vel sicut fulgur, quia deiectus adhuc transformat se in Angelum lucis. Beda ¶ Titus. natura fulgidus erat vt fulgur, sed factus est tenebrosus. Basil. non cecidisset si natura fuisset insusceptibilis mali. 44. Cyril. s. à superna potentia, in extremam fragilitatẽ, ante Christi enim aduentũ ab omnibus colebatur, post à fidelibus cõculcatur; vnde sequitur, Ecce dedi vobis, &c. 45. Int. qui dente apertè lædunt. Beda. 46. Int. qui cauda clam insidiantur. Beda. intelliguntur verò per serpentes qui inchoãdis virtutibus, venena prauę persuasionis objiciunt, per scorpiones, qui cõsumatas virtutes, ad finẽ vitiare cõtendunt. Theoph. serpẽtes qui visibiliter nocent, vt fornicationis & homicidij dæmõ, scorpiones qui inuisibiliter, & in vitiis spiritualibus. Greg. Nyss. serpens, voluptas, cui caput. i. principiũ amputandũ. Athanas. deludunt nũc per Christi virtutẽ pueri voluptatem, quæ quondam seducebat grandæuos; & virgines perseuerãt, & quidam scorpionis. i. diaboli aculeũ conculcantes, mortẽ non timuerunt, vt martyres plerįq; postpositis terrenis, cõuersantur in cælis, principem aëris non timentes. 47. Chry. id subiũgit ne putares dictum de bestiis. 48. Beda. Paulus à vipera nihil mali patitur, nec Iohannes hausto veneno. 49. Titus. gaudebãt quasi sublimes effecti, eorumq; lætitia inanẽ gloriam sapiebat. 50. Beda. spiritus ejicere, & alias virtutes facere, interdũ non est meriti eius qui operatur. 51. Cyril. ad maius gaudiũ erigit. Beda. q. d. non de dæmonũ humiliatione, sed de vestra sublimatione gaudere. 52. Int. quæ mundo vilescunt. 53. Basil. quod dicitur, deleantur de libro viuentium, intelligitur de his qui digni putabantur in libro Dei conscribi. Theoph. nomina Sanctorũ scripta in libro vitæ, nempe Dei memoria & gratia. 54. Int. s. de salute humilium, quibus loquebatur. Theop. exultat, quia Apostoli tãtis bonis facti sunt digni. 55. Cyril. s. in effectibus Spiritus sancti, quasi amator hominum gaudet de horum conuersione, videns plurimos per Apostolos conuertendos. 56. Beda. confessio aliquando gratiarum actionem significat. Tit. Confiteor. i. glorifico te, solus Filius, cùm Deus sit perfectè similis Genitori, perfectè glorificat Patrem. 57. Int. s. meus consubstantialis. 58. Ior. nõ Pater, sed Creator. 59. Epiph. Euangelium à Marcione editum tacet hoc, itemq; omittit, Pater: habens solum; Gratias ago tibi Domine cæli, ne intelligatur Christi Pater Creator cæli & terræ. 60. Theop. s. Pharisæis & Scribis. 61. Theoph. s. his qui à Scribis fuerunt docti. 62. Int. s. qui se exaltare nõ norũt. Amb. ¶ Theoph. paruulos vocat suos discipulos. Beda. Apostolis aperta sacramẽta quæ ignorarũt Scribę & Pharisæi, qui sibi sapientes videbãtur & prudẽtes, opposuit autẽ sapiẽtibus & prudẽtib' Christus, non insipiẽtes, & hebetes, sed paruulos. i. humiles. nõ enim acumen damnat, sed tumorẽ. Chry. nõ lætatur, & gratias agit quod mysteria illos lateãt, sed quod hi nouerũt; agit verò gratias ostẽdẽs dilectionẽ in nos.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

34. s. credẽs, & obtẽperans. o. pro, ope & auxilio tuo. Heb. 43. sub. extinctũq; eius fulgorẽ subitò. p. potest intelligi significare potestatẽ à qua deiectus per Christũ & Apostolos. q. d. videbã cùm vos misi ad prædicandũ, ruituram vim sathanæ. q. Græ. δίδωμι, do. 45. i. animalia venenata. r. i. potestatem. 49. s. vobis complerendũ, vt facitis, vel nolite præcipuè gaudere. 53. scilicet, in libro vitæ, vbi scripti electi.
55. id est, per Spiritum sanctum, scilicet, ad id mouentem. Græc. exultauit spiritu s. suo, nempe animo.

Etiam

Etiam[t] pater quoniam sic placuit[63] ante te. Omnia[64] mihi tradita[65] sunt à Patre meo, & nemo[66] scit[67] quis sit Filius, nisi Pater, & quis sit Pater, nisi Filius[68], & cui voluerit Filius reuelare[69]. Et conuersus[70] ad discipulos suos, dixit, Beati oculi[71] qui vident[72] quæ vos[73] videtis. Dico enim vobis, quod multi Prophetæ[74] & Reges[75] voluerunt videre quæ vos videtis, & non[76] viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Et ecce[u] quidam Legisperitus[77] surrexit tentans[78] illum, & dicens, Magister[79], quid faciendo vitam[s] æternam[80] possidebo? At ille dixit ad eum, In lege[81] quid scriptum est? quomodo legis? Ille respondens, dixit, Diliges[x] Dominum Deum tuum ex toto corde[82] tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus[83] tuis, & ex omni mente tua: & proximum[84] tuum sicut[85] teipsum. Dixitque illi, Rectè[86] respondisti, hoc fac, & viues[87].

Sens. Lit. In Cap. X.

63. Int. iniustum esse non potest quod iusto placuit. Chrys. ostendit huius rei primam causam Dei voluntatem. Greg. Exemplum humilitatis accipimus, ne temerè discutiamus de aliorum vocatione, aliorum repulsione, iniustum enim esse non potest quod placuit iusto. 64. Chrys. id subiungit, ne putares Christum illud non posse facere quod præcessit. 65. Athanas. hoc non intelligentes Arriani, aiunt fuisse tempus, cùm non habuit dominium creaturæ; sed delirant, Omnia enim per ipsum facta sunt, & in ipso consistunt. nec hic significatur creaturæ dominium, sed dispensatio in carne; Factum est enim verbum caro, vt omnia restauraret, data ergo ei sunt omnia, non quia potestate careret, sed vt restauraret. Beda. data ei non elementa, sed hi quibus Sacramenta reuelata, de quorum salute exultauit. 66. Amb. ostendit se in nullo à Patre superari. 67. Amb. i. comprehendit, quid Deus sit incomprehensibile est.
68. Athanas. contradicunt Arriani, negantes videri à Filio Patrem. 69. Titus. s. iuxta proportionem naturæ cuiusque. Orig. intelligitur hoc etiam ad tempus præteritum, nefariũ enim est dogma illorum qui dicunt Patrem Iesu ignotum fuisse Patribus antiquis. Ambr. reuelat & Pater quibus vult Filiũ, vnde, Beatus es Simon Bariona, &c. 70. Cyril. Iudæos repellens surdos, nec videre volentes. 71. Int. s. interiores, non exteriores Pharisæorum qui corpus meum viderunt. 72. Int. i. agnoscunt illa Sacramenta quæ reuelantur paruulis. 73. Int. quibus me & Patrẽ reuelaui. 74. Int. ventura prædicando. 75. Int. se, & alios regendo. 76. Chry. nouerunt quidem venturum, & dispensationem quæ dispensauit, sed non viderunt eum hominibus conuersantem, vnde Christus dicit, quæ vos videtis. Beda. illi à longè viderunt per speculum, & in ænigmate, Apostoli verò in præsentia. 77. Int. verba Legis tenẽs, vim Legis ignorãs. Amb. 78. Beda. occasionem sumpsit, quia Christus dixit nomina discipulorum scripta in cælis. Cyril. volebat vt aliquid diceret contra Moysem. Glo. ostendit in sua tentatione quàm illud verum sit, Abscondisti hæc à sapientibus, &c. 79. Cyril. Magistrum vocat, & doceri non vult. 80. Cyril. quia Dominus solebat de vita æterna loqui, vsus est iste hoc principio. 81. Int. Interrogat quod scriptum est, vt ex suis responsis iustificetur, vel damnetur. x. Basil. seminalis quædam ratio nobis insita est, quam si quis doctrina diligenter colat, & foueat, ad perfectionem perducetur; naturaliter enim bonum amamus & benefactores, quorum autem Deus nobis tradidit semen, eorum fructus requirit. 82. Greg. Nyssen. cordis nomine nutritiua, animæ sensitiua, mentis intellectiua potentia significatur. 83. Theoph. non remissè diligendus est Deus. 84. Basil. proprium nostræ naturæ, inuicem diligere, & communicare.
85. Greg. 29. Mor. quomodo alteri miserando pius est, qui adhuc iniustè viuendo fit impius sibi?
86. Int. laudat responsionem, non laudat factum. Gloss. iste non impleuerat quod scriptum erat.
87. Gloss. per solam dilectionem venitur ad vitam æternam.

Addit. Auct. In Cap. X.

t. Gr. vai aduerbium confirmantis, quod aliàs vertit vtique. q. d. Sanè id fecisti, quoniã, &c. v. non statim post præcedentia, sed alio tempore. x. pro, dilige. Heb. 83. s. quantũ potes. Ne. quod ex toto corde comprehendit reliqua, sed adduntur ad maiorẽ explicationem. Cor quidem animam includit. s. mentem & affectum, toto autem dicitur. s. integro & perfecto, non diuiso. vide 4. Reg. 10. 85. s. volendo bonum, nolendo malum, benefaciendo, non malefaciendo. 87. s. vita æterna, de qua quæsisti.

Ille autem volens iustificare seipsum,[88] dixit ad Iesum, Et quis est meus proximus?[89] Suscipiens[88] autem Iesus,[90] dixit:[91] Homo quidam descendebat ab Hierusalem[92] in Hiericho, & incidit in latrones,[93] qui etiam despoliauerunt eum[94]: & plagis impositis,[95] abierunt,[96] semiuiuo[97] relicto.[98] Accidit autem vt Sacerdos[99] quidam descenderet eadem via: & viso illo,[100] præteriuit. Similiter & Leuita, cùm esset secus locum, & videret eum, pertransiit.[101] Samaritanus[102] autem quidam[103] iter faciens,[104] venit secus eum: & videns eum,[105] misericordia motus est. Et appropians[106] alligauit vulnera eius,[107] infundens

Sens. Lit. In Cap. X.

88. Cyrill. laudatus iste à Christo prorupit in superbiam, nullum sibi proximum putans esse, & in iustitia comparandum. 89. Glo. proximum non habebat, qui nunquam forsitan misericordiam fecerat. Cyril. vacuus à dilectione proximi ostenditur, qui non æstimat aliquem sibi proximum esse, & per consequens à dilectione diuina; qui enim non diligit fratrem quem videt, Deum, quem non videt, nõ potest diligere. 90. Theoph docet omnes qui eadem natura communicant, proximos esse. 91. Aug. de q. Euang Homo iste Adam, ab Hierusalem ciuitate pacis. i. à beatitudine lapsus, Hiericho. i. luna nempe mortalitas nostra. Idem contra Pelag. Hierusalem paradisus vbi pax erat, & lætitia ante peccatum, Hiericho mundus in quo omnia orta occidunt, sicut luna. 92. Basil. Hierusalem in loco editiori est, Hiericho in conuallibus. 93. Amb. i. Angelos noctis & tenebrarum, in quos non incidisset, nisi eis mandati cælestis deuius, se fecisset obnoxium. Aug. contra Pelagium. i. diabolũ, & angelos eius, qui per inobedientiam primi hominis, humanum genus spoliauerunt morum ornamentis, & vulnerauerunt dono possibilitatis, liberi arbitrij perdito. Idem de q. Euang. Spoliauerunt immortalitate, reliquerunt semiuiuum; ex qua enim parte potest Deum cognoscere viuit, ex qua verò peccatis premitur mortuus est, imposuerunt autem plagas peccata suadendo. Idem contra Pelagium. In primo homine plaga, in nobis plagæ, cùm per vnum peccatum quod contrahimus, superaddimus multa. 94. Amb. i. indumẽtis gratiæ. Basil prius plagas imposuerant, præcedit enim vulnus. i. peccatum, nuditatem. i. gratiæ carentiam.

95. Bed. peccata, plagæ, quia his naturæ integritas violatur. 96. Beda. non ab insidiis cessando, sed insidiatum fraudes occultando. 97. Theop. anima enim immortalis, corpus verò mortale; vel quia spectabat per Christum salutem consequi. 98 Aug. contra Pelag. vires ei propriæ ad surgendum non sufficiebant. 99. Chry. non profuit sacrificium. 100. nec lex potuit subuenire. Aug. cont. Pelag. in Sacerdote lex per quam sacerdotium & sacrificia instituta, in Leuita vaticinium Prophetarum. 101. Theop. Lex stetit vsque ad tempus præfixum, & non valens curare, abiit. nec ad hoc data est, vt curaret; ideò dicitur, accidit quod solemus dicere in his quæ non præmeditatè fiunt. 102. Aug. de verb. Dom. se Christus voluit intelligi, Samaritanus enim custos interpretatur, & cùm ei dictum esset, Samaritanus es, & dæmonium habes, non se negauit Samaritanum. Ambr. Christus Samaritanus descendens, quis enim descendit de cælo, nisi qui ascendit Filius hominis, &c. 103. Theoph. i. ex proposito vt nos curaret.

104. Aug. con. Pelag. i. in similitudine carnis peccati. 105. Aug. cont. Pelag quia nullum meritũ inuenit, quo curari dignus esset. Gloss. hoc de Sacerdote & Leuita non est dictum; quia Lex non habet misericordiam, sed iudicium & vindictam. 106. Aug. de verb. Dom. quid tam remotum quàm Deus ab hominibus? cùm haberet Deus in se duo bona, iustitiam & immortalitatem, & nos duo mala, iniquitatem & mortalitatem, factus est mortalis, & ita propè nos, non id quod nos. i. peccator, suscipiendoque pœnam, & nõ culpam, culpam deleuit & pœnam. 107. Int. i. in baptismo. Aug. 2. de q. Euang. alligatio vulnerum, cohibitio peccatorum; oleum, consolatio spei propter indulgentiam datam ad reconciliationem pacis; vinum, exhortatio ad operandum. Amb constringit vulnera austeriore præcepto; fouet, vt oleo remissione peccati; compungit, vt vino denunciatione iudicij Greg 20. Moral in vino morsus districtionis, in oleo mollities pietatis, miscẽda ergo lenitas est cũ seueritate. Theoph. oleũ, cõuersatio secundùm hominem, vinum autem ea quæ secundùm Deum, quædam est operatus humanè, quædã diuinitus, nosq; humanitate & diuinitate saluauit. Chry. vinum sanguis passionis, oleũ chrismatis vnctio.

Addit. Avct. In Cap. X.

88. i. ostendere se iustum, vt qui esset sollicitus de Legis intelligentia. vide Luc. 16. a 4. Gr. ὑπολαβὼν, q. d. succedens in vicem respondendi. sic Vergil. Excipit Ascanius. 92. Hierusalem enim editiori loco.

oleum

oleum[108] & vinum[109]:& imponens illam in iumentum[110] suum,duxit in stabulum[111], & curam[112] eius[113] egit.Et altera die[114] protulit duos[115] denarios:& dedit stabulario[bb], & ait,Curam illius habe, & quodcunque supererogaueris[116], ego cùm rediero[117], reddam[118] tibi.Quis horum trium videtur tibi proximus[cc] fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui fecit misericordiam in illum.Et ait illi Iesus[dd],Vade[119],& tu fac similiter[120]. Factum est autem dum irent, & ipse intrauit in quoddam castellum[121] : & mulier quædam Martha nomine, excepit[122] illum in domum suam, & huic erat soror nomine Maria. quæ etiam[ee] sedens[123] secus pedes Domini,audiebat verbum illius.

SENS. LIT. IN CAP. X.

108. Int.s.Chrisma sancti Spiritus. 109. Int.s.calicem suæ passionis. 110. Aug.de q. Euang.iumentum Christi caro,imponi iumento,est in ipsam incarnationem credere. Amb. iumento imponit dum peccata nostra portat. Theoph.membra sua nos fecit, & participes corporis sui. 111. Chry.Ecclesiam quæ in itinere mundi lassatos, & sarcinis delictorum defessos suscipit; &, deposito onere peccatorum, reficit.Beda.iumento impositum,induxit in stabulum; nemo enim nisi per baptismum Christi corpore adunatus,Ecclesiam intrat. 112. Int.s.spiritualem. 113. Amb quia redeundum ei erat vnde descenderat. 114. Amb.s.Dominicæ resurrectionis. 115. Amb.s.duo testamenta,quæ in se imaginem tenent æterni Regis expressam.Glo.post resurrectionem Apostolis sensum aperuit, vt intelligerent Scripturas ad regendum populum.Aug.de q.Euang.id est,duo præcepta charitatis, quam acceperunt Apostoli ad euangelizandum,vel promissionem vitæ præsentis,& futuræ. 116. Aug. de q. Euang. stabularius fuit Apostolus, qui supererogauit consilium de virginibus dans, manibus operans, &c. multum etiam supererogauerunt qui Scripturam exposuerunt. 117. Amb.s.die iudicij. 118. Amb.reddes Domine quod debes,beati quibus es debitor. 119. Cyril.inutilis est sacerdotis dignitas,& Legis scientia, nisi per opera bona confirmetur. Chry.s.q.d.quem vides oppressum,adiuua,quicunque is sit.Aug.id est,de doctrina Christiana,cap.30.hinc intelligimus illum esse proximum,cui exhibendum est officium misericordię, si indigeat,à quo nemo excipitur,dicente Domino, Benefacite his qui vos oderunt. continentur ergo etiam Angeli hoc præcepto quo iubemur diligere proximum, impendunt enim nobis misericordiæ officia,& Dominus se proximum nostrum dici voluit,opitulatus est enim semiuiuo iacenti. Amb. non cognatio facit proximum,sed misericordia quæ est maximè secundùm naturam. 120. Beda.Dilectio Dei & proximi rebus ipsis designatur. 121. Orig.s.Bethaniam. 122. Aug.de verb.Dom. ne quis putet beatos solos,qui Christum in sua persona suscipere meruerunt. Dictum enim est ab ipso, quod vni ex minimis meis fecistis,mihi fecistis. 123. Aug.de verb.Do.Martha pascere Dominum,ista pasci magis elegit, & quanto humilius ad pedes sedebat,tanto amplius capiebat,confluit gratiæ aqua ad humilitatis conuallem. Chry. significatur Mariæ diligentia & solertia in auditione; & multa ad Dominum reuerentia,docet verò Dominus discipulos susceptos, debere suscipientes replere sacris doctrinis, eos verò qui suscipiunt,hilariter id facere & feruenter,Martha inquit satagebat,&c.

SENS. MYST. IN CAP. X.

122. Aug.de q.Euang.Excipit nunc Ecclesia Christi in cor suum, Maria eandem Ecclesiam significat,sed in futuro sæculo,vbi sola sapientia perfruetur,& quo per ministerij merita peruenitur. Gr.6.Moral.c.28.Maria vita contéplatiua,Martha actiua,magna sunt actiuæ merita, sed contemplatiuæ potiora; actiuç opera corpore transeunt,contemplatiuæ gaudia melius ex fine conualescunt. Glo.intrante Christo in domum,vita iniqua,si aliquando fuerat,fugit:remanent duæ vitæ innocentes, laboriosa,& otiosa,inter quas medius est fons vitæ; sedet Maria,id est,mentis quiete fruitur, pacatis vitiorum tumultibus; Martha stat,desudat enim in certamine,illud vero non est tibi curæ, &c. ex illorum persona dicitur,qui diuinæ contemplationis ignari, solùm fraternæ dilectionis opus Deo placitum, omnesque huic mancipandos putant, non aufertur Mariæ pars, sed magis perficitur,at actiuæ cum corpore deficit, in æterna enim patria non erunt necessaria pietatis opera, transit labor multitudinis, remanet charitas vnitatis;meritò igitur contemplationi omnia virtutum studia postponuntur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

108. s.ad leniendum. 109. s.ad corrodendum humorem,lauandumq́; vulnus. 111. i.diuersorium. 114. i.postridie. bb. i.hospiti. cc. i proximi officio functus. dd. pre agedum.Heb. 121. i.pagum, scilicet, Bethaniam,qua in latere montis Oliueti distans ab Hierusalem duobus milliaribus. ee. s.cum alijs feminis,vel q.d.totam se etiam composuerat ad attentionem quieto etiam corpore.

Martha

Martha[124] autem satagebat[ff] circa frequens[gg] ministerium. quæ stetit & ait[125], Domine, non est tibi curæ quod soror mea reliquit[126] me solã ministrare? Dic[hh] ergo illi vt me adiuuet. Et respondens[127] dixit illi Dominus, Martha, Martha, sollicita es, & turbaris[128] erga plurima. Porrò[129] vnũ est[130] necessariũ[131], Maria optimam partẽ elegit, quæ non auferetur[132] ab ea.

Sens. Lit. In Cap. X.

124. Int.f.ministrans necessaria mortali carni qua indutus erat Dei Filius. 125. Int.f.conquerens de sorore. Aug.de ver.Dom. 126. Aug de verb.Dom.erat enim intenta dulcedini verbi Domini, laborabat illa, vacabat ista, mirâque suauitate tenebatur, quæ maior est mentis quàm ventris, causámque suam iudici maluit committere, ne si responderet, audiendi intentionem remitteret. 127. Aug.de ver. Dom. repetitio nominis indicium dilectionis, aut repetit vt attentius audiat. 128. Aug. de verb. Dom. vult qui ministrat, quod aliquando non potest, & queritur quando deest, distenditur animus quia temporalia multa sunt, & diuersa sunt, non reprehendit autem Dominus Marthæ ministerium, & hospitalitatis curã, alioqui dimittẽda esset, & vacãdum verbo, & vni instandum scientię omissis operibus misericordiæ, sed munera distinxit. Theoph.non prohibet Dominus hospitalitatem, sed plurimorũ turbationem & tumultum. 129. Int.f.Deo iugiter inhærere. Aug.de verb. Dom. vnum sunt Pater, Filius & Spiritus sanctus, ad hoc vnum nos non perducit, nisi multi habeamus cor vnũ. Basil. vniformis est vita Christiani, & ad vnũ intẽdens.f.Dei gloriã. Gl. præponitur vnũ multis, sed multa tamẽ necessaria sunt tẽdentib' ad vnũ. 130. Int. Mariæ factus est aduocatus qui iudex fuerat interpellatus. 131. Aug.de ver. Dom. nõ tu malã, sed illa meliorẽ. Amb. sapientię desideriũ maius & perfectius opus, ne ergo ministerij cura cognitionẽ verbi cælestis auertat, nec otiosos iudices quos videas sapiẽtię studere. 132. Aug.de ver.Do. auferetur à te labor, vt requies detur, dulcedo veritatis in hac vita augetur, in illa pficietur, nũquã auferetur.

Addit. Avct. In Cap. X.

ff. id est, anxiè torquebatur, distrahebatur, seu distendebatur. gg. Gra. multum. hh. alioqui enim non anelletur. 127. repetitio ad attentionem, vel ex beneuolentia. 128. id est, tumultuariè. 129. id est, vno opus est s.studio rerum diuinarum. 131. Gr. bonam illam, nempe optimam.

CAPVT XI.

Et factum[1] est, cùm esset in quodam loco orans[2], vt cessauit[3], dixit[4] vnus ex discipulis[a] eius ad eum: Domine, doce nos orare[5], sicut docuit Iohannes discipulos suos. Et ait illis, Cùm oratis, dicite, Pater[6],

Sens. Lit. In Cap. XI.

2. CYRIL. vt comedit & bibit. quia homo, ita oratione vtitur, docet verò nos attentè orationibus insistere. Gloss. ideo sæpe Christus inducitur orans, vt discipulos ad orationis studium inducat.
3. Int.f.orare. 4. Titus. nouam conuersationem videntes, nouam orationis formam postulant.
5. Titus.f.vt ea petamus, atque eo modo quo decet. 6. Basil. Duo sunt orandi modi. Vnus laudis cum humilitate. Secundus, petitionis: ab illo autem priori exordium sumendum est. Aug. de verb. Dom. ex malo seruo factus es bonus filius; non est arrogantia, sed fides, & deuotio prædicate quod acceperis, dic ergo Pater, quasi filius, sed noli tibi aliquid specialiter vindicare; solius Christi specialis est Pater, quia genuit, nobis autem communis, quia creauit; ideo secundùm Matthæum dicitur Pater noster. Gregor. Nyss. non oportet esse corruptæ vitæ qui Deum Patrem vocat.

Sens. Myst. In Cap. XI.

1. BEDA. Post historiam sororum quibus duæ Ecclesiæ vitæ significantur, orat, & orare docet; oratio enim quam docuit, vtriusque vitæ mysterium continet, & vtriusque vitæ perfectio non nostris viribus, sed precibus obtinenda est.

Addit. Avct. In Cap. XI.

a. scilicet, ex Septuaginta. Apparet Christum bis docuisse orandi modum, semel in monte, & iterum isto interrogante.

sanctificetur

sanctificetur nomen tuum. [8] Adueniat regnum tuum, Panem nostrum [9] quotidianum da nobis hodie, Et dimitte nobis [10] peccata nostra, [11] siquidem & nos dimittimus debitoribus nostris: Et ne nos inducas in [12] tentationem. [13] Et ait ad illos, [14] Quis vestrum habebit [15] amicum & ibit ad illum [16] media nocte, & dicet illi, Amice, commoda mihi [17] tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam

SENS. LIT. IN CAP. XI.

7. Greg. Nyss. omnium bonorũ caput est, glorificare nomen Dei in vita nostra; glorificatur verò per vitam puram. Chry. vt qui videt pulchritudinem cæli, Deum laudat, ita qui videt alicuius virtutẽ. Aug. de verb. Dom. Sanctificetur, i. ad nos eius sanctificatio perueniat. Titus. Sanctificetur, i. nota sit toti mundo sanctitas tua, & te laudet. rectos autem decet collaudatio: iubet ergo orare pro emendatione totius mundi. Orig. Sanctificetur, i. tibi soli Dei nomen tribuatur, nõ creaturis, vt ab errantibus solet. 8. Orig. vt euacuetur regnũ mundi & peccati. Greg. Nyssen. petimus liberari à corruptione, vel, secundùm quosdam, vt veniat super nos Spiritus sanctus, & purificet nos. Aug. de verb. Dom. Tunc venit regnum Dei, quando sumus Dei gratiam consecuti: ait enim, Regnum Dei intra vos est. Cyrill. qui hoc dicũt, videntur optare Christi aduentum ad iudicium, quo coronãdi sunt qui bene vixerunt, vnde apud Matthæum additur, Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Chry. quasi dicat, da nobis imitari cælestem conuersationem. Greg. Nyssen. in carne non carnaliter viuendum est, sed disponenda vita ad eam quæ speratur. Aug. in Enchi. cap. 115. apud Matthæum. Septem petitiones sunt in oratione Dominica. Apud Lucam verò quinque. 9. Aug. de verb. Dom. in Græco ἐπιούσιον epiusion, i. supersubstantialem, qui scilicet animæ nostræ substantiam fulcit. Si quotidianus est panis, cur post annum sumes? accipe quotidie quod quotidie tibi prosit, sic viue, vt quotidie merearis accipere, qui vulnus habet, medicinam quærit, medicina est cæleste & venerabile Sacramentum, si quotidie accipis, quotidie tibi est hodie. Cyril. Ex eo quod iubet panẽ petere, i. quotidianum alimentum, videtur velle eos colere paupertatem, petunt enim panem non qui habent, sed qui penuria opprimũtur. Basil. Exponenda est Deo necessitas naturæ, & petendus panis. Chry. Petenda sunt vitæ necessaria, nõ quæ delectant, sed quæ substantiã corporis sustentant. 10. Tit. Ne impediamur à sacra cõmunione propter humana peccata, additũ est autẽ hoc, quia nullus sine peccato reperitur. 11. Titus. fit iustè à Deo dimissio, quando nos relaxamus his qui nobis nocuerunt. Cyrill. vult, vt ita dicam, patientię nostræ imitatorem fieri Deum, vt talis in nos sit, quales fuerimus in conseruos. gratiæ verò sunt agendæ debitoribus nostris, vt qui nobis fiant (si sapimus) causa indulgentiæ maximæ. 12. Aug. de verb. Dom. quam scilicet ferre non possumus. Titus. petimus non derelinqui à Deo, nam non tentari est impossibile, dicitur verò Deus aliquando facere quod permittit. 13. Chry. Ostendens patienter orandum esse. 14. Int. pro, si quis.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

15. Theoph. Amicus est Deus, qui omnes amat, & saluos vult fieri. Amb. quis nobis amicior, quàm qui pro nobis corpus suum tradidit? 16. Amb. Docemur etiam noctibus orare. Media nocte, inquit Dauid, surgebam ad confitendum tibi, nõ timuit excitare dormientẽ, quem scit semper vigilantem. 17. Aug. de verb. Dom. tres panes mysterij cælestis alimentum. venit amicus de via, i. vita huius seculi, in qua omnes peregrinamur, vel de vita mala, venit, inquam, vt interroget quod tu fortè nescis, & compelleris quærere, vbi obscurè scriptum est fortè in Paulo, aut Petro, &c. quos non potes interrogare, requiescunt enim cum Domino, nox media est huius seculi valida ignorãtia, adis ergo ad Dominum oratione pulsans. Aug. de q. Euang. Amicus ad quem venitur, Deus; media nox, tribulationis tempus, tres panes, intelligentia Trinitatis, amicus veniens de via, appetitus seruiens consuetudini temporali, à qua reuocatur conuersus ad Dominum, quærensque gaudium de doctrina spirituali. Aug. de verb. Dom. Cùm perueneris ad intelligentiam Trinitatis, habes vnde viuas, vnde pascas, ne timeas, non enim panis ille finitur. Theophyl. Media nox, finis vitæ, in quo multi ad Deum veniunt, vel profundum tentationum, tres panes, necessitas corporis, animæ, & spiritus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

7. pro, celebretur. Hebr. 9. Græc. ἐπιούσιον, i. supersubstãtialem, seu crastinum. vide apud Matthæum. d. Græ. quadam καθ' ἡμέραν, i. quotidie. 14. Parabola hæc sumpta à dissimili, vt illa de villico, & de iudice iniquo. Dedit iste importuno tempore rogatus, quanto magis Deus, cui nullũ tempus importunum?

ante illum:& ille deintus reſpódens dicat,Noli mihi [18] moleſtus eſſe, iam [19] oſtium clauſum eſt,& [20] pueri mei mecum ſunt in cubili:non poſſum ſurgere & dare tibi. Et ille ſi [21] perſeuerauerit pulſans:dico vobis,etſi non dabit illi ſurgens,eo quod amicus eius ſit, propter [22] improbitatem tamen eius ſurget, & [23] dabit illi [24] quotquot habet neceſſarios. Et ego [25] dico vobis,[26] Petite,& dabitur vobis:[27] quærite,& inuenietis:pulſate,& [28] [c] aperietur vobis.[29] Omnis enim qui petit, [30] accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti aperietur. [d] Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid [31] lapidem dabit illi? Aut [32] piſcem: nunquid pro piſce [33] ſerpentem dabit illi? Aut ſi petierit [34] ouum, nunquid porriget illi [35] ſcorpionem?Si ergo vos cùm ſitis [36] mali,noſtis bona [37] data dare filiis veſtris:

Sens. Lit. In Cap. XI.

21. Int.non pudore perterritus,ſed neceſſitate coactus. 22. Aug.de q.Euang.quaſi dicat,quãto magis Deus,qui ſine tædio largiſſimè donat quod petitur? 25. Cyrill.hoc vim habet iuramenti. 26. Int. orando. 27. Int.ſ.rectè viuendo.Chry.petitio orationem oſtendit;inquiſitio ſtudium,& diligentiam; ſollicitè quærendus eſt Deus,vt aurum perditum quæri ſolet. 28.Int.ſ.perſeuerando.Chry.ſi immorateris,recipies.ob hoc clauſum eſt oſtium,vt pulſes.Græc.pulſatur manu,i.bonis operibus. 29. Aug.de verb.Dom.non hortaretur nos tantopere vt peteremus, niſi dare vellet. 30. Orig.ſ.nihil omiſerit eorum quæ conferunt ad petitorum obtentum,alioquin, vt ait Iacobus, petitis, & non accipitis, eo quòd malè petatis Baſil.non impetrat,ſed magis Deum irritat,qui remiſsè, & vagante mẽte diuinum implorat auxilium;oportet coram Deo attentum,& tremebundum aſſiſtere; cùm autem quis non ex negligentia,ſed ex fragilitate vagatur,ſeque,quantum poteſt,cohibet,Deus ignoſcit.Petunt quidam, & non accipiunt,quia infideliter petunt,vel leuiter,vel non conferentia, vel non perſeueranter,&c.Gloſſ.ſi petenti datur,& quærenti,& pulſanti, & cetecui non datur,non bene petiit, quæſiuit & pulſauit, prope eſt Dominus inuocantibus eum in veritate:& volũtatem timentium ſe facit. d. Int.pro,ſi quia. 32. Cyrill.ſ.ſi petierit. 36. Beda.Etiam Apoſtoli ſupernæ bonitatis reſpectu mali, ſolus enim Deus per ſe bonus.Glo.Apoſtoli nondum immunes à delictis, quæ quotidianis orationibus iubentur curari. 37. Int. ſ.veſtra datis.

Sens. Myst. In Cap. XI.

18. Aug.de ver.Do.Qui differt dare, vult amplius deſideres dilatum, ne vileſcat citò datum.Baſil.differt vt agnoſcas Dei eſſe donum,& in timore cuſtodias.Quod multo labore acquirimus, cuſtodimus, ne,ſi perdiderimus,laborẽ amittamus.Glo Non aufert ſpem impetrandi, ſed vehementius accendit deſiderium orandi, oſtẽſa difficultate conſequendi. 19. Bed.Hoc eſt oſtium quod ſibi Paulus expoſcit aperiri populi orationibus, ad loquendum myſterium Chriſti:& fortè illud eſt quod apertum vidit Iohannes,cui dictum,Aſcende huc, &c.Aug.de q.Euang.ſignificatur tempus famis verbi, cùm intelligentia clauditur. 20. Aug.de q.Euang. ſignificantur iam eſſe in quiete cum Domino prædicatores verbi, & tamen orando efficitur,vt accipiat deſiderans intellectum à Domino, etiamſi homo deſit,per quem ſapientia prædicetur.Greg.Nyſſen.cubile,ſaluatorum requies. 23. Int.ſ.per ſe inſpirando,vel doctorem mittendo. 24. Int.etſi non quantum ille voluerit. 31. Aug.de q.Euang.panis,charitas,ſine qua cætera nihil ſunt,vt ſine pane menſa inops;lapis,cordis duritia;piſcis, fides inuiſibilium, quæ mundi fluctibus circumiactata non frangitur;& de inuiſibilibus locis capitur:ouum ſpes,ouum enim nondum perfectus fœtus,ſed ſperatur.Glo.Fides inuiſibiliter in corde gignitur, vt piſcis ſub aquis naſcitur,& inuiſibili gratia per baptiſmum conſecratur; inuiſibili auxilio Dei nutritur; & inuiſibilium præmiorum intuitu operatur. 33. Int. id eſt, infidelitatem quam ſerpens primo homini inſpirauit. 34. Int. id eſt, ſpem. 35. Int.id eſt, deſperationem. Aug.de q. Euang. Scorpionis aculeus venenatus retrò timendus eſt,contrarium ſpei retrò reſpicere; ſpes enim in illa quæ ante ſunt ſe extendit.

Addit. Avct. In Cap. XI.

22. Græ ἀναίδειαν, impudentiam, quaſi dicat, inuerecundam, & vrgentem perſeuerantiam. c. pro, aperiri ſolet. 35. Græc.δόματα, i.dationes.

quanto

quanto magis Pater vester cælestis de cælo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? Et erat ejiciens dæmonium, & illud erat mutum. Et cùm eiecisſet dæmonium, locutus eſt mutus: & admiratæ ſunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt, In Belzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia. Et alij tentantes, ſignum de cælo quærebāt ab eo. Ipſe autem vt vidit cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet. Si autem & ſathanas in ſeipſum diuiſus eſt, quomodo ſtabit regnum eius? quia dicitis in Belzebub me ejicere dæmonia. Si autem ego in Belzebub ejicio dæmonia; filij veſtri in quo ejiciunt? Ideo ipſi iudices veſtri erunt. Porrò ſi in digito Dei ejicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei. Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum: in pace ſunt ea quæ poſſidet.

SENS. LIT. IN CAP. XI.

38. Beda. ex quo bona omnia. Athanaſ. non ſic diceretur, niſi eſſet de ſubſtantia Dei, qui ſolus bonus, quandoquidem & Dominus renuit dici bonus in eo quod homo factus eſt. e. Glo. miracula operatur, vt qui prædicanti non credunt, viſis miraculis credant. 39. Int. i. mutum faciens. Theoph. Græcè κωφὸς, id eſt, qui nec audit, nec loquitur, & quidem qui à natiuitate non audiuit, neceſſariò non loquitur, iſte ſanè & mutus erat & ſurdus. Beda. iſte apud Matthæum cæcus fuiſſe dicitur, itaque tria ſigna ſimul facta ſunt in vno homine, cæcus videt, mutus loquitur, poſſeſſus à dæmone liberatur, ſic quotidie in conuerſione expulſo dæmone illuminatur homo, & Deum laudat. 40. Beda. quæ minus eruditæ videbantur. 41. Int. ſ. Scribæ & Phariſæi, non ſimplex turba. Beda. 42. Beda. is Deus erat Acharon. Glo. Ninus Belo patri ſtatuam conſecrauit, Caldæi Bel vocabant, Paleſtini Baal, Moabitæ Beelfegor, Iudæi Beelzebub. Bal enim vir, Zebub muſca, quaſi vir muſcarum, ſeu muſcas habens, ob ſordes, ſcilicet cruoris, qui in eius templo immolabatur. 43. Cyril. Pari liuore ſtimulati. 44. Glo. vt ignem ſicut Eliæ tempore, aut manna, vt ſub Moyſe, aut tonitrua & imbres, vt ſub Samuele; non exhibuit verò Chriſtus, nam & illa etiam fuiſſent calumniati. proprium Iudæorum, quærere ſigna, vnde Paulus, Iudæi ſigna petunt. 45. Chry. metu multitudinis non audebant diuulgare quod ſentiebant. Beda. ad cogitata reſpondit, vt vel ſic credant eius potentiam, qui corda nouit. 46. Oſtendit regnum ſuum indiuiſum, & perpetuum. Beda. vnum regnum Patris, Filij, & Spiritus ſancti, & vna maieſtas. 47. Chry. ſecunda ſolutio. 48. Chry. non dicit, diſcipuli mei, ſed filij veſtri, volens eorum permulcere furorem. Beda. ſignificat exorciſtas Iudæorum, qui ad inuocationem Dei ejiciebant dæmones. 49. Chry. i. condemnabunt non credentes, ex vobis enim orti mihi obediunt. Glo. Iudices non poteſtate, ſed comparatione, dum expulſionem non diabolo, ſed Deo aſſignant. 50. Aug. 2. de conſ. Euang. Matthæus ſpiritum dicit. Aug. 2. de q. Euan. Spiritus ſanctus, digitus Dei, ob partitionem donorum, quæ in eo cuique dantur; in nullis enim mēbris magis apparet partitio, quàm in digitis. Cyril. Spiritus ſanctus digitus; manus & brachium Filius; per eum enim Pater cuncta operatur, & Filius per Spiritum ſanctum ſibi conſubſtantialē. Gloſſ. hoc digito ſcripta lex in tabulis; hunc digitum Magi confeſſi ſunt in Ægypto. Amb. ad formam vnitatis, non ad diſtinctionem poteſtatis referenda digiti nuncupatio. Athana. gratia humanitatis ſe dicit minorem Spiritu ſancto, & in eius virtute dæmonia ejicere. 51. Chry. q. d. cur veſtra bona faſtiditis?

52. Amb. oſtendit imperialem eſſe Spiritus ſancti poteſtatem, in quo regnum eſt Dei, eóſque in quibus habitat Spiritus ſanctus eſſe regalem domum. Glo. Regnum Dei, id eſt, iudiciaria poteſtas, qua bonos à malis ſecernet in die iudicij; vel peruenit regnum Dei, id eſt, patefactus eſt aditus regni cæleſtis.

n. Glo. oſtendit ſe non conſentire cum diabolo, ſed ſuperare & ejicere à fidelibus. 53. Chry. fortis diabolus, non naturaliter, ſed noſtra puſillanimitate. 54. Beda. ſ. mundum. 55. Beda. vſque ad Chriſti aduentum in infidelium cordibus, diabolus ſine contradictione quieſcebat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

39. i. faciens hominem mutum. f. i. periculum eius potentia facere cupientes. g. pro contra. ſ. diuiſa, domus autem pro familia. h. i. contra ſe, pro, ſe. id ipſe diffidet. l. pro, Beelzebub præſidio. m. pro, cuius præſidio, & ope. 50. i. virtute, vel Spiritu ſancto, vt patet ex Matt. 12. 52. A Iohanne, & à me prædicatum. ſ. cùm ſic dæmones expelluntur nouo miroq; modo. 55. pro ſalua ſunt. Hebr.

Si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa arma[56] eius aufetet in quibus confidebat:& spolia[57] eius distribuet[58]. Qui[59] non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit[60]. Cùm[61] immundus spiritus exierit de homine,ambulat per loca[o] inaquosa, quærens requiem. Et non inueniens dicit,Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cùm venerit inuenit[p] eam scopis mundatam[62]. Tunc vadit[q], & assumit septem[63] alios spiritus secum, nequiores se,& ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora[64] prioribus. Factum est autem cùm hoc diceret:extollēs[65] vocem quædam mulier de turba,dixit[66] illi, Beatus venter qui te portauit, & vbera[67] quæ suxisti. At ille dixit,Quinimò[68] beati qui audiunt[69] verbum Dei,& custodiunt[70] illud. Turbis autem concurrentibus[71] cœpit dicere,Generatio hæc[72],generatio nequam[73] est:

SENS. LIT. IN CAP. XI.

56 Theoph.id est,species peccatorū.Beda.i.astutias,& dolos. 57. Beda.s.homines ab eo deceptos. 58. Basil.s.exhibens fideles custodias Angelorum. Beda. quosdam dedit Apostolos, alios Euangelistas,&c. 59. Chry.quarta solutio. 60. Cyrill.Sathanas tentat dispergere à Christo congregata.Chry. videtur Iudæos tangere,connumerans eos cum diabolo. nam & ipsi agebant contra eum, & dispergebant quos congregabat. Gloss. Possunt hæc de omnibus hæreticis & schismaticis intelligi, qui omnes excluduntur á regno Dei. 61. Chry.ostendit vnde Iudæis contingat ad huiusmodi de Christo opiniones labi: itaque apud Matthæum additur, sic erit & generationi huic pessimæ. quamdiu erant Iudæi in Ægypto,viuentes ritu Ægyptiorum, habitabat in eis diabolus, qui est expulsus mactato agno in figura Christi,&c. Ambr.A Iudæis per legem spiritus immundus exierat,sed quia in gentibus prius quidem aridis, sed post per baptisma humescentibus, requiem non potuit inuenire, regressus est ad Iudæos.

62. Amb. scilicet,forensi & perfunctoria specie comptam.Glo,superfluis obseruationibus & ceremoniis legis,quæ nihil valent post Christi aduentum. q. Glo.s. vt firmiùs possideat. 63. Ambr. vt nobis multiplicatur septiformis Spiritus gratia;ita illis immundorum spirituum omnis cumulatur iniuria, vniuersitas enim hoc numero significatur. 64. Chry.Maior nūc penuria virtutis in Iudæis:& ærumna vehementior, & dæmonum potestas sæuior.Glo.deteriores nunc Iudæi blasphemantes Christū, quàm olim in Ægypto; maior enim infidelitas venientem non suscipere,quàm venturum non credere.Cyril. Fiunt nouissima peiora,iuxta illud,Melius erat viam veritatis non agnoscere, quàm post agnitam retroire. Beda. Accidit hoc malis á quibus exierat diabolus tempore baptismatis; exploratis enim fidelium cordibus quæ sunt inaquosa,id est,à fluxis cogitationibus expurgata, redit ad vacantes, & bonis operibus non studentes;secumq; affert vniuersa vitia. Chry. Grauior est pœna sequentiū peccatorum.

65. Int.Magna fiducia inter blasphemos confiteri Dei Filium. Beda. 67. Beda. cuius lacte nutritus est,eius & semine conceptus;ex eodem enim fonte,secundùm Physicos, vtrumque manat. 68. Chry. non est responsum repudiantis matrem, sed ostēdentis quod nihil ei partus profuisset, nisi fidelis fuisset. Beda. Dei genitrix inde quidem beata,quia verbi incarnandi ministra temporalis; sed inde multo beatior,quia eiusdem semper amandi custos æterna. 69. Int.id est, anteriori aure percipiunt. 70. Int. scilicet,opere. Beda.Iudæos percutit,qui verbum Dei non audire, & custodire, sed negare & blasphemare quærebant. 71. Int.quasi ad videnda miracula quæ ab eo audiebant fieri. 72. Int.s.Iudæorum. 73. scilicet,adultera.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

66. Int.figura Ecclesiæ quæ in medio gentium confitetur Creatorem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

58. s.cōmittens oues Apostolis,& successoribus. 61. Sensus parabola est,cùm dæmō ab homine pellitur, quiescere non potest,vt qui pulsus domo,nō potest quiescere in locis desertis,sed redit,reperiensq; paratum ad se recipiendū,vt est parata domus purgata,& ornata,ingreditur;idq; multis comitatus dæmonibus,vt tutius possideat,sic Iudæis accidet. o. s. solitudines. p. præsens tēpus 68. Græ. μενοῦνγε, verti potest certè. 70. Indicatur necessaria perseuerantia. 71. Græ.ἐπαθροιζομένων.i.condensantibus se.

signum

[74] signum quærit,& [75] signum non dabitur ei nisi [76] signum Ionæ Prophetæ. Nam sicut fuit Ionas [r] signum Niniuitis: ita erit & filius hominis generationi isti. [77] Regina austri surget in iudicio cum [s] viris generationis huius, & [78] condemnabit illos, quia venit à finibus terræ audire Sapientiam Salomonis. & ecce plusquam Salomon [79] hic. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac,& condemnabunt illam: quia pœnitentiam [80] egerunt in prædicatione Ionæ,& ecce [81] plusquam Ionas hic. [82] Nemo [83] lucernam accendit,& in abscondito ponit,neque sub modio:sed supra candelabrum, vt qui ingrediuntur lumen videant. [t] Lucerna [84] corporis tui,est [85] oculus tuus. Si oculus tuus [86] fuerit [87] simplex, [88] torum corpus tuum [89] lucidum erit: si autem

SENS. LIT. IN CAP. XI.

74. Int.quasi illa quæ videiant signa non fuerint. Basil. Signum est res manifesta,occulti continens declarationem;sicut Ionæ signum,descensum Christi ad inferos, & ascensum à mortuis repræsentat.
75. Int.s.de cælo quo indigni sunt.Beda.sed de profundo inferni.s.passionis,non glorificationis.Glo. Discipulis dedit signum diuinitatis,transfiguratus in monte,& subleuatus in cælum. 76. Ambr. quod signum est Dominicæ passionis,& sceleris Iudæorum, qui exemplo Niniuitarum, non deberent desperare indulgentiam,si vellent agere pœnitentiam. 77. Int.Electa fuisse non dubitatur. Beda. s. Beda. Vna erit resur.ectio omnium; bonorum scilicet & malorum, idque in ipso iudicio. 78. Beda.non potestate iudicij, sed comparatione facti melioris. 79. Int.s.in hoc loco. Beda. in præsentia si inter vos conuersatur. Chry.q.d Festinauit mulier barbara per longum iter auditura scientiam animantium, vires herbarum; vos cùm audiatis ipsam sapientiam de cælestibus instruentem, & verba signis comprobantem,alienamini,&c. 80. Int.quod Iudæi non fecerunt ad prædicationem Christi.Chry.Niniuitæ, barbari, qui numquam acceperant auditum diuinum,conuersi ad vocem serui, non cælorum regnum annunciantis, sed euersionem vrbis. 81. Ionas paucis diebus prædicauit,& peregrinis, & signum non fecit;Christus diu,& ciuibus, & multa signa fecit. 82. Int.de seipso hoc dicit.Beda. Ostendens nō esse occultādam fidelibus lucis suæ claritatem. Cyril. Dicebant Iudæi Christum facere miracula ob applausus audientium, hanc igitur calumniam reprobat. v. Glo.condēnantur Iudæi qui signa exterius quærendo, apertam lucis ianuam nolunt ingredi credendo. x. q. d. ego lucernam fidei in vestris sensibus accendo,& in Ecclesia pono; vos, quantum in vobis est; lucernas vestras accendite, id est,intentiones cordis mundate. 84. Int.id est,totius tuæ operationis. 85. Int.id est,mentis intentio. Theoph Iudæi Christi miracula accusabant,cùm deberent agnoscere, ad hoc enim lucernam à Deo,id est,intellectum acceperant,vt intelligerent.Orig.oculus dicitur intellectus,qui corpus,id est,totam animam illustrat
86. Int.id est,intentio.Greg.Naz.Ecclesiæ lucerna,& oculus,prælatus. 87. Int.scilicet,pura,& recta.
88. Int.etsi coram hominibus aliquid imperfectionis habere videaris. 89. Greg.28.mor.cap.18.Bona intentio opus illustrat,peruersa obscurat.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

77. Ambr.Exprimit Ecclesiæ mysterium, quæ de orbis finibus congregatur, vt pacifici Salomonis verba cognoscat; regina planè cuius regnum est indiuisum, de diuersis & distantibus populis in vnum corpus assurgens.Greg.Nyss.vt illa regina Æthiopum,& longè distans: sic Ecclesia nigra in principio. & distans à Dei notitia; sed Christo offert postea pietatis aromata,aurum diuinæ notitiæ.& gemmas.i. obedientiam præceptorum. 80. Ambros. significatur Ecclesia quæ ex duobus constat, vt aut peccare nescias,quod pertinet ad Austri reginam, aut desinas quod ad Niniuitas; pœnitentia delictum abolet, sapientia cauet. 83. Int.id est,fidem.Beda Flamma diuinitatis suæ Dominus humanæ naturæ testam impleuit,quæ non est credentibus abscōdenda,nec modio. i. legis mensura includenda, aut intra vnius gentis Iudææ terminos;sed supra candelabrum,id est,Ecclesiam ponenda,nostrísque frontibus fides incarnationis affigenda.Amb.Lucerna,fides;qua reperitur drachma quæ perierat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

r. s.quod à Deo missus esset. t. idest, vase.

[90] nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebroſum erit. Vide ergo ne [91] lumen quod in te eſt,tenebræ ſint. Si ergo [92] corpus tuum [93] totum lucidum fuerit, non habens aliquã partem tenebrarum,[aa] erit lucidum totum;& ſicut lucerna [94] fulgoris illuminabit te.Et cùm [95] loqueretur,rogauit illum quidã Phariſæus vt pranderet apud ſe. Ieſus autẽ [96] ingreſſus, recubuit. Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere,quare non [97] baptizatus eſſet ante prandium. Et ait Dominus ad illum, [98] Nunc vos Phariſæi quod deforis eſt [bb] calicis & [cc] catini [99] mundatis: quod autem intus eſt veſtrum, [100] plenum eſt rapina, & iniquitate. [101] Stulti,[102] nonne qui fecit quod deforis eſt,etiam id quod deintus eſt fecit? Veruntamen [dd] quod ſupereſt, [ee] date eleemoſynam: & ecce omnia [103] munda ſunt vobis. Sed væ vobis Phariſæis,qui [104] decimatis mentam & [105] rutam & [ff] omne olus:& præteritis

SENS. LITER. IN CAP. XI.

90. Int.ſi peruerſa intentio præceſſerit,prauum opus ſequetur, etſi iuſtũ aliquãdo videatur. 91. Int. i.ipſa intentio,quæ animi lumen eſt,vitiorum tenebris fuſcetur. 92. Int. i. ſi bonum bona intentione facis,non habens in tua conſcientia aliquam partem malæ cogitationis.Beda. 93. Beda.i.omnia opera.
94. ſ.hic,& in futuro gratia lucis donaberis Beda.Hęc autem dicta ſpecialiter contra hypocriſin Phariſæorum ſub dolo ſigna quærentium. 95. Beda.non ait,cùm hæc loqueretur, non enim ſtatim finitis illis,ſed aliquot interpoſitis inuitatus eſt;nempe poſtquam nunciatum eſſet foris matrem & fratres eſſe; & reſpondiſſet,qui fecerit voluntatem,&c. 96. Cyril.vt more optimorum medicorum, grauius infirmitatibus remedium afferret. 97. i.lauatus more Iudæorum.Aug.de verb.Dom.quotidie Phariſæi antequam prandèrent,abluebant ſe aqua. 98. Cyril.ex his quæ erant præ manibus contexit documẽtum. Aug.de verb.Dom.Apud ſe Phariſæus cogitauerat,ſed audiuit qui interiora cernebat. b b. Glo.calix, vas vitreum,catinus fictile de terra. 99. Int.i. munditiam carnis exterius obſeruatis. 100. Int.i.animæ turpitudinem retineatis Aug.de verb.Dom.quomodo non pepercit ei,à quo fuerat inuitatus?magis obiurgando pepercit;vt correcto in iudicio parceret. 101. Glo.Latius explicatur quod ſupra dictum eſt de mundando cordis oculo. 102. Int.q.d.qui fecit vtranque naturam,vtranque mundari voluit. Beda. eſt autem hoc contra Manichæos, qui animam tantum à Deo, carnem autem à diabolo putant creatam;& contra eos etiam qui peccata corporalia deteſtãtur,ſpiritualia vt leuia cõtemnunt. d d. Beda.ſ. neceſſario victui & veſtimento:nec enim ita præcipitur eleemoſyna,vt te conſumas inopia, ſed vt corporis tui cura expleta;inopẽ,quantũ vales,ſuſtentes;vel quod ſupereſt.i.quod tam multo ſcelere præoccupatis remedium reſtat,eſt vt detis eleemoſynã,&c. 103. Amb.mundat nos miſericordia,mũdat Dei ſermo,iuxta illud,Iã vos mũdi eſtis propter ſermonẽ quẽ locutus ſum vobis. Cyr.facit eleemoſyna omnia mũda,& ieiunio eſt præſtãtior,nõ paruũ eleemoſynæ cataplaſma cùm valeat omnib.apponi vulneribus.Beda.Eleemoſyna eſt,quicquid vtili miſeratione fit,vt parcendo,orando,corripiendo,&c. Aug.de ver.Dom.Facere eleemoſynam,eſt facere miſericordiam:quomodo autẽ es miſericors alteri, ſi crudelis es tibi?Miſerere,inquit animæ tuæ placens Deo. 105. Int.non triticum ſolummodo & vinum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

a a. pro,vt quod ſit lucidum totum,ſicut lucerna te illuminabit. 94. Græc.vt cùm lucerna fulgore illuminat te:poteſt ſenſus eſſe,ſic erit lucidum corpus tuũ,vt eſt lucida domus accenſa lucerna. 95. i.cùm aliquando diceret,non enim id factum poſt dicta proximè,ſed alio tempore. 97. i.lotus. b b. Parabolicus ſermo,ſignificans munditiam exteriorem. c c. catinus,ſeu catinum,vas eſt eſcarium. d d. Græc.τὰ ἐνόντα,quæ ſuppetunt,ſeu adſunt.q.d.de ijs quæ habetis. e e. Quidam ironicè dictum putant, at veteres præceptum eſſe,ſeu conſilium. 103. ſ.ſi eleemoſyna rectè fiat, & adſint reliqua ad ſalutem neceſſaria, vt pœnitentia:ſic enim intelligendæ ſimiles ſententiæ quæcumque ſalutem promittunt,quidam tamen dicunt per eleemoſynam intelligi omnia opera bona.q.d.date operam bonis operibus. 104. i. decimas datis, vel exigitis,vtrumque enim ſignificant verbum Latinum,& Græcum ἀποδεκατοῦν,& Heb. עשר videtur autem hic pro dare accipi,nam exigere potius ſacerdotum,& Leuitarum.vide Leu.28. f f. pro,quoduis.

iudicium

iudicium & charitatem Dei.Hæc autem oportuit facere, & illa nō omittere.Væ vobis Pharisæis,qui diligitis primas cathedras in Synagogis,& salutationes in foro.Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ,quia estis vt monumenta quæ nō parent,& homines ambulantes supra,nesciunt.Respondens autem quidam ex Legisperitis, ait illi,Magister hęc dicens etiam contumeliam nobis facis.At ille ait,Et vobis Legisperitis væ:qui oneratis homines oneribus quæ portari nō possunt,& ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas. Væ vobis qui ædificatis monumenta Prophetarum:patres autem vestri occiderunt illos. Profectò testificamini & consentitis operibus patrum vestrorum:quoniam quidem ipsi eos occiderunt,vos autem ædificatis eorum sepulchra. Propterea & sapientia Dei dixit, Mittam ad illos prophetas &

SENS. LIT. IN CAP. XI.

106. Aug.de ver.Dom.quid est iudicium?displicere tibi. Quid est charitas? diligere Deum & proximum. hanc eleemosynam si prætermittis,nihil facis, quando tuum non facis. Theoph. Per iudicium dilectionem proximi innuit: quod enim aliquis iustè iudicet proximo, ex eius dilectione prouenit. Gloss.q.d. deberetis de vestra miseria iudicare,& Dei charitatem quam vobis donauit, diligere, vt piè viuatis, iustum Dei iudicium confitentes,quia miseri facti estis;& gratias referentes charitati qua liberati estis.Breuiter autem perstrinxit multa eorum vitia: futuri enim iudicij metum non habebant, nec Dei charitatem,&c. 107. Int.scilicet,iudicium,& charitatem. Amb. perfectionem fidelis viri breuiter concludit vt & fide,& operibus approbetur. 108. Int,vel oportet. 109. Int.s.primo loco. 110. Int. s.eleemosynas fructuum.Chry.nondum erat tempus expressè abolendi legalia. 111. Int.arrogantiam redarguit qua primatus appetunt. 112. Arguit de hypocrisi. 113. Cyril.Iulianus Apostata ait vitanda esse sepulchra quæ Christus immunda esse ait;sed ignorauit vim verborum, non enim iubet Christus à monumentis discedere,sed eis comparat Pharisæos. 115. Int.legendum patent,vel parent. 116. Cyrill. Redargutio mansuetos transfert in melius,superbis est intolerabilis. 117. Beda. quàm misera conscientia,quæ,audito Dei verbo,sibi contumeliam fieri putat. 118. Int.s.sicut Pharisæis. Theoph.Pharisæi diuisi ab aliis quasi religiosi,Legisperiti Scribæ erant & doctores,Legis quæstiones soluentes.

119. Int.s.Legis. 120. Int.s.secundùm quod intelligitis,& imponitis. 121. Theoph.quando doctor facit quæ docet,fascem alleuiat,se tradens ad exemplum;quando verò non facit,graues videntur fasces auditoribus,vt quæ neque à doctore possunt portari. 122. Int.id est, neque in minimis perficitis,quia gratiam meā non quæritis,& iugū leue repellitis;sed lex sine gratia nequit impleri.Beda. mm. Greg. tales modo plures sunt,intolerabiles Legislatores,& debiles portatores. 123. Int.s.Legis. 124. Int.s. ambitiosè ornando. Beda. Simulabant se patrum suorum horrere perfidiam, memorias Prophetarum ab illis occisorum magnificè ornando,sed ostendunt se paternæ nequitiæ consentire, dum sunt iniurij in Christum à Prophetis prænunciatum.Gloss persequendo Christum & Apostolos,imitabantur scelera patrum,& sententiam damnationis quam in patres proferebant, in seipsos retorquebant. 125. Int.s. ambitiosè ornando. 126. Amb.s. Christus, vnde apud Matth. Ecce ego mitto ad vos Prophetas & sapientes. 127. Int.ab æterno disposuit. 128. Int.Matthæus,Ecce ego mitto ad vos. 129. Int.qui prius Prophetas, post Apostolos misit. Beda. Cessent ergo hæretici Christo ex virgine principium dare; & alium Legis & Prophetarum,alium noui Testamenti Deum prædicare. Intelliguntur quidem aliquando in Scriptura Prophetæ,non solum qui Christum prædixerunt; sed etiam qui futura cœli gaudia; sed hos non crediderim Apostolis in catalogi ordine præferendos.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

*106. i.iustitiam.s.ad proximum. gg. i.in Deum. 107. s.iudicium & charitatem. 110. s.decimationes,eas quidem quæ ex Lege necessario,alias ex abundanti. hh. i.optatis,ambitis. * Quid s.continendi situs:vel loquitur de monumentis quæ sub terra latent. ll. s. & rigidè legem interpretantes,& addentes grauia præcepta,exactamq; obseruationem requirentes. nn. s.per opera quibus estis similes patribus:Itaque perinde agitis vt si in gloriam patrum,& non Prophetarum ædificaretis.*

Aposto

Apoſtolos,& ex illis occident & perſequentur: vt inquiratur ſanguis omnium Prophetarum, qui effuſus eſt à conſtitutione mundi à generatione iſta, à ſanguine Abel, vſque ad ſanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. Væ vobis Legiſperitis, quia tuliſtis clauē ſcientiæ, ipſi non introiſtis; & eos qui introibant, prohibuiſtis. Cùm autem hæc ad illos diceret, cœperunt Phariſæi & Legiſperiti grauiter inſiſtere, & os eius opprimere de multis inſidiantes ei: & quærentes aliquid capere de ore eius, vt accuſarent eum.

SENS. LIT. IN CAP. XI.

130. Int. vt Iacobum. 131. Int. vt nec recepti ab eis, iuſtè ad gentes migrent. 132. Int. ſ. malorum. Glo. omnes mali vna generatio ſunt, vna ciuitas, vnum corpus diaboli: ſicut omnes boni vna generatio. Cyril. exprimit non ſolùm aſtantes, & audientes, ſed quemlibet homicidam. 133. Theoph. hunc quidā dicunt eſſe filium Ioiadæ Sacerdotis. Beda. ſignificantur vtriuſque gradus martyres. ſ. laici, & altaris officio mancipati. Abel enim paſtor ouium, Zacharias ſacerdos. Greg. Nyſſ. quidam dicunt Zachariam patrem Iohannis, ſpiritu prophetiæ Mariæ virginitatem intelligentem, non eam ſeparaſſe à loco templi virginibus deputato, eáque cauſa fuiſſe occiſum, præſertim cùm diceret Regem mūdi naſciturum. metuebant enim ſubiectionem. Græ. quidam dicunt, cùm à cæde infantium Elizabeth eripuiſſet Ioannem in eremum abiens, Herodis ſatellites ob id indignatos, Zachariam in templo miniſtrantem, occidiſſe.
134. Baſil. Conuenit hæc vox detrudendis paulo pòſt in graue ſuppliciū. 135. Int. i. abſtuliſtis. Cyril. 136. Cyr. i. Legem quæ erat figura iuſtitiæ Chriſti: eſt etiam fides clauis ſcientiæ: per eam enim fit veritatis cognitio, iuxta illud, niſi credideritis, non intelligetis. iſti ergo nec legem ad Chriſtum ducētem, vt oportebat, interpretabātur; nec homines in Chriſtū credere permittebāt. Aug. 2. de q. Euā. Clauis ſciētiæ humilitas, quā nec ipſi intelligere, nec ab aliis intelligi volebāt. Idē 2. de cōſ. Euan. Notandum verò Matt. narraſſe hæc dicta poſtquā Dominus veniſſet in Hieruſalē. Lucas verò dū eò iter haberet: videntur ergo ſimiles eſſe ſermones quorum ille alterū, iſte alterum narrauit. 137. Cyr. i. inſtare, vel ſæuire.
138. Theoph. cū pluribus interrogantibus diuerſa, vnus non poſſit ſemel reſpōdere de omnibus, videtur inſipiētibus quod dubitet. 139. Theop. quod dixit opprimere, nūc capere; interrogabant autem nunc de Lege, vt arguerent quaſi blaſphemum; nunc de Cæſare, vt accuſarēt tanquā hoſtē Cæſareæ maieſtatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

126. ſ. Ego, vide Matth. 127. ſ. per Prophetas, vel decreuit. ee. aliquot ſ. pp. i. vltio de ſanguine effuſo. Nota quòd Deus ſolet punire eos in quibus completur iniquitas. vide apud Matth. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. 132. coniungendū cum exquiratur. 133. de quo 2. Par. 24. qq. ſcilicet, holocauſtorum quod erat in atrio. rr. Græc. ναὶ, aduerb. vehementer affirmantis. 131. à tollo. q. d. recepiſtis in vos, ſeu vobis vendicaſtis. ſſ. ſ. auocando à fide in me. 137. id eſt, vrgere variis quæſtionibus.
138. id eſt, obruere quærendo multa. ſ. id agebant, vt videretur indoctus.

CAPVT XII.

MVltis autē turbis concurrentibus, ita vt ſe inuicē conculcarēt, cœpit dicere ad diſcipulos ſuos, Attendite à fermento Phariſæorū, quod eſt hypocriſis.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

1. INt. i. ſimulatione. Cyril. cauillatores erant. Greg. Nazian. Fermentū ſignificat vetuſtā & acidam malitiam. 2. Theoph. hypocriſis fermentum dicitur, quia intentiones hominū corrumpit & mores.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

a. Græc. innumera turba multitudine. b. ἐπισυναχθεισῶν, id eſt, ſimul aggregatis. c. id eſt, cauete. Græc. additur vobis πρῶτον ἑαυτοῖς. 1. ne ſcilicet, inficiamini, aut decipiamini. 2. quæ more fermenti vitiat omnia opera.

Nihil

[d] Nihil enim opertum est, quod non [3] reueletur: neque absconditum, quod non sciatur. Quoniam quæ in [4] tenebris dixistis, in [5] lumine dicentur: & quod in [6] aure locuti estis in [e] cubiculis, prædicabitur in tectis. Dico autem vobis [8] amicis meis, Ne [9] terreamini ab his qui occidunt corpus, & [10] post hoc nõ habent amplius quod faciant. Ostendam autem vobis quem [11] timeatis: timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem [12] mittere in gehennam. [f] Ita dico vobis, [13] hunc timete. Nonne quinque [g] passeres veneunt [14] dipondio: & [15] vnus ex illis non est in [16] obliuione coram Deo? [17] Sed & [h] capilli capitis vestri omnes [18] numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus [19] pluris estis vos. [20] Dico autem vobis, Omnis quicunque [21] confessus fuerit

SEN. LIT. IN CAP. XII.

3. Int.q. d. nequitia discooperietur; & vestra intentio soli Deo modò cognita, ab omnibus scietur. Orig. aut loquitur de tempore, cùm iudicabit Deus occulta hominum; aut significat non posse occultari bonum aliorum calumniis. Chrys.q.d. etsi vocent nos seductores, omnia tempus deteget, vestramque virtutem declarabit, & aliorum calumniam arguet. ¶ Int.s.mysterio. Beda. quod Apostoli inter tenebras pressuratum, & carcerum vmbras locuti, vel passi sunt; nunc per orbem in Ecclesia prædicatur. 5. Int. i.apertè. 6. Int.i.priuatim. 7. Int.i.publicè. Beda. loquitur iuxta morem Palestinæ, vbi solent in tectis residere. sunt enim plana in tectis ergo.i.palam. Theoph. vel intelligitur de Pharisæis.q.d. O Pharisæi. quod in opacis cordibus vestris intentare conamini, in me luce notum fiet; & quidquid mutuis susurris vestris auribus instillastis, mihi notum erit, ac si esset in tectis prædicatum. 8. Int.s.qui nihil terrenum cupitis. Cyrill. conuenit hic sermo his qui Deum ex tota mente diligunt, qui dicere possunt, Quis separabit nos à charitate Christi? 9. Int.s.propter multitudinem, vel ferocitatem eorum. Amb. docet mortem non esse terribilem quam sit locupletiori fœnore immortalitas redemptura. Glo. Notandum duo esse persecutorum genera.s.apertè persequentium, de quibus nunc; & fraudulenter blandientium, de quibus suprà. 10. Int.q.d. non possunt efficere, quin animam Deus reddat corpori, & ipsum corpus resuscitet. Beda. 11. Int.i.ei seruite in timore. 12. Theoph. non dicit qui mittit, sed qui potest mittere, non enim quicunque moriuntur peccatores mittuntur in gehennam, prosunt quidẽ oblationes & eleemosynæ quæ fiunt pro defunctis, etiam iis qui in grauibus peccatis mortui sunt. Auctor. intellige mortuos in peccatis, i. cùm remissa à Deo culpa, nondum pro pœna satisfecerint. 13. Int.q.d. nolite timere mortem corporis, qui mori non potestis sine nutu Dei. 14. Beda.i.duobus assibus. 16. Int. sed sunt omnia sub prouidentia Dei; quanto magis vos ad imaginem Dei facti? Orig. diuina prouidentia vsque ad minima procedit. 17. Int.q.d. etiam minimæ vestium particulę Dei prouidentia conseruantur. 18. Cyril. significatur diligentia curæ adhibitæ. Ambr. quæ volumus seruare, numeramus. 19. Int. id est, maioris pretij, quia rationales, quia æterni. 20. Beda. ostendit vbi sit facienda reuelatio operum, & verborum, de qua suprà, nempe in conspectu æterni Iudicis. 21. Int. ore fit confessio ad salutem. Chrys. non est Deus contentus intrinseca fide, sed exteriorem confessionem postulat. Gloss. non sufficit tempore persecutionis fides cordis, est autem confitendum fide quæ per dilectionem operatur.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

7. THEOPH. Lux est Euangelium, tecta verò, altæ Apostolorum animæ, præco Spiritus sanctus. g. Orig. quinque passeres, spirituales sensus; Deum intuentes; vocem diuinam audientes, gustantes panem vitæ, olfacientes odorem vnguentorum Christi palpantes viuum verbum, dipondio veneunt, i. vilipenduntur ab his qui ea quę sunt spiritus, stultitiã iudicant, sed non sunt in obliuione coram Deo. Theoph. quorum sensus traduntur verbo vitæ, horum Deus semper est memor, duo asses, nouum & vetus testamentum. h. Cyrill. Caput, hominis intellectus, capilli, cogitationes, quæ Deo patent. Theoph. caput, apta Christo conuersatio; capilli, mortificatiua corporis opera, quæ numerantur à Deo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

d. vel redditur ratio, vel noua est doctrina qua discipulos prædicaturos instruit, & tunc, enim, pro autem. 3. s. hîc, aut in futuro. 5. i. palàm. e. i. penetralibus, seu intimis aedium. Gr. ταμείοις. 7. hæc in palestina plana. 8. i. dilectis. f. Gr. ναὶ, sanè. 14. constat duobus assibus.

[22] me coram hominibus, & Filius hominis [23] confitebitur illum coram Angelis Dei. Qui [24] autem negauerit me [25] coram [26] hominibus, [27] negabitur coram Angelis [28] Dei. Et omnis qui dicit [29] verbum in Filium hominis, [30] remittetur illi: ei autem qui in Spiritum sanctũ bla-[31]sphemauerit, nõ [32] remittetur. [33] Cùm autẽ [34] inducent vos in [35] synagogas, & ad [36] magistratus, & [37] potestates: nolite [38] solliciti esse qualiter, aut quid [39] respondeatis, [40] aut quid [41] dicatis. Spi-[42]ritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos [43] dicere. Ait autem ei quidam de turba, Magister, dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem.

SEN. LIT. IN CAP. XII.

22. Chry. vt Deum, & Dominum. 23. f. dicendo, Venite benedicti Patris mei. Euseb. quid erit gloriosius hac Christi attestatione? reddet verò testimonium intra suos manes, & implens eos lumine suo. 24. Cyrill. negant hæretici. Chry. negant etiam quidam factis, vt ait Paulus, & qui suorum curam nõ habent: tot vero sunt cõfessionis modi, quot negationis. 25. Int. f. Deum, vel hominem esse. 26. Int. f. vbi prodesse debet mei nominis confessio. 27. Int. non perducetur ad visionem Patris, qua perfruuntur sancti. Chry. & in damnatione maius supplicium; & in bonis maior recompensatio ponitur; hic enim homo confitetur aut negat, illic verò Christus. 28. Beda. hoc subjicit ne putetur eadem esse conditio eorum qui infirmitate, vel ignorantia, & qui studio negant. 29. Amb. i. Christum, cuius parens in terris sola virgo. 30. Cyril. f. si pœniteat. 31. Athan. lib. de peccatis in Spiritum sanctum. Quidam Antiquorum vt Orig. & Theognostus blasphemare dicunt Spiritum sanctum, qui post baptismum regrediuntur ad peccandum, & ob hanc, veniam nõ obtinere, iuxta illud Pauli, Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, &c. prolapsos reuocari ad pœnitentiam; sed apertè hoc loco Christus de illis loquebatur, qui nondum erant baptizati, deinde post baptismum qui peccant, in sanctam Trinitatem peccant, in cuius nomine baptizati sunt; & non solùm in Spiritum sanctum. præterea si peccantibus post baptisma non remittitur peccatum, quomodo Paulus condonat Corinthio pœnitenti, & Galatas parturit donec formetur in eis Christus? Et cur Nouatum arguimus negantem pœnitẽtiam post baptismum? Nam Paulus ad Hebræos non negat pœnitentiam peccatorum, sed vnicam dicit solam renouationem esse per baptisma, & non secundùm ritum legis multa baptismata, peccant ergo in Filium hominis qui tanquam in hominem obloquuntur, & per pœnitentiam veniam accipiunt, quod fragilitas corporis eis occasio fuerit, sed qui diuinitatis opera tribuunt diabolo, meritò irreuocabilem ferunt sententiam, atque hæc erat Pharisæorum perfidia, vnde Christus non amplius eos sustinet, cùm tamen sustinuerit dicentes, Nonne hic est fabri filius? & quomodo literas scit quas non didicit? tanquam enim in Filium hominis peccabant. sic eorum patres sustinuit quandiu murmurabant, causa panis & aquæ, vbi verò vitulum adorauerunt, ei tribuentes quæ sunt Dei, puniuit. 32. Beda. non quod non possit dimitti à Deo si agat pœnitentiam, sed quia exigentibus meritis, nunquam perueniet ad dignæ pœnitentiæ fructus, iuxta illud, Excæcauit oculos eorum ne conuertantur. Cyril. si creatura esset Spiritus sanctus, quomodo in eum contumelia tantam pœnam ferret? Beda. nõ tenentur hac irremissibili blasphemia, qui ex ignorantia humana, non autem diabolica inuidentia (vt principes Iudæorum) negant Spiritum sanctum Deum esse, aut Patri aut Filio æqualem. Aug. de verb. Dom. non de omni blasphemia intelligitur: non enim dicitur, qui blasphemauerit quamcumque blasphemiam, sed qui blasphemauerit, quodam scilicet modo, sicut Deus dicitur neminem tentare, quodam scilicet tentationis modo. est autem hæc blasphemia impœnitentia, loquitur enim impœnitens cor contra donum Spiritus sancti, quæ est remissio peccatorum. Gloss. blasphemia Spiritus est, cùm quis opera Dei intelligit, & ex inuidia calumniatur, attribuens ea Belzebub. 33. Int contra terrores consolatio. Theoph. metum pœnarum supra exclusit, nunc verò timorem ignorantiæ. 34. Int. f. vt me negetis. 35. Int. i. publicos conuentus. 36. Int. i. Principes synagogæ. 37. Int. i. Regiam potestatem. Gloss. q. d. volũtatem vestram pro Christo offerte, Christus vero pro se loquetur. 39. Int. f. interrogantibus. 41. Int. f. discedere volentibus. 42. Int. q. d. non ex ingenio vel arte vestra verba procedunt, sed ex Spiritus sancti gratia. 43. Amb. auaritiæ abolendæ præceptum subjicitur, & exemplum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

22. Græc. in me, pro me Hebr sic Psalm. 43. In nomine tuo confitebimur. pro, nomen tuum confitebimur. Psal. 16. In nomine sancto tuo inuocabimus, pro, nomen sanctum tuum. l. f. modum. m. f. rem. 39. pro, responsuri sitis, scilicet, accusantibus id enim significat verbum Græcum. n. pro, præcipe. Hebr.

At ille

At ille [44] dixit [o] ei, Homo quis me constituit [45] iudicem aut [46] diuisorem supra [p] vos? Dixitq́; [47] ad illos, [48] Videte, & cauete ab [49] omni auaritia: [50] quia non in abundantia [q] cuiusquam [r] vita eius [51] est, ex his quæ possidet. Dixit autem similitudinem ad illos dicens, Hominis cuiusd.m diuitis [52] vberes fructus ager attulit. & cogitabat intra [53] se dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit, [54] hoc faciam: [55] Destruam horrea mea, & [56] maiora faciam: & illuc congregabo omnia quæ nata [57] sunt mihi; [s] & bona [58] mea: & dicam animæ meæ, Anima, habes multa bona posita in annos [59] plurimos: [60] requiesce, [61] comede, [62] bibe, [63] epulare. Dixit autē illi Deus, [t] Stulte, [64] hac nocte animā tuam [65] repetunt à te: quæ autem [66] parasti, cuius [67] erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in [68] Deum

SENS. LIT. IN CAP. XII.

44. Theop. docēs nos nō oportere à terrena flecti. o. Beda, cùm sit inter vos zelus & cōtentio, nónne homines estis? 45. Int. s. litium. 46. Int. s. facultatum, &c. Amb. bene terrena declinat, qui propter diuina descenderat; maioribus intento non est minoribus obstrependum. Gloss. q. d. non sum dissensionis Deus, sed pacis & vnitatis. 47. Int. s. tam ad turbas, quàm ad discipulos. 48. Int. q. d. ratione prouidete, contra quam si cato suggerit, cauete. 49. Cyril. s. magna & parua. 50. Theoph. refellit auarorum intentiones, qui enacerbant diuitias quasi diu victuri. r. Glo. non in solo pane viuit homo, nec temporalis vita multitudine diuitiarum protenditur. 51. Int. pro his. s. 52. Int. s. plus solito. Basil. Extendit Deus bonitatem suam etiam vsque ad malos; & pluit super iustos & iniustos. 53. Iot. Ecce nimia sollicitudo ex auaritia. Basil. plena erant horrea, sed animus non implebatur. Greg. 15. Mor. cap. 13. O angustia ex abundantia nata. 54. Int. ex sollicitudine deliberatio. Basil. non cogitauit oportere dispensare superflua egentibus, veteribus non vult cedere ob auaritiam; noua verò non potest suscipere ob multitudinem. in promptu erat dicere, aperiam horrea, conuocabo egenos, sed hoc non cogitat.

55. Basil. digna erant destructione nequitiæ promptuaria. 56. Basil. & si impleueris hæc, numquid iterum destrues? quid stultius quàm laborare in infinitum; horrea tibi sunt si vis, domus pauperum.

57. Int. i. meo labore, vel propter me solum. Cyril. non cogitat se diuinitus obtinere, sed fructus esse laborum suorum. s. Chry. & in hoc errat, bona putans quæ sunt indifferentia, & media dicuntur.

58. Basil. diuites communia præoccupantes sua æstimant, vt si quis veniens ad spectacula, alios prohiberet. Si solùm quis necessaria sumeret, & indigentibus superflua relinqueret, non essent diuites nec pauperes. spoliator est qui cùm dispensanda susceperit, propria reputat, panis est famelici quem tenes, nudi tunica quam seruas, indigentis argentum quod possides, quare tot indigentibus iniuriam facis quot dare posses. 59. Cyril. habes quidem in horreis fructus, ô diues, sed annos plurimos vnde habes? Athan. qui sic viuit quasi quotidie moriturus, non peccabit iste qui sibi longam vitam promittebat, ad voluptates aspirabat, vnde ait, requiesce. 60. Int. s. à labore. Glo. cum peste auaritiæ iungitur pestis desidiæ. 61. Int. i. esuriem & sitim pelle. 62. Int. s. magno apparatu. Basil. totus iste carnalis erat. Chry. non solùm animæ, sed & corpori nocent delitiæ, faciunt enim debile, ægrum, graue, & deforme.

63. Basil. examinata sunt huius proposita in cælo. Gloss. dicere Dei ad hominem, est eius prauas machinationes subita animaduersione compescere. t. Gloss. quia longa tibi tempora diuitiarum promittebas. 64. Greg. 22. mor. cap. 12. qui sibi longa tempora promittebat, diem sequentem non vidit. Idem 15. mor. In nocte ablata est anima quæ considerationis lucem habere noluit. 65. Int. s. exactores. Chry. scilicet, terribiles virtutes ad hoc missæ. 66. Int. scilicet, stultus, & in nocte rapiendus. Beda. 67. Bed. qui vult esse in Deum diues, non sibi thesaurizet, sed pauperibus possessa distribuat. Ambr. non nostra sunt quæ non possumus auferre nobiscum, sola virtus comes est defunctorum, sola nos sequitur misericordia, quæ tabernacula defunctis acquirit æterna. 68. Glo. In Deum diues est, cuius expectatio est Dominus, cuiúsque substantia est apud Deum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

p. sub. dissidentes de re terrena. 49. Gr. non est omni. Fortè legit Interpres, aut addidit, quia auaritia non in sola pecunia intelligitur. 50. Sensus est, non eo quis viuit diutius quòd amplas habeat facultates. q. id est, alicuius hominis. 62. Gr. εὐφραίνου, lætare, gaude.

diues, Dixítque ad [69] discipulos suos, Ideo [70] dico vobis: Nolite [71] soliciti esse [72] animæ vestræ quid manducetis: neque corpori vestro quid induamini. Anima [73] plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum. Considerate [74] coruos, quia non seminant neque [75] metunt, quibus non est cellarium neque [76] horreum: & Deus pascit illos. Quanto magis [77] vos [u] pluris estis illis? [78] Quis autem vestrum [79] cogitando potest [80] adjicere ad staturam suam [81] cubitum vnum? Si ergo neque quod [82] minimum est, potestis: quid de cæteris [83] solliciti estis? Considerate [x] lilia quomodo crescunt: non [84] laborant, neque [85] nent. Dico autem vobis, nec [aa] Salomon in omni [bb] gloria sua vestiebatur, sicut vnum ex istis. [cc] Si autem [86] fœnum quod hodie est in agro, & [dd] cras in [87] clibanum mittitur, [88] Deus sic vestit: [89] quanto magis [90] vos pusillæ fidei? [91] Et vos, [92] nolite quærere quid [93] manducetis, aut quid bibatis: [94] & [ee] nolite in sublime tolli. [95] Hæc autem omnia [96] gentes mundi [ff] quærunt.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

69. Int. quos specialiter ad contemptum mundi inuitat. 70. Int. Ideo temporalium sollicitudinem veto, ne cum diuitibus seculi vobis thesaurizare conuincamini. 71. Chry. i. nolite rebus mundanis mente affigi. Glo. non prohibet prouidentiam, sed vetat sollicitudinem quæ mentem perturbat; & ab æternis reuocat. 72. Int. i. vita quæ cibo sustentatur. Theoph. nutritiuæ parti animæ. 73. Cyril. q.d. Deus qui dedit quod maius est, dabit quod minus. 74. Int. quorum anima mortalis. ¶ hoc ad escam. ¶ Matthæus volatilia, hic ergo est species pro genere. Theodoret. in Psal. 146. Ideo coruorum mentionem fecit, quia speciali prouidentia Deus coruorum pullos nutrit, corui enim negligunt pullos quibus miro modo pabulum aura delatum ad os peruenit, quod hiantes suscipiunt, & sic nutriuntur. Euseb. aliis volatilibus colligentibus legumina promptius est alimentum, at iis quæ vescuntur carnibus, vt coruis, difficilius; non tamen deest propter Dei prouidentiam. 75. Cyril. s. ad acquirendum cibum. 76. Cyril. s. ad conseruandum. 77. Int. s. propter rationem, propter immortalitatem quæ vobis promittitur, plus valetis. Beda. ¶ Amb. causa inopiæ nostræ auaritia. volatilibus sine labore pabula exuberant; quia fructus ad escam communem datos, non sibi speciali vendicant dominatu, nos communia amisimus, dum propria vindicamus. 78. Int. hoc de vestimento. 79. Int. i. sua sollicitudine & sagacitate. 80. Int. illi ergo curam tegendi corpus relinquite, qui illud ad hanc mensuram fecit peruenire. Beda. 81. Int. q.d. nullus. 82. Aug. de q. Eu. s. Deo. Glo. est hæc operatio minima Deo ad comparationem spiritualis creaturæ. 83. Int. vt de minoribus persuadeantur maiora. Chry. supra de alimentis, nunc de vestitu.

84. Int. s. coloribus se ornando. 85. Int. s. vt faciant sibi indumenta. Chry. non reprobat Dominus opus, sed superfluam curam. b b. Glo. quæ purpura regum, quæ pictura textricum potest floribus comparari? c c. Si ista quæ ad vsum corporis tantùm sunt, & cito decidua, igne cremabuntur, Deus tam venustè adornat, quanto magis, &c. 86. Chry. declaratio ab infirmitate rerum; vnde non vocat lilia, vt supra, sed fœnum; nec dicit, cras non futura, sed in clibanum mittetur. d d. Glo. cras in Scriptura pro futuro ponitur. 88. Chry. magnam hoc habet emphasim. 89. Int. s. vestiet. 90. Int. qui ad imaginem Dei facti estis, & ad æterna vocati. 91. Int. pro, ergo vos. 92. Int. si enim de his diffiditis, quomodo æterna speretis? 93. Beda. arguuntur hinc qui spreto victu communi, lautiora præ his cum quibus vitam ducunt, alimenta acquirunt. 94. Int. q.d. etsi hæc abundauerint, ne inde superbiatis. Aug. 2. de q. Euang. tale est superbire, cùm quis abundat alimẽtis, vt si vulneratus se iactet quod multa domi habeat emplastra, cui bonũ esset ne vno quidem indigere. 95. Basil. s. voluptatem, diuitias, & huiusmodi.

96. Int. quibus nulla cura est de futuris; sed filiorum est quærere regnum Dei. Greg. Nyss. adhibere sollicitudinem rebus temporalibus, est eorum qui non habent spem futuri seculi, neque metum iudicij.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

72. pro vita vestra. v. Gr. διαφέρετε, i. precellitis. 79. Gra. μεριμνῶν, i. sollicitè cogitans. x. pro, flores species pro genere. bb. i. magnificentia. 86. i. gramen, seu herbam. 90. s. vestiet. e e. Gr. μὴ μετεωρίζεσθε, ne curiosè cælestes cursus scrutemini, & obseruetis, indeq́ꝫ euentus præsagiatis, vel anxiè oculos in cælum tollatis præ sollicitudine, aut dubitantes de diuina prouidentia. ff. pro, curant.

[97] Pater autem vester [98] scit quoniam his indigetis. [99] Veruntamen quęrite [100] primum [101] regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia [102] adiicientur [103] vobis. Nolite timere [104] pusillus grex: quia complacuit [105] Patri vestro dare vobis [106] regnũ. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. [107] Facite vobis [108] sacculos qui non [gg] veterascunt: thesaurum non deficientem in [109] cælis, [110] quo fur non appropiat: neque tinea [111] corrumpit. Vbi enim [112] thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit. Sint lumbi vestri [113] præcincti, & [114] lucernæ [hh] ardentes in manibus vestris, & vos [115] similes hominibus expectantibus dominum suum quando reuertatur à [116] nuptiis, vt cùm [117] venerit & [118] pulsauerit, confestim [119] aperiant ei.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

97. Int. ne dubites de voluntate Patris. Chry. non dixit Deus, sed Pater, vt ad maiorem permoueret fiduciam, quis enim pater negat filio necessaria? 98. Int. i. videt hæc omnia in via vobis esse necessaria. Amb. nouit quemadmodum familiam suam pascat, alat, & vestiat. 99. Int. q. d. tamen non est in his finis ponendus; sed in regno, propter quod & ista. 100. Int. i. omnibus præponite, hoc sit finis, propter hoc omnia agite. 101. Int. i. bona æterna. Amb. indecorum est homines curare de cibo, qui militant de regno. 102. Int. non dabuntur quasi propter se, sed superaddentur quasi necessaria ad aliud. Beda. debet esse in intentione æternitas, in vsu temporalitas. 103. Glos. s. etiam non quærentibus; subtrahuntur: hæc tamen aliquando ad probationem. 104. Theoph. in hoc seculo sancti parui videntur. Beda. pusillus grex ob humilitatem; vel ad comparationem maioris numeri reproborum. 105. Int. qui etiam propter regnum adiecit temporalia. 106. Cyril. q. d. qui tam pretiosa largitur, quomodo non erit clemens erga vos? Beda. q. d. nolite timere defutura necessaria vitæ, quin etiam possessa vendite ob eleemosynam: hoc tunc dignè fit, quando omnibus spretis, ex labore manuum quis viuit, & eleemosynam dat.

107. Int. s. operando eleemosynas. Chrys. Eleemosyna abolet omne peccatum, & impossibile est sine eleemosyna videre regnum. Greg. Nazian. terrent me hœdi ad sinistram statuti, non quia rapuerunt, sed quia egentibus non tribuerunt. 108. Int. i. repositiones quarum merces durat in æternum. Beda. non præcipitur vt nihil pecuniæ reseruetur propriis aut pauperum vsibus, cùm & Dominus ipse loculos habuerit ad conseruanda oblata à fidelibus, sed ne ob ista seruiatur Deo, & inopiæ timore iustitia deseratur. 109. Int. i. in spiritualibus, & æternis. 110. Int. quia ibi aduersus electos Dei nulla fraus diaboli præualebit. 111. Int. quia diuitiæ sanctorum futuræ incorruptibiles sunt. 112. Beda. hoc non solùm de pecunia, sed de cunctis animæ passionibus sentiendum est. 113. Theoph. i. semper procliues ad exequenda opera Domini. Cyrill. prompti sitis ad sustinenda mala. Greg. in hom. i. carnis luxuriam per continentiam coarctate; viris enim luxuria in lumbis, feminis in vmbilico: à principali ergo sensu lumborum nomine luxuria designatur. 114. Int. contra noctem huius vitæ. Theoph. adsit vobis lux rationis, & discretionis donum, vt dignoscatis quid & quomodo agendum sit. Maxi. Lucernæ accensæ, oratio, & contemplatio, & spiritualis dilectio. Cyril. ne patiamini aliquos in tenebris ignorantiæ viuere. Greg. in hom. per bona opera proximis lucis exempla monstrate. Aug. 2. de q. Euang. Lumbi præcincti, continentia rerum secularium, lucernæ ardentes, id vero fine, & recta intentione facere. Glos. non placet Deo vel bona agere non refrenata luxuria, vel castè viuere non exercendo bona opera. 115. Int. s. sitis.

116. Greg. in hom. Ascendens Dominus in cælum, Angelos sibi nouus homo copulauit. Theoph. quotidie in cælum desponsat Sanctorum animas, veniet verò à nuptiis vniuersaliter in fine mundi, & forsan venit singulis horis in cuiusque fine. 117. Int. s. ad iudicium. Greg. in hom. 118. Int. s. per ægritudines mortem propinquam designando. Greg. in ho. 119. Int. s. læti eum suscipiendo. Greg. in hom. aperire Iudici pulsanti non vult, qui eum videre formidat, & exire de corpore trepidat, confestim verò aperit, qui de sua spe & operatione securus est, de gloria enim retributionis hilarescit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

104. s. ob paucitatem, & imbecillitatem. gg. sed retinent pecuniam repositam. q. d. In tuto loco reponite thesauros. 113. s. ad iter, ne vestium prolixitas sit impedimento. 114. s. ob tenebras, ne in via impingatis. hh. pro lucentes, vel intelligitur non solùm splendor fidei, sed etiam charitatis ardor.
115. Hæc alia parabola est. 116. id est, nuptialis conuiuio.

Beati ſerui illi, quos cùm venerit Dominus, inuenerit [120] vigilantes. [•] [121] Amen dico vobis, quod [122] præcinget ſe,& faciet illos [123] diſcumbere,& [ll] tranſiens [124] miniſtrabit illis. Et ſi venerit in [125] ſecūda vigilia,& ſi in [126] tertia venerit,& ita [127] inuenerit,beati ſunt ſerui illi. Hoc autem [128] ſcitote,quoniam ſi ſciret paterfamilias qua hora [129] fur [mm] veniret, [nn] vigilaret vtique, & non ſineret perfodi domum ſuam. [130] Et vos [131] eſtote [132] parati:quia qua hora non putatis,Filius hominis [oo] veniet. Ait autem ei [133] Petrus,Domine,ad [pp] nos dicis hanc [134] parabolam:an & ad omnes? [135] Dixit autem Dominus, [136] Quis,putas,eſt [137] fidelis diſpenſator & [138] prudens,

SENS. LIT. IN CAP. XII.

120. Greg.in hom. vigilat, qui ad aſpectum veri luminis mentis oculos apertos tenet , & qui ſeruat operando quod credit. Greg.Nyſſ.ideo ſuprà monuit vt eſſent lumbi præcincti,reddit enim vigilantem caſtitas,& pura conſcientia,& vt lucernas haberent ardentes,lumen enim oppoſitum oculis ſomnolentiam pellit. 121. Int.verè beati,quia. 122. Int.ſ. præparans ſe ad retributionem. Greg. ¶ Orig. erit præcinctus iuſtitia,ſecundum Eſaiam. Theoph.non totam bonorum vbertatem largitur,ſed hanc cohiber ſecundum certā menſurā. 123. Int.i.in æterna beatitudine refoueri,ſeu in regno quieſcere. Theop. vt diſcumbentis corpus totum quieſcit,ita Sancti totaliter quieſcunt anima & corpore. Cyrill.quaſi feſſos refocillabit,apponens ſpirituales delicias. Dionyſ.ad Titum Epiſt.9.diſcubitus,quies à laboribus,vita ſine læſione,conuerſatio diuina,& copioſa donatio omnium donorum,ſecundum quam lætitia beati implentur. ll. Greg in hom.i.de iudicio ad regnum rediens , vel,ab humanitatis forma in diuinitatis contemplationem eleuans. 124. Theop.quaſi vicem reddens his qui ipſi miniſtrarunt. 125. Int. adoleſcentia. Cyril.diuidunt excubantes in mœniis ciuitatis noctem in tres aut quatuor vigilias:non facit verò mentionem de prima vigilia,quia pueritia non punitur à Deo,ſed veniā meretur. Græc. prima vigilia eſt diligentius viuentium,qui ſunt quaſi primum gradum ſortiti. Theoph.vigiliæ ſunt horæ noctis prouocantes ſoporem,ita in vita ſunt horæ,quibus ſi vigilemus , beati erimus , vt cùm aliquis rapit facultates,accuſat,&c. vigilas,ſi non facis quicquam contra Dei mandata. Greg. in hom. prima vigilia pueritia,in qua qui noluit vigilare,cuſtodiat ſecundam.i.adoleſcentiam,in qua qui euigilare noluit,vel tertiam.i.ſenectutis remedia non amittat. 126. Int.i.ſenectute. ¶ in quacunque ætate poſſumus promereri. 127. Int.ſaltem tunc Gloſſ. in nocte huius mundi ſemper debemus eſſe contra hoſtem ſollicitì,& expectare lucē.i.Iudicis aduentū. 128. Int.per ſimile probat quod debēt vigilare. 129. Theop. non intelligitur diabolus,vt quidam aiunt, comparatur enim Domini aduentus tanquam ex inopinato proueniens furi. Dies Domini(inquit Paulus)ſicut fur. Greg. in hom. Dum ad ſui cuſtodiā ſpiritus dormit,improuiſa mors irrumpit : voluit Dominus horam vltimam eſſe incognitam, vt ad eam ſine intermiſſione præparemur. nn. Int. ſ.illa hora quæ ſibi ſuſpecta eſſet. 130. Int. pro , ergo &. 131. Int. poſt ſimilitudinem apponit exhortationem. 132. Int.ſine macula & ruga. 133. Theop.Petrus,cui iam commiſſa Eccleſia fuerat,quaſi curam omnium gerens,inquirit. pp. Beda.ſ.Apoſtolos,& noſtri ſimiles. 134. Int.ſ.vendite,facite ſacculos qui non veteraſcunt,Sint lumbi veſtri præcincti , & lucernæ ardentes,vigilate.Beda. 135. Cyril.oſtendens mandatum præmiſſum conuenire admiſſis in gradu diſcipulorum. Validam mentem habentibus conueniunt ardua mandatorum. 136. Int.difficultatem notat, non impoſſibilitatē virtutis. Amb.ſuperioris præcepti in omnes forma eſt generalis,quę ſequitur,ſacerdotib.videtur propoſita. Theop.q.d.prędicta parabola,omnes fideles attingit, ſed quid vobis Apoſtolis & doctorib.cōueniat,audiatis. Chry.indicat raritatē rei,& Præſulatus magnitudinē Gloſ. q.d.vobis qui diſpēſatores eſtis inſtituti,cōuenit ſpecialius,vt vos & alios preparetis in aduentū iudicis. 137. Int.ſ.pecuniā domini ſui bene erogādo. Glo.rarus eſt qui Dño propter dominū ſeruiat, ouéſque Chriſti amore paſcat. 138. Int.ſ.diſcernens capacitatem ſingulorū. Theoph. opus eſt in rebus diuinis fidelitate & prudentia,noui multos fideles,ſed per imprudentiam Eccleſiæ poſſeſſiones & animas deſtruentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

ll. i.prateriens miniſtrantium more,& videns ne quid accumbentibus deſit. 126. q.d. Beati qui ſemper vigilant,vt quocunq; tempore venerit Dominus,parati inueniantur , videtur autem hic noctem in tres tantùm vigilias diſtribuiſſe. 129. vide 1.Theſſ.3.& 1.Pet.3. Apoc 3 & 16. mm. pro,venturus eſſet. oo. ſ. ad iudicium vniuerſale, vel particulare , in cuiuſq; morte , creditur enim tunc adeſſe ſaltem quibuſdam vt fidelibus,cum Angelis iudicaturus , certè per imperium , adeſt , iubens animam à corpore deſcedere. 136. Significatur raritas.

quem

quem constituit [139] Dominus super [140] familiam [141] suam,vt det illis in [142] tempore tritici [143] mensuram?Beatus ille seruus,quem cùm venerit Dominus,inuenerit ita [144] facientem.Verè dico vobis,quoniam supra [145] omnia quę possidet constituet illum.Quod si [146] dixerit seruus ille in corde suo,Moram facit Dominus meus venire : & cæperit [147] percutere [148] seruos & ancillas,& edere,& bibere,& [149] inebriari:veniet dominus [150] serui illius in [151] die qua nō sperat,& hora qua nescit,& [152] diuidet eum,partemque eius cum [153] infidelibus ponet.[154] Ille autem seruus qui cognouit voluntatem domini sui : & non se præparauit : & non fecit secundùm voluntatem eius : vapulabit [155] multis.Qui autem non [156] cognouit , & fecit digna plagis:[157] vapulabit [158] paucis.[159] Omni autem cui multum datum est, [160] multum quæretur ab eo:& cui [161] commendauerunt * multum plus petent ab eo.[162] Ignem [qq] veni

Sen. Lit. in Cap. XII.

139. Int.s.Christus. 140. Int.i.Ecclesiam. 141. Int.s.pro qualitate auditorum mensuratum cibum diuini verbi,vel exempli. 142. Isid.Beneficium non suo tempore datum , redditur cassum ; panis esurienti appetibilis,non autem satiato. 143. Aug.2. de q. Euang. s. pro cuiusque capacitate. 144. Basil. s.vt habet in mandatis. 145. Int.s.cælestis regni gaudia. Beda.quanta inter bonos auditores & doctores est meritorum distantia,tanta præmiorum;illos faciet discumbere; hos abundantiùs æterna possessione frui.Theoph.Faciet ei terrena & cælestia obedire,vt Iosue, & Heliæ.Ierem. vt omnia per speculatiuum intellectum intueatur. 146. Int.i.est econtra si dissimulauerit iudiciū in proximo venturum, securitatem sibi faciens.Beda.inter vitia serui numeratur , tardum putare Domini aduentum ; non autem inter virtutes boni serui citum sperare ; sed tantum fideliter ministrare. Theoph. si cogitaremus præsto esse terminum vitæ , minus peccaremus. 147. Int.i.ad vitia incitare,vel conscientias infirmorum prauo verbo vel exemplo laniare.Beda.vel iniuriis stimulare. 148. Int. quorum ætas vel sexus quanto infirmior,tanto est ad ruinam facilior. 149. Beda. i. facinoribus , & seculi illecebris,quæ hominem dementant,occupari. 150. Int.in quo omnes mali præpositi intelliguntur. 151. Int. s.iudicij, vel mortis.Beda. 152. Int.à consortio fidelium segregando; & eis qui nec fidem habuerant sociando, quia qui nō habet curam suorum,negat fidem,& est infideli deterior. Beda. 153. Theop.quia perfecta caruit fide. 154. Theoph.maius aliquid,& terribilius ostendit. 155. Chry. maior cognitio maioris fit pœnæ materia.Cyril.inexcusabile peccatum eius qui ob malitiam peccat. 156. Int.non cognoscere dicendus est, qui apprehendere vult,sed non valet. Gloss. qui se auertunt ne audiant veritatem,non nescientes,sed contemptores iudicantur. 157. Theop.quia cùm scire potuisset,noluit. 158. Basil.differentiam pœnarum significat,torquebuntur enim aliqui mitius,aliqui fortius,sed sine fine.Bed.mitissima erit eorum pœna,qui cum solo originali discesserunt. 159. Theoph.ostendit quare scientibus grauior pœna debeatur. 160. Theop.oportet doctores multiplicare verbi talentū. 161. Int.s.diuina iudicia. * Beda.gregis pascendi curā. 162. Int.i.feruorē Spiritus sancti,qui corda illuminās ad superiora prouocat,vitia consumit,vasa domus probat , qui etiā accendit lucernas quas superius ardere monebat.Gloss. ostendit gratiā virtutum,quam mundo attulerat à singulis quantum potest esse sectandā.Amb.hic ignis bonæ voluntatis.Author,vasa aurea meliorat,fœnum & stipulam consumit.Cyril. Ignis, diuini sermones quibus abstergitur intellectus,& incalescunt homines ad pietatis vitam. qq. Int.s.de cælo.

Addit. Avct. In Cap. XII.

140. Grae.famulitium. 143. coniungendum,cum tritici. 146. pro,cogitauerit.Heb. 152. Gra.διχοτομήσει,i dissecabit.s medium occidens illum:vel,pro separabit.s à familia. 153. cum infidis seruis in pistrinum,aut carcerem conijciens,aut aliter puniens,vel cum infidelibus,vt fit applicatio parabolæ ad institutum suum:sic enim solet Christus à parabolis digredi ad suum propositum. 156. s.cui non sit datum cognoscere vt alteri. 159. Solet Christus sæpe vti vulgaribus sententijs ad id quod vult demonstrādum.
161. s.alijs dispensandum.vide 1.Pet.4 Vnusquisque sicut accepit gratiam,&c. 162. i.charitatem vel Euangelicam prædicationem, Ignitum eloquium tuum vehementer.

mitte

mittere[163] in terram:& quid volo[164] nisi vt accendatur[165]? Baptisma[rr] autem habeo[166] baptizari, & quomodo[167] coarctor[168] vsque dum perficiatur[169]? Putatis quia pacem[170] veni mittere in terram? non, dico vobis, sed separationem. Erunt[171] enim ex hoc quinque[172] in domo vna diuisi, tres[173] in duos[174], & duo in tres[175]: diuidentur pater in filiũ, & filius in patrem suum: mater in filiam, & filia in matrem: socrus[ss] in[tt] nurum suam, & nurus in socrum suam. Dicebat autem ad turbas[uu], Cùm[176] videritis nubem orientem ab occasu: statim dicitis[xx], nimbus[a] venit[b]: & ita fit. & cùm Austrum flantem, dicitis, Quia æstus erit, & fit. Hypocritæ, faciem cæli & terræ nostis probare: hoc autem tempus[177] quomodo non probatis[178]? Quid autem & à vobis[vv] ipsis[180] non iudicatis quod

SENS. LIT. IN CAP. XII.

163. Glo.i.in omnes credentes. Chry.i.hominem ad consumptionem peccatorum & innouationem animarum. Greg.in Ezech. hom. 2.id est, in terrenam mentem. s. vt eius desideria carnalia concremet.
164. Int.s.aliud. 165. Int.s.in cordibus fidelium. Glo.ita ignescat, ne aliquo impetu ventorum extinguatur. Cyril. credebant iam quidam ex Israël; ignisq́; in Iudæa accensus, totum orbem occupare debebat consummata passionis dispensatione, vnde sequitur, Baptisma habeo baptizari. 166. Beda.i. sanguinis proprij tinctione perfundi. 167. Int.q.d.multum. 168. Int. i.angor. Amb. Qui corpus suscepit, omnia debuit subire quæ corporis sunt, vt esuriret, sitiret, angeretur, & contristaretur. 169. Int. s.ipsa passio. 170. Chry.quandoque pax damnosa est; & separans ab amore diuino, per quam.s.consentitur dissidentibus à Deo. 171. Amb.sex videntur esse personæ, sed quinque sunt. Nam eadem mater quæ socrus, quæ enim mater filij, socrus vxoris eius est. 172. Gloss. vnaquæque domus habuit fideles & infideles; his contra fidem, illis pro fide pugnantibus. 173. Int.aliàs duo. 174. Int. pro, & è contra. 175. Glo.i.pater & mater in filium, filiam, & nurum. v v. Gloss. in quibus erant Pharisæi, vt Matthæus indicat. x x. Basil.necessaria sunt vitæ humanæ syderum coniecturæ, modò ne vltra mensuram eorum indicia perquirantur; interest nautæ præuidere procellarum pericula; viatori mutationem aëris; colono fructuum copiam. 177. Int.s.mei aduentus. 178. Int.s.certis argumentis Scripturarum, & operum. 179. Int.i.ex naturali ratione. Beda. naturali ingenio poterant dignoscere Christum esse supra hominem; & Deum esse qui talia operaretur; & iustum esse Creatoris iudicium venturum, post huius seculi iniustitias. addit verò hoc, ne aliqui causarentur se non posse prophetias intelligere, quod litteras nescirent. 180. Int.scilicet, me esse Deum, & ad iudicium venturum.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

172. Amb.domus vna, homo vnus; duo, corpus & anima; tres, animæ affectiones, rationalis, concupiscibilis, & irascibilis; per Christi autem aduentum qui erat irrationabilis, factus est rationabilis; & qui carnalis, spiritualis; sunt & quinque in hac domo. s.sensus, acciditque vt per ea quæ audimus aut legimus, excludamus gustus, tactus, & odoris voluptates. Beda.tres qui fidem Trinitatis habent; duo infideles, qui à fidei vnitate dissentiunt; pater olim noster, diabolus; mater, synagoga; cuius filia Ecclesia primitiua, socrus, synagoga, nurus, Ecclesia degentibus, eius enim sponsus Christus, filius synagogæ secũdum carnem. 178. Cyril.Si prudentes essent, possent scire tempestates futuras post vitam præsentem; erit enim ventus, & pluuia, & supplicium per ignem, quod significatur, cùm dicitur, nimbus venit; agnoscerent etiam salutis tempus, scilicet Saluatoris aduentum, quod significatur, cùm dicitur, æstus erit. Gloss. nubes ab Occasu oriens, Christi caro à morte resurgens, ex quo tempore imber prædicationis Euangelicæ omnibus terris est infusus: auster flans ante æstum, leuiores tribulationes ante iudicium.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

r r. quasi dicat, tum verò accendetur, cùm mortuus fuero, id quod vehementer opto, vt breui contingat, vocat passionem Baptisma. Aquæ enim tribulationem significant, adeoq́; immersio in aqua summam pressuram. vide Psal.68. 168. s.desiderio, solent contrahi, & quasi comprimi corda anxiorum.
s s. quia eadem mater, adeoq́; quinque personæ. t t. pro, aduersus, sic suprà. a. Græc.ὄμβρος, imber. b. s.vt plurimum. 179. id est, ab ijs quæ facere soletis.

iustum

iustum est? Cùm autem vadis cum aduersario tuo ad principem, in via da operā liberari ab illo: ne fortè trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde, donec etiam nouissimum minutum reddas.

SENS. LIT. IN CAP. XII.

181. Orig. nunquā hoc diceret, nisi nobis naturā insitū esset iudicare quod iustum est. 182. Theophyl. ostendit laudabilem discordiam, nunc docet laudabilem pacem. Chrys. videtur mihi loqui de præsentibus iudicibus, & carcere huius mundi, &c. Solet enim ex præsentibus commonere obrudiores auditores. 183. Ambr. aduersarius noster diabolus; & omnis vitiorum vsus, & mala conscientia, quæ & hic afficit, & in futuro accusabit, magistratus ad quem imus, est, penes quem omnis potestas est, iudex, Christus, exactores, Angeli, qui separabunt malos de medio iustorum, &c. Orig. apud Matth. Omissa est persona principis, & pro exactore positus minister, pro minuto quadrans. adsunt autem cunctis hominibus duo Angeli, malus qui ad malum hortatur, & aduersarius est, & bonus qui optimè persuadet. Beda. aduersarius noster sermo Dei, qui contrariatur carnalibus desideriis, in præsenti vita, à quo liberatur qui eius præceptis subditur, quod si contemnit, reus tenebitur in examine iudicis, tradeturque exactori, i. maligno spiritui ad vltionem. 184. Orig. s. seculi huius, qui aduersarium misit. 185. Orig. compelluntur nolentes ad condemnationem. 186. Int. s. Deum. Orig. s. Christum. 187. Int. s. diabolo, qui pœnam exhibet pro reatu quem suggessit. 188. Int. s. inferni. 189. Orig. non habet exactor potestatem, vel quadrantē concedendi, sed est à Domino præpositus ad exigenda debita. 190. Int. i. nunquam. Beda. pœnas semper soluet, nunquam persoluet; itaque nunquam exibit. c. Orig. & inter peccata tenuia diuersitas est. 191. Int. i. pro minimis peccatis puniatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

181. scilicet, vos facere. 183. vel diabolo, vel Deo, qui peccatoribus aduersatur.

CAPVT XIII.

ADERANT autem quidam ipso in tempore, nunciātes illi de Galilæis: quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. Et respondens dixit illis, Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, dico vobis: sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

1. CYRIL. Hi puniti sunt à Pilato, quòd Cæsarem dominum non faterentur, prohibebant etiam victimas pro salute Imperatoris, & populi Romani offerri, credebat autem vulgus istos meritò punitos, quasi scandala seminantes, itaque volebant à Christo intelligere quid ipsi de re hac videretur, ideo ei factum nunciarunt. c. Cyrill. Iussit Pilatus illos occidi inter ipsas victimas, quas ritu legis offerebant. 2. Int. s. qui non ita sunt puniti. 3. Int. hîc apertè notat illos esse peccatores. 5. Chrysost. ostendit se permisisse illos talia pati ad aliorum exemplum, & terrorem, punitur quidem quisque ob propria crimina, sed fit ex hoc aliis salutis materia. Glo. puniti sunt Galilæi isti ad correctionem viuentium, vt flagellato pestilente, stultus sapientior fiat, vel ad exemplum corrigi nolentium, idcóque pessimè periturorum.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

b. Beda. Pilatus, i. os malleatoris, nempe diabolus semper cædere paratus, sanguis, peccatum, sacrificia, bonæ actiones, quas diabolus vel carnis delectatione, vel humanæ laudis ambitione, vel alia peste commaculat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

a. scilicet, vt audirent quid de ea re sentiret. c. id est, quos Pilatus inter sacrificandum occiderat. 5. s. oppressi diuina vltione, vel inter sacrificia à Romanis occisi, & inter ciuitatis ruinas, quod accidit sub Tito & Vespasiano.

peribitis. Sicut illi decem & octo supra quos [6] cecidit [d] turris in Siloë, & occidit eos: putatis quia & ipsi [7] debitores fuerint [8] præter omnes homines habitātes in Hierusalem? [9] Non, dico vobis: sed si non pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Dicebat autem hanc similitudinem, [10] Arborem fici habebat quidam [11] plantatā in vinea sua: & [12] venit quærens [13] fructum in illa, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem vineæ, [14] Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio: [15] succide ergo illam: vt [16] quid etiam terram [e] occupat? At ille respondens [17] dixit illi, Domine, dimitte illam & [f] hoc anno, vsque dum [18] fodiam circa illam, & mittam [19] stercora. Et si [g] quidem fecerit [h] fructum: sin autem, in [20] futurum succides eam.

Sens. Lit. In Cap. XIII.

6. Beda. quia pœnitentiam non egerunt Iudæi, Romani à Galilæa vnde cœperat Domini prędicatio incipientes, eos radicitus deleuerunt, templique interiora humano sanguine fœdarunt. 7. Int. i. peccatores. 8. Chry. non omnes Deus hic punit, sed dat inducias pœnitendi, non tamen cunctis futuræ punitioni reseruat, ne multi prouidentiam negent. 9. Int. s. vos etiam. 10. Amb. arbor ista redundat foliis, ita synagoga tantum verbis redundans, & legis vmbra, quidam tamen ficum istam non synagogæ, sed malitiæ, & improbitatis figuram putant. 11. Beda. Synagogam Dominus per Moysem instituit.

12. Int s. incarnatus. Beda. 13. Int. s. operum, non vmbram verborum. Ambr. sciebat quidem ficulneæ fructum deesse, sed quærebat, ostendens synagogam iam debere fructum habere. 14. Ambr. venit ad Abraham, venit ad Moysem, venit ad Mariam, i. venit in signaculo, in Lege, in corpore, Circuncisio purificauit, Lex sanctificauit, Gratia iustificauit, Iudæi nec purificari potuerunt, quia non circuncisi animo, nec sanctificari, quia legis virtutem ignorabant, nec iustificari, quia pœnitentiam non agentes, gratiam nesciebant. Itaque nullus in synagoga fructus inuentus est Greg in hom. naturam humani generis Dominus ante legem, sub lege, sub gratia expectando, admonendo, visitando requisiuit, sed quidam nec naturali lege corriguntur, nec præceptis erudiuntur, nec miraculis conuertuntur. Theoph. trienniū, ætas puerilis, virilis, & senilis. 15. Int. i. annuncia quod perdituri sint locum, & gentem, pro quo seruando Christum occiderunt, & suos. Basil. præmittit Deus minas, reuocando ad pœnitentiam. 16. Int. i. cur etiam temporali copia vtitur? Greg. in hom. Qui non facit fructum, alterius locum occupat. 17. Amb. Bonus cultor, & fortè ille in quo Ecclesiæ fundamentum est, præsagiens alterum ad gentes, se autem ad Iudæos mittendum, religiosè, ne excidatur, interuenit, fretus vocatione sua, etiam Iudæos per Ecclesiam posse saluari. Greg. in hom. cultor vineæ, præpositorum ordo. Theop. Pater familias, Deus Pater, cultor, Christus, qui eos vult irrigare passionibus suis, & doctrinis, qui per Legem, & Prophetas fructum pœnitentiæ non dederunt. Aug. de verb. Dom. colonus qui intercedit, est omnis sanctus qui intra Ecclesiam orat pro his qui sunt extra. Glo. Intelligentes Apostoli, aliquos ex Iudæis posse saluari. orant vt differatur vltio Dominicæ Crucis. f. Augustin. de verb. Dom. id est tempore isto sub gratia. 18. Ambros. scilicet dura eorum corda Apostolicis ligonibus, ne radicem sapientiæ terrarum aceruus obruat, & abscondat. Augu. de verb. Dom. circumfodere est humilitatem & patientientiam docere. 19 Ambros. i. humilitatis affectum. Aug. de verb. Dom. stercus sordes sunt, sed fructum dant, sordes cultoris, dolor est peccatoris. Greg. in hom. stercora, peccata carnis, ex quorum consideratione suscitatur animus ad bona opera. Glo. mittam stercora, i. malorum quæ fecit, abominationem ad animum reducam. g. Glo. videbatur addendum, reseruabitur, vel aliquid simile, nihil tamen addit, vt infrà, sed suspendit sententiam, quia procliuiores ad negandum, quàm ad credendū videbat. h. Aug. de verb. Dom. quando ad iudiciū veneris. 20. Beda. hoc per Romanos factum, à quibus Iudæi, succisi, & à terra promissionis expulsi.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

d. Beda. turris, Christus, Siloë, i. missus, nempe qui missus à Patre venit in mundum, omnes, super quos ceciderit, conteret.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

e. Græ. onerat. s. inutili onere. g. sub. bene quidem, vel, sinemus eam.

Erat autem docens in ſynagoga eorum [21] ſabbathis. Et ecce mulier quæ habebat ſpi- [22] ritum infirmitatis annis decem & octo:& [23] erat inclinata, nec omnino poterat ſurſum [24] reſpicere. Quam cùm [25] viderat Ieſus, [26] vocauit eam ad ſe, & ait illi, Mulier [l] dimiſſa es ab infirmitate tua. Et [27] impoſuit illi manus, & [28] confeſtim erecta eſt, & glorificabat Deum. [m] Reſpondens autem archiſynagogus, [29] indignans quia ſabbatho curaſſet Ieſus, dicebat turbæ: Sex dies ſunt in quibus oportet operari. in [30] his ergo venite, & curamini: & non in die [31] ſabbathi. Reſpondens autem ad illum Dominus, dixit, [32] Hypocritæ, vnuſquiſque veſtrum ſabbatho non ſoluit [n] bouem ſuum aut aſinum à præſepio, & ducit adaquare? Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit ſathanas, ecce decem & octo annis: non oportuit ſolui à vinculo [o] iſto die ſabbathi? Et hæc cùm diceret, eru- [p] beſcebant omnes aduerſarij eius: & [q] omnis populus gaudebat in vniuerſis quæ glo- [33] rioſè fiebant ab eo. [34] Dicebat ergo,

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

21. Cyril. quia tunc Iudæi legi vacabant. 22. Cyril. patiebatur propter crimina propria, vel Adæ transgreſſionem, dat Deus diabolo hanc poteſtatem vt homines aduerſitate preſſi, velint ad meliora tranſire. 27. Cyrill. erat in carne virtus diuina. 29. Int. vt æmulator literæ legis. Cyrill. inuidebat. 30. Cyril. at erant tunc diſperſi, & operibus propriis vacantes. 31. Cyril. an in die ſabbathi non licebat comedere, & potare? loqui, & pſallere? cur non ergo feminam verbo erigere? Glo. Lex in ſabbatho non hominẽ curare, ſed ſeruilia opera facere prohibuit. 32. Beda. hypocrita eſt qui in theatro alienam ſumit perſonam; ſic quidam aliud gerunt in corde, aliud oſtendunt opere. Chry. Iſte faciem habebat legis cultoris, mens verò eius erat verſuti, & inuidi; non enim turbatur, quia ſabbathũ violatur, ſed quia Chriſtus glorificatur aduertendum autem, Chriſtum cùm iuſſit fieri opus, vt cùm paralitico iuſſit grabbatum tollere, tranſtuliſſe ſermonẽ ad maius, Pater meus, inquit, vſque modo operatur, & ego operor; hîc verò vbi totum facit verbo, calumniam aliter ſoluit ex his. ſ. quæ ipſi faciebant. Glo. iſti, cùm magiſtri plebium videri appeterent, ſanationem hominis non verebantur poſtponere curæ pecoris. p. Glo. nec apertè veritati contradicere poſſunt, nec propter inuidiam credere volunt. 35. Cyril. claritas operũ Chriſti omnem quæſtionẽ ſoluebat apud eos qui non erant mentibus peruerſis. 34. Glo. ſ. ad commendationẽ, & inſtructionem illorum qui erant per humilitatem, & fidei feruorẽ exaltandi in Eccleſia.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

22. Int. i. amorem terrenorum. Greg. in hom. hoc ſignificat mulier iſta, quod ficulnea infructuoſa quia enim humana natura fructũ obedientiæ ferre noluit, ſtatum rectitudinis amiſit. decẽ & octo anni ſignificant hominis qui ſexto die factus eſt infirmitatẽ, ante legẽ, ſub lege, & in exordio gratiæ: ter enim ſex decem & octo. Amb. mulier iſta Eccleſiæ figura quæ curari non potuit, niſi legem implens, & gratiam, in decem verbis legis perfectio eſt, in octauo numero reſurrectionis plenitudo. 23. Int. ſ. à rectitudine mentis. 25. Int. ſ. prædeſtinando per gratiam. 26. Int. ſ. illuſtrando per doctrinam. Greg. in hom. aliquando vocat Dominus, & non erigit; quia plerunque videmus quæ agenda ſunt, ſed opere non implemus. 27. Int. ſ. Spiritualibus donis adiuuando. 28. Int. ſcilicet, ad glorificandum Deum vſque in finem, perſeuerando in bonis operibus. n. Gloſſ. bos qui cognouit poſſeſſorem ſuum, & aſinus qui præſepe Domini, Iudaicus, & Gentilis populus; qui peccati vinculis abſoluti, mundi ſitim & æſtum, per hauſtum diuini fontis depoſuerunt. q. Gloſſ. ſunt iſti figura gentium, quæ excæcatis Iudæis, congregandæ erant ad fidem per humilitatem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

21. quibus Iudæi ſolebant conuenire in ſynagogam ad Dei legem audiendam. 22. ſcilicet, eam dæmon alligauerat ea infirmitate. 23. id eſt, incurua. l. pro, liberata es, id eſt, iamiam liberaberis, videtur enim dictum inter tangendum. m. pro, locutus. Heb. o. ſcilicet, tam miſero.

Cui simile[35] est regnum Dei, & cui simile æstimabo illud? Simile est grano[36] sinapis, quod[37] acceptum[38] homo misit in hortum[39] suum: & creuit[r], & factum est in arborem[40] magnam[41], & volucres cæli quieuerunt in ramis eius. Et iterum dixit[42], Cui simile æstimabo regnum Dei[43]? Simile est fermento quod acceptum[44] mulier[45] abscondit[46] in farinæ sata[47] tria[48]: donec fermentaretur totum. Et ibat per ciuitates[r] & castella[49] docens, & iter[50] faciens in Hierusalem. Ait autem illi quidam, Domine, si pauci sunt qui saluantur? Ipse autem dixit ad illos[51], Contendite[52] intrare[53] per

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

35. Int.i.fidem per quam venitur ad regnum. Amb. Fides est regnum cælorum quod intra nos est. Cyril.Regnum Dei, Euangelium, per quod adquirimus posse regnare cum Christo. 36. Int. s. ob feruorem fidei, vel quia venena dicitur expellere.i.omnia dogmata prauitatis. Ambr. Granum sinapis, res vilis & simplex, si teri cœperit, vim suam funditisic fides si atteratur aduersis, gratiam suæ virtutis effunditimartyres habebant odorem fidei, sed latebant, contriti gratiam sparsere martyrij. & Christum granum sinapis, qui captus & sepultus, resurrexit, & factus est arbor, mundum obumbrans, cuius rami Petrus & Paulus, in quorum situs, & disputationum recessus, qui eramus longe assumptis virtutum remigiis aduolamus. Gloss. Rami expansi prædicatores per totum mundum missi, in quorum dictis & consolationibus fideles à fatigatione mundi respirant. 37. Int.s.acceptabile habens. 38. Int.i.iustus vir, qui in corde suo granum prædicationis fouet. Beda. Homo, Christus; hortus, Ecclesia. 39. Int. vbi crescunt germina virtutum. Theoph. hortus, cuiusque anima. r. Beda. nemo repente fit perfectus. Glo. creuit prædicatio, quia mentibus hominum quantæ virtutis essent, innotuit. 40. Int. vbi folia cum fructu, & in cuius diuersis sententiis spirituales quiescunt, qui pennis virtutũ in alta conscendunt Beda non herbarum quæ velociter arescunt, sed arborum instar Euangelij prædicatio exurgit, rami, dogmatum diuersitates, aues, animæ castæ. Theoph. aues qui terrenis supereminent, & in ramis.i.expansis considerationibus requiescunt. 41. Cyril Doctrina Christi in principio penes paucos erat, sed postea recepit augmentum. 42. Int. vt pro varietate morborum varia sit medicina. 43. Int. vt fermentũ est charitas ob feruorem, vel sancta doctrina. Ambr. Plerique fermentũ Christum putant, quia fermentũ ex farina, vi, non specie generi suo præstat. sic & Christus Patribus æqualis corpore, sed diuinitate incomparabilis præeminet, me sequi iuuat quod Dominus docuit, fermentum esse Ecclesiæ spiritualem doctrinam. 44. Int. à gratia Dei, vel sapientia. 45. Int. s. Sancta mater Ecclesia. Amb. ¶ Gloss. nos mulieris.i. Ecclesiæ farina sumus; qui timoris & spei exercitio, quasi mola superiore, & inferiore conterimur, vt vnus panis multi simus in Christo. 46. Int.i.cõmendat hominibus de tribus Noë filijs originẽ ducentibus, quos Ecclesia ad fidei vnitatem colligit. Amb. in interioribus nostræ mentis Christum abscondit, donec nostra penetralia sapientiæ cælestis color obducat. 47. Beda. Satum genus mensuræ, vnũ & dimidiũ modiũ capiens. 48. Amb. Renatũ hominem Ecclesia in corpore, & anima, & spiritu, fermento spirituali sanctificat. Theophyl. Femina, anima, tria sata, pars eius trina, rationabilis, irascibilis, & concupiscibilis, vbi si condatur verbũ Dei, facit totũ hoc spirituale. Aug. de ver. Dom mulier, Dei sapiẽtia, tria sata, genus humanum de tribus Noë filiis reparatũ. Eus eb. Fermentũ, Spiritus sanctus, quasi virtus procedens ex semine.i. verbo Dei, tria sata, notitia Patris, Filij, & spiritus sancti, mulier, diuina sapiẽtia. Bed. Fermentũ, dilectio quæ feruore facit, & excitat mentẽ, mulier, Ecclesia, sata tria. iubemur enim diligere Deum ex toto corde, tota anima, tota virtute. & hoc donec fermentetur totũ. i. charitas mentem totã in sui perfectionẽ commutet, quod hic inchoatur, in futuro perficitur. 49. Theop. nõ sola parua loca visitabat, vt faciunt qui simplices fallere volũt, nec solas ciuitates, vt qui gloriã quærũt; sed sicut cõmunis Dominus, & Pater omnibus prouidẽs, omnia circuibat. 50. Theop. vbi plures erãt ægroti, ibi se medicus magis ingerebat. 51. Int. quia ille vnus pro omnibus quæsierat. 52. Glo. q d. vere pauci, & illi cum magnis laboribus. Cyril. nõ videtur Dominus respõdere quæstioni. sic autẽ solet, quãdo aliquid inutile quæritur: quid.n. refert scire an multi sint qui saluẽtur? illud potius respõdet quod erat magis necessariũ scire. s. quomodo perueniatur ad salutẽ. Aug. de ver. Do indicat paucos saluari, pauci enim intrãt per angustam portam. vnde alibi, Arcta est via, & pauci sunt qui ingrediuntur per illam. 53. Int. s. ad vitam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

r. s. qui 70. discipulos præmiserat, c. 10. 52. i. omnibus viribus conamini. 53. s. in regnum cælorum.

angustã portã:quia multi dico vobis quærẽt intrare,& non poterũt. Cùm autẽ intrauerit paterfamilias,& clauserit ostiũ:incipietis foris stare & pulsare ad ostiũ,dicentes: Domine,aperi nobis,& respõdens dicet vobis:Nescio vós vnde sitis. Tunc incipietis dicere,Mãducauimus corã te & bibimus,& in plateis nostris docuisti.Et dicet vobis, Nescio vos vnde sitis.Discedite à me omnes operarij iniquitatis.Ibi erit fletus & stridor dentiũ. Cùm videritis Abrahã, & Isaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei,vos autẽ expelli foras.Et veniẽt ab Oriẽte,& Occidẽte,& Aquilone, & Austro: & accumbent in regno Dei.Et ecce sunt nouissimi,qui erant primi:& sunt primi,qui erant nouissimi.In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum , dicentes illi , Exi , & vade hinc:quia Herodes vult te occidere.Et ait illis,Ite, & dicite vulpi

SENS. LITER. IN CAP. XIII.

54. Int.s.labores,& ieiunia;tamen amantibus iugum suaue est.Basil.Rectum iter angustum.& quælibet declinatio periculosa;vt si à ponte diuertas,flumine immergeris. Cyrill Angusta porta ærumnam & patientiam sanctorum significat.Chry quomodo Dominus dicit iugum meum suaue,& onus meum leue?his.s.qui affectu amplectuntur,alioqui angusta via propter tentationum naturam, est etiam via salutis angusta in introitu,sed per eam venitur ad latitudinem. 55. Int.s. salutis amore , & præmiorum prouocati. 56. Int.s.itineris asperitate perterriti.Beda.¶ Aug.de verb. Dom. alibi dicit multos venturos ab Oriente & Occidente,&c. multi quidem erunt in societate Angelorum , sed pauci sunt in comparatione perditorum. 57. Cyril.ostendit quàm sint detestabiles qui intrare nõ possunt. 58. Beda.s.Christus,qui intus est illis quos sua visione lætificat,quasi foris verò peregrinantibus:intrabit autẽ, cùm Ecclesiam totam ad sui contemplationem perducet:claudet ostium, cùm reprobis locum pœnitentiæ tollet,qui frustrà pulsabunt.i.misericordiam quam contempserunt,implorabunt. 59. Iut. i. apud vos fidei,& dilectionis meæ characterem non approbo.Greg.11.mor.nescire Dei improbare est, sicut vir verax dicitur nescire mentiri. 60. Cyril.hoc Iudæis conuenit, qui victimas edebant , & gaudebant , & Moysi libros in synagogis audiebant. Theop.Iudæi cum Christo comedebant,& bibebant,& eum prædicantem audiebant,congruũt & hæc Christianis:comedimus enim Christi corpus,& bibimus sanguinem quotidie ad mensam mysticam accedentes, docétque in plateis animarum nostrarum. Beda. Scriptura in obscurioribus cibus est,qui quasi exponendo frangitur, & manducando glutitur:in apertioribus potus,vbi ita sorbetur sicut inuenitur. Gloss.occulta & aperta se intellexisse testantur. 61. Int.q.d hoc non sufficit. Beda. scientia Scripturarum non facit Deo notum quem operum iniquitas indignũ ostendit.Basil.si charitatem,inquit Paulus,non habuero,nihil mihi prodest. 62. Beda.s. de ardore. 63. Beda.s.de frigore,vel stridor prodit indignantis affectum. Gloss. flebunt oculi qui per concupiscentias vagabantur,stridebunt dentes qui de edacitate gaudebant. Nota hîc per fletum , & stridorem veram impiorum resurrectionem. 64. Int.à quibus successionem carnis non fidei traxistis. 65. Int.s. quiescentes. 66. Cyril.Iudæis,qui primum locum tenebant,prælatæ sunt gentes. 67. Int.vt Iudas.Theoph. nos primi,qui ab ipsis incunabulis rudimenta accepimus,& fortè erimus nouissimi respectu gentilium, qui circa finem vitæ crediderunt. 68. Int.vt latro.Beda.multi prius feruentes,postea tepent,multi prius frigidi,subitò inardescunt,& multi in seculo despecti,in futuro sunt glorificandi. Glo. Gentiles. qui diu sine fide vixerunt,ad fidem vocandi,Iudæi execrandi. 69. Chry.s.simulantes se diligere , cùm tamen essent ad iram prouocati,quia populus Christo adhærebat. 70. Int.s.de Galilæa,vbi dominatur Herodes,& transi in locum vbi non habet potestatem. 71. Beda. Vulpes,animal fraudulentum, in fouea propter insidias latens;odore fœtens,nunquam rectis itineribus incedens,tales hæretici, quorum figura Herodes,qui Christum in credentibus conantur extinguere.Cyril.videtur sermo non pertinere ad Herodem,sed ad Pharisaïcas fictiones,vnde Græcè,Dicite vulpi huic.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

t. s.post hanc vitam. v. videtur legisse ἐγερθῇ,vel ἐγερθείη nunc enim ἠγέρθη, surrexerit. ✠. sensus est,Tunc nihil proderit cognouisse,aut fuisse familiares,&c. Non enim necesse intelligere illa tunc dicenda,sed sic euenturũ,ac si dicerentur. 61. q.d. perinde accidet vobis,ac prorsus ignotis. a a. pro,addicti iniquitati. b b. i.tum,vel eo loco quo cogemini ire. 62. scilicet , dolor. 63. scilicet, horror. c c. pro, erunt,vel.q.d.accidet vt sint,&c.Loquitur verò de Iudæis & Gentilibus. d d. scilicet,fictè,vt videtur.

illi,Ecce eiicio dæmonia,& sanitates perficio hodie,& cras,& tertia die consummor. Verùtamen oportet me hodie & cras,& seqnẽti die ambulare:quia nõ capit Prophetam perire extra Hierusalẽ.Hierusalẽ,Hierusalẽ quę occidis Prophetas,& lapidas eos qui mittũtur ad te.Quoties volui congregare filios tuos quemadmodũ auis nidũ suũ sub pennis,& noluisti?Ecce relinquetur domus vestra deserta. Dico autẽ vobis,quia nõ videbitis me donec veniat cùm dicetis, Benedictus qui venit in nomine Domini.

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

71. Int.s.vt homines sua peccata,& errores damnent in quibus vixerunt.Aug.2.de cons. Euãg c.75. ¶ Glos.q.d.nec Herodes,nec hæretici,quorum ipse figura est,poterunt turbare quod intendo facere.

73. Int.s.vt viuant secundum præcepta mea,quæ sunt vera sanitas.Aug. 74. Int.q.d.& sic pręparatos in resurrectione mea glorificabo.Aug.¶ Cyril.indicat imminere tempus crucis Theop.q.d.de morte mea cogitatis?ecce fiet post modicum. 75. Cyril.non ostendit necessitatem sibi ingruentem,sed arbitriũ voluntatis pergendi quo vellet. 76. Theop hodie,& cras, multos dies significat. 77. Int.hæc ambulatio ad literam intelligitur qua ibat in Hierusalem.Theop.coniungẽdum hoc non,cum, hodie, & cras,sed cum sequenti die. 78. Int.i.non conuenit,vel non capit Herodes.Theoph.i. non decet,ibi oportebat perire Dominũ Prophetarũ,vbi morabantur qui solebant Prophetas occidere. 79. Theop. Illi dicebant vt exiret ex Galilæa,ne occideretur,ipse sibi dicit in Hierusalem patiendum.Glos.vbi non Herodes,sed Pilatus dominatur. 80. Int.homines,non saxa plangit affectu Patris Beda. ¶ Aug.2. de cons.Euang.c.75.præoccupat Lucas,aut talia respondit Dominus Hierusalem appropinquans, monentibus vt caueret Herodem,qualia Matthæus dicit Christum locutum cùm peruenisset Hierusalem.

81. Chrys.geminatio verbi , miserantis est,aut nimium diligentis. Græc. nominis geminatio vehementem reprehensionem ostendit. 82. Int.Dominum Prophetarũ nunciantes. 83. Int.i.duritia cordis à te repellis,vel corporaliter,vt Stephanum. 84. Int.i.hactenus ad te missi sunt. 85. Int.s.in vnitate fidei.Cyril.manu duxit eos per Moysen,monuit per Prophetas. 86. Int.Patriarcharũ hæredes.Gloss. ostẽdit omnes retrò Prophetas esse à se missos. 87. Cyril.sub tegmine virtutis. 88 Int.s.in proximo.

89. Beda.i.ciuitas quã Romani diripuerũt.Theoph.Templum,vel tota gens Iudæorum,iuxta illud, Domus Iacob benedicite Domino. 90. Int.s.post passionem.Theop.q.d.postquam crucifixeritis me, non me amplius videbitis,donec iterum veniam.Beda.q.d.nisi pœnitentiam egeritis, & confessi fueritis me Filium omnipotentis Patris,in secundo aduentu faciem meam non videbitis. 91. Int.s.hora qua confiteamini Filium Omnipotentis , quem benedictum. i. à peccato immunem misit Pater ad glorificandum suum nomen.Aug.de cons.Euang.Loquitur de aduentu suo quo in claritate venturus est.

92. Theop.tunc confitebuntur Saluatorem eum,& Dominum.s quãdo nullus erit inde profectus. Cyril.Hoc,redeunti Hierosolymam,turba occurrens dixit.

SENS. MYST. IN CAP. XIII.

76. Glos.Prima dies,abrenunciare vanitatibus;secunda,concordare veritati,moribus, & vitæ; tertia, vltima glorificatio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

71. vel Herodi,vel ei qui mendacium illud finxerat. e e. Gra.ταύτῃ, huic, 72. præs.pro futuro.q.d. paucos adhuc dies victurus sum,& miracula perpetraturus,post ea interficiar. f f. pre,breui quodam tempore.Heb. 74. i.non multo pòst moriar. 76. Idem significatur quod proximè.s.breue tempus.

*78. Græc.οὐκ ἐνδέχεται.i non conuenit,non decet,non est possibile. g g. vel se intelligit,vel quemuis Prophetam.q.d.Non decet Prophetam alibi occidi,quàm vbi vsitatissimum occidi Prophetas. In quo illorum crudelitatem notat,& impietatem. 81. Repetitio amantis est,& miserantis. * Sermo est de voluntate non beneplaciti,sed signi,vt dicunt Theologi. h h. ὄρνις, etiam gallinam significat , vt vertit in Matth. l l. i.pullos. m m. simile quiddam.Ezech.24. 89. i.ciuitas,vel regio. n n. s.habitatore,vel Deo qui solebat protegere.Itaque dicitur,vobis relinquetur. o o. s.in die iudicij quo me agnoscere cogemini eum esse de quo prædictum est, Benedictus qui venit, &c. Sic Matth. 26. dixit se ab illis videndum die iudicij,vel intelligit,illud tunc ex animo dicturos, qui ex Iudæis credituri erant. 92. id est , celebrandus , seu felix.*

CAP.

CAPVT XIIII.

ET factum est, cùm introijsset Iesus in domum cuiusdam Principis Pharisæorum sabbatho manducare panem, & ipsi obseruabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respõdens Iesus dixit ad Legisperitos, & Pharisæos, dicens: Si licet sabbatho curare? At illi tacuerunt. Ipse verò apprehensum sanauit eum, ac dimisit Et respondens ad illos dixit, Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum die sabbathi? Et non poterant ad hæc respondere illi. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos. Cùm inuitatus fueris ad nuptias, nõ discumbas in primo loco, ne fortè honoratior te sit inuitatus ab illo: & veniens is qui te & illum vocauit, dicat tibi, Da huic locum: & tunc incipias cum

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

1. CYRIL. Cognoscebat quidem malitiam Pharisæorum, sed fiebat eorum conuiua, vt prodesset præsentibus per verba, & miracula. 2. Int.s. Pharisæi. 3. Int.s. si sabbathum solueret. Cyrill. an quicquam prohibitorum faceret in die sabbathi. 4. In. s. insidiosis obseruatoribus. Beda. nouerat eorum cogitationes. 5. Int. à Legisperitis legis iudicium quærit. 6. Int.i. opera charitatis facere, vt non soluatur sabbathum. 7. Beda. si enim dicant licere, cur obseruant Christum? si non licet, cur ipsi pecora curant sabbatho? 8. Cyrill. metu Pharisæorum remedium non petebat propter sabbathum, sed stabat, vt Christus misertus sanaret. 9. Theoph. non curans scandalum Pharisæorum, vbi enim magna resultat vtilitas, non est curandum si stulti scandalizentur. 10. Int. q. d. omnes in hac auaritia similes estis. 11. Int. non animali, sed suæ auaritiæ consulens. Beda. violabant illi sabbathum in opere cupiditatis, qui Christum violare arguebant in opere charitatis. 12. Int. non intelligens in hoc violationem sabbathi. 13. Amb. docet humilitatem. 14. Int.s. ab ipso principe. 15. Int. aliud mysticè significantem. 16. Int. id est, intelligens quomodo illi de primis accubitibus laborarent, vnde reprimuntur. Glo. intendit quomodo debeant accubitus in Ecclesia eligi. 18. Int. id est, quia potest contingere. 19. Int. id est, gratiosior inuitatori, etsi aliis occultus.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

b. BEda. Hydropicus est quem fluxus carnalium voluptatum exuberãs aggrauat, est enim morbus ab aquoso humore nominatus. Glos. Hydor aqua, vnde hydropis morbus aquosus subcutaneus de vitio cutis natus, cum inflatione & anhelitu fœndo. Aug. 2. de q Enang. hydropicus diues auarus, qui, quo magis abundat, magis sitit. 9. Greg. 14. mor. Sanatur hydropicus ante Pharisæũ, per ægritudinem enim corporis illius, huius cordis ægritudo exprimitur. c. Beda. per bouem & asinum significantur sapientes & hebetes; vel Iudæi iugo legis pressi, & gẽtes nulla ratione domitæ; omnes enim à puteo concupiscentiæ demersos, Dominus extrahit. Aug 2. de q. Euang. congruenter hydropicum animali cadenti in puteum comparauit, humore enim laborabat, sicut mulierem quam soluit, comparauit iumento quod soluitur, vt ad aquam ducatur. 17. Int. nuptiæ Christi & Ecclesiæ coniunctio. Beda. membris Ecclesiæ per fidem coniunctus, non se extollat quasi sublimior cæteris. 20. Int.i. per gratiam suam, te & illum ostendens. 21. Int.s. Deus qui corda singulorum nouit. 22. Int.i. intellige te minorem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

a. abundat more Heb. 3. scilicet, si quid fortè faceret, quod possent accusare. b. illorum opera, vt videtur, illuc adductus, quærentium occasionem calumniandi. 4. scilicet, ad eorum cogitationes, vel pro dixit, Heb. 15. qua latenter volebat humilitatem docere. 16. id est, attendens, obseruans. d. pro, elegissent, vel soliti essent eligere. 17. vbi celeberrimum solet esse conuiuium, & incertum qui alij sint inuitati. e. scilicet vltrò.

rubore

rubore nouissimum locum tenere. Sed cùm vocatus fueris, vade recumbe in nouissimo loco : vt cùm venerit qui te inuitauit, dicat tibi, Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus : quia omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Dicebat autem & ei qui se inuitauerat. Cùm facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos; neque fratres tuos; neque cognatos; neque vicinos diuites : ne fortè & ipsi te reinuitent, & fiat tibi retributio. Sed cùm facis conuiuium, voca pauperes : debiles, claudos, & cæcos : & beatus eris: quia non habent retribuere tibi : retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum. Hæc cùm audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi, Beatus qui manducat panem in regno Dei. At ipse dixit ei,

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

23. Basil. occupare in conuiuiis locum vltimum iuxta Domini mandatum conueniens est, sed in hūc contentiosè irruere reprobatur; tollit enim id ordinem, & causat tumultum, & est ex repugnantia, superbiæ indicium. 28. Int. s. incautè de meritis. Beda. ex conclusione hac manifestè apparet, præcedentem sermonem mysticè intelligendum. 29. Int. scilicet, à Deo, etsi non coram hominibus. 30. Int. scilicet, prouidè de beneficus. 31. Int. scilicet, à Deo. 32. Theoph. admonuerat inuitatos, nunc inuitantem. Gloss. videtur iste inuitasse, vt iterum inuitaretur. 33. Int. s. quacunque hora diei. 34. Int. scilicet, vespere. 35. Int. id est, carnali affectu, vel cognatione coniunctos. 36. Int. scilicet, propter hoc quod diuites. Bed. non prohibet fratres, amicos, & diuites alterutrum conuiuia celebrare, sed dicit nihil valere ad cælestia præmia. 37. Int. non ait, & fiat tibi peccatum, sed fiat tibi retributio. Beda. sunt tamen quædam conuiuia fratrum & vicinorum quæ damnationem percipient in futuro. 38. Int. à quibus nihil in præsenti potes expectare. Chry. si pauperem vocaueris, Deum habebis debitorem, & quanto minor est frater, tanto magis per eum Christus accedit & visitat, qui magnum suscipit, sæpe ob gloriam aut vtilitatem facit. Sed dicis, immundus est pauper, & sordidus, laua eum, & fac in mensa tecum sedere, si vestes immundas habet, mundum vestimentum ei exhibe, sed si non vis sursum recipere in solario, vel vbi famuli sunt suscipe, si non vis tecum sedeat, mitte de mensa fercula. 39. Int. scilicet, vnde possint. Chry. non turbemur ergo cùm non recipimus beneficij recompensationem, sed cùm recepimus, tunc enim non amplius recipiemus. 40. Int. scilicet, à Deo. 41. Int. aliàs retributione. Beda. etiam qui amicos, fratres, & diuites propter Deum recipit, mercedē à Deo recipiet. 42. Int. scilicet, quod in resurrectione esseot beatificandi pauperum susceptores. m. Glos. s. illectus dulcedine auditæ resurrectionis. 43. Cyrill. erat iste animalis, putans corporeas esse remunerationes sanctorum.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

23. Int. quanto maior es, humilia te in omnibus. 24. Int. s. ad iudicium, vel quotidie augendo gratiam humilibus, quam aufert superbis. Gloss. quotidie Dominus dum conuiuas suos visitat, humilibus dona præstat, quod admirantes qui vident, eos glorificant, & Deum laudant. 25. Int. i. ex humilitate te amicum recognoscat. 26. Int. s. ad maius præmium æternæ gloriæ, vel hic ad maiora dona Sancti spiritus, recipiendum. Beda. 27. Int. s. in eadem beatitudine, vel in eadem fide quiescentibus. Beda. ne nunc quærere incipias quod tibi seruatur in fine. 28. Orig. qui vanam gloriam vitat, vocat ad spirituale conuiuium pauperes. i. imperitos vt ditet, debiles. i. læsam conscientiam habentes vt sanet, claudos. i. declinantes à ratione vt rectè incedant, cæcos vt videant veritatem. 44. Int. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Aug. de verb. Dom. Recumbebat ante illum panis quem desiderabat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

f. q. d. satius id tibi quàm illud: non significatur autem causa finalis, sed quod sequi possit. g. q. d. verum est quod vulgò dici solet. 29. i. solet humiliari. h. scilicet, si vis apud Deum mereri. 36. coniungendum cum omnibus præcedentibus. l. Gra. Nequando. 38. Coniungendum cum omnibus sequentibus. 39. pro, possunt.

[45] Homo quidam fecit [n] cœnam magnam, & [46] vocauit [47] multos. Et misit seruum suum hora [48] cœnæ dicere inuitatis vt venirent, quia iam [49] parata sunt [o] omnia. Et cœperũt simul om-[50]nes excusare. [p] Primus dixit ei, Villam [51] emi, & [52] necesse habeo exire & [53] videre illam, rogo [54] te habe me excusatum. Et alter dixit, Iuga [55] boum emi quinque, & eo [56] probare illa, [57] rogo te habe me excusatum. Et alius dixit, Vxorem [58] duxi, & ideo non [59] possum venire. Et reuersus seruus, nunciauit hęc domino suo. Tunc [r] iratus paterfamilias, dixit seruo suo, [60] Exi cito in plateas & vicos ciuitatis: & [61] pauperes ac debiles, & [62] cæcos [63] & [64] claudos introduc huc. Et ait [65] seruus, Domine factum est vt imperasti: & [66] adhuc locus est.

SEN. LIT. IN CAP. XIIII.

45. Int. quasi dicat, verè beati qui comedent, sed dediti terrenis, vel curiositati, vel voluntatibus huius mundi, non comedent. Cyril. Homo iste Deus Pater, qui magnam in Christo cœnam parauit, qui nobis dedit proprium corpus comedere. Chrys. quando Deus vult misericordiam suam exprimere, homo dicitur. Gregor. in hom. Cœna magna, satietas dulcedinis æternæ. August. de verb. Dom. Homo iste Christus. n. Gloss. post prandium, de quo Matth. cœna restat, post cœnam nullum conuiuium restat, de prandio multi, de cœna nullus eiicitur. 46. Greg. in hom Corporales deliciæ cùm non habentur, desiderium accendunt, cùm verò habitę eduntur, fastidium pariunt. Spirituales verò cùm nõ habentur, in fastidio sunt: cùm habentur, in desiderio, Deus ergo inuitat, vt fastidium repellamus. 47. Int. s. Ordinem prædicatorum. Greg. in hom. ¶ Cyril. s. Christum. Aug. de verb. Dom. Propheras primò misit, deinde Apostolos, parata iam cœna, i. immolato Christo. 48. Int. s. in fine seculi. Cyrill. in nouissimo tempore verbum est incarnatum. 49. Cyril. s. peccatorũ amotio, Spiritus sancti participatio, adoptionis splendor. Glo. Christo immolato introitus regni patet. 50. Int. s. qui venire noluerunt. p. Gloss. nemini intercluditur regnum nisi quem suæ vocis professio excluserit. 51. Int. i. magno labore acquisiui. Aug. de verb. Dom. villa, dominatio. Primus homo dominari voluit, qui Dominum habere noluit. Greg. in hom. villa, terrena substantia, ad quã exit qui sola exteriora cogitat. 52. Int. s. ab interna contemplatione. 53. Int. i. totum studium ad eam applicare. 54. Int. q. d. ora pro me, quia peccator sum.

55. Aug. de verb. Dom. Iuga quinque, quinque sensus carnis, in quibus iuga: nam duo oculi, duæ aures, geminæ nares, & gustus linguæ, & palati tactu fit, & carnis voluptas fit forinsecus & intrinsecus: dicũtur autem boum, quia per sensus terrena acquiruntur, & homines terrenis dediti, nolunt credere nisi quod vident. 56. Aug. de verb. Dom. non ait pascere, sed probare, notatur enim curiositas, non delectatio.

57. Gre. in hom. & iste, & qui propter villam se excusat, vterque humilitatis verba permiscet, & vterque venire contemnit, humilitas sonat in voce, superbia in actione. 58. Int. coniugium non reprehenditur, sed integritas ad maiorem honorem vocatur. Amb. ¶ Aug. de verb. Dom. qui dixit, Vxorem duxi, carnem amplexatur. Sunt verò hæc tria de quibus Iohannes, Concupiscentia carnis, vxorem duxi, concupiscentia oculorum, iuga boum quinque emi: sunt enim in sensibus principales oculi, ideo per eos cæteri sensus significantur, ambitio sæculi, villam emi. Greg. in hom. Bonum enim coniugium, sed quidam per hoc voluptatem expetunt, ideo per rem iustam non incongruè significantur iniusta. Glo. amor terrenarum rerum viscus est spiritualiũ pennarum. 59. Basil. debilitant illecebræ intellectum. r. Beda. non est passio iræ in Deo, sed operatio quæ in nobis ab ira fit. 60. Aug. 5. super Genesim ad litteram, cap. 19. Non indiget Deus nuncijs, sed ipsis vtitur propter nos, & propter ipsos.

s. Amb. vt de vijs latioribus, ad angustam viam veniant. 61. Int. s. humiles. Greg. in ho. 62. Int. qui suo iudicio apud se infirmi sunt. Greg. in hom. 63. Int. qui lumen ingenij non habent. Greg. in ho.

64. Int. qui rectos gressus nõ habent in opere. Greg. in hom. ¶ Amb. nullũ corporis debilitas excludit à regno. remittit etiam Deus per misericordiam peccatorum infirmitatẽ. Greg. in hom. Hos eligit Dominus, quos despicit mundus, quia plerunque ipsa despectio hominem reuocat ad seipsum. Gloss. introducit Dominus bonos, & malos, bonos, vt augeat, malos, vt mutet. 65. Int. scilicet, ordo prædicatorũ.

66. Greg. in hom. Iudęi conuiuij locum non impleuerunt, sed vacat locus vbi suscipi debeant gentes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

o. i. similiter. q. Gracè ἀγρὸν, rus, prædium, agrum.

Et ait dominus seruo,[67] Exi in [t] vias & sepes : & [68] compelle intrare, vt [69] impleatur domus mea. [u] Dico autem vobis, quia nemo [70] virorum illorum qui vocati sunt, [71] gustabit cœnam meam. Ibant autem [72] turbæ multæ [73] cum eo: & [74] conuersus dixit ad illos, Si quis venit ad me, & [75] non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & [76] animã suam: non potest meus esse discipulus. Et [78] qui non baiulat crucem [79] suam, & venit [x] post me: non [80] potest meus esse discipulus. [81] Quis enim ex vobis volens [82] turrim [83] ædificare, nonne prius [84] sedens [85] cõputat [86] sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum: ne postquam posuerit [87] fundamentum, & non potuerit [88] perficere: [89] omnes qui vident, incipiant [90] illudere ei, dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare? Aut quis Rex iturus [91] committere bellum aduersus alium Regem, non sedens prius cogitat,

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

67. Amb. hi apti regno cælorum, qui nullis præsentium cupiditatibus occupati ad futura festinant, & qui modo sepis quæ ab incultis culta secernit, & incursus arcet bestiarũ, norunt bona & mala distinguere, & aduersus tentamenta fidei munimen prętendere. Aug. de verb. Dom. Venerunt de plateis & vicis gentes, de sepibus hæretici. Sepes enim qui construunt, diuisiones quærunt. Gloss. de vicis vocantur quos temporalium coarctat inopia. 68. Greg. in hom. qui aduersitatibus fracti, ad Dei amorẽ redeũt, compelluntur intrare. 69. Int. s. numero prædestinatorum. 70. Int. s. excusantium. 71. Int. etsi per seram pœnitentiam aliquando intrare quærant, vnde fatuis dicitur virginibus, Amen dico vobis, nescio vos. nemo ergo vocatus excuset se. Greg. in hom. nemo contemnat, nemo vocatus excuset, ne cùm voluntatẽ habuerit, intrare non valeat. 72. Int. s. captæ dulcedine prædicationis & miraculorũ. 73. Int. s. discedente à domo conuiuij. 74. Theoph. quia multi non ex toto affectu, sed tepidè sequebantur, ostendit qualem deceat esse suum discipulum. 75. Int. diligamus quod sunt, odio habeamus quod in Dei itinere nobis obsistunt. Amb. Si Dominus propter te renunciat matri. Quæ est, inquit, mater mea, & fratres mei? cur tu Domino tuo cupias anteferre? ita indulgendũ naturæ, vt venereris authorem, nec à Deo parentum amore desciscas. 76. Gre. in hom. tunc bene animam nostram odimus, cùm eius voluntatibus reluctamur. 78. Greg. in hom. ostendit quomodo odio habenda sit anima. 79. Int. Crux à cruciatu dicitur, quia semper est portanda vt amor Christi ostendatur. Greg. in hom. Crux baiulatur carnis abstinentia, vel proximi compassione, quod faciendum est studio æternæ intentionis: additur enim, & venit post me. 80. Greg. in hom. ad magna præmia perueniri non potest, nisi per magnos labores. 81. Greg. in hom. quia sublimia præcepta data sunt, comparatio ædificandæ sublimitatis adiungitur. 82. Int. per assumptam patientiam. 83. Int. s. humilitatis. Basil. turris, alta speculatio, ad custodiam & perceptionem hostilium occursuum. 84. Int. i. quiescens à tumultibus mundi. 85. Int. Omne quod agimus, præuenire per studium considerationis debemus. Greg. in hom. ¶ Gloss. ille sumptus computat, qui discernit esse erogandam pecuniam, cor auertendum à cupiditatibus, præparandam animam contra aduersa. 86. Int. terrenum ædificium congregando expensas construitur, cæleste autem expensas dispergendo. 87. Int. scilicet fidei. 88. Int. scilicet, non habens consummationem operum, quæ conueniunt fidei. 89. Int. scilicet maligni spiritus, qui gratulantur de nostro defectu.

90. Gregor. in hom. ipsos irrisores patimur, quos ad malum persuasores habemus. 91. Cyrill. incumbit nobis prælium contra dæmones, & passiones varias. Gloss. ostendit per impletionem præcedentium mandatorum, nullum ad gloriam posse pertingere, nisi seueri Iudicis sententia temperetur per misericordiam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

68. Significatur desiderium ardens patrisfamilias sua quamplurimi communicandi.

t. pro, in loca sepibus cincta, i. in pagos & domos rusticas. v. applicat Christus parabolam, 75. scilicet quatenus Christo contrarij sunt. 76. id est, vitam. x. scilicet, imitatione. 81. confirmat exemplo, ædificij & belli: est enim id de quo agit ædificium. s. spirituale, & prælium contra animæ hostes.

si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? alioquin adhuc illo longè agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Bonum est sal. Si autem sal euanuerit: in quo condietur? Neque in terram, neque in sterquilinium vtile est, sed foras mittetur: Qui habet aures audiẽdi audiat.

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

93. Int.f.si intelligit se ex æquo non posse occurrere. 94. Int.i.patienter expectante. Greg.dum adhuc præsens per iudicium non videtur. 95. Greg.mittamus legationem, lachrymas, misericordiæ opera, hostias placationis. 96. Aug.ad Lætum, epist.38.continetur hic illud, vt oderint patrem & matrem, &c.hæc enim sunt propria alicuius, quæ plerumque implicant, & impediunt ad obtinenda cælestia. Beda. Paucorum est relinquere omnia.i.curas mundi postponere, cunctorum autem fidelium renunciare omnibus.i.sic tenere quæ mundi sunt, vt tamen non teneantur in mundo. 97. Glos.ostenditur cõclusione hac turrim ædificare, & facere pacem cum fortiore, non esse aliud quàm esse discipulum Christi, parare verò sumptus, vel mittere legationem esse renunciare omnibus. 98. Glo.q.d.si omnibus renunciauerit, bonum erit sal ad condienda corda auditorum spirituali sapientia. 99. Beda. f.sapientiæ spiritualis. Euseb. Sal constat ex aqua & Spiritu, modicum quid terrestreitatis participans, corporaq; conseruat, & Christi discipuli regenerati per aquam & spiritum, hominésq; in terra degentes condiebant spirituali vita. 100. Theoph.i.si fiat reprobus, qui alius futurus est vtilis. Beda. Si illuminatus redierit ad apostasiam, quo alio doctore corrigetur? Gloss. Si illi per quos alij condiendi sunt, prosperis vel aduersis cessserint, per quos eis error auferetur? 101. quis medicabitur incantatori percusso à serpẽte? 102. Int. quã suo iniectu germinare prohibet. Beda. ¶ Gloss. Sal sterilem terram facit, vnde ira victoriũ destructas vrbes sale seminabat, ne in eis germen oriretur. 103. Int.quod non sinit fœcundare. 104. Int.f.ab vnitate Ecclesiæ. Beda. 105. Theoph.quia sermo erat obscurus auditores excitat. 106. Int. quibus verbum Dei percipere possit. Theoph. aures, vis cognoscitiua animæ, & intelligendi aptitudo. 107. Int.f. obediendo & faciendo quod didicit. Beda. ¶ Theoph.q.d.cui sapientia inest intelligat.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

92. Aug.de q.Euan. significatur simplicitas Christiani hominis dimicaturi cum duplicitate diaboli. Theoph. Rex, peccatum, dæmones satellites, qui nobis comparati, maiorem fortitudinem habere censentur. Greg.cum duplo exercitu venit Dominus, contra simplum, nos enim vix in solo opere præparatos, simul de opere & cogitatione discutiet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

a a. id est, contra se. b b. f. vt oportet odisse patrem, &c. 96 i.dicto vale dimittit omnia saltẽ affecta. 97. vel simpliciter, vel perfectus. 100. f.perdito vigore redditum fuerit insipidũ. Gr. infatuatus fuerit.s.saporẽ amiserit. c c. pro, quare sapor ei restituetur. d d. pro, ad audiendum, id est, attendendum.

CAPVT XV.

ERANT appropinquantes ei publicani & peccatores vt audirent illum, & murmurabant Pharisæi & Scribæ, dicentes, Quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

1. INT.id est, qui publica vectigalia exigunt, vel conducunt; & qui lucra seculi per negotia sectantur. Theoph.id exequebatur cuius causa carnem susceperat, admittens peccatores vt medicus ægrotos. 2. Int.dupliciter errant, qui & se iustos putant, cũ non sint superbi; & illos reos, cùm iam pœniteant. Greg.in hom. vera iustitia compassionem habet; falsa indignationem, quamuis & iusti soleant rectè peccatoribus indignari, non ex superbia, sed ex zelo; & dum foris increpant, intus charitatem seruant. 3. Int.q.d.contrarius est legi, quæ hoc prohibet.

Et ait[a] ad illos parabolam istam,dicens, Quis[4] ex vobis homo qui habet cētum[5] oues: & si disperdiderit vnam[6] ex illis, nónne dimittit[7] nonagintanouem in deserto,[8] & vadit[9] ad illam[b] quæ perierat donec inueniat[10] eam? Et cùm inuenerit[11] eam,imponit in humeros suos gaudens:& veniens[12] domum conuocat amicos[13] & vicinos,dicens illis, Congratulamini mihi[14]: quia inueni ouē meā quæ perierat.Dico vobis quod ita gaudium[15] erit in cælo[16] super vno peccatore pœnitentiā[17] agente, quàm supra nonagintanouem iustis[18] qui non indigent pœnitentia. Aut quæ mulier[c] habens drachmas[19] decem,

SENS. LIT. IN CAP. XV.

4. Greg.in hom.ægros cælestis medicus blandis fomentis curat. a. Glo.q.d.murmuratis,quia peccatores recipio,sed ego non veni,nisi vt aberrantes colligam; sicut vnusquisque vestium errantē ouem reducere laborat. 15. Amb.Angeli,quia rationabiles sunt, hominum redemptione lætantur, proficit hoc ad incentiua probitatis,si conuersionem suam quisque gratam fore credat Angelis,quorum affectare patrocinium,aut vereri debet offensam. 16. Int.vel coram Angelis Dei. 17. Int. pœnitentiā agere,est perpetrata mala plangere,& plangenda non perpetrare. Greg.in hom. qui enim alia plorat, alia committit,pœnitentiam agere aut ignorat,aut simulat.cogitandum verò,vt Deo satisfaciat qui cōmisit prohibita,abstinendum etiam sibi à quibusdam concessis,& se debēre reprehēdere in minimis, qui deliquit in maximis. 18. Greg.in hom.plerumque pigriores sunt,qui non grauiter peccarunt,& quidem dux in prælio plus eum militē diligit,qui post fugam reuersus,hostem fortiter premit, quàm qui nunquam terga vertit,nec aliquid fortiter gessit.& agricola plus terram diligit, quæ post spinas vberes fruges profert, quàm quæ nunquam spinas habuit, nec fertilem messem produxit. considerandum verò quantum Deo gaudium faciat humiliter plangens iustus, si tantum in cœlo facit pœnitens iniustus.
19. Int.drachma est nummus certæ quantitatis,habens imaginem regis. Cyrill. Superiori parabola docebamur esse creaturæ Dei qui fecit nos, & cuius pascuæ oues sumus; nunc ostendimur ad imaginem & similitudinem Dei facti.

SENS. MYST. IN CAP. XV.

5. Greg.in hom.Centenarius perfectus est numerus,Deus ergo cētum oues habuit,cùm sanctorum Angelorum & hominum naturam possedit. 6. Int.Diues pastor, cuius nos omnes centesima portio sumus.Amb. ¶ Cyr.errauit vna.s.genus humanum. 7. Int.Angelicam naturam in summa beatitudine existentem quasi reliquit,dum seipsum exinaniuit. Glo. in nonagintanouem iustorum numerus intelligitur,in vna oue,peccatorum;vnde,Non veni vocare iustos,sed peccatores. 8. Int. i.in cœlo,quod desertum est ab homine peccante.Aug.de q.Euang.Superbos reliquit qui se solos videri volunt,quibus ad perfectionem vnitas deest. 9. Int.s.dum per prædicationē vocat. b. Greg.perit ouis, quando homo peccando pascua vitæ reliquit:tunc homo cælum deseruit,cùm peccauit. 10. Int. Inuenit dū conuertitur aliquis. 11. Greg.Nyss.non punit,nec vrgendo ad gregem ducit,sed clementer portat. Gre. in hom.Peccata nostra ipse portauit. 12. Greg.in hom.Reparato homine ad regnum cæleste rediit.
13. Greg.in hom.s.Angelorum choros qui eius voluntatem semper custodiunt,& eius visione fruuntur. Theoph. Angeli dicuntur oues,omnis enim natura respectu Dei bestialis est,vicini autem & amici, quia rationales. 14. Gre.in hom.Non dicit oui,sed mihi;eius enim est gaudium vita nostra. c. Gre.in hom.Qui signauit per pastorē,ipse per mulierē.s.Christus,qui Deus,& Dei sapientia;nouem drachmæ, nouē ordines Angelorū,& vt cōpleretur electorum numerus, homo decimus creatus est,perdita verò drachma,quando homo ad Dei imaginē conditus ab eo peccando recessit;accēsa lucerna,sapiētia enim Dei apparuit in humanitate; lumē in testa,diuinitas in carne;euersa domus, nostra cōscientia concussa; vel vt legitur in aliis codicibus,euerrit.i.emundat.s. à vitiis,à quibus mundatur praua mens, vbi prius fuerit præ timore euersa. Aug.2.de q.Euang.Nouem drachmæ,de se præsumentes, vnum enim deest vt decem fiot.Greg.Nyss.Drachmæ virtutes,quarum nullam oportet nobis deesse; lucerna, verbum diuinum,vel pœnitentiæ lampas;vicinæ,rationabilis,concupiscibilis,& irascibilis, etsi quæ aliæ sunt vires animæ.Gloss.mulier,Dei sapientia;reperitur drachma,dum in homine similitudo conditoris reparatur; conuocantur amicæ.s.supernæ virtutes,dum ad amorem Dei vehementius accenduntur; mulier etiam Ecclesia,quæ vt mater drachmam requirit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV. 15. *maius.s.actualiter,& sensibiliter.*

si

ſi perdiderit drachmam vnam,nonne accendit lucernam,& euertit domum,& quæ-
rit diligenter,donec inueniat eam? Et cùm inuenerit, conuocat [d] amicas & vicinas, di-
cens : Congratulamini mihi,quia inueni drachmam quam perdideram. Ita, dico vo-
bis,gaudium erit coram Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. Ait
autem, [20] Homo quidam habuit duos filios : & [21] dixit adoleſcentior ex illis patri, Pater,
[22] da mihi portionem [23] ſubſtantiæ meæ quæ me [e] contingit. Et [24] diuiſit illis ſubſtantiam.Et
non poſt multos dies, congregatis omnibus adoleſcentior filius peregrè profectus
eſt in regionem [25] longinquam : & ibi [26] diſſipauit ſubſtantiam ſuam viuendo [f] luxurioſè.
Et poſtquam omnia [27] [g] conſummaſſet, facta eſt [28] fames valida in [29] regione illa:& ipſe cœ-
pit [30] egere.Et [31] abiit,& [32] adhæſit [33] vni ciuium regionis illius:& miſit illum in [h] villam ſuam
vt [i] paſceret porcos.Et cupiebat implere ventrem ſuum de

Sens. Lit. In Cap. XV.

20. Int.hæc parabola de Iudæo eſt & Gentili;generaliter autẽ de pœnitente & iuſto, vel qui ſibi iuſtus videtur,accipi poteſt.Amb.tres parabolæ, vt triplici remedio prouocati, vulnera noſtra curemus. Beda.Iſta parabola murmur inuidentium reprehendit. 21. Chry.Sunt qui intelligant per ſeniorẽ Angelos,per iuniorem homines,videtur quidem ſenſus pius,ſed neſcio an verus ſit.Cyrill. quidam per ſeniorem intelligunt Iudæos,per alterum gentes.Aug.2.de q.Euang.Duo filij,populi duo.ſ.qui permanſit in Dei cultu,& qui,deſerto Deo,idola coluit.Cyrill.filij duo,iuſti,& peccatores. 22. Aug de q.Euang. Tanquam poteſtate ſua delectata anima,ea vtt vult per liberum arbitrium.Titus.Petit vt non ex neceſſitate ſeruiat,ſumus enim animalia liberum arbitrium habentia. Gloſſ.vult homo ſuo ſenſu delectatus, ſemper liberum arbitrium regere. 23. Theop.hominis ſubſtantia rationalitas eſt, quam comitatur libertas arbitrij. 24. Amb.nulla Dei regno infirma ætas;vtinam ille iunior non receſſiſſet à patre,impedimentum neſciſſet ætatis.Chry.Oſtenditur libertas arbitrij, patet enim nec diſcedere volentem retinuit,ne auferret arbitrij poteſtatem,nec manere cupientem coëgit recedere.Gloſ. impertiuit fidelibus gratiæ ſuæ protectionem quam deſiderabant,infidelibus autem naturalia quibus contenti erãt. 25. Int. ſ.vſque ad obliuionem Dei.Chry.non loco recedit,ſed affectu.Aug.2.de q. Euang. non multò poſt humani generis inſtitutionem placuit animæ per liberum arbitrium ferre ſecum velut quandam potentiam naturæ ſuæ,& Deum deſerere,fidens de viribus ſuis.Amb.Quid longinquius quàm à ſe recedere?

26. Int.Luxuria conſumit omnia bona naturæ.Amb.meritò prodegit patrimonium, qui receſſit ab Eccleſia.Tit.diſſipauit ſubſtantiam.i.intellectum rectum,veritatis notitiam, genitoris memoriam, &c.
f. Glo.prodiga vita fundere amat,& ſpatiari in pompis exterioribus,Deum relinquens qui ſibi eſt interior. 27. Int.ſ.ornamenta naturæ. 28. Int.bonorum operum atque virtutum,ſeu verbi Dei.

29. Int.omnis locus abſente patre penuriæ eſt. 30. Amb.meritò,theſauros enim ſapientię & ſcientiæ Dei dereliquit.Qui recedit à verbo Dei,eſurit,quia non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo Dei.Qui recedit à theſauro,eger,eger etiam iſte,quia nihil prodigæ ſatis eſt voluptati. Glo.Voluptas ſemper habet famem ſui. 31. Int.ſ.ſponte. 32. Int.iam illaqueatus.Amb.qui hæret,in laqueo eſt.

33. Aug.2.de q.Euang.alicui aëreo principi ad militiam diaboli pertinenti;cuius villa eſt modus poteſtatis ipſius,porci,immundi ſpiritus qui ſub ipſo ſunt;quos paſcere,eſt ea quib. immundi ſpiritus gaudent operari.Amb.ciuis iſte,princeps huius mundi.Beda.In villam mitti,eſt ſubſtantiæ mundialis cupiditate ſubiugati. Gloſſ. Ciuis iſte eſt concupiſcentiis terrenis præpoſitus princeps mundi. l. Chryſ.vt ſordidas & immundas cogitationes in animo nutriat.

Sens. Myst. In Cap. XV.

d. Theoph.Angeli & amici,quia Dei voluntatem exequuntur,& vicini,quia incorporei, vel amici Angeli omnes,vicini verò Throni,Cherubin & Seraphin.

Addit. Avct. In Cap. XV.

e. id eſt,ad me pertinet, ſeu mihi obuenit. f. ſ.luxu veſtium,& conuiuiorum,itemq́; cum meretricibus expendens. g. i.conſumpſiſſet. h. i.agrum.

[34] siliquis quas porci manducabant,& nemo illi [m] dabat.[35] In se autẽ reuersus dixit,[36] Quanti [n] mercenarij in domo patris mei abundant [37] panibus:ego autẽ hic fame [38] pereo. [39] Surgam, [40] & ibo ad patrem meum, & [41] dicam ei, [42] Pater, [43] peccaui in [44] cælum & coram te: [45] iam non sum [46] dignus vocari filius tuus:fac me sicut vnum de mercenariis tuis.[47] Et surgẽs [48] venit ad patrem suum.[49] Cùm autem adhuc longe esset,[50] vidit [51] illum pater ipsius:& misericordia [52] motus est,& accurrens [53] cecidit [o] super collum eius,& [54] osculatus est eum.

SENS. LITER. IN CAP. XV.

34. Int.siliqua genus leguminis,sonoris foliis & vacuis, quod ventrem magis onerat, quàm reficit. Aug.2.de q.Euang.siliquæ seculares doctrinæ,steriles,vanitatem personãtes, vbi iste aliquid solidum & rectum ad vitam beatam pertinens,inuenire volebat,at non poterat.Chry.siliqua carnalium delectationum illecebræ.Amb.siliquis cupit implere ventrem,non enim alia cura luxuriosis, quàm vt ventrẽ impleant. m. Theop.s.saturitatem malorum,student enim dæmones ne hæc proueniat. Gloss. diabolus cùm aliquem suum facit,ei vitiorum abundantiam non procurat,sciens esse iam mortuum. 35. Int.bene in se reuertitur,qui à se recessit.Amb.qui ad Deum regreditur,se sibi reddit; qui recedit à Christo,se sibi abdicat.Aug.2.de q.Euang. ab eis quæ forinsecus illiciunt & seducunt, in conscientiæ suæ interiora intentionem reduxit. 36. Int.i.quanti ex Iudæis ob præsentia bona tantùm legem custodiunt,non ex dilectione.Amb. sunt etiam mercenarij boni qui conducuntur ad vineam, isti non siliquis sed panibus abundant.Aug.2.de q.Euang.Ista recogitatio resipiscentis est,& aduertentis esse inter prædicatores qui non amore veritatis ducti,sed cupiditate secularium commodorum veritatem annuncient. n. Glo.i. qui futuræ mercedis intuitu dignè operari satagunt, quotidianis supernæ gratiæ reficiuntur alimentis, seruus est,qui timore pœnæ temperat à vitiis,mercenarius qui spe,& desiderio regni cælorum,filius qui amore boni. 37. Chry.s.non alienus,sed filius & liber. 38. Int. in idololatria omni veritate destituor. Greg.Niss.non prius redit,ad pristinam felicitatem, quàm in se rediens sentiret opprimentem ærumnam,& pœnitentiam meditaretur. 39. Int.quia me iacere cognoui. 40. Int.qui longè recessi, ad patrem,qui sub principe porcorum miserabili egestate tabesco. 41. Aug.2.de q.Euang.pœnitentiam meditatur,nondum agit,promittit enim se dicturum cùm venerit ad patrem in Ecclesiã, vbi peccatorum legitima,& fructuosa confessio. 42. Amb.quàm misericors qui offensus, nec paternum nomen dedignatur audire. 43. Amb.hæc prima apud Deum confessio,qui etsi omnia nouit,vocẽ tamen tuæ confessionis expectat,ore fit confessio ad salutem,alleuiat põdus erroris quisquis se onerat,frustra velis occultare quẽ nihil fallit,sine periculo prodas quod scias esse iam cognitũ,confitere, vt pro te interueniat Christus,roget Ecclesia,&c. 44. Int.i.corã Angelicis spiritibus,sanctisq; animab.in quibus Deus sedet. Amb.Peccato animæ dona spiritus cęlestia imminuta significantur;& deuiatio à gremio matris Hierusalem,quę est in cælo.Chry.In cælũ peccat qui in Christi humanitatẽ,quæ vt cælum superna est,& visibilis. 45. Chry.qui solus es conspector omniũ,à quo nec in corde meditata abscõdi possunt. Aug.2. de q.Euãg.vel hoc est in cælum quod coram te,vel in cælũ.i.coram sanctis animabus,coram te.i.in ipso conscientiæ penetrali. 46. Beda.Ad filij affectum aspirare non præsumit. 47. Int.sicut deliberauit,ita implet. 48. Chry.si voluerimus,fiet regressus celer,& facilis,modò peccatũ deseramus. 49. Int.in Ecclesia constitutus,vbi iã peccatorũ fructuosa possit esse confessio. 50. Aug.2.de q.Euãg.piè tamẽ quæreret. 51. Int.ante oculos haberi non nisi qui diliguntur dici solent:impios enim & superbos Deus non videre dicitur.Aug.2.de q.Euãg. 52. Int. Dum pro homine reducendo verbũ in carne misit. 53. Int. ne quis impediat venientẽ.In occursu præsentia,in amplexu clementia.Chry.Sensit pater pœnitẽtiam, non expectauit confessionẽ,sed pręuenit,accurrit autẽ,quia nos peccatis impediẽtibus,nostra virtute ad eum peruenire non poteramus,ipse ergo ad inualidos peruenit.Greg. Niss. Confessionis meditatio placauit ei patrem. o. Ambr.vt iacentem erigeret.Aug.2.de q.Euang. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.nec enim Pater Filium ad nos missum deseruit:cadere super collum est humiliari in amplexum,brachium Dei.s. Christum, osculum dare,est ad spem indulgentiæ peccatorum verbo gratiæ consolari. 54. Chry.osculatur os per quod emissa de corde confessio pœnitentis exierat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

34. *fructus est arboris siliqua,qua Grac.κερατωνία,ac κεράτιον,oblongus,& latus,colore subnigro, sapore predulci,optimum porcorum pabulum,vescuntur eo etiam homines.Hispani Algarronam vocãt,prouenit in magna copia in regno Valentia.* 36. *pro,quam multi.* 44. *i.in Deum.* 45. *id est,in te.*

[55] Dixitque ei filius, Pater, peccaui in cælum, [56] & coram te iam [57] non sum dignus vocari [58] filius tuus. [59] Dixit autem pater [60] ad seruos suos, [61] Citò proferte [62] stolam primam, [63] & induite illum: & date [64] annulum in manum eius: & [65] calceamenta in pedes [66] eius: & adducite [67] vitulum saginatum, & [68] occidite, & manducemus, & [69] epulemur: quia hic filius meus, [70] mortuus erat & [71] reuixit: [72] perierat, & [73] inuentus est. Et cœperunt [74] epulari. Erat autem [75] filius eius senior [76] in agro. & cum veniret, & [77] appropinquaret domui, audiuit [78] symphoniam & [P] chorum: & [79] vocauit vnum de seruis, & interrogauit quid hoc esset. Isque [80]

Sens. Lit. In Cap. XV.

55. Int. In Ecclesia constitutus incipit peccatum confiteri. Aug. 2. de q. Euan. 56. Int. quia cœlestem Hierusalem reliqui. 57. Int. qui te deserto idola colui. 58. Int. cupit per gratiam fieri, quo fatetur indignum se esse per meritum. 59. Aug. de q. Euang. non addit quod dixerat, Fac me sicut vnum, &c. id enim post patris osculum iam generosissimè dedignatur. 60. Int. Pater ex natura & substantia quam aliquando dedit, non ergo pater iustis tantùm. 61. Int. i. coadiutores in excolenda vinea. Chry. non filio respondit, sed ministris loquitur, misericordiam præstans in effectu. Theoph. serui, vel Angeli, vel Sacerdotes. Aug. 2. de q. Euang. Serui reconciliationis prædicatores. 62. Int. q. d. certificate de hæreditate immortalitatis habenda. 63. Int. i. vestem Spiritus sancti. Aug. 2. de q. Euang. dignitatem quã perdidit Adam. Amb. amictum sapientiæ. 64. Int. i. signaculum similitudinis Christi, & expressionẽ veritatis. Aug. 2. de q. Euan. i. Spiritus sancti pignus: gratiæ enim participatio digito significatur. Chry. signaculi salutaris symbolum, seu desponsationis insigne, & nuptiarum pignus. Glo. signaculum fidei, quo signantur promissa in cordibus credentium. 65. Int. i. operibus. Beda, vt per opera fides clarescat, & per fidem opera confirmentur. 66. Aug. 2. de q. Euang. præparatio est euangelizandi, ad non tangenda terrena. Chry. s. vt per lubricum mundi fixus incedat; vitæ cursus in Scripturis pes appellatur, calceamenta exempla priorum. 67. Int. Christus vitulus saginatus, omni spirituali virtute opimus, vt pro totius mundi salute sufficiat. Chry. Christus vitulus dicitur ob immolati corporis hostiam; saginatus, quia pro totius mundi salute sufficit. Aug. 2. de q. Euang. Christus vitulus saginatus. i. opprobriis satiatus: præcipit pater abduci. i. prædicari, & occidi. i. eius mortem insinuari: tunc enim cuique occiditur, cùm credit occisum. 68. Int. semper Christus credentibus immolatur. Chry. non pater immolauit, sed immolãdum tradidit, eo enim permittente Filius crucifixus. 69. Int. Gaudium est coram Deo super vno peccatore pœnitentiam agente. Amb. Paternus est cibus salus nostra, & Patris gaudium nostrorũ redemptio peccatorum. Glo. refectio Dei & Sanctorum, est salus peccatorum. & nota, quod post datam stolam, annulum & calceamenta, vitulus immolatur, nisi enim quis spem primæ immortalitatis induerit, & annulo fidei opera munierit, & fidem confitendo prædicauerit, cælestibus non potest Sacramentis interesse.

70. Int. s. per infidelitatem. 71. Int. s. per fidem. 72. Int. s. recedendo à consortio iustorum. Amb. Fuit Adam, & in illo fuimus omnes, periit ille, & omnes in eo perierunt. 73. Int. redditus matri Ecclesiæ. Amb. qui lapsus fuerit per pœnitentiã reuiuiscit. 74. Int. hoc in primitiua Ecclesia; sed epulæ huius festiuitatis iam dilatata Ecclesia in orbe terrarum celebrantur. Aug. 2. de q. Euãg. Vitulus enim ille in corpore & sanguine Dominico offertur Patri, & pascit totam domum. 75. Aug. 2. de q. Euang. s. populus Israël. 76. Int. i. terrenis operibus. s. longè à consilio patris. Aug. de q. Euang. In hæreditaria opulentia legis & Prophetarum terrena operans. Glos. non erat in domo, quia legis interiora non penetrabat.

77. Aug. 2. de q. Euang. labore seruilis operis improbato, ex Scripturis Ecclesiæ libertatẽ considerauit.

78. Int. symphonia est collatio quorumcunque sonorum, & chorus vocum. Aug. de q. Euang. Audiuit Spiritu sancto plenos consonis vocibus Euangelium prædicare. Amb. i. plebis concordiam concinentis, & de peccatore saluato lætitiæ suauitatem resultantis. Glos. diuersarum ætatum & virtutum cõcordiam.

79. Aug. 2. de q. Euang. legit aliquem Prophetarum, & in eo quærens quodammodo interrogat, vnde ista festa in Ecclesia celebrentur, in qua se esse non videt. 80. Int. s. Propheticus sermo.

Addit. Auct. In Cap. XV.

62. genus est vestis talaris. Grae. τὴν στολὴν, τὴν πρώτην, illam stolam, illam inquam primam, s. qua ille induebat primus solebat. 67. Grae. τὸν μόσχον, τὸν σιτευτὸν, vitulum illum, illum inquam saginatum. Nempe certus quidam & insignis significatur. 78. id est, concentum musicum. p. id est, saltationes, vel multitudinem concinentium.

dixit

dixit illi,[81] Frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulum saginatum: quia saluum illum recepit.[82] Indignatus est autem[q], & nolebat introire.[83] Pater ergo illius egressus,[84] cœpit rogare illum. At ille respondens dixit patri suo, Ecce tot annis seruio tibi, & nunquam[85] mandatum tuum præteriui: & nunquam[86] dedisti mihi hœdum vt cum amicis[87] meis epularer:[r] sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam[s] cum meretricibus,[88] venit, occidisti[89] illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi, Fili, tu semper mecum[90] es, & omnia[t] mea tua sunt:[91] epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & reuixit: perierat & inuentus est.

SEN. LIT. IN CAP. XV.

81. Int. s. ab extremis terræ, vnde maior exultatio. Aug. 2. de q. Euang. 82. Amb. Gentibus Iudæi beneficium paternæ benedictionis inuiderunt. Aug. 2. de q. Euang. Indignatur & nunc, & non vult intrare. Cùm verò plenitudo gentium introierit, egredietur pater, vt etiam omnis Israël saluus fiat. Chry. nullus sanctorum dolet in prosperis aliorum, sed non oportet omnia parabolæ ad litteram pertractare, sed sensum elicere cuius causa componitur: hæc autem composita est vt non diffidant peccatores reuerti, consequentur enim tanta bona, vt possint aliis facere inuidiam. Theoph. volebat Dominus corrigere Pharisæos, quasi dicens, non debetis indignari quod peccatores admittantur à flagitiis redeuntes. Cyril. Accidit quibusdã, vt ægrè ferant quod peccatores aliqui in extremo vitæ ad Deum conuertantur. Amb. qui sibi iusti videntur, indignantur quando alicui peccatum fatenti venia laxatur. q. Amb. foris stat, eo quòd maleuolentia eum excludat. 83. Int. etiam hunc bonus pater saluare cupit. Amb. 84. Aug. s. de q. Euang. manifestatio vocationis Iudæorum ad salutem, est egressus patris ad rogandum. 85. Int. s. quod est de vno Deo colendo. Aug. de q. Euang non enim dixit nullum mãdatum: intelliguntur autem hic non omnes Iudæi, sed qui nunquam idôla coluerunt. Amb. Similis est iste publicano iustificanti se.

86. Int. i. nunquã te mihi ad refectionem dedisti, eo ipso quod te hœdum. i. peccatorem, & legis prophanatorem existimaui. Aug. de q. Euang. Amb. Iudæus hœdum requirit, Christianus agnum, ideo illis Barrabas soluitur, nobis agnus immolatur. Hier. i. nullus sanguis Prophetæ vel Sacerdotis à Romano imperio nos liberauit. Theoph. Hœdum. i. persequentem me peccatorem nunquam decreuisti mei causa mactandum esse. 87. Int. hoc ex persona principum cum plebe, vel ex persona populi Hierosolymitani cum aliis tribus Israël. Aug. 2. de q. Euan. 88. Aug. i. superstitionibus gentilium. 89. Hier. confitetur venisse Christum, sed inuidia non vult saluari. 90. s. lege qua stringeris. t. Glo. omnia, nõ semper ad totum, sed ad partem maximam refertur, vt omnes declinauerunt, omnes qui venerunt fures sunt, omnibus omnia factus sum, omnes quæ sua sunt quærunt. 91. Int. s. si desinas inuidere. Ambros. ¶ Aug. Cupiditas nihil sine angustia, nihil cum angustia charitas tenet, cùm beatitudinem illam obtinuerimus, nostra erunt ad videndum superiora, ad conuiuendum æqualia, ad dominandum inferiora. Glos. In æterna beatitudine & omnium singula, & singulorum omnia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

r. *id est, turpiter prodegit.* s. *Græc. suam.* 91. *pro in tua potestate, vel tibi communia.*

CAPVT XVI.

DICEBAT[1] autem & ad discipulos suos, Homo quidam erat diues qui habebat villicum:[2] & hic diffamatus[3] est apud illum, quasi

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

1. Beda. Postquam murmurantes de pœnitentium receptione tribus parabolis redarguit, quartã & quintam de eleemosyna danda, & parsimonia sequenda subiūgit. Glo. Pharisæi superbi & auari, vt pœnitentibus veniam, ita egentibus pecuniã negabant. 2. Beda. Villicus, villæ gubernator est. Glo. Villicus hic ponitur pro œconomo. i. dispensatore vniuersæ substãtiæ domus. Chry. Erronea opinio est, possideri à nobis vt dominis res huius vitæ, & vt bona præcipua, sumus enim velut hospites & aduenæ, quibus hinc discedendum est, & dispensatores alienorum, quare nobis humilitas villici, & modestia sumenda est. 3. Int. Hæc accusatio fit quando non exercet quis opera pietatis erga illos quibus debuit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

2. *Græc. οἰκονόμον, dispensatorem.* 3. *Græc. delatus est, διεβλήθη.*

dissipasset[4] bona illius. Et vocauit[5] illum, & ait illi, Quid hoc audio de te? redde rationē villicationis[a] tuæ:[7] iam enim non poteris villicare. Ait[b] autem villicus[8] intra se, Quid faciam[9] quia Dominus meus aufert à me villicationē? fodere non valeo,[10] mendicare erubesco. Scio quid[11] faciam, vt cùm amotus fuero à villicatione,[12] recipiant me in domos suas. Conuocatis[13] itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo. Quantum debes domino meo? At ille dixit, centum cados[14] olei. Dixitque illi, Accipe cautionem[c] tuam, & sede, cito scribe quinquaginta.[15] Deinde alio dixit, Tu verò quantum debes? qui ait, Centum coros[16] tritici. Ait illi, Accipe litteras tuas, & scribe octoginta.[17] Et laudauit[18] dominus villicum[d] iniquitatis, quia prudenter[19] fecisset:[e] quia filij huius seculi[20] prudentiores filiis lucis in generatione[21] sua sunt. Et ego vobis dico, Facite vobis amicos[22] de mammona[23] iniquitatis:[24] vt dum defeceritis,

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

4. Int. dissipatio est, vel quando male congregatur, vel non bene expenditur. 5. Int. vocat quando incutit timorem æternæ damnationis. 6. Int. q. d. dum viuis cogita qualiter debeas operari. 7. Int. s. à tempore mortis. 8. Int. s. timore perterritus. Chry. cuius sunt vota terrena anxiatur in exitu. 9. Int. s. vt pœnas euitem. 10. Chry. impotentem esse in opere, est vitæ inertis. Glo. post hanc vitam nō est locus fodiendi compunctione terram nostram ad ferendum fructum, est etiam tunc confusibile mendicare, vt fecerunt fatuæ virgines. 11. Int. s. tempore huius villicationis. 12. Int. s. illi, quibus misericordiam hic impendero Chry. quoties quis relaxat debita, vel largitur inopibus, conciliat amicos corā iudice testimonium præbituros: non vocibus, sed operum ostensione. 13. Chrys. Nihil est nostrum, sed omnia ditionis Dei. 14. Beda. cadus amphora est, continens vrnas tres. 15. Int. dimidiā partē dimittit. Beda. 16. Beda. Corus modios triginta complectitur. 17. Int. quintam partem dimittit. Beda. Intelliguntur ergo qui pauperis indigentiā ex dimidia vel quinta parte alleuiant. Aug. 2. de q. Euang. Cùm Iudæi decimas darent, iste dimidias dat, sicut fecit Zachæus, aut duas decimas. s. quintā. Glo. iustè à Deo misericordiam expectat, qui eam indigenti præstat. 18. Int. non de fraude, sed de prouidentia. Gloss. quāto magis Christus laudabit discipulos, si in sibi credito misericordes fuerint? Aug. 2. de q. Euan. Laudauit quod sibi in futurum prospexerit, non tamen debemus omnia imitari, nec enim faciēda est fraus, vt de ipsa eleemosynas faciamus. 19. Orig. i. callidè, aliquādo enim prudentia significat astutiam, serpens, inquit, erat prudentissimus. Auct. sic legitur apud 70. 20. Beda. cuius quis opera agit, eius cognominatur filius, sic dicuntur filij regni, & filij perditionis. Theoph. filij huius seculi qui cogitant quæ sibi commoda sunt in terra. 21. Int. s. carnali. 22. Int. nō quoslibet pauperes, sed eos qui possunt vos recipere in æterna tabernacula. 23. Aug. de verb. Dom. i. diuitiis. sic enim eas Hebræi appellant. Glo. mammona lingua Syrorum diuitiæ. 24. Aug. de verb. Dom. Non sunt faciēdæ eleemosynæ de vsuris, & rebus alienis; sed de iustis laboribus. diuitiæ iniquitatis dicuntur diuitiæ seculi, quia veræ diuitię non sunt, sed paupertate plenæ, & casibus obnoxiæ: si veræ essent diuitiæ, securitatem darent. Aug. 2. de q. Euang. iniquitatis dicuntur, quia diuitiæ non sunt nisi iniquis, & qui in eis spem constituunt, iustis enim non sunt diuitię, nisi cælestes, & spirituales. Ambr. Iniquum mammona, quia variis illecebris tentat, vt ei seruiamus. Basil. In pluribus prædecessoribus diuitis necesse est reperire aliquem, qui iniustè vsurpauerit aliena. Theoph. nequitiæ opes dicuntur quæ cùm sint à Deo datæ ad necessitatem conseruorum nostrorum, nos nobis nequiter retinemus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

a. Gr. [illegible] i. dispensationis. b. i. dispensare. 14. Gr. [illegible] ab Heb. בת. Differt autem Batus à Cado, seu Metreta, secundum Iosephum, at Hier. pro eodem sumit. 2. Par. 2. Ezech. 45. c. Græ. γράμμα, i. scriptum. q. d. singrapham obligatoriam accipe, eaq; lacerata, aliam scribe. 16. Heb. כור & חמר, cuius decima pars Batus in liquidis, in aridis verò Ephi. 18. Ingemo, vt fit, delectatus. d. pro, villicum iniquum. e. pro, certè. Heb. 20. pro, mundani. 21. id est, in genere suo, scilicet, in rebus ad se pertinentibus, seu quæ gerunt. 23. Syriaca vox diuitias significans. 24. pro, iniquo. iniqua autem dicuntur diuitiæ, quod iniquitate collecta, aut quia iniquitatis materia, aut quia iniquè sibi diuitiarum nomen vendicant. Itaque infrà dicitur, quod verum est, &c.

recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est: & qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis: quod verum est quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? Nemo seruus potest duobus dominis seruire, aut enim vnum odiet, & alterum diliget: aut vni adhærebit, & alterum contemnet: non potestis Deo seruire & mammonæ. Audiebant autem omnia hæc Pharisæi qui erant auari: & deridebant illum. Et ait illis, Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autem nouit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. Lex & Prophetæ vsque ad

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

25. Greg. 21. mor. patronis ergo, cùm eleemosynas facimus, potius munera offerimus, quàm egenis dona largimur. Aug. de verb. Dom. qui recipiunt in æterna tabernacula eos qui sibi necessaria ministrarunt, sunt qui omnia sua dimiserunt, vt Christum expediti sequerentur. Amb. Largiendo pauperibus, Angelorum cæterorumque sanctorum gratiam comparamus. Chrys. Ars artium est eleemosyna, quæ non domos fabricat luteas, sed vitam perennem. 26. Int. i. in carnalibus, in vsus fratrum bene expensis. Cyrill. Terrenæ diuitiæ superna sapientibus nihil esse videntur, in his fidelis est qui egentibus impartitur. 27. Int. i. in spiritualibus erogandis. 28. Int. s. non dando fratribus. Glo. qui non communicat fratribus, quod est à Deo pro omnibus creatum, iniquus erit in spirituali pecunia diuidenda, vt non pro necessitate, sed pro personis doctrinam Domini diuidat. 29. Int. i. in diuitiis quibus præest iniquus mammon, vt de eis tentet homines. Auctor. indicat Mammon esse nomen dæmonis, ita enim quidam putarunt. 30. Int. i. veræ vitæ gaudia, vel virtutes quibus ad vitam venitur. 31. Int. Alienum est à nobis quidquid seculi est, quia præter naturam. Amb. alienæ nobis diuitiæ, quia præter naturã. & nec nobiscũ nascuntur, nec nobiscum transeunt. 32. Int. i. ea quæ propriè homini deputata sunt. Amb. Christus noster est, quia hominum vita est. 33. Theoph. hoc subiungit, quia nõ possunt opes secundum Deum dispensari, si quis ad eas sit affectus. 34. Int. scilicet inter se dissidentibus. 35. Int. q. d. nihil est medium. 36. Int. s. diabolum. 37. Int. s. Deum. 38. Int. s. diabolo. Aug. 2. de q. Euang. cùm quasi eius præmia temporalia sectatur. Glo. nemo diabolum diligit, sed cupiditate sua implicitus ei adhæret, vt si quis alienæ ancillæ coniunctus, seruitutem patiatur eius quem non diligit, sed ancillam. 39. Int. s. Deum cuius mandata postponit. August. 2. de q. Euang. solent Dei minas postponere cupiditatibus suis, qui de eius bonitate, ad impunitatem sibi blandiuntur. Glo. Nullius conscientia Deum odisse potest, sed contemnere. 40. Int. exponit qui sint duo domini. 41. Beda. qui diuitiarum seruus est, eas custodit vt seruus, qui seruitutis iugum excussit, distribuit vt dominus. Glo. qui æternitatem diligit, temporalia in vsu, non in affectu possidet. 42. Int. intelligentes parabolam aduersus se dictam, & carnalia præsentia, spiritualibus futuris, quasi incertis præponentes. g. Beda. quasi contraria Legi præciperet, vbi multi ditissimi Deo placuerunt, & legem seruantibus terrena promittebantur: sed Dominus ostendit inter Legem & Euangelium esse vt promissionum, sic & præceptorum non minimam differentiam, vnde subdit, Lex & Prophetæ vsque ad Iohannem. 43. Theoph. simulabant isti iustitiam. Beda. peccatores contemnebant, & se tanquam perfectos eleemosynarum remedio opus non habere credebant. 44. Int. quasi dicat vestra altitudo displicet Deo. 45. Int. vbi temporalia dabantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

25. s. recipit Christus propter eleemosynas illis factas, & pauperes si sancti sunt, adiuuant apud Deum. Denique Sancti omnes sic fiunt amici, & adiuuant apud Deum, pauperibus propter Deum benefacientes. 27. f. ut plurimum, sic enim similes sententia vulgares, quibus Christus sæpe vsus, intelligenda. Græcè πολλῷ, i. multo, seu magno. f. Gr. ἐλαχίστῳ, id est, minimo. 30. id est, spirituales diuitias, quæ solæ veræ. 31. scilicet, temporalibus diuitijs, quæ & inuitis eripi possunt, & à Deo acceptæ, dispensanda. 32. i. vera bona, ad quæ creati: vel mercedem vestram, quam eratis habituri si bene dispensassetis diuitias. g. Gr. ἐξεμυκτήριζον, id est, subsannabant, naso scilicet gestu, ut fit, seu vultus. 43. id est, iustos facitis, seu iusti vultis videri. h. eaq; reprobat, & abominatur.

[46] Iohannem, [47] ex eo regnum Dei [48] Euangelizatur, & omnis in [49] illud [50] vim facit. [51] Facilius est autem cælum & terram præterire, quàm de lege vnum [52] apicem [53] cadere. Omnis qui [54] dimittit vxorem suam & alteram ducit, [55] mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur. [56] Homo quidam [57] erat diues qui [58] induebatur [59] purpura & bysso: &

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

46. Int. qui pœnitentiam, & vitæ austeritatem, verbo & exemplo propter cælestia docebat. ¶ qui est finis Legis, & initium gratiæ. Chry. q.d. Ego sum qui veni, non enim destitissent Prophetæ, nisi venissem ego, loquitur autem de Prophetis qui prædixerunt Christi aduentum. Beda: non potuit vltra veterus propheta, qui Iohannis præconio iā venisse clarebat. 47. Int. i. à tempore eius. 48. Euseb. Nullus priorum Prophetarum expressè annunciauit regnum cælorum, erat enim Iudæorum mens puerilis. 49. Int. f. rendens. 50. Amb. Lex multa secundùm naturam tradidit, vt naturalibus desideriis indulgentior ad iustitiæ studium nos vocaret; Christus naturales amputat voluptates, ideo vim facimus naturæ, vt se ad superna erigat. Euseb. magna nobis pugna incumbit in ascensu cælorum: subiugandę enim voluptates, & vita Angelica imitanda. an regno cælorum vim non inferunt qui se mortificant? qui pro Christo vitam ponunt? Glo. magna vis de terra genitum cælum quærere, possidere per virtutem quod non potuit tenere per naturam. 51. Beda. hoc addit, ne putetur Legis & Prophetarum destructionem prædicare. 52. Beda. Nec minima legis à Sacramentis vacant. 54. Theoph. Lex cum imperfectis imperfectè loquebatur, duris Iudæorum præcordiis dicens, Si vir odio habeat coniugem, dimittat eam, erant enim homicidæ, & sanguine gaudebant, adeo vt filios dæmonibus mactarent. 55. Int. Matthęus addit excepta causa fornicationis. Amb. Si alienus, multo magis vxoris debes tolerare, & emēdare mores, periculosum adolescentiæ ætatem errori offerre, impium senectutem eius destituere, cuius desfloraueris iuuentutem. Si repudiata nubat, necessitas illius tuum crimen est, & quod coniugium putas, adulterium est. 56. Int. quasi ignotus apud Deum nomine non designatur. Glo. quod proposuit contra derisores auaros, exemplo astruit. 57. Chry. non est, præterit enim quasi vmbra fugiens. 58. Int. hoc non nisi ad inanem gloriam. 59. Amb. epist. 38 purpura color est regij habitus, è conchis marinis ferro circuncisis emissa, byssus verò genus lini candidi, & mollissimi. Greg. in hom. Si subtiliū & pretiosarum vestium cultus culpa non esset, non id Christus tam vigilanter exprimeret: nemo enim vestimenta pretiosa, nisi ad inanem gloriam quærit, itaque nemo sic induitur vbi ab aliis nōn possit videri.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

55. AMB. vir, Christus; Ecclesia vxor charitate, integritate virgo, quem ergo Deus traxit ad Filium nihil separet; adulteri sunt omnes, qui adulterare cupiunt fidei & sapientiæ veritatem. 56. Aug. 2. de q. Euang. diues, superbi Iudæi; purpura & byssus, dignitas regni; epulatiō splendida, iactantia Legis; Lazarus. i. adiutus, gentilis vel publicanus, qui tanto magis adiuuantur, quāto minus de suis viribus pręsumunt; canes homines nequissimi qui laudant opera mala, quæ in se alius gemens detestatur; quinque fratres, Iudæi sub lege, quæ quinque libris scripta, vel Lazarus Dominus, ad ianuā diuitis iacens. i. apud Iudæos incarnationis humilitate deiectus, cupiens micas. i. minima opera iustitiæ à Iudæis quærēs, quæ de mensa caderent, id est, vel casu fierent ab eis, nec ipsi mensæ, id est, potestati suæ per superbiam vsurparent; canes, gentes quos Iudæi immundos dicebant, qui vlcera, id est, passiones Domini in eius corporis & sanguinis Sacramento, per totum orbem suauitate deuotissima lambunt, sinus Abrahæ secretum Patris quo Christus resurgens assumptus est. Dicitur autem portatus ab Angelis, quia hoc Angeli annunciauerunt discipulis Greg. in hom. Lazarus, gentilis populus, vulnerum ruptio, peccatorū confessio, non dantur ei micæ diuitis; gentiles enim ad cognitionem legis superbi Iudæi non admittebant, canes, prædicatores & doctores, qui dum instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt, Abrahæ sinus, secreta requies, videt ibi Lazarum diues, i. fideles enim super se in requie fideles attendunt, idq́ue à longè, quia per meritum eo non attingunt; ardent in lingua, quia verba legis in ore tenuerunt, sed non seruauerunt. Chry. quinque fratres, quinque sensus, qui in tormenta mittunt, nec possunt saluari, nisi aliquis ab inferis resurrexerit, Christus s. Amb. Lazarus pauper, Apostoliens aliquis, pauper in verbo, locuples in fide, micæ dogmata fidei; diues, hæretici, qui diuitibus abundant sermonibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

46. s. locum habuerunt posthac alia bona promittuntur, violentiaq; opus est, & abnegatione omnium rerum temporalium, &c. 47. s. tempore. 48. id est, annunciatur.

epulabatur[60] quotidie[l] splendidè. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus[61], qui iacebat[m] ad ianuam eius[62], vlceribus plenus[63]: cupiens saturari de micis[64] quæ cadebant de mensa diuitis,&[n] nemo illi dabat,sed & canes[65] veniebant & lingebant vlcera eius. Factum est autem vt moreretur[66] mendicus, & portaretur[67] ab Angelis in sinum Abrahæ[68]. Mortuus[69] est autem &[o] diues, & sepultus est in inferno[70]. Eleuans[71] autem oculos suos cùm esset in tormentis[72]: vidit[p] Abraham[73] à longè, & Lazarum[74] in sinu eius. & ipse clamans[75] dixit[76], Pater Abraham, miserere mei, & mitte[77] Lazarum vt intingat extremum[78] digiti sui in aquam, vt refrigeret linguam meam[79], quia

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

60. Int.ecce voracitas. Greg.primo mor.cui possunt sine culpa celebrari cōuiuia; pene semper epulas comitatur voluptas. 61. Amb.narratio magis quàm parabola videtur,quando etiam nomen exprimitur.Chry.Parabola est vbi exemplum ponitur,& tacentur nomina, interpretatur autem Lazarus adiutus,illum enim Dominus adiuuabat. Cyril.Refert.traditio Iudæorum, fuisse tunc temporis Lazarum quendam Hierosolymis,extrema pressum inopia,& infirmitate, cuius meminit Dominus in hac parabola,introducens in exemplum ad maiorem sermonis manifestationem. Greg. in hom. Dominus nomen pauperis dicit,diuitis tacet:nouit enim humiles, & approbat, superbos ignorat. m. Chry.Ideò iacebat ad ianuam,ne diues diceret,non vidi,nemo mihi nunciauit.videbat eum exiens & reuertēs. Gr. Conspiciebat ille quotidie cui misereretur;videbat pauper quotidie de quo probaretur, nempe diuitem ab obsequentibus circumfulciri,se infirmum & inopem à nullo visitari. 62. Greg.in hom. non solùm pauper,sed etiam æger. Chry.ideo vlceribus plenus, vt crudelitatem diuitis suo corpore demonstraret.
63. Chry.quania in isto penuria,inter tanta vulnera. 64. Chry.q.d.quod projicis de mensa,hoc mihi præbe in eleemosynam,fac damna lucrum. n. Amb.sunt diuites cōditionis humanæ immemores, rident inopes, & egentibus insultant,& quorum misereri decet, his auferunt. 65. Int.hos nec à se remouere poterat,nec erat qui remoueret.Chry.feræ mites lambunt vlcera, quæ nullus dignabatur lauare,& contrectare. 66. Chry.ne saltem ambulans laboraret. 67. Chry. plures veniunt vt chorum lætitiæ faciant,libenter Angeli talibus oneribus prægrauantur,vt ducant homines ad regna cælorum.
68. Aug.lib.2.de orig.anim.cap.16.i.remotam sedem quietis,atque secretam, vbi est Abraham:dicta verò est Abrahæ,quia is multarum gentium pater. 69. Chry.corpore tunc,ante enim illi anima mortua erat. 70. Chry.& anima eius dum viueret,sepeliebatur corpore,quasi sepulchro obruta. Aug.2.de q.Euang.Sepultura inferni pœnarum profunditas est.Basil. Infernus est locus quidam in intimo terræ, obumbratus vndique & opacus. 71. Chry.vt inspiceret,non vt despiceret, Lazarus enim sursum erat.
72. Chry.oculos solos liberos habebat,vt alterius lætitia inspecta magis torqueretur. 73. Greg. erat adhuc in inferni claustris Abraham requiescens,necdum enim intercessio mediatoris aduenerat. Glos. Credendū est ante iudicium conspici ab iniustis iustos,quosdam in requie,vt de illorum bono crucientur;iusti verò semper in tormentis iniustos intuentur,vt eorum gaudium crescat, dum malū conspiciūt quod misericorditer euaserunt. 74. Chry.multi erant pauperes iusti;sed qui iacuit ad limina eius,occurrit aspectui ad eius tristitiam. 75. Chry. magna pœna magnam vocem reddebat. Theoph.Sermonem non direxit ad Lazarum,quia fortè erubescebat,& putabat eum reminisci malorum. 76. Chry. Tormenta te cogunt,non mentis affectus. 77. Chry.erras miser, Abraham mittere non potest, sed suscipere; ecce diues indiget paupere, adueniente morte & soluto spectaculo huius vitæ; omnes laruis egestatis, & diuitiarum depositis, ex solis operibus dijudicantur, quinam verè sint diuites, qui pauperes. 78. Greg.in hom.guttam aquæ petit,qui micas panis negauit. 79 Int.in qua ampliùs crucior;in hoc nota,quod sicut mos est etiam inter conuiuia,loquacitati studuit. Chry. multa lingua eius superba locuta est,vbi peccatum,ibi & pœna.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

60. Gra.εὐφραινόμενος.i oblectatus.s.conuiuijs,musicis, & huiusmodi rebus. l. non solùm exquisitis cibis,sed splendido conuiuij apparatu. 61. Interpretatur,ad adiutorium.s.Dei relictus,vel respiciens. m. Gr. ἐβέβλητο.i.proiectus erat. 65. quos præ debilitate repellere nō poterat. 68. i locū quietis:sic dicitur in mari locus aptus nauibus,vel q.d.exceptus est ad Abrahā benignè,vt solent filij dilecti in sinū à parentibus. o. q.d.nō eum diuitiæ à morte liberare potuerunt. 70. Gra.Coniungitur cum sequentibus. 71. corporaliter describuntur res spirituales,vt meliùs intelligantur. 72. s.multis. p.s.reuelatione.

crucior

[80] crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham, [81] Fili, recordare quia recepisti [82] bona in vita tua, & Lazarus similiter [83] mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris, & [q] in his omnibus, [84] inter nos & vos [85] chaos magnum [86] firmatum est: vt hi [r] qui volunt hinc [87] transire ad vos, non possint, neque [s] inde huc [88] transmeare. Et ait, [t] Rogo ergo te Pater, vt mittas [89] eum in domum patris mei, habeo enim quinque fratres: vt [u] testetur illis ne & ipsi [90] veniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham, Habent [91] Moysem & Prophetas, audiant illos. At ille dixit, [92] Non pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait autem illi, Si [x] Moysem & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, [93] credent.

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

80. Basil. condignum præmium redditur diuiti, vice lyræ sonantis, gemitus; vice potus, desiderium stillæ. Chry. non quia diues fuerat, torquetur, sed quia misertus non fuit. Greg. in hom. quantũ punietur qui aliena diripit, si damnatur qui propria non largitur? 81. Chry. vide Patriarchæ bonitatem, filiũ vocat, non tamen præbet auxilium ei qui se remedio priuauerat. Greg. Niss. quia non fuit misertus pauperis, non exauditur. 82. Chry. quæ vera bona putabas: significatur etiam, istum si quid boni fecit, recepisse in hoc mundo eius præmium, Lazarum verò si quid peccauit, dedisse pœnas. Greg. in hom. mali in hac vita bona recipiunt, omne enim suum gaudium felicitatem transitoriam putant. 83. Chry. diuitis iudicio qui mala æstimabat. Aug. 2. de q. Euang. Lazarus intellexit seculi labores & ærumnas pœnã esse peccati. 84. Int. inter pauperem & diuitem chaos est, quia post mortẽ nequeunt merita mutari. Amb. ¶ Chry. post misericordiam Dei, in propriis studiis sperandum est de salute. 85. Theop. χάσμα μέγα. i. ingens hiatus, signatur verò iustorum & peccatorum vt affectus diuersi fuerunt, ita & mansiones non parum differre. 86. Chr. non enim dissolui potest, vel concuti. 87. videmus nos quid fugerimus, vos quid perdideritis, & nostra gaudia cumulant vestra tormenta, vestra autem tormenta nostra gaudia. Greg. in hom. Transire iustorum est per misericordiam ire, & velle liberare, sed ita Dei iustitiæ coniunguntur, vt nulla ad reprobos compassione moueantur. Aug. 2. de q. Euang. per incommutabilitatem diuinæ sententiæ nullum misericordiæ auxilium iusti, etiamsi velint præbere, possunt peccatoribus, nam illud, vt recipiant vos in æterna tabernacula, non de superbis & immisericordibus scriptum est. Gloss. Iustorum beatitudinem non offuscat aspecta pœna reproborum, quia cùm iam compassio miseriæ non erit, minuere bonorum lætitiam non valebit. 88. Theoph. conuincuntur hinc Origenis sequaces, qui dicunt terminum esse imponendum suppliciis. 89. Aug. 2. de q. Euang. non credit se posse laxari ab inferis ad prædicandam veritatem. 90. Greg. in hom. Reproborum mentem pœna sua quandoque erudit ad charitatem. Notandum verò, ad pœnam seruatam huic cognitionem & memoriam; cognouit enim Lazarum in gloria quem despexit, vt magis puniretur; meminit etiam fratrum quos reliquit. Greg. Nyssen. Lazari anima non est de rebus relictis sollicita, diues etiam post mortem à vita carnali detinetur. Aug. de cura pro mortuis. Erat isti cura de viuis, quamuis quid agerẽt omnino nesciret, sicut nobis est cura de mortuis, quamuis quid agant omnino nesciamus. Abrahã verò sciebat esse hic libros Prophetarum, & diuitem fuisse in delitiis, Lazarum autem in doloribus, indicante ei hoc Lazaro, aut Angelis, vel Dei spiritu reuelante. Glos. Seruatur diuiti ad pœnã & cognitio pauperis quẽ despexit, & memoria fratrum quos reliquit, vt de visa despecti gloria, & de pœna inutiliter amatorũ amplius torqueatur.

91. Chry. i. scripta Mosaïca, & Prophetica. Amb. apertè declarat Dominus vetus testamentum esse fidei firmitatem, retundens perfidiam Iudæorũ, & hæreticorũ nequitias. 92. Int. qui verba Dei despexerat, hæc audire non posse suos sequaces æstimabat. Greg. in hom. ¶ Chry. ex his quæ passus ipse fuerat scripturas contemnens, de fratribus diiudicabat. 93. Chry. Hoc ostenderunt Iudęi qui Lazarum volebant interficere, & considera quod si sciret Deus, mortuos resurgẽtes prodesse viuẽtibus, non hoc omitteret, sed si resurgerent mortui crebro, contemnerentur, & diabolus facilè homines deciperet per fallacias.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

x. Greg. in hom. Iudæi quia Moysi verba spiritualiter intelligere contempserunt, ad eum de quo Moyses scripsit, non peruenerunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

82. Græc. additur tua. q.d. accepisti dum viueres portionē tuā, nulla amplius bona accepturus. q. pro, super hæc omnia, seu ad hæc illud etiam accedit, 85. Græc. χάσμα, hiatus, vorago s. latissima, & altissima fossa. 85. Dei. s. decreto, & voluntate. r. pro, si maximè vellent. s. pro, istinc. t. exprimitur diuitis desiderium, sicut & infrà quid ei intus responsum, ac si inuicem loquerentur. v. i. admoneat, vel testimonium ferat de his supplicijs. 92. s. audient illos. 95. i. persuadebuntur: certior est enim Scripturæ auctoritas, & alioqui possint dicere phantasma esse, aut dæmonem quod apparet.

CAPVT XVII.

ET ait ad discipulos suos, Impossibile est vt non veniant scandala: Væ autem illi per quem veniūt. Vtilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum eius, & proiiciatur in mare, quàm vt scandalizet vnum de pusillis istis. Attendite vobis, Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum: & si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me, dimitte illi. Et dixerunt Apostoli Domino, Adauge nobis fidem.

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

a. GLo. q.d. ne turbemini, si isti derisores scandala mouēt, necesse est enim ita fieri, vt probati manifesti fiant, cùm Dominus de misericordia fuisset locutus, Pharisæi auari in irrisione perseuerabant, in quo infirmis scandalum faciebant. 1. Int. i. offendicula. Theop. s. impedimēta bonæ cōuersationis, vel prædicationis, & veritatis obstacula; dixit autē Dominus, necesse est vt accidant, considerans hominū voluntatē, vt si medicus videns aliquem male victu vtentem, dicat, necesse est hunc ægrotare. 2. Theop. procedūt enim ex libero arbitrio scādala. 3. Int. Melius est pro culpa breuē recipere pœnam, quàm æternis seruari cruciatibus, non. n. iudicabit Deus bis in idipsum. 4. Beda. apud veteres Iudæos maiorū criminū hæc pœna erat, vt in profundū ligato saxo demergerentur. 5. Int. magnus enim moueri non potest. Beda. qui magnus est, quodcūque viderit, quodcūque passus fuerit, non declinat à fide. Chry. nisi esset Deo nimiū curæ salus vnius animæ, non cōminaretur scādalizantibus tantá pœnam. Beda. In quantū sine peccato possumus euitare proximorū scandalū, debemus; si autē de veritate scandalum sumitur, vtilius scandalum nasci permittitur, quàm veritas relinquatur. 6. Int. s. ne quem lædatis. Theop. q.d. necesse est scādala contingere, sed non est necesse perire si præcaueritis, vt veniēte lupo non est necesse oues perire, si vigilet pastor. Glo. quo ordine scandala declinare, & væ perpetuū euitare possimus, insinuat. c. Theop. hoc subiungit, quia scandalizantium quidam sunt insanabiles, quidam sanabiles. d. Amb. non æqua conditio est in Deum hominemque peccare. 7. Amb. ne sit remissa indulgentia, vel conniuentia inuitet ad culpam. Glo. ita peccat qui peccantē videns, tacet; vt qui pœnitēti non indulget. e. Amb. s. inter te & ipsum solū, vt alibi dicitur. Plus enim proficit amica correctio, quàm accusatio turbulenta; illa pudorem incutit, hæc indignationem mouet: facilius consilijs acquiescitur, quàm iniuriæ succumbitur; infirmus custos timor; qui enim metuit, reprimitur, non emendatur; pudor autem bonus est magister officij. 8. Bed. non passim peccanti dimittere iubet, sed pœnitentiam agenti: sic ergo possumus scandala declinare, si nullum lædamus, si peccantem zelo iustitiæ corripiamus, si pœnitenti misericorditer dimittamus. g. Beda. significatur omnia peccata dimittenda, vel semper pœnitenti dimittendum; per septem enim solet rei cuiusque aut temporis vniuersitas indicari. 9. Int. si enim in Deum, non erit nostri arbitrij. 10. Theop. audientes Dominū de arduis disserentē, & de paupertate, & de scandalis euitandis. 11. Int. q.d. dicis erogandā pecuniā, condonanda peccata, sed vt habeamus perfectam notitiam horū faciendorum, adauge nobis fidem. Theop. nihil sic paupertatis cultū suggerit, vt credere, & sperare in Domino. Aug. 2. de q. Euang. etiam fides dicitur, quando rebus præsentib. creditur, quod erit cùm se Deus præbebit sanctis contemplandū per speciem manifestam, sic ex fide ista qua ministratur Deo, in eam transferuntur sancti vbi fruantur Deo, & augebitur fides rebus apparentibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

a. supposita s. hominū malitiā. 1. i. salutis impedimenta. 4. genus supplicij est peculiaris Palæstinis. b. i. impedimentum præbeat ad salutem. 5. i. quantumuis abiectis & humilibus. 6. i. cauete ne quem scandalizetis, scandalove alterius à bono discedatis. f. s. agnoscens peccatum, & veniam petens. 8. s. etiam ore quod iam corde dimiseras, etiam antequam pœniteret. g. pro, quotiescumque.

Dixit autem Dominus,[12] Si [h] habueritis fidem sicut granum [13] sinapis, diceretis huic arbori [14] moro, Eradicare,& transplantare in mare:& [15] obediet vobis.[16] Quis autem vestrum habens [17] seruum arantem aut pascentem boues, qui regresso de agro dicat illi, Statim [18] transi,& [19] recumbe:& non [20] dicat ei, [l] Para quod cœnem,& [21] præcinge te,& ministra mihi, donec manducem & bibam: & [22] posthæc tu manducabis & bibes? Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Nō [23] puto. Sic & vos [m] cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, [24] Serui [25] inutiles sumus: quod [26] debuimus facere, fecimus. Et factum est dum iret in Hierusalem, transibat per mediam [27] Samariam & Galilæam. Et cùm [n] ingrederetur quoddam castellum: occurrerunt ei decem

SEN. LIT. IN CAP. XVII.

12. Theoph. ostendit eos bene petisse,& debere constanter credere. 13. Chry. granum synapis paruum quātitate, potestate magnū, insinuat ergo minimum fidei magna posse. Bed. Fides perfecta vt granum sinapis: in facie enim humilis,& in pectore feruens. 14. Int. species pro genere; quia fides cōsummata etiam elementis imperare potest. 15. Chry. non fecerunt hoc Apostoli, quia opus non erat; sed maiora fecerunt. Cur verò Dominus tribuit hoc minimæ parti fidei, cùm Paulus montem transferre tribuat omni fidei? non hoc fecit Paulus, qui tota fides hoc solū possit, sed quia carnalibus id magnum videbatur. 16. Theoph. præmonet ne superbiant in suis virtutibus. 18. Int. s. à labore. 19. Int. s. ad mensam. 20. Int. potius. s. 23. Int. q. d. quid mirum si fecerit seruus quod debet, cuius est laborare, & assiduè seruire. Cyril. per hoc morbus superbiæ tollitur: si enim debitum non persoluis, periculum imminet; si persoluis, nullam gratiam facis, iuxta illud: Si euangelizauero, non est mihi gloria. 24. Int. quia empti pretio. 25. Int. quia bonorum operum non eget Deus. vel quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Beda. Hæc est igitur in hominibus fidei perfectio, si omnibus præceptis impletis, imperfectos se esse nouerint. Glo. quāto fides est foris virtutibus excellentiór, tanto conscientia intus fit humilior. 26. Cyril. Petit Deus à nobis famulatū iure seruitij; sed quia clemens & bonus est, honores laborantibus pollicetur. 27. Titus. ostenduntur Samaritani beneuoli, Iudæi autem prædictis beneficiis ingrati.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

13. GLo. Fides pressuris trita quantum intus ferueat ostendit, granum quidem sinapis tritum & cribratum, tepidæque & pingui multæ aquæ admixtum, noxium de capite humorem purgat; si ieiunus contra solem vel in baluco gargarizes: sic fides, tentationis pistillo probata, & à leuium cogitationum superficie cribro discretionis castigata,& dilectionis melle dulcorata, vitiorum sentinas de corde exhaurit. 14. Beda. Morus, cuius colore sanguineo fructus & virgulta rubent, Euangelium Crucis, quæ per fidem Apostolorum, de Iudæis vbi velut in stirpe generis tenebatur, verbis prædicationis eradicata,& in mare gentium plantata est. Amb. fructus mori primò albet in flore, maturitate nigrescit, sic diabolus ex albenti naturæ flore præuaricatione deiectus, tetro inhorruit odore peccati. Chrys. vt mori frondibus vermes aluntur, sic diabolus per cogitationes ab eo exortas, alit in nobis vermē perpetuum, sed hunc morum potest fides ab animabus euellere,& in abyssum demergere. Gloss. mori folia serpenti subiecta necem inferunt,& verbum crucis cuncta noxia tollit. 17. Beda seruus de agro egreditur, cùm intermisso ad tempus opere prædicandi, ad conscientiam doctor recurrit, sua secum acta vel dicta retractans, cui non statim Dominus dicit, transi de hac vita,& recūbe in æterna sede. l. Beda. iubet post laborem apertæ locutionis, humilitatem quoque considerationis propriæ exhibere, tali cœna Dominus pasci desiderat. Aug. 2 de q Euang. ministrantibus. i. euangelizantibus seruis suis, manducat & bibit Dominus confessionem & fidem gentium. 21. Beda. i. mentē à fluctuantibus cogitationibus, quibus operum gressus impediri solent, constringe. 22. Int. q. d. postquam tua prædicatione, & compunctione refectus ero, tunc tandem æternis meæ sapientiæ epulis reficieris. Beda.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

h. s. coniunctā cum fiducia. 13. s. ita vehementē,& incendentem, vt incēdit sinapis deuorata. m. pro, etiamsi feceritis, vel cùm in aliqua re feceritis. n. s. extra castellum, nec enim talibus ingredi licebat.

[28] viri leprosi,qui steterunt à [29] longè,& leuauerunt vocem,dicentes,[30] Iesu [31] præceptor,[32] miserere nostri.Quos vt vidit, dixit, Ite, ostendite vos [33] sacerdotibus.Et factum est dum irent, mundati sunt. Vnus autem ex illis, vt vidit quia mundatus est: regressus est, cum magna voce [o] magnificãs Deum:& cecidit in faciẽ [34] ante pedes eius, gratias agens: & hic erat [35] Samaritanus.[p] Respondens autem Iesus,dixit,Nonne decem mundati sunt? & nouem vbi [36] sunt?Non est [q] inuentus qui rediret,& daret gloriam Deo, nisi hic [r] alienigena Et ait illi:Surge,[s] vade, quia [37] fides tua te saluum fecit.Interrogatus autẽ à [38] Pharisæis, Quando [t] venit [39] regnum Dei? Respondens eis, dixit, Non veniet [40] regnum Dei cum [41] obseruatione:neque dicent,Ecce [42] hîc,aut ecce illic.

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

28. Cyril.ab vrbibus & oppidis exclusi. Tit.fecerat eos vnanimes communitas passionis; & præstolabantur sollicitè Christi transitum. 29. Theoph.quasi verecundantes de immunditia, sed proximi facti sunt deprecando,propè est Dominus inuocantibus eum in veritate. Titus. lex Iudæorum leprã immundam iudicat,at lex Euangelica internam lepram asserit immundam. 30. Tit. Iesus interpretatur Saluator,& illi salutem obtinuerunt. 31. Theoph.i.Domine;penè hi videntur opinari Deum. 32. Tit. Non petunt argentum,nec aurum,sed sanitatem. 33. Theoph.Sacerdotes iudicabant an essent mũdati à lepra,itaque significat Dominus eos curandos.Cyril. Lex etiam mundatos lepra iubebat offerre sacrificium. 34. Tit.dedit appropinquandi fiduciã suscepta purgatio, declarat verò fidem suã cum beneuolentia. 35. Theoph.Nihil impedit placere Deo,prophanis natum esse, si quis bonam habeat voluntatem;nec verò natus ex sanctis superbiat,nouem enim Israëlitæ ingrati fuerunt. 36. Int.ingratos,quasi ignotos, vbi sunt inquirit. r. Tit.promptiores ad fidem alienigenæ ostendũtur quàm Iudæi. 37. Gl. f.orationi coniuncta. 38. Cyril.audierant Christum sæpe regni Dei mentionem facientem, & deridebant;ita ergo interrogant,q.d.antequam veniat regnum istud de quo loqueris, mors crucis te occupabit;Christus tamen eos non dedignatur responso.Glos.existimabãt,veniente Domino Hierosolymam, regnum Dei manifestandum. 40. Int.f.dies iudicij. 41. Int.f. temporis. Beda. Tempus illud nec ab hominibus,nec ab Angelis potest obseruari,sicut tempus incarnationis Prophetarum vaticiniis, & Angelorum præconiis manifestatum est. 42. Int.q.d.nec scietur determinatus locus.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

28. Aug.2.de q.Euan.leprosi,qui varias doctrinas erroris profitentur,non abscõdentes imperitiã,sed iactantes,& falsis inordinatè vera permiscentes,quod est velut in corpore lepra; hanc leprã bonus præceptor abstergit,missi isti ad sacerdotes à Christo,per Ecclesiam enim docet, & catechizat, dum irent, mundantur,gentiles enim prædicante Petro ante baptisma Spiritum sanctum receperunt, nouenarius numerus imperfectionem significat:deest enim vnum,vt sint decem,ille qui gratias egit, vnicæ Ecclesiæ significatione approbatus est,qui quod accepit.f.vnitatem regni deuotè seruauit. Samaritanus enim custos interpretatur,Iudæi verò per superbiam amiserunt regnum cælorum,vbi maximè vnitas custoditur.Beda cecidit in faciem Samaritanus,nempe erubescendum est de malis quæ te perpetrasse memineris,surgere,& ire præcipitur,id est,ad fortiora opera proficere. Glos. leprosi, hæretici, quorum variæ sectæ,vt colores varij in eodem corpore sanantur,dum in Ecclesiæ societate doctrinam veram, & integram assequuntur,& colorem fidei verum similem aliis ostendunt;cadit in faciem Samaritanus.i.se humiliat;qui bonus est,in faciem cadit,videt enim quo cadit,mali qui retro cadunt,non vident,nempe se humiliant boni in visibilibus,vt ad inuisibilia erigantur;mali cadunt in inuisibilibus,vbi non vidẽt quid eos sequatur. 33. Int.qui sunt figura sacerdotij futuri in Ecclesia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

29. f.ob lepra fœditatem. o. i.glorificans. p. pro,subijciens. Hebr. q. pro,extitit. r. i.alienus à gente Iudaïca. s. f.securus de incolumitate. t. pro,venturum esset. 39. i.Messias,regnum,pro rege. 41. f.temporis,vt possit sciri tempus certum. 42. f.regnum Dei.

[43] Ecce enim regnum Dei intra vos est. [44] Et ait ad discipulos suos, [45] Venient * dies quando [46] desideretis videre [47] vnum diem Filij hominis : & non videbitis. [48] Et dicent vobis, Ecce [49] hic, & ecce illic: [50] Nolite [51] ire, neque sectemini. [52] nam sicut fulgur coruscans sub cælo, in ea quæ sub cælo sunt, [53] fulgebit: ita erit Filius [x] hominis in die sua. [54] Primum autem oportet illum multa pati : & reprobari à [55] generatione hac. Et sicut factum est in diebus [56] Noë, [57] ita erit & in diebus Filij hominis. [a a] Edebant, & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias : vsque in diem qua intrauit Noë in arcam : & venit diluuium, & perdidit omnes. [58] Similiter sicut factum est in diebus

SEN. LIT. IN CAP. XVII.

43. Int. Regnum Dei seipsum dicit, intra ipsos positum, & in cordibus eorum qui crediderunt regnantem. Beda. ¶ Glo. quandoque venturus Iudex omnium, nunc regnat in cordibus fideliũ. 44. Cyril. i. in vestris affectibus, & in potestate vestra est id capere; potest quilibet iustificatus, & virtutibus ornatus obtinere regnum cælorum. Greg. Naz. indita est nobis lætitia per Spiritum sanctum, velut imago, & arrha perennis lætitiæ. 45. Int. quos etiam intelligimus de aduentu quæsisse; & isti sunt Petrus, Iacobus, Andreas, & Iohannes, vt Marcus testatur. Cyrill. vult discipulos paratos esse ad patiẽtiam, vt intrare valeant regnum cælorum. * Glo. noluit dicere quando veniret, sed venturum dixit, vt terrorem incuteret. 46. Cyrill. s. persecutionis. 47. Cyril. s. illius temporis quo conuersabatur cum illis. Theophil. Cùm essent cum Christo, sine sollicitudine viuebant; eratque tranquillum tempus illo protegente. Beda. vna dies est in gloria, nulla enim illic tenebrarum interruptio: desiderãda quidem dies illa, sed non debemus somnia nobis fingere, quasi iostet dies Domini. Glo. Fuerunt qui computantes ætates, certum diem & horam consummationis seculi se dicerent inuenisse. 48. Int. s. pseudoprophetæ. 49. Int. i. in hac persona, vel in hoc tempore est Christus. Glo. multi hæretici fuerunt, & futuri sunt se Christos asserentes, quorum primus Simon Magus, vltimus Antichristus. 51. Int. s. cum illis vt credatis quæ dicunt.

52. Int. s. vitam eorum. Euseb. q. d. adueniente Antichristo, si fama volet, quasi apparuerit Christus, ne sequamini: non enim Christus amplius in terræ angulis conuersabitur, sed subitò totum orbem claritas aduentus eius replebit. 53. Int. s. subitus, coruscus, vt nullus in sua mente latere permittatur, quin iudicis fulgore penetretur. Beda. ¶ Euseb. Non apparebit Christus super terram ambulans, sed vniuersaliter irradiabit, ostendens cunctis iubar propriæ Deitatis. Bed. Iudicium in aëris medio geretur, iuxta illud, Rapiemur obuiam Christo in aëra, potest & hæc responsio accipi de aduentu quo venit Christus quotidie in Ecclesia, quam in tantum sæpe hæretici turbarunt, vt fideles Christum desiderarent, si fieri posset, vel vno die redire ad terras, & per seipsum docere; sed hoc dicit non esse opus; prædicato nimirum Euangelio per orbem. 54. Int. q. d. ita clarus veniet, sed ad hanc claritatem oportet venire per passionem; & si diligitis hanc gloriam, ne pro hac timeatis pati mortem. 55. Int. non tantùm Iudæorum, sed omnium reproborum à quibus quotidie patitur Christus in suo corpore. Beda. inserit verò, de passione sua loquens, de gloria aduentus sui, vt dolorem passionis spe clarificationis minuet. 57. Int. idest, sic fiet impiis. a a. Amb. non damnantur alimenta, aut connugia, hîc enim successionis, illic naturæ subsidia sunt; sed in omnibus modus quæritur, quidquid abundantiùs est, à malo est. 58. Int. s. sic fiet impiis. Euseb. vtitur secundo exemplo, ne putaretur iterum futurum diluuium ex aqua: superueniet enim ira Dei, igne cælitus demisso.

SENS. MYST. IN CAP. XVII.

56. Beda. Arcam Noë ædificat, i. Ecclesiam Christus, ligna fideles, ingreditur hanc consummatam in die. s. iudicij sua præsentia illustrans. & qui luxuriabantur cùm area ædificaretur, & sanctis certantibus insultabant, eis coronatis plectentur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

43. suprà de secundo aduentu, nunc de primo loquitur. q. d. quanquam iam venit. vel ecce venit, & non deprehenditis, multo minùs secundo venientem poteritis prauidere. 44. i. in medio vestrum Christus. vel inter vos iamdiu suam exerit virtutem. 47. Gr. vnum dierum. s. quibus nunc vobiscum sum, meáque estis protecti præsentia. vel, q. d. meam vel vno die præsentiam optabitis, in periculis, & dubijs constituti: loquitur autem de omnibus fidelibus. v. i. ex vna cæli plaga coruscans fulget, vsque in alteram. x. id est. secundo aduentu. 55. s. Iudæorum, vel reproborum.

[bb] Loth:[59] edebant,& bibebant:emebant,& vendebant : plantabant,& ædificabant : qua die [60] autem exiit Loth à Sodomis,[61] pluit ignem & sulphur de cælo, & omnes perdidit. [62] Secundùm hæc erit qua die Filius hominis reuelabitur.In [63] illa die qui fuerit in [64] tecto, [cc] & vasa eius in domo, ne [65] descendat tollere illa : & qui in [66] agro, similiter non redeat [67] retro. [68] Memores estote [69] vxoris Loth. Quicunque quæsierit animam suam saluam facere,[70] perdet illam : & quicunque [71] perdiderit illam, viuificabit eam. Dico vobis,in illa [72] nocte erunt [73] duo in lecto vno;vnus [dd] assumetur,& alter relinquetur:duæ erunt [ee] molentes in [ff] vnum:vna assumetur,& altera relinquetur : [74] duo in agro,vnus assumetur,& alter relinquetur. Respondentes dicunt illi, [75] Vbi Domine? Qui dixit illis, [76] Vbicunque fuerit [77] corpus,illic congregabuntur & aquilæ.

Sen. Lit. In Cap. XVII.

59. Beda.omisso nefando Sodomorum scelere,ea sola commemorat,quæ lenia,vel nulla delicta putari poterant,vt intelligas,quali pœna illicita punienda sint, si sic licita immoderatiùs acta puniuntur.

60. Euseb.non prius perierunt impij,quàm ab eis Noë & Loth recessissent;quamdiu enim cum illis conuersabantur,Deus iram non irrogabat,ne cum alijs perirent;sic nō prius erit finis in seculi consummatione, quàm omnes iusti sint ab impijs separati. 61. Int.s.Dominus. 62. Int.i.ita subitum & ineuitabile erit.Beda.qui interim non apparens omnia videt, tunc apparens omnia iudicabit.Theop.postquam venerit Antichristus, erunt homines dediti enormibus vitijs, iuxta illud : Voluptatum amatores magis,quàm Dei,& hoc Dominus innuit per exempla diluuij,& Sodomitarum. 63. Int.s.quando expectaturi nam postquam venerit,non poterit quisquam velle descendere in mundum,vt aliquid capiat.

64. Ambros.i.virtutum culmine.Aug.2.de q. Euang. in tecto est, qui excedens carnalia tanquam in aura libera spiritaliter viuit:vasa in domo, sensus carnales, quibus multi vtentes ad inuestigandum veritatē,penitus errauerunt:caueat ergo spiritualis ne in die tribulationis rursus vita carnali delectatus,ad mundum descendat. 65. Amb.i.ad terrena mundi opera non accedat. 66. Int.i.qui operatur, in Ecclesia plantaus,& rigans,non respiciat spem secularem cui renunciauit.Aug.2.de q.Euang. 67. Theophil.hæc Matthæus scribit dicta pro captiuitate Hierosolymorum,ne.s.consistentes domi,descenderēt; vel manentes in agro,domum redirent pro quocunque necessario,sed protinus fugam arriperent;sed & in Antichristi aduentu & consummatione seculi intolerabilis est futura calamitas. 68 Eus.Indicat futuram persecutionem à filio perditionis,in illo ergo tempore,inquit,qui fugit,non reuertatur;& amittens bona,non citet. 69. Amb.quæ periit, quia retrospexit.Aug.2.de q.Euang.Statua salis facta est, vt admonendo homines ne in tribulatione retrospiciant, & se à spe diuinæ promissionis auertant, tanquam condiat cor eorum ne sint fatui. 70. Int.id est, qui hic propter Christum perdiderit, exurgente Christo illic liberam inueniet. 71. Theoph.non se tyranno subjiciens propter vitæ amorem. Cyril.perdit, qui carnem suam crucifigit cum vitiis & concupiscentiis. 72. Ambros.pectoribus hominum tenebras Antichristus infundet eùm se dicet Christum esse,Aug.2.de q.Euang.id est, in illa tribulatione.Theop. noctu Dominus veniet. 73. Iut.Greg.non de duobus hominibus, sed de duobus generibus affectionum dictum est.Cyr.duo,diuites; lectus,quies in diuitiis : non omnes autem qui diuitiis affluunt impij sunt, sed aliqui probi. dd. Glo.s.obuiam Christo in aëra. 74. Int.i.duæ differentiæ prædicatorum, in Ecclesia,quasi in agro laborantium, eorum qui Christum sincerè annunciant, & eorum qui verbum Dei adulterant.Cyril.per molentes & existentes in agro, significantur pauperes, & pressi laboribus.

75. Int.s.assumentur,vel relinquentur. 76. Beda Respondet vbi boni assumendi,vbi relinquēdi mali,subintelligendum reliquit. 77. Cyril.q.d.vt aues ad cadauer conueniunt, ita ad Christum,cùm venerit,concurrent sancti.Ambro.Iustorum animæ vt aquilæ alta petentes; corpus, est Christi caro,circa quam circumuolant spiritualibus alis : sunt etiam circa corpus aquilæ, quæ credunt Christum in carne venisse. Glo.vbi fuerit Dominus corporaliter,congregabuntur electi,qui eius passionem imitando,tanquam carne eius saturantur,quorum per resurrectionem renouabitur vt aquilæ iuuentus.

Sens. Myst. In Cap. XVII.

bb. Beda.Loth,i.declinans,populus.s.electorum,qui inter reprobos vt aduena moratur, eorum scelera declinans,eo exeunte,perit Sodoma:separatis enim per Angelos de medio iustorum malis,mittentur hi in caminum ignis. ee. Amb.mundus iste pistrinum est,anima autem velut carcere quodam inclu-

dicitur;quæ si sancta est,& nullis maculata delictis,triticum tale molit,quod solis æterni calore torridum, bonam Deo similaginem offert;si autem est obnoxia delictis, triticum madefactum, & graui humore corruptum molitur,nec potest interiora ab exterioribus separare. 74. Ambr. duo populi in agro, id est,mundo,fidelis.s.& infidelis.Aug.2.de q.Eu. Lectus,otium & quies,quam quidam eligunt,nullis negotiis occupan:molentes sunt,qui in tēporalium negotiorū orbe & circuitu versantur,agētes quæ sunt huius seculi,quos quia regi expedit cōsiliis peritorū,feminarū nomine significātur:In agro sunt, qui in Ecclesię ministerio operātur,de qua agricultura Apostolus,Dei adiutores sumus,Dei agricultura estis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

61. s.Dominus. 63. pro,illo tēpore.s.quo cœperit orbis cōmoueri. cc. pro suplex.Heb. 72. Hinc quidā colligunt Christū nocte venturū. dd.s.vt eat obuiā Christo. ee.q.d.etiā in vilissimo vitæ genere suos habet Christus. ff. i.simul. 75. pro quo s.assumentur. 77. pro,cadauer.sic Gra. σῶμα, pro πτῶμα.

CAPVT XVIII.

DICEBAT autem & parabolam ad illos quoniam oportet semper orare, & non deficere,dicens:Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui Deum non timebat, & hominem non reuerebatur. Vidua autem quædam erat in ciuitate illa: & veniebat ad eum, dicens: Vindica me de aduersario meo. Et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se,Et si Deum non timeo, nec hominem reuereor: tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam: ne in nouissimo veniens suggillet me. Ait autem Dominus, Audite quid iudex iniquitatis dicit: Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, & patientiam

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

1. IN T. de iudice,qua ad orandum inuitabat. Theophyl.ærumnarum, & periculorum meminit, horum ergo remedium subdit,quæ est iugis oratio. Aug.2.de q.Euang parabolæ aliquando secundùm similitudinem ponuntur,hic iudex iniquus ex dissimilitudine adhibetur. 2. Int.s.ad declinanda pręnumerata incommoda. Chry.vult Dominus te rogando accipere quod impartiri desiderat. Quanta tibi felicitas concessa est orationibus fabulari cum Deo; quod desideras postulare? Beda.semper orat qui canonicis horis orare non desistit, aut qui semper secundùm Deum operatur. Gloss. semper orat,qui semper bene agit. 3. Theoph.multi non timent Deum,sed humano tamen pudore cohibentur à peccatis.
4. Glo.q.d.dixi me facturum vindictam iustorum, sed illi erūt valde pauci,cùm venero ad iudicium.
5. Beda.non dubitat Dominus,sed arguit.sic & nos aliquando dum increpamus, velut dubitantes loquimur,vt si Dominus seruo dicat,forsitan sum Dominus tuus.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

4. AVG.2.de q.Euang.vidua,Ecclesia,quæ desolata videtur donec veniat Dominus, qui nunc in secreto curam eius gerit,cupit verò vindictam,vt omnes scilicet mali pereant,aut conuersione ad iustitiam,aut amissa potestate. Cyril.quoties aliqui contra Dei gloriam peccant,tūc Deum adimus, postulantes subsidium,& exclamantes contra impugnantes eius gloriam. Theoph.vidua secundum quosdam,anima,quæ virum pristinum,id est,diabolum exclusit,ob hoc ei aduersantem, quod ad Deum accedat;Deus iudex,qui neminem timet,nec hominis personam accipit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

1. s.exemplum,seu similitudinem. a. s.discipulos. b. pro,docens oportere. c. id est, ob dilationem rei petitæ animo deficere,& succumbere.Gra.in κακεῖν. d. id est,defendo. e. s.qui mecum in iudicio certat. f. id est, cogitauit. g. non solùm impius,sed etiam impudens. l. pro,tandem, vel perseueranter. Gra.εἰς τέλος. i. id est,vituperet,seu obtundat,& tædio afficiat. est autem sugillare percutiēdo liuidum reddere.Gra. ὑπωπιάζῃ. m. pro,iniquus.Heb. n. pro,sui.s.liberatione.

habebit in illis? Dico autem vobis, quia citò faciet vindictam illorum. Veruntamen Filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra? Dixit autem ad quosdam qui in se confidebant tanquam iusti, & aspernabantur ceteros, parabolam istam, dicēs: Duo homines ascendebant in templum, vt orarent: vnus Pharisæus, & alter Publicanus. Pharisæus stans hæc apud se orabat. Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum: raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic publicanus. ieiuno bis in sabbatho: decimas do omnium quæ possideo. Et publicanus à longè stans, nolebat nec oculos ad cælum leuare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic iustificatus

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

6. Int. de perfecta fide dicit. Aug. de verb. Dom. Perfecta enim si fides vix inuenitur in terra. Bed. Cùm Christus apparuerit, magna erit raritas electorum. Aug. de verb. Dom. adiecit hoc Dominus, vt ostēderet orationem perire, si fides deficiat, ergo vt oremus credamus, & vt fides non deficiat oremus. Fides fundit orationem, oratio fidei impetrat firmitatem. 7. Aug. de verb. Dom. quia fides non est superborum, sed humilium, de humilitate contra superbiam parabolam subjicit. Theoph. quia superbia plusquam aliæ passiones vexat hominum mentes, crebrius de hac monet. Glo. ne quis ob proximè dicta sibi de fidei cognitione, vel confessione blandiatur, ostendit à Deo non fidei verba, sed opera examinanda, inter quæ maximè regnat humilitas. 10. Theoph. & non totum Deo tribuebant. 11. Int. cùm tamen parua bona facerent. 12. Int. vterque fidelis, sed vnus verbo tenus, alius & facto. 13. Græc. supra docuit orationis diligentiam, nunc quemadmodum orandum sit. 14. Theoph. notatur eius elatus animus, ipso enim habitu superbus videbatur. 15. Basil. non apud Deum. 16. Int. si reprehenditur, qui superbè gratias agit, quid ergo ille qui impugnat gratiam? Aug. de verb. Dom. nec reprehenditur, quia Deo gratias agebat, sed quia nihil sibi addi cupiebat. Qui dicit, ego me iustum facio, peior est Pharisæo, qui superbè se iustum dicebat, sed inde tamen Deo gratias agebat. 5. Int. quid est cæteri homines? nisi omnes præter ipsum q.d. solus sum iustus. Aug. de verb. Dom. ¶ Greg. 23 Moral. cap. 7. quatuor sunt quibus arrogantium tumor demonstratur, cùm. s. bonum, aut à se habere existimant, aut pro suis meritis accepisse, aut se iactant habere, quod non habent, aut despectis cæteris, singulariter videri appetunt habere quod habent. 17. Int. ecce ex vicino publicano maior tumoris occasio, qui ascendit orare, non Deum rogat, sed se laudat, insuper & roganti insultat. Aug. de ver. Dom. ¶ Chry. nō satiauerat eius contemptum tota humana natura, sed & publicanum aggressus est, multa autem mala facit, qui aliis conuinciatur. Primò, audientem reddit peiorem, si enim peccator est, lætatur inuento criminis collega, si iustus, extollitur de se magna putans. Secundò, Ecclesiæ communitatem lædit, hanc enim vituperant, qui audiunt. Tertiò, Deum blasphemari facit. Quartò, illum cui conuinciatur impudentiorem facit, & sibi aduersarium. Quintò, se statuit pœna obnoxium. 18. Theoph. i. hebdomada: ieiunabant verò Pharisæi secunda, & quinta feria. 19. Greg. 19. Mor. cap. 17. ciuitatem cordis insidiantibus hostibus, per elationem aperuit, quam frustra per ieiunium, & orationem clausit, frustra munita sunt cætera, si per vnum locum aditus patet. 20. Aug. de verb. Dom. hunc conscientia remouebat, sed pietas applicabat. 21. Theoph. alio tamen animo quàm Pharisæus. 22. Theoph. indignos censens superna visione, qui maluerunt terrena bona spectare, & quærere. 23. Theoph. cor quodammodo pungens, & excitans. 24. Chry. audierat contemnentem se publicanum, nec indignatus est, vulnus detegit, medicinam quærit. 25. Int. ad comparationem illius. Aug. de verb. Dom. quid mirum si Deus ignoscit, quando ipse agnoscit? à longè stabat, sed eum Dominus de propè attendebat: Excelsus enim Dominus & humilia respicit, tremebat conscientia, spes subleuabat, percutiens pectus, pœnas de se exigebat, ideo Dominus confitenti parcebat. Chry. coniunctam cum superbia, iustitiam superat, humilitas cum peccato, superbia enim facilè iustitiam deprimit, at humilitas peccati pondus superat.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

12. Beda. Pharisæus Iudæorum populus ex iustificationibus legis extollens merita sua, Publicanus gentilis, qui confitetur peccata sua.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

o. i. illorum causa. p. opportuno s. tempore. r. pro, num. 14. sic olim orabant. 18. i. hebdomada. vide Leuit. 32. t. Græc. ἱλάσθητι, placatus esto. 25. i. effectus iustus, seu minus peccator. vide Esa. 16

in domum suam ab illo,[26] quia omnis qui se exaltat,[27] humiliabitur:[28] & qui se humiliat[29] exaltabitur.[30] Afferebant[31] autem ad illum & infantes, vt eos tangeret. Quod cùm viderent discipuli, increpabant[32] illos. Iesus autem[u] conuocans illos,[33] dixit: Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos, talium[34] est enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicunque non acceperit regnum Dei sicut puer,[35] non intrabit in illud.[36] Et interrogauit eum Princeps[37] quidam, dicens: Magister[38] bone, quid faciens vitam æternam possidebo? Dixit autẽ ei Iesus, Quid me dicis bonum?[39] nemo bonus nisi solus Deus.[40][41] Mandata[x] nosti: non occides, non mœchaberis,[42] non furtum[43] facies, non falsum testimonium dices, honora[44] patrem tuum & matrem. Qui[45] ait, Hæc omnia custodiui à iuuentute mea.

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

26. Int.i.plusquam ille. Theop. cur Pharisæus paucis se laudans, condemnatur, Iob verò se plurimùm laudans coronatur? fecit ille criminando alios, Iob verò cogentib. amicis, & pressuris, idque ad Dei gloriam, ne homines desisterent à profectu virtutis. 28. Int. ante ruinam exaltabitur cor, & ante gloriam humiliabitur. Basil. contingit exaltari laudabiliter, mente. s. per magnanimitatem erecta, contemptis terrenis, conuersatione cælesti, &c. Et differt hæc mentis sublimitas ab elatione arrogantium, vt corporis bene dispositi corpulentia ab inflatione ex hydropisi. 29. Chry. humilitatis nomẽ multiplex, est enim quædam virtus, iuxta illud, Cor cõtritum & humiliatum Deus non despicies. Est & humilitas ab ærumnis, iuxta illud, Humiliauit in terra vitam meam. Est & humilitas à peccatis, &c. quid enim humilius his qui se submittunt diuitiis, &c. 30. Chry. humilitas latronem ante Apostolos in paradisum duxit; quod si humilitas iuxta delicta tantum potest, quid poterit iustitiæ coniuncta? & si factus coniunctus iustitiæ potest deprimere, quid faciet coniunctus peccato? Glos. Publicanus humiliter orans ad illos pertinet, de quibus dicitur, Deus non faciet vindictam electorum ad se clamantium: Pharisæus verò merita iactans ad illos, de quibus dicitur, Filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra? 31. Glo. humili magistro offeruntur infantes, vt ostendatur innocens, & simplex ætas ad gratiam pertinere. 32. Amb. non inuidiæ, aut mentis asperitate, sed ne Dominus comprimeretur à turbis. Glos. putabant eum offerẽtium importunitate lassari. 33. Int. q. d. respuenda est vestræ seruitutis officiosa sedulitas, vbi Diuinitatis est iniuria. 34. Amb. non pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur, non enim est virtus non posse peccare sed nolle. Beda. non dicit istorum, sed talium, mores designans, non ætatem. Glo. Puer non perseuerat in ira, læsus non meminit, non mulierem cõcupiscit, &c. 35. Amb. de quo scriptum est, Puer natus est nobis. Bas. debemus vt pueri, qui non contradicunt, nec disputant cum magistris, credibiliter, & obedienter doctrinam Christi suscipere. Theop. merito gentilium sapiẽtes, qui nolunt fidem sine probationibus suscipere, à regno Dei excluduntur. 36. Beda. audierat tantùm similes puerorum regnum Dei intraturos. 37. Int. hic diues & superbus non voto discentis, sed tentantis interrogat. Chry. auarum hunc dicere non verebor, hoc enim Christus ei improperat, non autem tentatorem. 38. Amb. Deum bonum dicere debuisset. 39. Amb. non se negat bonum, sed Deum designat August. 2. de con. Euang. apud Matthæum: Quid me interrogas de bono? vtrumque ergo intelligitur dictum, quid me dicis bonum? & quid me interrogas de bono? 40. Amb. à Deo Filius nõ excipitur, nec à bono Christus Tit. intentionem illius attendens Christus, omissa quæstione, in notitiam fidei ducit, hæc enim est via ad opera. Glo. quiuis sanctus homo, comparatione Dei, bonus non est. 41. Glo. iustitia legis suo tempore custodita, non solùm bona terræ, sed & vitam conferebat æternam. 43. Basil. etiam fures intelligendi sunt legionum duces, vel ciuitatum gubernatores, si quid vi exigant. 44. Theop peccare in parentes, quia rarò cõtingit, vltimò ponit. Amb. honor est nõ solùm honorificẽtiæ, sed et largitatis; pasce parẽtes, si paueris, nondũ reddidisti cruciatus quos pro te mater passa est, dices, quod erã parẽtibus collaturus, Ecclesię malẽ cõferre. Non quę et Deus donũ de fame parentũ, vt autẽ pascendi sunt, ita propter Deum relinquendi, si impediant deuotæ mentis affectũ. 45. Beda. non est putandus mentitus, sed simpliciter confessus, vt vixerat exterius, alioqui non eum, vt Mar. ait, Christus intuitus dilexisset.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

26. pro, pra illo, seu plusquam ille. Hebr. v. pro, aduocans. 37. s. magna auctoritatis, & potentia apud Iudæos ob diuitias. x. futura, pro imperatiuis.

Quo audito:Iesus ait ei,Adhuc vnum tibi deest:[46] Omnia[47] quæcunque habes vende,[aa] & da pauperibus,[bb] & habebis[48] thesaurũ[49] in cælo : & veni[50] sequere me.His ille auditis,contristatus[51] est : quia diues[52] erat valde. Videns autem Iesus illum tristem factum , dixit: Quàm[53] difficilè,qui pecunias habent[54] in regnum Dei intrabunt ? Facilius est enim camelum[55] per foramen acus transire,quàm diuitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt[57] qui audiebant,Et quis potest[cc] saluus fieri?Ait illis:Quæ impossibilia[58] sunt apud homines , possibilia[59] sunt apud Deum.[dd] Ait autem Petrus : Ecce , nos dimisimus omnia[60] , & secuti[61] sumus te. Qui dixit eis : Amen[62] dico vobis,nemo[63] est qui reliquit[64] domum , aut parentes,aut fratres,aut vxorem,aut filios propter regnum Dei,& non recipiat multo plura in hoc tempore,[65] & in seculo futuro vitam æternam.

SENS. LITER. IN CAP. XVIII.

46. Int.s.ad perfectionem. 47. Int.non partem. Beda.vt Ananias & Saphira. aa. Basil. non quia facultates naturaliter malæ:sunt enim Dei creatura.Non condemnantur diuitiæ, sed abusus. 48. Int.s. sic dando. 49. Athan.non magnum putemus si mundum despiciamus,tota enim terra in cōparatione cæli breuissima Basil.dispensatio facultatum,iuxta Dei mandata,crimina delet,& regnum confert.

50. Chry.pauperibus cuncta erogare sine dilectione,imperfectum est,vt Paulus ait. Theop.cum paupertate oportet habere cæteras virtutes,& hoc est,sequere me.i.in cæteris esto meus discipulus. 51. Int. hæc est tristitia,quæ mortem operatur;hæ sunt spinæ & tribuli qui semen Dei suffocant. Cyril.non fuit iste capax vini recentis,sed cùm esset vetus vter,tristitia ruptus est. Basil.mercator non tristatur cùm acquirit tibi opportuna,tu puluerem dans,vt acquiras vitam æternam tristaris? 52. Int.s. possidens cum amore. 53. Int.qui multiplicandis diuitiis incumbunt,alterius vitæ gaudia cōtemnunt. 54. Int.i.cum amore possident,& in eis confidunt,nec impossibile,sed difficile dicit, quia difficulter diuitiæ contemnuntur.Theop. viscosiores sunt visco diuitiæ,& vix euellitur animus occupatus ab eis.Chry.non prohibet Dominus ditari,sed opibus seruire. 55. Theop.nomen Græcum significat,vel camelum,vel rudentem. 56. Theop.attende impossibile saluari diuitem.i.à diuitiis captum,& eis seruientem,possidētem verò diuitias.s.tanquam dominum difficile : difficile enim fugere decipulas dæmonis, ideo bonum est paupertas.Chry.Facilius quis in paupertate,quàm in diuitiis opes contemnit. Aug. 2. de q.Euang.diues hic vocatur tēporalium cupidus,& de his superbiens. 57. Chry.s.discipuli non de se,sed de toto mundo timentes. cc. Aug.2.de q.Euang. multi quidem sunt pauperes, sed intellexerunt omnes quî diuitias amant,etiamsi adipisci nequeant,in diuitum numero deputari. 58. Int.s.vt per se à suis cupiditatibus conuertantur. 59. Aug.2.de q.Euang non intrat in regnum diues cum cupiditate & superbia, sed potest à Deo ad charitatem & humilitatem conuerti. 60. Int.etiam voluntatem habendi. Cyril.paucis renunciantes,proposito,& obedientia pares habentur opulentis. 61. Int.quod perfectius est. 62. Cyril.eleuat ad spem iureiurando promittens. 63. Int.non tantùm de vobis Apostolis , sed & de quibuscunque fidelibus. 64. Int.i.omnes affectus carnis meæ caritati postposuerit. 65. Beda. hinc quidam mille annorum Iudaïcam fabulam commenti sunt.Cyril. qui relinquunt temporalia,multiplicia charismatum dona obtinent:pro domo relicta,mansiones supernas;pro patre,cælestem Patrem,pro fratribus, Christum pro coniuge,diuinam sapientiam,à qua procreat spirituales fructus;pro matre,cęlestem Hierusalem;denique fratres & sorores in hac vita spirituali glutine coniunctos. Gloss.carnalia pro Christo dimittens,spiritualia accipiet.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

55. August. 2. de q. Euang. Facilius est Christum pati pro dilectoribus huius seculi , quam hos ad Christum posse conuerti ; dicitur Christus camelus, quia sponte humiliatus , infirmitatis nostræ onera sustulit,per acum significantur punctiones & dolores in passione susceptis;per foramen,angustia passionis.Glos.passione velut acu,naturæ nostræ quasi scissa vestimenta Christus resarcire,id est,nos reparare dignatus est,camelus etiam gentilis populus,gibbo peccatorum deformis,diues,Iudæus de meritis glorians,angusta via,Christus.

[66] Assumpsit autem Iesus duodecim,& ait illis,Ecce ascēdimus Hierosolymam,& consummabūtur omnia quæ scripta sunt per [67] Prophetas de Filio hominis.Tradetur enim gentibus:& illudetur,& flagellabitur,& cōspuetur:& postquam flagellauerint, occident eum,& die [68] tertia resurget.Et ipsi nihil horum intellexerunt.Et erat verbū istud absconditum ab eis,& non [69] intelligebant quæ dicebantur.[70] Factum est autem cùm appropinquaret [71] Hiericho,cæcus [ee] quidam sedebat secus viam mēdicans. Et cùm audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset.Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazarenus transiret.Et clamauit, dicens: [72] Iesu [ff] Fili Dauid [73] miserere mei.Et qui præibant,[gg] increpabant eum vt taceret: Ipse verò [74] multo magis clamabat, Fili Dauid miserere mei.[75] Stans autem Iesus,iussit illum adduci ad se.Et cùm

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

66. Theoph.præuidens ex passione sua discipulos turbandos, longè ante prædixit & passionis pœnam,& resurrectionis gloriam. Chry. seorsum de passione Dominus confert cum discipulis:non enim oportebat eum sermonem diuulgari multis, ne turbarentur, prædicit verò,vt facilius sustinerent.Cyril. & vt sciant illum prænoscere,& sponte pati:itaque seriatim passionis ordinem enarrat. Gloss. prædicit, vt cùm morientem cernerent, resurrecturum non dubitarent. 67. Beda. præuidebat futuros hæreticos qui Christum dicerent Legi & Prophetis docuisse contraria. 68. Isidor.si tardius resurrexisset, impotentiæ esse videretur; celerius resurgere, summæ virtutis indicium. qui spondet soluere post triduū creditori debitum,non fallax est, si eodem die soluat, quamquam Christus non dixit, Resurgam post tres dies,sed die tertia,resurrexit verò post sabbathum. 69. Bed.quia eius vitam maximè desiderabāt,mortem eius audire non poterant,& quia Deum sciebant, non putabant posse mori;& quia sæpè parabolicè loquebatur,de passione dicta,allegoricè ad aliud referenda esse credebant. 70. Greg. in hom. quia carnales discipuli,non capiebant verba mysterij.venitur ad miraculum,vt ad fidem solidetur. 71. Aug. 2.de q.Euan.bis factum hoc miraculum: semel in vno cæco,cùm veniret in eam ciuitatem, vt hîc narrat Lucas: iterum verò in duobus,cùm inde egrederetur, vt narrat Matthæus. 72. Iut. q. d. homo pro hominibus factus,miserere hominis.Chry. Quis te id docuit ô homo? verè Dominus illuminat cæcos. 73. Cyril.non ignorabat in Iudaismo nutritus,Deum secundùm carnem de progenie Dauid nasciturum. Itaque ei,vt Deo loquitur. 74. Cyrill.nocuit fides omnibus repugnare, & vtile est pro cultu diuino pudorem deponere. 75. Cyrill.sistit Christum vox inuocantis in fide.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

ee. Amb.cæcus,gentilis populus,qui recepit amissi luminis claritatem. Greg. in hom. cæcum humanum genus;Iericho luna interpretatur,& defectum significat nostræ mortalitatis,cui dum appropinquat Dominus carne suscepta,homines lumen recipiūt,qui,si credant Redemptorē,qui dixit:Ego sum via,iuxta viam sedent,si exorant vt lumen recipiant,mendicant,turba venientem Iesum præcedens,vitiorum tumultus,qui ante aduentū Christi ad cor nostrū cogitationem nostrā dissipant, & in oratione conturbant;sed quanto grauiùs premimur,tanto orationi ardentiùs insistere debemus, transit Christus & stat,transire humanitatis est,stare diuinitatis: Et transiens audiuit clamantem, per humanitatē enim vocibus nostræ cæcitatis compatiendo misertus est: illuminauit verò stans,nēpe per diuinitatis potentiam,cæcus non aurum,sed lucem quæsiuit:sic nos lucem quā cum Angelis videre possimus, petere debemus,ad quam via fides est:vnde cæco dicitur,Fides tua te saluum fecit,vidit,& secutus est: est enim quod intelligas operandum.Aug.2.de q.Euang.Iericho,luna.s. mortalitas:propinquans verò morti Dominus,Iudæis solis Euangelium iusserat prædicare,quos significat iste cæcus, resurgens verò à mortuis Iudæis & gentibus,quos duos populos significant,duo cæci commemorati à Matthæo.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

71. pro propè esset,Marcus enim narrat factum id in egressu ex Iericho,vel aliud est id miraculum.
ff. sic Messiam appellabant. gg. apparet sæpè,& validè clamasse.

appropinquasset,[76] interrogauit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit, Domine,[hh] vt videam. Et Iesus dixit ei, [77] Respice, [78] fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & [79] sequebatur illum, [80] magnificans Deum. Et omnis plebs vt vidit, dedit [81] laudem Deo.

Sens. Lit. In Cap. XVIII.

76. Cyril. interrogat, vt sciant astantes non illum petere pecuniam, sed diuinam efficaciam tanquam à Deo. Chry. interrogat, ne calumniatores possent dicere, vt in cæco nato: non est hic, sed similis eius.
77. Chry. Quis Prophetarum talia dixit? hinc ergo apparet perfidia Iudæorum. 78. Chrys. pro fide venduntur beneficia, & secundùm capacitatem intentionis hauritur gratia. 79. Chry. Feruens fide ante beneficium, post beneuolentia. Quare verò Christus sequi permisit, qui dæmoniacum curatum se sequi prohibuit? illum misit præconem, vt benefactorem prædicaret; hunc sequi permisit ad passionem ascendens, ne existimaret Christum potius infirmitate, quàm misericordia pati, qui recens miraculo tanto curatus esset. 80. Cyril. non glorificasset Deum, nisi verè vidisset. 81. Beda. non solùm pro impetrato munere lucis, sed & pro merito fidei impetrantis.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

76. Int. interrogabat, vt credamus non nisi confitentem posse sanari. Amb. ¶ Greg. in hom. interrogat, vt cor ad orationem excitet.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

h h. Gra. ἀναβλέψω, visum recipiam. 77. Gra. ἀνάβλεψον, visum recipe. 81. i. laudauit Deum.

CAPVT XIX.

Et ingressus [a] perambulabat Hiericho. [b] Et ecce vir nomine Zachæus: [c] & hic princeps erat publicanorum; [1] & ipse diues. [d] & quærebat [2] videre Iesum, [3] quis esset: & non poterat præ turba, quia statura pusillus erat. Et præcurrens, [4] ascendit in

Sens. Lit. In Cap. XIX.

1. Amb. Quis de se desperet, quando iste peruenit ad gratiam, cui census ex fraude? d. Amb. non omnes diuites auari. 2. Tit. pullulauerat in eo semen salutis. 3. Tit. nunquam eum viderat: si enim vidisset, iam dudum recessisset à nequitia publicana.

Sens. Myst. In Cap. XIX.

c. Beda. Zachæus. i. iustificatus, significat credentem ex gentibus populum, qui temporalium occupatione depressus erat, & minimus, voluit videre Christum intrantem Hierico. i. fidē quam Christus mundo attulit, participare, turba, vitiorum consuetudo, quam obstantem transcendit, terrena relinquendo, & crucis arborem ascendendo. Sycomorus alta arbor, vnde & celsa nuncupatur, & ficus fatua dicitur. irridetur. s. ab incredulis crux vt fatua; sed alit credentes, vt ficus; ascendit pusillus, cùm quilibet humilis clamat: Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi; venit eò Dominus per prędicatores. s. ad populum nationum; vidit. i. per gratiam elegit, manet in domo pusilli Zachæi. i. in humilium nationum corde quiescit; descēdit iste de sycomoro, etsi enim cognouimus Christum secūdùm carnem, sed iam non nouimus; etsi enim mortuus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei. Cyril. turba, imperitæ multitudinis confusio, quam oportet transcendere, si velis Christum aspicere. Ambros. Zachæus super arborem, id est, supra legem. Theoph. Supra sycomorum, id est, voluptatis dulcedinem quæ significatur per ficum, ascenditur per pœnitentiam, per humilitatem descenditur, fit restitutio in quadruplum. i. per multiplices virtutes sanantur pristina delicta. Greg. 27. Mor. c. 26. sycomorum. i. ficum fatuam ascendit pusillus Zachæus: qui enim mundi stultitiam humiliter eligit, Dei sapientiam subtiliter contemplatur. 4. Int. non malitia, sed fide.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

a. Græc. διήρχετο, pertransibat. b. distat à Iordane, secundùm Iosephum, stadijs 60. ab Hierusalem verò 150. c. interpretatur iustificatus, seu purus. 2. id est, cupiebat.

arborem ſycomorum vt videret eum: quia inde erat tranſiturus. Et cùm veniſſet ad locum, ſuſpiciens Ieſus vidit illum, & dixit ad illum, Zachæe, feſtinans deſcende: quia hodie in domo tua oportet me manere. Et feſtinans deſcendit, & excepit illum gaudens. Et cùm viderent omnes, murmurabant dicentes quod ad hominem peccatorem diuertiſſet. Stans autem Zachæus, dixit ad Ieſum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & ſi quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Ait Ieſus ad eum, Quia hodie ſalus domui huic facta eſt, eo quòd & ipſe filius ſit Abrahæ. Venit enim filius hominis quærere & ſaluum facere quod perierat. Hæc illis audientibus adjiciens, dixit ad parabolam, eo quòd eſſet prope Hieruſalem; & quia exiſtimarent quod confeſtim regnum Dei manifeſtaretur. Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere ſibi regnum, & reuerti. Vocatis autem decem ſeruis ſuis,

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

5. Cyrill. vidit animam hominis promptiſſimè nitentem ad ſanctè viuendum. 6. Int. non inuitatus, inuitat; quia etſi nondum audierat vocem inuitantis, audierat affectum. Amb. ¶ Tit. ſolam hic viſionem deſiderauit, ſed qui nouit plus facere quàm quærimus, dedit ei ſupra id quod expectabat. 7. Beda. ecce camelus depoſita ſarcina, per foramen acus tranſit, i. relicto diuitiarum amore, benedictionem Dominicæ ſuſceptionis accipit. Amb. diuitiæ ſunt impedimenta improbis, bonis adiumenta virtutis. Chry. conſidera Domini bonitatem, inſons cum ſontibus conuerſatur. 8. Chry. Audi mirabile, nondum didicit, & obedit; nempe Saluator iuſtitiæ radiis nequitiæ caliginem fugauit. 9. Chry. ſciebat legem iubentem reſtituere in quadruplum malè ablata, nec expectat legis cenſuram, ipſe ſibi iudex effectus; habebat verò etiam ex patrimonio diuitias, alioqui non potuiſſet in quadruplum reſtituere. 10. Bed. non quia de Abrahæ ſtirpe genitus, ſed quia eius fidem imitatus; bona enim partiendo pauperibus, reliquit, vt ille terram & domum paternam. ait verò & ipſe, ſignificans non ſolùm iuſtos, ſed qui ab iniuſtitia reſipiſcunt, ad promiſſionis filiós pertinere. 11. Theoph. antea nullam habebat ad Abraham ſimilitudinem.
12. Int. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Chry. q.d. medicus veni, nõ iudex, ob hoc conuiua fio languentium, patiorque fœtorem, vt præſtem remedia. ſed quomodo Paulus iubet cum fratre auaro nec cibum ſumere? ſ. ſi perſtet in malo. n. Glo. docet ſibi magis pœnitentiam peccatorum, quàm iuſtitiam ſuperborum placere, latiusque in humilibus gentibus, quàm in ſuperbis Iudæis ſe regnaturum. 13. Euſeb. putabant quidam in primo Chriſti aduentu regnum eius venire, oſtendit ergo ſe non prius receptrum regnum à Patre, quàm ab hominibus iret ad Patrem. Theoph. oſtendit Chriſtus ſe quaſi Deum cognoſcere ſuas cogitationes. Glo. docet ſe fidem toto orbe diſperſurum, & in fine ſeculi iudicem omnium, regemque venturum. 14. Cyril. quamuis ſeruus factus ſit Deus verbum, eſt tamẽ nobilis ſecundùm ineffabilem ortum à Patre. Baſil. Eſt etiam nobilis, quia ex ſemine Dauid. 15. Baſil. non tam locali diſtantia, quàm rerum conditione. Aug. 2. de q. Euang. ad gentes abiit, vt plenitudo gentium intraret; reuerteretur, vt omnis Iſraël ſaluus fiat. Euſeb. aſcendit à terra in cælos, vnde redibit apparitione ſecunda glorioſa. 16. Baſil. ſ. gentium, iuxta illud: Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Euſ. Regnum obtinui, dante Patre, iuxta illud Danielis: Ecce filius hominis veniebat, & datũ eſt illi regnum.
17. Int. quia in fine ſeculi omnis Iſraël ſaluus erit. q. Glo. ſ. diſcipulis litera decalogi imbutis.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

g. Beda. manifeſtum eſt Iudæos ſemper gentium odiſſe ſalutem. h. Glo. in ea quam cœperat fidei veritate perſiſtens.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

e. q.d. ficum fatuam, eſt enim ignaui ſaporis. dicitur & ſycaminus, συκάμινος, (Heb. שִׁקְמָה, & συκόμορος) quod moro folys ſimilis ſit. f. pro, fere omnes ſ. plurimi. l. pro, iam iam dabo, vel ad id deputo. m. pro, de eo, ſic Ro. 10 ad Iſraël pro, de Iſraël, Pſal. 3. Multi dicunt animæ meæ, pro, de anima mea. 10. ſ. fide, imitatione, q.d. vnus ex electis Dei. o. ſ. diſcipuli. p. quo Meſſiam regnaturum in terra putabant. 16. id eſt, regni poſſeſſionem.

[18] dedit eis decem [19] mnas,& ait ad [20] illos:Negotiamini [r] dum venio. [21] Ciues autem eius oderant eum:& [22] miserunt [23] legationem post illum,dicentes:Nolumus hunc [24] regnare super nos. [25] Et factum est vt rediret,accepto [26] regno : & iussit vocari seruos , quibus dedit pecuniam : vt [27] sciret quantum quisque [28] negociatus esset. Venit autem [29] primus , dicens: Domine,mna tua decem mnas acquisiuit.Et ait illi, [s] Euge bone serue, quia in [30] modico [31] fuisti fidelis, [t] eris potestatem habens supra decem [32] ciuitates. [33] Et alter venit, dicens: Domine,mna tua fecit quinque mnas.Et huic ait,Et tu [34] esto super quinque ciuitates. [35] Et alter venit, dicens : Domine, ecce mna tua quam habui [36] repositam in [v] sudario. Timui enim te,quia homo [37] austerus es : tollis quod non posuisti,& metis quod non seminasti. [38] Dixit ei:De ore tuo te iudico serue [39] nequam. Sciebas quod ego homo austerus sum:tollens quod non posui,& metens quod non seminaui.

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

18. Cyrill. Ascendens dispensauit credentibus varia charismata. ¶ Cyrill. significat hic numerus in Scriptura perfectionem,si quis enim eum excedit numerando,ab vnitate iterum inchoabit, quasi denario perducto ad metam.Significantur ergo qui metam attigerunt diuini officij. Aug.2.de q.Euan.significatur lex propter Decalogum. 20. Bed.Mina,quam Græci mnam vocant, centum drachmis appenditur:significat autem Scripturæ sermonem, quia vitæ cælestis perfectionem suggerit.Euseb.datur singulis vna,vna enim fides,vnum baptisma. r. Glo.id est prædicate , & à populis confessionem fidei, & morum probitatem recipite. 21. Int.s.Iudæi,ex quibus Christus secundum carnem, qui eum vsque ad mortem crucis oderunt.Euseb.Iudæi, ciues, ex eadem enim progenie, & eodem ritu legis vtentes.

22. Oderunt & me,& Patrem meum. 23. Aug.2. de q.Euan.post resurrectionem miserunt persecutores Apostolis, & prædicationẽ respuerunt. 24. Cyrill.Nõ habemus Regem nisi Cæsarem. 25. Int. hoc erit quando ille qui humilis apparuit in manifestissima claritate iudicaturus adueniet.Aug.2. de q. Euan.¶ Glo.quotidie Christus accepto regno à Patre redit,peregrinãtis enim in terra Ecclesiæ semper statum conspicit. 26. Chry.duo regna Dei.Est enim Rex creationis iure,& quia iustis dominatur ipsi sponte subiectis, & hoc regnum dicitur accepisse. 27. Int.i.sciri faceret , tunc enim omnium opera & cogitationes omnibus palam ostendentur. 28. Int.& simul de ipsis iudicet. 29. Beda.s.ordo Doctorũ in circumcisionem missorum, decem mnas acquisiuit,i.populum sub lege constitutũ negotiatione minæ vnius,i.vnius fidei prædicatione. 30. Beda.quidquid in præsenti percipimus donorum , in comparatione futurorum,modicum est. 31. Int.nõ tua quærens. 32. Amb.Animæ significantur,quibus iure præponitur.sicut enim Angeli præsunt,ita qui vitam meruerunt Angelorum.Aug.2.de q.Euan.significatur multiplicatio intelligentiæ in ipsa veritate. 33. Beda.s.missi euãgelizare gentibus,quas quinque sensibus corporis antea mancipatas , conuerterunt. hoc enim est quinque mnas acquisisse. 34. Int.i.ex earum animarum quas imbuisti fide & cõuersatione,magnus sublimisque esto,vt non tantum de tuis, sed etiam de auditorũ profectibus honoreris. 35. Int.tertius seruus,sunt illi,qui post collectos Iudæos & gentes,negligenter vtuntur commisso prædicationis officio. 36. Aug.2.de q. Euan.sunt quidam sibi peruersè blandientes, dum putant sufficere vt de se quisque rationẽ reddat, nec esse opus aliis prædicare,& ministrare. v. Beda.s.lenti corporis otio.Gloss.in sudario pecuniam reponit , qui ad prædicandum idoneus,officium prædicandi vel suscipere renuit, vel susceptum non bene gerit. 37. Int.q.d.cogitaui arduam esse viam quæ ducit ad vitam : & quod quanto gradus altior , tanto casus grauior.

38. Aug.2.de q.Euan.q.d.video etiam inexcusabiles esse apud te,quibus non est data lex,neque Euangelium prædicatum,per creaturam enim poterant cognoscere creatorem. 39. Int.quia piger ad exercendum officium,superbus ad accusandum Domini iudicium.Beda.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

*20.Gr.μνᾶ,Latinè mina,continet centum drachmas.Heb.*מנה*.Est autem Mina Hebraica dupla ad Atticam. r. s.lucro operam dantes. 23. pro,legatos, qui.s.dicerent,ne amplius rediret. 28. pro, lucrifecisset negociando. s. vox laudantis,q.d.rectè sanè. t. pro , esto. 38. q.d.tantum abest , vt sinas perire tua,etiam aliena rapis.*

& [40] quare non dedisti [41] pecuniam [x] meam ad [42] mensam, & ego veniens cum [43] vsuris vtique [44] exegissem [aa] illud? Et astantibus [bb] dixit, [cc] Aufette ab illo mnam, & [45] date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei, Domine, habet decem mnas. Dico autem vobis, quia omni [46] habenti [47] dabitur, & abundabit: ab eo autem qui non [48] habet, & quod habet, [49] auferetur [dd] ab eo. [50] Veruntamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & [51] interficite ante me. Et his dictis, præcedebat [52] ascendens Hierosolymam. Et factum est cùm appropinquasset ad [53] Bethphage & [54] Bethaniam, ad montem qui vocatur [55] Olíueti, misit [56] duos discipulos suos, dicens: Ite in castellum quod [ee] contra vos est: in quod introeuntes, inuenietis pullum asinæ [57] alligatum: cui nemo vnquam hominum sedit: [58] soluite illum, & adducite. Et si quis vos interrogauerit, Quare soluitis? Sic dicetis ei, [59] Quia Dominus [ff] operam eius desiderat.

SEN. LIT. IN CAP. XIX.

40. Beda.q.d.si me sciebas aliena sectari, cur non cogitasti me mea diligentiùs quæsiturum. 41. Beda. Eloquia Domini casta, argentum igne examinatum. x. Gloss.non tuam. vnde Apostolus, Si quis loquitur quasi sermones Dei. 42. Beda.i.prompta, & parata corda. Aug.2.de q. Euang.i.professionem religionis, quæ est tamquam publicè proposita ad vsum necessarium saluti. 43. Chry. in diuinis eloquiis non solùm ad custodiam obligamur, sed etiam multiplicare monemur. Beda. Verbi auditor necesse est vt eum vsuris soluat operando; vel alia studeat intelligere ex auditis. 44. Int. s.merita discutiens. b b. Chry.Deus non ipse pœnas irrogat, sed mediantibus Angelis. c c. Glo.collatam gratiam amittit, qui prædicando aliis communicare neglexit, augetur verò illi qui in ea laborauit. 45. Beda. abundantia gratiæ quam modo tepidè exercemus, Iudæorum doctoribus, cùm Israël saluus fiet, conferetur. 46. Int.i.vtenti eo quod habet. Aug 2.de q.Euang. 47. Theoph. s. vt fiat lucri maioris occasio, Domino plura decuplans. 48. Int.i.qui non vtitur. Aug. 2. de q. Euang. 49. Theoph. si inuigilauerimus, virtutes, & dona Dei multiplicabimus, si tepeamus, extinguemus. 50. Int.i.Iudæos, & omnes nolentes ad Christum conuerti. 51. Theoph. etiam in hoc mundo mactati sunt ab exercitu Romanorum. Chry.patet Patrem & Filium eadem facere: Pater enim ad vineam destinat exercitum; Filius hostes coram se trucidari facit; est autem hæc parabola alia ab ea quæ narratur de talentis à Matthæo.

52. Beda.ostendens etiam de eius ciuitatis euentu parabolam fuisse præmissam, quæ & ipsum erat occisura, & hostili gladio peritura. 53. Beda.locus erat Sacerdotum in monte Oliueti, interpretatur autem domus maxillarum, maxillas enim sacerdotibus dari lex præcipit. 54. Beda. ciuitas est, seu villula ex latere montis Oliueti, interpretatur autem domus obedientiæ. 59. Tit.non potest aliquis resistere Deo, quæ sua sunt euocanti.

SANS. MYST. IN CAP. XIX.

55. Int.venit ad montem Oliueti, vt nouellas oliuas in sublimi virtute plantaret. Ambr. & fortè ipse mons Christus est. 56. Int.propter scientiam veritatis, & munditiam operis, vel geminæ dilectionis sacramentum toto orbe prædicandum, vel propter duos ordines prædicatorum; vnum in circumcisione, alterum in gentibus. Theoph. Prophetas & Apostolos. 57. Int.alieni alligant, vt possideant; Christus soluit, vt teneat. 58. Int.Quæcunque soluetitis in terra, erunt soluta & in cælo. Ambr. Solui non poterat, nisi iussu Domini soluit manus Apostolica pullum. i. gentilem populum, in quo nemo sedit: quia nullus eum, antequam Christus ad Ecclesiam vocauit; alligatus verò perfidiæ vinculis tenebatur. Glo.nullus sederat: nullus enim stultitiā eius deprimendo correxerat, & in viam vitæ arctā ire coëgerat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

42. pro, mensarijs, qui mutuātes pecuniam, aut commutantes lucrantur. 43. in parabolarum applicatione tantum sumendum quod proposito seruit, hic ergo non vsura exemplum, sed Domini voluntas lucrum volentis, & serui ignauiam condemnantis. 44. scilicet, à mensarijs. a a. s. quod non posui, &c. vel pecuniam, qua Græcè neutri generis ἀργύριον 45. scilicet, vt debet. d d. abundat, more Hebrae. e e. pro, ex aduerso. f f. Gra αὐτοῦ χρείαν ἔχει, eo opus habet.

[60] Abierunt autem qui missi erant, & inuenerunt sicut dixit illis, stantem [61] pullum. Soluentibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos, Quid soluitis pullum? At illi dixerunt: [62] Quia Dominus eum necessarium habet. [gg] Et duxerunt illum ad Iesum. [hh] Et iactantes vestimenta sua supra pullum, [ii] imposuerunt Iesum. Eunte autem illo, [63] substernebant vestimenta sua in via. Et cùm appropinquaret iam ad [mm] descensum montis Oliueti, cœperunt omnes turbæ descendentium [64] gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas viderant [65] virtutibus, dicentes: [66] Benedictus qui [67] venit [68] Rex in nomine Domini, [nn] pax in cælo: & [69] gloria in excelsis. Et quidam Pharisæorum de turbis dixerunt ad illum: Magister [70] increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait:

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

60. Tit. non refutauerunt officium hoc vt paruum. Basil. quidquid intuitu Dei fit, non est paruum, sed dignum regno cælorum. 61. Aug. 2. de q. Euang. Matthæus etiam asinæ meminit, cæteri tantùm pulli. 62. Titus Maiestatis nomen est. 63. Beda. non tantùm discipuli, sed & plurimi de turba, iuxta alios Euangelistas. 64. Theoph. discipulos vocat omnes qui Christum sequebantur. Auctor. sequitur lectionem Græcam. vide Additionem. 65. Beda. & maximè Lazari resurrectionem: ob hanc enim, vt ait Iohannes, ei venit obuiam turba. 66. Int. i. ab omni peccato singulariter immunis, & immunes faciens. Glo. extorquetur aduersum se testimonium inuitis: crucifixerunt enim paulo pòst quem nunc Regem appellant, & expectatum secundùm carnem Dauid filium venisse declarant. 67. Int. Ego veni in nomine Patris mei. Beda. potest etiam intelligi in nomine suo, ipse enim Dominus est. 68. Beda. Rex dicitur non ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum, hostésque visibiliter debellandos; sed quia mentes regat, & in regnum cælorum credentes perducat. 69. Beda. quia Christus in carne totius mundi propitiatio illuxit, pulchrè sibi inuicem in laude eius concinunt cælestia, id est, Angeli, qui eo nascente cantarunt; & terrena, id est, homines, qui laudant cùm se cælo redditurus esset. Theoph. significatur euanuisse bellum antiquum quo Deo aduersabamur, & laudari ab Angelis Deum in tali reconciliatione, & quidem hoc ipsum quod Deus ambulat in territorio nostro, significat ipsum nobiscum habere concordiam. 70. Int. id est, turbas laudantes, vel Apostolos ad laudandum instituentes. Theoph. referebant isti regis nomen ad seditionem, Domini autem ad blasphemiam.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

61. Glo. Matthæus asinæ etiam meminit, vt monstraret Iudæorum (si pœnituerint) non desperandam salutem. 62. Amb. cùm Dominus dicitur, vnus agnoscitur: misera seruitus, cui vagum ius est, plures enim habet Dominos, qui vnum non habet. Orig. quando malitiæ seruimus, multis sumus passionibus & vitiis subiecti. g g. Glo. audito Domini nomine, qui contradicebant, quieuerunt, id est, apparente Dei virtute per miracula, cessarunt fidei aduersarij. h h. Orig. significatur impositus Dei sermo super animas audientium. Gloss. non despiciendus hic asellus: vt enim in vestitu ouis sunt lupi rapaces, ita sub exuuiis corporis, quod nobis est commune cum belluis, mens Deo plena vegetatur. I I. Glo. vestimenta Apostolorum, doctrina & gratia spiritualis, quibus corda hominum prius nuda & frigida contegunt, vt mereantur habere sessorem Christum. 63. Gloss. discipuli corporis exuentes amictum, sanguine suo viam parant simplicibus, vt inoffenso gressu mentis Hierosolymam, id est, ad veram pacis visionem quò Christus ducit, perueniant; illi etiam qui martyrum exempla sequentes carnem domant, parant Domino iter ad mentem, & sequentibus bona præbent exempla. m m. Orig. ad descensum montis occurrunt, vt significent operatorem mysterij spiritalis sibi venisse de cælo. Beda. descendente Domino de monte Oliuarum, id est humiliato misericordiæ auctore, necesse est qui misericordia indigent, eius vestigia imitari.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

64. Gra. μαθητῶν, discentium, seu discipulorum. 65. id est, factis potentibus. 66. id est, felix, laudandus. n n. q. d. sit nobis pax cum Deo, experiamur posthac eum pacatum, & propitium. 69. pro, ab Angelis glorificentur & laudentur.

Dico

Dico vobis,quia si hi tacuerint, lapides clamabunt. Et vt appropinquauit, videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens: Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te: & circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te; & coangustabunt te vndique: & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ. Et ingressus in templum, cœpit eiicere vendentes in illo & ementes, dicens illis: Scriptum est, Quia domus mea, domus orationis est.

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

71. Theop.q.d.non sine causa me sic laudant, sed commoniti virtutibus quas viderunt. 72. Beda. factum hoc dum Christo crucifixo petræ scissæ sunt, & monumenta aperta. Amb. obmutescentibus Iudæis post Domini passionem, viui erant, secundùm Petrum, lapides clamaturi. 73. Orig. Beatitudines omnes suo firmauit exemplo, dixerat, Beati flentes, itaque flet. Cyril. Fletu misereri se eorum declarat.

74. Int.s.ruinam quæ imminet. Greg.in hom. 75. Int.sub.fleuisses, quæ modò exultas. Gregor.in hom. ¶ Cyril. habebant velamine obnubilatum cor, nec digni erant qui in Scripturis Christum intelligerent. 76. Greg.in hom. dum se carnalibus voluptatibus daret, quæ ad pacem esse poterant habebat. Euseb. notat suum aduentum ad pacem totius mundi factum, quam isti, quia recipere noluerunt, dicuntur eis fuisse abscondita, &c. 77. Int.s.superuenturæ miseriæ. Greg in hom. si mala imminentia videret, læta in præsentibus prosperis non esset. 78. Int. Ecce pœna, quam imminentem ignorant. 79. Int. s. Romani Principes. Greg. Illa enim subuersio describitur, quæ à Vespasiano & Tito facta est. Euseb. Scripsit de his Iosephus, vt g. sta sunt, consonè prædictis à Christo. 80. Greg. ibi nunc ciuitas constructa est, vbi extra portam Dominus fuerat crucifixus, prior illa funditùs est euersa. 81. Theop.s.mei aduentus, qui veni saluaturus. Euaserunt omnes qui in Christum crediderunt illa pericula. 82. Greg. in hom. ostendit ruinam populi maximè ex sacerdotum culpa fuisse. Glo. ostendit vnde radix perditionis processerit. Theoph. fecit etiam hoc Dominus in principio prædicationis, vt narrat Ioannes, sed non fuerant ex præcedenti admonitione correcti.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

73. Greg. non cessat Christus per electos suos plangere, dum quosdam ex bona vita ad mores reprobos peruenisse considerat, suam verò diem hic habet anima peruersa quæ transitorio gaudet in tempore, cui ad pacem sunt quæ adsunt, dum ex rebus temporalibus lætatur. 79. Orig. inimici spiritus nequam Greg. maligni spiritus exeuntē à corpore animā obsident, & ante mentis oculos perpetratas iniquitates reducentes, coarctant; videt in extremitate vitæ à quibus hostibus circumclusa sit; sed non potest euadere, quia iam non potest bona operari; tunc ad terrā prosternitur; caro enim, quam suam vitam credidit, redire ad puluerē vrgetur; tunc lapis non relinquetur super lapidem, i. omnis cogitationū illicitarū constructio dissipabitur; denique in extremo vitæ inimicis traditur, quia visitationis suæ tēpus non cognouit, visitat autem Dominus prauam animam assiduè præcepto, aliquando flagello, aliquando miraculo

82. Greg. in hom. templum Dei in ciuitate, in plebe fideli vita religiosorum, sunt autem qui religionis officium in commercium terrenæ negotiationis trahunt, & domum Dei speluncam latronum faciunt, qui ibi malitiæ gladiis occidunt proximos, quos orationis intercessione viuificare deberent, est etiam templum mens fidelium. Glo. conscientiam facit speluncam latronum qui illud meditatur agere, vnde possit innocentem lædere. Orig. eiicitur qui vendit columbas, i. Spiritus sancti donum. Amb. numularij sunt qui de pecunia Domini, i. Scriptura diuina lucrum quærunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

oo. abundat phrasi Hebr. & Græc. sic Hispani, da si tu supiesses. i. quòd si tu scires, pro, si tu scires. pp. quæ s. à Deo visitaris, coniungendum autem cum quæ ad pacem. 76. s pertinent, vel faciunt: si, autem, pro vtinā, seu, ô si. q.d. ô si scires in hoc tēpore quæ ad pacē tuā, & felicitatē pertinent, at abscondita tibi sunt, quia nō vis cognoscere. 78. vel abūdat, vel redditur causa fletus. qq. i. supra, vel cōtra. 79. Græ. Circūdabunt inimici tui vallū tibi, & cingent te. rr. i. angustè continebunt. ss. i. ciues, sic filia Ierusalem, ciuitas enim velut mater ciuium. 80. hyperbole. tt. abundat, vt aliàs sæpè.

Vos[83] autē fecistis illam speluncam latronum.Et erat docens[84] quotidie in tēplo.Principes autem Sacerdotū,[uu] & Scribæ,& Principes[85] plebis quærebant illum perdere:& non inueniebant[86] quid facerent illi.Omnis enim populus suspensus[xx] erat,audiens illum.

Sens. Lit. In Cap. XIX.

83. Int.qui ad hoc in templo resideris,vel vt non dantes munera corporaliter persequamini,vel dantes spiritualiter necetis. 84. Int.quia Dominus nec indignis verba prædicationis subtrahit, post rigorem disciplinæ perseuerat in gratia docendi Greg in hom. 85. Int.quia quotidie docebat in templo,& eiiciebat latrones,& recipiebat laudem turbarum. 86. Beda.quasi dicat,timebant populi tumultum,& ideo non inueniebant quid facerent : vel ideo quærebant perdere,quia suo magisterio neglecto,plures ad eum audiendum confluere cernebant.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

vv. id est , primates ciuitatis. xx. id est , pendens ab eius ore.

CAPVT XX.

ET factum[1] est in vna[a] dierum[b] docente illum populo in templo,& euangelizante[c] : conuenerunt principes Sacerdotum & Scribæ cum senioribus , & aiunt,dicentes ad illum : Dic[2] nobis in qua potestate hæc facis? aut,quis est qui dedit tibi hanc potestatem?[3] Respondens autem Iesus,dixit ad illos,Interrogabo vos & ego vnum verbum.Respondete mihi,Baptismus Iohannis de cęlo[4] erat,an ex hominibus? At illi cogitabant intra se dicentes , Quia si dixerimus, De cælo[5], dicet , Quare ergo non credidistis[6] illi ? Si autem dixerimus , Ex hominibus[7] ; plebs vniuersa lapidabit nos[d] : certi[8] sunt enim Iohannem Prophetam esse. Et responderunt se nescire vnde esset.Et Iesus ait illis : Neque ego[9] dico vobis in qua potestate hæc facio. Cœpit[10] autem dicere ad plebem[11] parabolam hanc: Homo quidam plantauit

Sens. Liter. In Cap. XX.

1. AVg.2.de con.Euang.prætermisit Lucas exitum Christi in Bethaniam, & regressum in ciuitatem,& quod de ficulnea factum est. 2. Euseb.debuerant isti cognoscere per dicta & facta hunc esse Christum quem Prophetæ præcinerant. 3. Cyril.q.d.secundùm legem solis exorcistis ex Leuitico sanguine data est authoritas docendi,& sacrorum attiorum potestas. Beda. isti subintelligi volunt diaboli esse quod facit,& Dei Filium negant,quem non putant suis , sed alienis viribus signa facere. 4. Int.s.sicut verum est. 5. Int.s.sicut verū est. 6. Int.s.mihi testimoniū perhibenti. 7. Int.i. si ex inuidia istius Iohanni etiam derogauerimus. 8. Int.timentes lapidationem, sed magis timentes veritatis confessionē.Beda. 9. Int.non dico vobis quod scio,quia non vultis fateri quod scitis.Beda ob duas maximè causas veritas occultanda quærenti, eùm.s. vel minus capax est, vel odio, aut contemptu veritatis indignus cui debeat aperiri. 10. Eus. congregatis Principibus populi in templo, quæ contra ipsum facturi erant,& superuenturum eis exterminium,figuratè declarat. 11. Aug.2.de con.Euan.Matthæus hoc tacuit breuitatis causa, dicens ad solos Principes parabolam dictam. Gloss. plebem alloquitur,Principibus,& Scribis audientibus,quos impietatis arguit per parabolam,& regnum Dei ad gentes transferendum ostendit.

Addit. Avct. In Cap. XX.

a. pro,quadam die.Hebr. b. s.facienda. c. s.regnum Dei. 4. q.d. baptizabá:ne authoritate diuina,an humana? d. i.certo persuasi,πεπεισμένος γὰρ ἐστι. 11. s.conuersus.

vincam

vineam,[12] & locauit eam colonis:[13] & ipse peregrè fuit[14] multis temporibus.[15] Et in tempore misit ad cultores seruum,[16] vt de fructu vineæ darent illi. Qui[17] cæsum dimiserunt eum inanem.[18] Et addidit alterum seruum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes & afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertium[19] mittere: qui & illum vulnerantes, eiecerunt. Dixit autem Dominus vineæ: Quid[20] faciam: Mittam filium meũ dilectum: forsitan[21] cùm hunc viderint, verebuntur. Quem cùm vidissent coloni, cogitauerunt[e] intra se, dicentes: Hic est hæres, occidamus illum: vt nostra fiat hæreditas. Et eiectum[22] illum extra vineam, occiderunt. Quid[23] ergo faciet illis dominus vineæ?[24] Veniet, & perdet colonos istos, & dabit[25] vineam aliis. Quo audito, dixerunt illi,

SENS. LIT. IN CAP. XX.

12. Amb. Vinea Domini Sabaoth domus Israël est, hanc Deus condidit. Beda. qui plantauit vineam, ipse est qui iuxta aliam parabolam conduxit operarios in vineam suam. Glo. huius vineæ sterilitatem Hieremias deplorat, dicens: Ego te plantaui vineam meam electam, quomodo conuersa est in prauum vinea aliena? 13. Eus. s. Senioribus populi, Principib. sacerdotũ, doctoribus, & optimatibus. 14. Theop. s. dimisit illos progredi suo arbitrio. Ambr. Deus vbique præsens est, sed præsentior est diligentibus, negligentibus abest. 15. Amb. ne præpropera videretur exactio. Quo indulgentior liberalitas, eò inexcusabilior peruicacia. Cyril. postquam visus est in specie ignis descendisse in monte Syna, non amplius visibiliter apparuit; semper tamen misit Prophetas, & iustos commonentes. 16. Theoph. non totum fructum, sed aliquid de fructu volebat, quid enim lucratur Deus à nobis, nisi sui notitiam, quę etiam est nostra vtilitas. 17. Beda. s. Moysem, qui primum missus per quadraginta annos, fructum legis à cultoribus requirebat. vexatus est propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius. 18. Beda. s. Dauidẽ, Psalmodiæ modulamine cultores vineæ ad exercitium boni operis excitantem, contra quem dixerũt: Quæ nobis pars in Dauid? aut quæ hæreditas in filio Isai? 19. Beda. s. Prophetarum chorum, sed quem Prophetarum non sunt persecuti? significantur verò tribus his seruorum gradibus, omnes sub lege doctores. vnde illud: Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysis, & Prophetis, & Psalmis de me. 20. Int. quod ambigit, nõ de ignorãtia; sed vt reseruetur homini libera volũtas. Beda. 21. Theop. non ignorat peius tractaturos filium quàm Prophetas; sed significat oportuisse eos filium ipsius reuereri. e. Amb. Hæres Christus est, quia morti propriæ superuiuit; idémque testator. Beda. probat Dominus Iudæorum Principes, non per ignorantiam, sed per inuidiam Filium Dei crucifixisse, intellexerunt enim hunc esse, cui dictum est: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. 22. Int. quia Dominus extra portam passus est, vel quia prius à cordibus Iudæorum est eiectus, & deinde cruci est addictus. Beda. ¶ Amb. occiderunt crucifigendo, eiecerunt negando. Theoph. extra vineam. i. extra populi manus passus est Dominus, non enim eum propriis manibus occiderunt, vel, secundùm quosdam, extra Scripturam, huic enim non credentes, Christum necauerunt. Chry. si post seruos venientem filium contempserunt, multo magis si ante venisset; quomodo enim maiora audirent pręcepta, qui minora non audiebant? Glos. Marcus ordinem mutat, dicens: occiderunt, & eiecerunt, post resurrectionem enim pręedicantibus Apostolis credere noluerunt, sed quasi vile cadauer proiicientes, gentibus suscipiendum dederunt.
23. Amb. interrogat, vt sua se ipsi damnent sententia. ¶ Basil. Diuina miseratio pœnas prædicit, vt ad pœnitentiam reuocet. 25. Cyril. s. Noui testamenti Sacerdotibus.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

12. AMb. Vinea, typus noster, agricola, Deus Pater; vitis, Christus, nos palmites: hanc vineam diligens agricola fodit: & tondet, ne luxuriet foliorum. i. verborum infructuosa iactãtia. Beda. cuique fideli vinea quam excolat locatur, dum baptizatur, mittuntur serui tres, cùm legitur lex, psalmodia, & prophetia, qui contumeliis afficiuntur, vel cæduntur, cùm Dei sermo contemnitur, vel blasphematur, missum hæredem occidit, qui Filium Dei peccando conculcat, perdito malo, datur vinea alteri, id est, humili gratiam, quam superbus spreuit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

20. *expressio amoris, sic Osea 6.* 21. *libertas hominis significatur.*

[26] Absit. Ille autem aspiciens eos, ait: [27] Quid est ergo hoc quod scriptum est, Lapidem quem reprobauerunt [f] ædificantes, hic factus est in [28] caput anguli? Omnis qui ceciderit supra illum lapidem, [29] conquassabitur: super quem autem ceciderit, [30] comminuet illum. Et quærebant Principes sacerdotum & Scribæ mittere in illum manus illa hora: [g] & [31] timuerunt populum. [32] Cognouerunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem hanc. Et [h] obseruantes, miserunt insidiatores qui se [i] iustos simularent: vt [33] caperent eum in sermone, & traderent illum principatui, & potestati [34] Præsidis. Et interrogauerunt eum dicentes: [35] Magister, scimus quia rectè dicis, & doces: & non [36] accipis personam, sed viam Dei in [37] veritate doces. Licet nobis tributum dare Cæsari an non? Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos, [38] Quid me tentatis?

Sens. Lit. In Cap. XX.

26. Theoph. Matth. refert Iudæos respondisse, malos malè perdet. primò enim ipsi sententiam promulgarunt, postea sentientes quò tenderet parabola, dixerunt, Absit, vt Lucas narrat. Aug. 2. de cō. Euan. erant in illa turba qui dolosè interrogarunt in qua potestate faceret: erant etiam qui fideliter acclamarunt, Benedictus qui venit in nomine Domini, atque adeò erant qui dicerent, Perdet illos, & vineam dabit aliis. quæ vox rectè Domini fuisse intelligitur, vel propter veritatem, vel propter membrorum cum capite suo vnitatem. erant etiam qui talia respondentibus dicerent, absit, intelligebant enim contra se parabolam dictam. 27. Beda. q.d. quomodo implebitur hæc prophetia. f. Gloss. qui suprà coloni, hic ædificantes dicuntur. qui enim plebē ad ferendos fructus excolere, hanc ipsi Domino, quasi domum constituere iubebātur. 28. Bed. Christus ex vtroque populo vnum sibi templum ædificauit. Eus. Christus dicitur lapis, ob terrestre corpus, abscissus sine manibus, iuxta Danielem, propter ortum ex virgine, est autem reprobatus ab ædificantibus, quia humilis venerat, & abiectus. Cyr. cōpegit Christus vtrumque populum in vnum nouum hominem. 29. Theop significatur animarum condēnatio. 30. Theop. significatur captiuitas, & exterminium, comminuet, inquit, seu ventilabit. Ventilati enim Iudæi à Iudęa per totum orbem, vt ab area paleæ. Beda peccator credens Christo, cadit supra lapidem, & conquassatur, reseruatur enim per patientiam ad salutem, cui verò lapis irruit. i. qui ipsum negat, comminuitur, vt nec testa remaneat in qua hauriatur pusillum aquæ, vel qui modò illum contemnunt, non penitus intereunt, sed conquassantur, sed quibus superueniet, in iudicio comminuentur, & proiicientur tanquam puluis à facie terræ. 31. Cyril. non reptimebat eos lex, prohibens innocentem & iustum occidi, sed præferunt diuinæ reuerentiæ humanum timorem. Beda fit hoc in Ecclesia quotidie, dum quis solo nomine frater eam quam non diligit Ecclesiasticam vnitatem propter bonorum multitudinem vel erubescit, vel timet impugnare. 32. Beda. dum quærunt occidere, docent vera esse in parabola dicta: ipse enim herus, illi nequam coloni. 33. Int. vt aliquid velut eo ignorante extorquerent vnde argui posset.

34. Int. Pilati, qui in illis diebus erant Hierosolymis. Gloss. quod per se non possunt, præsidis manibus efficere volunt, vt immunes à morte ipsius videantur. 35. Int. quasi laudatus, mysterium cordis sui simpliciter eis aperiat, eosque velit habere discipulos. 36. Int. i. non times prælatam personam, sed indiscretè dicis veritatem maioribus & minoribus. 37. Int. illuc prouocant, vt Deum magis timeat quàm Cæsarem, & dicat non debere solui tributa; vt inde seditionis author fiat. Beda. Erat enim in populo magna seditio aliis dicentibus, Romanis soluenda tributa, quia pro omnium securitate militabant. Pharisæis verò negantibus debere Dei populum humanis legibus subiacere. Glo. Pharisæi negabant soluenda homini tributa, pro qua seditione postea regnum, & tota patria destructa sunt. Theop. si diceret censum dandum, volebant criminaretur à populo, quasi seruituti gentem subiiciens, si prohiberet, vt præsidi tanquam schismaticus præsentaretur. 38. Int. Respondet, non secundùm eorum verba blandè, sed secundùm conscientias eorum asperè.

Addit. Avct. In Cap. XX.

29. Græc. συνθλασθήσεται. i. confringetur. g. pro, sed. Heb. h. i. per obseruationem. l. adeoq; illum ob iustitiam amare, vel id quod iustum esset sciendi studiosos. 34. scilicet, Pilati.

Ostendi

[39] Ostendite mihi [40] denarium. [41] Cuius habet imaginem & inscriptionem? Respondentes dixerunt, [42] Cæsaris. Et ait illis, [43] Reddite ergo quæ [44] sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ [45] sunt Dei, [m] Deo. [46] Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe: & mirati in responso eius, [47] tacuerunt. Accesserunt autem quidam [48] Saducæorum, qui negant esse resurrectionem, & interrogauerunt eum, dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis: si frater alicuius mortuus fuerit habens vxorem, & hic sine liberis fuerit: [49] vt accipiat eam frater eius vxorem, & suscitet semen fratri suo. [50] Septem ergo fratres erant: & primus accepit vxorem, & mortuus est sine filiis. Et sequens accepit illam, & ipse mortuus est sine filio. Et tertius accepit illam. Similiter & omnes septem, & non reliquerunt semen, & mortui sunt. Nouissimè omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo cuius eorum erit vxor? siquidem septem habuerunt eam vxorem. Et ait illis Iesus, [51] Filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias: illi verò qui [52] digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis: neque [n] nubent, neque [o] ducent vxores: neque vltra mori poterunt: [53] æquales enim Angelis sunt, & filij Dei sunt, cùm sint

SENS. LIT. IN CAP. XX.

39. Amb. docet Dominus circunspectos nos in respondendo hæreticis, vel Iudæis esse debere, sicut alibi ait, Estote astuti sicut serpentes. 40. Int. qui pro censu soluitur, & habet imaginem Cæsaris.
41. Iot. non de ignorantia interrogat, sed vt competenter ad eorum verba respondeat. Bed. alioquin enim poterat scire facilè cuius esset imago in nummo. 42. Iot. Tyberij priuigni Augusti, sub quo Passus est Dominus. Beda. omnes Romani reges à primo Caio Cæsare, Cæsares appellati. 43. Tit. q.d. subiistis Cæsaris seruitutem, suscepistis quæ eius sunt, date ergo illi censum; Deo timorem. Theop. non dicit date, sed reddite, est enim debitum: tuetur te princeps ab hostibus, vitam tuam reddit tranquillam, pro his ergo tenetis ei in censu, sed & ipsum numisma ab eo habes. Amb. Si non vis esse obnoxius Cæsari, noli habere quæ mundi sunt. 44. Int. s. tributum, pecuniam. 45. Int. s. decimas, victimas. Beda & primitias, atquè oblationes. Glo. sicut Cæsar exigit impressionem suæ imaginis, sic Deus animam lumine vultus sui signatam. m. Theoph. hoc præcipuè intendebant. s. increpare coram populo. 46. Int. qui credere debuerant mirantur quod non habent locum tentandi. 47. Int. vt vel per frequentiã vincerent. 48. Int. qui interpretantur iusti, Pharisæi credebant corporis & animæ resurrectionem, Saducæi, & animas interire cum corpore. Orig. Saducæi non solùm resurrectionem mortuorum negabant, sed etiam putabant animam interire cum corpore. 49. Amb secundùm legem inuita etiam cogebatur nubere. 50. Theoph. calumniantes dogma resurrectionis tanquam impossibile, fingunt hanc narrationem Beda. confingunt hanc fabulam. Gloss. fieri potest vt in gente eorum hoc aliquando acciderit.
51. August. de q. Euang. connubia propter filios, filij propter successionem, successio propter mortem, vbi ergo mors non est, neque connubia. 52. Beda. etiam peccatores sine nuptiis erunt in seculo illo, sed Dominus vt ad resurrectionis gloriam inquirendam animos excitaret, de electis tamen voluit facere sermonem. n. Glo. Resurgent quidem corpora quæ possent nubere, & ducere, scilicet cum membris genitalibus. 53. Int. Ecce spiritualis conuersatio. Cyril. vt Angeli non sunt per generationem propagati, ita his qui resurgunt, non est opus nuptiis. Glo. non sanctum dat canibus Christus. hæc mysteria loquens, aderant enim multi idonei.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

44. Amb. priùs quæ sunt Cæsaris, reddẽda decernit, nec enim quis potest esse Domini, nisi priùs renũciauerit mũdo. Orig. abjiciẽda terrena imago, vt possis reddere quæ sunt Dei, Deo. s. ipsum diligere, &c

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

51. q.d. qui in hoc seculo viuunt, mori poterunt, ideo opus matrimonio, ob successionem. o. Græ. idem verbum quod proximè vertit, traduntur ad nuptias.

[26] Absit. Ille autem aspiciens eos, ait: [27] Quid est ergo hoc quod scriptum est, Lapidem quem [f] reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? [28] Omnis qui ceciderit supra illum lapidem, [29] conquassabitur: super quem autem ceciderit, [30] comminuet illum. Et quærebant Principes sacerdotum & Scribæ mittere in illum manus illa hora: [g] & [31] timuerunt populum. [32] Cognouerunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem hanc. Et [h] obseruantes, miserunt [i] insidiatores qui se iustos simularent: [33] vt caperent eum in sermone, & traderent illum principatui, & potestati [34] Præsidis. Et interrogauerunt eum dicentes: Magister, [35] scimus quia rectè dicis, & doces: & non [36] accipis personam, sed viam Dei in veritate [37] doces. Licet nobis tributum dare Cæsari an non? Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos, [38] Quid me tentatis?

Sens. Lit. In Cap. XX.

26. Theoph. Matth. refert Iudæos respondisse, malos malè perdet. primò enim ipsi sententiam promulgarunt, postea sentientes quò tenderet parabola, dixerunt, Absit, vt Lucas narrat. Aug. 2. de cõ. Euan. erant in illa turba qui dolosè interrogarunt in qua potestate faceret: erant etiam qui fideliter acclamarunt, Benedictus qui venit in nomine Domini, atque adeò erant qui dicerent, Perdet illos, & vineam dabit aliis. quæ vox rectè Domini fuisse intelligitur, vel propter veritatem, vel propter membrorum cum capite suo vnitatem. erant etiam qui talia respondentibus dicerent, absit, intelligebant enim contra se parabolam dictam. 27. Beda. q. d. quomodo implebitur hæc prophetia. f. Gloss. qui suprà coloni, hic ædificantes dicuntur. qui enim plebẽ ad ferendos fructus excolere, hanc ipsi Domino, quasi domum construere iubebãtur. 28. Bed. Christus ex vtroque populo vnum sibi templum ædificauit. Eus. Christus dicitur lapis, ob terrestre corpus, abscissus sine manibus, iuxta Danielem, propter ortum ex virgine, est autem reprobatus ab ædificantibus, quia humilis venerat, & abiectus. Cyr. cõpegit Christus vtrumque populum in vnum nouum hominem. 29. Theop significatur animarum condẽnatio. 30. Theop. significatur captiuitas, & exterminium, comminuet, inquit, seu ventilabit. Ventilati enim Iudæi à Iudæa per totum orbem, vt ab area paleæ. Beda peccator credens Christo, cadit supra lapidem, & conquassatur, reseruatur enim per patientiam ad salutem, cui verò lapis irruit. i. qui ipsum negat, comminuitur, vt nec testa remaneat in qua hauriatur pusillum aquæ, vel qui modò illum contemnunt, non penitus interennt, sed conquassantur: sed quibus superueniet, in iudicio commiouentur, & proiicientur tanquam puluis à facie terræ. 31. Cyril. non reprimebat eos lex, prohibens innocentem & iustum occidi, sed præferunt diuinæ reuerentiæ humanum timorem. Beda fit hoc in Ecclesia quotidie, dum quis solo nomine fatetur eam quam non diligit Ecclesiasticam vnitatem propter bonorum multitudinem vel erubescit, vel timet impugnare. 32. Beda. dum quærunt occidere, docent vera esse in parabola dicta: ipse enim herus, illi nequam coloni. 33. Int. vt aliquid velut eo ignorante extorquerent vnde argui posset.

34. Int. Pilati, qui in illis diebus erant Hierosolymis. Gloss. quod per se non possunt, præsidis manibus efficere volunt, vt immunes à morte ipsius videantur. 35. Int. quasi laudatus, mysterium cordis sui simpliciter eis aperiat, eosque velit habere discipulos. 36. Int. i. non times prælatam personam, sed indiscretè dicis veritatem maioribus & minoribus. 37. Int. illuc prouocant, vt Deum magis timeat quàm Cæsarem, & dicat non debere solui tributa; vt inde seditionis author fiat. Beda. Erat enim in populo magna seditio aliis dicentibus, Romanis soluenda tributa, quia pro omnium securitate militabant. Pharisæis verò negantibus debere Dei populum humanis legibus subiacere. Glo. Pharisæi negabant soluenda homini tributa, pro qua seditione postea regnum, & tota patria destructa sunt. Theop. si diceret censum dandum, volebant criminaretur à populo, quasi seruituti gentem subiiciens: si prohiberet, vt præsidi tanquam schismaticus præsentaretur. 38. Int. Respondet, non secundùm eorum verba blandè, sed secundùm conscientias eorum asperè.

Addit. Avct. In Cap. XX.

29. Græc. [illegible] i. confringetur. g. pro, sed. Heb. h. i. per obseruationem. l. adeoq; illum ob iustitiam amare, vel id quod iustum esset sciendi studiosos. 34. scilicet, Pilati.

Ostendi

[39]Ostendite mihi [40]denarium. [41]Cuius habet imaginem & inscriptionem? Respondentes dixerunt, [42]Cæsaris. Et ait illis, [43]Reddite ergo quæ sunt [44]Cæsaris, Cęsari, & quæ sunt [45]Dei, Deo. Et non potuerunt verbum eius reprehendere [m]coram plebe: & [46]mirati in responso eius, tacuerunt. [47]Accesserunt autem quidam [48]Saducæorum, qui negant esse resurrectionem, & interrogauerunt eum, dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis: si frater alicuius mortuus fuerit habens vxorem, & hic sine liberis fuerit: vt [49]accipiat eam frater eius vxorem, & suscitet semen fratri suo. [50]Septem ergo fratres erant: & primus accepit vxorem, & mortuus est sine filiis. Et sequens accepit illam, & ipse mortuus est sine filio. Et tertius accepit illam. Similiter & omnes septem, & non reliquerunt semen, & mortui sunt. Nouissimè omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo cuius eorum erit vxor? siquidem septem habuerunt eam vxorem. Et ait illis Iesus, [51]Filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias: illi verò qui [52]digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis: neque [n]nubent, neque [o]ducent vxores: neque vltra mori poterunt: æquales enim [53]Angelis sunt, & filij Dei sunt, cùm sint

SENS. LIT. IN CAP. XX.

39. Amb. docet Dominus circunspectos nos in respondendo hæreticis, vel Iudæis esse debere, sicut alibi ait, Estote astuti sicut serpentes. 40. Int. qui pro censu soluitur, & habet imaginem Cæsaris.

41. Int. non de ignorantia interrogat, sed vt competenter ad eorum verba respondeat. Bed. alioquin enim poterat scire facilè cuius esset imago in nummo. 42. Int. Tyberij priuigni Augusti, sub quo Passus est Dominus. Beda. omnes Romani reges à primo Caio Cæsare, Cæsares appellati. 43. Tit. q. d. subiistis Cæsaris seruitutem, suscepistis quæ eius sunt, date ergo illi censum, Deo timorem. Theop. non dicit date, sed reddite, est enim debitum; tuetur te princeps ab hostibus, vitam tuam reddit tranquillam, pro his ergo teneris ei in censu, sed & ipsum numisma ab eo habes. Amb. Si non vis esse obnoxius Cæsari, noli habere quæ mundi sunt. 44. Int. s. tributum, pecuniam. 45. Int. s. decimas, victimas. Beda & primitias, atque oblationes Glo. sicut Cæsar exigit impressionem suæ imaginis, sic Deus animam lumine vultus sui signatam. m. Theoph. hoc præcipuè intendebaut. s. increpare coram populo. 46. Int. qui credere debuerant mirantur quod non habent locum tentandi. 47. Int. vt vel per frequentiã vincerent. 48. Int. qui interpretantur iusti, Pharisæi credebant corporis & animæ resurrectionem, Saducæi, & animas interire cum corpore. Orig. Saducæi non solùm resurrectionem mortuorum negabant, sed etiam putabant animam interire cum corpore. 49. Amb secundùm legem inuita etiam cogebatur nubere. 50. Theoph. calumniantes dogma resurrectionis tanquam impossibile, fingunt hanc narrationem Beda. confingunt hanc fabulam. Gloss. fieri potest vt in gente eorum hoc aliquando acciderit.

51. August. de q. Euang. connubia propter filios, filij propter successionem, successio propter mortem, vbi ergo mors non est, neque connubia. 52. Beda. etiam peccatores sine nuptiis erunt in seculo illo, sed Dominus vt ad resurrectionis gloriam inquirendam animos excitaret, de electis tamen voluit facere sermonem. n. Glo. Resurgent quidem corpora quæ possent nubere, & ducere, scilicet cum membris genitalibus. 53. Int. Ecce spiritualis conuersatio. Cyril. vt Angeli non sunt per generationem propagati, ita his qui resurgunt, non est opus nuptiis. Glo. non sanctum dat canibus Christus. hæc mysteria loquens, aderant enim multi idonei.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

44. Amb. priùs quæ sunt Cæsaris, reddẽda decernit, nec enim quis potest esse Domini, nisi priùs renũciauerit mũdo. Orig. abijciẽda terrena imago, vt possis reddere quæ sunt Dei, Deo, s. ipsum diligere, &c

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

51. q. d. qui in hoc seculo viuunt, mori poterunt, ideo opus matrimonio, ob successionem. o. Græc. idem verbum quod proximè vertit, traduntur ad nuptias.

[54] filij [55] resurgent mortui,& Moyses ostendit, secus rubum,sicut dicit Dominum [56] Deum Abraham, & Deum Isaac,& Deum Iacob.Deus autẽ non est mortuorum, sed viuorũ [57] omnes enim [58] viuunt ei.Respondentes autem quidã Scribarum,dixerunt ei,Magister, bene dixisti.Et amplius non [p] audebant eum quicquã in[59]terrogare.Dixit autem ad illos,Quomodo dicunt Christum filium esse [60] Dauid?& ipse Dauid [q] dicit in libro Psalmorum, Dixit [r] Dominus [61] Domino [62] meo, sede à [63] dextris meis, [64] donec ponam [65] inimicos tuos [66] scabellum pedum tuorũ. Dauid ergo Dominum illum [67] vocat:& [68] quomodo [s] filius eius est?Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: [69] Attendite à Scribis qui volunt ambulare in [70] stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in [71] conuiuiis. qui [72] deuorant domos [73] viduarum:[74] simulantes [75] longam orationem : hi accipient [76] damnationem [77] maiorem.

SENS. LIT. IN CAP. XX.

54. Int.sine labe corruptionis visione Dei fruuntur. Beda. ¶ Theop.filij Dei dicuntur qui per resurrectionem regenerantur. 55. Int.quem vos recipitis,alioquin poterat aperiora dare de resurrectione testimonia Prophetarũ,sed Prophetas Saducæi non recipiunt.Beda. 56. Int.qui iam mortui erant quando hæc dicebat,probat ergo per hoc post mortem animas permanere, quia non est Deus non existentium,& sic introducitur corporũ resurrectio quæ cum animabus bene vel male gesserũt. Beda.¶ Theophil.si Patriarchæ redissent in nihilum;& non viuerent apud Deum in spe resurrectionis, non dixisset, Ego sum; sed fueram.Chrys.est quidem Deus communis orbis Dominus,sed specialiter se horũ Deum dicit. 57. Int.quorum Dominus,& Deus est. 58. Theophil viuunt apud eum in spe resurgendi.

59. Beda.sed comprehensum tradiderunt Romanæ potestati,venena inuidiæ possunt quidem superari,sed difficile conquiescere. 60. Int.non reprehenduntur quia Dauid filiũ dicunt, sed quia Dei filium non credunt.Amb. r. Glo.istud dicere est,æqualem sibi filium generare. 61. Int.scilicet Pater.Ambr.

62. Int.s.Filio.Ambr.non duo tamen Domini, sed vnus Dominus. 63. Ambr.non præfertur qui ad dexteram sedet,gradus non quæritur dignitatis,vbi plenitudo est diuinitatis.Aug.de Symbolo.Dextera est potestas quam accepit ille homo susceptus à Deo,vt veniat iudicaturus, qui primo venerat iudicandus.Cyril.significatur superna gloria,regnumque,& omnium potestas, quorum enim thronus æqualis, & maiestas. 64. Int.non ad horam. 65. Int.inobedientes. 66. Int.i.subjiciam tibi nolentes, & volentes.Amb.subjiciuntur à Patre inimici Christo,& Filius subjicit inimicos Patri, Patrem enim clarificat super terram.s.est, vna vtriusque natura, & alter in altero operatur. 67. Int.q.d.repugnantia sunt hæc secundùm vestrum intellectum. 68. Int s.si purus homo est.Chry.Dauid Christi pater secundùm carnem,seruus secũdùm spiritum. s. Chry.nihil fortius quàm ex Prophetis disputare,Christo faciente miracula sæpe contradicebant, cùm allegauit,prophetiã tacuerunt. 69. Theoph.quia eos orbis doctores mittebat,meritò monet,ne imitentur Pharisæorum ambitionẽ.Bed.iubet nec æstimare bona esse quæ isti faciunt,nec imitari. 70. Int.i.cultioribus vestimentis induti, in publicum procedere, quod reprehenditur in diuite qui induebatur purpura & bysso.Beda ¶ Cyril.passiones Scribarum erant amor inanis gloriæ,& lucri. 71. Beda.non vetat primos discumbere, quibus id officij ordine competit, sed docet cauendos qui id indebitè amant. 72. Beda.non solùm laudes, sed & pecunias quærebant.Chrys. non dicit comedunt,sed deuorant. 73. Int.quæ habent affectum religionis,sed nesciunt sibi prouidere:

74. Beda,simulantes se magni meriti apud Deum,ab infirmis & peccatorũ conscientia turbatis,quasi patroni pro eis in iudicio futuri,pecunias accipiunt. 75. Glo.vt religiosiores appareant. 76. Glo.oratio istorũ fit in peccatum. 77. Theoph.quia nõ solùm mala faciunt,sed orationes prætendunt, & virtutem faciunt prauitatis excusationem.Sed quia laudes ab hominibus,& pecunias quærũt. Glo.insinuat eos qui in angulis stantes, orant vt videantur ab hominibus, damnationem mereri,sed istos maiorem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

54. pro,ad resurrectionem pertinentes.vel qui per resurrectionem velut iterum nascuntur. p. s.Saducæi,vel etiam alij,sed id tamen post alteram quæstionem, de qua Matth. & Marc. q. vel hinc apparet vnum esse Psalmorum liber.

CAPVT

CAPVT XXI.

RESPICIENS autem, vidit[a] eos qui mittebant munera ſua in gazophy-[1]lacium diuites.[2] Vidit autem & quandam viduam pauperculam[3] mittentem [4]æra minuta duo. Et dixit, Verè dico vobis, quia vidua hæc pauper, plus [5]quàm omnes miſit: nam omnes hi ex abundanti[b] ſibi miſerunt in munera Dei: hæc autem ex eo quod[c] deeſt illi, omnem victum ſuum quem habuit, miſit. Et quibuſdam dicentibus de templo, quod bonis lapidibus & donis[d] ornatum eſſet,dixit: Hæc[e] quæ videtis, venient dies in quibus non[6] relinquetur lapis ſupra lapidem qui nō deſtruatur. Interrogauerunt[7] autem illum, dicentes: Præceptor,quando hæc erunt: & quod ſignū cùm fieri incipiēt?[8] Qui[9] dixit,Videte ne ſeducamini.[10] Multi[11] enim veniēt[12] in nomine meo dicētes quia[13] ego[14] ſum:& tēpus[15] appropinquauit,nolite[16] ergo ire poſt eos.

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

1. BEDA. ita appellari ſolet locus,quo diuitiæ ſeruantur, φυλλάττειν enim Græcè ſeruare; Gaza,lingua priſca,diuitiæ. Erat autem arca foramen habens deſuper, poſita iuxta altare,ad dexteram ingredientibus templum,in quam mittebant ſacerdotes omnem pecuniam quę deferebatur ad templum. Glo.porticus etiam in quo arca ſeruabatur, gazophylacium dicebatur, vnde hæc locutus eſt Ieſus in gazophylacio docens in templo. 4. Cyril.i.duos obolos,quos cum ſudore ad victum diurnum acquiſierat. 5. Cyril.non paucitatem oblati,ſed copiam affectus intuitus eſt Deus. 6. Int. hoc quadrageſimoſecundo anno poſt paſſionem Domini factum eſt à Romanis.Beda. voluit Deus ciuitatem & templum ſubuerti, ne infirmi in fide,illam videntes ſtare,& ſacrificiorum ritum,ſubuerterentur. 7. Cyril. putabant Chriſtum locutum de ſeculi conſummatione. Gloſſ Petrus,Iacobus,Iohannes,& Andreas ſeparatim(vt Marcus ait) quæſierunt tempus,& ſigna deſtructionis. 8. Amb. Matthæus etiam de ſeculi conſummatione interrogationem addidit. 10. Int.id eſt,ne quis perſuadeat, quaſi hæc mox ſint ventura. 11. Int.horum primus fuit Simon Magus. 12. Int.ſ.ante horum completionem. Tit. fortè dicit pſeudochriſtos,qui fuere tempore Apoſtolorum. Beda.multi imminente Hieroſolymorum excidio ſe Chriſtos dicebant, & tempus libertatis appropinquare, multi etiam in Eccleſia Hæreſiarchæ diem Domini inſtare prædicarunt,quos Apoſtolus ad Theſſal.damnat. 14. Athanaſ.in vnaquaque hæreſum diabolus dicit: Ego ſum Chriſtus,& apud me veritas eſt. 15. Int.ſ.libertatis & pacis. 16. Cyril.Chriſtus in primo aduentu voluit latere, vt crucem ſuſtineret pro nobis, ſed ſecundus aduentus erit terribilis,& manifeſtus.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

a. BEDA.diuites mittentes munera,Iudęi de legis iuſtitia elati,qui mittunt ex abundanti,præſumunt enim de iuſtitia,vidua,Eccleſia paupercula,quia ſuperbiæ ſpiritum, vel peccata, tanquam mundi diuitias abiecit, vidua autem,quia vir eius pro ea mortuus, hæc in conſpectu Dei,apud quem oblationes conſeruantur,munera ſua defert,omne,quod viuit,Dei eſſe muneris intelligit. Theoph. vidua,quęlibet anima orbata quaſi primo viro,priſtina lege, quæ Deo offert fidem, & conſcientiam bonā,quod plus eſt quàm quod offerunt diuites in ſermone,& gentilium virtutibus. 2. Beda.Dominus ſicut operantes in domo ſua diſcutit, ita & dona ferentes reſpicit. 3. Int. non perpendit Deus quantum in eius ſacrificio,ſed ex quanto proferatur.Beda.nec ſubſtantiam,ſed cor penſat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

1. Gaza,Perſicum vocabulum,diuitias ſignificat,φυλάττω, cuſtodio. b. id eſt,ex eo quod ſupereſt. c. id eſt,ex penuria ſua,vt vertit in Marco. d. ἀναθήματι,ἀνάθημα, donum in templo ſuſpenſum, ἀναθεῖναι enim ſeponi, ſuſpendi accipitur & in malam partem, ſicut & ſacrum. e. pro,ex ijs quæ videtis. 8. Gra.quando futura ſunt.

Cùm autem audieritis[17] prælia[18], & seditiones,[19] nolite terreri: oportet primùm hæc fie-
ri,[20] sed nondum statim finis.[f] Tunc dicebat illis,[21] Surget gens contra gentē, & regnum
aduersus regnum. Et terræmotus[22] magni erunt per loca; & pestilentiæ,& fames,ter-
roresque[g] de cælo[23]: & signa magna erunt. Sed[24] ante hæc omnia injicient[25] vobis manus
suas: & persequentur, tradentes in synagogas & custodias,tradentes ad Reges &
Præsides propter nomen meum. Contingent autē vobis in testimonium.[26] Ponite[27] ergo
in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo
vobis os,[28] & sapientiam, cui non poterunt resistere,& contradicere omnes aduersarij
vestri. Trademini autem à parentibus,[29] & fratribus,& cognatis,& amicis,& morte af-
ficient ex vobis,& eritis odio omnibus hominibus propter nomen meū:& capillus[30]

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

17. Int.s.ante excidium.Greg.in hom.perituri mundi præcurrentia mala denunciat, vt minus perturbent venientia,præuisa enim iacula minus feriunt. 18. Int.s.hostiū.Greg.in ho. 19. Int.s.ciuium. Greg.in ho. ¶ Glo.abundarunt hæc in Iudæa à passione Domini. Amb. verborum cælestium nos maximè testes sumus, quos mundi finis inuenit: quanta enim prælia, & quas opiniones accipimus præliorum? 20. Greg.in ho.vltima tribulatio multis tribulationibus prænenitur.Amb.occasum seculi præcedunt quædam ægritudines mundi.s.fames,pestilentiæ,& persecutiones Greg.in ho.omnia, quæ ad vsum vitæ accipimus,ad vsum conuertimus culpæ, ad vsum ergo nobis vertuntur vltionis. f. Chry. ciuitatis,vt.s.Hierosolyma capiatur. 21. Int.constat hæc omnia contigisse tempore Iudaicę seditionis, ante vltimam prouinciæ euersionem. Theoph.Authore pacis perempto,meritò in eis seditiones & bella locum habuerunt;ex bellis autem pestis & fames consequitur. 22. Chry. est id quandoque iræ signum,vt cùm crucifixus est Dominus, aliquando prouidentiæ, vt cùm orantibus Apostolis motus est locus. 23. Gloss.narrat Iosephus stellam gladio similem per annum supra Hierosolymam pependisse, & currus, equitésque armatos quadraginta diebus in aëre certasse, & vitulum inter manus immolantium agnam peperisse. 24. Glo.quo merito hæc contigerint, subinfertur. 25. Int.hæc maxima etiam causa fuit excidij Iudæis, quòd post occisionem Domini nominis etiam eius præcones & confessores impia crudelitate vexabant. 26. Græc.i.in martyrij gloriam. Greg.in hom.in testimonium eorū, qui vel persequendo mortem inferunt, vel videndo non imitantur, vt inde peruersi sine excusatione pereār, vnde electi exemplum capiunt,vt viuant.Gloss.mors iustorum bonis est in adiutorium, malis in testimonium damnationis. 27. Int.q.d.nolite terreri,vos enim ad certamen acceditis,sed ego prælior,vos verba editis,sed ego sum qui loquor.Greg.in ho.quia verò auditis tot terroribus turbari poterant, hæc ad eorum consolationem subdit. Theoph.erant idiotæ,& imperiti,ne ergo turbarentur, reddituri sapientibus rationem, hoc Dominus dicit. 28. Theoph.id est,facundiam. 29. Greg. in hom. plus in nobis ea tormenta sæuiunt, quæ ab illis patimur, de quorum mentibus præsumebamus, cùm malo enim corporis mala nos cruciant amissæ charitatis. Gregor. Niss. erant gentiles cognatorum fidelium proditores,& accusatores. 30. Greg. in hom. quia dura sunt quæ prædicantur de afflictione mortis, consolatio subditur de gaudio resurrectionis.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

21 Beda.potest regnū contra regnū,& pestilentia, & fames audiendi verbi Dei,& cōmotio terræ in hæreticis intelligi,qui contra se inuicē dimicantes,Ecclesiæ victoriā faciunt. Ambr.sunt & diuersarum cupiditatum prælia,& studiorum conflictus, grauioresq; sunt multo domestici hostes, quàm extranei. 30. Beb.nō solū fortia facta, vel dicta sanctorū, sed & tenuissima cogitatio digna mercede donabitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

g. Græ. φόβητρα, terriculamenta. 26. scilicet, quo vestra probetur constantia, & persequentiū malitia condemnetur,vel vt testes illis de me sitis, vel εἰς μαρτύριον, id est,martyrij gloriam. h. pro, vos defendatis,seu causam dicatis, vt est Græcè. 30. id est,nihil mali patiemini. vide similem phrasim. 1. Regum 14.2.Regum 14.3.Regum 1.

de

de capite vestro non peribit. In [l] patientia vestra [31] possidebitis animas vestras. [32] Cùm autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem : tunc scitote, quia appropinquauit [33] desolatio eius. [14] Tunc qui in Iudæa sunt, [35] fugiant ad montes : & qui in medio eius, [36] discedant : & qui in [m] regionibus, non intrent in eam, [37] quia dies vltionis hi sunt, vt [*] impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ autem [38] prægnantibus & nutrientibus in illis diebus, erit enim [n] pressura [19] magna supra terram, & [o] ira in populo hoc. Et [40] cadent in [p] ore gladij, & captiui ducentur in [41] omnes gentes, & Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur [42] tempora [q] nationum. [43] Et erunt [44] signa in

Sen. Lit. In Cap. XXI.

31. Greg. in hom. dum nobis dominari discimus, hoc incipimus possidere quod sumus, est autem patientia mala aliena æquanimiter perpeti, & contra irrogantem nullo dolore morderi. 32. Int hucusque ea quæ per quadraginta annos, nondum fine adueniente, futura erant, hic finis desolationis, quæ à Romanis facta est. Beda. 33. Euseb. nulla erat futura postea innouatio, sicut tempore regis Persarum, & illustris Antiochi, & Pompei. Aug. ad Esechium. Lucas hæc Domini verba ideo hic commemorat, vt ostendat tunc factam abominationem desolationis, à Daniele prædictã, (de qua Matth. & Marc.) quando est expugnata Hierusalem. 34. Int. i. tempore proximo, ante obsidionem, dum adhuc fugere licebit, dum miles Romanus per Galilæam, & Samariam se diffundere cœperit. Beda. 35. Int. i. qui extra sunt, non fugiant in Hierusalem. Beda. narrat Ecclesiastica historia cũctos, qui erant in Iudæa Christianos, imminente Hierosolymorum excidio, commonitos à Domino, discessisse, & trans Iordanem habitasse in ciuitate Pella, donec desolatio Iudææ compleretur. 36. Beda. s. ante obsidionem. 37. Int. s. Dominici sanguinis. Beda. 38. Int. quarum vteri, vel manus filiorum sarcina prægrauatæ, fugæ necessitatem impedirent. Beda. ¶ Theop. quidam dicunt significatum per hoc filiorum esum, quem & Iosephus narrat. 39. Chry. talia eos mala occuparunt, vt nulla deinceps ærumna possit eorum calamitatibus adæquari, vt Iosephus narrat. Glos. hæc pressura & ira vsque hodie Iudæis per omnes gẽtes dispersis durat, sed non semper durabit. 40. Euseb. factum hoc sub Tito & Vespasiano, deinde sub Adriano. 41. Euseb. totũ orbem repleuerunt, cumque eorum terra ab alienigenis inhabiterur, solis ipsis est facta inaccessibilis. 42. Beda. de quib. Paulus, Cæcitas ex parte facta est in Israël, donec plenitudo gentium introiret, & sic omnis Israël saluus fieret; qui cũ promissa salute fuerit potitus, ad patriũ solũ redditurus non temerè speratur. Glos. i. donec plenitudo gentium intrauerit. 43. Beda. quid impletis nationum temporibus sequatur, ex ordine manifestat. 44. Amb. hæc Matthæus euidentiùs exprimit.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

33. Amb. abominatio desolationis aduentus Antichristi, qui sibi vendicabit diuinæ solium potestatis, & sacrilegiis mentium interiora contaminabit, tunc plerique à vera religione labentur, est & alius Antichristus. i. diabolus, qui Hierusalem, id est, animam pacificam obsidere nititur suæ legionis exercitu, est & tertius Arrius, & Sabellius, & quicunque nos praua interpretatione seducunt, prægnantes autem sunt, quia ruinam suæ carnis extendunt, & quibus gressus pigrescit animarum. Item, qui in bonorum actuum molimine constituti, nec dum aliquos suscepti operis dedere processus, nutrientes, imperfecti, quasi imperfectorum parentes operũm.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

*l. Græc. ὑπομονῇ, id est, per sustinentiam, tolerantiam, & perseuerantiam. 31. pro, lucrabimini, seu obtinebitis, quasi dicat, saluabimini. vide Matth. 24. m. pro, peregrè agunt. * planè hinc apparet multa esse in Prophetis de vastatione Ierusalem ad Romanorum expugnationem referenda. n. id est, coarctatio, anxietas. o. id est, graues pœna sumentur de populo hoc. p. pro, acie Hebr. q quasi dicat, dum gentes durabunt, scilicet, vsque ad finem seculi : vel dum implebuntur tempora ordinata à Deo ad vltionem Iudaorum per gentes.*

sole,[45] & luna,& stellis: & in terris[46] pressura[r] gentium, præ confusione sonitus maris,[47] & fluctuum, arescentibus[48] hominibus præ timore, & expectatione quæ superuenient[49] vniuerso orbi. Nam virtutes[50] cælorum mouebuntur: & tunc videbunt[51] Filium hominis venientem in nube[52] cum potestate magna,& maiestate.[53] His[54] autem fieri incipientibus, respicite,[55] & leuate capita vestra: quoniam appropinquat redemptio[56] vestra. Et dixit illis similitudinem, Videte[57] ficulneam,& omnes arbores: cùm producunt iam ex se[s] fructum, scitis quoniam propè est æstas: ita & vos cùm videritis

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

45. Int. Sol vertetur in tenebras,& luna in sanguinem, antequã veniat Dies Domini magnus,& manifestus. Euseb. Christus ipse vice luminarium fulgebit, eiusque aduentu sol,& cętera sidera occultabuntur. Chry. apparente Christo obtenebrescet sol. Aug. ad Esichium, quia hæc etiam ante primum aduentum fieri consueuerunt, melius in Ecclesia existimo intelligi. Est enim hæc sol, luna,& stellæ, quæ tunc non apparebit persecutoribus vltra modum sæuientibus, erit autem pressura gentium, non quæ in semine Abrahæ benedicentur, sed quæ ad sinistram stabunt:& virtutes cælorum mouebuntur. i. quidam fideles fortissimi turbabuntur impiis persequentibus. Amb. plurimis à religione deficientibus clara fides obscurabitur nube perfidiæ: in persecutionibus enim lucem diuini Solis plerunque amor vitæ huius excludit: cadunt etiam stellæ. i. gloria micantes viri; sic probantur boni, produntur infirmi. 46. Int. s. tempore Antichristi, quãdo veniet tribulatio magna, qualis nõ fuit ab initio mũdi, neque fiet. 47. Theop. mare terribiliter fremet,& litus tempestate agitabitur. 48. Euseb. i. tabescentibus. 49. Aug. ad Esichium. Ecclesia vniuerso orbe tribulabitur. 50. Theop. stupebunt Angeli tam terribilibus orbis mutationibus. Greg. in hom. apparebũt tunc visibiliter Angeli, exigentque à nobis districtè, quod Deus nunc æquanimiter portat. Euseb. ministerio Angelorum cæli fores patebunt, vt spectentur excelsa; vel Angeli qui præsunt sensibilibus partibus orbis, ab eo ministerio absoluentur. Chry. Angeli etsi sibi conscij non sint, videntes tamen infinitos condemnari, non intrepidè stabunt illic. Beda. contremiscunt columnæ, vt in Iob dicitur, quid ergo facient tabulæ? 51. Theop. s. tam fideles, quàm infideles: radiabit enim amplius sole Christus,& eius crux. 52. Aug. vel in Ecclesia sua, in qua, tanquam in nube nunc venire non cessat, sed tunc maior maiestas, & potestas illius apparebit Sanctis, quibus magnam virtutem dabit, ne vincantur, vel in corpore suo, in quo sedet ad dexteram Patris, veniet in nube, sicut abiit. Chrys. semper Deus in nube apparet, iuxta illud: Nubes & caligo in circuitu eius. Apparebit ergo Christus vt Deus,& in gloria digna Deo. 53. Greg. in hom. videbunt in maiestate, quem in humilitate positum audire noluerunt, vt eius virtutem tanto tunc districtiùs sentiant, quanto nunc ceruicem cordis ad eius patientiam non inclinant. 54. Greg. in hom. pręmissa contra reprobos dixerat, nunc ad consolationem electorum conuertitur. 55. Greg. in hom. i. exhilarate corda. In Scriptura enim sæpè caput pro mente ponitur: vt enim à capite reguntur membra, ita à mente cogitationes disponuntur; leuare ergo capita, est mẽtes ad gaudia cælestia erigere. Euseb. Acceptis Dei promissis, quæ speramus, erigemur; qui antè curui fueramus,& humiliati. Dicit autem Christus ad discipulos, non tanquam durare deberent ipsi vsque ad finem mundi, sed quia ex ipsis, & omnibus fidelibus vnum fit corpus. 56. Theoph. id est, perfecta libertas corporis & animæ. Primus Christi aduentus fuit ad reformationẽ animarum: secundus erit ad reformationem corporum. 57. Greg. in hom. quòd calcari mũdus,& despici debeat, cõparatione declarat. q. d. sicut ex fructu arboris vicina æstas agnoscitur, ita ex ruina mundi propè cognoscitur esse regnum Dei; ostenditur autem hinc fructum mundi ruinam esse, bene autem comparatur æstati regnum Dei, quia tunc mœroris nubila transeunt, cùm vitæ dies æterni solis claritate fulgescunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

57. Amb. cùm omnis lingua confitetur Deo, confitente etiam populo Iudæorum, sperare debemus Christi aduentum, quo tanquam temporibus æstiuis resurrectionis fructus metentur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

r. Græc. συνοχὴ, angustia. 47. Græc. ἀπορίᾳ, perplexitate, seu desperatione illi simili qua qui nauigant afficiuntur, cùm mare æstuat & fremit. 48. Græc. ἀποψυχόντων, exanimatis, seu extabescentibus.

53. pro, gaudete,& confidite, mœsti enim in terram vultum demittunt, contra qui respirãt, à malis eleuant, capita autem. i. mentes. s. i. folia,& gemmas, vt patet ex alijs Euangelistis, nec hic Græcè est fructus, sed solùm προβάλωσιν. i. perduxerint, seu proruperint. s. in gemmas, aut frondes.

hæc

[58]hæc fieri,scitote quoniam [59]propè [60]est regnum [61]Dei.Amen dico vobis quia non [62]præter-ibit [63]generatio hæc:donec [t]omnia fiant.[64]Cælum & [65]terra transibunt : [66]verba autem mea non transibunt.[67]Attendite autem vobis,[u]ne fortè grauentur [x]corda [aa]vestra in crapula,& [68]ebrietate,& [bb]curis huius vitæ:& [69]superueniat in vos repentina dies illa.tanquã [70]laqueus enim superueniet in omnes qui [71]sedent [cc]super faciẽ omnis terræ. [dd]Vigilate itaque omni [72]tẽpore [ee]orãtes,vt digni habeamini [73]fugere ista omnia quæ futura sunt,& [74]stare ante Filiũ hominis.Erat autem diebus [75]docẽs in templo:[76]noctibus verò exiens,[77]morabatur in [ff]monte,qui vocatur Olivetí.Et omnis populus manicabat ad eũ in [78]téplo audire eum.

Sen. Lit. In Cap. XXI.

58. Aug.ad Esichium.in his est quod ait, Et tunc videbunt Filium hominis venientem.ait enim Matthæus:Cùm videritis hæc omnia. 59. Tit.dum hæc fient,nõdum vltimus finis rerum eueniet,sed iam in finem tendent.Euseb.sicut recedente hyeme,& succedente vere,sol fouet, & viuificat semina , pullulántque vario virore, sic Christi aduentus nouum seculum illustrabit, dormiẽtes in puluere potioribus corporibus producens in lucem,&c. 61. Beda.si fas est dicere , iuratio est, Amen quippe interpretatur verum,q.d.verum dico vobis. 62. Int.s.de mortalitate ad immortalitatem. 63. Int.i.omne humanum genus, vel gens Iudæorum,quæ non deficiet, donec veniat dies iudicij. Beda. vel nouam Ecclesiæ generationem dicit. 64. Int.s.aëreum,non æthereum.Beda. 65. Int.s.innouabuntur deposita priori foma.permanente autem substantia,vnde dicitur, Terra in æternum stat.Beda. 66. Theoph. q. d. etsi cuncta commoueantur,fides tamen in me non deficiet. 67. Theoph.cõtra prædicta mala remedium est,cautela,& oratio.Basil.attendite,vt discernere possitis à salubri nociuum , dicit verò vobis,quia animæ præcipua cura habenda. 68. Basil.Ebrietas est nimius vsus vini,crapula verò , anxietas,& nausea, quæ est in ebrietate. 69. Int.pro,& ideo. 70. Int.s.perpetuò retinens, quod semel ceperit. 71. Int. s.quibus placent illecebræ huius mundi.Theoph.non capientur solertes, & prompti ad bonum , non sedentes,& otiantes in terrenis, sed talibus dies illa erit festiua,& non laqueus. 72. Int.non quibusdam certis diebus, vel horis. 73. Aug.2.de con. Euan. hæc est illa fuga quæ non debet fieri in hyeme , ad quam pertinent curæ huius vitæ quæ tristes sunt velut hyems, nec sabbatho , ad quod pertinet crapula & ebrietas;sabbatho enim Iudæi delitiis affluunt,dum spirituale sabbathum ignorant. 74. Int.hæc est summa beatitudinis , in præsentia iudicis sui securum consistere. Theop.hæc angelica gloria stare ante Filium hominis Deum nostrum,& faciem eius iugiter cernere. 75. Beda.quod verbis præceperat,confirmat exemplis,doctrina, vigiliis,& precibus instans.Cyril.docebat transcendentia cultum legis,instabat enim tempus,quo erat vmbra in veritatem transformanda. Theoph. multa Christi documenta tacuerunt Euangelistæ , ex pluribus pauca describentes. dederunt scilicet nobis quendam gustum dulcedinis doctrinæ ipsius.Glos.eos pro quibus passurus erat,verbo prouocat, & oratione Patri commendat.

76. Theop.ostendit Dominus nobis oportere noctu,& quiete alloqui Deum , & in die prodesse hominibus,noctéque collecta,distribuere. 77. Theoph. non quasi opus habens oratione, sed vt exemplum daret. 78. Int.id est,manè ire accelerabat.Cyrill.

Sens. Myst. In Cap. XXI.

75. Beda. docet diebus in templo , qui inter prospera sobriè & piè, iustéque conuersatur , formam enim boni operis fidelibus præbet, noctibus verò in monte Oliueti moratur , qui in tenebris angustiarum spirituali consolatione respirat : manicat verò ad hunc populus, cùm eum,discussis operibus tenebrarum,vel pressurarum nebulis imitatur.

Addit. Avct. In Cap. XXI.

t. s.quæ prædixi,seu promisi. 67. i.cauete. v. i.nequãdo x. i.mens,animus. a a. pro,per crapulam.
68. intellige per hæc reliquas voluptates noxias. b b. i sollicitudinibus,de rebus ad vitã hãc pertinẽtibus. 71. s.terrenis affixi. c c. pro,sufficit.Hebr. d d. opera nostra requiritur. 72. coniungendũ cum vigilate,& orantes. e e. à Dei gratia pendendum.s. vtroque opus , & Dei gratia & nostra industria.
74. i.confidentes, sic Sap. 5. Stabunt iusti in magna constantia. f f. vel Bethaniam intelligit, quæ ad latus montis,vel significat noctibus in monte orationi incubuisse. 78. verbum Græcum in Psalmis vertitur,de luce vigilate, quidam legunt , manè ibat, fortè legendum, manitabat,quasi manè itabat , quanquam & manicabat videtur posse legi. Hispanè diceretur. madrugaua.

CAP.

CAPVT XXII.

APPROPINQVABAT autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha: & quærebant Principes sacerdotum & Scribæ quomodo eum interficerent: timebant verò plebem. Intrauit autem Satanas in Iudam, qui cognominabatur Scarioth, vnum de duodecim. & abiit, & locutus est cum Principibus sacerdotum, & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare. Et spopondit. Et quærebat opportunitatem vt traderet illum sine turbis: Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi pascha: & misit Petrum & Iohannem, dicens: Euntes parate nobis Pascha,

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

1. IN T. i. prima die azymorum pòst immolationem agni. s. decimaquinta dies, quæ erat solemnis. Bed. Pascha Hebraicè phase nominatur, non à passione, sed à transitu, quia pertransibat exterminator, videns sanguinem in foribus Israëlitarum, nec eorum primogenita percutiebat: vel quia Dominus populo suo auxilium præbens, desuper ambulabat. Differt autem Pascha, & Azyma, quòd Pascha dicitur dies quo agnus occidebatur. s. decimaquarta luna primi mensis: decima verò quinta succedebat festiuitas Azymorum; sed Scriptura vnum pro alio ponere solet. b. Beda. hæc ante biduum Paschæ, congregatis eis in atrio Caypha, Matthæus acta testatur. 2. Chry. Moyses quidem præcepit vnum esse Principem sacerdotum, & illo defuncto, creari alium: sed tunc, incipientibus dissolui Iudaicis ritibus, multi erant Principes sacerdotum annuatim succedentes. 3. Int. non metuentes seditionem, sed ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. Beda. 4. Tit. non impellens eum, sed patulũ inueniẽs ostium. Gloss. quem priùs intrauerat, vt deciperet postmodum, vt ait Iohannes, accepta buccella, intrauit, vt. s. sibi traditũ, plenius possideret. 5. Chry. Erat enim alius Iudas. 6. Chry. hoc addit ad exaggerandũ peccatum, vt qui esset ex Apostolorum choro. 7. Int. non à Principibus inuitatur, nulla necessitate constringitur, sed propria sponte sceleratæ mentis init consilium. 8. Theoph. id est, præpositis constructionem templi: vel præfectis populo à Romania, ne sinerent tumultus fieri. 9 Int. s. sine turbis. Chry. facit auaritia impios. 12. Int. s. decimaquarta luna. Beda. 13. Int. id est, Agnus paschalis. Beda. ¶ Euse. Christus Pascha celebrauit prima die Azymorum, id est, feria quinta; Iudæi autem in Parasceue quando passus est Dominus: vnde non introierunt in atrium Pilati, vt manducarent Pascha, cùm enim essent in aliud attenti, postridie eius diei, quo debuerant, Pascha immolarunt. 15. Theoph. alterum vt diligentem, alterum vt dilectum. Mittit verò ad alienam domum; nam nulla domus erat ei, nec discipulis, alioqui apud aliquem illorum celebrasset.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

a. BEda. durabat festiuitas azymorum septem diebus, nempe toto huius seculi tempore, quod septem diebus agitur, in azymis sinceritatis & veritatis viuendum est. 11. Beda. multi Iudæ scelus exhorrent, nec tamen cauent: qui enim charitatis & veritatis iura spernit, Christum, qui est veritas & charitas, prodit. 15. Theop. Christi mysteria parant Petrus & Iohannes. i. actio & contemplatio, feruor, & mansuetudo, his occurrit homo. i. status hominis creati ad Dei imaginem, amphora, humilitas cordis; aqua, gratia Spiritus sancti, quæ datur humilibus. Amb. Amphora, mensura perfectior, aqua, Christi sacramentum. Beda. Tolluntur crimina viuifici fontis baptismate. Glo. significabatur per aquam baptismi celebrandum Paschæ mysterium pro mundi ablutione. Orig. in Matt. Homo portãs amphoram aquæ, Moyses portans spiritualem doctrinam in corporalibus historiis, paterfamilias, intellectus in homine. Gloss. cœnaculum magnum dicitur; spiritualis enim lex de angustiis litteræ egrediens, in sublimi loco recipit Saluatorem, qui aquæ baiulum, id est, gratiæ præconem in domum Ecclesiæ sequitur, in mentis solio refectionem parat Christo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

c. i. inuasit, seu potestatem accepit ad nouum facinus, sicut & Spiritus sanctus dicitur in sanctos venire ad nouos. s. effectus. 8 hos infrà vocat templi magistratus. d. pro, sine tumultu, cùm, scilicet, turba abessent, qua tumultum poterant excitare. e. Græc. θύειν, id est, immolari.

vt man

vt [16] manducemus. At illi dixerunt: Vbi [17] vis paremus? Et dixit ad eos: Ecce, [f] introeuntibus vobis in ciuitatem, [18] occurret vobis homo [19] quidam [g] amphoram aquæ portans; sequimini eum in domũ in quam intrat, & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister, Vbi est diuersorium vbi Pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum: & ibi parate. Euntes autem inuenerũt sicut dixit illis, & parauerunt Pascha. [20] Et cùm facta esset hora, [21] discubuit, & duodecim Apo- [22] stoli cum eo. Et ait illis, [23] Desiderio desideraui [24] hoc Pascha [25] manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex [26] hoc non manducabo [27] illud donec [28] impleatur [29] in regno Dei: Et [30] accepto calice gratias [31] egit, & dixit: Accipite, & diuidite inter vos, dico enim vobis quod non bibam de generatione vitis, donec [32] regnum Dei veniat. Et accepto [33] pane, [34] gratias egit,

Sens. Lit. In Cap. XXII.

16. Theoph. ostendit se vsque ad extremum vitæ non aduersatum esse legi. 17. Int. s. qui non habemus tabernaculum. Beda. nec domicilium. 18. Amb. Maiestatem diuinitatis aduerte, nouit quid alibi futurum sit: intuere deinde dignationem; non enim diues, aut potens eligitur, sed pauper, & angustũ hospitium pauperis, amplis nobilium ædibus anteferrur. Theop. qui mentem ignoti viri subegit, vt eos susciperet, poterat cum Iudæis quodcũque voluisset tractare. 19. Amb. sine nomine designatur, vt ignobilis æstimetur. Theop. dicunt quidam ideo tacitum nomen hominis, ne Iudas domum indicaret Pharisæis, qui venientes cepissent eam priusquam cœna fieret. Cyril. ne Iudas eum traderet ante festum Paschæ, non explicauit Dominus domum, vel virum apud quem Pascha celebraret. Orig. in Matthæũ: Erat iste minister patrisfamilias, portans mundatoriam aut potabilem aquam. 20. Int. i. quartadecima die primi mensis ad vesperam; cùm decimaquinta luna iam tertis apparente, iuxta legis edicta instabat Pascha. Beda. licet verò Christus decimaquinta luna sit crucifixus, tamen nocte qua agnus immolabatur, tentus, & ligatus, immolationis, i. passionis suæ, faciauit exordium. 21. Theoph. at Iudæi stantes manducabant Pascha: quomodo ergo discumbit? vbi manducassent Pascha legale, accubuerunt, secundùm communem vsum, manducantes alios cibos. 23. Chry. hoc dicit, quia post illud Pascha crux imminebat. 24. Euse. s. nouum mysterium noui testamẽti. 25. Theo. q. d. hæc vltima mihi cœna vobiscum est. Eus. Ebionitarum de carnis esu dementia redarguitur, Christo manducante Pascha Iudæorum.

26. Int. s. tempore. 27. Int. s. vetus Pascha. 28. Bed. s. spiritualiter intellectum. Gloss. vsque hodie manducat Christus Pascha in Ecclesia, cum ea, quæ Moyses toti populo carnaliter obseruãda præcepit, in membris suis spiritualiter exercet. 29. Int. id est, Ecclesia. 30. Int. Bis dicitur accepisse calicem: prior vetus, secundus nouus. Gloss. hic calix ad vetus Pascha, cui finem imponebat, pertinet. 31. Bed. quia vetera transitura, & ventura erant omnia noua. 32. Beda. id est, vsque ad tempus resurrectionis; postea enim, vt ait Petrus, manducauit, & bibit cum illis. Theoph. Resurrectione adueniente, qua, exterminata morte, regnauit Dominus decorem indutus: iterum cum discipulis bibit, vt probaret veritatem resurrectionis. 33. Beda. Finitis Paschæ veteris solennius, transit ad nouum; carnis suæ, & sanguinis sacramentum in panis, & vini figura substituens, Sacerdos in æternum factus, secundùm ordinem Melchisedech. 34. Beda. sicut & de veteribus terminandis gratias egerat, exemplum dans in omni boni operis inchoatione, & perfectione Deum glorificandi.

Sens. Myst. In Cap. XXII.

31. Chry. s. significauit Christus post escas orandum esse.

Addit. Auct. In Cap. XXII.

f. Græc. εισελθόντων, ingressis. g. Græc. κεράμιον, i. vas fictile. 23. pro, summopere. 24. s. legale, nempe illa futura vltima cœna, in qua Eucharistiam instituturus, seq; post in cruce oblaturus. 27. scilicet Pascha, quasi dicat, non ampliùs in hac vita celebrabo vobiscum Pascha, sed aliud spirituale per id significatum in cælesti regno, s. post resurrectionem, cùm à Patre regnum accepero. 30. non bis accepit, etsi Lucas bis narrat, rediens postea ad idem magis explicandum.

& fregit:& dedit eis,dicens: Hoc est corpus meum quod pro vobis datur.hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem,postquam cœnauit, dicens: Hic est calix nouum Testamētum in sanguine meo,qui pro vobis fundetur. Veruntamen ecce manus tradentis me,mecum est in mensa:& quidem Filius hominis, secundùm quod definitū est,vadit:veruntamen væ homini illi per quē tradetur. Et ipsi cœperūt

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

35. Beda: ostendens sui corporis fractionem non sine sua sponte futuram. Græc. Fractio panis passionem significat; totum verò Christi corpus, & sanguis sumitur, etiamsi quis mysteriorum partem accipiat. 36. Greg.Niss. ante consecrationem panis est; sed vbi consecratur, corpus Christi. Cyrill. non dubites, veritas enim non mentitur. Insaniunt ergo qui dicunt mysticam benedictionem cessare, si quę reliquiæ manserint in diem sequentem: non enim mutatur sacrosanctum Christi corpus. Decebat Christum nostris quodammodo vniri corporibus per sacram eius carnem, & pretiosum sanguinem, quæ accipimus. Ne autem horreremus carnem & sanguinem, condescendens Deus nostræ fragilitati, conuertit panem in veritate propriæ carnis. Chry. super Ioannem. declarans Christus suam erga nos charitatem, se nobis palpandum dat, comedendum, & amplectendum. Itaque vt leones flammam spirantes, sic ab illa mensa discedimus terribiles effecti diabolo. 37. Int. quotiescunque manducabitis panem hūc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat. 38. Basil. i. in memoriam obedientię vsque ad mortem; vt qui viuunt, non amplius in se viuant; sed in eo, qui pro eis mortuus est. 39. Int. s. dedit eis. Beda. ideo verò cœnati communicarunt Apostoli, quia necesse erat prius Pascha typicum consummari; at nunc in honorem tanti sacramenti, ieiuni communicamus. 40. Theoph. duos calices Lucas commemorat; alterum de quo suprà typicum. s. alterum de quo hic. Aug. 3. de con. Euan. Quod Lucas bis de calice commemorauit, illud quidem, quod superius dixit, præoccupatio fuit. 41. Int. ad distinctionem veteris, quod sanguine hircorum, & vitulorum dedicatum est. 42. Theop. significat nouum Testamentum in suo sanguine exordium sumere. 43. Int. quia impossibile est sanguine hircorum peccata tolli. 44. Chry. hic sanguis effusus lauit orbē, & adibile fecit cælum; irrigat hic sanguis animam, magnamque virtutem inspirat; dæmones fugat, Angelos aduocat: si quis tamen conscientia praua accedat, in pœnam, & suppliciū accedit; parique pœna plectetur, cum his qui Christū clauis transfoderunt. 46. Int. q. d. sed tamen vni de vobis non proderit, per quem funderur ipse sanguis. Theoph. ostendit se futura scire, docetque nos vsque ad finem satagere peccatores lucrari. simul ostendit proditoris nequitiam, qui conuiua fieri non erubuit. Chry. Particeps mysteriorum factus, conuersus non est; fuitque eo grauiùs peccatum, quod tali proposito adierit mysteria. Beda. non eum designauit specialiter, ne impudentior fieret: prædicit verò pœnam, vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia. Gloss. prædixit proditorem, vt videns se latere non posse, pœniteat. 47. Int. homo pacis meæ in quo sperabam, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. 48. Theoph. definierat sibi mortem propter humanam salutem. 49. Chry. ne quis putaret innoxium Iudam, quod ageret, quæ scripta erant. 50. Beda. & illi væ qui ad mensam Domini indignus accedit. 51. Int. nouerant vndecim quòd nihil tale cogitauerant, sed plus credunt magistro quàm sibi, & timentes fragilitatem suam anxij quærunt de peccato, cuius non habent conscientiam. Beda. ¶ Basil. & infirmi magis credere solent medico quàm sibi, sic magis credendum iis, qui plus possunt tua cognoscere peccata.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

40. Theoph. prius datur panis, deinde calix, in spiritalibus enim prior est laboriosus actus, velut panis, qui in vultus sudore acquiritur, & difficilis est ad glutiendum, post labores verò sequitur exultatio diuinæ gratiæ, quæ est calix.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

h. s. ad salutem nunc in cibum, vel offertur Patri, obtulit enim Christus in cœna, vel pro, dabitur. s. in mortem. 37. s. quod feci, accipiens, benedicens, &c. 38. pro, ad renouandam mei memoriam. Græ. ἀνάμνησιν, rememorationem. l. post agnum paschalem comestum, instituta Eucharistia cùm iterū accubuissent post pedum ablutionem. 41. s. confirmans per meum sanguinē quem continet, vide Matth. & Marc. & similem locutionem Gen. 17. m. communicauerat Iudas cum alys, de quo tamen non intelligitur illud, cùm illud bibam vobiscum, vt nec illud, Sedebitis & vos, &c. Est autem sensus, etsi vobis do meum sanguinem, tamen ecce manus, &c. 48. s. ab æterno. n. i. abit, & de medio tollitur.

quærere inter se quis esset ex eis qui hoc facturus esset. Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum: & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor: & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam qui maior est, qui recumbit, an qui ministrat? nónne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat: vos autem estis qui mansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum: vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeatis super thronos, iudicantes duodecim tribus Israël. Ait autem Dominus Simoni,

SEN. LIT. IN CAP. XXII.

52. Græc. cùm esset Dominus ex hominibus migraturus, oportebat aliquẽ vicem eius gerere, & aliorum principem fieri, inde ergo orta contentio. Beda. videndum nobis est, non quid carnales discipuli gesserint, sed quid Christus iusserit. p. Glo. pius magister non initæ contentionis arguit, sed formam humilitatis quam sequantur describit. q. d. ad summam virtutem non potentia venitur, sed humilitate.
53. Chry. rem vituperandam ostendit, gentilium enim est ambire primatum. 54. Int. s. per potentiam eos humiliantes. 55. Int. s. largiendi. 56. Chry. s. blandi eis sermones offeruntur à subditis.
57. Int. quia etiam eorum quæ distribuitis, non authores, sed dispensatores estis. 58. Int. s. in virtutibus. 59. Int. s. humili reputatione. 60. Int. s. gradu dignitatis. 61. Basil. humilitas vera ministerium plurium est, decet etiam corporale obsequium ab his qui præsident offerri exemplo Christi lauãtis pedes discipulorum; nec est timendum ne in subdito soluatur humilitatis propositum; datur enim humilitatis exemplũ. Amb. non de prælatione debet esse iactantia, sed de humilitate contentio. 62. Theop. distribuit enim eis panem & calicem. Beda. loquitur de ministerio, quo lauit eorum pedes, quamquam verbo ministrandi possint intelligi omnia quæ in carne gessit. 63. Theoph. pronunciauit proditori væ, discipulis remanentibus bona prænunciat. 64. Beda. non inchoatio, sed perseuerantia coronatur.
t. Glo. q. d. infirmitas mea nos vos conturbauit. 65. Beda. si complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. 66. Amb. non æqualitate, sed similitudine. 67. Int. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur, fruendo. s. desiderato olim & amato gaudio veri boni. Beda. ¶ Ambros. non victus & potus promittitur, sed communicatio gratiæ cælestis, & vitæ, Theop. nõ esse corporales escæ, sed Angelica cõuersatio. Cyril. ex his quæ sunt apud nos, spiritalia designat, funguntur enim prærogatiua apud reges, qui eis quasi conuiuæ consident. 68. Int. mensa quæ omnibus sanctis est ad fruendum proposita, est cælestis vitæ gloria. Beda. 69. Beda. qui hîc in tentationibus iniustè iudicati cum Domino permanent, venient cum eo super tentatores suos iusti iudices; excipitur autem Iudas: antequam enim hæc diceret Dominus, exiisse credendus est, excipiuntur & illi qui retro abierunt. Chry. non simpliciter promisit, sed permanentibus secũ in tẽtationibus. 70. Theop. condemnantes infideles duodecim tribuum. Amb. Iudices erunt Apostoli virtute erroiẽ redarguentes. Gloss. per duodecim, non duodecim personæ, sed multitudo iudicantium significatur, propter duas partes septenarij, quo vniuersitas significatur. s. tria & quatuor per quas multiplicatas fiunt duodecim.
71. Beda ne gloriarentur Apostoli quòd soli penè permansisse dicerentur in tentationibus cũ Domino, ostendit eos nisi ipsius gratia fuissent protecti, similiter ac cæteros cadere potuisse. 72. Theoph. qui fortior aliis erat, & superbire poterat in promissis à Christo. Cyril. venit ad Petrum cæteris prælatum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

52. audierant enim Christum paulo pòst glorificandum, vt est apud Iohannẽ. o. pro, maximus, adeoq; mortuo Christo præficiendus cæteris, vel illo regnante primum lo. ũ habiturus. q. pro, earum, gens enim Græcè neutri generis. 56. q. d. huiusmodi titulos affectant, vt habeantur munifici, seu beneficiorum auctores. r. potius quàm sunt. 59. Iunior, seu minor natu, nempe abiectior & submissior. vt enim presbyter nomen honoris, ita iunior contemptus. Psal. 118. Adolescentulus sum ego & contemptus. 60. Græc. ἡγούμενος, dux, rector. s. pro, inter vos. 62. Lauerat enim eorum pedes, & solebat illis panem frangere, cibosq; distribuere. t. s. quas passus à Iudæis. 65. Græ. διατίθεμαι præparo, ordine, constituo. 67. id est, summis fruamini delitijs. 70. s. in die iudicij. 72. apertè indicat hunc futurum cæterorum caput. Gr. ait, Simon, Simon s. repetitio affectum exprimit, & attentionem excitat.

Simó,ecce Sathanas expetiuit[73] vos,vt cribraret[74] sicut triticum; ego autem rogaui[75] pro te,[u] vt non deficiat[76] fides tua : & tu aliquando conuersus,[77] confirma[78] fratres tuos.[79] Qui[80] dixit ei, Domine, tecum[81] paratus sum & in carcerem & in mortem ire. Et ille dixit: Dico tibi,Petre,non cantabit hodie gallus[82] donec ter abneges : nosse me. Et dixit eis: quando[83] misi vos sine sacculo[84], & pera[85], & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt,Nihil. Dixit ergo eis:Sed[x] nunc qui habet sacculum, tollat, similiter & peram[aa] : & qui non habet[86],vendat tunicam[bb] suam,& emat gladium[87].

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

73. Beda. nullius fides à diabolo,nisi Deo permittente,tentatur. 74. Beda.i.ventilando concuteret. 75. Cyril.humiliter loquitur,tendens ad passionem,vel humanitatem demonstret. v. Glo.non,ne tenteris, sed vt post lapsum ad pristinum lapsum pœnitẽdo resurgas.vtile est sanctis tentari, vt vel aliis appareat quàm fortes fuerint,vel cognita sua infirmitate, fortiores ipsi fieri discant, & sic probati accipiant coronam vitæ. 76. Theoph.etsi paululum agitandus sis , habes tamen reconditum semen fidei, & si deiecerit tentator folia, viget tamen radix. 77. Theoph.postquam me negato plorauerís,& pœnitueris. Ego quidem pro te rogaui, tu tamen delinques. 78. Int.sicut ego orando te protexi , ne deficeres,sic tu infirmiores fratres exemplo tuæ pœnitẽtiæ conforta, ne de venia desperent.Bed.¶ Theop. corrobora cæteros,cùm te principem Apostolorum deputauerim, hoc enim te decet , qui mecũ robur es,& petra Ecclesiæ. 79. Theop.i.omnes fideles vsque ad finem mundi futuros. Nemo verò diffidere debet videns Petrum iterum per pœnitentiam obtinuisse, vt esset Antistes mundi. 80. Beda. conscius præsentis affectus & fidei, sed futuri casus nescius. 81. Theoph.præ nimia dilectione flammescit: decebat verò qui audisset à Christo se tentandum,non amplius contendere , & præsumptuosè loqui.

82. Theoph. non sufficit humanum propositum sine diuino subsidio, Petrus derelictus à Deo,supplantatus fuit ab hoste.Basil.Deo permittente,timorati cadunt quandoque ad fastus præcedentis remedium.August.3.de con.Euang quod hic dicitur de Petri negatione,omnes Euangelistæ commemorant, sed Matthæus & Marcus:Postquam egressus est Dominus ex domo,vbi manducauit Pascha.Lucas verò & Iohannes,ante egressum , aut ergo illi recapitulando,aut isti præoccupando posuisse intelligi possent:nisi tam diuersa essent quæ referunt, vt magis intelligẽdum sit Petrum ter expressisse præsumptionem suam , diuersis locis sermonis Christi, & ter illi à Domino responsum ante galli cantum ter esse negaturum. 83. Chry.vt qui docent natare , in principio manus supponunt, & sustentant discipulos, pòst deserunt : sic Christus in principio præsto discipulis in cunctis aderat, parans eis omnem affluentiam:postea verò voluit eos proprias vires ostendere, & ex se nonnulla peragere. 84. Chry.quo portatur pecunia. 85. Chry.qua portantur cibaria, q.d.hactenus cuncta vobis vberrimè affluebant, nunc volo vos inopiã experiri. Volebat Christus recognoscerent totum diuinitus emanasse,nec de se maiora opinari:relaxauit verò prioris legis rigorẽ,ne grauis eis fieret vita. Beda. In persecutione permittit Dominus tollere sibi victui necessaria,vsq; dũ pax redeat,& tẽpus Euangelizandi, vbi qui Euangeliũ nunciat,de Euangelio viuere possit.Aug.22 cõt.Faust.c.77 pro tẽporum diuersitate præcepta, vel cõsilia,vel permissa mutantur. 86. Amb.f.sacculũ. 87. Amb.vt sit parata defensio.Chry. nõ iubet vt gladios possideãt:dixerat.n.Si quis te percusserit in vnã maxillã præbe ei alterã,& alioqui cõtra insidias populorum, tyrannorũ,& vrbiũ,quid eis prodessent vel mille arma? Significat ergo Dominus per gladios imminere insidias Iudæorũ.Theop.volẽs violetorũ insultum innuere,meminit glad j Basil.non iubet,sed prædicit futurum.f.quod Apostoli obliti legis domini, auderent sumere gladios tempore passionis ; sæpè enim Scriptura imperatiuo vtitur loco prophetiæ, in multis tamen libris legitur,tollet,& emet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

73. Gra. ἐξῃτήσατο, postulauit, ἐξαιτεῖν, propriè expetere ad pœnam,aut torturam. 74. id est , tentationum impulsu agitaret. 75. scilicet,peculiariter. 76 Petrus aut fidem non perdidit , aut statim recuperauit. 84. scilicet,ad reponendam pecuniam. 85. scilicet,ad panem,seu cibum. x. id est,accipiat, aut secum ferat,quasi dicat,sibi prospiciat malis ingruentibus. a a. scilicet,habens tollat. 86. scilicet, gladium. b b. Gra. ἱμάτιον,pallium. 87. Sensus horum omnium est , instare maximam persecutionem, vt humano iudicio opus videatur etiam tunica vendita,gladium emere,nedum parare pecuniam in sacculo,& cibum in pera.vide Ierem.9 similem dicendi modum.

Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me. Et cum [ee] iniquis reputatus est: Etenim ea quæ [88] sunt de me, [89] finem habent. At illi dixerunt, Domine, ecce [dd] duo gladij hic. At ille dixit eis: [90] Satis est. Et egressus [91] ibat secundùm [92] consuetudinem in montem [93] Oliuarum. Secuti sunt autem illum & discipuli. Et cùm peruenisset ad [94] locum, dixit [ee] illis: Orate, ne [95] intretis in tentationem. Et [96] ipse [ff] auulsus est ab eis quantum iactus est [gg] lapidis: & [97] positis genibus, [98] orabat, dicens: [99] Pater, [100] si vis, [101] transfer calicem istum à me. [102] Veruntamen non [103] mea [hh] voluntas, sed [104] tua fiat. Apparuit autem illi [105] Angelus de cælo, [106] confortans eum. Et factus in

Sens. Lit. In Cap. XXII.

ee. Glos.s.latronibus, in quorum medio crucifixus. 88. Int.s.prædicta. Theop. 89. Int.i.impletionem. Theop. 90. Theop. noluit Dominus eos reprehendere quasi non intelligente, sed dicẽs, Satis est eos dimisit: sic nos cùm videmus aliquem non intelligere, dicimus benè. Quidã verò dicũt hoc ironicè dictum. q.d. satis sunt duo gladij ad tantam multitudinẽ nos inuasurã. Chrys.s. si humano auxilio eos vti volebat, nec centum gladij sufficerent: si nolebat, etiam duo erant superuacui. Glo. si nulla alia causa esset euaginãdi gladiũ, illa sufficeret, vt amputata serui auricula, tactu Dñi sanaretur. 91. Beda.s. in locum in quo facillimè reperiri posset. 92. Cyril. interdiu conuersabatur Hierosolymis, noctu in monte Oliuarum. 94. Int. secundùm alios, in villam quæ dicitur Gethsemani. 95. Beda.i. ne tentatio vos superet: nam non tẽtari animã impossibile est. 96. Cyril. vbique inuenies orantẽ seorsũ, in quo docet attento animo & quieto colloquendum cum Deo. 97. Int. vt humilitatẽ mentis habitu corporis ostendat. Greg. Niss. solemus proni supplicare maioribus, facto ostendentes fortiores esse qui rogantur, & excellentiores; Dominus ergo per hominẽ quem sumpsit, genuflectit orando, docẽs adhibendã esse oranti humilitatem, Deus enim humilibus dat gratiã. 98. Cyril. vt discas in tentationibus non esse dormitandum, sed orationibus insistendum. Beda. Solus orat pro omnibus, qui solus erat passurus pro omnibus

99. Chry. iusserat orare ne intrarẽt in tentationẽ, hoc ergo opere docet. 100. Chry. non quasi Patris voluntatẽ ignoret, nouit enim etiã Patris substantiã; nec quasi respuat passionem, reprehendit enim Petrum hanc impedire volentẽ, Sathanã vocans; sed ne phantasma putaretur, permittit carnẽ ferre naturales defectus, itaque mortẽ recusat, veram humanitatem demonstrans. 101. Amb. quasi homo mortem recusat, quasi Deus sententiã suam seruat. 102. Int. in se reuertens quod ex hominis persona tenuerat trepidanter, ex Dei Filij potestate confirmat. 103. Dionys. Alexan.s. humana. Greg. Niss. quid hic dicat Apollinaris, qui in Christo negat humanã voluntatem? 104. Dionys. Alex. quæ eadem Christi erat secundùm Deitatẽ. Athanas. geminũ hic velle ostendit, alterũ carnis passionem recusantis, alterũ diuinum affectanter eam subiens. Beda. infirmantiũ in se Christus vocẽ sumpsit, vt cùm imminet quod fieri nolumus, sic per infirmitatẽ petamus ne fiat, vt per fortitudinẽ simus parati ad Dei voluntatẽ. 105. Theop. vt innotesceret orationis virtus. 106. Int. homo factus, eo modo est confortatus, quo & contristatus: propter nos tristis est, propter nos confortatus. Beda. in documentum vtriusque naturæ Angeli & alibi ministrasse Christo, & hic eum confortasse dicuntur. Theoph. quidam dicunt Angelum ita ei locutum, Domine tua est virtus, tu enim potes contra mortem & infernum genus humanum liberare.

Sens. Myst. In Cap. XXII.

93. Amb. duo gladij veteris.s.& noui Testamenti aduersus diaboli insidias satis sunt, nihil. n. ei deest quẽ vtriusque Testamẽti doctrina munierit. 93. Beda. Corporis sui mysterio imbutos in montẽ Oliuarũ educit, designans in morte sua baptizatos sancti spiritus charismate cõfirmandos. gg. Aug. de q. Euan. tanquam typicè admonens, vt in eum perducerent intentionem legis quę scripta erat in lapide.

Addit. Avct. In Cap. XXII.

88. s. Scripta. dd. his vsi fuerant in agni immolatione, & diuisione. 90. significat eos non intellexisse quod dixerat. sic enim solemus, abrumpentes sermonem eius, qui non intelligit, dicere, satis est, seu bene est. ee. omnibus verisimile est dixisse. sed præcipuè tribus, de quibus alij Euangelista. 95. s. superemini. ff. agrè ab eis discedebat ob amorem, & mœrorem. vel significatur doloris magnitudine impulsum, quæsisse refugium per orationem. hh. s. desiderium naturale. 101. in tertia oratione, aut fortè in singulis. 106. scilicet, omni solatio destitutum, quantum ad partem inferiorem, confortabat autem proposita Patris voluntate, & Passionis fructu.

agonia,[107] prolixius[ll] orabat, Et factus est sudor[108] eius sicut guttæ[mm] sanguinis[nn] decurrentis in terram. Et cùm surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes[109] præ tristitia.[110] Et ait illis: Quid dormitis?[111] Surgite, orate,[112] ne intretis in tentationem. Adhuc eo loquente, ecce turba; & qui vocabatur[113] Iudas, vnus de duodecim,[114] antecedebat[115] eos: & appropinquauit[116] Iesu, vt oscularetur[117] eum. Iesus autẽ dixit illi: Iuda,[118] osculo[119] Filium[oo] hominis tradis?[120] Videntes autem hi qui circa ipsum erãt quod futurum[pp] erat, dixerunt ei: Domine, si[qq] percutimus in gladio?[121] Et percussit[122] vnus ex illis

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

107. Chry. vt veram carnem se suscepisse demonstret, humana sustinet. Amb. nusquam magis Christi pietatem & maiestatem demiror, quàm hîc, vbi plerique horrem; minus mihi contulerat nisi meum suscepisset affectum; suscepit tristitiam meam, vt mihi suam lætitiam largiretur; confidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico; debuit dolorem suscipere, vt vinceret; non habet fortitudinis laudẽ stupor, nos voluit erudire, vt futuræ mortis mœstitiam vinceremus: & fortè ideo tristis est, quia post Adæ lapsum nobis est necesse mori, itemque quia persecutores sciebat immanis sacrilegij pœnas daturos. Greg. 24. mor. c. 17. appropinquante morte, in se mentis nostræ certamen expressit, qui valdè timemus morte appropinquante. 108. Theop. apparet hinc præmissam orationem fuisse humanæ naturæ, non diuinæ. Beda. nemo sudorem hunc infirmitati deputet, contra enim naturã est sanguinem sudare; declarat ergo Christũ effectũ orationis suę obtinuisse, vt fidẽ discipulorũ infirmam suo sanguine purgaret.
109. Int. præ tristitia somnum vincere nõ possunt. Chry. erat somnus nõ corporis, sed mœroris, eorum enim oculi præ angustia premebãtur. 111. Int. apparet, quia pro illis orauerat, quos monet orationum suarum vigilando & orando participes existere. Beda. 112. Theoph. id est, ne à tentatione superemini.
113. Cyril. id dicit quasi eius nomen habeat exosum. 114. Chry. significatur nequitia proditoris.
115. Int. factum congruit mutatæ menti, iam enim cum fustibus, qui quamdiu cum pace fuit, trãquillius se egit. Chry. vt vulnera insanabilia nec austeris medicamentis obediunt, nec demulcẽtibus, sic anima semel captiuata. 116. Int. vt hoc signo dignoscerent eum quem tenerent. Cyrill. præcipuum dilectionis signum instrumentum facit doli. 117. Chry. admonendus est frater, etiãsi non proficias; si hodie non persuades, fortè persuadebis cras; piscator totam noctem retia trahens, serò tandem piscem capit. Christus ergo, etsi sciret Iudam non conuertendum, non destitit facere quod suũ erat. 118. Chrys. proprium nomen ponit, quod est dolentis & reuocantis. 119. Int. q. d. instrumento pacis mortem irrogas, seruus dominum, discipulus magistrũ prodis? Amb. & amoris pignore vulnus infligis? osculatus est autem eum Dominus, ne proditorem refugere videretur, & vt eum plus afficeret, amoris officia nõ denegans. o o. Chry i. mansuetum & mitem, itaque si nec esset Magister & Dominus, tamẽ quia te tam suauiter tractauit, non erat à te prodendus. Amb. ostendit se & Deum dum occulta manifestat, & hominem qui comprehendatur; caro enim, non diuinitas comprehenditur: illud verò plus confutat ingratum quòd eum tradit, qui propter ipsum Filius hominis factus erat. q d. propter te suscepi ingrate quod tradis. 120. Amb. per interrogationem legendum, quasi amantis affectu corripiat proditorem. August. de conf. Euang. Christus primùm hoc dixit, tum quod Matthæus, Amice ad quid venisti? deinde quod Iohannes, Quem quæritis? 121. Theop. gladios habebant, quia mactauerant agnum, & à mensa discesserant. 122. Int. s. Petrus eodem ardore mentis quo extera, zelatus sicut Phinees. Amb. sciebat Phinees reputatum ad iustitiam quòd sacrilegos peremisset. Theoph. Petrus vbique feruens pro Domino, præceptum non expectat, sed percutit.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

108. Aug. in sent. prosp. significabat de corpore suo toto, quod est Ecclesia, manatura martyria.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

107. i. angore, mœrore, animiq́ anxietate, significat agonia horrorem illum, quo corripi solent homines instante & vrgente graui discrimine. ll. nempe ter, vt alij Euangelistæ dicunt. m m. Græc. θρόμβοι, crassiores guttæ. n n. verè sanguis erat, additur n. decurrentis. s. ob magnam copiam. p p. s. vt captus duceretur. q q. pro, visne percutiamus?

[123] seruum Principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius [rr] dexteram. Respondens autem Iesus ait: [124] Sinite [125] vsque huc. Et cùm tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se, Principes [ss] sacerdotum & magistratus [tt] templi, & seniores: [uu] Quasi ad latronem existis cum gladiis & fustibus: Cùm quotidie vobiscum [126] fuerim in templo, non extendistis manus in me. Sed hæc est [127] hora vestra, & po[128]testas [129] tenebrarum. [130] Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum [131] Principis sa[132]cerdotum: [133] Petrus verò [134] sequebatur eum [135] à longè. Accenso autem igne in medio atrij, & circumsedentibus illis, [136] erat Petrus in medio eorum: quem cùm vidisset ancilla

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

123. Aug. de con. Euang. s. Malchum. 124. Int. id est, non moueat vos quod futurum est. Aug. de con. Euang. Respondit verò Christus hoc, cùm interrogasset, Domine, si percutimus in gladio? vnde Lucas dicit, Respondens Iesus, significat verò permittendos illos progredi cousque, vt ipsum cõprehenderent. inter moras autem interrogantium, & respondentis Domini Petrus auiditate defensionis percussit.

125. Int. nunquam pietatis obliuiscitur, qui nec hostes suos patitur vulnerari. ss. Beda. non per seipsos, sed per eos quos miserant, isti venerant; apud alios enim Euangelistas in atrio Caiphæ expectantes ministros misisse perhibentur. vv. Gloss. stultum erat cum gladiis & fustibus quærere vltro se offerentem, & in nocte, quasi latitantem proditorem inuestigare, qui quotidie in templo docebat.

126. Cyril. ostendit se nunc nõ potuisse capi, nisi se sponte tradidisset, cùm enim noluit nõ eũ ceperũt.

127. Int. s. noctis, nequitiæ vestræ congrua. Cyril. i. paruum tempus concessum est vobis exercendæ in me vestræ superbiæ. 128. Cyril. s. data tenebris. i. diabolo & Iudæis insurgendi in me. 129. Beda. q. d. ideo aduersum me in tenebris congregamini, quia potestas vestra contra lucem mundi in tenebris est. 130. Amb. Tenetur, & ligatur secundùm corporis veritatem, non secundùm diuinitatẽ. 131. Bed. scilicet, Caiphæ, qui, secundùm Iohannem, erat Pontifex anni illius. Gloss. emerat sibi pretio à Romano Pontifice Caiphas vnius anni pontificatum. Aug. de cons. Euan. Primò est ad Annam ductus, socerum Caiphæ. Chry. ideo eò ductus est, vt de consensu Principis sacerdotum singula facerent. 133. Int. scilicet, diuisus ab aliis. 134. Int. hoc est, deuotionis. 135. Int. hoc est, timoris naturæ. 136. Ambros. Clauso Domino calor mentis in Petro refriguerat. 138. Int. quod negat Petrus, obreptionis est, quod pœnitet, fidei. Chry. credenda erat Petro populorum innumera multitudo: erat antẽ paulò durior, quod serui auricula truncata declarat, permissus est ergo cadere, vt erga peccantes duriorem sententiam proprij casus intuitu temperaret. Gloss. permissus est Petrus hæsitare, vt in Ecclesiæ principe conderetur remedium pœnitentiæ, & nemo auderet de sua virtute confidere. 139. Chrys. Quid ais ô Petre? os plenum fidei & amoris in odium & perfidiam conuersum est? idque nondum admotis tormentis, & muliere simpliciter interrogante, nec fortè proditura confessum.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

r r. Amb. seruus principis mundi auris vulnus excipit, quia non audierit verba sapientiæ, tollitq; Petrus gladio spiritali aurem interiorem malè intelligentis: Dominus verò refundit auditum, demonstrans, si conuertantur, saluari posse, qui in passione Domini vulnerati sunt. Beda. seruus iste populus Iudæorum, sacerdotum indebito mancipatus officio, qui in passione Domini dexteram auriculam. i. spiritualis legis intelligentiam perdidit diuino iudicio. Est verò in eo populo diuina dignatione in his qui crediderunt, auris restituta. Gloss. auris dextera, spiritualis intelligentia, quam Petrus non tollit, sed diuino iudicio ablatam pandit; sinistra verò, litteræ vilitas, qua contenti Iudæi, significatur, vel aure amputata & sanata significatur auditus ablata vetustate innouatus, vnde & nomẽ serui Malchus. i. rex, vel regnaturus, regnabit enim cum Christo, cui auditus innouatur. 135. Amb. negare non potuisset, si Christo proximus adhæsisset. Beda. significatur Ecclesia secutura. i. imitatura Domini passionem, sed longè diff[illegible] illa enim pro se patitur, Christus pro Ecclesia.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

124. *quasi dicat, ne vltrà progrediamini, satis est hucusque processisse, vel, cessate, hucusque enim eis permissum progredi, vt me comprehendant, &c.* ss. *scilicet, militum præfectos, qui templum custodiebant.* 127. *qua, scilicet, vobis permittitur sic agere.* 129. *id est, dæmonum.*

quæ

quædam ſedentem ad lumen,[x x] & eum fuiſſet intuita,[a] dixit:[137] Et hic cum illo erat. At ille [138] negauit eum, dicens: Mulier, nō [139] noui illum. Et poſt puſillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus verò ait, O [140] homo non ſum. Et [141] interuallo facto, quaſi horæ vnius, [142] alius quidā [143] affirmabat, dicens: Verè [144] & hic cum illo erat; nam & Galilæus eſt. Et ait Petrus, Homo, neſcio quid dicis. Et continuò, adhuc illo loquente, cantauit [145] gallus. Et cōuerſus Dominus [146] reſpexit Petrum. Et recordatus eſt Petrus verbi Domini, ſicut dixerat: Quia [b] prius quàm gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus [147] foras Petrus, fleuit amarè. Et viri qui tenebant Ieſum, illudebant [148] ei, cædentes. Et velauerunt eum, & percutiebant faciem eius: & interrogabant eum, dicentes: [149] Prophetiza,

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

140. Augu. 3. de con. Euang. hoc dixit compellatus etiam ab ancilla, quam commemorant Matth. & Marcus, quod ergo Lucas ait, poſt puſillum, intelligitur iam egreſſo Petro ianuam, & poſt primum galli cantum, nempe negauit, vt Iohannes ait, vbi rediiſſet, & ad focum ſtaret. Beda. Chriſtum negat, qui ſe negat eſſe Chriſtianum, cùm ſit. 141. Aug. de con. Euang. de hoc interuallo tacet Iohannes, Matthæus & Marcus dicunt, poſt puſillum. 142. Aug. de con. Euang. Lucas & Iohannes vnum dicunt, Matthæus & Marcus plures, ſed vel apud eos plurale vſurpatur pro ſingulari, aut vnus maximè hoc affirmabat, quem cæteri ſequentes Petrum vrgebant. 143. Aug. de con Euang. Matthæus ait dictum Petro, Nónne te vidi in horto? Marcus & Lucas inter ſe locutos de Petro, ſed vna eſt ſententia, tantum enim valet coram de illo dicere, quantum ſi illi diceretur. aut vtroque modo factum eſt. 144. Beda. Erat quidem Petrus Hebræus, ſed vnaquæque prouincia ſuas habet proprietates, & vſitatum loquendi ſonum vitare non poteſt. 145. Aug. de conſ. Euang. Poſt trinam negationem Petri gallus cantauit, ſicut Marcus expreſſit. 146. Int. Reſpexit Dominus vt recordaretur Petrus. Chry. Admirare curā Magiſtri, cùm enim vinctus eſſet, nutu erexit diſcipulum. Aug. de con. Euan. quomodo reſpexit Petrum qui in atrio ſedebat foris, ſecundùm Matthæum & Marcum? Videtur mihi illa reſpectio diuinitus facta, ſicut dictum eſt: Reſpice, & exaudi me, & conuertere Domine, & libera animam meam. Beda. Reſpicere Dei, misereri eſt, quod vt pœnitentia agatur neceſſarium eſt. Gloſſ. Chriſtus intuitu prouocauit Petrum ad lachrymas, quaſi in mentem reducens ei quoties negauerat, nec potuit in tenebris remanere, quem lux mundi reſpexit. b. Chry. non audebat palàm flere, ne deprehenderetur. 147. Amb. quos Ieſus reſpicit, plorant delictum; tu, ſi veniam vis mereri, dilue lachrymis culpam tuam. Chry. Flebat Petrus, non propter pœnam, ſed quia dilectum negauerat, quod moleſtius erat ei quolibet ſupplicio. 148. Chry. cæſus, ſuſtinet & patitur impiorum ridicula, formam nobis patientiæ præbens. 149. Beda. hoc quaſi in contumeliam faciebant, quòd ſe Prophetam haberi voluiſſet.

SENS. MYST. IN CAP. XXII.

137. Ambroſ. primò Petrum prodit ancilla, vt iſte ſexus peccare in nece Domini videretur, & redimeretur per Domini paſſionem. 138. Ambroſ. ibi negat Petrus, vbi Chriſtus ligatus eſt, vbi veritas non eſt: non negauit in monte, non in templo, non in domo ſua, ſed in prætorio Iudæorum. 145. Beda. galli cantus hic doctoris alicuius increpatio ad ſomnolentos dicentis, Euigilate iuſti, & nolite peccare. 147. Beda. Petrus media nocte peccauit, ad galli cantum pœnituit, nempe correxit veræ lucis rememoratione, quod in tenebris obliuionis errauit. 149. Beda. cæditur & nunc Chriſtus blaſphemiis falſorum Chriſtianorum, & illuditur ab his, qui eum reprobis actibus exacerbant, & quaſi ei dicunt: Quis eſt qui te percuſſit? dum ab eo cogitationes ſuas, & opera tenebrarum cognoſci non æſtimant.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

x x. pro, ignem. Hebr. a. ſcilicet, fixis in eum oculis, Græcè enim ἀτενίσασα. 146. ſcilicet, ſpiritualibus oculis, & fortè etiam corporalibus, adductus ſcilicet, à domo in atrium, vbi & illuſus, & peſſimè tractatus. c. id eſt, conuitiantes.

quis

quis eſt qui te percuſſit? Et alia [150] multa blaſphemātes [c] dicebant in eum. Et vt factus eſt dies, [151] conuenerunt Seniores plebis, & Principes ſacerdotum, & Scribæ, & duxerunt illum in concilium ſuum, dicentes: [152] Si tu es Chriſtus, dic nobis. Et ait illis, Si vobis dixero, non [153] credetis mihi: ſi autem & [154] interrogauero, non reſpondebitis mihi, neque dimittetis. [155] Ex hoc autem erit [156] Filius hominis ſedens à dextris [157] virtutis Dei. [158] Dixerunt autem omnes, Tu ergò es Filius Dei? [159] Qui ait, Vos dicitis, quia ego ſum. At illi dixerunt: Quid adhuc [160] deſideramus teſtimonium? [161] ipſi enim audiuimus de ore eius.

SENS. LIT. IN CAP. XXII.

150. Aug. de con. Euan. Intelligitur paſſus Dominus vſque manè in domo Principis ſacerdotum, quo prius adductus eſt. 151. Int. vide quàm ſolliciti in malo, tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium. 152. Beda. non veritatem deſiderabant, ſed calumniam præparabant: Si enim diceret ſe Chriſtũ, calumniarentur, tanquam ſibi arrogaret regiam poteſtatem, Chriſtum enim ex Dauid ſtirpe venturum ſperabant. 153. Theop. qui operibus non crediderant, multo minùs ſermonibus crederent. Bed. Sæpè ſe dixerat Chriſtũ eſſe, & non crediderant. 154. Bed. Interrogauerat eos quomodo dicerent Chriſtum filium Dauid, &c. ſed reſpondere noluerunt. 155. Int. quaſi dicat, Ego, quem vt hominem deſpicitis, per ſupplicium crucis ero exaltatus, & habens nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Theoph. q. d. de cætero non eſt tempus ſermonum & doctrinæ, ſed iudicij, cùm videbitis me ſedentem, &c. 156. Cyrill. cùm de Deo ſeſſio dicitur & thronus, regia, & vniuerſis imperans dignitas deſignatur. 157. Int. cùm infirmus appaream. 158. Theoph. cùm timere deberent, magis inſaniunt. 159. Amb. Dominus maluit ſe Regem probare quàm dicere. Gloſſ. ita temperat reſponſionem, vt & verum dicat, & ſermo calumniæ non pateat. 160. Int. ſcilicet, quòd ſe Chriſtum & Filium Dei dicat. Theoph. mali ex reuelatis ſibi ſecretioribus, nulla commoda referunt, ſed maiorem pœnam. 161. Gloſſ. ſua ſe ſententia damnant, qui eum morti tradunt, quem oris & operis ſui teſtimonio Deum eſſe cognoſcunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXII.

151. ſcilicet, ante diem diſceſſerant, matureq́; redierunt. d. id etiam noctu interrogauerant, vt dicunt alij Euangeliſtæ. e. ſcilicet, qui ſim. f. ſcilicet, quod æquum eſt. 159. q. d. verè dicitis, ſum etenim, ſeu ita eſt vt dicitis, ſeu non nego quod dicitis.

CAPVT XXIII.

Et ſurgens omnis multitudo eorum duxerunt illum ad Pilatum. [1] Cœperunt [2] autem illum accuſare, dicentes: Hunc inuenimus [3] ſubuertentem gentẽ noſtram, & [4] prohibentem tributa dari Cæſari: & dicentem ſe Chriſtum Regem [a] eſſe. Pilatus autem interrogauit eum, dicens: [5] Tu es Rex Iudæorum? [b] At ille reſpondens, ait: Tu [c] dicis. Ait autem Pilatus ad Principes ſacerdotum, & turbas.

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

1. BEDA. Vt impleretur illud Chriſti, Tradetur Gentibus. Glo. tradiderunt Romanæ poteſtati, vt ſe ab eius interfectione alienos oſtenderent. 2. Int. impij nihil veriſimile quod objicere poſſent, inueniunt; & ideo, ſicut Marcus ait, non erant conuenientia eorum teſtimonia. 3. Theoph. euidenter aduerſantur veritati, cùm enim vellent eum eligere in Regem, fugit; nec dari cenſum prohibuit, ſed iuſſit. 4. Int. cùm ipſe dixerit, Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ ſunt Dei, Deo. 5. Beda. illud de tributo, quaſi apertum mendacium, omiſit. Theoph. hoc videtur quæſiſſe per contemptum. q. d. tu pauper, humilis, &c. de regni ambitione accuſaris, ad quod opus eſt multorum adiutorio, & ſumptibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

b. Græ. ὁ βασιλεύς, ille rex. ſ. promiſſus & expectatus.

Nihil inuenio causæ in hoc homine. At illi inualescebant, dicentes: Commouit populum, docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quòd de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem viso Iesu, gauisus est valde. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quòd audiret multa de eo: & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem Principes sacerdotum & Scribæ constanter accusantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo: & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad inuicem. Pilatus autem conuocatis Principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum: & ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusastis.

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

6. Theoph. volebant incutere timorem Pilato. Galilæi enim schismatici fuerunt, & noua tentantes, qualis Iudas Galilæus, de quo in Act. Apostolor. 7. Beda. non illum, sed se accusant, docuisse enim populum, & tali actu totam terram promissionis pertransisse, non criminis est, sed virtutis indicium. 8. Beda. nactus occasionem cupiebat liberare se à Christo iudicando. 9. Beda. ne cogeretur contra insontem sententiam dare, ad Herodem misit. Theop. iubebat lex Romana quemlibet à principe suæ iurisdictionis condemnari. 10. Theop. nõ vtilitatis alicuius gratia, sed curiositate ductus. 11. Theop. sermo prolatus ei, cui nihil proficit, condemnationis causa fit, itaque Christus tacendum potius iudicauit. Greg. 22. mor. quoties auditores nostri nostra volunt, quasi laudando cognoscere, & sua peruersa non mutare, tacendum nobis est. Glo. non respondet, ne crimen diluens dimissus, crucis vtilitatem differret. Pilato quidẽ, qui inuitus sententiam ferebat, ex aliqua parte respondit; Herodi verò, & cæteris contra legem innoxiũ dãnantibus, vt indignis nihil dicit. 12. Int. sed nec his aliquid dicit. 13. Int. spreuit Herodes, & exercitus vt omnes in eadem culpa pares monstrentur. 15. Theoph. quasi Pilato non vsurpante sibi subditos ditioni Herodis. 16. Amb. Christum absoluit iudicio, crucifigit ministerio.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

11. GLo. vbi tacet Christus, quasi pro grege agnus immolandus, patientiam præstat; vbi respondet, quasi pastor pro ouibus contra lupos, & latrones pugnat. 14. Ambr. immaculatæ indiciũ passionis. Glo. alba vestis, & purpurea, iuxta alios Euangelistas, significant geminum martyrij genus, vt sit Ecclesia candida actione; rubicunda sanguine. 15. Ambr. figura est quod per Domini passionem Iudæorum & Gentilium sit futura cõcordia, ita tamen vt prius Gentes capiant Dei verbum, & ad Iudæos fidei suæ deuotionem transmittant, vt illi quoque gloria maiestatis Christum vestiant, quem antea despexerant. Beda. significatur consensus Gentilium & Iudæorum in Christianis persequendis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

d. pro, criminis. e. i. instabant. f. s. Tetrarcha, qui Ioannem interfecit, dicebaturq; Antipas, q. d. quod ad Herodis ditionem pertineret. g. s. causa festi celebrandi. h. i. miraculum l. Græc. ἐντόνως, acriter, & intento clamore. m. s. Herodis. n. varijs. s. modis irridens, & male tractans. Græc. cùm illusisset, induissetq; veste, &c. 14. Græc. λαμπρὰν, splendidam, illustrem. o. sub. à Cæsare. p. s. mortis, vel pro, nullum crimen.

Sed

Sed neque Herodes. nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam. Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum vnum. Exclamauit autem simul vniuersa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barrabam: qui erat propter seditionem quandam factã in ciuitate, & homicidiũ, missus in carcerem. Iterũ item Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Iesum. At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertiò dixit ad illos, Quid enim mali fecit iste? Nullã causam mortis inuenio in eo. Corripiã ergo illum, & dimittam. At illi instabant vocibus magnis postulantes vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant, Iesum verò tradidit voluntati eorum. Et cùm ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de villa: & imposuerunt illi crucem portare post Iesum. Sequebatur autem post illum multa turba populi

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

17. Theoph. duorum testimonio insons ostenditur; Iudæi autem qui accusabant, nullum testẽ obtulerunt cui credere oporteret. 18. Int. q d. flagris, & ludibriis quantum iuberis afficiam, dummodo ne sitiatis innoxium sanguinem. Beda. 19. Int. non Imperiali legis sanctione, sed annua gentis, cui per talia gaudebat placere, deuictus consuetudine. Beda. ¶ Theoph. Romani Iudæis concesserant secũdum leges & ritus proprios conuersari; solebant autem petere damnatos à Principe, sic à Saule Ionatham petierunt. 20. Int. data optione eligendi quem vellent, quia Pontifices excitauerant turbam, vt magis peterent Barrabam. 21. Ambr. non immeritò homicidæ absolutionem petunt, qui flagitabant innocentis exitium; tales iniquitatis leges, vt qui oderit innocentiam, scelus diligat. Beda. hæret adhuc Iudæis sua petitio, qui enim pro Iesu latronem, pro Saluatore interfectorem elegerunt; meritò salutem & vitam perdiderunt; seque latrociniis, & seditionibus in tantum subiecerũt, vt patriam, & regnum perdiderint. 23. Bed. pessimum genus mortis optant, quo clauis ad lignum pedibus manibúsque confixis pendentes, producta morte necabantur; sed elegerat Dominus mortem crucis, quam diabolo superato, tanquam trophæum in frontibus fidelium erat positurus. 24. Beda. fecit hoc flagellando, vt Iohannes testatur. r. Chry. quasi esset deterior latrone, & adeo nequam, vt neque pro pietate, neq; pro festi prærogatiua deberet liberari. 25. Int. videns quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret.

26. Int. Iudex neque inuidiæ cedere debuit, nec timori. 28. Int à Cyrene ciuitate. 29. Aug. 3. de con. Euan. prius Christus baiulauit sibi crucem, vt ait Iohannes. deinde imposita est Simoni. 30. Beda. non vna omnes, & eadem mente sequebantur: qui enim mortem impetrauerunt, vt morientem læti aspicerent, alij verò de eius passione mœstissimi.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

22. Ambros. Barrabas Latinè filius patris: illi ergo quibus dicitur, Vos ex patre diabolo estis, vero Dei Filio, patris sui filium. i. Antichristum prælaturi produntur. 27. Glo. dimissus Iudæis seditionis & homicidiorum auctor diabolus, & ideo pacem habere non possunt: quia pacis authorem non elegerunt.

29. Amb. prius Christus crucis suæ trophæa ipse erexit, deinde martyribus tradidit erigenda sequitur autem qui crucem portat, iuxta illud: tollat crucem suam & sequatur me. Beda. Simõ, obediens; Cyrene, hæres. designantur ergo gentiles, qui quondam peregrini, & hospites testamentorum, obediendo facti sunt Dei hæredes: relictis enim ritibus paganis, tamquam à villa egressi, vestigia passionis Christi amplexi sunt. Theoph. villa, mundus, qui dimittendus est ab eo qui crucem tollit; leber verò, qui magister est, exemplo Christi, prius ipse crucem tollere, & sic subditis & obedientibus eam imponere.

30. Theoph. significabantur multitudo Iudæorum, qui essent credentes iturì post Crucem; itémque per fœminas, infirmæ mentes sumpta cordis contritione Christum secuturæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

18. i. l est, castigatum. q. pro, in die festo f. Pascha Græcè, ingulù ... singulis festis. 24. i castigabo.

& mulierum,quæ plangebant,& lamentabantur eum.[31] Conuersus autem ad illas Iesus,dixit; Filiæ Hierusalem, nolite flere super me[32]: sed super vos ipsos flete, & super filios[33] vestros. Quoniam,ecce, venient dies in quibus dicent, Beatæ steriles[34],& ventres qui non genuerunt,& vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus[35]. Cadite super nos:& collibus, Operite nos. Quia si in viridi[36] ligno hæc faciunt: in arido quid fiet? Ducebantur autem & alij duo nequam[37] cum eo, vt interficerentur. Et postquam venerunt in locum[38] qui vocatur Caluariæ, ibi crucifixerunt[39]

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

31. Beda.femineus sexus quasi contẽptibilior liberiùs quod sentiret ostẽtabat. Cyril. femineus sexus flexibilis ad pietatem. 32. Beda.cuius cita resurrectio mortẽ soluere potest, cuius mors mortẽ destructura est,& mortis authorẽ. Theoph.eum qui vltrò patitur flere non oportet. 33. Cyril. significat mulieres filiis orbandas,perituros'q; paruos & magnos irruente bello. s. Glo. i.Romanæ obsidionis & captiuitatis. 34. Theoph.erant feminæ crudeliter suos filios assaturæ & comesturæ. 35. Beda.refert Iosephus,insistentibus sibi Romanis,Iudæos cauernas montium, & collium speluncas petisse. 36. Greg. 12.mor.cap.4.Christus in se diuinitatem habuit,ideò viride lignum se dicit, nos, qui puri homines sumus,aridũ appellamur.Theoph.q.d.si in me ita sæuiunt Romani,quid non tentabunt in vos? Beda q.d. si ego,qui peccatũ non feci,lignumq; vitæ sum sine passionis igne,à mundo nõ exeo,quæ tormẽta manent fructibus vacuos? 37. Theop.curabat diabolus de Christo malã haberi opinionẽ.Glo.impletur illud,Et cum iniquis deputatus est.In morte deputatur cum iniquis,vt iniquos in resurrectione viuificet.
38. Athan. vbi corruptũ est genus hominũ, ibi Christus propriũ corpus exposuit; vt vbi seminata est corruptio,ibi incorruptio oriatur.hunc enim locũ doctores Iudæorũ aiunt esse sepulchrũ Adæ.Beda.extra portã locus,vbi capita damnatorũ truncabantur, Caluariæ.i.decollatorium dicebatur.Glo.ibi crucifigitur,vt vbi erat area damnatorũ,erigantur vexilla martyrij. 39. Euseb.causa mortis Christi vna, ad demonstrandũ diuinam virtutẽ,altera,ad liberandum genus humanũ; tertia, vt cõspecta resurrectione post mortẽ,discipuli in spẽ erigerentur, mortemq; contẽnentes,agonẽ contra errores inirent alacriter. Chry.quia non suã mortẽ,cùm sit vita,sed hominum venerat consumpturus,non propria morte corpus deposuit,sed ab hominibus illatã sustinuit;nec erat cõueniens solui morbo eius corpus,qui venerat aliorũ langnores sanare;si autẽ sine morbo deposuisset,& rursũ se obtulisset,nõ crederetur resurrexisse:itaq; oportebat palã mori,qui palã resurrectionẽ prædicabat:elegit verò ignominiosam mortẽ,vt se ostẽderet habere virtutẽ contra quãlibet mortẽ,mortisq; dominiũ omnino destrueret; volebat etiam portare quã incurreramus maledictionem,maledictam.f.crucis mortem suscipiendo,moriens etiam in cruce, à dæmonibus expiat aërem,& ascẽsum nobis parat in cælum.Theoph.quia per lignum mors intrauerat, necesse erat per lignum exterminaretur,& per ligni dolores cõfutaretur delectatio proueniẽs ex ligno.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

34. Beda.Beati qui se castrauerunt propter regnum cælorum. 35. Beda.memores fragilitatis suæ,ingruente tentatione,sublimium virorum exemplis,monitis & precibus defendi quærunt. 39. Chry.non ei caput amputatur,vt Iohanni,nec secatur, vt Esaias,sed seruatur corpus integrum, & indiuisibile, ne fiat occasio volentibus Ecclesiam diuidere;moritur etiam expãsis manibus,vt altera veterem populum, altera gentes trahat,vtrosque sibi coniungens.Greg.Niss.figura crucis à medio in quatuor extrema partita,significat virtutem,& prouidentiam eius,qui in ea pependit, vbique diffusam.Aug.de q.nou.& vet. Testam,tale mortis genus elegit,vt latitudinis,altitudinis,lõgitudinis, & profunditatis,de quibus Apostolus loquitur, magister existeret:pertinet autem latitudo crucis ad bona opera, quia ibi extenduntur manus,longitudo ad longanimitatem,ibi enim persistitur & perseueratur, altitudo ad expectationem supernam;profunditas ad gratuitam gratiam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

31. affectu non solùm humano,sed etiã pie & grato. 32. vt super impotenti,vel pro non tam super me. i.mea causa,quàm vestra ipsarum,& liberorũ vestrorum. 34. matres enim tum fletorum, malis maximè cruciabuntur,fletuq; impedientur,ne fugiant. 35. q.d.optabunt mortem potiùs,quàm in tantis malis versari. 36. i.humido s.gratia, & virtute. 37. Gra.i.κακοῦργοι,malefici,facinorosi.

eum,

eum, & [40] latrones: vnum à dextris, & alterum à sinistris. Iesus autem dicebat, Pa-[41] ter, [41] dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Diuidentes verò [v] vestimenta eius, [44] miserunt sortes. [41] Et stabat populus [45] expectans: & deridebant eum [47] principes cum [t] eis, dicentes: [48] Alios saluos fecit, se [49] saluum faciat, si hic est Christus, Dei electus. Illudebant autem ei & milites accedentes, & [50] acetum offerentes ei, dicentes: Si tu es Rex Iudæorum, saluum te fac. Erat autem & [v] superscriptio scripta super eum litteris [51] Græcis, & Latinis, & Hebraicis: [51] Hic est rex Iudæorum. [x] Vnus autem de his qui pendebant latronibus, [aa] blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, saluum fac te ipsum, & nos. Respondens autem

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

40. Chrys. vt eorum suspicionis fieret particeps, sed non ita euenit, de illis enim nihil dicitur. Crux Christi vbique honoratur, in regum purpuris, in diadematis, in armis, &c. 41. Chry. dixerat orandum pro persequentibus, hoc ergo fecit crucem ascendens, orat verò Patrem, cùm possit ipse relaxare, vt nos doceat pro persequentibus orare. Gloss. quia Lucas Christi sacerdotium scribere disposuit, rectè Dominus apud eum pro persecutoribus iure sacerdotis intercedit. 42. Chry. s. si pœnituerint. Beda. non est putandum frustra orasse, sed in eis qui post eius passionem crediderunt quod orauit, impetrasse, orauit verò pro his qui nesciebant quid facerent, zelum Dei habentes, sed non secundùm scientiam.

43. Amb. victus est Adam qui vestimenta quæsiuit, vicit ille qui tegumenta deposuit: talis ascendit, quales nos auctore Deo natura formauit, pulchrè verò ascensurus crucem, regalia vestimenta deposuit, vt scias quasi hominem passum esse, non quasi Deum Regem, etsi vtrumque Christus. 44. Theoph. ad opprobrium videbantur hoc facere, quid enim erat pretiosum in vestibus? 45. Theoph. qui petierat eum crucifigi. 47. Aug 3. de cons. Euang. Omnes primates generali nomine complexus est, vt possint intelligi Scribæ, & Seniores. 48. Beda. etiam nolentes confitentur, quòd alios saluos fecit.

49. Athanas. Dominus non saluando se, qui opus non habebat salute, sed creaturam liberando volebat cognosci Saluator: cognoscitur enim medicus, cùm erga languidos artem probat. Gloss. Poterat quidem se saluare, sed venerat pro omnibus crucifigendus. 51. Int. vt omnis lingua confiteatur quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Theop. vide dæmonis sagacitatem: triplici lingua promulgat accusationem, ne quisquam transeuntium ignoret ideo suspensum, quia se Regem fecisset.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

40. Beda. duo latrones, qui sub fide Christi, vel agonem martyrij, vel continentiæ arctioris instituta subeunt, sed qui hæc pro æterna gloria faciunt, dexteri latronis, qui autem pro humana laude, sinistri actus imitantur. Gloss. Christus bonus, in mysterio latro, qui insidiatus est diabolo, vt vasa eius auferret.

43. Amb. nudus ascendat, qui seculum vincere parat, & seculi adiumenta non quærat. 44. Beda. In sorte gratia Dei commendata est. 50. Græc. vt vice aceti vinum daret nobis, quod sapientia miscuit. Gloss. acetum erant Iudæi, à vino Patriarcharum degenerantes, quorum suggestione milites Christum morti tradiderunt. v. Glo. titulus qui Christum regem testatur, non infra, sed supra crucem ponitur; etsi enim in cruce hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen Regis maiestate fulgebat; nec per crucem perdidit, sed roborauit imperium; est etiam supra positus, vt cunctis legere. i. credere volentibus, pateat. 51. Theop. significatur potentissimos quales Romani, & prudentissimos quales Græci, & religiosissimos quales Iudæi, subiici debere imperio Christi. x. Beda. ablutorum per baptismum alij coronantur, alij dono, quod accepere, priuantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

t. id est, cum populo. x. s. qui à sinistris, vt creditur. aa. id est, conuitiabatur, scilicet improperans quod se Christum haberi voluisset.

alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es? Et nos quidem iustè, nam digna factis recipimus: hic verò nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum, Domine, memento mei cùm veneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus, Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso. Erat autem ferè hora sexta: & tenebræ factæ sunt in vniuersam terram, vsque in horam nonam. Et obscuratus est sol: & velum templi scissum est medium. Et clamans voce magna Iesus, ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens,

Sens. Lit. In Cap. XXIII.

53. Int. fortè & ille conuiciatus prius est, sed repentè conuersus; nec mirum si conuerso isto ignoscit, qui etiam insultantibus veniam dabat. Amb. potuit de vno pluraliter dici à Matth. & Marco, qui duos conuiciantes inducunt, sicut est illud, in pellibus caprinis ambulabāt, quod de Helia dicitur; & secti sunt, quod de Esaia. 54. Int. q.d. saltem hic deberes quærere liberationem. 55. Chrys. fit hîc confessio ad salutem. 56. Chry. q.d. nos viuentes occidimus, hic mortuos suscitauit; nos aliena furati, hic & sua iubet tribuere. 57. Chry. Crucifixum aspicit, & Dominum profitetur, condemnati videt figuram, & Regis prædicat dignitatem. Greg. 18. mor. c. 25. manus, & pedes claui ligauerant, liberum cor, & lingua remanserant, id ergo Deo totum obtulit, corde credens ad iustitiam, ore confitens ad salutē, credidit Christum regnaturum Deum, spem habuit, regni aditum postulans, & charitatem tenuit, alterum de sua iniquitate redarguens. Glo. magna virtus, confitetur quem videt humana infirmitate morientem, quem negabant Apostoli, qui viderant miracula diuina virtute faciētem. 58. Amb. & vberior est gratia, quàm precatio: semper enim Dominus plus tribuit, quàm rogatur. Theop. prædatus Dominus diabolicarum prædarum portionē, latronē secum ducit in paradisum. Chry. expulit diabolus de paradiso Adam, Christus latronem impulit, etiam ante Apostolos, ne quis post errores introitum desperaret; vide celeritatem à cruce in cœlos. Legunt autem quidam sic, Dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Gloss. eodem temporis articulo latroni pœnitenti, paradisum referat, quo peccanti Adę occluserat. 59. Int. s. quando crucifixus est. 60. Cyril. lugebat machina proprium Dominum, & obtenebrata est lux in meridie, secundum Amos. 61. Aug. 3. de ciuitate Dei, c. 15. non canonico cursu, erat enim tunc plena luna, regularis autem solis defectio in fine lunæ contingit. Dionys. epist. 7. apud Heliopolim præsentes lunam extra tempus coniunctionis, soli incidentem videbamus. Græc. Factum hoc prodigium, vt pateret, qui mortē susceperat, gubernatorem esse totius creaturæ. Gloss. Sol retraxit radios, ne pendentem Dominum videret, & ne impij blasphemantes eius luce fruerentur. Crucifigitur autem Christus hora sexta, resurgit diluculo. 62. Beda. hoc exspirante Domino factum est, vt Matthæus & Marcus testantur, sed Lucas pręoccupando narrauit. ff. Theop. quia inerat ei potestas ponendi animam suam, & eam resumendi.

63. Beda Patrem inuocando, Dei filium se declarat, spiritum commendando, confidentiam eiusdem cum Patre potestatis insinuat. 64. Amb. caro moritur vt resurgat, spiritus Patri commendatur, vt pax fieret in cælo. Cyril. docet hæc vox sanctorum animas apud Deum deinceps futuras, facto eius rei Christo principio. Greg. Niss. tempore passionis neutiam partem humanitatis semel vnita diuinitas dimisit. Damasc. in sepulchro erat secundùm corpus, in inferno secundùm animam, sed sicut Deus in paradiso cum latrone, & in throno cum Patre, & Spiritu sancto.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

60. Chry. erat hoc indicium manifestum, quod essent passuræ caliginem crucifigentium animæ.

62. Theop. significabatur sancta sanctorum non vlterius futura inaccessibilia, sed tradita in manus Romanorum inquinanda. Item velum quod nos sequestrabat à cœlestibus. s. Dei inimicitiam, & peccatum disrupta. Amb. duorum populorum diuisio, vel synagogę profanatio declaratur, scinditur velum vetus, vt Ecclesia noua fidei suæ vela suspendat, itemque vt religionis interna mysteria reuelata cernamus.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

b b. s. mortis, seu simili genere supplicij damnatus q.d. timere deberes Deum, cùm sis paulo pòst moriturus, pœnasq; tuorum criminum daturus. 55. s. patimur. c c. s. de visione, calestiumq; bonorum fruitione. d d. paulo post sextam, vt patet ex Marco, itaque Christus in cruce plus tribus horis pependit viuus, ante sextam enim crucifixus. e e. synecdoche: de sola enim Iudæa intelligitur. 64. velut depositum postea recepturus. Grac. παραθήσομαι, *id est, deponam, fut. pro præsenti.*

[65] expirauit. [gg] Videns autem Centurio [hh] quod factum fuerat, [66] glorificauit Deum, dicens: Verè hic homo [67] iustus erat. Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, [68] percutientes pectora sua reuertebãtur. Stabant autem omnes noti eius à longè: [69] & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa hæc videntes. [70] Et ecce vir nomine Ioseph [71] qui erat [72] decurio, vir bonus & iustus: [73] hic non consenserat concilio, & actibus eorum, ab Arimathia [74] ciuitate Iudææ, qui expectabat & ipse regnum Dei. [75] hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu: & depositum [76] inuoluit in sindone, & [77] posuit eum in monumento [78] exciso, in quo nondum [79] quisquam

SENS. LIT. IN CAP. XXIII.

65. Amb. tradidit spiritum, quia non inuitus amisit: quod enim emittitur, voluntarium est; quod amittitur, necessarium. gg. Gloss. quod ita haberet potestatem emittendi spiritum, quod non habet nisi conditor animarum. 66. Aug. 4. de Trin. cap. 13. maximè sunt mirati, qui aderant continuo post illam vocem tradidisse spiritum, longa enim morte cruciabantur ligno suspensi. Idem 3. de con. Euang. dicens Lucas quod factum fuerat, inclusit omnia quæ facta erant. 67. Aug. 3. de con. Euang. alius Euangelista; Filius Dei erat iste, itaque vel vtrumque dictum est à Centurione, vel Lucas Centurionis sententiam expressit, quod eum Dei Filium dixisset, non quia æqualem Patri intellexerat, sed quia iustum crediderat. Theoph. Impletur illud, Cùm exaltatus fuero, omnia ad me traham. Attraxit enim latronem & Centurionem, & quosdam Iudæorum. 68. Beda. vel quod dolerent iniustè occisum, cuius vitam dilexerant, vel quod in morte glorificatum timerent, cuius mortem se impetrasse meminerant. Ambros. ô duriora saxis pectora Iudæorum! Iudex arguit, credit minister, proditor scelus suum voluntaria morte condemnat, terra concutitur, &c. Iudæorum tamen duritia immobilis manet. 69. Int. Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à miseria. Beda. 70. Theoph. sic primæ fruuntur iustificatione, & benedictione, à passione profluente, sic & resurrectione. 71. Græ. fuerat occultus Christi discipulus, sed vinculum timoris rupit, post feruentior factus. 72. Int. Decurio est, qui de ordine curiæ est, & officium curiæ administrat. Beda. qui etiam curialis à procurando munera ciuilia solet appellari. 73. Int. quia & ipse discipulus Iesu, sed occultus, vitans prius inimicitias Iudæorum, sed in hoc extremo officio minus curat de illis. Aug. de con. Euang. 74. Int. ipsa est Ramatha Elcanæ, & Samuelis ciuitas, in regione Thamitica, iuxta Decapolim. 75. Int. si ignotus esset, ad principem non accederet, nec corpus impetraret. Aug. de con Euang. fecit hoc fiducia dignitatis, qua præditus, poterat familiariter intrare ad Pilatum. Beda. per nobilitatem potentiæ secularis, dignus qui impetraret; per iustitiam meritorum, qui sepeliret. 76. Beda. ex simplici sepultura Domini, ambitio diuitum condemnatur, qui nec in tumulis possunt carere diuitiis. Gloss. hinc mos Ecclesiæ habet, vt sacrificium altaris nõ serico, nec tincto panno, sed puro lineo celebretur. 77. Athanas. mortuorum corpora sepelienda, etiam si sancta sint, quid enim sanctius aut maius Domini corpore? 78. Beda. s. de petra, ne si ex multis esset lapidibus, suffossis fundamentis ablatus furto diceretur. 79. Beda. ne alius surrexisse putaretur.

SENS. MYST. IN CAP. XXIII.

67. Beda. per centurionem fides Ecclesiæ designatur, quæ Dei Filium, tacente synagoga, confirmat.
76. Beda. ille sindone munda inuoluit Iesum, qui pura mente suscipit. 77. Amb. Christus in iusti monumento conditur, vt in iustitiæ habitatione requiescat, qui in se bene humauerit Christum, diligenter custodiat, ne eum perdat. 79. Gloss. in monumento nouo sepelitur, debet enim qui Christum suscipit, in nouitate vitæ ambulare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIII.

hh. id est. præfectus centuriæ quam habebat Pilatus Ierosolymis. 68. in detestationem sceleris, simulque timentes Dei vindictam. 72. Græc. βουλευτής, senator, seu consul dicebatur in Mancipijs, decuriones qui Romæ Senatores.

positus

poſitus fuerat. Et dies erat paraſceues[80], & ſabbathum[81] illuceſcebat[II]. Subſecutæ[82] autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa viderunt[83] monumentum: & quemadmodum poſitum erat corpus eius. Et reuertentes parauerunt aromata & vnguenta[84]: & ſabbatho quidem ſiluerunt[85] ſecundùm mandatum[86].

Sen. Lit. In Cap. XXIII.

80. Int. Paraſceue, ſexta feria quæ præparabantur neceſſaria ſabbatho. Beda Paraſceue autem præparatiò interpretatur; ſexta die factus homo, ea reparatus. 82. Beda: notis Ieſu, poſt depoſitum cadauer, ad ſua remeantibus, ſolæ mulieres, quæ arctiùs amabant, funus ſubſecutæ, vbi poneretur, inſpicere cupiebant. 83. Beda. vt ei tempore debito munua poſſent ſuæ deuotionis offerre. 84. Theoph. quaſi puro homini, nec enim debitam fidē adhuc habebant: ſolebant verò Iudæi talia exhibere defunctis. 85. Beda. quàm diu quidem licebat operari, id eſt, vſque ad ſolis occaſum vnguentis præparandis fuerunt occupatæ. 86. Beda. ſcilicet, à veſpera ad veſperam quieſcendi.

Sens. Myst. In Cap. XXIII.

81. Beda. Sabbatho in ſepulchro requieuit, qui ſeptimo die requieuerat ab opere ſuo. Sexta autem die crucifixus, & ſeptima quieſcens, ſignificat in ſexta mundi ætate oportere nos mundo crucifigi, ſeptima verò, id eſt, poſt mortem corpora quidem in tumulis, animas verò cum Domino requieſcere. 82. Beda. humiles animæ paſſionem Chriſti ſequuntur, vt imitentur ſedula curioſitate perpendentes quo ordine geſtabit, quā lecta, audita, & recordata, ſe ad paranda opera virtutum, quibus Chriſtus delectatur, conuertunt, vt finita præſentis vitæ paraſceue, reſurrectionis tempore Chriſto occurrant cum aromatibus ſpiritualium actionum.

Addit. Avct. In Cap. XXIII.

80. ſ. dies, in quo præparabant ad feſtum neceſſaria. II. pro. incipiebat, à veſpera enim feſta incipiebant. vel, q. d. erat veſpera diei ſabbathi, quam cum nocte tranſacta ſequitur lux prima ſabbathi. 85. pro, quieuerunt: id enim etiam ſignificat verbum Græcum. 86. ſ. non operandi die ſabbathi.

CAPVT XXIIII.

VNa autem ſabbathi[1] valde diluculo[2] venerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata: & inuenerunt lapidem reuolutum[3] à monumento. Et ingreſſæ non inuenerunt corpus Domini Ieſu.

Sens. Liter. In Cap. XXIIII.

1. IN T. id eſt, prima. 2. Beda. Sabbatho tranſacto. i. ſole occidente emerunt aromata, & cùm noctis articulo præoccupante monumentum adire non poſſent, venerunt prima ſabbathi, quā Chriſtiani Dominicam appellant, valde diluculo ad monumentum, in quo magnus quærendi & inueniendi Dominum feruor charitatis oſtenditur. Amb. Matthæus dicit, veſpera ſabbathi ad monumentum veniſſe, ſed de aliis loquitur mulieribus. Aug. 3. de conſ. Euang. Matthæus à prima noctis parte, quod eſt veſpere, noctem ſignificauit, cuius fine venerunt ad monumentum. 3. Theoph. reuoluerat Angelus, vt ait Matthæus. Chry. Amotus eſt poſt reſurrectionem, vt videntes mulieres monumentum vacuum, crederent Dominum reſurrexiſſe. Gloſſ. potuit clauſo exire ſepulchro, qui clauſo exiuit vtero.

Sens. Myst. In Cap. XXIIII.

2. BEda. Datur nobis exemplum, diſcuſſis vitiorum tenebris, ad Domini corpus accedendi, nam & ſepulchrum figuram habet altaris, in quo Chriſti corporis myſteria conſecrātur in linteo puro: aromata ſignificant odorem virtutum, & orationum ſuauitatem quibus altari appropinquare debemus; reuolutio lapidis reſerationem Sacramentorum, quæ regebantur in lege ſcripta in lapide, cuius ablato tegmine, Chriſti corpus viuum euangelizatur: aſtant verò Angeli tēpore conſecrationis corporis Chriſti, & nos humiliter oportet vultum in terram declinare propter angelicam præſentiam, ſeu ſacræ oblationis reuerentiam, cinerem nos & terram eſſe recolentes.

Addit. Avct. In Cap. XXIIII.

1. pro, prima hebdomadæ die.

Et factum

Et factum est dum mente consternatæ[a] essent de isto: ecce duo viri[4] steterunt secus illos in veste fulgenti[5]. Cùm timerent autem, & declinarent[6] vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid[7] quæritis viuentem cum mortuis?[8] non est hic,[9] sed surrexit. recordamini qualiter locutus est vobis,[b] cùm adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia[10] resurgere.[c] Et recordatæ sunt verborum eius: & regressæ à monumento, nuntiauerunt[11] hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria[12] Magdalenæ, & Iohanna[13], & Maria[14] Iacobi, & cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant[15] ad Apostolos hæc. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non crediderunt[16] illis. Petrus autem surgens cucurrit[17] ad monumentum, & procumbens[d] vidit linteamina

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

a. Glo. quia & lapidem immensæ magnitudinis reuolutum stupebant; & Christi corpus non inuentum, dolebant. 4. Cyril. propter amorem Christi, & adhibitam sollicitudinem, meruerunt visionem angelicam. Aug. 3. de con. Euan. possumus intelligere vnum Angelum visum à mulieribus, vt ait Marc. & Matth. vbi essent ingressæ in aliquod spatium septum ante saxei sepulchri locum; deinde visos duos alios Angelos stantes, vt ait Lucas, dum intus inspicerent locum in quo iacebat corpus Domini. Gloss. sicut post tentationem in solitudine Angeli ministrabant Christo, ita nunc post deuictam mortem gloriam triumphantis annunciant. 5. Euseb. Iucunditatis id & gaudij indicium. Mites & hilares visi sunt, quales decebat conspici in regno, & gaudio Domini: cùm plagæ quidem Ægyptiis præpararentur, visus Angelus à Moyse in flamma ignis, & in passione eclipsatus est Sol in mœroris signum. 6. Beda. non in terram ceciderunt, nec legimus quenquam sanctorum tempore Dominicæ resurrectionis, vel Domino, vel Angelis visis prostratum adorasse, vnde mos Ecclesiæ vel in memoriam Dominicæ resurrectionis, vel in nostræ spem, vt omnibus Dominicis diebus, & toto quinquagesimæ tempore, non flexis genibus, sed declinatis in terram vultibus oremus. 7. Int. s. iam resuscitatum à mortuis. 8. Int. id est, in monumento, qui locus est propriè mortuorum Beda. 9. Int. s. præsentia corporis. b. Glo. apparet hinc etiam feminis prædixisse Christum se resurrecturum. 10. Beda. die enim parasceue sepultus, mane prima sabbathi resurrexit. Athanas. Poterat statim resurgere, sed dixisset aliquis non plenè fuisse mortuum. 11. Cyril. femina quondam mortis ministra, resurrectionis mysterium prima percepit, & nunciat. 12. Int. ipsa est soror Lazari, quæ vnxit Dominum vnguento. Beda. 13. Int. vxor Chusæ procuratoris Herodis. Beda. 14. Int. mater Iacobi minoris, & Iosephi soror matris Domini, vnde Iacobus frater Domini dicitur. 15. Beda. vt perpetui reatus apud viros mulier opprobrium non sustineret, quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam. 16. Theoph. est naturaliter incredibile mortalibus resurrectionis miraculum. G. eg. in hom. hoc non tam illorum infirmitas quàm nostra, vt ita dicam, futura firmitas fuit: illis enim dubitantibus resurrectio per multa argumenta monstrata est. 17. Euseb. solus ipse credit feminis dicentibus se Angelos vidisse; & cùm esset eximij affectus præ cæteris sedulitatem promit. Aug. 3. de con. Euang. Lucas hoc recapitulandò narrat; tunc enim cucurrit quando & Iohannes. cùm. s. nunciatum eis esset à mulieribus de corpore ablato; postea autem facta sunt illa de visione Angelorum: commemorauit autem Lucas solum Petrum, quia ei primò Maria nunciauerat.

d. Aug. 3. de con. Euang. primò procumbens vidit, sed postea, vt ait Iohannes, ingressus est.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

10. Beda. vno die in sepulchro, & duabus noctibus iacuit, quia lucem suæ simplæ mortis tenebris duplæ nostræ mortis adiunxit. e. Gloss. sic nos inter Dominicæ passionis mysteria non solum passionis, sed & resurrectionis debemus recordari.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

a. Gra. ἐν τῷ διαπορεῖσθαι, dum hærerent, seu perplexa essent. 4. vel alij ab illis de quibus Matth. & Marc. vel cùm duo essent, vnius illi tantùm meminerunt. 5. Gra. ἀστραπτούσαις. i. fulgurantibus, seu fulguris instar relucentibus. 17. vna cum Iohanne, vt patet ex Iohanne.

sola posita, & abiit secum mirans quod [18] factum fuerat. Et ecce [19] duo ex illis ibant ipsa die in [20] castellum quod erat in spatio [21] stadiorum sexaginta ab Hierusalem, nomine [e] Emaus. & [22] ipsi loquebantur ad inuicem de his omnibus quæ acciderant. Et factum est dum fabularentur, & secum [f] quærerent, & ipse Iesus [23] appropinquans ibat cum illis, oculi autem illorum [g] tenebantur ne eum [24] agnoscerent. Et ait ad illos, Qui sunt hi sermones, quos [25] confertis ad inuicem ambulantes, & estis [h] tristes? Et respondens vnus cui nomen [i] Cleophas, dixit ei: Tu solus [26] peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit, Quæ? Et dixerunt: De Iesu Nazareno, qui fuit vir [27] Propheta, potens in omni [28] opere & sermone coram [29] Deo & omni populo: [m] Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. nos autem [30] sperabamus quia ipse esset [31] redempturus Israël: & nunc super hæc omnia [32] tertia dies est hodie quod hæc facta sunt. Sed & mulieres quædam ex nostris [33] terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius, venerunt, dicentes se etiam visionem

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

18. Theoph. s. qualiter sola linteamina derelicta, &c. 19. Theoph. quidam alterum horum dicunt Lucam esse. Amb. erant Amaon & Cleophas. 20. Aug. 3. de con. Euang. quam Marcus villam vocat. Beda. ipsa est Nicopolis ciuitas. 21. Beda. stadium octaua pars milliarij, itaque erant septem millia passuum, & quingenti. 22. Theoph. non quasi credentes, sed sicut stupentes. 23. Beda. vt in eis fidem resurrectionis incenderet, & impleret quod promiserat, scilicet, Vbi essent duo vel tres in eius nomine congregati, ibi se in medio eorum adfuturum. 24. Greg. in hom. hoc agebatur foris in oculis corporis, quod intus in oculis cordis: intus enim amabant & dubitabant, de se ergo loquentibus præsentiam exhibuit, de se dubitantibus cognitionis suæ speciem abscondit. Glo. apparuit quidem in specie propria, sed speciem quam recognoscerent, non ostendit. 25. Græc. conferebant inter se quasi non amplius expectantes Christum viuentē. 26. Beda. peregrinū putabant, cuius vultum non agnoscebant. 27. Beda. Filium Dei tacent, vel nondum perfectè credentes, vel ne inciderent in manus Iudęorum persequentium. 28. Theoph. primò opus, deinde sermo, per illud enim hic comprobatur. 29. Theoph. primò placendum est Deo, deinde hominibus, vt. s. quantum est possibile, viuamus sine scandalo. 30. Græc. Vox desperantium, sperabamus, inquiunt, non speramus. Beda. non credebant resurrecturū. 31. Theophil. s. ab ingruentibus malis, & Romanorum seruitute. 32. Int. promissam resurrectionem tacent, timentes eum cui loquebantur. Theoph. videntur non omnino esse increduli, sed meminisse quod eis dixerat se tertia die resurrecturum. 33. Græc. non existimabant firmum quod eis fuerat relatum, sed stuporis & turbationis causam inde sumebant. Glo. q. d. de non inuento corpore, plus mœstitiæ addiderunt, quàm de nunciata resurrectione gaudij attulerunt.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

26. Beda Reuera eis peregrinus erat, à quorum naturæ fragilitate, resurrectionis gloria longè distabat, & à quorum fide manebat extraneus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

21. stadia octo faciunt miliare. f. id est, disputarent, seu commentarentur. g. scilicet, Christo impediente. h. Græ. σκυθρωποί, parum alacri vultu, seu tristi. 26. quasi dicat, tune solus sic es in Ierusalem peregrinus, vt ignores quæ acta sint in ea, cùm nemo sit qui ignoret? Solent peregrinis ignota esse res ciuitatis. 29. id est, probatus Deo, & etiam populo. m. pro, id est Heb. 31. scilicet, à Romana tyrannide. 33. Græ. ἐξέστησαν, id est, attonitos reddiderunt.

Angelorum vidisse, qui dicunt eum viuere. Et abierunt [34] quidam ex nostris ad monumentum: & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum verò non inuenerunt. Et [35] ipse dixit ad eos: O stulti & tardi corde ad credendum in [36] omnibus quæ locuti sunt Prophetæ! [37] Nónne hæc oportuit pati Christum, & ita [n] intrare in gloriam suam? Et [38] incipiens à [o] Moyse & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de [p] ipso erant. Et appropinquauerunt castello quò ibant: & ipse [39] se finxit longiùs ire. Et [40] coëgerunt illum, dicentes: Mane nobiscum Domine, quoniam aduesperascit, & [q] inclinata est iam dies. Et intrauit cum illis. Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, & [r] benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et [41] aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum: & ipse [42] euanuit ex oculis eorum. Et [43] dixerunt ad inuicem, Nónne cor nostrum [44] ardens erat in nobis, dum loqueretur in via,

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

34. Glo.nec Petri testimonium certum æstimabant, dum diceret se resurrectionem Domini conjicere, ex eo quòd corpus eius in sepulchro non esset. Aug.3.de con.Euang. indicat Lucas duos ad monumentum iuisse.s.Petrum.& Iohannem. 35. Theoph.ferè eadem hi dixerant, quæ illi qui astantes cruci dicebant, alios saluos fecit; seipsum non potest saluum facere. 36. Theoph.non sufficit credere quædam quæ sunt locuti Prophetæ, sed oportet omnibus fidem adhibere. 37. Isid.rei sunt tamen qui crucifixerunt, non enim intendebant perficere quod Deus disponebat; Deus verò eorum nequitiam in generis humani beneficium conuertit, quasi vtens vipereis carnibus ad antidoti salutiferi confectionem. 38. Chry.Sacrificium quidem Abrahæ cum Isaac dimisso immolatus est aries, & aliæ scripturæ propheticæ, crucis & resurrectionis Christi mysteria continent. 39. Aug.2.de q. Euang. non omne quod fingimus, mendacium est; cùm enim fictio ad aliquam significationem refertur, mendacium non est; alioqui figuratè dicta mendacia essent. sicut autem dicta, ita & facta finguntur sine mendacio, ad rem aliquam significandam. Greg.in ho. quia adhuc in eorum cordibus peregrinus erat à fide, finxit se longiùs ire, fingere componere dicimus, vnde compositores luti figuli vocantur, nihil quidem veritas per duplicitatem fecit, sed talem se exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. 40. Greg.in ho. peregrini ad hospitium non solùm inuitandi, sed & trahendi sunt. 41. Chry.i.mentis sensus. Aug. 3. de cons. Euang. non clausis oculis ambulabant, sed inerat aliquid quo non sinerentur agnoscere quod videbant; nec incongruenter accipimus impedimentum in oculis eorum à sathana fuisse, ne agnosceretur Iesus, quod ablatum est veritate corporis eius participata. Theop. Magnam & ineffabilem vim habet Domini caro, eamq; sumentibus aperiuntur oculi. 42. Theoph. Non tale corpus habebat, vt diutiùs cum eis commorari deberet: augebat etiam hoc eorum affectum. Glo. Subtrahitur carnalibus oculis species infirmitatis, vt mentibus incipiat apparere gloria resurrectionis. 43. Int. iam certi de resurrectione. 44. Orig. Accendebant Christi sermones cor ad amorem diuinum.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

41. Aug.2.de q.Euan. hospitalitatis officio ad Christi cognitionem peruenitur. Greg.in hom. qui audita vult intelligere, quæ intellexit opere compleat; Ecce Dominus cùm loqueretur, non est cognitus; dum pascitur, cognosci dignatus est. Gloss. Veritas melius operando, quam audiendo intelligitur, nec agnoscunt Christum, nisi participes corporis eius, id est, Ecclesiæ; cuius vnitatem commendat Apostolus in Sacramento panis, dicens: Vnus panis, vnum corpus multi sumus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

35. Gr. ἀνόητοι. i. amentes, insensati. Diriùs loquens reddit attentiores. 36. pro, omnia. Heb. n. pro regnũ suum inire. o. i. libris Moysi. p. i. ad ipsum pertinebant. 39. i. sic se composuit, quasi longiùs iturus, idq; vt ab illis detineretur. Gr. προσεποιεῖτο. i. præ se ferebat. q. s. ad occasum, sic dicunt rem exaggerantes, vt retineant, alioqui enim tantum adhuc temporis, vt possent post cœnam redire Hierosolymam. r. i. gratias egit, vt aliàs solebat. 41. q. d. sublatum impedimentum quo tenebantur, ne possent agnoscere.

& aperiret nobis Scripturas? Et [45] surgētes eadem [s] hora, regressi sunt in Hierusalem: & inuenerunt [t] congregatos [u] vndecim, & eos qui cum illis erant, [46] dicētes: [x] Quòd surrexit Dominus verè & apparuit [47] Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via: & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Dum autem hæc loquuntur, [48] stetit Iesus in medio eorum, & dixit eis: [49] Pax vobis, ego sum, nolite timere. Conturbati verò & conterriti existimabant se [50] spiritū videre. Et dixit eis, [51] Quid turbati estis, & [52] cogitationes ascendūt in corda vestra? Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum, [53] palpate, & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cùm hoc dixisset, ostendit eis manus & [aa] pedes. Adhuc autem illis non [54] credentibus

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

45. Theoph. per plures tamen horas peruenerunt. 46. Aug. 3. de con. Euang. Iam fama erat resurrectionis Christi à mulieribus facta, & Petro, cui iam apparuerat. x. Aug. 3. de cons. Euang. Erāt tamen aliqui qui non credebant, vt Marcus indicat. 47. Int. Primò omnium virorum apparuit Petro; quod etsi non dicit Euangelista quando, vel vbi factum; tamen quia factum sit non tacet. Chry. Primò apparuit digniori, & qui primò confessus est eum Christum, primò resurrectionem videre meretur. Item, quia eum negauerat, ei primus voluit apparere ne desperaret. 48. Cyrill. vndique resurrectionis fama per Apostolos diuulgata, & affectu discipulorum erectò ad Christi visionem, venit desideratus. Aug. 3. de con. Euang. Intelligendum est exiisse Thomam antequam Dominus appareret: nam Iohannes ait non interfuisse: quod verò dixerat, Præcedam vos in Galilæam, ibi me videbitis; post multa cōpletum est, vel prophetice accipiendum est quod de Galilæa dictum est, scilicet, de populo Israël transmigraturos ad Gentes credituras, Domino viam in cordibus præparante. Galilæa enim transmigratio interpretatur; vel significabatur visuros illum sicuti est in ea forma qua æqualis est Patri, cùm ex hoc seculo migrarent in æternitatem, quo præcesserat: nam & Galilæa interpretatur reuelatio. Ambros. Mandauerat discipulis, vt in Galilæa eum viderent; sed illis ob metum intra conclaue residentibus, primum se obtulit. Græc. non est hoc promissi transgressio, sed festinata ex benignitate impletio propter pusillanimitatem discipulorum. Euseb. Priùs in Hierusalem latitantibus visus est semel, aut bis ad eorum consolationem, in Galilæa verò cum multa potestate se ostendit in multis signis, vt Lucas testatur in Actibus.

49. Theoph. hoc eos verbo munierat, cùm ad prædicandum mitteret. Cyrill. Pudeat nos pacem deserere, quam Christus, ascendens, nobis reliquit. Pax Dei dicitur, & Deus pacis, & ipse pax nostra. Pax, bonum commendatum ab omnibus, obseruatum à paucis. 50. Int. non carnem Beda. Non credebāt tertia die potuisse veram carnem de sepulchro resurgere; putant ergo se videre spiritum quem emiserat in passione. Amb. Etsi Petrus de resurrectione crediderat, sed poterant tamen turbari, quòd se Dominus, obseratis vestibulis, improuisus infunderet. 51. Theoph. quia non fuerant per verbum pacis sedati, indicat se Filium Dei, qui mētis arcana cognosceret. 52. Beda. s. falsæ & pernitiosæ. 53. Greg. 13. moral. cap. 31. In resurrectione non erit corpus impalpabile, & aëre subtilius, vt Eutichius dixit, sed subtile quidem per effectum spiritualis potentiæ, palpabile autem per veritatem naturæ. aa. Beda. quibus indita clauorum vestigia. ostendit etiam, secundum Iohannem, latus, vt ostensa vulnerum cicatrice, dubietatis eorum vulnus sanaret: voluit quidem Dominus manere mortis suæ signa; primò, vt per hoc discipulis fidem suæ resurrectionis astrueret; deinde, vt Patri pro nobis supplicans, genus mortis quod pro homine pertulit, semper ostendat; tertiò, vt sua morte redemptis, quàm misericorditer sint adiuti, insinuet; postremò, vt in iudicio appareat quàm iustè damnentur impij. Cyrill. Ostendit eis manus & pedes, & clauorum foramina. Gloss. Cicatrices seruauit, vt perpetuum victoriæ suæ triumphum circumferat.

54. Ambros. primò non crediderant, postea tamen crediderunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

s. scilicet, celeriter; erant enim ferè octo milliaria. t. sic vocabantur Apostoli, vt antea duodecim, etiamsi aliqui ex eo numero deessent. v. scilicet, discipulos alios. 54. Gra. coniungitur, cùm præ gaudio. scilicet, qui optant credere, timent, ne fortè fallantur, eisq; illa voluptas eripiatur; solet etiam impedire iudicium, & obscurare vehemens gaudium.

& mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis[55] hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis[bb] assi, & fauum mellis. Et cùm manducasset[56] coram eis, sumés reliquias dedit eis, & dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cùm adhuc essem[57] vobiscum, quoniam[cc] necesse est impleri omnia[58] quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Tunc aperuit[dd] illis sensum, vt intelligerét Scripturas, & dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati,[59] & resurgere[60] à mortuis tertia[61] die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam[ee], & remissionem peccatorum in omnes[62] gentes, incipientibus[ff] ab Hierosolyma.[63] Vos[64] autem testes estis[gg][65] horum. Et ecce ego[66] mittam[67] promissum[68] Patris mei in vos: vos autem

Sens. Liter. In Cap. XXIIII.

55. Cyril. vult magis discipulos certificare. Beda. ad insinuãdam resurrectioois veritatem, non solùm tangi à discipulis, sed cum illis vesci dignatur. 56. Beda. porestate, & noo necessitate, aliter absorbet aquam terra sitiens, aliter sol calens, illa indigentia, iste potentia, manducauit, non cibo indigens, sed vt naturam corporis resurgentis astrueret. Græc. comedit, non quasi post resurrectionem cibis vtẽdum sit, sed ex quadam dispensatione, sic reliquit clauorum foramina, & lateris cicatricem, cùm tamen sit resuscitaturus nostra corpora incorrupta. 57. Int. in eadem, sed mortali carne. Beda. 58. Int. s. hæc verba. Aug. primo de cons. Euang. qui Magicis artibus tribuunt Christi opera, attendant vtrum potuerit Magicis artibus Prophetas diuino spiritu antequam in terra nasceretur, implere. 59. Theop. s. per lignum crucis. 60. Beda. perdidisset Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis. 61. Beda. post commendatam sui corporis veritatem, commendat Ecclesię vnitatem. e e. Euseb. oportebat coouersos expiari à quolibet contagio & macula Christi virtute, & ideo dicit prædicandam pœnitẽtiam, & remissionem peccatorum, veram enim pœniteotiã ostendentibus, veniam cõmissorum donat. Theoph. In hoc etiam baptismatis meminit, in quo per depositionem priorum scelerum subsequitur venia peccatorum, non intelligitur autem in solo Christi nomine baptisma fieri, sed in Christi morte; continet etiam Christi nomen in se, & Patrem quasi vnctorem, & Spiritum sanctum quasi vnctionem, & Filium quasi vnctum. s. secundùm humanã naturam. 62. Int. non in vna tantùm gente Iudæorũ, vel io aliqua parte terrarũ. Euseb. Dictũ erat, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuã. 63. Beda. Non solùm quia Iudæis eredita eloquia Dei, & eorum est adoptio & gloria, sed etiã vt Gentes hoc maximè indicio diuinæ pietatis in spem veniæ prouocentur, quod eis, qui filiũ Dei crucifixerunt, venia cõcedatur. Chry. prius apud ipsos occisores pandunt resurrectionis signa, sic enim hæc plurimum demonstratur, cùm vel crucifixores credunt. 64. Int. qui vidistis, & audistis. 65. Int. s. quæ prædicanda suot. Euseb. mortis, & resurrectionis. 66. Int. vt sufficiatis ad testandũ. Theop. hoc subiungit ne turbarentur quod idiotæ essent, Gentibus & Iudæis prædicaturi. 67. Int. s. vobis. 68. Int. s. auxilium, Spiritus sancti gratiam. Theop. quod per Ioëlem promiserat, dicens: Effundam spiritum meum super omnem carnem.

Sens. Myst. In Cap. XXIIII.

b b. Beda. Piscis assus, Christus passus, latere enim dignatus est in aquis generis humani, & capi laqueo mortis nostrę, & quasi tribulatione assari tẽpore passionis, sed fauus mellis extitit io resurrectione, mel in cera, diuinitas in humanitate. Theop. Maoducauit partẽ piscis assi: naturã enim humanã in huius vitæ mari natãtem, assans igne propriæ Deitatis, eiusque humiditatem exsiccans à profundis vodis extractam fecit escam diuinam, cibumque suauem, quod sigoificat fauus mellis: vel piscis assus vita actiua coosumens nostrã humiditatem laborum prunis: fauus mellis, cõtemplatio dulcis eloquiorũ Dei. Greg. Nissen. Legale Pascha cum amaritudine edebatur, post resurrectionem verò cibus fauo mellis dulcoratur. Gloss. qui hic assantur in tribulationibus pro Deo, vera postea dulcedine satiabuntur.

Addit. Avct. In Cap. XXIIII.

c c hoc est quod eis locutus fuerat. d d. i. mentem. f f. s. Apostolis, videtur legisse ἀρξαμένων, nunc enim ἀρξάμενοι, incipiendo. g g. pro, eritis. 65. passionis scilicet, & resurrectionis. 68. Græc. ἐπαγγελίαν, id est, promissionem.

[hh] ſedere in ciuitate quoadusque induamini [69] virtute [ll] ex alto. [70] Eduxit [71] autẽ eos foras in Bethaniã, [72] & eleuatis [mm] manibus ſuis benedixit [nn] eis. [73] Et factum eſt dum benediceret illis, receſſit ab eis, [74] & ferebatur in cælum. Et ipſi adorantes [oo] regreſſi ſunt in Hieruſalem [75] cum gaudio magno, [76] & erant ſemper [pp] in templo [77] laudantes & benedicentes [qq] Deum. [78] Amen.

SENS. LIT. IN CAP. XXIIII.

69. Chry non vult ad conflictum exeant, niſi armati. Theoph. integram tutelam ſpiritalis armaturæ indicat. 70. Theoph. i. virtute cæleſti, quare non præſente Chriſto, vel eo diſcedente ſtatim Spiritus venit: decebat fieri priùs rei cupidos, itemque naturam noſtram priùs cõparere in cælo, & fœdera conſummatione autem poſt eius reſurrectionẽ fugerent, hac expectatione quaſi quodam vinculo eos Hieroſolymis detinuit, nec expreſſit quando eſſet miſſurus, vt ſemper eſſent vigiles. Beda. de hac virtute, id eſt, Spiritu ſancto dicit etiam angelus Mariæ: Et virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Amb. at Iohannes ait accepiſſe illos Spiritum ſanctum, vel illis vndecim quaſi perfectioribus inſufflauit, & reliquis poſtea tribuẽdum promiſit, vel eũm ſint diuiſiones gratiarum, aliam ibi operationem inſufflauit, nempe gratiam remittendorum peccatorum, aliam hic pollicetur, linguarum. ſ. gratiam. Aug. 15. de Trinit. ca. 26. Dominus poſt reſurrectionem dedit Spiritum ſanctum; ſemel in terra propter dilectionem proximorum, & iterum de cælo propter dilectionem Dei. 71. Beda. prætermiſſis his quæ per quadraginta dies Dominus cum diſcipulis egit, primo diei reſurrectionis coniungit Lucas nouiſſimum, quo aſcendit in cælum. 73. Beda. quibus præcepta docendi tradiderat. Theop. Fortè vim conſeruatiuam influẽs vſque ad aduentum Spiritus, & nos inſtruens, vt quoties recedimus, benedictionibus ſubditos Deo commendemus.

74. Grauia promiſſa aſpectui ſubiicit Dominus, promiſerat reſurrectionem, reſurrexit; promittitur quòd in nubibus rapiemur in aëra; hoc etiam per opera oſtendit. Theoph. Aſcendit appariturus diuino conſpectui in ſuo corpore. Iam noſtra natura in Chriſto honoratur ab Angelis. 75. Int. vbi promiſſionem Patris iuſſi ſunt exſpectare. Beda. 76. Int. quia dominum poſt triũphum reſurrectionis etiam cœlos penetrare vident, Beda. 77. Theoph. Nondum aderat Spiritus, & iam ſpiritaliter conuerſantur, priùs erant recluſi, iam ſtant in medio Principum ſacerdotum, nec aliquo diſtrahuntur mundano, ſed omnibus contemptis, Deum iugiter laudant. Beda. Lucas per vitulum ſignificatus, quia Chriſti Sacerdotium cæteris ampliùs exponendum ſuſcepit, Euangelium quod à miniſterio templi cœpit, in templi deuotione compleuit; ibique Apoſtolos noui ſacerdotij miniſtros futuros, non in victimarum ſanguine, ſed in Dei laude & benedictione concluſit. 78. Theoph. & nos eos imitantes, in ſacra vita ſemper degamus laudantes, & benedicentes Deum, cui eſt gloria, benedictio, & virtus in ſecula. Amen.

SENS. MYST. IN CAP. XXIIII.

hh. Greg. in Paſtorali, exemplum ſequentibus dat, ne imperfecti prædicare præſumant, ſed in ciuitate ſedeant. i. intra mentium ſuarum clauſtra ſe conſtringant, vt virtute diuina perfectè induti, ad alios inſtruendos exeant. mm. Orig. oportet eum, qui aliis benedicit, variis eſſe ornatum operibus, ſic enim manus tolluntur in altum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXIIII.

hh. i. quieti manete, dicta hac die aſcẽſionis. 69. velut armatura. ll. i. fortitudine. 71. pro, eduxerat. 72. i. montem Oliueti, ad cuius latus Bethania. nn. i. bene precatus eſt, ſeu ſalutem illis precatus. oo. Græc. προσκυνήσαντες. i. cùm adoraſſent, ſeu ſe in terram inclinaſſent. ſ. poſt apparitionem Angelorum, de quibus Act. 1. pp. pro, aſſiduè. 77. id videtur intelligendum poſt aduentum Spiritus ſancti, antea enim domi ſe continebant. qq. id eſt, prædicantes, celebrantes.

EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.[a]

CAPVT I.

IN Principio[1] erat[2] Verbum,[3] & Verbum[4] erat apud[5] Deum: & Deus[6] erat[7] Verbum.[8] Hoc erat in principio apud Deũ.[9] Omnia[10] per ipsum facta[11] sunt: & sine[12] ipso factum est nihil.[13]

Sen. Lit. In Cap. I.

1. IN r. id est in Patre, qui principium sine principio est. vel in principio omniũ creaturarum, vel temporum, id est, cùm inciperent omnes creaturæ, vel tempora, iam erat Verbum, vel quia ab ipso habent omnia principium existendi. Aug. 6. de Trinit. c. 2. In principio, id est, ante omnia. Chry. alij Euangelistæ ab incarnatione incipiunt, Iohannes ab æterna generatione. Si quis verò dicat, cur Patrem dimittens, mox de Filio loquitur? erat ille manifestus omnibus, si non vt Pater, at vt Deus, vnigenitus autem ignorabatur; nec tamen Patrem tacuit, nam Filium Verbum vocauit. 2. Int. nota ex consubstantialitatis 3. Int. id est, Filius, qui est principium de principio. Aug lib. 83. q. 63. quod Græci λόγος, Latinè ratio & verbum, sed hic melius verbum interpretatur, vt significetur respectus ad Patrem, & ad facta per Verbum. nam & ratio dicitur etiamsi nihil per eam fiat. Idem 15. de Trinit. cap. x. & xj. qui potest intelligere Verbum, non solùm antequam sonet, sed etiam antequam sonorum imagines cogitatione voluantur, potest videre aliquam verbi similitudinem, quod erat in principio. Nascitur Verbum quod loquimur, ex scientia quam memoria tenemus, & formata cogitatio à re quam scimus. Verbum est quod in corde dicimus; quod nec Græcum est, nec Latinum, nec alicuius linguæ, & verbum quod foris sonat, signum est verbi intus latentis, propter quod & verbum dicitur. Idem 15. de Trinit. cap 13 Verbum Dei, vnigenitus Filius, qui de Patris sapientia, seu qui de Patre sapientia natus, est per omnia Patri similis & æqualis, hoc enim est omnino quod Pater, non tamen Pater, ei nosse de Patre est sicut esse; nosse enim & esse ibi vnum est, & ideo Patri sicut esse non est à Filio, ita nec nosse, Pater tanquam seipsum dicens, genuit Verbum sibi æquale per omnia, non enim se integrè & perfectè dixisset, si aliquid minus aut amplius esset in eius verbo quàm in ipso, nostrum verbum vtcunque diuino simile est, sed

Addit. Avct. In Cap. I.

a. Ioannes patre Zebedæo. Matth. 4. Marc. 1 Luc. 5. matre Salome, de qua Matt. 27. Marc. 15. ad Apostolatum vocatus admodum iuuenis, vixit enim post Christi passionem 68. annos secundùm Hier. Dan 9 & 1. cont. Iouin. Reuocatum à nuptijs quidam putant, vt Hier. 1. cont. Iouin. & quidem ab illis quæ in Cana Galilææ. Beda in præf. in Ioan & Ruper. lib. 2. in Ioan. At illic iam vt Christi discipulus aderat, antea ergo vocatus. Virgo fuit, eoq; Christo præcipuè charus secundùm Hier. Asia ei obtigit in prouinciarum distributione, Ephesi Episcopus fuit. Incertum quot annos vixerit, etsi quidam putant cẽtum. Euangelium scripsit præcipuè contra Ebionem & Cherintum, Christi diuinitatem negantes. 1. id est, ante omnia sic in principio dicitur creatum cælum & terra. 2. potius quàm fuit, sic enim fuit, vt semper fuerit sit, & futurum sit. q. d. iam erat Verbum. 3. Filius λόγος, dicitur, id est, ratio, definitio, verbum, quod sinè passione à Patre procedat, vt ratio seu notitia ex animo, quodque Patri intimus, vt animo ratio. Et quod velut definitio Patris naturam exprimat, & quod procedat à Patre vt à mente verbum. Græc. ὁ λόγος, scilicet, vnicum illud, & singulare verbum.

Quod

ſed valde diſſimile; quandoque enim formabile eſt, nondum formatum, tunc verò formatur & verum fit, cùm res ſcitur,& vt ſcitur,ſic etiam cogitatur;Dei autem verbum nõ ante formabile fuit quàm formatum,& ideo ita dicitur Dei verbũ, vt Dei cogitatio non dicatur, ne aliquid putetur volubile in Deo. Idem de verbis Domini,ſerm 38. Eſt Verbum Dei,forma quædam non formata, ſed forma omnium formarum,ſuperans omnia,exiſtens in omnibus. Quærunt verò quidam quomodo naſci potuerit Filius coæuus Patri? nónne ſi ignis æternus eſſet, coæuus eſſet ſplendor? itémque imago quæ de ſpeculo exiſtit,aut aqua, vt ſi aliquid ſuper aquam,exempli gratia,virgultũ ſemper fuiſſet, & imago de eo ſemper eſſet Baſil.in hom. in princip.Iohan. Verbum hoc quod erat in principio nec humanum erat, nec Angelorum, ſed ipſe Vnigenitus,qui Verbum dicitur,quia impaſſibiliter natus,& Generãtis imago eſt, totum in ſe Generantem demonſtrans: habet verò verbum noſtrum diuini Verbi ſimilitudinem quandam,declarat enim totam mentis conceptionem:& quidem cor noſtrum quaſi fons eſt, verbum prolatum quaſi riuulus ex ipſo manans:præuidit Spiritus ſanctus futuros qui gloriæ Vnigeniti inuidentes, dicerent antequam genitus eſſet,non erat;itaque ait, In principio erat Verbum. Chry. non ſimpliciter verbum dixit,ſed cum articulo à reliquis ipſum ſeparans. eſt enim quædam hypoſtaſis,ex Patre impaſſibiliter proueniens;ſignificat verò hoc,In principio erat,ſemper & infinitè extitiſſe; nam de cælo & de terra non dicitur quod erant in principio,ſed quod in principio facta ſunt. Erat cùm de creaturis dicitur,tempus ſignificat,ſicut & eſt,cùm autẽ de Deo,æternitatem.Hilar.2.de Triuir.fit in principio, quod creatur,Verbum autem non tempore aliquo concluditur vt cœperit, erat enim,non fiebat. Orig. plura ſignificat principium,eſt enim principium itineris,generationis,diſciplinæ,&c. Hic autem principium accipi poteſt vt ſignificat agens ex quo, vt Verbum ſit in principio, id eſt Patre, qui eſt principium Filij,& creaturarum. Idem in hom. Verbum,ſum,aliquando ſignificat temporales motus, aliquãdo ſubſtantiam rei ſine vllo motu temporali,ideo ſubſtantiuum vocatur. Ex geſtis Concil. Epheſ. Dei Filius aliquando vocatur Filius,vt intelligatur vna Patris & Filij ſubſtantia;aliquando Verbum, vt natiuitatis impaſſibilitas demonſtretur;aliquando Splendor,ne putetur Patre poſterior,ſed coæternus. Alcui.cõtra eos qui propter natiuitatem temporalem dicebant Chriſtum non ſemper fuiſſe, incipit Euangeliſta ab æternitate Verbi.Gloſſ.verbum dicitur,& quod profertur,& ipſa cogitatio ſeu conceptio mentis, cuius ſimilitudine ratio Dei,& ſapientia ex Deo nata,Verbum dicitur. Et nota,quod cùm dicitur, In principio erat Verbum,ſignificatur æternitas;cùm dicitur,& Verbum erat apud Deum,diuinitas;cùm autem, hoc erat in principio apud Deum,coomnipotentia,conſubſtantialitas, & coæternitas. 4. Int.i.Filius, Verbum non prolatum,ſed ſemper apud Deum manens. 5. Int.vt alia perſona, non tamen alia ſubſtantia. Chryſ poſuit quod eſt maximè Dei proprium,æternum,& ſine principio eſſe,addidit deinde id ne putaretur ingenitum, dixit verò erat apud Deum, hypoſtaſis æternitatem oſtendens.Hil.2.de Trin. qui abeſt à tempore non abeſt ab authore.Orig.in hom.erat apud Deum, quia nunquam à patre ſeparatus.Theoph.ſubuerſus eſt ex hoc loco Sabellius,qui Patrem,Filium,& Spiritum ſanctum vnam perſonam dixit.hic enim Filius à Deo,id eſt Patre alius eſſe apertè declaratur. 6. Int.id eſt,ipſe Filius erat Deus,ne dicatur eſſe cum Deo,& non Deus.Baſil.excludens accuſationẽ blaſphemantium quærentium quid eſt Verbum,reſpondet, Deus erat Verbum.Theoph.oſtendit vnam naturã Patris & Filij,eſt enim vna Deitas.Chry.non quia non eſt adiectus articulus, ideo minor eſt Patre, nam Paulus dicit magni Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti,item,qui eſt ſuper omnia Deus; & quidem Romanis ſcribens,ſine adiectione articuli dixit,Pax à Deo Patre noſtro. 7. Int.id eſt,hoc idem Verbum nõ eſt nouus Deus, ſed erat apud Deum in principio, id eſt, in Patre exiſtens principium omnium cum Patre. 8. Int. ita erat vnum cum Patre, vt omnium creaturarum principium ſua præiret eſſentia Alcui. ponit verbum ſubſtantiuum Erat,vt intelligas omnia tempora præueniſſe coæternum Deo Patri Verbum. 9. Hil. 2. de Trin.ſ.vnum ingenitum. Theoph.q.d.nunquam à Deo fuit ſeparatum.Chry.nunquam fuit ſolitarius à Patre,ſed ſemper Deus apud Deum Orig. tres propoſitiones præmiſſas reſumit in vnum, dicens hoc Verbum Deus erat in principio apud Deum. 10. Int. id eſt,omnis creatura viſibilis & inuiſibilis,omnis forma, omnis compago, omnis concordia partium. Gloſſ poſtquam dixit de natura Filij, dicit de operatione,omnia inquiens,id eſt,quicquid eſt in ſubſtantia,vel naturali proprietate,per ipſum factum eſt. 11. Hil.2.de Trin.Infinitum eſt per quod fit omne quod factum eſt,& cùm ab eo ſint omnia,etiam tempus ab eo eſt.Aug.1.ſuper Geneſ.ad lit.lib.1.c.2. quod Deus ait:Fiat lux,æternũ eſt:æternum.n.eſt in verbo Dei,quando aliquid fieri debeat;fit autem, quando fieri debuiſſe,in illo Verbo Eſt. Idem in Ioan. Factum non eſt per quod facta ſunt omnia;ſi enim factum eſt per quod aliud Verbum factum eſt?Idẽ 1. de Trin. cap.6.ſi Verbum factum non eſt,creatura non eſt,ſed eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ. Theoph. dixit per Verbum facta omnia à Patre,non quaſi Patris organum ſit,vt Ariani dicunt; ſed ne intelligeretur ingenitus,& ſine principio.Chry.neminem conturbare debet præpoſitio Per,nam & de Patre dicitur,per quem vocati ſumus in ſocietatem Filij eius.Item,Paulus Apoſtolus,per voluntatem Dei.Et quidem de Filio apertè in Pſalmo dicitur,quòd omnia fecerit. Initio tu Domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli. 12. Int. id eſt,nulla res ſubſiſtens ſine ipſo eſt facta. 13. Chryſoſtom. viſibile vel intelligibile, ne putares ſola per ipſum facta, quæ à Moyſe dicta ſunt. Hilari. cùm dicitur

sine ipso factum nihil, indicatur non esse solus, sed esse alius, qui per ipsum omnia fecerit. Orig. in hom. id est, nihil factum est extra ipsum, sed omnia ambit & conseruat. Idem in Iohan. prauitas quæ absque Deo facta est, nihil dicitur. putant autem quidam diabolum non esse creaturam Dei: In quantum quidem diabolus creatura Dei nō est, sed cui accidit esse diabolum, Dei est creatura, vt homo quatenus homo, non vt homicida. Aug. de q. nou. & vet. Test. q. 97. Satis ostendit Verbum non esse facturam, cùm sine ipso Deus nihil fecisse dicatur. Idem in Iohan. per ipsum non est factum peccatum quod nihil est, & nihil fiunt homines cùm peccant. Idem de natura boni cap. 25. Delirant qui dicunt nihil hoc loco aliquid significare, quia positum est in fine sententiæ, quasi verò non idem sit, sine ipso nihil factum est, & sine ipso factum est nihil. Gloss. ostenditur non esse author malorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

5. quasi respondeat quærenti vbi erat? in sinu Patris erat, & non apparebat, postea apparuit, iuxta illud 1. Iohan. 1. erat apud Patrem, & apparuit nobis. erat verò apud Patrem vt persona distincta, & indiuulsa. Gr. τὸν Θεὸν, scilicet, Deum illum qui Pater est. 6. Gra. καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, & verbum illud erat Deus. significatur autem identitas naturæ. 7. id est, hoc ipsum Verbum, vel id totum quod diximus. 13. Gra. οὐδὲ ἕν, ne vnum quidem, q. d. prorsus omnia per ipsum facta.

CAPVT I.

Quod [14] factum [15] est in ipso [16] vita [17] erat: & vita erat lux [18] hominum: [19] & lux in tenebris lucet, [20] & tenebræ eam non [21]

SENS. LIT. IN CAP. I.

14. Int. pro, & omne. 15. Int. s. cum tempore. 16. Int. s. in spiritualis factoris ratione, semper viuit, & vixit. Hil. 2. de Trinit. ostēditur in eo factum, quod sine eo factum est, omniáque per ipsum, & in ipso creata esse. 17. Beda ne quis putaret mutabilem Verbi voluntatem, dicit in æterna Creatoris sapientia, quando, & quos crearet, semper fuisse dispositum. Aug. potest sic distingui, quod factum est in ipso, vita erat, sed hoc modo omnia vitam habebunt: distinguendum ergo sic est, quod factum est, in ipso vita erat. Ratio enim qua factum est vnumquodque, vita est; sic arca in opere non est vita, sed in arte vita est, viuit enim anima artificis. Orig. in hom. significatur omnia in ipso vita esse, & vnū esse, subsistūt enim in ipso causaliter. Chry. legendum ita est propter hæreticos, qui dicūt Spiritum sanctum creatum, sine ipso factum est nihil quod factum est; & deinde, in ipso vita erat; q. d. nihil factibilium sine ipso factum est, vbi excipitur Spiritus sanctus, qui factibilis non est; additur autem, in ipso vita esse, tanquam in fonte qui non minuatur: habet autem Filius vitam in seipso sine compositione vlla, sicut & Pater. Orig. Inuenitur alia litera non incongruè habens, quod factū est in eo vita est. Gloss. Orig. & Chry. ita distinguunt, sine ipso factū est nihil quod factum est. Aug. autē, quod factū est, in ipso vita erat. Hil. sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso. 18. Int. s. hæc sapientia Dei. 19. Int. non aliarū rerū. Theop. q. d. lux ista non est sensibilis, sed intellectualis, illuminans animam: non dixit autem solùm Iudæorum, sed omnium hominum; omnes enim inde intellectum & rationem acceperunt. Orig. Lux est hominum, sed non solorum; sic Deus dicitur Abraham, Isaac, & Iacob; per quod non excluditur quin sit etiam aliorum. Est verbum lux omnis rationalis creaturæ. Chry. non adiecit, & Angelorum; est enim sermo de natura hominum, quibus Verbum veniens Euangelizauit. Aug. Ex ipsa vita illuminantur homines qui possunt percipere sapientiam, quod pecora non possunt. Glo. Lux erat quantum in se est, etsi iniqui non sentiunt. 20. Int. tamen à tenebris non cernebatur. Orig. in hom. lux in tenebris fidelium animarum lucet, à fide inchoans, ad spem trahens. nostra natura per se considerata, tenebrosa est, sed capax lucis sapientiæ. Chry. Tenebras dicit mortem, & errorem; prædicatio enim Christi in medio erroris regnantis fulsit, & eum disparere fecit, mortemque in vitam mutauit. Glo. lucet hæc lux quantum in se est, etiam in tenebris, sicut sol super cæcum. 21. Int. s. ante incarnationem, sicut nec cæcus comprehendit lucem super se lucentem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

15. quidam hic finiunt orationem, q. d. nihil ex his quæ facta sunt, sine ipso factum est. Est autem more Hebraico repetitio eiusdem per negationem, vt Esa. 39. Ierem. 4. 16. Quidam, vt Hilar. hic finiunt sententiam, vt suprà notatum num. 17. 17. quam vt hominibus communicaret factus est homo. iuxta illud Iohan. 10. Ego veni, vt vitam habeāt. Vide 1. Iohan. cap. 1. & 5. Quidam aiunt significari ab ipso vitam accipere quæcunque viuunt, vt esse accipiunt, quæcunque sunt. 21. id est, hominibus qui in tenebris, id est, peccatis sunt. Sic. Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, q. d. Cùm lux soleat in tenebris lucere, at lucem hanc multorum hominum tenebræ recipere noluerunt.

[22] comprehenderunt. [23] Fuit [24] homo [25] missus [26] à Deo, cui [27] nomen erat [28] Ioannes. [29] Hic [30] venit in [31] testimonium: [32] vt testimonium [33] perhiberet de lumine, [34] vt [35] omnes [36] crederent per illum. [37] Non erat [*] ille lux: [38] sed vt [39] testimonium perhiberet de lumine. [40] Erat [41] lux [42] vera: quæ illuminat [43] omnem hominem [44] venientem in hunc mundum. [45] In mundo [46] erat,

Sens. Lit. In Cap. I.

22. Aug. stulta corda peccatis aggrauata, lucem istam capere non possunt: cæcus in sole, soli absens est: sic stultus cæcus est, etsi præsens est illi sapientia. Origen. in hom. Lux hæc omni creaturæ incomprehensibilis est. Chrys. Christi prædicationem neque mors, neque error superauit. Orig. hanc lucem persequutæ sunt tenebræ, sed non inualuerunt, nec apprehẽderunt; vel quia celeritatẽ cursus lucis sequi non valent, vel quia fugantur luce appropinquante. Aduertendum autẽ sumi tenebras aliquando in bonam partẽ, iuxta illud: Posuit tenebras latibulũ suum, nempe sunt ignota diuina. Glo. Tenebræ si comprehenderent, tenebræ non essent. Aug. 10. de ciu. Dei cap. 29. hoc Euangelij initium vsque ad hæc verba: Et tenebræ, &c. Quidam Platonicus aureis literis scribendum, & in locis eminentissimis per omnes ecclesias proponendũ dicebat. 23. Int. q. d. sed vt etiã tenebræ comprehenderent fuit, &c. 24. Int. s. Præcursor humanati verbi. Aug. quia latebat in Christo Deus, missus est ante illum magnus homo, per cuius testimonium inueniretur plusquàm homo. Theoph. homo, non Angelus. 25. Aug. vt posset verbum de Deo dicere. 26. Int. non ab hominibus. Chry. non sua loquitur, sed quæ mittẽtis; vnde & Angelus dictus est à Propheta: Ego, inquit, mitto Angelum meum. Est autem Iohannes missus à deserto ad baptizandum, ait enim: Qui me misit baptizare, &c. 27. Int. non ab homine impositum, sed à Deo. 29. Int. explicat cur missus. 30. Int. agens libera volũtate. 31. Int. cuius rei? vt testimonium, &c. 32. Int. quicunque contradiceret. 33. Int. i. Christo nato, iam nomen Verbi mutauit in Lumen. 34. Int. quare? vt omnes, &c. 35. Int. s. lumen Christum esse. 36. Int. testificantem. Beda. non dicit vt omnes crederent in illum, sed per illius testimonium in Lucem. Chry. Lumen quidẽ non indigebat testimonio, sed præconem hominem misit, vt cognatam vocẽ audientes, faciliùs accederent. Theoph. Si aliqui non crediderunt, ipsi sibi causa fuerũt, solis radiũ nolentes recipere. 37. Int. Magnus quidem erat iste, non tamen ex se lucens, sunt tamen Sancti lux illuminata. Chry. hoc addit, ne quia testimonium perhibuit, maior, & fide dignior crederetur. Theoph. potest Iohannes & Sancti dici lux, sed sine articulo; habent enim lucem secundum participationem. 38. Int. subaudi, missus erat. 40. Int. s. Christus. Aug. de quo lumine Iohannes testimoniũ perhibeat, ostẽdit. 42. Int. quia est & nõ vera lux. s. quæ non ex se, sed aliunde lucet. Aug. homo illuminatus dicitur lux, sed vera lux est quæ illuminat, nam & oculi nostri lumina dicuntur, sed nisi alia lux adsit, frustra patent. 43. Int. etiã ipsum Iohannem. Aug. omnes ad quos venerat Christus, minus erant idonei eũ videre, radiauit Iohannẽ, & per eum cognitus est ille qui illuminat; sic ab oculis saucijs videtur sol in aliquo corpore radiato. Int. non quod omnem, sed quia nullus sine illo illuminatur. Aug. de peccator. mer. & remiss. cap. 25. ¶ Chry. Illuminat omnem hominem quantum ad eum pertinet: sed quidam mentis oculos claudunt. 44. Int. i. qui à Deo recedens, & cadens in mundum, cæcatus est: alioquin non indigeret illuminari. Aug. si illinc non recederet vbi poterat esse illuminatus, non esset illuminandus. Theoph. Erubescat Manichæus, qui nos conditoris maligni & tenebrosi asserit creaturas: non enim illuminaremur, si veri luminis creatura non essemus. Orig. in hom. loquitur de his qui per regenerationem veniunt in mundum virtutũ. Gloss. quorum vita & conuersatio in cœlis est, quasi in alio mundo sunt, in his ergo, quasi in quodam mundo superiori vera lux lucet. 45. Int. sub. & hæc lux. 46. Int. s. præsentia Deitatis, omnibus creaturis infusus, regens, quas fecit. Orig. in hom. Est in mundo sicut artifex regens quod fecit.

Sens. Myst. In Cap. I.

18. INt. id est, gratia, qui totum à gratia habet, & gratiam prædicat. Alcui. Gratia Dei vel in quo est gratia; qui gratiam noui Testamenti, id est, Christum primum mundo innotuit; vel Iohannes, id est, cui donatum est, nempe Christum præcurrere, & baptizare.

Addit. Avct. In Cap. I.

*23. Græ. ἐγένετο, id est, exstitit. quasi dicat, Exstitit quidam homo, non vt cæteri, sed diuinitus datus, & missus. 32. non quòd Christus egeret, sed propter homines. * Græ. τὸ φῶς, Lux illa. 42. per naturam non per participationem. 43. scilicet, quicunque illuminatur, vel quantum in se est, vel dando omnibus lumen naturale. 44. scilicet, per natiuitatem, In mundum venire, est nasci; exire, mori, quidam putant significari prorsus omnem.*

& mundus

& mundus per ipsum [47] factus est: & mundus [48] eum non cognouit. In [49] propria [50] venit, & [51] sui eum non receperunt. [52] Quotquot autem [53] receperunt eum, [54] dedit eis [55] potestatem [56] filios Dei fieri, [57] his qui [58] credunt in [59] nomine eius. [60] Qui non ex [61] sanguinibus, neque ex [62] voluntate * carnis, neque ex voluntate [63] viri, sed [64] ex Deo [65] nati sunt. [66] Et Verbum

Sen. Lit. In Cap. I.

47. Orig. in hom. Deus non extrinsecus fabricat sicut faber, sed mundo infusus, & vbique existens. Chry. hoc additum est, ne putaretur in mundo esse velut ei contemporaneus. Theoph. Subuertitur hic Marcionis rabies, qui malignum conditorem cuncta produxisse dicebat, & Arrij, Filium Dei creaturam dicentis. 48. Int. i. dilectores mundi. Aug. per ipsum factus mundus, id est, creaturæ; non cognouit verò mundus. i. mundi dilectores, qui amando mundum, dicuntur mundus (qui enim mundum non diligunt, corde inhabitant cælum) sic solemus dicere, domus illa mala est, aut bona; non parietes intelligentes, sed inhabitantes. Chry. etiam ante corporalem præsentiam cognouerunt eum Dei amici, vnde, Abraham exultauit vt videret diem meum, non ergo vt objiciunt Gentiles, præteritis temporibus homines neglexit, omnibus enim dignis cognitus erat; etsi eum non cognoscerent qui mundo affixi sunt, & quæ mundi sunt sapientes. 49. Int. i. in mundum qui suus est. Theoph. in mundum, seu Iudæam. Int. in humanam naturam. 50. Int. s. Christus per carnem. Aug. qui dum hic esset per diuinitatem, à stultis, cæcis, & iniquis videri non poterat, de quibus dictum est: Tenebræ eam non comprehenderunt. Chry. quia in mundo existens, non putabatur adesse, dignatus est induere carnem. 51. Int. i. quicunque homines, præsertim Iudæi, quos omnibus prætulit. Chry. Iudæos suos dicit, vt populum peculiarē. Int. non quia nulli, sed quia rari. 52. Int. siue Iudæi, siue Gentiles Chry. siue serui, siue liberi, siue insipientes, siue sapientes, siue mulieres, siue viri, siue pueri, siue senes. Glo. ab initio mundi fuerunt diuini verbi receptores. 53. Int. s. per fidem. 55. Chry. non dicit, fecit filios Dei fieri, sed dedit potestatem; ostendens multo esse opus studio vt acceptā in baptismo adoptionis imaginē incontaminatā semper custodiamus; simul ostendens potestatem hanc nullum nobis auferre posse, nisi nos ipsos; denique gratiam hanc aduenire volentibus, & studentibus; est enim in potestate liberi arbitrij, & gratiæ operatione filios Dei fieri. Theoph. Dedit potestatem consequendi perfectissimam in resurrectione filiationem. 56. Int. s. adoptiuos, vt sint fratres eius, & cohæredes per gratiam, sicut & ipse Filius vnigenitus per naturam; vt iam non sit solus. Aug. Magna beneuolentia, vnicus natus est, & noluit manere vnus; non timuit habere cohæredes; hæreditas enim eius non fit angusta si eam multi possederint. 57. Int. pro. s. his. 58. Int. s. Deum esse & hominem. Chry. Dei est dare gratiam, hominis præbere fidem. 59. Int. i. in re eius nominis. ¶ i. Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus. 60. Aug. quomodo nascantur filij Dei, subdit.

61. Int. pluraliter, vt significet maris & feminæ materiam. Aug. quia Græcè positum est pluraliter, maluit interpres minus Latinè loqui secundùm Grammaticos, & tamen explicare veritatem; ex sanguinibus enim maris & feminæ homines nascuntur. Beda. Sanguis pluraliter in Scripturis peccatum significare solet, vnde: Libera me de sanguinibus. 62. Int. i. concupiscentia. * Aug. carnem pro femina posuit. Caro (inquit Adam) de carne mea. sic aliquando ponitur spiritus pro marito, quia ille imperare debet, ista seruire. Beda. carnalis generatio à complexu coniugij ducit originem, spiritualis verò Spiritus sancti gratia ministratur. 64. Int. s. operāte per baptismum. 65. Int. homines ex Deo, & Deus ex homine.

66. Int. id est, Filius Dei. Aug ne miraremur, & hæreremus tantam gratiam, & nobis incredibile videretur homines ex Deo nasci, quasi securitatem faciens, hoc dixit, q. d. quid miraris homines ex Deo nasci, attēde ipsum Deum ex hominibus natum. Chry. prædicti honoris causam subjicit, factus est enim Filius Dei Filius hominis, vt filios hominum faceret filios Dei.

Addit. Avct. In Cap. I.

58. i. maior hominum pars. 49. Gra. τὰ ἴδια, sua. 51. s. homines ab ipso facti non ei crediderunt, nec obedierunt. positum autem eum, pro id. s. verbum, nisi malis sub. Deum. 52. s. cuiuscunque sexus, ætatis, conditionis. 55. Gra. ἐξουσίαν, auctoritatem, dignitatem, præeminentiam. sic Rom. 13. non est potestas nisi à Deo. Significatur verò hoc ipso quod ipsum recipiunt, per fidem charitate formatam, Dei filios fieri, seu esse. est enim Gra. γενέσθαι, quod significat & fieri, & esse. 56. s. per charitatem, vel gloriam cælestem.

59. Gra. εἰς τὸ ὄνομα, in nomen, pro, in ipsum. Heb. 61. q. d. nō ex sanguine & carne. i. carnaliter, nec opera viri, sed ex Deo, seu supernaturaliter, & spiritualiter nati. Est autem illud, nec ex voluntate viri, præcedentium explicatio. Quidam per voluntatem intelligunt concupiscentiam. q. d. non ex concupiscentia carnali. solet quidē Scriptura carnalia significare nomine carnis & sanguinis. sic illa: Caro & sanguis non reuelauit tibi. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Non acquieui carni & sanguini. positum verò sanguinibus, pro sanguine, more Hebræo. 65. ἐγεννήθησαν, geniti sunt.

caro[67] factum[68] est : & habitauit[69] in nobis,& vidimus[70] gloriam[71] eius,gloriam quasi[72] vnige-[73]niti * à Patre,plenum[74] gratiæ[75] & veritatis[76].Iohannes[77] testimonium perhibet[78] de ipso[79]: * & clamat[80], dicens : Hic[b] erat quem[81] dixi[82],

Sens. Lit. In Cap. I.

67. Int.i.homo.Aug.cont.serm.Arrianorum cap.9.Caro pro homine posita est, sic:Ad te omnis caro veniet,&:Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Theoph. volens ostendere inenarrabilē Dei benignitatem,carnis meminit,alioqui etiam animam assumpsit; quod enim non assumpsit,non sanctificauit,neque decebat omitti quod principalius est. 68. Chry.non substantiam conuertit in carnē, sed manens quod est,serui formam assumpsit.Aug.15.de Trinit.cap.11. Sicut verbum nostrum vox fit , nec mutatur in vocem;ita Dei Verbum caro factum est,non mutatum in carnem.Ex gestis Concilij Ephes. Vt cùm sermo induerit litteras & elementa, visibilis fit & tractabilis; sic verbum Dei tractabile inuenitur.Theoph.Apollinarius in hoc verbo hæresim statuit, dicens Christum animam rationalem non habuisse,sed carnem tantùm,& pro anima diuinitatem;subuertitur autem hinc Nestorius , qui dixit non Deum ipsum factum hominem, sed coniunctum homini ex Virgine concepto , secundùm gratiam & amorem;at Euangelista dixit ipsum Verbum factum hominem ; itaque Dei genitrix nuncupatur , tanquam quæ Deum genuerit.Cyril.ad Nestorium epist.8.Carnem animatam anima rationali vniens verbum sibi secundùm subsistentiam,ineffabiliter factus est homo.Hil.10.de Trinit. Verè Dei Filius, verè hominis Filius natus est,ex Virgine corpus,& ex se sibi animam assumens. Gloss. Verbum factum est caro,quasi mutatum in lac propter paruulos. 69. Chry.hoc dixit, ne suspicareris diuinitatis conuersionem : quod enim habitat,aliud est secundùm naturam ab habitaculo , nec enim substantiarum confusio facta est,neque destructio. Alcui.id est,inter homines conuersatus est. 70. Int. s.nos,quos elegit; cognouimus Deum esse gloriosum.Chry.non vidissemus,nisi per consortium humanitatis apparuisset, quomodo enim aliter inaccessibilem diuinitatem sufferre possemus? Aug.Natiuitate ista collyrium fecit,vnde tergerentur oculi cordis nostri; eius gloriam nemo posset videre , nisi carnis humilitate sanaretur;caro te obcæcauerat, caro te sanat;sic venit medicus,vt de carne vitia carnis extingueret. 71. Int. i.altitudinem,& maiestatem eius per humanitatem in qua docuit,& miracula fecit , in qua transfiguratus est,in qua surrexit. 72. Greg.18.mor.cap.4. In sacro eloquio quasi, aliquando non pro similitudine ponitur , sed pro veritate. 73. Int.non vt cuiuslibet Sancti. Chry.q.d.non vt Prophetæ,aut alterius hominis,vel Angeli,sed quasi ipsius naturalis Filij,qualem decebat habere Vnigenitum,sic solemus dicere Regis apparatum narrantes. Quid multa? quasi Rex ibat. Apparebant enim Angeli vt serui, stella Magos vocauit;puer exultauit in vtero; Pater de cælis testatus est , & super ipsum Paracletus aduenit; fugiebant dæmones,morbi soluebantur, suscitabantur mortui,& animę à malitia ad virtutes conuertebantur. 74. Int.s.illum hominē.Orig.in ho.potest accipi de humanitate,& diuinitate,vt plenitudo gratiæ ad humanitatē referatur,secundùm quā est caput Ecclesiæ;plenitudo verò veritatis referatur ad diuinitatē,vel vtrumque ad nouum Testamentū,vbi & plenitudo gratiæ donata, & legaliū symbolorum veritas impleta. 75. Int.secundùm humanitatē. 76. Int.secundùm Deitatē.Theop.Erant Christi verba gratiosa,& (cùm Prophetæ in figura operati sint) in veritate. Glo. nullis præcedentibus meritis fuit Deitas in Christo implens hominē illū omni plenitudine,hæc autē gratia dicitur,& veritas,quia quod fuerat olim promissum,exhibitum est. 77. Int.q.d.non solùm ego dico,sed etiam Iohannes Baptista. Chry.sæpe meminit testimonij Iohannis,erat enim in multa admiratione apud Iudæos. 78. Int.s.quòd Verbum caro factum est , quia ipse præmissus ei,testatur & celsitudinē humanitatis,& æternitatem diuinitatis. 79. Int.s.Christo. 80. Int.apertè,non obscurè,vt lex. Chry.cum libertate. Aduertendū autem,Iohannem non statim Iudæos ad alta duxisse, sed paulnlum à terra euolare docuisse , dicens eum se meliorē,&c. b. Glo.apparet hinc Christum tunc adfuisse , sæpè enim adhuc ignotus antequam baptizaretur,& prædicaret,ad Iohannem solitus erat venire. 81. Int.s.ab æterno. 82. Int.s.vobis quærentibus an essem Christus.Chry.dixerat de Christo antequam appareret, vt faciliùs susciperent.

Addit. Avct. In Cap. I.

*67. Carnis nomine potiùs vsus,quàm hominis.1.ad demonstrandam Dei benignitatem,qui se ad carnem vsque demiserit.2.ne incredibile putaretur homines Dei filios fieri.3.vt intelligatur verè factus homo,non apparenter.4. vt indicaretur caro etiam per Christum reparata. 68. significatur vna eademq; persona esse Dei & hominis. 69. i.in nostra natura velut tabernaculo.Gr.ἐσκήνωσεν.Indicatur autem diuersitas naturarum post factam vnionē,vel habitauit in nobis.i.inter nos,iuxta illud Zach.2. Habitabo in medio tui. 70. Gr.ἐθεασάμεθα,spectauimus velut rem nouam,& admirandam. * sub.datam,sic 2.Pet 1.Accipiens à Deo Patre honorem,& gloriam. vel coniūge cum vnigeniti. 74. coniūgi potest cum ille,Verbum caro factum est,vel illo,Habitauit in nobis. vt reliqua per parenthesim legantur. * pro, perhibuit,certè quod sequitur,clamat.Gr.κέκραγε,Clamauit,scilicet publicè & liberè,Christum prædicans.*

Qui

Qui[83] post me venturus est, ante[84] me factus est: quia[85] prior[86] me erat, &[87] de[88] plenitudine eius[c] nos omnes accepimus, &[89] gratiam pro[90] gratia, quia[91] lex per Moysen data[92] est: gratia[93] & veritas per[94] Iesum Christum facta[95] est. Deum[96] nemo[97] vidit vnquam. Vnigenitus[98] Filius[99] qui est in sinu Patris: ipse[100] enarrauit.

SENS. LIT. IN CAP. I.

83. Theop.sex enim mensibus prior Iohannes natus est. Chry.de aduentu Christi loquitur ad prædicationem.Gloss.post me venturus in prædicatione,in morte,sed non in resurrectione. 84. Int.i.mihi præpositus est,etiam in humanitate.Aug.ante positus est mihi.Chrys. clarior est, & honorabilior.

85. Int.cur,quia,&c. 86. Int.s. æternitate Deitatis. Chrys.ex hoc apparet illud, Ante me factus est, de honore intelligi;si enim de productione intelligeretur,potius dicendum erat,prior me erat;quia ante me factus est. 87. Orig.verba sunt Baptistæ vsque ad,ipse enarrauit. Chryso. coniungit testimonium suum Baptistæ testimonio; sunt enim hæc verba Euangelistæ. Glos. Exposito testimonio Præcursoris, redit Euangelista ad testimonium suæ assertionis. 88. Int. quia illi Spiritus est datus, non ad mensuram,nobis ab eo secundùm mensuram.Orig.q.d.ex hoc coniecto eum me priorem, quia de plenitudine eius ego,& ante me Prophetæ gratiam accepimus. c. Chrysost. s.nos duodecim,& omnes fideles.

90. Int.i.pro bono bonum.Aug.Primò accepimus fidem,quæ gratia vocatur;quia gratis datur,& pro gratia hac,in qua ex fide viuimus,recepturi sumus aliam. i.vitam æternam, quæ quasi merces est fidei, non erat ista gratia in veteri Testamento,lex enim minabatur,non opitulabatur,iubebat,non sanabat, languorem ostendebat,non auferebat,sed præparabat medico venturo cum gratia & veritate.Glos.pro fide quæ per dilectionem operatur,ex qua iustus viuit,gratiam.i.beatitudinem, quæ merces iustitiæ dicitur,& etiam gratia,quia meritum ex gratia.Chry.pro gratia veteri,nouam,pro typo, veritatẽ gratiæ enim etiam fuit legem suscipere. 91. Int.verè ab eo accepimus,quia lex mala non tollit, sed ostendit, & reos conuincit,vt humilient se medico. 92. Chrysost.quod erat ministrantis. 93. Aug.13.de Trin. cap.19.Gratia ad scientiam refertur,veritas ad sapientiam,in rebus.n.per tempus ortis, illa summa gratia est quod homo in vnitate personæ coniunctus est Deo; in rebus verò æternis, summa veritas rectè tribuitur Dei verbo. Chry. Gratia, quia cum potestate remittebat peccata, & regenerabat, &c. Veritas autem quia figuras adimpleuit. 94. Int.qui est Dominus liberans.Glos. per Moysen seruum prænunciatio,per Dominum Iesum salutis impletio. 95. Chry. quod est Regis cum potestate operantis.

96. Int. hæc gratia per Christum omnibus est data.i.videre Deum qui nunquam visus est. 97. Int. i.nullus homo,nec Moyses. Glos. nullus purus homo viuens in hoc corpore, vidit Deum vt est, vnde: non videbit me homo, & viuet. Apparuit autem Deus aliquibus per subiectam creaturam. Gregor. 18. mor.c.37.& 38.Quandiu hic viuitur,videri per quasdam imagines Deus potest, sed per naturæ suæ speciem non potest;nec Iacob Deum vidit,sed Angelum,& Moyses qui cum Deo loquebatur,petit vt videat;cœperat enim per imagines videre, & naturæ claritatem cernere cupiebat, quisquis autem Deum videt, vt videri potest à viuentibus in hac corruptibili carne, huic vitæ funditus moritur, ne iam eius amore teneatur: fuere tamen qui negarent Deum in regione beatitudinis in natura sua videri, sed sunt decepti.Aug.ad Paulinam epist.12.Nemo Deum vidit in hac vita sicut est; nec Dei plenitudinem quisquam aliquando ipsa mente comprehendit.Idem x I I. super Genes.ad litt.cap.27. Nisi quis ab hac vita quodammodo moriatur,siue omnino exiens de corpore,siue alienatus à sensibus,non in illam subuchitur visionem.Chry.Antiqui Patres Deum viderunt,non quidem eius naturam sicuti est, sed sicut possibile eis erat videre. 98. Int.sub.sed.Hil.6.de Trinit.Adoptionis suspicio excluditur Vnigeniti nomine.

99. Int.i.in secreto.Chrys.Nullus Deum nouit vt Filius,qui in sinu conuersatur, & nihil ignorat, significauit enim Euangelista per sinum,Filij familiaritatem,& coæternitatem cum Patre. Aug. quia sinus noster intus est,secretum Patris sinus vocatur. 100. Chrys.Maiorem doctrinam per vnigenitum accepimus.Beda. Homo factus, enarrauit quid de veritate Trinitatis sentiendum, qualiter ad eius contemplationem properandum,quibus actibus perueniendum sit, enarrabit etiam cùm electos ad claritatem suæ visionis inducet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

86. q.d.meritò quidem mihi prælatus,me enim multo erat præstantior. 87. verba Euangelistæ coniungenda cum, Plenum gratiæ & veritatis. c. s.quæcunque accepimus. 89. pro,nempe gratiā pro gratia.s.pro operibus ex gratia gloriam. 92. non facta. 97. s.in natura sua dum hic viueret, qui enim leguntur vid isse,per speciem aliquam viderunt. 99. est velut explicatio illius,erat apud Deum, significaturque coniunctissimus Patri & consubstantialis Græc. 100. ἐξηγήσατο, latentia in lucem protulit, scilicet,expressiùs,& certiùs declarauit.

[101] Et hoc est testimoniũ [102] Iohannis: [103] quãdo miserũt Iudæi ab [104] Hierosolymis Sacerdotes & [105] Leuitas ad eũ, [106] vt interrogarẽt eum. [107] Tu quis es? [d] Et cõfessus est: [108] & non negauit: [109] & confessus est, [110] Quia [e] non sum ego Christus. [111] Et interrogauerunt eum, [112] Quid ergo? [113] Helias es tu? Et dixit: [114] Non [115] sum. [116] Propheta es tu? Et respondit, [117] non. [118] Dixerunt ergo ei, [119] Quis es? vt [120] responsum demus his qui miserũt nos. Quid dicis de te ipso? Ait, [121] Ego [122] vox [123] clamãtis in [124] deserto: [125] Dirigite [126] viam Domini, sicut dixit Esaias Propheta. [127] Et qui missi fuerant, erant [128] ex Pharisæis. Et [129] interrogauerunt eum, & dixerunt ei: [130] Quid ergo baptizas, si tu nõ es

SENS. LIT. IN CAP. I.

101. Int. iterum. Orig. hoc est secundum Baptistæ testimonium. Theop. dixerat testificatũ de Christo nunc subiungit quando id fecerit. Glos. hæc, & cætera sequentia testimonia Iohannis exhibita sunt post baptizatum Christum. 103. Int. vt lucernæ. 104. Int. cùm eius auctoritatis excellentia mouerentur, quia ausus est baptizare. Aug. 105. Int. i. sapientes in lege. 106. Int. vt confessione ipsius Iohannis scirent quis esset. Chry. tantum ei tribuebant, vt de seipso dicenti crederent. 107. Int. quid? quod sequitur. 108. Int. s. quod non est Christus. Orig. aderat iam tempus aduentus Christi, idque legisperiti ex Scripturis colligebant; itaque Theudas & Iudas Galilæus quasi Christi, magnam multitudinem cõgregarunt. Chry. indignum putabant Iudæi subiici Iohãnem Christo, qui esset genere sacerdotali illustris, & sanctitate, cùm Christus genere humilis haberetur, victúque & vestimentis communibus vteretur; malebant ergo Iohannem habere magistrum, itaque eum alliciebant vt confiteretur se Christũ, & ideo miserunt honorabiliores; Iohannes ergo ad eorum mentem respondit. Glo. Putabant Iudæi Iohannem esse Christum in lege promissum. 109. Int. s. quòd erat præcursor. 110. Chry. repetit Euangelista, indicans Baptistæ virtutem, & malitiam Iudæorum. 111. Int. remota priori opinione. Chry. nisi mẽs eorum fuisset eum attrahere vt se diceret Christum, dixissent ad eius responsionem, non hæc venimus interrogaturi, deprehensi ergo, ad aliud transeunt. 112. Int. s. es. 113. Aug. nouerant Heliã præcessurum Christum. Orig. vel Iudæi credebant migrationem animarum, vel quærunt an sit ipse Helias qui assumptus est, vel an sit qui prænunciet Christum venturum. 114. Greg. in ho. 7. Iohannes in spiritu Helias erat, præuenit enim primum Christi aduentũ, sicut Helias secundum præueniet, in persona Helias non erat. 116. Int. s. Helisæus. Orig. ille de quo Moyses, Prophetam suscitabit vobis Deus, &c. vnde articulus additur, putabant verò Iudæi eum Prophetam, alium à Christo fore. 117. Int. quia non prænuncio, sed ostendo. Non sum Propheta, quia plus quàm Propheta, non sum vnus de illis Prophetis, de quibus me esse putatis. 118. Chry. vehementiùs insistunt. 119. Int. q. d. dic, quis es? ne absque responso redeamus ad illos qui nos miserunt. 120. Int. audiuimus de Christo te prædicare, sed de te ipso nil manifestum asseris. 121. Int. s. sum. 122. Int. s. Verbi incarnati. Greg. homil. 4. per Iohannis ministerium Dei verbum ab hominibus auditum est, vox priùs sonat, vt verbum possit audiri. 123. Int. s. in me. Origen. Christi se dicit vocem, qui clamabat: Si quis sitit, veniat ad me. 124. Int. i. desertæ Iudææ solatium annuncians. Greg. hom. 7. 125. Int. i. parate in vobis. 126. Int. s. per fidem, per opera, per quæ Dominus ingreditur. Greg. Via Domini ad cor dirigitur, cùm veritatis sermo humiliter auditur. 127. Int. iterum missum est à Pharisæis, est enim hoc tertium testimonium. Interrogauerant autem Sacerdotes & Leuitæ mansuetè, isti verò contumeliosè, nec quasi scire volentes, sed prohibere à baptismo; ad quem tamen leguntur accessisse, verùm non credentes, sed ex hypocrisi, cùm populum timerent. Chrys. ipsi iidem Sacerdotes & Leuitæ ex Pharisæis erant; cùm ergo blandimentis supplantare non valuissent, accusationem intentant. 128. Glos. Veniunt hi ad Ioannem, quia audiunt prædicasse resurrectionẽ quam credebant. 129. Int. ex inuidia quærebant. 130. Int. q. d. audaciæ est. ¶ hic planè inuidia patet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

d. s. munere, officio, dignitate. Sciebant enim filium Zacharia. 108. s. veritatem. 109. frequens in Scriptura repetitio, idq́ interdum addita post affirmationem negatione, sic suprà, Et sine ipso factum est nihil. Et infr. Et tenebra in eo non sunt vlla. e. apparet id eos interrogasse. 113. videntur Iudæi credidisse παλιγγενεσίαν. Itaque Christum multi putabant Eliam, aut Ieremiam. 116. Græc. ὁ προφήτης, ille. s. de quo Deut. 18. 117. Prophetarum ferè officium futura prædicere, talis Ioannes non erat. 125. Græc. εὐθύνατε, quod aliàs vertit, rectas facite.

Chri

[131] Christus, neque Helias, neque Propheta? [132] Respondit [133] eis Iohannes dicens: Ego bapti- [134] zo [135] in aqua: [136] medius autem vestrum stetit, [137] quem vos nescitis. [138] Ipse est [139] qui post [140] me ven- [141] turus est, qui [142] ante me factus est: cuius ego non [143] sum dignus vt soluam eius corrigiam calceamenti. Hæc in [145] Bethania facta sunt trans Iordanem [146], vbi erat Iohannes bapti- zans. [147] Altera [148] die [149] vidit Iohannes Iesum [150] venientem ad se, & ait: Ecce [151] agnus

SEN. LIT. IN CAP. I.

131. Int. qui habet auctoritatem baptismi. Glo. intelligebant ex Scripturis Christum baptizaturum. 132. Int. s. Helisæus. Glo. Sciebant Heliam & Helisæum qui siccis pedibus Iordanem transierant, figuram baptismi gessisse, vnde eos surrexisse putabant. 133. Int. etiam inuidis, ex bonitate veritatem dicit, Greg. hom. 7. Sanctus enim quisque, etiam cùm peruersa mente requiritur, à bonitatis suæ studio non mutatur. 134. Int. i. lauo. 135. Greg. hom. 7. Peccata soluere non valebat, sed qui nasciturum nascendo præuenerat, baptizaturum baptizando prænenit. 136. Int. id est, præsens vobis apparet. Orig. præsens est cuilibet, & per totum orbem diffusus est, etiam in medio hominum, cor enim in medio corporis est. 137. Int. s. corpore. 138. Int. quia humilis, & ideo ego lucerna præaccendor. Aug. ¶ Gre. Dominus visibilis exstitit corpore, inuisibilis maiestate. Chry. nesciebant quis, & vnde esset. Theoph. Scripturas non intelligebant, nec sciebant illum esse Mediatorē, qui eos Deo volebat coniungere. Orig. illud, Ego baptizo in aqua, & responsum ad. Quid ergo baptizas? hoc autem, ad illud: Si tu non es Christus, quem isti nesciebant, quia hominem tantùm putabant futurum Christum. 139. Int. i. ante tempora definitum est, quod post me veniret. 140. Int. sicut nascendo, ita prædicando. 141. Orig. apparitus. Chry. q. d. si meum baptisma perfectum esset, alius non veniret post me aliud baptisma daturus; sed hæc præparatio est illius. Greg. post Iohannem venit, quia post eum natus. 142. Int. i. mihi præpositus est dignitate. Greg. in hom. 7. Orig. 143. Chry. i. in infimis ministrem. 145. Chry. quia res quæ non ita pridem contigerant, narrat, loci meminit; quædam autem exemplaria certiùs habent Bethabora, Bethania enim non vltra Iordanem, nec in deserto, sed prope Hierosolymam. Glo. duæ sunt Bethaniæ, vna trans Iordanem, altera non longè ab Hierusalem. 146. Chry. non in domo, neque in angulo, sed Iordanem transiens in media multitudine, Christum prædicabat. 149. Int. s. intuitu mentis & corporis.

150. Orig. Iuerat Maria ad Elizabeth, Christus ad Iohannem, maiores ad minores, in quo exemplum datur opitulādi minoribus, & modestiæ: venit autem de Galilæa, vt Matthæus ait. Chry. Matthæus scripsit aduentum ad baptismum, Iohannes autem post baptismum; vnde: Vidi, inquit, Spiritum Dei ascendentem, &c. Venit autem Christus vt amoueret suspicionem, quòd fuisset sicut alij baptizatus, scilicet, ad pœnitentiam; itaque Iohannes eam suspicionem correxit. 151. Int. id est, innocens, immolandus; præfiguratus in agno Paschali. Aug. solus ille Agnus qui non in iniquitate conceptus. Orig. nostros languores accipiens, mortem quasi baptismum suscepit.

SENS. MYST. IN. CAP. I.

137. Orig. Stat verbum Dei ad saluandum continuò. 143. Greg. hom. 7. mos erat, vt si quis, quæ sibi competeret, accipere vxorem nollet, ille ei calceamentū solueret, qui ad hanc sponsus iure propinquitatis veniret; Christus autem Ecclesiæ Sponsus, Iohannes ergo dicit sibi sponsi nomen non vsurpare, vel se dicit non sufficere inuestigare incarnationis mysterium, Incarnatus enim Dominus, quasi calceatus apparuit, mortalitate nostra assumpta, calceamenta enim ex mortuis animalib. fiunt, corrigia ergo calceamenti, est ligatura mysterij. Glos. non dicit, non soluā, multa enim de diuinitate & humanitate Christi aperuit, sed indignum se ad hoc agendum reputat. Orig. quidam sic intelligunt, nec ineptè, non tanti ego sum, vt causa mei descendat, & carnem quasi calceamentū suscipiat. 145. Int. i. in domo obedientiæ baptizat, vt significet obedientiā cōuenire baptizatis, Alcui. ¶ Orig. Bethabora interpretatur domus præparationis, & conuenit cum baptismo, qui præparat Domino plebem perfectam. 146. Orig. Iordanis, i. descensus eorum: significat verò Christum, per quem mundari conuenit. Hic segregat sortes donatas à Moyse, à donatis per Iesum; huius riuuli lætificant ciuitatē Dei, latet in Ægyptiaco fluuio draco, in isto Deus, hic mundamur à lepra, & loti præparamur ad perceptionē hæreditatis opprobrio Ægypti deposito. 147. Gloss. altera die, i. post legē cognoscit Iohannes, i. populus gratiæ, agnū quo redimitur.

151. Orig. Agnus quotidie immolabatur, & quotidiana oblatio nostra debet esse verbum vigens. Glos. ministrat Agnus possidentibus se lac, simplicis doctrinæ, quo paruuli nutriuntur, lanam, id est, incrementa virtutum, esum carnis suæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

137. pro, stat, vt legit Cyp. & Hier. 145. hanc Ioseph. 17. Antiq. Bethaneam vocat. 147. Græc. τῇ ἐπαύριον, postridie eius diei.

Dei,

151 152 153 154 155 156 157 158 f 159
Dei,ecce qui tollit peccatum mundi. Hic est de quo ego dixi, Post me veniet vir,qui
160 161 162 163 164
ante me factus est:quia prior me erat. & ego nesciebam eum; sed vt manifestetur in
165 166
Israël:propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Iohannes,
167 168 169 170
dicens:Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo,& mansit

SENS. LIT. IN CAP. I.

152. Theoph.dantis Filium suum pro nostra salute in mortem. Orig. hunc Agnum obtulit Deus in homine reconditus,magnus sacerdos qui dixit:Nemo tollit animam suam à me, sed ego pono eam.
153. Int.quid confert?Tollit,&c. 154. Int.non de loco ad locum,sed vt omnino non sint. Theop.non dixit tollet,sed tollit; semper enim hoc facit.Greg.8.mor.cap.22. Tunc plenè peccatū tolletur, cùm per incorruptionis gloriam nostra corruptio permutabitur; non enim possumus esse liberi à culpa quamdiu in corporis morte tenemur.Aug.qui de natura nostra peccatum nō assumpsit, ipse est qui tollit nostrum peccatum. 155. Theoph.i.omne peccati genus. Beda. Originale, quod est cōmune totius mundi,quod Christus etiam superaddita per gratiam relaxat. 156. Int. hic determinat quis ille medius sit, de quo suprà dixit. 157. Int.s.id quod sequitur. 158. Int.natiuitate, & cæteris. ¶ post Præconem Iudex.Aug.posterior natus est. 159. Theoph.perfecta enim ætate baptizatus est,est etiam spiritualis animæ vir,& Ecclesiæ Sponsus,vnde:Despondi vos vni viro,virginem castam exhibere Christo. Gl.Christus est vir,in quo nobis congruit,& pro nobis soluit, & Filius Dei in quo Patri congruit,& peccata dimittendo nos ei reconciliat. 160. Int.s.dignitate.Aug.i.prælatus est mihi. 161. Int.s.Deitate.Gregor. hom.7. Sine tempore à Patre generatus.Theoph.ausculta Arrie,non dixit,Creatus est,sed erat;audiat & Samosatheaus,si enim ex Maria primordium sumpsit,quomodo prior extitit præcursore? 162. Chry. hoc addit, ne videatur propter cognationem ei testimonium perhibere. 163. Chry. Fuerat enim in deserto, apparent autem hinc signa illa quæ quidam dicunt à Christo facta in puerrria, mendacia esse, & fictiones; alioqui nec Iohannes Christum ignorasset, nec populus eguisset eius testimonio.
164. Int.scilicet,vsu baptizandi,& ostensione humilitatis Christi. Chry. Ista via facilior erat ad inducendum turbas,non enim concurrissent omnes,si sine baptismate prædicaret. August.demonstratus est Dominus humilis,qui vt daret nobis humilitatis exemplum,suscepit baptismum serui, & ne præponeretur baptismus serui baptismo Domini, baptizatos baptismo serui oportebat baptizari baptismo Domini, non contrà. Gloss.ne baptisma Iohannis sanctius putaretur baptismo Christi,non solus Christus eo baptizatus est. 165. Int.non in spiritu peccata tollens. 166. Chry.posset aliquis dicere, quomodo tu cognouisti eum? respondet per descensum Spiritus sancti. 167. August.15.de Trin.cap.27.non tunc vnctus est Spiritu sancto,quando super eum velut columba descendit; sed tunc Ecclesiam suam præfigurare dignatus est, in qua baptizati accipiunt Spiritum sanctum. 168. Int. scilicet corporali specie columbæ. August. de agone Christiano cap.22.non erat difficile Spiritui sancto, verum corpus columbæ, sine aliarum columbarum ministerio figurare, sicut ei non fuit difficile verum corpus in vtero Virginis sine virili semine fabricare. Idem in Iohan. Apparuit ibi sancta Trinitas, Pater in voce, Filius in homine,Spiritus sanctus in colūba.In ista Trinitate missi sunt Apostoli baptizare. 169. Int.vt Iohannes excellentiùs de Christo intelligeret. 170. Greg.2.mor. cap.41. in solo Mediatore Spiritus sanctus semper singulariter permanet,manet etiam in electis omnibus, in his donis, sine quibus ad vitam perueniri non potest, vnde illud:Apud vos manebit,in aliis autem aliquando se subtrahit,vt humiliùs eius virtutes habeantur.

SENS. MYST. IN CAP. I.

168. Aug.duobus modis visibiliter ostendit Dominus Spiritum sanctū, per columbam super Christum,in quo simplicitas demonstratur, ne. s. in Spiritu sanctificati, dolum habeant, & per ignem super discipulos,vbi feruor ostenditur,ne.s.simplicitas frigida remaneat, debet esse quisque simplex sicut columba,& pacem habere cum fratribus,quam significant oscula columbarum, gemunt etiam columbæ in amore,& Spiritus sanctus nos gemere facit,dum peregrinamur à Domino, significatur itaque etiam humilitas per auem simplicem,& gementem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

152. Græc.à ἁγνὸς, Agnus ille,de quo.s.Isa.53.à Deo destinatus ad victimam,pro salute hominum.
154. & in se recipit,& penitus tollit,tollit verò perpetuò, idque propria virtute, sic solemus dicere: id purgat choleram.i.purgandi vim habet. 155. fortasse positum pro,peccata. f. præsens est. 163. id,ne quis putaret ob familiaritatem,tam præclarum de Christo testimonium dedisse.

super

ſuper[g] eum. Et ego[171] neſciebam[172] eum. Sed qui miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum[173], hic[174] eſt qui baptizat in Spiritu[175] ſancto. Et ego vidi[176], & teſtimonium perhibui quia hic eſt Filius[177] Dei. Altera[178] die iterum[179] ſtabat Iohannes, & ex diſcipulis eius duo[180]. Et reſpiciens[181] Ieſum ambulantem[182], dicit[183]: Ecce[184] Agnus[185] Dei. Et audierunt[186] eum duo diſcipuli[h] loquentem: & ſequuti[187] ſunt Ieſum. Conuerſus autem Ieſus, & videns eos ſequentes ſe, dixit eis:

Sens. Lit. In Cap. I.

g. Chry. quia Pater vocem emiſit, ne eam quis putaret dictam de Ioanne, venit Spiritus ſanctus ſuper caput Chriſti, ſed quomodo Iudæi non crediderunt ſi viderunt Spiritum? opus eſt non ſolùm oculis corporis, ſed magis viſionem mentis; nam & miracula videntes non crediderunt; quidam verò dicunt non omnes vidiſſe Spiritum, ſed Iohannem ſolum, & eos qui deuotiùs diſpoſiti erant. 171. Chry. oſtendit Spiritus ſancti deſcenſum, ſolum fuiſſe ad manifeſtationem. 172. Int. ſ. comparatione huius cognitionis; nam ex viſu & auditu, licet corporali, multum proficiebat in cognitione maieſtatis, & poteſtatis, reuelatis oculis. Aug. quomodo neſciebat eum à quo miſſus eſt? nouerat certè cùm diceret, Ego à te debeo baptizari; nouerat quidem Dominum & Filium Dei, & quòd baptizaret in Spiritu ſancto, neſciebat autem baptiſmi poteſtatem ſibi retenturum (ne quis diceret baptiſmus meus, ſicut Euangelium meum) ſed miniſterium trāſiturum in bonos & malos; quid faciat tibi malus miniſter vbi bonus eſt Dominus? poſt Ioannem baptizatum eſt, poſt homicidam non eſt baptizatum, quia ille dedit baptiſmum ſuum, hic baptiſma Chriſti, quod tam ſanctum eſt, vt nec homicida miniſtrante polluatur. Chryſ. cùm dicit, neſciebam, tempus dicit ante baptiſma, non illud quo prohibebat illum, dicens: Ego à te debeo baptizari. Aug. at ex aliis Euangeliſtis conſtat columbam poſt baptiſma deſcendiſſe. 173. Int. non alius.

174. Int. ecce quid didicit. 175. Int. in quo eſt remiſſio. Gloſſ. Baptizat Chriſtus in Spiritu, non ſolùm remittendo peccata in aqua, ſed & pòſt purgando, amorem accendendo, & donis implendo.

176. Int. ſcilicet illum Spiritum. 177. Int. ſ. vnicus vnde poteſt baptizare. Augu. vnicus habet poteſtatē, adoptati miniſterium. 178. Chry. quia multis dictis Iohannis nō attenderant, iterū eos excitat.

179. Chry. Stabat circa flumen, exſpectans vt oſtenderet venientē: ſi enim circuiens Galilæam hoc dixiſſet, videretur factum humano ſtudio, & eſſet ſuſpectum teſtimonium. 180. Int. firmiter eius adhærentes magiſterio. 181. Int. ex dilectione. Theoph. quaſi oculis innuens gaudiū quod habebat de Chriſto. 183. Int. ſ. diſcipulis. 184. Int. q. d. quid me ſequimini? illum ſequimini qui eſt Agnus Dei, pretiū mundi. Aug. Ioannes non quærebat gloriam ſuam, noluit ergo diſcipulos apud ſe remanere, ſed oſtendit quem ſequerentur. Chry. non longum facit ſermonem, ſolum enim volebat Chriſto cōiungere. loquitur autem cum admiratione præſentis Chriſti, & nota, quod Chriſtus nihil loquitur, nam Sponſus cum ſilentio adeſt, alij eum inducunt, & Sponſam in manu eius ponunt; quam cùm acceperit, de ea diſponit; Chriſti Sponſa Eccleſia, & ſicut in nuptiis non puella ad ſponſum vadit, ſed contrà: ſic Chriſtus ad homines deſcendit, & ad domum paternam duxit. 185. Chry. addidit articulus ad excellentiā oſtendendam. Aug. iſte ſingulariter Agnus, ſolus ſine macula, hunc lupi timent, hic leonem occiſus occidit. Beda. vellus dedit, ex quo veſtem nuptialem facere poſſemus, id eſt, exempla viuēdi, quibus in dilectione caleſieremus. 187. Int. ſ. imperio Magiſtri. Chryſ. Aduerte fuiſſe, alios Iohannis diſcipulos, qui non ſunt ſequuti, nempe qui meliores erant, ſequuti ſunt. Aug. de conſ. Euan. lib. 2. cap. 17. non ei inſeparabiliter adhæſerunt, ſed ad propria remearunt.

Sens. Myst. In Cap. I.

179. Int. Immobilis in culmine perfectionis. Beda. ho. vigil. S. Andr. illam virtutum arcem conſcenderat, à qua tentationibus nullis deijci poſſet. Alcui. Stat Iohannes, ceſſat enim lex, venit Ieſus, id eſt, gratia Euangelij, cui lex teſtimonium perhibet. 182. Int. in carne ad nos venientem. Glo. ambulat Ieſus, id eſt, gratia hinc inde colligens. h. Gloſſ. qui ſequuntur, gemina charitate debent accendi. 187. Int. ſequentes Euangelium, legem amiſerunt, cuius vſi teſtimonio. l. Glo. de maieſtate deſcendit, vt poſſet videri. Theoph. ſequentibus ſe faciem conuertit, niſi per bonam operationem Chriſtum ſequutus fueris, ad viſionem faciei eius nunquam pertinges, nec ad domum eius poteris peruenire.

Addit. Avct. In Cap. I.

178. ſcilicet, ſequenti. nam Græc. τῇ ἐπαύριον. 179. indicat conſtitiſſe vt Chriſtum ad ſe venientem, aut illac tranſeuntem, intueretur.

[189] Quid quæritis? Qui [190] dixerunt ei, [191] Rabbi, quod dicitur interpreta[192]tum Magiſter, vbi ha[193]bitas? Dicit eis, Ve[m]nite, & videte. Venerunt, & viderunt vbi [194] maneret: & apud eum [195] manſerunt [196] die illo: hora autem erat quaſi [197] decima. Erat autem [198] Andreas frater Simo[199]nis Petri [200] vnus ex duobus qui audierant à Iohanne, & ſequuti fuerant eum. Inuenit hic primum fratrem ſuum Simonem, & dicit ei, [201] Inuenimus [202] Meſſiam, quod eſt inter[203]pretatum [204] Chriſtus, & [205] adduxit eum ad Ieſum. [206] Intuitus autem eum Ieſus dixit:

Sens. Lit. In Cap. I.

189. Int. dat fiduciam interrogandi. Chry. vide diſcipulorum ſtudium cum verecundia, non mox interrogant, neque publicè, ſed ſingulariter ei loqui volebant, interrogat verò Chriſtus vt eos magis familiares faciat, & fiduciam det, & oſtendat auditione dignos, cùm bene velle incœperimus, dat nobis Deus multas ſalutis occaſiones. Gloſſ. non dicit quem, ne ſe videatur oſtendere. 191. Int. hoc nomine fidem ſuam indicant. ¶ Iam ſequuntur vt Magiſtrum. 193. Int. nolunt eo tranſitoriè vti, ſed ſcire locum quò frequenter veniat, & ſecretò inſtrui. Gloſſ. ſecuti ſunt, non penitus adhærentes, ſed vt videant vbi habitet, perfectè verò ſunt ſecuti, quādo de naui vocati ſunt. 194. Chry. nō habebat Chriſtus vbi caput reclinaret, quia habitaculum proprium non habebat, ſed erat ei tamen vbi maneret. 196. Aug. Quàm beatum diem, quàm beatam noctem duxerunt? 197. Theoph. docet hoc doctrinam non eſſe propter tempus prætermittendam. Chry. ſignificauit magnum eorum ſtudium, qui nec auerſi ſunt, cùm ſol eſſet ad occaſum. 199. Gloſſ. frater iunior prior credidit, non enim eſt ordo fidei in annis, & fortè ad dignitatem dicitur frater eius, ſuper quem erat fundanda Eccleſia. 200. Chryſ. quare alterius nomen non ponit? quidam dicunt, quia eſt ipſe qui ſcribit, alij, quia ille non erat inſignis. Alcui. alter erat Philippus. n. Gloſſ. ſtatim inuentum theſaurum, annunciat fratri. 201. Int. hoc verbo innuit, quòd diu eum quæſierunt. Chryſoſt. hoc verbum eſt patientis moleſtiam poſt abſentiam, & exultantis poſtquam apparuit quod expectabatur, non refert autem Euangeliſta quæ eis Chriſtus dixerit, ſed hinc apparet eis perſuaſiſſe. 202. Chryſ. additur articulus. 204. Auguſt. Hebraicè Meſſias, Græcè Chriſtus, Latinè Vnctus, ille ſingulariter vnctus eſt. vnde, Vnxit te Deus oleo exultationis præ participibus tuis.

205. Int. non dedignatur maior ſequi minorem. Chryſ. conſidera ex ipſo principio obedientem Petri mentem, ſtatim enim occurrit, nec in eo videri debet facilis, intelligendum enim eſt priùs à fratre diligenter audiſſe de Chriſto, præterea ad Chriſtum ibat à quo poſſet diſcere. 206. Int. ſ. ſecretum cordis, ex quo cognito, mutat nomen. Beda. hom. 1. temp. hyem. Æterno diuinitatis intuitu vidit cordis eius ſimplicitatem, animi ſublimitatem, quibus meritò cunctæ Eccleſiæ præferendus eſſet.

Sens. Myst. In Cap. I.

193. Glo. volunt ſibi oſtendi in quibus Chriſtus habitet, vt ſe illis aſſimilent, vel qui incarnationem vident, piè quærunt ſibi oſtendi æternam manſionem, quomodo ſit apud Patrem. m. Gloſſ. quaſi dicat, non poteſt ſermone explicari, ſed opere demonſtratur, venite credendo & operando, & intelligetis. Orig. dicens, venite, ad actionem inuitat, dicens autem, videte, ad contemplationem. 195. Int. Non eſt nox vbi eſt lumen Chriſtus, ad quem poſtquam peruenitur, ibi eſt manendum. 197. Aug. iſte numerus eſt legis, data enim hæc in decem præceptis, & tempus venerat, vt impleretur per dilectionem, quæ à Iudæis impleri non poterat per timorem. Gloſſ. Decalogus ad Chriſtum miſit, neque alius legem docet, niſi qui eam dedit. 198. Int. id eſt virilis, quia conſtans & fortis. 199. Int. id eſt, obedientis.

201. Beda. hom. 1. temp. hyem. hoc eſt, verè Dominum inuenire, vera illius dilectione feruere, & fraternæ ſalutis curam gerere.

Addit. Avct. In Cap. I.

191. id eſt, Magiſter mi Oſtendunt ſe velle eſſe diſcipulos. 193. volunt eſſe familiares, & domeſtici, m. Non differendum, Sæpe nocuit differre paratis. 196. vel per reliquam diei partem, vel vſque ad diei ſequentis v[illegible]eram, ſaltem per totam noctem. 200. veriſimile eſt alterum non fuiſſe Apoſtolum, etſi quidam putant fuiſſe Iacobum fratrem Iohannis. n. præſens eſt: ſignificatur autem primus omnium ei occurriſſe Simon. 202. Græ. τὸν μεσσίαν, illum Meſſiam, ſcilicet, tam diu expectatum. Hebr. משיח, id eſt, Vnctus. vngebantur autem Sacerdotes, Prophetæ, & Reges.

Tu

Tu es Simon[207] filius Iona[208]: tu vocaberis[209] Cephas, quod interpretatur Petrus.[210] In crastinum[211] voluit[212] exire in Galilæam[213]: & inuenit Philippum.[214] Et dicit ei Iesus: Sequere me.[215] Erat autem Philippus à Bethsaida[216], ciuitate Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Nathanaël[217], & dicit ei: Quem scripsit[218] Moyses in Lege & Prophetæ: Inuenimus Iesum filium Ioseph[219], à Nazareth[220]. Et dixit ei Nathanaël[221]; A Nazareth[222] potest aliquid boni esse?

SENS. LIT. IN CAP. I.

208. Glo. Iona dicitur & Ioanna; Iona, columba; Ioanna, gratia interpretatur. 209. Int. nondum ponit nomen, sed præsignat. Alc. tunc enim ei impositum, cùm dictum est à Domino, Tu es Petrus, & super hanc petram, &c. Chry. Incipit Dominus reuelare Deitatem, futura enim prædicare cum certitudine maximè opus Dei; quod neque imitari dæmones possunt. Aug. non est magnum quòd Dominus dixit, cuius filius esset, illud magnum quod mutauit ei nomen, & fecit de Simone Petrum. Idem de con. Euan. hic Petrus nomen accepit, non vbi ei dixit Dominus, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. 210. Beda. ho. t. temp. hyem. idem est Græcè & Latinè Petrus, quod Syriacè Cephas. vocatur autem Petrus ob firmitatem fidei, quia illi petræ adhæsit, de qua petra autẽ erat Christus; quique sperantes in se, ab hostis insidiis tutos reddit, & spiritualium charismatum fluenta ministrat. Chry. nomen mutauit, vt se ostenderet esse qui vetus Testamentum dedit, & nomina mutauit, vt Abraham, & Saræ. Quibusdam à natiuitate nomina imposuit, vt Isaac, Samson, &c. quorum. s. virtus à prima ætate debebat clarescere, quorum autem postea debebat augeri, eis postea nomẽ positum est. 212. Int. s. à Iudæa vbi erat Iohannes baptizans. Alcui. voluit verò deferre honorem Baptistæ; ne videretur eius magisterium minuere, dum statum habebat. Chry. vbi accepit duos illos discipulos, venit ad conuertendum alios. s. Philippum, & Nathanaël. 215. Chry. Philippum vocat sibi magis notum, erat enim in Galilæa nutritus; audisse verò Philippum à Iohanne de Christo intelligendum est, vel Christi vox hoc operata est, vt statim sequeretur. Theop. Christi verba inflammabant fidelium corda ad eius amorem, & in corde Philippi cogitatio inerat de Christo, & in libris Moysi assidua lectio vt eum expectaret; itaque statim vt vidit, credidit; fortè autem ab Andrea & Petro aliquid de Christo audierat, quod videtur Euangelista innuere, dum dicit ex eadem patria fuisse. 216. Chry. apparet Christi virtus qui à terra nullum ferente fructum (à Galilæa enim Propheta non surgit) inclytos discipulorum elegit. 217. Int. fratrem suum. 218. Chry. meditabatur continuè quæ sunt Moysi, & exspectabat aduentum Christi; facit verò credibilem suam prædicationem, quòd circa Legẽ & Prophetas sollicitus erat, & omnia perscrutatus cum veritate. Aug. Nathanaël eruditum & peritum legis noluit Dominus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, vnde confunderet mundum; volens enim superborum frangere ceruices, non quæsiuit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est Imperatorem, magnus Cyprianus orator, sed priùs Petrus piscator, per quem postea crederet, non tantùm Orator, sed Imperator. 219. Int. id est, de semine Dauid. 220. patriam ponit, vt notet eum, de quo Propheta, Nazaræus vocabitur. Theoph. In Nazareth erat nutritus, quod multis erat cognitum, generatio autẽ multis incognita. Chry. Nazaræum, eum vocant Prophetæ, ab educatione, & conuersatione. 222. Aug. potest dupliciter intelligi, vel vt sit confirmantis, vel vt sit dubitantis vox. Chry. audierat in Scripturis ex Bethleem exiturum Christum, itaque dubitauit, & interrogauit, sciens Philippum posse circa locum falli.

SENS. MYST. IN CAP. I.

207. Int. s. per spiritum obedientiæ. 208. Int. i. columbæ. s. sancti Spiritus, ex quo humilis, dũ maior sequitur minorem. 211. Int. post resurrectionem ad Gentes. 213. Alcui. i. transmigrationem, vel reuelationem, docens suos exire, & proficere in virtutibus, & per passiones ad gaudia trãsmigrare debere. Glo. vbi quis de vitiis ad virtutes trãsmigrauerit, & de virtute in virtutẽ, fiet ei reuelatio vt videat Deum deorum in Sion. 214. Int. i. os lampadis. 216. Int. i. venationis domus. Alcui. domus erat venatorũ, nempe erant capturi animas. 221. Glo. Nathanaël. i. donum Dei, est vetus populus Israël dono Dei.

ADDIT. AVCT. IN CAP. I.

209. scilicet, post hæc. 210. Πέτρος. Græ. idem quod πέτρος, Hebr. כיף. Chal. כיפא. Cui deinde Græci addunt S, ita fit Cephas. 211. respectu, scilicet diei quo Petrus ad Christum venit. 214. quem animo quærebat, vt Apostolum faceret. 217. scilicet, diligenter à se quæsitum. Quidam putant hunc fuisse Bartholomæum, quòd semper Philippo connumeretur, vt Petrus Andreæ. & quòd eius mentio fiat inter Apostolos Iohan. vlt. Aiuntq; id esse nomen proprium, Bartholomæum verò vt Bar. Iona. 222. q. d. potéstne à tam ignobili loco aliquid boni prodire?

Dicit ei Philippus,[223] Veni, & vide. Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo:Ecce,verè Israëlita in quo [224] dolus non est. Dicit ei Nathanael,[p] Vnde me nosti? Respondit Iesus,& dixit ei:Priusquam te Philippus vocaret, cùm esses [225] sub ficu, [226] vidi te. Respondit ei Nathanael, & ait:[227] Rabbi,[228] tu es Filius Dei, tu es [229] Rex Israël. Respondit Iesus,& dixit ei : Quia dixi tibi, [230] Vidi te sub ficu, credis:[231] maius his videbis. Et dicit ei: Amen,amen dico vobis,[232] amodo videbitis cælum [q] apertum,& Angelos Dei [233] ascendentes,& descendentes [234] supra Filium hominis.

Sens. Lit. In Cap. I.

223. Chry.trahit ad Christum,sciens eum non contradicturum,si verba & doctrinam illius gustet.

224. Chry.quia nihil ad gratiam,vel odium loquebatur. August. An peccator non erat?aut medicus illi non erat necessarius?absit.nemo sic natus est,vt medico Christo non egeret, si se iustum diceret,dolus esset in ore eius; laudatur ergo in Nathanaële confessio peccati,nõ indicatur non esse peccator.Glo. Dolus in eo non est,id est,simulatio;si enim habet peccata,confitetur.Pharisæi dolosi,qui se bonos prædicant,cùm sint mali. p. Gloss.non ex indignatione quærit, sed admirando. 225. Int.id est,sub arbore fici. 226. Chry.vidi te desuper cognoscens vt Deus,vidi morum tuorum mansuetudinem,cùm solus esses cum Philippo;ostendit se Christum esse, per hoc quòd præsens erat loquentibus. 228. Int. Ecce eadem vox Nathanaëlis & Petri;vnde & Petrus meruit vocari.Aug.de verb.Dom.serm.40. agnouit in illo diuinitatem.Chry.verba eadem locutus est Petrus & Nathanaël, sed non eadem mente, Petrus enim confessus est Filium Dei,& verum Deum,vnde & beatificatur tanquam à Patre reuelationem acceperit, hic autem vt hominem nudum dicit Filium Dei, vnde addit, Rex Israël, Dei autem Filius totius orbis Rex est,itaque Christus eum ad maiora educit,ne scilicet vltrà existimet purum hominem solum,cui Angeli ministrant. 229. Chryso. quasi dicat,Tu es qui expectabaris,tu es qui quærebatis. Ostendit verò Nathanaël in mora priori diligentiam, in posteriori autem confessione deuotionem.

231. Int.quia per istud paruum venisti ad fidem, venies ad maiora. Aug. Plus est quòd nos Dominus vocatos iustificauit,quàm quòd vidit iacentes sub vmbra mortis. 232. Int. hoc maius Gloss. sæpè hoc miraculum apparuit,quod Angeli ascendebant, & descendebant super Christum. q. Gloss. Postquam homo Deus ascendit,credentibus in eum aperitur aditus cæli. 233. Aug.de verb. Dom.serm. 40. Si ad illum ascendunt,& descendunt,& sursum est,& deorsum,sursum in se, deorsum in suis. cùm Iacob vidisset in somnis scalam,& Angelos ascendentes,& descendentes,&c. Intelligens quod viderat,lapidem vnxit,agnoscitis chrisma,agnoscite Christum. Ipse est lapis quem reprobauerũt ædificantes, somnium ergo Iacob,qui Israël dictus est,in Nathanaële verè Israëlita apparuit.Idem in Iohan.Angeli Dei,boni prædicatores,qui ascendunt sicut Paulus ad tertium cœlum,& descendunt ad lac potum paruulis dãdum. Gloss.Prædicatores nunc arcana Deitatis considerant, & prædicant, nunc infimis se contemperant, & humana de eo prædicant. 234. Gloss.Christus se dicit hominem, Nathanaël eius diuinitatem confitetur, sic vtraque natura in Christo confirmatur.

Sens. Myst. In Cap. I.

225. Int.id est,sub legis litera.Gre.18.mor.cap.23. ¶ Aug. Cùm Adam & Eua peccassent, de foliis ficus succinctoria fecerunt:folia ergo ficulneæ intelliguntur peccata,quasi ergo dicat Christus, ô quisquis sine dolo es,& fidelis,antequam per Apostolos vocarem te,cùm esses sub vmbra mortis, & me non videres,ego te vidi. 226. Int.id est,elegi. Greg.18.mor.cap.23.

Addit. Avct. In Cap. I.

224. *quasi dicat, Iacob refert probitate morum,& animi candore.* 233. *quasi dicat, videbitis ei inseruientes Angelos,scilicet,ad eum à cælo descendentes,eoq; ipso iubente,reuertentes. Id verò quando factum,incertum.*

CAPVT II.

E[a]T tertia[b] die nuptiæ factæ[c] ſunt in Chana Galilææ[1] : & erat mater Ieſu ibi.
Vocatus[2] eſt autem & Ieſus, & diſcipuli eius ad nuptias[4]. Et deficiente vino,
dicit[5] mater Ieſu ad eum, Vinum[6] non habent. Et dicit ei Ieſus, Quid mihi & tibi eſt
mulier[7]? nondum[8] venit hora mea.

SENS. LIT. IN CAP. II.

a. GLoſſ.oſtenſus per teſtimonia Ioannis,& ſe ipſe oſtendit miraculo. 1. Alcui.vitulus eſt. 3. Chry.vocarunt eum non tam magnificum aliquem,ſed tanquam notum,& vnum multorum,ſicut enim matrem vocauerant,ita & filium, ſed qui non eſt dedignatus formam ſerui accipere, non eſt dedignatus ad nuptias venire ſeruorum.Aug.de verb.Dom. Set.41. Erubeſcat homo eſſe ſuperbus,quoniã factus eſt humilis Deus,ecce venit ad nuptias,qui cùm apud Patrem eſſet, inſtituit nuptias. Beda.confirmat hic aduentus fidem rectè credentium, Tatiani, Martionis, & eorum qui nuptiis detrahunt:perfidiam damnat,ſi nuptiis debita caſtitate celebratis culpa ineſſet,non ad eas Dominus veniſſet bona caſtitas coniugalis, melior continentia vidualis, optima perfectio virginalis, itaque Chriſtus ex virgine naſcitur,à prophetico viduę Annę ore benedicitur,ad nuptias inuitatus venit. 4. Beda.vt meliore per Chriſtum facto,eius gloria manifeſtaretur. 6. Int.Aug.q.d.quid eſt commune Deitati meæ, & tibi matri ſecundùm carnem? Chry.ita loquitur,ne ſuſpectũ eſſet miraculũ, ab his enim qui indigebant rogari oportuerat,non à matre.Aug.Secundùm quod Deus matrem non habebat,miraculum autem ſecundùm diuinitatem facturus erat, non ſecundùm infirmitatem humanã,quaſi ergo dicat,non tu genuiſti Deitatem meam,quæ facit miraculum. 7. Int. eſt nomen ſexus.Aug. 8. Int.i. opportunitas oſtendendi naturam,quam ex te habeo,ſed oſtenſa diuina per miracula, oſtendetur & humana natura per paſſionem. Aug.q.d. cùm infirmitas pendebit in cruce,cuius mater es,tunc te agnoſcam: commendauit enim tunc matrem diſcipulo, non eſt autem quod hîc Mathematici occaſionem ſumant erroris, quaſi Chriſtus ſub fato fuerit,nec enim ſub neceſſitate ſyderum eſt eorum Conditor,in poteſtate habebat quando moreretur,ſed ea vti nondum erat opportunum,vocandi erant diſcipuli,annunciandum regnum cælorum,faciendæ virtutes,commendanda diuinitas in miraculis, & humilitas in paſſione mortalitatis, vbi verò tantum fecit,quantum ſufficere iudicauit,venit hora,non neceſſitatis, ſed voluntatis, non conditionis,ſed poteſtatis,Chryſ.nondum venit hora. i. nondum ſum cognitus his qui adſunt,nec ſciunt defeciſſe vinum, ſine eos primùm hoc ſentire, qui enim neceſſitatem non præſenſit, nec beneficium magnopere ſentiet.

SENS. MYST. IN CAP. II.

b. BEda.prima dies ſeu ſeculum,ante legem,Patriarcharum exemplo,ſecunda ſub lege, Prophetarum ſcriptis,tertia,ſub gratia,præconiis Euangelicis,quaſi luce refulſit, & in hac die Dominus incarnatus apparuit. 1. Beda.in Cana Galilææ.i.zelo tranſmigrationis nuptiæ celebrantur, nempe digni ſunt Chriſti gratia qui zelo ferment piæ deuotionis,& de vitiis ad virtutes, & de terrenis ad æterna tranſmigrant. 2. Int.Mater eſt figura ſynagogæ. 3. Aug. Venit & in hunc mundum ad nuptias, Verbi enim ſponſa humana caro, thalamus, vterus Virginis, vbi ſibi eam coniunxit,pignuſque dedit Spiritum ſanctum. Gloſſ.vocatus deſiderio præcedentium patrum. 4. Gloſſ. Senſus legis per carnalem expoſitionem Phariſæorũ,à priſca virtute cœperat deficere,ſed Chriſtus quæ carnalia videbantur,ſpiritualia oſtendit,& qui in Prophetis nondum manifeſtatus,quaſi vinũ in aqua latuit,cùm aperuit ſenſum vt intelligeret Scripturas,mẽtes vino inebriauit,& à carne alienauit. Aug.fecit de aqua vinum Chriſtus, cùm aperuit ſenſum,& expoſuit Scripturas.Sic enim ſapit quod non ſapiebat. 5. Alcui.Prouocat ſynagoga Chriſtum ad faciendum miraculum,familiare enim Iudæis miracula quærere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

b. tertia ab aduentu in Galilaam,vel à die quo ad Chriſtum venerat Nathanaël, erat autem 13. à natiuitate. Anno 30. vita Chriſti, etſi Epiphan. putat contigiſſe id die Natiuitatis. 1. ſ. In tribu Aſſer, erat enim altera Galilaa iuxta Sidonem. 2. ſ.mortuo iam Ioſepho,vt ait Epiphanius. 3. ſ. tanquam notus,& amicus. 4. i.dum inciperet deficere,quanquam.Grac.ὑστερήσαντος. i.cùm defeciſſet. c. ſufficiens,ſcilicet. 6. i.omitte me.Hebr. ſic Matth.8. vide etiam 2.Reg.16. & 4.Reg.9. Quidam tamen interpretantur,Quid mihi tecum, ſeu, Quid tibi mecum? 8. id eſt, opportunitas:oportebat enim apparere prius neceſſitatem, vel nondum tempus eſt paſſim edendi miracula,quod tamen anticipauit in gratiam matris,& ne videretur tempori ſubiici.

Dicit[9] mater eius ministris. Quodcunque[10] dixerit vobis,facite. Erát autem ibi lapideæ hydriæ[11] sex positæ, secundùm purificationem[12] Iudæorum:capientes singulæ[13] metretas binas[14] vel ternas. Dicit eis Iesus[d], Implete hydrias aqua[15]. Et impleuerunt eas vsque ad summum. Et dicit eis Iesus, Haurite[16] nunc,& ferte architriclino[e]. Et tulerunt. Vt autem gustauit[17] architriclinus aquam vinum factam[18], & non sciebat vnde esset : ministri[19]

Sens. Lit. In Cap. II.

9. Int. etsi videtur negare Filius,scit mater pietatem eius,& ideo fiducialiter imperat ministris.
10. Beda.q.d.licet videatur negare,tamen faciet,nouerat enim eum pium,& misericordem. Chry. etsi dixit nondum venisse horam,tamen fecit, ostendens se non esse subiectum horæ, simul etiam propter honorem matris,ne ei contradicere videretur,eamque faceret tot præsentibus erubescere, adduxerat enim illa ministros,vt à pluribus fieret petitio. 11. Int.i.vasa aquaria.Beda Græcè enim aqua ὕδωρ. Chry.replebant hydrias aqua, vt eam haberent propè cùm fierent immundi, nec opus esset ad flumina currere. 12. Alcui.inter alias Pharisæorum traditiones, hoc etiam obseruabant , vt se crebro lauarent. Chry.ne quis suspicaretur fæce vini intus remanente,aqua deinde immissa,vinum factum, ostendit illa vasa nunquam vinum habuisse. 13. Int.metron Græcè,Latinè mensura dicitur.Aug.metretas. i. mensuras.q.d.vrnas,seu amphoras. 14. Beda.eædem capiebant binas,vel ternas,non aliæ binas,aliæ ternas.
d. Chry.non ex nihilo facit miraculum,sed ex creatura,ne cōtrarius putetur mundi conditori,si enim contrarius esset,non eius operibus vteretur ad suæ virtutis demonstrationem. 16. Chry.non ipse haurit,sed iubet hoc ministros facere,vt testes sint miraculi.Hil.3.de Trin.qui infuderunt,hauriri aquā existimant,qui hauriunt,vinum infusum arbitrantur. e. Chry.huic iussit ferri,& non discumbentibus, ne quis diceret conuiuas ebrios discernere non potuisse, aqua esset an vinum. At hi quibus administratio conuiuarum credita est,sobrij sunt,vt omnia ordinatè disponant. 17. Int.i.princeps triclinij.Alcui.triclinium ordo trium lectorum, κλίνη enim lectum significat,olim enim in lectis discumbebant, Architriclinus autem primus inter conuiuas,vnde quidam intelligunt fuisse aliquem ex Sacerdotibus Iudęorum,qui nuptiis interesse poterant,vt eos instrueret quemadmodum nuptiis vti deberent.

Sens. Myst. In Cap. II.

11. Aug.hydriæ sex,sex ætates.s.ab Adam ad Noë, hinc ad Abraham, inde à Dauid,inde ad transmigrationem Babylonis,inde ad Ioannem Baptistam,inde ad finem seculi,impletæ Prophetiæ,plenæ sunt hydriæ,metretæ binæ, vel ternæ, nominato enim Patre & Filio, etiam Spiritus sanctus intelligitur,vel quia in duobus hominum generibus.s.Iudæis & Græcis,tres Noë filij significantur. Alcui,ministri,doctores noui Testamenti,qui Scripturas spiritualiter interpretantur.Architriclinus,aliquis legisperitus,vt Nicodemus,Gamaliel,Saulus,cui dum Euangelij verbum committitur, quasi vinum de aqua factū Architriclino propinatur : tres verò ordines discumbentium, tres in Ecclesia fidelium ordines,coniugatorum,continentium,& doctorum.Glos.aqua,Lex,Prophetæ,& Psalmi,quæ secundùm litteram aqua insipida,secundùm spiritum,vinum, hydriæ sex, in sex mundi ætatibus corda hominū receptiua scripturarum,parata & proposita in exemplum viuendi & credendi,vt in prima Abel,in secunda Noë,&c.lapidea.i.fortia in Christo lapide,secundùm purificationem Iudæorū:lex enim Iudæis data,gratia per Christum omnibus facta,metretæ binæ,vel ternæ,binæ,dum Patre Filio nominato Spiritus intelligitur,ternæ,dum nominato etiam Spiritu,manifestiùs trinitas intelligitur,vt cùm dicitur:Baptizantes eos in nomine Patris,Filij,& Spiritus sancti,aqua vinum fit dum aufertur velamen,& Christus apparet.
d. Aug.si iussisset aquam effundi,& ipse vinū mitteret , videretur scripturas veteres improbasse,cùm autem aquam conuertit in vinum,ostendit Scripturam veterem ab ipso esse,in qua tamen nihil sapit, si non Christus intelligatur.Glos.Voluit non ex nihilo,sed ex aqua vinum facere,vt doceret se non soluere legem,sed implere,nec in Euangelio alia facere vel docere,quàm quæ prophetia prædixit.
15. Int.quia nullum tempus fuit à salutari doctrina vacuum. 18. Int.vt Paulus prius nesciuit spiritum in litera. 19. Int.vt Esaias,& cæteri.

Addit. Avct. In Cap. II.

9. Fortè spiritu Prophetico,quid Christus facere vellet,prauidit. 12. s.introductam à Iudæis.vide Mar.7. 13. i.Cados.Cadus autem continet congios decem.Congius autē sex sextarios.Sextarius autē 12. cyathos,quamquam alij maiores faciunt. Cyathus,vncia dua. e. i.præfecto conuiuij.Est autem triclinium locus tribus constratus lectis ad discumbendum,olim enim in lectis accumbebant.

autem

aurem sciebant[f] qui hauserant aquam: vocat sponsum architriclinus, & dicit ei: Omnis homo[20] primum bonum vinum ponit, & cùm inebriati[21] fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem seruasti bonum[22] vinum vsque[23] adhuc. Hoc fecit initium signorum[24] Iesus in Chana Galilææ: & manifestauit gloriam[25] suam, & crediderũt[26] in eum discipuli eius. Post hæc descendit Capharnaum[27] ipse[28] & mater eius, & fratres[29] eius, & discipuli[30] eius: & ibi manserunt[31] non multis[32] diebus. Et propè erat Pascha Iudæorum[33], &

Sens. Lit. In Cap. II.

22. Chry. nõ simpliciter vinum, sed optimum Christus fecit, talia enim sunt Christi miracula, vt his quæ per naturam fiunt speciosiora, & vtiliora fiant. 23. Chrys. verisimile est sponsum aliquid respondisse, sed Euangelista hoc prætermittit, tangens solùm quòd est necessarium scire. s. vinum ex aqua factum. 24. Chry. tunc maximè necessarium signa facere, cùm discipuli congregati erant, & attendentes his quæ fiebant: est autem hoc initium simpliciter miraculorum Christi, nec enim antè miraculum fecit. Aug. miraculum hoc mirum non est eis qui nouerunt Deum fecisse, ille fecit vinum illo die in hydriis, qui omni anno facit in vitibus; sed hoc assiduitate amisit admirationem; itaque seruauit sibi inusitata quædam quæ faceret, vt tanquam dormientes homines ad se colendum mirabiliter excitaret.

25. Int. s. latentem Deitatem. Aug. id est, se Regem gloriæ, qui sicut Dominus elemẽta mutabat. Chry. manifestauit quantum est ex parte sua, etsi tunc multi non cognouerunt, sed tamen omnes postea miraculum erant audituri. 26. Aug. de con. Euang. lib. 2. cap. 17. sic dictum est vocatos discipulos ad nuptias, vt illud, Paulus Apostolus in Tharso Ciliciæ natus, nec enim tūc erat Apostolus, ita discipuli Christi dicuntur ad nuptias inuitati, non qui discipuli essent, quandoquidem in eum nondum credebant, sed qui discipuli futuri erant. 27. Chry. quia paulo pòst ascensurus erat Hierosolymam, Capharnaũ adiit, ne vbique fratres & matrem secum ducat. Aug. de con. Euang. lib. 2. cap. 17. tres alij Euangelistæ prætermiserunt primum Domini aduentum in Galilæam, postquam baptizatus est, quando aquam conuertit in vinum; sed meminerunt eius qui fuit post Iohannem traditum in carcerem. Euseb. in hist. lib. 3. ca. 24. tres alij Euangelistæ ea enarrauerunt quæ gesta sunt anno quo Iohannes in carcerem inclusus est, itaque ab illis omissa Iohannes conscripsit. 29. Int. i. cognati. Aug. fratres in Scriptura dicuntur, non solùm qui ex eodem vtero aut patre nascuntur, vnde Abraham & Loth, Iacob & Laban fratres dicuntur.

40. Int. s. qui non fratres. Aug. de con. Euang. lib. 2. c. 17. Incertum est an illi iam adhæserant Petrus & Andreas, & Filij Zebedæi, & Scriptura discipulos appellat non solùm illos duodecim, sed omnes qui in Christum credentes, ad regnum cælorum magisterio eius erudiebantur. 31. Chry. nullum ibi tunc miraculum operatus est. Erant enim homines valde corrupti, accessit eò tamen, & mansit propter matris honorem. 32. Beda. Appropinquabat enim festum Paschæ. 33. Orig. est enim quoddam aliud Pascha in spiritu & veritate.

Sens. Myst. In Cap. II.

20. Int. carnalis à veris ad falsa descendit. 21. Int. mundana prudentia prius docet homines blanda, deinde subdit inutilia, & inhonesta. 22. Int. quia olim bonum, etsi in figuris quasi cum aqua occultum; nunc verò in Euangelio manifestum. Alcui. dilatum Euangelium vsque ad sextam ætatẽ. 28. Int. i. villa pulcherrima, vel ager consolationis Orig. oportebat post vini alacritatem ad agrum consolationis venire Christum, consolaturum in agrorum multitudine suscipientes eius disciplinam. Alcui. Capharnaum villa pulcherrima, scilicet, mundus in quem verbum Patris descendit. Gloss. descendit in mundum Filius Dei, secundùm quod habet matrem, & fratres. 32. Beda. non multo tempore cum hominibus conuersatus est.

Addit. Auct. In Cap. II.

f. apparet sponsum non recubuisse cum cæteris, quod si quis velit accubuisse etiam ipsum mensæ, vocauit positum pro compellauit. s. ad illum accedens, non illum ad se vocans. 21. Hebr pro egregiè biberint.

23. i. vsq; nunc ἕως ἄρτι. 24. significatur id fuisse primum omniũ Christi miraculorum. 25. i potentia claritatem. 26. i. perfectiùs. 27. s. antequam Ioannes in carcerem conijceretur. Itaq; aliud est de quo Matt. 4. 29. s. Iacobus minor, Ioseph, Simon, & Iudas, filij Alphæi & Mariæ Cleophæ s. filia, quæ soror erat matris Domini. 33. Non id Pascha de quo Matt. 21. Marc. 11. Luc. 19. hoc enim in primo prædicationis anno, illud in vltimo, dicit verò Iudæorum, ad differentiam Pascha Christianorum.

ascen

[34] aſcendit Ieſus Hieroſolymam, & inuenit in [35] templo vendentes oues & [36] boues,& columbas,& [37] numularios ſedentes.Et cùm feciſſet quaſi [38] flagellum de funiculis, omnes [g] eiecit de templo,oues [39] quoque & boues,& numulariorum effudit [40] æs, & [41] menſas ſubuertit.[42] & his qui [43] columbas vendebant, dixit: [h] Auferte iſta hinc, & [44] nolite facere domum [45] Patris mei domum [46] negotiationis.

Sens. Lit. In Cap. II.

34. Int.docet nos ſeruare inſtituta illius Eccleſiæ ad quam venimus,ſi non fuerit contra fidem.Alcni. bis legitur aſcendiſſe,ſemel anno quo Iohannes nondũ miſſus in carcerem,de quo nunc agitur; iterum anno quo eſt paſſus,ſi autem Dei Filius legis decreta ſeruat,celebrans ſolennitates cùm cæteris, quanto nos ſtudio oportet ſolennitates celebrare? 35. Beda.continuo templum oraturus adiit, exemplũ dans quocunque properemus,domum Dei priùs ingrediẽdi orationis cauſa. 36. Int.ſ.vt in ſacrificiis offerrentur.Aug.talia populo illi ſacrificia data ſunt,quibus teneretur,ne ad idola deflueret. 37. Int.ſ.ne deeſſent pretia emptoribus.Beda.quia de longinquo venientes,quæ immolarentur ſecum ferre non poterant,pretia deferebant,itaque Scribæ & Phariſæi in templo vendi animalia inſtituerunt, & vt interemptores & venditores prompta eſſet pecunia,numularij ſedebant. 38. Aug. Flagellandus ab eis, prior eos flagellauit. g. Aug.Ecce templum illud figura erat; Et eiecit Dominus inde vendentes neceſſaria ad ſacrificia;quid ſi ibi ebrioſos inueniſſet?ſi negotiationis non debet fieri domus Dei, potationis fieri debet? 39. Int.ſ.eiecit. 40. Int.ſ.materiam venditionis. 41. Theoph.ſ.numularias. 42. Orig.Maior hic demonſtrata potentia quàm in miraculo mutationis aquæ in vinum; illic enim inanimata ſubſiſtit materia,hic verò hominum domantur ingenia.Aug.de con.Euan. Fecit hoc bis Dominus, ſemel vt narrat Iohannes,atque iterum vt narrant cæteri. 45. Int. hîc apertè ſe Filium Dei dicit. Beda commendatur vtraque Chriſti natura;humana,quia matrem comitem dicitur habuiſſe, diuina, quia verus Dei Filius demonſtratur.Chry.Patrem vocat,& non iraſcuntur, putãt enim eũ ſimpliciter dicere,poſtea verò cùm manifeſtiùs loqueretur,ſæuiebant. Aduertendum autem quòd cùm Dominus multa eſſet facturus,quæ eis viderentur legis tranſgreſſio,fecit rem hanc,dans intelligere quòd qui periculis ſe exponit pro bono ornatu domus,Dominum eius non contemnit, itaque non dixit domum ſanctam, ſed domum Patris mei. 46. Chry.Veniens ad paſſionem (vt Matthæus narrat) cùm eos de templo ejiceret,dicebat:Nolite facere domum meam ſpeluncam latronum,durioribus ſermonibus vtens,nunc verò in principio ſignorum non ita aſperè loquitur.

Sens. Myst. In Cap. II.

34. Glo.Paſcha agimus dum à vitiis ad virtutes tranſimus, ad hæc venit Chriſtus, dum Eccleſiam quotidie viſitat,& actus cuiuſque conſiderat. 38. Int. qui peccata peccatis addit,quaſi funem connectit quo flagelletur & ligetur. Aug. quando ergo aliquid patiuntur homines propter iniquitates ſuas, agnoſcunt,quia Dominus facit flagellum de reſticulis; & admonet vt mutent ſe, alioqui audiet in fine, Ligate illi manus & pedes. 42. Orig.ſignificantur diſſoluenda, & diſpergenda, quæ ſecundùm legis ſcripturam honeſta videbantur,tranſlato regno ad gentes.Aug.vendentes in Eccleſia ſunt, qui ſua quærunt,non quæ Ieſu Chriſti;in columba ſignificatur Spiritus ſancti gratia, in bobus Apoſtoli & Prophetæ,qui nobis Scripturas diſpenſarunt,in ouibus plebes. Qui ergo Scripturis fallũt populos à quibus honores quærunt,vendunt boues,vendunt & oues.i.ipſas plebes,idque diabolo. Beda. columbas vendunt, qui gratias non gratis(vt præceptum eſt)ſed ad præmium dant,oues autem qui humanæ laudis gratia, pietatis opera exercent,numularij qui apertè rebus terrenis in Eccleſia deſeruiunt.Faciunt etiã Dei domum negotiationis,hi qui gratiam perceptam,non ſimplici intentione, ſed cura humanæ retributionis exercent. Eiiciuntur verò omnes de templo. i. de parte ſortis Sanctorum, itemque oues & boues, quia talium vita,pariter & doctrina reproba oſtenditur. Effunditur æs, quia damnatis in fine rerum quas dilexerunt,figura tolletur.Orig. Templum anima ſtudioſi,in qua aote doctrinam Chriſti,boues. i. terreſtres motus,oues.i.motus inſenſati,columbæ.i.inconſtantia mentis,æra,id eſt,quæ bona videntur.Gloſ. boues vendunt,qui pro quæſtu temporali prædicant. 43. Int.ſpecialiter Simoniaca damnatur hæreſis. h. Beda.gratiam Spiritus ſancti quæ gratis accipitur,gratis dari vult. 44. Int.Gratiam Spiritus prohibet vendi,quia gratia eſt.

Addit. Avct. In Cap. II.

35. i.atrio templi. 37. Qui pecunias commutabant maiores.ſ.minoribus,vel contrà.Gra.κερματιστὰς, κέρμα enim æris minutia. 38. Grac. φραγέλλιον,voce Latina aliquantum mutata.

Record[47]ati sunt verò discipuli eius quia scriptum est: Zelus[48] domus tuæ comedit me. Responderunt[49] ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod signum[50] ostendis nobis quia hæc facis? * Respondit Iesus, & dixit eis: Soluite[51] templum[52] hoc, & in tribus[53] diebus excitabo[54] illud. Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta[55] & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? ille[56] autem dicebat de templo[57] corporis sui.

Sens. Lit. In Cap. II.

47. Int.s.hoc viso. 48. Int.quia zelo domus Dei eiecit impios. Beda. ¶ Alcui. Zelus cùm in bono accipitur, est quidam feruor animi, quo mens relicto humano timore, pro defensione veritatis accenditur. Aug. comeditur zelo domus Dei, qui quæ ibi peruersa videt, cupit emendare, & sic non potest tolerat, & gemit, non est patiendum in domo Dei quicquam peruersi, sed si amicus e[illegible] moneatur leniter, si vxor, seuerissimè frenetur, si ancilla, etiam verberibus compescatur. 49. Int. non audentes sibi resistere, quia viderunt diuinum quid in facie eius irradiare. 50. Chry. quid opus erat signis, vt quæ malè fiebant, facere cessarent? an non zelus talis pro domo Dei magnum erat signum virtutis? dolebant autem isti de suo turpi lucro impedito, eumque prohibere volebant. 51. Int. non imperat, sed quasi diceret, vos soluetis. Theoph. non illos ad homicidium prouocat, sed hoc eis affectantibus, non sibi esse absconditum demonstrat. Beda. q. d. sicut templum inanimatum vestris commerciis & sceleribus mea expio potestate, ita hoc corporis mei templum, cuius istud signum gestat, vestris manibus dissolutum tertia die resuscitabo. 54. Int. ego vt Deus cum Patre. Aug. Resuscitauit eum & pater, cui dicit, excita me, & reddam illis, sed quid fecit Pater sine Verbo? Theoph. audiant Arriani Dominum mortis destructorem, excitabo, inquit. s. virtute propria. Chrys. hoc signum maximè ostendebat eum non esse purum hominem. 55. Alcui. prima ædificatio à Salomone perfecta est septem annis, reædificatio autem sub Zorobabel, quadraginta & sex annis. 56. Aug. Ille spiritualiter loquebatur, Iudæi quia caro erant, carnalia sapiebant. 57. Orig. sicut templum gloriam Dei continebat in ipso habitantem, sic corpus Christi vnigenitum, qui est imago Dei & gloria.

Sens. Myst. In Cap. II.

52. Orig. & corpus Iesu, & templum exemplar Ecclesiæ, quæ ex viuis lapidibus construitur, & quamuis videatur dissipari aduersitatibus tribulationum, instaurabitur tamen die tertia. 53. Int. s. in virtute Trinitatis. 55. Orig. quatuor elementa mundi, & homo sexta die creatus est. Ang. 4. de Trin. cap. 5. numerus hic perfectioni corporis Christi congruit, quadragesies. n. sexies seni, ducenta septuaginta sex. s. nouem menses, & sex dies, tanto autem tempore perfectio corporis Christi ad partum perducta, conceptus enim octauo Kal. Aprilis, quo & passus, natus octauo Kal. Ianuarij. Idem lib. 83. q. 56. dicitur conceptio humana sex primis diebus lactis habere similitudinem, sequentibus nouem conuerti in sanguinem, deinde duodecim solidari, reliquis 18. perfectè formari, deinde vsque ad partum augeri. qui numerus facit 45. addito vno 46. quæ multiplicata per senarium qui est huius ordinationis caput, fiunt ducenti septuaginta sex, itaque quot anni fuerunt in fabricatione templi, tot fuerunt in perfectione corporis Domini. Idem in Ioan. Christus de Adam corpus accepit, Græcè autem ἀνατολὴ Oriens, δύσις Occidens, ἄρκτος Septentrio. μεσημβρία Meridies, quorum primæ literæ faciunt nomen Adam, nempe à quatuor ventis colligendi electi, cùm venerit Dominus ad iudicium. Habent & literæ nominis Adam numerum 46. secundùm Græcos, α enim vnum, δ quatuor, rursum α vnum, & μ quadraginta. ita fiunt quadraginta sex.

Addit. Avct. In Cap. II.

*48. id est, studium ardentissimum gloriæ domus tuæ, simile illud Psal. 118. Defectio tenuit me, &c. & illud: Tabescere me fecit zelus meus. potest & zelus pro indignatione iusta accipi ob indignè s. habitam domum Domini. 49. pro, dixerunt. Heb. 50. quasi verò paruum signum fuisset sic omnes eycere, nemine resistere audente. * i. quod auctoritatem habeas id faciendi. 51. pro, soluetis. Heb. q. d. Tum dabo cùm soluetis, &c. 55. à primo anno Cyri quo facta potestas templum ædificandi vsque ad 6. Darij Histaspis quo perfectum est, 45. anni numerantur. Nam Cyrus regnauit 30. Cambyses 8. M[illegible]i vnum, addunt verò Iudæi vnum quod septimo Darij inchoante perfectum. Alij aliter. s. cœptum ædificari templum primo anno Cyri perfectum sexto Darij. Imperasse enim Cyrum annis 20. & totidem successorem Assuerum, atque huic Darium successisse. Varij enim sunt doctissimorum virorum de Persarum regibus sententiæ, quot, quive fuerint, & quanto quisque tempore regnauit.*

Cùm ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius quia hoc dicebat: & crediderunt Scripturæ, & sermoni quem dixit Iesus. Dùm autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo: multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo quòd ipse nosset omnes: & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.

SEN. LIT. IN CAP. II.

1. Glo. Apostoli quod intelligere nõ poterant, patienter tolerabant vsque ad Spiritus sancti reuelationem; vnde exemplum accipimus, vt humiliter expectemus, orantes, & exercentes mẽtes nostras, donec intelligamus. Latent quædam in Scriptura, ne cito intellecta iactantiam generent, & exercitio acquisita delectent, carnali sensui clauduntur, spiritualiter laboranti, & diligenter attẽdenti dantur. 58. Int. s. corpus suum morte soluendum, & à se suscitandum. 59. Int. s. Prophetarum, qui dixerunt Christum tertia die resurrecturum. Alc. ante resurrectionem non intelligebant scripturas, quia nondum acceperant Spiritum sanctum. 60. Int. s. Soluite templum hoc. 62. Orig. vide an in miraculis deputandum sit, quod cunctos de templo eiecit. Chry. prudentiores discipuli, qui ad Christum accesserunt, non propter signa, sed propter doctrinam; crassiores per signa trahuntur, rationabiliores per prophetias seu doctrinam.

63. Int. non quod esset aliquid facturi nolenti, qui habet potestatem ponendi animam suam, &c. sed quia occulta in eis nouit, & sciebat eos non firmiter credere. Chry non confidebat in eis, vt in discipulis perfectis, neque cõmittebat eis omnia dogmata, vt iam firmiter fidelibus fratribus. 65. Int. s. vt Deus.

67. Int. q. d. ita nosset, vt à nullo quicquam acciperet, cùm sciret de homine, quod non ipse homo de se. 68. Chry. Scire ea quæ sunt in corde hominum, est Dei qui corda plasmauit. Aug. plus nouerat artifex quid esset in opere suo, quàm ipsum opus. Beda. nunquam simus de nostra conscientia securi, sed semper solliciti formidemus, quod enim nos latet, æternum arbitrum latere non potest.

SENS. MYST. IN CAP. II.

1. Orig. Complementa fidei attingemus in magna resurrectione totius corporis Iesu, i. Ecclesiæ eius.

ADDIT. AVCT. IN CAP. II.

m. id est, magis firmiusq; crediderunt. Adde quod intelligebant quod prius non intellexerant. n. pro, in die festo Paschæ s. 7. illis diebus, vt quidam interpretantur. 61. pro in eo. Notandum verò apud Euangelistas pro eodem sumi, credere Christo, in Christum, in Christo, in nomen Christi. vide Ioan. 3. 5. 6. 1. Ioan. 5. Exod. 14. Act. 8. 63. s. non illis fidebat qui sciret facilè mutandos. o. pro, de aliquo Hebr.

CAPVT III.

ERAT autem homo ex Pharisæis Nicodemus nomine, Princeps Iudæorum. Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei:

SENS. LIT. IN CAP. II.

1. IN T. qui credunt resurrectionẽ, per hoc ab aliis diuisi. 2. Aug. erat iste ex his qui credebãt in nomine eius. 3. Int. i. vnus de Principibus. 4. Beda. cupiebat secreta locutione plenius discere mysteria fidei, cuius iam rudimenta signorum ostensione perceperat. 5. Chrys. Adhuc Iudaica detinebatur infirmitate, timens in die venire, vnde alibi: Ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Iudæos non confitebantur, &c. Gloss. forte cùm esset Magister in Israël, palàm discere erubescebat.

SEN. MYST. IN CAP. III.

2. GLo. Nicodemus, victoria populi, vel victor populi, figura eorum qui ex Iudæis credentes, per fidem vincunt mundum. 4. Int. Lucem. 5. Aug. nondum erat natus, vnde in nocte dicitur venisse; renatus ab Apostolo dicitur, fuistis aliquando tenebræ, nunc lux in Domino. Aimo. hom. in octau. Pentec. tenebris ignorantiæ obnubilatus, nondum eo peruenerat vt perfectè crederet, nox enim in Scriptura pro ignorantia ponitur. Glo. figura erat iste catechumenorum, qui fidem habent, sed nondum baptizati in quadam nocte Sacramentorum accedunt, vel eorum qui perfectè credunt, sed lucem perfectorum operum nondum habent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

a. pro, quidam. Hebr. 3. Principes dicebantur, vel capita familiarum, vel nobilissimi.

Rabbi, ſcimus quia à Deo veniſti Magiſter, nemo enim poteſt hæc ſigna facere quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo. Reſpondit Ieſus,& dixit ei: Amen, amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit denuò, non poteſt videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus, Quomodo poteſt homo renaſci, cùm ſit ſenex? numquid poteſt in ventrem matris ſuæ iterato introire & renaſci? Reſpondit Ieſus, Amen, amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. Quod * natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt.

SENS. LIT. IN CAP. III.

6. Aimo. Magiſtrum appellat, & Deum tacet, credebat enim à Deo miſſum, ſed Deum non cognoſcebat. 7. Int. à Deo ad cæleſte magiſterium veniſſe credebat, & cum illo Deū eſſe, ſed ipſum Deum eſſe non cognouit. Chry. adhuc humanam de Chriſto mentem habēs, vt de Propheta loquitur, Et alieno auxilio indigenti. 8. Aug. hinc apparet ex illis fuiſſe qui crediderant in nomine eius. Glo. quia prudenter ſigna notauerat, plenius myſteria fidei requirit, ideo meruit doceri de Chriſti Deitate, vtraque Natiuitate, Paſſione, Reſurrectione, Aſcenſione, &c. 9. Int. quæ vidit in Paſcha fieri ab eo. 10. Gloſſ. Secundam ei natiuitatem exponit, ne crederet ſolam fidem qua ob ſigna viſa, in Chriſtum crediderat, ſufficere ad ſalutem abſque regeneratione. Item quia putabat Chriſtum purum hominem, cœpit eum inſtruere de regeneratione qua intelligat eum eſſe Filium Dei, & ſe poſſe filium Dei fieri. 11. Aug. his qui nati fuerint denuò, ſe credit Ieſus. 12. Int. Græcè de ſurſum. 13. Chry. q. d. niſi natus fueris deſuper, longè es à regno cælorum; in quo ſe ipſum oſtendit, & indicat non tantum eſſe quod videtur, ſed aliis oculis opus eſſe ad eum videndum. 15. Int. qui ſolùm carnalem natiuitatem nouit, quæ non poteſt denuò fieri, ideo modum ſecundæ quærit. Chry. Veniens ad Chriſtum vt ad hominem, & audiens maiora quàm ab homine, erigitur ad altitudinem eorum quæ dicuntur, Infert ergo impoſſibilitatem vt in apertiorem doctrinam prouocet; admirabatur verò natiuitatem talem, & regnum; nec enim audita erant apud Iudæos, ſed circa prius inſiſtit, quod eius mentem maximè concutiebat. d. Chry. quærere quomodo, eſt eorum qui non valde credunt, & multi ſic quærentes, à fide exciderunt. 16. Beda. Senex erat, & ideo de ſe protulit exēplum, quaſi dicat, quo modo ego poſſum iterū renaſci? 17. Aug. Spiritus loquitur, & ille carnem ſapit, nouerat natiuitatem ex Adam & Eua, ex Deo & Eccleſia non nouerat; ſic tamen tu intellige natiuitatem ſpiritus, quomodo ille natiuitatem carnis, vt enim vterus non poteſt reperi, ſic nec Baptiſmus. 18. Int. modum ſecundæ natiuitatis oſtendit. Chry. 19. Aug. propter hæreditatem patris hominis temporalis, naſcitur aliquis ex viſceribus matris carnalis; propter hæreditatē Patris Dei ſempiternam, naſcitur ex viſceribus Eccleſiæ. Glo. Neceſſarium eſt viſibile Sacramentum aquæ ad ablutionem viſibilis corporis, ſicut eſt neceſſaria doctrina inuiſibilis fidei ad ſanctificationem animæ inuiſibilis. Chry. Sicut in principio ſubjiciebatur elementum terra, opus verò totum plaſmantis erat, ita nunc ſubjicitur elementum aqua, totum verò eſt Spiritus, & gratiæ; tunc datus paradiſus in conuerſationem, nunc cælum apertum; perficiuntur verò in aqua diuina ſymbola, vt enim in ſepulchro quodam ſubmerſis capitibus in aqua, vetus homo ſepelitur & occultatur, deinde nouus aſcendit; quod ergo matrix fœtui, hoc eſt, fideli aqua, niſi quod illic plaſmatur tempore indigens, hic omnia in momento fiunt; ex quo itaque à Iordane Dominus aſcendit, animas ſpirituales aqua reddit. 20. Int. idem eſt, intrare quod videre; qui enim videt, intrat, & qui intrat videt. Aug. de Baptiſmo paruulorum cap. 30. vnde imago Dei non intrat in regnum Dei, niſi impedimento prohibente peccati? 21. Aimo. hom. in oct. Pent. Tanta myſteria capere non valenti, ex carnali natiuitate ſimilitudinem dat. 22. Int. id eſt, carnale eſt, habens naturam generantis. Glo. nomine carnis carnalis homo ſignificatur, & Spiritus nomine ſpiritualis. 23. Int. id eſt, ſimile ſpiritui. Aimo. vbi ſuprà: Sicut caro carnem procreat, ita ſpiritus ſpiritum. Chry. quod natum eſt ex ſpiritu ſpirituale eſt. Glo. natus eſt ex Adam ad mortem, verbo & ſacramento naſcitur filius Dei ad vitam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

*b. nominatiuus eſt. 10 apparet hinc illū interrogaſſe de reb. ad ſalutē neceſſarijs, etſi ſcriptū non eſt, aut Chriſtus reſpō lit intelligēs quid ille vellet. 11. Gr. natus γεννηθῇ. ſic inf. naſci γεννηθῆναι. 12. Gra. ἄνωθεν, quod etiā ſignificat è ſupernis, ſed hic pro iterū accipi apparet ex reſponſo Nicodemi. c. pro particeps eſſe. He ſic inf. c. 8 & Pſ. 15 & Luc. 2. 16. propter ſe id dicit. e. i. verè, ſic Mar. 12 & Luc. 21. Alibi tamen ſignificat, ſeu ita ſit, optantis modo. vt Num 5. Deut. 27. Pſal. 40. 71. 88 105. & aliquando idem quod verus, ſeu veritas. vt Iſa. 65 Geminatur autem more Hebræo ad confirmationem, vel ad faciendum ſuperlatiuum, quo Hebræi carent faciuntq; geminato nomine, vel aduerbio. Itaq; amen amen idē eſt quod veriſſimè. 19. nemo, etiam paruulus. * i. carnali generatione. 22. i. carnalis. 23 i ſpiritualis.*

Non [24] mireris quia dixi tibi, oportet vos nasci [25] denuò. Spiritus [26] vbi [27] vult spirat: & vo[28]cem eius [*] audis, sed [29] nescis vnde veniat, aut quo [f] vadat: [30] sic est omnis qui natus est ex [31] Spiritu. [32] Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo possunt [33] hæc fieri? [34] Respondit Iesus, & dixit ei, [35] Tu es [*] magister in Israël, & hæc [36] ignoras? Amen, amen dico tibi, quia quod [37] scimus loquimur, & quód [38] vidimus [39] testamur: & testimonium nostrum non [40] accipitis.

SENS. LIT. IN CAP. III.

24. Int.q.d.non putes impossibile.Chry.dicendo ne mireris, ostendit animi eius turbationem.
25. Int.id est,spiritualiter. 26. Chry.quasi dicat,si ventum nullus detinet,sed quo vult fertur;multo magis spiritus actionem naturæ leges detinere non poterunt. 27. Int.id est,in quibus vult operatur,& quando. Beda. Spiritus sanctus in potestate habet, cuius cor gratia suæ visitationis illustret. Theoph. Confundatur Macedonius qui seruum Spiritum asseruit,propria enim potestate vbi vult,& qualiter vult operatur. 28. Chry.id est,sonitum. * Beda.scilicet,cùm te præsente loquitur is qui Spiritu sancto repletus est.Aug.cùm sonat Psalmus,Euangelium,& sermo diuinus,vox spiritus est. 29. Int. scilicet, quamuis vocem eius audias.Chry. q.d.si venti quem sentis viam nescis, quomodo diuini Spiritus operationes scruteris? Alcui.quia etsi te præsente Spiritus ad horam quempiam repleuerit,non potest videri quomodo in eum intrauerit,vel quomodo redierit. Aimo. quomodo credentes ad fidem introducat, ignoras;& quomodo fideles ad spem perducat.Gloss.nescit infideles, qua gratia veniat quis in adoptionem filij, & vadat in regnum Dei. f. Gloss.id est,ad quam perfectionem ducat nascentem ex se.
30. Aimo.quasi dicat,Spiritus sanctus inuisibilis est,ita qui ex spiritu nascitur,inuisibiliter nascitur.
31. Int.quod nondum es tu. 32. Aimo.non animo reprehendentis, sed affectu discentis Dominum interrogat. 33. Int.s.quod dicis,vocem eius audis,& nescis vnde veniat,aut quo vadat. 34. Chry.quia adhuc in Iudaica vilitate manet, & proposito tam manifesto exemplo, adhuc interrogat, asperiùs ad eum Christus loquitur. 35. Aug.volebat Dominus illum nasci de Spiritu; nemo autem ex Spiritu nascitur,nisi humilis fuerit,ille autem magisterio inflatus erat,deponit ergo eius superbiam,vt possit nasci de Spiritu.Chry.non eius nequitiam accusat,sed insipientiam & ruditatem. 36. Int.quasi dicat,inflatus nescis,humilis scies.Chry.miracula facta per aquam, vt quod Helisæus ferrum de aqua eduxit;& Iudæi mare transierunt;& Naaman in Iordane purgatus est,natiuitatem spiritualem figuraliter personabant. Itémque illa: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua,&:Beati quorum remissæ sunt iniquitates.hunc natiuitatis modum ostendunt;& Isaac etiam figura erat huius natiuitatis. 37. Int.ego, scilicet,cum Prophetis & Apostolis.Chry.de certissima cognitione loquitur,& quod ait scimus,de se solo dicit. Aim.hoc dicit ostendens Patrem in Filio,& Filium in Patre, & Spiritum sanctum ab vtroque procedentem. Alcui.scimus ego,scilicet,& qui modo spiritu sunt renati.Gloss.ipse est scientia, locutio, & sermo Patris; ipse visio & verum testimonium, & veritas Patris; quod verò pluraliter loquitur, mysterium Trinitatis innuit. 38. Int. scilicet, in abscondito Dei. Alcui. apud patrem in abscondito.
39. Int.scilicet,foris mundo.Alcui. 40. Int. id est, testimonio nostro vos carnales non creditis. Alcui. ¶ Theoph. non de Nicodemo dicit, sed de genere Iudæorum qui vsque ad finem in perfidia permanserunt.

SENS. MYST. IN CAP. III.

36. Int. litera occidit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

*24. coniungenda hæc cum superioribus,quasi dicat,Ne ergo mireris quod dixi, oportere denuò nasci, loquebar enim de natiuitate quæ fit ex spiritu,non de carnali. 28. sic tonitrui vox dicitur,id est sonus. 29. s.determinatè: 30. Itaque non mirum si non percipitur sensu,vt pote res spiritualis. 33. scilicet, quæ dixisti de noua natiuitate. * ὁ διδάσκαλος,doctor ille.s.celebris. 36. de quibus tam multa in Scriptura,& dicta,& figurata,vt in transitu maris rubri,ablutione Naamã,purgatione diluuij,vt Psalm.50. 112.Ezech.21.36.Zach.13. 37. s.Ego & Spiritus sanctus & Pater. Itaque paulo pòst vocat testimonium, vel plurale pro singulari. Est autem sensus,ea solemus affirmare quæ scimus. Itaque ne dubita quæ tam asseueranter affirmaui vera esse. 39. Testimonium autem fidem facit,non scientiam. 40. vel Iudæos intelligit,vel eos qui cum Nicodemo venerant,dixit enim is suprà,Scimus quia à Deo,&c.*

Si [41] terrena dixi vobis,& non [42] creditis,quomodo ſi dixero vobis cæleſtia, credetis? Et [43] nemo [44] aſcendit in cælúm, niſi qui [45] deſcendit de cælo, [46] Filius hominis qui [47] eſt in cælo. [48] Et ſicut Moyſes exaltauit [49] ſerpentem in deſerto, ita [50] exaltari oportet Filium hominis: vt omnis qui [51] credit in ipſo non pereat,ſed habeat vitam

Sens. Liter. In Cap. III.

41. Int.i.ſi terreni corporis ſolutionem, & reſurrectionem non credis, quid quæris aperiri myſteria ſpiritualis natiuitatis? Aug.ſi non creditis quod templum à vobis deiectum poſſum ſuſcitare, quomodo credetis per Spiritum ſanctum homines regenerari? Chry.Baptiſmum terrenum dicit,quia in terra perficitur:& comparatione natiuitatis ex ſubſtantia Patris, terrena eſt gratiæ natiuitas. Gloſſ. Cæleſtis eſt Chriſti aſcenſio ad vitam,terrena exaltatio in cruce ad mortem. 42. Chry.non dicit, non intelligitis, cùm enim aliquis non poteſt intelligere,amentię vel ignorantię deputatur,cùm autem nō credit,quod fide ſolum ſuſcipiendum eſt,infidelitatis eſt accuſatio,dicebantur autem hæc,etſi non credebantur,quia poſteri ea erant ſuſcepturi. 43. Int.q.d.attamen dicam cæleſtia. Chryſ.ne putarent à Nicodemo, qui dixerat,à Deo veniſti Magiſter: Magiſter eſſe vt multi Prophetarum de terra,hoc ſubiungit. 44. Int. Aſcendit Chriſtus ſecundùm quod homo. Gloſ. 45. Int.ſecundùm quod Deus.Greg.27. Mor. c.11.quia nos vnum cum illo facti ſumus,qui ſolus venit in ſe,ſolus etiam redit in nobis. 46. Int. quia & idem eſt Filius Dei,Aug.de peccat.mor.& remiſſ.Diuinitatem ſuam qua in cælo manens deſcēdit ad terram, non indignam cenſuit nomine Filij hominis: ſicut carnē ſuam dignatus eſt nomine Filij Dei,per vnitatem enim perſonæ qua vtraque ſubſtantia vnus eſt Chriſtus,& Filius Dei ambulabat in terra,& idem ipſe Filius hominis manebat in cælo,fit ergo credibiliorū fides ex incredibilioribus creditis; ſi enim diuina ſubſtantia potuit propter nos ita noſtram ſuſcipere,vt vna perſona fieret,quanto credibiliùs Sancti fiunt cum homine Chriſto vnus Chriſtus? vt omnib. aſcendentibus,ipſe vnus aſcendat,qui de cælo deſcendit. Theop.non caro deſcendit de cælo, eſt enim hoc hæreticorum dogma, Chriſti corpus de cælo ſumptum tranſiſſe per Virginem. Chry.à minori ſubſtantia totum nominauit,vt aliquando ſolet à diuinitate totum vocare. Beda.ſi quis nudus de monte deſcendat, & aſſumptis veſtimentis, aſcendat, rectè idem qui priùs deſcendit,aſcendiſſe dicetur. 47. Int.ſ.ſecundùm quod Deus.Hil.x.de Trinit.quod hominis Filius eſt, ſuſceptæ in Virgine carnis eſt partus; quod autem in cælis eſt, naturæ ſemper permanentis poteſtas eſt,in forma enim ſerui manens,ab omni intra extráque cæli mundique circulo,cæli & mundi Dominus non abfuit. Aug. Si Paulus ambulabat in terra & conuerſabatur in cælis, Deus cæli & terræ non poterat eſſe in cælo & in terra? Chry.non ſolùm in cælo eſt,ſed vbique,& omnia replet.

48. Chry.Inducit baptiſmi cauſam.ſ.Crucem.Beda. Magiſtrū legis ad eius ſpiritualē ſenſum inducit, veterē hiſtoriā in ſuæ paſſionis figuram,& humanæ ſaluationis factam ediſſerens. 50. Int.ſ.in cruce. Theop.ſ.vt ſanctificaret aërem qui terram,ambulando in ea,ſanctificauerat,intellige etiā per exaltationem,gloriā,Crux enim Chriſti gloria facta eſt,in quo enim voluit iudicari, qui peccatum non fecerat, mundi Principem iudicauit,& Adam à morte liberauit. 51. Int.i.vera fide intuetur in ipſum.

Sens. Myst. In Cap. III.

49. Aug.de pecca.mor.l.1.c.32.Exaltatus ſerpens,eſt mors Chriſti,à ſerpente quippe mors venit,qui peccatum homini perſuaſit,Dominus autem in carnem ſuam non ſerpentis venenum.i. peccatum tranſtulit,ſed mortē,vt eſſet in ſimilitudine carnis peccati pœna ſine culpa,vnde & pœna ſolueretur, & culpa. Theoph. in illo ſerpente ſpecies quidem beſtiæ, ſed non venenum, ſic in Chriſto ſimilitudo carnis peccati,non peccatum.Gloſſ.Igniti ſerpentes ſignificabant incentiua vitiorum.

Addit. Avct. In Cap. III.

41. q.d ſi non capitis quæ dixi de his quæ in terra hac,& vita præſenti fiunt,quomodo capietis ſi velim dicere de his quæ fiunt in cælo? Fortè ſignificat quæ per parabolas è terra ſumptas aliquando docuerat.poſſunt enim & cæleſtia intelligi quæ proximè dixerat. 42. Græc.οὐκ πιστεύετε,nō credidiſtis. 43. q.d. poſſum verò etiam de cæleſtibus loqui vt nemo alius. Nullus enim hominum in cælum adhuc aſcendit. At ego de cælo deſcendi,ſemperq; in cælo ſum,vbi non ſe dicit in cælum aſcendiſſe,nec id ex eius verbis colligitur neceſſariò,ſolum enim illo dicendi modo ſignificat quæ diximus,quod ſi quis contendat apertè ſignificare ſe in cælum aſcendiſſe,cōcedi poteſt,eo quòd anima beatus erat,quæ magna eſt in cælum,imò in cælum cælorum aſcenſio. 44. præteritum eſt. 45. naturam.ſ. humanam aſſumendo,nec enim cælum deſeruit,ideoq; ſequitur,Filius hominis qui eſt in cælo. 46. apparet hic vna Filij Dei & hominis perſona. 47. poterat verti,qui erat in cælo,ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.

[52] æternam.[g] Sic enim Deus [53] dilexit [54] mundum, vt Filium suum [55] vnigenitum [56] daret: vt omnis qui credit in [57] eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. [58] Non enim misit Deus Filium suum in [59] mundum, vt [h] iudicet mundum, sed vt [60] saluetur mūdus per ipsum. Qui credit in [61] eum, non [62] iudicatur, qui autem non credit, iam [63] iudicatus est: [64] quia non credit in nomine [65] vnigeniti Filij Dei. Hoc est autem [66] iudicium: quia [67] lux [68] venit in mundum, & [69] dilexerunt [70] homines magis [71] tenebras quàm [72] lucem, [73] erant enim [74] eorum

Sens. Lit. In Cap. III.

52. Int.hoc per Filium hominis, quia idem est Filius Dei ex dilectione Dei ad hoc missus, sic enim Deus, &c. Aug. de peccat. mor. l. 1. c. 32. vt qui exaltatum serpentem conspiciebat, à veneno sanabatur, & à morte liberabatur, ita qui conformatur similitudini mortis Christi per fidem & baptismum, à peccato per iustificationem, & à morte per resurrectionem liberatur, & quid opus esset vt morti Christi per baptismum conformaretur paruulus, si morte serpentis non esset venenatus? Chrys. Passionem obumbratè proposuit, ne contristaretur auditor, fructum verò manifestè. Si autem qui credunt in crucifixum non pereunt, multo magis non perit qui crucifixus est. 53. Chrys. ne quis mortem quam occultè significauerat, existimaret non esse salutarem, Filium Dei dicit eum qui datur ad mortem, eiusque mortem causam esse vitæ æternæ. q.d. Ne mireris quòd debeam exaltari, vt vos saluemini, & Patri enim hoc videtur, qui ita vos dilexit, vt pro seruis Filium dederit; dicendo autem, Sic Deus dilexit, amoris vehementiam indicat, itemque ea quæ sequuntur non enim seruum dedit, non Angelum, sed Filiū, eumque vnicum. Glos. aperit causam humanæ salutis, dilectionem. s. Dei Patris. 54. Int. i. humanam naturam.

55. Theop. propter vnam personam in Christo, quæ Dei sunt attribuuntur homini, vt cùm dicitur descendisse de cælo, & quæ hominis de Filio, vt cùm dicitur datus in mortem. 56. Int. s. in mortem.

58. Int. verè salus per Filium Dei, non enim alia causa venit, nisi vt saluet, non vt iudicet. i. damnet. Alcui. 59. Int. i. in humanam naturam. h. Gloss. iudicium intelligitur æterna damnatio. 60. Int. vnde Saluator mundi dicitur. Aug. ergo quantum in medico est sanare venit ægrotum, ipse se interimit, qui præcepta medici seruare non vult. Chry. duo Christi aduentus, prior, vt dimittat peccata per baptismum primò, & postea per pœnitentiam, secundus, vt iudicet. 61. Chrys. quid si vitam habeat immundam? talis non fidelis est secundùm Paulum, qui confitetur se nosse Deum, factis autem negat, significatur ergo in eo quod credit, non iudicandum, nec infidelitatis causa torquendum, operum tamen pœnā sustinebit. Alcui. In eum credit qui ei adhæret, vt membrum capiti. 63. Aug. nondum apparuit iudiciū, & iam factum est iudicium, nouit enim Dominus qui ad coronam, & qui ad flammam permaneant. Chry. ipsum discedere, & extra lumen esse, maximum supplicium est, vel quod futurum est prænunciat: sicut enim homicida etsi nondum sententia, rei tamen natura condemnatus est, ita incredulus, sic & Adā qua die comedit de ligno, mortuus est. Greg. 26. mor. ca. 24. in extremo iudicio eorum causa non discutitur, qui cum damnatione suæ infidelitatis discedunt, at qui fidem habent & non opera, redarguuntur vt pereant. 65. Int. in quo solo est salus. Aug. de peccat. mor. li. 1. c. 33. Paruulos baptizatos, inter eos ponimus qui crediderunt, hoc enim eis acquiritur per virtutem Sacramenti, & offerentium responsionem.

66. Gloss. i. causa damnationis. 67. Int. s. Verbum in carnem. Beda. Lucem seipsum appellat, de qua suprà: Erat lux vera: tenebras verò peccata. Gloss. Venit lux homines excitans, & admonens cognoscere sua mala. 68. Chry. q.d. non ipsi eam quæsierunt, vel laborauerunt vt inuenirent, ipsa ad eos venit, nec ei occurrerunt. 69. Chry. omni eos priuat excusatione. Quis eius qui non vult accedere miserebitur?

70. Int. s. carnales. 71. Int. s. peccata quæ habebant. 72. Int. s. peccata arguentē. 74. Int. quę ex se.

Sens. Myst. In Cap. III.

69. Beda. & illi magis tenebras diligunt quàm lucem, qui prædicatores bene docentes odiis & detractionibus insequuntur.

Addit. Auct. In Cap. III.

g. verba Christi, vel Euangelistæ. h. id est, condemnet. 62. id est, non est condemnationi obnoxius. 66. id est, condemnationis causa.

[75] mala opera. [76] Omnis enim qui [77] malè agit,odit [78] lucem,& [79] non venit ad lucem,vt non arguãtur [80] opera eius. Qui autem facit [81] veritatem,venit ad lucem vt manifestentur opera eius : quia [82] in Deo sunt facta. [83] Post hæc venit Iesus & discipuli eius in terram [84] Iudæam: & illic morabatur cum [85] eis, & [86] baptizabat. Erat autem & [87] Iohannes [88] baptizans in En-[1]non iuxta [89] Salim : quia [90] aquæ multæ erant illic, & [91] veniebant, & [92] baptizabantur. Nondum enim missus [93] fuerat Iohannes in carcerem.

SENS. LIT. IN CAP. III.

75. Beda.si venisset ad iudicium,haberet hoc aliquam rationem,fugiunt enim malorum sibi conscij, iudicem,at parcenti qui deliquerunt,occurrunt,itaque publicani & peccatores veniebant ad Iesum.
77. Int.i.cui placet malum.Alcui. ¶ Beda.qui eligit in malitia permanere. 78. Int.quæ aperit mala. Alc.¶ Aug.quia falli nolunt,& fallere volunt ; amant eam cùm se indicat,oderunt cùm eos indicat, sed inde retribuetur eis,vt eos nolentes manifestet,& eis ipsa non sit manifesta. 79. Int.non coniungitur luci , sed fugit eam. 80. Int.mala quæ diligit. 81. Int.i.bona opera quæ veritas iubet. Aug.quomodo quidam fecerunt veritatem,si omnia opera Deus mala inuenit? dilexerunt quidem peccata multi, sed ea confessi sunt; Initium operum bonorum est confessio malorum;& tunc facis veritatem, quia nõ te palpas,non tibi blandiris , venis autem ad lucem , quia hoc quod tibi displicuit peccatum tuum , non tibi displiceret nisi Deus tibi luceret , facit & quis veritatem confessionis , etiam propter illa quæ videntur minuta peccata,sed minuta plura si negliguntur, vt moltæ guttæ obruunt,& vt multa arenæ grana opprimunt,& venit ad lucem in operibus bonis quibus agitur, ne obruant peccata , gemendo,ieiunando, tribuendo,ignoscendo. 82. Aug.de peccat.me.li.1.c.33. Intelligit enim iustificationem suam , non ad sua merita,sed ad Dei gratiam pertinere. 83. Int.s.quæ hîc narrauit facta. Beda.non statim post disputationem cum Nicodemo,quæ facta est Hierosolymis , sed post aliquantum temporis de Galilæa in Iudæam rediit. 84. Chry.nihil veritate apertius,neque fortius,quæ nec latêre vult, neque periculum formidat. Dominus in solemnitatibus Hierusalem ascendebat vt plures doceret. 85. Int.id est,discipulis,vel credentibus in eum Iudæis. 86. Int.scilicet per Apostolos. Chry. ¶ Int.suo baptismo,non eo quo baptizatus est.Aug.Baptizatus est enim à seruo,ostendens humilitatis viam , & perducens ad baptismum Domini.i.suum. 87. Int.præcurrens,& præparans baptismo Christi. 88. Beda. non debuit præcursor cessare,donec veritas manifestaretur. 89. Int.est ciuitas. Beda. oppidũ est iuxta Iordanem, vbi olim Melchisedech regnauit.Hieron.ad Euang.non refert vtrum Salem, an Salim nominetur. vocalibus enim in medio litteris rarò vtuntur Hebræi,& pro voluntate electorum ac regionum varietate, eadem verba diuersis sonis & accentibus proferuntur. 91. Beda. quantum catechumenis nondum baptizatis,prodest doctrina fidei,tantum profuit baptisma Iohannis ante baptismum Christi;vt enim ille prædicabat pœnitentiam,& ad baptismum Christi & veritatis cognitionem attrahebat;sic ministri Ecclesiæ primò docent fidem , pòst peccata redarguunt , & eorum per baptismum remissionem promittunt,&c. 92. Chry.significat eousque baptizasse Ioannem dum in carcerem coniiceretur, in quo ministerio non sibi gloriam,sed Christo acquirebat,eratque eius testimonium sine suspicione, & maioris apud omnes authoritatis quàm discipulorum Christi,existimo verò ob hoc sublatum de medio Iohannem,vt omnis multitudinis affectio ad Christum transiret. 93. Beda.Exposuit Iohannes facta Christi ante Iohannem Baptistam incarceratum,quæ alij prætererunt.

SENS. MYST. IN CAP. III.

84. Int.significat cõfitentes quos visitat Christus.Alcui.vbi.n.est peccatorũ confessio,vel diuinarum laudũ,illuc venit Christus,& discipuli.i.doctrina eius,& illuminatio,& ibi moratur, purgando à vitiis.
92. Int.nondum erat consummatio literæ legis,sed dum pendens in cruce dixit, Consummatum est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

78. s.quatenus malè agit,peccatum enim luci aduersatur. 81. pro,iustitiam.Hebr.sic 4.Reg.20.
82. pro,secundùm Deum,vel Dei instinctu,adeoq; ei grata. 84. s.unde discesserat post sermonem cum Nicodemo habitum,vel ex Ierosolyma in reliquam Iudæam. 86. s.per discipulos, vt postea dicitur. l. ciuitas est. 89. Est enim alia Ennon terminus Damasci,vt dicitur Ezech.47.Salim autem seu Salem vrbs Sichimorum,de qua Gen.33.cuius Rex Melchisedec,secundùm Hieron. quãquam alij de hoc aliter.vide Scholia nostra in Genes.

Facta

Facta est autem quæstio[94] ex discipulis Ioannis cum Iudæis[95] de purificatione. Et venerunt[96] ad Iohannem,& dixerunt ei : Rabbi,[97] qui erat[98] tecum trans Iordanem , cui testimonium[99] perhibuisti, ecce[100] hic baptizat, &[101] omnes[102] veniunt ad eum. Respondit[103] Ioannes,& dixit : Non[104] potest homo[105] accipere quicquam, nisi fuerit ei datum[106] de cælo. Ipsi[107] vos mihi testimonium perhibetis , quod dixerim , Non sum ego Christus : sed quia missus[108] sum ante illum. Qui[109] habet sponsam, sponsus[110] est: amicus[111] autem sponsi qui stat[112] & audit[113] eum, gaudio[114] gaudet propter vocem[115] sponsi.

SENS. LIT. IN CAP. III.

94. Int.defendentibus baptismum Magistri , & putantibus Iohannem maiorem Christo. Glo. Dum Iohannes prædicaret,& schola eius duraret, Christus latenter prædicabat & operabatur, sed palàm baptizabat,vt oriretur quæstio de baptismo,& Iohannis testimonio solueretur. 95. Int.dicentibus meliorem baptismum Christi ad quem Iohannes inuitabat homines, non Iesus ad Iohannem. Aug. dicebant Iudæi Christum maiorem,& ad eius baptisma debere concurri. 96. Int.vt solueret hanc quæstionem.
97. Int.quasi instigarent in inuidiam contra Iesum. 98. Int.q.d.quem baptizasti. Chry. non dixerũt verò,quem tu baptizasti,quia coacti essent meminisse vocis super eum delatæ , sed qui erat tecum.q.d. qui discipuli ordinem habebat. 99. Int.dicens,Ecce Agnus Dei. Chry. q.d. quem tu clarum ostendisti.
100. Int.vnde valde miramur.q.d.quid tibi de hac præsumptione videtur ? 101. Int.s.in Iudæa.
102. Int.te dimisso,qui eum baptizasti. Alcui. 103. Chry.non vehementer discipulos increpauit, ne ab eo separati,aliquid secus facerent. 104. Chry.q.d.non est quod miremini , Deus enim est qui hæc facit,nec sunt humanitus adinuenta, sed diuinitus ordinata ; terret ergo eos, & ostendit ad impossibilia conari. Gloss. q.d.putatis me vltra homines esse quia natus sum ex parentibus prouectæ ætatis , scitote quia purus homo sum,& ille Deus,à quo habeo quicquid habeo. 105. Aug. de se dicit. q d.de cælo accepi vt aliquid essem,inanem me vultis esse vt loquar contra veritatem? 107. Chry. quod illi proposuerant in Christi subuersionem,id in eos conuertit. 108. Int.maior ergo illo? Non,sed missus ante vt præco,& seruus,parare viam ei. Chry.q.d.minister sum , & Patri eius qui me misit ministrans.
109. Int.Quid ergo es tu? quid ille? ego amicus sponsi,qui zelo sponsam ei,non mihi. 110. Int.s.Ecclesiam,quæ generat , & virgo permanet. Beda. Sponsam hanc Christi in thalamo vteri virginalis sibi sociauit,eamque suo sanguine redemit. Theoph. Animæ sponsus Christus , sponsalium locus Ecclesia, Arrha peccatorum remissio per Spiritus sancti communionem , perfectiora verò in futuro seculo retribuet,Paranymphi doctores. 111. Alc. Ille sponsus est, ego amicus sponsi, missus vt per me sponsa præparetur suo sponso ; sponsa verò Ecclesia, ex omnibus gentibus congregata , quæ virgo est integritate mentis, perfectione charitatis , &c. Beda. Sponsam suam Dominus amico,id est,ordini prædicatorum cõmendauit. Chry. qui se dixit non esse dignũ soluere corrigiã calceamenti, nunc amicũ vocat,nõ propter æqualitatẽ honoris,sed vt magnitudinẽ gaudij repræsentet,simul vt eorũ imbecillitati cõdescendat.
112. Chry.indicat sua iam cessasse,& se de reliquo stare oportere,& audire. 114. Int.non de se,sed de Deo. Aug. qui vult gaudere de se,tristis erit,qui de Deo semper gaudebit,Deus enim sempiternus est.
115. Int.i. Testimoniũ quo perhibet se Filiũ Dei,& Spõsum Ecclesiæ. Aug. Nõ gaudeo,inquit,propter vocem meam,sed propter vocẽ Sponsi,gaudeo ego in audiendo,ille in dicendo; ego auris,ille verbum; si custos sponsæ vel vxoris amici sui se amari pro amico voluerit,quàm detestandus est? Chrys. indicat sponsalia fieri per vocem & doctrinam,fides enim ex auditu,auditus autem per verbum Dei.

SENS. MYST. IN CAP. III.

112. August.non cadit, quia humilis est. Non sum, inquit, dignus corrigiam calceamenti soluere.
113. Int. intus docentem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

94. s.cœpta disputatio à discipulis Ioannis super purificatione.i.baptismo. Est enim baptismus quadam purificatio,& quidem Marc. 7. vocantur baptismata etiam purificationes legales. Hic verò disputabatur vter potior esset,baptismus ne Christi, an Ioannis. 104. vel de Christo dicit,vel de se potius. 105. pro, quisquam. Hebr. 110. potius quàm uxorem,quia conseruat virginitatem, aut quia in cælo velut consummabitur matrimonium vbi perfecta fruitio.

[116] Hoc ergo gaudium meum [117] impletum est. [118] Illum oportet [119] crescere, me autem minui. [120] Qui [121] desursum [122] venit, [123] super [124] omnes est. [125] Qui est [126] de terra, de [127] terra est, & de [128] terra loquitur. [129] Qui de [130] cælo [m] venit, [131] super omnes est. & quod [132] vidit & [133] audiuit, hoc [134] testatur: & testimonium eius [135] nemo accipit. [136] Qui autem acceperit eius testimonium [137] signauit, quia [138] Deus [139] verax est. [140] Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad [n] mensuram

SENS. LIT. IN CAP. III.

116. Int.quasi dicat, ita ergo & ego gaudeo ad vocem Sponsi, quia ipse me illuminat. 117. Int.quasi dicat, habeo gratiam meam, sufficit mihi gratia mea, plus mihi non assumo, ne quod accepi amittam. August.¶ Chry.1.perfectum est à me opus quod fieri oportebat. Theophyl. Gaudeo quod omnes illum attendunt. Glo.in hoc gaudium meũ plenum est, quod factus sum amicus Sponsi, & quia sto, & audio.

118. Int.& ne miremini quia plures baptizat, quàm ego. Illum, &c. Chry.quasi dicat, nostra steterunt, & cessauerunt, de reliquo quæ sunt illius, crescunt. 119. Aug. At Deus neque crescit, neque minuitur, & Iohannes & Iesus quod ad carnem attinet, coæui erant, sex enim menses qui intererant, nullam distinguunt ætatem, magnum est hoc Sacramentum, antequam veniret Dominus gloriabantur de se homines, venit ille vt minueretur hominis gloria, & augeretur gloria Dei: sic enim venit, vt dimitteret peccata, & homo confiteretur, cõfessio hominis, humilitas; miseratio Dei, altitudo Dei, crescat in nobis Dei gloria, & minuatur nostra, vt in Deo crescat & nostra. quanto magis intelligis Deum, videtur in te crescere: sic videtur lux crescere ei qui curatur ex pristina cæcitate, & videre incipit, plusquam in dies videt. Theoph. vt aliorum luminarium lumen adueniente Sole exstingui videtur, quia occultatur: sic præcursor minui dicitur; crescit autem Christus non in virtutibus, sed se per miracula manifestans. Glo. ille inuenietur esse Christus, qui putabatur esse Propheta, ego Propheta inueniar, qui Christus putabar.

120. Int.s.Christus. Chry. vana gloria nutrientem se animam perdit vt vermis ligna, & ærugo ferrum; ideo multo studio opus est vt hanc destruamus; & Ioannes multis rationibus vtitur ad discipulos suos, hac passione laborantes. 121. Int.i.de Patre. Theoph. ¶ Chry.de cælo. Alc. de altitudine humanæ naturæ, quam habuit ante peccata, inde enim naturam assumpsit. 122. Int.s.in mundum. 123. Int.ideo merito crescit. 124. Int.s.homines, & Angelos. 125. Int.s.Iohannes. 126. Int.s.natus. Glo. de terrenis parentibus natus, à quibus peccata & pœnam peccati contraxit, ex se nihil est nisi terra. 127. Int. id est, terrenus est ex se. Chry. significat se paruum esse velut in terra natum. 128. Int.s.ex se terrena sapit, & dicit: si verò diuina, ex illuminante est. 129. Chry. extincta discipulorum passione apertiùs multo de Christo loquitur. 130. Int.hoc est quod ante de sursum. Aug. de Patre. m. Int.s.Christus.

131. Aug & super omnia, est enim Patri æqualis. 132. Int.s.apud Patrem. Chry. rursus ad humiliora sermonem ducit, significat autem omnia quæ à Christo dicuntur, vera esse, & ipsi soli manifestè nota, itaque se indigere ab eo audire. 133. Int s.à Patre. Theoph. Non à Patre indiget discere, sed significatur omnia quæ nouit, à Patre habere. 134. Int.s.de Deitate sua. Aug Quomodo tu verbum, id est, rei quam vis dicere, conceptionem in corde habes, sic Deus edidit Verbum, id est, genuit Filium; is ergo cùm verbum Patris nobis locutus est, se est locutus. 135. Int.s.de populo sinistræ. Aug. de populo præparato ad iram Dei, & cum diabolo damnando; vid.t.s.Iohannes duos populos, infidelium, & fidelium. Chry. nemo, id est, pauci. tangit verò in hoc discipulos suos nondum in eum credentes; simul & Iudaicam ostendit insensibilitatem, sicut in principio dictum est, Sui eum non receperunt. 136. Int.s.de populo dextræ. 137. Chry. id est, monstrauit. Alcui. Signum posuit in corde suo, quasi singulare aliquid & speciale, hunc esse verum Deum qui ad salutem humani generis passus est. 138. Int.s.ipse qui de cælo descendit, & super omnes est. 139. Int. verè verax, quia loquitur verbum Dei. Aug. Deus verax, homo mendax; nec potest veritatem dicere, nisi illuminetur ab eo qui mentiri non potest; Christus autem Deus, & misit illum Deus, & ambo vnus Deus. Chry. timorem auget, ostendens qui non credat, falsi Deum arguere qui misit illum. 140. Int. scilicet, Christum.

SENS. MYST. IN CAP. III.

118. Aug. hanc veritatẽ suis passionibus Christus & Iohannes significauerunt; Iohannes enim capite minutus est, itemque natus cùm inciperent dies minui; Christus autem in cruce exaltatus, & natus cùm inciperent dies crescere. Gloss. Iohannes figura legis, Christus veritas, lux minuitur apparente veritate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

119. scilicet, auctoritate. 124. homines, vel res. 126. id est, terrenus. 127. pro, vt qui terrenus sit. 128. id est, terrena; & humilia. 133. id est, à Patre accepit. 137. id est, signo confirmauit Deum stare promissis, vt qui sigillo addito, certã rem facit. n. i. parcè, vel non omnibus certa & æquali mensura.

dat Deus[141] spiritum.[142] Pater[143] diligit[144] Filium, & omnia[145] dedit in manu[o] eius. Qui credit[146] in Filium,[147] habet vitam æternam: qui[148] autem incredulus[149] est Filio, non videbit[p] vitam,[150] sed ira[151] Dei[152] manet[153] super[154] eum.

SENS. LIT. IN CAP. III.

141. Int.s.Filio.Aug. Christus quæ dat non ad mensuram accepit. 142. Chry.i.Spiritus sancti actionem, quomodo itaque suspectus erit Christus qui nihil dicit, quod non Dei sit, & quod non Spiritus sit. 143. Int.pro quia Pater,&c. 144. Int.singulariter, non vt adoptiuos.Aug. 145. Int.s.vt tantus sit Filius, quantus & Pater, æqualem enim sibi genuit.Aug.¶ Theoph.Secundùm diuinitatem omnia dedit natura, non gratia, dedit etiam omnia secundùm humanitatem, dominatur enim omnium. 146. Beda.s.fide quæ operibus adimpletur.Chry.non sufficit fides ad salutem, sed opus vita & conuersatione recta.ait enim:Non omnis qui mihi dicit Domine,Domine, intrabit in regnum cælorum. 147. Int.qui est vita æterna. 149. Chry. Sciens non ita promissione bonorum, multos adduci vt terribilium minis, ita sermonem concludit. 150. Int.s.ipsum Filium.Chry.hoc dixit, ne quis existimaret mortem esse temporaneam. 151. Aug.de qua Apostolus: Eramus natura filij iræ,&c. 152. Chrys.non dixit filij, quamuis ipse sit iudex, sed ad Patrem reducit, supplicij sermonem magis terrere volens. 153. Aug.non dixit venit; omnes enim qui nascuntur mortales, habent secum iram Dei quam accepit primus Adam.
154. Chrys.scilicet nunquam ab eo recedet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. III.

141. s.Filio. o. i.potestate. 148. nempe ius ad vitam æternam. 149. Græ.ἀπειθῶν, inobediens, seu, vt vertit Cyp.dicto non audiens. p. pro, particeps non erit. Hebr. 151. i.sempiterno supplicio addictus erit Dei iudicio.Hebr.

CAPVT IIII.

VT ergo cognouit[1] Iesus quia audierunt Pharisæi quod Iesus plures[2] discipulos facit, & baptizat, quàm Iohannes: quamquam Iesus non baptizaret,[3] sed discipuli eius, reliquit[4] Iudæam, & abijt iterum in

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

1. INT. Quorum consilio Iohannes est captus, vel discipuli Iohannis, qui maximè fuerunt de Pharisæis. 2. Int.vnde magis inuidebant.Chry.non Christus baptizabat, sed æmuli ad conciliandã inuidiam hoc dicebant; non baptizabat autem Christus, quia nondum Spiritum sanctum dabat, sed discipuli id agebant, volentes multos ad Christum adducere, nihil autem amplius eorum habebat baptisma, quàm Iohannis, vtrumque enim expers gratiæ, & vtriusque causa vna.s.ad Christum adducere.Alcui. dabatur quidem Spiritus sanctus in baptismo discipulorũ Christi, licet non ea manifestatione qua post ascensionem in linguis igneis datus est. 3. Int.Aug.baptizabat Christus, i.mundabat, sed non baptizabat, i.non tingebat, sed discipuli.Idẽ ad Seleucianum epist.108.intelligimus discipulos Christi iam fuisse baptizatos, siue baptismo Iohannis (vt quidam arbitrantur) siue, quod magis credibile est, baptismo Christi. 4. Aug.quia cognouit eorum scientiam, simul & inuidentiam; non enim didicerant vt sequerentur, sed vt persequerentur, poterat quidem præsens non teneri ab his si nollet, sed vt homo, hominibus in se credituris, se præbebat in omnibus exemplum. non peccat qui secedit in alium locum, videns furorem se persequentium, fecit ergo hoc vt doceret, non quia timeret.Chry.conueniebat hoc facere, ne si retentus effugisset, in dubium veniret veritas carnis.fecit etiam, vt eorum inuidiam mitigaret.Glo. Reliquit Iudæam, id est Pharisæos incredulos, qui eum persequi cogitabant, ob baptisma quod crescebat, & doctrinam qua legem euacuari intelligebant.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

4. INT. significat transitum de Iudæis ad Gentes.Gloss.postquam paucos ex Iudæis suscepit, reliquit incredulos, legis literã sequentes, quæ neminem ad perfectum ducit: & abijt in Galilæam, i.spiritualem literæ intelligentiam.Hîc transfiguratio, i.humanæ naturæ transmutatio in pristinam gloriam. Hîc data doctrina in monte, per quam ad vitam transitur. Alcui.relictis infidelibus, abit per Apostolos in Galilæam, id est mundi huius volubilitatem, docens suos migrare de vitiis ad virtutes.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

1. s.Qui Christum odio persequebantur. 3. q.d.ita audierunt, quasi Christus ipse per se baptizaret, qui tamen per discipulos solùm baptizabat, alijs.s.grauioribus occupatus, vt docendo, & miracula faciendo.Baptizauit tamen ipse Apostolos secundùm Aug.

Galilæam.oportebat autem eum transire per mediam Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariæ quæ dicitur Sichar: iuxta prædium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. Iesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem. Hora autem erat quasi sexta. Venit mulier de Samaria haurire aquam.

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

5. Int.quia de Galilæa venerat in Iudæam. 6. Int.ostendit quod sicut prædicauit Iudæis, prædicauit & gentibus.Chry.vt Apostoli expulsi à Iudæis ad gentes venerunt, ita Christus ad Samaritanos accedit,sed omnem à Iudæis auferens excusationem, non ad eos principaliter vadit, sed quasi transiens, quod Euangelista occulté indicat. 7. Beda.sita enim Samaria inter Iudæam & Galilæam. 8. Beda. Samaria insigni prouincia Palesthinæ ciuitate tota regio ei sociata Samaria dicta. Chry.mons Samari Somer dicebatur, ab eo qui possedit. indeque nominata Samaria, quam habitauerant prius Israëlitæ, postea Samaritani,eò missi à rege Assyriorum. 10. Chry.locus erat vbi pro Dina Leui & Simeon grauem cædem fecerant.Theoph.hanc ciuitatem desertam dedit Iacob in sortem Ioseph, dicens: Do tibi partem vnam extra fratres tuos,quam tuli,&c. 11. Int.id est,agrum. 13. Aug.puteus erat, sed omnis puteus fons,non omnis fons puteus.Theoph.fit de prædio & fonte mentio, vt memineris,cùm mulier dicit datum sibi fontem à Iacob. Item vt intelligas quæ Patriarchæ ob fidem adepti sunt, Iudæos propter impietatem perdidisse,& eorum loca gentibus tradita. 14. Int.Suscepit enim omnia quæ sunt nostræ infirmitatis sine peccato.Chry.Christus deliciosam vitam abjiciens, laboriosam sequens; sic incedit,vt ex itinere fatigetur.Aug.Iesus fortis,quia in principio erat Verbum,sed infirmus,quia Verbum caro factum est,itaque ex itinere fatigatur. 16. Theop. ne quis incusaret Dominum quod in Samariam venisset,qui hoc discipulis prohibuerat,dicitur sedisse illic de itinere fessum. Chry.sedebat ob laborem & vt discipulos expectaret. 17. Chry.non in throno,aut puluinari, sed simpliciter, vt contingebat, super terram. 19. Chry.ne putaretur Christus facere contra suum præceptum, Samaritanis loquens ponit Euangelista multas causas collocutionis cum muliere; & quidem ad se venientem expellere non oportebat.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

9. Int.id est,collectionem fidelium ex gentibus. 12. Int.in figura Christi, qui est legitimus hæres Patriarchæ, habens hæreditatem in gentibus.Alc.Ioseph Christi figura, quem verè sol,luna, & omnes stellæ adorant. 13. Int.&naturalis intellectus Gloss. Naturalis ratio non aliundè surgit,nisi à causa omnium bonorum,ideò fons Iacob dicitur,id est,à Patris altitudine procedens. 15. Int.iter Christi,incarnatio.Aug.iter ipsius,caro pro nobis assumpta ideo fatigatus ab itinere, quia fatigatus in carne. Glo. homo,Dei potentia creatus, eius infirmitate leuatus est. 16. Aug.lib 83. q.quod sedet, humilitatem significat,vel magistri personam demonstrat;solent enim sedere Doctores. 18. Int.per quam significatur feruens fides Samaritanorum. Aug.scilicet, ætate seculi sexta. Vna ætas ab Adam vsque ad Noë; secunda,ad Abraham;tertia,ad Dauid;quarta,ad trāsmigrationem Babylonis; quinta,ad baptismū Iohannis;inde sexta agitur. Idem lib.83.q.q.64.venit ad puteum hora sexta, id est, in mundi infimas partes sexta humani generis ætate,tanquam senectute veteris hominis, quo iubemur exui, vt induamur nouo; prima enim ætas,infantia; secunda,pueritia;tertia,adolescentia; quarta, iuuentus; quinta grauitas; sexta, senectus. Venit etiam sexta hora,id est,medio die,vnde sol incipit declinare in occasum, nobis enim vocatis à Christo,visibilium delectatio minuitur,vt inuisibilium amore homo interior recreatus ad interiorem lucem, quæ nunquam excidit,reuertatur. 20. Aug.hæc mulier,forma Ecclesiæ non iustificatæ,sed iam iustificandæ:venit autem ab alienigenis;ventura enim Ecclesia de Gentibus.Gloss.Ecclesia prius hauriebat aquam,id est,voluptatem de profundo seculi: vel mulier, id est Synagoga venit haurire aquam, id est, discere historiam literæ legis. 21. Gloss.aqua, voluptas seculi,quasi de profundo extracta,submissis ad eam & inclinatis hominibus,præmissa cupiditate quasi hydria.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

8. *Id nomen primum montis in sorte Ephraim, à Semer possessore, deinde ciuitatis in eo ædificatæ. 3.Reg. 16.qua diruta,ædificata Sebaste,seu Augusta,aliquando tamen Samaria nomine significat Scriptura decem tribus. 9. Prope ciuitatem. 10. eadem & Sichen dicta à filio Hemor.Ge.34. 17. f. vt se offerebat locus,vel sic fatigatus:vel sic,pro itaque,vel ergo.vt Ps.60. Sic Psalmum dicam nomini tuo.* * *1.Samaritana:erat autem de Sichem;nam vrbs Samaria longè aberat.*

Dicit ei Iesus, [22] Da mihi bibere. Discipuli [a] enim eius abierant in [23] ciuitatem, vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, [24] Iudæus cùm sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? [25] non enim [26] coütuntur Iudæi Samaritanis. [27] Respondit Iesus, & dixit ei: Si scires [28] donum Dei, & quis [29] est qui dicit tibi, [30] Da mihi bibere: tu forsitan [31] petisses ab eo, & [32] dedisset tibi aquam [33] viuam. Dicit ei mulier, Domine, nec [b] in quo haurias habes, & puteus [34] altus est: vnde ergo habes [35] aquam viuam? Nunquid tu [36] maior es [c] patre nostro Iacob, qui dedit nobis [37] puteum: & [38] ipse ex eo [39] bibit, & [40] filij eius, & [41] pecora eius? [42] Respondit Iesus & dixit ei, Omnis qui bibit ex [43] aqua hac, [44] sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua [45] quam ego dabo ei,

Sen. Lit. In Cap. IIII.

22. Theoph. sitiebat propter laborem & æstum. Aug. lib. 83. q.q. 64 sitiebat autem mulieris fidem.
23. Chry. vide circa cibaria negligentiam, non enim deferebant secum discipuli vide etiam Christi humilitatem, qui solus relinquebatur. 24. Int. ex habitu eum cognouit. Chry. Iudæum æstimauit à figura & locutione. 25. Iot. cur hoc dixit? Non enim, &c. 26. Iot. quia de loco orationis discrepabant. Chry. Iudæi à captiuitate reuersi, se habebant ad Samaritanos vt alienigenas, & impugnatores. Prophetas enim non suscipiebant, sed solum ea quæ Moysis. Aug. non vtebãtur Iudæi vasculis Samaritanorum, itaque mirata mulier Christum à se aquam petere. Chry. petiit Christus, quia indifferens erat de reliquo tales obseruantias præterire. Glo. execrabãtur Iudæi Samaritanos, quod se hæreditate Iacob priuassent.
27. Glo. pedetentim, & simplicibus verbis instruit, vt tandem donum Dei possit accipere. 28. Int. quod est Spiritus Dei. 29. Int. dator Spiritus. 30. Int. id est, petit à te fidem. 31. Int. sub. aquam viuam. i. spiritum, per quem daretur etiam fides. Orig. quasi dogma quoddam est, neminem accipere diuinum donum ex non quærentibus illud. vnde, Petite, & dabitur vobis. 32. Int. meritò fidei. Aug. li. 83. q.q. 64. in quo ostendit se non talem aquam petisse, qualem ipsa intellexerat; sed quia ipse sitibat fidem eius, eidem sitienti, Spiritum sanctum dare cupiebat. 33. Aug. vulgò aqua viua dicitur, quæ de fonte exit. Chry. gratia spiritus quandoque ignis dicitur, quia peccata cõsumit; quandoque aqua, quia purgat, & refrigerat. 34. Int. i. profundus. 35. Int quæ nisi hauriatur de imo putei, haberi non poterit. 36. Iot. maius aliquid nobis dando. c. Theoph. vide vt se in Iudaicam nobilitatem intrudat. Beda. vocat patrem Iacob, quia sub lege Moysi vixerat, & Iacob prædium possidebat. 37. Int. s. hunc. 38. Chry. non alium dedit nobis, alio ipse meliore vsus est. 39. Iot. s. hauritorio aquam extrahens. 41. Theoph. significatur abundantia aquarum quæ pecorum multitudini sufficeret. 42. Chry. non se dicit maiorem Iacob, ne videatur gloriari, sed hoc per ea quæ subdit, ostendit. 43. Int. s. figurali. 45. Int. promittit satietatem spiritus, quæ fiet in resurrectione, quia apud eum est fons vitæ, quo inebriabuntur.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

23. Glo. cibi, corda quæ prædicatione fidei Deo præparantur. 30. Glo. petit Iesus à primitiua Ecclesia potum fidei, qua in eum credatur: & à natura potum rationis, qua conditor inuestigetur. 34. Glo. puteus altus, profunditas mysteriorum legis. 40. Iot. i. perfectiores in Ecclesia. 41. Int. i. minores, vel prorsus ignorantes. Orig. fons Iacob, Scripturæ; vbi simplices & rudes bibunt more pecorum Iacob. Gl. de puteo. i. ratione; bibunt quidam vt homines, qui. s. ea ad bonum vtuntur, qui autem ad malum, vt philosophi, bibunt vt pecora: ratio autem quia deprauata, & obscurata, magno labore foditur, & exercetur.
44. Int. s. voluptatem seculi, quam talis aqua significat. Aug. aqua in puteo, voluptas seculi in profunditate tenebrosa, quam hauriunt homines hydria cupiditatum.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

a. quasi dicat, solus erat, ideo potum ab illa petijt: vel, enim, pro, autem. 26. i. commercium habent.
28. i. qua soleat Deus donare: vel quantum tibi collatum sit mea præsentia; id quod statim explicat, dicens: Et quis est, &c. q. d. non sum solùm homo Iudæus, vt tu putas, sed etiam Deus. 33. id est, vitalem.
b. Græc. ἄντλημα, haustrum.

non

[46] non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, [47] fiet in eo fons [4] aquæ salientis in vitam æternam. Dicit ad eum mulier, [48] Domine, da mihi hanc aquam, vt non [49] sitiā: neque [50] veniam huc haurire. Dicit ei Iesus, Vade, voca [51] virum tuum, & veni huc. Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Dicit ei Iesus, Bene dixisti, [52] quia non habeo virum: [53] quinque enim viros habuisti: & nunc quem habes, non est tuus vir. hoc verè dixisti. Dicit ei mulier: [54] Domine, video [55] quia [56] Propheta es tu. [57] Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & [58] vos dicitis quia Hierosolymis est [59] locus vbi

Sens. Lit. In Cap. IIII.

46. Aug. quomodo sitient qui inebriabuntur ab vbertate domus Dei? 47. Chry. qui intra se habet fontem, non afficitur siti. Theop. aqua quam Christus dat, semper multiplicatur: semina enim, & principium boni Sancti sumunt per gratiā, ipsi verò negotiantur, & operantur ad eius augmentū. Orig. habet quilibet Angelorum in se fontem aquæ scaturientis in vitam æternam ab ipso verbo. Glo. qui prædicationi Christi cor accommodat, & gratiæ donum cognoscit, fides quæ per dilectionem operatur, in eo nascitur, & sic tandem transibit in vitam æternam. d. Glos. aqua corporalis deorsum fluit, spiritualis sursum salit, & in æternam gloriam bibentes subuehit. 48. Chry. vide vt paulatim ducitur ad dogmatum altitudinem. 49. Aug. adhuc mulier carnem sapit, putabat sibi hoc secūdùm carnem promissum. 50. Aug. ad laborem indigentia cogebat, laborem infirmitas recusabat, & quidem illud dicebat Iesus, vt iam non laboraret, sed illa nondum intelligebat. 51. Theop. hoc dicit, quasi ostendens & illū oportere bis participare. 52. Int. quia verè dixisti. Glo. non bonum opus, sed veritatis laudat confessionem. 53. Int. dum dicit quod ab ea non audiuit probat se ex diuinitate scire. 54. Chry. reprehensa, non est cōtristata, nec abiit, sed admiratur, & immoratur. 55. Int. pro, quod. 56. Int. verè es Propheta, qui omnia nosti. Chry. in hoc quod mihi occulta dicis, ostēderis Propheta esse. 57. Int. s. Iacob, & filij eius. Aug. incipit quærere, quod illam solebat mouere, erat enim de adoratione contentio inter Iudæos & Samaritanos. Chry. Patrem intelligit Abraham. 58. Int. i. Iudæi. 59. Int. s. templum.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

51. Int. i. rationalem intellectum. Orig. secundùm Apostolum, vir animæ, lex est. Aug. videns illā non intelligere, Voca, inquit, virum tuum. i. præsentem intellectum tuum: loquebatur Lux cum muliere, sed in illa intellectus non aderat. Glos. q. d. quæ dico, non carnaliter, sed spiritualiter sunt intelligenda, ideóque para mihi intellectum. 53. Aug. quinque viri priores, quinque corporis sensus, quibus quisque regitur antequam possit vti ratione, cuius capax anima, aliquando regitur ab errore, vt ista, quæ adhuc errabat: error autem non est legitimus vir, sed adulter, nec regit, sed perdit. Idem 83. q. q. 64. quidam intelligunt per viros quinque, libros quinque Moysis, & illud, hunc quē habes, non est tuus vir. i. in me, quem audis, nondum credis: verùm & illa adhuc librorū illorum copulatione tenebatur, nec illi relinquuntur transeuntibus ad Christū, sed spiritualiter intelligūtur. Glos. quinque viri, leges quinque naturę humanæ datæ: prima in paradiso ante peccatū, in prohibitione ligni, secūda, post prævaricationē, & expulsionem, de multiplicatione humanę propaginis: tertia, ante diluuiū, de fabricanda arca, quarta, post, de diuisione gentiū, quinta, de circuncisione, his legibus humana anima vsque ad Moysen subiecta, postea data lex quæ nullam salutem contulit: dicuntur & quinque sensus viri, quia in minori ætate legitimi, naturaliter enim regitur illa ætas ad ista temporalia appetenda si mulcent, vitanda, si offendunt.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

46. non enim consumitur, aut corrumpitur gratia vt aqua, vt necesse sit iterum bibere, sed semel accepta sitim sedat, & perducit in vitam æternam: nisi quis peccato illam amittat, sed id vitio proprio fit, non gratia natura. 52. negauerat illa se virum habere, fortè vt statim à Christo acciperet quod ei promittebat, non expectato viro suo, cuius Christus præsentiam requirebat. Et si antē decipere voluit Christum, tamen verum dixit imprudens, nam illum ipsa pro viro habebat: quod si sciebat non esse virum legitimum, negauit tamen se virum habere, seu verum seu putatum. q. d. sola sum. 53. an isti fuerint legitimi, incertum ferè doctores putant legitimos. Chry. tamen in Psal. 13. ait fuisse adulteros, eodemq́; tempore à muliere ista habitos.

[60] adorare oportet. [61] Dicit ei Iesus, Mulier, [62] crede mihi, quia [63] veniet hora, [*] quando neque in [d] monte hoc; neque in Hierosolymis [e] adorabitis Patrem. Vos adoratis quod [64] nescitis: [65] nos adoramus quod [66] scimus, quia salus ex Iudæis [67] est. [68] Sed venit [69] hora, & [70] nunc est, [71] quando [72] veri adoratores adorabunt Patrem [73] in spiritu & [74] veritate. Nam & Pater [75] tales [76] quærit, qui adorent [77] eum. Spiritus est Deus, & eos [f] qui adorant eum, in spiritu & [78] [79] veritate oportet [80] adorare. [81] Dicit ei mulier, Scio, [82] quia Messias [83] venit,

Sens. Liter. In Cap. IIII.

60. Int. quasi alibi nemo possit placere Deo. 61. Int. quia iam cœpit intelligere, superaddit. Chrys. non statim quæstionem soluit, sed ad altiora trahit. 62. Aug. cœpisti adesse intellectu, sed nisi credideris, non intelliges. Chry. vbique opus est nobis fide bonorū matre, sine qua, qui magna volunt possidere perinde agunt, vt qui nauigant sine naui, citóque merguntur. 63. Int. cùm ablata vmbra, lux veritatis irradiauerit, vt apparet in locis non esse Deum, sed in puris mētibus. 64. Int. quia veri Iudæi non estis. Glo. nullus adorat Patrem, nisi Filium adoret, per quem ad notitiam Patris venitur. 65. Int. quorum patribus promissus est Christus. 66. Int. per Legem & Prophetas. Chrys. Samaritani quod nesciebant adorabant. Deum enim localem æstimabant, ideoque eius cultum cum dæmonum cultu miscuerunt, quo errore liberati erant Iudæi, quibus se connumerat secundùm opinionem mulieris, dicitque adoramus, cùm ipse sit qui ab omnibus adoratur. 67. Chry. Scire Deum, & idola detestari, aliaque eiusmodi dogmata à Iudæis principium habuerunt, & Christus ex Iudæis est, ex quibus, inquit Paulus, est Christus secundùm carnem, vide autem vt se ostendit non esse legi cōtrarium. Glos. Ex Iudæis orta est fides, & primitiua Ecclesia. Aug. multum dedit Christus Iudęis, ex quorum persona dicit, nos adoramus quod scimus, sed ex persona non reproborum, sed quales Apostoli & Prophetæ. 68. Chry q. d. verum & hic adorationis modus iam finem habebit. 69. Int. s. cùm Spiritus post resurrectionem meam dabitur.

70. Chry. q. d. res instat, & in ianuis est. Orig bis dicitur venit hora, & in primo notatur adoratio in perfectione futura, & non additur, & nunc est, sicut in secundo quo notatur vitæ præsentis adoratio.

72. Chry falsi sunt qui temporalia & caduca quærunt in oratione, & qui contra hoc quod orant, agere non cessant. 73. Orig. vnde Paulus, Cui seruio in spiritu meo. 74. Int. non de vanis. Glos. non in templo, non in hoc monte, sed in intimo templo cordis, & in veritate cognitionis. 75. Int. s. adorantes in spiritu, & veritate agnitionis. Chrys. olim concessit figuram condescendens, & per hoc ad veritatem inducens. 76. Orig. s. per Iesum, qui venit quærere & saluare quod perierat. 77. Int. sub. quia. Chrys. Incorporeus Deus est, talémque oportet esse eius cultum. i. animæ & intellectus puri, Iudæi animā negligebant, multum circa corpus occupati. 78. Hil. 2. de Trinit. libertatem adorantium ostendit, vbi enim Spiritus Domini, ibi libertas. 79. Chry. priora figura erant, nunc totum veritas. Theoph. Adorandus est Christus in veritate, & non vt fit ab hæreticis; vel per spiritum actio insinuatur, per veritatem contemplatio, vel contra Samaritanos qui localiter adorabant Deum, spiritu, contra Iudæos qui sub figura tantùm & vmbra, in veritate dicit Deum adorandum. 80. Aug. quærebas montem fortè ad adorandum, vt Deo esses propinquior, sed qui in altis habitat, humilibus appropinquat. 81. Chrys. eorum quæ dicta sunt altitudine fatigata. 82. Aug. Latinè Vnctus, Græcè Christus, Hebraicè Messias. Sciebat ista quis eam posset docere, sed iam docentem nondum agnoscebat. 83. Int. pro, veniet. Chrys. Nouerant Samaritani Christi aduentum ex lege Moysi, illic enim est: Non deficiet Princeps de Iuda, &c. &, Prophetam suscitabit vobis Deus. Orig. Surrexit aliquando ex Samaritanis quidam Dositheus nomine, qui se Christum asserebat.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

*60. id est, colere cultu à Moyse præscripto, scilicet, sacrificijs: nam simpliciter adorare vbique licebat. * scilicet, tempus Euangelicæ doctrinæ. e. de omnibus id hominibus dictum. 65. nos, id est, Iudæi, quasi dicat, Iudæi bene adorant, vos autem cum errore. 67. quasi dicat, Deus qui ex Iudæis natum missurus erat Saluatorem, & salutem mundi, illis dedit sui veram cognitionem, vel id dictum, quia Christus ex Iudæis qui salus mundi. Adde quod vera Dei cognitio ex Iudæis ad alios manauit. f. pro, ideo. Heb. 83. i. propè est vt veniat, fortè etiam rumor sparsus erat iam venisse, & prædicare in Iudæa, est autem venit, præsentis temporis.*

qui

qui dicitur [84]Christus, cùm ergo venerit ille, nobis nunciabit [85]omnia. Dicit ei Iesus, [86]Ego sum qui loquor tecum.Et [a]continuò venerunt discipuli eius,& [87]mirabantur quia cum muliere loquebatur:[88]Nemo tamen dixit, Quid quæris, aut [b]quid loqueris cum ea?[89]Reliquit ergo [90]hydriám suam mulier:& abijt in ciuitatem,& dicit illis hominibus: * Venite,& videte [91]hominem qui dixit mihi omnia [92]quæcunque feci, [93]nunquid ipse est Christus? [94]Exierunt ergo de [95]ciuitate, & [96]veniebant ad eum.Interea [97]rogabant eum di[98]scipuli,dicentes: Rabbi,manduca.Ille autem [99]dixit eis.Ego [100]cibum habeo manducare quem vos [101]nescitis.Dicebant ergo discipuli ad inuicem,[102]Nunquid

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

84. Int.Finis Legis & Prophetarum. 85. Int.s.quæ ad cultum suum,& Patris pertinent. 86. Gloss. quasi dicat,quem venturum expectas, venisse cognosce.Chry.si hoc in principio dixisset, videretur ex vanitate loqui, nunc verò paulatim in memoriam Christi adducens,opportunè se reuelauit; & quidem Iudæis quærentibus,Si tu es Christus,dic nobis palam,non se aperte reuelauit,quia non discendi causa, sed insidiandi quærebant. Hæc verò simplici mente loquebatur. 87. Chry. Mirabantur superabundantem Christi mansuetudinem,& humilitatem.Aug.bonum mirabantur, non malum suspicabantur. Gloss.non mirantur quod cum muliere loquatur,id enim consueuerat,sed quod cum alienigena,ignorantes mysterium Ecclesiæ de gentibus futuræ. 88. Chry.Christum timebant,& venerabantur; alibi quidem confidenter interrogant ad se pertinentia; id verò quod fiebat, nihil ad eos pertinebat.

89. Orig.quasi quodam Apostolo vsus est Christus hac muliere ad ciues illos. 90. Int. hydor Græcè,aqua Latinè:inde hydria,quasi aquarium. Chry. sicut Apostoli vocati dimiserunt retia, ita hæc hydriam; & Euangelistarum opus fecit. Orig.omittenda corpora, & negligenda, ad impartiendum aliis animæ vtilia. I. Chry.volebat,vt ipsi etiam audirent Christum,nec dubitabat illos,cùm gustassent de fonte,eadem passuros quæ & ipsa. 91. Orig.conuocat ad videndum hominem,continentem verbum supra hominem.Alc.paulatim adducit,primò vocans hominem,ne si diceret Christum,nollent illi exire. 92. Chry.non est verecundata hoc dicere, anima enim diuino igne incensa, ad nihil terrenorum aspicit. 93. Chry.nec apertè nunciat Christum, nec omnino tacet. 96. Int. nota facilitatem gentium ad fidem,& duritiam Iudæorum. 97. Int.aliàs interrogabant. Chry. erat hoc amoris cura circa Magistrum. 98. Int. qui attulerant cibos.Augu. 99. Orig. putabant opportunum tempus ad prandium post recessum mulieris,& ante accessum Samaritanorum,ideo Euangelista dixit,interea. 100. Int. s. conuersionem Samaritanorum.Chry.vt nobis concupiscibile est comedere,ita Christo saluare nos; vide autem vt non statim reuelat, sed vbique in quæstionem immittit auditorem, vt incipiens quærere, & laborans,maiori suscipiat desiderio. 101. Theop.nescitis quòd cibum voco salutem hominum, vel quòd Samaritani credituri sunt. 102. Aug.quid mirum si mulier non intelligebat aquam, ecce discipuli non intelligunt escam.Chrysost.consuetam reuerentiam Magistro præbent inter se loquentes, non ipsum præsumentes interrogare. Glos. non sunt ausi interrogare Dominum, timentes ne reprehenderentur,si incautè interrogarent.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

84. Aug.lib.83.q.q.64.fortè vt indicaretur,quinque corporis sensus,quinque virorum nomine significari;post quinque carnales responsiones,sexta nominatur Christus. 89. Glos.discant euangelizaturi priùs deponere curam,& onus huius seculi.Aug.lib. 83.q.q.64. oportet Christo credentes seculo renunciare,& relinquere cupiditatum hydriam. 94. Int.Exitur à ciuitate,cùm exitur à mundanis. Orig.vbi quis reperit verbum sincerum,relinquit alias disciplinas,quasi dogmatum ciuitatem. 95. Int.s.ignorantiæ. 99. Orig.alendum verbum,vt corroboratum perseueret apud eos qui ipsum nutriunt,non autem idem cibus omnibus congruit,sed infantes appetunt lac; perfectorum est solidus cibus, qui dicere possunt infirmis,cibum habeo manducare quem nescitis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

a. Græc.interéa,in hoc.i.dum hæc dicerentur. 87. fortè quod solus cum sola: vel quod cum muliere præter morem: vel quod cum Samaritana. b. pro,cur loqueris. 93. relinquit illis examinandum quod ipsa iam crediderat.

aliquis

aliquis[103] attulit ei manducare?[104] Dicit ei Iesus, Meus cibus est vt faciam[m] voluntatem eius qui misit me,[105] vt perficiam opus eius.[106] Nonne vos dicitis quòd adhuc quatuor[n] menses sunt,[107] & messis venit? Ecce[o] dico vobis,[108] leuate oculos vestros, & videte[109] regiones: quia[110] albæ sunt iam[111] ad messem. Et qui metit,[p] mercedem accipit, & congregat fructum in[q] vitam æternam: vt qui[112] seminat,[113] simul gaudeat & qui[114] metit.[r] In hoc enim est verbum[115] verum:[s] quia alius est qui[116] seminat, & alius est qui metit.[t] Ego misi vos metere quod[117] vos non laborastis: alij laborauerunt,[118] & vos in labores[119] eorum introistis. Ex ciuitate[120] autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum,

SENS. LIT. IN CAP. I.

103. Theoph.solebat ab aliis oblatos cibos suscipere, qui dat escam omni carni, vt desertores meritum consequerentur,& ne quis erubescat paupertatem,nec graue putet ab aliis nutriri; proprium enim & necessarium doctoribus alios habere procuratores ciborum, vt ipsi de nullo curantes,verbi ministrationem procurent solicitè. 104. Aug audiuit cogitationes discipulorum, instruit ergo eos non per circuitum,vt mulierē,sed apertè. m. Int.s.istos credere. Glo.voluntas Patris est, vt credatur in Filiū quem misit,opus Patris nostra salus. Facit ergo voluntatem docendo credere in se:facit opus, maturando opus redemptionis. 105. Int.s.per mortem,& passionem. Orig. Solus Filius perfectè operatur paternam voluntatem. Theoph. Perfecit Christus opus Dei,nostram naturam in se ostendens perfectam & incorruptam;perfecit etiam Legem corporali cultu in spiritalem reducens. 106. Chry.ostendit quæ sit voluntas Patris. n. Glo.q.d.putatis quatuor menses esse vsque ad messem , sed ego aliam messem ostendo vobis albam,& paratam. 107. Theoph.s.materialis. Ego autem dico vobis quòd intelligibilis adest. o. Orig sępè hoc in Scripturis legitur,iubente nobis verbo diuino extollere considerationes. Glo.q.d. considerate transacta hyeme.i.infidelitate,adesse calorem fidei,& esse parata corda ad iustitiæ opera,iuuate ergo ad implendum Patris voluntatem. 108. Int.s.mentis. Chry.& etiam corporis,videbant enim multitudinem Samaritanorum venientem. 109. Int.s.corda hominum. Chry.regio & messis hic indicant multitudinem animarum,quę præparatæ erant ad prædicationis susceptionem. 110. Ior.q.d sicut iam vicina est messis terræ,& ita messis hominum. Chry. præparationes hominū regiones albas vocat, spicæ enim albæ ad messem paratæ;loquitur verò ita,vt sub visū proponantur dicta,& vt dulcior sit narratio,& permanentior dictorum memoria. Orig. albescunt regiones illustrante Dei verbo. 111. Aug.in opus feruebat,& operarios mittere festinabat. Glo.quos mittit,exhortatur proposita mercede. 112. Int. id est,Prophetæ. 113. Chry. hoc dicit ne quis putaret Prophetas seminantes priuandos mercede, in sensibilibus quidem aliter accidit , non enim simul seminans & metens lætantur. 114. Int. id est, Apostoli,qui(etsi dispares temporis labores)tamen eandem mercedem habuerunt. Aug.¶ Orig.in futuro seculo simul gaudebunt Prophetæ & Apostoli , transfigurato Christo simul cum Petro , Iacobo , & Iohanne,Moyse & Elia. 115. Chry. Sermonem prouerbialem inducit,hoc enim vulgariter dicebatur. s. Gloss.nisi essent parati per Prophetas,non audirent Apostolos. 116. Int.s.Prophetæ,qui præparauerunt,vnde & ista mulier iam præparata dixit: Scio quia Messias venit. Orig. in qualibet doctrina seminat,qui principia iacit;& in arte artium seminatores sunt Moyses & Prophetæ,semen,reuelatio mysterij,regiones,Propheticæ scripturæ nondū albæ his qui aduentus verbi non erant capaces. 117. Aug. iam in Iudæa messis erat,quando tot milia hominum pretia rerum suarum offerebant ad pedes Apostolorum,Christumque expediti sequebantur; de qua messe eiecta pauca grana , seminarunt orbem terrarum. Chry.q.d.quod laboriosius erat, fuit Prophetarum, vobis maior delectatio reseruata , ostendit autem Prophetarum voluntatem fuisse homines ad se adducere , multamque esse cognationem noui ad vetus Testamentum. v. Int.s.ad fidem Christi inuitando. 118. Aug.in omnibus Prophetarum laboribus,est prophetia Christi. Glos.multa passi sunt Patriarchę & Prophetæ,quasi in frigore seminationis. 119. Int.s.inuitatos Iudæos ad fidem congregando. 120. Chrysost.vt in messe cum facilitate fructus congregantur,& in momento area manipulis repletur,ita & nunc fit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IIII.

p. pro,nam.Heb. q. s.congregantis,& congregati. r. q.d.huc potest accommodari illa vulgaris sententia. t. misisse dixit.pro,destinasse mittere,sic Matth.10.dicitur misisse,& Marc 3.dedisse potestatem, pro,parasse mittere,& dare. 117. id est,coluistis.

propter

[121] propter verbum mulieris testimonium perhibentis,Quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cùm venissent ergo [122] ad illũ Samaritani, rogauerunt eum [123] vt ibi maneret. Et [124] mansit ibi [125] duos dies. Et multò plures [126] crediderunt in eũ propter sermonẽ eius. Et mulieri dicebant. [x] Quia iam non propter tuam loquelã credimus: ipsi enim audiuimus, & scimus quia hic est verè [127] Saluator mũdi. Post duos autẽ [128] dies exiit inde: & abijt in Ga-[129]lilæam. [130] Ipse enim Iesus testimoniũ [131] perhibuit, quia Propheta in [aa] sua patria honorẽ nõ [132] habet. Cùm ergo venisset in Galilæã, exceperũt eũ [133] Galilæi, cùm [134] omnia vidissent quæ

Sens. Lit. In Cap. IIII.

121. Chry.considerabant mulierem non eum gratanter fuisse admiraturam, qui eius delicta redarguerat, nisi magnus aliquis esset & excellens. 122. Chrysost.isti nullum signum viderant, & rogant vt apud se maneat; Iudæi miracula videntes, eum abiecerunt.s.nihil inuidia deterius, nihil inani gloria difficilius. 123. Int.gratiam eis impartiendo. 124. Orig.illud, In viam gentium ne abieritis, significat vitanda esse gentilia dogmata; ciuitatem autem Samaritanorum non intrare, est non acceptare falsam doctrinam recipientium Scripturam; nam cùm deseruerint propriam doctrinam, & venerint ad Iesum, licet cum eis manere. 126. Chrys.Quare hæc verba Euangelistæ non scripserunt? vt scias eos multa magna transcurrere; suasit verò Christus per ea quæ dixit toti ciuitati, vbi autem auditores non persuadentur, tunc Euangelistæ dicta narrant, ne quis illud imputet defectui prædicantis. 127. Chrys. Intellexerunt venire vt orbem terrarum liberaret, quanquam ad communem salutem veniens, non debebat in Iudæis suam concludere prouidentiam, sed vbique seminare sermonem; fatentur etiam mundum perditum, vereque Christum saluare, qui non solum temporalem salutem, sed & æternam tribuat. dicunt autem se scire non suspicari, solùm verba audierunt, & hoc dixerunt, quid si miracula multa & magna vidissent? 128. Int. scilicet, quibus moratus est in Samaria. 129. Int. scilicet, in patriam suam, vbi nutritus fuerat. 130. Aug.hoc addit quia cùm in Samaria biduo fuisset, crediderunt in eum Samaritani, cùm autem diu fuisset in Galilæa, non crediderunt Galilæi. Chrys.hoc adiectum, quia non in Capharnaum abjit, quæ eius patria dicta, quod in ea plus fuerit conuersatus. Theoph.posset quis dubitare, cur non semper in Galilæa maneret? huic ergo quæstioni Euangelista respondet. Orig. patria Prophetarum Iudæa, vbi constat honorem non fuisse consecutos, iuxta illud: Quem Prophetarum non sunt persecuti Patres vestri? 131. Int.id est, affirmauit. 132. Chrys.honorantur & quidam apud suos, sed hoc raró contingit, & si qui in propria patria honorantur, multo magis in aliena, facit facilè consuetudo homines contemptibiles. 133. Chrys. vides qui mali dicebantur maximè ad Christum accedere, ob Galilæos enim dictum. Propheta ex Galilæa non surgit, ob Samaritanos verò: Samaritanus es, & dæmonium habes, sed ecce Samaritani & Galilæi credunt in confusionem Iudæorum. 134. Int. scilicet miracula.

Sens. Myst. In Cap. IIII.

125. Int.duo præcepta caritatis.Aug. 126. Aug.sic hodie agitur cum his qui foris sunt, tanquã enim muliere, id est, Ecclesia nunciante, ad Christum veniunt, multoque plures, & firmius in eum credunt.
x. Glo.postquam Dominus, carnis præsentia, Iudæis spiritualiter edoctis, gratiam suæ cognitionis infudit: mulieri, i. Legi, dicebant: Iam non propter tuam loquelam credimus. 129. Beda.solidatis in fide gentibus, duobus charitatis præceptis, Christus circa finem mundi reuertetur ad patriam.i.ad Iudæos.
aa. Glo.patria Christi, populus Iudæorum, vbi sine honore est, quia pauci de his credunt. 134. Orig. principium recipiendi Dei Filium, videre singula quæ peragit.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

126. id est, doctrinam. x. quasi dicat, potiùs ob eius verba, quàm ob tua credimus. sic illud: Misericordiam volo, & non sacrificium, id est, misericordiam potiùs quàm sacrificium. 127. Messiam confitentur. & qui salutem mundo afferat toti. 129. sub. relicta Nazareth. 131. id Christus aliquando dixit, vt patet Matth.13. Marc.6. Luc.4. 132. scilicet, vt plurimum. 133. quod Iudæi non fecerant, exceperunt hi Christum libenter, honorificè & vt Prophetam, seu virum sanctum.

[135] fecerat Hierosolymis in die festo ; & ipsi enim [136] venerant ad diem festum. [137] Venit ergo [138] iterum in Chana Galilæę vbi [139] fecit aquam vinum. Et erat quidam [140] regulus cuius filius infirmabatur [bb] Capharnaum. Hic cùm audisset quia Iesus adueniret à Iudæa in Galilæam, [141] abijt ad eum, & rogabat eum vt descenderet, & sanaret filium eius, incipiebat enim mori. [142] Dixit ergo Iesus ad eum, [143] Nisi signa & prodigia [144] videritis, non creditis. Dicit ad eum regulus, Domine [145] descende [146] priusquam moriatur filius meus. Dicit ei Iesus, [147] Vade, filius [cc] tuus viuit. [148] Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus, & ibat.

Sens. Lit. In Cap. IIII.

135. Orig. scilicet ejiciens vendentes de templo, in quo non minor eius potentia ostensa, quam sanatis cæcis & surdis, fecit etiam illic & alia signa. 137. Aug. cùm conuertit aquam in vinum, soli discipuli crediderunt ; redit ergo vt qui per priora non crediderant, modò credant. Chrys. venerat cò primum vocatus ad nuptias, nunc autem sponte propria, patria dimissa, vt magis attrahat, & vt fidem priori miraculo in eis initiatam fortiorem faciat sua præsentia. 139. Theoph. meminit Euangelista huius miraculi, vt ostenderet Galilæos, non solum propter miracula facta Hierosolymis, recepisse Christum, & Regulum propter hoc miraculum credidisse. 140. Orig. Erat hic fortè de familia Cæsaris, exercens tunc temporis aliquid in Iudæa. Chry. Regulus dicitur, aut quia generis regalis, aut quia dignitatem aliquam principatus habens ; aut quia sic vocabatur. Quidam putant hunc esse Centurionem, de quo est apud Matthæum, sed alius est ; ille enim volentem ad se Christum ire, rogat vt maneat ; hic ad domum trahit ; ille ad Iesum descendentem de monte in Capharnaum venit ; hic ad venientem in Chana ; illius puer paralysi, huius filius febre detinebatur. 142. Aug. arguit hominem in fide tepidum, aut frigidum, aut omnino nullius fidei, sed tentare cupientem qualis esset Christus, quantumque posset. 143. Aug. prodigium, quod porrò dicat, & futurum aliquid portendat. 144. Int. & tamen sine signis, & prodigiis crediderunt Samaritani? 145. Greg. hom 28. minus in illum credidit, quem non putauit posse salutem dare, nisi præsentem corpore. Chry. nihil mirum, non credentem venisse & rogasse, consueuerunt enim Patres loqui etiam medicis, de quibus non confidunt, nihil volentes prætermittere eorum quæ ad salutem filiorum pertinent. si hic Christi virtutem valde credidisset, non neglexisset etiam in Iudæam ire. 147. Gre. vbi suprà indicans se non deesse, vbi inuitatur, solo iussu salutẽ reddidit, retunditur hic superbia nostra, qui in hominibus, non naturam, qua ad imaginem Dei facti sunt, sed honores & diuitias veneramur. Christus ad filium Reguli ire noluit, ad seruum Centurionis ire paratus fuit. Chrys. illic fides confirmata erat, ideo promisit Christus ire, hic adhuc imperfecta erat. 148. Int. Iam incipit credere quod sermone sanet: & sic meruit salutem filio, & sibi. Chry. credidit, non tamen integrè.

Sen. Myst. In Cap. IIII.

140. Theoph. Regulus est omnis homo, non solùm quia regi vniuersorum propinquus secundùm animam, sed quia super omnia principatum sumpsit, eius filius, mens febricitans voluptatibus prauis, & desideriis, descensus Christi, condescensus misericordiæ: dicit autem, vade, id est, profectum continuum circa bonum ostende, & tunc filius viuet, alioquin morietur, si ambulare cessaueris. Glo. Regulus, gentis Iudaicæ doctor, qui post plenam Ecclesiæ gentium conuersionem, pro Iudaico populo orat, vt de longa perfidiæ infirmitate sanetur. b b. Orig. in agro consolationis curatur filius reguli. s. genus quoddam debilium non tamen omnino fructibus priuatorum. 141. Int. iste regulus, est figura Iudæorum difficile ad fidem venientium. 144. Gloss. per huius duritiam significatur duritia Iudæorum, qui nec visis miraculis credunt, contrà, per Samariam, fides Gentium, quæ solo verbo credidit.

Addit. Avct. In Cap. IIII.

140. quidam Gentilem fuisse putant, alij, quod est probabilius, Iudæum, id quod ex eius parua fide apparet. Græ. Βασιλικὸς, regalis, seu regius, scilicet, regie genere, vel regis minister, seu de aula regia, vel potens aliquis, & clarus vir, vel denique, qui Cæsaris nomine magistratu fungeretur. Interpres videtur legisse βασιλίσκος. 144. quasi dicat, miraculis opus est, vt ad fidem adducamini ; qui aliter credere non vultis. Est autem prodigium, vt quibusdam placet, in re præter naturam, vt mortui suscitatio: signum verò, in re naturali, vt ægroti curatio. c c. pre, incolumis est. Heb. sic viuificare, i. e. liberare à malis.

Iam

149 150 151
Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nunciauerunt, dicentes: quia filius
152 dd
eius viueret. Interrogabat ergo horam ab eis in qua meliùs habuerit. Et dixerunt ei,
153 154 155
Quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat
156 157 158 159
qua dixit ei Iesus, Filius tuus viuit. & credidit ipse, & domus eius tota. Hoc iterum
160
secundum signum fecit Iesus cùm venisset à Iudæa in Galilæam.

SENS. LIT. IN CAP. IIII.

150. Orig. ostenditur eius dignitas, & officium; ex hoc quod ei serui occurrerunt. 151. Chry æstimantea iam esse superfluam Christi præsentiam. 152. Int. non diffidit de misericordia Domini, sed desiderat vt virtus diuina, seruorum confessione plurimis innotescat. Chry. apparet non integrè credidisse; interrogat enim, volens scire vtrum casu, an præcepto Christi hoc factum esset. 154. Chry. f. repentè, & simul. 155. Int. comparauit horam nunciantium, horæ prænunciantis, scilicet Christi. 156. Aug. si propterea credidit, quando rogabat, nondum credebat. Beda. datur intelligi esse in fide gradus, sicut in aliis virtutibus, quibus est initium, incrementum, & perfectio: huius fides initium habuit, cùm filij salutem petiit; incrementum, dum credit sermoni Domini; perfectionem verò obtinuit, nunciantibus seruis. 157. Aug. ad solum sermonem crediderunt plures Samaritani: ad illud miraculum sola illa domus. 158. Chry. hoc addit, ostendens secundo signo facto, nōdum ad altitudinem Samaritanorum, nullum signum videntium, Iudæos peruenisse. 159. Orig. duplex sensus; alter Christum duo fecisse miracula cùm venisset à Iudæa in Galilæam; alter duo in Galilæa miracula fecisse, & eorum secundum, cùm venisset à Iudæa in Galilæā: & hic sensus verus est. Glo. de omnibus miraculis à Christo factis ante Iohannis mortem, non facit Iohannes mentionem nisi de istis, & de disputatione Christi cum Iudæis, de qua suprà; cæteri enim Euangelistæ, quæ hic reticet, planè dixerunt.

SENS. MYST. IN CAP. IIII.

155. Int. in figura sancti Spiritus septiformis, in quo omnis salus. Orig. Septenarius numerus est quietis. Alc. per septiformem spiritum est remissio peccatorum; septenarius enim in tria & quatuor diuisus, significat sanctam Trinitatem in quatuor mundi partibus. 160. Orig. quod Christus bis in Galilæam venit, significat duplicem in mundum aduentum; alterum misericordiæ, quo vino facto conuiuas exhilaret; alterum quo ad mortem penè deductum, suscitet filium Reguli. i. populum Iudæorum, qui saluabitur in fine. Christus magnus Rex regum, qui constitutus est à Deo in monte Sion; reguli autem, qui eius diem viderunt, & gauisi sunt, vt Abraham: fuit verò præcedentibus sanctia carne exutis, Israëliticus populus curæ: vnde legitur in Machabæis: Hic est Ieremias Propheta Dei, qui plurimum orat pro populo. Abraham igitur obsecrat adiuuari à Saluatore populum infirmum. Possunt & significari duo aduentus Christi ad animam: alterum quo facto vino, præbet animæ gaudium spiritualis conuiuij: alterum quo omnes languores & mortis reliquias amputas.

ADDIT. AVCT. *dd. pro, habuisset. 159. scilicet, in Galilaa.*

CAPVT V.

1 2 3
POst hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam. Est autem Hierosolymis

SENS. LIT. IN CAP. V.

1. AVG. de conf. Euang. lib. 4. cap. 10. post factum miraculum in Galilæa, redit Hierosolymam. 2. Chry. scilicet Pentecostes; solet verò Christus in festis ascendere Hierosolymam, vt eum Iudæi festos dies agens, non videatur Legi contrarius; simul vt multitudinem simpliciem, quæ tunc maximè solebat concurrere, per signa & doctrinam attrahat. 3. Int. solennitatem celebrat cum hominibus homo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

2. scilicet Pentecostes, secundùm Chry. secundùm Iren. & alios, Pascha.

probatica piscina, quę cognominatur Hebraicè Bethsaida, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Angelus autem Domini descendebat secundùm tempus in piscinam: & mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc

SENS. LIT. IN CAP. V.

4. Alc. προβάτων, probaton Græcè, ouis: probatica ergo pecualis, vbi sacerdotes cadauera hostiarum abluebant. 5. Chry. Baptismatis imago erat in piscina, & in aliis pluribus, vt in aqua purgante corpora à sordibus contractis, à funere & lepra, &c. 7. Chry. non sanabat aqua nisi in Angeli descensione, sic baptismi aqua non operatur, nisi cùm Spiritus sancti gratiam susceperit, tunc verò omnia soluit peccata. Descendebat ergo Angelus, & sanatiuam imponebat virtutem, vt discerent Iudæi multo magis Angelorum Dominum omnes animæ ægritudines sanare posse. 8. Chry. Nunc vnusquisque accedere potest, etsi orbis terrarum vniuersus veniat: gratia non consumitur, vt nec lux solis minor fit ob multam communicationem. 11. Aug. plus est quod Christus sanauit vitia animarum, quàm quod languores corporum moriturorum: sed quia anima non eum nouerat à quo sanāda erat, & oculos habebat in carne, vnde corporalia videret, & nondum in corde sanos habebat, vnde Deum latentem cognosceret, elegit Christus vnum quem sanaret, fecitque quod videri poterat, vt sanaretur vnde videri non poterat: & quidem si humano ingenio consideremus miraculum hoc, & quod ad potestatē pertinet non magnum aliquid fecit, & quod ad benignitatem parum fecit; poterat quippe vno verbo omnes erigere, sed potestas illa & bonitas magis agebat, quid animæ in factis eius pro salute æterna intelligerent, quàm quid pro temporali salute corporis mererentur. Animæ ergo crediturae, cuius peccata dimittere venerat, de hoc languido sanato magnum signum dedit.

SENS. MYST. IN CAP. V.

4. Beda. Iudæorū populus ouis nomine significatur, iuxta illud: Nos populus tuus, & oues gregis tui. Aug. Aqua illa. i. populus ille, quinque libris Moysi, tanquā quinque porticibus claudebatur, sed illi libri prodebant languidos, non sanabant; lex enim peccatores conuincebat, non absoluebat. Glo. populus Iudæorum, vt aqua, modò quietus, modò ventis tentationum turbatus. b. Beda multa genera languentium, illic cæci. i. scientiæ lumine carentes: claudi. i. ad ea quæ videntur implenda, vires non habentes: aridi. i. supernæ dilectionis pinguedine carentes. 6. Int. i. mortē Christ., & inde redemptionem. Aug. venit Christus ad populū Iudæorum, & faciendo magna, docendo vtilia, turbauit aquā. i. peccatores præsentia sua, & excitauit ad passionem suā, sed latēs turbauit: si enim cognouissent, nunquā Dominum gloriæ crucifixissent. Descendere in aquā turbatā, est humiliter credere in Domini passione: quod verò sanatur vnus, significatur Ecclesiæ vnitas; si quis postea veniat f præter veritatem sit, sanari non potest. 8. Int. etsi plures sanātur morte Christi, propter vnitatem tamē vnus dicitur sanari. 10. Int. significat multis, & magnis peccatis oppressum. Aug. hic numerus ad languorem pertinet, quadragenarius enim numerus nobis in quadā perfectione cōmendatur; lex enim in decē præceptis data, prædicanda erat per totum mūdum, qui quatuor partibus cōmendatur: & Euāgelium per quod impletur lex, quatuor libros habet: si ergo in quadragenario legis perfectio, & hęc non implętur nisi in gemino præcepto charitatis, mirū nō est lāguere, qui quadraginta minus duos habebat. Christus itaq; duo quædā iubēdo, quod minus erat impleuit; in duobus enim Dñi iussis, duo præcepta charitatis significata sunt, Dei dilectio prior ordine pręcipiendi, proximi autē prior ordine faciendi: dicit ergo ei, tolle grabatū, q. d. cùm esses languidus, portabat te proximus tuus, sanus factus porta proximum tuum: dicit etiā, ambula. f. ad Dominum Deum tuum: porta eum cum quo ambulas, vt ad eum peruenias cum quo manere desideras.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

4. Gra. ἐπὶ τῇ προβατικῇ, in probatica, seu super probatica. Hier. tamen & Theoph. legunt sine prępositione: erat ergo piscina in qua oues lauabantur. Alij fuisse forum ouium, alij locum vbi oues asseruarētur offerendæ. 5. Gr. κολυμβήθρα. i. natatoria erat autem locus in quo aqua pluuia colligebatur. a. sic legit Hier. Alij Bethesda. i. domum, sed locum effusionis, quod, scilicet, in eam aqua aliūde influeret. c. id est, contractorum, seu aliquam partem corporis habentium aridam. 7. Gra. Angelus enim. d. i. certo quodam tempore, sed hominibus ignoto, ideoq; multi illic diu expectabant.

cùm

cùm vidiſſet Ieſus iacentem, & cognouiſſet quia iam multum[e] tempus haberet, dicit ei, Vis ſanus fieri? Reſpondit ei languidus[f]: Domine, hominem[13] non habeo, vt cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinam: dum venio enim ego, alius ante me deſcendit. Dicit ei Ieſus: Surge,[14] tolle[15] grabatum tuum,& ambula.[16] Et[17] ſtatim ſanus factus eſt homo ille: & ſuſtulit grabatum ſuum,& ambulabat. Erat autem ſabbathum in die illo. Dicebant ergo Iudæi illi qui ſanatus fuerat: Sabbathum[18] eſt, non licet tibi tollere[g] grabatum tuum. Reſpondit eis: Qui[19] me ſanum fecit,ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum,& ambula.[20] Interrogauerunt ergo eum, Quis eſt ille homo qui[h] dixit tibi,Tolle grabatum tuum,& ambula? Is autem qui ſanus fuerat effectus,neſciebat quis eſſet. Ieſus enim declinauit[21] à turba conſtituta in loco. Poſtea[i] inuenit eum Ieſus in templo,[22] & dixit illi: Ecce ſanus factus es, iam noli

SENS. LIT. IN CAP. V.

12. Gloſſ. accendit ad amorem ſanitatis, de qua iam deſperabat. Chryſoſtom. non ſtatim ſanat, ſed primùm familiarem ſibi facit per interrogationem, futuræ fidei faciens viam: non expectat verò fidem, vt in aliis, qui eius virtutem agnouerant; hic enim nondum eum nouerat manifeſte quis eſſet: interrogat etiam, vt oſtenderet iſtius patientiam, qui nihil turbatus ad talem interrogationem, manifeſtè reſpondit: vnde intelligere licet, cur aliis dimiſſis, ad hunc venerit. 13 Chryſoſtom. fortè putabat Chriſtum vtilem fore ad mittendum eum in aquam. 14. Auguſtin. Tria dixit ſurge, quod fuit operatio ſanitatis, & tolle grabatum tuum, & ambula, quæ duo ſano imperauit.

15. Chryſoſtom. hoc iuſſit, vt credibile fieret miraculum; nec putarent apparentiam eſſe quod factum erat,niſi enim certiſſimè,& vehementer compacta eſſent membra, lectum ferre non poſſent.

17. Chryſoſt. non deriſit Chriſti imperium languidus, quod cùm Angelus deſcendens, & aquam turbans, vnum ſolum ſanaret, Chriſtus, qui homo eſſet, ſolo verbo ſperaret plus ſe poſſe Angelis, ſed audiuit, & non fecit incredulus. 18. Auguſtin. non calumniabantur Chriſto, quia ſanum fecerat ſabbatho, poſſet enim reſponderi, & iumentum in puteum cadens poſſe inde extrahi die ſabbathi ſed quod portaret grabatum die ſabbathi. 19. Aug. q. d. quare non acciperem iuſſionem à quo acceperam ſanitatem? 20. Chryſoſt. malignè, nec dicunt, quis eſt qui te fecit ſanum, ſed hoc dicunt quod videbatur tranſgreſſio. 21. Chryſoſt. vt eo abſente teſtimonium ſine ſuſpicione eſſet, & ne plus accenderetur eorum furor ſi præſens eſſet;ſolet enim eius qui inuidetur præſentia,inuidentium animos accendere. 22. Chry.curatus homo non ſeceſſit ad nundinas,nec ſe voluptati dedit;ſed in templo conuerſabatur,quod maximè religionis eſt ſignum.

SENS. MYST. IN CAP. V.

13. Auguſt.homo illi ad ſanitatem neceſſarius erat,ſed homo qui & Deus eſſet. 14. Int.à vitiis.

16. Int. de virtute in virtutem.Beda.Surge à torpore,& ignauia in quibus prius iacebas, & in bonis operibus proficere ſtude. Gloſ. diligendo Deum, feſtinanſque ad viſionem eius, nec fratrem propter amorem eius ad quem pergis deſerens,nec propter fratrem ab illo quærendo ceſſans. h. Aug. Et nos credimus in eum quem non videmus,& vt non videatur,declinat à turba. Quadam ſolitudine intentionis videtur Deus,turba ſtrepitum habet,viſio iſta ſecretum deſiderat. Gloſſ.qui vult ad viſionē Dei peruenire,fugiat turbam ſuorum affectuum,& malorum hominum, & adeat templum internæ orationis. Cæcus in turba poſitus,Ieſum non agnouit,ſed poſt in templo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

e. id eſt,diu fuiſſe morbo vexatum. f. honoris cauſa,more Hebræo,etſi Chriſtum non noſſet.
15. id eſt,tolle lectum tuum. g. id eſt,geſtare. i. Grac.μηκέτι,ne poſthac.

[4] probatica [5] piscina, quę cognominatur Hebraicè [a] Bethsaida, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, [b] cæcorum, claudorum, [c] aridorum, [6] expectantium aquæ motum. [7] Angelus autem Domini descendebat [d] secundùm tempus in piscinam: & mouebatur aqua. Et qui prior [8] descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi [10] triginta & octo annos habens in infirmitate sua. [11] Hunc

SENS. LIT. IN CAP. V.

4. Alc. προβάτων, probaton Græcè, ouis: probatica ergo pecualis, vbi sacerdotes cadauera hostiarum abluebant. 5. Chry. Baptismatis imago erat in piscina, & in aliis pluribus, vt in aqua purgante corpora à sordibus contractis, à funere & lepra, &c. 7. Chry. non sanabat aqua nisi in Angeli descensione, sic baptismi aqua non operatur, nisi cùm Spiritus sancti gratiam susceperit, tunc verò omnia soluit peccata. Descendebat ergo Angelus, & sanatiuam imponebat virtutem, vt discerent Iudæi multo magis Angelorum Dominum omnes animæ ægritudines sanare posse. 8. Chry. Nunc vnusquisque accedere potest, etsi orbis terrarum vniuersus veniat; gratia non consumitur, vt nec lux solis minor fit ob multam communicationem. 11. Aug. plus est quod Christus sanauit vitia animarum, quàm quod languores corporum moriturorum: sed quia anima non enim nouerat à quo sanãda erat, & oculos habebat in carne, vnde corporalia videret, & nondum in corde sanos habebat, vnde Deum latentem cognosceret, elegit Christus vnum quem sanaret, fecitque quod videri poterat, vt sanaretur vnde videri non poterat: & quidem si humano ingenio consideremus miraculum hoc, & quod ad potestatẽ pertinet non magnum aliquid fecit, & quod ad benignitatem parum fecit; poterat quippe vno verbo omnes erigere, sed potestas illa & bonitas magis agebat, quid animæ in factis eius pro salute æterna intelligerent, quàm quid pro temporali salute corporis mererentur. Animæ ergo credituræ, cuius peccata dimittere venerat, de hoc languido sanato magnum signum dedit.

SENS. MYST. IN CAP. V.

4. BEda. Iudæorũ populus ouis nomine significatur, iuxta illud: Nos populus tuus, & oues gregis tui. Aug. Aqua illa. i. populus ille, quinque libris Moysi, tanquã quinque porticibus claudebatur, sed illi libri prodebant languidos, non sanabant; lex enim peccatores conuincebat, non absoluebat. Glo. populus Iudæorum, vt aqua, modò quietus, modò ventis tentationum turbatus. b. Beda multa genera languentium, illic cæci. i. scientiæ lumine carentes: claudi. i. ad ea quæ videntur implenda, vires non habentes: aridi. i. supernæ dilectionis pinguedine carentes. 6. Int. i. mortẽ Christ. & inde redemptionem. Aug. venit Christus ad populũ Iudæorum, & faciendo magna, docendo vtilia, turbauit aquã. i. peccatores præsentia sua, & excitauit ad passionem suã, sed latẽs turbauit; si enim cognouissent, nunquã Dominum gloriæ crucifixissent. Descendere in aquã turbatã, est humiliter credere in Domini passione: quod verò sanatur vnus, significatur Ecclesiæ vnitas; si quis postea veniat, s. præter veritatem sit, sanari non potest. 8. Int. etsi plures sanãtur morte Christi, propter vnitatem tamẽ vnus dicitur sanari. 10. Int. significat multis, & magnis peccatis oppressum. Aug. hic numerus ad languorem pertinet, quadragenarius enim numerus nobis in quadã perfectione cõmendatur; lex enim in decẽ præceptis data, prædicanda erat per totum mũdum, qui quatuor partibus cõmendatur: & Euãgelium per quod impletur lex, quatuor libros habet: si ergo in quadragenario legis perfectio, & hęc non impletur nisi in gemino præcepto charitatis, mirũ nõ est lãguere, qui quadraginta minus duos habebat. Christus itaq; duo quædã iubẽdo, quod minus erat impleuit; in duobus enim Dñi iussis, duo præcepta charitatis significata sunt, Dei dilectio prior ordine pręcipiendi, proximi autẽ prior ordine faciendi: dicit ergo ei, tolle grabatũ, q. d. cùm esses languidus, portabat te proximus tuus, sanus factus porta proximum tuum: dicit etiã, ambula. s. ad Dominum Deum tuum: porta eum cum quo ambulas, vt ad eum peruenias cum quo manere desideras.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

4. Gra. ἐπὶ τῇ προβατικῇ, in probatica, seu super probatica. Hier. tamen & Theoph. legunt sine propositione: erat ergo piscina in qua oues lauabantur. Alij fuisse forum ouium, alij locum vbi oues asseruarẽtur offerendæ. 5. Gr. κολυμβήθρα. i. natatoria erat autem locus in quo aqua pluuia colligebatur. a. sic legit Hier. Alij Bethesda. i. domum, sed locum effusionis, quod, scilicet, in eam aqua altũde influeret. c. id est, contractorum, seu aliquam partem corporis habentium aridam. 7. Gra. Angelus enim. d. i. certo quodam tempore, sed hominibus ignoto, ideoq; multi illic diu expectabant.

cùm

cùm vidisset Iesus iacentem, & cognouisset quia iam multum[e] tempus haberet, dicit ei, Vis sanus fieri? Respondit ei languidus : [f]Domine, [12]hominem non habeo, vt cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam : dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Iesus : [14]Surge, [15]tolle grabatum tuum, & [16]ambula. [17]Et statim sanus factus est homo ille : & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbathum in die illo. Dicebant ergo Iudæi illi qui sanatus fuerat : [18]Sabbathum est, non licet tibi [g]tollere grabatum tuum. Respondit eis : [19]Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum, & ambula. [20]Interrogauerunt ergo eum, Quis est ille homo qui[h] dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim [21]declinauit à turba constituta in loco. Postea inuenit eum [22]Iesus in templo, & dixit illi : Ecce sanus factus[i] es, iam noli

SENS. LIT. IN CAP. V.

12. Gloss. accendit ad amorem sanitatis, de qua iam desperabat. Chrysostom. non statim sanat, sed primùm familiarem sibi facit per interrogationem, futuræ fidei faciens viam : non expectat verò fidem, vt in aliis, qui eius virtutem agnouerant ; hic enim nondum eum nouerat manifestè quis esset : interrogat etiam, vt ostenderet istius patientiam, qui nihil turbatus ad talem interrogationem, manifestè respondit : vnde intelligere licet, cur aliis dimissis, ad hunc venerit. 13 Chrysostom. fortè putabat Christum vtilem fore ad mittendum eum in aquam. 14. Augustin. Tria dixit surge, quod fuit operatio sanitatis, & tolle grabatum tuum, & ambula, quæ duo sano imperauit.

15. Chrysostom. hoc iussit, vt credibile fieret miraculum ; nec putarent apparentiam esse quod factum erat, nisi enim certissimè, & vehementer compacta essent membra, lectum ferre non possent.

17. Chrysost. non detisit Christi imperium languidus, quod cùm Angelus descendens, & aquam turbans, vnum solum sanaret, Christus, qui homo esset, solo verbo speraret plus se posse Angelis, sed audiuit, & non fecit incredulus. 18. Augustin. non calumniabantur Christo, quia sanum fecerat sabbatho, posset enim responderi, & iumentum in puteum cadens posse inde extrahi die sabbathi : sed quod portaretur grabatum die sabbathi. 19. Aug. q. d. quare non acciperem iussionem à quo acceperam sanitatem? 20. Chrysost. malignè, nec dicunt, quis est qui te fecit sanum, sed hoc dicunt quod videbatur transgressio. 21. Chrysost. vt eo absente testimonium sine suspicione esset, & ne plus accenderetur eorum furor si præsens esset ; solet enim eius qui inuidetur præsentia, inuidentium animos accendere. 22. Chry. curatus homo non secessit ad nundinas, nec se voluptati dedit ; sed in templo conuersabatur, quod maximè religionis est signum.

SENS. MYST. IN CAP. V.

13. August. homo illi ad sanitatem necessarius erat, sed homo qui & Deus esset. 14. Int. à vitiis.

16. Int. de virtute in virtutem. Beda. Surge à torpore, & ignauia in quibus prius iacebas, & in bonis operibus proficere stude. Glos. diligendo Deum, festinansque ad visionem eius, nec fratrem propter amorem eius ad quem pergis deserens, nec propter fratrem ab illo quærendo cessans. h. Aug. Et nos credimus in eum quem non videmus, & vt non videatur, declinat à turba. Quadam solitudine intentionis videtur Deus, turba strepitum habet, visio ista secretum desiderat. Gloss. qui vult ad visionẽ Dei peruenire, fugiat turbam suorum affectuum, & malorum hominum, & adeat templum internæ orationis. Cæcus in turba positus, Iesum non agnouit, sed post in templo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

e. id est, diu fuisse morbo vexatum. f. honoris causa, more Hebraeo, etsi Christum non nosset.
15. id est, tolle lectum tuum. g. id est, gestare. i. Graec. μηκέτι, ne posthac.

peccare,[23] ne[24] deterius tibi aliquid contingat. Abiit[25] ille homo,& nunciauit[26] Iudæis,quia Iesus esset[27] qui fecit eum sanum.Propterea persequebantur[28] Iudæi Iesum,quia hæc faciebat in sabbatho. Iesus autem respondit eis , Pater[29] meus vsque[30] modò operatur, & ego[31] operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere ; quia non solùm soluebat[32] sabbathum,sed & Patrem suum dicebat Deũ, æqualem[33] se faciens[34] Deo. Respondit[35] itaque Iesus , & dixit eis : Amen , amen dico vobis, non potest[36] Filius à se

SENS. LIT. IN CAP. V.

23. Chrys.apparet ex peccatis natam ei ægritudinem ; solet Deus corpus punire pro his quæ anima delinquit.Vide verò vt hic pro peccato diu cruciabatur: nec enim temporis mensura peccata vindicantur,sed ipsa delictorum natura.Nec verò miremur si non omnes pro peccatis hic torquentur,nihil enim hic pro peccatis pati , signum est maioris illic futuri supplicij. Accidunt autem & ægritudines propter probationem,sicut in Iob,&c.Aduerte autem Christum se ostendere Deum,qui omnia sciat quæ ab isto facta fuerant delicta.Glos.istum Iesus,sicut exterius,ita intus sanauit. 24. Chry. si graue sustineamus pœnam pro prioribus peccatis,deinde in eadem incidamus, meritò grauiora patiemur. 25. Int.noto Iesu non est piger in annunciando. 26. Int.iste nunciat salutem vt sequantur , sed illi è contrà persequuntur. 27. Chry.non maligna mente dicebat;si enim detrahere vellet, sanitatem tacens, id dixisset quod videbatur Iudæis transgressio. 28. Aug.ille annunciabat,isti insaniebãt. 29. Aug.q.d.ne putetis sabbatho ita requieuisse Patrem meum,vt ex illo non operetur;operatur enim sine labore , & ego operor. Ideo autem dicitur requieuisse Deus , quia iam creaturam nullam condebat , quod quietem vocat Scriptura,vt nos admoneat post opera quieturos:nec sperandam requiem, nisi redeas ad similitudinẽ in qua factus es;quieuit enim Deus post factum hominem ad imaginem & similitudinem suam. Idem 4. super Gen.potest intelligi requieuisse Deus,quia vltrà non condidit aliqua genera noua rerum;operatur verò vsque nunc rerum administratione : si enim eius potentia à mundi gubernatione cessaret , omnia continuò dilaberentur,nec enim sicut structuram ædium cùm fabricauerit quis,abscedit,illoq; cessante, stat opus eius,ita mundus à Deo conditus est.Glo.operatur Deus semper gubernando, sustentando, renouando,propagando,vt permaneant condita.Itaque constat Sacramentum esse quod de requie sabbathi legitur. 30. Aug.4.super Gen.ad litt.c.12.significatur continuatio quædam operis eius,quæ vniuersam creaturam continet,& administrat,ex quo condita est. 31. Int.Sapiẽtia per quam facit Pater omnia.Aug. Quid expectatis vt non operer sabbatho? per me enim facta sunt omnia,verbo enim facta,& ego Verbum:per me fecit cùm fecit Pater mundum,per me regit cùm regit.Chry. Christus cùm discipulos excusat,Dauid conseruum eorum in medium adfert,cùm autem de ipso erat accusatio,ad patrem confugit,notandum verò se excusare quandoque vt hominem,quandoque vt Deũ,vt hoc loco, vtrunque enim credi volebat:vocat ergo Patrem suum singulariter,seque eadẽ dicit cum illo agere.Aug. Pater sine Filio non operatur. Chry.q.d.sicut Pater operans sabbatho absolutus est à crimine, ita & Filius, cuius par dignitas est cum Patre. 32. Int.quantum ad opinionem illorum. 33. Int.non vt nos,qui Patrem eum vocamus,sed æqualem se faciens Deo.Aug. Ecce intelligunt Iudæi,quod non intelligunt Ariani.Chry.verè hoc significabat Christus,& non Iudæi inaniter suspicabantur,alioquin mentẽ illorum correxisset. 34. Aug.non ipse se faciebat æqualem,sed Pater illum æqualem genuerat. 35. Hil.7. de Trin suprà respondit suum opus Patris esse,nunc natiuitatem suam confirmat,& naturæ virtutem.

36. Int.i.Filius secundùm hoc quod est homo,nihil potest,nisi quod Pater dat,& docet.Aug.non vt Ariani volunt,se negat hoc loco æqualem Patri,si enim Deus erat Verbum,& est Deus maior,& Deus minor,duos Deos colimus,non vnum Deum:hoc ergo significat,ita se æqualem,vt à Patre sit, & ab eo vt substantiam,ita potentiam habeat.Chry. i. nihil contrarium Patri , nihil ab eo alienum Filius facere potest : quod non Filij imbecillitatem , sed multam virtutem ostendit , vt cùm dicimus Deum peccare non posse.Aug cont sermonem Arrianorum, non deficientis hoc est , sed in eo quod de Patre natus est permanentis,non enim deficienter non potest,sed potenter.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

26. simplici animo,tanquam diuinum hominem. 32. s. illorum opinione. 33. dum se.s.dicit proprium eius Filium,Graecè enim ἴδιον,vbi dicitur suum,vel quia se dicebat perinde vt Patrem operari.

facere

facere quicquam, [*] nisi quod [37] viderit Patrem [m] facientem. [38] quæcunque enim ille fecerit [39] hæc & [n] similiter. Filius [40] facit. Pater enim diligit Filium, & omnia [41] demonstrat ei qua ipse [o] facit,& [42] maiora his [43] demonstrabit ei [p] opera, vt vos [44] miremini.Sicut enim Pater suscitat [45] mortuos, & [46] viuificat, [*] sic & Filius [47] quos vult viuificat.[48] Neque enim Pater iudicat quicquam,sed [49] omne iudicium [50] dedit Filio,[51] vt omnes [52] honorificent Filium,

SENS. LIT. IN CAP. V.

37. Aug.videre Filij est natum esse de Patre:non alia visio eius,alia substantia,totum quod est,de Patre est.Hilar.7.de Trin.non corporalibus modis Deus videt,sed visus ei omnis in virtute naturæ est.

39. Int.à Patre habet quod possit; quia à Patre habet quod sit.Aug.ne quis putaret quasi duos fabros, vnum magistrum,alterum discipulum,qui illum imitetur,non dicit, similia facit, sed hæc eadem addit vero similiter,ne alius error nasceretur,quod facerent dissimiliter, vt cùm idem facit animus & corpus, sed ille vt Dominus, hoc vt seruus.Hil.7. de Trin.omnia & eadem dixit ad ostendendam eandē naturam; similiter verò ad excludendum solitudinem operātis:itaque eadem facta naturam,similiter facta natiuitatē testantur. 40. Aug.pertinet hoc ad id quod supra dictum est,nisi quod viderit Patrē facientem. 41. Int.sicut suprà ait,Viderit Patrem facientem.Aug.vbi demōstrat Filio quod facit, nisi in ipso Filio per quem facit:non prius faciendo demonstrat Filio, sed videt Patrem Filius demonstrantem antequam aliquid fiat,& ex demonstratione Patris,& visione Filij fit,quod fit à Patre per Filium:dicit Pater Filio,& ipse Filius est verbum Patris.demonstrans Pater Filij visionem gignit:demonstratio quippe generat visionem:nec aliud est Pater,aliud est demōstratio;aliud Filius, aliud eius visio:videre Patrem, hoc est,illi esse Filium,vidēdo natus est,& ab eo est illi videre à quo esse.Hilar.7.de Trinit.demōstratio operum nihil aliud nobis quàm natiuitatis fidem ingerit; vt subsistentem Filium, ex subsistente Deo Patre credamus. 42. Int.s.corporalibus curationibus.Aug.maiora opera sunt mortuos suscitare,quàm languidos sanare. 43. Glo.demonstrabit ei.i.per eum faciet. 44. Int. quasi de æquali Patri quē non creditis æqualem. 45. Int.s.quos vult. 46. Int.s.in animabus. 47. Aug. ne quis putaret minus potentem Filium,aut tanquam ministrum agere; eadem enim Patris & Filij potestas, & voluntas.

48. Aug.significat se de resurrectione illa loqui, quæ futura est in iudicio : vel suprà de resurrectione animarum locutus, nunc de resurrectione corporum loquitur : vide autem vt Christi verbum mentem nostram versando exerceat,vt exercendo,mundet;mundando, capaces reddat; capaces factos,impleat: paulo enim antè videbam quasi Patrem facientem,& Filium expectantem:modò video Filiū faciētem, & quasi Patrem vacantem. 49. Aug.1.de Trin.cap.13. Pater secundùm hoc quod æqualem genuit Filium cum Filio iudicat,vnde de illo dicit Filius,Est qui quærat & iudicet:sed dicitur non iudicare, sed omne iudiciū dedisse Filio;quia Filius in iudicio nō in Dei,sed Filij hominis forma apparebit : nō iudicat ergo Pater,sed Filius;nemo enim in iudicio videbit Patrem,sed omnes Filium. Hil.7.de Trin.in eo quod omne iudicium datū est,natiuitas demonstratur; quia omnia habere sola natura potest indifferēs nec natiuitas aliquid habere potest,nisi datum sit. 50. Chry.sicut dedit vitam.i. genuit viuentem, ita dedit iudicium.i.genuit eum iudicem,positum enim Verbum,dedit,ne ingenitum Filium suspiceris, aut duos Patres:dicit verò omne iudicium,quia Dominus est & puniendi,& honorandi,vt voluerit. Hil.7 de Trin.non est ademptum Patris iudicium,Filij enim iudicium ex iudicio est paterno. 51. Chrysost ne audiens Patrem habere authorem, dissimilitudinem substantiæ putares, & honoris, eundem ostendit esse honorem Patris, & Filij. August. prius Filius videbatur vt seruus, Pater honorabatur vt Deus apparebit Filius æqualis Patri, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. 52. Int.non vt minorem,sed sicut honorificant Patrem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

** pro, sed solum, sic Ioan.cap.15.& Gal.2.& Matt.12.* 37. *s.à Patre habet vt faciat.* m. *s.secum simul.* n. *s.quantum ad potentiam,libertatem,scientiam,&c.* 41. *i.communicat, vel significatur Filium videndo simul accipere faciendi potestatem,& quidem ei idem est videre quod posse,& Patri idem ostendere,quod communicare.* p. *s.suscitare mortuos,iudicare mundum,iustificare peccatores.* 45. *vi dicitur 1.Reg.2.Deuter 32.Psal.67.* * *pari,scilicet,cum Patre,non solùm potestate, sed etiam libertate*

48. *Ex summa re sibi communicata probat superiora, proprium enim Deo mundum iudicare. Dicitur verò Pater non iudicare, scilicet, modo sensibili vt Filius: qui in iudicio apparebit.* 49. *id est vniuersale, vel de omnibus.*

sicut

sicut honorificant Patrem.[53] Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.[54] Amen, amen dico vobis, quia qui[q] verbum[r] meum audit,[55] & credit ei qui[56] me misit, habet vitam æternam,[57] & in iudicium non venit,[58] sed transiet à morte in[59] vitam.[60] Amen, amen dico vobis,[61] quia venit hora[62] & nunc est,[63] quando mortui[64] audient[65] vocem[66] Filij Dei,[67] & qui audierint,[68] viuent.[69] Sicut enim Pater[70] habet vitam in semetipso;[71] sic dedit[72] & Filio habere vitam in[73]

Sen. Lit. In Cap. V.

53. Aug. si Filium tanquam minorem honorificas, ibi tollis honorem Patris, vbi minorem das Filio; quasi Pater æqualem Filium generare aut noluerit, aut non potuerit: si noluit, inuidit, si non potuit, defecit. Glo. honorat Deum, qui credit Creatorem, Omnipotentem, Æternum, honorat Patrem, qui credit eum habere Filium æqualem sibi, honorat Filium, qui credit eum esse ęqualem Patri. 54. Aug. missionem audi, non separationem, Pater qui misit Filium, nō recessit à filio. vnde: Non sum solus, quia Pater mecum est. Idē 4. de Trinit. non ideo missus dicitur, quòd de Patre natus, sed vel quia apparuit mundo, Verbum caro factum. vnde, A Patre exiui, & veni in mundum. vel quia ex tempore alicuius mente percipitur. vnde, Mitte illum vt mecum sit, & mecum laboret. Hil. 7. de Trinit. conclusa sunt omnia aduersum hæretici furoris ingenia; Filius est, quia à se nihil; Deus est, quia eadem facit quæ Pater; vnū sunt, quia exæquantur in honore; non est Pater ipse, quia missus est. r. Int. id est, intelligit. Glos. id est, qui credit me Filium, & eum Patrem: hæc est enim vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, &c.
55. Int. s. me missum ad salutem hominum. 56. Aug. non dixit mihi, sed ei qui misit me, significans verbum eius esse in se, q. d. cùm illi credit, verbo eius credit, mihi credit; quia Verbum Patris sum. Chry. non dixit, credit mihi, ne putaretur tumor, & gloriatio; sed ei qui me misit, vt susceptibilis sermo fieret.
57. Int. ex Patre, cui credit, & similiter ex me, qui sum vna vita cum eo: & hoc est quod dicit, & qui audierint, viuent. 58. Int. s. damnationis. Aug. Secundùm iudicium discretionis oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi: hic verò iudicium damnationis intelligitur. 59. Aug. non nunc transit, sed iam transiit, à morte infidelitatis, ad vitam fidei; à morte iniquitatis, ad vitam iustitiæ; vel ne quis putaret credendo non se moriturum secundum carnem, hoc dicitur, cùm enim persolueris mortem veteris hominis, quæ debetur supplicio Adam, transitum facies de morte ad vitam æternam, quæ sola vera vita est. 60. Aug. de verb. Dom. Si tanto labore & cura agitur, vt aliquanto plus viuatur, quomodo agendum est vt semper viuatur? etsi prudentes sunt qui omnibus modis agunt vt mortem differant, & viuant paucos dies; quàm stulti sunt qui sic viuunt vt perdant æternum diem? 63. Aug. adhuc agitur hora ista, & vsque ad finem seculi ipsa hora vna agitur, vt Iohannes dicit, nouissima hora est.
64. Chry. hoc addit, ne longum forte suspiceris tempus. Theoph. hoc dixit de mortuis, quos erat suscitaturus; vt filio archisynagogi, filio viduæ & Lazaro. 65. Int. s. sine fide in peccatis. 66. Int. s. credendo. Aug. i. obedient; qui enim credunt, & secundùm veram fidem agunt, viuunt. 67. Aug. de verb. Dom. s. Euangelij. 68. Int. s. obediendo. 69. Int. nunc & semper. Aug de verb. Dom. iustificabuntur.
70. Aug. ostendit Filium vitam habere vnde viuant credentes. Hil. lib. de Synodis, quidam Filio tribuunt, vt Patri tantùm virtute similis sit, non autem natura non intelligentes, non nisi ex naturæ similitudine, similitudinem esse virtutis. potest Filius idem cum Patre, quęcunque enim Pater facit, &c. habetque naturæ similitudinem, sicut enim Pater habet vitam, &c. in vita enim naturæ, & essentiæ significatio est, quæ sicut habetur, ita data esse docetur ad habendum: essentia quæ de essentia nascitur, non dissimilis nascitur. 72. Aug. Ipse sibi vita est, non particeps vitæ, quæ non sit quod ipse. 73. August. 15. de Trin. c. 27. s. gignendo sine tempore. Hil. 7. de Trinit. habet Filius natiuitatis perfectionem sine nouitate naturæ. Aug. dedit Filio, tale est, ac si diceretur genuit Filium, generando enim dedit. Hil. lib. de Synodis. Discernitur persona accipientis, & dantis. Glos. dedit. i. vita genuit vitam.

Addit. Avct. In Cap. V.

53. i. eodem honore. q. i. doctrinam. 57. s. spe, & merito. 59. Græc. præteritum est, sed pro futuro, vel significatur transiisse iam à morte anima ad vitā. sic 1. Ioan. 3. translati sumus de morte ad vitā, &c. 62. i. aduentat, appropinquat. 64. i. propè est, vel significatur incœpisse iam nouissimam horā. i. tempus, sic enim vocatur ætas Euangelij. 65. vt Lazarus, & alij. 66. i. sentient vim vocis, vel obedient veluti si audissent. 72. tanquam fons vitæ.

semet

[74] semetipso: & [75] potestatem dedit ei [76] iudicium facere; quia [77] Filius hominis est. Nolite mi-[78] rari hoc, quia venit [79] hora in qua [80] omnes qui in [81] monumentis sunt, audient [82] vocem Filij Dei, & [83] procedent qui [84] bona fecerunt, in [85] resurrectionem vitæ. qui verò mala egerunt, in resurrectionem [86] iudicij [87] Non possum ego à me ipso facere quicquam. Sicut [88] audio, iudico: [*] & [89] iudicium meum iustum est, quia non quæro [90] voluntatem meam, sed volun-tatem [91] eius qui misit me.

Sen. Lit. In Cap. V.

74. Aug. vt ipse esset plenitudo vitæ, vnde credẽtes viuerent, dum viuerent, hoc tamen interest, quia Pater dedit Filius accepit. Glo. Pater est vita non nascendo, Filius est vita ex Patre nascendo. 75. Glo. postquam dixit de resurrectione animæ, subdit de resurrectione carnis. 76. Chry. continuè circa hæc versatur, Iudicium, dico Resurrectionem, & Vitam; hæc enim maximè possunt, etiam inflexibilem auditorem permouere, persuasus enim se resurrecturum, & peccatorum pœnas daturum, benignum sibi curabit iudicem facere. 77. Chry. ita legendum, quia Filius hominis est, nolite mirari, & non vt Paulus Samosatenus legit. dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est, non enim suscepit iudicium, quia homo est, sed quia ineffabilis Dei Filius, ideo iudex. Augu. animas suscitat Deus per Christum Filium Dei, corpora verò per eundem Filium hominis: vnde additur, quia filius hominis est, nam secundùm quod Dei Filius est, semper habuit. Idem de verb. Dom. Serm. 64. ad iudicium ventura est forma hominis: forma illa iudicabit, quæ iudicata est: sedebit iudex, qui stabat sub iudice: conueniens erat vt iudicandi viderent iudicem, formaq́ue serui bonis, & malis ostenderetur, at forma Dei solis bonis seruatur. 78. Int. s. quod Filius hominis habet potestatem iudicij, mirum enim videtur, cum hoc magis conueniret Filio Dei. Chry. causam subdit quare non sit mirandum, ea subiungens, quæ declarent esse Filium Dei, & Deum, resurrectio enim proprium Dei opus. 79. Int. s. in fine seculi. Aug. de verb. Dom. Ser. 64. itaque non addidit, & nunc est. 80. Int. s. tam boni quàm mali. Aug. superiùs non dixit, omnes mortui; loquebatur enim de iniquis, Non omnes autem iniqui obediunt Euangelio. 81. Int. s. corpora, non animæ. Aug. 82. Int. non vt viuant sicut suprà, sed vt resurgant. 83. Int. adhuc indiscretio. Aug. non dixit, & viuent, vt suprà, vbi vitam æternam intelligebat, & beatam, quam non omnes habebunt. 84. Int. ecce discretio iudicij. Chry. quia suprà dixerat, Qui audit sermonem meum, & credit ei qui misit me, in iudicium non venit, ne quis putaret fidem sufficere ad salutem, adiecit hoc. 85. Int. vt videant Deum sicuti est. 86. Int. s. damnationis. Aug. iudicium pro pœna posuit. 87. Aug. ostendit se secundùm Patrem iudicaturum. Chry. s. ostendit impossibile esse se aliud velle quàm Pater velit, seq́ue ita iudicaturum, ac si Pater ipse esset, qui iudicaret. Glo. qui non est à se, non facit à se, & ita qui culpat eum de opere sabbathi, culpat Patrem. 88. Aug. loquens suprà de resurrectione animarum, vsus verbo video, nunc verbo audio; loquitur enim vt homo. Idem in Serm. cont. Arrianos in illa incommutabili, & simplici natura, quæ sic est Filij, vt tamen ei de Patre sit, non aliud est audire, aliud videre, aliud esse: vnde ab illo est ei audire & videre, à quo & ipsum esse; & ideo sicut audit, iudicat, quia sicut genitum est verbum vt idem sit veritas, ita secundùm veritatem iudicat. Glo. audio, i. scio; non est enim aliud audire, quàm scire, vel esse. 89. Int. quo iudico cum Patre; quia non quæro voluntatem meam, i. propriam Filij hominis, sed quæ cum Patre Filio eadem est. 90. Int. s. hominis. Aug. Serm. cont. Arr. cap. 18. hoc dicens, ad illum hominem voluit referre intentionem nostram, qui voluntatem suam quærendo, non eius à quo factus est, non habuit iustum iudicium de seipso, sed iustum iudicium habitum est de ipso; dicitur autem Christus non quærere voluntatem suam, non quia eius in iudicando nulla voluntas est, sed quia non est à voluntate Patris aliena. Idem in Ioan. Non quæro voluntatem meam propriam, quæ resistat Deo: vel hoc dicit, quia non est de se, sed de Patre: Filius vnicus dicit, non quæro voluntatem meam, & homines volunt facere voluntatem suam? 91. Int. s. Dei Patris. Glo. quæ est de salute hominum; quia ad hoc me misit, i. incarnari fecit: loquitur Christus aliquando secundùm quod est æqualis Patri, vt probetur in eo vera Deitas: aliquando secundùm quod minor, vt probetur vera humanitas.

Addit. Avct. In Cap. V.

*77. quatenus homo est, coniungendum cum præcedentibus, accepit enim vt homo potestatem iudicandi. Filius hominis pro homine. Heb. 78. eoq; minus credere. 81. pro, mortui. 82. de qua 1. Cor. 15. 1. Thess. 4 Matt. 25. formabitur autem ministerio Angelorum. 83. Gr. ἐκπορεύσονται, prodibunt s. è monumentis. 5. s. certa. 87. ostendit se iustè iudicaturum. 88. s. à Patre. * pro, propterea. Heb. 90. qua scilicet, sit aliena à Patris voluntate.*

[92] Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est [93] verum. [94] Alius est qui testimonium [95] perhibet de me: & scio [t] quia [96] verum est testimonium eius quod perhibet de me. Vos [97] misistis ad Ioannem, & testimonium [98] perhibuit [99] veritati. Ego autem [100] non ab homine testimonium [101] accipio, [102] sed hæc dico vobis, vt vos salui sitis. [103] Ille [104] erat [105] lucerna [106] ardens, & [107] lucens: vos autem [108] voluistis [u] ad horam [109] exultare in luce eius. Ego autem habeo testimonium maius [x] Ioanne; [110] Opera enim quæ dedit mihi Pater vt perficiam ea: ipsa opera quæ ego facio, testimonium [111] perhibent de me, quia [112] Pater misit me: & qui [113] misit [114] me Pater, ipse testimonium [115] perhibuit de me. [116] neque [117] vocem eius vnquam [118] audistis, neque [119] speciem eius [120] vidistis,

SENS. LIT. IN CAP. V.

92. Int.s.homo. Alc.si ego homo, de me testimoninm perhibeo. 93. Int.id est, vobis incredibile videbitur. Chry. loquitur quantum ad illorum opinionem: itaque testes induceit eorum quæ dicta sunt, opera à se facta, Patris testimonium, & Ioannis prædicationem. Auctor. Vide additionem. 94. Int.s. Pater, quod post aperiet ibi, qui misit me Pater. Chry.s. Ioãnes. Aug. de verb. Dom. Serm. 45. nouerat ipse verum esse de se testimoniũ suum, sed propter infirmos, & incredulos, qui fulgorem Solis ferre non poterant, quærebat Sol lucernas: ideo quæsitus est Ioannes, qui testimonium perhiberet veritati: sed si diligentius inspicimus, quando martyres perhibent Christo testimonium, ipse sibi perhibet testimonium, habitat enim in martyribus, vt perhibeant testimonium veritati. 95. Int. vt in baptismo, & in monte.

96. Int. quia est à veritate, quę est Deus. 97. Int.s. Sacerdotes & Leuitas. Chry. q.d. non misisetis, nisi eum dignum fide opinaremini. 98. Int. q.d. Ioannes etiam, qui ex Deo est, testatur de me. 99. Int. non sibi. 100. Int. quasi dicat, non sum contentus testimonio Ioannis. 101. Beda. id est, indigeo.

102. Chrys. q.d. Ego quidem humano testimonio non egebam; sed quia ei magis attenditis, vobis eius testimonium commemoro. 105. Int. propter quod debetis ei credere. ¶ non lux. Chrys. ostendit non ex se habuisse lumen, sed à Spiritus sancti gratia. Alcui. Erat Ioannes lucerna, illuminatus à Christo luce; ardens fide & dilectione; lucens verbo & actione, qui præmissus est, vt inimicos Christi confunderet, secundùm illud: Paraui lucernam Christo meo, inimicos eius induam cõfusione. Glo. omnes Prophetæ & Apostoli sunt lucernæ: Christus verum lumen, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. 106. Int.s. Spiritu charitatis. Glo. qui me exterius oculis hominum visibilem exhibuit, interius corda hominum ad me cognoscendum accendit. 107. Int.s. lumine veritatis. 108. Chry. facilitatem credendi ostendit, & quàm citò ab eo resilierint: quod si non fecissent, citò eos ad Iesum manu duxisset. 109. Int. cùm ipse tamen sequi solem moneret. 110. Int. verè maius. 111. Int. quia talia opera non nisi à Deo possunt fieri. 112. Int. qui opera dedit. 113. Hil. 6. de Trin. quia opera non sufficiunt incredulis ad testimonium. 114. Beda. missio, incarnatio eius debet intelligi. 115. Int. inuisibiliter in cordibus hominum. 116. Int. sed vos. Alcui. possent dicere Iudæi, nos soliti sumus Dominum audire in Syna, & eum vidimus in specie ignis: si ergo de se testimonium perhiberet, intelligeremus vocem eius. 117. Int. quæ non aure carnali, sed tantùm spiritualiter capitur. Chry. ostendit circa Deum nec vocem esse, nec speciem, sed superiorem esse figuris & loquelis. 118. Alc. vocem spiritualem non audierant; quia eum amare, & præceptis eius obedire nolebant. 119. Int. quia substantia diuinitatis est inuisibilis. 120. Alcui. fide, & dilectione videtur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

93. quasi dicat. Ego si de me testimonium perhibeam, scio quod dicetis, vt soletis, Testimonium tuum non est verum. 94. s. Ioannes, vel Pater. t. nec vestram incredulitatem moror. 101. s. mea causa.

105. accepto lumine fulgens. Gra. ὁ λύχνος, illa lucerna fortè de qua Psal. 131. paraui lucernam Christo meo. 108. id est, ad breue tempus, postea enim dicebant. q.d. eius lucem magno cum gaudio, sed ad breue tempus excepistis, multum eius testimonio tribuentes. v. vt quibus tantus vir contigisset. x. id est, Ioannis testimonio. 117. Dei enim non est propriè vox, vt nec os, aut labia, nam quæ in vet. Test. audita aliquando Patribus, Angelorum opera in aëre formabatur.

& [121] verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, [122] huic vos non creditis. [123] Scrutamini Scripturas, quia vos [124] putatis in [aa] ipsis vitam æternam habere: [bb] & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me, & [125] non [126] vultis [127] venire ad me vt [128] vitam [129] habeatis. [130] Claritatem ab hominibus non [131] accipio. [132] Sed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. [133] Ego veni in [134] nomine Patris mei, & non [135] accepistis me: si [136] alius venerit in nomine suo, illum accipietis. [137] Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis; & [138] gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? [139] Nolite [140] putate quia ego accusaturus sum vos apud Patrem: est qui [141] accusat vos, Moyses, in quo vos speratis. [142] Si

SENS. LIT. IN CAP. V.

121. Int. quod erat in principio. Chry. Præcepta, Legem, & Prophetas. 122. Int. quia his quæ auditis à me, non creditis, nec amatis. Alc. Verbum quod erat in principio non habent in se manens, qui verbum Dei quod audiunt, memoria tenere, & opere implere contemnunt. 123. Alc. q.d. vos qui me quasi contrarium Moysi repudiatis, eius testimonio me Deum esse intelligere potestis. Chry. possent illi dicere, si vocem eius non audiuimus, qualiter de te Deus testatus est? per Scripturas, inquit, de me est testatus: testatus quidem erat in Iordane, & in monte; sed hanc vocem illi non audierunt: factam verò in Iordane audierunt, sed non attenderunt; ideo ad Scripturas mittit: dicit verò, scrutamini; erant enim de ipso dicta in Scripturis recondita, veluti thesaurus quidam. 124. Chry. ostendit illos non magnum fructum capere ex Scripturis, sola lectione se putantes saluari, cùm fide essent priuati. 125. Int. pro, & tamen. 126. Int. s. per illas. 127. Int. id est, credere in me. Beda. quod venite, pro credere ponatur, illud ostendit, accedite ad eum, & illuminamini. 128. Int. quam in Scripturis quæritis. 129. Beda. Si anima quæ peccat moritur, ipsi mortui erant: promittebat ergo illis vitam animæ: vel felicitatis æternæ.

130. Int. id est, humanam laudem non quæro, nec honorem, qui veni dare spiritualem. Chry. quia meminerat Iohannis, & Dei testimonij, & operum suorum; probabile erat multos suspicari illum per hæc humanam gloriam captare. 131. Chry. non indiget sol lucernæ lumine. Alc. non veni vt honorem ab hominibus carnalem acciperem, sed eis darem spiritualem: non itaque loquor gloriam quærens, sed vobis errantibus condoleo, & reducere volo ad viam veritatis. 132. Chry. quasi dicat, ideo hoc dixi, vt conuincam vos, quòd propter Dei amorem me nõ persequimini, ipse enim mihi attestatur, & per opera, & per Scripturas. 133. Chry. ostendit illos Deum non amare. 134. Alc. f. vt per me glorificetur nomen Patris; quia Patri omnia attribuo. 135. Alc. quia Iudæi noluerunt accipere Christum, pœna peccati huius congruet vt recipiant Antichristum; & qui nolunt credere veritati, credant mendacio.

136. Alc. s. Antichristus. Int. qui dicet se esse Deum. 137. Chry. ponit causam infidelitatis eorum.

138. Alc. magnum vitium iactantia, & humanæ laudis ambitio. Beda hoc vitium melius caueri non potest, quàm si nos puluerem esse consideremus: etsi quid boni in nobis esse deprehendimus, Deo ascribamus. Gio. humilitas solius Dei gloriã quærit, & ei soli placere appetit. 140. Int. quia non veni damnare, sed saluare. Chry. 141. Int. quia voci eius non creditis, qua ait: Prophetam suscitabit vobis Deus, ipsum audietis sicut me. 142. Chry. dicerent qualiter nos accusabit, quid tibi, & Moysi commune, qui sabbathum soluisti? Ideo id subdit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

121. quasi dicat, ex eo apparet Dei verba non esse in cordibus vestris insculpta, non altè infixa, quia mihi non creditis. 123. & Græcè & Latinè potest esse indicatiuum & imperatiuum. a a. scilicet per earum intelligentiam, fidem & obseruantiam. b b. pro, etenim illa. Hebr. 130. Græc. δόξαν, gloriam, quasi dicat, non indigeo, non requiro, non magni facio. 134 id est, illius nomine, & ad eius gloriam faciens omnia. 136. q.d. si quis ad vos propheta falsus venerit, illum recipietis. 139. q.d. non erit opus vt ego vos accusem, ipsa vos Moysi lex, cui tantopere fiditis accusabit vt transgressores, & qui ei de me prædicenti non credatis.

enim crederetis Moysi, crederetis[141] forsitan & mihi.[144] de me enim ille scripsit.[145] Si autem illius[146] litteris non creditis,[147] quomodo verbis[148] meis credetis?

SEN. LIT. IN CAP. V.

145. Alc. Prophetam suscitabit vobis Deus,&c. Chri. scripsit oportere ei obedire, signa facienti, & ad Deum ducenti, futuráque cum veritate prædicenti, quæ omnia Christus fecit. Aug. contra Faust. lib. 16. cap. 9. quicquid Moyses scripsit de Christo est, id est, ad Christum pertinet: siue quod eum figuris prænunciet, siue quod eius gratiam, gloriámque commendet. 146. Int. s. quæ de me testantur. Theoph. Libros reliquit, vt facilè recordari possetis. Chry. si attenderent his quę dicebantur, oportebat istos quęrere, & à Christo discere quæ illa essent quæ Moyses de ipso scripsisset: sed silent, talis enim est nequitia, vt quicquid aliquis dicat, vel faciat, maneat proprium venenum conseruans. 147. Int. qui à Lege prædictus sum. 148. Alc. ex hoc colligitur, qui Legis præcepta implere negligunt, Euangelij dicta, quæ perfectiora sunt, non posse implere.

ADDIT. AVCT. IN CAP. V.

145. Gen. 40. Deut. 18. 146. cuius tanta apud vos auctoritas. 147. quem præ Moyse nullius esse pretij putatis.

CAPVT VI.

POST[1] hæc abiit[2] Iesus trans[3] mare[4] Galilææ[5] quod est Tyberiadis: & sequebatur eum multitudo[a] magna: quia videbant[6] signa[7] quæ faciebat super his qui infirmabantur.[8] Subiit[9] ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum[10] Pascha,[b] dies

SENS. LIT. IN CAP. VI.

1. INT. s. interfecto Iohanne. 2. Chry. iacula vbi in durum aliquid inciderint, cùm magno impetu resiliunt: ita audaces si durius tractes, sæuiunt magis: si cedas, facilè mollitur eorum insania. Christus ergo furorem ex præmissis sermonibus natum secedendo mitigat. 3. Chry. non ad eadem loca vnde Hierosolymam ascenderat. Theoph. transit Christus de loco ad locum, probando populi voluntatem, & audiorem, solicitiorémq; reddens. 4. Alc. Hebraico more congregationes aquarum maria vocantur. 5. Alc. Galilææ dicitur à prouincia, Tyberiadis autem à ciuitate. Gloss. Tyberias & Capharnaũ in eodem littore ex parte vna: in opposito verò littore, locus est vbi miraculum istud factum. 6. Chry. signis mouentur magis qui crassiori mente sunt. vnde Paulus: Signa non fidelibus, sed infidelibus. Sapientiores autem, vt est apud Matthæum, stupebant in doctrina eius. 7. Chry. non dicit Euangelista, quæ illa fuerint; maiorem enim partem libri in Domini sermonibus consumere instituit. 8. Alcui. quoscunque in corpore sanabat, omnes reformabat in anima. 9. Chry. Ascendit in montem propter signum quod fieri debebat: nos etiam erudiens à tumultibus, & ea quæ in mundo est turbatione secedere; apta enim ad philosophiam solitudo. 10. Chry. vide vt integro anno Euangelista de signis Christi, paralyticum sanatum, & filium reguli tantùm, nos docuerit. b. Beda. apparet vnius anni spatium fuisse inter decollationem Iohannis, & passionem Domini; Dominus enim, sicut ait Matthæus, audita nece Iohannis, secessit in desertum, vbi turbas pauit: erat verò (vt ait Iohannes) proximum Pascha, quã festiuitate euoluto anno, passus est Christus.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

4. ALC. mare, turbidum seculum, quod Christus adiit nascẽdo, calcauit moriendo, transiit resurgendo: sequutæ autem sunt eum turbæ, credendo, & imitando. 9. Aug. Dominus in monte, Verbum Dei est in alto. Beda. subiit in montem quando cælum ascendit. Alcui. quod turbis inferioribus relictis ad altiora cum discipulis ascendit, ostendit simplicibus minora præcepta committenda, perfectioribus altiora.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

a. Græc. ὄχλος πολὺς, id est, turba multa, sic infrà

festus

festus[11] Iudæorum. Cùm subleuasset[12] ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum[13], Vnde[14] ememus panes, vt manducent hi? Hoc autem dicebat[15] tentans[16] eum; ipse enim sciebat quid esset facturus[17]. Respondit ei Philippus, Ducentorum[c] denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei vnus[18] ex discipulis eius, Andreas[d] frater Simonis Petri. Est puer[19] vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos[20], & duos[*] pisces[21]: sed hæc

SENS. LIT. IN CAP. VI.

11. Chry. non ascendit ad diem festum, paulatim enim soluebat legem, occasionem capiēs à Iudaïca nequitia. Theop. quia Iudæi eum persequebantur, occasionem recessus accipiēs, legem abrogare cœpit, innuens veritate adueniente cessare figuras, seque legi non subiici. 12. Beda. non solebat oculos erigere huc atque illuc, sed pudicè sedebat attentus cum discipulis. Chry. loquebatur cum his diligēter, eos ad se conuertens. 13. Chry. indigebat iste ampliori doctrina, itaque eum priùs erudit. Aug. de cons. Euāg alij Euangelistæ narrant rogatum à discipulis Dominum vt turbas dimitteret, quibus respondit, secundùm Matthæum, non habent necesse ire: post quæ verba intelligendum est inspexisse multitudinem, & dixisse Philippo quod Iohannes commemorat. Chry. alia sunt illa, alia hæc, non eisdem facta tēporibus. 14. Chry priùs cogit confiteri inopiam, vt certiùs discat miraculi magnitudinem, si enim simpliciter esset factum, non tantum appareret. 15. Alc. vt discipulo rudi propriam tarditatē ostenderet, quam ipse in se perpendere non valebat. 16. Int. fidem illius de futuro miraculo consulens. 17. Theop. humanis adhuc subiacens passionibus. Alc. tarditatem suam ostēdens, aliàs quin non diffideret de creatoris potentiæ largitate. Aug. de con. Euang. Marcus dicit responsum à discipulis: vel ergo ex ore cæterorū Philippus respondit, vel Marcus pluralem numerum posuit pro singulari. 18. Int. eadem simplicitate qua Philippus. d. August. de cons. Euang. cæteri Euangelistæ pluralem numerum pro singulari ponentes, quod Andreas subiecit, ex discipulorum persona retulerunt. 19. Int. puer hic, vel vnus ex discipulis fuit, vel aliquis de turba. 20. Int. audierat Eliseum pauisse de viginti panibus hordeaceis centum homines: ascendit igitur mente in aliquod excelsum, sed ad summum non potuit peruenire. Videāt autem qui voluptati attendunt, quid comedebant mirabiles illi, quantaque illis mensæ frugalitas. 21. Int. neque iste adhuc perfectus in fide. Chry. putabat de paucioribus pauciora, de pluribus plura facturum: at Christus nec materia subiecta indigebat, sed ne viderentur creaturæ alienæ esse ab eius sapientia eis vtitur ad miracula. Theoph. confundantur Manichæi, qui dicunt panes, & alia huiusmodi creata à malo Deo, nam si creaturæ malæ essent, nunquam bonus mala multiplicasset.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

13. Glos. Philippus, qui interpretatur os lampadis, figuram gerit prædicantiū, quibus in altitudine cum Christo constitutis, de carnalium hominum turba pascenda, Dominus quotidie loquitur. 16. Aug. quia ignorantia populi erat in Lege, propterea tentatio Domini ignorantiā discipuli demōstrabat. c. Gloss. Centenarius duplicatus, perfectio bonæ actionis, & rationalis scientiæ, quæ erudiendis in fide non sufficiūt, nisi theologiæ altitudo addatur, quæ animas purgatas per bonam operationem, & per creaturarum scientias illuminatas, ad refectionis spiritualis plenitudinem perducit. 19. Glos. puer Moyses qui vnus vnitatem Ecclesiæ præfigurabat, hic. i. in veteri Testamento. 20. Aug. lib. 83. q. q. 61. Quinque panes hordeacei, lex vetus, siue quod adhuc carnalibus data. i. quinque corporis sensibus deditis. Nam & turba quinque milia hominum, siue quia quinque libris scripta. & in lege quidem vt in hordeo medulla palea tegitur. Nempe vitale alimentum animæ corporalibus sacramentis tegebatur, & populo nondum spoliato carnali desiderio, tanquam palea cordi eius inhærebat. Idem super Ioann. portabat puer. i. puerili sensu Israëliticus populus legem, nec manducabat, illa enim sacramenta clausa onerabant, non pascebāt. Beda. hordeum iumentorum pabulum, & cibus seruorum, & lex seruis data, & iumentis. i. carnalibus. * Aug. lib. 83. q. q. 61. Duo pisces suauem saporem pani dantes, duæ illæ personæ quibus Iudæus populus regebatur, & Christus figurabatur, regia. s. & sacerdotalis. 21. Int. non perfectè intelligentes legem dicent, quid confert lex saluti? Beda. Lex vetus parum proficiebat, quousque eam Christus suis manibus suscepit. i. opere impleuit, & eam spiritualiter intelligendam docuit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

13. *veluti rudiorem, & qui opus haberet sic erigi ad sublimia, & excitari.* c. *faciunt viginti aureos.*

quid sunt inter tantos? [22]Dicit ergo Iesus, Facite homines [23]discumbere. Erat autem fœ- [24]num multum in loco. [25]Discubuerunt ergo [26]viri numero quasi [e]quinque millia. Accepit ergo Iesus panes, & cùm [27]gratias egisset, [28]distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant. Vt autem [*]impleti sunt, dixit discipulis suis: [29]Colligite quę superauerunt [30]fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt [31]duodecim [f]cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus quæ superfuerant his qui manducauerant. Illi ergo [32]homines cùm vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est verè [33]Propheta

SENS. LIT. IN CAP. VI.

22. Chry. nondum apparentibus panibus; vocat enim ea, quæ non sunt (vt Paulus ait) tanquam ea quæ sunt. 23. Alcui. olim homines iacendo comedebant. 24. Theoph. viridis erat herba; Pascha enim in primo mense veris. 26. Theop. solos viros nominat, legali consuetudine. 27. Chry. nec paralyticum sanans, nec suscitans mortuos, nec mare quietans, orat, sed hic, docens. s. ante cibum gratias agere oportere, item orat in minoribus, vt scias quod non propter indigentiã orat (alioquin in maioribus hoc multo magis fecisset) sed condescendens nobis, & vt multitudini præsenti suaderetur, non enim Deo contrarium, sed secundùm eius voluntatẽ aduenisse. Itaque cùm occultè miraculum faciebat, non orabat. Glos. ostendit se de nostra refectione & salute gaudere. 28. Int. per se, & per Apostolos. Hil. 3. de Trin. Surrepunt in frangentium manus quædam fragmentorum procreationes, & est quod non erat, videturque quod non intelligitur, solum superest, vt Deus omnia posse credatur. Aug. inde multiplicauit quinque panes, vnde multiplicat de paucis granis segetes: potestas erat in manibus Christi, panes autem illi quasi semina. Quia miracula quibus Deus totum mundum regit, assiduitate viluerunt, seruauit sibi quædam quæ faceret opportuno tempore præter vsitatum cursum naturæ, vt non maiora, sed insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viluerunt, maius enim miraculum gubernatio totius mũdi, quàm saturatio quinque millium hominum de quinque panibus, & tamẽ hoc nemo miratur, illud mirantur homines, non quia maius, sed quia rarum. 29. Chry. non id ad ostentationem, sed ne apparentia existimaretur quod factum erat, idcirco etiam ex materia subiecta miraculum fecit: iussit verò, non turbam, sed discipulos fragmẽta portare, hos enim orbis terrarũ magistros futuros maximè erudire volebat. 31. Chry. miror non solum multitudinem panum, sed & rem hanc, tantum enim superfuit quantum voluit. s. duodecim cophini, iuxta numerum duodecim Apostolorum. 32. Beda. nondum Christum Deum esse cognoscentes. 33. Alc. Prophetam vocant, quia nondum Deum dicere nouerant. Aug. Christus Propheta, & Dominus Prophetarum, sicut Angelus, & Dominus Angelorum.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

23. Glos. Magister veritatis prius in simplicitate literæ, & visibilis creaturæ quasi in infimis locis auditores erudit, vt sic in altitudinẽ contemplationis erigantur. 24. Int. Legis litera multiplex in symbolis.

25. Int. adhuc in eis caro viuebat. Aug. carnaliter sapiebant, & in carnalibus quiescebãt, nam caro fœnum. Gloss. quibus venit Christus, carnem calcant, vt spiritualiter reficiantur. 26. Theoph. in lege viri soli numerantur, quod enim virile, dignum & honorabile apud Deum. e. Alc. quinarius ad quinque sensus corporis refertur, mille ad perfectionẽ, qui verò quinque sensus corporis perfectè regunt, viri dicuntur, quos feminea mollities non corrumpit, & cælestis sapientiæ dulcedine merentur recreari.

28. Aug. frangendo panes multiplicati sunt, quinque enim libri Moysi, multos libros cùm exponũtur tanquam frangendo. i. disserendo fecerunt. Idem lib. 83. q. q. 61. Dominus tanquam frangendo, & aperiendo quod durum erat, & clausum in lege, per discipulos impleuit, cùm eis post resurrectionem aperuit scripturas. Alcui. quod nouos panes noluit facere, sed allatos cumulauit, significat quod veterẽ scripturam non reprobauit, sed aperiendo patefecit. * Aug. implentur de panibus Domini, qui, quod auribus audiunt, operibus implent. 30. Int. illa subtilia sacramẽta, quæ nõ possunt imperfecti capere, committũtur Apostolis. Aug. f. Alc. cophanis seruilia implentur officia; cophani igitur Apostoli, & eorum imitatores, qui licet in pręsenti sint despicabiles, spiritualiũ Sacramentorum diuitiis sunt interiùs referti.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

33. Græc. ὁ προφήτης, ille, scilicet, Propheta promissus & expectatus, nempe Messias.

qui

[34] qui venturus est in mundum.Iesus ergo cùm cognouisset quia venturi essent vt rape-rent [35] eum,& facerent eum Regem,[36] fugit [37] iterum in [38] montem ipse solus. Vt autem [39] serò factum est,descenderunt discipuli eius ad mare.Et cùm ascendissent nauim,[40] venerunt trans mare in [g] Capharnaum.& [41] tenebræ iam [42] factæ erant:& non venerat ad eos Iesus. [43] Mare autem,[44] vento magno flante,[45] exurgebat.[46] Cùm remigrassent ergo quasi stadia vi-[47] gintiquinque aut triginta,[48] vident Iesum ambulantem supra mare, & proximum naui fieri, & [49] timuerunt. Ille autem dicit eis:

Sens. Lit. In Cap. VI.

34. f.magnæ salutis mundo præco futurus.Chry.Prophetam quendam principalem expectabant,& ideo in Græco Prophetæ hic additur articulus. 35. Int.pro miraculo panum,volentes sub hoc esse,sub quo non videbantur egere. Chry.quanta est gulæ vis, nec illis iam de sabbathi transgressione cura est, nec pro Deo zelant amplius,omnia remota sunt vẽtre repleto,etiam apud eos Propheta erat, & regem esse volebant:fugit autem Christus, docens nós mundanas contemnere dignitates. Beda. intellexerant pium,& potentem,talem verò volunt homines Regem habere,pium ad regendum,potentem ad tuendum. 36. Beda.ascendit celeriter.Aug.de con.Euan.non repugnat quod Matthæus dicit:Ascendit solus orare,nec enim causæ orandi,contraria causa fugiendi, quandoquidem Dominus hinc docet, hanc esse nobis magnam causam orandi,quando est causa fugiendi. Idem in Iohann. Rex erat Christus,sed non qui ab hominibus fieret,sed qui eis regnum daret.Int.fugit nunc,qui post occurrit crucifixoribus.
38. Int.à quo descenderat pascere turbas. 39. Aug.de con.Euan recapitulando dixit Iohannes,postea factum à discipulis, quod iam Iesus iusserat(vt est apud Matthæum)antequam fugisset in montem.
40. Int.summatim proponit,quod postea explicabit.Aug. g. Chry.veniebant eò,existimantes se illic eum inuenturos. 42. Int.exponit quid veniendo contigerit. 49. Chry.dimiserat, maiorem amorem excitans, apparet verò suam ostendens virtutem.Theoph.non in principio periculi astitit, sed in fine;permittit enim nos in mediis esse periculis,vt certantes probatiores fiamus, & ad ipsum solum recurramus,qui potens est liberare,& liberat cùm intellectus humanus sibi prouidere non potest.

Sens. Myst. In Cap. VI.

38. Int.docens prospera mundi fugere,& contra ea orare.Aug.fugiendo significauit non potuisse eius altitudinem intelligi. 39. Gloss.serò mundi est post Christi ascensionem, in quo discipuli descendunt ad labores mundi, & regunt nauem, id est Ecclesiam. 41. Int. meritò tenebræ sunt, quia lux nondum venerat.Aug.quantum accedit finis mundi,crescunt errores & iniquitas. Lux charitas est, secundùm illud:Qui odit fratrem suum, in tenebris est:ipsi fluctus nauem turbantes,& tempestates,& venti,clamores sunt maledicorum,inde charitas refrigescit,augẽtur fluctus,& nauis turbatur,sed nec mergitur, nec impeditur quo minùs promoueatur. 43. Int.i.mundus. 44. Int.i.omni genere tentationũ. 45. Int.s. aduersus Ecclesiam. 46. Int.non desistebant pro aduersis, quia qui perseuerauerit vsque in finem,saluus erit.Beda.nauicula hæc non torpentes vehit,sed fortiter remigantes, in Ecclesia enim non desidiosi & molles,sed fortes,& in bonis operibus perseuerantes,ad æternæ salutis portũ perueniunt. 47. Aug. quinarius numerus ad legẽ pertinet,quinque enim libri Moysis:legem ergo significat numerus vigintiquinque,quinquies enim quinque,vigintiquinque,sed Legi antequam Euangelium veniret deerat perfectio,quæ in senario numero comprehenditur:quinque ergo per sex multiplicentur, vt lex per Euangelium impleatur,fiantque triginta.Ad eos igitur qui legem implent,venit Iesus calcãs.Fluctus.i.tumores mundi sub pedibus habens,& altitudines premens, & tamen tantæ sunt tribulationes, vt etiam ipsi qui credunt in Iesum,expauescant,ne deficiant. 49. Int.non in seipsis confidentes. Gloss.adhuc hodie multi in Ecclesia cùm audiunt sibi persuaderi, vt præsentia & caduca pro æternis dimittant, timent, & se deceptos credunt.

Addit. Avct. In Cap. VI.

34. i.de quo prædictum,esse venturum,seu qui venturus erat. 36. Græc.ἀνεχώρησεν,secessit,seu subduxit se, fortè se faciendo inuisibilem,itaq; nemo secutus. g. sed primò, vt alij Euangelistæ dicunt, in Bethsaida. 47. adeoq; maiorem partem lacus,est enim quadraginta stadiorum latitudo (stadium autem octaua pars milliarij)longitudo verò centum.

Ego

[50] Ego [51] fum,nolite timere. [52] Voluerunt ergo eum [53] accipere in nauim:& [54] ftatim nauis fuit ad terram quam [55] ibant. Altera die, turba quæ ftabat trans [56] mare, vidit quia nauicula alia non erat [57] ibi, nifi vna, & quia non [58] introiffet cum difcipulis fuis Iefus in [59] nauim, fed foli difcipuli eius abjiffent:aliæ verò fuperuenerunt [60] naues à Tyberiade, iuxta locum vbi [61] manducauerant panem, [62] gratias agentes Deo.Cùm ergo [h] vidiffet turba quia [63] Iefus non effet ibi,neq; [64] difcipuli eius, [65] afcenderunt in nauiculas,& venerunt Capharnaum,quærentes Iefum.Et cùm inueniffent eũ trans mare, dixerunt ei:Rabbi, [66] quando huc [67] venifti? [68] Refpondit ei Iefus,& dixit,Amen,amen dico vobis,quæritis me,non quia vidiftis [69] figna, [70] fed quia manducaftis ex panibus,& faturati eftis. [71] Operamini

SENS. LIT. IN CAP. VI.

50. Beda.Non dixit,ego fum Iefus,facilè enim poterant ex voce cognofcere. 52. Int.agnofcentes. 53. Chry.noluit nauim afcendere,vt maius miraculum fieret. 54. Chry.tranquillam præbuit eis nauigationem. 56. Int.vnde venerant difcipuli. 57. Int.fcilicet,in præcedente vefpera. 58. Chry. dedit Dominus turbæ fufpicari,quod fupra mare ambulaffet. Aug. infinuatum eft illis tam magnum miraculum. 59. Int.illam. 60. Int.quibus ipfæ turbæ tranfportarentur. Aug. 61. Aug. & adhuc ibidem erant. 62. Int.quia naues habent. 63. Int.qui non intrauerat nauim. 64. Int.qui intrauerãt nauim. 65. Int.quæ venerant à Tyberiade. 66. Chry.non interrogant qualiter pertranfierit. nec curant miraculum addifcere,nifi, quando , pro qualiter pofitum fit , confideranda verò inftabilis iftorum mens; qui enim dicebant,hic eft Propheta,& Regem facere volebant, inuenientes eum,nihil tale moliuntur. 67. Int.quia nauem non intrafti. 68. Int.non ad quæftionem,fed ad intentionem. Aug.quorum faciauit panibus ventrem,fatiat fermonibus mentem. Alc.qui dedit exemplum fugiendæ laudis,& terreni imperij,dat exemplum doctoribus infiftendi prædicationi. Chry. redarguendo refpondit. blandientibus manfuetudo,& lenitas non femper vtilis, fed ftimulo aliquando opus eft ad defides. 69. Int.quibus potuiftis me cognofcere. 70. Int.i.non propter fpiritum, fed propter carnem, ne oporteat vos laborare.Aug.multi non quærunt Iefum,nifi vt illis benefaciat, vix quæritur Iefus propter Iefum.
71. Int.operibus mereamini.Chry.poft reprehenfionem doctrinam adiungit, q.d.vos efcam exquiritis temporalem,ego autem corpora veftra nutriui,vt per hoc exquireretis efcam , quæ tribuit vitam æternam:eft autem operari cibum qui petit,affici fecularibus rebus.

SENS. MYST. IN CAP. VI.

50. Glo.timentes ne deficiant,confolatur Iefus, dicens, Ego fum. 51. Theoph.cùm homines , vel dæmones nos per timorem nituntur mouere,audiamus Chriftum dicentem , Ego fum.i.femper exto, & ficut Deus permaneo,& nunquam pertranfeo,nolite timere. 53. Int.de fluctu ad foliditatem portus, quæ eft in æterna pace. 54. Theop.Si Chriftum in nauicula noftra.i.corde fufceperimus,ftatim inueniemur in terra ad quam ire volumus. i. cælo. 55. Alcui. altera die. i. poft afcenfionem Chrifti turba ftans in bonis operibus,non in terrenis voluptatibus iacens,expectat,vt veniat ad eos Iefus , nauis vna, vna Ecclefia,aliæ autem quæ fuperueniunt hæreticorum conuenticula,qui fua quærunt,non quæ Chrifti:vnde eis dicitur,quæritis me,quia manducaftis ex panibus. h. Beda.fignificantur illi,qui cognofcentes errores hæreticorum,relinquunt eos,& ad veram fidem veniunt. 70. Gregor. 23.mor.ca.77. per horum perfonam deteftatur dominus eos qui in facris ordinibus non virtutum merita , fed vitæ præfentis fubfidia quærunt.Beda.qui in oratione non quærunt æterna, fed temporalia, Iefum non propter Iefum,fed propter aliud quærunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

54. eo fcilicet in nauim fufcepto. 55. Grac. ἐπαύριον, poftridie. 69. q.ex illis perfuafi quis ego fim, loquitur verò ad carnales. 71. id eft,operando quarite feu date operam vt quaratis & paretis:fic Paulus,veftram falutem operamini.

non

non cibum,[72] qui perit, sed qui permanet[73] in vitam æternam, quem Filius hominis[74] dabit vobis.[75] Hunc enim Pater[76] signauit Deus.[77] Dixerunt ergo ad eum, Quid[78] faciemus vt operemur[l] opera Dei? Respondit[79] Iesus, & dixit eis: Hoc est opus[80] Dei, vt credatis[81] in[82] eum quē misit ille.[83] Dixerunt ergo ei: Quod[84] ergo tu facis signum, vt videamus,[85] & credamus tibi? quid operaris? Patres[86] nostri manducauerūt manna[m] in deserto, sicut[87] scriptū est: Panem de cælo dedit eis mādūcare.[88] Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico vobis, nō Moyses dedit vobis panē de cælo:[89] sed Pater meus dat[90] vobis panē de cælo verum.[91]

Sens. Lit. In Cap. VI.

72. Int.non panes,vt prius. 73. Int.f.Verbum quo viuunt Angeli.Aug.quasi dicat,quærite me propter me; seipsum enim cibum istum insinuat,vt in sequentibus patet. 74. Int.nullus alius; ipse enim & per sacerdotes vobis dat.Aug.sicut Samaritanæ dixerat,si scires qui petit à te bibere, &c.& daret tibi, &c.ita dicit quem Filius hominis,&c.Alc.Sacerdos dispensator est huius cibi,non author. 75. Int.verè Filius hominis vobis dabit;hunc enim,&c.Alc.quasi dicat,iste Filius hominis,est etiam Dei Filius; itaque nolite contemnere quia Filius hominis sum. 76. Int.præ consortibus suis.Alc.signare,est signum ponere; signauit autem Pater,id est,proprium aliquid dedit, vt per me liberaretur humanum genus.Gl. proprio signo à cæteris discreuit.Chry.id est, in hoc misit,vt hanc vobis escam ferret;vel signauit,id est, reuelauit per suum testimonium.Hil.8.de Trin.signaculorum natura est,vt omnem in se impressę speciei formam explicent,nihilque eo minus habeant, vnde signantur.& Filius omnem in se paternæ formæ plenitudinem continet. 77. Int.quia intellexerunt cibum illum esse opus Dei. Alc. 78. Int.quid obseruando hoc præceptum facere poterimus?Beda ¶ Chry.hoc dicunt, non vt discant, & faciant, sed ad cibi exhibitionem eum inducere volentes. 79. Theoph.ob communem vtilitatem, illis enim videbat non profuturum. 80. Int. non hominis,ne quis hoc se putet habere nisi à Deo. Aug. non dixit, hoc est opus vestrum,sed Dei, vt qui gloriatur, in Domino glorietur. 81. August.credere in eum, est manducare cibum qui permanet in vitam æternam. vt quid paras dentem,& ventrem?crede,& manducasti. 82. Aug.non dicit ei,sed in eum, etiam dæmones credebant ei,non autem in eum,& nos Paulo credimus,& non in Paulum.credere enim in eum,est credendo amare,& in eum ire, eiusque membris incorporari,ipsa est fides quam à nobis exigit Deus,quæ per dilectionem operatur,itaque noluit discernere ab opere fidem,sed ipsum dixit esse opus Dei. 83. Chry.quàm irrationabiliter,quasi nullo signo facto ita loquuntur,nec verò Domino signi electionem permittunt, sed tale postulant, quale in eorum patrum tempore factum est. 84. Glo.quia ad fidem eos inuitabat, quærunt signa quibus inducantur ad credendum, vnde Apostolus: Iudæi signa quærunt,isti quasi pro minimo habebant quod Christus fecerat de panibus hordeaceis,cùm Moyses de cælo panem dedisset. 85. Int.f.illud. 86. Int.hîc apertè ostendunt se comparare miraculum Moysi,miraculo Christi, quasi minori.Chry.multis signis factis in Ægypto,& mari rubro, & in deserto, huius meminerunt, quod ex gula valde concupiscebant.Ang. q.d.nobis promittis cibum qui non perit, & tamen non talia operaris qualia Moyses, qui non panes hordeaceos dedit,sed manna de cælo. 87. Int.q.d.non paruum quid est manna,quod Psalmista vocat panem cæli.Alcuin. 88. Chry. licebat Christo dicere, maiora se quàm Moysem miracula fecisse, sed non erat horum verborum tempus: vnum id volebat, eos ad escam spiritualem inducere. 89. Int.etsi de aëre, non tamen illum de quo viuunt Angeli.Chry.de cælo quidem dicitur manna, sicut & volucres cæli dicuntur,&: Intonuit de cælo Dominus. 90. Int.id est, verbum quod versum in lac dum descendit in carnem.Gloss.Angeli putum verbum,solidum cibum comedunt, nos in lac versum,nisi enim incarnaretur, à nobis non gustaretur. 91. Chrys.manna, figura erat, non veritas.Ang.quasi dicat,illud manna cibum hunc significabat, signa dilexistis, quod significatur contemnitis.Theoph.principale significatum per manna,est Christus,de quo cuilibet quærere contingit,quid est hoc? quomodo Dei Filius,Filius hominis? quomodo ex duabus naturis vna persona?

Addit. Auct. In Cap. VI.

72. pro,non solùm cibum,vel non præcipuo studio. 76. Græ.ἐσφράγισε, sigillauit,quasi dicat confirmauit & declarauit Filium suum velut sigillo apposito voce de cælo,& miraculis. 78. pro,quid facere debemus, seu possumus. l. pro, Deo grata. Heb. 81. fides enim fundamentum bonorum operum.

m. Chaldaica vox est.Heb.Man.dixerunt enim in Manhu, pro, Mahu quid hoc.s.est.Exod.16. 89. id est,verè cælestem,qualem ego dabo. 91. non figuratum,& imperfectum.

Panis[92] enim verus est, qui de cælo descendit[93], & dat[94] vitam[95] mundo[96]. Dixerunt ergo ad eum[97], Domine, semper da nobis panem hunc[98]. Dixit autem eis Iesus[99]: Ego sum panis[100] vitæ[101], qui venit ad me[102], nõ esuriet[103]: & qui credit in me, non sitiet in æternum. Sed dixi[104] vobis, quia & vidistis[105] me, & non creditis[106]. Omne quod dat mihi pater[107], ad me veniet[108]: & eum qui venit[109] ad me, non ejiciam foras[110]: quia descendi[111] de cælo non vt faciam voluntatem[112] meam, sed voluntatem eius[113] qui misit me[114]. Hæc est enim voluntas eius qui misit me, Patris: vt omne[o] quod dedit[p] mihi, non perdam[115] ex eo,

SENS. LIT. IN CAP. VI.

92. Int. cor iustificans. 93. Int. dum homo fit. 94. Int. quod non manna. 95. Beda. id est, mundi habitatoribus. Chry. nõ Iudæis solùm, sed orbi terrarum. Alc. qui per assumptam humanitatem descendit de cælo, per assumentem diuinitatem dat vitam mundo. Theoph. sicut panis de terra naturam carnis conseruat, sic Christus animam viuificat per Spiritus operationem. 96. Chry. adhuc humi incumbentes, & ventrem implere cupientes. 97. Aug. sicut Samaritana carere indigentia volens, dixit: Domine, da mihi, &c. sic isti, Da nobis panem qui reficiat, & non deficiat. 98. Chry. mysteriorum traditionem inducens. Glo. ad se reuocans, & quem panem dixerit, euidentiùs aperiens. 99. Chry. de diuinitate loquitur, in fine autem de corpore suo dicet, Panem quem ego dabo, caro mea est. 100. Glo. Igne Spiritus sancti in clybano vteri virginalis coctus, & formatus, & mundo ad pellendam famem donatus.

101. Theoph. nõ dixit nutrimenti, sed vitæ, viuificati enim sumus per Christum; est autem panis non consuetæ vitæ, sed æternæ. 102. Int. hoc est, qui credit in me, & comedit me. 103. Int. idem est, non sitire; vtroque enim significatur æterna satietas. Aug. 104. Glo. q. d. non dixi hoc quod vos sciam hoc pane satiandos, sed ad improperium vestræ infidelitatis, quia videtis, & non creditis. 105. Chry. s. per signa, & testimonia Scripturarum, de quibus suprà dixerat, Illa sunt quæ testimonium perhibẽt de me.

106. Int. q. d. Si vos non creditis, non ideo inutiliter veni, non ideo alios perdo, sed venientes recipio. Aug. absolutè dicit, omne, vt fidelium plenitudinem ostendat. 107. Aug. per occultam inspirationem faciens in me credere. Chry. non est res fortuita credere in Christum, nec humanis cogitationibus perficitur, sed superna reuelatione indiget; est tamen etiam opus adhibere propriam voluntatem ad credendum. n. Chry. tangit incredulitatem eorum, ostendens qui ei non credit, voluntatem Patris transgredi. Paulus verò dicit, Filium tradere Patri, cùm tradiderit (inquit) regnum Deo & Patri, per Filium enim ad Patrem adducimur: sed & de Patre dictum est, per quem vocati estis in societatem Filij eius.

108. Int. id est, per fidem mihi vnitur. 109. Int. s. passibus fidei, & bonæ operationis. Alc. 110. Alcui. i. in secreto puræ conscientiæ mecum morabitur, & tandem recipiam eum in æternam beatitudinem. August. illud intus vnde non ejicitur foras, est magnum penetrale, dulce secretum sine tædio, & amaritudine malarum cogitationum, & sine interpellatione tentationum, & dolorum, de quo dicitur, Intra in gaudium Domini tui. 111. Int. Factus sum homo, vt humilem Deum sequatur ille, quem pudet sequi humilem hominem. Aug. superbia eiecti sumus, humilitate regredimur. Vt causa omnium morborum curaretur. s. superbia, descendit, & humilis factus est Filius Dei. quid superbis homo? Filius Dei propter te humilis factus est: puderet te fortasse imitari humilem hominem, saltem imitare humilem Deum.

112. Aug. hæc est commendatio humilitatis: superbia facit voluntatem suam, humilitas voluntatem Dei: humilis veni humilitatem docere. qui ad me venit humilis fit, ideo non ejicietur foras. 113. Int. s. Dei Patris. Hil. 3. de Trinit. Obedientiam suam sub effectu paternæ voluntatis ostendit. 114. Chry. ne quis suspicetur aliam suam, & aliam Patris voluntatem, hoc subiungit: nec enim aliud venit acturus, quàm quod Pater vult. 115. Aug. non est voluntas Patris vt pereat vnus de pusillis. Idem de correp. & grat. cap. 9. Qui in Dei prouidentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt, etiam nondum nati, iam filij Dei sunt: & omnino perire non possunt. Ab illo ergo datur etiam perseuerantia in bono vsque in finem; qui enim non perseuerauerint, peribunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

95. toti, vel electis per mundum dispersis. 97. carnaliter intellexerant, vt Samaritana de aqua dicta. 101. i. viuificans. 103. s. in altera vita: nec verò hic aliud quidquam magnopere desiderabit.

104. s. aliàs. 105. s. facientem per ea qua credere deberetis. 107. scilicet, prædestinando & vocando. 110. id est, mea cura non destituam. 114. pro, Hac est autem contra inf. Hac est autem, pro, Hac est enim. o. pro, nihil ex eo quod dedit mihi perdam. Heb.

se d

sed resuscitem[116] illud in nouissimo die. Hæc est autem voluntas[117] Patris mei, qui misit me: vt omnis qui videt Filium[q], & credit in eum[118], habeat vitam[119] æternam, & ego re[r]suscitabo[110] eum in nouissimo die. Murmurabant[121] ergo Iudæi de illo[s], quia dixisset[112], Ego sum panis viuus qui de cælo descendi: & dicebant: Nonne[1] hic est filius Ioseph, cuius[124] nos nouimus patrem[125] & matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de cælo descendi? Respondit[126] ergo Iesus, & dixit[127] eis: Nolite[t] murmurare in inuicem: nemo[128] potest venire[119] ad me, nisi pater, qui me misit, traxerit[110] eum: & ego[11] resuscitabo[132] eum in nouissimo die. Est[11] scriptum in Prophetis[114]. Et erunt omnes[11] docibiles[116] Dei[117]. Omnis[118] qui audiuit[119] à Patre.

SENS. LIT. IN CAP. VI.

116. Chry. sæpè resurrectionem inducit, vt aliam expectent vitam. 117. Int. per me mediatorem vult Pater dare credentibus vtramque vitam. 118. Aug. non dixit, & in Patrem, vt suprà; hoc enim est credere in Filium, quod & in Patrem. 119. Int. credendo in eum, & transeundo in vitam. Aug. 121. Chry non sunt turbati vsquequaque diffisi sunt se potituros cibo carnali: non contradicebant autem manifestè, quia recens erat signum. 122. Chry. videbantur quidē de hoc turbari, renera autē turbationis causa erat quam diximus. 123. Int. ignominiosè indignantes, & eius opprobria quærentes, in humilitate generationis eius offendunt. Chry. nondum eius mirabilem generationem sciebant. 124. Int. s. Christi.
125. Int. sed non cælestem. 126. Int. quem nihil latet, qui abscondita cordium intuetur. 127. Chry. non dixit, non sum filius Iosephi non enim poterant illum mirabilem partū audire. t. Glo. quasi non sim panis qui de cælo descendi, quia verè sum: sed nemo potest venire ad me, nisi à Patre attractus. ideo vos non creditis me esse panem, quia non estis tracti. 128. Aug. q. d. scio quare non esuritis istum panem. 129. Int. i. credere in me, nisi gratia eum præuenerit, nisi Pater ei reuelauerit, quæ reuelatio, est attractio. 130. Aug. magna gratiæ commendatio, nemo venit nisi tractus: quem trahat, & quem non trahat; quare illum trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare: si non traheris, ora vt traharis. Non inuiti trahimur, nec enim inuiti credimus, sed voluntate trahimur; & si Poëtæ dicere licuit, Trahit sua quemque voluptas, quanto potiùs dicere debemus trahi ad Christum, qui delectatur veritate, iustitia, sempiterna vita, quod totum Christus est: & si trahunt quæ inter delitias terrenas reuelantur amātibus, quanto magis Christus à Patre reuelatus? Quid enim fortius desiderat anima quàm veritatem? Idem de quæst. no. & vet. Test. q. 79. Trahit Pater ad Filium per opera quæ facit per illum. Chry. non significat Christus nihil in nobis positum esse, sed multam pati oppugnationem, & diuino auxilio indigere. Glo. reuelat Pater, & trahit per Filium, ideo alibi dicitur nemo cognoscere Patrem, nisi per Filium. 132. Aug q. d. saturabitur. Chry. ostendit æqualitatem virtutis cum Patre. Gloss. q. d. Ego æqualis Patri faciam eum videre quod credit, manducare quod esurit, habere, quod amanit. 133. Chry. ostendit modum secundùm quem Pater trahit. 134. Bed. omnes Prophetæ vno eodémque spiritu repleti, licèt diuersa prophetauerunt, tamen ad idem tendebant. 135. Aug. de prædest. Sanct. cap. 8. Solemus dicere de aliquo literarum magistro, omnes iste hic literas docet, non quia omnes discunt, sed quia nemo nisi ab illo illic discit: ita Deus docet omnes ad Christū venire, non quia omnes veniunt, sed quia nemo aliter venit. Chry. omnes pro pluribus positum est, vel omnes qui volunt. Aug. omnes regni illius homines docibiles erunt Dei, non ab hominibus audient; & si hic ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt intus datur. 136. Int. qui facilè doceantur à Deo quod non Iudæi. 137. Chry. vides fide dignitatem quam oporteat à Deo addiscere? 138 Aug. de prædest. Sanct. cap. 8. omnes autem docibiles Dei veniunt ad Filium. 139. Int. quod est trahi à Patre. Aug. trahit Pater docendo veritatem, non imponendo necessitatem, Filius dicebat, & Pater docebat, ille enim docere dicitur cuius verbum audis: vnde sequitur, non quia Patrem vidit quisquam. Idem de prædest. Sanct. Cùm Pater docet, ibi & Filius est est enim Verbum eius per quod Pater docet, est & Spiritus sanctus; inseparabilia enim opera Trinitatis; sed hoc Patri tribuitur, quia de ipso procedit Filius, & Spiritus sanctus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

q. s. me hominē factū. r. pro, nā Heb. vel & pro. i. sic etiā inf. vel resuscitabo, pro, resuscitē. s. s. Christo, vel sermone. 130. effi aciter. s. mentē mouendo, quod inf. dicitur datū à Patre. 134. præsertim Isa. 54 Ier. 31. 135. s. Ecclesiæ filij. vt patet ex Isa. 136. Gr. διδακτοὶ τοῦ θεοῦ, dociles Dei, seu docti à Deo.

& didicit,[140] venit ad me. Non[141] quia Patrem vidit quisquam[142], nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrem. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet[143] vitam æternam. Ego[144] sum[145] panis[146] vitæ.[147] Patres[148] vestri manducauerunt manna in deserto,[149] & mortui[150] sunt:[151] Hic est panis de cælo descendens,[152] vt si quis ex ipso[153] manducauerit, non moriatur.[154] Ego sum panis[x] viuus qui de cælo descendi.[155] Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æter[156]num:[157] & panis quem ego[a a] dabo,[158] caro mea est, pro[159] mundi[160] vita.[161] Litigabant ergo Iudæi ad inuicem, dicentes:[162] quomodo potest hic nobis carnem suã dare ad manducandum? Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico[163] vobis, Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem,[164] non habebitis

Sens. Liter. In Cap. VI.

140. Aug. de prædest. Sanct. cap. 8. & seq. ergo qui non venit, nõ audit à Patre, nec didicit. Gratia quæ occulte humanis cordibus diuina largitate tribuitur, à nullo corde duro respuitur, ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primitus auferatur; non omnes quidem Deus docet, sed quos docet, misericordia docet, quos non docet, iudicio non docet. 141. Aug. q. d. ne forte dicatis, nunquam vidimus Patrẽ, quomodo ab eo discere poterimus? ego illum noui, ab ipso sum, à me ipso audite. 142. Glo. id est, nouit.
143. q. d. habet me, vita enim æterna est verbum. 144. Int. pro quia ego. 145. Int. qui pasco donec pastos iungam vitæ. 146. Chrysost. vitam nostram sustentat, & præsentem & futuram. 147. Augu. hoc subiungit, quia de manna superbiebant. 148. Aug. murmuratores illi, vt vos. 149. Chry. indicat non diu datum esse manna, nec in terra promissionis. 150. Int. non morte carnali communi cum Moyse & aliis, sed morte spirituali. Aug. mortui sunt, quia quod non videbant, non credebant, nec intelligebant. 152. Int. quem manna significauit. Aug. itaque Apostolus, Omnes eandem escam spiritualẽ manducauerunt. 153. Int. intus in corde intelligendo, & amando. 154. Aug. morimur quidem & nos corpore vt illi, sed illi etiam spiritualiter mortui sunt, nisi qui cibum visibilem spiritualiter intelligebant, & gustabant, vt Moyses, & multi qui Domino placuerunt, & nunc multi de altari accipiunt, & accipiendo, moriuntur. Iudicium, inquit Apostolus, sibi manducat & bibit. 155. Theoph. per hoc descendit quòd est incarnatus. Aug. de cælo descendit & manna, sed vmbra erat, iste veritas est. 156. Int. non tantùm in præsenti per iustitiam. Ale. 157. Aug. ostendit se panem non tantùm secundùm diuinitatẽ, sed etiam secundùm humanitatem. a a. Theoph. dicens, dabo, potestatem suam ostendit, séque voluntariè crucifixum: ipse enim tradidit. Beda. hunc panem dedit, quando mysterij corporis, & sanguinis sui tradidit, & quando se Patri obtulit in cruce. 158. Theoph. non dixit figuram gerit carnis meæ, sed caro mea est, panis enim qui in mysteriis à nobis sumitur, non solùm gerit figuram carnis Christi, sed ipse est vera caro Christi: transmutatur enim panis in carnem Domini inenarrabilibus verbis per mysticam benedictionem; non videmus autem carnem, ne nos in assumptione horror inuadat. Aug. norunt fideles corpus Christi, qui vult viuere, accedat, credat, incorporetur, vt viuificetur: fiat portus Christi, qui vult viuere de Spiritu Christi. 159. Beda. i. hominum. 160. Theophyl. intellige resurrectionem; hanc enim toti generi humano mors Domini ministrauit, vel vitam, quæ in sanctificatione, & beatificatione consistit: & quamuis non omnes sanctificentur, tamen quantum est in Domino, totus mundus sanctificatur; tradidit enim se pro mundo. 161. Aug. quia panem concordiæ non intelligebãt, Qui hunc panem manducant, non litigant ad inuicem; per hunc enim habitare facit vnanimes in domo. 162. Beda. putabant Dominum particulatim carnem suam diuisurum, & ad manducandum daturum. 163. Int. q. d. etsi ignoretis quis modus sit dandi, vel manducandi, tamen nisi, &c. Aug. ¶ Chry. quia dicebant esse impossibile carnem suam dare ad manducandum, ostendit esse valde necessarium.
164. Int. sic hæc, vita potest haberi temporalis, sed non æterna.

Addit. Avct. In Cap. VI.

v. s. natus, vel missus, loquitur autem de se. 150. q. d. illis manna non potuit vel corporis vitam perpetuam dare, hic autem panis & corpori & animæ dat. x. pro, viuificans, vel viuens vita, qua possum viuificare. 159. Gr. quam ego dabo pro mundi vita s. daturus erat in mortem, & in cibum. 161. scilicet, verbis altercantes super his quæ audierant. Alijs s. accusantibus, alijs defendentibus,

vitam

[165] vitam in vobis.[166] Qui manducat meam carnem,& bibit meum ſanguinem,[167] habet vitam [168] æternam:[169] & ego [170] reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. [171] Caro enim mea verè eſt cibus,[172] & ſanguis meus verè eſt potus.[173] Qui mãducat meam carnem,& bibit meum ſanguinem,[174] in me manet,& ego in illo.[175] Sicut [bb] miſit me viuens Pater,& ego viuo [176] propter Patrem: [cc] & qui manducat me , & ipſe [177] viuet propter me. [dd] Hic eſt panis qui de cælo [178] deſcendit. [179] Non ſicut manducauerunt patres veſtri manna,& [180] mortui ſunt. [181] Qui manducat hunc panem,[182] viuet in æternum.[183] Hæc dixit in ſynagoga,docens in [184] Capharnaum.

Sens. Lit. In Cap. VI.

165. Int. ne autem de hac vita intelligerent,& inde litigarent,ſubdit,Qui manducat,&c. Aug.
166. Beda, ne crederetur illis ſolis hoc dixiſſe, generalem ſententiam intulit. 167. Int.ſ. ſecundùm ſpiritum,nec caro eius fraudabitur ea ſuo tempore. 168. Theoph.non enim eſt puri hominis caro,ſed Dei & hominis.Aug.22.de ciu. Dei,c.19.Quidam propter hoc quod dicitur hîc , promittunt baptizatis, qui participes ſunt corporis Chriſti,liberationem ab æterno ſupplicio quomodolibet vixerint,ſed contra dicit eis Apoſtolus,dicens:Manifeſta ſunt opera carnis,&c. qui talia agunt , regnum Dei non poſſidebunt;ille verò manducat corpus,& bibit ſanguinem Chriſti,qui in eius eſt corporis vnitate,cuius Sacramentum fideles de altari ſumere conſueuerunt. Non debent in perditis moribus eſſe ſecuri, qui per vitæ iniquitatem ipſam vitæ iuſtitiam , quæ Chriſtus eſt, deſerunt, non enim dicendi ſunt manducare corpus Chriſti,qui nec in membris computandi ſunt Chriſti.Idem in Ioan. de Dominica menſa ſumitur ſacramentum quibuſdam ad vitam,quibuſdam ad exitium.Res verò ſacramenti.i.vnitas corporis & ſanguinis Chriſti omnibus eſt ad vitam,nulli ad exitiũ,qui eius particeps fuerit. Gloſſ.qui comedit cum fide operante ex dilectione,comedit in vitam æternam,qui verò aliter,in mortem. 169. Int.hoc dicit, ne quis putet manducantem non mori corpore. Aug. 170. Aug.vt interim tamen habeãt vitam æternam ſecundùm ſpiritum in requie,quæ ſanctorum Spiritus ſuſcipit. 171. Chry.id dicit,ne putẽt ſuperiora eſſe ænigma,& parabolam,vel ſignificat eſſe verum cibũ,qui animam ſaluat.Aug.cùm cibo & potu id appetant homines,vt non eſuriant,neque ſitiãt,hoc veraciter non præſtat, niſi iſte cibus & potus, qui eos à quibus ſumitur immortales,& incorruptibiles facit.Hil.8.de Trin.de veritate carnis nõ eſt relictus ambigendi locus. 173. Chry.promiſerat ſe manducantibus vitam æternam , id ergo confirmat.
174. Aug.in quo id non eſt ad iudicium ſibi ſacramentũ manducat,& bibit. 175. Int.q.d.ſicut ego homo viuo propter Patrem viuum cui vnior,ſic qui me manducat,& mihi vnitur,viuet propter me.
b b. Glo.me æqualem ſibi miſit.i. hominem fecit. 176. Chry.Patrem ſibi eſſe principium occultè inſinuat.Aug.illud propter Patrem dictum eſt,quia ipſe de illo eſt.Poteſt & accipi dictũ,iuxta illud, Pater maior me eſt.q.d.vt ad Patrem,tanquam ad maiorem referam vitam meam,exinanitio mea fecit,in qua me miſit,vt autem quiſque viuat propter me,participatio facit,quia manducat me. 177. Hil.8.de Trin. Hæc vitæ noſtræ cauſa eſt,quod in nobis manentem per carnem Chriſtum habemus.Chry.viuet vita glorioſa.Aug.participatione Filij,per vnitatem corporis eius,& ſanguinis,efficimur meliores.
d d. Gloſ.ſ.Filius hominis. 178. Aug.vt eum manducando viuamus.Theop. non puri hominis carnem comedimus,quæ nihil poſſet proficere,ſed Dei carnem , quæ idcirco viuificatiua eſt,vt ferrũ ignitum ignis actum habet.Glo.idẽ ergo Filius hominis,& Filius Dei. 179. Int.non ſic morientur in anima,qui me cæleſtem panem dignè manducant. 180. Aug.vt non viuant in æternum,nam temporaliter etiam morientur,qui Chriſtum manducant. 181. Int.pro,ſed qui. 182. Int.in me,qui ſum vita. Chry.ſi fuit poſſibile ſine meſſe,& frumẽto,& alijs huiuſmodi quadraginta annis vitã illorũ cõſeruare, multo magis cibo ſpirituali,cuius illę erãt figurę,hoc fieri poterit,ſępe autẽ vitã promittit,quia nihil hominib.ita delectabile,ſimul etiã oſtendit ſententiã ſe mortis pro peccato latã ſoluere. 183. Chry.docebat in ſynagoga,& tẽplo,multitudinem volens attrahere,ſeque oſtendere non eſſe Patri contrarium.

Sens. Myst. In Cap. VI.

184. Beda.Capharnaum,quæ interpretatur villa pulcherrima , ſignificat mundum , Synagoga verò, Iudaïcum populum,ſignificatur ergo Dominum per incarnationis myſterium mundo apparentem, Iudaïcum populum multa docuiſſe.

Addit. Avct. In Cap. VI.

170. ſ.felici reſurrectione. 174. ſ intimè coniunctus. c c. pro,ſic & qui.Hebr.

Multi ergo [185] audientes ex [186] discipulis eius,dixerunt, [187] Durus est hic [188] sermo:& quis potest eum [189] audire?Sciens autem [190] Iesus apud [191] semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli eius, [192] dixit eis : [193] Hoc vos scandalizat? [194] Si ergo videritis Filium hominis ascendētem [195] vbi erat priùs? [196] Spiritus est qui viuificat, [197] caro [198] non prodest [199] quicquam,verba quæ ego [ee] locutus sum vobis [200] spiritus & vita sunt : [201] sed sunt quidam ex vobis qui non [202] credunt. Sciebat enim ab [203] initio Iesus qui essent [204] credentes,& quis [ff] traditurus esset eum.Et dicebat, [205] Propterea dixi vobis , quia nemo potest venire ad me , nisi fuerit ei [206] datum à Patre [gg] meo.Ex hoc [207] multi discipulorum eius abierunt [208] retro:& iam non

SENS. LIT. IN CAP. VI.

185. August.intelligentes Christum,carnem suam concisam velle distribuere in se credentibus.

186. Int.quid ergo inimici?Aug. ¶ Theop.non intelligas hos qui verè erant discipuli , sed qui videbantur,& discipuli dicebantur,quia cum eo vt discipuli diu manebant. 187. Aug.apud se,vt ab illo non audirentur,sed ille apud seipsum audiebat. 188. Int.sapiunt secundùm carnē,& ideo mouentur.Chry. i.difficilè susceptibilis. 189. Int.i.ei obedire. 190. Int.quem nihil latet. 191. Int.quia sic dixerant vt ab illo non audirentur.Aug. 192. Chry.erat hoc Deitatis signum,occultè in medium proferre.

193. Int.quod dixi de carne mea & sanguine.Alc. 194. Chry.sub quid dicetis?Aug.soluit quod illos commouerat.q.d.cùm videritis me ascendentem in cælum integrum,tunc videbitis,non eo quo putatis modo me concisum erogaturum corpus. 195. Int.quia verbum & homo vnus est Christus,dicitur in cælo esse,dum in terra loquitur.Aug.hoc dicitur,vt intelligamus vnam personam esse Christum Deum & hominem,non duas,erat Filius Dei in terra in suscepta carne,Filius hominis in cęlo in vnitate personæ.Theop. non Christi corpus de cælo descendit , sed hoc dicitur , quia vnus & idem erat Filius Dei & hominis. 196. Int.s.Dei. 197. Chry.q.d.spiritualiter oportet de me dicta audire, qui carnaliter audit, nihil proficit. 198. Chry.non de carne sua dicit,sed de eo qui carnaliter accipiebat quæ dicebantur.

199. Aug.non prodest caro vt illi intellexerūt.s.quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur:si caro nihil prodesset,Verbum caro non fieret,vt habitaret in nobis.Idem 10.de ciuit. Dei, ca.24 caro non per seipsam mundat,sed per verbum à quo suscepta est. e e. Glo.s. quibus dixi manduecandum me esse,& manducantem manere in me. & me in ipso. 200. Int. spiritualiter intellecta viuificant,sed non eum qui carnaliter accipit,vnde subdit,sed sunt quidam,&c. Chrys. i. spiritualia sunt, nihi habentia carnale.Aug si intellexisti spiritualiter, Spiritus & vita tibi sunt,si carnaliter, etiam Spiritus & vita sunt,sed tibi non sunt. 201. Chrysost. dicens quidam, discipulos excepit, suam verò diuinitatem ostendit,occulta reuelans. 202. Aug.causam dicit quare non intelligant, ait enim Propheta:Nisi crediderítis non intelligetis, aduersarius radio lucis quo penetrandus est , non aduertit aciem , sed claudit mentem,credat & aperiat,& illuminabitur. 203. Theop. ante constitutionem mundi omnia cognoscebat. 204. Int.s.Apostoli qui non sunt scandalizati. ff. Glos.s.Iudas,quē nec silet,nec apertè ostendit,vt omnes timeant,dum vnus perit. 205. Int.s.quia quidam non credunt.Chry.q.d.non me turbāt nec mouent,qui non credunt;noui quibus dedit Pater. Glos.causam,quare quidam non credunt, subdit

206. Aug.ergo & credere datur nobis.Idem de prædest. Sanct.c.9. hoc donum quibusdam datur,quibusdam non datur,non datur omnibus,nec vlla in eo est Dei iusta reprehensio, etiamsi nullum liberaret,gratia enim est quòd aliqui liberentur:cur autem istum potiùs,quàm illum liberet,inscrutabilia sunt iudicia eius,& inuestigabiles viæ eius. 207. Int.non pauci, qui videbantur , & non verè fuerant discipuli. 208. Int.non post Christum, sed post Sathanam. Aug. sic de quibusdam feminis dicit Apostolus quòd conuersæ sunt retro post Sathanam.Chry.quam habebant olim fidem perdiderunt.Aug.præcisi à corpore,vitam perdiderunt.Chry.oportebat istos non scandalizari,sed interrogare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

199. s.per se sola. 200. s.spiritaliter intellecta vitam dant. 203. s.conuersationis cum discipulis,vel ab illo initio de quo in principio erat Verbum.s.ab æterno. ff. indicatur hic Iudam parum tunc credidisse. gg. s.tempore. 208. s.à Christo desciuerunt.

cum

cum illo ambulabant.[209] Dixit ergo Iesus ad duodecim,[210] Nunquid & vos vultis abire[211] Respondit ergo ei Simon Petrus:[212] Domine,[213] ad quẽ[214] ibimus?[215] verba[216] vitæ[217] æternæ habes & nos credimus,[218] & cognouimus[hh] quia tu[219] es Christus Filius Dei.[ll] Respondit[220] ei Iesus Nonne[mm] ego vos duodecim[nn] elegi,[221] & ex vobis vnus diabolus[222] est?[223] Dicebat autem de Iuda[224] Simonis Iscariotis[225]: hic enim erat traditurus eum, cùm esset vnus ex duodecim.

SEN. LIT. IN CAP. VI.

209. Int. vt præcisi non iam cum illo erant. Aug. factum hoc fortè ad consolationem nostram; contingit enim aliquando vt homo dicat verum, & quod dicit nõ capiatur, sed qui audiunt scandalizentur, & discedant. 210. Beda. sciebat quidem, an qui remanserant, vellent abire, sed interrogauit, vt eorum fides monstraretur, & aliis imitanda proponeretur. 211. Chry. si eos laudasset, passi essent aliquid humanum, existimantes se gratiam Christo facere, eum non relinquendo; non dixit verò, abite, hoc enim esset eos expellere, sed interrogat an velint abire, auferens eis vim, & necessitatem. 212. Int. vnus pro omnibus. Chry. pro toto respondet collegio. 213. Int. similis tibi, cùm non sit. 214. Aug. q. d. repellis nos à te, da nobis alterum te, ad quem ibimus, si te relinquimus? 215. Chry. multæ amicitiæ verbum, honorabilior enim illis Christus quàm patres & matres. 216. Int. non est à te eundum, quia verba, &c.

217. Int. in ministratione corporis & sanguinis tui promittis vitam. Chry. ostendit se recordari illorum Christi verborum, Resuscitabo eum, & habebit vitam æternam. 218. Int. prius est credere, & post cognoscere. Aug. si priùs cognoscere, deinde credere vellemus, nec cognosceremus, nec credere valeremus. 219. Int. id est, quia tu es vita æterna, & ideo in carne, & sanguine tuo, non das nisi quod es. Aug.

220. Chry. quia Petrus dixerat, nos credimus, excipit Dominus de credentium collegio Iudam; quod autem dicit tale est, ne existimetis quod quia secuti estis me, non redarguam malos. n n. Aug. consecratus est duodenarius numerus eorum qui per quatuor cardines mundi trinitatem fuerant denunciaturi, non autem quia periit inde vnus, ideo illius numeri honor ademptus, in locum enim pereuntis alius subrogatus est. 221. Int. id est, vocaui, electione illa qua dicitur: Multi vocati, pauci electi. Chry. Electio Dei vim non infert his quæ futura sunt, sed in voluntate positum est saluari, & perire. Beda. ad aliud elegit vndecim, ad aliud vnum; illos, vt in Apostolica dignitate perseuerarent; istum, vt per proditionis eius officium salutem humani generis operaretur. Aug. Electus est iste de quo nolẽte & nesciente, magnum aliquid boni fieret; sicut enim iniqui malè vtuntur bonis operibus Dei, sic è cõtrà Deus bene vtitur malis operibus hominum, malo Iuda bene vsus est Dominus, tradi se pertulit, vt nos redimeret. 222. Greg 13. moral. cap. 17. Capitis nomine censetur corpus. Chry. considera Christi sapientiam, nec Iudam manifestum facit, ne fiat inuerecundus, nec latere permittit, ne sine timore agat. 223. Chry. quare nunc discipuli nihil dicunt, vt postea: Numquid ego sum Domine? nondum Petrus audierat, Vade retrò me Sathana; itaque non timuit hîc: adde quod non dixit, Vnus ex vobis me tradet, sed diabolus est, quod illi non intelligebant, putantes malitiam solùm vituperari. 224. Int. s. Filio.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VI.

217. id est, æternam vitam conferentia iis qui suscipiunt. h h. id est, certo persuasi sumus, vel re ipsa experti sumus. l l. Græc. Dei viui. s. non vt idola, mortui. m m. q. d. non ista est omnium vestrum de me sententia. 221. s. ad Apostolatum. 222. pro, diabolicus, seu diaboli minister, vel delator, seu calumniator, qui me est apud Principes delaturus.

CAPVT VII.

POST hæc autem ambulabat Iesus in Galilæam, non enim volebat in Iudæam ambulare: quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, Scenopegia. Dixerunt autem ad eum fratres eius: Transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palam esse: si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum. Dixit ergo eis Iesus:

SENS. LIT. IN CAP. VII.

1. BEDA. hæc verborum connexio talis est, vt intelligamus in medio multa fieri potuisse. 2. Non tamen timens, quia habet potestatem, sed infirmis dat exemplum. Aug. futurum erat vt aliquis fidelis Christi absconderet se ne à persecutoribus inueniretur, & ne illi pro crimine objiceretur latibulum, præcessit in capite quod in membro confirmaretur. Poterat quidem ambulare inter Iudæos & non occid, sed infirmitati nostræ præbebat exemplum, nostrámque fragilitatem cõsolabatur. Chry. Fugiebat persecutores vt homo, eis apparebat vt Deus, vtrumque verè existens. Theoph. nondum. s. passionis tempus aduenerat, itaque nolebat in medio inimicorum manere, ne magis eos ad odiũ incitare.

3. Beda. non solùm illa regio quam tribus Iuda, sed illa quam tribus Benjamin possidebat, Iudæa dicta est, quia reges ex tribu Iuda. c. Aug. appellabatur dies festus cùm non esset vnus, sed plures. Gl. septem erant, sed vnus dicuntur propter vnam festiuitatem. 5. Int. id est, tabernaculorum constructio, siue dedicatio. Aug. faciebant tabernacula ad similitudinem tabernaculorum in quibus habitauerunt cùm peregrinarentur in eremo. Gloss. Septimo mense Iudæi habitabant in tabernaculis. Chry. ostendit Euangelista se multum tempus prætermisisse: cùm enim Dominus sedit in monte, erat propè dies Paschæ.

6. Theoph. videntes eum non esse paratum ad ascendendum. 7. Aug. cùm fratres audis, consanguineos intellige, vt enim in sepulchro, vbi positum est corpus Domini, nec antè, nec pòst mortuus iacuit, sic vterus Mariæ nec antea nec postea quicquam mortale concepit. 8. Int. humanam gloriam quærunt, & ideo non credunt in eum, vt ipse post eis dicit. 9. Int. vbi est principatus gentis, & ciuitas caput regni. Beda. q. d. transi ad regiam vrbem, vbi sunt principes, vt visis signis laudem consequaris ab ei

10. Beda. non enim omnes discipuli semper Dominum sequebantur, sed eorum multi in Iudæa erant. Theoph. non de duodecim dicunt, sed de aliis qui cum Christo conuersabantur. 11. Aug. opera Domini discipulos non latebant, sed istos latebant. 12. Aug. prouidentia carnis loquitur. Chry. est id formidinem incusantium, & simul suspicantium quæ fiebant, non verè facta esse. d. Chry. amorem gloriæ in eo notant. 13. Int. pro, si ergo. 14. Int. i. si verè facis, vel, quia hæc facis. 15. Aug. q. d. appare hominibus, vt laudari possis ab hominibus. 16. Aug. Christum consanguineum habere potuerũt, credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt. Chry. Dignum est mirari Euangelistarum morem veritatis amicum, non enim verecundantur dicere, quæ magistro videntur contumeliosa. 17. Int. corripiens cupidos gloriæ. Chrys. mansuetè respondet, docens, non indignè ferendum, si nobis aliqui viles consilium dent.

SENS. MYST. IN CAP. VII.

b. GLOSS. Frequenter Dominus in Galilæam ambulabat, vt eum imitari volentes, de vitiis ad virtutes transmigrare discant, vel vt illius temporis sancti de Iudæa ad gentes verbi Dei transitum expectarent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

a. id est, versabatur, sic infrà. 2. Graues quidam auctores legunt, nõ valebat, seu non poterat, v Chrys. Cyr. Aug. c. Græc. ἑορτὴ, festum, durabat autem per septem dies. 5. Græc. σκηνοπηγία, figendis tentoriis, seu tabernaculis, σκηνὴ enim tabernaculum, πηγῶ, seu πηγνύω, figo, construo, ita q; scribendum scenopegia. 7. non erant hi Apostoli. 10. scilicet, qui in Iudæa sunt. d. s. egregium, singulare, sic Matth. 10. petens aliquid ab eo. e. i. vult esse celebris. 13. pro, cùm talia facias. 16. s. vt p erat sed nimis de eo humiliter sentiebant.

Tempus

[18] Tempus meum nondum aduenit, tempus autem [19] vestrum semper est paratum.[20] Non potest mundus odisse vos, me autem odit, [21] quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt.[22] Vos ascendite ad [23] diem festum hunc, ego [24] enim non [25] ascendam ad [26] diem festum istum:quia meum [27] tempus nondum [28] impletum est.Hæc cum dixisset,ipse [29] mansit in Galilæa.Vt autem ascenderunt [30] fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum,non [f] manifestè,sed quasi in [31] occulto.Iudęi ergo [32] quęrebant eum in die festo,& dicebant,Vbi est [33] ille? Et murmur multus erat in [34] turba de eo. Quidam [g] enim dicebant:Quia bonus est.Alij autem dicebant, Non, sed [35] seducit [h] turbas.

Sens. Lit. In Cap. VII.

18. Int.s.gloriæ,resurrectionis,& ascensionis, ad quam veniendum, impleta prius humilitate passionis.Beda.est id referendum ad tempus glorificationis. Aug.dabant illi consilium consequendæ gloriæ, sed Dominus voluit ad celsitudinẽ per humilitatẽ viam sternere,dicit ergo,tempus meum, id est, gloriæ meæ,qua veniam in altitudine iudicaturus.Glo.non est nunc tempus meum,sed vestrum,quia non sum amator mundi,vt vos,sed accusator. 19. Int.s.gloriæ mundi,quam affectatis.Aug.cùm nobis insultant amatores huius seculi,dicamus eis, tempus vestrum adest paratum, nostrum nondum aduenit: excelsa enim patria humilis via,qui recusat viam,quid quærit patriam? Chry.fortè eum Iudæis tradere volebant.ait ergo:tempus meum, id est crucis, & mortis nondum aduenit; vestrum autem semper est paratum:etsi enim sitis cum Iudæis semper,nõ vos interficient,vnde sequitur,Non potest,&c. 20. Int. pro,quia non. 21. Chry.q.d.intantum gloriam hominum non quæro,vt non prętermittam redarguere,etsi sciam ex hoc odium nasci,& mihi mortem intentari:indicat verò Iudæorum odium contra se ex publica redargutione concitatum,non ex sabbathi solutione.Theoph.contra formidinem de qua eum arguebant,hoc inducit.quod eorũ qui mundana sapiunt opera redarguat. 22. Int.sub.& ideo.Theop. contra inanem gloriam de qua eum arguebant hoc inducit; si enim vanæ gloriæ passione detineretur, eos secum retinuisset. 23. Int.s.vbi quæritis humanam gloriam,carnalia gaudia non æterna. 24. Int. pro,vero. 25. Int.s.sicut vos quærens gloriam, quia tempus gloriæ meæ nondum est, in quo erit mea festiuitas.Chry.id est, non ascendam modò vobiscum. 27. Aug.q.d.dies festus meus non diebus istis transit,sed permanet in æternum. 28. Chry.in futuro enim Pascha, crucifigendus erat. 29. Theoph. noluit in principio ascendere, vitans iram frementium Iudæorum. 30. Int.post, non vbi illi.Aug.non gloriari temporaliter,sed aliquid docere salubriter, & de festo æterno admonere cupiebat.Chry.ascendit non vt patiatur,sed vt erudiat. 31. Int.non quærens fauorem.Chry.poterat manifestè ascendere, & eorum inordinatum impetum cohibere,sed noluit,vt incarnatio certior esset,& vt disceremus,quid nos oporteat facere,qui non possumus persecutores cohibere.Gloss.quod latuit, exemplum est vitandi malos,quod palàm loquitur,& non tenetur,potestatis est. 32. Int.quia non ascendit cum fratribus,ascendit autem post,in medio die festiuitatis. 33. Chry.ex multo odio,& inimicitia,nominatim vocare nolebant. 34. Int.de hac contentione.s.quia quidam , &c. Aug. 35. Aug. dicunt & id modò de Christi seruis quicunque eminuerit in aliqua gratia spirituali profectu : alij dicunt bonus est; alij non,sed seducit turbas ; quod autem dictum est de Deo , valet ad consolationem de quocunque hoc dictum fuerit Christiano.Chry.turbæ dicebant bonum,principes verò & sacerdotes seductorem turbarum.

Sen. Myst. In Cap. VII.

29. Beda.carnalibus humanam gloriam quærentibus, Dominus manet in Galilæa,i.iis qui migrant de vitiis ad virtutes; postmodum verò ascendit,quia Christi membra non huius vitæ, sed æternæ gloriam quærunt.occultè verò,quia omnis gloria eius ab intus,i.de corde puro,& conscientia bona,& fide non ficta. 31. Aug.in die festo latebat, id est, membris peregrinantibus, ille enim est in tabernaculis, qui se in mundo intelligit peregrinum.Gloss. Christus occultus ascendit in festiuitatem, quia in omnibus illis figuralibus latuit,qui modò est manifestus nobis.

Addit. Avct. In Cap. VII.

18. i.ascendendi opportunitas. 20. s.ea ratione qua me odit. 25. Gra.nondum ascendo, οὔπω ἀναβαίνω. 28. i.aduenit. f. s.vt solebat comitatus discipulis. 31. odium Iudaeorum interficere volentium declinant. 33. per contemptum. 35. vox sacerdotum,& Pharisaeorum. h. q.d.vulgus indoctum.

[36] Nemo tamen [l] palam loquebatur de illo, propter metum Iudæorum. [37] Iam autem die festo [38] mediante, ascendit [39] Iesus in templum, [40] & docebat. [41] Et mirabantur [42] Iudæi, dicẽtes: [43] Quomodo hic [44] literas scit, [45] cùm nõ didicerit: Respondit [46] eis, & dixit: [47] Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. [48] Si quis voluerit [49] voluntatem eius facere: [50] cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar. [51] Qui à semetipso [52] loquitur, gloriam [53] propriam [n] quærit: qui [o] autem quærit gloriam eius qui misit eum, hic [54] verax est, & [55] iniustitia in illo non est. [56] Nonne Moyses dedit vobis [57] legem: & nemo ex vobis [58] facit

Sens. Lit. In Cap. VII.

36. Int.s.eorum qui dicebant, bonus est. Aug.seducit turbas, clarius sonabant, bonus est, pressius susurrabant. 37. Int.s.tales execrabantur, & extra Synagogam faciebant. Chry. Principes corrupti, subditi verò sani quidem iudicio, sed non habebant libertatem dicendi, quod multitudinis est. 38. Int.s.quarta die festi. Aug.quantum datur intelligi, ipsam festiuitatem diebus pluribus celebrabant. 39. Int.maximè feruente zelo Iudæorum. Chry. Dominus tardatione sua auditores attentiores facere volens, non in primis diebus ascendit, sed circa solennitatis medium. 40. Int.sicut non manifestè ascendit, non palàm docet, sed quasi latenter. 41. Int.vtens auctoritate Scripturarum, Chry. qui primis diebus eũ quæsierunt, repentè eum præsentem, videntes, magis intendebant docenti; illi quidem, qui bonum dicebant, vt aliquid lucrarentur, qui autem malum, vt comprehenderent. Theoph.in principio festi, his quæ festi erant, magis attendebant, vnde postea Christum attentiùs audierunt. Aug.ille qui prius latebat, docebat, palàm loquebatur, & non tenebatur, illud enim quod latebat, erat causa exempli, hoc potestatis.

42. Int.omnes mirabantur, sed uon omues conuertebantur. Aug. ¶ Chry. tanta erat virtus docentis, vt qui dixerant; seducit turbas, transmutari miraretur. 43. Chry.admiratio, nequitia plena. 44. Aug. multi nouerant vbi natus, & quemadmodum fuerat educatus; nunquam enim viderant literas discentem, audiebant tamen de lege disputantem, legis testimonia proferẽtem, quæ nemo posset proferre nisi legisset, nemo legere, nisi literas didicisset. Chry.ex hoc debebant cognoscere non esse in eo scientiam hanc humanitus, sed diuinitus. 45. Int.admiratio, insinuãdæ veritatis est occasio. 46. Int.ecce quomodo scit literas. 47. Aug.quæ est doctrina Patris, nisi verbũ Patris, Christus ipse? & quid tam tuum est, quàm tu? sed dixit doctrinam nou suam, quia Patris est verbum quid tam non tuum quàm tu, si alicuius es quod es? breuiter ergo hoc significat, ego non sum à meipso. Chry.suam dicit, quia eam docet; non suã quia Patris erat; sed & omnia Patris eius sunt. vehementer autẽ sic ostendit, sui & Patris vnã esse doctrinam, vt non æstimetur aliquid præter Patrem dicere, vel agere. Aug.1.de Trin.cap.11.suã dicit secundùm formã Dei, nõ suam secundùm formã hominis. 48. Aug.si quis illud parum intellexerit, audiat consilium hoc. 49. Int.i.credere in eum quẽ misit, quod alibi dicit opus Dei, i.quod Deo placet. Aug.¶ Chry.q.d.auferte iram, & inuidiam, & odiũ quod in me habetis, & nihil erit quod prohibeat vos cognoscere, quoniã Dei verba sunt quæ loquor. 50. Aug.cognoscere, est intelligere; ergo noli quærere intelligere, vt credas, sed crede vt intelligas, quia nisi credideritis, nõ intelligetis. 51. Int.s.Antichristus. Glo.Antichristus, non est missus, sed venire permissus. Chry.aliud argumẽtum insolubile: qui enim propriam vult instituere doctrinam, non ob aliud hoc vult, quàm vt gloriam acquirat. 52. Iut.non à Deo.

53. Int.non Dei, vude Apostolus: Extollitur super omne quod dicitur Deus. n. Aug.qui quærit gloriam propriam, Antichristus est. o. Chry.homilia de se dicit, vt credant quod non desiderat gloriam, neque principatum; simul etiam propter imbecillitatem audientium, & vt doceat homines nihil magnum de se dicere, sed semper humile. Glo.exemplum humilitatis tribuit, vt omnia bona Deo tribuamus. 54. Theoph.q.d.verax sum, quia doctrina mea continet veritatem. 55. Theoph.q.d.iniustitia in me non est, quia alterius gloriam non vsurpo. 56. Chry.duo criminabantur, alterum quod Patrem suum Deum diceret, ostendit ergo se æqualem Deo Patri, & eadem docere; alterum, quod sabbathum solueret, ad hoc ergo respondet. 57. Glo.q.d.gloriamini in lege, & contra legem, quæ vetat occidere, quæritis me interficere. 58. Int.quia quæritis me interficere. Chry.q.d.Lex dicit, Non occides, vos autem occiditis. Aug.Si legem facerent, in ea Christum agnoscerent, & præsentem non occiderent.

Addit. Avct. In Cap. VII.

l.Gr.παρρησία i.liberè, in defensionem.s.& laudem. 37. s.quibus Christus inuisus. 38. s.die quarto. m. i.scripturam legere, vel etiã interpretari. 44. apparet solùm in Ierusalem solitas disci vbi Scribæ. 46. q.d.quod doceo, non est à me primò, sed à Patre. 50. quippe sana mente, beneq; dispositus, 65. sanans.s.languidum in sabbatho. 66. pro.tumultuamini quasi sabbathum violarim.

legem?

legem? [59] Quid me quæritis interficere? [60] Respondit turba, & dixit: [61] Dæmonium habes: [62] quis te [63] quærit interficere? [64] Respondit Iesus, & [65] dixit eis: Vnum opus feci: & omnes [66] miramini. [p] Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem: non quia ex [67] Moyse est, [68] sed ex [69] patribus, & in [70] Sabbatho circunciditis hominem. Si [71] circuncisioné [72] accipit homo in sabbatho, vt non soluatur [q] lex Moysi: [73] mihi indignamini quia [74] totum hominé sa- [75] num feci in [76] sabbatho? [77] Nolite iudicare secundùm [78] faciem: sed iustum iudicium iudicate. Dicebant ergo quidam ex Ierosolymis: [79] Nónne hic est quem quærunt interficere? Ecce palàm loquitur, & nihil ei dicunt. [80] Nunquid verè cognouerunt principes quia

Sens. Lit. In Cap. VII.

59. Int. quæ causa est? Chry. q. d. etsi ego solui legem, sed salutis hominis causa, vos autem transgredimini ad malum. 60. Int. non pertinentia ad ordinem, sed ad perturbationem. Aug. 61. Int. hoc non dicerent, nisi dæmonium haberent. Aug. dicunt habere dæmonium, qui dæmones expellebat. 62. Int. negant quod facere volebant. 64. Int. non turbatus, vt illi, sed tranquillus, non reddens maledictum pro maledicto. Aug. ¶ Beda. patientiæ exemplum dat, vt cùm nobis falsa objiciuntur, patiẽter feramus, & vera quæ possumus non objiciamus, sed salutaria moneamus. 65. Aug. q. d. quid si opera mea omnia videretis? 66. Chry. s. turbamini, tumultuamini. p. Aug. q. d. bene factum est vt acciperetis à Moyse circuncisionem (quæ tamen non ex ipso est primo) conuincit enim vos ipse Moyses, secundùm enim legem oportet aliquando in sabbatho circuncidere. 67. Int. quæ significat sanationem animæ & corporis, quam ego facio. Glo. ob tres causas data circuncisio, in signum fidei Abrahæ, ad distinctionem à cæteris nationibus, ad indicandum mentis castitatem obseruari debere. 68. s. incœpta. 69. Int. quia Abraham prius accepit à Deo. 70. Int. quo iubemini vacare, si occurrit octauus dies, iubemini circuncidere. Aug. pertinet circuncisio ad aliquod signaculum salutis, & non debent homines vacare à salute.

71. Int. pro, si ergo. 72. Int. quæ ad salutem instituta est, q. d. si in signo veræ salutis non est violatio sabbathi. 73. Int. qui veram salutem operor. Glo. qui in lege gloriamini, contra legem quæ me nunciat, de morte mea tractatis. 74. Chry. ostendit circuncisionem esse particularem sanitatem. s. solius animæ. 75. Int. curatus est vt sanus esset in corpore, & credidit vt sanus esset in mente. Aug. 76. Aug. estis prohibiti seruilia opera facere sabbatho, nunquid seruile est homines sanare in sabbatho? manducatis quidem, & bibitis sabbatho, quod pertinet ad salutem, per quod ostenditis opera salutis non esse die sabbathi omittenda. Glo. non est contra legẽ quod sanat in sabbatho Dominus sabbathi. 77. Chry. q. d. non quia Moyses apud vos maiorem habet gloriam, quàm ego, ex personarũ dignitate sententiam feratis, sed à rerum natura, hoc enim est iustè iudicare. 78. Aug. magni laboris est in hoc seculo non secundùm faciem iudicare, sed rectum; non acceptando personas iudicium retinere. non est autem timẽdum ne personas accipiamus, cùm homines diuerso modo pro suis gradibus honoramus. 79. Aug. apparebat potestas quæ antea putabatur timiditas; nouerant isti qua sæuitia quærebatur, mirabãtur qua potentia nõ timebatur. 80. Aug. nõ plenè intelligentes Christi potentiã putauerũt esse principũ scientiã quod ei pepercerũt. Chry. miserabiles qui Deitatis signũ vidẽtes maximũ, quod. s. nõ teneretur ab his qui eum maximè quæsitant, vt interficerent, omnia tamen iudicio corruptorũ principum permittebãt.

Sens. Myst. In Cap. VII.

74. Int. i. humanum genus totum innouo. Aug. Fortè illa circuncisio ipsum Dominum significabat. quid enim circuncisio, nisi carnis expoliatio? significauit ergo expoliationem à corde cupiditatũ carnalium. itaque data in generationis membro; per vnum enim hominem peccatum introiuit in mundum. ideo autem quisque cum præputio nascitur, quia omnis cum vitio propaginis nascitur, & non mundatur nisi per Christum, vnde & cultellis petrinis circuncidebant, petra Christum figurantes, octauo autem die ob resurrectionem Domini quæ nos circuncidit, id est, abstulit desideria carnalia.

Addit. Avct. In Cap. VII.

p. particula hæc Hebraico more non causam reddit, sed auditorẽ excitat. q. d. aduertite itaq; ne miremini. vide Ier. 30. & 32. vel pro, propterea quod, vt sit sensus, ideo sabbatho circũciditis, quia Moyses dedit legẽ de circũcisione faciẽda octauo die. Gr. [illegible] *i. ob id. s. quia Moyses, &c. vel propterea. s. miramini quod præcessit. 67. i. lege lata præcepit circuncidi. 68. pro, quanquam non ipse primus institutor. q. s. de circuncisione facienda die octauo. 78. i. personæ qualitatem. q. d. qui Moysi parcitis, ne me accusate.*

hic est Christus? Sed hunc scimus[81] vnde sit: Christus autem cùm venerit, nemo[82] scit vnde[r] sit. Clamabat ergo Iesus in templo docens,& dicens: Et[s] me scitis,&[83] vnde sim scitis:&[84] à meipso non veni,sed[85] est verus qui misit me,quẽ[86] vos nescitis.[87] Ego scio eum, &[88] si dixero quia nescio eũ,ero similis vobis,mendax:sed scio eum, quia ab ipso sum,[89] & ipse me misit. Quærebant[90] ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum manus,quia[91] nondum[t] venerat hora eius. De turba autem multi crediderunt[92] in eum, & dicebant[93]:Christus[u] cùm venerit nunquid[94] plura signa faciet, quàm quæ hic facit? Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc: & miserunt[95] Principes sacerdotum[96] & Pharisæi ministros vt apprehenderent[97] Iesum. Dixit ego eis Iesus, Adhuc[98] modicum[99] tempus[100] vobiscum[x] sum:[101] & vado[102] ad

SENS. LIT. IN CAP. VII.

81. Int.i.cuius filius sit. 82. Aug. orta erat hæc apud Iudæos opinio, quod nemo sciret vnde sit, quia per Esaiam dictum est,Generationem eius quis enarrabit?prędixerant quidem Scripturæ secũdùm hominẽ vnde esset,at secundùm Deũ latebat impios,& quærebat pios;Christus ad vtrunq; respondit,& quod nossent,vnde essent,& quod non nossent. 83. Aug.secundùm carnẽ,erat enim à Nazareth, cuius etiam parentes nouerant. 84. Aug.secundùm diuinitatem. 85. Chry.reuelat,quæ in mente habebant. q.d.non sum de numero eorum,qui sine causa venerunt,sed me misit qui verax est,& veracem misit.

86. Aug.q.d.vnde sim nescitis.Hil.6.de Trin.ignorari vnde sit non potest, quicquid subsistit ex nihilo,non intelligit autem Filium natum,qui putat eum ex nihilo; & qui natum negat non confitetur Filium. 87. Aug.ostendit eis vnde possint scire.q.d.à me quærite, vt sciatis eum, Patrem enim nemo nouit nisi Filius,& cui voluerit Filius reuelare.Hil.6.de Trin.Proprietas cognitionis est, ex proprietate generationis. 88. Int.quod est impossibile.Chry. 89. Aug.quia Filius de Patre, quod autem me videtis in carne,ipse me misit. 90. Chry.irritati dictis Christi,dixerat enim eos nescire,ipsi autem simulabant se scire. 91. Int.i.quia nondum volebat.Aug.non enim Dominus sub fato natus est, hoc enim nec de te credendum,quanto minùs de illo per quem factus es? si tua hora voluntas est illius,illius hora quæ est nisi voluntas sua? non ergo horam dixit qua cogeretur mori,sed qua dignaretur occidi.Glo. non est necessitas fati,sed opportunitas voluntatis; voluit opportuno tempore nasci, præmissa longa serie præconum;similiter prædicato Euangelio, opportuno tempore mori. Chry. refrenabat quidẽ eorum furorem inuisibiliter,sed Euangelista hoc nõ dixit,humiliùs locutus, vt Christus homo putaretur.

92. Int.prædicatione,& miraculis moti,simplices credunt,& verba,& facta Domini glorificant.Aug. humiles,& pauperes saluos faciebat Dominus,turba quędam suam ægritudinem citò vidit,& illius medicinam sine dilatione cognouit. 93. Chry.adhuc in his non erat sana fides, nec enim hoc dicerent, si firmiter credidissent hunc esse Christum. 94. Int.q.d.non Aug. q.d.si duo non erunt, hic est Christus.

95. Aug.Medicum non solùm non agnoscebant, sed etiam occidere cupiebant. Chry. maximè eos mordebat,quòd turbæ Christum glorificabant, prætendebant autem solutionem sabbathi. 96. Chry ipsi non audebant Christum capere,periculum timentes. 97. Aug. quia non poterant apprehendere nolentem,missi sunt vt audirent docentem. 98. Chry.q.d.quid festinatis me interficere?expectate paruum tempus.Aug.quod modò vultis facere,facturi estis,sed non modò,quia nolo;implere enim debeo dispensationem,& sic peruenire ad passionem. 99. Chry.per hoc studiosiorem turbam magis auidam faciebat ad audiẽdum,quasi paruo tempore reliquo,in quo possent doctrina potiri. 100. Chry. q.d.et si me persequamini,non tamen cessabo salutaria docere,& monere. 101. Int.tunc.s. 102. Int. i.patiar, quia sponte patiar. Beda. q.d. reuertens ascendo ad Patrem,qui me incarnari præcipit. Chrys. ostendit passionem suam voluntariam esse.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

82. pro,nemo sciet. r. s.quibus ortus parentibus,fortè ob illud ab istis malè intellectũ,Generationem eius quis enarrabit? & ea quæ Mich.5.& Psal.109.dicuntur. s. pro,dicitis quod me sciatis, &c.at ego à Patre sum,&c. 85. i.promissi seruans. 86. s.me misisse,vel esse Patrem meum,denique cùm sitis malè non vt par est, agnoscitis. 90. pro,cùm ergo quærerent. t. s.tempus opportunum moriendi. v. q.d. cogitet qui adhuc expectat venturum, Num,ille,&c. x. pro,ero. 101. pro,& postea abibo.

eum

[103] eum [104] qui me misit. [105] Quæretis [106] me, & non inuenietis: [107] & vbi [108] ego sum, [109] vos non po-[110]testis venire. [111] Dixerunt ergo Iudæi ad [112] semetipsos: [113] Quo hic iturus est, quia non inueniemus eum? nunquid in dispersionem gentium iturus est, & [114] docturus gentes? Quis est hic sermo quem dixit, [115] Quæretis me, & non inuenietis: & vbi sum ego, vos non potestis venire? In nouissimo [116] autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & [117] clamabat, dicens: Si [118] quis [119] sitit, [120] veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut [121] dicit Scriptura,

SENS. LIT. IN CAP. VII.

103. Int. per passionem ad eum vadit, à quo tamen non recessit. 104. Theop. tanquam Patri sit de ipsis conquesturus, missum enim opprobriis afficientes, & mittenti fecerunt iniuriam. Chry. hoc eos poterat terrere. 105. Int. s. post compuncti de scelere mortis meæ. Chry. dicit Lucas quòd mulieres plangebant super eum, & probabile est multos alios hoc esse passos, & præcipuè dum ciuitas caperetur, meminisse eos miraculorum Christi, & eius præsentiam quæsisse. Aug. quæsituri erant illum post resurrectionem compuncti, vnde multi dixerunt, quid faciemus? viderunt Christum suo scelere morientem, & crediderunt in eum, suis sceleribus ignoscentem. 106. Int. s. fide, vel corporaliter. 107. Int. quarei quia vbi, &c. 108. Int. incommutabilis cum Patre. 109. Aug. non dixit, ero: semper enim ibi erat, quo fuerat rediturus, erat Christus secundùm carnem visibilem in terra, secundùm inuisibilem maiestatem in cælo & in terra. Gloss. vnde alibi, Filius hominis qui est in cælo. 110. Int. nunc. s. Augustin. tales tunc erant qui non possent, sic & Petro dixit, Non potes me sequi modò, sequeris autem postea. Chrys. hæc induxit omnia, volens eos attrahere. s. modicum tempus relinqui, post recessum desiderandum esse, non posse de cætero inueniri. 111. Int. more suo verba Domini carnaliter intelligentes. 112. Int. non ad ipsum. 113. Int. id est, ad gentes, ad vana, & diuersa dispersas. Chrysostom. sic gentes vocabant, quæ vbique disseminatæ erant quasi exprobrantes, sed hoc opprobrium postea ipsi sustinuerũt, vbique enim dispersi sunt. Aug. Dixerat Dominus de sinu Patris, quod isti nullo modo intellexerunt, sed tamen occasione hac salutem nostram prædixerunt, quòd iturus esset ad gentes non præsentia corporis, sed tamen pedibus suis: misit enim ad nos membra sua, & fecit nos membra sua. 114. Chry. non dixerunt lædere, sed docere, iam enim iram submiserant, & his quæ dicta erant, crediderant, neque enim si non credidissent, id inuicem quæsissent, quis est hic sermo, &c. 115. Gloss. cùm prophetassent veritatem replicantes eandem quæstionem ostendunt se prophetasse ex ignorantia. 116. Chryso. cùm essent recessuri domum, dat eis viaticum ad salutem, erat autem vltima & prima festiuitatis dies celeberrima secundùm legem, vnde & Euangelista magnum diem appellat, medios autem dies ad voluptates consumebant, itaque antea hoc non dixit, ne eis voluptati vacantibus excideret. 117. Chry. propter turbæ multitudinem. Theop. vt audiretur, & vt confidentiam largiretur, & quia neminẽ formidabat. 118. Chrys. quasi dicat, neminem cogo, sed si quis desiderat, hunc voco. 119. Int. s. interiùs credere, & diligere, & verba Dei audire. Aug. est sitis interior, quia est homo interior, si sitimus, veniamus, non pedibus, sed affectibus, non migrando, sed amando. Chrys. de intellectuali potu loquitur, addit enim, Qui credit in me, &c. 120. Int. s. affectibus amoris, & passibus fidei, recedendo ab amore mundi. 121. Int. s. Esaiæ, Chry. hoc Scriptura nusquam dicit, itaque oportet in dictione, Scriptura, distinguere, vt deinde sequatur, flumina de ventre, &c. tanquam verba Christi, significat enim credendum in ipsum secundùm Scripturam, vnde & suprà, Scrutamini Scripturas. Hier. in prologo Genesis, de prouerbiis videtur sumptum testimonium, vbi dicitur, Deriuentur fontes tui foris, &c.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VII.

105. i. optabitis præsentiam, vel pro, si me quæratis, sic illud, Quæres locum eius, & non inuenies, pro, si quæras locum eius. 107. pro, eò vbi ero, non poteritis venire. 112. i. inter se. 113. i. gentes per orbem dispersas. 116. octaue. s. quo operari non licebat, dicebaturq́ collecta, quod populus collectus detinebatur ad celebrandam festiuitatem. Heb. עצרת, retentio, quia s. retinebatur. 119. simile illud Isaia 55. Omnes sitientes venite ad aquas, &c. 121. coniungit Chrys. cum illo, Qui credit in me. Alij cum sequentibus, putantq́ sumptum vel ex 1. Prou. 5. vel Isa. 41, 42, 43, 44, 48. Ezech. 36. vel ex tota Scriptura, quæ sæpe loquitur de Spiritu sancto dando.

flumina[122] de ventre[123] eius fluent aquæ[124] viuæ.[125] Hoc autem dixit de Spiritu[126] quem accepturi[127] erant credentes in eum.[128] Nondum enim erat Spiritus datus[aa]: quia Ieſus nondum erat glorificatus.[129] Ex illa[130] ergo turba cùm audiſſent hos ſermones eius, dicebant[131]: Hic eſt verè Propheta.[132] Alij[133] dicebant: Hic eſt Chriſtus. Quidam[134] autem dicebant: Numquid[135] à Galilæa venit Chriſtus? Nonne Scriptura dicit, quia ex ſemine[136] Dauid, & de Bethlehem caſtello, vbi erat[bb] Dauid, venit Chriſtus? Diſſenſio[137] itaque facta eſt in turba propter eum. Quidam autem ex ipſis volebant[138] apprehendere eum: ſed nemo miſit[139] ſuper eum manus. Venerunt ergo miniſtri ad Pontifices & Phariſæos. Et dixerunt eis illi[140]: Quare non adduxiſtis illum? Reſponderunt[141] miniſtri,

Sens. Lit. In Cap. VII.

122. Chryſ. Flumina dicit, non flumen, copioſitatem & vbertatem inſinuans. 123. Aug. venter interioris hominis, conſcientia cordis, quæ iſto liquore purgata, fontem habebit, & ipſa fons erit: eſt autem fons, & fluuius manans, beneuolentia qua vult conſulere proximo, & ideo non ſiccatur, quia manat. Greg. in Ezech. hom. 10. cùm à mente fidelium, ſanctæ prædicationis verba defluunt, quaſi aquæ viuæ flumina decurrunt; ventris autem viſcera ſunt, recta intentio, ſanctum deſiderium, humilis ad Deum, & ad proximum pia voluntas. 124. Chry. i. ſemper operantis, Spiritus enim gratia in mente omni fonte vberiùs manat, & non deficit, neque euacuatur, quod videre eſt in ſapientia Stephani, Petri lingua, & Pauli affluentia. 125. Int. exponit ad quem vocaſſet potum. Aug. 126. Int. ſ. ſancto. Aug. 127. Int. quando poſt reſurrectionem inſufflauit, & poſt aſcenſionem in igneis linguis dedit. 128. Int. accepturi, nondum enim, &c. Aug. 4. de Trin. ca. 20. erat quidem datus Spiritus ſanctus. Dicitur enim Iohannes repletus Spiritu ſancto, & Zacharias, & Maria, & Simeon, & Anna, ſed certa quædam Spiritus ſancti datio poſt clarificationem Chriſti futura erat qualis nunquam antea fuerat, nuſquam enim legimus linguis quas non nouerant homines locutos veniente in ſe Spiritu ſancto. Idem in Ioann. Cur modò nemo loquitur linguis omnium gentium cùm accipit Spiritum ſanctum? quia ipſa Eccleſia linguis omnium loquitur, ſi amas vnitatem, tibi habet quiſquis in illa aliquid habet, tolle inuidiam, & tuum eſt quod habeo, liuor ſeparat, charitas iungit, ipſam habeto, & cuncta habebis. Noluit Dominus dare Spiritum ſanctum, niſi poſt reſurrectionem, vt in reſurrectionem charitas noſtra flagraret, & ab amore ſeculi ſepararetur, totaque in eum curreret. Gloſſ. ex eo tempore quo Apoſtoli Domino crediderunt, Spiritum ſanctum habuerunt, ſed pro modulo atque menſura: poſt reſurrectionẽ verò fuit donationis modus apertior, & plenior. 129. Int. ſ. reſurrectione, & aſcenſione. Chryſ. gloriam Chriſti crucem vocat, oportebat priùs pro nobis offerri hoſtiam, & tunc factos Dei amicos, ſuſcipere donum. Glo. quæ ſit hæc gloria, in ſequentibus aperit Chriſtus, dicens: Pater clarifica me claritate, &c. 130. Int. cùm hoc loqueretur, & incitaret credentes, nata eſt de illo in turba diſſenſio. Beda. 131. Int. ſ. aliqui qui cœperant bibere. 132. Theop. qui. ſ. expectabatur. 133. Theop. ſ. populus. 134. Int. hi nondum inceperant bibere, neſcientes hæc eſſe impleta in Chriſto, quæ Prophetæ prædixerant, quia erat in Nazareth Galilææ nutritus. 135. Int. qui nouerant in Nazareth nutritum, natiuitatis locum non attendunt. 136. Chryſ. an neſciebant iſti Chriſtum ex domo & familia Dauid natum? ſed omnia obumbrãt, per educationem in Nazareth, omnia malitiosè loquentes, itaque Chriſtus eis nihil reſpondit, quia nec diligenter attendebant, nec diſcere volebant at Nathanaëlem laudauit, qui erat verè Iſraëlita, & veritatis inquiſitor.

137. Theoph. non in principibus, erant enim hi vnius voluntatis, vt eum non reciperent tanquam Chriſtum. 138. Int. non tantùm credere nolebant, ſed perſequi volebant. 139. Int. quia nondum ipſi voluit. Chry. ſufficiens hoc erat eos in compunctionem adducere, ſed nequitia ad vnum aſpicit ſolum vt eum cui inſidiatur, interficiat. 140. Int. ſ. Phariſæi. 141. Int. qui miſſi fuerunt.

Addit. Avct. In Cap. VII.

122. i. copia ſpiritualium gratiarum, & operationũ. 123. i. corde, ſeu mente. a a. ſ. copioſè. q. d. nõdum impleta quæ Prophetæ prædixerant de effuſione Spiritus ſancti. b b. pro, habitabat, ſeu habitauit.

Nun

Nunquam[142] sic locutus[143] est[ee] homo,[144] sicut hic loquitur.[145] Responderunt ergo eis Pharisæi:[146] Nunquid & vos seducti[147] estis? Nunquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? sed turba hæc quæ non nouit[148] legem, maledicti[149] sunt. Dixit Nicodemus[150] ad eos (ille qui venit[151] ad eum nocte,[152] qui vnus erat ex ipsis[153]) Nunquid lex[dd] nostra iudicat hominem,[154] nisi prius audierit ab ipso,& cognouerit[155] quid faciat?Responderũt,[156] & dixerunt ei:Nunquid & tu[157] Galilæus es?Scrutare[158] Scripturas,& vide,quia à Galilæa Propheta[ee] non[159] surrexit.[160] Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.[161]

Sens. Lit. In Cap. VII.

142. Chry.ecce Pharisæi & Scribæ miracula videntes, & Scripturas legentes, nihil profecerunt, ministri verò vna sola allocutione sunt capti, & abeuntes vt eum ligarent, redierunt ligati miraculo, & præcones efficiuntur Christi sapientiæ. Admiranda verò istorum non solùm prudentia,quia signis non eguerunt,sed sola doctrina sunt capti;sed etiam securitas,qui ita ad Pharisæos, Christi aduersarios, sint locuti. 144. Inter.quia erat Deus,& homo.Aug. 145. Int.hoc testimoniũ repellẽtes.Aug. 147. Glo. laudabiliter seducti erant, qui dimisso malo infidelitatis,transierunt ad fidem. 148. Aug. qui non nouerant legem,credebant in eum qui miserat legem. eum verò condemnabant qui legem docebant, vt illud impleretur, ego veni,vt non videntes videant;& videntes cæci fiant. 149. Chry. vos potiùs maledicti estis. Theoph.blandè Pharisæi ministris responderunt, ne ab eis segregati, ad Christum transirent. 150. Chry.hoc subiungitur ad excludendum quod dixerant,nullum Principũ credidisse. 151. Int. volens illuminari.August. 152. Int.timens sciri.Aug. 153. Int.non tamen incredulus.Aug. dd. Aug. 22.de ciuit.Dei.Legem nostram dicit,eo quòd est ab illo data hominibus. 154. Aug. credebat,si tantummodo patienter vellent audire,fortè similes futuros his qui missi fuerant tenere, & maluerant credere.Gloss.auctoritate legis volebat eos inducere,vt eum audirent. 155. Aug.volebant autem esse damnatores,quàm cognitores. 156. Chry.cùm oporteret rationem reddere cur misissent pro eo iracũdiùs contradicunt. 157. Int.i.à Galilæo seductus.Aug.Dominus enim Galilęus dicebatur,quia de Nazareth erat mater eius. 158. Int.cùm sis Legis doctor.Chry.iniuriosè hoc dicunt, quasi nescienti Scripturas, q.d.vade,& disce. 159. Int.tamen Dominus Prophetarum inde surrexit,qui dicitur Nazaræus. August. 160. Int.s.nullo perfecto negotio.

Sens. Myst. In Cap. VII.

161. Int.id est, malitiam suam.

Addit. Avct. In Cap. VII.

e e. i.quisque.Heb.sic infr.Hominem.i.quenquam. 157. q.d.Nunquid tu ex Galilæa es, vt ei ob patriam communem faueas? e e. s.quisquam. 159. s.vnquam.

CAPVT VIII.

IEsvs autem perrexit[1] in montem Olineti:[2] & diluculo[3] iterùm venit in templum,& omnis populus venit ad eum:& sedens docebat eos.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

1. Gloss.Solebat die docere in templo,vesperi reuerti in Bethaniam.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

2. AVg.in montem vnguenti,montem chrismatis à quo Christi nomen:vnxit autem nos,quia luctatores contra diabolum fecit.Glo.mons,altitudo misericordię,vnde nobis chrisma.i.vnctio. 3. Glo.manè ortus nouæ lucis,post tenebras legis,quo misericordiã venit fidelib.dare,sessio autẽ est incarnationis humilitas,qua miseretur,& docet,vnde libentiùs populus venit ad eum.Beda.postquã per gratiam cœpit habitare in templo suo.i.in Ecclesia,ex omnibus gentibus crediderunt in eum.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

2. *Græc. ἐλαιῶν, oliuarum.*

Addu

Adducunt autem Scribæ & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam: & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magister hæc mulier modò deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, vt possent accusare eum. Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram. Cùm ergo perseuerarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis, Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans, scribebat in terram. Audientes autem hæc, vnus post vnum exibant, incipientes à senioribus: & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Erigens autem se Iesus, dixit ei, Mulier vbi

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

4. Int. s. recenter. 5. Aug. animaduerterant eum nimium esse mitem. dixerunt ergo apud se, si eam dimitti censuerit, iustitiam non tenebit quam lex iubet; vt verò mansuetudinem non perdat, in qua iam populus amabilis factus est, eam dimitti debere dicturus est, ita nos ad accusandũ occasionem inueniemus. sed Dominus & in respondendo iustitiam seruauit, & à mansuetudine non recessit. 7. Int. scilicet, peccata eorum. Aug. de cons. Euang. lib. 4. cap. 10. tanquam illos in terra scribendos significaret, non in cælo, vbi monuit discipulos, vt se scriptos esse gauderent; aut tempus esse, vt in terra quæ fructum daret, non in lapide sterili sicut antea, lex eius conscriberetur. Beda. illum se esse monstrat, qui quondam legem in lapide inscripsit. 8. Int. qui inclinatus scripsit, erectus salua misericordia iustitiam iudicat.

10. Aug. non dixit, non lapidetur, ne contra legem dicere videretur, absit autem vt diceret, lapidetur venit enim non perdere quod inuenerat, sed quærere quod perierat. Respondit ergo, qui sine peccato &c. q. d. puniatur peccatrix, sed non à peccatoribus; impleatur lex, sed non à præuaricatoribus legis. Glo. q. d. prius sitis iusti, vt pòst ream puniatis; si enim lex iubet punire reos, non tamen à similiter puniendis. 11. Greg. 14. mor. cap. 15: qui prius se non iudicat, quid in alio rectum iudicet, ignorat. 12. Int ostendit dimissa peccata mulieris. 13. Aug. non est dignatus, cùm telo iustitiæ percussisset, cadente attendere, sed auertit ab eis obtutum. Glo. iterum scribit, vultum aliò vertens, vt illis liberum sit exire.

14. Aug. tanquam iustitiæ telo percussi, sese inspicientes, & reos inuenientes, recesserunt. 16. Int. misericordia. 17. Int. miseria. August. Relicti sunt duo, miseria & misericordia. 18. Int. scilicet, discipulorum. 19. August. leuans in illam oculos mansuetudinis, qui iustitiæ lingua aduersarios eius repulerat.

SENS. MYST. IN CAP. VIII.

a. Gloss. mulier in adulterio deprehensa, Synagoga quæ adulterauit legem Moysi, sequendo traditiones Patrum, vel quæ dimissa lege Moysi, iam sequitur fidem Christi, vnde Iudæus eam quasi adulteram accusat, vel significatur Ecclesia, quæ relinquens Deum, fornicata erat cum dæmonibus, quàm Iudæus accusat quòd ad Christum accedat. 6. Int. s. de sinu Patris in mundum, ad reclinanda peccata humani generis. e. Gloss. docet nos, auditis aliquibus malis, non temere iudicare, sed priùs digito discretionis nos ipsos intus discutere, sicut illis dicit: Qui sine peccato est vestrum, &c. 8. Int. vt erigat illos qui in peccatis curuabantur. 13: Gloss. docet nos sicut ante correctionem; ita & post nos ipsos humiliter inuestigare, ne idem, aut simile in nobis sit. 15. Int. remanet solus Iesus cum muliere in domo, id est, cum Ecclesia in mundo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

b. s. coram Christo. c. captantes occasionem accusandi. d. incipit facere quod erat iteraturus, vt eis daret postea liberiorem discedendi locum, quod si tunc solùm fecisset, fortè illos rei nouitas detinuisset, secundum verò quosdam, illorum peccata scribebat, conuicturus inde, si opus fuisset, quod illi timentes discessere. 10. Græc. ἀναμάρτητος, quo significatur etiam qui non potest peccare. f. vel alij honoris causa cedentibus, aut quia hi grauiorum sibi conscij peccatorum. g. Græc. κατελείφθη, relictus est. 15. s. sine vllo accusatorum, seu tentatorum.

[h] sunt qui te [20] accusabant? Nemo te [21] condemnauit? Quæ dixit, Nemo Domine. Dixit autem Iesus, [22] Nec [23] ego te [l] condemnabo: vade, & [m] iam ampliùs noli peccare. Iterum ergo [24] locutus est eis Iesus, dicens: Ego sum [25] lux mundi, [26] qui [27] sequitur me, [n] non ambulat in [28] tenebris: sed [29] habebit [30] lumen [31] vitæ. Dixerunt ergo ad eum Pharisæi, [32] Tu de temetipso testimonium perhibes: testimonium tuum [o] non est verum. [33] Respondit Iesus, & dixit eis: Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, [34] verum est testimonium meum: quia [p] scio [35] vnde veni, & [36] quò vado. Vos autem nescitis vnde venio, aut quò vado. Vos secundùm [37] carnem iudicatis: ego [38] non [39] iudico quemquã, & si iudico ego, [40] iudicium meum [q] verum est: quia [41] solus non sum, sed ego & qui [42] misit me, Pater. [43] Et in lege

Sens. Lit. In Cap. VIII.

h. Int. hos fugauit iudicio iustitiæ. 20. Int. aliàs accusarunt. 21. Int. s. sciens se similiter inquinatum. 22. Aug. vox mansuetudinis. 23. Aug. à quo te fortè cõdemnari timuisti, quia in me peccatum non inuenisti, ne verò putetur Dominus fauere peccatis, addit: Vade, &c. Damnauit ergo peccatum, non hominem, intendant qui amant in Domino mansuetudinem, & timeant veritatem, etenim dulcis, & rectus Dominus. 24. Glo. subdit quid possit ex diuinitate, ne ambigatur quod possit peccata dimittere. 25. Beda. s. hominum in tenebris commorantium, secundùm illud: Illuminate his qui in tenebris, & vmbra mortis sedent. Chry. obiiciebant ei Galilæam, de ipso dubitantes, ostendit ergo se non esse vnum Prophetarum, sed orbis terrarum dominatorem. August. putarunt Manichæi solem istum visibilem esse Christum, non est Christus sol factus, sed per quem sol factus est: omnia enim per ipsum facta sunt, & propter nos sub sole factum est lumen, quod fecit solem, carnis nube tegitur, non vt obscuretur, sed vt temperetur. Theop. nota hinc contra Nestorium, quod non dicit, in me est lux mundi, sed ego sum lux mundi. 26. Int. pro, ideo qui. 27. Int. s. per fidẽ, & iussis obedit, &c. 28. Int. s. ignorantiæ, vel peccatorum. Chry. i. non manet in errore. 29. Int. s. nũc, & in futuro Aug. modò per fidem, pòst per speciem. 30. Aug. concordant hæc verba cum illis Psalmi, In lumine tuo videbimus lumen, quoniam apud te est fons vitæ. In istis corporalibus aliud lumen, aliud fons, apud Deum quod lumen hoc fons, qui tibi lucet vt videas, ipse tibi manat vt bibas, si sequaris istum solem visibilem, te deserit in occasu, à Deo si non facias casum, nunquam ad te ille faciet occasum. 31. Int. quia Deum se significauit. 32. Glo. putant non esse ei credendum, quasi solus de se testetur, obliti præmissarum lucernarum, & Iohannis Baptistæ. 33. Int. ostendens se & Patrem cui gloriam dat. 34. Aug Verum est testimonium luminis, siue se ostendat, siue alia. p. Glo. q. d. meum testimonium verum est, quia testimonio Patris confirmatur. 35. Int. s. à Patre. Aug. Patrem volebat intelligi. Chry. i. ex Deo sum, Deus, & Dei filius. 36. Aug. nec veniendo inde discessit, nec redeundo nos dereliquit, sicut autem Sol iste illustrat faciem videntis, & cæci, sed videt ille, iste non videt, sic sapientia Dei vbique præsens est, etiam infidelibus, sed isti quibus eam videant, oculos cordis non habent, itaque subiungit, Vos, &c. velut inter fideles suos, & inimicos distinguens. 37. Theop. q. d quia in carne sum, carnem me solam putantes, non autem Deum, falsò iudicatis. Aug. videbant hominem, & Deum non credebant. Chry. vt secundùm carnẽ viuere, est male viuere, ita secundùm carnem iudicare, est iudicare iniustè. Gloss. i. hominem putatis, cui in laude sua credendum non sit. 38. Chry. quia possent dicere, si iniustè iudicamus, cur non conuincis? hoc subiungit. 39. Aug. s. modò, sic alibi dicit, Non veni vt iudicem mundum, vel non iudico, vt vos, secundùm carnem, alioqui (vt sequitur) iudicat. 40. Chry. q. d. si iudicarem, iustè vos condemnarem, sed nunc tempus iudicij non est. 41. Int. i. etsi homo, Patrem non deserui, etsi missus per carnem, tamen ego & Pater simul per Deitatem. Chry. ostendit quòd non ipse solus eos condemnabit, sed & Pater, hoc autem ad eorum opinionem loquitur, non enim existimabant dignum fide, nisi Patris testimoniũ assumpsisset. Aug. formam serui accepi, sed formam Dei non amisi. 42. Int. i. incarnari constituit. August. missio tua Domine, incarnatio tua est. 43. Aug. dixit de iudicio, vult de testimonio dicere.

Addit. Auct. In Cap. VIII.

l. Grac. κατακρίνω, condemno. m. Grac μηκέτι ἁμάρτανε, ne post hac pecces. n. Grac. ambulabit. i. conuersabitur. 30. i. vitam dans, vel ad vitam ducens æternam. o. i. non habendum pro vero.
36. pro, quo iturus sim. s. ex hoc mundo. 37. s. carnali iudicio. 39 s. nunc, vel solus, vel à meipso.
q. s. pro, verum habendum.

[44] veſtra ſcriptum eſt,[45] quia duorum hominum teſtimonium verum eſt. Ego ſum qui te-ſtimonium [46] perhibeo de meipſo: & [47] teſtimonium [48] perhibet de me, qui miſit me,Pa-ter.Dicebant ergo ei,[49] Vbi eſt Pater tuus?Reſpondit Ieſus,[50] Neque me ſcitis,neque Pa-trem meum. [51] ſi me ſciretis: [52] forſitan & Patrem meum [53] ſciretis. Hæc verba [54] locutus eſt Ieſus in [55] gazophylacio,doces in [56] templo.& nemo apprehendit eum, quia nec dum ve-[57] nerat hora eius.Dixit [r] ergo iterum [s] eis Ieſus,Ego [58] vado,& [59] quæretis me,[t] & [60] in peccato

Sens. Lit. In Cap. VIII.

44. Int.id eſt,vobis à Deo data.Aug.cont.Fauſt.lib.16.cap.13.ſic Apoſtolus dicit,Euangelium ſuum.

45. Aug.magnam habet quæſtionem,& valde videtur res in myſterio conſtituta,vbi Deus dixit:In ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum. nam & Suſanna duobus falſis teſtibus vrgebatur, & vniuerſus populus mentitus eſt contra Chriſtum.per myſterium ergo hoc modo Trinitas commendata eſt,in qua eſt perpetua ſtabilitas veritatis, ſi vis habere bonam cauſam, habe duos, vel tres teſtes; Patrem,& Filium,& Spiritum ſanctum. 46. Int.nunc etſi differo iudicium,non differo teſtimonium.

47. Int.ſi duobus teſtibus creditur,qui poſſunt falli & mentiri, quare non mihi & Patri,vbi eſt ſtabilis veritas? 48. Beda.multis in locis,vt eſt illud:Hodie genui te; Item,Hic eſt filius meus dilectus.

49. Aug Patrem Chriſti carnaliter acceperunt.q.d. nos ſolum te videmus, oſtende nobis tecum eſſe Patrem tuum.Theoph.quidam notant hoc prolatum, velut ad contumeliam, & contemptum, quaſi.ſ. ex fornicatione genito,& proprium genitorem ignoranti,vel tanquam vili,vt cuius pater putaretur Ioſeph. quia ergo non interrogabant ſcire volentes, non reſpondet ad eam quæſtionem. 50. Aug. q. d quæritis de patre,quaſi me iam ſciatis,ſed me non noſtis, hominem quippe putatis, ideo patrem vobis non oſtendo.Orig contrarium huic videtur quod ſupra ſcriptum eſt, & me ſcitis,& vnde ſim ſcitis, ſed illud ad quoſdam Hieroſolymitarum dictum eſt,hoc verò ad Phariſæos. 51. Orig.at ſuprà dictum eſt quoſdam illum ſcire,& neſcire Patrem,ad hoc dicendum, Chriſtum quãdoque de ſe vt homine loqui, & ita ſciebatur;quandoque autem ſecundùm diuinam naturam, & ita neſciebatur.Aug.quid eſt; ſi me ſciretis,& Patrem meũ ſciretis,niſi ego & Pater vnũ ſumus? ſic enim ſolemus de ſimilibus dicere, ſi hũc vidiſti,illũ vidiſti.Theop.erubeſcat Arrianus;ſi.n.creatura Filius,& non conſubſtantialis,quomodo qui nouit creaturam,Deum nouit? 52. Aug.increpatiuè, ſic cùm indignatur Dominus ſeruo, ſolet dicere contemnis me,forſitan ſum Dominus tuus. 53. Orig.colebant quidem Iudæi Deum,ſed ſolet Scriptura,qui male viuunt,eos dicere Deum non agnoſcere; ſic de filiis Heli dicitur, quòd Deum ignorabant Adde quod negantes Filium,nõ agnoſcebant eſſe Patrẽ. 55. Alc.gaza Perſica lingua diuitiæ,φυλάττειν ſeruare.erat autem locus in templo vbi ſeruabãtur diuitiæ.Orig.Gazophylacium eſt locus pecuniarum in honorem Dei,& diſpenſationem pauperum oblatarum. 56. Chry.in templo loquebatur,in ordine magiſtri. 57. Int.non fatalis, ſed opportuna, & voluntaria.Aug.nonnulli hoc audientes ſub fato fuiſſe Chriſtum credunt,ſed quomodo fatum habet,per quem factum eſt cælum & ſydera,cum tua voluntas ſi recta ſapias,tranſcendat & ſydera? nondum ergo venerat hora, non qua cogeretur mori, ſed qua dignaretur occidi. r. Bed.hæc verborum connexio talis videtur, vt hæc vno tempore & loco, vel alio geri potuerint. 58. Int.de futuro quaſi de præſenti loquitur.Aug.Chriſto mors profectio fuit. Glo.vado ſponte, & ideo fruſtrà laboratis. 59. Int.ſ.perſequendo in Apoſtolis. Orig. de perſequentibus aliquando dicitur, quod quærant Ieſum.Aug.quæretis me non pro deſiderio, ſed odio. quæſierunt Chriſtum poſtquam abſceſſit ab oculis hominum,& qui oderunt,& qui amabant, illi perſequendo, iſti habere cupiendo. t. Gloſſ.pœnam eis prædicit. 60. Int.ſ.permanentes.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

55. Bed.in gazophylacio Chriſtus loquitur, in parabolis enim ad Iudæos loquebatur. cœpit autem tunc quaſi gazophylacium aperiri, quando diſcipulis cæleſtia reſerauit. Orig. numiſmata ſunt diuina verba,imaginem Regis magni impreſſam habentia:conferat autem vnuſquiſque in ædificationẽ Eccleſiæ, portans ad intellectuale gazophilacium quicquid poteſt ad honorem Dei,& vtilitatẽ communem

Addit. Avct. In Cap. VIII.

52. pro,vtique,nam Græ. ἂν potius affirmat. 55. ſ.in atrio maiore vbi arca pecuniaria quam primus inſtituerat rex Ioas. s. idem enim ſuprà dixerat. 58. pro,abiturus ſum mox.ſ.ad Patrem.

veſtro

[61] vestro [62] moriemini. [63] Quò ego vado, [64] vos non potestis venire. [65] Dicebât ergo Iudæi, [66] Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit, Quò ego vado, vos non potestis venire? [67] Et dicebat eis, Vos de deorsum [v] estis, [68] ego de supernis [69] sum; vos de mundo hoc estis, [70] ego non [71] sum de hoc mundo. [72] Dixi [73] ergo [74] vobis, quia moriemini in peccatis vestris, si enim non [75] credideritis quia ego [76] sum, moriemini in peccato vestro. [77] Dicebant [78] ergo ei, [79] Tu quis es? [80] Dicit eis Iesus, [81] Principium, [x] qui & [82] loquor vobis. [83] Multa habeo

Sens. Lit. In Cap. VIII.

61. Beda.dixit peccato, in singulari, & vestro in plurali, vt idem omniũ scelus ostenderet. 62. Aug. hoc est Christũ male quærere, in peccato suo mori. Orig. non ad omnes præsentes hoc dicit, multi enim (vt infrà dicitur) crediderunt in eum. 64. Orig. non possunt, quia non volunt: si enim voluissent, & non potuissent, non diceret, In peccato vestro moriemini. Aug. hoc discipulis alibi dicit, non tamen eis dixit, In peccato vestro moriemini, sed, quò vado, non potestis venire modò, non abstulit spẽ, sed prædixit dilationem. 65. Int. omnia carnaliter sapiẽtes, & quod dixit non intelligẽtes. Aug. 66. Aug. stulta verba, quid enim? non poterant illi venire, quò ille perrexisset, si se interficeret? nunquid non erant morituri? quò vado dixit, non quò itur ad mortem, sed quò ipse ibat post mortem. Theoph. significauit se resurrecturum in gloria, & sessurum ad dextram Dei. Orig. Fortè isti loquebantur secundum aliquam traditionem quam de eius morte habebant, quod se esset voluntariè morti traditurus, puto autem eos ignominiosè hoc protulisse. 67. Orig. tanquam terrena sapientibus. 68. Orig. id est, terram sapitis, sursum cor non habetis. Chry. q.d. mirum non est talia cogitare carnales, & nihil spirituale intelligẽtes.

69. Int. s. à Patre, cum eo excedens omnia Aug. de quibus supernis? à Patre quo nihil superius.

70. Int. s. in peccato nati, adhuc in eo viuitis. quod non iam ij qui de mundo electi sunt, pertinẽtes ad eum qui fecit mundum. 71. Int. s. prior mundo. 72. Aug. quomodo de mundo esset per quem factus est mundus? Theoph. nihil mundanum, seu terrenum affectans, itaque nullo modo ad tantam insaniam deuenirem, vt me occiderem. 73. Theoph. Apollinaris hinc male colligebat Christi corpus cæleste esse, & de sursum descendisse, quasi verò Apostoli, quibus dictum est, Non estis de hoc mundo, cælestia corpora habuerunt. sensus ergo est, nõ sum de numero vestro, qui mundana curatis. 74. Aug. exponit quid voluerit intelligi cùm dixit, Vos de hoc mundo estis, quia. s. peccatores erant. 75. Aug. erãt in illis, & qui credituri erant, quos his verbis ad spem reuocat, quæ erat ablata illis verbis, quasi ad omnes dictis, In peccato vestro moriemini. 76. Aug. multum est quod cõmendauit. sic & Moysi dixerat, Ego sum qui sum: sed quid est, Ego sum qui sum, quasi alia non sint? verè non est quicquid mutabile est. hoc ergo est, nisi credideritis, quia ego sum, nisi credideritis quia Deus sum. Dixit autem credideritis, nõ autem ceperitis, quis enim hoc capiat? Glo. q.d. qui misi Moysen ad liberandum filios Israël, ego per me ipsum veni liberare perditos. 78. Int. carnaliter sapientes, æternæ essentiæ ignari. 79. Int. quia dixisti, Ego sum, & non addidisti quid. nunc ergo dic quis es, vt credamus. Aug. 80. Aug. Sciebat ibi esse quosdam credituros. 81. Aug. q.d. Principium me credite, ne moriamini in peccatis vestris. est Pater principium, & Filius principium. non tamen duo principia, vt nec duo Dij. Glo. Pater principium nõ de principio. Filius principium à principio, i. Patre, qui omnia per Filium operatus est. Ipse manus dextra, fortitudo, sapientia, & verbum Patris. x. Beda. quædam exemplaria habent, qui: sed congruentius est, li legatur, quia, vt sit sensus: principium me esse credite, quia propter vos ad hæc verba descendi. 82. Int. Factus homo propter vos, vt possetis me intelligere. Aug. humilis propter vos factus, ad ista verba descendi, & vt credatis vobis loquor. Chry. apparet magna Iudæorum amẽtia, post tantũ tempus, & signa, & doctrinam interrogantium, tu quis es? itaque eis Christus ait, à principio loquor vobis. 83. Aug. supra dixit, ego non iudico quenquam. s. ad præsens, nunc autem futurum iudicium dicit.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

62. scilicet, qui estis increduli. v. scilicet, terra. 76. id est, qui sum, vel quod sim Messias. 81. scilicet, Deus. Nota quod Græcè est accusatiuus: itaque Augustin. subaudit, credite me esse, legit autem, quia & loquor vobis, quasi dicat, quia & vt credatis vobis loquor, humilis enim propter vos factus, ad ista verba descendi. 82. quasi dicat, & etiam homo. 83. pro, possum Græcus, possum autem, pro, possem.

de vobis loqui,& iudicare:[aa] [bb]sed qui me misit [84]verax est:& ego quę [85]audiui ab eo,hæc lo-[86]
quor in mundo.Et nó [87]cognouerunt,quia [cc]Patrem eius dicebat Deū.Dixit ergo eis Ie-
sus,Cùm [88]exaltaueritis Filiū hominis,tūc cognoscetis [89]quia ego [90]sum,& à [91]me ipso facio
nihil:sed sicut [92]docuit me Pater,hæc loquor.Et [93]qui me misit,[dd][94]mecū est, & nó [95]reliquit
[96]me solū:[97]quia ego quę [98]placita sunt ei,facio [99]semper.Hæc illo loquente,[100]multi credide-
rūt in eum.[102]Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderunt ei,Iudæos:Si vos [103]manseritis in
[104]sermone meo, [105]verè discipuli mei eritis:[106]& [107]cognoscetis [108]veritatem : & [109]veritas [110]liberabi

Sens. Lit. In Cap. VIII.

a a. Gloss.qoi modò non iudico,sed saluo,habeo post iudicare,habeo inquam ex Patre,qui verax est ex se,ex quo ego suin Veritas quam geouit,& ideo vera dico & iudico. 84. Aug.ideo verus in iudicio ego,quia Filius veracis. Veritas sum. Theop.futuro seculo significat se iudiciū reseruare.q.d.etsi vos infideles estis,Pater meus verax est,qui diē stabiliuit in quo vobis retributio fiet. 85. Int.idē est audire ab eo,quod esse ab eo.Aug.dat gloriam Patri æqualis Filius.q.d.do gloriā ei cuius sum Filius,quomodo tu superbis aduersus eum,cuius es seruus? 86. Int.s.veritatē.Chry.s.quæ suot ad salutē, non quæ ad iudicium. 87. Glo.adhuc habebāt clausos oculos. 88. Int.q.d.priùs est passio implēda per manus vestras pòst ex vobis aliqui credēt;ne quis ergo desperet de quantocūque scelere.Aug.q.d.differo cognitionem vestrā,vt impleam passionē meam. 89. Int.aliqui ex vobis.nota,inter eos fuisse aliquos, qui credituri erant.Aug.videbat ibi aliquos post passionem suā creditnros. Dicit verò hoc illis, ne quisquā sibi mali conscius desperet,quando eis condonatur homicidium,qni occiderunt Christum. 90. Chry.ex signis resurrectione,& captiuitate vestra cognoscitis me esse Christum Filiū Dei. 91. Chry.i.non sum contrarius Patri.Aug.hoc subiungit ne forte subiorratet error Sabellianorum.q.d.à meipso non sum.

92. Int.i.scientem genuit.Aug.non sic Pater Filium docuit,quasi indoctum genuerit,sed hoc est docuisse,scientem genuisse:hoc est Filio esse quod nosse.Pater gignendo dedit, sicut esse ita & nosse.

93. Int.idem iam dixerat,sed quia res est magna,assiduè commemorat.Chrys.rursus ad humilia sermonem reducit. d d. Aug.missio,incarnatio,quæ Filij tantùm est,non Patris,qui me misit. i. cuius auctoritate tanquam paterna iocarnatus sum. 94. Int. non tameu missus , vt ego,quia non incaroatus Chry.hoc addit,ne Patre minor putaretnr,ob dictū proximè:illud dispensationis,hoc Deitatis est. Aug Misit Pater Filium,sed non recessit à Filio. 95. Int.Pater. 96. Int.Filium. 97. Int. quare nó reliquit quia &c. 98. Int.in salute humani generis,quæ est voluntas Patris.Chry.quia dicebāt ex Deo non esse qui sabbathū oon custodiret,sępe ostendit se non esse Patri contrariū. 100. Int.non omnes.Chry.crediderunt quidam,sed non vt oportebat,quod Euangelista in sequētibus ostendit, narrans quod ei rursum iniuriam faciebant. 102. Int.quia crediderunt,promittit quò ex fide perueniatur.Aug voluit Dominus in profuodum fundare fidem,vt non superficie tenus crederent. 103. Aug.ostendit quæ in eorum corde erant,sciebat eoim credidisse quosdam.Ang.de verb.Dom.Ser.48 oportet manere in illo , si non manserimus,cademus Qnid est in verbis Dei maoere,nisi nullis tentatiooibus cedere? 104. Int.i in fide quæ in vobis esse cœpit per sermonem. 105. Aug. magnum quid eis promittit,verè discipulo eius fieri. 106. Int. quid prodest esse discipulos?Cognoscetis,&c. 107. Aug q.d.nunc credentes estis manendo videntes eritis, quid est fides,nisi credere quod non vides ?veritas est, quod credidisti videre

108. Int.s.sicuti est,quam nec ocnlus vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis ascendit.Aug. Veritas incommutabilis,verbum Dei,panis est mentis,reficit,nec deficit,mutat vescentem, non ipse in vescentem mutatur.Chry.veritatem.i.me.Iudaïca enim omnia typus erant. 109. Int. quam modò creditis quæ modò carne tecta loquitur vobis, & latet vos. Aug. Latebat in carne veritas, non vt negaretur, sed vt differretur, vt in carne pateretur,vt cato peccati redimeretur. 110. Int.cognita , liberos vos faciet Ang.de verb.Dom.Serm.48.q.d.si non delectat veritas,delectet libertas,liberari propriè dicitur liberum fieri,vt sanari,sanum fieri.Aug.4.de Trin.c.18.Liberabit à morte,à corruptione,à mutabilitate.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

b b. pro, nam Heb.vel quasi dicat,interim tamen id dicam. c c. id est,quod de Patre Deo eis loqueretur. 103. pro,perseuerauerstis. 110. Grac.ἐλευθερώσει,liberos faciet,exemptos seruitute peccati & diaboli.

vos

vos. [ee]Responderunt ei : [111]Semen Abrahæ sumus,& nemini [112]seruiuimus vnquam : quomodo tu dicis,liberi eritis? [113]Respondit eis Iesus : Amen,[115]amen dico vobis,quia [116]omnis qui [117]facit peccatum, [118]seruus est peccati:[119]seruus autem nō [120]manet in [121]domo in æternum: [122]filius autem manet in æternum. Si ergo vos [123]Filius [124]liberauerit, [ff]verè [125]liberi eritis. [126]Scio quia [127]Filij Abrahæ estis,sed [128]quęritis me interficere,[129]quia [130]sermo meus non [131]capit in vobis. [132]Ego quod [133]vidi apud Patrem, [134]loquor : & vos quæ vidistis apud [gg]patrem vestrum, [135]facitis. Responderunt,& dixerunt ei:[136]Pater noster Abraham est.

Sen. Lit. In Cap. VIII.

ee. Aug.non illi qui iam crediderant,sed qui in turba nondum erant credentes. 111. Int. effetum genus superbi. 112. Chry.non aliam seruitutem nouerant nisi mundanam.August. quid? Iosephus non est venundatus? Prophetæ sancti nónne in captiuitatem inducti? nónne vobis assiduè imputat Deus, quòd vos de seruitutis domo liberauit? quomodo tributa Romanis soluitis,si nemini vnquam seruistis? 113. Int.exponit eis quæ sit seruitus, quæ libertas quam promittit. 115. Int.ingeminat,vt attentiores fiant.Aug.Multum commendat,quod sic pronūciat quodammodo si dici fas est,iuratio eius est. Amen, verbum est Hebræum,quod verum significat,non est autem interpretatum Græcè, aut Latinè , non v. esset ligatum, sed ne vilesceret nudatum. Veritas dicit,verum dico vobis , quæ mentiri omnino non potest,tamen inculcat,dormientes excitans. 116. Aug.s.Iudæus, Græcus;diues, pauper; imperator , & mendicus. 118. Greg.4.moral.cap.42.Qui se prauo desiderio subjicit , iniquitatis dominio dudum libera mentis colla supponit , sed huic Domino contradicimus,cùm iniquitati,quæ nos ceperat,reluctamur. Idem 25.mor.cap.20. quanto aliquis liberiùs peragit peruersa quæ vult , tanto iniquitatis seruitio obnoxiùs obligatur.Aug. O miserabilis seruitus, seruus hominis aliquando domini duris imperiis fatigatus, fugiendo requiescit; seruus peccati quo fugiat? secum se trahit quocunque fugerit , peccatum enim intus est,voluptas transit quæ delectabat,remansit peccatum quod pungat. 119. Int.i.peccatori. 120. Int.etiam si intret. 121. Int.id est,Ecclesia.Aug Ecclesia,domus. seruus, peccator. multi intrant in Ecclesiam peccatores. 122. Int.s.Christus in domo sua cui cohærent filij liberati. Aug. in hoc quod dicit Filius,caput & corpus est. 123. Int.qui solus liberat à peccatis. 124. Aug.terruit,ne peccatum amaremus; spem dedit,ne de peccati absolutione diffideremus; hæc ergo est spes nostra, vt à libero liberemur,ipse enim pretium dedit,solus de peccato liberare potest,qui venit siue peccato , & factus est sacrificium pro peccato.Aug.de verb.Dom.Serm.48.liberauerit,scilicet,à diabolo, & animæ iniquitate.

ff. Chry.ostendit humanam libertatem de qua gloriabantur non esse veram libertatem. August. erit voluntas tua libera,si fuerit piaseris liber,si fueris seruus iustitiæ. 125. Int.vt hîc peccatum non dominetur,& post corruptionem vt omnino non sit.Aug.prima libertas carere criminibus. sed ista inchoata est,non perfecta libertas,caro enim concupiscit aduersus spiritum. libertas plena & perfecta erit , cùm nullæ erunt concupiscentiæ. 127. Int.scilicet,per carnem,sed non per imitationem. Aug.carnis origine,non cordis fide. 128. Chry.hoc addit,ne dicant,peccatum non habemus. 130. Int.qui est vt hamus,qui capit dum capitur. 131. Int.scilicet,cor,quia non capitur à corde vestro. Aug.id est,non capit cor vestrum,quia ab eo non recipitur;sic est sermo Dei fidelibus,tanquam pisci hamus.tunc capit,quando capitur;nec fit capitis iniuria,ad salutem quippe,non ad perniciem capiuntur. Chry. non dixit , non capitis,sed non capit,altitudinem suorum dogmatum ostendens. 132. Chry. hoc ait , quia possent dicere,quid si à teipso loqueris? 133. Theoph.id est,cognoui. 134. id est, veritatem quæ ego ipse sum & ideo sermo meus vos debet capere.Aug.q.d. Veritatem vidi,veritatem loquor, quia Veritas sum.

gg. Glo.de diabolo dicit, cuius filij erant, non natura,sed imitatione,adeóque verè serui. 135. Chry. q.d.sicut ego verbis,& veritate ostendo Patrem , ita vos à rebus ostendite Abraham. 136. Aug. q.d. quid tu dicturus es contra Abraham? videntur prouocare , vt aliquid mali de Abraham dicat , quod eis occasio sit faciendi quod cogitabant.

Addit. Auct. In Cap. VIII.

111. id est,genus. 118. ab illo velut vinculis detentus , & seruire coactus. 120. i. non solet manere, vel non habet ius manendi. 131. Græc.ὀ χωρεῖ,non habet locum.

Dicit eis Iesus[137]: Si filij Abrahæ estis[138],opera Abrahæ facite[139]. Nunc autem quæritis me interficere[140] hominem[141],qui veritatem[142] vobis locutus sum, quā audiui[143] à Deo.hoc[hh] Abraham[144] non[ll] fecit. Vos facitis[145] opera patris vestri. Dixerunt itaque ei,Nos ex fornicatione[146] non sumus nati, vnum Patrem[147] habemus Deum. Dixit ergo eis Iesus: Si[148] Deus Pater[mm] vester esset,diligeretis vtique me.ego enim ex Deo processi[149],& veni[150]:neq;[151] enim à me ipso veni,sed ille me misit. Quare[152] loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis[153] audire[154] sermonem meum. Vos[155] ex patre diabolo estis: & desideria[156] patris[nn] vestri vultis facere[157]. Ille,homicida[158] erat ab initio,

Sens. Lit. In Cap. VIII.

137. Aug.non negat eorum originem,sed facta condemnat,caro eorum ex illo erat,sed vita nō erat. Glo.Abraham laudat,& istos degeneres damnat. 138. Int.credidit Abraham Deo.Orig.non vnū opus dicit,sed cuncta Abrahæ opera,spiritualiter tamen intellecta:nec enim oportet adire ancillarum coniugia,aut in senectute aliam vxorem ducere. 139. Int.q.d.factis probate, non verbis. 140. Int. in quo probamini non esse filij Abrahæ.Gloss.non dicit quod poterat, se esse Dominum Abrahæ,ne sit occasio calumniæ. 141. Orig.Verbum non moritur,sed hoc quod videbant; quod videbant, poterant occidere,& quem non videbant,offendere. 142. Chry.s.quod sim æqualis Patri, ob hoc enim volebant eum interficere. 143. Chry hoc ait,vt ostendat quod dixit,non esse Patri contrarium. 144. Int. cuius filios vos facitis. 145. Int.sed est vobis alius pater,cuius opera facitis. Chry. volebat Dominus eis suadere ne spem salutis haberent in cognatione Abrahæ naturali; hanc enim putabant sibi sufficere ad salutem. 146. Aug.cœperunt cognoscere quod non de carnis generatione , sed vitæ institutione loqueretur; solet autem Scriptura fornicationem appellare, cùm Dijs multis & falsis anima tanquam prostituta subjicitur. Orig.atrocius respondent,latenter designantes ex adulterio natum Christum. 147. Int q.d.etsi non similes Abrahæ simus,saltem semper Deum colimus , qui Israël suum primogenitum nominat.Orig.Dicunt se habere maiorem patrem quàm Abraham. 148. Chry. Multi eorum ex fornicatione nati erant,sed hoc omisso,Christus ostendit eos non esse ex Deo. Hilar.6. de Trin. Temerariam Iudæorum vsurpationem patrem sibi Deum præsumentium,per id quod se non diligerent,obiurgat.

m m. Orig.Deus alicuius fit Pater,quando eius mandata custodit. 149. Int.Deus.Aug.quod de Deo processit verbum,æterna processio est,venit autem ad nos,quia Verbum caro factum est,aduentus eius humanitas eius. 150. Int.s.in carnem. 151. Hil. Docet non sibi à se esse originem.Orig.hoc dicit propter quosdam per se venientes,& non missos à Patre,de quibus in Hieremia:Non mittebam eos, & ipsi currebant. 152. Chry.hoc subdit,quia semper quærebant,quid esset quod diceret , Quò ego vado, &c. 153. Int.s.in hoc statu manentes. 154. Int.i.credere. Aug. ideo audire non poterant , quia corrigi credendo nolebant.Glo.ita res est vt dico, sed non potestis cognoscere, quia non potestis audire , cùm nolitis credendo corrigi,sed quia ex diabolo estis,in eo perseuerare elegistis. 155. Chry. quia ausi sunt patrem suum Deum dicere,ita eos percutit. 156. August.cauenda est hic Manichæorum hæresis mali quandam naturam ponentium,& gentem tenebrarum,vnde caro nostra originem ducat.Iudæi filij erāt diaboli,imitando,non nascendo;itaque sequitur, Et desideria Patris,&c.Gloss.erant filij diaboli imitatione,sic illud dictum,Pater tuus Amorrhæus,& mater Cethæa. n n. Chry. non dixit opera , sed desideria; ostendens vehementer & illum,& ipsos cædibus delectari.Gloss.q.d.occidere me vultis in carne, quia non potestis in mente. 158. Int.scilicet,ex quo fuit homo qui posset occidi. Aug. Diabolus verbum malum seminauit,& hominem occidit. non ad eum venit ferro accinctus , ne ergo putes non esse homicidium cùm fratri tuo mala persuades. Orig. Diabolus totum genus hominum peremit , omnes enim in Adam moriuntur.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

h h. pro,tale quid. l l. verti etiam poterat,non fecisset. 146. q.d.idololatræ non sumus , tales enim vocantur filij fornicationum.Osea 2. 153. q.d.ideo sermones meos non intelligitis,quia ferre me dicentem non potestis,adeò vobis sum inuisus. 157. occidit enim hominem suasione peccati , & peccato in mortem induxit. 158. s.mundi,vel hominis,vel ipse est primus homicida , quia, ex quo cœpit occidere , semper eidem facit.

&[159] in veritate non stetit[160]: quia non est[161] veritas[oo] in eo.[162] Cùm loquitur mendacium, ex propriis[pp] loquitur, quia mendax est[161], & pater[qq] eius. Ego autem[164] si veritatem dico, non creditis[165] mihi. Quis[166] ex vobis arguet[167] me de peccato? Si veritatem[168] dico, quare vos non[169] creditis mihi? Qui ex Deo[170] est, verba Dei audit.[171] Propterea vos non audiris, quia ex Dec[172] non estis.[173] Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei. Nonne bene[174] dicimus nos quia Samaritanus[175] es tu & dæmonium[176] habes? Respondit Iesus, Ego[177] dæmonium[178]

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

159. Int. in qua fuit, sed tamen cecidit. Aug. 11. de ciuit. Dei, cap. 13. non dicit à veritate alienus fuit, sed in veritate non stetit, à veritate lapsum significans. Vnde & Esaias: Quomodo cecidisti qui mane oriebaris? & Ezechiel: In deliciis paradisi Dei fuisti, nempe fuit in veritate, sed non permansit. Illud autem Iohannis. Ab initio diabolus peccat, sic est intelligendum. non ex quo creatus est, sed ab initio peccati, cœpit enim in ipso peccatum. 161. Int. à qua lapsus est. Orig. Seductus est à seipso, in hoc deterior, quod alij ab eo falluntur, ipse sibi deceptionis auctor. Aug. 11. de Ciuit. Dei, cap. 14. ostendit in veritate non stetisse, ex eo quod veritas in eo non est, esset enim in eo si in ipsa esset. p p. Glo. homo quod mendax est, non habet de proprio, sed ab alieno, id est, à diabolo. 163. Aug. non omnis qui mentitur, est pater mendacij, sed qui aliunde mendacium non accepit, vt diabolus. Orig. Diabolus mendacium genuit. 164. id est, me verbum, & veritatem Patri coæternam. 165. Int. vos qui estis ex patre mendacij. 166. Theoph. q. d. si me non potestis de peccato arguere, manifestum est quòd propter veritatem me odio habetis. Chry. quia estis inimici veritatis, vultis me interficere. 167. Int. vt ego arguo vos, & patrem vestrum. Orig. nullus hominum verè hoc dicere possit, nisi solus qui peccatum non fecit. Greg. in hom. 18. vide mansuetudinem Dei, non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem nō esse, qui poterat ex diuinitatis virtute peccatores iustificare. 169. Int. nisi quia estis filij diaboli.

170. Int. non natura, sed fide. 171. Int. Int. id est, amat. Greg. in hom. 18. Interroget se quisque, si verba Dei aure cordis percipit, & intelliget vnde sit verba Dei non audiunt, qui etsi ea libenter suscipiunt, opere tamen exercere contemnunt. 173. Int. per vitium non sunt ex Deo, qui tamen per naturam sunt ex Deo. August. Est autem hoc illis dictum, qui non solùm peccatores erāt, sed etiam præcogniti, quod non erant credituri ea fide, qua possent à peccatis liberari. 174. Chry. si quid Dominus altum dicebat, Iudæis insania videbatur. Glo. conuicti esse filij diaboli, conuitia ingerunt, quia non poterant resistere.

175. Int. hoc non negando recipit, quia custos. Orig. quomodo vocant Samaritanum, qui de resurrectione & iudicio tot & tanta docuerat? fortè improperantes hoc dicunt. vel indicant eum sentire quidem cum Samaritanis, sed fictè, vt Iudæis placeat de resurrectione docere. Theoph. Samaritanum dicunt, tanquam ritus Iudaicos dissoluentem. aduerte autem, multa esse ab Euangelistis prætermissa, nec enim legimus vbi eum vocauerint Samaritanum. 176. Int. hoc vt falsum negat, sed vt patiēs cōuitium non reddit. Orig. id dicunt illi, vel quia eius sermones transcēdebant capacitatē humanam: dicebat enim Deum Patrē suum, seque de cælo descendisse, &c. vel quia putabant eū in principe dæmoniorū, dæmonia eiicere. Theop. quia eorū cogitationes reuelabat, dæmoniū habere suspicabantur. 177. Greg. in ho. 18. Ecce iniuriā suscipiens Deus, non contumeliosa verba respōdet, cùm à proximis contumeliā accipis, etiam eorum vera mala tacere debes, ne ministerium iustæ correptionis, in arma vertatur furoris. Chry. vbi oportebat Dominum eos docere, & contra eorum superbiā inuehi, asper erat, vbi verò exprobrātes sufferre, multa mansuetudine vtebatur, vt. s. disceremus, quæ ad Deum pertinent vindicare, quæ verò ad nos, despicere. Aug. imitemur eius patientiam, vt perueniamus ad potentiam. 178. Aug. cùm duo Domino obiecta essent, non se negauit Samaritanum, nouerat enim nostrum esse custodem; & quidem ipse est Samaritanus, qui accessit ad saucium, & misericordiam impendit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

159. i. perfectione, & integritate qua creatus, sic verum dicitur aurū, quod perfectū, non adulteratum, & verus Israelita in quo dolus non est, vel. q. d. ipse mendacio primos homines decepit. 160. q. d quod ex eo apparet, quia, &c. sic illud Psal. Clamaui, quoniam exaudisti me. q. d. hinc apparet me clamasse.

oo. i. eius affectu pp. corrupto. s. affectu. q q. s mendacij sic Prou. 14. In timore Domini fiducia fortitudinis, & filys eius. s timentis Deum, &c. Pater autem dicitur. i. auctor. 164. ob quod ipsum credere deberetis. 167. Græc. ἐλέγχει, conuincit, pro, potest conuincere. 170. i. Dei spiritu præditus. 171. s. libenter, delectabiliter. 174. apparet id aliâs dixisse. 175. vel sic solebant per contemptum vocare quemcunque odissent, vel ita vocant, quòd videretur eis legem soluere.

non

non [179] habeo : sed [180] honorifico [181] Patrem meum , & vos [182] inhonorastis me. [183] Ego autem no[184]
quæro gloriam meam : [185] est qui quærat,& [186] iudicet. [187] Amen,amen dico vobis,si quis ser
monem meum [ss] seruauerit , [188] mortem non [189] videbit in [190] æternum. Dixerunt ergo Iudæ
Nunc cognouimus quia [191] dæmonium habes. [192] Abraham [193] mortuus est & Prophetæ : &
tu dicis , Si quis sermonem meum seruauerir , non [194] gustabit mortem in æternum
Nunquid tu maior es [195] patre nostro Abraham, qui [196] mortuus est ? & Prophetæ mortu
sunt? [197] Quem te ipsum facis? Respondit Iesus : [ss] Si

SENS. LIT. IN CAP. VIII.

179. Orig.solius Christi vox ; Ego dæmonium non habeo, nec habui. sicut & illud : Venit princep huius mundi,& in me non habet quicquam. 180. Aug.q.d.ne vobis arrogans videar,habeo quem ho norificem. 181. Theoph.s.non tolerans homicidas & mendaces, se Dei filios appellari. Orig. Solu Christus verissimè veneratus est Patrem. 182. Int.s.per falsa opprobria.Aug.q.d. Ego facio quod de beo,vos non facitis quod deberis.Greg.in hom. Quisquis Dei zelo vtitur,à prauis dominibus dehone statur. 183. Quid nobis contra iniurias faciendum sit,suo nos exemplo admooet. 184. Int.sicut simu latores, qui volunt videri quod non sunt. Glo.Vt homines,qui illatis contumeliis aliquid reddunt.Chr q.d.ex honore quem Patri defero,hæc sum vobis locutus,& me dehonoratis , sed nulla est mihi huiu contumeliæ cura,ille curabit propter quem patior. 185. Int.s.Pater.Aug.quomodo ergo alibi dici Pater non iudicat quemquam,sed omne iudicium dedit Filio? iudicium aliquando pro damnatione ac cipitur, hic secundùm discretionem positum est. q. d. Est Pater qui gloriam meam à vestra discerna Glo.Duæ sunt tentationes;vna probationis , de qua:Tentat vos Deus.altera:decep rionis,de qua : Deu intentator malorum est.sic duo timores:vnus quem charitas foras mittit:alter qui permaoet in seculun seculi.sic & duo iudicia:vnum damnationis,quod Pater dedit Filio:alterum discretionis, iuxta illud; Iu dica me Deus,discerne causam meam.hic ergo iudicet.i. discernat à gloria vestra,qui secũdùm seculun gloriamini. 186. Int.Discernit Pater à gloria hominũ,gloriã Filij , quem vnxit præ participibus suis 187. Greg.hom.18. Crescente malorum peruersitate,non debet prædicatio frangi, sed augeri. sic Do minus hîc cùm dæmoniũ habere dictus esset, largius prædicationis suæ beneficia impendit. s s. Chr non solùm fide, sed etiam per vitam puram. 188. Int. scilicet,veram , sed Iudæi verè mortui, non in telligentes eam,putant dici,nũquam morietur,& irascentes dicunt Abraham mortuum esse. 189. Aug id est,experietur, loquitur verò de morte æterna, quæ vera mors est;nam ista , qua corpus relinquitu migratio est.Orig.sic est dictum hoc,vt si diceretur:si quis lucem meam custodierit , tenebras non vi debit.Chr.indicat occultè quod ei nihil possunt facere.si enim qui sermonẽ eius seruabit,nõ morietur i æternum,multo magis ipse non potest mori. 190. Orig.coniungendũ est cum vtroque præcedẽtium qui enim in æternum seruauerit sermonem Christi , mortem non videbit in æternum , eò vsque enim quis mortem non videt,quonsque Christi verbum custodit,quod si custodire cesset , subinde mortẽ vi det,itaque à Christo instructi , Prophetæ quærenti , Quis est homo qui viuet,& non videbit mortem respondere possumus,qui custodit verbum Christi. 191. Greg.in hom 18. vt boni per contumelias me liores existunt,ita reprobi beneficio peiores fiunt. 192. Int.prouocant,vt aliquid diceret contra Abra ham. 193. Int.sed non illa morte quam Dominus dixit. 194. Glo.quod dicitur,videbit,vel gustabit nihil aliud est quàm experietur. 195. Chry.Rursus ad cognationem confugiunt,poterant verò dicere Nunquid tu maior es Deo,cuius sermonem qui audierunt,mortui sunt?sed non dicunt hoc, quia etian Abraham eum minorem putabant. 196. Orig.falsum dicunt,& de Abraham,& de Prophetis. Verbun enim Domini audierunt,& custodierunt.Greg.in ho.18.Solùm carnis mortem aspicientes , in veritati sermone caligabant.Beda.Abraham mortuus erat corpore,anima autem viuebat. 197. Int.vt dicas e sermone tuo non mori,cùm scias illos mortuos.Beda.q.d.cuius meriti & dignitatis,vis credi?Ori.cæcu tientium sermo,nec enim se fecit Iesus id quod est,sed ex Patre recepit.Glo.secundùm illos se faciebat Filium Dei,quasi non esset,verè autem erat,vnde Apostolus:non rapinam arbitratus est,&c. s s. Aug Respondet ad illud,Quem teipsum facis?gloriam suam referens ad Patrem de quo est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

184. scilicet , quatenus homo. 186. scilicet , vlciscendo.

[198] ego glorifico me ipsum,gloria mea [199] nihil est. est Pater meus qui [200] glorificat me, quem [11] vos dicitis quia [201] Deus vester est,& [202] non cognouistis eum,[202] ego autē noui eū.[203] Et si dixero [204] quia non scio eum:ero [205] similis vobis,mendax.[206] Sed scio eum,& [207] sermonem eius seruo. [208] Abraham pater vester [209] exultauit [210] vt videret [211] diem meum,[212] vidit,& [213] gauisus est.[214] Dixerunt ergo Iudæi ad eum,[215] Quinquaginta annos nondum habes,& Abraham vidisti? Dixit eis [216] Iesus:Amen,amen dico vobis, antequam Abraham [217] fieret, [218] ego [219] sum.Tulerunt ergo [220] lapides [221] vt iacerent in eum.[222] Iesus autem [223] abscondit [224] se,& exiuit [225] de templo.

Sens. Lit. In Cap. VIII.

198. Int.scilicet,tantum. 199. Chry.s.quantum ad istorum opinionem.sic supra,testimoniū meum non est verum. 200. Glo. Vox patris glorificat Filium in baptismo, in monte, & in aliis huiusmodi. Aug.dicunt Arriani,ergo maior Pater qui Filium glorificat.hęretici non legistis & ipsum Filium dicentem quod glorificet Patrem suum? t t. Aug.quidam hęretici dicunt Deum in veteri testamento nunciatum,non esse Patrem Christi,contra istos Christus dicit,Patrem suum,quem Iudæi dicebant Deum suum. 201. Chry.volebat ostendere quod non solùm Patrem suum nesciebant,sed neque Deum.

202. Int.Quia si cognouissent,Filium eius recepissent. Aug.¶ Theoph.Deum contemnunt, qui homicidium in lege prohibuit,aduersus Christum clamantes.Glo.non cognouistis spiritualiter,dum pro terrenis seruistis. 103. Aug.secundùm carnem iudicātibus,poterat videri arrogantis quod dixerat,ideo hoc subdit:Arrogantia ita cauenda est,vt veritas non relinquatur. 204. Int.cùm sciam. 205. Int.qui dicitis vos scire, & nescitis. 206. Theoph.Naturaliter ipsius cognitionem obtinēs. 207. Int.Sermonem Patris,vt Filius loquebatur:& ipse erat verbum Patris, qui hominibus loquebatur.Aug.¶ Theop. vocat sermonem mandata.Sumitur autē &,pro,quia:quasi dicat, quia eius sermonē seruo. 208. Chry. nihil de morte dicens,se maiorē ostendit Abraham. 209. Aug.non timuit,sed exultauit.credens exultauit,sperando,vt videret intelligendo. 210. Int.non quia vidit. 211. Aug.incertū est dixeritne diem Domini quo erat venturus in carne,an diē qui nescit ortum nec occasum.sed ego non dubito Abraham vtrunque sciuisse.ait enim seruo suo,Pone manum sub fœmore meo,& iura mihi per Deum cæli, quo significabatur de genere Abrahæ venturum in carne Deum cæli. Chrys. Diem suum dicit diem crucis, quem Abraham in oblatione arietis & Isaac præfigurauit. Ostendit verò per hoc se non inuitū ad passionem venire. 212. Greg.hom.18.nam in figura summæ Trinitatis,tres Angelos hospitio suscepit.

213. Chry.s.propter beneficium quod à me habet vt à maiore. Aug.quale gaudium fuit videntis Verbum apud Patrem manens,& aliquando in carne venturum,nec de Patris gremio recessurū. 214. Int. irati,in eo solam carnis ætatem pensantes,nō diuinam naturam, Greg.carnales Iudæorum mentes oculos à carne non subleuant. 215. Theoph.Erat Christus triginta trium annorum:quare ergo non dixerunt,quadraginta annos nondum habes,sed quinquaginta? Superuacua est quæstio hæc,dixerunt enim quod eis occurrit. 216. Int.ab intuitu carnis , ad diuinitatem trahens. Greg. 217. Int.non dicit esset, sed fieret,quia creatura.Aug. 218. Int.non dicit factus,sed sum;quia creator.Aug.¶ Greg.hom.18.non dixit fui,in diuinitate enim nec præteritum,nec futurum. 219. Int.quia putāt hoc esse blasphemiam.

220. Aug.quo curreret tanta duritia,nisi ad lapides.Greg.quem intelligere nō poterant,obruere quærebant. 221. Int.ipsi duri vt lapides. 222. Int.vt homo humilis. 223. Int. quia commendanda erat patientia,non exercenda potentia.Greg.hom.18.Si potentiam exercere voluisset, eos in suis actibus ligaret,aut eos in pœnas subitæ mortis obrueret : sed qui pati venerat , iudicium exercere nolebat.Aug. Magis erat commendanda sapientia,quàm exercenda potentia, deserit eos quasi correctionem non suscipientes:non abscondit autem se in angulo templi,quasi timens,aut in domunculam fugiens,aut post murum,aut columnam diuertens;sed cælica potestate inuisibilem insidiantibus se constituens,per medium illorum exiuit, tanquam homo à lapidibus fugit , sed væ illis à quorum lapideis cordibus Deus fugit. 224. Int.& sic à duris eorum cordibus fugit. Greg. homil.18. Docemur hoc exemplo iram superbientium,etiam cùm resistere possumus,humiliter declinare.

Sens. Myst. In Cap. VIII.

220. Beda.quotquot malas cogitationes quis assumit, quasi tot lapides in Iesum mittit.& quantum ad se pertinet , si ad deliberationem transit, Iesum exstinguit. 224. Greg.hom.18.absconditur veritas eis,qui eius verba sequi contemnunt. 225. Gloss.id est,de figuris Iudæorum.

Addit. Avct. In Cap. VIII.

198. s.sine Patre. 199. id est,pro nihilo habenda esset.vel,quasi dicat,vestra opinione nihil est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. VIII.

v v. pro, & tamen. Heb. 209. id est, gestiuit, magnopere concupiuit, vel exultando optauit. 211. scilicet, aduentum in carnem. 212. scilicet, oculis mentis, dum viueret in carne, vel in limbo existens.. 217. pro, esset, seu fuisset.

CAPVT. IX.

ET præteriens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate: & interrogauerunt eum discipuli eius, dicentes: Rabbi, quis peccauit, hic, aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? Respondit Iesus, Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed vt manifestentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari. Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. Hæc cùm dixisset

SENS. LIT. IN CAP. IX.

1. CHRY. Exiens de templo, curauit cæcum, sui absentia Iudæorum furorem mitigans, & per signi operationem eorum duritiam molliens. 2. Int. i. misertus est. Chry. ipse vidit cæcum, non cæcus ad eum accessit. Respexit verò ita attentè, vt discipuli interrogarent quod sequitur. 3. Int. Magistrum appellant, quia scire desiderant. Aug. 4. Chry. venerunt ad hanc interrogationem, quia supra paralytico dixerat: ecce sanus factus es, ne ampliùs pecces. 5. August. non quidem hic aut sine peccato originali natus erat, aut viuendo nihil addiderat. habebat ergo peccatum ipse, & parentes eius; sed non ipso peccato factum est vt cæcus nasceretur. b. Glo. s. vt cæcũ illuminando, & per eum quid in cæcitate humani generis facturus sit, significando, Filius Dei manifestetur. 6. Chry. de se dicit, non de Patre: illius enim gloria iam manifestata erat, non est autem iste iniusta passus, sed beneficiũ accepit per cæcitatem; per hanc enim interioribus respexit oculis; & quidem qui eum ex non ente ad esse deduxit, poterat absque iniuria eum ita dimittere. Dicunt verò quidam, vt, hoc loco non causam significare, sed euentum, vt & illic, Lex subintrauit, vt abundaret delictũ. Secutum est enim, vt huius oculis apertis Dei virtus demonstraretur. Greg in Præf. mor. c. 9. alia est percussio qua percutitur peccator vt puniatur, alia vt corrigatur; alia vt saluantis virtutem cognitam ardentius amet. 7. Int. pro me enim. 8. Int. s. prædicare, illuminare cæcos. 9. Int. quia Filius de illo, ipse de nullo gloriã dat illi. Aug. ¶ Chry. q. d. oportet me facere, quæ manifestent me eadem cum Patre facere. Beda asserens se operari opera Patris, sua, & Patris opera eadem esse demonstrauit. 10. Int. ecce ille missus in quo cæcus oculos lauit. 11. Int. id est, dum sum in mundo. Aug. dies est vsque dum veniat nox, de qua statim sequitur. 12. Int. quare dum dies est? quia venit, &c. 13. Int. id est, persecutio Apostolorum, vel persecutio Antichristi. Aug. nox est, de qua dicitur: Projicite eum in tenebras exteriores. Ibi ergo nox vbi nemo potest operari, sed recipere quod operatus est. dum viuis, operare, ne illa nocte præueniaris. 14. Int. Ecce quis est dies, in eo cæcus lauat oculos, & videt diem. Aug. Dies qui circuitu solis impletur, paucas habet horas, dies præsentiæ Christi vsque ad seculi consummationem extenditur. Ecce, ego vobiscum sum, inquit, vsque ad consummationem seculi. 15. Int. monens bonos, & terrens malos,

SENS. MYST. IN CAP. IX.

1. BEDA. Expulsus de cordibus Iudæorum, mox transiuit ad gentilem populum, eius etiam iter est de cælis in terram descensus; vidit autem cæcum, cùm misericorditer respexit humanum genus. Aug. contigit cæcitas in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus. cæcum ergo humanum genus à natiuitate. Glo. præteriens scilicet secus viam nostræ mortalitatis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

2. attentè aspexisse apparet ex discipulorũ interrogatione. 4. vel errando id dicunt, quippe rudes. vel sensus est, Quomodo huic malum id accidit, cui nec proprium, nec parentum peccatũ causam dare potuit? a. s. ideo cæcus natus est. 9. ostendit sua & Patris opera eadem esse. 11. i. dum seculum durat, vel dum ago in mundo corporaliter. 14. ideo me oportet illuminare, docere.

expuit

[16] expuit in terram,& fecit [17] lutum ex sputo, & liniuit lutum super [18] oculos eius,& dixit [c] ei, Vade,laua in [19] natatoria [d] Syloë,quod [20] interpretatur missus. Abiit ergo, & lauit: & [21] venit videns. Itaque vicini,& qui viderant eum prius quia mendicus erat,dicebant: [22] Nónne hic est qui sedebat,& [e] mendicabat? [23] Alij dicebant, [24] Quia hic est. Alij autem, [25] Nequaquam, sed similis est ei. Ille verò dicebat, [26] Quia ego sum. Dicebant ergo ei, [27] Quomodo aperti sunt tibi oculi? [28] Respondit,Ille homo qui dicitur Iesus,lutum [29] fecit: & vnxit oculos meos,& dixit mihi, Vade ad natatoriam [30] Syloë,& laua. Et abij, & laui, & [f] video. [31] Et dixerunt ei, [32] Vbi est ille? Ait,Nescio. [33] Adducunt eum ad Pharisæos [34] qui cæcus fuerat.Erat autem sabbathum quando lutum fecit Iesus,& aperuit

SENS. LIT. IN CAP. IX.

16. Chry. Sermonem quem dixerat per opera credi fecit. 17. Chry.poterat qui res de nihilo produxit,oculos sine luto sanare, sed noluit docere se Creatorem, qui hominem ex luto formauit.non est autem vsus aqua ad lutum faciendũ,sed sputo;vt nihil ascriberetur fonti,sed virtuti oris eius.nam & lauari iussit, ne putaretur ex terræ virtute esse curatio. 18. Int. nondum intus. Theoph. quidam dicunt lutum fuisse in oculos conuersum. c. Chry.quare eum mittit ad Syloë? vt omnes viderent euntem,& lutum super oculos habentem. non erat autem timendum ne Syloë curatio ascriberetur, multi enim lauerant ibi,& curati non fuerant. adde quod fides cæci demonstrata est, qui non contradixit,nec apud se ita cogitauit,lutum magis excæcat,sæpè laui in Syloë,& nihil adiutus sum.si virtutem Christus haberet,præsens curasset;sed simpliciter obediuit. 19. Int.i.in piscina quæ dicitur Syloë. d. Glo. Syloë, fons est ad radices montis Sion, qui non iugibus aquis,sed certis horis ebullit per concaua terrarum.

20. Cry. significat quod in Syloë erat virtus Christi,quæ cæcum curauit: sicut enim Apostolus dixit Christum petram spiritualem,ita & Syloë spiritualis erat. 21. Glo.quomodo iste sine fide sanatus est, cùm nemo legatur à Christo sanatus exterius,sine sanatione interiori? hoc de illis dicitur, qui propter peccata infirmabantur,at iste propter Dei gloriam languebat. 22. Chry. magnitudo facti incredulitatem inducebat. 23. Chry.mirabilis Dei clementia, eos qui mendicabant cum multa deuotione curabat,ignobiles etiam sua dignos ducens prouidentia, pro salute enim omnium veneras. 24. Chry. Diligenter inspicientes per longam viam euntem, non poterant negare eũ esse. 25. Int.quia aperti oculi vultum mutauerant.Aug. 26. Int.vox grata,ne damnarentur ingratus. Aug. ¶ Chry. non pudet prioris cæcitatis, nec furorem plebis formidat, sed benefactorem prædicat. 27. Chry. modum ille nesciebat, sed factum nouerat. 29. Chry.non dixit quod exspuisset in terram, id enim non nouerat. 31. Aug. cæcus confitebatur,& cor impiorum frangebatur.Chry.hoc dicebant, quia iam aduersus ipsum conspirauerant, recedebat Christus vbi curasset,non enim quærebat gloriam, nec se ostentare. 33. Chry.volebant Christum inuenire vt ad Pharisæos ducerent,sed quia non potuerunt,cæcum ducunt,vt eum vehementius interrogent. 34. Chry.hoc addit demonstrans illorum malam mentem, quærebant enim occasionem contra eum,& volebant miraculo detrahere per apparentem legis præuaricationem.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

17. Int.ecce collyrium quo vngitur genus humanum. Aug.fecit lutum de saliua, quia Verbum caro factum est;vnxit oculos cæci,sed nondum videbat:quando enim vnxit,forte catechuminum fecit. Mittit ad piscinam Syloë,baptizatus enim in Christo illuminatur. Commendauit autem Euangelista piscinæ nomen,dicens interpretari missum, nisi enim ille fuisset missus, nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus.Glo.Saliua est sapientia quæ ex ore Altissimi prodiit;terra, caro Christi; vngere oculos, catechuminum facere:qui credit Verbum carnem factum,mittitur vt lauet,i.baptizetur,in misso. i.Christo; baptizatus autem,lumen recipit. d. Gloss.aquæ Syloë,vt est apud Esaiam,vadunt cum silentio. nullus autem infidelium potest à cæcitate liberari,nisi doctrina Christi, quæ sine strepitu, & clamore verborum leniter fluit. 28. Int.videns,euangelizat gratiam. 32. Beda.figuram tenet catechumenorum,qui etsi credunt in Iesum,tamen,nondum loti,eum quasi nesciunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

d. Fons est ad radices montis Sion,vnde excepta aqua faciunt natatoriam,seu piscinã. 20. שלח*,mittere* שלוח*,missus. e. s ante templum,vt ille de quo Act.3. f. Græc.* ἀνέβλεψα*,visum recepi.*

oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi quomodo vidisset.[35] Ille autem dixit eis,Lutum mihi posuit super oculos,& laui,& video. Dicebant ergo ex Pharisæis[36] quidam,Non est hic homo à Deo, qui sabbathum[37] non custodit.[g] Alij[38] autem dicebant, Quomodo potest homo peccator hæc signa facere[39]? Et schisma[40] erat inter eos. Dicunt[41] ergo cæco iterum,Tu quid dicis[42] de illo qui aperuit oculos tuos?Ille autem dixit,Quia[43] Propheta[44] est.Non crediderunt ergo Iudæi de illo,quia cæcus fuisset, & vidisset;[45] donec vocauerunt parentes eius qui viderat, & interrogauerunt eos, dicentes:Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est[b]? Quomodo ergo[46] nunc videt? Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: Scimus quia hic est filius noster,& quia cæcus natus est: quomodo autem nunc videat, nescimus; aut quis eius aperuit oculos,nos nescimus: ipsum interrogate[47]: ætatem habet, ipse[48] de se loquatur.[l] Hæc dixerunt patenres eius,quoniam timebant Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis eum confiteretur[m] esse Christum, extra synagogam[49] fieret. Propterea[50] parentes eius dixerunt,Quia ætatem habet,ipsum interrogate.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

35. Chry.vide vt non torbatur in magno peticulo constitutus,nec negat, nec dicit contraria prioribus.dicit verò succinctè ad eos qui iam audierant, itaque isti passi sunt cootrarium eius quod volebant, duxerunt coim vt negarotum,& certius didicerunt. 36. Int.non omnes,quia iam quidam inungebanturisti oec videntes,nec inuncti.Aug. 37. Ang.ipse potius costodiebat qui sine peccaro erat. Sabbathum enim obseruare spiritualiter est noo habere peccatum. Omne opus seruile, inquit, non facietis, omnis autem qui facit peccatum, serous est peccati. isti carnaliret sabbathum obseruabant,spiritualiter violabant.Chry.Vide malitiam,tacent curationem,non enim dicunt sabbatho curat, sed sabbathū non seruat. 38. Int.iam inuncti. 39. Chry.à signis ioducebantur, sed necdum esse Deum credentes, vt possent respondere,Dominum sabbatbi illud fecisse.oec quisquam aodebat manifestè dicere quod sentiebat,sed ambiguè. 42. Int.i.æstimas.Theoph.vide vt beneuolè quærunt. non enim dicunt, quid dicis de illo sabbathum non obseruante,sed miraculum commēdant, q.d.bene fecit tibi,vnde debes eum prædicare.Aug.quærebant quomodo hominem calumniarentur, vt eum de synagoga ejicerent.

43. Int.constantet exprimit quod sentit.Aug. 44. Aug.adhuc inunctus in corde,nondum Dei Filium confitebatur, non rameo mentiebatur, ipse enim Dominus de se ait, Non est Propbeta sine honore,nisi in patria sua. 45. Int.id est,qui cæcus fuerat, & viderat,Aug. h. Theoph quasi dicat, aut falsum est quod nunc videat, ant qnod primum cæcus fuit: constat autem videre, falsum ergo quod dicitis cæcum fuisse. 46. Chry. hæ est veritatis oatura, vt per quæ putatur insidias pati,fortior fiat, quod & nunc accidit, patentes enim in medium ducuntur, qui maximè suum filium cognoscebant.

47. Int. vt instruamini, quid nobis calumniamioi? 48. August. quasi dicat, iuste cogerēmur loqui pro infante, quia ipse pro se loqui oon posset. 49. Aug.iam non erat malum fieri extra synagogam,illi expellebant,Christus suscipiebat. 50. Theop.imbecilliores erant filio, qui testis aderat intrepidus veritatis.

SENS. MYST. IN CAP. IX.

40. Int. dies ille diuisit ioter lucem & teoebras. Augost. dies erat Christus, qui inter lucem & tenebras diuidit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

g. i.obseruat. 40. i.dissensio. 44. i.à Deo missus, & verax. l. Græ λαλήσει, loquetur. m. id est, pro Messia haberet. 49. Græ ἀποσυνάγωγος, q.d.nunc excommunicatus,scilicet, interdictus templo & commercio reliquorum.

Voca

Vocauerunt ergo rurſum hominem qui fuerat cæcus,& dixerunt ei, Da [51]gloriā Deo. nos [52]ſcimus quia hic homo peccator eſt. Dixit ergo eis ille , Si peccator eſt , [53]neſcio: vnū ſcio,quia cæcus cùm eſſem,modò video.[54]Dixerūt ergo illi.Quid fecit tibi?Quomodo [55]aperuit tibi oculos?Reſpondit eis:Dixi vobis iam,& audiſtis,[56]quid iterū vultis audire?nunquid & [57]vos vultis diſcipuli eius fieri?[58]Maledixerunt ergo ei,& dixerūt : [n]Tu diſcipulus illius ſis : nos autem [59]Moyſi diſcipuli ſumus.[60]Nos ſcimus quia [61]Moyſi [62]locutus eſt Deus,hunc autem [63]neſcimus [64]vnde [65]ſit.Reſpondit ille homo, & dixit eis:In hoc [o]enim mirabile [p]eſt, quia vos neſcitis vnde ſit, & [66]aperuit meos oculos. [67]Scimus autem quia peccatores Deus non [68]audit : ſed ſi quis Dei [70]cultor eſt, & [71]voluntatem eius facit, hunc exaudit.A [72]ſeculo non eſt auditum quia quis aperuit oculos cæci nati. [73]Niſi eſſet hic à Deo,non [q]poterat facere quicquam. Reſponderunt, & dixerunt ei , In peccatis

Sens. Lit. In Cap. IX.

51. Int.q.d.nego quod accepiſti,quod eſt blaſphemare,non Deo gloriam dare.Aug. ¶ Chry.ſub prætextu religionis ad hoc volunt eum inducere,vt neget ſe à Chriſto curatum.Glo.Dare gloriam Deo,eſt veritatem de aliquo quaſi præſente Deo dicere.q.d.confitere iſtum non eſſe Deum,ſicut nos,ſed peccatorem. 52. Chry.quare ergo non arguitis dicentem,Quis ex vobis arguet me de peccato. 53. Int.nec pater calumniæ,nec veritatem cælat. Chry.quomodo dixit , Propheta eſt,qui nunc dicit ſi peccator eſt, neſcio.non hoc dicit quod timeret,ſed quia volebat Chriſtum à rei teſtimonio , non à ſua voce ab incuſatione eripi.q.d.nihil modò de hoc dico vtrū ſit peccator,ſed quod ſcio quia cæcus.&c. 54. Chry. modum curationis iterum inquirunt,more canum,qui venationem nunc huc, nunc illuc inueſtigant.
55. Chry. non dicunt quomodo vidiſti,ſed quomodo aperuit tibi oculos, occaſionē detrahendi contra eius operationem dantes. 56. Chry.q.d. inaniter interrogatis,non volentes addiſcere ſed cauillari.
57. Int. ſicut ego iam video,& non inuideo. Aug. Loquebatur autem hæc iam ſtomachans aduerſus duritiam Iudæorum,& ex cæco videns,non ferens cæcos. 58. Aug.maledictum eſt ſi cor diſcutias,non ſi verba perpendas:tale autem maledictum ſit ſuper nos,& ſuper filios noſtros. 59. Aug. ſi crederent Moyſi,crederent & Chriſto, de quo ille ſcripſit. 60. Int.ſub quia. 61. Int. ſeruum Deo præferunt.
62. Int.q.d.quod Moyſes docuit à Deo accepit. 63. Chry.at demonſtrauit ſe à Deo veniſſe per miracula quæ vidiſtis. Glo.ſuprà dixerant.Hunc ſcimus vnde ſit,nunc dicunt ſe neſcire,ſed neſcire nos dicimus quæ abiicimus. 65. Int.i.vnde hoc acceperit. 66. Chry.vbique ſignum inducit,quia hoc deprauare non poterant,ſed ab eo conuincebantur. 67. Aug.hæc adhuc inunctus loquitur,nam & peccatores Deus exaudit,alioqui fruſtra publicanus diceret,Deus propitius eſto mihi peccatori,ex qua confeſſione meruit iuſtificationem,ſicut & cæcus ipſe illuminationem. 68. Theoph.cùm peccatores implorant veniam,tranſlati ſunt de gradu peccantium ad ſtatum pœnitentium. 70. Chryſ.apparet quod ſuprà dixit,ſi peccator eſt,neſcio,non quaſi dubitantem dixiſſe, nunc enim Deo valde placentē oſtendit.
71. Chryſ.non ſufficit Deum cognoſcere , ſed oportet voluntatem eius facere. 72. Int.q.d.magna res eſt. 73. Aug.liberè,conſtanter,veraciter.

Addit. Avct. In Cap. IX.

51. Modus obteſtandi apud Hebræos in veritatis inquiſitione.q.d. ad Dei gloriam fatere veritatem. vide Ioſ.7.1.Reg.6. 53. q.d.de hoc nolo nunc diſputare,vel illum ego eſſe peccatorem neſcio,vel iudicare de illo an ſit peccator,ad me non pertinet. 57. ſ.ſicut ego,videtur autem ironicè loqui. 58. Græc. ἐλοι δόρησαν , conuiciati ſunt. ſic 1.Cor.4.maledicimur,&c. n. q.d.ſis ſanè tu talis hominis diſcipulus , vt ſolemus de re quam execramur. 64. ſ.quo ſpiritu agatur. o. pro,ſanè. p. pro,accidit. 66 pro,cùm tamen aperuerit. 68. in peccato.ſ.perſeuerantes,audit autem,pro,exaudit.ſ.regulariter. 72. adeoque nec Moyſes,quo vos tantopere gloriamini,tale quid fecit. q. pro,non poſſet,ſeu potuiſſet,ὀυκ ἠδύνατο, q.d. nihil tale facere poſſet.

natus es totus,[74] & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras.[75] Audiuit Iesus quia eiecerunt eum foras:[r] & cùm inuenisset eum, dixit ei,[76] Tu credis in Filium Dei?[77] Respondit ille, & dixit,[78] Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei Iesus. Et vidisti[79] eum: & qui loquitur tecum,[80] ipse est. At ille ait,[81] Credo Domine.[82] Et procidés[83] adorauit[84] eum.[85] Et dixit ei Iesus,[86] In iudicium ego in hunc mundum veni:[s] vt qui non vident,[87] videant:[88] & qui vident,[89] cæci fiant. Et audierunt quidam ex Pharisæis qui cum ipso erant: & dixerunt ei, Numquid & nos cæci sumus? Dixit eis Iesus, Si cęci[90] essetis, non haberetis[91] peccatum, nunc verò dicitis, Quia[92] videmus, peccatum vestrum[93] manet.

SENS. LIT. IN CAP. IX.

74. Chry.i.à prima ætate in peccatis es, exprobrant cæcitatem, quasi peccato contigerit. 75. Aug. magistrum illum fecerant, & vt discerent, sæpe interrogauerant: & ingrati, docentem proiecerũt. Chry. eiecerunt eum ex templo Iudæi, sed inuenit eum Dominus templi, & suscepit. 76. Chrys.interrogat, volens se notum facere, ob hoc enim eum inuenit. 77. Hil.6. de Trinit. si sola Christi qualiscunque confessio fidei esset consummatio, dixisset, Credis in Christum: sed quia nomen Christi, hæreticis penè omnibus futurum erat in ore, cùm tamen Dei filium quidam negent, ideo ad fidẽ poscitur, vt credatur in Filium Dei. 78. Chry.desiderantis verbum. Glo.habebat iamdudum cor paratum ad credendũ, sed in quem credere deberet, ignorabat. 79. Int.s.corporaliter. Theop.reducit ei in memoriam sanitatem, & quod ab ipso virtutem videndi acceperat. 80. Theoph.idem qui ex Maria natus est, Dei filius est, non alius, & alius secũdùm errorẽ Nestorij, August. modò lauat faciẽ cordis eius. 81. Int.ecce missus in quo lota facie, iam Filiũ Dei agnoscit in Filio hominis. Aug. iam mũdata conscientia, agnoscit illum non Filium hominis tantùm, sed Filium Dei. 82. Beda non erecta ceruice togãdus Dominus, sed suppliciter eius misericordia imploranda. 83. Int. qualem credit, indicat. Aug. ¶ Chry. per hoc eius diuinam virtutem ostendit. 84. Int.s.vt Deum. 85. Chry.feruentiorem illum circa fidem faciens, & eos qui sequebantur, erigens. 86. Int.s.discretionis, non vltimæ retributionis. ¶ ecce dies inter lucem & tenebras discernit. Chry.in iudicium.i.maius supplicium, qui enim condemnarunt ipsum, ipsi condemnati sunt. 87. Int.s.humiles cæci. 88. Int.per me lumen. August.videãt, inquit, quia de tenebris liberat.
89. Int.s.sapientes superbi, vt Pharisæi ex istis verbis commoti. Aug. ¶ Chrys.gentes quæ non quærebant iustitiam, iustitiam inuenerunt, Israël autem sequens legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Theoph.cæcus à natiuitate iam videt anima & corpore, qui verò videbant, excæcati sunt intellectu.
90. Aug.i.si vos cæcos diceretis, & ad Medicũ recurreretis. Chr.si cæci essetis, tollerabilius vobis fieret supplicium. Theop.si essetis inscij Scripturarum, non tam grauiter peccaretis. 91. Int. quia ego veni tollere peccata. 92. Int.propter quod Medicum non quæritis. August. 93. Int.& ita cæci permanetis. Aug.hoc est quod paulo antè dixit, Vt qui non vident, id est, se non videre confitentur, & Medicum quærunt, videant, & qui vident, id est, se putant videre, & Medicum non quærunt, in sua cæcitate permaneant, istam discretionem vocauit iudicium.

ADDIT. AVCT. IN CAP. IX.

74. s. & corpore, & anima.q.d.totus quantus es, peccatum es, idq; inde iam à natiuitate. r. s. & extra illum locum vbi cum eo disceptabant & extra synagogam. 86. s.vt per me Dei iudicium inscrutabile impleatur. s. consecutiuè accipiendum, non finaliter. 21. scilicet, quantum habetis, qui ex ignorantia non peccatis.

CAPVT X.

AMEN,[1] amen dico vobis,qui non intrat per [2] ostium in [3] ouile ouium,sed [4] ascendit [5] aliunde,ille [6] fur est & [7] latro.[8] Qui autem intrat per [9] ostiũ,[a] pastor est [10] ouium Huic [11] ostiarius aperit: & [12] oues [13] vocem eius [14] audiunt: & [15] proprias oues vocat nominatim: & [16] educit eas. Et cùm proprias oues [17] emiserit, [18] ante eas vadit: & oues illum [19] sequuntur,[20] quia sciunt vocem eius.[21] Alienum autem non sequuntur,

SENS. LIT. IN CAP. X.

1. CHRY.ne dicerent se ad Christum non accedere,non quidẽ ex cæcitate,sed eum vt deceptorem fugientes.ostendit se pastorem esse, indicans primò quis sit fur. Aug.quia multi dicuntur boni homines,qui tamen Christiani non sunt;& se iactant sicut Pharisæi, nunquid & nos cæci sumus? quæ faciunt,quia nesciunt ad quem finẽ referant, inaniter facientes, Dominus de grege & ostio nobis similitudinem proponit.Glo.cõtra Pharisæorum qui se videre iactabant, arrogantiam, similitudinem proponit,ostendens nec sapientiam,nec bonam vitam quicquam valere,nisi per eum. 2. Chry.i.Scripturas,hæ enim Dei cognitionem aperiunt,oues custodiunt,lupos prohibent,hæreticis aditum præcludentes.Glo.id est,per me. 3. Int.i.in Catholicam Ecclesiam, seu in consortium fidelium. 4. Int. s. casurus ex alto.Aug.humilis ianua est Christus, qui intrat per hanc ianuam, oportet humilem esse, vt sano capite possit intrare. qui se non humiliat,sed per maceriam vult ascendere,ideo exaltatur vt cadat.

5. Int.quoquo modo propter Christum, vel non bene de eo sentiendo, vel non eius gloriã, sed suam quærendo.Aug.dicant pagani,vel Iudæi,vel hæretici,bene viuimus; si per ostium non intrent, quid eis prodest,non bene viuere dicendi sunt,qui finem bene viuendi,vel cæcitate nesciunt,vel inflatione contemnunt.Chry.i.qui non Scripturis vtitur,sed aliam sibi & non legitimã viam facit;dicens verò,aliunde,Scribas significat,qui docebant mandata,& doctrinas hominum,& legẽ transgrediebantur. 6. Aug. quia quod alienum est,suum dicit.Glo.oues Dei suas faciendo. 7. Aug.quia quod furatur occidit.

8. Int.i.qui rectè sentit de Christo,& non sua,sed quæ Christi sunt quærit. 9. Aug.de vet.Dom. Ser. 49. intrat per ostium,qui intrat per Christum,eiúsque passionem imitatur & humilitatem. a. Gloss. omnes qui veritatẽ tenent,& docent in Christo pastore,sunt vnus pastor;sibi Christus soli tenuit quod ostium est,per quem oues intrẽt ad Deum;intrat autem pastor per ostium, Christum enim & Christus ipse,& alij pastores prædicant. 10. Int.i.prædestinati ad vitam. 11. Chry. s.Moyses,cui Dei eloquia credita sunt.Theoph.Spiritus sanctus per quem nobis Scripturæ reseratæ Christum iudicant.Aug.Dominus ipse ostiarius,& pastor,& ostiũ,ipse se aperit qui seipsum exponit; vel ostiarius Spiritus sanctus, de quo Dominus:Ipse vos docebit omnem veritatem,ostium est Christus, qui est Veritas, quã qui docet,ostium aperit.Glo.Ostium Scriptura quæ ducit ad Christum. 12. Int.id est,prædestinati ad vitam.

13. Int.in quocunque sonat vox verbi Dei. 14. Int.s.obediendo. Chry. ostendit illos qui ei non attendebant,ex ordine ouiũ excludi. 15. Int.quia habet nomina scripta in libro vitæ,vnde & dicitur:Nouit Dominus qui sunt eius.Aug.Nouit Dominus nomina prædestinatorum,vnde discipulis ait, Gaudete,quia nomina vestra scripta sunt in cælo. 16. Int.quasi de Ægypto in doctrinam vel regnum. Chrys. cæcum significat,quem eduxit vocans ex medio Iudæorum. 17. Int. s. de tenebris ad lucem ante eos vadens,quasi in columna nubis & ignis.Aug. Quis alius oues emittit, nisi qui eorum peccata dimittit, vt eum sequi duris liberatæ vinculis possint? 18. Int.exemplum eis faciẽs quod doceat,vel ad regnum præcedit.Chry.Pastores solent oues sequi,sed Christus præcedit,deducens ad veritatem. Aug. Quis est qui oues præcessit,nisi qui surgens à mortuis,iam non moritur,& Patri dixit,quos dedisti mihi,volo vt vbi ego sum,& ipsi sint mecum? 19. Int.quocunque ierit. 20. Int.perseuerando. vsque ad finem.

21. Int.s.in quo non est vox Christi,etiamsi bonus videatur.Chrys.per multa se Christus à talibus separat,primò per doctrinam Scripturarum,per quas homines ad se adducebat,secundò, per ouium obedientiam, in Christum enim etiam mortuum homines crediderunt, illos autem statim reliquerunt. Theop.significatur Antichristus.qui non obtinebit sequaces post mortem.Aug.at vocem Christi,& audit,non eius,vt Iudas,qui lupus erat,& non audiũt oues, vt quidam eorum qui Christum crucifixerunt. Si enim quis dicat non fuisse oues, cùm non audirent, legat apud Ezechielem errantem ouem. Errat, quia vocem pastoris non audit,& ouis tamen appellatur,dicendum ergo nouisse Dominũ qui sunt eius, nouit enim prædestinatos,multæ oues foris sunt,multi lupi intus,est & vox aliqua pastoris,in qua oues non audiunt alienos,nec qui non oues,Christum,nempe ista,qui perseuerauerit vsque in finem,hic saluus erit,hanc vocem non negligit proprius,non audit alienus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

2. *id est,rectam & iustam viam.* 3. *Græc.αὐλὴν,stabulum.*

sed

ſed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. [22] Hoc [23] prouerbium dixit eis Ieſus. Illi autem non [24] cognouerunt quid loqueretur eis. [25] Dixit ergo eis [26] iterum Ieſus, Amen, amen dico vobis, quia [27] ego ſum oſtium ouium: [28] omnes [29] quotquot [b] venerunt [c] fures ſunt & [30] latrones: ſed non audierunt eos [31] oues. [32] Ego ſum oſtium: per me ſi quis in- [33] troierit, [34] ſaluabitur, & [35] ingredietur, & egredietur, & [36] paſcua [37] inueniet. [38] Fur non venit niſi [39] vt furetur, & [40] mactet, & [41] perdat. Ego veni vt [42] vitam habeant, & [43] abundantius [44] habeant. [45] Ego [46] ſum paſtor bonus. [47] Bonus [48] paſtor [49] animam ſuam [50] ponit pro ouibus ſuis. [51] Mercenarius autem, & [52] qui non eſt [53] paſtor, cuius non ſunt oues propriæ,

Sens. Lit. In Cap. X.

23. Int.ſcilicet, exercet obſcuris; paſcit etiam manifeſtis, dum exponit. 24. Int.in quo conuincuntur cæci eſſe. 25. Chry.attentiores volens Iudæos facere. 26. Int.vt credens quæ dixit, & piè quærẽs intelligat. 27. Int.per me ergo intrat, qui intrat. Auguſt.ecce quod clauſum poſuerat, aperuit. Ipſe eſt oſtiũ, intremus, vt nos intraſſe gaudeamus. 28. Chry.non de Prophetis dicit, ſed de ſeditioſis. 29. Int. ſ.præter me, nam Prophetæ præmiſſi cum eo.i.cum veritate. Aug.Prophetæ non præter Chriſtum venerunt, venerunt enim cum verbo Dei, venturus præcones miſit, & eorum quos miſerat, corda poſſidebat. 30. Aug.ſ.ad furandum & occidẽdum venerunt. Gloſſ.fur eſt, qui per Simoniam, vel alio modo contra Chriſtum intrat, & poſtquam intrauerit, malo exẽplo occidit, & ſic apertè latro. 31. Int.ſ.veræ. Aug. ſ.illi de quibus dictum eſt, Nouit Dominus qui ſunt eius. 32. Aug.quare ſe oſtium dixerit, aperit.

33. Int.ſ.non fictus. 34. Int.ſ.perſeuerando. 35. Aug.ingredimur, cùm aliquid interius cogitamus; egredimur, cùm exterius aliquid operamur. ſecundùm illud, Exibit homo ad opus ſuum. Theoph.ingreditur, cui eſt curæ homo interior; egreditur, qui hominem exteriorem.i.membra quæ ſunt ſuper terram, mortificat. Greg.ſuper Ezech.hom.13. Ingredietur ad fidem, egredietur ad ſpeciem, & paſcua inueniet in æterna ſatietate. 36. Chry.i.futuram delectationem & quietem. 37. Theop.ſ. in futuro ſeculo. 38. Int.pro fur antẽ. 39. Gloſ.alienã rem vſurpando. 40. Gloſ.à fide retrahendo. 41. Int. & ideo non audiunt eum oues. Chry.accidit hoc ad litteram ſeditioſis, vt Iudæ & Theudæ, occiſi enim & perditi qui eos ſequebantur. 42. Int.Hic iuſtus ex fide viuit. Aug.vitam habent ingredientes per fidem quæ per dilectionem operatur. 43. Int.ſ.de hac vita tranſmigrando. Aug.egredientes.i.cùm moriuntur veri fideles, abundantius vitam habent, vbi nunquam deinde moriantũr. 44. Int.ſ.in futuro.

45. Aug.aperuit ſe oſtium, nunc paſtorem. 46. Int.ſicut oſtium. Aug.ſicut ipſe per ſe nouit Patrem, nos autem per illum, ſic intrat in ouile per ſe ipſum, nos autẽ per ipſum, quomodo autem vnus paſtor eſt, ſi Eccleſiæ præpoſiti paſtores ſunt? omnes illi vnius paſtoris membra ſunt, paſtoris nomẽ aliis communicauit, oſtij ſibi propriè tenuit. 47. Int.ad differentiam furis vel mercenarij. Aug. 48. Int.exprimit quid ſit proprium boni paſtoris. Greg.in hom.14.formam quam imitemur adiungit. 49. Int.i.vitam. Greg.hom.14.fecit quod monuit Chriſtus, pro ouibus animam poſuit: qui autem non dat pro ouibus ſubſtantiam ſuam, quomodo pro his daturus eſt animam ſuam? Aug.de verb. Dom. Serm.50. Non omnes qui corpora ſua in paſſionibus etiam igni tradunt, æſtimandi ſunt ſanguinem fudiſſe pro ouibus. Si tradidero, inquit Apoſtolus, corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt: non habent autem charitatem qui non amant vnitatem. 50. Chry.oſtendit ſe ad paſſionẽ venire non inuitũ. 51. Greg.ho.14.ſ.qui plus terrenã ſubſtantiã quàm oues diligit, & ob tẽporales mercedes paſcit. 52. Int.etſi videatur, quia veritatem prædicat vt paſtor. Greg.ho.14.paſtoris locum tenet, ſed lucrum animarum non quærit. 53. Int.quia non amore earum, ſed pro ſua mercede.

Addit. Avct. In Cap. X.

23. i.parabolam. ſic Parabola Salomonis dicuntur Prouerbia ſ.ſententia arcana, ſeu occulta. b. ſcilicet, non miſſi, vel Chriſti ſe nomine obtrudentes. c. pro, fuerunt. 35. pro, conuerſabitur, ſeu aget. Hebr vide Pſal.120. 1. Regum. 18. vel ingredietur per fidem in Eccleſiam, & egredietur per mortem è mundo in cælum iturus. 42. ſ.hic, & abundantius in futuro, vel creſcentes in virtute. 43. fortè, pro, abundanter, 46. Græ.ὁ ποιμὴν, ὁ καλὸς, Ille bonus paſtor.

videt

SENS. MYST. IN CAP. X.

38. Theoph.fur,diabolus qoi veoit rentando,vt furetur per cogitationes illicitas,& mactet per consensum,& deinde per opera destruat.

videt lupum[54] venientẽ,[55]& dimittit oues,& fugit:[56]& lupus rapit,& dispergit oues. Mer*cenarius autem fugit, quia mercenarius est, &[57] non pertinet ad eum de ouibus.[58] Ego sum pastor bonus,&[59] cognosco oues meas,&[60] cognoscũt me meæ. Sicut nouit me Pater,& ego agnosco Patrem :[61] & animam meã pono pro ouibus meis. Et[62] alias oues habeo quæ[63] non sunt ex hoc ouili:& illas[d] oportet me adducere,&[64] vocẽ meã[65] audient,&[66] fiet vnũ ouile,& vn' pastor.[67] Propterea me diligit Pater,[68] quia ego[69] pono animã meã vt[e]

SENS. LIT. IN CAP. X.

54. Greg. hom.14. in necessitatis occasiooe cogooscitur sitne quis pastor an mercenarius. Aug.de verb.Dom.Serm.49.lupus,diabolus & qui illum sequuntur. 55. Greg.hom.14.lupus super oues venit, cum iniqui fideles opprimunt. 56. Greg. hom. 14. non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Aug.quidam corpore stant,animo fugiunt.affectiooes enim motus animorum sunt;lætitia diffusio est, tristitia contractio,cupiditas progressio,timor fuga Aug.ad Honoratum epist.180.Fugiant serui Christi de ciuitate in ciuitatem, quando eorum quisquam specialiter à persecutoribus quæritur ; & ab aliis qui noo ita requiruntur,non deseratur Ecclesia;cùm autem omnium est commune periculum, aut omnes ad loca munita transeant, aut si quos necesse est manere, illi non deserantur ab eis quoiũ opera indiget. si enim manente plebe,ministri fugiant,mercenariorum est illa fuga damnabilis,qoibus nõ est cura de ouibus. * Aug.de ver.Dom.Ser.49.Diligendus pastor,cauendus latro, tolerandus mercenarios,tandiu enim vtilis est;quamdiu nõ videt lupum,furem, vel latronem.Idem in Ioano. Filius patris hæreditatem patienter expectat,mercenarius temporalem mercedem festioanter exoptat;& inde lędit,vnde mala facit,oon vnde bona dicit ; botrum carpe,spinam caue,multi in Ecclesia cõmoda terreoa sectantes,Christum prædicaot, audiuntque oues pastoris vocem per mercenarium. 57. Greg.hom.14. In eo quod in ouibus præest,non oues diligit,sed lucrum terreuum quærit,quod ne amittat, opponere se contra periculum trepidat. 58. Chry.Suprà se ab illis distinxit qui furantur & mactaot.s.seditiosis,dicens se venisse vt vitam habeant,&c.Itemqoe ab his qui non prohibent, quales erant magistri Iudæorum, dicens se pro ouibus animam ponere, nunc ergo concludit. 59. Int.i.diligo. Greg.in hom. ¶ Chry.sic Paulus, oon repulit Deus plebem suam quam præsciuit. Theoph.mercenarius oues ignorat,rarò enim visitat.

60. Int.i.diligunt, & obsequuntur. Greg.in hom. 61. Greg.in hom.14 q.d.in hoc constat quod cognosco Patrem,& à Patre cognoscor. Charitate enim qua pro ouibus morior, quantũ Patrem diligam, ostendo.Glo. Hæc est probatio dilectionis ad Patrem & oues,sic Petrus confitens amorem, iubetur pascere ooes:& pro eis mori. 62. Int.s.de gentibus.Aug.de ver.Do.Ser.57. Erant in gentibus aliqui prædestinati,nondum congregati. 63. Iot.s.de populo Israël.Aug.de verb.Dom.Ser.57. d. Chry.noo est hoc verbum necessitatis demonstratiuum, sed eius quod fiet omnino. 64. Int s.per Apostolos.Augu Præsentiam suam corporalem oon exhibuit nisi populo Israël,iuxta illud:Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël, ad gentes autem noo perrexit ipse, sed misit. Glo.per suos adduxit,in quibus ipse est. 65. Int.non illorum. Glo.non dicit meorom, quia in ipsis ille loquitor. 66. Greg.io ho. 14. Iudaicum enim populom & Geotilem in sua fide coniungit. Theoph.attendant Manichæi, vnum enim ouile, & vnus pastor est noui & veteris Testamenti. 67. Int.Pono animam pro ouibus, propterea,&c.Chry.hoc subiungit, quia eom dicebant à Patre alienom. 68. Int.quasi dicat, ideo me Pater diligit, quia morior vt resurgam.Aug.¶ Theoph. Non dilexit Pater Filium, tanquam dilectionem tribuens vt stipendium mortis,sed substantiam suam in Filio intuens,qoi ex eadem cum Patre charitate,pro nobis voluit mortem subire. 69. Aug.non glorientur ergo Iudæi, sæuire qoidem poterunt,sed si ego noluero animam ponere,quid sæoiendo facturi sunt?

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

55. Gra.οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων,non curat oues. 63. quo,scilicet,nunc congregata sunt oues, id est,fideles. 64. per Apostolos,scilicet. 69. nemo enim ab inuito potest auferre,pono verò, pro, positurus sum.vel,sum paratus ponere suo tempore. e. pro,ita tamen vt.

iterum ſumam eam.[70] Nemo tollit eam à me:ſed ego ponam eam à [f] meipſo.[g] poteſtatem habeo ponendi eam:& poteſtatem habeo iterum [71] ſumendi eam. [72] Hoc [73] mandatum accepi [74] à Patre meo. [75] Diſſenſio iterum facta eſt inter Iudæos propter ſermones hos.Dicebant autem [76] multi ex ipſis,[77] Dæmonium habet,& inſanit:quid eum auditis? [78] Alij dicebant, Hæc verba non ſunt dæmonium habentis. [79] nunquid dæmonium poteſt cæcorum oculos [h] aperire? Facta ſunt autem [80] Encænia in Hieroſolymis. & [81] hyems erat.Et ambulabat [82] Ieſus in [83] templo in [84] porticu Salomonis. [85] Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei:[86] Quouſque animam noſtram [87] tollis?ſi tu es [88] Chriſtus, [89] dic nobis [90] palam: Reſpondit eis Ieſus? [91] Loquor vobis, & non creditis.opera quæ ego facio in [l] nomine

SENS. LIT. IN CAP. X.

70. Int.pro,nemo enim.Chry.oſtendit ſe non inuitum ad paſſionem venire.Aug.3.de Trinit.cap.13. Venit ad mortem quia voluit,quando voluit, & quomodo voluit. g. Int.pro , quia poteſtatem.Aug. Caro ponit animam & ſumit , non poteſtate ſua,ſed Verbi. 71. Chry. reſurrectionem demonſtrat indubitabilem. 72. Int.ſ.de omnibus prædictis, & ponendi, & ſumendi animam.Chry.hoc ait , ne cùm interfecerint,putent à Patre derelictum. Oſtendit verò per hæc verba ſe voluntariè mori, & non eſſe Patri contrarium. 73. Chry.Mandatum eſt cum Patre concordia. Alcuin. Non verbo accepit mandatum,ſed in verbo Patris eſt omne mandatum,& cùm accipere dicitur,non Filij poteſtas minuitur , ſed generatio oſtenditur. 74. Int.Non quòd inferior,ſed quia genitus æqualis ; quidquid habet , à Patre habet. 75. Int.quia tenebræ lucem non comprehendunt. 76. Int.Iſti ſunt tenebræ. 77. Chry. hoc dicunt quia ſupra hominem erant,quæ dicebantur. 78. Int.iſtorum oculi iam cœperant aperiri.

79. Int.q.d.dæmonium non ſolet bona operari. h. Chry.Dominus , quia per res demonſtrationem tribuerat,ſilebat.& quia digni non erant illi reſponſione. 80. Auguſt.Encænia, feſtiuitas dedicationis templi,*καινὸν* enim Græcè nouum.Chry.Dedicatum templum in reditu ex Babylonia.Glo.facta eſt dedicatio à Iuda Machabæo tempore hyemis,à Zorobabele autem & Ieſu ſacerdote in Vere,à Salomone verò in Autumno. 81. Theoph. hoc dicit Euangeliſta ad ſignificandum proximum tempus paſſionis: in vere enim ſequenti paſſus eſt Dominus. 83. Glo.porticus quibus templum cingebatur,ſolent ſignificari nomine templi. 84. Int.ſcilicet , vbi Salomon ſtare ſolebat ad orandum. 86. Aug. non veritatem deſiderant, ſed calumniam præparant.Glo.calumniam præparant , Chriſtus autem ſic reſponſum temperat,vt nec calumniæ locus ſit,& fidelibus conſtet ipſum eſſe Chriſtum Dei Filium. 87. Int.dum incertos nos relinquis. 88. Int.id eſt, ille Meſſias qui venturus eſt in mundum. 89. Chry. vide peruerſitatem.cùm per ſermonem docet,dicunt,quod ſignum oſtendis?cùm per opera,ſi tu es Chriſtus,dic nobis. 90. Chry.at palam Chriſtus omnia dicebat, & nihil occultè loquebatur.Aug.quærebant audire,Ego ſum Chriſtus,quod ſi diceret,calumniarentur,quod ſibi arrogaret regiam poteſtatem. 91. Int. ſcilicet,vt verbum Dei,& probo per opera quid ſim.

SEN. MYST. IN CAP. X.

81. Glo.ſignificatur Iudæorum frigiditas , qui non accedunt ad ignem, id eſt, in Chriſtum credunt. Aug.Iudæi frigebant diligendi charitate,& ardebant nocendi cupiditate,non accedebant proſequendo, ſed premebant perſequendo.Theoph.tu etiam dum hyems eſt,id eſt, vita præſens turbinibus iniquitatis concutitur, ſpiritualia encænia templi tui celebra renouando teipſum ſemper, & aſcenſiones in corde tuo diſponens,eritque tibi Ieſus præſto in porticu Salomonis, pacificum ſtatum tribuens. 82. Int. ecce ignis de quo deberent accendi. 85. Int.Ecce hyems in Iudæis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

70. ab inuito ſcilicet. f. i.vltro. 80. i.feſtum dedicationis. καινὸν. nouum , ἐγκαινίζω, & ἐγκαινόω, innouo,dedico,initio, ἐγκαίνια, quaſi initialia;erat autem dedicatio de qua 1.Mach.4. menſe Nouembri facta non de qua 3.Reg 8.qua Septembri, aut 1.Eſd.6.qua Februario & quidem ſola hæc, qua altaris celebrabatur quotannis. 84. ita dicta quod eodem loco & forma,qua qua olim Salomonis dicebatur.

85. ſ ne poſſet elabi priuſquam reſponderet. 87. Gra.αἴρεις,ſuſpendis , q.d.quamdiu nos tenebis ſuſpenſos? 88. Gra. ὁ χριστὸς,Meſſias ille tam diu expectatus. 90. Gra.παῤῥησίᾳ,liberè,confidenter. 91. Gr. εἶπον,dixi,ſcilicet,quis ſim. l. id eſt,mandato,poteſtate,vel ad honorem & gloriam.

Patris mei, hæc testimonium perhibent de me: sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis, sicut dixi vobis. Oues meæ vocem meam audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me. & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater vnum sumus. Sustulerũt ergo iterum lapides Iudæi, vt lapidarent eum. Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo: propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt ei Iudæi, De bono opere non lapidamus te: sed de blasphemia, & quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum, Respondit

SENS. LIT. IN CAP. X.

92. Int.cuius,& noo suam gloriam quærit. 93. Chry.q.d.si operibus non creditis, qualiter verbis credetis? 95. Aug.videbat eos ad sempiternum interitum prædestinatos. 96. Theoph.inducit eos,vt oues ipsius efficiantur. 98. Int.i.obediunt præceptis. 100. Int.& imitatione,& beatitudine. 101. Int. quia vos de præsenti vita cogitatis,& calumnias quæritis. 102. Int. hæc sunt pascua de quibus suprà. Aug.Bona verò pascua vita æterna,ibi nulla herba arescit, totum viret. 103. Int. q. d. vos peribitis in æternum,quia non estis de ouibus.Aug. 104. Int.etsi in præsenti videantur perire. Theophyl.periit Iudas,quia non permansit vsque ad finem,loquitur autem Christus de perseuerantibus. 105. Int.fur & latro nihil possunt contra illos quos nouit Deus esse suos. August.ostendit quare non pereant.de ouibus enim de quibus dicitur,nouit Dominus qui sunt eius,nec lupus rapit,nec fur tollit,nec latro interficit.

106. Int.id est,potestate. 107. Int.pro,quia Pater. 108. Int.s.gignendo dedit esse vnigenitum Filium,coæqualem,coæternum.Hil.7.de Trin.quod à Patre accepit,accepit nascendo. Aug.non crescendo,sed nascendo æqualis est,qui semper natus est,de Patre Filius,de Deo Deus. 109. Glo. ex hoc quod sum ex Patre,maior sum ad protegendum,quàm illi ad impugnandum.August.dedit mihi Pater quod omnibus maius est,vt sim verbum eius,ideo nemo rapit oues de manu mea, quia nec de manu Patris.

110. Int.scilicet,omnibus creaturis & Angelis. 111. Int.virtutem & gloriam huius rei,quod nemo rapit de manu eius,Patri attribuit. 112. Int.id est,potestate, quæ vna est mihi & Patri,vel de me, qui sum manus Patris August. solent enim & homines dicere manus suas, illos,per quos faciunt,quod volunt. 113. Chry.hoc subdit,ne putetur imbecillis aut Patre minor. 114. Aug. à Charybdi & Sylla liberat,cùm dicit vnum,ab Ario,cùm dicit sumus,à Sabellio. Aug.6.de Trin.cap.2. Vnum sunt,secũdùm essentiam,nón secundũm relatiuum.Hil.8.de Trin.Vnum sunt Pater & Filius,non solùm voluntate, & vnanimitate,vt dicunt hæretici,sed natura,honore,& virtute. 115. Aug. more suo duri ad lapides cucurrerunt.Hilar.7.de Trin.Et nunc etiam hæretici verborum lapides injiciũt,& Christum, si possent, de throno suo detraherent. 116. Theoph.ostendens nullam illos habere occasionem iustam furendi contra eum. 117. Int.non verbis,sed factis eorum. 118. Int.cuius gloriam quærit vbique. 119. Int. non possunt negare bona accepisse. 120. Int.non possunt ferre quod Filius Dei dicatur. 121. Aug Ecce Iudæi intellexerunt quod Ariani non intelligunt,senserunt enim non posse dici,Ego & Pater vnum sumus,nisi vbi æqualitas est Patris & Filij. 122. Chry.non destruens Iudæorum opinionem existimantium quòd se Deo Patrem diceret,sed magis confirmans. Glo. Videns illos non ferre splendorem veritatis,temperat verbis sequentibus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

m. scilicet,electis. n. pro dabo. 108. scilicet,oues. 109. Alij in quibus August.legunt quod dedit mihi maius, intelligúntque datam naturam & potestatem. 111. pro,& sicut nemo,&c.ita,scilicet nec de mea. o. apparet quo animo interrogauerint.

p. pro,feci in vestri gratiam,sic illud:Ostende nobis Domine misericordiam tuam.

118. id est,Patris mandato & potestate. q. pro,vultis lapidare,& fortè iam cœperant lapides iacere. 119. pro,ob opus bonum. r. pro,id est. s. pro,vsurpas tibi diuinitatem.

eis Iesus, Nónne scriptum est in lege vestra,quia ego dixi,Dij estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura,quem Pater sanctificauit, & misit in mundum,vos dicitis, Quia blasphemas:quia dixi Filius Dei sum. Si non facio opera Patris mei,nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite,vt cognoscatis,& credatis,quoniam pater in me est,& ego in Patre. Quærebant ergo eum apprehendere:& exiuit de manibus eorum.Et abiit iterum trans Iordanem, in eum locum vbi erat Iohannes baptizans primùm:& mansit illic. & multi venerunt ad eum, & dicebant, Quia Iohannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quæcunque dixit Iohannes de hoc, vera erant: & multi crediderunt in eum.

SENS. LITER. IN CAP. X.

123. Int.s.Psalmo.Aug.Legem appellat generaliter omnes illa scripturas, quamuis alibi à Prophetis distingnat,cùm dicit,in his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Aliquando etiam à Psalmis distinguit,cùm dicit:Oportebat impleri quæ scripta sunt in lege,& Prophetis, & Psalmis de me.

124. Glo.tribus modis dicitur Deus,natura,adoptione,vt hic,& falsò,vt dæmones,& idola. 125. Glo. s.participatione. 126. Int.id est,falsitatis argui. 127. Int.scilicet,Dauid. 128. Int.s.gignendo, vt sanctus esset dedit;quia sanctum genuit.Aug. ¶ Hil.7.de Trin. Sanctificatus est in Filium, dicente Paulo, quod prædestinatus est Filius Dei in virtute secundùm Spiritum sanctificationis. Theoph. id est,sanxit sacrificari pro mundo. in quo se ostendit non esse Deum,vt cæteri:saluum enim facere mundum, Dei opus est,non autem hominis deificati per gratiam. 130. Aug. si per sermonem Dei homines participando fiunt dij, verbum vnde participatur non est Deus? 131. Chry.vt sermo susciperetur,humilius locutus est,nunc ad maiora reducit. 132. Int.quæ nemo potest facere nisi Filius. Chry. ostendit se nihilo esse minorem Patre ab operum qualitate,substantiam enim eius videre non poterant. 133. Int. quasi dicat,si solis verbis prædico,non credatis. 134. Int.s.opera illa. 135. Int.s.verbis,& innocentia vitæ.

136. Gloss.fidem adhibere operibus,vt merito fidei amplius cognoscendo opera,veniatis ad fidem veritatis. 137. Hil.7.de Trin.hoc est illud,Ego & Pater vnum sumus.Aug.in iustis Deus est per gratiam, at Filius in Patre est,& Pater in Filio,tanquam æqualis. 138. Aug. non credendo & intelligendo, sed sæuiendo,& occidendo,tu apprehende vt habeas,illi apprehendere volebant vt non haberet. 139. Aug. non apprehenderunt,quia manus fidei non habuerunt. 140. Chry. vt eorum furor per absentiam sedaretur. Theoph. Sæpè Dominus ducit populos ad solitaria loca, de perfidorum societate eripiens, vt magis fructificent,sic legem veterem daturus,eduxit populum in desertum. 145. Aug.i.miraculum.

146. Chry.q.d.etsi signum nullum fecit, tamen omnia de hoc veraciter dixit, si ergo ei credi oportebat,multo magis huic,cum illius testimonio signa facienti. 147. Aug. apprehenderunt permanentem, non quomodo Iudæi volebãt apprehendere discedentem:& nos ergo per lucernam veniamus ad diem. Iohannes enim lucerna erat,& diei testimonium perhibebat.

SENS. MYST. IN CAP. X.

141. Theophyl.à plebe Iudaica ad loca fontes habentia se transfert.i.ad Ecclesiam ex gentibus quæ habet fontem baptismi,per quem multi ad Christum accedunt,quasi transeuntes Iordanem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. X.

123. i.libro vbi scripta etiam lex. t. Scriptura.s. v. i.quibuscum Deus familiariter locutus, aut quibus aliqua reuelauit. 126. i.irrita esse, vel negari,vel argui falsitatis. 128. singulariter,scilicet. 132. s.quæ solus Pater potest facere. x. s.reddens se inuisibilem.&,autem pro,sed Hebr. 143. scilicet,in Bethabara. z. sub.cùm iste tam multa faciat.

CAPVT XI.

ERAT autem quidam languens Lazarus à Bethania: de castello Mariæ & Marthæ sororis eius. Maria autem erat quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas, infirmatur. Audiens autem Iesus, dixit eis, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei: vt glorificetur Filius Dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius Mariam, & Lazarum. Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post hæc dicit discipulis suis: Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli, Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Respondit

SENS. LIT. IN CAP. XI.

1. AVg. Inter omnia miracula quæ fecit Dominus, Lazari resurrectio præcipuè prædicatur. Beda. Cùm abiisset Dominus trans Iordanem, contigit Lazarũ infirmari. 2. Int. ne erremus, cùm multæ sint huius nominis Ostenditur ex notissima actione. 3. Int. Sufficit amanti nunciare, qui non deserit quem amat. Chrys. ideo non ierunt ad Christum sicut Centurio & Regulus, sed miserunt, quia vehementer de Christo confidebant, propter multam familiaritatem, & quia à luctu detinebãtur. Theoph. non decet mulieres facilè domo exire. 4. Int. vt se à dolore, illum liberet ab ægritudine.
5. Int. q. d. si dignaris, veni, & sana. Aug. q. d. sufficit vt noueris, non enim amas & deseris. 6. Chry. ad miserandum volunt adducere, adhuc enim quasi homini loquuntur. Theop. multam deuotionem, & fidem exprimunt, quasi. s. mirum esset dilectum Christi infirmari. 7. Int. quia nec ipsa mors quæ imminebat, ad mortem fuit, sed ad miraculum quo omnes crederent in Christum. 8. Int. quæ non eum auxit, sed nobis profuit. 9. Theop. Se Deum indicat, sequitur enim vt glorificetur Filius Dei, &c.
10. Chrysost. non est causale, sed euentus, euenit enim infirmitas, eaque vsus est in gloriam Dei.
11. Int. s. infirmitatem. 12. Int. tristium consolator. 13. Int. quæ tristes erant. Aug. ille languens, illæ tristes, omnes dilecti, habebant ergo spem, quoniam diligebantur ab eo, qui est dolentium consolator, languentiumque sanator. Chry. per hoc nos docet Euangelista non tristari, si boni, & Dei amici infirmentur. 14. Int. distulit sanare, vt posset resuscitare. Aug. 15. Int. vt quatriduum impleretur. Aug. ¶ Chry. vt dici posset, fœtet. nec putaretur non verè fuisse defunctus qui suscitabatur. 16. Int. quod discessit, infirmitatis fuit, quod redit, potestatis est. Aug. discessit vt homo, ne lapidaretur, sed in redeundo quasi oblitus infirmitatem, ostendit potestatem. Chry. Nusquam alibi Dominus prædixit discipulis quò iturus esset, nisi hîc, quia valde formidabant, vt ne repentè conturbarentur, formidabant verò, & pro ipso, & pro se, nondum enim erant in fide firmati.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

1. BEda. Lazarus interpretatur adiutus. Glos. Lazarus languidus, figura Iudæorum infirmorum in fide Christi, Martha & Maria, doctrina bonorũ Iudæorum, vel Iudæi in æterna iam beatitudine recepti, qui pro fratre sanando. i. pro reliquiis in tenebris ignorantiæ adhuc errantibus, Domino supplicant, vel Lazarus peccator qui à Domino amatur, non enim venit vocare iustos, sed peccatores, sorores, bonæ cogitationes, quæ pro peccatis dissoluendis orant. 16. Gloss. significatur fides reditura ad Iudæos in fine per Heliam & Enoch.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

a. i. vico, cuius quidam putant fuisse dominas Mariam & Martham, sed probabilius significari incolas, vel inde oriundas, sic enim dicitur ciuitas Andreæ & Petri Bethsaida. b. Martha. s. nam Græc. αὐτῆς. c. s. vt dicetur pòst. d. in qua. s. sit ei manendum, quod illa timebant.

Iesus, [17] Nonne [18] duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in [e] die, non [19] offendit: quia [20] lucem huius mundi videt: si autem ambulauerit in [21] nocte, [22] offendit: quia [23] lux non est in eo. [24] Hęc ait: & post hęc dicit eis, Lazarus [25] amicus noster [26] dormit, sed vado vt à somno [f] excitẽ eum. [27] Dixerũt ergo discipuli eius, Domine, si dormit, [28] saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius: illi autẽ [29] putauerũt quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis [30] manifestè, Lazarus [31] mortuus est: & gaudeo propter vos, vt [32] credatis, quoniã non [33] erã ibi, sed eamus ad eũ. Dixit ergo [34] Thomas qui dicitur [35] Didymus, ad cõdiscipulos: Eamus & nos, [f] & [36] moriamur cum [g] eo. Venit itaque Iesus: & inuenit eum

SENS. LIT. IN CAP. XI.

17. Int. q.d. non vos detis mihi consilium, sed me sequimini, & in me die ambulate, & non offendetis. Aug. cùm vellent dare consilium homines Deo, discipuli magistro, corripuit eos. 18. Aug. vt se diem ostenderet, duodecim discipulos elegit, in hoc autem verbo non ipsum Iudam, sed eius successorem prævidebat. Glo. se dicit Christus diem in quo debent ambulare, ne offendant, & sine quo ambulantes, offendunt, vt modò discipuli nolentes eum mori qui pro hominibus venit mori, illos autẽ dicit horas esse quæ diem sequuntur. 19. Aug. q.d. me sequimini, si non vultis offendere. 20. Int. id est, me.

21. Int. i. in tenebris peccatorum vel ignorantiæ. 22. Chry. quasi dicat, non oportet formidare, nihil enim dignum morte gessimus, vel, si quis lucem huius mundi videt, securus est, multo magis qui mecum est, nisi se amouerit à me. Theoph. quidam diem intelligunt tempus præcedens passionem, noctem verò ipsam passionem, quasi dicat, dum dies est, id est, dum non imminet passionis tempus, non offendetis, non enim vos Iudæi persequentur, cùm autem venerit, tunc possidebitis angustiarum noctem. 23. Int. scilicet, ego. 25. Chrysost. Ostendit necessarium suum aduentum. 26. August. Domino dormiebat, qui eum tanta facilitate excitauit de sepulchro, quanta tu excitas dormientem de lecto, hominibus autem mortuus erat, qui eum suscitare non poterant, sic Paulus mortuos dormientes appellat, quia sunt resurrecturi. 27. Aug. quomodo intellexerunt, sic responderunt. 28. Int. quia solet esse somnus ægrotanti salutis indicium. Chrys. 29. Chrysost. quomodo non intellexerunt mortuum, cùm diceret se velle ire vt eum excitaret, stultum enim erat tantum iter suscipere, vt à somno excitaretur, putabant esse ænigma, qualia multa loquebatur. 30. Int. quia obscurè dixerat, dormit. Aug.

31. Chry. non addidit, vado vt resuscitem, non enim volebat verbis prædicere, quod per opera erat confirmaturus, vanam gloriam nos vbique fugere docens. 32. Int. scilicet, me nihil latere. Aug. adhuc discipulorum fides miraculis ædificabatur, non vt esse inciperet, sed vt cresceret. Vt credatis, inquit, id est, amplius robustiusque credatis. 33. Int. Et tamen scio quia mortuus est. Aug. quomodo lateret eum qui creauerat? ad cuius manus anima morientis exierat? Theop. si adstitisset Dominus ægrotanti, curasset, quod esset modicum signum ad potentiam suam declarandam, magis enim roborat in fide defunctum putrescentem resuscitare. 34. Chry. infirmior tunc aliis, & postea fortior omnibus factus est, qui solus orbem terrarum peruenit. Beda. Thomas præ omnibus socios hortatur, vt eant, & moriantur cum illo, in quo magna eius apparet constantia. 35. Int. i. geminus. 36. Int. Ecce verus amantium affectus, vel cum eo viuere, vel cum eo mori.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

18. q.d. mutari illi possunt, vel, q.d. vt oportet diem finiri, ita & meum tempus, nec id possunt Iudæi impedire. Loquitur autem more Palæstinæ, vbi dies omnes duodecim horarum, s. inæqualium. e. q.d. dum quis mecum fuerit, non est quod timeat, at in nocte. i. vbi mortuus fuero, tum multa patiemini. Cùm ablatus fuerit sponsus, tunc ieiunabunt. 26. Somnus erat mors illa Christo suscitaturo. 33. cum hoc coniungendum quod præcedit: & gaudeo, quasi dicat, gaudeo me non adfuisse, vt tanto magis credatis qui absentia nuntiem, & suscitem mortuum, qui si adessem, non fuisset mortuus, aut sepultus, adeoque non fecissem tantum ego miraculum, vel ne si me præsente obiisset, dubitaretis de mea potentia. f. alij legunt, vt, quasi dicat, si imus, certa nobis mors est. g. Lazaro, scilicet, vt quidam interpretantur, potest tamen ad Christum referri.

quatuor

[37] quatuor dies iam in monumento habentem. [38] Erat autem Bethania iuxta Hierosoly-
mam quasi [h] stadiis quindecim. [39] Multi autem ex Iudæis venerunt ad Martham & Ma-
riam, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo vt audiuit quia Iesus venit, oc-
[41] currit illi: Maria autem domi [42] sedebat. Dixit ergo Martha [i] ad Iesum, Domine si [43] fuisses
hic, frater meus non fuisset mortuus. sed & nunc [44] scio quia [k] quæcunque poposceris à
Deo, dabit tibi Deus. [45] Dicit illi Iesus, Resurget frater tuus. [46] Dicit ei Martha, Scio quia
[47] resurget in resurrectione in nouissimo die. [48] Dicit ei Iesus, Ego sum [49] resurrectio & vi-
ta. [m] Qui credit in me, etiam si [50] mortuus [n] fuerit, viuet. [51] & omnis qui viuit, [52] & credit in me,
[53] non morietur in [54] æternum. Credis hoc? [o] Ait illi, Vtique Domine, ego [55] credidi quia tu
es Christus [p] filius Dei viui qui in [56] hunc [q] mundum venisti. Et cùm hoc dixisset, [57] abiit, &
vocauit Mariam sororem suam [58] silentio, dicens, Magister adest,

SENS. LIT. IN CAP. XI.

37. Chry. Venit nuncius quo die Lazarus est defunctus, duobus sequentibus mansit Dominus, quarto accessit. h. Chry. Circiter milliaria duo; dicitur verò hoc, vt ostendatur par fuisse multos Iudæorum ab Hierosolymis adesse. 39. Chry. Erant fortè hi ex illis qui credebant. Addit autem hoc Euangelista ad ostendendum verè Lazarum fuisse mortuum. 43. Chry. credebat in Christum, sed non vt oportebat, nondum enim cognoscebat esse Deum, propriaq; virtute posse suscitare, vnde dicit, Quæcunque poposceris, &c. 44. Aug. non rogat vt suscitet, vnde enim sciret an illud vtile esset fratri? sed tantùm dicit, Scio quia potes, si vis, verum autem facias, iudicij tui est, non præsumptionis meæ.

45. Chry. non dicit petam, vt resurgat. 46. Int. ambiguè dictum, non determinans quando, & ideo illa sic respondit. August. 47. Int. q.d. de illa certa sum, de hac incerta. Aug. 48. Int. q.d. quod resurget, & verum est, sed per quem tunc resurget, potest & modò, quia ego sum resurrectio, 49. Int. ideo resurrectio, quia vita. m. Chry. Illa dicebat, quæcunque petieris, Christus autem ostendit se esse à quo oporteat petere. 50. Int. vt modò est Lazarus. n. Aug. Viuet in anima donec resurgat, caro nunquam postea moritura. Glo. viuet, vt viuit Abraham, Isaac, Iacob, quorum Deus dicitur sicut viuorum.

51. Int. scilicet, in carne. 52. Int. iam viuens in anima. 53. Int. etsi ad tẽpus moriatur secundùm carnem. Aug. 54. Int. sciens fidem, quærit vt confessionem. 55. Int. q.d. omnia hæc credo, quia, &c. Aug. q.d. quando credidi quod Filius es Dei, credidi quia tu es resurrectio & vita; & qui credit in te, etiam si moriatur, viuet; & qui viuit, & credit in te, non morietur in æternum. Chry. videtur mihi mulier non intellexisse quod dictum est, intellexit tamen quod magnum quid erat. 56. Int. s. missus ad salutem mundi. 57. Chry. Sermo Christi, Marthæ luctum dissoluit. 58. Int. i. suppressa voce. Aug. ¶ Chry. occultè vocat, ne si sciant Iudæi aduenisse Christum, recedant, & testes non fiut miraculi,

SENS. MYST. IN CAP. XI.

37. Glo. Primus dies mortis quo nascimur cum originali. Secũdus, quo ad annos rationales venientes, naturalem legẽ transgredimur. Tertius, quo legẽ contemnimus. Quartus, quo etiam Euangeliũ. Alc. Primum peccatum, elatio in corde. Secundum, consensus. Tertium, factum. Quartum, consuetudo.

38. Glo. in Bethania. i. domo obedientiæ vicina Hierosolymis, suscitatur mortuus: Iudæi enim, qui in fine seculi conuertentur, cito ad Hierusalem. i. pacis visionem peruenient. 41. Int. actiua vita primùm occurrit per opera misericordiæ. 42. Int. quia contemplatiui quietem desiderant.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

h. faciunt stadia 8. milliare vnum. 39. Apparet fuisse nobiles, & multis ob virtutem etiam charos. l. nondum Deum esse Christum credebat. 49. i. fons, & auctor resurrectionis, & vita. 50. s. corpore. n. s. beata vita, & aliquando etiam corpus resumet. o. credo. s. quæ dicis vera esse. 55. s. iamdudum, vel præteritum pro præsenti. p. s. verus, naturalis, & vnicus. 57. plena spe, fore vt frater resurgeret.

q. Græc. ὁ ἐρχόμενος, qui venturus eras, seu, qui expectabaris venturus, nempe Messias. 58. Græc. λάθρα. i. clanculum, ne. s. Iudæi si scirent quo vellet ire, impedirent.

& vocat

[59] & vocat te. Illa vt audiuit, [60] surrexit citò: & venit ad eum, nondum enim venerat Iesus in castellum: sed erat adhuc [61] in illo loco vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erãt cum ea in domo, & consolabantur eam, cùm [62] vidissent Mariam quia citò surrexit, & exiit, [63] secuti sunt eam, dicentes: Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Maria ergo cùm venisset vbi erat Iesus, videns eum, cecidit ad [64] pedes eius, & dixit ei: Domine si fuisses hic, nõ esset [65] mortuus frater [66] meus. Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea, plorantes: [67] infremuit spiritu: & [68] turbauit seipsum, & dixit, [69] Vbi posuistis eum? Dicunt ei, Domine, [70] veni, & [71] vide. Et [72] lachrymatus [73] est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo [74] amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt, Non [75] poterat hic qui [76] aperuit oculos cæci nati, facere vt

SENS. LIT. IN CAP. XI.

59. Aug. non dixit Euangelista vbi, quando, vel quomodo Mariam Dominus vocauerit, sed voluit breuitatis causa ex Marthæ verbis intelligi. Theoph. Christi præsentiam vocationem reputauit.
60. Chry. nec dignitas, nec luctus, nec assidentes eam sunt remorati. Aug. Nõ illam præuenisset Martha si sciuisset aduentum Iesu. 61. Chry. lentè procedebat, ne videretur ad miraculum festinare, vel indicatur Mariam citò cucurrisse, vt venientem anticiparet. 63. Aug. pertinuit ad Euangelistam hoc narrare, vt videamus qua occasione plures ibi fuerint cùm Lazarus est resuscitatus, miraculi testes.
64. Chry. feruentior erat sorore, non enim est turbam verecundata, nec Iudæorum de Christo opinionem timuit, sed omnia humana contempsit præsente Magistro. 65. Int. quia te præsente nulla infirmitas ausa fuit apparere, apud quas vita nouerat hospitari. 66. Beda. non dixit omnia quæ Martha, lachrymis nimirum impedita. 67. Chry. Mariæ nihil loquitur vt Marthæ, aderat enim turba multa, & non erat tempus illorum verborum, sed lachrymatur, humanam naturam ostẽdens. 68. Aug. quis cum posset nisi ipse turbare? turbatus est, quia voluit; esuriuit, quia voluit, in illius potestate erat sic vel sic affici. Theoph. ostendit verum hominem, & non apparentem, & nos docet compati. 69. Aug. de verb. Dom. Serm 52. non locum sepulri ignorat, sed fidem populi probare vult. Chry. Non vult se ingerere, sed omnia ab aliis discere, & rogatus facere, vt omni suspicione miraculum careat. Glo. qui absens sciuit mortuũ, scit & vbi sepultus sit. 70. Chry. ita videbatur iturus, vel lachrymaturus, non vt resuscitaturus.
71. Int. i. miserere. Aug. videt Dominus quando miseretur. vnde, Vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea. 72. Int. ploret ergo se peccator. Aug. Fleuit, homines flere docens. 73. Int. s. humanitus. 74. Bed. Solent enim homines charos mortuos lugere. 75. Int. potuit, sed noluit, quia plus est suscitare mortuum, quàm ne moreretur facere. Aug. plus est quod est facturus vt mortuus suscitetur. 76. Int. inuidi, hoc quod confitebantur, non credebant. Chry. Erant ex inimicis qui hoc dixerũt, qui vnde oportebat admirari eius virtutem. s. ex illuminatione cæci, inde ei detrahunt.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

68. Aug. turbat se Christus, vt tibi significet quomodo turbari debeas cùm mole peccati premeris.
69. Aug. lib. 83. q. 65. interrogatione significat se ignorare peccatores, iuxta illud: Non noui vos. Gloss. sic dicens Adam vbi es? significat se Deus quasi nescire perditum hominem. 74. Int. vnde dicitur: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Aug. quid est, amabat eum? Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam, si peccatores non amaret, de cælo ad terram non descenderet.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

59. apparet Christum dixisse, vt vocaret sororem. 67. fremitum emisit virtute spiritus, lachrymas cohibens, ne flens interrogaret, vel spiritu. i. animo, seu affectu humano. 68. s. non inuitus turbatus est, sed sponte suscepit eum affectum, mutato. s. vultu, & voce præ dolore. 72. s. commotus lachrymis Mariæ & Marthæ fusis iterum ad sepulchrum.

bic

hic non moreretur? Iesus ergo [r] rursum [77] fremens [78] in semetipso, venit ad monumentum. erat autem [s] spelunca: & lapis [79] superpositus erat ei. Ait Iesus, [80] Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat, Domine, iam [81] foetet: quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus: [82] Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis [83] gloriam [84] Dei? [85] Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis [86] sursum oculis, dixit. Pater, gratias [87] ago tibi, quoniam [t] audisti me. ego [88] autem sciebam quia semper me audis: sed propter [89] populum qui [u] circunstat, dixi, vt credant quia [90] tu me misisti.

Sens. Lit. In Cap. XI.

77. Gloss. Difficultatem ostendit viuificationis talis peccatoris. 78. Chry. Frequenter dicit quod lachrymatus est, & quod fremuit, vt discas veram naturam induisse, & quidem Euangelista hic de Christo maiora præ cæteris loquitur, & humiliora. s. Beda. scilicet, rupes cauata. 80. Chry. poterat quidem voce lapidem mouere Dominus, sed vult eos testes esse miraculi, ne postea dicant sicut in cæco, non est hic. 81. Aug. de verb. Dom. Serm. 52. non credebant Maria & Martha fratrem suum posse resuscitari. Theoph. Diffidebat Martha fratrem posse resuscitari, ob dierum diuturnitatem. Beda, non sunt hæc verba desperationis, sed potiùs admirationis. Gloss. timet, remoto lapide potius excitari foetorem, quàm fratrem resuscitari. Chry testantur miraculum manus tollentes lapidem; auditus, vocem Christi audiens; visus, Lazarum exire videns; odoratus, foetorem excipiens. 82. Chry. non erat memor mulier eius quod Christus dixerat, Qui credit in me, etiamsi mortuus, &c. 83. August. in hoc est gloria Dei, quia & foetentem, & quatriduanum resuscitat. 84. Chry. suprà dixit, Vt glorificetur Filius Dei, sed hic nolebat turbare astantes. 85. Orig. mora tollendi lapidem ex sorore defuncti causata est, quæ dixit, iam foetet, &c. 86. Orig. pro impletione orationis gratias agit. 88. Chry. ostendit se non indigere oratione, eadem est enim eius, & Patris voluntas. Hil. 3. de Trinit. Non prece eguit, nobis orauit, ne Filius ignoraretur; non ipse est auxilij inops, sed nos doctrinæ inopes; ad profectum nostræ fidei loquebatur. 89. Glo. se Patris gloriam quærere ostendit. 90. Chry. non dicit, vt credant me minorem, aut non posse sine oratione facere, sed quod me misisti, vt ne putetur Deo contrarius, sed ex Deo esse, & secundùm eius voluntatem opus fieri.

Sens. Myst. In Cap. XI.

78. Aug. fides hominis sibi displicentis, fremere debet in accusatione malorum operum, vt violentiæ poenitentis cedat consuetudo peccandi, In voce frementis, apparet spes resurgentis. 79. Int. mortuus sub lapide, reus sub lege; quia rei sub lege, boni cum lege. Aug. Lex data Iudæis in lapide scripta est, mortuus ergo sub lapide, reus sub lege; omnes autem rei sub lege sunt, iusto autem non est posita lex. Gloss. Lazarus mortuus, figura Iudæorum in Christum non credentium, & lapide, id est, onere legis oppressorum; sorores pro eo rogantes, fideles in populo Iudæorum, peccator etiam quisque peccatorum mole premitur, & consuetudine mala foetet, aliosque malo exemplo corrumpit; sorores, cogitationes, quandoque enim cogitans se malè fecisse, dolet. Aug. foetor, est pessima peccatoris fama, tanquam odor teterrimus. Greg. 4. mor. cap. 29. Suscitauit Dominus puellam in domo, viduæ filium extra portam, Lazarum in sepulchro, iacet mortuus in domo, qui iacet mortuus in peccato, extra portam ducitur, qui publicè iniquitatem operatur; sepulturæ aggere premitur, qui vsu consuetudinis grauatur. August. intus mors est, cùm cogitatum malum nondum processit in factum, si autem malum fecisti, quasi mortuum extra portam extulisti. Idem lib. 83. q. 65. Lazarus in monumento, anima terrenis peccatis obruta.

80. Int. id est, onus legis remouete, prædicate gratiam. Aug. 81. Int. scilicet, consuetudine peccati. 83. Int. omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. 86. Orig. necesse est ad exemplar orationis Christi orare volentem, eleuare oculos cordis sursum, eosque à præsentibus rebus erigere.

Addit. Avct. In Cap. XI.

r. continuatiua particula, non causalis. 80. non tollit ipse miraculo, quia poterat id per homines fieri. 82. apparet dixisse, etsi tacuit Euangelista more Scripturæ, ne idem bis dicatur. t. scilicet, cùm id antea vellem. vel, pro, audis, id est, audire soles. v. scilicet, gratias ago tibi.

Hæc cùm dixisset, voce [91] magna clamauit, [92] Lazare, [93] veni foras. [94] Et statim prodijt qui fuerat [95] mortuus, ligatus manus & pedes [x] institis, & facies illius [aa] sudario [96] erat ligata. Dixit eis [97] Iesus, [98] Soluite [bb] eum, & [99] sinite abire. Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant [100] quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex [101] ipsis abierunt [102] ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus. Collegerunt ergo Ponti[cc]fices & Pharisæi [103] concilium, & dicebant, [104] Quid facimus? quia hic homo multa [105] signa [106] facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum:

SENS. LIT. IN CAP. XI.

91. Theoph.alt ùs clamauit propter gentilium errorem fabulantium in tumulis esse animas defunctorum. quasi enim longè manentem vocat per clamorem. Est autem vox hæc Domini Lazarum suscitantis indicium tubæ magnæ sonaturæ in communi resurrectione. 92. Aug.de verb.Dom.Vocat tanquam viuum, & audire paratum. 93. Chry.nō dicit, veni in nomine patris, aut resuscita eum Pater, sed per res auctoritatem ostendit. 94. Theoph. sicut vniuersalis resurrectio in ictu oculi fiet, ita & hæc, impleriq́ue incipit illud, Venit hora cùm mortui audient vocem Filij Dei, & qui audierint, viuent. Orig. & illud, Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. 95. Int.sicut potentia est quod surgit, ita quod ligatus adhuc prodiit, id est, foras processit. Chry. exit ligatus, ne putaretur phantasma, sed & hoc quod exibat ligatus, non minus videbatur esse quàm suscitari. 96. Chry.hoc dicit, vt tangentes, & appropinquantes videant quia verè est ille. 98. Chry.hoc dicit propter humilitatem, non enim ducit eum; nec iubet se sequi ad sui demonstrationem. 99. Int.non omnes.

100. Orig.dixerat suprà, vt credant, præscius futurorum. 101. Int.s.qui venerant, vel qui crediderant. Orig. Videatur mihi isti non fuisse ex credentibus, & voluisse irritare inuidum Pharisæorum zelum in ipsum. 102. Glo.siue annunciando vt crederent; siue prodendo, vt sæuirent. 103. Int.aduersus Iesum. Theoph.cùm admirari deberent, & extollere talia peragentem miracula, occidere cogitant. 104. Int. q.d.cur non prouidemus nobis? Aug.plus cogitabant perditi homines quomodo nocerent & perderent quàm quomodo sibi consulerent, ne perirent. 105. Chry.hominem adhuc vocant, qui tantam Deitatis eius demonstrationem susceperant. 106. Orig. quanta insipientia & cæcitas, qui cùm testificentur multa peregisse miracula, se putent contra illum posse aliquid, quasi ab eorum insidiis non se posse eximere.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

93. Greg.22.mor.cap.13.ab excusatione & occultatione peccati ad accusationem proprio ore faciendam, peccator prouocatur. 95. Int.s.vinculis peccatorum. Glo.dum peccator contemnit, sepultus iacet quando pœnitet, surgit; quando confitetur, prodit, sed adhuc ligatus, & dicitur ministris, Soluite illum & sinite abire, vnde: Quæ solueritis super terram, erunt soluta & in cælis. Aug.omnis qui peccat, moritur, sed Deus magna misericordia animas suscitat, ne moriantur in æternum. Fremuit Dominus, lachrymauit, voce magna clamauit, difficilè enim surgit quem moles consuetudinis premit. quando contemnis, mortuus iaces, quando confiteris, procedis, sed vt confiteatis Deus facit magna voce clamando, id est, magna gratia vocando. 96. Int.s.velamen super cor. 97. Aug.hoc est, quæ solueritis super terram, erunt soluta & in cælis. Idem lib. 83. q.65. Lazarus exiens de monumento, anima recedens à carnalibus vitiis, sed ligata, id est, nondum aliena à molestiis carnis, dum in corpore viuit, facies sudario tecta, plena enim cognitio in hac vita haberi non potest, sed dicitur, Soluite eum, post hanc enim vitam auferentur velamina, vt facie ad faciem videamus. 102. Beda. Significantur per hoc nonnulli, qui videntes bona seruorum Dei opera, odiis insequuntur, & infamare conantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

91. s.ob magnitudinem operis, & quia ad absentem animam. 93. q.cum dormiente loquitur. x. i. est vinculis sepulcralibus, seu funereis fasciis. a a. Græ.σουδαρίῳ, vsus est Græcè Latina voce. b b. s. suis pedibus incedere. 100. s.illum esse Messiam. c c. Græ.ἀρχιερεῖς, Principes sacerdotum. 104. pr. quid moramur? 105. per contemptum.

& venien

[107] & venient Romani,[dd] & tollent nostrum locum,& gentem. Vnus autem ex ipsis,Cai-[108] phas nomine,[ee] cùm esset Pontifex anni illius,[109] dixit eis,[ff] Vos nescitis quicquam, nec co-gitatis quia expedit nobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pe-reat. [gg] Hoc autem à semetipso non dixit, sed cùm esset Pontifex anni illius, [110] propheta-uit quia Iesus moriturus erat pro gente : & [111] non tantùm pro gente, sed vt filios [112] Dei qui erant dispersi, [113] congregaret in vnum. [114] Ab illo ergo die [hh] cogitauerunt vt [115] interfice-rent eum. [116] Iesus ergo iam non palam ambulabat apud [ll] Iudæos : sed [117] abiit inde in re-gionem iuxta desertum,in ciuitatem quæ dicitur [mm] Effren:& ibi

SENS. LIT. IN CAP. XI.

107. Aug.timebant ne si omnes in Christum crederent, nemo maneret qui contra Romanos ciuitatem,templúmque defenderet. Temporalia ergo perdere timuerunt,& vitam æternam non cogitauerunt,ac sic vtrumque amiserunt. Tulerunt autem Romani & locum,& gentem,expugnando & transferendo.Chry.Volebant populum concitare,vt periclitaturum ex suspicione tyrãnidis, q.d.si viderint Romani eum turbas ducentem,suspicabuntur tyrannidem , & destruent ciuitatem. at quos Christus armigeros circumferebat & equites? 108. Int.inuestigans,vel sagax interpretatur. e e. Aug. quomodo Pontifex erat anni illius,cùm Dominus constituerit vnum summum sacerdotem, cui mortuo vnũ succederet? Intelligendum est,per ambitiones & contentiones, inter Iudæos postea constitutum, vt plures essent Pontifices,qui per annos singulos ministrarent , & fortè plures vno anno ministrabant , quibus alij alio anno succederent. Alc.de hoc refert Iosephus,quod sibi pretio Sacerdotium vnius anni emerit.
109. Chry.impudenter & temerariè. f f. Orig.nihil nouerant,qui Iesum ignorabant. 110. Theop. dixit quidem ipse praua intentione,sed Spiritus sanctus ore eius vsus est ad futuri præsagium. Orig.non quicunque prophetat,propheta est;prophetauit Caiphas , sed Propheta non erat ; sicut & Balam. Aug. docemur,etiam homines malos prophetiæ spiritu futura prædicere Chry.vide quanta sit Spiritus sancti virtus. A mente enim mala verba prophetiæ protulit. vide etiam quanta sit virtus Pontificalis potestatis.Pontifex enim etsi indignus,tamen prophetauit, nesciens quid diceret , ore enim eius solùm vsa est gratia,cor contaminatum non tetigit. 111. Aug.Caiphas de sola gente Iudæorum prophetauit,sed nouerat Euangelista alias esse oues,quas oportebat adduci,& ideo hoc addidit. 112. Aug. secundùm prædestinationem hoc dicitur,non enim adhuc erant filij Dei. 113. Greg.6.mor.c.13. Intulerunt illi mortem,vt ab eo abscinderent fidelium deuotionem , sed fides inde creuit , vnde se hanc extinguere infidelium crudelitas credidit. 114. Int.non quin & priùs,sed modò definitè.Chry.quærebant quidem priùs interficere,nunc & sententiam firmarunt. 115. Orig.sicut sacram Scripturam ad vtilitatem prolatam, aliqui prauè susceperunt ad constituendum errorem , sic editam pro Saluatore prophetiam , non debito modo percipientes,consiliati sunt vt eum interficerent. 116. Int.non quòd hoc non posset , sed docet suos cedere furori persequentium. Aug.non defecerat eius potentia,sed exemplum demonstrabat, quo appareret non esse peccatum si fideles oculis persequentium se subtrahant , & furorem sceleratorum latendo potiùs euitent,quàm se ostendendo magis accendant. Orig.æquum est non tradere occasionem tentationi,& vt alij magis impij & noxij fiant.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

117. Int.significat transitum ad gentes in Ephrẽ,quæ interpretatur fructificatio,id est,Ecclesia. Orig. cõuersabatur Iesus dudũ inter Iudæos, verbum.s.diuinum per Prophetas,sed abiit,nec est apud illos,accessit autem ad villam quæ est prope desertum,de qua dicitur,multi filij desertæ magis quàm coniugatæ,interpretatur autem Ephrem fertilitas. Fuit verò Ephraim frater Manasse , senioris populi obliuioni traditi,post populum enim obliuioni datum prætermissum, prodiit ex gentibus abundantia ; discedens ergo Dominus à Iudæis,venit in terram totius orbis propè desertam Ecclesiam,quæ dicitur ciuitas fœcunda,ibique moratur cum discipulis vsque nunc.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

d d. s.occupantes vel perdentes, e e. Gra.ἀρχιερεὺς , Summus sacerdos,adeoq; multum auctoritate valeret, vel, q.d.cùm plus deberet sapere. g g. quatenus s.verum bonumq; poterat sensum habere. 110. s.Spiritu Dei prædixit. 112. id est,electos. h h. i.post deliberationem firmiter decreuerunt. l l. pro,inter, m m. dicta etiam Ephren. Erat autem iuxta Iordanem.

morabatur[118] cum discipulis suis. Proximum[119] autem erat Pascha[120] Iudæorum:& ascende[121]runt multi Hierosolymam de regione[122] ante Pascha vt sanctificarent[123] seipsos. Quære[124]bant ergo Iesum, & colloquebãtur[125] ad inuicem in templo stantes. Quid putatis:qui[nn] non venit ad diem festum istum. Dederant autem Pontifices[126] & Pharisæi mandatum vt si quis cognouerit[oo] vbi sit, indicet,vt apprehendant[127] eum.

SENS. LIT. IN CAP. XI.

118. Chry.permanebant cum eo, iuxta illud: Qui permansistis mecum in tentationibus meis.
119. Aug.qui de cælo venerat pati,propinquare voluit loco passionis, quia eius hora imminebat.
120. Aug.habebant Iudæi Pascha in vmbra, nos in luce, sanguine occisi pecoris illorum postes signatæ,frontes nostræ Christi sanguine. 122. Theoph.Ascendebant ante vt purgarentur:qui enim peccauerant,Pascha non celebrabant,nisi priùs expiati ablutionibus,ieiuniis,lotura, oblationibus. 123. Int sicut præceperat Deus, vndique conuenire ad Pascha, vt illius diei sanctificarentur celebratione. Aug
124. Chry.tempus festi faciebant tempus occisionis. Orig.propter hoc non dixit Pascha Domini, sed Iudæorum,Christo enim insidiabantur. Alc. illi quærebant Iesum non bene,nos quæramus stantes in templo Dei,mutuo nos consolando,& orando, vt veniat ad diem festum nostrum,& sua præsentia nos sanctificet. 125. Int.obliti suæ sanctificationis,in ipso loco orationis tractant de nece agni.
126. Theoph.si vulgus solùm talia ageret, videretur ex imperitia factum: at Pharisæi sunt qui præcipiunt. 127. Int.s.ad occidendum.Aug. nos autem indicemus modo Iudæis vbi sit,vtinam velint audire & apprehendere.

SENS. MYST. IN CAP. XI.

oo. Orig. insidiantes Iesu, ignorant vbi sit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XI.

120. ad differentiam Paschæ Christianorum. 123. i purgarent ab immunditijs contractis,secundùm legem,per cerimonias & sacrificia seq; ad Pascha celebrationem prepararent. nn. scilicet,solebat, v. cæteri,ante festum venire.

CAPVT XII.

IESVS[1] ergo ante sex dies[2] Paschæ venit Bethaniam,[3]vbi Lazarus fuerat mortuus,quem suscitauit Iesus. Fecerunt[a] autem ei cœnam ibi: & Martha[4]

SENS. LITER. IN CAP. XII.

1. INT. Sciens eos conspirasse, venit quasi agnus ad victimã,vt verum Pascha habeamus. 2. Theop decima die mensis agnum Iudæi capiebant in Pascha immolandum, & cœna nonæ diei, quæ erat ante sex dies Paschæ,epulabantur lautius,& Iesus quoque pergit Bethaniam vt cœnaret. 3. Glo.venit priùs in Bethaniam,vt resuscitatio Lazari altius memoriæ hominum traderetur,& inexcusabiles Iudæi confunderentur,tractantes de morte tanti suscitatoris. 4. Int.scilicet,soror Lazari. Theoph.iudicat in huius domo fuisse conuiuium. attende verò mulieris fidem, non enim famulabus ministerium imponit,sed ipsa suscipit.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

2. GLO. Sex diebus omnia fecit,sexta die hominem condidit,sexta ætate redimere venit,sexta feria passus est,sexta hora mortuus. 3. Venit in Bethaniam.i.domum obedientiæ, ipse Patri obediens vsque ad mortem, obedientiam docens Ecclesiam, quæ est in monte Oliui.i. misericordiæ, nec potest abscondi,in qua suscitat sepultos à peccatis grauibus,ibi fit cœna in fide & deuotione iustorum. Martha ministrat dum quilibet fidelis opera deuotionis Domino impendit. Lazarus,id est, suscitati cum iis qui manserunt in iustitia,læti epulantur de præsentia Domini.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

2. pro sex diebus ante Pascha. a. pararunt.s. qui ipsum exceperant,seu inuitarant, idq; in domo Simonis leprosi.

ministra

ministrabat, [5]Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo. [6]Maria ergo accepit [7]libram vnguenti [b]nardi [c]pistici pretiosi, & vnxit [8]pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis: & domus [9]impleta est ex odore vnguenti. Dixit ergo [10]vnus ex discipulis eius Iudas [11]Scariotis, qui erat eum traditurus, Quare hoc vnguentum non veniit trecentis denariis, & datum est egenis? [12]Dixit autem hoc, non quia de egenis [13]pertinebat ad eum, sed [14]quia fur erat, & [15]loculos habens, ea quæ [16]mittebantur [17]portabat. Dixit ergo Iesus, [18]Sinite illam, vt in diem

Sens. Lit. In Cap. XII.

5. Int. vt non phantasma, sed vera eius resurrectio probetur comedit, loquitur, &c. Aug. viuebat loquebatur, epulabatur, veritas ostendebatur, infidelitas Iudæorũ confundebatur. 6. Int. altera soror Lazari. Chry. Maria honorem soli Iesu impendit, accedens, non vt ad hominem, sed vt ad Deum. b. Glo. pretiosum vnguentum fit de nardo, maximè de spicis. c. Aug. locum aliquem credere debemus, vndè erat hoc vnguentum. Glo. pistici. i. fidelis, non alia admixtione corrupti. 8. Aug. de con Euang. cùm Matthæus & Marcus caput Domini vnguento perfusum dicant. Ioannes autem pedes, non solum caput, sed & pedes Domini accipiamus perfudisse mulierem. 10. Aug. de con. Euang. quod alij Euangelistæ dicunt discipulos murmurasse, puto discipulorum nomine Iudam significatum, plurali numero pro singulari vsurpato; vel alij etiam hoc senserunt, aut dixerunt, sed Iudas ideo dixit, quia fur erat, cæteri verò ob pauperum curam. Voluit autem Ioannes solùm Iudam commemorare, cuius hac occasione furandi consuetudinem erat intimaturus. Glo. Iudas, etsi malus, tamen inter Apostolos numeratur. 11. Int. à loco. 12. Int. ne eum cura pauperũ putaremus dixisse, determinat Euãgelista cur dixerit. 13. Glos. i. de ipsis non curabat, etsi commissum ei esset dispensare pauperibus. 14. Aug. non tunc periit Iudas, quando accepit à Iudęis pecuniam, vt Dominum traderet, iam fur erat, Dominum perditus sequebatur, non corde, sed corpore, admonuit autem per hoc Dominus tolerandos malos, ne corpus Christi diuidamus, tolera malum bonus, vt venias ad præmium bonorum. 15. Int. s. Domini loculorum custos. Aug. loculos habuit cui Angeli ministrabant, quia Ecclesia ipsius loculos habitura erat, fures admisit, vt eius Ecclesia fures, dum patitur, toleraret. 16. Int. s. in loculos. 17. Int. s. ministerio, sed furto exportabat. Chry. commisit furi Dominus loculos, vt omnem ei absciderет proditionis occasionem, ne videretur ob pecuniarum defectum facere. Theoph. Quidam dicunt Iudam, vt omnium minimum, administrationem pecuniæ suscepisse. 18. Glo. nouit furem, sed non prodit, docens tolerare malos, tantum obsequium Mariæ commendat, ostendens se moriturum, & aromatibus vngendum. Mariæ cui non licuit mortuum vngere, datum est viuentem officio funeris donare, vnde Marcus: quod habuit. i. potuit, hoc fecit, præuenit vngere corpus meum.

Sens. Myst. In Cap. XII.

7. Aug. vnguentum quo vnxit, iustitia fuit, ideo libra fuit, erat autem vnguentum nardi pistici, πίστις. Græcè, Latinè fides dicitur. Iustus ex fide viuit; vnge pedes Iesu bene viuendo, Dominica sectare vestigia, capillis terge pedes Domini, id est, superflua da pauperibus. 8. Gloss. Maria olim pœnitens vnxit pedes, nunc verò vbi non pœnitentium rudimenta, sed perfectorum iustitia designatur, caput & pedes vngit, vnde libra dicitur vnguenti, id est, iustitiæ perfectio, caput vngit, qui alta de Christo prædicat, pedes, qui infima veneratur. Alc. Caput diuinitatis sublimitas, pedes humilitas incarnationis, vel caput ipse Christus, pedes, pauperes, qui sunt membra eius. 9. Augustin. mundus impletur bona fama, reuoca ad Apostolum intentionem, qui dicit, aliis sumus odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis ad mortem, quod & hic accidit, vt patet ex sequentibus, Dixit enim ex discipulis, &c. 10. Int. iste moritur bono odore, de quo alij viuunt.

Addit. Avct. In Cap. XII.

c. Græc. πιστικῆς, i. fidelis. s. nulla mistura vitiati, sed germani dicitur & Nardum genere neutro, quod secutus interpres. 8. s. postquam lauisset aqua, & extersisset. 13. pro, curaret. 15. i. marsupium.

[19] sepulturæ meæ [20] seruet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum,me autem non [21] semper habebitis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quia illic est: & venerunt, non propter Iesum tantùm, sed vt Lazarum [22] viderent, quem suscitauit à mortuis. [23] Cogitauerunt autem Principes sacerdotum vt & Lazarum [24] interficerent:quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum. [25] In crastinum autem [26] turba multa quæ venerat ad diem festum, cùm audissent quia venit Iesus Hierosolymam: [27] acceperunt ramos palmarum,& processerunt obuiam ei,& clamabant. [28] Osanna,benedictus qui venit in nomine [29] Domini, [30] Rex Israël. [31] Et inuenit Iesus [32] asellum, & [33] sedit super eum, sicut [34] scriptum est: [35] Noli timere

SENS. LIT. IN CAP. XII.

19. Chry.meminit sepulturæ,propter proditorem,q.d grauis sum tibi,sed expecta parum,& abibo.
20. Int.vt si non te impleat tamen deuotione post meam mortem. 21. Aug.ſ.præsentia corporis, vel in Iudæ persona significari sunt mali, qui etsi videantur habere Christum in præsenti per fidem & sacramentum,baptizati enim sunt & accedunt ad altare;at quia malè viuunt,non semper habebunt.
22. Aug. curiositas eos adduxit,non charitas.Theop.cupiebant audire aliquid de inferis Lazaro referente. 23. Int.quia propter Lazarum veniebant. 24. Aug.miraculum tanta erat euidentia diffamatum,vt nec occultare possent,nec negare.O cæcam seuitiam,quasi nō possit suscitare occisum,qui mortuum suscitauit;vtrūque fecit,& Lazarum mortuum,& seipsum suscitauit occisum. Chry nullum Christi miraculū eos ita furere fecit,erat enim hoc mirabilius,& coram multis factum,cumque hic non possint queri contra Dominum,contra Lazarum irritantur:hoc etiam eos male habebat,quod festiuitatem instantem omnes dimittentes,Bethaniam veniebant. 25. Int.ſ.in die Dominica.Chry.præceptum legis erat vt decima luna primi mensis agnus in domo recluderetur vsque ad decimam quartam,in cuius vespera immolabatur; Agnus ergo sine macula pro populi sanctificatione immolandus, decima luna Hierosolymam ascendit. 26. Aug.apparet hinc fructus prædicationis Christi quantus fuerit, quantusque grex vocem Pastoris audierit. 28. Int.i.salua obsecro. Chry. maiorem de illo,quàm de Propheta opinionem habebant,salutem enim soli Deo Scriptura tribuit. 29. Int. ſ.Patris, etiam possent dicere in suo,quia ipse Dominus. Beda. Verba tamen eius melius nostrum dirigunt intellectum, Ego veni inquit,in nomine Patris mei. 30. August. Quid magnum fuit Regi seculorum Regem fieri hominum? quod Rex esse voluit Israël,dignatio est,non promotio,miserationis indicium,non potestatis augmentum,Rex est Israël,quod mentes regat,& in regnum cælorum perducat, Theoph. Iudæi illum Regem Iudæorum nuncupabant,quasi temporalem regem, expectabant enim regem quendam qui eos à Romanis eriperet. 31. Int.breuiter dicit quod alij latius quomodo factum sit, narrant.Aug. 34. Int.ſ.in Zacharia. 35. Int.huic facto adhibetur prophericum testimonium. August.vt appareat quod maligni Principes Iudæorum,cum non intelligebant,in quo implebantur quæ legebant.

SENS. MYST. IN CAP. XII.

27. Int.per ramos mortificatio carnis,vel exempla præcedentium patrum.Aug.rami palmarum laudes sunt,significantes victoriam, qua erat Dominus mortem moriendo superaturus, & tropæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. 32. Int.i.populum Iudæorum. Aug.pullum asinæ in quo nemo sederat,intelligimus gentium populum,qui legem Domini non acceperat,asinam verò (vtrūque enim adductum est)populum Israël. 33. Int.ſ.per confessionem fidei.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

20. q.d.sinite facere,id enim ei seruatum & perfectum nunc,quod postea facere non poterit.ſ.tempore sepulturæ,quod ideo nunc præuenit. 23. Græc. ἐβουλεύσαντο. i. concilio habito decreuerunt. 24. qui cum Christum comitaretur, expectarunt vt cum illo rediret. 25. ſ.postridie sabbathi.i. decima luna, cùm quisque agnum in Pascha immolandum,domum inferebat. 27. sic solebant in solemnibus gaudijs. vide 1.Mach.13.& 2.Mach.10. 29. missus à Domino.

filia

[36] filia Sion: ecce Rex tuus venit sedens super pullum asinæ. [37] Hæc non cognouerunt discipuli eius primùm, sed [38] quando glorificatus est Iesus, [39] tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, & [40] hæc fecerunt ei. [41] Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam venit ei turba: quia audierunt eum fecisse hoc signum. [42] Pharisæi ergo dixerunt [d] ad semetipsos: videtis [43] quia nihil proficimus? ecce mundus totus post [e] eum abiit. [44] Erant autem quidam Gentiles ex his qui ascenderant vt adorarent in die festo. [45] Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum, dicentes: Domine, [f] volumus Iesum [46] videre. Venit Philippus, & dicit [47] Andrææ. Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. [48] Iesus autem respondit eis, dicens: Venit [g] hora, [49] vt clarificetur Filius hominis. Amen, amen dico vobis, [50] nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, [h] ipsum solum manet: [51] si autem mortuum

Sen. Lit. In Cap. XII.

36. Aug. ipsa est Hierusalem, q. d. illum agnosce qui à te laudatur, & noli trepidare cùm patitur, quia ille sanguis funditur, per quem tuum delictum deleatur, & vita redimatur. Chry. quia reges eorum iniusti fuerant, & bella mouentes, confidere iubet, quia non hic talis est, sed mitis & mansuetus, quod ex asina ostenditur, nec enim intrat cum exercitu. 37. Int. s. fieri secundùm prophetiam, quod in pullo sederit. Chry. non pudet Euangelistam priorem ignorantiam diuulgare. Ignorabant verò quia ipse non reuelauerat, ne. s. scandalizarentur audientes Regem passurum, regnúmque temporale intelligerent.
38. Int. s. in resurrectione. 39. Int. Recolentes, quæ viderant. 40. Int. non alia quàm quæ scripta erant de eo. Aug. 41. Int. simplices mirabile factum efferebant, sed Pharisæi turbidè loquuntur.
42. Int. s. turbati. Aug. Turba turbauit turbam. 43. Int. prophetant nescientes. Aug. quid inuidet cæca turba, quia post eum abiit mundus, per quem factus est mundus? Chry. mundum turbam dicunt.
44. Int. s. proselyti. Beda. adeo erat famosum templum, vt diebus festis etiam ex longinquis regionibus Gentes conuenirent, sicut de Eunucho Candacis Reginæ Apostolorum actus declarant. Chry. cùm propè esset vt proselyti fierent, ad festum venerant. 46. Aug. Iudæi volunt occidere, Gentiles videre; sed & ex Iudæis erant qui clamabant, Benedictus qui venit in nomine Domini. isti ex circuncisione, illi ex præputio, velut duo parietes de diuerso venientes in vnam Christi fidem pacis osculo concurrunt.
47. Chry. quasi priori discipulo Christi. 48. Aug. audiamus vocem lapidis angularis. 49. Int. sed priùs sum moriturus. Aug. videbat Gentiles post passionem & resurrectionem suam in omnibus gentibus credituros, occasione igitur istorum gentilium, annunciat futuram plenitudinem gentium, & promittit iam adesse horam glorificationis suæ, qua facta in cælis, gentes fuerant crediturae, iuxta illud. Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua, sed altitudinem glorificationis oportuit præcedere humilitatem passionis, itaque adiungit: Amen, amen, &c. 50. Aug. se dicit granum mortificandum in infidelitate Iudæorum, & multiplicandum in fide populorum. Beda. Seminatus est ipse ex semine Patriarcharum, in agro mundi huius. i. incarnatus, solus mortuus est, cum multis surrexit. Glo. ipse est frumentum quo viuere debet fidelis anima, granum de quo spiritualis seges surgere. 51. Int. in infidelitate Iudæorum. Aug.

Sen. Myst. In Cap. XII.

45. Gloss. ostenditur Gentes per prædicationem Apostolorum conuersas.

Addit. Avct. In Cap. XII.

d. i. ad se mutuo, seu inter se. 43. Hyperbole. e. i. illum sequitur. f. i. cupimus. 46. i. salutare, colloqui. vide Prou. 7. 2. Paral. 25. g. i. tempus. 49. per ascensionem. s. & missionem Spiritus sancti. h. id est, sine fructu.

fuerit

fuerit,multum [52] fructum affert.[53] Qui [54] amat animam suam,[55] perdet eam : & qui odit animam[56] suam in [57] hoc mundo , in vitam æternam [58] custodiet eam. Si quis mihi [59] ministrat, [60] me sequatur , & [61] vbi [62] sum ego , illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, [63] honorificabit eum [64] Pater meus.[65] Nunc [1] anima mea [66] turbata est:& quid [67] dicam?[68] Pater saluifica me ex [69] hac hora.[70] Sed propterea veni in horã hanc.[71] Pater,clarifica nomen tuum.

Sens. Lit. In Cap. XII.

52. Int.in fide populorum Aug. 53. Gloss. ad passionem exhortatur. Chry.ostendit proximè tempus esse veniendi ad crucem, & quia de morte sua præuidit discipulos suos cõtristandos,ostendit oportere etiam ipsos mori. 54. Int.s.vero amore. 55. Int.s.morietur cum Christo.Aug. potest hoc duobus modis intelligi,vno,Qui amat,perdat;si cupis vitam tenere cum Christo, noli mortẽ timere pro Christo.altero,Qui amat,perdet.noli amare in hac vita,ne perdas in æterna:atque huic sensui magis consonat quod sequitur. 56. Int.i.temporalem vitam.Aug.nemini hinc surrepat seipsum debere interimere, vt quidam malè intellexerunt,peruersi sui homicidæ;hoc Christus non docuit,sed diabolo pręcipitium suggerenti respondit, Vade Sathana.at cum articulus venerit, vt faciendum sit contra Dei præceptum, aut ab hac vita migrandum,comminante mortem persecutore,id potiùs eligatur. 57. Aug.ergo quod suprà dictum est,qui amat,subintelligitur in hoc mundo.Chry.amat animam in hoc mundo, qui desideria eius inconuenientia facit. odit autẽ,qui non cedit ei noxia cõcupiscẽti. dixit verò,odit;sicut enim eorum qui odio habentur , nec vocem audire sustinemus , ita animam contraria Deo volentem, cum vehementia auertere oportet. Theoph.quia graue erat audire odio habendam animam,consolatur , dicens : in hoc mundo , in quo temporis breuitatem indicat, emolumentum æternum subiungens.Gloss. odit animam in hoc mundo,qui diligendo Deum potiùs quàm in eum peccet, eligit occidi. 58. Cry. quia ad cælum bonaq; ibi reposita respiciens, facilè contemnit vitam præsentem,ideo hæc subdit Dominus. 59. Int.i.quærit non quæ sua sunt,sed quæ Iesu Christi,quęcunque bona,siue in temporalibus, siue in spiritualibus propter Deum faciens. Aug. 60. Chry. id est, imitetur morte & operibus. Aug. Vias ambulet meas,& non suas. 61. Aug.Ecce fructum & mercedem:gratis amatur, & operis quo ministratur illi,pretium est esse cum illo. 62. Chry.Erat Christus in cælis ante resurrectionem. 63. Int. vt ibidem sit adoptatus,vbi est vnicus.Aug. 64. Chry.non dixit,ego honorificabo eum,nõdum enim de eo decentem opinionem habebant, sed maiorem de Patre. 65. Int.q.d. Tunc honorificabitur anima mea,nunc verò,&c.Chry.exhortatus fuerat ad passionem,ne ergo dicãt extra dolorem existentem, facilè de morte philosophari ; ostendit etiam se in agonia esse,tamen mortem non recusare. 66. Int. quod est ex voluntate.Aug.sequi iubes animam meam , sed turbari video animam tuam, quale fundamentum quæram si petra succumbit? agnosco misericordiam tuam Domine : nam qui charitatis voluntate turbaris, infirmos ne desperando pereant,consolatis : in se caput nostrum suscepit membrorum suorum affectum.Chry.Erant in Christo humanæ passiones & necessitates, vt esurire,præsentem vitam appetere,&c. 67. Int. q.d.scis quid agam. Gloss. q.d.conturbatur anima mea quid dicam?quo confugiam?quem inuocem?in quem sperem?in Patrem qui saluat. Chry.q.d. non habeo quid dicam ereptionem quærens,propterea enim veni in horam hanc. 68. Aug.docuit te quem inuoces,cuius voluntatem tuæ præponas,docet dicere,non quod ego volo,sed quod tu. 69. Int.s.passionis. 70. Glos.s.vt hæc patiar,vnde,& clarificatio mihi sit,& membris meis. 71. Int.s.suscitando. Aug.passione,& resurrectione. Chry. quod pro veritate moritur,gloriam Dei vocat , futurum enim erat , vt post crucem cognosceretur ab orbe nomen Dei.Glo.saluationem quæro,sed passionem non recuso,propter quam passionem clarifica me,quod est gloria nominis tui.

Addit. Avct. In Cap. XII.

59. id est, se ministrum meum profitetur. 60. etiam vsque ad mortem. l. pars animalis, non spiritus. 66. scilicet,mortis horrere naturali. 67. quasi dicat,quo me vertam in hac turbatione? 68. quasi dicat,num id petam,vt liberer,seu saluer? 69. id est,à morte imminenti. 70. velut corrigit quod dixerat,vel dicere poterat ex naturali animæ desiderio:simile illud,Veruntamen non mea sed tua voluntas fiat,quasi dicat,ideo veni vt moriar. 71. id est,per mortem & resurrectionem meam glorifica te, propter tuam enim gloriam libenter moriar. Nota verò concisas esse sententias velut animi turbati & æstuantis.

Venit ergo [72] vox de [m] cælo,dicens:Et [73] clarificaui,& iterum [74] clarificabo.Turba ergo quæ stabat & audierat,[75] dicebat tonitruum esse factum.[76] Alij autem dicebant,Angelus ei locutus est.Respondit Iesus,& dixit : [77] Non propter me hæc vox venit,sed propter vos. [78] Nunc [79] iudicium est [80] mundi:nunc [81] Princeps huius mundi [82] ejicietur foras.[83] Et [n] ego si exal-[84]tatus fuero à terra , [85] omnia [86] traham ad [87] meipsum , (hoc autem dicebat significans qua [88] morte esset moriturus.) [89] Respondit ei turba. Nos audiuimus [o] ex lege , quia Christus [*] manet in æternum:& quomodo tu [p] dicis,oportet [90] exaltari Filium [91] hominis?Et [92] quis

SENS. LIT. IN CAP. XII.

72. Greg.28.mor.cap.2.s.per Angelum. 73. Int.s.antequam mundus esset, vel in omnibus mirabilibus quæ hucusq; egit in homine, vt in resurrectione Lazari.Aug. 74. Int.s.in resurrectione,& ascensione.Aug. 75. Chry.aperta quidem & significatiua erat vox , sed à crassis & carnalibus cito euolauit, tantumque sonum retinuerunt. 76. Chry.qui,quod articulata quidem esset,nouerant,sed non quid significaret. 77. Aug. ostendit illa voce non sibi indicatum quod iam sciebat , sed eis quibus indicari oportebat,sicut autem vox illa non propter ipsum facta est , sed propter eos:sic anima eius non propter ipsum,sed propter eos turbata est.Chry.quia semper dicebant ipsum non esse ex Deo,vox Patris adfuit. quomodo autem qui à Deo glorificatur, non est ex Deo? 78. Chry.ostendit modum clarificationis.

79. Int.s.discretionis.Aug.iudicium quod in fine expectatur,erit præmiorum & pœnarum:hic autem iudicium vocat discretionem, & à suis redemptis diaboli expulsionẽ. 80. Int.q.d.nunc patior, turbor, & per hoc Princeps,&c. 81. Int.s.diabolus,qui dominatur in malis mundo deditis.Aug.Princeps malorum,qui habitant in mundo.appellatur & mundus in bonis, cùm dicitur, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, hi sunt ex quorum cordibus princeps mundi ejicietur foras. 82. Aug.præuidebat post passionem & glorificationem suam per vniuersum mũdum multos populos credituros, è quorum cordibus diabolus,quando ei ex fide renunciant,foras ejicitur. Est quidem & de veterum iustorum cordibus eiectus, sed dicitur nunc ejiciendum , quia quod in paucissimis factum est tunc, in multis magnisque populis mox erat futurum.Ejicitur quidem diabolus foras,attamen tentare nõ cessat, sed aliud est intrinsecus regnare,aliud forinsecus oppugnare.Chry. vti si quis debitores feriat , & in vincula mittat,eademque dementia eum,qui nihil debet,in carcerem ducat,is eorum quæ in alios fecit, pœnas dabit:sic diabolus per ea quæ in Christum ausus est,eorum etiã quæ in nos fecit,pœnas dedit. 83. Chry. ne quis dicat,quomodo mittetur foras si te superabit ? hoc subiungit. n. August.id est, cùm exaltatus fuero,nõ enim dubitat futurum,quod venit implere. 84. Int.s.in cruce.Aug.Exaltationem dicit,suam in cruce passionem,vnde subditur:hoc autẽ dixit,&c. 85. Aug s.ex quibus diabolus ejicitur foras. non dixit verò omnes,non enim omnium est fides,sed omnia,id est,spiritum,animam,& corpus,aut si omnia ipsi homines intelligendi sunt, omnia prædestinata ad salutem dicere possumus , vel omnia hominum genera. 86. Chry.plus hoc est quàm si dixisset, resurgam, dixit autem traham, cùm suprà dixerit,Pater trahit,quia Filio trahente, Pater trahit.Dicit verò traham, quasi à tyranno detentos, & per seipsos non valentes accedere , & illius manus effugere. 87. Int.vt sim caput, & illa membra. 88. Int. s.in cruce. 89. Aug.intellexerunt Iudæi quod de morte sua dixisset , quærunt ergo quomodo se diceret moriturum. * Chry.vide vt malitiosè interrogant,non enim dicunt quia Christus nihil patitur,in multis enim Scripturæ locis passio & resurrectio simul ponitur. 90. Aug.q.d.quomodo crucis passione morietur ? intellexerunt eum hoc dixisse , quod facere cogitabant , nec verborum obscuritatem eis aperuit infusa sapientia, sed stimulata conscientia.Chry. hinc est videre multa eorum intellexisse , quæ parabolicè dicebantur. 91. Aug. memoriter tenebant assiduè Dominum dicere se Filium hominis , & superiùs dixerat, Venit hora vt clarificetur Filius hominis. 92. Chry.& hoc malitiosè, quasi dicat, ne putes nos propter odium tuum hoc dicere,nec enim nouimus de quo dicas.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

m. id est,est è supernis audita.cælũ enim pro aëre,more Scripturæ. 73. per te,scilicet, nomen meum. 79. scilicet,quo homines eripiẽtur à diaboli tyrannide, 82. id est,suo imperio dejicietur. 85. Gratuitas,omnes scilicet electos. seu omne hominũ genus. 86. s.inuito diabolo. o. id est Scriptura, scilicet. Mich.5. Dan.4.Isa.9.Ezech.37.Psalm.72.109. Dicit quidem Scriptura perpetuo regnaturum, sed non negat moriturum. p. quidam putant Christum id etiã dixisse,et si scriptũ non est,intellexerunt autẽ Iudæi significari crucẽ.sic enim apud eos vocabatur. 92. q.d.quis iste,cui duo hæc inter se cõtraria cõueniant?

est iste Filius hominis?[93] Dixit ergo eis Iesus.[94] Adhuc modicum lumen in vobis est.[95] Ambulate dum lucem [q] habetis, [96] vt non vos [r] tenebræ comprehendant, [97] & qui ambulat in tenebris, [s] nescit quò vadat.[98] Dum [99] lucē habetis,credite in lucem,[100] vt filij lucis [101] sitis.Hæc locutus est Iesus,& abijt,& [102] abscondit se ab eis.[t] Cùm autem tanta signa fecisset coram eis,[103] non credebant in eum:[104] vt [u] sermo Esaiæ Prophetæ [105] impleretur, quem dixit:[x] Domine, [106] quis [107] credidit auditui nostro : & [108] brachium Domini cui [109] reuelatum est? Propterea [110] non poterant credere,[111] quia iterum dixit [112] Esaias:Excæcauit

SENS. LIT. IN CAP. XII.

93. Chry.ostendens passionem non prohibere eum in æternum manere. 94. Int.quasi dicat, cùm intelligitis quod Christus manet in æternum, hæc pars fidei & veri luminis per se non sufficit. Chrys. quasi dicat, adhuc paruo tempore ego lux vobiscum sum. per quod ostendit mortem suam esse migrationem:lux solis non interimitur cum recedit, sed rursum apparet. August.modicum in eis lumen erat, per hoc quod intelligebant Christum manere in æternum. 95. Aug.Ambulate,accedite,totum intelligite,& moriturum,& victurum in æternum. 96. Aug.si, scilicet eo modo credideritis Christi æternitatem, vt negetis in eo mortis humilitatem.Gloss.Ambulate, dum Christum vobiscum habetis, ne tenebræ ignorantiæ & mortis perpetuæ vos comprehendant. 97. Int.i.qui non credit mortem Christi. Chry.Quanta Iudæi nunc agunt, in tenebris ambulantes! s. Gloss.qui non credit in mortem Christi, offendit in petram scandali,quod est Christus, Iudæis contemnentibus,& irridentibus mortuum.

99. Aug.s.aliquid veri. 100. Aug.id est,veritatem,vt renascamini. 101. Chry.id est,mei dictum est autem suprà,ex Deo nati sunt,id est,ex Patre ; vna enim actio Patris, & Filij. 102. Int.sicut corporaliter,sic & spiritualiter.Aug.cùm se abscondit, nostræ infirmitati consuluit,non suæ potestati derogauit. Chry.quare se abscondit,cùm nec lapides tollerent,nec blasphemarent?nouerat furorem in eorum cordibus sæuientem,& non expectauit vt in opus exiret,sed se occultauit,mitigans eorum inuidiam.

103. Aug.non ab eis qui credere,& diligere cœperant,sed qui videbant, & inuidebant. 104. Theop. non paruæ iniquitatis fuit tantis signis non credere. 105. Gloss.quem impleri necesse est, non tamen necessitate faciendum,sed voluntate, præsciuit enim Deus, & prædixit non credituros, sed non ad hoc coëgit. Aug.quidam inter se mussitant quæ culpa fuit Iudæorum,si necesse erat sermonem Isaiæ impleri?prædixit Deus infidelitatem Iudæorum,non fecit;fecerunt illi peccatū,quod facturos prædixit,quem nihil latet.Chry.illud,vt non causale est,sed euentus ; non enim quia dixit Esaias, non crediderunt, sed ideo dixit,quia non erant credituri. 106. Int.quasi dicat,rari, & cum difficultate. 107. Int.id est, iis, quæ nos à te audiuimus, vel ipsi nos de te nunciantes, audiunt. 108. Int.s.Filius, per quem omnia fecit.Aug.si enim quis tanta potestate præualeret, vt sine vllo motu corporis quod diceret fieret, verbum eius,brachium eius esset. 109. Int.s.per fidem,quod cùm esset in carne,paucis contigit,scilicet,humilibus,non superbis Iudæis. 110. Aug.si non poterant , quod peccatum est , non facientis quod non potest?non poterant,quia nolebant:sicut enim quod Dominus negare se non potest,laus est voluntatis diuinæ,ita quod illi non poterant credere,culpa est voluntatis humanæ.Chry.non poterant, quia impossibile est mentiri Prophetam. 111. Int. quando prædicebat incarnationem Christi , prædicebat etiam excæcationem Iudæorum. 112. Int.scilicet,Deus deserendo eos,qui cùm possent videre,noluerunt;& cùm possent cogitare,& intelligere,noluerunt.August.quod excæcati sunt,hoc meruerunt,excæcat verò Deus & obdurat, deserendo, & non adiuuando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest.Chry.non derelinquit nos Deus , nisi nos voluerimus, secundùm illud Oseæ : Oblitus es legis Dei tui; obliuiscar & ego tui.nos derelictionem incipimus,& causa sumus perditionis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XII.

94. q.d.non diu me,qui lux sum,vobiscum habebitis.Gr.μικρὸν χρόνον,modicum tempus in vobis autem,pro,vobiscum,μεθ' ὑμῶν. 95. i.credite,vel,sequimini me,qui sum lux. q. s.errorum. 96. i.occupent. r. pro,nam.Heb. 101. adeoq; participes: 102. i.subtraxit,secedens scilicet,in Bethaniam, vt dicunt alij Euangelistæ. t. Gr.τοσαῦτα,tot,tantaq;. 104. scilicet, multi. v. non causam significat , sed consecutionem.q.d. Itaque impletum illud Esaiæ vel , sub.Deo ita permittente vt impleretur. x. sumptum id ex 70. nostra enim dictio non habet Domine, nec est Heb. 107. i. ijs quæ à nobis audierunt , seu prædicationi nostræ Heb. 108. i. Dei virtus quæ in Christo operabatur. 110. ob obstinatam scilicet voluntatem à Propheta prædictam in quam Dei iudicio ob peccata deserentis inciderunt. 112. Sensum magis reddit.quàm verba.secutus partim Hebraica,partim 70.

oculos

oculos eorum, & indurauit cor eorum,[aa]vt non videant oculis & non intelligant corde:& [113]conuertantur,& sanem eos. [114]Hæc dixit Esaias,quando [115]vidit [116]gloriam [117]eius, & [118]locutus est de [bb]eo. Veruntamen & ex principibus multi [119]crediderunt in eũ:sed propter Pharisæos non [120]confitebantur, vt de synagoga non ejicerentur: [121]dilexerunt enim gloriam [122]hominum magis quàm [123]gloriam Dei. Iesus autem clamauit, & dixit:[124]Qui credit in me,[125]non credit in [126]me,sed in [127]eum qui misit me. [128]Et qui [cc]videt me, [dd]videt eum qui misit me. [129]Ego [ee]lux in mundum veni,vt omnis qui [130]credit in [131]me,in tenebris non maneat. [132]Et si quis [133]audierit verba mea, & non [134]custodierit:[135]ego non [136]iudico eum. [137]non enim veni vt [138]iudicem mundum,sed vt [139]saluificem mundum.

Sens. Lit. In Cap. XII.

113. Int.i.vt non conuertantur,vel vt aliquando sic confusi conuertantur, & sanem eos. Aug.vel est subaudiendum,non.s.non conuertantur,vel intelligitur diuinæ misericordię factum,vt quia superbè iustitiam suam statuere volebant,desererentur, & excæcarentur, vt offenderent in lapidem offensionis; & impleretur facies eorum ignominia,atque humiliati quærerent non suam,qua inflatur superbus, sed iustitiam Dei qua iustificatur impius;multi enim eorum de suo scelere compuncti, in Christum postea crediderunt. 114. Int.s.de excæcatione Iudæorum. 115. Int.non sicut est, sed aliqua specie. Aug. est quidem inuisibilis Pater & Filius,qui vt ab hominibus videretur,formam serui accepit,& antequã carnem susciperet,se ostendit sicut voluit, non sicut est. 116. Chry. gloriam dicit visionem sedentis in throno excelso,& alia quæ ibi dicuntur. 117. Int.s.Christi. 118. Chry hoc.s.vidi, Dominũ sedentem, &c. 119. Int.etsi alij non crederent. 120. Int.ergo hoc credere fuit eis quasi non credere. 121. Int. hos credentes improbat. 122. Int.quæ in mundanis. 123. Int.quæ est in cruce.Glo.ideo crux in fronte figitur,vbi est sedes verecundiæ,ne de Christi nominè erubescamus, magisq; Dei quàm hominum gloriam quæramus. 124. Int.s.veraci,& spirituali intellectu. 125. Int.s.secũdùm quod videt exteriùs. Aug nõ à se abstulit credentis fidem, sed noluit in forma serui remanere credentem.Chry. qui fluminis aquam accipit,non ea quæ est fluminis accipit,sed ea quæ fontis. 126. Int.s.solum,sed etiã in Patrem.

127. Int.s.Patrem. Chry.q.d.quid formidatis credere in me,in Deum fides peruenit per me. August. quia homo apparebat hominibus,cùm lateret Deus,ne putarent eum esse tantùm quod videbant,talem ac tantum se credi volens,qualis & quantus est Pater,inquit, Qui credit in me,nõ credit in me.i.in hoc quod videt, sed in eum qui me misit.i.Patrem. 128. Aug.ne putarent sic intelligendum Patrem, tanquam multorum filiorum per gratiam generatorem,& nõ vnici verbi æqualis sibi,hoc subiecit, ostendens vsque adeo nihil distare inter se & Patrem,vt qui se videret,videret Patrem. c c. Int. s. spirituali visione.Chry.considerationem veri,quæ est per intellectum visionem dicit. d d. Gloss.non ait,non videt me,sed eum qui me misit,vt suprà dixit,Non credit in me,&c. Illud enim dixit, ne sicut videbatur, crederetur tantùm filius hominis; hoc autem, vt crederetur æqualis Patri. 129. Int.quasi illi dicerent, quis enim es tu? e e. Chry.quia Pater lux vocatur,nomine hoc vtitur; vocat autem se lucem, quia ab errore eripit,& spirituales tenebras soluit. 130. Int.quod non in alia lumina. Aug.credimus Apostolo, sed non in Apostolum. 131. Int.s.in quibus inuentus est.Aug. Satis manifestat, se omnes in tenebris inuenisse,in quibus ne maneant, debent credere in lucem quæ venit in mundum. 132. Chry.ne putent propter imbecillitatem, se contemnentes,impunitos dimissurum,hoc subdit. 133. Int.s.exterius.

134. s.interius. 135. Int.cui Pater dedit omne iudicium.Aug. 136. Int.s.modò.Aug.quare autẽ modò non iudicat,ostendit statim. Chry. non iudicio.i.non sum causa perditionis eius,sed ipse qui verba mea spernit. 137. Int.cur non modò.non enim,&c. 138. Int.quia primus aduentus non iudicij, sed misericordiæ est. 139. Aug.i.saluum faciam,nunc tempus est misericordiæ,post autem iudicij.

Addit. Avct. In Cap. XII.

a a. pro ita factum est vt. 115. dixitq́,Vidi Dominum sedentem,&c. Ex hoc loco Christi diuinitas confirmatur. b b. scilicet,Christo. 119. scilicet,eum esse Messiam. 122. id est, gloriam apud homines, quàm apud Deum,seu quæ à Deo obtinetur. 126. s.tantum.vide similem exaggerãdi modum. 1.Reg 8. Marc.9. 1,Thess 5. e c. id est,fide contemplatur seu mente, ὁ θεωρῶν. 131. indicat omnes alioqui esse in tenebris. 136. id est, condemno,scilicet,nunc.

Qui[140] spernit[142] me, & non accipit verba mea, habet qui iudicet[143] eũ. Sermo[144] quẽ locutus[145] sum, ille iudicabit[ff] eũ in nouissimo die: Quia[146] ego ex[147] meipso nõ sum loquutus, sed qui misit[148] me Pater, ipse mihi mandatum[149] dedit quid dicam[150], & quid loquar[151]. Et scio quia mãdatũ eius vita æterna[152] est. Quæ ergo ego[153] loquor: sicut dixit[154] mihi Pater, sic loquor[155]:

Sens. Liter. In Cap. XII.

140. Int. de iudicio verò nouissimo subdit. Chry. ne pigriores fiant, terribile subdit iudiciũ. 142. Int. i. non credit me esse Deum. 143. Int. quisnam ille sermo, &c. 144. Int. i. ego. Aug. seipsum in nouissimo die iudicaturum dicit; seipsum quippe locutus est, seipsum annunciauit. 145. Int. s. extrà hominibus. ff. Chry. accusans, & omnem tollens excusationem. 146. Int. ideo iudicabit, quia ego Filius ex Patre. 147. Int. non loquitur ex se, quia non est ex se. Aug. 1. de Trinit. Non iudicabit Christus ex potestate humana, sed ex potestate verbi Dei. 148. Int. s. ad hoc, vt loqeeter. 149. Aug. in sapientia Patris, quod est Verbum, omnia mandata sunt Patris; dicitur autem mandatum datum, quia non est à seipso, is cui dicitur datum, est autem dare Filio, Filium gignere. Chry. omnia hæc propter eos dicebãtur, vt nullam habeant excusationem Glo. mandatum dedit Pater Filio, ipsum Verbum & Sapientiam, in qua sunt omnia mandata gignendo, sicut ei vitam dedit ipsum, qui Vita est, gignendo. 150. Int. s. intra. 151. Int. s. extra. 152. Aug. si vita æterna est, ipse Filius, & vita æterna est mandatum Patris; quid aliud dictum est, nisi, ego sum mandatum Patris? 153. Int. i. qui meipsum Verbum annuncio. 154. August. non per verba locutus est Pater vnico verbo. 155. Int. i. sicut verax, me veritatẽ genuit, sic veritas me veritatem annuncio. Aug. ita ille dixit vt verax, ita iste loquitur vt veritas, Verax genuit veritatem. Glo. intelligentibus mentibus loquitur veritas intus sine sono, sed vt crederent homines, quod nondum possunt intelligere, ex ore carnis verba sonuerunt, quæ prolata, & litteris figurata, nos ad ipsam veritatem aliquatenus erigunt.

Addit. Auct. In Cap. XII.

ff. i. condemnabit, vt qui spretus sit. 149. i. præcepit. 252. i. vitam æternã confert obedientibus.

CAPVT XIII.

ANTE diem[1] festum Paschæ[2], sciens Iesus quia venit hora[3] eius vt[4] transeat ex hoc mundo[5] ad Patrem: cùm dilexisset suos[6] qui erant in

Sens. Lit. In Cap. XIII.

1. IN T. s. figuralem. Glo. s. diem passionis, die enim sequente immolationem, faciebant Iudæi magnum festum quod hic Pascha vocatur. Græci verò diem immolationis agni dicunt solum vocari Pascha, atque in eo Christum crucifixum, anticipasse verò vnũ diẽ, vt cùm discipulis agnum comederet, quod ex illo loco confirmant, ne contaminarentur, sed vt manducarent Pascha, id est, agnum, vt ipsi interpretantur, sed errant. 2. Beda. celebrior inter Iudæorum festiuitates erat dies Paschæ. Aug. non est Pascha, vt quidam existimant Græcum nomen, sed Hebræum, quod transitum significat, tunc enim primùm celebratum est, cùm fugientes ex Ægypto rubrum mare transierunt. 3. Int. ipse dies Paschæ quo transiret per crucem, quæ est veritas illius figuræ. Aug. completa est illa figura transitus populi Dei, cùm sicut ouis ad immolandum ducitur Christus, cuius sanguine illitis postibus nostris. i. eius crucis signo signatis frontibus, à perditione seculi, tanquam captiuitate Ægyptiaca liberamur, & agimus saluberrimum transitum de diabolo ad Christum, & ab instabili seculo, ad eius fundatissimum regnum. 4. Aug. velut interpretatur Paschæ nomen Euangelista. Chry. transitum eius mortem vocat. 5. Int. quomodo transiit populus de Ægypto. Gloss. sicut Iudæi de Ægypto, sic Christus de mundo transiuit. 6. Int. pro eis factus homo.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

4. Glo. & nos transimus de vitiis ad virtutes, de mundo ad cælum.

Addit. Auct. In Cap. XIII.

4. Allusio ad nomen Pascha, quod transitum significat.

mundo

mundo,in finem dilexit eos. Et cœna facta, cùm diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Scariotis:sciens quia omnia dedit ei Pater in manus,& quia à Deo exiuit,& ad Deum vadit : surgit à cœna,& ponit vestimenta sua,& cùm accepisset linteum, præcinxit se. Deinde misit aquam in peluim : & cœpit lauare pedes discipulorum,& extergere linteo quo erat præcinctus.

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

a. Chry.sui etiam erant defuncti,vt Abraham,Isaac,& Iacob,sed in mundo non erant. 7. Int.pro eis moriens. Chrys. nihil reliquit eorum, quæ valde amantem facere decet, perfectum amorem in eos ostendens,& hoc est,in finem dilexit eos.Aug.In finem dilexit, vt & ipsi de hoc mundo ad suum caput dilectione transirent,quid est enim in finem,nisi in Christum?Finis enim legis Christus,finis perficiēs, non interficiens, vel in finem. i. vsque ad mortem,non tamen dilectionem morte finiuit, vel vsque ad mortem dilexit.i.vsque ad mortem illum dilectio ipsa perduxit. 8. Int.vt eius dilectione ipsi trāsirent de mundo. 9. Int.i.parata nondum transacta,quia postea recubuit,& buccellam Iudæ dedit. Aug. non enim debemus intelligere transactam cœnam,adhuc enim cœnabatur cùm surrexit. 10. Int.i.spirituali suggestione.Aug.quæ non fuit per aurem,sed per cogitationem. 11. Int.s.Iudæ. 12. Chry.hoc Euangelista quasi stupens interseruit,eum enim qui iam prodere statuerat,Dominus lauit. 13. Int.non credens esse Deum.. 14. Aug.locuturus Euangelista de tanta Domini humilitate, priùs eius celsitudinem voluit commendare. 15. Int.etiam traditorem,quo vtitur vt vult,& de malo bonum facit. Gre.3. moral.c.12.In manu sua etiam persecutores acceperat,vt ad vsum pietatis intorqueret,quidquid eorum contra se permissa malitia sæuiret. 16. Chry.traditionem hic salutem fidelium vocat, sicut verò Pater ei tradidit,ita ipse Patri.vnde Paulus:Cùm tradiderit regnum Deo & Patri. 17. Orig.i.potestatem.

18. Int.s.sciens. 19. Int.non eum deserens. 20. Int.non nos relinquens. Aug.nec Deum,cùm inde exiret,nec nos deserens,cùm rediret. 21. Chry.dignum erat qui à Deo exiuit,vniuersum conculcare timorem,vide autem humilitatem:postquam resedissent omnes,surrexit,nec solùm lauit,sed vestimenta deponens,linteum præcinxit,ipse peluim impleuit. e. Orig.postmodum finiuit lotionem, fuerunt enim Apostolorum pedes postea contaminati,iuxta illud : Omnes scandalizabimini ista nocte, purgauit ergo postea,vt vltrà non fœdentur. 25. Aug.cùm Pater illi omnia dedisset, & cùm se sciret à Deo exisse,& pergere ad Deum hominis serui impleuit officium.

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

b. Orig. prandium ante terminum diei spiritualis, fit in præsenti vita, estque eorum qui introducuntur,cœna verò his qui iam vltra progressi sunt,apponitur,vel prandium in scripturis antiquis, cœna verò in noui Testamenti mysteriis reconditis.Glo.cœna significat passionem,vt enim post cœnam non fit prandium, sic Christus postquam semel passus est, non iterum patitur. 21. Int.significat quod de cælestibus descendit,& quod seipsum exinaniuit,& quod formam serui induit.Glo.surgens à cęlesti refectione qua cum Angelis reficiebatur,deposuit gloriam æternæ beatitudinis. 22. August.posuit vestimenta,qui cùm in forma Dei esset,semetipsum exinaniuit,præcinxit se linteo, formam serui accipiens, non tamen eam, quam habebat deposuit, misit aquam in peluim, sanguinem in terram fundens, quo immunditiam ablueret peccatorum,linteo pedes tersit,carne qua erat indutus,Euangelistarum vestigia confortans.Glos.post cœnam.i.post passionem prioris infirmitatis, vestimenta deposuit, seque immortalitate induit,aqua in peluim baptismi gratia,vestimenta postea accepta,Iudæi in fine seculi quos prius excæcatos deposuit. 23. Int.s.carnem mundam. 24. Int.s.humilitate. 25 Int.vestigia Euangelistarum firmat & purgat. 26. Int. quia tota eius passio nostra est purgatio.Aug. 27. Int.s.corporis Orig. in proprium corpus suscepit Christus immunditiam pedum discipulorum, ipse enim languores nostros portauit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

7. pro,in finem vsque. 9. i.cœpta,vel apparata, sic Iob 2. dicitur factum prandium.i.paratum,& 1.Reg.25.arietes facti.i.parati,nos legimus cocti. 11. i.persuasisset. c. pro,Issachariote.i.de tribu Issachar. d. quatenus Deus per æternam generationem, quatenus homo per vnionem hypostaticam. 22. pro,vestimentum.s.exterius. 23. Græc.λέντιον,vox Latina aliquantum immutata. e. factum hoc post esum agni,& ante Eucharistiæ institutionem.

[28] Venit ergo ad Simonem Petrum. Et [29] dicit ei Petrus, [30] Domine, [31] tu [32] mihi [f] laua pedes? Respondit Iesus, & dixit ei: [33] Quod ego facio, tu [g] nescis modò, scies au[h]tem postea. [34] Dicit ei Petrus, Non lauabis mihi pedes in [35] æternum. [36] Respondit e Iesus, Si non lauero [37] te, [38] non habebis [39] partem mecum. Dicit ei Simon [40] Petrus, Domi ne, non tantùm [41] pedes meos, sed & [42] manus, & [43] caput. Dicit ei Iesus: [44] Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, [*] sed est mundus [45] totus.

Sens. Lit. In Cap. XIII.

28. Int.non post alios, sed priùs ad Principem Apostolorum, ideo expauescit, quod Deus lauet pede homini. Orig. vt medicus multorum ægrotorum curæ intentus, ab his incipit qui magis indigent, si Christus exnisus ab his qui magis erant fœdi, vltimò venit ad Petrum, quasi minus aliis lotione indi gentem. Chrys. credibile est stultum proditorem ante Petrum recubuisse, quod Euangelista significa uit, dicens: Cœpit lauare deinde venit ad Petrum. 29. Gloss. pauore perterritus. 30. Chrysost. quar nullus aliorum prohibuit, sed solus Petrus? videtur mihi solum proditorem ante Petrum lauisse, alio verò discipulos per Petrum fuisse monitos quid esset faciendum. Orig. omnes porrigebant pedes, existi mantes non sine causa Christum id facere, solus autem Petrus non præbet pedes, more suo feruidus a dicendum quod sentit. Aug. à Petro, vt Apostolorũ primo, cœpit Dominus, expauitque Petrus quod ex terorum quilibet expauisset. 31. Int. Deus. August. quid est, tu, & quid est, mihi, cogitanda sunt potiù quàm dicenda, ne fortè quod concipit anima, non explicet lingua. 32. Int. seruo. 33. Int. s. mysteriur huius rei. Chrysost. humilitatem huius doctrinæ, & quomodo humilitas sufficit in Deum perducere.

34. Aug. exterritus facti altitudine non permittit fieri, quod cur fieret, ignorabat; nec potest sustinet vsque ad suos pedes humilem Christum videre. 35. Int. i. nunquam hoc patiar, hoc enim in æternun non fit, quod nunquam fit. Orig. in hoc Petrus non tantùm Iesum arguit, sed & condiscipulos suos pe des porrigentes. 36. Int. terrens de periculo salutis. 37. Int. te dicit, pro solis pedibus. Aug. sic solet di ei calcas me, quando sola planta calcatur. 38. Chrys. non dixit qua causa faceret, sed minatur. Petru enim non fuisset persuasus, timens verò separari à Christo, permisit. Orig. hoc dicto vtendum cõtra eo qui aliquid facere statuerunt quod non prodest, admonendi enim sunt malè decretum omittere, etiam iureiurando firmassent. 40. Aug. amore & timore perturbatus, plus expauit Christũ sibi negari, quàn vsque ad suos pedes humiliati. 44. Gloss. Intelligimus ex his verbis baptizatos Apostolos, etsi non le gimus vbi, vel quando. 45. Int. s. præter pedes quibus tangit terram. Aug. Totus homo abluitur in ba ptismo, veruntamen cùm in rebus humanis postea viuitur, vtique terra calcatur, ipsi igitur humani affe ctus quasi pedes sunt, vbi humanis rebus afficimur, & si dixerimus, quia peccatum non habemus, no ipsos seducimus, si autem confitemur peccata nostra, qui pedes discipulorum lauit, nobis peccata dimit tit. Orig. impossibile puto non contaminari extrema animæ, etiam in viris qui perfecti putantur. Glos Qui in otio studet veritati, dum in aliis pulsanti sponso aperire pergit, pedes inquinat, veritas enim hu militer auditur, sed sine periculo non potest prædicari. Aug. ad Seleucianum epist. 108. Ex hoc quod hi dicitur, intelligimus Petrum baptizatum, cęterosque discipulos Christi, per quos baptizabat, siue bapti mo Iohannis (vt quidam putant) seu quod magis credibile est, baptismo Christi. Nec enim renuit mi nisterium baptizandi, vt haberet baptizatos seruos, per quos ceteros baptizaret, qui non defuit humil tatis ministerio, quando eis pedes lauit.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

39. Gloss. Qui non lauatur per baptismum & confessionem pœnitentiæ, non habet partem cum Ies 41. Int. s. affectionis. 42. Int. s. opera. 43. Int. s. cogitationes.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

f. pro, lauabis, seu lauare vis? g. i. non intelligis. h. s. post lotionem, vel aduentum Spiritus sancti.
34. q.d. nunquam patiar. 37. vel corporaliter vel spiritualiter: solet enim Christus à corporalibus spiritualia transferre orationem, sic cum Samaritana ab aqua sensibili ad intelligibilem. 39. s. in cale regno q.d. non eris meus cohæres, pars enim pro hæreditate. 43. sub, potiùs quàm me tuo consortio eyci
*44. q.d. vt lotus in balneo solùm opus habet pedũ ablutione, ita qui spiritualiter, vt vos, sola affectuu purgatione, quam per id significo. * pro, est enim, vel, q.d. vt qui sit.*

Et vn

Et vos mundi[l] estis, sed non omnes. Sciebat[46] enim quisnam esset qui traderet eum. proprerea dixit, Non estis mundi omnes. Postquam[47] ergo lauit pedes eorum, accepit[48] vestiméta sua, & cùm recubuisset,[49] iterum[50] dixit eis, Scitis[51] quid[m] fecerim vobis? Vos vocatis me Magister, & Domine, & bene[52] dicitis, sum[53] etenim: Si ergo laui[54] pedes vestros, Dominus[55] & Magister:[56] & vos debetis[n] alter alterius lauare pedes.[o] Exemplum[57] enim dedi vobis, vt quemadmodum[58] ego feci vobis, ita & vos faciatis.[59] Amen, amen dico vobis, non[60] est seruus maior Domino suo, neque Apostolus[p] maior est eo qui misit illum. Si[61] hæc[62] scitis, beati eritis si feceritis ea. Non[63] de omnibus vobis dico[q]: ego scio quos[64] elegerim; Sed[65] vt adimpleatur Scriptura,[r] Qui manducat[66] mecum panem,

Sens. Lit. In Cap. XIII.

l. Orig. Lauat pedes postquam mundi erant, quoniam gratia transcendit necessitatem, & sicut dixit Iohannes, Mundus mundificetur adhuc. 46. Int. quare hoc dixit, exponit Euangelista. August.
51. Aug. promiserat Petro facti scientiam, dicens: Scies autem postea, docere ergo nunc incipit. Gloss. vt priùs exemplo, ita nunc verbo instruit. 53. Aug. homini præceptum est, Non te laudet os tuum, periculosum est enim sibi placere, cui cauendum est superbire: ille autem qui super omnia est, quantumcunque se laudet, non se extollit excelsiùs, nec potest arrogans dici, nobis expedit Deum nosse, nec possumus, nisi seipse indicet; quomodo autem arrogantiam veritas timeat? Glo. quod Dominus de se magna dicit, non est arrogantia, sed veritas, quæ prodest auditoribus, sicut facit & Paulus. Quidam incauti se mendacio illaqueant, dum arrogantiam vitant, seque contra veritatem erigunt, quam relinquunt, qui necessitate cogente, vera de se, & bona loquitur, tanto magis humilitati iungitur, quanto veritati sociatur. 55. Int. quia Deus Chry. nos ad conseruos facimus, si fecerimus. 56. Int. quia veritas. n. Aug. Est apud plerosque consuetudo huius humilitatis, cùm se inuicem hospitio suscipiunt. Non dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus: cùm enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso excitatur, vel si iam inerat, confirmatur humilitatis affectus. 57. Aug. hoc est beate Petre quod nesciebas, hoc tibi postea sciendum promisit. 58. Int. sicut ego patior, & vos patiamini, sicut me humilio, ita vos humiliemini. 59. Int. manu, vel corde. 60. Int. debetis facere quod ego, quia non est, &c. 61. Beda. quia scire bonum, & non facere, ad condemnationem pertinet, hoc subiungit.
62. Int. scilicet, quæ feci, & doceo. 63. Int. q. d. non omnes vos beatos dico. Aug. q. d. est inter vos qui non erit beatus, nec faciet ea. 64. Aug. quos nisi eos qui beati erunt faciendo quæ præcepit? erat quidem electus Iudas, iuxta illud: Nónne ego vos duodecim elegi, sed non ad beatitudinem, de qua dicit: Beati eritis, si feceritis ea. Gloss. Electus est Iudas ad salutem aliorum. 65. Chrysostom. hæc subiungit, ne multos contristet. r. Gloss. scilicet, quæ hoc prædixit, non quod cogat, sed quia quod futurum erat, non tacuit. 66. Chry. i. qui à me nutritus est, & mea mensa participauit. Aug. manducabat iste panem Domini contra Dominum.

Sens. Myst. In Cap. XIII.

47. Int. impleta purgatione per sanguinem. 48. Int. surgens, immortalis factus est.
49. Int. ad dexteram Patris sedens. 50. Int. per Spiritum missum in linguis docet. 54. Int. id est, dimisi peccata vestra. o. Int. id est, alter alteri peccata dimittere, & pro inuicem orare. Augustin. confiteamur inuicem delicta nostra, inuicem delicta donemus, inuicem oremus, ac ita inuicem quodammodo pedes nostros lauemus. Origen. lauacrum spirituale pedum principaliter fit à Iesu, secundariò verò à discipulis eius.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

l. s. per baptismum. m. pro, quid sibi velit quod feci. o. aliaque humilitatis & charitatis officia exhibere. p. i. legatus, missus. q. s. quod beati eritis. 64. s. ab æterno. 65. sub permissi esse, vel fero talem vnum inter vos. 66. pro, qui sumit mecum cibum Hebr.

leuauit

leuauit [67] contra me [68] calcaneũ suum. Amodò dico vobis, priusquam fiat: vt cùm factum [t] fuerit, credatis, quia ego [69] sum. [70] Amen, amen dico vobis, qui [71] accipit si quem misero, me accipit. qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. Cùm hæc dixisset Iesus, tur-[72]batus est [73] spiritu, & [74] protestatus est, & dixit: Amen, amen dico vobis: quia [75] vnus ex vo-[76]bis tradet me. [77] Aspiciebant ergo ad inuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Erat ergo [78] recumbens vnus ex discipulis eius [79] in sinu Iesu, [80] quem diligebat Iesus. [81] Innuit ergo huic Simon Petrus, & [82] dixit ei: Quis est de quo dicit? Itaque cùm recubuisset ille supra [83] pectus Iesu, dicit ei, Domine, quis est? Respõdit Iesus, Ille est cui ego intinctum

Sens. Lit. In Cap. XIII.

67. Chry. ostendit non ignorare se quod tradatur, id quod maximè poterat Iudam continere, dixit autem leuabit & non trader, dolum & insidias significans. Aug. Leuabit calcaneum super me. i. conculcabit me. 68. Gloss. q. d. hucusque toleraui & tacui, sed iam noto proditorem antequam fiat, quod mox faciendũ est, vt cùm factum fuerit, &c. t. Orig. id est, vt perseuerantes in fide operemini. 69. Aug. de quo scilicet illa Scriptura processit. 70. Chry. quia discipuli multa erant passuri, eos consolatur. Gloss. consolatur eos, ex eo quòd ipse & Pater in eis recipitur. 71. Orig. ergo & qui missum à Iesu recipit, Patrem recipit. Aug. qui Christum accipit, accipit Patrem, vnius enim naturæ sunt Pater & Filius.

72. Aug. turbauit eum imminens passio, & periculum proximum, & traditoris impendens manus, cuius fuerat præcognitus animus, significare etiam turbatione dignatus est, quod quando ex falsis fratribus aliquos à Dominico grege separari vrgens causa compellit, fieri id sine Ecclesiæ turbatione non possit. 73. Int. humano. Aug. turbatus est non carne, sed spiritu; spiritus enim in huiusmodi scandalis charitate turbatur, ne fortè in separatione aliquorum zizaniorum aliquod eradicetur & triticum; siue ergo Iudam pereuntem miserando, siue sua morte appropinquante turbatus est, non animi infirmitate, sed potestate turbatur, non enim aliquo cogente turbatur, sed turbauit semetipsum, vt suprà dictũ est, in quo infirmos consolatur, ne se reprobos putent, si suorum morte imminente turbantur. Pereant ergo argumenta Philosophorum, qui negant in sapientem cadere perturbationem animi; turbetur animus Christiani, non miseria, sed misericordia. 74. Int. quod occultum fuerat manifestauit. 75. Int. numero, non vinculo spiritus. Aug. numero, non merito; specie, non virtute. 76. Int. scilicet, exiturus.

77. Int. quia etsi nota fuit cuique sua conscientia, alterius tamen sibi erat ignota. Chry. quia nominatim non dixit, in omnes induxit timorem, & licet sibi mali conscij non essent, tamen Christo magis quam propriis cogitationibus credebant. Orig. Recordabantur velut homines mutabiles esse affectus etiam prouectorum. 78. Int. de se, quasi de alio dicit, vt rerum gestarum scriptor, non sui prædicator. Aug. Erat hæc consuetudo eorum qui sacras litteras nobis ministrarunt, vt de se, tanquam de alio loquerentur. 79. August. hic est vtique pectoris sinus, sapientiæ secretum. Gloss. significat secretum, de quo bibit diuinitatis Sacramentum. 80. Int. non plus omnibus, sed familiarius, vt per pacem de vita exiret, non per passionem. Chrys. familiaritatis causa amor erat, plus enim cæteris amabatur: hoc etiam dicit, ne putes Petrum ei vt maiori innuisse. 81. Int. non loquendo, sed innuendo motu corporis, pòst sono vocis. 82. Aug. innuendo dixit, si enim cogitando aliquid dicitur, secundùm illud: Dixerunt apud semetipsos, quanto magis innuendo? Orig. primo innuit, deinde dixit. 83. Augustin. quod nunc supra pectus dicit, suprà dixerat in sinu. Beda. quod in sinu, & supra pectus recubuit, non solùm fuit præsentis amoris indicium, sed etiam futuræ rei signum, quod, scilicet, inde vocem sumeret, quam postea cunctis seculis inauditam emitteret.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

t. pro, dolum parauit, vel oppressit, vt solet qui calcaneo trudit, aut calcat. 68. Græc. ἀπ' ἄρτι, ex nunc. 69. scilicet, de quo id scriptum, vel quem me vobis sæpe esse dixi, denique Deum, qui omnia nouerim. 70. reddit ad charitatis & officij mutui commendationem. 72. scilicet, præ horrore sceleris Iudæ, eiusque vicem dolens. 73. id est, animo. 74. pro, testatus. 79. scilicet, capite super pectus inclinato. 80. scilicet, ob virginitatẽ, modestiam, mansuetudinem, & in se eximiam dilectionem. 82. significauit, scilicet, per nutum, fortè scire volebat vt impediret.

patiem

panem porrexero. Et cùm [84] intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Scariotæ. Et post buccellam, [85] introiuit in eum sathanas. [86] Et dicit ei Iesus, [87] Quod facis, [88] fac citiùs. Hoc autem [89] nemo sciuit discumbentium ad quid dixerit ei Quidam enim putabant, quia lo-[90]culos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus, Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis vt aliquid daret. Cùm ergo accepisset [91] ille buccellam, [92] exiuit cōtinuò. [93] Erat autem nox. Cùm ergo exisset, [94] dixit Iesus, [95] Nunc clarificatus est [96] Filius hominis, [97] & [x] Deus clarificatus est in eo, Si Deus clarificatus est [98] in eo,

Sens. Lit. In Cap. XIII.

84. Aug. non tunc Iudas (vt quidam dicunt) Christi corpus accepit: iam enim omnibus distribuerat Dominus. Sacramenta corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat, fortè autem hic per panis tinctionem significata est eius fictio: quædam enim non vt abluantur, sed vt inficiantur, tinguntur. quod si bonum aliquod tinctio hæc significat, eidem bono ingratū meritò est secuta damnatio. 85. Int. quia bono malè est vsus, & hæc præsumptio peccatum auxit. Orig. primò immisit in cor eius vt proderet, postea verò etiam ingressus est; cauēda nobis ergo diaboli tela ignita, insidiatur enim vt deinde intret.

86. Int. vt pleniùs possideret in quem intrauerat, vt deciperet. Aug. intrauit in eum, vt sibi traditum pleniùs possideret: nec enim in illo non erat, quando ad Iudęos de pretio pactus est, cùm Lucas dicat, Intrauit Sathanas in Iudam, & abiit, &c. 87. Orig. vel Sathanæ dicit ad pugnam prouocās aduersarium, vel Iudæ, nolens passionem ampliùs tardari. 88. Aug Non præcepit facinus, sed prædixit, non tam in perniciem perfidi sæuiendo, quàm ad salutem fideliū festinando. Chr. non est præcipientis hoc, aut consulentis, sed exprobrantis, & ostendentis se nolle suam proditionem impedire. 89. Chry. At interroganti dixerat Dominus, Cui ego intinctum, &c. dicendum est Dominum hoc latenter dixisse, vt nullus audiret, fortè enim si manifestum fecisset, Petrus proditorem interfecisset; nec verò Iohannes etiam intellexit; non enim putauit discipulum in tantū iniquitatis proditurum, quia enim procul erat à tali iniquitate, non hoc de aliis suspicabatur. 90. Aug. habebat Dominus loculos, & à fidelibus oblata conseruans, suorum necessitatibus, & aliis indigentibus tribuebat. Tunc primùm Ecclesiasticæ pecuniç forma est instituta, vt intelligeremus quod præcepit non esse cogitandum de crastino, non ad hoc esse præceptum, vt nihil pecuniæ seruetur à sanctis, sed ne Deo propter ista seruiatur, & propter inopiæ timorem iustitia deseratur. Chry. per hoc insinuatur quod quædam mulieres Christum de suis facultatibus nutriebant. Qui autem iubet non peram, non æs deferre, loculos ferebat ad inopum ministerium, vt doceret valde pauperes, & mundo crucifixos, huius rei magnam curam habere. 91. Int. malus bonum.

92. Int. à Domino apertè recedit. Orig. non solùm de domo, sed omnino egressus est à Iesu: ingressus enim in eum Sathanas, non sinebat in eodem loco esse cum Iesu. 93. Chry. hoc subditur, vt discas Iudæ temeritatem, quando nec tempus eum tenuit. Gloss. congruit nox Sacramento, erat enim qui exiuit filius tenebrarum, faciens opera tenebrarum. 94. Int. absente palea iam triticum quodammodo est purgatum. Aug. Exeunte immundo, omnes mundi cum suo mundatore manserunt, velut triticum zizaniis separatis. 95. Aug. tanquam diceret, ecce in illa mea clarificatione quid erit vbi malorum nullus erit, vbi bonorum nullus perit: non autem dictum nunc est. significata clarificatio Filij hominis, sed nūc est clarificatus Filius hominis; sicut non est dictum petra significabat Christum, sed petra erat Christus: solet enim in Scriptura res significans, tanquam illa quæ significatur appellari. 96. Orig non immortalis vnigeniti verbi, sed hominis facti ex semine Dauid, gloria hic narratur. Hil. 9. Trin. Gloria nō verbo, sed carni acquirebatur. 97. Aug. Filij hominis clarificatio est, vt Deus clarificetur in eo. 98. Int. quia non quæsiuit nisi gloriam Patris. Aug. quia non venit facere voluntatem suam, sed eius qui misit eum. Hil. 15. de Trin. hoc ad gloriam corporis spectat, per quam intellecta est Dei gloria.

Addit. Avct. In Cap. XIII.

v. Gra. ψωμίον, buccellam, offulam. 85. scilicet, ad perficiendam traditionem, antea enim introierat ad premittendam & designandam, scilicet, maiorem in illum nunc potestatem accipiens. 88. id est, expedi citò quod moliris, vel quod facturus es, citò fac. 89. scilicet præter Iohannem. fortè tamen, nec is præ turbatione aduertit quid ea verba significarent. 95. pro, iam iam glorificabitur, scilicet, per passionem. per eam enim diabolum vicit, & hominem eripuit. x. pro, glorificabitur per eum.

& [99] Deus clarificabit eum [100] in semetipso:& [101] continuò clarificabit eum. [102] Filioli,adhuc mo- [103] dicum vobiscum sum : [104] Quæretis me, & sicut [105] dixi Iudæis , Quò ego [106] vado, vos non [107] potestis venire:& [108] vobis dico [109] modò. [110] Mandatum [111] nouum do vobis,

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

99. Aug.vt natura humana à verbo immortalitati donetur. 100. Chry.per se ipsum, non per aliū. Hilar 9.de Trinit.quem in seipso Pater glorificat, in eius gloria confitendus est ; & qui in Patris gloria glorificandus est,in his intelligendus est esse,in quibus est Pater:secundùm enim naturæ veritatem verus Deus Christus est:nō enim extra se est quod glorificat in seipso. 101. Aug.Resurrectionem suam, non sicut nostram in fine seculi, sed continuò futuram prædicit, de quo & illud potest intelligi, Nunc clarificatus est Filius hominis, tanquam fuerit factum quod erat tam proximè futurum.Chry.quasi dicat,non post longum tempus,sed confestim in ipsa cruce ea quæ clara sunt apparebunt : sol enim auersus est,petræ scissæ sunt.Orig.nomen gloriæ non accipitur hic iuxta quosdam paganorum,qui gloriam definiunt esse à pluribus collata præconia:dicitur enim gloria Dei repletum tabernaculum , & aspectus Moysi glorificatus,diuinior enim quædam apparitio in illis contigit : glorificata est facies Moysi,eo facto diuino secūdùm intellectum;est autem Filius totius diuinæ gloriæ fulgor, vt Paulus ait,vnde splendores perueniunt ad totam rationalem creaturam:totum enim diuinæ gloriæ fulgorem capere solus Filius potest:cùm ergo non esset mundo Filius notus,nondum erat in mundo glorificatus:est autem glorificatus in his, quibus Pater eius notitiam tradidit, cùm ergo appropinquaret ad dispensationem , qua mundo notus,debebat gloriam promereri , ait:Nunc clarificatus est Filius hominis. 102. Aug.ne putarent sic esse clarificandum , vt non eis coniungeretur vlterius ea conuersatione, quæ in terra est, hoc adjicit,quasi dicat,continuò quidem resurrectione clarificabor,non tamen continuò ascendo in cælum. quadraginta enim dies mansit cum eis,de quibus hic dicit,adhuc modicum vobiscum sum.Orig.Filiolos vocat,animarum adhuc paruitatem significans, quos autem nunc filiolos dicit, vocat post resurrectionem fratres , sicut & antequam essent filioli,fuerunt serui. 103.Aug.Potest hoc sic intelligi, adhuc sicut & vos in hac infirmitate carnis ipse sum ; fuit quidem cum illis post resurrectionem , exhibitione præsentiæ corporalis,sed non consortio infirmitatis humanæ,vnde apud alium Euangelistam, Hæc locutus sum vobis,cùm adhuc essem vobiscum,i.in carne mortali,sicut & vos:est & alia diuina præsentia sensibus ignota mortalibus,de qua dicit, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, de qua non intelligitur hoc quod dicit,non enim modicum est vsque ad cōsummationem seculi,nec post eam quò ipse vadit,venire illi nō possunt,de quibus dicitur,Volo vt vbi ego sum, ipsi sint mecum.Orig post modicum scandalizati sunt,& sic non fuit cum eis Iesus,qui cum dignis tantummodo cōuersatur;erant tamen ipsi (vt dicitur hic) quæsituri Iesum,velut Petrus post negationem grauiter plorabat, quærens, puto,Iesum. 104. Int.s.volentes sequi me.Orig.quærere Iesum, est quærere Verbum, sapientiam, iustitiam,veritatem,diuinam virtutem,quæ omnia Christus est. 105. Aug.Iudæis cùm hoc diceret, non addidit,modò:discipuli autem non poterant tunc venire,sed postea. 107. Orig.volentibus sequi discipulis,iuxta illud:Qui non tollit crucem suam,& sequitur me, non potest meus esse discipulus, ait nondum esse validos ad hoc , cùm nondum esset Spiritus datus. Aug.vel illos significat minus idoneos se qui moriturum pro iustitia, vtpote martyrio nondum maturos , aut non posse iturum ad immortalitatem , ita sequi quomodo erant in fine seculi resurgentes secuturi. Chrys. Discipulorum in se amorem erigit : exardescimus enim cùm viderimus dilectissimos discedentes, & maximè cùm non possumus in eum locum quo abeunt, venire; simul ostendit mortem suam translationem esse ad meliora loca.

108. Orig. dicit eis non absque additione huius aduerbij , modò. Iudæi quidem in suis facinoribus morituri,nō poterant pergere quò Iesus ibat,sed discipuli poterant post breue tempus sequi. 109. Int. ne desperent additur, modò.Chry.ne putarent audientes , sicut dixi Iudæis , similiter in se dici , adiecit Dominus,filioli. 110. Aug.docens quomodo idonei esse possunt pergere quo ille antecedebat, nempe ad felicitatem in qua nemo potest esse, nisi perfectus in charitate , hoc subiungit. 111. Aug. erat quidem hoc in antiqua lege, vt proximum tanquam nos ipsos diligamus, sed nouum mandatum appellatur,quia exuto vetere,induit nos hominem nouum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

99. scilicet,Resurrectione,Ascensione,Missione Spiritus sancti, & Euangelij prædicatione. 100. i.per semetipsum, seu,sua virtute. 103. s. vsque ad mortem , vel ad ascensionem. 107. s.nunc , prædicaturi enim prius Euangelium. 111. id est,renouatum,alioqui enim vetus,vt dicitur 1.Ioan.2 sed in hominum mentibus obliteratum,vel nouum,quia legis nouæ proprium,certè nouum diligere vt Christus dilexit.

vt diligatis inuicem,[112] sicut dilexi[aa] vos,[113] vt & vos diligatis inuicem.[114] In hoc cognoscent omnes[115] quod discipuli[116] mei estis,[117] si dilectionem habueritis ad inuicem. Dicit ei Simon[118] Petrus, Domine, quò vadis? Respondit Iesus,[119] Quò ego vado,[120] non potes me modò[bb] sequi,[121] sequeris autem postea. Dicit ei Petrus, Quare non possum te sequi modo: animam[122] meam pro te ponam. Respondit ei[123] Iesus, Animam tuam pro me pones?[124] Amen, amen dico tibi:[cc] non cantabit gallus,[125] donec ter me neges.

SENS. LIT. IN CAP. XIII.

112. Int. innuit se conferre diligendo nos, vt mutua dilectione inter nos constringamur. Aug. Dilectionem istam, vt à carnali & mundana omni dilectione distingueret, addit: Sicut dilexi vos. quid enim nisi Deum dilexit in nobis, non quem habebamus, sed vt haberemus; sic ergo & nos inuicem diligamus, vt, quantum possumus, inuicem ad habendum in nobis Deum cura dilectionis attrahamus. Chry. Sicut dilexi vos, non præcedentibus vestris iustitiis, debitum reddens; ita & vos oportet benefacere etiam nihil debentes. 113. Aug. non est prætermissum illud magnũ mandatum de diligendo Deũ: qui enim spiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit nisi Deũ; sic & qui Deum diligit, non potest contemnere præcipientem vt diligat proximum. bene itaque intelligentibus vtrunque mandatum inuenitur in singulis. 114. Int. non in aliis, quæ etiam non mei habent. Chry. prætermittens miracula quæ erant facturi, ab amore eos designat. 115. Chry. hoc maximè homines sanctos ostendit, hos enim dicit esse discipulos. 117. Int. Hic est fons in quo alienus non cõmunicat, vt ait Salomon. Aug. q. d. alia munera mea habent, vobiscum etiã non mei, nõ solùm naturam, vitam, sensum, rationem; sed etiã linguam, sacramenta, prophetiam, scientiam, fidem, distributionem rerum suarũ pauperibus, & traditionem corporis sui vt ardeant, sed quoniam charitatem non habent, vt cymbala concrepant, nihil eis prodest.

118. Chry. ardentissimus. 119. Int. q. d. non festines, quia nondum es indutus virtute ex alto: & ideo ne interim præsumas. Aug. sic Petrus dixerat, Domine, quo vadis? tanquam sequi paratus. 120. Int. non poterant Apostoli nondum spiritu solidati. 121. Int. ne desperes. Aug. dilationem intulit, non spem abstulit, quid festinas Petre, nondum petræ spiritu solidatus? noli extolli præsumendo, non potes modò, noli deiici desperando, sequeris enim postea. 122. Chry. dixerat Dominus, non potes; ille se posse dicit. experientia ergo sciuit nihil esse suum amorem, nisi præsente superna liberatione. Glo. multum præsumit, qui animam pro eo ponere promittit, qui nondum pro Petro animam dedit, quasi præire possit, voluntatem suam, sed non vires cognoscens, vt infirmus voluntatem suam iactat, sed medicus in valetudinem inspiciebat, ille promittebat, ille prænoscebat, & qui nesciebat, audiebat; qui præsciebat, docebat. 123. Int. qui totum nouit. 124. Int. s. quandoque, sed propè est vt neges timore mortis vitam, & occidas tuam animam. Beda. Duobus modis potest pronunciari; vno modo affirmando, alio modo insultando. Aug. q. d. itáne facies pro me, quod ego nondum pro te? præire potes, qui sequi non potes? quid præsumis? audi qui sis, Amen, amen dico tibi, &c. cc. Gloss. Petrus ante primum galli cantum trinam negationem incepit, totam verò perfecit ante secundum galli cantum. 125. Int. s. Christum, quidquid in verbis sonet. Aug. qui mihi promittis mortem tuam, ter negabis vitam tuam. voluntatem suã iactabat infirmus, sed inspiciebat valetudinem medicus. notandum autem propter eos qui Petrum peruerso fauore excusare nituntur, quasi Christum non negauerit, quia interrogatus respondit se hominem nescire, Dominum apertè dicere, donec me neges. Non accusemus Christum dum Petrum defendimus, agnouit planè peccatum suum infirmitas Petri, & quantum malum Christum negãdo commiserit, plorando monstrauit. quem intuendo admoneri nos oportet, ne de humanis viribus fidamus. Chry. Dominus casum Petri permisit vt propriam imbecillitatem disceret, & ne quid tale pateretur orbis terrarum dispensatione suscepta propriæ fragilitatis recordatus. Aug. de cons. Euang lib. 3. cap. 2. hanc negationis Petri prædictionem omnes Euangelistæ, quanquam non eadem occasione commemorant: Matthæus enim & Marcus eam subnectunt postquam Dominus egressus est ex domo vbi manducauerat Pascha. Lucas verò & Iohannes, antequam inde esset egressus; sed debemus intelligere ter eum expressisse præsumptionem suam, diuersis locis sermonis Christi, & ter illi à Domino responsum, quod eum esset ante galli cantum negaturus.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIII.

112. s. verè, spiritualiter, perfectè. a a. ad hoc. s. dilexit vt. vel repetitio est more Scripturæ. 119. Respondet non ad verba, sed ad animum quo interrogauerat. s. sequendi Christum quocunque iret. b b. vel quia imbecillis, vel quia nondum tempus à Deo definitum. c c. pro, non complebitur gallicinium.

CAPVT XIIII.

ET ait discipulis suis, Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. si quo minus dixissem vobis: Quia vado parare vobis locum. Et si abiero, & præparauero vobis locum: iterum

SEN. LIT. IN CAP. XIIII.

2. AVG. ne mortem Christi tanquam homines timerent, & ideo turbarentur, consolatur eos, Deum se esse contestans. 3. Int. s. pro morte mea carnis, quia Deus sum qui suscitabo carnem. August. mortem metuitis, huic formæ serui, non turbetur cor vestrum, suscitabit illam forma Dei. Chry. Diuinitatis virtutem ostendit ea prodens, quæ illi habebant in mente. 4. Int. quia si creditis in Deum, consequitur, vt & in me credatis, quia ego Deus sum. Aug. 5. Chry. q.d. fides in me, & in Patrem, potentior est his quæ superuenient, & nihil contra eam potest præualere. 6. Aug. hoc subiungit, quia sibi discipuli metuebant, cùm Petro dictum esset, Non cantabit gallus, &c. vt à turbatione recreentur, fidentes etiam post pericula tentationum se apud Christum cum Deo esse mansuros. Chry. quia Dominus dixerat Petro, sequeris autem postea, ne existiment ei soli hanc promissionem datam, ostendit, & illos etiam in eam regionem suscipiendos. 7. Int. i. diuersa præmia meritorum. Aug. mansionem pro suo quisque accepturus est merito; est quidem denarius æqualis. i. vita æterna, quod ad æternitatem pertinet, sed sunt diuersæ meritorum dignitates. Fiet quidem per charitatem vt quod habent singuli, commune sit omnibus, sic enim quisquam etiam ipse habet, cùm amat in altero, quod ipse non habet. Respuendus est autem illorum error, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra regnum cælorum erit aliquid vbi beati maneant; paruuli ex hac vita discedentes sine baptismo; absit enim vt regnantium quisquam sit extra regnum, nec Dominus dixit in beatitudine, sed in domo Patris mei. Greg. super Ezech. hom. 61. Etsi alius minus, alius amplius exultat, omnes tamen vnum gaudium conditoris sui visione lætificat. Gloss. in eadem æterna vita diuersæ dignitates, alia enim claritas solis, alia lunæ, alia stellarum.

8. Int. i. si non essent. Chry. hoc subdit, ne putentur mansiones præparatione indigere. Aug. ostendit se ideo hoc illis non dixisse, quia ibi iam mansiones multæ sunt, & non est ei opus aliquam præparare. Glo. i. si non prædestinassem mansionem, (quod est inconueniens quantum ad Deum, qui omnia bona ante tempora prædestinauit) modo præpararem. i. prædestinarem, quod etiam est inconueniens Deum aliquid præsencialiter prædestinare. 10. Int. si non essent paratæ, vel prædestinatæ, sed essent præparandæ, vel prædestinandæ, tunc vado, &c. 11. Int. Vadit parare, non vt paratæ sunt, sed vt parandæ. 12. Theoph. q.d. turbari vos non oportet, siue paratæ sint, siue non: nam si paratæ non essent, ego illas præparassem.

13. Aug. quomodo parat, si iam multæ sunt? nondum sunt, sicut parandæ sunt, easdem quas prædestinando præparauit, præparat operando. Iam ergo sunt in prædestinatione, alioqui dixisset, ibo, & præparabo. i. prædestinabo: sed quia nondum sunt in operatione, dicit, si abiero, & præparauero, &c. Parat modò mansiones præparando mansores: domus enim Dei, de qua Apostolus, Templum Dei sanctum, quod estis vos, adhuc ædificatur, adhuc præparatur: dicitur verò abire, vt præparet, quia iustus ex fide viuit: si autem vides, non est fides: id ne videatur, latet vt credatur; tunc locus paratur, si ex fide viuatur, creditus desideretur, vt desideratus habeatur, vadit latendo, venit apparendo, sed nisi maneat regendo, vt proficiamus bene viuendo, non parabitur locus vbi possimus permanere perfruendo. Gloss. credenti colligitur meritum, eunti redditur præmium, desiderium dilectionis, præparatio est mansionis. Alcui. abiit per carnis absentiam, venit per diuinitatis præsentiam.

SENS. MYST. IN CAP. XIIII.

6. IN r. s. in iustis. Glo. regnum cælorum sunt homines iusti, in quibus sunt multæ differentiæ inter se; & hæ sunt mansiones iam paratæ in prædestinatione, quia elegit nos, inquit, ante mundi constitutionem, & parandæ in operatione, quos prædestinauit, inquit, hoc est, vocauit & iustificauit, & magnificauit. & secundum hoc dicitur, fecit Deus quæ futura sunt, id est, quæ facturus est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

7. nempe perpetuò illic manendum. 8. sensus est. Alioqui dixissem, seu dicerem me ire, vt parem, & si abiero, &c. sed id dicere opus non est, quia parata sunt, vel q.d. Quando aliud non esset, vel hoc deberet vos consolari, quod vado parare, &c. vide inf. similem significationem. Alioqui, vbi dicitur, Alioqui propter opera credite, q.d. quando aliud non esset, vel ipsa opera sufficere deberent ad credendum. sensus ergo est. in cælo multa sunt mansiones, quod vel solùm debet vos consolari, eo enim parare, &c. 12. quidam hic incipiunt nouam cl ausulam, et si autem, pro, postquam verò.

venio[14] & accipiam[15] vos ad meipsum, vt vbi sum ego,[a] & vos sitis.[16] Et quò ego vado scitis,[17] & viam[18] scitis. Dicit ei Thomas, Domine, nescimus[19] quò vadis: & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Iesus, Ego sum via,[20] veritas, & vita.[21] Nemo venit ad Patrem,[22] nisi[23] per me.[24] Si cognouissetis[25] me, & Patrem meum[b] vtique cognouissetis[c]: & amodo[d] cognoscetis eum[26]: & vidistis eum. Dicit ei Philippus,[27] Domine,[28] ostende nobis Patrem,[29]

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

14. Int. id est, apparebo in iudicio. 15. Int. id est, introducam in mansiones, vt maneatis perfruendo. 16. Int. ne quærant vbi sit, hoc subdit, quò, id est, ad Patrem, & nota quod & ibi est vt Deus, & illuc vadit vt homo, cùm sit vna persona Deus & homo. Alc. hoc subiungit, quia sciebat interrogaturos, quo iret. Chrysostom. hoc dicens, desiderium quod in eorum mente erat, ostendit, & dat eis interrogandi occasionem. 17. Int. id est, me. 18. Chrysostom. si Iudæi volentes à Christo separari, quærebant quò iturus esset, multo magis discipuli nunquam ab eo separari volentes, hoc discere cupiebant, & interrogant ex multa dilectione, & timore. 19. Augustin. At Dominus vtrunque dixerat illos scire, sciebant quidem, sed se scire nesciebant. 20. Int. via sine errore quærentibus, veritas sine falsitate inuenientibus, vita sine morte permanentibus. Augustin. de verb. Dom. Serm. 4. quasi dicat, qua vis ire? Ego sum via, quò vis ire? ego sum Veritas, vbi vis permanere? ego sum vita, veritatem & vitam omnis homo capit, etiam philosophi Deum esse vitam quandam & veritatem viderunt, viam non omnis inuenit, Verbum ergo Dei quod apud Patrem est veritas & vita, assumendo hominem factum est via: ambula per hominem, & peruenies ad Deum: melius est in via claudicare, quàm præter viam fortiter ambulare. Hil. 9. de Trin. non nos in via seducit qui via est, nec illudit per falsa qui veritas est, nec in mortis relinquit errore qui vita est. Theoph. cùm exerces actiuam, fit tibi Christus via, veritas autem cùm in contemplatiua perseueras, adiecta est autem vita, quia ad Deum est referenda actio & contemplatio. Augustin. per formam serui Dominus venit ad nos, & rediit ad se, carnem de morte ad vitam reducens, venerat per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces, est enim Deus verax, omnis autem homo mendax, non reliquit autem se cùm veniret ad nos, nam & qui loquitur quodammodo ad auditores procedit, nec se relinquit, cùm autem tacet, veluti ad se redit, & cum illis manet, si teneant quod audierunt. Ipse Dominus per seipsum, & ad seipsum, & ad Patrē, & nos per ipsum, & ad ipsum, & ad Patrē imus. 21. Int. quasi & cùm sim via nemo vestrum, &c.

22. Int. cum quo sum veritas & vita. 23. Int. viam. Chrysostom. non est possibile alia venire via, exæquat verò se Patri nunc, qui supra dixit, Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit illum.

24. Chrysostom. ostendit qualiter dixerit, quò vado scitis, & viam scitis, quasi dicat, si meam sciretis substantiam & dignitatem, & eam quæ à Patre est sciretis, nouerant quidem eum, se non perfectè, vt post aduentum Spiritus, vnde dicit, amodo cognoscetis. Gloss. ne quærerent quis est Pater, ostendit eis se noto nosci Patrem. 25. Int. qui idem sum cum Patre. Beda. at suprà dixit, Quò ego vado, scitis, &c. Sciebant quidam eorum, quidam verò nesciebant, quorum vnus erat Thomas. Gloss. quidam eorum etsi scirent istum Filium, illum Patrem, non putabant Filium ex toto similem Patri, & ita nec Patrem nec Filium sciebant. c. Gloss. scilicet, per me cognitum. 26. Int. non tamen oculis corporeis. Chrys. vidistis eum, scilicet, per me carne indutum. Gloss. solemus de duobus similibus dicere, si istum vidisti, illum vidisti. 27. Int. non intelligens ipsum omnino similem Patri. Hil. 7. de Trin. commouit Philippum nouitas dictorum. 28. Hil. 7. de Trin. demonstrationem intelligendi eius qui visus est postulat. Chry. corporeis oculis Patrem volebat videre. 29. Int. q. d. qui maior te est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

a. pro, ero, scilicet tunc. 17. scilicet, qua me sequi debeatis. Sciebant quidem illi aliquo modo, perfectè nesciebant. 20. Sensus est, sum via vera per quam itur ad vitam, vel via per quam itur ad veram vitam, vel via per quam itur ad veritatem, & vitam, vel via & lux per quam itur ad vitam, additur autem Græc. omnibus articulus, quasi dicat, illa vera, & vnica via, & veritas & vita. 23. scilicet per meritum mortis meæ, seu per mei imitationem, ostendit autem se esse cum Patre dicens venit, non vadit.

24. scilicet, perfectè. b. adeoque quo vadam. d. id est, ex hoc tempore, seu paulo pòst, scilicet, adueniente Spiritu sancto. Græc. tamen, cognoscitis fortè præsens pro futuro. 26. scilicet, in me. q. d. quanquam iam illum aliquo modo cognoscitis.

&[30] sufficit nobis. Dicit ei Iesus, Tanto tempore vobiscum sum, & non [31] cognouistis me? [32] Philippe, qui [33] vidit me, vidit Patrem. [34] Et quomodo tu dicis, [35] ostende nobis Patrem? Non [36] credis quia [37] ego in Patre, & Pater in me est? [38] Verba quæ ego loquor vobis, à [39] meipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse [40] facit opera. Non [41] creditis quia ego in Patre, & [42] Pater in me est? [43] Alioquin propter opera ipsa [44] credite. [45] Amen, amen dico vobis, [e] qui credit in [46] me, [47] opera quæ ego [48] facio & ipse [49] faciet,

Sens. Lit. In Cap. XIIII.

30. Int. quia in eo sufficientia erit nobis. Gloss. q.d. in quo sufficientia, & non in te. Chrysost. id est, nihil plus quærimus. Aug. 1. de Trin. cap. 8. Illa lætitia qua nos adimplebit cum vultu suo, nihil amplius requiretur, quod bene intellexerat Philippus vt diceret, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis, sed nondum intellexerat se posse dicere, Domine, ostende nobis te, & sufficit nobis, quod vt intelligeret, responsum est ei, tanto tempore vobiscum sum, &c. 31. Int. quia nec Filium nouit, quia Patrem meliorem credit. August. quomodo hoc dicit, cùm dixerit, quo vado scitis, & viam scitis? quia eorum quidam sciebant, aliqui nesciebant, de quibus erat Philippus. Chry. non me cognouistis. s. quantum ad hoc quod Filius in se ostendit eum qui genuit Hil. 7. de Trin. arguit Apostolum in cognoscendo se ignorantem, cùm ea quæ gereret propria Deo essent, calcare vndas, iubere ventis, peccata dimittere, mortuis vitam reddere. 32. Int. verè me non nouistis, quia si me nouissetis, nouissetis & Patrem. 33. Int. s. spiritualibus oculis. Hil. 7. de Trin: non hic visum oculorum carnalium significat, intellectus Dei Filius id præstat, vt intellectus & Pater sit, dum ita imago est, vt non differat natura. 34. Int. quia omnino similes Aug. non quod ipse sit Pater & Filius, sed quod à Patris similitudine in nullo prorsus discrepet Filius. Solemus de duobus simillimis dicere, vidisti istum, vidistis illum, Hil. 7. de Trinit. cùm dicitur & Patrem, exclusa est singularis, & vnici intelligentia. Chry. diuidit hypostases, ne quis dicat ipsum esse Patrem, qui Filius. Apparet verò hinc non esse Filium creaturam, non enim qui creaturam videt, Deum videt: consubstantialitatem voluit Dominus repræsentare, nec enim si alterius substantiæ esset, diceret, qui videt me, videt & Patrem, nec in argento auri substantia videri potest, nec alia per aliam naturam apparet. 35. Aug. nunquid obiurgandus est, qui cùm similem viderit, illum cui est similis vult videre? videbat Dominus cor postulantis, qui Patrem tanquam melior esset Filio, nosse cupiebat, vnde additur, Non credis quia ego sum, &c. Gloss. q.d. video quo animo dicas, non quæris alterum similem, sed putas meliorem. 36. Aug. q.d. si ad te multum est hoc videre, saltem quod non vides crede. Aug. 1. de Trinit. cap. 8. volebat eum ex fide viuere, antequam illud posset videre, visio merces est, cui mercedi per fidem corda mundantur. 37. Int. cur ergo inseparabiles, separatim vis noscere? Hil. 7. Trinit. quæ ignorandi Patrem, aut ostendendi ignorantibus, necessitas relinquebatur, cùm Pater in filio visus esset, & ex proprietate naturæ, & indifferentia vnitatis vnum sint natus & generans? 38. Hil. 7. Trinit. s. per natiuitatem viuentis naturæ ex viuente, dum non aliud ex Deo quàm Deus nascitur. Hil. 5. de Trinit. subsistentem in eo Dei naturam intelligimus, cùm in Deo Deus sit. 39. Int. sic est æqualis alter alteri, vt tamen alter ex altero. Aug. i. à meipso non sum qui loquor, ei tribuit quod facit, de quo est ipse qui facit. Hil. 7 de Trin. natiuitatem in se Dei à Deo testatur. 40. Chry. apertè demonstratur vna substantia, sic & alibi: Si non facio opera Patris mei, non credatis mihi. Hil. 7. de Trin. manere in Filio Patrem, non est singularis & vnici, operari per Filium non est differentis aut exteri. 41. Int. & cùm facit in me, non creditis quia ego in Patre? Hic ostenditur non solum Philippus arguendus. Aug. antea solus Philippus arguebatur. 42. Hil. 7. de Trin. per naturæ quæ secundum natiuitatem est proprietatem. 43. Chry. q.d si non sufficit hoc ad ostendendam consubstantialitatem, saltem ab operibus discite. 44. Int. s. quod ego in Patre, & Pater in me est, si enim separati essemus, nullo modo inseparabiliter operari possemus Aug. 45. Chrys. ostendit non solùm posse, sed quod est mirabilius, posse aliis dare vt maiora faciant. e. Glo. quicunque, ne de solis Apostolis hoc acciperetur. 46. Int. Ecce fides quæ operatur per dilectionem. 48. Int. prius ego, post ipse, quia ego facio vt ipse faciat. 49. Gloss. non tamen ex se, sed e me, non est seruus maior Domino: ipse sine eis multa, illi sine eo nihil, nisi peccatum.

Addit. Auct. In Cap. XIIII.

31. *Græc. cognouisti, ἔγνωκας.* 40. *adeoque & verba loquitur.*

& maie

& maiora horum faciet:[50] quia ego ad Patrem vado.[51] Et quodcunque petieritis Patrem,[52] in nomine meo,[53] hoc faciam:[54] vt glorificetur Pater in Filio.[55] Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.[56] Si diligitis me,[57] mandata mea seruate.[58] Et ego rogabo[59]

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

50. Ang. quæ sunt ista maiora? an fortè quod ægros vmbra sanabāt? maius est enim quod sanet vmbra quàm fimbria; sed quando ista dicebat, verborum suorum facta commendabat. cùm enim dixit, Pater in me manens ipse facit opera, opera dicebat verba quæ loquebatur, quorum fructus erat fides illorum, euangelizantibus autem discipulis, non tam pauci quam illi erant, sed gentes etiam crediderunt: discessit ab ore Domini diues tristis, & tamen postea quod ille vnus non fecit, fecerunt multi, cùm per discipulos loqueretur, non de Apostolis autem tantùm loquebatur, dicens: Qui credit in me, &c. Ipsum quidem credere in Christum opus est Christi, quod operatur in nobis, non vtique sine nobis: ipse facit vt faciamus i. vt ex impiis iusti fiamus, & hoc maius esse dixerim quàm creare cælum & terram, hæc enim transibunt, prædestinatorum autem salus & iustificatio permanebit. Sunt & in cælis Angeli opera Christi, etsi æqualis sit potentiæ istos creare, & impios iustificare, hoc maioris est misericordiæ. Quanquam omnia Christi opera intelligere, vbi ait maiora horum faciet, nulla necessitas cogit: horum enim fortè dixit quæ tunc faciebat, faciebat autem verba fidei, minus est autē verba iustitiæ prædicare, quod fecit propter nos, quàm impios iustificare, quod ita facit in nobis, vt faciamus & nos. Glo. quod facit in nobis, non sine nobis, maius est his quæ sine nobis facit vt cælo, terra, &c. In illis enim est tantum opus Dei, in istis imago Dei. 51. Chry. q.d. vestrum est de cætero miracula facere, ego enim vado. ostendit autem se non perire, sed in propria manere in cælis dignitate. 52. August. hoc adjicit, vt illa etiam opera maiora seipsum facere ostenderet, ne quisquam sibi illa tribueret. 53. Int. id est, ad salutem. Chry. omnia signa quæ fecerunt Apostoli, ipse faciebat, itaque dicebant, In nomine Christi surge & ambula. Theoph. per orationem & inuocationem nominis Christi mira fiunt. 54. Int. statim, vel post. August. qui dixerat faciet, ait faciam, q.d. non vobis hoc impossibile videatur, ego enim sum facturus, & tunc maiora quàm nunc. Quæri autem potest, quid est quod dicit, Quodcunque petieritis, &c. plerunque enim fideles petunt, & non accipiunt, an fortè quia malè petunt? an fortè solis Apostolis dictum hoc debemus accipere? at superiùs dixerat, Qui credit in me, &c. nec verò ipsi Apostoli omnia quæ petierunt, acceperunt: rogauit Paulus vt discederet angelus Sathanæ, nec tamen accepit; sed vide dictum esse in nomine meo, quod est Iesus, quod enim petimus contra salutem, non petimus in nomine Saluatoris, & tamen ipse Saluator est. Nouit medicus quid pro sua, quid contra suam salutem poscat ægrotus, & ideo contraria poscentis non facit voluntatem, vt faciat sanitatem; aliquando verò etiam quædam eorum quæ in nomine eius petimus, non tunc quando petimus facit, sed tamen facit. differuntur enim, non negantur. 55. Int. non facit sine Patre Filius, quandoquidem ideo facit vt in eo Pater glorificetur. Aug. ¶ Chry. cùm Filius ostenditur magna posse, glorificatur qui genuit. Theoph. In nomine Iesu fiebant signa per quæ credebatur Apostolorum sermonibus, dumque qui credebant ad notitiam Patris peruenirent, glorificabatur Pater in Filio. 56. Chry. hoc inducit ne putent omnem simpliciter petitionem valere. sed tunc se facturum quod petant, si mandata seruent, vel q.d. ne meo discessu turbemini, hoc enim non est me amare, sed facite mandata mea, hoc enim est amor, obedire & credere ei qui diligitur.

57. Int. scilicet, vt faciam quæ petitis. 58. Chrysostom. hoc dicit, quia consequens erat, eos vehementer requirere eius præsentiam, & illam consolationem quam prius habuerant. August. quomodo mandata seruabimus vt eum accipiamus, quem nisi habuerimus, mandata seruare non possumus? habet Spiritum sanctum qui diligit, & habendo meretur, vt plus habeat, & plus habendo plus diligat, iam itaque Spiritum habebant discipuli, sed dandus eis erat amplius, habebant occultè, accepturi erant manifestè. Chry. purgatis discipulis per passionem, & ad pericula, agonesque missis, oportebat Spiritum sanctum abundanter dari. 59. Int. rogat inquantum homo, inquantum Deus dat. Chry. dicit, rogabo Patrem, vt credibilem sermonem faceret, si enim dixisset, Ego mittam, non ita credidissent. Aug. cont. Arrianos cap. 19. alibi, vt sua & Patris opera inseparabilia demonstrarat, ait: Cùm abiero, mittam eum ad vos. Alc. Rogabo dicit, vt inferior secundùm humanitatem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

50. Vt conuertere mundum. 51. vnde illa per vos faciam, concedamq; cum Patre quodcunq; petieritis. 53. i. per mei inuocationem, & meritorum meorum, seu propter me. f. i. per Filium.

Patrem,[60] & alium[61] paracletum dabit vobis,[62] vt maneat vobiscum[63] in æternum,[64] Spiritum veritatis[65] quem[66] mundus[67] non potest accipere, quia non videt[68] eum, nec scit[69] eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manet,[g] &[70] in vobis[71] erit. Non[72] relinquam vos orphanos:[73] veniam[74] ad vos.[h] Adhuc[75] modicum: &[76] mundus me iam non videt.[77] Vos autem videtis[l] me: quia ego viuo,[78] &[m] vos viuetis.[79] In illo[80] die[81] vos cognoscetis

Sens. Lit. In Cap. XIIII.

60. Aug. ostendit & seipsum esse paracletum, id est, consolatorem, & aduocatum; Aduocatum habemus, inquit Paulus, apud Patrem Iesum Christum. Didy. de Spiritu sancto non aliam dixit naturam. Chry cùm dicit alium, hypostaseos differentiam ostendit. 61. Int. id est, aduocatum vel consolatorem, sicut ego sum vobis præsens carne. Aug. cont. sermonem Arrianorum, cap. 19. Non est (vt dicunt Arriani) consolatoris officium Spiritus sancti tanquam infimæ personæ in Trinitate: tribuit enim Deo hoc Apostolus; qui consolatur, inquit, humiles, consolatus est nos Deus. 62. Int. hic ad quædam vt illustret, & alia huiusmodi faciat, post vt ad videndam speciem introducat. 63. Chry. nec enim post mortem recedit. 64. Int. scilicet, sanctum, qui Patri & Filio coæternus est, & consubstantialis. Aug.
65. Chry. manifestat enim figuras veteris Testamenti. Beda. cùm dicit veritatis, suum esse spiritum ostendit; cùm à Patre dari, Patris esse, ac per hoc à Patre & Filio procedere. 66. Chry. hoc subiungit, ne aliam suspicarentur incarnationem, & paracletum putent oculis videndum. 67. Int. id est, amator mundi, dum talis remanet. Chry. mundum hic malos dicit. Aug. sic dicit mundi dilectores non posse accipere Spiritum sanctum, vt si dicamus, iniustitia iusta esse non potest. 68. Int. id est, non habet inuisibiles oculos, quibus inuisibiliter videtur Spiritus sanctus. August. ¶ Chry. visionem vocat certissimam cognitionem. Greg. 5. mor. cap. 20. Spiritus sanctus quem replet ad desideranda inuisibilia, accendit: mundana corda, quia solùm visibilia diligunt, eum non accipiunt, quanto enim se foras per desideria dilatant, tanto ad receptionem illius sinum cordis angustant. 69. Int. i. nec sciendo intelligit. g. Greg. 2. mor. cap. 41. in his donis, sine quibus ad vitam perueniri non potest, Spiritus sanctus in electis omnibus semper manet, in aliis non semper. aliquando enim se à signorum ostensionibus subtrahit, vt eo humiliùs virtutes eius habeant. 70. August. hoc addit, ne putent ita mansurum, vt apud homines solet hospes visibiliter manere. 71. Chry. in vestiis habitabit animabus. Aug. expositio est illius, apud vos manebit. 72. August. hoc adiecit ne putaret quisquam ita Spiritum sanctum daturum, vt non esset ipse futurus cum eis. 73. Int. indicat se Patrem illis esse. August. orphanus Græcè, Latinè pupillus.
74. Int. scilicet, post resurrectionem carnis. August. promittit eis suam præsentiam, quam maximè quærebant. h. Chry. ad vos solos, Iudæis enim dixerat, Amodo non videbitis me. 75. Chry. ne rursus eandem quærant præsentiam, qualem & prius habuerunt, id ait, quasi dicat, veniam quidem ad vos sed non vt prius. 76. Int. scilicet tempus. 77. Aug. videbat tunc eum mundus carneis oculis, sed post resurrectionem carnem suam non solùm videndam, sed etiam contrectandam demonstrauit suis, noluit demonstrare non suis, auferetur etiam in fine seculi ab oculis damnatorum, dixit autem modicum, quia quod videtur prolixum hominibus, breuissimum est ante oculos Dei. 78. Theoph. q. d. etsi mortem subiero, tamen resurgam. 79. Int. suam vitam illis promittit. Theoph. q. d. cùm me videritis lætabimini, & tanquam mortui reuiuiscetis apparitione mea. Aug. de præsenti se dixit viuere, illos de futuro victuros, eius enim mox futura erat resurrectio, illorum autem in seculi finem differenda: quia verò viuit ille, ideo & nos viuemus, per hominem quippe mors, & per hominē resurrectio mortuorum.
80. Aug. s. quo viuetis. Chrys. quo resurgam, cùm enim viderunt resurrexisse, & esse cum eis, tunc certissimè crediderunt. 81. Int. quod modò creditis.

Addit. Avct. In Cap. XIIII.

63. quasi dicat, non discedet, vt ego nunc per mortem, sed per totam vitam vobiscum erit. 65. i. qui veritatem docet. 67. i. mundani. 68. pro, non optat videre & nosse. 69. s. perfectè, & cum affectu sic. 1. Ioan. 4. Qui non diligit, non nouit eum. g. sic Græc. & Syr. Quidam tamen legunt manebit, vt August. 73. id est, mea præsentia orbatos & destitutos. 74. scilicet, post resurrectionem corporaliter & misso Spiritu sancto spiritualiter. 77. pro, videbit, nec corporalibus, nec spiritualibus oculis.
l. pro videbitis. 78. pro, viuam. s. post resurrectionem. m. pro, sic & vos etiam. 80. scilicet cùm resurrexero.

qui

quia ego ſum in [82] Patre meo, & [83] vos in me, & [84] ego in vobis. [85] Qui habet mandata mea, & [86] ſeruat ea: ille eſt qui [87] diligit me. [88] Qui autem diligit me, [n] diligitur à Patre meo: [89] & ego [90] diligam eum, & [91] manifeſtabo ei [92] meipſum. Dicit ei [93] Iudas, non ille Scariotis. Domine, [94] quid factum eſt, quia manifeſtaturus es nobis teipſum, & non mundo? Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Si [95] quis [96] diligit me, [o] ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum [97] veniemus, & [98] manſionem apud eum [99] faciemus. [100] Qui non diligit me, ſermones meos non [101] ſeruat. [102] Et ſermonem quem audiſtis, [103] non eſt meus ſed eius qui miſit me Patris. [104] Hæc locutus

SENS. LIT. IN CAP. XIIII.

82. Int. vt radius in ſole vnum cum ipſo. 83. Int. vt palmites in vite. 84. Int. vt ait Apoſtolus, ſ autem Chriſtus in nobis. Aug. quando viuemus ea vita qua mors abſorbetur, tunc perficietur hoc, quod inchoatum eſt iam per ipſum, vt ſit in nobis, & nos in ipſo. Hilar. 8. de Trinit. Ille in Patre per naturam diuinitatis, nos in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rurſum in nobis per Sacramenti myſterium; ait enim, Qui edit carnem meam, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo. Gloſſ. nunc cognoſcitur per fidem, tunc cognoſcetur per ſpeciem, quando hæc coniunctio perficietur quæ modò inchoatur. 85. Glo. nō ſolùm vos Apoſtoli viuetis & cognoſcetis, ſed quicunque. &c. 86. Int. hoc enim opere oſtenditur dilectio. Aug. qui habet in memoria, & ſeruat in vita, qui habet in ſermonibus, & ſeruat in operibus, qui habet audiendo, & ſeruat faciendo, qui habet faciendo, & ſeruat perſeuerando. 87. Aug. opere eſt demonſtranda dilectio, ne ſit infructuoſa nominis appellatio. Theop. ſignū dilectionis, mandata ſeruare. 88. Int. hic fructus. 89. Int. Pater, & Filius inſeparabiliter diligunt.

90. Aug. 1. ad hoc diligam, vt manifeſtem, nec enim tunc non diligebat. nunc ad hoc nos dilexit vt credamus, tunc ad hoc vt videamus, nunc diligimus credendo quod videbimus, tunc diligemus videndo quod credidimus. Gloſſ. diligit nunc ad hoc vt credamus, & mandata ſeruemus, vt mereamur quod poſt capiemus. 91. Int. hæc viſio erit merces fidei. Aug. 92. Aug. ad Paulinam, cap. 1. ſcilicet, cum Patre Deum vnum, non quomodo in hoc ſeculo viderunt etiam mali. 93. Aug. cuius inter ſcripturas canonicas epiſtola legitur. 94. Aug. cauſam quærit quare non ſe mundo, ſed ſuis manifeſtaturus ſit. Reſpondet autem Dominus, quia hi diligunt, illi verò non diligunt. 95. Int. Apoſtolus, vel quicunque.

96. Int. dilectio probatur cuſtodia ſermonum. Greg. hom. 30. probatio dilectionis, exhibitio eſt operis, nunquam amor Dei eſt otioſus, operatur enim magna ſi eſt, ſi verò operari renuit, amor non eſt.

97. Int. Ego, & Pater, & Spiritus ſanctus. Aug. Dilectio ſanctos diſcernit à mundo, quę facit vnanimes habitare in domo, in qua facit Pater & Filius manſionem, qui & dilectionem donant, quibus in fine donabunt ſuam manifeſtationem, veniunt ad nos dum venimus ad eos, veniunt ſubueniendo, illuminando, implendo, venimus obediendo, intuendo, capiendo. 98. Int. & erit manſio nō tranſitoria, ſed æterna. Aug ¶ Greg. hom. 30. quidam per compunctionem reſpectum Dei percipiunt, ſed tentationis tempore ad peccata redeunt, in eorum corda venit Deus, ſed manſionē non facit. Ille verè amat, cuius mentem delectatio praua ex conſenſu non ſuperat, ſed ſic eum diuinitatis amor penetrat, vt ab eo tentationis tempore non recedat. 99. Aug. non eſt ab hac manſione Spiritus ſanctus excluſus, de quo ſupra dictum eſt, apud vos manebit & in vobis erit, in eadem ergo manſione cum Patre & Filio erit in æternum, quia nec ille ſine ipſis venit, nec illi ſine eo. 100. Int. hi ſunt qui nūquam vident Patrem & Spiritum, ſed nec Filium in forma Dei, etſi in forma ſerui. 101. Greg. hom. 30. tanto quiſque à ſuperno amore diſiungitur, quanto inferius delectatur, de dilectione ergo Dei, lingua, mens & vita requiratur.

102. Chry. quaſi dicat, non me ſolùm, ſed nec Patrem amat, qui meum non ſuſcipit ſermonem.

103. Int. quia non eſt ſuum verbum, ſed Patris Aug. Sermonem dixit ſingulariter, & non ſuum, ſed Patris, ſe intelligi volens qui Patris eſt verbum, imago, & Filius, rectè auctori tribuit quod facit æqualis, à quo habet hoc ipſum quod illi eſt æqualis. Chryſ. ſignificat ſe nihil extra Patrem loqui, nec præter id quod illi videtur. 104. Chry. hoc adiungit, quia eorum quæ dixerat, quædam non intellexerunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIIII.

n. ſcilicet, quantum ad effectus maiores, alioqui enim Dei dilectio noſtram præcedit. Ipſe enim prior dilexit nos. 94. pro, quid accidit, aut quæ cauſa eſt. o. id eſt, præceptum.

sum vobis apud vos manens.[105] Paraclitus[106] autem Spiritus sanctus, quem mittet Pa-[107]ter in nomine meo, ille[108] vos docebit omnia, &[109] suggeret vobis omnia quæcunque di-[110]xero vobis.[111] Pacem relinquo[112] vobis, pacem meam[113] do vobis:[114] non quomodo[115] mundus dat, ego do vobis.[116] Non turbetur cor vestrum,[117] neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis,[118] Vado &[119] venio ad vos.

Sens. Lit. In Cap. XIIII.

105. Int. scilicet, corporali præsentia, quæ si iam aufertur, ne timeatis, quia paracletus, &c. Aug. alia est mansio, quam promisit futuram; spiritualis, scilicet, & intrinsecus mentibus reddita, alia quam præsentem testatur, corporalis, forinsecus oculis & auribus exhibita. 106. Chrys. vt eius corporalem recessum facilius sustinerent, præparat eos promisso Spiritu sancto. Greg. hom. 30. Paracletus Græcè, Latinè aduocatus, vel consolator; Aduocatus dicitur, quia pro errore delinquentium apud iustitiam Patris interuenit, id est, eos quos repleuerit exorantes facit; Consolator autem quia de peccati perpetratione mœrentibus, dum spem veniæ præparat, ab afflictione tristitiæ mentem leuat. Chry. Frequenter eum paracletum vocat propter eorum tristitiam. Gloss. cùm sit consolari trinitatis opus, ad Spiritum sanctum tamen pertinet, quia is in Scriptura bonitatis, per quam nos Deus consolatur, nomine designatur. 107. Didy. de Spiritu sancto. Filij tantummodo est in nomine Patris venire, venerunt quidem alij in nomine Domini Dei & Omnipotentis, serui, scilicet, at in nomine Patris solus Filius, in Filij autem nomine à Patre mittitur Spiritus sanctus. 108. Int. Docebit, vt sciatis; suggeret, vt velitis. Didy. de Spiritu sancto. Docebit omnia in Christi fide perfectos, spiritualia, & intellectualia Sacramenta; docebit autem inuisibiliter menti diuinorum scientiam infundens. Greg. hom. 30. nisi Spiritus sanctus cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris: nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit, nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Aug. non Filius sine Spiritu sancto dicit, nec docet sine filio Spiritus sanctus, sed omnis dicit & docet Trinitas, sed nisi hæc sigillatim commendaretur, eam nullo modo humana caperet infirmitas. 109. Int. aliâs commemorabit vobis. id est, faciet vos memores omnium. Greg. hom. 30. Suggeret, id est, subministrabit ex occulto. Aug. Suggeret, id est, commemorabit vos. pertinet enim ad gratiam etiam non obliuisci saluberrima monita. Theoph. Docuit Spiritus sanctus quæcunque non dixerat Christus, tanquam non valentibus portare, commemorauit autem quæ dixerat Dominus, sed obscuritatis causa, vel intellectus tarditate commendare memoriæ nequiuerunt. 111. Chry. quia turbabantur cogitantes odia, & prælia sibi imminere. post eius recessum rursus consolatur. August. de verb. Dom. non poterit ad hæreditatem Domini peruenire, qui testamentum pacis noluerit obseruare, nec potest concordiam habere cum Christo, qui discors voluerit esse cum Christiano, pax est serenitas mentis, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. 112. Int. Iturus ad Patrem. 113. Int. perducturus ad Patrem. Aug. pacem reliquit in hoc seculo, in qua manentes, hostem vincimus, pacem dabit in futuro, quando sine hoste regnabimus. pax nobis ipse est, & cùm credimus quia est, & cùm videbimus eum sicuti est. notandum verò cùm dicit, dabo, addidisse meam, pacem suam volens intelligi, qualem habet ipse, in quo nihil repugnat, quia nullum habet peccatum; pax verò quam nobis reliquit, nostra potius dicenda est, quàm ipsius, talem habemus pacem nunc in qua adhuc dicamus, Dimitte nobis debita nostra. Est & inter nos ipsos nobis pax, inuicem enim credimus, & diligimus, sed nec ipsa plena est, quia cogitationes cordis inuicem non videmus. Possunt & Domini verba sic accipi, vt eiusdem sententiæ repetitio videatur. 115. August. id est, qui diligunt mundum, qui propterea sibi dant pacem, vt sine molestia mundo fruantur. Chry. pax exterior sæpè ad malum fit. 116. Chry. hoc dicit, quia verbum, relinquo, quod erat recedentis, eos poterat conturbare. Gloss. quasi dicat, non turbetur de eo quod dixi vado, quasi pastore absente lupus inuadat, quia vt homo vado, vt Deus præsens sum. 117. Int. quod plus est 118. Int. scilicet, à vobis corpore, quasi dicat, si dixi vado, quod vos terret, dico, venio, quod mulcet Aug. Ibat per id quod homo erat, manebat per id quod Deus erat, cur ergo turbetur cor, quod non deserebat? 119. Int. scilicet, corpore in iudicio.

Addit. Avct. In Cap. XIIII.

106. pro, paracletus ille qui est Spiritus sanctus. 107. id est. loco mei. 109. Gra. ὑπομνήσει, commonefaciet, faciet recordari. 110. Gra εἶπον, dixi. 111. scilicet ne turbemini ijs quæ accident, vel, q. d. relinque vobis meam benedictionem. 119. pro, veniam, quasi dicat, abeo, mox rediturus.

[120] Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia [121] vado [122] ad Patrem: quia Pater [123] maior me est. Et nunc [124] dixi vobis priusquam fiat: vt cùm factum fuerit, [125] credatis. Iam non [126] multa loquar vobiscum, [127] venit enim [128] princeps [129] mundi huius, [p] & in me non habet [130] quicquam. [131] Sed, vt cognoscat [q] mundus quia diligo Patrem; & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. [132] Surgite [133] eamus hinc.

Sen. Lit. In Cap. XIIII.

120. Aug. hoc subjicit, vt intelligant secundùm quod homo erat eum dixisse: per hoc enim erat ad Patrem iturus, per quod non est ei æqualis, per illud enim in quo est æqualis, nunquam ab eo recedit.

121. Int. id est, de eo quod. August. gratulandum naturæ humanæ, eo quòd sic assumpta est à verbo, vt immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, vt sederet ad dexteram Patris. quis non suam naturam iam immortalem gratuletur in Christo, atque id se speret futurum esse per Christum? 122. Int. secundùm quod minor vadit & veniet iudicare. Chry. nondum de eo discipuli, quam oportebat opinionem habebant. Patrem verò magnum esse æstimabant. Ait ergo ob eorum imbecillitatem, si non confiditis post crucem rursum vos visurum, tamen lætari oportet, quia ad Patrem vado, potentem omnia molesta dissoluere. 123. August. Filius in forma Dei etiam seipso maior est, maior enim forma Dei quæ amissa non est, quàm forma serui quæ accepta est, in vtraque enim natura non duo, sed vnus est Christus, ne sit quaternitas, sed Trinitas Deus. Hil. 9. de Trinit. Maior est donans donantis auctoritate, sed minor non est, cui vnum esse donatur. 124. Int. scilicet, quia vado ad Patrem. 125. August. & hæc est laus fidei, si quod creditur non videtur; sed ex rebus quæ videntur acquiritur in nobis, vt ea credantur quæ non videntur; visuri erant discipuli post mortem viuentem, & ad Patrem ascendentem, eoque credituri Filium esse Dei, qui hoc posset facere, & prædicere antequam faceret; credituri autem fide non noua, sed aucta, aut certè cùm mortuus esset defecta, cùm resurrexisset refecta. 126. Beda. hoc dicebat, quia instabat tempus mortis. 127. Int. scilicet, accepta licentia à Deo. 128. Int. scilicet, diabolus. 129. Int. id est, peccatorum non creaturarum. Aug. vnde Apost. cùm dixisset Rectores mundi, exposuit, subiungens, tenebrarum harum, id est, hominum impiorum. 130. Int. quod ad se pertineat, scilicet, nullum omnino peccatum. August. neque cum peccato Deus venerat, nec eius carnem de peccati propagine Virgo pepererat. 131. Augustin. quasi ei diceretur, cur ergo morieris si non habes peccatum, cui mors debetur, id subiecit. 132. Int. quia discumbens dicebat discumbentibus hoc. Chry. timebant discipuli, & à tempore, erat enim nox profunda; & à loco manifesto, erant enim in villa, itaque consequens erat non attendere his quæ dicebantur, sed circumuoluere oculos, & imaginari se aggrediendos, præsertim audientes, venit princeps mundi huius, ducit ergo in alium locum, vt cum otio reliqua audiant, magna enim dogmata erant audituri. 133. Int. scilicet, ad locum vnde tradendus ad mortem erat. August.

Addit. Avct. In Cap. XIIII.

120. pro, si me diligitis, debetis gaudere. 123. scilicet, quatenus homo sum, adeoque ad dignitatem & honorem ascendo. 125. scilicet, firmius in me. 127. pro, iam venturus est, scilicet, per suos satellites. p. pro, sed in me. 130. id est, suum, vel iuris sui. q. id est, electi qui sunt in mundo.

132. id quidam cum superioribus iungunt. 133. non statim discessit sed in principio cap. 18. itaque reliqua ad eum vsque locum in cœnaculo dicta, fortè stando.

CAPVT XV.

E[1]Go sum vitis vera,[2][3] & Pater[4] meus agricola[5] est. Omnem palmitem[6] in me non ferentem fructum, tollet[7] eum:[a] & omnem qui fert fructum,[8] purgabit[9] eum,* vt fructum plus[b] afferat. Iam vos mundi estis[10] propter sermonem[11] quem locutus sum vobis. Manete[12] in me,[13] & ego in vobis.[c] Sicut[15] palmes[16] non potest[17] ferre fructum à semetipso,[d] nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego[18] sum vitis:[19] vos palmites,[e] qui manet[20] in me & ego in eo,[f] hic fert fructum multum: quia[22] sine me nihil potestis facere. Si quis[23] in me non manserit,[24] mittetur foras sicut[g] palmes, & arescet,[25] & colligent eum,& in

Sens. Lit. In Cap. XV.

1. HI 1. q. de Trinit. ad consummanda passionis Sacramenta exurgens corporeæ assumptionis mysterium pandit, per quam ei tanquam viti palmites insumus Glo. q. d. me præcedentem ad passionem, debetis sequi, quia ego sum vitis. i. caput vestrum eiusdem naturæ vobiscum, &c. 2. Int. secúdùm quod homo caput Ecclesiæ vnius naturæ cùm palmitibus. Aug. 3. Int. quia est alia in amaritudinem conuersa. Aug. quomodo enim est vitis vera, quæ expectata vt faceret vuam, fecit spinas? 4. Int. cum quo idem est Filius. 5. Int. non tantùm extra operando, sed etiam intus incrementum dando. Aug. de verb. Dom. Serm. 59. Colimus Deum adorando non arando, & colit nos Deus meliores reddendo; extirpat enim verbo suo mala semina de cordibus nostris, aperit cor nostrum tanquam aratro sermonis, plantat semina præceptorum, exspectat fructum pietatis. 6. Chry. quia Christus sibi sufficit, discipuli autem multo egent auxilio, de vite nihil dicit, sed de palmitibus. 7. Chry. ostendit sine operibus non posse aliquem esse in eo. 8. Int. propter hoc mundatus est. 9. Int. mundando corda, Spiritum charitatis infundendo. Chry. etiam valde boni indigent agricolæ opera. Aug. quis in hac vita sic mundus est, vt nō sit magis magísque mundandus? mundat itaque mundos vt tanto sint fructuosiores, quanto mundiores. 10. Int. atque iterum plus mundandi, vt fructum plus feratis. 11. August. Christus secundùm hoc vitis est, quod ait, Pater maior me est, secundùm autem illud: Ego & Pater vnum sumus, & ipse agricola est, vnde etiam se mundatorem palmitum dicit; sed quare non dicit, propter baptismum mundi estis? quia & in aqua verbum mundat, detrahe verbum, & quid est aqua nisi aqua? accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. vnde tanta virtus aquæ, vt corpus tangat & cor abluat, nisi faciente verbo; non quia dicitur, sed quia creditur? tantum valet fidei verbum in Ecclesia Dei, vt per ipsam credentem, offerentem, tingentem, mundet infantem, quamuis credere nō valentem. 12. Int. cùm ego sim vitis vera. 13. Int. à quo totum accipitis. 15. Int. vt amplius fructificetis. Aug. non eo modo illi in ipso, quo ipse in illis, sic sunt in vite palmites, vt viti non conferant, sed inde accipiant vnde viuant; ita est vitis in palmitibus, vt eis alimentum subministret, non sumat ab eis. 16. Int. pro quia sicut.

17. Aug. magna gratię commendatio. corda hic instruit humilium, ora obstruit superborum. huic veritati resistunt liberi arbitrij non assertores, sed præcipitatores; qui à semetipso fructum se existimat ferre, in vite non est. 18. Int. pro, quia ego. 19. Int. totum vobis dans, nihil à vobis recipiens. e. Gloss. quicunque non solùm vos. 20. Glo. s. credendo, obediendo, perseuerando. 21. Gloss. s. illuminando, subueniendo, perseuerantiam dando. 22. Int. nec parum. Aug. ¶ Chry. vide Filium non minus Patre conferentem. Pater enim purgat, ipse palmites in se tenet, quod eos facit fructificare, quanquam & purgare filij est, & tenere Patris, qui radicem genuit. 23. Int. pro, si quis autem. 24. Int. quod est in potestate liberi arbitrij. 25. Int. s. messores Angeli.

Addit. Avct. In Cap. XV.

*3. i. eximia, præcipua, seu veritatis fructum proferens. Denique cuius comparitione vites omnes velut vmbræ sunt. 7. i. auferet, resecabit. * abundat more Hebræo. b. pro, copiosiorem. 11. i. doctrinam cui credidistis, & obedistis. c. pro sicut &. Heb. 15. sub. curate vt maneam. d. pro, sed solùm si. f. q. d. hic solus, & non alius. 24. s. constanti fide, & dilectione. g. s. inutilis, foras autem, id est, extra consortium sanctorum. 25. s. Angeli.*

ignem

[26] ignem [27] mittent,& ardet.Si [h] manseritis in me, & verba mea in vobis [28] manserint:quod-[29] cunque volueritis,petetis,& [30] fiet vobis.In [31] hoc clarificatus est Pater meus, vt fructum [i] plurimum [32] afferatis,& [33] efficiamini mei [34] discipuli. [35] Sicut dilexit [m] me Pater, & ego [n] dilexi [37] vos.Manete [o] in dilectione mea.[38] Si præcepta mea seruaueritis, [39] manebitis in dilectione [p] mea,sicut & ego Patris mei [40] præcepta seruaui,& [41] maneo in eius dilectione.Hæc locu-tus sum vobis, vt [42] gaudium meum in vobis [q] sit,& gaudium vestrum [43] impleatur. [44] Hoc [45] est præceptum [r] meum,vt diligatis inuicem,sicut

Sens. Lit. In Cap. XV.

26. August. ligna vitis tanto sunt contemptibiliora si io vite non manserint, quanto gloriosiora si manserint,palmes si in vite nnn est,in igne erit. 27. Int.manete in me,& si manseritis, &c. 28. Int. non tantùm fuerint.Aug.tunc dicenda sunt verba eius in oobis manere,quando facimus quæ præcepit, & diligimus quæ promisit,quando verba eius manent io memoria, nec inueniuntur in vita, non computatur palmes in vite,quia vitam non attrahit ex tadice. 29. Int.quia mauentes in Iesu, non possunt velle nisi quod est salutis.Aug. 30. Aug.ad verba eius pertinet oratio quam nos docuit, ab huius verbis & sensibus non recedamus in petitionibus nostris,& quidquid petimus fiet nobis. 31. Chry. q.d.si ad gloriam Patris pertinet quod fructificetis,non contemnet gloriam suam. Aug.ne hoc gloriæ nostræ tribuamus,tanquam ex nobis habeamus,eius enim hæc est gratia, à quo enim faciemus fructum, nisi ab illo cuius misericordia præuenit nos? 32. Int.s.per prædicationem,& passionem,sicut ego.Theoph. Fructus Apostolorum sunt geotes per eorum doctrinam appositæ fidei. 34. Chrys.qui fructum facit, ille est discipulus Christi. 35. Aug.hoc ad hominem in Christo referendum est, gratiam enim ostendit qua mediator est Dei & hominum. 36. Aug.Ecce vnde sunt nobis opera bona, vnde enim nobis essent,nisi quia fides per dilectionem operatur? vnde autem diligeremus,nisi prius diligeremur?

37. Iot.& ideo perseuerate.Chry.hoc subdit ne pigros eus faceret. o. Aug.illam dilectionem dicit qua dilexit eos,hoe est ergo manere io eius dilectione,in eius gratia manere. 38. Int.quasi diceretur, quomodo in ea manebimus? 39. August.præcedit dilectio obseruatiooem præceptorum,vnde enim præcepta seruet noo habet qui non diligit,quod ergo hic ait,ostendit,non vnde dilectio generetur, sed vnde monstretur, vt oemo se fallat dicendo quod eam diligat, si eius præcepta non seruet, quanquam hoc ad dilectionem,qua nos diligit, referendum est, vt sensus sit,ex hoc scietis quod in dilectione qua vos diligo,manetis,si mea præcepta seruatis: non enim vt nos diligat prius præcepta seruamus,sed nisi nos diligat,seruare non possumus, hæc est gratia quæ humilibus patet, superbos latet. 40. Int. & per hoc ostendor diligi à Patre ego homo. 41. Aug.qua me diligit. 42. Aug.quod est gaudium Christi in oobis,nisi quod dignatur gaudere de nobis? 43. Chry.q.d.etsi incidat tristitia, hanc auferam,vt ad finem veniat gaudium. Aug. quod est gaudium nostrum quod dicit implendum, nisi eius habere consortium? gaudium quidem ipse perfectum de oobis habebat, quando nos præsciendo & prædestinando gaudebat,sed illud gaudium in nobis oon erat,quia nec nos eramus, cœpit autem esse in nobis quando vocauit nos,inchoatur in fide renascentium,implebitur in fide resurgentium. 44. Int.vt verò impleatur,hoc est,&c. Gloss.& suprà dixerat de dilectione proximi,sed repetitio est confirmatio, ibi tamen dicit,mandatum do,quasi non ante fuerit,hic autem,hoc est,quasi non aliud sit,ibi nouum ne in vetustate remaneamus,hic meum oe contemoatur. 45. Int.non aliud,quia in hoc sunt omnia.Greg.hom.27. Omne mandatum de sola dilectione est: quidquid enim præcipitur, io sola charitate solidatur; & vt multi rami ex vna radice prodeunt, sic multæ virtutes ex vna charitate generantur; nec habet aliquid viriditatis ramus boni operis,si noo manet in radice charitatis. Aug.vbi charitas est, quid est quod possit deesse? vbi non est,quid est quod possit prodesse?

Addit. Avct. In Cap. XV.

26. s.gehennæ. h. i.doctrina & præcepta. 28. s.affectu,& obseruatione. 31. pro,in hoc glorificabitur. i. Gr. πολὺν, multum. 32. pro,si attuleritis. 33. s.opere. m. s.hominem. n. pro sic &.
o. s.qua vos diligo. 41. s. qua me diligit. 42. s.quo gaudeo de Dei gloria,& salute hominum.
q. i.permaneat. 43. s.in cælesti gloria. r. s.proprium,& peculiare,quodq; vt maximè necessarium, maximè soleo commendare.

dilexi[46] vos.[47] Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis[48] pro amicis[49] suis. Vos[50] amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam[51] non dicam vos seruos[52]: quia seruus[53] nescit quæ faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia[54] omnia quæcunque audiui[55] à Patre meo, nota feci vobis. Non[56] vos me elegistis, sed[57] ego elegi vos,[58] & posui vos vt[59] eatis,[60] & fructum afferatis,[61] & fructus[62] vester maneat:[63] vt quodcunque petieritis Patrem in nomine meo,[64] det vobis.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

46. Int. s. vt Deum habeatis. Aug. vt quid nos diligit Christus, nisi vt possimus regnare cum Christo? ad hoc ergo nos inuicem diligamus, qui se propter habendum Deum diligunt, ipsi se diligunt, qui aliter diligunt, non verè diligunt. 47. Int. vt sicut posui animam meam pro vobis, ita & vos pro fratribus, vt me imitemini, sed non mihi comparemini. Gloss. Definit plenitudinem mutuæ dilectionis, quam habere præcipit. 48. Int. ponere animam pro amicis, non est dilectio, sed effectus dilectionis.
49. Greg. hom. 27. vna est, & summa probatio charitatis, si & ipse diligatur qui aduersatur, mori Dominus pro inimicis venerat, & tamen positurum se animam pro amicis dicebat, vt ostẽderet quia cum diligendo lucrum facere de inimicis possumus, etiam amici sunt qui persequuntur, qui verò tranquillitatis tempore non dat pro Deo tunicam suam, quomodo in persecutione daturus est animam suam? charitatis ergo virtus vt inuicta sit in perturbatione, nutriatur per misericordiam in tranquillitate. Aug. sicut Christus pro nobis animam posuit, & nos debemus animas pro fratribus ponere, hoc martyres ardenti dilectione fecerunt. 50. Aug. 8. de Trin. cap. 8. cùm duo sint præcepta charitatis, Scriptura plerunque pro vtroque vnum ponit. Qui enim diligit Deum, consequens est vt impleat, vt hic dicitur quæ præcipit Deus, adeoque vt proximum diligat. 51. Int. etsi prius. 52. Aug. sicut sunt duo timores, ita & duæ seruitutes. Est timor quem perfecta charitas foras mittit, est & timor castus permanens in seculum seculi: ad primam seruitutem seruos pertinentes Dominus intuebatur, dicens: Iam non dicam vos seruos. 53. Int. s. ille qui solo timore seruit, non ille de quo dicitur, Euge serue, &c. qui seruit ex amore. Aug. 54. Aug. omnia nota se fecisse discipulis ait, quæ se nouit nota esse facturum in illa plenitudine de qua dicit Apostolus, Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum, alioquin enim multa eis non dixit, quia sciebat portare non posse. Chry. Omnia. s. quæ eos audire oportebat. 55. Int. ego homo. Chrys. per hoc quod dicit se audisse, ostendit se nihil loqui alienum à Patre. 56. Aug. hæc est ineffabilis gratia, quid enim eramus quando Christum nondum elegeramus, nisi iniqui & perditi? vana est enim illorum ratiocinatio qui nos dicunt electos, quia præsciuit nos Deus futuros bonos, non eligit Deus bonos, sed quos elegit, facit bonos, alioqui gratia non esset gratia, non potes dicere ideo electus sum quia iam credebam, si enim credebas in eum, iam elegeras eum: nec dicere, antequam crederem bona operabar, ideo electus sum: quid enim est boni operis ante fidem? mali eramus, & electi sumus, vt boni per gratiã nos eligentis essemus. Aug. de præd. Sanctorum cap. 17. Electi sunt quidam ante mundi constitutionem ea prædestinatione qua Deus sua futura facta præsciuit, electi autem de mundo ea vocatione qua Deus quod prædestinauit impleuit, quos enim prædestinauit, hos & vocauit. 57. Int. misericordia præueniens vos. 58. Aug. hinc apparet quod non eligit bonos, sed quos eligit, facit bonos. 59. Int. s. volendo ¶ per me viam, & hoc iterum gratia. Aug. Ipse est via in qua nos posuit vt eamus. Greg. hom. 17. velle ire est. 60. Aug. de quo iam dixerat, Sine me nihil potestis facere. 61. Int. s. perseuerando. Gregor. in hom. s. operando. 62. Int. i. dilectio, quæ est fructus noster, quæ modò est in desiderio, nondum in saturitate, & ipso desiderio quodcunque petieritis, &c. Aug. 63. Greg. in hom. quod pro æterna vita agitur, etiam post mortem seruatur. 64. Int. quodcunque petierimus in nomine Iesu, dabit nobis pater. Aug. hoc petimus in nomine Saluatoris, quod pertinet ad rationem salutis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

46. scilicet, vsque ad mortem. 47. pro, nullum maius amoris signum. s. nec est in Græcis nec in Latinis correctioribus, & quidem sensum impedit. 49. id est, à se dilectis, etsi alioqui inimici. 50. id est, vos mihi dilecti eritis. 51. quasi dicat, etsi serui estis, habeo tamen loco amicorum. t. communiter, seu vt plurimum. v. id est, facere intendat q. d. ignorat Domini consilia. 55. s. dicenda vobis. x. fortè præteritum pro futuro. s. faciendum id misso Spiritu sancto. 58. i. constitui. 59. s. ad prædicandum, vel pro, proficiatis, crescatis.

Hæc

Hæc mando vobis,vt diligatis inuicem.Si mundus vos odit:ſcitote quia me prioren
vobis odio habuit.Si de mundo fuiſſetis:mundus quod ſuum erat diligeret.Quia ve
rò de mundo non eſtis,ſed ego elegi vos de mundo,propterea odit vos mundus.Me
mentote ſermonis mei quem ego dixi vobis,Nõ eſt ſeruus maior domino ſuo. Si m
perſecuti ſunt,& vos perſequentur.Si ſermonem meum ſeruauerunt,& veſtrum ſer
uabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum:quia neſciunt eum qu
miſit me.Si non veniſſem,& locutus fuiſſem eis,peccatum non haberent:

SENS. LIT. IN CAP. XV.

65. Auguſt.dixerat , poſui vos vt fructum afferatis , fructus autem noſter eſt charitas ; Fructus (in quit Apoſtolus) ſpiritus charitas, de hac ergo mandat ; meritò verò dilectionem ſæpè commendat tanquam ſola præcipienda ſit, vt ſine qua non poſſunt prodeſſe cætera bona, & quæ non poteſt haber ſine cæteris bonis, quibus homo efficitur bonus. Glo.oſtendit qui ſit fructus quem dixerat. Chry quaſ dicat, quæ dixi ad dilectionem vos inducens dixi, vt diligatis inuicem. 66. Glo.oſtendit pro charita te omnia patienter ſuſtinenda. 67. Gloſſ.mundi nomine aliquando boni, aliquando mali deſignátur vna enim eſt maſſa,quæ tota in Adam periit,de qua,ſunt alia vaſa in honorem,alia in contumeliam.
a a. Auguſt. aliquando Eccleſia mundi nomine appellatur, vt illic,Deus erat in Chriſto(inquit)mun dum reconcilians ſibi. mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, damnatus ſaluatum, in quinatus mundatum. 68. Int.grandis conſolatio membri ex capite. Auguſt. recuſat eſſe in corpore qui non vult mundi odium ſuſtinere cum capite:debemus pro dilectione etiam mundi odium ſuſtine re,neceſſe eſt enim vt oderit nos,quos cernit nolle quod diligit. 69. Int. id eſt , contemptu.
70. Chry.aliam cauſam adjicit , oſtendens eſſe virtutis argumentum à mundo odio haberi , maliti verò diligi. 71. Int.ſ.damnato. 72. Aug.at mali etiam perſequuntur malos, ſcilicet , impij reges & iudices homicidas & adulteros puniunt:odit quidem mundus quod ſuum eſt , ex ea parte qua ſcelerati nocet,& diligit quod ſuum eſt,ex ea parte qua ipſis fauet. 73. Int.nunc. 74. Int. quia tunc de e fuiſtis. 75. Int.gratis.Aug.vt de mundo damnato non eſſent electi,ſunt inde,non meritis ſuis,quorum nulla bona opera præceſſerant,non natura quæ tota in ipſa radice fuerat vitiata,ſed gratia. 76. Greg hom.9.ſuper Ezech. peruerſorum derogatio , vitæ noſtræ approbatio eſt , oſtenditur enim nos aliqui iuſtitiæ habere,ſi illis diſplicere incipimus,qui non placent Deo. 77. Auguſt.de ſe proponit exem plum ad mundi odia perferenda. ff. Auguſt.ſignificat ſeruum pertinentem ad timorem caſtum , qu permanet in ſeculum ſeculi. 80. Int.in quibus ego. 81. Int.non poteſt placere ſeruus,cui diſplice Dominus. 82. Theoph.quod cùm non fecerint,nec veſtrum ſeruabunt. 83. Int.qui etiam meus.
84. Chry.aliam conſolationẽ proponit.ſ.Patrem cum eis contumeliam pati. 85. Int. quæ dixi odio habebunt,perſequentur,ſermonem contemnent.Aug. 86. Int.q.d.me in vobis odio habebunt,& per ſequentur,& ſermonem, quia meus eſt, contemnent. Aug. tanto igitur miſeriores qui propter hoc no men iſta faciunt,quanto beatiores qui patiuntur,quæri autem poteſt quomodo propter Chriſti nomen faciant,qui non propter iuſtitiam faciunt,ſed propter iniquitatem?Faciunt propter iuſtitiam quam ode runt,ſicut & boni perſequuntur malos propter iniquitatem,quam in illis oderunt. 87. Int.ſ.ea ſcien tia de qua ſcriptum eſt,ſcire autem te,ſenſus eſt conſummatus.Aug. 88. Chry.ponit aliam conſolatio nem,oſtendens iniuſtè & in ſe,& in diſcipulos talia operaturos. 89. Aug.Iudæis locutus eſt Chriſtus non aliis gentibus,in eis ergo voluit intelligi mundum,qui Chriſtũ odit,& diſcipulos eius. 90. Aug magnum quoddam peccatum vult intelligi , quo tenentur cuncta peccata , quod ſi quis non habet , di mittuntur ei cuncta peccata,quod eſt non credere in Chriſtum,hoc peccatum ſi non veniſſet, non ha berent. 91. Int.ſ.illi,de quibus ſuprà,Si me perſecuti ſunt,&c.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

65. q.d.ecce præcepta mea vnico & facili concludo.ſ.mutuæ dilectionis præcepto. b b. pro,cogitate c c. id eſt,priuſquam vos,vel pro vobis excellentiorem , ſic ſuprà , quia prior me erat. 71. id eſt mundani. d d. pro,eſſetis. e e. pro,eſſet. 86. ſ.odio nominis mei. 90. ſcilicet,incredulitatis,& perſe cutionis nominis mei.

nunc autem excusationem non habent[92] de peccato suo.[93] Qui me odit,[94] & Patrē meum[95] odit. Si opera non fecissem[96] in eis[97], quæ[gg] nemo alius[hh] fecit, peccatum non haberent;[98] nunc autem[99] & viderunt,[100] & oderunt[101] & me & Patrem meum. Sed vt adimpleatur[ll] sermo qui in lege[102] eorum[103] scriptus est: Quia odio habuerunt me[104] gratis.[105] Cùm autem venerit[106] paraclitus,[107] quem ego mittam vobis à Patre[108] spiritum veritatis,[109] qui à Patre[110]...

SENS. LIT. IN CAP. XV.

92. Int. quia veni, & locutus sum eis. August. habent de peccato hoc quod in Christum non crediderunt, excusationem, ij ad quos non venit Christus, nec locutus est eis, sed in eo numero non sunt, ad quos per discipulos venit, non effugient tamen etiam illi damnationem, nemo enim saluatur, nisi in eo qui venit quærere quod perierat; quanquam alij leuiùs, alij grauiùs punientur. 93. Glo. quia non credunt me, sed oderunt, quod peccatum etiam in Patrem redūdat, nam: qui me odit, &c. 94. Chry. quia causabantur propter Patrem, se Christum persequi, hāc excusationem destruit. 95. Aug. cùm superiùs dixerit, nesciunt eum qui me misit, quomodo possunt odisse quem nesciunt? Non diligunt quidem Patrem veritatis, qui habent odio veritatem; nolunt enim sua facta damnari, & hoc habet veritas, vt talia damnentur, nesciunt autem illam esse veritatem, quæ tales, quales ipsi sunt, damnat: oderunt ergo quam nesciunt, & eum de quo nata est, & quia veritatem qua iudicante damnantur, de Patre Deo natam nesciunt, etiam ipsum nesciunt & oderunt. 96. Gloss. non solùm veni, & locutus sum, sed opera feci quæ videntes oderunt me & Patrem. 97. Int. non inter eos, vel coram eis, sed in eis: quia eos sanauit pro quibus debuerunt eum amare, non odisse. Aug. h h. Aug. Nemo tam multa tanta potestate fecit, in eis. s. eos sanans, & quicunque aliquid eorum fecit, ipso faciente fecit; ipse verò fecit non illis facientibus; quod si hæc & Spiritus sanctus fecit, nemo alius fecit, vna enim totius Trinitatis substantia. 98. Aug. s. hoc quod in eum loquentē & operantē non crediderunt. 99. Aug. cum beneficiis iis amorem retribuere deberent. 100. Int. s. illa opera. 101. Int. etsi nescientes. Gloss. sicut oderunt suam pœnam, ita & veritatem, quæ irrogat pœnam. 102. Int. s. in Psalmis. Aug. 15. de Trin. ca. 17. Legis nomine aliquando omnia veteris Testamenti eloquia significantur, & ita Dominus dicit, in lege scriptum, quod legitur in Psalmis. 103. Int. i. quæ est eis data. Aug. 104. Aug gratis odit, qui nullum ex odio commodum quærit, vel incommodum fugit. sic oderunt Deum impij, sic diligunt iusti, vt alia præter ipsum bona non expetant. Greg. 25. mor. cap. 16. Sicut nonnunquam grauius est peccatum diligere quàm patrare; ita nequius odisse iustitiam quàm non fecisse. 105. Chry. hoc addit ne turbarentur discipuli, ita apud se dicentes, si oderunt & Patrem & te, si eis verba tua, & opera non profuerunt, quare nos mittis? quomodo fide digni erimus? Aug. q. d. me odio habuerunt, & occiderunt videntes, faciet autem paracletus eos in me credere, non videntes. 106. Int. sponte, vt Deus. 107. Int. vt sit fiducia consolationis. Dyd. de Spiritu sancto. ab operatione nomen imponit, reddit enim à perturbatione alienos, & incredibile gaudium tribuit: sempiterna enim lætitia in eorum corda versatur, quorum Spiritus sanctus habitator est. 108. Int. ecce quod & Filius mittit à Patre, à quo ipse est. Dyd. de Spiritu sancto. Mittitur Spiritus à Filio vt à sapientia & virtute. Theoph. aliàs dicit Patrem mittere Spiritum, nunc autem se missurum, æqualitatem denotans. 109. Int. vt sit fiducia prædicatoris. Chrys. Veritatis eum vocat spiritum, vt ostendat quod erit fide dignus. 110. Int. ecce quod & Pater mittit. Theop. Est autem processio singularis spiritus proprietas, vt naturalis subsistentia. Aug. Spiritus sanctus Patris est & Filij, Spiritus Patris vestri, inquit, qui loquitur in vobis, & Apostolus: Misit Deus spiritum Filij sui in corda vestra, nam & ideo propriè vocatur Spiritus nomine Patri & Filio communi, vt in quo amborum communitas apparet, procedit quidem & à Filio Spiritus sanctus, cùm eius etiam Spiritus sit: vnde & post resurrectionem insufflauit, dicens: Accipite Spiritum sanctum, dixit autem de Patre procedit, ad eum referens, quod ipsius est, sicut cùm dicit, mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. Si igitur eius doctrina intelligitur quam dixit non suam, sed Patris, quanto magis intelligendus est de ipso procedere Spiritus sanctus, de quo non dixit, de me non procedit? à quo autem habet Filius vt sit Deus, ab illo habet vt procedat ab eo Spiritus sanctus, & sicut Pater cùm habeat vitam in semetipso, dedit & Filio vitam habere in semetipso, sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit & de seipso.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

97. i. inter eos, ipsisq; videntibus. g g. pro qualia. l l. sub. id faciunt s. vel me oderunt, vel Deus id permisit. 102. i. veteri Testamento. 104. i. sine causa. 110. non per hoc negatur procedere etiam à Filio, sed indicatur Filium à Patre habere, quod etiam ab ipso Spiritus sanctus procedit.

procedit,ille testimonium[111] perhibebit de me: & vos[112] testimonium perhibebitis,[113] qui ab[114] initio mecum estis.

SENS. LIT. IN CAP. XV.

111. Int.scilicet,manifestatione sui,tantoque miraculo,vt qui putabatur mortuus,resurrexisse & viuere probatus sit. 112. Aug dabit enim vobis fiduciam testimonium perhibendi, charitas Dei diffusa in cordibus,&c. 113. Int.s.per eum.Aug.Ille cordibus vestris inspirando perhibebit testimonium, vocibus vestris sonando. 114. Int.scilicet,prædicationis meæ,ideo prædicare poteritis quod nostis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XV.

111. & per miracula, & interius in mente. 113. scilicet, prædicatione.

CAPVT XVI.

HÆc[a] locutus[1] sum vobis, vt non scandalizemini. Absque synagogis[2] facient vos:sed[3] venit hora,vt omnis qui interficit[4] vos,arbitretur obsequium[b] se præstare[5] Deo.&[6] hæc facient vobis,quia non nouerunt Patrem[7] neque me.[8] Sed hæc[9] locutus sum vobis: vt cùm venerit hora,[10] eorum[11] reminiscamini,[12] quia ego dixi vobis.[13] Hæc[14] autem vobis ab initio[c] non dixi,quia vobiscum[15] eram:Et nunc vado[d]

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

a. GLo.s.de odio mei,de Spiritu qui confirmabit,&c. 1. Aug.meritò promisso Spiritu sancto,hæc subiungit: nam cùm charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, fit pax multa diligentibus legem Dei,vt nõ sit illis scandalum. 2. Chry.Iam enim decreuerant,vt si quis confiteretur Christum,extra synagogã fieret.Aug.Quid mali erat expellere Apostolos de synagogis,quasi non fuerint inde exituri etiamsi eos nullus expelleret? sed hoc voluit denũciare Iudæos Christum non recepturos,à quo isti non erant recessuri.Si cognoscerent illi Christum,non aliæ fierent Ecclesiæ Christi,aliæ synagogæ Iudæorum,quod,quia noluerunt,restabat vt remanentes extra Christum, extra synagogam facerent eos qui non relinquerent Christum. 3. Aug.q.d.nolite solitudinem formidare, separati enim ab eorum congregationibus, tam multos in meo nomine congregabitis, vt illi metuentes ne templũ & legis sacramẽta deserantur,sic interficient vos,vt Deo arbitrentur se præstare obsequium zelum Dei habentes, sed non secundùm scientiam. 4. Int.ex stulta ignorantia. 5. Aug.occisi sunt & à gentibus martyres, sed non illi arbitrati sunt Deo, sed diis suis falsis obsequium se præstare, at Iudæi Deo se putabant præstare obsequium,credebant enim deseri Deum ab his,qui conuerterentur ad Christum. 6. Chry.consolationẽ inducit,quod propter se & Patrem hæc patiantur. 7. Int.s.esse. 8. Int s.Filium. 9. Int.hæc fient,sed ego prædixi,ne ignaros hæc & improuisa turbarent, sed præuisa patienter ferantur.Aug. 10. Int.i.opportunitas.Aug.hora tenebrosa,nocturna,sed nox Iudæorum separatum à se diem Christianorum nulla confusione fuscabit. 11. Int.s.malorum. 12. Int. & caueatis vobis. 13. Chry.prædixit, ne dicerent quod non præuidit futura, aut blandientem ea quæ erant ad gratiam solùm dixisse. 14. Int.s.de aduentu paracliti. c. Aug.at alij Euangelistæ prædixisse ista demõstrant antequam ventum esset ad cœnam, qua peracta, secundùm Ioannem ista locutus est. quin etiam Matthæus non solùm imminente passione,verùm etiam ab initio hæc denunciata commemorat.significatur ergo non dicta ab initio quæ dicit de Spiritu sancto quòd sit venturus,& testimonium perhibiturus quando mala passuri essent, hoc non dixit ab initio, quia eius præsentia consolabantur.Chry.prædixit quidem passuros flagella,sed non eorum mortem putandam Dei cultum,quod eos maximè terrere poterat, vel prædixit passuros à gentibus, hic autem etiam à Iudæis. 15. Int.ego paracletus vester.Chry quia in custodia mea eratis,& licitum erat interrogare quando volebatis, & in me totum prælium vertebatur. d. Glo.ita palam vt nemo interroget,quod visu corporali cernat.August.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

a. s.de odio mũdi & persecutionibus. 1. adeoq; à fide, aut patiẽtia excidatis. 2. q.d.excõmunicabũt vos Iudæi. 3. pro,sed & venit,seu,propè est tempus. b. Græ.λατρείαν,id est,cultum,q.d.sacrificium se putabit Deo facere. 11. coniungendum cum reminiscamini,vt patet ex Græco. 13. pro, quod ego ea dixerim. c. scilicet,ita apertè,& distinctè. 15. cuius præsentia tuti eratis. d. ideo hæc vobis dico.

ad eum[16] qui misit me, & nemo ex vobis interrogat[17] me, Quò[18] vadis[19]? Sed quia hæc locutus[20] sum vobis, tristitia[21] impleuit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis; expedit vobis vt ego[22] vadam[23]. si enim ego non abiero, paraclitus non veniet ad vos. si autem abiero, mittam[e] eum ad vos. Et cùm venerit ille[24], arguet[25] mundum de peccato[26], & de iustitia[27], & de iudicio[28]. De peccato[29] quidem[30]: quia[31] non crediderunt[32] in me. de iustitia[f] verò, quia ad Patrem vado[34], & iam non videbitis

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

16. Int. & ideo opus est prædicare de illo. 17. Chry. audientes qui se interficerent, opinaturos obsequium præstare Deo, ita ceciderunt animo, vt nihil possent loqui. Aug. quia superius interrogauerant quò esset iturus, & responderat se iturum quò ipsi tunc venire nõ possent, nunc ita se promittit iturum, vt nullus eorum quò vadat interroget, euntem enim in cælum, non verbis quæsierunt, sed oculis deduxerunt. 18. Int. s. iturum à vobis. 19. Int. s. à nobis. 20. Int. i. me iturum à vobis. 21. Aug. videbat Dominus quid sua verba in eorum cordibus agerent, spiritualem enim consolationem nondum interius habentes, quam per Spiritum sanctum fuerant habituri, id quod exteriùs in Christo videbant, amittere metuebant; & quia se amissuros illo denunciante dubitare non poterant, contristabatur humanus affectus, quia carnalis desolabatur aspectus. Chry. non parua hæc erat consolatio, scire quod Dominus sciret eorum tristitiæ abundantiam, & propter absentiam eius, & propter mala quæ audierant se passuros, & nesciebant an possent viriliter ferre. 22. Int. vt spiritualiter iam me noscatis, & carnaliter iam me nosse desistatis, ne verbo carne facto, quasi lacte contenti sitis. Aug. 1. de Trin. cap. 9. oportebat vt auferretur ab eorum oculis forma serui, quam intuentes, hoc solùm Christum esse putabant quod videbant. 23. Int. si carni qua alui carnaliter hæseritis, capaces spiritus non eritis. Aug. nunquid hic positus non poterat mittere? poterat quidem, sed illi nõ poterant capere Spiritum, quamdiu secundùm carnem Christum nosse persistebant. Greg. 8. mor. cap. 17. q. d. si ab intentionis vestræ oculis corpus non subtraho, ad intellectum vos inuisibilem per consolatorium Spiritum non perduco. Chry. quid hic dicunt qui non conuenienter de Spiritu sancto sentiunt? nunquid expedit Dominum abire, & venire seruum?

e. Glo. Spirituales ex carnalibus facti, capacius fuerant trinitatem habituri. 24. Chry. ostendit quæ sit vtilitas aduenientis Spiritus. 25. Int. s. per vos, qui modò timidi. Aug. nunquid Christus non arguit mundum? arguit quidem non solùm Spiritus sanctus, sed & Christus per suos discipulos mundum. An experimẽtum, inquit, quæritis eius qui in me loquitur Christus? dixit ergo de Spiritu sancto, ille arguet mundum, q. d. diffundet in cordibus vestris charitatem, sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. 26. Int. s. quod habet mundus. 27. Int. s. quam non imitatur. Gloss. non de sua, sed de credentium iustitia mundus arguitur, quorum comparatione damnatur. 28. Int. scilicet, quod non timet.

29. Int. exponit quod dixerat. 30. Int. s. suo. 31. Int. s. arguet. 32. Int. hoc specialiter ponit, quia hoc manente, cætera manent. Aug. ¶ Chry. q. d. omnem eorum excusationem abscindet, & ostendet eos peccasse, non credentes in me, dum videbunt Spiritus sancti donationem ineffabilem me inuocato fieri. August. de q. nou. & vet. Test. q. 89. arguit Spiritus sanctus de peccato: quia in nomine Saluatoris qui reprobatus est à mundo, virtutes operatus est. 33. Aug. de verb. Dom. Serm. 61. Ipsum esse Christum & dæmones crediderunt, ille verò credit in Christum, qui & sperat in Christum, & diligit Christum.

34. Aug. arguitur mundus de peccato, quia in Christum non credit; de iustitia vero eorũ qui credunt: fidelium enim comparatio, infidelium est vituperatio; quia verò infidelium vox esse consueuit, quomodo credimus quod non videmus, ideo credentium iustitiam sic definiuit, quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me; beati enim qui non vident & credunt. Erit itaque vestra iustitia de qua mundus arguitur, quoniam in me quem non videbitis, credetis. Aug. de verb. Dom. Ser. 61. Illi non crediderunt, ipse ad Patrem vadit, illorum ergo peccatum, ipsius autem iustitia: quod enim ad nos venit, misericordia est; iustitia verò quod ad Patrem vadit, secundùm illud Apost. Propter quod & Deus exaltauit illum. Aug. de q. nou. & vet. Test. q. 89. per id quod regressus est, probauit se inde venisse. Chry. Ire ad Patrem argumentum fuit, quod irreprehensibilem vitam egisset, ne possint dicere, peccator est, & non est ex Deo.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

17. q. d. iam præ tristitia nihil quæritis, vt paulò antea. id est, reprehendet, vel conuincet. 33. Græ. credunt. f. mea, scilicet, qua iustus sum, & possum iustificare.

me.

[36] me. de iudicio autem, quia [37] Princeps mundi huius iam [38] iudicatus est. [39] Adhuc multa habeo vobis dicere[40]; sed non potestis [g] portare modò. Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis[41], [h] docebit vos [42] omnem veritatem. [43] Non enim loquetur à [44] semetipso, sed quæcunque [45] audiet loquetur: & quæ

SENS. LITER. IN CAP. XVI.

35. Int. iam talem non videbitis, & Paulus enim & Stephanus postea viderunt eum, sed iam alium. Aug. videbitis, non mortalem, sed sempiternum. 36. Int. scilicet futuro. 37. Aug. id est, diabolus princeps iniquorum, qui corde in hoc mundo habitant, quem diligunt. 38. Int. scilicet foras missus, iudicio ignis reseruatus. Aug. de verb. Dom. Ser. 60. hoc ipso quod foras missus est, iudicatus est, & de hoc iudicio mundus arguitur, quia frustra de diabolo queritur, qui non vult credere in Christum, quem iudicatum, id est, foras missum, & propter nostram exercitationem forinsecus expugnare permissum, non solùm viri, sed etiam mulieres & pueri martyres vicerunt. Idem in Iohan. Iudicatus, id est, iudicio æterni ignis irreuocabiliter destinatus, & de hoc iudicio mundus arguitur, quia cum suo principe iudicatur, quem superbum & impium imitatur. credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis, quo peccata omnia detinentur; transeant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur; caueant futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur, quem imitantur. Chry. si Christus peccator esset non expugnasset aduersariũ. non possunt ergo iam dicere, Dæmonium habet, seductor est. Aug. de q. vet. & nou. Test. Videntes dæmones animas de inferis ire ad cælos, cognouerunt adiudicatum esse principem huius mundi, vt reus factus in causa Saluatoris, quæ tenebat, amitteret. hæc quidem ascendente Saluatore visa sunt, sed superueniente in discipulos Spiritu sancto manifestata. 39. Aug. omnes hæretici figmenta sua huius sententię occasione colorare conantur, quasi hæc sint quæ tunc discipuli portare non poterant. 40. Int. quia nondum venit Spiritus. Aug. quis nostrum audeat eorum se dicere iam capacem, quæ illi capere non valebant? non ergo à me expectanda sunt, vt dicantur. Absurdissimè autem mihi videtur dici, tunc nón potuisse portare discipulos, quæ de altissimis rebus inuenimus scripta postmodum in Apostolicis litteris. Quid enim est ferre non posse, nisi æquo animo non habere? certè vel catechumeni æquo animo legunt & audiunt, etiamsi non intelligunt, quæ post ascensionem Domini scripta sunt. Didym. aliqua eis tradens, maiora in posterum distulit, adhuc etiam legis vmbris & imaginibus seruientes, non poterant veritatem inspicere, cuius lex vmbra erat. 41. Int. s. intus sine sono, aliàs, deducet in omnem veritatem. Aug. Docebit vos omnem veritatem, vel, deducet in omnem veritatem, quo verbo intelligimus eius nobis plenitudinem in vita alia reseruari. Didym. id est, diriget, transferens vos à morte literæ ad spiritum viuificantem.

42. Int scilicet, saluti necessariam. 43. Chry. hæc addit ne ob ea quæ dixerat, putarent maiorẽ Spiritum sanctum. 44. August. simile est hoc illi, non possum à meipso facere quicquam; sic itaque debemus hoc accipere, vt intelligamus Spiritum sanctum non esse à seipso. Didym. non loquetur à semetipso, id est, non sine meo & Patris arbitrio, quia non ex se est, sed ex Patre & me est, & quod subsistit & loquitur à Patre & à me illi est. 45. Aug. audire illi scire est, scire verò esse. Ab illo à quo procedit illi est essentia, scientia, & audientia, semper audit Spiritus sanctus, quia semper scit. Didy. loqui Patrem, & audire Filium eiusdem naturæ in Patre & Filio, consensusque significatio est; Spiritus verò sanctus, qui est Spiritus veritatis & sapientiæ, non potest Filio loquente audire quæ nescit, cùm hoc ipsum sit quod profertur à filio, id est, procedens veritas à veritate, consolator à consolatore, Deus de Deo. August. 2. de Trinit. cap. 3. non hinc efficitur vt minor sit Spiritus sanctus, secundùm hoc enim dictum est quod de Patre procedit. Aug. in Iohan. nõ moueat quod verbum futuri temporis positum est, est enim illa sempiterna audientia quia sempiterna scientia, in sempiterno autem sine initio & fine cuiuslibet temporis verbum ponitur, nec mendaciter dicimus fuit, & est, & erit; fuit, quia nunquam defuit; erit, quia nunquam deerit; est, quia semper est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

36. scilicet, per me facto. Nota verò facta hæc per Apostolorum doctrinam & signa, & eodem Spiritu operante in mentibus hominum. 39. sic solemus dicere, habeo quæ tibi dicam. Erant autem hæc multa de fidei mysteriis, & Ecclesiæ gubernatione. g. id est, capere. 41. Græ. ὁδηγήσει, ducet, vnde Ecclesia inducat in omnem, sicut tuus promisit Filius, veritatem. h. scilicet, saluti necessariam. 45. fortè, pro, audit, id est, accipit à Patre & Filio.

[46] ventura sunt, annunciabit vobis. Ille me [47] clarificabit: quia de meo [48] accipiet, & [49] annunciabit vobis. [50] Omnia quæcunque habet Pater, [51] mea sunt. [52] Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. [53] Modicum, & [m] iam non videbitis me: & iterum [54] modicum, & [n] videbitis me: quia [55] vado ad Patrem. [56] Dixerunt ergo ex discipulis eius ad inuicem, Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, &, quia vado ad Patrem? Dicebant ergo, Quid est hoc quod dicit, Modicum? [57] nescimus quid loquitur. [58] Cognouit autem Iesus quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi, Modicum, & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me.

Sens. Lit. In Cap. XVI.

46. Int. non solùm quæ futura in tempore, sed magis æterna, quorum amore inflammat. Didy. per Spiritum veritatis futurorum sanctis scientia certa conceditur, vnde & Prophetæ futura quasi præsentia intuebantur. Bed. ventura annunciabit, id est, gaudia cælestis patriæ ad memoriam reducet; nunciabit etiam mala quæ vobis pro confessione Christi ventura sunt. Chry. excitauit per hoc eorum mentem ad nihil enim ita auidum genus humanum, vt ad sciendum futura, ab hac ergo eos sollicitudine liberauit, ostendens futura eis annuncianda, ne incauti errarent. 47. Aug. diffundendo in cordibus charitatem, & spirituales faciendo, declarauit eis Filium Patri esse æqualem, quem secundùm carnem prius tantummodo nouerant. Item per ipsam charitatem fiducia repleti Apostoli, & timore depulso annunciauerunt hominibus Christum, & sic eius fama toto orbe diffusa est: quod enim facturi erant in Spiritu sancto, hoc eundem spiritum dixit facturum. 48. Int. s. Patre à quo ego. Chry. id est, quæ ego dixi, dicet, & accipiet quæ ego scio, vna enim vtriusque scientia. 49. Didym. dans Filius non priuatur his quæ tribuit, nec cum damno suo impartitur aliis, nec Spiritus sanctus accipit quod ante non habuit: sic est intelligendus Spiritus sanctus à Filio accipere, vt vna cognoscatur dantis & accipientis substantia, sic & Filius à Patre accipit ea in quibus subsistit. Aug. non propterea minor est Filio Spiritus sanctus quia Filius à Patre accipit, Spiritus sanctus à Filio. Itaque Christus ipse cur dixerit, de meo accipiet, in sequentibus declarat. 50. Didy. q. d. licet à Patre procedat Spiritus veritatis, tamen omnia quæ habet Pater, mea sunt, & ipse meus est, & de meo accipiet. 51. Didy. Patris nomine se Filium declarauit.

52. Didy. quæ Pater habet iuxta substantiam, id est, æternitatem, immutabilitatem, bonitatem, hæc eadem habet & Filius. Hil. 8. de Trin. docet à Patre accipienda, à se tamen accipi, quia omnia quæ Patris sunt, sua sunt, non habet vniuersitas diuersitatem. 53. Chry. eos assuefacit æquo animo ferre suam separationem, id enim audientes, & animo voluentes, rem ipsam, postmodum facilè laturos credibile erat.

54. Beda. sequenti enim die crucifixus & sepultus ab humanis est seclusus obtutibus. 55. Chry. eos solatur, ostendens se non perire, sed mortem esse translationem. Glo. q. d. tempus est vt deposita mortalitate, humanam naturam cælis inferam; eundo ad Patrem facturus erat, vt non cum vlterius mortalem viderent, post modicum verò tempus visuri erant eum æterna visione. Aug. modicum est hoc totũ spatium, quo præsens peruolat seculum. est autem illud, quia vado ad Patrem, referendum ad priorem sententiam, scilicet modicum, & non videbitis me: quod autem postea dicit, modicum & videbitis me vniuersæ promisit Ecclesiæ. videtur quidem hoc modicum nobis longum, quoniam adhuc agitur, sed cùm fuerit finitum, sentiemus quàm modicum fuerit. 56. Int. quia obscurè dixit. Aug. 57. Chry. non intelligebant, vel propter tristitiam, vel quia obscura erant quæ dicebantur. Aug. quod illis tunc obscurum fuit, iam nobis manifestum est, post paululum enim passus est, & non viderunt eum; rursus post paululum resurrexit, & viderunt eum. Glo. modico tempore, id est, triduo quo clausus fuit, non est visus; & iterum paruo tempore, id est, quadraginta diebus, visus est. 58. Int. in hoc ostendit se Deum, cùm sine verbis eorum intellexit dubitationem.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

46. s. quæ scire expedit. 47. i. clarum reddet. 48 s. essentia, scientia. 53. i. paulo pòst. m. iam non est Gracè. n. s. post resurrectionem. 55. ideòque mori debeo & resurgere.

[59] Amen,amen dico vobis,quia [60] plorabitis & flebitis vos,[61] mundus autem gaudebit : vos autem contristabimini,sed tristitia vestra [62] vertetur in gaudium. Mulier cùm parit,tristitiam habet, quia venit [63] hora eius : cùm autem peperit [64] puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium,quia natus est [p] homo in [65] mundum.[66] Et vos igitur nunc quidem [67] tristitiam habetis. Iterum autem [68] videbo [q] vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo [69] tollet à vobis. Et in illo [70] die me non [71] interrogabitis quicquam. [r] Amen,amen dico vobis,si [72] quid [s] petieritis Patrem in nomine meo,

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

59. Int.exponit quod dixerat.s. se moriturum,& resuscitandum. 60. Aug.contristati enim sunt de morte Domini. 61. Aug. s.inimici,à quibus Christus occisus est. Gloss.plorant omnes boni in ærumnis huius seculi,sed mundi amatores gaudent. 62. Int.s.in resurrectione & ascensione.Alc. Fideles per lachrymas & pressuras ad gaudia æterna contendunt. 63. Int.s.pariendi.Aug.parturitio tristitiæ partus gaudio comparatur.64. Aug.tunc maius gaudium esse consueuit,quando non puella,sed puer nascitur. p. Chry.non dixit puer,sed homo.occultè suam resurrectionem insinuans. 66. Int. adaptat similitudinem. 67. Aug.non sumus sine gaudio tristes,sed sicut dicit Apostolus,Spe gaudentes,nam & mulier parturiens cu. comparati sumus,plus gaudet de mox futura prole, quàm tristis est de præsenti dolore. 68. Int. quasi dicat,post tristitiam, victo impugnatore,remunerabo. q. Alcui.i.adsumam vos ad meipsum; vel iterum videndus apparebo. Aug.totius laboris sui fructum Ecclesia nunc parturit desiderando,tunc est paritura cernendo. 69. Int.quia gaudium ipsorum Christus est,qui iam non moritur. Aug.nec vero finis nobis sufficeit,nisi cuius nullus est finis. 70. Int.s.æternæ visionis. Chry.s.cùm resurrexero. 71. Int.id est,non petetis,vel interrogabitis,quia tunc erit plena cognitio, & sufficientia. Aug.verbum Græcum & petere,& interrogare significat.Chry.non rogabitis quicquam,id est, non dicetis,ostende nobis Patrem,& quo vadis? scietis enim per Spiritum sanctum; vel, non rogabitis, id est, non indigebitis mediatore ad impetrandum, sed sufficiet nomen meum quod inuocantes omnia accipietis.Aug.at postquam resurrexit,interrogatum legimus à discipulis, quãdo regnum restitueret Israël, rogatus est etiam à Stephano cùm esset in cælo,vt spiritum eius susciperet, puto ergo quod hic dicit referendum esse ad tempus quando videbimus eum sicuti est, vbi nihil desiderandũ remanebit, nihil quærendum latebit. r. Glo.q.d.in futuro non rogabitis,sed modò petite,& dabitur vobis. 72. Int.s.quod sit aliquid nonnihil.Aug.i.aliquid quod non in beatæ vitæ comparatione sit nihil. s. Aug.non petitur in nomine Saluatoris quidquid petitur contra rationem salutis, & qui sentit de Christo, quod non est de vnico Dei Filio sentiendum, non petit in eius nomine, accipit autem qui vt debet petit,quando debet accipere,quædam enim non negantur,sed vt congruo dentur tempore,differuntur.

SENS. MYST. IN CAP. XVI.

64. Int.non feminam,sed masculum,quia ad fructum æternæ contemplationis cunctæ actiones referuntur,non ad mollitiem huius seculi.Alc.mulier,Ecclesia, propter fœcunditatem bonorum operum, & quia spirituales Deo filios generat,hæc dum parit.i.virtutum profectibus insistit, dum tentatur vndique & affligitur,tristitiam habet : nemo enim carnem suam odio habuit, cùm autem peperit.i.deuicto laborum certamine, ad palmam peruenit, non meminit pressuræ præcedentis propter gaudium perceptæ retributionis,quia natus est homo,fidelium.s.populus in vitam æternam. 65. Int.i.in vitam æternam. Beda.non debet videri nouum si natus dicatur, qui ex hac vita migrauerit, vt enim procedens de matris vtero,in hanc lucem ingreditur,ita solutus à carnis vinculis,ad lucem æternam sublimatur,vnde Sanctorum solennia,non funebria,sed natalitia vocantur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

60. *scilicet,me patiente,& absente.* o. *quasi me victo,& sublato.* 67. *scilicet,de meo discessu.*
69. *Græc. αἴρει, tollit.i.tollere potest.* 70. *scilicet,post aduentum Spiritus sancti,vel in cælo.*
71. *docti;scilicet,sensum Scripturarum.*

dabit vobis. Vſque modò non petiſtis quicquam in nomine meo. Petite, & accipietis;vt gaudium veſtrum ſit plenum.Hæc in prouerbiis locutus ſum vobis.Venit hora cùm iam non in prouerbiis loquar vobis,ſed palam de Patre meo annunciabo vobis. In illo die in nomine meo petetis,& non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis.Ipſe enim Pater amat vos,quia vos me amaſtis,& crediḋiſtis

SENS. LIT. IN CAP. XVI.

73. Chryſ.oſtendit nominis virtutem, ſolùm enim nominatus apud Patrem, facit mirabilia, quaſi dicat, non exiſtimetis de reliquo non me futurum vobiſcum, aut vos derelictos, nomen enim meum magnam dabit ſecuritatem. Auguſt. beneficia ſignificantur quæ ad eos qui petunt propriè pertinent: exaudiuntur enim Sancti pro ſeipſis, non autem pro omnibus; non enim dictum eſt dabit, ſed, dabit vobis. 74. Int.confiſi meæ præſentiæ. 75. Int. quod aliquid ſit comparatione rei permanentis. 76. Int. quod non cognouiſtis ſicut cognoſcendum eſt. Auguſt.vel non petiſtis quidquam, in comparatione enim rei quam petere debuiſtis, pro nihilo habendum eſt quod petiſtis. 77. Int. nunc autem petite, vt gaudium veſtrum ſit plenum,quod eſt in æternis, & verè accipietis. v. Aug. gaudium ſpirituale plenum erit,quando tantum erit, vt ei non ſit aliquid addendum. quidquid petitur ad hoc gaudium conſequendum pertinens,hoc eſt in Chriſti nomine petendum:quidquid autem aliud petitur, nihil petitur. quia in tanta rei comparatione nihil eſt. Auguſt.r. de Trinit. Hoc eſt plenum gaudium quo amplius non eſt,frui Deo,Trinitate,ad cuius imaginem facti ſumus. x. Glo. quæ hucuſque dixi quaſi in prouerbiis (quæ ſolent homines audire, & non intelligere) dixi, quia animales eſtis, animalis autem, quæ de incorporea & immutabili ſubſtantia dicuntur, habet quaſi prouerbia.

78. Chryſoſt. tempus reſurrectionis dicit. Gloſſ. dato Spiritu, faciam vos ſpirituales,vt certiſſima intelligentia mentis, Deum, etſi non vt in futuro videatis, meque eiuſdem ſubſtantiæ intelligatis. Gregor.3o.moral.cap.8. venturum tempus dicit quo de Patre palam annunciet, id eſt, per patefactam ſuæ maieſtatis ſpeciem, quomodo gignenti non impar oriatur, & quomodo vtrorumque ſpiritus vtrique coæternus procedit, oſtendat. Auguſtin. diceręm loqui de futuro ſeculo, vbi videbimus facie ad faciem,ſed hunc ſenſum impedit, quod ait, in illo die in nomine meo petetis: quid enim petemus cùm ſatiabitur in bonis deſiderium? petitio enim alicuius eſt indigentiæ, ſignificat ergo ſe diſcipulos de animalibus ſpirituales facturum, animali homini prouerbia ſunt, quæ de incorporea immutabilique ſubſtantia dicuntur, non enim intelligit:at ſpiritualis factus, certiſſima mentis intelligentia capit, Deum non corpus eſſe,ſed ſpiritum.Ita palam de Patre annunciante Filio, vt eiuſdem ſubſtantiæ conſpiciatur, & ipſe qui annunciat, in eius nomine petunt qui petunt, poſſuntque cogitare Dominum in quantum homo eſt,pro nobis interpellare Patrem, in quantum Deus eſt, nos exaudire cum Patre, quod ſignificauit, dicens: Et non dico vobis, quia rogabo Patrem pro vobis. 79. Int.intus in corde, non aure. 80. Gloſſ.Cognoſcetis enim verè & ſcietis,quod ſi vt homo rogo Patrem,vt Deus exaudio cum Patre.Theop.præbet illis fiduciam, quoniam recipient in tentationibus auxilium deſuper.

81. Theop.q.d.adeo vobis Patrem fauere aſſero, quod nec interuentu meo vlterius indigebitis.

82. Int.quia nihil tunc deerit. 83. Int.ideo ita exaltamini. 84. Theop.cùm itaque exciderітis ab amore meo,confeſtim & à Paterno decidetis.Aug.nunquid ideo amat ille quia nos amamus? an potiùs quia ille amat,nos amamus? Diligamus (inquit in epiſtola ſua Euangeliſta) quia ipſe prior dilexit nos. Amat ergo nos Pater,quia nos amamus Filium,cùm à Patre & Filio accepimus, vt & Patrem amemus & Filium, amauit quod fecit, ſed non in nobis faceret quod amaret, niſi antequam id faceret nos amaret. 85. Hil.6.de Trinit.caret apud Patrem interceſſionis neceſſitate perfecta de Filio fides,quæ, quod à Deo exiuit,credit atque amat, & per ſe ipſam iam & audiri meretur,& amari, natum ex Deo Filium, miſſumque confeſſa.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVI.

76. i propter me, ſeu,merita mea, ſeu,inuocatione nominis mei. ſ. nondum eam formam orandi fuerant edocti. t. pro,atque ita fiet vt gaudium. a a. i.obſcurius, & velut per prouerbia,quæ ſolent eſſe obſcura. 78. pro,inſtat tempus. b b. i.apertè. c c. poſt aduentum Spiritus ſancti cœperunt Apoſtoli petere in Chriſti nomine. 81. q.d.non eſt opus vt dicam me pro vobis Patrem rogaturum. 84. cumulat Deus amantes donis maioribus.

quia

quia[86] ego à Deo exiui.[87] Exiui à Patre,&[88] veni in mundum, iterum[89] relinquo mundum, [90]& vado ad Patrem. Dicunt ei diſcipuli eius, Ecce, nũc[91] palam loqueris,& prouerbium nullum dicis. nunc ſcimus quia ſcis[92] omnia, & non opus eſt[93] tibi vt quis te interroget. In[94] hoc credimus quia à Deo exiſti.[95] Reſpõdit eis Ieſus,[96] Modò creditis? Ecce venit ho-[97]ra,&[dd] iam[ee] venit, vt diſpergamini vnuſquiſque in[98] propria,& me ſolum relinquatis:[99] & non ſum ſolus, quia[100] Pater mecum eſt.[ff] Hæc locutus ſum vobis, vt in[101] me[gg] pacem habeatis. In[102] mundo preſſuram habebitis,ſed[103] confidite,[104]ego[105] vici mundum.

Sens. Lit. In Cap. XVI.

86. Int.ſcilicet,carne ſumpta nõ tamen deſerui. 88. Int.ſcilicet viſibiliter.Hil.6.de Trinit.alterum in diſpenſatione,alterum in natura eſt:exiuit enim à Deo in ſubſtantiam natiuitatis,& in mundum venit ad conſummanda ſalutis noſtræ ſacramenta:cùm autem exire à Deo ſit ex natiuitate ſubſiſtere,quid aliud quàm Deus eſſe poſſet? 89. Aug. Exiit à Patre qui de Patre eſt, in mundum venit, quia mundo ſuum corpus oſtendit; mundum reliquit corporali diſceſſione, perrexit ad Patrem hominis aſcenſione, nec mundum deſerunt præſentiæ gubernatione; ſic enim exiens venit vt non deſereret Patrem.

90. Gloſſ.Relinquit mundum ab aſpectu amatorum mundi quod viderant auferens; redit ad Patrem amatoribus ſuis,ſe æqualem Patri credendum docens; relinquit mundum corporali præſentia,vadit ad Patrem, humanitatem ad inuiſibilia Paternæ maieſtatis inducẽs. 91. Int.palam loqui æſtimant,cùm dictorum eius nequeant comprehendere myſteria.Aug cùm promitteretur hora,in qua ſine prouerbiis locuturus eſſet, hoc dicũt,quia vſqueadeo non intelligunt,vt nec intelligãt ſe non intelligere,quæ Dominus, eis non intelligentibus,ſcit eſſe prouerbia. 92. Chry.hoc dicunt quia ad id quod erat in eorum mente reſpondit; vide autem eorum imperfectionem, qui poſt tot, & tanta demonſtrata dicunt, nunc ſcimus. Glo.confitentur eum ſcire omnia, quaſi Deum,& Dei Filium. 93. Int.ſ.ſcient quid quæſiturus velit,aliis opus eſt interrogare; quia aliter neſciunt quid quæſitor ſcire vellet. Aug.videntur dicere debuiſſe,non eſt opus vt quicquam interroges:ſoluitur autem hoc,non enim Chriſto interrogare,aut interrogari opus eſt,ſed aliis;nec enim interrogabat vt diſceret,ſed vt doceret, & qui interrogabant eum, illis id opus erat, vt ſcirent ab eo aliqua,qui nouerat omnia; ille verò priuſquam interrogaretur, interrogatorum nouerat voluntatem. 94. Int.ſ.quod ſcis omnia. Auguſt. non erat magnum Domino præuidere cogitationes hominum, ſed magnum paruulis erat. Hil. 7. de Trinit. per id credunt à Deo exiſſe, quia ea quæ Dei ſunt,agit. 95. Hilar.7.de Trinit.Filij à Deo,exitio potius quàm partus eſt,eſt enim vnius ex vno,non portio, non defectio,non diminutio,non deriuatio,non protenſio,non paſſio,ſed viuentis naturæ ex viuente natiuitas;Deus ex Deo exiens eſt; & exiſſe ſignificationem habet natiuitatis, non inchoationis. 96. Beda.poteſt pronunciari vel inſultando, quaſi tardius ad credendum euigilaſſent,vel affirmando. 97. Glo.venit hora paſſionis,in qua ita perturbemini,vt quod modò creditis,relinquatis. 98. Int.in veſtræ infidelitatis torporem.Aug.quando comprehenſus eſt,non ſolùm carne ſua eius carnem, ſed & mente fidem reliquerunt.Chryſ.tantum vobis dominabitur timor,vt nec ſimul poſſitis recedere. 99. Chryſ.quaſi dicat,ſed ex hoc nullum patiar malum. Aug. volebat eos ad hoc extendi & creſcere, vt non ſic Filium à Patre cogitarent exiſſe, vt putarent etiam receſſiſſe. 100. Gloſ. hoc intelligenti eſt verbum,non intelligenti prouerbium. ff. Auguſt. non recentiora paulo antè ab eo dicta debemus accipere,ſed quæcunque illis locutus eſt, ex quo eos cœpit habere diſcipulos, ſiue ex quo poſt cœnam exorſus eſt hunc mirabilem,prolixumque ſermonem. 101. Chryſ.id eſt,vt non abiiciatis me à mente veſtra. gg. Auguſt.hæc pax finem temporis non habebit, ſed omnis piæ noſtræ intentionis actionſſque finis ipſa erit. 102. Int.contra preſſuras hortatur.Chry.quaſi dicat,non ſolùm quando comprehendar accident vobis aduerſa,ſed donec eritis in mundo. Greg. 26. mor.cap.11.quaſi dicat, ſit vobis de me interius quod conſolando reficiat, quia erit de mundo exterius quod ſæuiendo grauiter premat. 103. Int.id fecerunt dato Spiritu,& vicerunt;non vt prius reliquerunt ſolùm.Auguſt.non vult eos tales eſſe in preſſura,quam poſt eius aſcenſionem erant in mundo habituri, vt relinquant eum; ſed in eo pacem habeant permanentes;dato autem Spiritu,confiderunt, & vicerunt in illo:non enim viciſſet ille mundum,ſi membra eius vinceret mundus. Chryſ. Confidite, id eſt, reſurgite mente,magiſtro enim ſuperante inimicum,non oportet diſcipulos anxiari. 104.Int. Ego caput veſtrum vici,vnde magna ſpes membris. 105. Int.vici in me,& in meis.

Addit. Avct. In Cap. XVI.

94. propter hoc, seu hoc argumento, quasi dicat, vel id sufficere potest ad credendum. 95. i. missus es. 96. quasi dicat, itáne modò creditis? vel quasi dicat, nunc quidem creditis, at paulò pòst apparebit quàm sit ista fides infirma. d d pro, iam adest. e e pro, qua dispergemini. 98. s. suum quisque locum propria saluti consulens. 99. pro, sed. Heb. g g. pro, sitis animo tranquillo; nec animum despondeatis, itaque sequitur, confidite. 105. & vos per me vincetis.

CAPVT XVII.

HÆc locutus est Iesus: & subleuatis oculis in cælum, dixit: Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, vt Filius tuus clarificet te. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, Vt cognoscant te

Sens. Lit. In Cap. XVII.

1. IN T. Finito sermone ad discipulos, ad Patrem verba conuertit, & orare cœpit. Chry. post admonitionem in orationem conuertitur, docens nos ad Deum confugere. Beda. hęc quæ in cœna locutus est sedendo quidem, vsque ad illud, Surgite, deinde stãdo vsque ad finem Hymni, cuius hoc est initium, Pater, &c. Glo. hæc. s. non solùm quæ in cœna, sed etiam quæ ab initio, sed maximè quæ in cœna, quæ dixit vt in illo pacem haberent, pro qua Christiani sumus, sacramentis imbuimur, spiritus pignus accepimus, credimus, speramus, amamus. 2. Chry. docens nos in orationibus sursum aspicere, non oculis carnis solùm, sed etiam mentis. a. Aug. poterat Dominus orare silentio, sed voluit nos docere. Glo. notam facit orationem, quæ & præsentium, & futurorum est ædificatio. 3. Int. quam cõstitui tecum. Aug. ostendit omne tempus, & quid quando faceret, vel fieri sineret, ab illo esse dispositum, qui tempori subditus non est. Venit hora, non fato vrgente, sed Deo ordinante, absit vt sidera mori cogerent siderum conditorem. 4. Hil. 3. de Trinit. conspuendus erat, flagellandus, crucifigendus, sed clarificat Pater deficiente sole, tremente terra, proclamante Centurione. Aug. Si passione clarificatus dicitur, quanto magis resurrectione? ait ergo, clarifica, &c. q. d. venit hora seminandæ humilitatis, fructum non differas claritatis. 5. Hil. 3. de Trin. non solùm nomine se Filium contestatur, sed & proprietate, dicens, tuum. Multi Dei filij, sed ipse proprius & verus origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione; natiuitate, non creatione. 6. Int. id est, notum faciat omni carni. Hil. 3. de Trin. non est infirmus Filius, vicem clarificationis ipse cùm clarificandus sit, redditurus; expostulatio clarificationis dandæ, vicissimq́; reddendæ; eandem in vtroque ostendit diuinitatis virtutem. August. quomodo Filius Patrem clarificauit? erat in Iudæa tantummodo notus Deus, factum est verò per Euangelium Christi, vt Pater innotesceret gentibus, ait ergo, Clarifica, &c. quasi dicat, resuscita me, vt innotescas toti orbi per me. 7. Int. q. d. sicut ei secundùm hominem dedisti potestatem carnis. i. hominis, sic etiam dedisti, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Aug. omnem carnem dixit omnem hominem, à parte totum significans. est autem hæc potestas Christo data, secundùm hominem. Hil. 9. de Trin. acceptio potestatis, significatio est natiuitatis, in qua accepit id quod est: non est infirmitati datio deputanda, manet enim Filius Deus æternæ vitæ dandæ sumpta potestate. Chry. ostendit non ad solos Iudæos, sed ad totum orbem terrarum prædicationem extendendam. Aug. q. d. sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ita te glorificet Filius. i. notum te faciat omni carni quam dedisti ei. 8. Int. s. Filio. c. Glo. si eo modo Patrem clarificat Filius, sicut dedit ei potestatem omnis creaturæ, & sic dedit, vt omne quod dedit ei, det eis vitam æternam. & hæc est vita æterna, vt cognoscant Patrem: sic ergo Filius eum clarificat, vt omnibus quos dedit ei, Patrem cognitum faciat. d. August. si cognitio Dei est vita æterna, tanto magis in vita æterna, quanto magis in hac cognitione proficimus; erit autem hæc perfecta quando nulla mors erit; summa Dei tunc clarificatio quia summa gloria: definitur autem gloria frequens, de aliquo fama cum laude. quod si homo laudatur cùm famæ creditur, quomodo Deus laudabitur cùm videbitur? Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Aug. 1. de Trinit. cap. 8. quod Moysi dictum est, Ego sum qui sum, hoc contemplabimur cùm viuemus in æternum. Gloss. hic ex parte cognoscimus, in futuro cognoscemus plenè.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

3. id est, tempus à te præscriptum. 4. scilicet, per resurrectionem, ascensionem, missionem Spiritus sancti, Euangelij prædicationem. 6. id est, clarum faciat nomen tuum in mundo per Euangelium, miracula, &c. quasi dicat, Filij gloria tua erit. 7. id est, in homines omnes. b. pro, ad hoc vt electis det æternam vitam. c. s. hic inchoatur per Dei cognitionem.

solum

[9]solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te [10]clarificaui [11]super terram : [e]opus [12]consummaui quod [13]dedisti mihi vt faciam : & nunc [14]clarifica me tu Pater apud [15]temetipsum, claritate quam [16]habui prius quam mundus fieret [17]apud te. [18]Manifestaui [19]nomen tuum [20]hominibus [21]quos dedisti mihi [22]de mundo : [23]Tui [24]erant, & [25]mihi eos [26]dedisti: & [27]sermonem tuum [28]seruauerunt.

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

9. Hil.9.de Trin.non excluditur Filius, sequitur enim, & quem misisti, &c.Vnigenito Deo naturæ demutationem naturalis natiuitas non intulit. Aug.6.de Trin.cap.9.& Pater solus est verus Deus,& Filius,& Spiritus sanctus,& simul ipsa Trinitas,non tres Dij,sed vnus verus Deus Idem in Ioan.Est solus verus Deus Pater, & quem misit Iesus Christus, intelligitur verò etiam & Spiritus sanctus; est enim Spiritus Patris & Filij, tanquam charitas consubstantialis amborum. 10. Aug.s.his quos dedisti mihi te cognitum faciens.Clarificatur Deus cùm annunciatus hominibus innotescit,& per fidem credentibus prædicatur.Hil.3.de Trin.non pertinet hoc ad diuinitatis profectum, sed ad honorem qui ex ignorantium cognitione suscipiebatur. 11. Chry.in cælo enim glorificatus fuerat, & ab Angelis adoratus; de ea ergo gloria loquitur, quæ ad culturam hominum pertinet. 12. Aug.at restabat adhuc passionis experimentum,consummasse ergo se dicit, quod se consummaturum certissimè nouit. Chrysosto.cùm id quod maximum est,factum est.dici potest, totum iam factum : radix quidem bonorum submissa erat, quam omnino debebat fructus sequi. 13. Aug.non ait,iussisti, sed dedisti; vbi commendatur euidens gratia.quid enim habet quod non accepit, etiam in Vnigenito humana natura? 14. Int.s.vt te clarificem.Aug.suprà dixit,clarifica Filium tuum,vt Filius tuus clarificet te;nunc verò ego te clarificaui, clarifica me; sed suprà ordo positus est,quo futurum erat, hic autem est vsus verbo præteriti temporis de re futura,quasi dicat,ego te clarificabo,opus consummãdo,& nunc clarifica tu me, &c. 15. Int.s.ad dexteram tuam collocãdo. 16. Int.s.ab initio sic præordinatum est, vt Deus sic hominem illum exaltaret.

17. Aug.Legendum sic, quam habui apud te prius quàm mundus esset. Petit autem vt quam habuit claritatem in prædestinatione,habeat perfectione,& redditione.s.in dextera Patris,videbat enim glorificationis prædestinatæ tempus aduenisse. 18. Int.non quod iam sit perfecta manifestatio, sed quod certissimè futura.Aug si tantùm hic discipulos intelligit,cum quibus cœnauit, nõ pertinet hoc ad illam glorificationem de qua suprà,quanta enim gloria est tam paucis innotescere? si autem omnes intelligit homines qui in eum fuerant credituri,hæc est glorificatio qua Filius clarificat Patrem,& tale est, manifestaui nomen tuum,quale ego te clarificaui; vtrobique præterito posito pro futuro, apparet autem ex sequentibus intelligendum,non de omnibus credituris,sed de his qui iam erant discipuli.Chry.ostendit quale opus consummauit.s.vt Dei nomen manifestaret. 19. Int.non quo diceris Deus, quod erat notum Iudæis,sed quo diceris Pater meus,quód sine Filio non noscitur.Augu.nam quod Deus dicitur nec gentibus incognitum : in hoc quod fecit mundum notus in omnibus Deus, in hoc quod non cum Dijs falsis colendus,notus in Iudæa Deus,in hoc quod Pater Christi nunc per Christum manifestatus.Chry. se Filium Dei Patris manifestauerat iam & verbis & rebus. 20. Int.s.Apostolis.Glo.Discipulos intelligit,vnde postea:cùm essem cum eis,ego seruabam eos, &c.De cæteris verò addit. non pro his tantùm rogo, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum. 21. Int.scilicet, instruendos. 22. Int.scilicet, homini. 23. Int.de quo iam non sunt.Aug.sed hoc eis regeneratio præstitit non generatio. 24. August.an aliquid habuit Pater sine Filio?habuit quidem aliquando Dei Filius,quod nondum habuit idem ipse hominis Filius,qui nondum erat homo factus : dicens ergo, tui erant,non se separauit, sed solet ei tribuere omne quod potest, à quo ipse est qui potest. 25. August.scilicet, secundùm hominem, dedit & ipse sibi eos, Deus homini. 26. Int.scilicet, ad docendum. 27. Bed.se Patris sermonem appellat, quem memoriæ commendauerunt,vt nunquam obliuiscantur. 28. Int.scilicet, in fide permanserunt Beda.Seruauerunt in eo quod mihi crediderunt.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

9. non excluditur Filius aut Spiritus sanctus, sed solùm falsi dij. e. scilicet, quod mihi in terra perficiendum erat. 14. quasi dicat,fac cognoscant homines qui sim s. Deus qui semper fui. 19. scilicet,Patris,vel tuam potentiam,bonitatem,&c. 23. s.segregatos. 24. s.creatione & electione. 26. id est,per me saluandos credidisti. 27. id est,doctrinam quam tuo nomine illis tradidi.

Nunc [29]cognouerunt quia omnia quæ dedisti mihi, [f]abs te [g]sunt:quia [30]verba quæ [h]dedisti mihi,[31]dedi eis:& ipsi [32]acceperunt,& cognouerunt verè. quia à te exiui, & [33]crediderunt quia tu me [34]misisti.[35]Ego pro eis [i]rogo, non pro [36]mundo rogo, sed pro [k]his quos [37]dedisti mihi:quia [38]tui sunt,[39]& mea omnia tua sunt,& tua mea sunt: & [40]clarificatus sum in [41]eis. Et [42]iam [43]non sum in [44]mundo:& hi in mundo sunt,& [45]ego ad te venio.Pater [46]sancte,[47]serua eos in [m]nomine tuo,quos dedisti [48]mihi:vt sint [n]vnum,[49]sicut & nos. [50]Cùm essem cum [51]eis, [52]ego [*]seruabam eos in

Sens. Lit. In Cap. XVII.

29. Int.i.cognouerunt quia à te sum, simul enim Pater dedit omnia cùm genuit. Beda. Didicerunt nihil esse in me extra te.& quod quæcunque doceo tua sunt.Quidam autem legunt, nunc cognoui, sed errant:quomodo enim poterat ignorare Filius quæ sunt Patris? August.simul Pater dedit ei omnia cùm genuit,qui habet omnia. 30. Chry.q.d.didicerunt ex verbis meis. h. Aug.facilè est intelligere,si secundùm quod est Filius hominis accepisse à Patre credatur:si verò secundùm quod est genitus,nihil ibi temporis cogitandum,quasi priùs fuerit.& ea non habuerit:quidquid enim Deus Pater Deo Filio dedit, gignendo dedit. 31. Int.s.intus. 32. Int.i.intellexerunt, & tenuerunt.Aug.tunc enim verbum accipitur,quando mente percipitur. 33. Int.similiter verè Aug.hoc crediderunt verè, quod cognouerunt verè,crediderunt autem verè,i.quomodo credendum est inconcussè,firmè, stabiliter, non iam ad propria redituri,adhuc discipuli tales non erant,quales eos dicit, verbis præteriti temporis prænuncians, quales futuri essent accepto Spiritu sancto:est autem additum, crediderunt, ne illa cognitio putaretur per speciem facta,non per fidem. 34. Int.quod est idem quod à te exiui.Aug. 35. Chry.loquitur Patri, dilectionem quam habebat ad discipulos ostendens. l. Gloss.prima oratio fuit, Clarifica Filium, &c.iam pro eis rogat vt Pater seruet,&c. 36. Int.i.deditis mundo.Aug.id est,eis qui viuunt secundùm concupiscentiam mundi. 37. Int.per quod iam nõ sunt de mundo, pro quo non rogo.Aug.per hoc quod Deus Pater illi dedit,factum est vt non pertineant ad mundum, pro quo non rogat.Chry.Frequenter ponit, dedisti mihi,vt discant & hoc placere Patri, nec se à Christo, vt alieno seductos, sed vt proprios ab eo acceptos. 38. Aug:non Pater quos dedit Filio amisit. 39. Chry hoc addit, ne quis putet nouum eius principatum,& nuper eos accepisse à Patre.q.d.quia eos mihi dedisti, non existimet quis alienos à te, nec quia tui sunt,à me alienos,mea enim tua,& tua mea sunt. 40. Chry.ex quo patet potestatem me habere super eos,glorificant enim me tibi credẽtes & mihi.Aug.dicendo iam esse factum,ostendit iam fuisse prædestinatum, & certum haberi voluit quod esset futurum. 41. Aug s.dum eis innotescit, & per eos omnibus credentibus. Chry.etsi non appaream secundùm carnem, per hos glorificor, qui pro me moriuntur,sicut & pro Patre,meque sicut & ipsum prædicant. 42. Int.quia citò futurum.

43. Int.etsi prius fui.Aug.at erat Christus in mundo:erat quidem, sed quantocyus abiturus.vnde sequitur, & ego ad te venio. 44. Int.s.corporali præsentia. 45. Int.exponit quomodo dixit, non sum in mundo,sciens aliquos inde mouendos. 46. Int.q.d.Pater,iam propè est ascensio, & ideo commendo tibi corporaliter quos relinquo.August.sicut homo rogat Deum pro discipulis. 47. Int sed non sine me. 48. Int.homini,vel verbo gignendo Pater omnia dedit. 49. Aug non ait,vt simus vnum ipsi & nos,sicut & nos vnum sumus: rogabat Christus vt homo, sed vt Deus vnum erat cum eo quem rogabat;vult autem suos esse conspirante voluntate in vnum Spiritum,quodammodo charitatis igne conflatos,vt sicut Pater & Filius non tantùm æqualitate substantiæ, sed etiam voluntate vnum sunt, ita & hi inter quos & Deum mediator est Filius, non tantùm per hoc quod eiusdem naturæ sunt, sed etiam per eandem dilectionis societatem vnum sint. 50. Int.quasi dicat, modò serua in tuo nomine in quo eos seruabam.Chry.rursus vt homo loquitur. 51. Int.scilicet, corporaliter. 52. Int.ego Filius homo.
* Int.sed non sine te.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

f. id est, à te proficiscuntur. g. pro, certè. 36. id est, mundanis, & reprobis. 39. & pro, quia. 41. s.mihi credentibus, & obedientibus. 43. sum,pro ero.quasi dicat, à vobis discedam.
45. pro, nam ego. 47. s.in bono. m. id est, virtute tua & bonitate, vel propter te. n. s.inter se. 49. s.imitando nostram vnitatem.

nomi

[53] nomine tuo. [54] Quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis [p] periit, nisi filius per [55] ditionis, [56] vt Scriptura [57] impleatur. Nunc autem ad [q] te venio, & [58] hæc loquor in [59] mundo [60] vt habeant gaudium [61] meum impletum in semetipsis. [62] Ego dedi eis [63] sermonem tuum & mundus eos odio [64] habuit, [65] quia [66] non sunt [67] de mundo: sicut & [68] ego non sum de mun do. [69] Non [70] rogo vt [71] tollas eos [72] de mundo, sed vt serues eos à [73] malo. [74] De mundo [75] non sunt. [76] sicut & ego non sum de mundo. [77] Sanctifica [78] eos in veritate. [79] Sermo tuus

Sen. Lit. In Cap. XVII.

53. Chry.i.per tuum adiutorium, humanè enim loquitur. Aug.seruabat discipulos in nomine Patris, sed & Pater in nomine Filij seruabat, quos in nomine Filij petentes exaudiebat, nō quidē vicissim seruāt Pater & Filius, sed simul nos cū Spiritu sancto custodiūt, sed ita Dominus loquitur personas distinguens, non naturam separans. Quando abstulit Filius præsentiam corporalem à discipulis, tenuit cum Patre custodiam spiritalem. 54. Aug.quando homo Filius accepit custodiendos discipulos, non eos custodiæ paternæ abstulit, & cùm Pater dedit homini Filio, non dedit sine Deo eodem ipso Filio.
p. Chry.solus tunc ille periit, sed multi postea. 55. Aug.s.traditor Christi perditioni prædestinatus.
56. Int.quæ hoc de illo prophetauit. Aug. qua de illo maximè in Psalmo centesimooctauo prophetatur. 57. Int.s.peracta obedientia. 58. Int.scilicet, electis filijs, per quos prædicatio impleatur.
59. Int.quia adhuc corpore in mundo. Aug. In mundo erat, quia nondum abierat, quodammodo autem iam non erat, vt suprà dixit, quia mox erat abiturus. 60. Chry.i.vt non perturbentur vtpote imperfecti. 61. Int.id est, à me eis collatum. August.quod hoc sit gaudium, suprà expressit, dicens, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. hæc est pax & beatitudo futuri seculi. 62. Int. pro ego autem. Chry. rursus causam assignat propter quam discipuli digni sunt, qui diligenter à Patre custodiantur. 63. Int. hoc abiens reliquit eis, & hæc est causa odij. 64. Int.hoc de secuturis passionibus dicit. Aug. nondum id experti fuerant, sed more suo verbis præteriti temporis Dominus futura prænunciat. Chry. quasi dicat, propter te, & propter sermonē tuum odio habiti sunt. 66. Int.scilicet, me liberante eos. 67. Aug. regeneratione collatum est eis, vt de mundo non sint, nam generatione de mundo erant. 68. August. ipse de mundo nunquam fuit, quia etiam secundùm formam serui de Spiritu sancto natus est, de quo illi renati. 69. Int.q.d.etsi mundus odit, tamen non rogo, &c. 71. August.quamuis iam non essent de mundo, adhuc tamen necessarium erat eos esse in mundo. Beda. q. d.imminet tempus vt ego tollar de mundo, ideo necesse est vt illi nunc non tollantur, vt me & te primum annuncient. 72. Int. vbi adhuc necessarij sunt, etsi non sunt de eo. Aug. 73. Chry.non de periculorum ereptione ait solùm, sed de permanentia in fide. 74. Aug.repetit eandem sententiam. 75. Chry. suprà de natura loquens, dixit: quos dedisti mihi de mundo, hic verò loquitur de actibus malis. q.d. nihil est eis commune cū terra, sed cælestium facti sunt ciues, in quo amorem eis suum ostendit, dum patri eos laudat. 76. Chry. hoc quod dicit sicut, cùm de Christo & Patre ponitur, æqualitatem naturæ ostendit, cùm autem dicitur de Christo & nobis, multa est distantia. 77. Int.pro ideo sanctifica. 78. Aug. quæri potest quomodo de mundo non erant, si sanctificati in veritate nondum erant, an quia & sanctificati in eadem proficiunt sanctitate, adiuuante gratia Dei, sanctificantur autem in veritate hæredes Testamenti noui, cuius veritatis vmbræ fuerunt sanctificationes veteris. & cùm sanctificantur in veritate, sanctificātur in Christo, qui dixit, Ego sum Via, Veritas, & Vita. Chry. Sanctificantur in veritate.i.sancti fiunt per sancti Spiritus donationem, & recta dogmata, videtur autem & mihi etiam aliud ostendere, dicens: Sanctifica eos in veritate.i.segrega eos sermoni, & prædicationi. Gloss. sicut ex gratia tua incepta est sanctificatio, per quam iam non sunt de mundo, eadem gratia fac sanctiores, vt perseuerent in veritate. 79. Aug. Græcè λόγος, id est, verbum. Sanctificat ergo Pater in veritate, id est, verbo suo.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

53. id est, virtute tua, vel, propter te. 55. pro, perditus, seu, perditioni obnoxius, vel qui perdendus erat. 56. quasi dicat, iuxta Scripturam, quam impleri oportet. q. pro, ideo. 61. scilicet, quale habeo, vel quod dedi eis. 63. id est, decus quæ sufferas. 64. sub. habebitque semper.
67. id est, de numero sapientium, qui mundi sunt. 73. id est, peccato, vel diabolo. 77. scilicet magis ac magis. 78. non vt qui legalibus ceremonijs consecrabantur ad spiritualia ministeria.
79. id est, doctrina Euangelica.

veritas eſt.[80] Sicut tu me miſiſti[81] in mundum,[82] ita & ego miſi[83] eos[84] in mundum. Et pro eis[85] ego[86] ſanctifico meipſum,[r] vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate,[87] Nó pro eis[88] autem rogo[89] tantùm,ſed & pro eis qui crediturí[90] ſunt per verbum[91] eorum in me : vt[92] omnes[93] vnum[94] ſint,[95] ſicut tu Pater in me,& ego in te,[96] vt[97] & ipſi in nobis[98] vnum[99] ſint:vt credat[100] mundus[101]

Sens. Lit. In Cap. XVII.

80. Chry.nullum enim in eo mendacium,nihilque typicum. 81. Chry. pro quo Chriſtus miſſus eſt,pro hoc & ipſi,vnde Paulus,Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, & poſuit in nobis verbum reconciliationis ; quod verò dicit ſicut , non ſimiliter & de eo, & de Apoſtolis ponitur, ſed vt erat poſſibile hominibus. 82. Int.in carne non peccati. 83. Int.vnde Apoſtoli dicũtur.Aug.Apoſtoli nomen Græcum eſt,Latinè miſſus.Chry. dixit,miſit more ſuo,quod futurũ erat factum dicens. 84. Int. liberatos à labe peccati. 85. Aug.per hoc quod Chriſtus factus eſt caput Eccleſiæ, illi mẽbra ſunt eius.
86. Aug.i.eos in meipſo ſanctifico Chry.i.pro eis me offero tibi hoſtiã:ſanctæ enim dicuntur hoſtię, & quæcunque Deo dicantur;antiquitus autem ſanctificatio erat in figura,nunc autem in ipſa veritate.
r. Aug.ſ.quemadmodum ego. 87. Aug. i.in me,verbum veritas eſt, in quo & ipſe Filius hominis ſanctificatus eſt ab initio,quando verbum caro factum eſt,tunc enim ſanctificauit ſe in ſe.i.hominem ſe in verbo ſe.Chry.Sint ſanctificati in veritate,quia & eos tibi offero;quod dicit , quia ipſe qui offertur, eſt caput eorũ,aut quia & ipſi immolantur,Exhibete(inquit Apoſtolus)membra veſtra hoſtiam viuentem,&c. 88. Aug.Cùm oraſſet pro diſcipulis,adiungit & cæteros, qui in eum fuerant credituri.
89. Int.ſ.vt ſeruentur à malo,& vt ſanctificentur. 90. Int. pro illis quorum iam fides incepta , reſurrectione & aſcenſione confirmabitur. Glo.pro his qui credituri ſunt vſque in finem mundi, vel qui iam credunt,ſed non tam perfectè,vt poſt reſurrectionem credituri ſunt. Aug. omnes ſuos intelligi voluit, non ſolùm qui tunc erant in carne,ſed etiam qui futuri erant. 91. Chry.conſolatur eos,oſtendens aliis ſalutis cauſam futuros.Aug.verbum fidei,quod prædicauerunt in mundo,ſignificatur.dicitur autem eorum,quia ab ipſis eſt primitus,& præcipuè prædicatum, & Paulus per reuelationem Ieſu Chriſti ipſum eorum verbum accepit,& latro ille in fide ſua eorum verbum habebat;itaq; illa oratione pro omnibus quos redemit,ſiue tunc in carne viuentes,ſiue poſtea futuros,Redemptor noſter orauit.Pro mortuis autem iuſtis dici poteſt orandum non fuiſſe , qui cum magnis ſuis meritis hinc abierant. 93. Int.quod ſuprà de ſolis Apoſtolis, hoc de omnibus ſimul rogat. 94. Int.in fide , in charitate,in pace.Chry.in vnanimitate ſermonem concludit,ibi finiens vnde incepit,cœpit enim,dicens : Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. 95. Chry.non ſignificatur æqualitas,ſed quãtum hominibus poſſibile eſt, veluti cùm dicitur:Eſtote miſericordes,ſicut Pater,&c.Hil.8.de Trin. Volunt hæretici hinc in Patre & Filio vnitatem voluntatis,& dilectionis,& non naturæ aſtruere, ſed nõ poſſunt ſua impietate dictorum intelligentiam deſtruere:ſi enim regenerati in vnius vitæ & æternitatis natura ſunt , ceſſat in his ſolus vnitatis aſſenſus,qui vnum ſunt in eiuſdem regeneratione naturæ , ſoli autem Patri & Filio ex natura proprium eſt, vt vnum ſint,quia Deus ex Deo vnigenitus,non poteſt niſi in originis ſuæ eſſe natura.
96. Aug.ita eſt Pater in Filio,vt vnũ ſint, quia vnius ſubſtantiæ ſunt;nos verò eſſe quidem poſſumus in eis vnum,vnum tamen cum eis eſſe non poſſumus, quia non vnius ſubſtantiæ nos & ipſi ſumus.Sũt illi vnum in natura ſua,nos vnum in noſtra;ſunt ipſi in nobis vt Deus in templo; nos in illis, vt creatura in Creatore. 97. Int.ſ.rogo. 98. Aug hoc additum eſt , vt quod vnum efficimur fideliſſima charitate, gratiæ Dei tribuatur, non nobis.Aug.4.de Trinit. Diſſociati ab inuicem per diuerſas voluptates & cupiditates,mundantur per mediatorem,vt ſint in illo vnum. 99. Int. vnitas Sanctorum hic vel in futuro non eſt cauſa fidei,ſed merces. 100. Int.ita ſint vnum,vt credat,&c. 101. Aug. nunquid tũc credititurus eſt mundus,quando in Patre & Filio omnes vnum erimus? nónne iſta eſt pax illa perpetua , ſidei merces? ſed & in vita hac non vt credamus, ſed quia credimus, vnum ſumus. quid eſt ergo vt omnes vnum ſint,& mundus credat?ipſi quippe omnes mundus eſt credens;dixit enim ſe rogare etiam pro his qui credituri ſunt,&c. Intelligendum ergo eſt,non in eo cauſam poſitam,vt credat mundus quia illi vnum ſunt, ſed rogaſſe vt vnum ſint; itémque vt mundus credat. Hil. 8.de Trin. Per id mundus crediturus eſt Filium à Patre miſſum,quod omnes credituri vnum in Patre & Filio erunt. Chry. quod credentes fiant vnum,valde ædificat ad fidem;vt contra ſcandalizat ab inuicem diuidi,vnde in hoc cognoſcent quia diſcipuli mei eſtis,ſi dilectionem,&c.ſi enim altercantur , non dicentur pacifici magiſtri diſcipuli,atque adeo non eius qui à Deo miſſus ſit.

Addit. Avct. In Cap. XVII.

83. i.ad prædicandum mittam. 86. pro ſanctificabo.ſ.paulo pòſt.i.offeram in hoſtiam ſanctam & ſanctificatam. 98. i per nos,ſeu gratiam noſtram,vel per vnionem vobiſcum. 101. i.reliqui homines.

quia

quia tu me misisti. [102] Et [103] ego claritatem quam tu [104] dedisti mihi, [105] dedi eis, vt sint [106] vnum, [107] sicut & nos vnum sumus. [108] Ego in eis, & tu in me, [109] vt sint [110] consummati in vnum: & [111] cognoscat [112] mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos, [113] sicut & me dilexisti. [114] Pater, [115] quos dedisti mihi, [116] volo, [117] vt vbi sum ego, & illi sint me- [118] cum: [119] vt [120] videant claritatem meam quam [121] dedisti mihi, quia [122] dilexisti me ante constitutionem mundi. [123] Pater [124] iuste, [125] mundus te non

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

102. Int.quasi dicat, pro eis vt homo rogo, & vt Deus facio quod rogo. Aug. 103. Int. scilicet, immortalitatis. Augustin. quam natura humana in illo fuerat acceptura: vtitur autem præterito tempore propter immutabilitatem prædestinationis. Chrysostom. claritatem dicit gloriam per signa & dogmata, & vt vnanimes sint, vnde subdit: vt vnum sint in nobis, &c. hæc enim gloria, vt sint vnum, etiam signis maior est. 104. Augustin. etiam Filius ipse sibi dedit, sed cùm tacet in opere Patris operationem suam, humilitatem commendat, cùm verò in opere suo tacet operationem Patris, parilitatem commendat. 105. Int. id est, dabo tecum ego Deus. 106. Int.scilicet, in charitate.

109. Augustin. non hoc ita dictum est, tanquam Pater non in nobis, aut nos in Patre non simus, sed per hoc Mediatorem inter Deum & hominem se breuiter intimauit. 110. Int. suprà tantùm vt sint vnum, hic consummati, ibi credat, hic cognoscat. Augustin. ostendit eò perduci reconciliationem quæ fit per Mediatorem, vt perfecta beatitudine perfruamur. 111. Augustin. quamdiu credimus quod non videmus, nondum sumus consummati, sicut erimus cùm videbimus, talis est ergo hoc loco, quo de consummatione loquitur, intelligenda cognitio, qualis erit per speciem, non qualis est nunc per fidem. 112. Augustin. ipsi credentes sunt mundus, non permanens inimicus, sed ex inimico amicus effectus, vnde sequitur: Et dilexisti eos, &c. 113. Augustin. in Filio nos Pater diligit, quia in eo nos elegit, nec ideo pares sumus vnigenito, nec enim semper, sicut, æqualitatem significat, hoc verò loco perinde dictum est, quasi dicat, Dilexisti eos, quoniam & me dilexisti. Gloss. sic suprà dictum est, Sicut me misisti, misi eos, id est, quia me misisti, misi illos. 114. Chrysostom. Loquitur de coronis eis repositis. 115. Aug. Ipsi sunt quos à Patre accepit, quos & ipse de mundo elegit; dixit enim suprà datam sibi potestatem omnis carnis, &c. id est, omnis hominis, vt liberaret, & damnaret quos vellet. Gloss. Dedisti, id est, traxisti ad me. 116. Int.quasi dicat, quia dilexisti eos in me, recipe eos mecum. Augustin. non poterat non fieri, quod omnipotenti Patri se velle dicit omnipotens Filius, cuius est cum Patre eadem voluntas. 117. Int. consummandos in tantam spem erigit, qua maior non sit. Augustin. Ibi se dicit, vbi mox futurus erat, scilicet, in cælo, vbi serui formam ad dexteram Patris collocauit. Si autem velimus intelligere secundùm formam Dei, quod dictum est, non est opus inquirere vbi Filius sit, nemo enim inueniet vbi non sit. Gloss. Vbi sum, inquit, sic suprà Filius hominis, qui est in cælo, qui est, inquit, non erit propter vnitatem personæ, in qua & Deus homo est, & homo Deus.

118. Augustin. esse cum illo magnum bonum est, nam & miseri possunt esse vbi est ille, sed beati soli sunt cum illo, est cæcus vbi lux est, non tamen cum luce, sed absens est à præsente, est quidem fidelis cum Christo per fidem, sed non per speciem, de qua hic loquebatur, vnde subdit: vt videant claritatem meam. 119. ita mecum vt videant, &c. 120. Int. non ait credant, quia hoc est merces fidei, non fides. Augustin.¶ Chrysostom. occultè insinuat omnem requiem ibi esse Filium Dei videre.

121. Int. post crucem mihi homini, vel mihi Deo, cùm me genuisti tibi æqualem. Augustin. tolletur verò impius, ne videat claritatem Domini, illam, scilicet, qua Deus est. Chrysostom. Dedit Pater claritatem quando eum genuit. 122. Interlin. in quo & nos dilexit, & prædestinauit tunc, quod in fine mundi faciet. Augustin.¶ Beda. Claritatem ergo vocat dilectionem, qua est dilectus à Patre ante mundi constitutionem. 123. Int. quasi dicat, Ideo hoc eis volo, quia hi soli de mundo cognouerunt te.

124. Int. scilicet, iniquus. 125. Int. scilicet, iustum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

105. s. communicando filiationem prout capaces erant, iuxta illud, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. 110. id est, perfecti vnitate. 116. pro, opto. Hebr. 117. beatitudinem intelligit. 121. s. vt Deo & vt homini.

cognouit, ego auté te cognoui: & hi cognouerũt, quia tu me misisti. Et notũ feci eis nomen tuum, & notum faciam: vt dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis

SENS. LIT. IN CAP. XVII.

126. Theop.q.d. Ego cuperem cunctos homines consequi bona quæ fidelibus sum precatus, sed quia ignorauerunt te, ea non consequentur. Chry. videtur hoc anxius dicere quod tam bonum & iustum cognoscere noluerunt. Aug. cognitionem mundo damnato non dedit, reconciliato dedit, ideo mundus non cognouit quia iustus es, hoc meritis eius, vt non cognosceret, retribuisti, ideo mundus reconciliatus cognouit quia misericors es, & vt cognosceret, non ex merito, sed ex gratia subuenisti. 127. Int. Mediator. 128. Int.s.per me. 129. Int.per hoc cognouerũt quia tu me misisti, ergo gratia nouerunt August. 130. Int.s.per fidem. Aug. 131. Id est s.per speciem. Aug. ¶ Chry. per Spiritum sanctum eis perfectam cognitionem dando. 132. Aug. similis est ista locutio, Dilectio quàm dilexisti me, illi Apostoli, Bonum certamen certaui, cùm vsitatius diceretur, Bono certamine, sic vsitatè diceretur, Dilectio qua dilexisti me, de Græco quidem illa translata est, sed sunt similes & Latinæ, sicut dicimus, fidelem seruitutem seruiuit, strenuam militiam militauit, cùm dici debuisse videatur, fideli seruitute, strenua militia.
133. Aug. quia membra eius, & in illa diliguntur, cùm ipse diligitur totus, id est, caput, & corpus.
134. Aug. tanquam in templo suo in nobis est, nos autem in illo secundùm quod caput nostrum est. Chry. q.d. ipsis me amantibus, ego manebo in eis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVII.

1. id est, potentiam tuam. 131. scilicet, amplius misso Spiritu sancto. 133. id est, dilectione ea illos prosequaris, qua me diligis.

CAPVT XVIII.

HÆc cùm dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans Torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipse & discipuli eius. Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

1. AVg. Non continuò hoc factum est cùm illa finita esset oratio, sed alia quædam sunt interposita, quæ ab isto prætermissa, apud alios Euangelistas leguntur. Aug. de con. Euan. Facta est contentio inter eos, quis eorum videretur maior, vt est apud Lucam, dixitque Petro Dominus, Ecce sathanas expetiuit, &c. Et sicut Matthæus & Marcus aiunt: Exierunt in montem Oliueti hymno dicto, Venitque Iesus, vt ait Mat. in villam Gethsemani, quem locum hic Ioannes commemorat. 3. Chrys. Flumen pertransit, & properat ad locum proditori cognitum, auferens his qui insidiantur laborem, & discipulis ostendens se sponte ad mortem venire. 4. Alc. i. cedrorum, genitiuus Græcus. Auctor. vide additionem. 5. Int. non statim, sed quibusdam interpositis, quæ alij narrant. Aug. non ante ingressus est quàm illa verba finiret, hoc enim significat, Hæc cùm dixisset, &c. 6. vbi ipse lupus inter oues locum prænotauerat. Aug. ibi lupus ouina pelle contectus, & inter oues alto patrisfamilias consilio toleratus, didicit vbi ad tempus dispergeret gregem, insidiis appetendo pastorem. Chrys. hoc additur, ne audiens hortum, eum occultari existimares.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

2. INt. Transiens de Iudæis ad gentes. 3. Int. quia bibit de torrente huius seculi. 5. Gloss. in horto capitur, vt deleret peccatum commissum in horto deliciarum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

2. s. hymno prius dicto, de quo alij Euangelista. 4. Græc. τῶν κέδρων, cedrorum, videtur additum τῶν, ab aliquo Hebraicè nesciente, est enim vox Hebraica קדרון*, significatq́ obscuritatem, seu nigrorem.*

conuc

conuenerat[7] illuc cum discipulis suis. Iudas ergo cùm accepisset cohortem[8], & à Pontificibus[a] & Pharisæis ministros[9]: venit illuc[10] cum laternis[11], & facibus, & armis[12]. Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit[14], & dixit eis[13], Quem quæritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus, Ego sum[16]. Stabat autem & Iudas[17], qui tradebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixit eis, Ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt[18] in terram. Iterum[19] ergo interrogauit eos, Quem quæritis? Illi autem dixerunt, Iesum Nazarenum. Respondit Iesus, Dixi[20] vobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite[21] hos abire, vt impleretur[22] sermo quem dixit, Quia quos dedisti mihi, non

Sans. Lit. In Cap. XVIII.

7. Chry. sæpe illuc cum discipulis conuenerat, de necessariis loquens, & quæ non erat fas alios audire: faciebat autem hoc in montibus & hortis, segregatum à tumultibus inquirens locum. Theoph. nouerat Iudas Dominum solitum in festis docere discipulos aliquid sublime, idque in talibus locis: quia ergo erat tunc dies solemnis, putauit illic docere quæ ad celebritatem spectabant. 8. Aug. s. militum à Præside, id autem factum, vt nemo tenentibus auderet obsistere contra legitimam potestatem. Chry. milites erant pecuniarum gratia omnia audentes. 9. Int. s. Iudæos. 10. Chry. Sæpe enim Christus extra pernoctabat, iuisset autem ad domum, si putasset eum inuenire ibi dormientem. 11. Int. nox erat, ideo cum lucernis & facibus, vt si latere vellet, his quæreretur. Gloss. nocte traditur, vt sine turbis, quæ in die frequentes aderant, inuenirent. Theoph. faces afferunt & laternas, ne Christus latens in tenebris fugeret. Aug. Sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, vt cum laternis & facibus quæreretur occidendus à tenebris. 13. Aug. manus tanta fuerat congregata, & sic armata veniebat, vt vel terreret, vel etiam repugnaret, si quisquam Christum defendere auderet. 14. Chry sæpe miserant comprehendere, sed non valuerant, nunc se spontè dedit. 15. Int. non ignorans quod vellent, sed vt scirent eum esse quem quærebant. 16. Int. non abscondit se, sed ostendit. Chry. in medio eorum existens, excæcauit eorum oculos, alioqui vel Iudas potuisset agnoscere, saltem ex voce: ostendit ergo Dominus se non solùm comprehendi, sed nec videri potuisse nisi vellet. 17. Int. quasi nescius facti eorum, vel potius vt signo osculi eum traderet. Gloss. de osculo hic tacetur, quod alij Euangelistæ hic dicunt. 18. Aug. vbi nunc militum cohors, vbi terror, & munimen armorum? vna vox turbam, odiis ferocem, armis terribilem, sine telo vllo percussit, repulit, strauit. Deus enim latebat in carne: quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit? 19. Int. vt benè eum cognoscant, ne errent in captione. Chry manifestè ostendit eis omnia quæ sufficiebant, eos reuocare, sed cùm permanerent in malitia, tradidit se eorum manibus.

20. August audierant primò, sed non comprehenderant, noluit enim hoc qui potuit quidquid voluit, sed si nunquam ab eis se permitteret apprehendi, non faceret propter quod venerat, tenere volentibus, & non valentibus ostendit potestatem suam; nunc verò se teneri permittit, vt faciat de nescientibus voluntatem suam. 21. Chry. vsque ad vltimam horam dilectionem ad suos demonstrat. August. inimicis iubet, & hoc faciunt quod iubet, sinunt. s. abire quos non vult perire. 22. Chrys. hoc subditur ne putetur fuisse eorum propositi, sed virtutis eius qui comprehensus fuerat.

Sens. Myst. In Cap. XVIII.

12. Int. ipsi accenderunt sibi lumen pœnale. 18. Aug. & nunc per Euangelium dicit Christus, Ego sum, & à Iudæis expectatur Antichristus, vt retrò redeant, & in terram cadant, deserentes enim cælestia, terrena desiderant. Greg. super Ezech. hom. 9. Electi in faciem, reprobi retrorsum cadunt, non enim vident vbi cadunt. s. cadunt in inuisibilibus, quodque eos sequetur modò videre non possunt: electi autem in visibilibus se sponte deiiciunt, vt in inuisibilibus erigantur.

Addit. Avct. In Cap. XVIII.

8. *s. Romanorum militum, nempe mille milites.* a. *i. Principibus sacerdotum.* 21. *Imperatiuè dictum, & factum.* 22. *sub. hoc dixit, vel factum est.*

perdidi

perdidi[23] ex eis quenquam.Simon[24] ergo Petrus habens gladium,[25] eduxit eum:& percus[26]sit Pontificis[b] seruum , & abscidit[27] auriculam eius dexteram.[c] Erat autem nomen seruo Malchus.[28] Dixit ergo Iesus Petro.[29] Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem[30] quem dedit[31] mihi Pater,[d] non vis vt bibam illum? Cohors autem, & tribunus,[e] & ministri Iudæorum comprehenderunt[32] Iesum,& ligauerunt[33] eum,& adduxerunt eum ad Annam[f] primùm,[34] erat enim socer[35] Caiphæ,qui erat pontifex

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

23. Chry perditionem æternam dixerat, Euangelista verò etiam de præsenti morte accepit.Augn. nunquid non erant postea morituri? Cur ergo si tunc morerentur,perderet eos? nisi quia nondũ in eum sic credebant, quomodo credunt quicunque non pereunt. 24. Int.ardentior cæteris discipulis. Chrys. confideos in prædicta voce Domini,& in iis quæ iam facta fuerant. 25. Int.i.cultellũ.Chry.quomodo iussus non habere peram,nec vestimenta duo,gladium habet? mihi videtur huoc formidaos præparasse dudum.Theoph.ad vsum agni illo antea indigens ferebat etiam post cœnam. 26. Chry.quomodo iussus non alapam dare,homicida fit?non se vlciscebatur, sed magistrum. Denique nondũ perfecti erãt, postea verò Petrus verberatus,humiliter fert. 27. Chry.ad caput impetum fecerat. 28. Aug. Solus hic Euangelista nomen serui expressit.sicut Lucas solus quòd Dominus eius auriculam tetigerit, & sanauerit eum. Chry.fecit Dominus miraculum,erudiens nos,malefacientibus bene facere,& suam etiam virtutem demonstrans. Posuit autem Euangelista serui nomen,vt legentibus liceret quærere si verè factum sit. Dicit verò seruum summi Pontificis, quia magnum est curasse eum, qui paulo pòst alapam daturus erat. 29. Aug.factum Petri Dominus improbat,& vlterius progredi prohibet:commonendus fuit ille ad patientiam,& hoc ad intelligentiam conscribendum Gloss.quasi dicat, quiescat vindicta.

30. Int.scilicet,passionis.Chry.ostendit non illorum virtutis esse quæ fiebant,sed suæ concessionis,séque non Deo contrarium,sed obedientem vsque ad mortem.Theoph.Passionem dicit calicem, ostendens quàm sibi grata sit & acceptabilis pro hominum salute. 31. Int.vt Apostolus ait, Pro nobis omnibus tradidit eum.Aug.est autem auctor calicis etiam ipse qui bibit, vnde idem Apostolus: Christus dilexit nos,& tradidit seipsum pro nobis. d. Iot.q.d.cur resistis? 32. Aug.non sic accesserunt, vt in Psalmo dicitur,Accedite ad eum & illuminamini:si sic accederent,non eum manibus occidendum, sed corde recipiendum comprehenderent.Comprehenderunt & ab eo longiùs recesserunt. Gloss. Mos erat Iudæis,quem morte dignum iudicarent,vinctum Præsidi tradere. 33. Aug.à quo potiùs solui velle debuerunt,& erant fortè in eis,qui postea liberati ab eo,dixerunt:Dirupisti vincula mea. 34. Int. causa cur ad eum. 35. Aug.intelligendum est hoc Caypham fieri voluisse.Beda.voluit Cayphas minoris criminis reus haberi, dum à consimili Pontifice damnaretur; vel fortè sic eius domus sita erat, vt eam præterire non possent,vel diuinitus factum est,vt qui erant affines sanguine,sociarentur in scelere.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

28. Aug.Malchus interpretatur regnaturus:auris ergo pro Domino amputata,& à Domino sanata, significat auditum amputata vetustate renouatum,quod cui præstitum fuerit, dubium non est regnaturum cum Christo,seruus inuentus est,quod ad illam pertinet vetustatem quæ in seruitutem generat,sed cùm accessit sanitas, figurata est & libertas. Theoph. abscissio auris dextræ serui Principis sacerdotum signum surditatis, quæ præcipuè in Sacerdotum Principibus inoleuerat, restitutio verò significat vltimam reparationem intellectus in Israëlitis,veniente Helia. 29. Gloss.Conuerte verbum prædicationis ad gentes, vbi, secundùm Paulum, ostium apertum, & ingens inueniatur, vel postquam plenitudo subintrauerit. Petro dicit,id est,prædicatoribus,Mitte verbum prædicationis ad Israël.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

23. etiam de salute corporis intelligitur. 26. s.non expectato Christi responso,ad illud: Domine, percutimus in gladio? b. Summi sacerdotis. c. & id & Malchi nomen ad historiæ certitudinem pertinet,quanquam etiam ad mysterium significandum. e. Græc.χιλίαρχος, Præfectus mille. f. qui eum statim misit ad Caypham,in cuius domo facta quæ sequuntur.

anni

[16] anni illius.[17] Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudæis, [18] Quia expedit vnum hominẽ mori pro populo.[39] Sequebatur autẽ Iesum Simon Petrus, [40] & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus Pontifici,[41] & introiuit cum Iesu in atrium Pontificis. Petrus autẽ st‹a›bat ad ostium [42] foris. Exiuit ergo discipulus alius qui erat notus [41] pontifici,[g] & dixit ostiariæ:[44] & introduxit Petrum.[h] Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, [45] Nũquid & tu ex discipulis es hominis illius?[46] Dicit ille, Non sum. Stabant autẽ serui & ministri ad prunas, quia frigus [47] erat, & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus stans, & calefaciens se. Pontifex ergo interrogauit Iesum de [48] discipulis suis, & de [49] doctrina

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

36. Beda. Erat quidem præceptũ in lege vt vnus esset summus Pontifex, cui mortuo succederet filius, sed iam Põtificatus erat ambitione infectus. Glo. Erant eo tempore duo sacerdotum Principes, vt Lucas ait, Annas & Cayphas, qui vicissim annos suos agebant, erat verò tunc annus Cayphę. Alcui. Refert Iosephus istum Caypham, vnius anni sacerdotium emisse. non ergo mirum iniquũ pontificem iniquè iudicasse. Sæpè qui per auaritiam ad sacerdotium accedit, per iniustitiam in eo versatur. 37. Chry. recolit prophetiam, quod eius mors salus sit orbis, ne audiens vincula, turbetur auditor. 38. Chry. tãta est veritatis excellentia, vt eam etiã inimici personent. 39. Int. ex deuotione. Alc. à longè tamen propter timorẽ. 40. Aug. quis ille sit, non temerè affirmandum, solet quidem Iohannes se ita significare, & addere, quem diligebat Iesus, fortasse ergo & hic ipse est. Chry. se occultat Iohannes humilitatis gratia, vt qui narret se omnibus fugiẽtibus secutum; præponit autẽ sibi Petrum; coactus est autem sui meminisse, vt scias eum certò narrare quæ facta sunt in atrio, quasi intus existentem. 41. Chry. hoc addit, ne magnum quiddam videatur quod secutus est, quasi fuerit excelsæ mẽtis factum. 42. Chry. quod illuc venit, amoris fuit, quod non intrauit, timoris. 43. Int. s. Annæ. 44. Chry. indicat intraturũ fuisse Petrũ, si ei fuisset concessum. Dixit verò ostiariæ, & non ipse introduxit, quia Christo adhærebat, & eũ sequebatur. 45. Chry. hoc dicit, quia Ioannes intus erat. 46. Chry. quid dicis ô Petre? nonne priùs dixisti, Si oportuerit, pro te animam meã ponam? ostiariæ interrogationem non fers? non miles interrogat, sed ostiaria vilis; nec dicit seductoris discipulum, sed hominis illius, quod miserentis erat. Aug. mirũ non est si Deus vera prædixit, homo autẽ falsa præsumpsit. Aduertendum autẽ hic nõ solùm ab eo negari Christum, qui dicit eũ nõ esse Christum, sed etiam qui se negat Christianum; negauit Christum Petrus, cùm se Christi negauit discipulũ. Dixerat autem Dominus, me negabis. negauit Petrus se Christianum, cùm multi postea pueri & puellæ mortẽ pro Christi cõfessione cõtempserint, regnumq́ue cælorum fortiter introierint, quod tunc iste non potuit, qui eius claues acceperat; ecce vnde dictum est, Sinite hos abire, &c. quia quos dedisti mihi non perdidi ex eis quenquam, vtique si Petrus, negato Christo, hinc iret, periret. Chry. Ser. de Petro & Helia. Ideo permisit Deus vt laberetur Petrus, quo erga peccãtes duriorẽ sententiam proprij casus intuitu temperaret; peccauit orbis terrarum magister, & veniã impetrauit, vt hæc indulgentiæ norma iudicantibus præberetur. Ideo non commissa est Angelis sacerdotij potestas, ne cùm ipsi non peccent, sine misericordia in peccatoribus vindicarent, ordinatur passibilis homo supra homines, vt dum in alijs suas recolit passiones, mitem se præbeat & benignum. 47. Aug. Frigus erat, quale solet æquinoctio verno accidere. 48. Chry. quia Christo nullum crimen inferre poterãt. De discipulis interrogant, fortè vbi essent, vel cuius gratia eos collegisset, volebãt enim quasi seditiosum, & nouarum rerum factorem arguere. 49. Theoph. s. cuiusmodi foret vtrum à lege discrepans, &c. Alc. non cognoscendæ veritatis amore interrogat, sed vt causam inueniat accusandi, & Romano Præsidi tradendi, sed Dominus ita temperauit responsum, vt nec veritatem taceret, nec se defendere videretur.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

42. Int. foris stabat qui negaturus erat. Alcui. nec erat in Christo, qui Christum confiteri non est ausus. 47. Int. s. infidelitatis. Greg. 2. mor. cap. 2. iam intus à charitatis calore pectus torpuerat, & ad amorem præsentis vitæ, quasi ad persecutorum prunas, infirmitate æstuante recalebat.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

40. quidam putant fuisse aliquem ciuem Hierosolymitanum, non Iohannem, nec enim probabile piscatorem familiarem fuisse pontifici. g pro, iussit, vel rogauit. h. s. cùm eum videret in atrio se calefacientem. 48. scilicet, qui essent, & in quem vsum assumpti. 49. scilicet, qualis esset.

eius.Respondit ei Iesus, Ego [50] palam locutus sum mundo. Ego [l] semper docui in syna
goga,& in tẽplo,quo omnes Iudæi cõueniunt:& in [m] occulto locutus sum nihil.Qui[51]
me interrogas?[52] Interroga eos qui audierũt quid locutus sim ipsis:ecce, hi sciunt qu
dixerim ego.Hæc autẽ cùm dixisset, vnus assistens ministrorũ [53] dedit alapam Iesu,di
cens:Sic [54] respõdes põtifici?[55] Respõdit ei [56] Iesus,Si malè locutus sum,testi[n]moniũ perhib
de malo:si autẽ bene,quid me cædis: [57] Et misit eũ Annas [o] ligatũ ad [58] Caypham pontifi
cem.Erat autẽ Simon Petrus [59] stans,& calefaciens se.Dixerunt [p] ergo ei,Nunquid & t
ex discipulis eius es?[60] Negauit ille,& dixit:Non sum.Dicit ei [61] vnus ex seruis pontificis

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

50. Aug.at nec discipulis loquebatur palam , sed id se postea facturum promittebat. adde quod sol discipulis remotus à turbis,parabolas aperiebat.Ait ergo,palam locutus sum, quasi dicat, multi me au dierunt,quod rursum palam non erat,quia non intelligebant;quod verò seorsum discipulis loquebatu non in occulto loquebatur:quis enim in occulto loquitur corã tot hominibus?præsertim si per eos veli quod loquitur,multis innotescere?Chry. Locutus est quidem in occulto,sed non,vt illi putabant, trep dans,& seditionem faciens,sed vbi altiora quædã,& supra multitudinis captum loquebatur. 51. Glo. à quo veritatẽ audire non desideras?interroga magis eos,de quorũ dictis non habes inuidiã. 52. Chry q.d.interroga inimicos meos qui insidiantur mihi;verba sunt confidentis in dictorũ veritate; hæc enim est veritatis maxima demonstratio,cùm inimicos quis inuocat testes.Augu.ipsa quæ audierant, & no intellexerant,talia erant,vt non possent iustè & veraciter criminari,& quoties interrogando tentarun vt inuenirent vnde accusarent,sic eis respõdit,vt omnes eorum retunderentur doli,& calumniæ frustra rentur. 53. Alc. hic impletur illa prophetia , Dedi maxillam meam percutientibus. 54. Aug. de con Euang.hic ostenditur quod Annas pontifex erat. 55. Int.vt mansuetus & patiens , qui iussu quamlibe percutienti irrogare pœnam poterat. 56. Theoph.q.d.si quid habes ex his , quæ dixi , reprehender ostende,vel si quicquam perperam docui in synagogis, certifica Principem sacerdotum.Augu quid is responsione verius,mansuetius,iustius,quid nõ potuisset per potentiã iubere,per quem factus est mun dus,nisi nos docere maluisset patientiam qua vincitur mũdus?quod si quis quærat,cur non,sicut docue maxillam alteram præbuit,dicendum non solùm maxillam alteram iterum percussuro, sed totum co pus figendum præparasse in ligno:demonstrauit autem hic sua illa præcepta patientiæ, non ostentatio ne corporis,sed cordis præparatione facienda , potest quis alteram maxillam visibiliter præbere iratu quanto ergo melius,& respondeat vera placatus,& ad perferenda grauiora trãquillo animo sit paratu

57. Chry.consequens erat redarguere,aut acceptare quod dictum est , sed fiebant res hic nõ iudicio sed seditione,& tyrannide. o. Beda.ligatus est,cùm est captus,misit ergo ligatum,sicut sibi fuerat præ sentatus:vel fuerat illic ad horam solutus, vt discuteretur , postea verò iterum ligatus. 58. Int. qui era Princeps sacerdotum eo anno,& ad eum principio ducebatur.Ang.alternis quippe intelligendi sunt an nis soliti agere pontificatum,credendumque voluntate Caiphæ factum,vt primò ad Annam duceretu vel sic erant eorum domus positæ,vt non deberet Annas à transeuntibus præteriri.Theoph.Suspicaban tur Caypham,cùm esset astutior, excogitare aliquid contra Christum posse. 59. Int.scilicet, in dom Annæ.Aug.Reuertitur ad locum narrationis,vbi reliquerat Petrum,vt explicet quod in domo Annæ d tertia eius negatione contigerat.Chry.multo stupore Petrus detinebatur. quanta est naturæ imbecillita cùm Deus hominem reliquerit ? 60. Int.ecce secundo negat. Aug.de con. Euang.lib.3.cap. 6. negau secundò stans ad focum,vbi redisset postquam foras exierat, cùm enim surgeret vt exiret, videns eu (vt Mat.ait) altera ancilla,dixit his qui erant simul ad ignem intus in atrio, Et hic cum Iesu Nazaren erat.ille ergo qui foras exierat, hoc audito, rediens iurauit illis contrariantibus, se non nouisse homi nem,quod enim hic Ioannes ait illos dixisse,Nunquid & tu ex discipulis eius es? redeunti , & stanti d ctum intelligimus. 61. Int. vt tertia negatio compleretur. Aug.de con. Euan Matth.& Marc. plura numero vtuntur, Lucas & Iohannes singulari , vel ergo illi pluralem numerum pro singulari vsurpan vel cùm vnus maximè se vidisse affirmaret,cæteri eum secuti,simul vrgebant.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

l. id est,fere semper,vel assiduè. m. id est,quod occultari noluerim, aut ab ijs quæ palam doc diuersum. n pro,ostende quid malè dixerim. 57. pro,miserat autem. p. Lucas vnum dicit fui se, fortè præcipuum inter illos,vel hic plurale pro singulari.

cognatus eius cuius abſcidit Petrus auriculã, Nõne ego te vidi in horto cũ illo? Iterũ ergo negauit Petrus: & ſtatim gallus cãtauit. Adducũt ergo Ieſũ à Caypha in prætoriũ. Erat autẽ mane: & ipſi nõ introierũt in prætoriũ, vt nõ cõtaminarẽtur, ſed vt mãducarẽt Paſcha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quã accuſationẽ affertis aduerſus hominẽ hunc? Reſponderũt, & dixerunt ei, Si nõ eſſet hic malefactor, nõ tibi tradidiſſemus eum. Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos, & ſecundùm legem veſtram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nobis non licet interficere quenquam.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

62. Aug. Ecce cõpleta Medici prædictio, ægroti conuicta præſumptio; non enim factũ quod iſte dixerat, animã meã pro te ponam, ſed quod ille prædixerat, ter me negabis. Chry. Euangeliſtæ concorditer Petri negationem ſcripſerunt, vt nos docerent quantum malum ſit in ſe confidere. 63. Int. ſ. ab Anna. Aug. adducunt ad Caypham ab Anna collega, & ſocero; ſed quid eſt, ad prætorium? aliqua vrgente cauſa eò Cayphas perrexerat de domo Annæ, quod ad audiendum ambo conuenerant, & ſocero Ieſum reliquerat audiendum; aut in domo Cayphæ prætorium Pilatus acceperat. Auctor. hinc apparet Auguſtinum legiſſe ad Caypham, & non à Caypha, vt tamen legendũ eſt. 64. Int. in illam partem domus quam Pilatus tenebat. Beda. Prætorium dicitur ſedes prætoris, qui & præfectus dicitur. Aug. de cõ. Euan. lib. 3. c. 1. quia iam vt conuictum reum adducebant, viſumque antea Cayphæ vt moreretur, nulla eſt interpoſita mora, quin Pilato occidendus traderetur. 65. Chry. antequam gallus cantaret ad Caipham ducitur, à quo per totum noctis intermedium interrogatus, in nullo redarguitur; idcirco manè ad Pilatũ mittitur. 66. Int. ſcilicet, Iudæi, qui adducebant Ieſum. 67. Auguſt. id eſt, in eam partem domus, quam Pilatus tenebat, ſi ipſa erat domus Cayphæ. 68. Chry. Faciebant tunc Iudæi Paſcha, Chriſtus verò ante vnam diem fecit, reſeruans ſuam occaſionem ſextæ feriæ, quando vetus paſcha fiebat; vel paſcha dicit totum feſtum. Auguſtin. dies agere cœperant azymorum, quibus contaminatio illis erat in alienigenæ habitaculum intrare; ſed ô impia cæcitas, alienigenæ iudicis prætorio contaminari timebant, & fratris innocentis ſanguinem fundere non timebant. Alcuin. Paſcha propriè dies qua agnus ad veſperam decima quarta luna occidebatur, ſeptem autem dies ſequentes azymorum dicebantur, inter quos inuenitur dies paſchalis. dicitur enim apud Matt. Prima die azymorum acceſſerunt, &c. Vocantur & dies azymorum paſcha, vt hoc loco, vt manducarent paſcha: nec enim ſignificatur immolatio agni, quæ fiebat decimaquarta luna, qua Dominus, ſicut & alij Iudæi, Paſcha celebrauit, ſed decimaquinta qua magna ſolennitas celebrabatur. 69. Beda. Conſuetudo erat Iudæorum, quem mortis reum iudicaſſent, vinctum præſidi tradere, vt is vinctum cernens, intelligeret morti addictum.

70. Int. ad eos qui quærebant falſum teſtimonium aduerſus Ieſum. 72. Int. ſ. quem iudicatis reum mortis. 73. Aug. interrogentur ab immundis ſpiritibus liberati, cæci videntes, mortui reſurgentes, & quod omnia ſuperat, ſtulti ſapientes, vtrum ſit malefactor Ieſus, ſed iſta dicebant illi, de quibus Propheta, Retribuebant mihi mala pro bonis. 75. Int. quod probatur falſum in tot beneficiis, quæ fecerat, pro quibus reddebant mala. 76. Aug. de con. Euang. lib. 3. cap. 8. ait Lucas iſtos accuſaſſe de certis criminibus; intelligẽdum ergo eſt, vtrumq; dictum eſſe & quod Iohannes, & quod Lucas commemorauit: multa enim dicta, & multa reſponſa ſunt, commemorauit verò quiſque Euãgeliſta quod ſatis eſſe iudicauit. 77. Theoph. q. d. quia ad votum iudicium poſcitis, accipite, & damnate; ego talis iudex non efficiar. Alc. q. d. vos, qui legem habetis, ſecundùm quod iuſtũ eſſe ſcitis, ita facite. 78. Int. ſ. in feſtiuis diebus, quia in alio tempore licebat ſecundùm legem. Aug. ita ne verò omnẽ ſenſum nimia malitia perdidiſtis, vt ideo vos à ſanguine innocentis impollutos credatis, quia fundendum alteri traditis? Chry. Multum erat eis de poteſtate ablatum à Romanis; vel ſignificant peccatum Chriſti non contra legem, ſed contra rempublicam eſſe, quia ſe Regem dixiſſet; vel hoc dicunt, quia eis crucifigere non licebat, quod optabant, vt eo mortis modo diffamarent. nam quod aliter interficerent, oſtendit Stephanus lapidatus.

SENS. MYST. IN CAP. XVIII.

62. Bed. Per primam Petri negationem ſignificantur qui ante Chriſti paſſionem negarunt eum eſſe Deum, per ſecundam verò, qui poſt reſurrectionem in diuinitate & humanitate offenderunt. Primus galli cantus, reſurrectio capitis; ſecundus, totius corporis in fine celebranda: prima ancilla negare cogẽs, cupiditas; ſecunda, carnalis delectatio; ſerui, dæmones, qui ſuadent Chriſtum negare.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

q. pro, à domo Caypha. 64. i. domum prætoris. r. i. agnum paſchalem. 78. ſcilicet, cruce, quod optabant. Romani enim prohibuerant.

Vt[79] fermo Iefu impleretur quem dixit,[s] fignificans qua[t] morte effet moriturus. Introiuit ergo iterum in Prætorium Pilatus,& vocauit Iefum,[80] & dixit ei:Tu es rex Iudæorum:[81] Refpondit Iefus,A[82] temetipfo hoc dicis , an alij dixerunt tibi de me ? Refpondit Pilatus , Nunquid[83] ego[u] Iudæus fum? Gens tua,& pontifices tradiderunt te mihi:quid fecifti?[84] Refpondit Iefus,Regnum[85] meum non eft de hoc mundo;[86] fi ex hoc mundo effer regnum meum,miniftri[87] mei vtique decertarent[88] vt non traderer Iudæis. nunc autē regnū meū non eft hinc.[89] Dixit itaq; ei Pilatus,Ergo Rex es tu? Refpōdit Iefus,Tu[90] dicis,quia Rex[x] sū[91] ego.Ego[92] in hoc natus fum,& ad hoc veni in mundū,vt teftimoniū

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

79. Iot.f.tradent eum gentibus ad crucifigendum,& illudendum.Aug.Pilatus Romanus erat,eumq; in Iudæam Romani præfidem miferant;vt ergo ifte Iefu fermo impleretur.i. vt eum fibi traditum,gentes interficerent,oolucrunt eum accipere,dicentes:Nobis non licet,&c. 80. Theoph. f.feorfum , quia enim magna de eo habebatur opinio,volebat omnia exquifitè timari,amoto ftrepitu Iudæorum.

81. Int.hoc enim objiciebant Iudæi,quod fe dicebat Regem.Alc.¶ Ch.y.audierat Pilatus hoc à noonullis,itaque quod communiter dicebatur in medium adduxit. 82. Theoph.innuit Pilatum indifcretè iudicare.q.d.Si ex te loqueris,pande figna meæ rebellionis ; fi ab aliis percepifti , inquifitionem fac ordinariam.Aug.Sciebat Dominus & qood ipfe interrogabat,& quod ille refponforus erat:fed dici voluit,non vt ipfe fciret,fed vt confcriberetur, quod voluit vt fciremus. Chry.oon interrogauit ignorans, fed volens ab ipfo Iudæos accufari. 83. Int.q.d.à me hoc non dixi,fed à Iudæis accepi,qui ideo te tradideroot mihi.Aug.abftulit à fe fufpicionem qua poffet putari à fe dixiffe , à Iudæis fe audiffe demonftrans. 84. Aug.oftendit illud pro crimine obiectum,q.d.Si te Regem negas, quid fecifti vt traderetis mihi? 85. Int.i.credeotes io me. 86. Chry.Vult oftendere fe non hominem nodum,fed Deum,& Dei Filium,quodq; Pilatus formidauerat tyrannidis fufpicionē amoocre.Aug.hoc eft quod boous magifter fcire nos voluit,fed prius nobis demonftrāda fuerat vana homioū de regno eius opinio, fiue Gentiū, fiue Iudæorū,à quibus hoc Pilatus audierat;quafi ideo effet morte plectendus , quòd illicitum affectaffet regnū,vel quia folēt regnaturis inuidere regnātes,& cauendū erat ne Chrifti regnum Romanis,aut Iudæis effet aduerfum. Poft refponfionē ergo Pilati,Chriftus Iudæis & Gētibus apertè refpōdit,Regnum meū,&c.q.d.audite Iudæi & Gētes,non impedio dominationē veftrā in hoc mundo,regnū meum non eft de hoc mundo,quid voltis amplius?veoite credendo ad regnū,qood non eft de hoc mundo.Quid.n. eft regnum eius,nifi credeotes in eū,quibus dicit, De hoc mūdo non eftis. noo ait autē,non eft in hoc mūdo,fed,oō eft de hoc mūdo.De mūdo,i.eft,quicquid ex Adā vitiata ftirpe generatū:factū eft autem non iam de mundo qoicquid inde io Chrifto eft regeneratū. Eruit,inquit,nos Deus de poteftate tenebrarū,& tranftulit in regnū Filij charitatis fuæ.Chry.Dicit fe non tenere regnum,vt tenent reges terreni,habet enim defuper principatū. 87. Int.q.d.apparet,quia nullus defendit. 88. Chry.oftendit regni quod eft apud nos imbecillitatem:habet.n.à miniftris fortitudinē,fuperius verò regnū fibi fufficiēs eft, nullo indigens;volens itaq; captus eft Chriftus,feipfum tradens. 89. Int. etfi adhuc inter malos. Aug. non dicit,noo eft hic;hic eoim regnū eius vfq; ad finē feculi , habens commiftā zizaniam vfq; ad meffem.fed non eft hinc,qoia peregrinatur in mundo.Theop.Regnat quidē io mundo, & iuxta votū cūcta difponit,fed oon eft à terrenis conftitutum regnum eius , fed cælitus , & ante fecula. Chryf non priuat mundum à fua prouideotia,& prælatione,vt volunt hæretici,fed oftendit regnum fuum non effe humanum & corruptibile. 90. Aug.non quia regem fe timuit confiteri, fed ita hoc dictū eft, vt nec Regem fe neget,nec talem fateatur,cuius regnum putetur effe de hoc mundo.q.d.tu carnalis carnaliter dicis. 91. Int.ideo non nego me Regem,quia in hoc natus fom,vt oftendam quod fum. 92. Auguft. Commemorat temporalem fuam natiuitatem,noo illam fine initio qua Deus erat Theoph.Natus fum ad hoc vt Rex fim,hoc enim ipfum quod à Rege productus fum,me quoque teftatur Regem.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

79. fub.dictum à Iudæis. s. pro.dixerat cùm fignificaret. t. f.crucis. v. adeoq; rerum Iudaicarum peritus,vt fciam quæ de Meffia expectato fcripta funt,aut vt veftra curem. 85. q.d. fum quidem Rex, fed regnum meum,&c. 86. i.mundanum,& terrenum. 90. q.d.tu dicis id quod res eft , feu in tua interrogatione habes refponfum fi affirmatiuè efferas. x. pro,certè.Hebr. 92. id addit,ne fuperba videretur refponfio,vel refpondet ad illud, Quid fecifti?

perhibeam

perhibeam[93] veritati[94]. Omnis[95] qui est ex veritate[aa], audit[96] vocem meam. Dicit ei Pilatus, Quid[97] est Veritas? Et cùm hoc dixisset,iterum exiuit[98] ad Iudæos,& dicit eis,Ego nul[99]lam inuenio in eo causam[bb]. Est autem consuetudo[100] vobis vt vnum dimittam vobis in pascha:vultis[101] ergo dimittam[102] vobis Regem Iudæorum? Clamauerunt rursum omnes, dicentes[103]:Non hunc,sed Barrabam[104].Erat autem Barrabas latro[105].

SENS. LIT. IN CAP. XVIII.

93. Chry.vt hoc ipsum suadeã omnibus.Notanda verò Christi humilitas,qui cùm appellatur malefactor,silens fert,interrogatus verò de regno,Pilatũ erudit,reducens ad altiora. 94. Aug. Cùm veritati testimoniũ perhibet,sibi perhibet,est enim ipse Veritas. 95. Aug.hoc adiungit,quia non omnium est fides. 96. Aug.s.interioribus auribus.i.credit mihi,dicens verò,omnis qui est ex veritate,gratiã commendauit qua secundùm propositum vocat,si enim naturã cogitemus in qua creati sumus,cùm omnes Veritas creauerit,quis non est ex veritate? ideo audit aliquis quia ex veritate est.i.quia hoc illi donũ ex veritate collatum est.s.donante Christo,credit in Christum. 97. Chry.attrahebat Christus auditores, itaque Pilatum verbis suis allexit vt quæreret. 98. Aug.Credo ei venisse in mentem consuetudinẽ Iudæorũ,qua solebat vnus dimitti in pascha,itaque non expectauit responsum,ne mora fieret.Chrys.Sciebat tempore indigere interrogationem,oportebat autem eum eripere ab impetu Iudæorum. Alcui. non expectauit responsum,quia fortè indignus fuit audire. 99. Chry.Primùm eum excusat,tunc rogat ex abundanti,vt si nollent vt innocentem dimittere,saltem vt obnoxium donarent tempori. 100. Beda. non erat legis præceptum,sed antiqua patrum traditio ob recordationem liberationis ex Ægypto.

101. Int.q.d.quem meliùs? Aug.auelli ex Pilati corde non potuit, Iesum esse Regem Iudæorum,tanquam hoc ibi,sicut in titulo ipsa veritas fixerit,de qua quid esset,interrogauit. 102. Theop.innoxium Iesum prodit,illuditque Iudæos.q.d.quem vos criminamini,vt regem se putantem,hunc absolui iubeo, quasi talem non existentem : eum enim qui se Regem assereret, æmulumque Romanæ potestatis,Romanorum vicarius nunquam absoluisset. 103. Aug.non reprehendimus.ô Iudæi,quod per pascha liberastis nocentem,sed quod occidistis innocentem,quod tamen nisi fieret, verum Pascha non fieret,vt enim verum Pascha fieret,Christus vt ouis immolatus. 105. Bed.quia reliquerunt Saluatorem,& petierunt latronem,vsque hodie diabolus sua latrocinia exercet in ipsos.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XVIII.

a a. id est,ex parte veritatis,scilicet,veritatis amator,& sectator. 98. scilicet,adducto secum Iesu.
b b. Græc.αἰτίαν,culpam,seu crimen.

CAPVT XIX.

TVNC ergo apprehendit Pilatus Iesum,& flagellauit[1]. Et milites plectentes[2] coronã[a] de spinis,imposuerunt capiti eius: & veste[3] purpurea[4] circundederũt

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

1. Aug.Fecit hoc Pilatus,vt eius iniuriis Iudæi satiati , vsque ad eius mortem sæuire desisterent.
2. Aug.permisit hoc Pilatus facere,aut fortassè etiam iussit.Chrys. Non erat Pilati iussio quod faciebant,sed Iudæis pecuniarum gratia gratificantes,omnia audebant. a. Beda.pro diademate.
3. Int.derisoriè,quia se Regem dicebat esse:purpura enim est signum Regis.Chry.quia Pilatus dixerat eum Regem Iudæorum. 4. Beda. Non est contrarium quod Matthæus dicit , chlamydem coccineam,ex eadem enim materia fiunt coccus & purpura.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

4. BEda.Per spineam coronam nostrorum designatur susceptio peccatorum,quæ sicut spinas terra nostri corporis germinat,per purpuram verò caro passionibus subiecta purpura etiam vestitur cùm de martyrum triumphis gloriatur.Gloss.spinæ in peccatorum significatione ponuntur,vnde:Terra tua spinas & tribulos germinabit.i.conscientia tua punctiones,& aculeos vitiorum.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

1. & more Romano,quo crucifigendi priùs flagellabantur,& volens Iudæos placare,vt vel sic castigatum dimitterent,erat autem flagellum ex funiculis,aut loris.

eum. Et veniebant ad eum, & dicebant: Aue Rex Iudæorum, & dabant ei alapas.[5] Exiuit[6] ergo iterum Pilatus foras, & dicit eis, Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis quia nullam inuenio in eo causam.[7] Exiuit[8] ergo Iesus foras, portans spineam coronam, & purpureum vestimentum. Et dicit[9] eis, Ecce homo.[10] Cùm[11] ergo vidissent eum pontifices,[b] & ministri, clamabant,[12] dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus:[13] Accipite[14] eum vos, & crucifigite, ego enim non inuenio in eo causam.[15] Responderunt ei Iudæi,[16] Nos[c] legem habemus: & secundùm legem nostram debet mori, quia Filium[17] Dei se fecit. Cùm ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.[18] Et ingressus est prætorium iterum: & dicit[19] ad Iesum, Vnde es tu? Iesus autem[20] responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere[21] te? Respondit[22] Iesus, Non haberes potestatem

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

5. Chry. Stabat Dominus silens: tu ergo hæc in mente habe continuè, & Angelorum Dominum videns contumeliam patientem, & omnia ferentem, cum silentio imitare. Aug. Sic implebantur quæ de se Christus dixerat: sic martyres informabãtur ad omnia perferenda: sic regnũ quod de hoc mundo non erat, superbum mundum, non atrocitate pugnandi, sed patiẽdi humilitate vincebat. 6. Aug. Apparet hic non ignorante Pilato hæc à militibus facta, siue iusserit ea, siue permiserit, vt Christi inimici eius vlterius sanguinem non sitirent. 7. Int. s. mortis. 8. Int. non clarus imperio, sed plenus opprobrio. Aug. 9. Int. s. Pilatus. 10. Int. q. d. si Regi inuidetis, iam parcite, quia deiectum videtis. August. & cùm ferueat ignominia, frigescat inuidia. 11. Int. qui se Regem dixit. 12. Aug. Iudæorum inuidia non frigescit, inardescit, potiùs, & increscit. 13. Chry. videns omnia inaniter fieri. 14. Chry. indignantis est verbum, potius quàm concedentis, absoluit enim eum, dicens se non inuenire in eo causam, nam & priora propter illorum concessit insaniam. 15. Int. s. quare mori debeat. 16. Chry. canes impudentes.
17. Aug. ecce altera maior inuidia, parua illa videbatur affectasse regnum, & tamen neutrum sibi Iesus mendaciter vsurpauit, est enim Dei Vnigenitus, & Rex à Deo constitutus super montem Sion, & vtrumque demonstraret nunc, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior. Chry. ad inuicem illis disputantibus, silebat Christus, implens illud Propheticum: Non aperuit os suum, &c. Aug. de cons. Euang. lib. 3. c. 8. Potest hoc congruere ei quod Lucas commemorat dixisse illos, Inuenimus hunc subuertentem gentem nostram, vt adiungatur, Quia Filium Dei se fecit. 18. Chry. s. ne fortè verum esset quod dicebatur, & videretur iniquè agere. Bed. timuit ne Filium Dei occideret. 19. Chrys. timore concussus, rursus inquisitionem facit. 20. Int. vbi non respondebat, sicut ouis silebat, vbi respondet, sicut pastor docet. Aug. ¶ Chry. audierat iam, In hoc natus sum, &c. Et regnũ meũ nõ est hinc, ex quo debuerat Iudæis resistere, & eum eripere, quod non fecit, sed est Iudaïcum impetũ secutus, nõ ergo ei respõdit, quia inaniter interrogabat. Aug. siluit Christus apud Principẽ sacerdotũ, apud Herodẽ, & apud Pilatum, vt non frustra prædictũ sit, Sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suũ, quamuis enim quibusdam interrogationibus sæpe responderit, tamen propter illa in quibus noluit respondere data est de agno similitudo, ad hoc vt in suo silentio non reus, sed innocens haberetur. i. non sicut malè sibi conscius, sed sicut mansuetus, qui pro peccatis immolabatur alienis. 21. Chry. vide vt se condẽnauit, si in te positum est, quare nullam causam inueniens, non absoluis? 22. Chry. quia ille aduersus seipsum sententiam protulerat, respondit: ostendens etiam illum reum esse criminis.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

10. quasi dicat, videte miserum, & commiseramini. b. id est, Summi sacerdotes. c. quasi dicat, Si secundùm leges Romanas non inuenis, at secundùm nostras, causa maxima est blasphemia. 17. id est, Filij Dei dignitatem sibi arrogauit. 18. scilicet, ne fortè verus esset Dei Filius, reusq́; si condemnaret, magni sceleris fieret.

aduersum

aduersum me vllam[21], nisi tibi datum[d] esset[e] desuper. Propterea qui me tradidit[24] tibi, maius[25] peccatum habet[26]. Exinde[27] quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es[f] amicus Cæsaris[28]. omnis enim qui se regem facit[29], contradicit[g] Cæsari. Pilatus autem cùm audisset[30] hos sermones, adduxit foras Iesum: & sedit[31] pro tribunali[32], in loco qui dicitur Lithostrotos[33], Hebraicè autem Gabatha[34]. Erat autem parasceue[35] Paschæ, hora quasi sexta[36]. Et dicit[37] Iudæis, Ecce[38] Rex vester. Illi autem clamabant[39],

Sens. Lit. In Cap. XIX.

23. Int. id est, quantulamcunque habes, non enim tibi omnino liberum est. August. Fecit enim timore maioris potestatis sub qua erat. d. Chry. id est, permissum esset, sed non propterea illi extra nequitiam sunt. e. Glo. id est, à Deo. August. discamus quod dixit, quod & per Apostolum docuit, Quia non est potestas nisi à Deo. 24. Int. scilicet, Iudaicus populus. Theophyl. Iudas, vel turba.

25. August. plus peccat qui potestati innocentem occidendum liuore tradit, quàm potestas eum timore alicuius maioris potestatis occidens. itaque non ait, Qui me tibi tradidit, ipse peccatum habet, tanquam Pilatus non haberet, sed maius peccatum habet, vt etiam se habere Pilatus intelligeret. 26. Int. i. ideo. Aug. id est, ex hac causa, ne haberet peccatum occidendo innocentem.

27. Glo. priùs dimittere volebat, modò quærebat. 28. Aug. maiorem se timorem Pilato ingerere putauerunt, terrendo de Cæsare, quàm superiùs vbi dixerunt, Secundùm legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. 29. Chry. vnde hoc demonstratis? à purpura? à diademate? à curru? à militibus? nónne solus semper cum duodecim discipulis incedebat? vili vtens cibo, veste, habitatione? 30. Aug. non timuit supra eorum legem vt occideret, sed Dei Filium timuit ne occideret; nunc verò non sic potuit contemnere Cæsarem, authorem potestatis suæ, quemadmodum legem gentis alienæ. 31. Chry. rem examinaturus. 32. Int. s. in sede. 33. Beda. Lithostratos dicitur pauimentum, quasi lapide stratum, erat autem locus sublimis. 34. Int. i. collis, vel sublimitas. 35. Gloss. i. præparatio; præparabant enim sexta feria sabbatho necessaria. 36. Aug. Marcus dicit tertiam quando est crucifixus. s. Iudæorum linguis, nā militum manibus sexta. Sedit quidem Pilatus pro tribunali hora quinta iam transacta, cùm sexta incepisset, cùm autem duceretur & crucifigeretur, & iuxta crucem gererentur quæ gesta narrantur, sexta completa est; à qua vsque ad nonam tenebræ factæ, secundùm Matth. Marc. & Luc. Marcus quidem tertiam potiùs horam expressit, vt non tantùm milites putarentur Christum crucifixisse, sed etiam Iudæi, qui, vt crucifigeretur hora tertia clamauerunt. Est & alia solutio quæstionis, vt non accipiatur hora sexta diei, sed parasceuis. i. præparationis: paschæ enim nostri, qui secundùm Apostolum immolatus est Christus, si præparationem ab hora noctis nona computemus, quando Principes sacerdotum immolationē pronunciauerunt, dicentes, reus est mortis, vsque ad tertiam diei quam commemorat Marcus, sex horæ sunt, tres nocturnæ, & tres diurnæ. Theoph. Quidam dicunt vitio scriptoris factum apud Iohannem, vt pro γ, quæ tertiam horam importat, poneretur ς, quæ sextam. 37. Chry. exierat examinaturus, sed nullam examinationem faciens, tradidit eum. 38. Theoph. quasi dicat, ecce qualem hominem dicitis imperium inuadere attentasse, humilem, scilicet, & qui nihil tale possit tentare. 39. Chrys. sufficerent quidem quæ dicta sunt eorum iram compescere, sed timebant ne dimissus rursum turbam alliceret. Graue quiddam est ambitio, & animam perdere sufficiens.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

d. id est, concessum, permissum. e. scilicet, à Deo. 25. scilicet, quàm tu, vel pro maximum, quasi dicat, quo grauius est illorum peccatum, qui me tibi innocentem tradiderunt occidendum.

26. scilicet, ex illo tempore, magis quàm antea. f. pro, eris. g. id est, contrarius est.

33. quasi lapide stratus, sic solent tribunalia. 34. Chald. est & significat locum editum.

35. id est præparatio præparabantur enim pridie sabbathi, quæ operari non licebat, ad sabbathum necessaria. putant autem quidam Pascha tunc incidisse in diē sabbathi. alij intelligunt præparasse se Iudæos, vt Pascha. i. agnum comederent, quem occupati in Christi traditione nondum comederant. Fortè sensus est, fuisse parasceue pascha. i. qui in dies pascha festos incidebat. 36. nondum sexta, sed inter tertiam & sextam: dicebatur autem tertia totum tempus à tertia vsq; ad sextam, ideo Marcus tertiam appellauit.

38. fortè, per irrisionem.

Tolle,

Tolle,tolle,crucifige[40] eum.Dicit eis Pilatus,[41] Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices,[42] Non habemus regem, nisi Cæsarem.Tunc ergo[43] tradidit[44] eis illum vt crucifigeretur.[45] Susceperunt[46] autẽ Iesum,& eduxerunt eum. Et[47] baiulans sibi crucẽ exiuit in eum qui dicitur[48] Caluariæ locum:Hebraicè[h] autem Golgotha:[49]vbi crucifixerunt eum, & cum eo[50] alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum.[51] Scripsit autem & titulum[l] Pilatus,& posuit[52] super crucem.Erat autem scriptum,[m]Iesus Nazarenus Rex

Sens. Lit. In Cap. XIX.

40. Chry.interficere conãtur ignominiosissima morte,timẽtes ne aliqua eius post ipsum seruaretur memoria. 41. Aug.terrorem quem de Cæsare iniecerant,superare conatur,de ignominia eorũ volens eos frangere,quos de ignominia Christi mitigare non potuit. 42. Chry.videntes seipsos submiserunt supplicio;propterea & Deus tradidit eos;regnum enim Christi refutantes,Cæsaris regnum implorarũt. 43. Aug.timore vincitur Pilatus,apertissimè enim contra Cæsarem venire videretur, si regem se non habere nisi Cæsarem profitentibus,alium regem vellet ingerere,dimittẽdo impunitum, quem propter hos ausus tradiderant occidendum. 44. Int.voluntati eorũ.Aug.ideo illis dicit traditũ, vt eos crimine implicatos ostenderet,à quo alieni esse conabantur,non enim faceret hoc Pilatus,nisi eos id cupere cerneret. 45. Aug.s.iudicio,ac potestate præsidis. 46 Int.milites facto,Iudæi voto, qui totum fecerunt, quod fieri extorserunt.Aug.potest hoc referri ad milites apparitores præsidis; dicitur enim pòst,Milites ergo cùm crucifixissent eum,quamuis Euangelista;si totum Iudæis tribuit, meritò facit; ipsi enim fecerunt quicquid vt fieret extorserunt. 47. Int.suo humero, vt eam commẽdaret imitaturis.Chry.quia lignum prophanum putabant,& nec tangere sustinebant,crucem Iesu imposuerũt,id & in typo factum. Isaac enim ligna portauit.Theoph.vt illic Isaac dimissus est,& mactatus aries,ita hic diuina natura manet impassibilis,sed humanitas,secundùm quam aries dicitur,tanquam errantis arietis Adæ filius, mactata est. Aug.de con.Euan.lib.3.vtrunque factum est.& quod Iohannes dicit,& quod cæteri tres,angariatum Simonem vt crucem portaret.Aug.in Iohan.Grande spectaculum, & si spectet impietas grande ludibrium, si pietas grande mysterium; videt impietas Regem pro virga regni lignum sui portare supplicij;videt pietas Regem baiulantem lignum ad seipsum figendum,quod fixurus fuerat etiam in frontibus regum:crucem suam humero ferens commendabat, & lucernæ arsuræ, quæ sub modio ponenda non erat,candelabrum ferebat.Chry.sicut victores,ita ipse in humeris portabat victoriæ signum. Dicũt verò quidam in loco Caluariæ Adam mortuum,& sepultum; itaque vbi mors regnauit, Christum trophæum statuisse.Hier.in Matth.Mulcet hoc quod de Adam dicitur,aurem populi,sed tamen verum non est,Adam enim sepultus iuxta Hebron,vt dicitur in Iosue. 48. Int.i. decollatorum. Hier. in Matth. ca. 27. Extra vrbem loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum, & Caluariæ, quasi decollatorum sumpsere nomen. 50. Int.s.latrones,vt alij dicunt.Chrys.Impleta prophetia,Et cum iniquis reputatus est.Volebat dæmon quod fiebat obumbrare,sed non valuit, tribus enim in cruce affixis, miracula quæ fiebant,nemo ascripsit nisi Christo; latronem etiam in cruce conuertere,& in Paradisum inducere,non minus fuit quàm concutere petras. 51. Int. operatur diuina virtus in corde nescientis. 52. Chrysostom. vt in trophæo litteræ ponuntur, victoriam ostendentes, ita Pilatus inscripsit titulum, & Christum à latronum communione discernens, & Iudæorum malitiam ostendens, qui in suum Regem insurrexissent.

Sen. Myst. In Cap. XIX.

47. Gloss.prius Dominus crucem portat,quia prior passus est,postea imposita Simoni,quia debemus sequi vestigia eius. 50. Gloss.latro qui permansit in perfidia, significat Iudæos, qui autem confitetur, gentes.Alc.Crux tribunal fuit,latro qui credidit liberatus,& qui insultauit,damnatus;significabant quod facturus est Iudex de viuis & mortuis,alios posituros ad dextram,alios ad sinistram.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

46. scilicet,milites. 47. scilicet,vt latro solet funem ferre,quo est suspendendus. h. id est,lingua qua Hebræi vtebantur,scilicet,Syriaca,seu Chaldaa. 51. vt appareret causa condemnationis.
l. Græcè τίτλον, vox Latina. m. sic scriptum,vt apparet in titulo Romæ asseruato. Alij Euangelistæ sensum tantùm retulerunt.

[53] Iudæorum. Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt: quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraicè, Græcè, & [54] Latinè. Dicebant ergo Pilato [55] pontifices Iudæorum, Noli [56] scribere Rex Iudæorum: sed quia [57] ipse dixit, Rex sum Iudæorum. Respondit [58] Pilatus, [59] Quod scripsi, scripsi. [60] Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt [61] vestimenta eius, & fecerunt [62] quatuor partes: vnicuique militi partem, & [63] tunicam. [64] Erat autem tunica inconsutilis, [65] desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem, Non [66] scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. Vt Scriptura impleretur, dicens:

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

53. Int.corde, non carne. Beda. monstrabatur iam Christi regnum, non, vt ipsi putabant, destructum, sed potiùs augmentatum. Aug. non est Rex Iudæorum tantùm, sed etiam Gentium: cùm enim dixisset, Constitutus sum Rex ab eo super Syon, &c. subiecit, Postula à me, & dabo tibi gentes, &c. Magnum ergo in hoc titulo intelligimus sacramentum, quia scilicet, oleaster factus est particeps pinguedinis oleę; Rex ergo Iudæorum Christus, sed Iudæorum circuncisione, non carnis, sed cordis, non littera, sed spiritu. 54. Int. tribus linguis scribitur, quasi tribus testibus, quia in ore duorũ, vel trium testium stat omne verbum. Chry. credibile est multos gentiles propter festum conuenisse, vt ergo nullus ignoraret, in tribus linguis scripsit. Aug. hæ tres linguæ præ cæteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege gloriantes; Græca, propter Gentium sapientes; Latina, propter Romanos, penè omnibus gentibus tunc imperantes. 55. Int. qui dixerant, Non habemus Regem nisi Cæsarem. Chry. qui inuidebant crucifixo.
57. Aug. Quid loquimini insani pontifices, nunquid propterea non erit verum, quia Iesus ait, Rex sum Iudæorum? si corrumpi non potest quod Pilatus scripsit, corrumpi potest quod Veritas dixit? ideo enim Pilatus quod scripsit, scripsit, quia Dominus quod dixit, dixit. 59. Aug. O ineffabilem diuinæ operationis vim; etiam in cordibus ignorantium, velut occulta vox quædam Pilato intus quodam (si dici potest) clamoso silentio personabat, quod tanto ante in Psalmis prophetatum est, ne corrumpas tituli inscriptionem. Int. q.d. non corrumpo veritatem, etsi vos diligitis falsitatem. 60. Augu. qui Pilato parebant, quanquam si voluntates cogitemus, Iudæi magis crucifixerunt. 61. Augu. de partitione & sorte vestimentorum, cæteri Euangelistæ breuiùs, & clausè, Ioannes apertissimè locutus est. 62. Int. hinc apparet quatuor milites fuisse qui crucifixerunt. Aug. 63. Int. acceperunt similiter, sed non similiter diuiserunt. Aug. 64. Int. hæc est causa quare non diuiserunt. 65. Chry. in Palæstina duos pannos connectentes texunt indumenta. Indicat verò Ioannes vilitatem vestimentorum Iesu. 66. Aug. apparet in aliis vestimentis æquales eos habuisse partes, vt sortiri necesse non fuerit; hic verò non eos habere potuisse singulas partes, nisi scinderetur, quod ne fieret, ad vnum peruenire sortione maluerunt.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

54. Theoph. significat triplex superscriptio Dominum Regem Philosophiæ Practicæ, Physicæ, & Theologicæ, Latinis litteris figuratur practica, Romanorum enim imperium potentissimum, Græcis Physica, Græci enim naturalium speculationi dediti, Hebraicis Theologia, Iudæis enim credita diuinorum cognitio. 65. Aug. quadripartita vestis Domini, quadripartitã figurauit Ecclesiam, quatuor partibus in orbe diffusam, & æqualiter, id est, concorditer distributam, tunica verò, omnium partium vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur, meritò autem dicitur contexta desuper, charitas enim supereminentiorem habet viam, & supereminet scientiæ, & super omnia præcepta est Dicitur verò per totum, quia nemo eius est expers, qui ad totum pertinet, à quo Catholica vocatur Ecclesia: inconsutilis autem ne aliquando dissuatur, & ad vnum peruenit, in vnum enim omnes colligit, in sorte verò Dei gratia commendata est, cùm enim sors mittitur, non personæ meritis, sed occulto iudicio Dei creditur. Chry. tunica desuper contexta, significat hominem, qui crucifixus est habere desuper Deitatem. Theop vestis inconsutilis, significat Christi corpus à superiori parte contextum, superueniente, scilicet, Spiritu sancto. Glo. inconsutilis tunica, ne aliquando dissoluatur vnitas Ecclesiæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

59. q.d. quod scripsi, nolo mutare. 65. Gra. ἐκ τῶν ἄνωθεν, ex superioribus. s. incipiendo, vsque ad infimas partes? solent & nunc tales fieri tunicæ, vulgò camisola, sine vlla sutura.

Partiti[67] sunt vestimenta[68] mea sibi:& in vestem[69] meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt[70]. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror[71] matris eius, Maria Cleophæ[72],& Maria Magdalene[73]. Cùm vidisset ergo Iesus matrem,& discipulum astantem quem diligebat[74], dicit matri[75] suæ: Mulier[n], ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo[o], Ecce mater[76] tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam[77].[78]

Sens. Lit. In Cap. XIX.

67. Int.non sortiti.Aug.Matth.dicendo,Diuiserunt vestimenta eius,sortem mittentes; ad totam diuisionem vestimentorum voluit intelligi & illam tunicam pertinere, de qua sortem miserũt. sic Lucas, Diuidentes vestimenta eius,miserunt sortes,diuidẽtes enim venerunt ad tunicam, de qua facta sortitio. Dicendo autem sortes,pluralem numerum pro singulari posuit. Marcus breuitate obscuritatẽ fecit, Mittentes,inquiens,sortem super eis,quis quid tolleret,i.quis tunicam tolleret, quæ partibus æqualibus superfuerat. 68. Int.s.alia quàm tunicam. 69. Int.s.tunicam. 70. Amb.in epistolis. hoc solus me docuit Ioannes. Alij Euangelistæ concussum mundum, obductum tenebris cælum, refugisse solem, receptum latronem in Paradisum scripserunt. Ioãnes pluris putauit,quod victor suppliciorum matri pietatis officia exhibebat,quàm quod regnum cæleste donabat, testatur de cruce Christus , & inter matrem & discipulũ diuidit pietatis officia,condit nõ solùm publicum, sed etiam domesticum testamentũ,bonum testamentum,non pecuniæ, sed vitæ æternæ, non atramento scriptum , sed Spiritu Dei viui:stat mater Christi,fugientibus Apostolis,ante crucem, & piis spectat oculis Filij vulnera, quia expectabat non pignoris mortem,sed mundi salutem. Hanc imitamini matres sanctę,quæ in vnico Filio dilectissimo tantum maternæ virtutis exemplum dedit,nec enim vos dulciores liberos habetis,nec illud Virgo quærebat solatium,vt alium posset generare Filium. 71. Int.hæc erat mater Iacobi. Hier.cont.Heluid. quæ in Marco & Matthæo Iacobi & Ioseph mater dicitur, fuit vxor Alphæi , quam Ioannes vocat Mariam Cleophæ,à patre,siue à gentilitate familiæ, aut alia causa nomen imponens. Chry.cõsidera quod imbecillius genus.s.mulierum virilius apparet,iuxta crucem stando,fugientibus discipulis. 72. Int.s.filia.

73. Aug.de cons.Euan lib.3.cap.21.Matt.& Lucas dicunt,Magdalenam cum aliis mulieribus à longè stetisse. Ioannes autem,fuisse iuxta crucem,erant enim in tanto interuallo,vt iuxta dici possent, quia in conspectu eius præsto aderant,& à longè in comparatione turbæ propinquius circunstantiis, vel aderãt simul cum matre Domini:postquam verò eam discipulo commendauit, abire cœperant, vt à densitate turbæ se eruerent. Cæteri ergo Euangelistæ qui post mortem Domini eas commemorant, longè stãtes referunt. 74. Int.s.præ cæteris familiarius. Bed.non quod exceptis cæteris solus, sed præ cæteris familiarius propter priuilegiũ castitatis à Domino amabatur, virgo enim à Christo vocatus,virgo permansit. Chry.Si vellet Ioãnes gloriari,causam adiecisset propter quam amabatur,magnã enim & mirabilem fuisse oportet. 75. Chry.cùm astarent aliæ mulieres,solius matris meminit, docens nos plus matribus aliquid præbere,vt enim parentes circa spiritualia aduersantes,neque nosse oportet,ita si non impediũt, deferendũ est eis,suntq; aliis præferendi. Aug.hæc illa hora est, de qua Iesus matri aquam cõuersurus in vinum,dixit. Nondũ venit hora mea,tunc enim diuina facturus,non diuinitatis,sed humanitatis matrẽ, velut incognitã repellebat. nũc humana patiens,ex qua factus fuerat homo,affectu cõmendat humano; exẽplo suo instruens,vt à filiis piis cura parentibus impẽdatur, lignũ illud vbi erant fixa mẽbra morientis,etiã cathedra fuit magistri docentis. Chry. Vide vt Crucifixus omnia imperturbatè agit,discipulo loquens de matre,latroni bonã spem tribuens, &c.cùm antequam crucifigeretur, trepidare videretur.s.est illic naturæ imbecillitas demõstrata,hic autẽ virtutis superabundãtia,per quod nos docet,si ante aduersa conturbamur,nõ ideo desistere in agonẽ ingressos,sed omnia sustinere. 76. Chry.nihil aliud Ioãni loquitur,nec dolentẽ consolatur,non enim tempus erat consolationis verborũ. Aug. Matri,quam relinquebat, alterũ pro se filium quodammodo prouidebat. 78. Int.s.Matrem. Aug. Suscipit eã in sua, non prædia, quæ nulla propria possidebat , sed officia, quæ propria dispensatione exæquenda curabat. Beda. alia littera habet in suam.s.Matrem,vt quidam volunt,sed congruentius subauditur,in suam curam.

Addit. Avct. In Cap. XIX.

70. alia longè erant,vt dicunt alij Euangelistæ, fortè prius iuxta fuerant , postea longè. 72. s.uxor, secundùm quosdam qui alium putant fuisse ab Alphæo. Alijs verò idem putatur , & hæc Iacobi Minoris mater esse, Græcè Cleophæ. Dicebatur ergo secundùm istos etiã Alphæus, eratq; frater Ioseph, viri Mariæ, ideoq; hæc Maria soror dicebatur. nam quod vulgò receptũ, Annam ex tribus viris tres Marias genuisse, falsum est, vnica enim ei filia B. Maria. Alij dicunt Cleophæ filiam. n. non dixit Mater, ne eius viscera commoueret. Item quia negotium agebat Patris cælestis. o. q.d. is tibi Filij loco erit, & pro me tui curam geret. 76. id est, erit tibi pro matre. 77. in sua, id est, in proprias ædes, vel in suum ius, seu ad se.

Postea[79] sciens Iesus quia iam omnia[80] consummata sunt, vt consummaretur Scriptura,[81] dicit, Sitio[82]. Vas[p] ergo erat positum aceto plenum. Illi verò spongiam plenam aceto, hyssopo[83] circumponentes, obtulerunt[84] ori eius. Cùm ergo accepisset[85] Iesus acetū, dixit, Consummatum[86] est. Et inclinato[87] capite tradidit[88] spiritum[89]. Iudæi[90] ergo (quoniam Parasceue[91] erat) vt non remanerent in cruce corpora sabbatho (erat enim magnus dies[92] ille sabbathi) rogauerunt Pilatum, vt frangerentur[93] eorum crura, & tollerentur[94]. Venerunt ergo milites: & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus[q] militum lancea latus eius aperuit[95], & continuò

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

79. Int. quia omnia disposuit, per ocscientes agit. Aug. Patiebatur hæc omoia, qui apparebat homo & idē disponebat omnia, qui latebat Deus. 80. Glo. s. quæ oportebat fieri antequam acciperet acetum & traderet spiritū. 81. Aug. i. quod Scriptura prædixerat, Et in siti mea potauerunt me aceto. 83. Aug humilis est herba pectus purgans. 84. Int. arundinē, vt alius dicit. Aug. in arundine, vt apud alios Euangelistas legitur, talis potus ad crucis sublimia leuatus est. Theoph. Quidā dicunt hyssopū vocari arundinem, habet enim frondes arundini similes. Chry. non reddebantur ex his quæ fiebant mansueti Iudęi sed magis sæuiebant. 85. Bed. Non accepit vt biberet, dicit. o. alius Euangelista, noluit bibere, sed vt quod scriptum erat impleret. 86. Int s. quod prophetia prædixerat, & quia nihil iam restat quod ante mortem fieri oportet, & tradidit spiritum, vt qui potestatē habebat ponendi animā suam, & iterum sumendi eam. Aug. 87. Chry. non quia expirauit, inclinauit caput, sed post inclinationem expirauit, per quæ indicauit Euangelista omnium esse dominum. Aug. quis ita dormit quando voluerit, sicut Christus mortuus est, quando voluit? quanta speranda vel timenda potestas iudicantis, si apparuit tanta morientis? 88. Theoph s. Deo & Patri, ostendens animas sanctorum deuenire ad manus Patris omniū, peccatoribus ad infernum delatis. 89. Glo. i. e. mor. i. animam. 90. Chry camelum glutiētes, & culicem excolantes, tātam enim operati audaciam de die sunt solliciti. 91. Beda i. præparatio, sic dicta sexta feria quod eo die duplices cibi à Iudæis præpararentur. 92. Beda. s. ob solēnitatem paschalem. 93. Int s. vt morerentur. Aug. 94. Int. s. mortui de ligno, ne pendentes magnum diem sui diuturni cruciatu horrore fœdarēt. Aug. ¶ Theop. sic iubebatur in lege, ne occideret sol in hominis supplicio. 95. Theop s. vt Iudæis complaceret, sed contumelia in signum euasit, sanguinem enim ex corpore manare, miraculosum est. Aug. non dixit, percussit, aut vulnerauit, sed aperuit, vt illic quodammodo vitæ ostiū panderetur, vnde Sacramenta Ecclesiæ manarunt, sine quibus ad verā vitam non intratur. Chry. quia hinc habēt ortū sacra mysteria, cùm accesseris ad tremēdū calicē, ita accedas, vt ab ipso bibiturus Christi latere

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

82. August. q. d. date quod estis Iudæi, quippe ipsi erant acetum degenerantes à vino Patriarcharum & Prophetarum, & tanquam vas plenum habentes. s. cor plenum iniquitate, & velut spongiam cauernosis, & tortuosis latibulis fraudulentum. 83. Aug. Hissopus, herba humilis, pectus purgans, Christi humilitatem significat: Christi enim humilitate mundamur, hanc Iudæi circundederunt, & se circumuenisse putauerunt. 95. Aug. hoc prænunciabat ostium factum in latere arcæ, vt intrarent animalia diluuio non peritura, quibus præfigurabatur Ecclesia. Et prima mulier de viri dormientis latere, & hîc secundus Adam inclinato capite in cruce dormiuit, vt inde formaretur ei coniunx per id quod de latere dormientis effluxit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

80. s. quæ ad passionem pertinebant. 81. s. Psalmo 68 In siti mea potauerunt me aceto. p. pro, vnū ex illis. 83. i. hyssopi calamo. Quidam putant calami summitatem ita vocatam à Iohanne. vide Theo. 84. dabatur acetum crucifixis, vt citius morerentur. 86. scilicet, redemptionis opus, vel quidquid patiendum restabat. q. vel insolentia militari, vel vt certior fieret de morte. 96. legisse videtur ἤνοιξε nunc ἔνυξε pupugit, vulnerauit.

exiuit[96] sanguis[97] & aqua. Et qui vidit,[98] testimonium perhibuit:[r] & verum[99] est testimonium eius. Et illle scit quia vera dicit: vt & vos credatis.[100] Facta sunt enim hæc vt Scriptura impleretur,[101] Os non comminuetis ex eo.[102] Et iterum alia Scriptura[103] dicit, Videbunt[104] in quem transfixerunt.[105] Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph[106] ab Arimathia[107] (eo quòd esset discipulus[108] Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum) vt tolleret corpus Iesu.[109] Et permisit Pilatus.[110] Venit ergo, & tulit corpus Iesu. Venit[t] autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primùm,[111] ferens mixturam[112] myrrhæ[u] & aloës, quasi libras centum. Acceperunt autem corpus Iesu, & ligauerunt eum linteis[x] cum aromatibus,[aa] sicut mos est Iudæis[113] sepelire. Erat autem[114] in loco vbi crucifixus est, hortus:

SEN. LIT. IN CAP. XIX.

96. Aug. ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum, aqua illa salutare temperat poculum, hæc & lauacrum præstat & potum. 97. Theoph. Erubescant Armeni, qui vino in sacris mysteriis non admiscent aquam, videntur enim non credere aquam de latere fluxisse. 98. Chry. q. d. non ab aliis audiuit, sed præsens vidit. 99. Chry. & meritò sanè, contumelias enim Christi enarrat, non magnum aliquod & admirabile signum, vt suspectus sermo reddi possit. 100. Int. non ait sciatis, scit ipse qui videt, credat ei qui non vidit. Aug. 101. Aug. duo testimonia de Scripturis reddit singulis rebus, quas factas narrauit. 102. Int. s. agno. Aug. præceptum erat hoc celebrantibus pascha ouis immolatione, quæ Dominicæ passionis vmbram præcesserat. 103. Int. ad hoc quod dixit, Lancea latus eius apéruit. Aug.

104. Int. quia in carne venturus est, in qua est crucifixus. Aug. 105. Hier. hoc testimonium sumptum est de Zacharia. 106. Beda. cælitus prouisum est, vt esset diues, vt ad Præsidem posset accedere, & vt esset iustus, vt corpus Domini accipere mereretur. 107. Beda. ipsa est Ramatha ciuitas Helcanæ & Samuelis. 108. Chry. non ex 12. sed fortè ex 70. 109. Chry. erat valde insignis, & Pilato notus, vnde & impetrauit. 110. Chry. Sepeliendum non vt condemnatum, sed vt magnum aliquem & admirabilem. Aug. de cons. Euang. In extremo illo officio funeri exhibendo, minus curauit de Iudæis, quamuis soleret in Domino audiendo eorum inimicitias deuitare. Beda. sedata vtcunque eorum sæuitia: sic enim aduersus Christum præualuisse gaudebant, corpus Christi petiit, quod non videbatur causa discipulatus, sed pietatis factum: solet enim funeris officium malis etiam impendi. t. Aug. de cons. Euang. lib. 3. cap. 23. non repugnat Iohannes aliis Euangelistis, nec enim illi Nicodemum tacentes, affirmant à solo Ioseph Dominum sepultum, vt nec vna syndone à Ioseph inuolutum dicentes, intelligi prohibent & alia lintea potuisse afferri à Nicodemo, vt verum narret Iohannes, dicens linteis inuolutum, quamuis propter sudarium capiti adhibitum, & institas lineas, quibus corpus est alligatum, etiamsi vna syndon fuit, dici poterit ligatus linteis. 111. Aug. Vox primùm cum nocte iungenda; significatur autem, non tunc solum venisse, sed tunc primùm, venisse verò etiam postea, vt fieret audiēdo discipulus. 112. Chry. aromata ferunt quæ corpus apta sunt quamplurimum cōseruare. Adhuc isti vt de nudo homine opinabantur, sed multum amorem demonstrabant. a a. Beda. hinc Ecclesiæ consuetudo, corpus Domini non in sericis, aut auro textis, sed syndone munda consecrandi. 113. Aug. admonet Euangelista in huiusmodi officiis, quæ mortuis exhibentur, morem cuiusque gentis seruandum; erat verò Iudæorum consuetudo corpora variis aromatibus condire, vt diutius seruarentur illæsa. 114. Chry. quia breuitate temporis vrgebantur, nona enim hora mortuo Christo, illisque ad Pilatum accedentibus, & corpus deponentibus, vespera imminebat, ponunt enim in proximum monumentum.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

v. Theop. & tu esto Ioseph, & tege Christi nuditatem, & in tuo corde reconde, & misce myrrham & aloēm, considerando vocem illam: Ite maledicti in ignem æternum, qua nihil amarius puto.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

97. s. distincta à sanguine. res magni miraculi. r. pro, perhibet. 103. s. Zach. 12 secundùm Hebr. Nam 70. aliter vertunt, secutus est autem Iohannes sensum. 107. s. oriundus. nam ciuis erat Hierosolymitanus, dicitur autem 1. Regum 1. Ramathaim Sophim. x. pro, illud Græ. ὀθ...

& in horto monumentum nouum,[115] in quo nondum quisquam positus erat.[116] Ibi ergo propter[bb] Parasceuen Iudæorum,[117] quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

SENS. LIT. IN CAP. XIX.

115. Int. Sicut in vtero Mariæ nemo ante eum, nemo post eũ, ita in hoc monumento. Aug ¶ Chry. Factum hoc dispensatione, ne alterius putaretur resurrectio facta. Theop. vide Christi paupertatẽ, qui domum in vita non habuit, mortuus, in alieno sepulchro reconditur, & nudus existens, à Ioseph operitur.
116. Int. accelerata sepultura, ne vesperasceret, quando nihil tale licebat facere. Aug. 117. Chry. propinquum fuit sepulchrum, ita vt discipuli possent cum facilitate accedere, & considerare quæ fiebant.

SENS. MYST. IN CAP. XIX.

115. Theop. nouum sepulchrum, per Christi enim sepulturam omnes innouamur, morte & corruptione destructa.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XIX.

b b. quod, scilicet, ad vesperam vergeret.

CAPVT XX.

V[1]NA autem sabbathi, Maria Magdalene[2] venit manè,[3] cùm adhuc tenebræ[4] essent, ad monumentum: & vidit lapidem sublatum[5] à monumento. Cucurrit[6] ergo, & venit ad Simonem[a] Petrum, & ad alium discipulum quem diligebat[7] Iesus, & dicit illis, Tulerunt Dominum[8] de monumento, & nescimus[b] vbi posuerunt eum. Exiit

SENS. LIT. IN CAP. XX.

1. INt. quam Math. primam sabbathi dicit. Aug ¶ Chry. transierat iam sabbathum, in quo impediebatur à lege, venit ergo profundo diluculo, consolationem quandam à loco sepulturę quærens. Aug. vna sabbathi est, quem nos diem Dominicum, propter Domini resurrectionem appellamus. Beda. vna sabbathi. i. prima post sabbathum. Theop. Iudæi hebdomadæ dies sabbathum nominãt, vnam verò, primam. 2. Aug. de cons. Euang. lib. 3. c. 24. Cæteris mulieribus, quæ Domino ministrauerant, dilectione feruentior, vt non immerito Ioannes eam solam commemoraret, tacitis aliis quæ cum illa fuerant, sicut alij testantur. 3. Int. s. cùm iam tempus operandi rediisset. 4. Aug. de cons. Euan. lib. 3. c. 24. non repugnat quod Marcus ait, orto iam sole: die quippe surgente, aliquæ tenebrarum reliquiæ sunt: nec Marcus significat solem visum super terram, sed proximè aduenientem. 5. Int. aliàs reuolutum. Aug. de con. Euang. lib. 3. c. 24. iam factum erat quod solus Math. commemorat de terræmotu & lapide reuoluto, conterritisque custodibus. Chry. Surrexit quidem Dominus clauso & signato sepulchro, sed quia oportebat alios certificari, aperitur monumentum. 6. Int. s. ex nimio ardore ¶ cucurrit nunciare discipulis, vt aut secum quærerent, aut secum dolerent. Chrys. nondum de resurrectione nouerat aliquid manifestum, sed putabat factam corporis translationẽ. 7. Aug. s. præ cęteris, & familiarius. 8. Aug. nonnulli codices Græci habent meũ, quod potest videri dictũ propensiore charitatis, vel famulatus affectu, sed hoc in pluribus codicibus, quos in prõptu habemus, non inuenimus Greg. 3. mor. c. 9. Solum Domini corpus quæsitura venerat, & quasi totum Dominum sublatum deplorat. Chrys. non priuauit Euangelista mulierem hac laude, nec sibi dedecori esse existimauit, quod ab ea primùm discerent.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

1. THeoph. Futuri seculi exemplar hæc dies, vna enim illic dies nequaquam nocte interpolata, Deus ibi Sol qui nunquam occidit. 4. Greg. ho. 22. congruè hoc dicitur, Maria enim Christum mortuum quærebat, cumque minimè inuenisset, furatum credidit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

1. id est, prima die post sabbathum, seu sabbathi, id est, hebdomada. 6. scilicet, post visos Angelos, de quibus alij Euangelista. a. & alios etiam Apostolos, vt dicunt Matthæus & Marcus. b. apparet simul adfuisse alias mulieres.

ergo [9] Petrus,& ille alius discipulus,& venerunt ad monumentum. [10] Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcurrit citiùs Petro : & venit [c] primus ad monumentum. Et cùm se inclinasset,vidit [d] posita linteamina : non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit [11] in monumentum, & vidit [12] linteamina posita,& sudarium [e] quod fuerat super caput eius,non cum linteaminibus positũ , sed separatim inuolutũ [13] in vnum locum. Tunc ergo introiuit & ille discipulus qui venerat primus ad monumentum [14]:& vidit,& credidit [15],nondum [16] enim sciebāt Scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere. Abierũt ergo iterum discipuli [17] ad semetipsos [18]. Maria [19] autem stabat [20] ad monumentum [21] foris,plorans [22]. Dum ergo fleret , inclinauit se,

Sens. Lit. In Cap. XX.

9. Theoph.quomodo astantibus custodibus venerunt?post terræmotum recesserāt custodes,annunciaturi Pharisæis. 10. Greg.præ cæteris cucurrerunt,qui præ cæteris amauerunt. 11. Chryſ.Petrus vt feruidus introit,& vniuersa diligenter inspicit. 13. Chry.signũ hoc resurrectionis erat:nō enim si transtulissent corpus,nudassent,nec si essent furati,de hoc fuissent solliciti vt sudariũ inuoluerēt, & seorsum ponerent,ideo Ioannes præmisit sepultum cum myrrha,quæ conglutinat corpori linteamina,vt ne deciperetis à dicentibus furto sublatũ,quis enim fur circa rem superfluam tātum laboraret? 14. Int.i.vacuum sepulchrum. 15. Int.non quidem resurrexisse,sed sublatũ esse.Aug.Sequitur enim,nondum sciebat,&c. non ergo credidit resurrexisse,quem nesciebat oportere resurgere , quando autem ab ipso Domino audiebant,quamuis apertissimè diceretur,consuetudine tamen ab illo audiendi parabolas,non intelligebant, & aliquid aliud eum significare credebant. 17. Int. cùm crederent ablatum. 18. Int. eò vbi habitabant Aug. 19. Aug.viris redeuntibus,infirmiorem sexum in eodem loco fortior figebat affectus.Greg.hom.25.Magdalene,quæ fuerat in ciuitate peccatrix,mentem magna vis amoris accendebat,quæ à monumento Domini,etiam discipulis recedentibus,non recedebat. 20. Int.s.cum aliis duabus. 21. Aug. de cons. Euang. ante saxei sepulchri locum, sed tamen intra illud spatium,quò iam ingressæ fuerant,erat quippe illic hortus. 22. Chry.Petrus nihil tale passus est,nec mirum, compassibile enim est muliebre genus,& natura flebile.Aug.oculi qui Dominum quæsierant, & non inuenerant,lachrymis vacabant, ampliùs dolentes quod ablatus de monumento , quàm quod occisus in ligno , quia tanti Magistri cuius vita subtracta fuerat,nec memoria remanebat.

Sens. Myst. In Cap. XX.

10. Int.per decursum huius mundi,Iudæi per legis litteram,Gentiles per legem naturæ.Greg.ho.22. per Ioannem iuniorem,synagoga,per seniorem Petrum,Ecclesia gentium designatur,prior quidem illa ad Dei cultum,sed hæc ad seculi vsum prior quàm synagoga.Currunt simul:ab ortus enim sui tempore, vsque ad occasum,pari & communi via,quanquam non sensu gentilitas cum synagoga decurrit. Venit prius synagoga,mandata enim legis percepit,& prophetias de Christo,sed non intrat, quia credere noluit:Credidit ecclesia Gentium secuta posterior.Sudarium capitis non inuenitur cum linteaminibus:caput enim Christi Deus,& diuinitatis Sacramenta incomprehensibilia, ab infirmitatis nostræ cognitione disiuncta sunt,non solùm autem separatim, sed inuolutum dicitur inueniri,quia nec initium,nec finis diuinitatis aspicitur,nec est,dicitur autem in vno loco,in scissura enim mentium Deus non est, potest & sudarij nomine intelligi labor:sudario enim laborantium sudor detergi solet:sudariũ ergo seorsum,quia Christi passio longè est à nobis disiuncta,ipse enim sine culpa passus , nos cum culpa toleramus,ipse sponte ad mortem venit,nos inuiti,post Petrũ ingressus Ioānes,in fine enim mũdi etiā Iudæi conuertentur. Theoph.Petrus actiuus & promptus,Ioānes contemplatiuus , & rerum diuinarũ peritus, præuenit quidem plerunque contemplatiuus notitia,& docilitate,sed actiuus instantia feruoris,& sedulitate prius inspicit diuinum mysterium. 12. Int.Sacræ Scripturæ Sacramenta.

Addit. Avct. In Cap. XX.

c. s.ad ostium. d. vel timore,vel Petro deferens. e. Græc.σουδάριον,vox Latina. 15. s.sublatum, vt Maria dixerat. 18. s.in domum suam. 19. quæ cum alijs mulieribus ad monumentum redierat. 20. cùm alia inde abyssent.

& pro

& [23] prospexit in monumentũ : & vidit duos Angelos in [24] albis, sedentes vnũ ad [25] caput, & vnũ ad pedes, vbi positũ erat corpus Iesu. Dicunt ei illi, [26] Mulier, quid ploras? [27] Dicit eis, Quia tulerunt [28] Dominũ meũ: & nescio vbi [29] posuerũt eum. Hæc cùm dixisset, [30] conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantẽ: & [31] non sciebat quia Iesus est. [32] Dicit ei Iesus, [33] Mulier, quid [34] ploras? [35] quẽ quæritis? [36] Illa existimãs quia hortulanus esset, dicit ei, [37] Domine, si tu sustulisti [38] eũ, dicito mihi vbi posuisti eũ: & ego eũ [f] tollã. Dicit ei Iesus, [39] Maria.

Sens. Lit. In Cap. XX.

23. Aug. de cons. Euang. lib. 3. cap. 24. Viderat cum aliis mulieribus Angelum sedentem super lapidem reuolutum à monumento, ad cuius verba cùm fleret, prospexit in monumẽtum, nimium dolebat, nec suis, nec discipulorum oculis facilè putabat eredendum; vel diuino instinctu in eius animo factum est, vt prospiceret. Greg. hom. 25. Amanti semel aspexisse non sufficit, quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis: perseuerauit vt quæreret, & inuenit, dilata desideria creuerunt, & crescentia inuenerunt. 24. Chry. quia non erat excelsa mulieris mens, vt ex sudariis perciperet resurrectionem, Angelos videt læto habitu, vt & ipsa à dolore mitigetur. 26. Chry. nihil de resurrectione dicunt, sed paulatim in eum sermonem intrant: ne ergo ex visione turbaretur, compassionis voce lachrymas prohibent, futurum quodammodo gaudium nunciantes, ita enim dicunt, quid ploras, quasi dicant, plorare noli.

27. Aug. putans interrogasse nescientes, prodit causam lachrymarum. 28. Aug. Dominum vocat Domini corpus exanime, à toto partem significans: sic confitemur Iesum Christum sepultum, cùm sola eius caro sepulta sit. 29. Int. hæc est maior causa doloris. Aug. nesciebat enim quò iret ad consolãdum dolorem. Chry. nondum de resurrectione aliquid nouerat, sed adhuc translatum arbitrabatur. 30. Aug. de con. Euang. lib. 3. cap. 24. hic intelligendi sunt surrexisse Angeli, vt etiam stantes viderentur, sicut eos Lucas visos commemorat. Chry. quare ad Angelos loquens aliò conuertitur? videtur mihi ea loquente Dominum à tergo apparuisse, Angelósque figura, inspectione, & motu hoc ostendisse; hoc ergo eam fecit retrorsum conuerti. Aug. hora iam venerat qua gaudium ab Angelis quodammodo nunciatũ, fletibus succederet. 31. Chry. Apparuit Angelis vt Dominator; mulieri verò non ita, ne eam stupefaceret.

32. Int. redarguens eam. 34. q. d. non lachrymas nudas, sed fidem exigo. 35. Int. interrogatur causa doloris, vt augeatur desiderium Greg. hom. 25. quatenus nominato eo, quem quærebat, in amorem eius ardentius æstuaret. 36. Int. non penitus falsò, quia in eius mente seminabat. Greg. Forsitan nec errando hæc mulier errauit, in eius enim pectore per amoris sui vim semina virtutum virentia plantabat. Chry. Hortulanum existimat, quia in communi figura apparuit. 37. Gloss. quem putat hortulanum, dicit Dominum, vt honorificaret hominem à quo rogabat beneficium. 38. Greg. at nondum dixerat quem quæreret, sed vis amoris hoc agere solet in animo, vt quem semper cogitat, nullum alium credat ignorare. f. Chry. q. d. si propter timorem Iudæorum tulisti, ego eum accipiam. Theoph. Timebat ne Iudæi in corpus exanime sæuirent, & ideo volebat aliò transferre. 39. Greg. qui cõmuni vocabulo appellans, ex sexu agnitus non est, vocat ex nomine. q. d. recognosce eum à quo recognosceris.

Sen. Myst. In Cap. XX.

25. Aug. qui Græcè Angeli, Latinè nuntij dicuntur: significabatur ergo Euangelium Christi à capite vsque ad pedes. i. ab initio vsque ad finẽ nunciandum. Greg. ho. 25. ad caput sedet Angelus, cùm per Apostolos prædicatur quod in principio erat Verbum, quasi ad pedes sedet, cùm dicitur, Verbũ caro factum est, vel duo Angeli, duo Testamenta, quę dum pari passu incarnatum, mortuũ, & resurrexisse Dominum nunciant, quasi testamentum prius ad caput, & posterius testamentũ ad pedes sedet. 26. Greg. hom 25. ipsa sacra eloquia, quæ in nobis lachrymas amoris excitant, easdem consolantur, dum nobis Redemptoris nostri speciem repromittunt. 30. Greg. hom. 23. quæ adhuc de Domini resurrectione dubitabat, conuersa est, vt videret, per dubitationem enim quasi tergum in Domini faciem miserat, quem resurrexisse non credebat. 31. Greg. quia amabat, & dubitabat, videbat, & non agnoscebat eum. 33. Int. quæ non credit, adhuc est mulier, adhuc corporei sexus appellatione signatur.

Addit. Avct. In Cap. XX.

30. *vt solent qui aliquid sollicitè quærunt huc illuc se vertere.*

[40] Conuersa illa dicit ei, Rabboni (quod dicitur, Magister) Dicit ei Iesus, [41] Noli me tangere, nondum enim [43] ascendi ad Patrem meum. [44] Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad Patrem meum, [45] & Patrem [46] vestrum, [47] Deum meum, [48] & Deum vestrum. [49] Venit [50] Maria Magdalene [51] annuncians discipulis, Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi. Cùm ergo [52] serò esset die illo vna sabbathorum, & fores [53] essent clausæ, vbi erant

SENS. LIT. IN CAP. XX.

40. Int. prius corpore conuersa, putauit quod non erat, nunc conuersa corde, quod erat agnouit. August. ¶ Chry. conuersa fuerat ad Angelos, vt interrogaret cur essent stupefacti. Christus ergo eam vocãs conuertit ad se, per vocem seipsum manifestans. 41. Aug. Hortulanum vocauit Dominum, Iesum verò vocat Magistrum: ibi enim honorabat hominem à quo beneficium postulabat, hic recolebat doctorem à quo discernere humana & diuina discebat. 42. Greg. hom. 25. in his verbis ostenditur voluisse Mariam amplecti vestigia Christi. 43. Aug an sedens in cælo tangi poterat? certè se discipulis tangendum obtulit, dicens: Palpate, & videte, &c. quin & feminæ eum antequam ad Patrem ascenderet, tetigisse leguntur, in quibus erat & Magdalena aut ergo hic figuratur Ecclesia de gentibus, quæ in Christum non credidit, nisi cùm ascendisset ad Patrem: aut sic in se credi voluit Iesus, id est, sic se spiritualiter tangi, quòd ipse & Pater vnum sunt. ei quippe in intimis sensibus, quodammodo ascendit ad Patrem, qui sic in eo profecit vt Patri agnoscat æqualem. hæc autem carnaliter adhuc in eum credebat, quem sicut hominem flebat. Aug. 1. de Trinit. cap. 9. Tactus tanquam finem facit notionis, nolebat ergo Christus in eo esse finem intenti cordis in se, vt hoc quod videbatur, tãtummodo putaretur. Chry. volebat hæc mulier adhuc cum Christo versari, vt ante passionem: ab hac ergo mente eam abducit, vt cum multa reuerentia ei loquatur: dicens autem, Nondum ascendi, ostendit se illuc properare, nec debere vltra cum hominibus, vt antea conuersari. Glo. Noli me tangere. i. sic credere, nondum ascendi ad Patrem. i. nõdum credis me Patri æqualem, tunc tanges, cùm non imparem credes. Auctor. vide Additionem. 46. Int. natura. non ait communiter nostrum, sed meum & vestrum, quia differunt. Hil. 11. de Trin. Est ei Pater vt cæteris, ex ea parte qua homo est; & Deus ei, vt cũctis, ex ea natura qua seruus est; vnde, Vade, inquit, ad fratres meos, vnigenitus enim Deus sine fratribus est. August. Patrem meum natura, vestrum gratia.

47. Int. gratia. 48. Int. quia ego homo. ¶ sub quo & homo sum. August. 49. August. inter quos & ipsum, mediator sum. 50. Aug. de cons. Euang. lib. 3. cap. 24. Egressa à monumento, id est, ab illo loco vbi erat horti spatium ante lapidem effossum; & cum illa aliæ quas secundùm Marcum inuaserat tremor, & pauor, & nemini. s. aliorum quicquam dicebant: cùm verò cum aliis veniret, tunc secundùm Matthæum, occurrit illis Iesus, dicens, Auete. habuerunt itaque collocutionem Angelorum, bis ad monumentum venientes; bis etiam Domini, semel. s. cùm Maria hortulanum putauit, & iterum cùm occurrit in via, vt eas repetitione firmaret. 51. Greg. ibi culpa abscinditur vnde processit; quia mulier in paradiso viro mortem propinauit, mulier à sepulchro viris vitam annunciat; dictaque viuificatoris sui narrat, quæ mortiferi serpẽtis verba narrauerat. Glo. quasi rebus ipsis Deus dicit, de qua manu illatus est potus mortis, de ipsa suscipite potũ vitæ. 52. Int. hoc in ipso die resurrectionis. Beda. ideo serò apparuit quia consequẽs erat, maximè eos tunc timidos esse. Theop. præstolabatur Dominus, vt omnes cõuenirent. Chry. nec vnum diẽ dimisit pertrãsire, sed videre sitientibus quod sciebant iam suscitatũ, & timẽtibus, cùm serò factum esset, ipsis astitit. 53. Int. moli corporis vbi erat diuinitas, ostia clausa non abstiterunt, sicut & natus fuerat de Virgine. Aug. ¶ Theop. ostiis clausis venit, vt ostendat eodẽ modo resurrexisse clauso sepulchro. Aug. Serm. de pass. quidam hic disputant, quomodo per ostia clausa corpus intrare potuit? si comprehendis modum, non est miraculum; vbi deficit ratio, ibi est fidei ædificatio.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

44. Gloss. Noli manum maioribus adhibere, sed vade ad perfectiores, qui facilè resurrectionem credant, mulieribus enim in Ecclesia docere non permittitur. 51. Beda. Maria, quæ interpretatur domina illuminata, illuminatrix, seu stella maris, significat Ecclesiam, in eo verò quod Christũ resurrexisse nunciat, monentur omnes quibus est commissum prædicandi officium, vt si quid eis cælitus reuelatum fuerit, studiosè proximis propinent.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

g. i. Magister mi, Syriacum est. 42. amplecti illa volebat. 43. pro, ascendo. q. d. nondum discedo, tangere poteris postea. h. i. post aliquot dies ascendam. q. d. dic eis vt recordentur quod dixi ante passionem me ad Patrem ascensurum, &c. l. i. prima die hebdomadæ. s. postridie sabbathi.

discipuli cōgregati propter metum Iudæorum:venit [54]Iesus, & [55]stetit in medio,& dixit eis,[56]Pax vobis.Et cùm hęc dixisset,[57]ostendit eis manus & [58]latus.Gauisi sunt ergo discipuli [59]viso Domino.[60]Dixit ergo eis Iesus iterum,Pax vobis.Sicut [61]misit me Pater,& ego mitto vos.Hæc cùm dixisset,[62]insufflauit:& dicit eis,Accipite Spiritum [63]sanctum:quorum [64]remiseritis peccata,remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.Thomas autem vnus ex duodecim,qui dicitur [65]Didymus,

SENS. LIT. IN CAP. XX.

54. Int.die Dominica eiusdem resurrectioois.Glo.quinquies io eo die apparuit.Primò,Magdalenæ. Secundò,eidem eum aliis in via.Tertiò, Petro.Quartò, Cleophæ, eum socio.Quintò, discipulis ianuis clausis,prædictis duobus iam reuersis. 55. Chry.mirum est non putasse illos phantasma:sed præueniēs mulier multam io eis fidem operata est,& ipse per visum se eis manifestum ostēdit,& voce eorū mentem fluctuantem firmauit. 56. Chry.i.ne turbemini, commemorat autem verbum, quod aote erucem dixerat,Pacem meam do vobis, & in me pacem habebitis. 57. Int.vbi ad dubitantium corda sanāda, vulnerum sunt seruata vestigia. Greg. & quia ad illud corpus quod videri poterat, fides intuentium dubitabat,ostendit eis maous & latus.Claui enim manus fixerant, laocea latus aperuerat.Aug.22.de ciuit. eap.19.Claritas,qua iusti fulgebunt sicut sol,in Christi corpore cùm resurrexit,abscondita fuisse potiùs, quàm defuisse eredeoda est, noo enim eum ferret humanus atque infirmus aspectus , quaodo à suis ita deberet attendi,vt posset agnosci. 58. Chry.impletur illud,iterū videbo vos,& gaudebit cor vestrum.

59. Int.iteratio,confirmatio est,dat eis pacem super pacem,sicut promisit per Prophetam.Beda.Repetit,quia gemina est virtus charitatis,vel quia ipse est qui fecit vtraque vnum.Gloss.pacē offert,qui propter pacē venerat,iterat,vt monstret per suum sanguinē pacificata, quæ in cælis,& quæ in terra. Chry. quia prælium implacabile habebant eum Iudæis, rursus eis pacem annunciat , vt consoletur, simul demonstrans crucis efficaciam,per quam soluit omnia tristia,& cootulit omnia bona,& hæc est pax.mulieribus verò supra annunciatum gaudium.susceperant eoim maledictionem hanc, io dolore paries, & erant io mœrore. 60. Aug.æqualem Patri Filium nouimus,sed hîc verba mediatoris agnoscimus,medium quippe se ostendit,dicendo:ille me,& ego vos. 61. Int.i.ad passiones,q.d.eā charitate vos mitto ad mala,qua Pater me misit.Greg.q.d.ea charitate vos diligo,cùm inter scandala persecutorum mitto, qua me charitate Pater diligit,quem venire ad tolerandas passiones fecit. 62. Int.insufflatio significauit,Spiritum sanctum,noo Patris esse solius Spiritum, sed & suum.Aug.¶ Chry.nō Patrem deprecatur, sed sua authoritate dat eis virtutem. Greg.hom.26.prius in terra discipulis datur Spiritus sanctus, postmodum de cælo mittitur,quia duo sunt præcepta charitatis ; in terra datur vt diligatur proximus, datur de cælo,vt diligatur Deus,vna est charitas,& duo præcepta;vnus Spiritus,& duo data.& proximi amore discitur,qualiter peruenisi debeat ad amorem Dei. 63. Chry.Apparet accepisse eos tunc potestatem quandam,& spiritualem gratiam ad dimittendum peccata,vnde sequitur,quorum remiseritis, &c.

64. Int.i.quos dignos remissione iudicaueritis,duabus scilicet clauibus,potestatis & discretionis.Gre. hom.26.qui prius Spiritum saoctum habuerunt , vt innocenter viuerent , & quibusdam prædicatione prodessent,hunc post resurrectionem patenter acceperunt,vt pluribus prodesse possent,ad quantum verò culmen gloriæ discipuli perducti sunt,qui principatum superni iudicij sortiuntur,vt vice Dei peccata retineant,& relaxent? horum in Ecclesia locum Episcopi tenent, & soluendi , vel ligandi authoritatem suscipiunt,qui gradum regiminis sortiuntur,grandis honor, sed graue pondus honoris : durum quippe est,vt qui nescit tenere moderamen vitæ suæ,iudex fiat alienę.Chry.Sacerdos si propriam benè dispenset vitam,alienam verò non diligenter curet,in gehennam vadit:nec propterea lædit is, in iis quæ sunt à Deo commissa,Deus enim est,qui dispensat,sacerdos linguam suam & manum tribuit, oon eoim iustum esset,vt propter alterius malitiam circa salutis symbola læderentur,qui ad fidem veniunt.

SENS. MYST. IN CAP. XX.

65. Gloss.Didymus,i.geminus,quia dubius.Thomas.i.abyssus,quia dubitando profundiùs oouit.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

56. salutatio Hebræorum more,qui ita imprecantur omnia prospera,s.à Deo. 61. s.in mundum pro salute hominum. 64. potestas hæc promissa, Matth.18.nunc data.vel illic de foro exteriori sermo est,hic de interiori etiam. 65. id est,geminus,id quod significat Hebraicè Thomas,seu Thoma תאם.

[66] non erat cum eis quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli, Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis, [67] Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam [68] digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Et post dies octo, iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis. [69] Venit Iesus ianuis [70] clausis; & stetit in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis. Deinde dicit Thomæ, [71] Infer digitum tuum huc, & vide [72] manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas & dixit ei, Dominus meus, & [73] Deus meus. Dicit ei Iesus, [74] Quia vidisti

SENS. LIT. IN CAP. XX.

66. Chry. deficiebat ex dispersione, quæ iam facta erat. Greg. hom. 26. non casu factum est, vt deesset, sed Dei clementia, vt discipulus dubitans, dum vulnera in magistro palpat carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis; plus nobis Thomæ infidelitas ad fidem, quàm credentium discipulorum fides profuit; dum enim ille ad fidem palpando reducitur, mens nostra in fide solidatur. Beda. ait Lucas duos illos discipulos ex Emaus reuersos, inuenisse vndecim congregatos, sed datur intelligi, quoddam fuisse interuallum, quòd ad horam Thomas egressus sit, & Iesus veniens in medio stetit. 67. Chry. sicut qualitercunque credere facilitatis est, ita præter modum inuestigare crassissimæ est mentis, ideoque accusatur Thomas, qui dicentibus Apostolis, vidisse se Dominũ, non credidit, quin etiã rem putauit impossibilem. 68. Chry. alijs crassior existens, per sensum crassissimum, scilicet tactum, quærebat fidem, non contentus videre. 69. Chry. Vide Domini clementiam, etiàm pro vna anima se ostendit, & accedit vt saluet vnum; non apparuit autem ei statim, sed post dies octo, vt accenderetur desiderio, & fidelior fieret in futurum. 70. Aug. Serm. de Pass. Dicis, si per ostia clausa intrauit, vbi corporis modus? Respõdeo, si super mare ambulauit, vbi est corporis pondus? Fecit illud Dominus tanquam Dominus, nunquid quia resurrexit destitit esse Dominus? 71. Chry. ostendit se adfuisse cùm hæc Thomas loqueretur ad condiscipulos. 72. Chry. quomodo corpus incorruptibile typos habebat clauorum? erat id cõdescensionis, vt discerent ipsum esse, qui fuerat crucifixus. Aug. lib. de Symbolo. Posset de corpore clarificato omnẽ maculam cicatricis abstergere, sed sciebat cur reseruaret; sicut enim demonstrauit Thomæ nõ credenti nisi tangeret & videret; ita inimicis suis vulnera demonstraturus est, vt conuincat, dicens: Ecce hominem quem crucifixistis: videtis vulnera quæ infixistis, agnoscitis latus quod pupugistis, per vos enim, & propter vos apertum est, nec tamen intrare voluistis. Aug. 22. de Ciuit. Nescio quomodo sic afficimur amore martyrum, vt velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quę pro Christi nomine pertulerunt; & fortè videbimus; nõ enim deformitas in eis, sed dignitas erit, & quædam in corpore virtutis pulchritudo fulgebit, si qua verò martyribus amputata, aut ablata sunt, restituentur. dictum enim eis, Capillus capitis vestri non peribit. quod si decebit vt indicia vulnerum ibi cernãtur, vbi membra percussa, vel secta sunt, ibi cicatrices, sed tamen eisdem membris redditis, non perditis apparebunt, eruntque non vitia, sed virtutum indicia. Greg. homil. 26. Duo mira Dominus, & iuxta humanam rationem valde contraria ostendit, dum corpus & incorruptibile, & tamen palpabile demõstrauit; corrumpi enim necesse est quod palpatur, & palpari non potest quod nõ corrumpitur: palpabilem ergo se demonstrauit, & incorruptibilem, vt ostenderetur corpus eiusdem naturæ, & alterius gloriæ. Greg 14. mor. cap. 31. Corpus nostrum in resurrectionis gloria subtile erit per effectũ spiritualis potentiæ, & palpabile per veritatem naturæ. 73. Aug. Tangebat hominem, & Deum confitebatur. Theoph. Qui priùs fuerat infidelis, post lateris tactum optimum se Theologum ostendit, duplicem naturam, & vnam hypostasim Christi edisserens. dicens enim Dominum, naturam humanã, dicens Deum, diuinã confessus est in vno & eodem. 74. Aug. Non ait, tetigisti, generalis est quodammodo sensus visus, & per alios sensus solet nominari, dicimus enim vide quàm bene sonet, oleat, sapiat, caleat. Et Dominus, Infer, inquit, digitum tuum, & vide, quasi dicat, tange, & vide nec tamen ille oculos habebat in digito. Potest etiam dici, non ausum Thomam tangere, cùm se Christus tangendũ offerret. Greg. quomodo dicitur, vidisti, si fides est argumentum non apparentium? aliud vidit, aliud credidit; hominem vidit, Deum confessus est.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XX.

71. quod te facere velle dixisti. 74. scilicet, tactu ad quem etiam suprà inuitans dixerat, Vide manus meas, &c. vel fortè contentus vidisse, & audisse, tangere noluit.

me

me[75] Thoma,[76]credidisti: [77]beati qui non[m] viderunt & crediderunt. [78]Multa quidem & alia[79] signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt,[80] vt credatis quia Iesus est Christus Filius Dei viui, & vt credentes,[81] vitam habeatis[82] in nomine eius.

Sens. Lit. In Cap. XX.

75. Int.hominem. 76. Int.me esse Deum. 77. Greg. In hac sententia nos specialiter significati sumus,qui eum,quem carne non vidimus,mente retinemus, si tamen fidem nostram operibus sequimur:ille enim verè credit,qui exercet operando,quod credit. 78. Aug. Præteriti temporis verbis vtitur,vt qui nouit quod erat futurum,in sua prædestinatione iam factum. Chry.Cùm aliquis dixerit, vtinam illis temporibus fuissem,& vidissem Christi miracula,cogitet,Beati qui non viderunt, & crediderunt. Theoph.significat hic etiam discipulos,qui nec plagas clauorum,nec latus palpantes, crediderunt.
79. Chry. quia Iohannes pauciora aliis Euangelistis dixerat,hoc subiungit:Sed nec alij omnia dixerunt,sed quæ erant sufficientia adducere ad fidem;videtur autem mihi loqui de signis factis post resurrectionem, vnde dicit in conspectu discipulorum, cum quibus solis post resurrectionē conuersatus est. Gloss.quasi in fine libri concludit,deinde tamen narrat gesta ad mare Tiberiadis, & capturam piscium.
80. Chry.nec enim solùm discipulorum gratia signa fiebant. 81. Chry. non enim illi cui creditur, sed nobis vtile est credere. 82. Chry.id est,per Iesum,ipse autem est vita.

Addit. Avct. In Cap. XX.

m. pro,cùm non viderint,credent. 79. hic videtur voluisse finem facere scribendi, sed postea indicauit etiam reliqua addenda. 82. i.per ipsum,seu propter ipsum.

CAPVT XXI.

POSTEA[1] manifestauit se iterum Iesus discipulis suis ad mare Tiberiadis.[2] Manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanaël,qui erant à Chana Galilææ, & filij Zebedæi,[4]& alij ex discipulis eius duo.[5] Dicit eis Simon Petrus, Vado piscari.[6] Dicunt ei, Venimus[7] & nos tecum. Et exierunt,& ascenderunt in nauim:& illa

Sens. Lit. In Cap. XXI.

1. CHRY. Postea dicit,quia non semper cum eis erat,vt antea. 2. Chry. non enim videretur nisi condescenderet. 3. Int.idem est quod mare Galilææ,& stagnum Genezareth.Chry. abierant in Galilæam,periculum Iudæorum declinantes. 4. Int.s.Iohannes, & Iacobus Maior. 5. Int.quorū nomina tacentur. 6. Chry.quia Dominus non continuè cum eis erat,neque eis aliquid erat commissum, artem piscatoriam tractabant.Greg hom.24.Negotium quod ante conuersionem sine peccato extitit, post conuersionem repetere culpa non fuit. Itaque Petrus ad piscationē redit, Matthæus ad telonium non rediit:sunt enim pleraque quæ sine peccato exhiberi, aut vix,aut nullatenus possunt, ad quæ post conuersionem non est redeundum.Aug Non fuerant prohibiti Apostoli ex arte sua licita victum necessarium quærere,si quando vnde viuerent aliud non haberent. Sic Paulus ne gentes offenderet,si potestate quam cum cæteris prædicatoribus habebat, vteretur artem, quam non nouerat, didicit, vt dum suis manibus transigitur doctor, nullus grauaretur auditor. quanto ergo magis B. Petrus,qui piscator fuerat,quod nouerat,fecit,si aliud vnde viueret non inuenit?quod si quis dicat,cur non Dominus quod eis promisit.s.apponenda his omnia si quærerent regnum Dei,impleuit? Respondendum implesse. quis enim alius pisces,qui caperentur,apposuit,qui non ob aliud credendus est eis iniecisse penuriam, qua cogerentur ire piscatum,nisi depositum volens exhibere miraculum. Chry. sequebantur alij discipuli Petrum,erant enim sibi inuicem colligati.

Addit. Avct. In Cap. XXI. 3. *id est,lacum.*

te nihil prendiderunt. Manè autem iam facto stetit Iesus in littore: non tamen
nouerunt discipuli quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus, Pueri, numquid pulmenta-
n habetis? Responderunt ei, Non. Dicit eis, Mittite in dexteram nauigij rete, &
enietis. Miserunt ergo: & iam non valebant illud trahere præ multitudine pi-
m. Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus, Petro, Dominus est. Simon
tus cùm audisset quia Dominus est: tunica

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

Chry. Nocte piscabantur, quia adhuc formidolosi erant. 9. Greg. hom. 24. Facta est discipulis
na difficultas, vt veniente Magistro, fieret admirationis magna sublimitas. 10. Chry. Init cum eis
onem, velut ab eis emere volens. 12. Chry. Iohannes perspicacior erat, & ideo primò cognouit
stum. Beda. Cognouit Iohannes primùm Dominum, siue miraculo piscationis, siue sono præco-
e vocis. 13. Chry. Petrus feruentior erat, ideo promptiùs venit ad Christum.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

GLo. nox ante aduentū Christi, in qua nullus ad perfectionem per legem venit; manè, aduentus
Christi. Aug. in captura piscium commendatur Ecclesiæ Sacramentum, qualis futura est in vltima
rectione, ad quod commendandum valet, quod tanquam finis est interpositus libri, quod esset secu-
narrationis quasi proœmium, & septem discipuli suo numero finem significant temporis: vniuer-
enim tempus septem diebus voluitur, & littus finem seculi significat, est enim finis maris: & sicut
ignificata est Ecclesia, qualis in fine seculi futura sit; ita alia piscatione significata est, qualiter nunc
aque ibi non stabat Iesus in littore, sed ascendit in nauim; illic non mittuntur retia in dexteram, ne
significentur boni, nec in sinistram, ne soli mali, sed indifferenter, vt significentur permixti boni &
; hic verò mittitur in dexteram rete, vt soli boni significentur, qui pertinent ad resurrectionem vi-
in littore. i. in fine seculi, cùm resurrexerint, apparebunt; habet istos Ecclesia post finem vitæ huius
mno pacis, velut in profundo latentes, donec ad littus rete perueniat; & quod in prima piscatione
us nauiculis, hoc isto loco centum & centum cubitis est figuratum. s. vtriusque generis electi, cir-
cisionis & præputij; illic numerus piscium non exprimitur, tanquam illud fiat per Prophetam præ-
um, Annunciaui, & locutus sum, multiplicati sunt super numerum; hic certus est numerus, vbi de-
decalogum significat; cùm autem ad legem accedit gratia. i. ad litteram Spiritus, quodammodo de-
o additur septenarius, quo numero significatur Spiritus sanctus, ad quem sanctificatio pertinet, quæ
itur diei septimo in lege: & Esaias Spiritum sanctum munere septenario commendat: numerus
decimus septimus ab vno vsque ad seipsum omnibus computatis crescens, ad centum quinqua-
a tria peruenit: non ergo tantùm centum quinquaginta tres ad vitam æternam resurrecturi signi-
tur, sed omnes ad gratiam Spiritus pertinentes, hoc numero figurantur, qui etiam ter habet quin-
ginta, & insuper tria propter mysterium Trinitatis; quinquagenarius autem completur multiplica-
ptem per septem, additoq; vno, vt eos significet esse vnum: dicitur verò quod erant magni pisces,
enim fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum. Illic rete propter significanda schis-
a rumpebatur, hic non rumpitur: in illa enim summa pace sanctorū nulla erunt schismata. Theoph.
n nox erat ante Solis Christi præsentiam, Prophetæ nihil ceperunt, quia etsi vnam nationem Israël
igere conarentur, illa tamen frequenter in idololatriam labebatur. Greg. hom. 24. mare præsens se-
m significat, quod se causarum tumultibus, & vndis vitæ corruptibilibus illidit; soliditas autem lit-
perpetuitas est quietis æternæ: discipuli ergo adhuc fluctibus mortalis vitæ inerant, Dominus an-
iam in littore stabat: ad quod Petrus, cui specialiter Ecclesia commissa est, pisces pertrahit; stabili-
m æternæ pacis fidelibus ostendens, quod egit verbis, & epistolis, agitq; quotidie miraculorum si-
. Beda. per ducentos cubitos gemina charitatis virtus exprimitur; per dilectionem enim Dei & pro-
Christo appropinquamus. Piscis assus est, Christus passus, ipse latere dignatus est in aquis generis
ani, capi voluit laqueo nostræ mortis, & qui nobis factus est piscis humanitate, extitit panis refi-
diuinitate. b. Int. i. prædicationem ad colligendos solos dexteros. 14. Int. s. fide Ecclesiæ.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

i. lacum. 10. sic operarij soliti vocari apud Iudaos. a. i. obsonium προσφάγιον. q. d. pani additum.
. s. qua solet superindui, nempe pallium piscatorum tunica est quædam.

succinxit

[c] succinxit se (erat enim nudus) &[15] misit se in mare. Alij[16] autē discipuli nauigio venerunt[17] (non enim longè erant à terra, sed quasi cubitis[d] ducentis) trahentes rete piscium. Vt ergo descenderunt[18] in terram, viderunt[19] prunas positas, & piscem[20] superpositum, & pa-[21][22]nem. Dicit eis Iesus,[23] Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. Ascēdit Simō Petrus,[24] & traxit rete in[25] terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cùm[26] tanti essent, non est[27] scissum rete. Dicit eis Iesus, Venite, & prandete.[28] Et nemo audebat[e] discumbentium interrogare eum, Tu quis es? scientes quia Dominus est. Et venit Iesus, &[29] accepit panem, &[30] dabat eis, &[31] piscem similiter. Hoc iam tertiò[32] manifestatus est

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

c. Theop. quod se præcinxit, pudoris est signū: præcinxit verò se lineo amictu, quē Phęnices, & Tyrij piscatores sibi circumuoluunt, cùm nudi sunt. 15. Beda. nudus dicitur ad comparationē cæterorum vestimentorum quibus vti solebat, sic solemus simplici vestimēto induto dicere, Cur nudus incedis? potest etiam intelligi more piscatorum studiò piscandi nudus incessisse. 16. Beda. eodem ardore, quo & multa alia fecerat, venit ad Iesum, non est autem intelligendum super fluctus venisse, sed aut natando, aut pedibus propri: erant enim propè terram. 18. Chry. aliud signum subditur. 21. Int. s. prunis. Aug.

22. Int. s. viderunt, non super prunas. Aug. 23. Chry. Iubet afferri ex piscibus, vt ostendat non esse phantasma quod factum est. 26. Int. Numero, quantitate. Aug. i. tam magni. 27. Chry. aliud hoc fuit signum. 28. Int. tanta erat euidentia veritatis, quod Iesus erat, vt nullus eorum auderet non solùm negare, sed nec dubitare. & ideo non interrogare. Aug. Si enim quisquam dubitaret, vtique interrogaret. Chry. non similiter confidebant ei loqui vt prius, sed cum silentio & reuerentia multa sedebant attendentes in eum, formam quidem mutatam videntes, & multa admiratione plenam, stupefacti volebant interrogare, sed formido, cùm scirent Dominum esse, cohibebat interrogationem. 29. Chry. hic non respicit in cælum, nec humana illa facit, quæ condescensionis gratia solebat. 30. Chry. hic non dicitur comedisse cum eis, sed Lucas hoc dicit, quod non fiebat quasi cibis indigeret, sed condescensione, ad demonstrandam resurrectionem. Aug. 13. de ciuit. Corpora iustorum in resurrectione nullis indigebūt nutrimentis, inuiolabili enim munere immortalitatis induetur, vt non nisi velint possibilitate, non necessitate vescantur, non enim eis potestas edendi & bibēdi, sed egestas auferetur, sicut Christus post resurrectionem cibum & potum cum discipulis sumpsit, non indigentia, sed potestate. 32. Int. quantum ad dies, non ad apparitionum numerū. Aug. manifestauit enim se primo die cùm resurrexisset, & post dies octo, præsente Thoma, & hoc die, & deinde quoties voluit, vsque dum ascenderet in cælū. Aug. de con. Euan. l. 3. c. 25. Decies legitur Dominus apud Euāgelistas visus post resurrectionem, semel à mulieribus ad monumentum. Secundò, iisdem in itinere. Tertiò, Petro. Quartò, euntibus in castellum. Quintò, pluribus in Hierusalem, absente Thoma. Sextò, præsente Thoma. Septimò, ad mare Tiberiadis. Octauò, omnibus in monte Galilææ, secundùm Matthæum. Nonò, secundùm Marcum nouissimè recumbentibus, quia iam non erant in terra cum illo conuiuaturi. Decimò, ipso die Ascensionis.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

16. Int. ex dilectione in fluctus seculi. 17. Int. i. in Ecclesia fluctus mundi calcantes. 19. Int. quibus significatur calor charitatis. 20. Int. s. fidem. 22. Int s. verbū Dei. 24. Int. dum his qui in seculi fluctibus sunt, stabilitatē æternitatis ostendit. 25. Int. i. littus, quod est finis mundi. 31. Aug. piscis assus, Christus est passus, ipse est panis qui de cælo descendit, huic incorporatur Ecclesia ad participandū beatitudinem sempiternā; propter quod dictū est, Afferte de piscibus, quos prendidistis, vt omnes qui hanc spem gerimus, per illum septenarium numerum discipulorum, per quem nostra vniuersitas figuratur, tanto Sacramento nos communicare noslemus, & eidem beatitudini sociari. Greg. ho. 24. per hoc quod septem discipulis vltimū conuiuiū celebrat, eos tantùm, qui septiformi gratia Spiritus sancti pleni sunt, futuros secum in æterna refectione denunciat, quique nunc perfectionis studio terrena transcendūt, nam & septenario numero perfectio designatur. Gloss. Christus piscis, qui in aquis generis humani latuit, captus laqueo mortis, idem fauus, in quo mel in cera. i. diuinitas in humanitate.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

c. i. circumuoluit, seu circumcinxit, διεζώσατο. 15. s. ex parte more piscatorum. d. adeoq; passibus sexaginta, cubitus enim sesquipes, passus autem pedes quinque. e. legendum discentium. i. discipulorum nam Græc. μαθητῶν. 32. scilicet, multis simul, vel pro tertia die, prima enim, cùm resurrexit, secunda, post octo dies.

Iesus discipulis suis, cùm surrexisset à mortuis. Cùm ergo prandissent, dixit Simoni Petro Iesus[33], Simon[34] Iohannis, diligis me plus his? Dicit ei, Etiam[f] Domine: tu scis[35] quia amo[36] te. Dicit ei, Pasce[37] agnos meos. Dicit ei iterum, Simon Iohannis, diligis me? Ait illi, Etiam Domine, tu scis[38] quia amo te. Dicit ei iterũ, Pasce agnos meos. Dicit ei tertiò[39], Simon Iohannis, amas me? Cõtristatus[40] est Petrus, quia dixit ei tertiò, Amas me? & dixit ei, Domine, tu omnia nosti: tu scis quia amo[41] te. Dicit ei Iesus, Pasce[42] oues[43] meas[44]. Amen[45], amen dico tibi, cùm esses iunior[46] cingebas te, & ambulabas vbi volebas, cùm autem[47] senueris, extendes[48] manus tuas, & alius te cinget[49], & ducet quo tu

SEN. LIT. IN CAP. XXI.

33. Aug. interrogat, sciens quod se plus omnibus diligeret Petrus. 34. Alcui. f. Filius. 35. Int. ostẽdit Dominũ sciente interrogasse. Glo. Sciebat Iesus an plus diligeret. Petrus, quod de se nouerat, dicit. f. quod amat, vtrũ verò plus diligat, tacet, quantum enim alij diligant, nescit. f. priori periculo negationis doctus, cautiùs respondet. 36. Aug. Serm. de Passione. Cùm moreretur Dominus, timuit, & negauit, resurgens Dominus, amorem inseruit, timorem fugauit, negauit, mori timens, resurgẽte Domino, quid timeret in quo mortẽ mortuã reperiret? 37. Aug. serm. de Passione, tanquã non esset vbi ostenderet Petrus amorem in Christũ, nisi esset pastor fidelis. Chry. quod nobis maximè tribuit diuinã beneuolentiã, est proximorum curatio, præteriens autẽ Dominus alios, Petro de talibus loquitur. Erat enim Apostolorum eximius, & os discipulorũ, & vertex collegij, vnde & ei fratrũ prælationem cõmittit. q. d. animam quam dixisti te positurum pro me, hanc da pro ouibus meis. 38. Aug. Demonstratur vnũ & idem esse amorem & dilectionẽ, dixerat enim Dominus, Diligis me? vnde & nouissimè Dominus ait, Amas me? 39. Aug. negationi trinæ trina confessio redditur, ne minùs amori lingua seruiat, quàm timori, & plus vocis elicuisse videatur mors imminens, quàm vita præsens. Chry. Tertiò interrogat, & eadẽ iniungit, ostendens quanti faciat curam propriarum ouium, & quia hoc est maximum eius amoris signum. Theop. ex tunc inoleuit consuetudo vt ter confiteãtur qui veniunt ad baptismum. 40. Chry. Rursus formidat priora, ne fortè æstimans se diligere, si non diligat, corripiatur, sicut prius correptus est, se æstimans fortem, itaque ad ipsum Christum confugit. Aug. de verb. Dom. Cõtristatus est quod sæpe interrogatus esset ab eo qui sciuerat quod interrogabat, & donauerat quod audiebat. 41. Aug. nõ addidit plus his, quia cor aliorum videre non poterat. 42. Aug. q. d. sit amoris officiũ pascere Dominicũ gregẽ, sicut fuit timoris indicium negare Pastorem. 43. Int. pro quibus pones animam, quod est dilectionis confirmatio. Theop. Agni sunt qui introducuntur, oues perfecti. Glo. Pascere oues, est credentes, ne deficiant, confortare, terrena subsidia si necesse est subditis prouidere, exempla virtutum præbere, aduersariis obsistere, peccantes corrigere. 44. Aug. qui hoc animo pascũt oues Christi, vt suas velint esse, non Christi, se cõuincuntur amare, non Christum, vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate, non obediendi, & subueniendi, & Deo placendi charitate: non ergo nos, sed ipsum amemus, & in pascendis ouibus eius, quę sunt eius, non nostra quæramus, qui se, non Deum amat, non se amat: qui enim non potest viuere de se, moritur amando se, cùm ille diligitur de quo viuitur, non se diligendo magis se diligit, qui propterea non se diligit, vt eum diligat de quo viuit. Glos. vt meas, non vt tuas, gloriam meam in eis quære, non tuam, mea lucra, non tua. 45. Chry. prænunciat ei martyriũ, docẽs quomodo eũ amare oporteat. 46. Chry. in secularibus iuuenis quidem vtilis, senex inutilis est, at in diuinis non ita, sed cùm superuenit senectus, tunc virtus clarior, quia verò Petrus semper volebat pericula subire pro Christo, dicit se impleturũ eius desiderium, vt quæ iuuenis non est passus, patiatur senex. 47. Chry. per hoc ostenditur quod non erat iuuenis, nec senex, sed vir perfectus. 48. Aug. hoc est, crucifigeris, ad quod vt venias, alius te cinget. Glos. Passurum prædicit, qui negaturum prædixerat, hoc iam poterat resurrectione firmatus, quod immaturè pollicebatur infirmùs: iam non metuit huius vitæ interitum, quia resurgente Domino, vitæ alterius præcessit exemplum. 49. Int. scilicet, vinculis.

SENS. MYST. IN CAP. XXI.

33. Alc. Simon, obediens, Iohannes, gratia, nempe sic vocatur, vtpote obediens gratiæ Dei, quod enim ardentiori charitate eum amplectitur, non meriti humani, sed diuini est muneris.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

34. f. filius, apparet Bar Iona per contractionem positum pro Bar Iohanna, quod idẽ est cum Bar Iohannis. f. i. certè, sub diligo. 48. f. in cruce. 49. i. ligabit ad supplicium ducturus.

non vis

non vis.[50] Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus[51] esset Deum. Et cùm hoc dixisset, dicit ei, Sequere[52] me. Conuersus Petrus, vidit illũ discipulum quẽ dilige-[53]bat Iesus, sequentem,[54] qui & recubuit[g] in cœna super pectus eius, & dicit. Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cùm vidisset Petrus, dicit Iesu, Domine, hic autem quid?[55]

Sens. Lit. In Cap. XXI.

50. Int.s.ad mortem.Aug.si fieri posset, præter mortis molestiam vitam concupiscebat æternam; ad quam molestiam nolens venit, & volens eam vicit; vsque adeo est naturalis infirmitatis affectus quo nemo vult mori, vt eum beato Petro nec senectus auferre potuerit. Debet mortis molestiam vincere vis amoris, quo amatur ille, qui cùm sit vita nostra, etiam mortem voluit ferre pro nobis. Si nulla esset mortis vel parua molestia, non esset tam magna martyrij gloria. Chry. Naturalis est compassio animæ, & inuita separatur à corpore, Deo hoc dispensante, ne multi sibi mortem inferant. Gloss. Si pastor immolatus est, vt ouis, qui de ouibus fiunt pastores, non metuant immolari. 51. Int.quia hac morte ostendit quantum colendus & amandus sit Deus. Chry. non dixit moriturus, sed clarificaturus, pati enim pro Christo, gloria est & honor. Aug hunc inuenit exitum ille negator & amator, vt pro eius nomine perfecta dilexione moreretur, cum quo se moriturum peruersa festinatione promiserat; oportebat vt prius Christus pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi prædicatione moreretur. 52. Int.q.d.ne timeas mori pro me, cùm ego prius pro te. Aug. cur dicit Petro, Sequere me, & non cæteris? nunquid solus pro Christiana veritate passus est Petrus? nonne ibi erat Iacobus, quem Herodes occidit? dixerit aliquis, Petrum non solùm mortem, sed mortem crucis, sicut Christus, expertum. Theoph. in hoc quod dicit, Sequere me, cunctorum fidelium prælatum instituit; simul & se vult sequatur in cunctis verbis & operibus, denique ostendit affectionem ad ipsum; qui enim nobis astrictiores sunt, hos nos sequi volumus.

53. Int.commendat priuilegium amoris sui. Aug. Se ipsum dicit, quem Iesus præ cæteris, & familiariùs diligebat, ita vt in conuiuio supra pectus suum discumbere faceret; credo vt Euangelij istius quod per eum fuerat prædicaturus, excellentiam altiùs commendaret. Sunt qui dicant Iohannem plus amatum, quia ab ineunte pueritia castissimus vixerit. Gloss. Donauit Christus Iohannem potiore dulcedine sui amoris, quia virgo electus ab ipso, virgo permansit, vnde & matrem ei commendauit. Aug. Cur Iohannem plus dilexit Dominus, cùm Dominum plus dilexerit Petrus? quantũ intelligo melior est, qui plus diligit Christum, felicior quem plus diligit Christus: puto ergo duas vitas hic significatas, vnam, quæ in fide est per Apostolum Petrum propter Apostolatus sui primatum, itaque ei dicitur, sequere me, per imitationem. s. perferendi temporalia mala; alterum verò quæ in spe per Iohannem, de quo dicitur, Sic eum volo manere donec veniam. s. sempiterna bona redditurus. q.d. perfecta me sequatur actio informata meæ passionis exemplo, inchoata verò contemplatio maneat. i. expectet perficienda cùm venero. In actiua vita quanto magis Christum diligimus, tanto facilius liberamur à malo; at ipse nos minus diligit quales sumus, & ideo liberat, ne semper tales simus; illic nos amplius diligit, vbi quod ei displiceat, & quod à nobis auferat, non habebimus; amet eum Petrus vt ab ista mortalitate liberemur; ametur Iohannes, vt in illa immortalitate seruemur. Minus Iohannes diligit, quia manet. i. expectat, nec dum habens illum amorem, qui tunc multo amplior erit, hoc ergo significatum est per Petrum plus amãtem sed minus amatum. Minus enim nos amat Christus miseros, quàm beatos, minus verò veritatis cõtemplationem, qualis tunc futura est, amamus, quia nondum nouimus, nec habemus. Glo. quod magis diligat Ioannem, cùm Petrus magis diligat, est manifesta misericordia, sed occulta iustitia, commendantur hic duæ Ecclesiæ vitæ, ad procellosæ gubernaculum dantur claues ad liganda, & soluenda peccata, propter illam quietam requiem super pectus Iesu discũbitur, vnde veritas bibitur. Et quod virgo est Iohannes, conuenit futuræ vitæ, vbi nec nubent, nec nubentur. 54. Glos. Cœperat Iesus abire, Petrusque nondum intellecto, quod audiuit, Sequere me, cœpit sequi pedum incessu, secutus est & Iohannes. g. Int. commendat veritatem Euangelij. Chrys. Recolit illam accubationem, vt ostendat Petri fiduciam post negationem, qui enim in cœna non audebat interrogare, pro aliis nunc Magistrum interrogat.

55. Theop. i. nunquid morietur & ipse? Glos. Audierat se crucifigendum, voluit etiam fratris cognoscere exitum. Chrys. quia magna ei prædixerat Dominus, & orbem terrarum commiserat, & martyrium prænunciauerat, & amorem testatus est ampliorem, volens & Ioannem communicatorem accipere, dixit, Hic autem quid? q.d. no[illegible]dem nobiscum veniet via? valde enim Iohannem amabat Petrus, eumque putans velle interroga[illegible] ipso, nec audere, pro eo suscepit interrogationem.

[illegible] Avct. In Cap. XXI.

50. s. naturali voluntate. 51. i. glorificaturus. 52. apparet Christum surrexisse, & cœpisse ambulare, aut se ad discessum composuisse. 55. s. facturus, aut passurus.

Dicit ei Iesus, Sic[56] eum volo manere donec veniam, quid ad te?[57] tu me sequere. Exiit ergo sermo[58] iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dicit ei Iesus, Non moritur. Sed, sic eum volo manere donec veniam, quid ad te[59]?[60] Hic[61] est discipulus ille qui testimonium[62] perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus[63] quia verum est testimonium eius. Sunt autem[64] & alia multa quæ fecit Iesus: quæ si scribantur[g] per singula, nec ipsum arbitror mundum capere[65] posse eos, qui scribendi sunt[h] libros.

SENS. LIT. IN CAP. XXI.

56. Int. Specialiter enim Domino eum visitante, placitam accepit carnis absolutionem. 57. Int. s. crucis passione. 58. Int. ex prædictis hoc intellexerunt, & quod non esset ita intelligendum, ipse Ioannes admonet. Aug. cui placet, adhuc resistat, & dicat verum quidem esse, non dixisse Dominum discipulum illum non moriturum; sed hoc tamen significasse. Fortè aliquis in illo sepulchro apud Ephesum, dormire eum potiùs, quàm mortuum iacere contendet, quod illic terra quasi ebullire perhibetur, quasi eius hoc anhelitu fiat, sed cur discipulo, quem præ cæteris diligebat, pro magno munere longum donauerit somnum? 59. Theoph. quidam ita intellexerunt, quousque veniam contra Iudæos illos percussurus baculo Romanorum. aiunt enim Iohannem vsque ad Vespasiani tempus in illis locis conuersatum. vel, donec veniam, id est, dum hunc volens dirigam ad prædicandum, te namque nunc dirigo ad orbis Pontificatum. 60. Chrys. quasi dicat, opus tibi commissum attende, & perfice; hunc si voluero manere hic, quid ad te? 61. Chry. consuetudo est cùm valde vera dicimus, nostrum testimonium non negare, multo magis ergo ille qui Spiritu sancto scribebat, vnde & Apostoli alij dicebant, nos sumus testes horum. Glo. Apertè suam designat personam ex officio, quod noluit designare ex vocabulo.

62. Chry. hoc dicit quia posterior ad scribendum venit, Christo monente. vnde & frequenter ostendit Christi ad se amorem, occultè insinuans causam, ex qua ad scribendum processit, & fide dignum faciens sermonem à sua dignitate. 63. Chry. omnibus enim interfuit. 64. Chry. si aliqui non credunt, vel ex hoc inducantur ad credendum. apparet enim hinc non scripsisse ad gratiam, qui plura reliquerit, contumelias, & conuitia in medium proponens, cùm oporteat eum, qui ad gratiam scribit, opprobria tacere, & clara proponere. 65. Int. quantum ad intelligentiam. Aug. non spatio locorum, sed capacitate legentium, credendum est, comprehendi non posse. Quamuis salua rerum fide plerunque verba excedere videntur fidem, nec tamen à tramite veritatis erratur; sic enim verba rem excedunt, vt voluntas loquentis, nec fallentis appareat; quem loquendi modum hyperbolem Græci vocant, & sicut hic, ita in aliis diuinis litteris inuenitur.

ADDIT. AVCT. IN CAP. XXI.

56. si eum habent Græca & Latina correcta, quanquam idem est sensus. s. quid si sic eum volo manere, s. vt non moriatur, vel non morte violenta? 63. s. ego, & multi mecum. 65. hyperbolè. h. pro, forent.

FINIS.

APPROBATIO.

Scholia hæc in Quatuor Euangelia, sunt approbata Romæ à Magistro sacri Palatij, & à R. P. Generali, posteaquam ea per aliquot Societatis nostræ Theologos recognoscenda curasset, eaque vt ederentur mandauit.

Ioannes Paulus Oliua Prou[lis] *Mediolanensis*
Societatis IESV.